D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

COMMENTARII

IN IV SENTENTIARUM

(DIST. XXIII-L)

B. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

OPERA OMNIA,

EX EDITIONE LUGDUNENSI RELIGIOSE CASTIGATA, ET PRO AUCTORITATIBUS
AD FIDEM VULGATÆ VERSIONIS ACCURATIORUMQUE
PATROLOGIÆ TEXTUUM REVOCATA, AUCTAQUE B. ALBERTI VITA AC BIBLIOGRAPHIA SUORUM
OPERUM A PP. QUÉTIF ET ECHARD EXARATIS, ETIAM REVISA ET LOCUPLETATA

CURA AC LABORE

STEPH. CÆS. AUG. BORGNET,

Sacerdotis diœcesis Remensis.

ANNUENTE FAVENTEQUE PONT. MAX. LEONE XIII.

VOLUMEN TRIGESIMUM

COMMENTARII IN IV SENTENTIARUM (DIST. XXIII-L).

PARISIIS
APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM,
13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

MDCCCXCIV

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI,

ORDINIS PRÆDICATORUM

COMMENTARII

IN LIBRUM IV SENTENTIARUM.

DISTINCTIO XXIII.

De unctionis extremæ sacramento.

A. *De sacramento unctionis extremæ.*

Præter præmissa est etiam aliud sacramentum, scilicet, unctio infirmorum : quæ fit in extremis, oleo per Episcopum consecrato.

Et sunt tria genera unctionis. Est enim unctio quæ fit chrismate : quæ dicitur principalis unctio, quia in ea principaliter Paracletus datur. Unde et propter abundantiam gratiæ duos liquores mixtos habet, oleum scilicet et balsamum : oleum conscientiæ, balsamum bonæ famæ. Χρίσμα vero Græce, *unctio* Latine dicitur. Nec tamen omne oleum ad unctionem sanctificatum *chrisma* vocatur, sed illud solum quod miscetur cum balsamo, quo capita Regum et Pontificum unguntur, quo etiam baptizatos sacerdos ungit in vertice, et Pontifex per impositionem manus confirmandos ungit in fronte. Est et alia unctio qua catechumeni et neophyti unguntur in pectore et inter scapulas, in perceptione baptismi. Tertia vero unctio est quæ dicitur *oleum infirmorum*, de qua nunc agitur.

DIVISIO TEXTUS.

« *Præter præmissa est etiam aliud sacramentum*, etc. »

Hic etiam Magister tria tangit circa extremam unctionem, scilicet de essentia ejus quantum ad formam et materiam, et hoc facit in primo capitulo : et de institutione ejus, et hoc in secundo : et, Utrum potest iterari, vel non ? et hoc in tertio, et in illo tangit duas opiniones, ut patet in *Littera*. Et per hoc patet divisio et continentia *Litteræ*.

De hoc autem sacramento circa principium distinctionis quæruntur quinque, scilicet, Utrum sit sacramentum extrema unctio ?

Et secundo, Quid sit ?

Tertio, De materia ipsius.

Quarto, De formis ejus.

Et quinto, De ordine ipsius ad alia sacramenta.

ARTICULUS I.

An extrema unctio sit sacramentum ?

Videtur autem, quod non sit sacramentum :

1. Omne enim sacramentum novæ legis ordinatur contra aliquem morbum peccati specialem : sed extrema unctio non ordinatur contra morbum specialem : ergo extrema unctio non est sacramentum. Probatur autem prima per distinctionem gratiæ in virtutibus et sacramentis in principio istius operis probatam. Secunda autem probatur : quia morbus non est nisi originale, et actuale mortale, et veniale, et infirmitas relicta ex utrisque : sed contra originale sufficienter ordinatur Baptismus, contra mortale actuale Pœnitentia, contra infirmitatem ex utroque relictam Confirmatio, propter quod etiam *confirmatio* vocatur : contra multitudinem autem venialium Eucharistia, ut multi dicunt : ergo videtur, quod contra nullum morbum ordinetur Extrema unctio.

2. Adhuc, Omne sacramentum novæ legis aliquo modo præcessit in figura legis veteris : sed unctio extrema non præcessit : ergo videtur, quod non sit sacramentum. Probatur prima inducendo. Secunda autem probatur ex hoc quod nihil in Veteri Testamento fiebat circa infirmos, quod unctioni extremæ responderet.

3. Adhuc, Omne sacramentum novæ legis est effectivum gratiæ spiritualis : unctio ista non est effectiva gratiæ spiritualis, sed corporalis : ergo videtur, quod non sit sacramentum, sed medicina corporalis. Prima patet ex diffinitione sacramenti novæ legis in principio hujus quarti libri *Sententiarum* posita [1]. Secunda scribitur in *Littera*, quod valet ad corporis alleviationem : et si valet ad gratiam, ut dicunt multi, quod hoc est per orationem fidei conjunctam cum contritione : et sic per se non valet nisi ad corpus.

In contrarium hujus est, quod

1. Tota Ecclesia enumerat septem sacramenta novæ legis et istud pro uno : non autem potest esse falsum quod tota Ecclesia tenet : ergo istud est sacramentum.

2. Adhuc video, quod unum est sacramentum infantium, sicut baptismus. Est iterum unum progredientium, sicut viaticum. Unum stantium, sicut confirmatio. Unum redeuntium, ut pœnitentia. Unum ministrantium, ut ordo. Ergo etiam erit unum exeuntium : et hoc non potest esse nisi unctio extrema : ergo videtur, quod

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. I. Art. 5 Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

sit sacramentum, vel Ecclesia esset diminuta in suis sacramentis.

3. Adhuc, Omne illud quod gratiam invisibilem confert repræsentatam in elemento visibili, est sacramentum : sed extrema unctio est aliquid tale : ergo est sacramentum. Prima patet per hoc quod cui convenit diffinitio, et diffinitum. Secunda autem per hoc quod dicitur, Jacob. v, 14 et 15 : *Ungentes eum oleo in nomine Domini : et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus : et si in peccatis sit, remittentur ei.* Peccatum autem non dimittitur nisi per gratiam. Ergo constat propositum.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod absque omni dubio est sacramentum extrema unctio, quod a Domino et Apostolis habuit ortum suæ institutionis, ut infra patebit.

Ad 1. Dicendum ergo ad primum, quod illud sacramentum est ordinatum contra morbum specialem peccati, contra quem nullum aliud specialiter ordinatur, etsi secundario aliud possit cooperari. Est autem ille morbus reliquiæ infirmitatis spiritualis ex originali et actuali remanentis : et hoc multum fuit supra discussum circa principium, ubi accipiebatur divisio et necessitas sacramentorum [1].

Nec est verum quod dicit, quod aliud sacramentum substantialem ordinem habeat contra veniale : et hæc omnia supra in prædicta quæstione requirantur : et ibi perfecta patet solutio istius quæstionis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod istud sacramentum non habuit aliquod sacramentum in lege veteri sibi respondens propter sui perfectionem, et legis veteris imperfectionem. Sicut enim dicitur, ad Hebr. vii, 19 : *Nihil ad perfectum adduxit lex.* Unde in ea decedentes trahebantur ad limbum. Unctio autem propter hoc quod tollit reliquias, valet ad immediatam evolationem : et ideo non habuit locum in Veteri Testamento nec figura ejus.

Hoc autem optime invenitur in *Evangelio Nicodemi*, ubi innuitur, quod Adam misit filium suum Seth ad accipiendum ab Angelo paradisi oleum misericordiæ, quo ungeretur corpus suum quod infirmabatur : et negatum fuit ei donec veniret Christus, qui sua unctione corpora et animas reficeret : quia talis unctio non habet locum, nisi in gratia plena quæ facta est per Christum : et ideo etiam typo nullo ostendi poterat, quia typus talis circa infirmos omnino inutilis fuisset.

Ad aliud dicendum, quod falsum supponitur in objectione : et puto, quod præsumptio est dicere, quod istud sacramentum non conferat gratiam gratum facientem invisibilem : et tamen hoc quidam dixerunt et scripserunt, nulla fulti auctoritate, nec etiam ratione forti. Unde dicimus, quod confert gratiam principaliter contra peccatum operantem, et secundario contra infirmitatem corporis. Nec importatur ex verbis Jacobi, quod ex oratione et non ex unctione detur gratia : sed potius ex verbis illis innuitur, quod datur ex ambobus. Ad 3.

ARTICULUS II.

An unctio extrema sit bene diffinita ?

Secundo quæritur, Quid sit unctio extrema ?

Dicunt autem quidam, quod « extrema unctio est unctio oleo sanctificato facta ad alleviationem utriusque infirmitatis, scilicet corporis, et animæ. »

Sed videtur, quod hæc diffinitio non valet : quia

1. Si aliquid commune est diffinito et diffinitioni, residuum quod additur

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. I, Art. 1 et 2.

tur, totum est diffinitio residui : sicut si dicam, homo albus est homo coloratus disgregativus visus : hoc quod dico, *coloratus*, etc., totum est diffinitio albi.

Similiter cum dicitur : « Unctio extrema est unctio oleo sanctificato facta, etc., » videtur, quod totum hoc quod dico, *Unctio*, etc., sit diffinitio extremi, quod falsum est : ergo videtur, quod diffinitio nihil valet.

2. Adhuc, Oleo sanctificato fit unctio puerorum et sacerdotum et regum, ut dicitur in *Littera*, ad alleviationem corporis et animæ : quia corpus ungitur ut non impediat animam, et ita ut debilitetur virtus dæmonis in fomite : ergo videtur, quod ista diffinitio multis conveniat unctionibus.

3. Adhuc, Unctiones multæ leguntur factæ a Sanctis, sicut de beata Genovefa legitur, quod unxit oleo infirmos et sanctificato et benedicto, et convaluerunt in corpore et anima : ergo videtur, quod illa fuit unctio extrema.

4. Adhuc, Nullum est sacramentum quod sit æqualiter duorum effectuum : ergo male ponitur in diffinitione, « Ad alleviationem infirmitatis utriusque, etc. »

5. Adhuc, Sicut se habet medicina spiritualis ad morbum spiritualem, sic se habet corporalis ad corporalem : sed medicina corporalis non valet nisi ad alleviationem corporum : ergo medicina spiritualis non valet nisi ad alleviationem spiritus : sed omne sacramentum est medicina spiritualis : ergo non valet nisi ad alleviationem animæ : ergo male dicitur, « Ad alleviationem utriusque infirmitatis. »

6. Adhuc, Baptismus fortius est sacramentum, quam extrema unctio : et non valet ad curationem infirmitatis corporalis : ergo videtur, quod nec extrema unctio, quæ est minus efficax sacramentum : et sic iterum videtur, quod male dicitur, « Ad alleviationem infirmitatis utriusque. »

Responsio. Si quis totum esse extremæ unctionis dicere vellet, posset ita diffinire, quod « extrema unctio est sacramentum ex unctione per oleum sanctificatum facta, conferens infirmis remedium contra peccati reliquias, et si expedit, alleviationem ferens corporis infirmitati. » Et hæc diffinitio plane colligitur ex his quæ Magister derminat in *Littera*. Solutio.

Si quis tamen vellet sustinere prius inductam propter antiquitatem, posset dicere ad primum, quod in definito ponitur *unctio extrema* pro nomine uno diffiniti : quod quia non habemus, circumloquimur per duo : et *unctio* quæ ponitur in diffinitione, sonat in actum vel passionem quæ est in suscipiente ipsum sacramentum. Et hoc bene potest fieri, quod sacramentum diffiniatur per suum actum, sicut baptismus est intinctio in aqua facta, etc. Ad 1.

Et per hoc patet solutio ad primum, quod non est idem in diffinitione et definito.

Ad aliud dicendum, quod intelligitur de oleo sanctificato sanctificatione materiæ sacramentalis : hæc autem sanctificatio non fit nisi ab Episcopo. Ad 2 et

Et per hoc patet solutio ad hoc quod objicitur de unctione Sanctorum, sicut sanctæ Genovefæ, et aliorum quorumdam in vita Patrum.

Per hoc autem quod additur, « Ad alleviationem utriusque infirmitatis, etc., » distinguitur ab unctionibus puerorum in catechismo, et unctionibus aliorum qui unguntur non propter infirmitatem, sed ut fortes sint ad opera.

Ad iii autem quod objicitur de duobus effectibus, dicendum quod illud sacramentum non est nisi unius effectus secundum se, scilicet alleviationis animæ quantum ad purgationem reliquiarum : et alterius est secundario, ut prius dictum est : et hoc bene competit : quia etiam baptismus aliqualiter purgat corpus, sed principaliter animam. Ad

Alia tamen solutio et quæstio erit super hoc infra, ubi suo loco melius discutietur.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod non est simile de corporalibus ad spiritualia, et spiritualibus ad corporalia : quia spiritus continet corpora : sed non convertitur. Et ideo quædam infirmitates causantur in corpore ex anima, sicut ex causa, et non e converso, nisi per occasionem : et ideo valentia contra infirmitatem animæ, valent per consequens contra morbum corporis : quia præcisa causa præciditur effectus : sed non e converso. Et ideo non valet argumentum, et præcipue in isto sacramento : quia tunc maxime valet contra morbum corporis, quando iste morbus causatur ex morbo mentis : et sic bene potest una medicina ordinari contra duos morbos, quorum unus est causa alterius.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod non est ex efficacia vel fortitudine hujus sacramenti, quod sic vel sic valeat, sed ex institutione et ordine corporalium ad spiritualia : et ideo nihil valet argumentum quod fit ex efficacia baptismi.

ARTICULUS III.

An oleum consecratum ab Episcopo sit materia sacramenti extremæ unctionis?

Tertio, Quæritur de materia hujus sacramenti.

Et dicit Magister in *Littera*, quod est oleum ab Episcopo consecratum ad usum istius sacramenti.

Unde hic quæruntur duo, scilicet utrum oleum sit materia?

Et secundo, Utrum necesse sit oleum consecratum esse materiam?

Videtur enim, quod non debeat materia ejus esse oleum : quia

1. Cum istud sacramentum sit signum delibutionis gloriæ post resurrectionem : sed chrisma confert incorruptionem : ergo videtur, quod congruentior materia sit chrisma, quam oleum.

2. Adhuc, In suo nomine sonat unctionem, ut dicitur in *Littera* : ergo videtur, quod convenientissima materia sit extremæ unctionis : ergo videtur, quod chrisma potius deberet esse materia, quam oleum.

3. Adhuc, Videtur quod nec oleum nec chrisma debeat esse materia : quia in sacramento baptismi pro causa assignatur, quod habet materiam communem quæ ubique invenitur, quia est omnium generaliter : ergo etiam cum extrema unctio sit omnium generaliter, materiam debet habere, quæ ubique possit inveniri : hæc autem non est oleum, sed aqua : ergo videtur, quod aqua deberet esse materia.

4. Adhuc, Nulli ita frequenter sunt in periculo sicut infirmi : cum ergo debeat eis provideri de veloci remedio, debuit esse aliqua materia hujus sacramenti, quæ statim posset ad manum haberi : hoc autem non est oleum olivæ : ergo videtur, quod non deberet materia ejus esse oleum.

5. Adhuc, In Veteri Testamento cura infirmitatis facta est per cataplasmationem ficorum [1] : cum ergo ea quæ sunt in Novo Testamento debeant respondere eis quæ sunt in Veteri Testamento quantum possunt, videtur quod materia istius sacramenti quæ est medicina infirmorum, hoc idem debuit habere pro materia in genere vel in specie.

Item, Sacramentum Eucharistiæ sanguinem habet in re et sacramento, et in sanguine sacrificiorum significabatur.

Similiter, Sacramentum baptismi in aqua fit, et in aqua significabatur, ut dicit Damascenus : ergo videtur, quod istud aliquid simile ficubus habere deberet, quod in illis in Veteri Testamento signisignificabatur.

[1] Cf. Isa. xxxviii, 21.

Quæst. Adhuc ulterius quæritur, Ad quid oporteat materiam hujus sacramenti esse oleum sanctificatum?

Videtur enim, quod superfluit: quia

1. Nullum sacramentum duas habere debet sanctificationes, unam super materiam, et alteram super formam: eo quod una sanctificatio sufficiat: ergo nec istud: ergo superfluit sanctificatio quæ fit super materiam. Probatio primæ. In naturis sufficit una forma, et numquam duæ formæ substantiales imprimuntur uni materiæ: sed completiora sunt spiritualia naturalibus: ergo in spiritualibus debet sufficere una.

2. Adhuc, In maximis omnium sacramentorum sufficit materia communis non sanctificata, sicut in baptismo et Eucharistia: ergo videtur, quod multo magis in aliis debeat sufficere.

Adhuc, Materia non sanctificata communius potest haberi, quam sanctificata: quod autem communius haberi potest, magis est idoneum utentibus sacramento: ergo videtur, quod oleum non sanctificatum debeat esse materia.

3. Adhuc, In sacramento secundum Hugonem non sunt nisi tres actus, scilicet significare, repræsentare, et sanctificare. Dicit enim, quod « sacramentum est ex similitudine repræsentans, ex institutione significans, et ex sanctificatione invisibilem gratiam conferens. » Constat autem, quod repræsentare habet a materia non sanctificata, quia oleum secundum se lenificativum est doloris: sed ex institutione habet significare, et ex forma quæ dicitur in exercitio habet sanctificare: ergo nihil facit ei sanctificatio quæ fit super materiam; ergo videtur, quod superfluat.

4. Adhuc, In præcipuis sacramentorum quædam sunt de bene esse et solemnitate sacramenti. De esse quidem baptismi non est nisi tinctio in aqua facta, verbo vitæ per invocationem Trinitatis sanctificata. Et in corpore Domini nihil de esse est, nisi materia debita, et verba quæ transsubstantiationem faciunt: alia sunt de solemnitate. Ergo videtur, quod ita debeat etiam esse in aliis: ergo solum de esse est oleum cum verbis quæ in unctione dicit sacerdos: ergo videtur, quod sanctificatio materiæ superfluat.

5. Adhuc, In baptismo dicimus, quod Christus tactu suæ mundissimæ carnis vim regenerativam aquis contulit: ergo a simili tactu suæ institutionis omnibus aliis sacramentis quamdam aliam contulit vim effectivam gratiæ quam habent: constat autem, quod istud sacramentum ipse sicut et alia instituit, sicut patet Marci, VI, 13, ubi misit discipulos, et dicitur, quod *ungebant oleo multos ægros, et sanabant*: ergo ultra unctionem non indiget materia hujus sacramenti aliqua sanctificatione.

Responsio. Dicendum, quod in veritate in isto sacramento, sicut dicit Magister in *Littera*, nulla competentior materia est, quam oleum ad usum infirmorum sanctificatum. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod delibutio gloriæ est signatum istius sacramenti, non contentum, nec ab eo solo causatum, sed ab omni gratia sacramentali et virtutum et meritorum: et ad tale signatum non ponit sacramentum similitudinem propinquam, sed remotam, et istam habet, quia conservantur corpora oleo peruncta, et fiunt radiosa propter lucriditatem substantiæ et claritatem: sed contentum suum causatum et signatum, est esse lenificativum doloris animæ ex reliquiis peccati causati: et hoc ponit similitudinem propinquam, quia oleum secundum se, præcipue olivæ, mitigativum est doloris. Oleum autem olivæ et nullum aliud est materia hujus sacramenti. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod sicut in *Littera* dicitur, multæ sunt unctiones: sed propter dignitatem ministri et loci unctorum una antonomastice dicitur *unctio*, scilicet confirmationis: et ideo illi retinuit materiam unctionem illam quæ fit confectione olei et balsami, quæ Ad

unctio *chrisma* vocatur. Alia ratio ejusdem potest esse : quia ipsa perficit Christianum in virtute pugnandi pro Christiana fide, et quia sic perfectiva est, ideo illam unctionem pro materia retinuit, Alias etiam rationes invenies in quæstionibus de *materia confirmationis* in isto opere supra notatas [1].

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod sacramentum baptismi est sacramentem necessitatis, et ideo materiam accipit communem, quæ tamen convenientiam ponit ad suum effectum : sed in isto sacramento neutrum horum est : quia nec necessitatis est, nec est communis aliqua materia, ut ita poneret convenientiam ad effectum suum : et ideo istam debuit habere. Causa enim propria hoc vel illud habendi pro materia aliquod sacramentum, est habere hoc vel illud convenientiam propinquam cum suo effectu.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod quia non est sacramentum necessitatis, sufficienter periculo infirmorum provisum est in hoc quod ministri sunt parati : et si non contingat ipsum, dummodo sit desiderium sumendi, sufficit coram Deo ad salutem, licet non ita forte cito plenæ liberationis effectum consequatur infirmus.

Ad 5. AD ALIUD dicendum, quod hoc quod Isaias fecit [2], non fuit generaliter conveniens omni infirmitati, sed ulceris tantum : quia dulcia sunt mundificativa saniei, et extrahentia ipsam de profundo ad superficiem : sed in sacramento isto debuit esse generale mitigativum omnis doloris : et ad hoc nullus liquor adeo conveniens est sicut oleum, ut dictum est.

Ad idem. AD IDEM dicendum, quod istud sacramentum non significabatur in illo facto Isaiæ : nec hoc quod fecit Isaias, fuit sacramentum veteris legis : quia sacramentum istud in veteri lege nihil habuit respondens, ratione dicta superius in primo articulo quæstionis : sed factum Isaiæ fuit medicina corporalis, in qua aliquid moraliter intelligi potuit de satisfactione peccatorum, ut dicunt Sancti, locum illum exponentes : sed non significabatur ibi extrema unctio, vel aliquid extremæ unctionis : illud enim dabatur convalescenti, extrema autem unctio non datur nisi ei de quo præsumitur, quod exire debeat a mundo isto, ut infra patebit.

AD ALIUD dicendum, quod omne sacramentum quod quærit abundantiam gratiæ, quærit duplicem sanctificationem : unam super materiam, et alteram quando suscipitur. Et hoc patet in Confirmatione, et Ordine, et Extrema unctione. Et ideo est, quod in his tribus hoc sit : quia abundantia gratiæ aut quæritur propter excellentiam actus in comparatione ad vires nostras, aut propter excellentiam gradus suscepti, aut propter brevitatem temporis, quia ad meritum per opera hominis fieri non potest. Et primo quidem modo quæritur in Confirmatione ad pugnandum viriliter et patiendum pro fide, si necesse sit : secundo modo in Ordine : et tertio in Extrema unctione essentialem sibi habent materiæ suæ sanctificationem, nec in alia materia fieri possunt. Ad quæst. Art. 1.

Ad hoc autem quod probat in naturis, dicendum quod non ambæ sunt substantiales, sed una est necessitas materiæ et dispositio ultima, et altera est complens sacramentum in specie. Et hoc bene contingit in naturalibus : dicit enim Plato, quod non infunduntur formæ, nisi secundum merita : vocans *merita* dispositiones materiarum ultimatas.

AD ALIUD dicendum, quod hoc quod materia sufficit non consecrata in quibusdam sacramentis, non est causa quod maxima sint quantum ad effectum, sicut Baptismus et Eucharistia : sed causa est, quia dictis de causis excellentem gratiam non requirunt, sed requirunt gratiam in communi ad adeptionem virtutum et deperditæ spiritualitatis restitutionem. In Ad 2.

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. VII, Art. 2 et 3, Tom XXIX hujusce editionis.

[2] Cf. Isa. XXXVIII, 21.

istis autem secus est : et ideo non sufficit eis materia nisi consecrata ab eo in quo secundum suum gradum est abundantia gratiæ, scilicet ab Episcopo, licet forte careat gratia in quantum est hic homo, eo quod forte peccator sit. Unde in objectione illa non causa ponitur pro causa, et ideo non valet.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod invisibilem gratiam conferre convenit quibusdam ex una causa, et ratio superius assignata est : huic autem convenit ex duplici : et sic patet, quod non superfluit.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod in isto sacramento quædam sunt de esse, quædam de bene esse, sicut in aliis sacramentis : sed non oportet, quod omnia illa sint de esse in uno, quæ sunt de esse in alio : sed plura possunt esse in uno de esse, quam in alio, eo quod suus effectus hoc requirat : et hujus ratio est dicta hic : et ideo in Confirmatione et Ordine plura sunt de esse, quam in aliis.

Ad 5. AD ULTIMUM dicendum, quod licet non legatur, credendum tamen puto, quod si discipuli ungebant infirmos oleo, unxerunt oleo sanctificato : et istam sanctificationem faciendi potestatem contulit discipulis ut Episcopis : sed non sufficiebat tactus materiæ a Christo ratione dicta, sed propter abundantiam gratiæ quam exigunt hæc tria sacramenta.

ARTICULUS IV.

Quæ sit forma hujus sacramenti?

Quarto, Quæritur de forma hujus sacramenti.

Et circa hoc quæruntur tria.

Primo, An habeat formam ?

Secundo, Utrum unam vel plures ?

Tertio, Quæ illarum est formalis ad aliam si habet plures ?

DIXERUNT autem quidam, quod non habet formam extra seipsum : quia ipsa unctio tali oleo facta, est sibi forma : et ad hoc inducunt rationes has : Quæst. 1

1. Omne illud cujus forma sacramentalis non uno modo tenetur et exercetur ab Ecclesia, non habet formam sacramentalem : sed istud sacramentum est tale : ergo, etc. PRIMAM autem probant : quia cum forma sit de essentia sacramenti, contingeret quod qui aliter celebrarent, sacramentum non perficerent. MEDIAM autem probant per hoc, quod quædam Ecclesiæ tenent indicativam orationem, quædam autem deprecativam.

2. Adhuc, Omne sacramentum habens formam, ex virtute illius formæ confert sanctificationem gratiæ invisibilis : istud sacramentum non ex virtute suæ formæ confert sanctificationem gratiæ invisibilis : ergo non habet formam hoc sacramentum. PROBATUR autem prima per dictum Augustini de baptismo, qui dicit : « Unde hæc vis aquæ ut corpus tangat, et cor abluat, nisi ex verbo ? » Quasi diceret, ex nullo alio. Et idem oportet esse in aliis : quia una ratio est in omnibus. SECUNDA autem probatur per dictum Jacobi in fine suæ epistolæ, ubi non dicit, Unctio salvabit infirmum : sed, *Oratio fidei salvabit infirmum* [1] : et ita non attribuit sacramento, sed fidei et orationi effectum.

3. Adhuc, Illud quod est corporalis sanitatis effectivum, perficit illud ex forma corporali, et non indiget spirituali : sed istud sacramentum est tale : ergo non indiget nisi corporali unctione, et non forma alia sacramentali. PRIMA patet per se. SECUNDA autem patet per dicta Jacobi.

4. Adhuc, Quæcumque sunt ad unum actum, unius sunt formæ, sed actus ille est ipsorum per se : sed actiones quæ a sanctis viris ad eumdem sunt actum cum unctione extrema : ergo sunt unius formæ. PROBATUR prima ex hoc quod forma est principium actus et agendi. SECUNDA

[1] Jacob. v, 15.

autem ex hoc, quod Genovefa et sancti Patres in Ægypto, miserunt oleum a se benedictum ad ungendum infirmos, et sanabantur. Inde sic : Unctio Sanctorum non requirit formam aliam quam sanctificationem materiæ : ergo nec unctio extrema.

5. Adhuc, Non sunt nisi duo propter quæ fit istud sacramentum, scilicet infirmitas animæ et infirmitas corporis : constat autem, quod corporalis unctio sufficit ad leniendum dolorem corporis : et minus efficax est benedictio pontificalis, quam corporalis virtus olei : ergo ipsa sufficit ad animæ alleviationem : ergo non requiritur alia forma in collatione sacramenti. Hæ rationes sunt vel possunt esse quorumdam hominum, ita ut conclusum est dicentium.

Sed contra. SED IN CONTRARIUM hujus sic objicitur:

1. Dicit Magister in *Littera*, et Hugo, et accipiunt ab Augustino, quod omne sacramentum est in rebus et in verbis. Constat autem omnibus, quod sacramentum non est in materia sacramenti, sed est in suscipiente ipsum : ergo secundum quod est in suscipiente ipsum, est in rebus et in verbis : ergo aliqua verba esse oportet, quando datur suscipienti.

2. Adhuc, Alia duo sunt quæ exigunt benedictiones suarum materiarum, scilicet Confirmatio, et Ordo, et non sufficit illis verbum benedictionis materiæ : ergo nec isti, sed oportet esse formam specialem.

3. Adhuc, Ad omne sacramentum Ecclesiæ exigitur intentio faciendi quod facit Ecclesia : sed hæc intentio importatur per formam Ecclesiæ, per quam distinguit illud opus ab aliis operibus, et facit illud esse Ecclesiæ : ergo ad omne sacramentum exigitur forma aliqua in opere, quæ confertur ab Ecclesia : ergo et in isto debet esse forma certa verborum sub qua conferatur.

4. Adhuc, In sacramentis in quibus confertur gratia ad ministrandum vel merendum in Ecclesia, in quibus suscipiens magis potest quam in isto, exigitur forma, virtute cujus fiat gratia quæ desideratur fieri : ergo multo magis exigitur hoc in isto sacramento, quod confertur jam impotenti, in quo necesse est quod totum suppleat gratia : ergo videtur, quod habeat formam specialem, sicut et alia sacramenta.

ULTERIUS quæritur hic, Quid sit illa forma, et utrum sit una vel plures? Quæst. 2.

Videtur autem, quod debeat esse orationis indicativæ : quia

1. Sacramenta Ecclesiæ certissime suum perficiunt effectum, si non impediat fictio suscipientis : ergo modo certitudinis ipse effectus debet significari : sed non est modus certitudinis nisi per indicativum : ergo debet fieri per indicativum.

2. Adhuc, In omnibus aliis fit per indicativum, quod patet in singulis, quia in pœnitentia dicitur : « Ego te absolvo : » et in matrimonio : « Ego te accipio in meam : » ergo et in isto fiet per indicativum, ut videtur.

3. Adhuc, Intentio agendi quod agit Ecclesia, non exprimitur nisi per indicativum : non enim sequitur, quod si dicam, Det tibi Deus gratiam, quod intendam dare sicut Ecclesia dat : vel si dicam, Utinam daret tibi Deus gratiam, vel alio modo : sed si dico, Baptizo te, vel Inungo te, sequitur quod ego facio actum, et extra ostendo me agere quod agit Ecclesia : et hoc sufficit in sacramentis : ergo videtur, quod etiam in isto exigitur indicativus modus.

4. Adhuc, Multæ Ecclesiæ habent pro forma orationem indicativam, sicut tota Ecclesia Alemaniæ : et dicitur esse Gregorianum illud : ergo videtur, quod ita debeat esse.

Præterea, Constat mihi, quod antiquissimi libri in illis terris habent indicativam orationem pro forma, et postea subjungitur oratio. Et hæc sunt verba scripta in libris antiquissimis, quos præ antiquitate vix legere valebam : « Ungo hos oculos oleo sanctificato in nomine

Patris et Filii et Spiritus sancti. » Et postea sequitur : « Per istam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum. » Et similiter scriptum erat ad manus, et ad pedes, et ad os et cætera loca unctionis. Ergo videtur, quod ita debeat fieri.

Sed contra. IN CONTRARIUM autem hujus objicitur :

1. Usus aliarum Ecclesiarum quæ habent tantum deprecationem illam : « Per istam unctionem, etc. » vel, « Per istam suavissimam unctionem, etc. »

2. Adhuc, In Jacobo habetur, quod *oratio fidei salvabit infirmum* [1]. Salvans autem in sacramento est forma dans sanctificationem. Ergo videtur, quod forma debeat esse per modum orationis.

3. Adhuc, Exiens a vita, recedit a dispositione et regimine Ecclesiæ : ergo Ecclesia nihil amplius potest facere circa ipsum, nisi committere eum dispositioni Domini : hoc autem congruentius fit per orationem, quam per enuntiationem : ergo videtur, quod congruentius hujus sacramenti forma sit oratio, quam enuntiatio.

Quæst. 3. ULTERIUS quæritur hic tertio, Ex quo secundum usum Ecclesiarum diversarum utrumque invenitur secundum eas quæ utrumque habent, quod illorum referatur ad reliquum, sicut ad formale ?

Videtur autem, quod enuntiatio referatur ad orationem deprecativam : quia

1. Deprecatio ultimo ordinatur : præcedentia autem referuntur ad ultimum sicut ad formam : ergo videtur, quod deprecatio sit formalis.

2. Adhuc, Istud sacramentum exhibetur infirmo viribus destituto, qui totum præstolatur ab indulgentia divina : ad hanc autem plus valet deprecatio quam enuntiatio : ergo videtur, quod magis substantialis huic sacramento sit oratio, quam enuntiatio.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est : quia

1. Illud quod directe exprimit Ecclesiæ intentionem, videtur esse in sacramento magis formale et substantiale : sed enuntiatio directius exprimit, quam deprecatio : ergo est formalior et substantialior : ergo deprecatio refertur ad ipsam, sicut dispositio ad materialia.

2. Adhuc, In aliis sacramentis deprecationes tam præcedentes quam sequentes, ad illam formam referuntur, quæ est per modum enuntiationis : ergo videtur, quod ita etiam fieri debeat in isto sacramento.

SOLUTIO. Dicendum sine præjudicio, quod, ut puto, prima opinio inducta novitas præsumpta est contra observationem Ecclesiæ, et sententiam omnium antiquorum : et ideo puto illam esse incautam, et sine periculo erroris non posse sustineri.

Ad 1. AD ID autem quod primo objiciunt, dicendum quod est una forma sacramentalis, quæ uno modo tenetur ab Ecclesia : et illa est formalis et substantialis, ut infra patebit. Et in alia quæ dispositio quædam est, usus Ecclesiæ est difformis, eo quod illa est de bene esse potius quam de esse : unde illa objectio falso innititur.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod prima est vera, et secunda falsa. Ad probationem autem secundæ, dicendum quod Jacobus *orationem fidei* vocat formam sacramenti, quæ est per modum orationis : et vocat eam *fidei*, quia in sacramentis maxime fides operatur : et ideo quod attribuitur orationi fidei, attribuitur operationi sacramenti.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod istud sacramentum secundum habet effectum circa corpus, et præcipue tunc quando infirmitas corporis causatur ex infirmitate mentis, ut prius dictum est : et ideo nihil probat illa objectio.

Ad 1. AD ALIUD dicendum, quod objectiones Sanctorum non certitudinaliter conse-

[1] Jacob. v, 15.

quuntur suum effectum, nec sunt ad purgandas reliquias peccatorum : et ideo falsum est, quod substantialis actus hujus sacramenti idem sit cum actu unctionis, quæ causatur ex devotione et sanctitate benedicentis : et ideo aliam formam requirit hoc sacramentum quam materiæ benedictionem.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod verum est, quod duo sunt propter quæ est sacramentum : unum principale, et aliud adjunctum et secundarium, sed non habet effectum a benedictione materiæ, sed potius a forma ultima, quæ non potest imprimi nisi materiæ dispositæ per benedictionem, ut prius dictum est : et ideo illa objectio non valet.

Ad object. Ea autem quæ objiciuntur in contrarium, puto esse concedenda.

Ad quæst. 2. Ad id quod secundo quæritur, dicendum quod formalia in actu ministerii hujus sacramenti sunt duo, sed unum refertur ad aliud. Cujus ratio potest esse : quia istud sacramentum est exeuntium viribus propriis destitutorum, et in quantum quidem sacramentum, de bene esse habet indicativam orationem : in quantum autem exeuntium qui soli gratiæ divinæ committuntur, de esse habet orationem deprecativam.

Ad 1. Ad id quod primo objicitur contra id, dicendum videtur, quod Ecclesiæ orationes certæ sunt, licet particulares vel singulares orationes sint incertæ. Unde istud sacramentum contrahit certitudinem sui effectus per hoc quod non innititur orationi unius personæ, sed Ecclesiæ : impossibile est enim orationes Ecclesiæ non exaudiri : et ideo propter certitudinem non oportebat formam suam esse in oratione enuntiativa.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod falsum supponitur in objectione : quia in Ordine oratio est forma, in qua significatur traductio potestatis ab Episcopo in ordinatum, sicut, « Accipe Spiritum sanctum : » vel, « Accipe has claves : » vel, « Esto verbi relator, » ut infra patebit, cum de *Ordine* agetur. Unde sacramenta sortiuntur formas in orationibus illius modi qui magis competit effectui eorum. Circa destitutos autem exeuntes ab Ecclesia, nullus est competentior modus, quam deprecativus.

Ad aliud dicendum, quod intentio Ecclesiæ satis exprimitur per modum exercitii : quia aliæ unctiones non ad hunc modum exercentur, sicut unctiones medicinæ vel devotiones Sanctorum : sed si in baptismo et in aliis quibusdam aliter fit, hoc non est ad exprimendum intentionem, sed propter talem institutionem sacramenti. Instituens autem formam, considerationem habuit ad modum causandi effectum, ut dictum est. Et cum hic effectus committatur divinæ dispositioni, patet quod competentissime exprimitur per deprecativum. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod antiqui in Ecclesiis illis volebant apponere quidquid est de esse et de bene esse sacramenti : et bene puto, quod melius est ita facere, quam tantum alterum apponere. Sed si non apponatur, grave esset dicere, quod non celebretur sacramentum : quia multæ Ecclesiæ non apponunt, et quidam etiam magnæ auctoritatis ordines. Ad 4.

Ad id quod tertio quæritur, jam patet solutio per antedicta. Ad quæst. 3.

Ad id autem quod contra objicitur, dicendum quod enuntiatio directius exprimit intentionem, et tamen indicativus non ponitur in forma ad intentionis expressionem, ut habitum est : sed ille modus est formalior, qui in sacramento in efficienda re sua est competentior : et ille est deprecativus, ut dictum est. Ad object. 1.

Ad aliud dicendum, quod in aliis quibusdam sacramentis aliter est : quia illa exhibentur ei qui manet in Ecclesia, et ab Ecclesia disponitur : et ideo circa illum magis significatur esse operatio ministrorum in sacramentis : sed iste præsumitur esse in statu transeuntis ad dispositionem divinam : et ideo Ecclesia Ad object. 2.

faciendo quod potest, committit eum divinæ dispositioni.

Hujus etiam aliam causam sine præjudicio dico esse magnitudinem rei istius sacramenti : res enim sua est purgatio omnium reliquiarum peccati impedientium immediatum transitum ad requiem secundum animam, et glorificationem secundum corpus : hujusmodi autem res tanta est, quod non potest tota effici gratia sacramentali : sed quod gratia sacramentalis operatur, adhuc exigit, quod residuum complens petatur per orationem a misericordia divina. Et quia istud sacramentum transmittit istum ad divinæ misericordiæ operationem, ideo forma sua est per modum deprecationis ad misericordiam, operationem sacramenti perficientem.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS V.

An sacramentum extremæ unctionis bene ordinatur inter alia sacramenta ?

Quinto et ultimo, Quæritur de ordine istius ad alia sacramenta.

Videtur enim, quod male hic a Magistro ordinetur :

1. Sacramentum enim ministrantium in Ecclesia, est ante sacramentum exeuntium ab Ecclesia : ordo autem et matrimonium sunt sacramenta ministrantium in Ecclesia, unctio autem exeuntium : ergo de ordine et matrimonio debuit tractari ante istud.

2. Adhuc, Unctio extrema non vere dicitur *extrema*, si aliqua sequitur eam unctio : sed in ordine est unctio : ergo illa erit ante ipsam, et sic iterum male ordinantur.

3. Adhuc, Post extremam sacramenti susceptionem nullum sacramentum suscipitur : hæc autem unctio ideo vocatur *extrema*, quia ultimo suscipitur : ergo nullum suscipitur post ipsam : ergo ipsa est ultimum sacramentum : ergo ultimo loco tradendum erit de ipsa.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod sicut patet supra in quadam quæstione de *sacramentorum ordine, et sufficientia*, quædam sunt sacramenta personæ, et quædam Ecclesiæ. Inter sacramenta personæ ultimum est extrema unctio, et ideo inter illa ultimo loco ponitur : sed omnia sacramenta personæ sunt ante sacramenta Ecclesiæ : et ideo istud ponitur ante duo sequentia quæ sunt sacramenta Ecclesiæ : unum ad spiritualem multiplicationem Ecclesiæ, alterum autem ad multiplicationem naturalem, in qua spiritualis vita Ecclesiæ salvatur. Et per hoc patet ordo : sicut enim Ecclesia est ex personis multis, et ideo persona est prior, quam Ecclesia, ita sacramentum personæ est ante sacramentum Ecclesiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod istud sacramentum est personarum exeuntium, et non Ecclesiæ exeuntis : sed ordo et matrimonium est personarum Ecclesiæ ad Ecclesiæ multitudinem institutum : et ideo non datur personæ propter personam, sed personæ propter Ecclesiam : et ideo posterius ordinantur. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod vere dicitur *extrema* respectu suscipientis, sed in ordinatione sacramentorum non dicitur *extrema*. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod inunctus nihil recipit ultra, sicut dicit objectio : sed tamen Ecclesia remanet in aliis : et secundo non sequitur, si ab hoc ultimo recipitur, quod sit ultimum in ordine sacramentorum Ecclesiæ. Ad 3.

ARTICULUS VI.

An oporteat eum esse Episcopum qui consecrat oleum quod est materia extremæ unctionis ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, § 1 : « *Oleo per Episcopum consecrato.* »

Videtur enim, quod non oporteat Episcopum esse eum qui consecrat oleum : quia

1. Cui conceditur majus, conceditur et minus : sed majus est dispensare sacramentum in forma sua, quam benedicere materiam et disponere eam : et hoc conceditur pluribus sacerdotibus : ergo et benedictio materiæ debet sacerdotibus concedi.

2. Adhuc, In omnibus artificialibus idem artifex præparat materiam et inducit formam : ergo videtur, quod etiam in sacramento isto sic debeat fieri : sed sacerdos simplex dat ultimam formam suscipienti : ergo et idem debet præparare materiam.

3. Adhuc, In ethicis ordinantur artes secundum opera : et illa dignior est, quæ habet opus perficiens, indignior autem quæ præparat materiam, sicut frænorum factrix equestri indignior est : ergo videtur, quod similiter sit in sacramentis : ergo indignioris est præparare materiam, et dignioris operari in præparata ad formam inducendam : sed sacerdos facit opus ultimum : ergo non Episcopi, sed alicujus indignioris quam sit sacerdos simplex, erit præparare materiam hujus sacramenti.

d contra. In contrarium hujus objicitur : quia,

1. Sicut habitum est, abundantia gratiæ requiritur in hoc sacramento : sed abundantia gratiæ non descendit nisi ab habente altiorem gradum in Ecclesia : et tales sunt Episcopi : ergo videtur, quod materia ista non debet præparari nisi ab Episcopo.

2. Adhuc, In aliis sacramentis abundantiam gratiæ requirentibus ab Episcopo præparatur materia : ergo et in isto.

3. Adhuc, In Psalmo cxxxii, 2 : *Sicut unguentum in capite, quod descendit,* etc. Ergo necessario a capite fluere debet : sed vice capitis sunt Episcopi : ergo præparatio materiæ hujus sacramenti ab Episcopis ad inferiores debet perfluere.

Responsio. Ad hoc dicendum, quod in veritate rationibus ultimis est consentiendum. Solutio.

Et ad primum dicendum, quod exercitium sacramenti conceditur sacerdoti propter periculum infirmorum : sæpe enim hoc contingit in sacramentis divinis. Et hoc ideo fit, quia Ecclesia secundum consilium Dei instructa, omnibus modis infirmis consulit in utilitate sacramentorum : et ideo tales vult habere ministros, quales de facili possunt haberi ab his qui sacramenta habent percipere : cum autem illi sint infirmi, in sacramento isto placuit Deo, quod essent simplices sacerdotes qui in omnibus locis de propinquo haberi possent. Et propter necessitatem voluit quod omnis homo omnem hominem baptizare posset : nihilominus tamen tenet ordinem in aliis, in quibus non est periculum sine sanctificatione materiæ.

Ad argumentum autem dicendum, quod hoc quod dicitur, Cui committitur principale, committitur accessorium, dicendum quod intelligitur de illo accessorio sine quo non potest esse quis in operatione principalis : sed hoc non est hic : quia etiamsi non benedicat oleum, tamen oleo benedicto potest inungere infirmos. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod aliud est præparare materiam, et aliud inducere formam materiæ jam præparatæ : et Ad 2.

aliud præparare materiam per formam aliquam, et uti ea ad finem illius formæ. Prima enim duo sunt unius habitus, qui est ars una, secundum quod Aristoteles dicit, quod ars est habitus cum ratione vera factivus : sicut patet in fabrili, quæ calefacit ferrum, et polit ipsum, et inducit figuram ensis, una ars existens. Sed secunda duo numquam sunt unius habitus qui sit ars, sed potius duarum, sicut patet in factiva gladii, et militari. Prima enim facit gladium, et secunda utitur gladio ad finem suum, et cognoscit finem illum, propter quem etiam architectonica est respectu prioris. Sic autem est hic, quod unus sanctificationem inducit in materia, et alter utitur ad utilitatem Ecclesiæ oleo sanctificato ungens infirmos : quis autem sit principalior, patebit in solutione sequentis quæstionis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod in divinis non est sicut in politicis : quia divina descendunt a virtute una, sed politica descendunt a multis virtutibus et ordinatis : et ideo in politicis principalior est ars, quæ bono quod est finis politicæ, est propinquior : sed in divinis illa est dignior, a qua plus descendunt divina : et ideo cum sanctitas materiæ secundum originem descendat a gradu altiori, sicut et debet, dignioris est conferre sanctitatem materiæ, quam exhibere usum in sacramento. Quod autem hoc sit in divinis, patet : quia illa per derivationem sunt ab uno : et ideo quod anterius est, est illi et vicinius et dignius, per totum contrarium ordinem quam sit in politicis : et ideo cum sanctificare oleum sit anterius, hoc erit superioris : et exhibere sacramenti usum, erit inferioris et posterioris.

ARTICULUS VII.

An sit aliqua principalis unctio? et, An illa sit quæ fit in baptismo, confirmatione, vel extrema unctione?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, § 2 : « *Quæ dicitur principalis unctio,* etc. »

Videtur enim, quod Confirmatio non sit unctio principalis. Aut enim *principalis* dicitur a principalitate officii aut loci qui inungitur : aut a principalitate gratiæ : aut a principalitate materiæ ipsius unctionis. Si primum : tunc principalior unctio est unctio Ordinis : quia ibi datur character excellentiæ ad principalius officium Ecclesiæ quod est sacramenti dispensatio. Si autem secundo modo dicitur : tunc unctio catechumeni dicitur principalis : quia ibi vertex inungitur ad perfectionem intellectus, qui secundum Aristotelem principalis est pars animæ. Si tertio modo : tunc iterum inunctio Baptismi, principalis unctio dicetur : quia in baptismo maxima gratia affertur. Si autem quarto modo dicatur : tunc tam Ordinis quam Confirmationis dicitur principalis unctio : quia in utraque fit unctio de chrismate.

Responsio. Dicendum, sicut notatum est in quæstione de *Confirmatione*[1], quod tribus causis illa unctio dicitur *principalis unctio*, scilicet ex loco, ex gratia, et ex liquore materiæ unctionis. Locus est frons, quæ sedes est verecundiæ in homine, ubi est locus honoris : et ille locus est excellentioris dignitatis in confessione fidei, quam vertex : licet ille sit excellentior loco et ordine partium corporis. Gratia autem, ut dicitur in *Littera*, non Solutio.

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. VII. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

est ad esse sicut in baptismo, sed ad robur pugnandi. Hoc iterum excellentius est quam gratia ad esse tantum. Et liquor est ex oleo et balsamo.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS VIII.

An Reges debent inungi in scapulis oleo, non chrismate, et non in capite?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, § 2, ante finem : « *Quo capita Regum et Pontificum unguntur*, etc. »

Contrarium enim est in consuetudine Ecclesiæ : quia Reges non chrismate unguntur in capite, sed in scapulis.

olutio. Responsio. Dicendum, quod si velimus sustinere quod dicit : tunc duorum substantivorum unum reducitur in adjectivum alterius, ut sit sensus, quo capita Regum Pontificum, id est, regalium pontificum : quia regale habent sacerdotium : et tunc verum est quod dicit. Vel possumus dicere, quod antiquitus in Veteri Testamento reges habebant potestatem super sacerdotes : quia non erant veri sacerdotes, sed umbra verorum sacerdotum : et tunc ungebantur chrismate, et in capite : modo autem quia sunt ministri Ecclesiæ et non indigent gratia ad spiritualia, eo quod ibi temporalia administrant, non unguntur chrismate, sed oleo, in quo notatur fama quam habere debent apud subditos : et in scapulis in quibus onera portantur, ut recognoscant se positos esse ad supportanda onera subditorum et Ecclesiæ.

ARTICULUS IX.

An solum infirmi sint perceptibiles hujus sacramenti?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, § 2, in fine : « *Tertia unctio est quæ dicitur oleum infirmorum de qua*, etc. »

Hic etiam innuitur, quod non sint perceptibiles hujus sacramenti nisi infirmi.

Et gratia hujus quæritur de participantibus hoc sacramentum. Et quæruntur quatuor.

Primum, Utrum tam sanus, quam infirmus sit hujus perceptibilis?

Secundum, In qua ætate sit perceptibilis?

Tertium, Utrum in omni ægritudine sit perceptibilis?

Quarto et ultimo, Quare furiosi removentur principaliter ab hujus sacramenti perceptione?

Ad primum horum objicitur sic :

1. Omnis medicina contra morbum aliquem, exhibetur illi in quo est morbus : sed sacramentum istud est medicina ordinata contra morbum reliquiarum peccati : ergo illi exhibetur, in quo invenitur morbus : sed tam sani quam infirmi habent morbum reliquiarum peccati : ergo tam sani quam infirmi istius unctionis sunt perceptibiles. Primum patet per se. Secundum autem probatur ex divisione sacramentorum in principio hujus libri posita, et infra probabitur.

2. Adhuc, Ad consecutionem perfectæ sanitatis in corpore exigitur medicina purgans reliquias : ergo similiter est in mente : sed perfecta sanitas mentis requiritur ad meritum : ergo videtur, quod omnis ille qui vult esse in statu merendi, debet recipere hoc sacramentum : sed

tales sunt præcipue sani : ergo sanorum præcipue est hoc sacramentum.

Si forte dicas, quod hoc sacramentum est ordinatum contra morbum corporis. Contra : Sacramenta novæ legis in non ficto efficiunt quod signant : sed istud est sacramentum novæ legis : ergo in non ficto semper efficit sanitatem corporis, quod aperte falsum est : quia multos sanctos homines inunctos videmus non convalescere post unctionem.

Si forte dicas, quod sic efficit in omnibus quibus expedit : hoc ridiculum est dicere, quod sacramentum novæ legis effectum suum principalem quandoque efficiat in non ficto, scilicet quando expedit : et quandoque non efficiat, scilicet quando non expedit : quia sic omnia sacramenta traherentur in illusionem.

Sed con. Si autem dicatur, quod sanus est perceptibilis.

Contra : Jacob. v, 14, dicitur : *Infirmatur quis in vobis?* ergo non est perceptibilis nisi infirmus.

Item, Marc. vi, 13, dicitur : *Ungebant oleo multos ægros* sive infirmos : ergo non nisi infirmus est perceptibilis.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod non nisi infirmus perceptibilis est hujus sacramenti.

Ad 1. Ad primum autem dicendum, quod purgatio reliquiarum secundum quod sunt impedimenta immediatæ evolationis et glorificationis corporis, est effectus substantialis istius sacramenti, ut infra probabitur : quia de hoc erit quæstio. Quia ergo sanus non est in via transitus ad gloriam, ideo non est perceptibilis hujus sacramenti.

Ad 2. Ad secundum dicendum, quod verum quidem est, quod reliquiæ peccatorum secundum quod sunt impedimenta meriti, sufficienter exterminantur per Eucharistiam, et alia sacramenta : et ideo istud sacramentum non hoc modo ordinatur contra eas : sed potius modo prædicto, quando destituunt vires corporis et impediunt animæ evolationem, præcipue secundum quod causantur a peccatis oblitis et per ignorantiam commissis : et ideo semel in anno inungebatur tabernaculum propter irregularitates contractas ex ignoratis et oblitis.

Ad cætera quæ objecta sunt, puto esse concedenda : quia nihil valet responsio illa. Ad object.

ARTICULUS X.

In qua ætate infirmus perceptibilis est sacramenti extremæ unctionis?

Secundo quæritur, Quis perceptibilis sit hujus sacramenti?

Videtur autem, quod in omni ætate : quia

1. Dicit auctoritas, quod nemo mundus a peccato, nec infans unius diei[1] : cum ergo contra finalia peccata detur inunctio, videtur quod omnis homo sit inungendus.

2. Adhuc. Licet res ejus principalis non sit sanitas in corpore vel curatio doloris, tamen sæpe allevientur infirmi ex participatione hujus sacramenti : dicunt autem naturales, quod infantes facilius infirmantur et moriuntur : ergo videtur, quod eis magis necessaria sit unctio quam senibus.

3. Adhuc, Omnia sacramenta personalia omnibus in quibus invenitur causa contra quam instituta sunt, dantur : ergo et istud : sed reliquiæ peccati sunt tam in senibus quam in juvenibus : ergo omnibus est dandum sacramentum istud.

In contrarium hujus est, quod Sed con.

1. In parvulis non est nisi originale : et contra hoc sufficienter ordinatur baptismus : ergo superflue per istam unctionem parvulis conferretur extrema unctio.

[1] Cf. Proverb. xx, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum : purus sum a peccato?*

2. Adhuc, Hic supponeretur in forma, quando diceretur : « Per istam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid peccasti per visum : » quia in sanctis non tenet, neque in infante qui nihil deliquit per visum, et similiter per auditum, et incessum, quia forte numquam incessit : ergo infantibus non debet exhiberi.

Solutio. Quod concedimus dicentes, quod solum adultis ætate provectis exhibendum est hoc sacramentum.

Ad 1. Ad primum ergo objectum, dicendum quod auctoritas illa intelligitur de originali, et non de alio : et contra reliquias obliti et ignorati actualis principalem ordinem habet istud sacramentum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non est umquam res hujus sacramenti sanitas corporis, nisi quando pendet ex infirmitate mentis : et hoc numquam fit in parvulis qui numquam peccaverunt : et ideo etiam propter infirmitatem corporis numquam sunt inungendi.

Ad 3. Ad ultimum patet solutio per ante dicta : quia causa contra quam principaliter hoc sacramentum ordinatur, in parvulis non invenitur.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XI.

An in omni ægritudine aliquis sit perceptibilis hujus sacramenti?

Tertio quæritur, Utrum in omni ægritudine aliquis sit perceptibilis hujus sacramenti?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Omnis ægritudo secundum quamlibet speciem ægritudinis potest causari a peccato et infirmitate mentis : in talibus autem locum habet sacramentum istud, ut dictum est : ergo in omni ægritudine debet hoc sacramentum percipi.

2. Adhuc, Nec in Jacobo nec in Marco specificatur aliqua ægritudo specialis : ergo videtur, quod generaliter in omni ægritudine possit percipi.

3. Adhuc, Spiritualia differunt a corporalibus, ut dicit Augustinus : quia corporalia quanto generaliora sunt, tanto singula inutiliora : spiritualia autem e converso : sed istud sacramentum est spiritualis medicina : ergo quanto generalior, tanto utilior : sed generalior est quæ dicitur valere contra omnem morbum, quam illa quæ non valet nisi contra morbum quemdam : ergo videtur, quod melius sit dicere, quod in omni infirmitate accipiendum sit hoc sacramentum.

In contrarium hujus objicitur : Sed contra.

1. Per nomen sacramenti hujus, quia dicitur *unctio extrema* : ergo numquam nisi in extremo exhibenda : sed non omnis infirmitas ostendit extremum hominis : ergo non in omni infirmitate exhibendum est hoc sacramentum.

2. Adhuc, Aristoteles in libro de *Causis longioris vitæ*, dicit quod quædam infirmitates sunt causa longioris vitæ : sed numquam in causa longioris vitæ sumendum est hoc sacramentum : ergo in illis infirmitatibus non est sumendum sacramentum.

3. Adhuc, Hoc sacramentum ab omnibus dicitur *sacramentum extremum* : sed extrema non sunt nisi quando mors est in januis, et vita in desperatione : ergo numquam nisi tales sunt perceptibiles hujus sacramenti : hoc autem non est in omni infirmitate : ergo non in omni infirmitate est hoc sacramentum percipiendum.

Responsio. Dicendum, quod non in omni infirmitate percipiendum est hoc sacramentum, sicut probant rationes ultimo inductæ. Solutio.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod hoc bene sequeretur si circa corpus esset effectus principalis sacramenti : sed hoc non

est verum, imo est effectus quem numquam consequitur, nisi quando infirmitas corporis pendet ex infirmitate mentis : et tunc non semper est hoc, nisi quando utile est infirmo, qui recipit unctionem : et ideo non valet illa ratio : quia numquam sumendum est sacramentum propter corporis utilitatem tantum. Cum igitur effectus ejus sit reliquiarum purgatio secundum quod sunt impedimentum percipiendi stolam animæ et corporis, numquam nisi in transitu est sumendum hoc sacramentum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod loquitur Apostolus, eo quod omnis infirmitas corporis crescendo potest deducere hominem ad obitum : et cum præsumitur imminere obitus, debet percipi sacramentum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod bene contra omnes morbos ordinatur secundario, ut dictum est, et secundum quod a peccato animæ causantur : sed non omni statu morbi, sed potius in statu morbi supra naturam loci est ista medicina.

ARTICULUS XII.

Quare furiosi et amentes et alii similibus infirmitatibus laborantes, prohibentur a perceptione hujus sacramenti?

Quarto, Quæritur de quibusdam infirmitatibus, ut est furia, et mania, et aliæ quædam species amentiæ, quare prohibentur infirmantes illis infirmitatibus a perceptione hujus sacramenti?

Videtur enim, quod non deberent prohiberi : quia

1. Periculosum est prohibere infirmo medicinam, quando est in transitu ab hac vita : cum igitur illi aliquando in obitu vicini sint, periculosum est eis prohibere medicinam.

2. Adhuc, Baptismus est excellentioris sanctitatis quam extrema unctio : sed baptismus non prohibetur eis : ergo nec unctio extrema debet eis prohiberi.

3. Adhuc, Illi qui se juvare non possunt, maxime indigent adjutorio Ecclesiæ : sed adjutorium Ecclesiæ est in sacramentis : ergo talibus maxime conferenda est extrema unctio.

In contrarium hujus est, quod hoc sacramentum non nisi recognoscentibus ipsum et postulantibus, est exhibendum : tales autem non sunt amentes et furiosi : ergo videtur, quod non sit dandum illis. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod talibus non est danda extrema unctio : quia non recognoscunt, et posset esse periculum in irreverentia sumptionis : quia possent projicere vel immunditiis aliis irreverenter se habere in sacramenti perceptione. Solutio.

Præterea, Istius sacramenti res est plurium quam alterius sacramenti, sicut prius dictum est, quia fidei et devotionis cooperantium sacramento : et talia istis conferri non possunt, nisi habeant lucida intervalla, et tunc in illo tempore quo intervallum habent, dari potest eis hoc sacramentum.

Ad primum ergo dicendum, quod non est prohibenda medicina ab infirmo sciente eam sibi applicare, vel qui capax est ut ab alio discat qualiter est applicanda : alias autem nociva est medicina, et ideo prohibetur ab ea. Ita est de sacramentis : quia cedunt in malum male utenti, et ministrorum peccatum esset dare homini pecuali sacramenta Dei. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod baptismus non ordinatur nisi contra peccatum originale, quod aliunde contractum est : et ideo sufficit ei meritum alienum : sed de cæteris sacramentis non est sic, sed potius ordinantur contra actuale : et ideo in illo verum est, quod « qui creavit te sine te, non justificabit te sine te : » et ideo exigit judicium expeditum et voluntatem liberam ad suscipiendum. Et hoc de omnibus verum est præter Confirmationem, quæ ordinatur contra infirmitatem ex fomite causatam : et ideo etiam aliunde Ad 2.

venit et non quærit meritum proprium nisi per accidens, sicut et Baptismus, scilicet si sit adultus qui suscipit : et ideo etiam Confirmatio et Baptismus possunt parvulis exhiberi.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod tales in aliis experiuntur misericordiam Ecclesiæ, scilicet in orationibus et custodiis : sed in istis esset stultitia, quia cederet in peccatum ministrorum, et in nullam utilitatem suscipientium propter causam prædictam.

B. *A quibus institutum sit hoc sacramentum ?*

Hoc sacramentum unctionis infirmorum ab Apostolis institutum legitur. Ait enim Jacobus : *Infirmatur quis in vobis ? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini : et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus : et si in peccatis sit, remittentur ei* [1]. In quo ostenditur duplici ex causa sacramentum hoc institutum, scilicet ad peccatorum remissionem, et ad corporalis infirmitatis alleviationem. Unde constat eum qui hanc unctionem fideliter percipit, et in corpore et in anima alleviari : si tamen expedit ut in utroque allevietur. Quod si forte corporis valetudinem illi habere non expedit, illam quæ est animæ, sanitatem in hoc sacramento acquirit.

Et sicut in aliis sacramentis, ita et in isto aliud est sacramentum, aliud res sacramenti. Sacramentum est ipsa unctio exterior : res sacramenti, unctio interior, quæ peccatorum remissione et virtutum ampliatione perficitur. Et si ex contemptu vel negligentia sacramentum hoc prætermittitur, periculosum est et damnabile.

ARTICULUS XIII.

An sacramentum extremæ unctionis ab Apostolis aut a Christo sit institutum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Hoc sacramentum unctionis infirmorum*, etc. »

Hoc enim videtur esse falsum : quia

1. In sacramentis non sufficit institutio humana, sed oportet, quod sit divina : ergo videtur, quod non sit ab Apostolis instituta.

2. Adhuc, Legislatoris est condere leges et sanctificare : sed solus Christus est noster legislator, ut dicitur, Isa. XXXIII, 22 : *Dominus legifer noster*, supple, est : ergo solius Christi est confirmare et instituere leges, et præcipue divinas : sed leges divinæ præcipue sunt in sacramen-

[1] Jacob. v, 14 et 15.

tis : ergo videtur, quod in quolibet sacramento sit institutio divina.

3. Adhuc, Augustinus dicit, quod sacramentum est in quo divina virtus secretius operatur salutem : supra autem operationem divinæ virtutis non est aliqua institutio humana : ergo in omni sacramento oportet esse institutionem divinam.

4. Adhuc, Omnia sacramenta veteris legis quæ infirma fuerunt, eo quod *nihil ad perfectum adduxit lex* [1], instituit Deus per seipsum : ergo cum sacramenta novæ legis sint perfecta, multo magis ista debuit instituere per seipsum : ergo non est institutum ab Apostolis, ut dicitur in *Littera*.

5. Adhuc, Omnia alia sacramenta novæ legis instituit Christus per seipsum, etiam matrimonium : ergo et istud.

6. Adhuc, Magister Hugo de sancto Victore dicit, quod sacramentum ab institutione divina significat.

Sed contra. In contrarium hujus est :

1. Illud quod dicitur in *Littera*.

2. Adhuc, Quia non legitur a Domino fuisse institutum : ergo videtur, quod non sit facta ejus institutio a Domino.

3. Adhuc, Dupliciter dicuntur a Domino sacramenta instituta, scilicet verbo, sicut Baptismus, et Pœnitentia, Eucharistia, et Matrimonium : et operis exhibitione, sicut Ordo, ut quando legit prophetiam in libro Isaiæ, LXI, 1 [2] : et quando panem in corpus suum mutavit : et Confirmatio, quando parvulis manus imposuit, Matth. XIX, 13 et seq. : sed neutro modo legitur instituisse extremam unctionem : ergo videtur, quod eam non instituerit.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod dupliciter potest ad hoc responderi : quidam enim dixerunt, quod Apostoli a Deo inspirati et divina auctoritate et voluntate Dei, instituere potuerunt sacramenta quædam : quia non ipsi, sed Deus in ipsis instituit. Et per hoc solvunt rationes inductas. Et dant simile, quod formam baptismi ad tempus sic inspirati mutaverunt, ut fieret in nomine Christi et Dei. Et de hoc supra in quæstionibus de *baptismo* habitum est [1]. Sed his non videtur consentiendum : quia aliud est mutare, et aliud instituere totum sacramentum de novo celebrandum : posset enim homo habens auctoritatem aliquod interpretari dubium in sacramentis, et homo habens auctoritatem et notam toti Ecclesiæ inspirationem, sicut habuerunt Apostoli, aliquid ad tempus aliqua de causa mutare potest : sed totum instituere non credo quod possit, nisi Deus : et ideo videtur primis rationibus esse consentiendum.

Ad object. Ad primum in contrarium dicendum, quod Magister loquitur de institutione canonis, non auctoritatis personæ : quia Jacobus primo edidit canonem et regulam hoc sacramentum observandi.

Ad object. Ad aliud dicendum, quod multa non leguntur : quæ tamen facta probat Ecclesia ipsa observatione generali ab Apostolis edocta. Marci enim, VI, 13, legitur, quod Apostolis euntibus a Domino missis ad prædicandum, *ungebant oleo multos ægros, et sanabant* : et non est præsumendum, quod aliquid fecerint nisi ex institutione et imperio Domini.

Ad object. Ad aliud dicendum, quod facto non instituit Deus : quia jam per seipsum videretur impotens ad curationem infirmorum, sed potius verbo præsumitur instituisse, quando misit discipulos ad prædicandum, ut prius dictum est.

[1] Ad Hebr. VII, 19.

[2] Cf. Luc. IV, 17 et seq.

[3] Cf. IV Sententiarum, Dist. III et seq. Tom. XXIX hujusce editionis.

ARTICULUS XIV.

An sacramentum extremæ unctionis bene dicat Magister duplici de causa institutum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post initium : « *In quo ostenditur duplici ex causa sacramentum hoc institutum*, etc. »

Videtur hoc falsum quod dicit : quia nulla unica causa est duorum effectuum per se : sacramentum autem est unica causa : ergo non est duorum effectuum per seipsum.

Si forte dicas, quod unius est per se, et alterius tamquam illi adjuncti : non enim curat infirmitatem per se, nisi illam quæ pendet ex mentis infirmitate : tunc quæratur, quis sit per se effectus hujus sacramenti ? Et dicitur in *Littera*, quod remissio peccatorum. Videtur autem, quod falsum sit : quia remissio peccatorum est effectus certificationis, et certificatio non est extrema unctio : ergo remissio peccatorum non est effectus extremæ unctionis.

Si forte dicas, quod nihil prohibet unum effectum esse diversarum causarum, hoc est impossibile : quia sic nulla illarum esset causa per se : et accideret, quod aliquis esset effectus, qui nullam causam per se haberet : et hoc totum est impossibile.

Præterea, Infra statim dicit in *Littera*, quod res hujus sacramenti perficitur remissione peccatorum et virtutum ampliatione : sed virtutum ampliatio etiam perficitur baptismo, et similiter peccatorum remissio : ergo duo sunt sacramenta ejusdem rei. Et eadem objectio de pœnitentia tangitur : et cum unum illorum sufficiens sit, videtur quod alia duo superfluant.

Si forte dicas, quod unum illorum non sufficit sine alio, sequuntur aliæ duæ abusiones, quarum una est, quod causæ divinæ imperfectiores sint respectu sui effectus, quam causæ naturales. Secunda est, quod cum aliquis recipit baptismum vel pœnitentiam, non habeat adhuc peccatorum remissionem et virtutum ampliationem, nisi accipiat extremam unctionem : quia unum sacramentum sufficiens non est sine altero.

Responsio. Dicendum, quod effectus et res hujus sacramenti (sicut dicit Magister) est peccatorum remissio et virtutum ampliatio secundum aliquem modum : quia nihil prohibet idem in genere esse causatum a causis multis secundum diversas species quas habet : unde peccatorum remissio secundum quod conjungitur purgationi originalis, est effectus baptismi : secundum autem quod conjungitur purgationi actualis causatæ ex peccati detestatione, motu liberi arbitrii in Deum, est causatum pœnitentiæ : et hæ duæ causæ sunt sacramentales, quæ sunt sicut dispositiones necessariæ in subjecto : formaliter autem est causatum justificationis. Secundum autem, quod tollitur peccatum in reliquiis quæ impediunt transitum ad requiem, purgatur in extrema unctione. Et hoc modo intelligit Magister : et secundum hanc diversitatem ad omnem peccatorum purgationem exigitur virtutis augmentum et diversimode sequitur ad ipsam. Solutio.

Et per hoc patet solutio ad totum : quia prima objectio soluta est per rationem in contrarium inductam.

ARTICULUS XV.

An infirmus percipiens hoc sacramentum, in aliquo loco determinato sit inungendus?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, circa medium : « *Unde constat eum qui hanc unctionem fideliter devoteque percipit*, etc. »

Et quæruntur hic tria ex parte percipientis hoc sacramentum, scilicet an in aliquo loco determinato sit inungendus infirmus ?

Secundo, In quo loco ?

Tertio, Utrum plures unctiones sint plura sacramenta vel unum solum ?

Ad primum horum sic proceditur :

1. In omni loco morbi necesse est ibi obviare antidotum : sed morbus contra quem istud sacramentum ordinatur, sive in corpore sive in anima accipiatur, est in omni membro et loco corporis : ergo videtur, quod in toto corpore universaliter sit unctio facienda.

2. Adhuc, Peccatum principaliter est in anima rationali : et hæc secundum Philosophum nullius corporis est actus : et glossatur communiter, id est, nullius partis corporis : ergo videtur, quod totum corpus sit ungendum, et non quædam partes ipsius.

3. Adhuc, Augustinus dicit, quod « anima est in toto tota : » cum igitur propter infirmitatem animæ præcipue inungatur, videtur quod sit totum inungendum.

4. Adhuc, In medicinis unctionum corporalium cum determinate ignoratur locus morbi, inunguntur omnia loca corporis in circuitu : ergo similiter faciendum est in spirituali morbo, si ignoratur locus morbi : quia impossibile est, quod minister Ecclesiæ sciat locum reliquiarum peccati : ergo videtur, quod totum corpus debeat inungi.

5. Adhuc, Res significata hujus sacramenti, scilicet delibutio gloriæ, oleo fiet exsultationis futuræ, et in toto corpore : ergo ut prius.

In contrarium hujus objicitur : quia

1. Cujus est actus, illius est habitus et reliquiæ remanentes ex actu et habitu : sed actus peccatorum actualium, sunt determinatarum potentiarum animæ et determinatorum organorum corporis : ergo reliquiæ et habitus sunt eorumdem : sed inunctio fit ad tollendas tales reliquias : ergo in determinatis locis corporis fieri debet.

2. Adhuc, Rectus usus Ecclesiæ tenet, quod in determinatis locis corporis inunguntur infirmi : ergo sic est faciendum : non ergo in toto corpore.

Responsio. Dicendum, quod ultimis duabus rationibus consentiendum est.

Et ad primum dicendum, quod licet infirmitas sit in toto, causa tamen infirmitatis est in partibus quibusdam, et ad sublationem infirmitatis sufficit præcidere causam per sacramentum.

Ad aliud dicendum, quod peccatum est in rationali sicut in prima causa efficiente : sed non omne peccatum est in ea sicut in subjecto : imo abundant reliquiæ peccati ex parte potentiarum quæ conjunctæ sunt corpori : quia per illas operatur circa delectationes et communicationes cum hominibus : et ideo contrahunt malas dispositiones et reliquias peccatorum ex frequenter male operari. Per illas autem potentias effectus sacramenti redundat in animam rationalem, quæ movet illas potentias unitas corpori.

Ad aliud dicendum, quod anima per essentiam est in toto tota, sed non per potentias. Potentiæ autem sunt illæ maxime quæ contrahunt malas reliquias ex peccato.

Ad aliud dicendum, quod non est dubium de instrumentis per quæ peccavi-

mus : eadem enim sunt quæ natura dedit ad bene operandum : et ideo inunctis illis certum est, quod locus ubi dominatur causa infirmitatis contra quam est hoc sacramentum, sit inunctus.

Ad 5. AD ULTIMUM dicendum, quod delibutio gloriæ non causatur ab isto sacramento, sed significatur tantum, et etiam significatur a baptismo : et ad alia significata notanda non oportet, quod expressam significationem ponat sacramentum. Sufficit autem huic sacramento, ut significet totam delibutionem gloriæ per delibutionem in principalibus organis factam, quæ habent ordinem ad totum corpus : quia motibus ipsorum totum administratur et movetur.

ARTICULUS XVI.

In quibus partibus corporis infirmus sit inungendus ?

Secundo quæritur, In quibus partibus corporis sit inungendus infirmus ?

Videtur autem, quod

1. In pectore et in scapulis et in vertice et in fronte, hac ratione : quia in quibus organis in aliis sacramentis armatur et perficitur ad opus per unctiones aliorum sacramentorum, in eisdem contrahit maculas malæ operationis : sed in prædictis locis per alia sacramenta armatur et perficitur : ergo, etc. PROBATIO primæ est : quia ejusdem organi est bona operatio et mala. SECUNDA autem probatur per ritum Ecclesiæ in confirmatione et in catechismo.

2. Item, Videtur quod tantum in tribus locis ungi debeat : quia tantum tria sunt in substantia peccandi, ut supra habitum est [1], scilicet os, manus, et pectus : ergo videtur, quod non debeat inungi nisi in ore, pectore, et manibus.

3. Adhuc videtur, quod sufficit solum caput inungere : quia in capite totus radicatur sensus et motus, ut dicunt naturales : sed omne peccatum nostrum est in sensu interiori, vel exteriori, vel in motu : ergo videtur, quod solum caput sit inungendum.

ULTERIUS hic quæritur de mutilatis membris, qualiter sint inungendi, vel de cæcis a nativitate ? Quæst.

Videtur, quod non oporteat loca illa inungere : quia

1. Cum illis non peccaverunt.

2. Præterea, Si in illis inungerentur, videtur quod falsum supponeretur a ministro dicente : « Indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per pedes et manus vel oculos, » quos forte numquam habuit, vel tunc non habet.

RESPONSIO. Ad hoc dicendum, quod diversarum Ecclesiarum et ordinum diversus est usus : quia in quibusdam Ecclesiis unguntur loca plura, et in quibusdam pauciora. Puto tamen, quod sufficit ungere loca quinque sensuum. Hujus autem hanc assigno rationem : quia omnis nostra voluntas vel appetitus informatur de ratione et specie, veluti ex phantasia vel ratione : omne autem quod est in phantasia vel ratione, oritur ex sensu velut sensibile proprium vel commune : vel elicitur de illo per collationem componendo et dividendo factam : et ideo primus fons appetituum nostrorum sunt sensus quantum ad ipsa objecta : et ibi sufficit ponere unctiones : quædam enim organa et loca peccati turpe esset inungere, et non sine injuria sacramenti quædam loca sacratis rebus tangerentur. Solutio.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod in aliis sacramentis non fit unctio ad præparanda organa illa ad actus : quod patet, quia fronte nihil agitur, in qua ponitur principalis unctio : sed in vertice

[1] Cf. Supra, Dist. XIX in principio. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

et in pectore fiunt unctiones propter operationes cordis et intellectus, quæ principiantur intus : et in scapulis propter onera portanda sub jugo Christi. Sed peccata non principiantur ab illis locis, sed potius a sensibus, ut prius probatum est in principio solutionis : quia etiam spiritualia a sensibus ortum habent secundum quod sunt in actu : quia omnis noster conceptus a sensu incipit, ut dicit Philosophus et Dionysius confirmat.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet a tribus principietur peccatum ut principiis operantibus : tamen a pluribus principiatur secundum objecta extra : et hoc attenditur in unctione extrema : et ideo in ordinibus magis approbatis et quibusdam Ecclesiis unguntur tantum extremitates, ut os, et nares, et oculi, et aures : quia in illis sunt organa quinque sensuum : tamen alii præter hæc ungunt scapulas, et pectus, et renes in quibus est delectatio venereorum, licet non oporteat.

Ad 3. Ad hoc quod objicitur de unctione solius capitis, dicendum quod licet a capite quantum ad virtutem sensitivam et motivam oriatur sensus totus et motus : non tamen inde hauriunt sibi sensus objecta quæ sunt causæ desideriorum et operationum, sed potius in manibus et pedibus, secundum quod per pedes itur ad desideratum, et perficitur per ipsos motus progressivus, qui est ad completionem desiderii. Unctio autem est contra illud quod nascitur ex sensibilibus haustis ab extra, et non contra ipsam sensitivam et motivam : et ideo inunguntur loca prædicta, et non solum caput.

Ad quæst. Ad 1. Per hoc etiam patet solutio ad sequens.

Ad 2 Ad aliud dicendum, quod in locis mutilationis inungendos esse puto tales : quia licet membro careant, non tamen potentia qua completur actus peccati intra, licet non extra.

ARTICULUS XVII.

An extrema unctio sit unum vel plura sacramenta ?

Tertio quæritur, Utrum sit unum sacramentum vel plura ?

Videtur, quod plura : quia

1. Materia sæpius percipitur in unctionibus pluribus, et forma sæpius iteratur : sed quando baptismus sæpius fit cum iteratione formæ, constat quod plura sunt sacramenta baptismi : ergo videtur, quod etiam plures sunt unctiones hic : ergo plura sacramenta.

2. Adhuc, Hic sunt plures unctiones quarum quælibet est sacramentum : ergo plura sunt sacramenta. Probatio primæ. Constat, quod plures fiunt inunctiones secundum diversitatem organorum, ut dictum est : sed quælibet illarum est sacræ rei signum, cujus similitudinem gerit et causa existit : ergo quælibet est sacramentum : ergo constat propositum.

3. Adhuc, Omne sacramentum est in suscipiente ipsum : quia ridiculum est dicere, quod sacramentum Ecclesiæ sit in pyxide : sed ego video, quod ibi sunt plures unctiones : ergo plura sacramenta.

In contrarium hujus est, quod super eamdem infirmitatem, ut dicetur in capitulo sequenti, nunquam iterandum est hoc sacramentum : ergo non est nisi unum : et semel suscipitur : ergo non sunt plura. Sed c.

Responsio. Dicendum, quod plures unctiones non constituunt nisi unum sacramentum : quia sunt omnes unctiones ad unum tantum effectum qui supra dictus est. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod ma- Ad 1.

teria una est, licet divisa per partes : et ex omnibus orationibus simul intelligitur una purgatio reliquiarum deprecata ab Ecclesia. Nec est simile de baptismo : quia ille fit per generalem immissionem totius vel partis principalis corporis : et ideo forma sua non nisi semel dicetur. Alia etiam ratio hujus est : quia, sicut supra dictum est, effectus hujus sacramenti indiget aliis cooperantibus : et ideo ad illa multiplicantur desideria fidelium in diversis orationibus.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod plures sunt ibi unctiones, quæ omnes uniuntur in uno effectu quem complent : et ideo omnes sunt unum sacramentum. Et quod dicitur, quod quælibet est sacramentum, dicendum, quod omnes sunt unum sacramentum : quia quælibet est signum et causa purgationis reliquiarum non secundum partem, sed secundum totum omnes simul : sicut enim supra sæpe disputatum est, gratiæ sacramentales non simul habentur. Unde quando quælibet dicitur sacramentum, hoc est ab incompleta significatione et causalitate effectus : et quando omnes simul unum sacramentum, hoc habet complementum significantis et causantis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod in suscipiente perfectum sacramentum non est nisi unum, ut jam patet ex dictis, licet incomplete signantes et causantes plures suscipiat.

Si autem quæritur, quæ unctio sit complens totam et perfectam sacramenti essentiam? Dicendum quod ultima in comparatione ad omnes alias præcedentes : sicut quando dicimus, quod ex actibus causatur habitus virtutis, ultimus actus in comparatione ad reliquum relictum ex omnibus præcedentibus causat habitum. Et simile judicium est hic in sacramenti perfectione.

Et per hoc patet solutio ad totum quæsitum.

ARTICULUS XVIII.

Quid faciendum sit, si sacerdos inungens ungendo moriatur?

Quarto quæritur quæstio quæ relinquitur ex illis, Ex quo complementum sacramenti pendet ex ultima unctione in comparatione ad præcedentes, quid faciendum sit in casu, quando sacerdos inungens moritur, quando jam aliquas fecit inunctiones, et non perfecit alias, unam, vel duas, vel plures?

Videtur enim, quod ab initio incipiendum sit : quia

1. Unius est actio una : sed unius collationis sacramenti est actio una unius tantum : ergo qui hanc non perfecit, nihil fecit, ut videtur : ergo a principio totum est reiterandum.

2. Adhuc, Ambrosius dicit, quod « sacramenta Christi sunt simplicia : » sed impossibile est actus duorum esse simplices : ergo unum sacramentum non potest esse duorum : ergo secundus debet incipere a capite.

Sed in contrarium hujus est, quod Sed contra in Ordine respondet Papa, quia in imperfecte ordinato suppleatur quod deficit, et non iteretur quod factum est : ergo multo magis est hoc faciendum in unctione extrema.

Quod concedendum est : unde sequens Solutio. incipere debet, ubi præcedens dimisit morte præventus.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc Ad 1. sacramentum ratione magni effectus formam habet per modum orationis : et plus valet, quando plures dicunt orationem illam : quia citius orationes plurium exaudiuntur : et hoc innuitur, Jacobi, v, 14, quando dicit : *Inducat presbyteros Ecclesiæ*, non presbyterum.

Ad argumentum autem potest dici, quod in tali casu duo sunt ut unus : et hoc sufficit unitati sacramenti.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod Ambrosii dictum intelligitur de simplicitate sacramentorum in effectu, et non in speciebus, vel materia, vel forma.

ARTICULUS XIX.

An in sacramento extremæ unctionis sit aliquid quod est sacramentum tantum, et aliquid quod est sacramentum et res, et aliquid quod est res tantum ? et, An imprimat characterem ?

Deinde quæritur de hoc quod dicitur, ibi, B, § 2 : « *Et sicut in aliis sacramentis*, etc. »

Videtur enim hoc esse falsum : quia in aliis sacramentis quoddam est sacramentum tantum, quoddam est sacramentum et res, et quoddam res tantum : in isto autem non oportet esse aliquid quod sit res et sacramentum : ergo videtur quod falsum dicat.

Quæst. Gratia hujus quæritur, Utrum imprimat characterem qui sit in eo sacramentum et res?

Et videtur, quod sic : quia

1. In aliis sacramentis quæ consistunt in unctione, imprimitur character : ergo et in isto.

2. Adhuc, Cui convenit actus, illi etiam convenit habitus et potestas : sed actus characteris convenit uncto : ergo, etc. Probatio primæ : quia unctus a non uncto distinguitur, et distinguere est actus characteris : ergo, etc.

3. Adhuc, Unctio corporalis animam non attingit : ergo oportet, quod aliquid sit conjungens eam vel virtutem ejus cum anima : hoc autem medium non videtur esse nisi character : ergo videtur, quod imprimat characterem.

In contrarium objicitur : quia nullum sacramentum imprimens characterem, iteratur : sed istud iteratur : ergo non imprimit characterem. Probatio primæ est ex inductione et ratione characteris : quia est signum indelebile collocans in aliquo statu fidei, et signo indelebili fieret injuria si iteraretur : ergo constat propositum. Sed contra.

Responsio. Dicendum ad hoc, quod non imprimit characterem. Et tamen bene concedendum puto, quod tria sunt in eo sicut in quolibet alio sacramento : sed non est necessarium, quod medium quod est res et signum sit character. Puto autem, quod medium est dispositio quædam spiritualis inducens gratiam purgantem reliquias peccatorum. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod medium jam dictum est quid sit.

Ad aliud dicendum, quod sacramenta ex inunctione non habent, quod imprimant characterem, sed potius ex hoc quod distinguunt secundum aliquem specialem statum fidei fideles, qui suscipiunt ea : et hoc explanatum est in tractactu de *baptismo*, ubi agitur de charactere [1]. Ad quæst. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod falsa est illa, Cui convenit actus, illi convenit habitus : et Aristoteles dat instantiam, quod non grammaticus grammaticat, et non medicus medicat. Tamen alia est distinctio characteris, et alia cujuslibet alterius formæ quam alius non percipit : character enim distinguit per signum ponens in statu fidei speciali in quo sine hoc non esset : sed aliæ formæ distinguunt a non habentibus formas illas distinctione quadam restrictionis a suppositis ejusdem speciei illam formam non participantibus. Ad 2.

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. VI, Art. 3 et seq.

Et per hoc patet solutio ad totum hoc quod objicitur : quia non unctus ab uncto distinguitur.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod licet unctio corporalis non attingat animam, tamen virtus ejus pertingit ad animam, quæ virtus ejus est per sanctificationem materiæ et formæ quæ dicitur in conferendo sacramentum.

C. *De iteratione hujus sacramenti.*

Quærunt aliqui, Si hoc sacramentum iterari possit, cum Baptismus et alia quædam sacramenta semel suscepta non iterentur ? Augustinus dicit[1], sacramentum non iterandum, et sacramento non faciendam esse injuriam : sed hoc dicit, ubi agit de sacramento baptismi, et confirmationis, et ordinationis. Unde non videtur illud generaliter accipiendum, sed de sacramento baptismi, confirmationis, et ordinationis, quæ nullatenus sunt repetenda : quia semel tantum et non sæpius datur baptismus, confirmatio, et ordinatio. Sacramentum vero altaris, et pœnitentiæ, et conjugii sæpe iterari videntur[2], quia sæpe sacramentum corporis percipitur, frequenter pœnitentia agitur, conjugium sæpe contrahitur. Quare ergo unctio similiter non potest iterari ? Si morbus non revertitur, medicina non iteretur. Si vero morbus non potest cohiberi, quare medicina debet prohiberi ? Sicut oratio iterari potest, ita et unctio iterari posse videtur : utraque enim illic commemorat Jacobus[3], et utrumque alteri cooperatur ad conferendam alleviationem corporis et animæ. Cur ergo negatur unctionem super infirmum posse iterari, ad impetrandam sæpius sanitatem mentis et corporis, cum propter infirmitatem eadem sæpe iteranda sit oratio ? Quidam autem de omni sacramento intelligi volunt, quod non sit iterandum, scilicet secundum totum illud quod pertinet ad sacramentum, dicentes quædam sacramenta sæpius posse suscipi, quædam vero non. Nec tamen quæ sæpius sumuntur, totaliter iterantur, ut sacramentum altaris et unctionis : quæ licet sumantur sæpius, tamen quia non iterum benedicitur eadem hostia, vel idem oleum, non iteratur sacramentum cum injuria. Sed dicet quis, sic et baptismus non iteratur, etsi aliquis frequenter baptizetur, dum

[1] S. Augustinus, Lib. contra Parmenianum.
[2] Edit. J. Alleaume, *videtur*,
[3] Jacob. v, 14 et 15.

eadem aqua non iterum benedicatur. Sed aliud est, inquiunt illi, de benedictione aquæ qua fit baptismus, aliud de benedictione panis et olei. Potest etiam baptismus celebrari in aqua, etiam non benedicta : quia illa benedictio pro reventia tantum fit et decore, non virtute sacramenti. Sed corpus Christi non potest confici, nisi de pane consecrato : nec unctio illa fieri potest, nisi de oleo ab Episcopo consecrato. Ideoque illa sanctificatio ad virtutem sacramenti pertinere videtur. In conjugio quoque semel tantum benedicitur quisque, non sæpius. Benedicitur enim, ut ait Ambrosius, cum prima, et non secunda uxore. Si ergo cum dicitur sacramentum non esse iterandum, nec injuria ei esse facienda, rationem dicti referas ad sanctificationem rei qua sacramentum expletur : de omni sacramento generaliter id verum est. Si vero ad susceptionem sacramenti de quibusdam verum est : quod non iterantur crebra susceptione, de aliis vero quibusdam non : quia frequenter sumuntur, ut hoc unctionis sacramentum quod in omni pene Ecclesia sæpe repetitur.

ARTICULUS XX.

An extrema unctio possit iterari ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C. « *Quærunt aliqui, Si hoc sacramentum*, etc. »

Videtur enim, quod non debeat iterari : quia

1. Nulli sacramento facienda est injuria : sed iteratio, ut dicit Augustinus, injuria est sacramenti : ergo iterari non debet.

2. Adhuc, Ipso nomine videtur ostendere, quod non debeat iterari : quia dicitur *unctio extrema* : post extremum autem nihil est : ergo videtur, quod iterari non possit.

3. Adhuc, Post purgationem reliquiarum peccati, nihil remanet purgandum de peccato : sed quando nihil remanet purgandum de peccato, sacramentum inutiliter reiteratur : ergo videtur, quod inutiliter iteretur si iteraretur : nihil autem inutile est in operibus Ecclesiæ : ergo videtur, quod non iteratur sacramentum.

Ulterius quæritur de ratione duarum opinionum quas inducit Magister, quæ sit verior ? Quæst.

Responsio. Dicendum, quod hoc sacramentum sicut cætera quædam iteratur, si causa eorum iteratur : sicut expresse dicit Augustinus in *Littera* : « Si morbus non revertitur, medicina non iteretur. Si vero morbus non potest cohiberi, quare medicina debet prohiberi ? » Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod non fit injuria sacramento, quando iteratur super idem subjectum, sed quando iteratur super eamdem causam numero : unde illa sacramenta quæ habent causas suas immobiles, non iterantur, ut Baptismus, quia originale numquam redit : et Confirmatio, quia debilitas ex fomite numquam redit. Similiter privatio potestatis Ecclesiasticæ numquam redit in eo qui suscipit Ordinem : et ideo illa numquam iterantur. Quædam autem habent Ad 1.

causas mobiles super idem subjectum : et ideo in eodem homine iterantur, licet non eadem de causa.

Ad quæst. Et per hanc solutionem patet qualiter concordandæ sunt ambæ opiniones quæ recitantur in *Littera,* et patet solutio ad ultimum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod extrema unctio dicitur a præsumptione et signo extremo vitæ, et non ab extremo secundum actum et rem : sufficit enim, quod præsumatur extremum vitæ imminere ad hoc quod inungatur infirmus. Et sic patet, quod non valet objectio.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod purgatis reliquiis, iterum alia revertuntur peccata, et aliæ reliquiæ si vita differtur : et ideo talis iterum indiget unctione.

ARTICULUS XXI.

An in morbis chronicis debeat et possit semper iterari extrema unctio ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, post initium : « *Si vero morbus non potest cohiberi*, etc. »

Quæritur hic de chronicis morbis qui numquam recedunt, sicut paralysis, lepra, ethica, et hujusmodi : utrum iterari possit in eis sacramentum ?

Et videtur, quod non :

1. Per ea quæ dicuntur in *Littera :* quia morbus ille non revertitur, eo quod numquam recedens numquam revertitur : ergo videtur, quod non debeat medicina super eum iterari.

2. Adhuc, Una de causa non est sumenda nisi unica medicina spiritualis : sed hic est una causa : ergo una medicina spiritualis.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod quamdiu remanet morbus post acceptionem sacramenti, tamdiu contrahuntur peccata, et reliquiæ peccatorum : sed sacramentum principaliter ordinatur contra reliquias peccatorum : ergo videtur, quod etiam in eodem morbo chronico debeat iterari.

Solutio. Responsio. Ad hoc sine præjudicio dicendum puto, quod si ultra annum remanet morbus post acceptam unctionem, iterari potest unctio. Et causa hujus est : quia non judicatur idem morbus numero, qui est secundum perfectam imitationem superiorum alteratus : corpora enim nostra per illationem superiorum secundum quatuor humores in quatuor anni temporibus mutantur, et franguntur habitus in dispositiones, et non sunt eædem : et ideo non ex eadem causa omnino iterabitur sacramentum. Si tamen ab aliquo patre sancto vel a Domino Papa aliter in hac quæstione determinari invenitur, magis judicarem illius sententiæ standum quam meæ : quia magis in hac parte credendum est inspirationi Ecclesiæ, quam rationi conjecturanti ex incertis.

Per prædicta patet solutio ad ambo objecta.

Notanda autem sunt verba Augustini, quibus dicit : « Sicut oratio iterari potest, etc : » quia ex hoc expresse videtur favere illi opinioni, quæ dicit deprecativum modum ponendum esse in forma hujus sacramenti.

Et hæc de *extrema unctione* dicta sufficiant.

Sequitur de sacramento *Ordinis*.

DISTINCTIO XXIV.

De sacramento Ordinis quantum ad ea quæ ad illud disponunt.

A. *De ordinibus Ecclesiasticis.*

Nunc ad considerationem sacræ ordinationis accedamus. Septem sunt spiritualium officiorum gradus sive ordines, sicut ex sanctorum Patrum dictis aperte traditur, et capitis nostri, scilicet Jesu Christi exemplo monstratur, qui omnium officia in semetipso exhibuit, et corpori suo quod est Ecclesia, eosdem ordines observandos reliquit. Septem autem sunt propter septiformem gratiam sancti Spiritus : cujus qui non sunt participes, ad gradus Ecclesiasticos indigne accedunt. Illi vero in quorum mentibus diffusa est septiformis gratia Spiritus sancti, cum ad Ecclesiasticos ordines accedunt, in ipsa spiritualis gradus promotione ampliorem gratiam percipere creduntur.

DIVISIO TEXTUS.

« *Nunc ad considerationem sacræ ordinationis accedamus.* »

Habito de sacramentis personalibus, tangit hic Magister de sacramentis Ecclesiæ, sive corporis mystici in communi. Et primo tangit de Ordine. Secundo, de Matrimonio.

De Ordine autem dupliciter determinat. Primo enim quærit de ordine in se in communi, et secundum partes. Deinde quærit de ordine ex parte dantis, et suscipientis. Et hoc incipit in distinctione XXV, ibi, A, « *Solet quæri, Si hæretici ab Ecclesia præcisi*, etc. »

De Ordine autem in se quatuor quærit, scilicet de ordinibus singulis per distinctionem ad ordinem præcedentia : et de ordinibus singulis secundum actus proprios, ibi, C, « *Ostiarii iidem et janitores.* » Tertio, Quid sit ordo in communi, ibi, K, « *Si autem quæritur, Quid sit quod hic vocatur ordo*, etc. » Quarto, de nominibus officiorum conjunctorum ordinatis habentibus jurisdictionem, ibi, L, « *Sunt et alia quædam*, etc. »

Per hoc sufficienter patet divisio ad introductionem quæstionum.

ARTICULUS I.

An sacramentum Ordinis bene sequatur sacramentum extremæ unctionis.

Incidit autem hic quæstio de ordine istius sacramenti.

Videtur autem quod ante omnia debuit ordinari : quia

1. Sacramentum cui conceditur dispensatio omnium aliorum sacramentorum, est ante omnia alia.

2. Adhuc, Sacramentum ponens in gradu dignitatis, prius est eo quod non ponit nisi in gradu subditi : sed tale sacramentum est Ordo respectu omnium aliorum : ergo ante omnia alia de ordine debuit tractari.

3. Si forte dicas, quod est ad Ecclesiæ multiplicationem spiritualem : et alia sunt personalia. Contra : Quia multiplicatio materialis Ecclesiæ est ante spiritualem : quia nullus potest fieri spiritualis, nisi prius sit aliquid in natura : sed matrimonium est ad multiplicationem naturalem, et ordo ad spiritualem : ergo matrimonium est ante ordinem : et contrario modo determinat Magister, scilicet de ordine ante matrimonium.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod de ordine sacramentorum habitum est sufficienter. Ad præcedens autem dictum est [1], quod in veritate personalia sacramenta sunt ante ea quæ deserviunt communiter Ecclesiæ : et ideo quinque præcedentia sunt ante duo quæ restant.

Præterea, Baptismus est janua sacramentorum, sine quo nullum suscipi potest : cætera autem personalia sunt sicut dispositiones ad idonee percipiendum ordinem : si enim sibi bene præfuit in perceptione illorum, est idoneus ut promoveatur ad ordinem.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod non valet : quia aliter non disponuntur ministri sacramentorum nisi per sacramenta personalia, quæ contra defectus personales ordinantur : et ideo non oportet illa præcedere.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod dignius est istud sacramentum quantum ad hoc quod collocat in gradu sublimi : sed ordo iste non potest attendi, quia gradum Ecclesiæ præcedit idoneitas. Et hoc ut dictum est, non fit nisi per alia sacramenta.

Ad 3. Ad ultimum dicendum, quod in Novo Testamento magis attenditur fœcunditas spiritualis, quam carnalis : et ideo sacramentum quod dat officium spiritualis propagationis, est ante sacramentum corporalis fœcunditatis, id est, ordo ante matrimonium.

ARTICULUS II.

Quare istud sacramentum præ cæteris dividitur in partes ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, circa initium : « *Septem sunt spiritualium officiorum gradus sive ordines*, etc. »

Quæruntur autem hic quatuor.

Primum est, Quare istud sacramentum præ cæteris multiplicatur in partes ?

Secundum, Qua divisione dividatur?

Tertium, Utrum sit unum sacramentum vel plura ?

Quartum, Quæ sit ordinum sufficientia ?

[1] Cf. Supra, Dist. XXIII, Art. 5 ad solutionem.

Ad primum objicitur sic.

1. Unius gratiæ est unicum et indivisum sacramentum : sed ordo est unius gratiæ : ergo est unum et indivisum sacramentum : ergo in partes non debet dividi. Probatur secunda ex hoc, quod non sunt nisi septem gratiæ sacramentales, sicut septem sacramenta. Prima autem constat per se.

2. Adhuc, Duo, sicut sæpius habitum est, sunt contra defectum Ecclesiæ ordinata, scilicet matrimonium et ordo : matrimonium autem non dividitur in partes : ergo nec ordo dividi debet.

3. Adhuc, Nihil valet divisio ubi genus aliquod commune condividitur cum specie. Verbi gratia, si sic dicatur : Substantiarum alia est animal, alia est homo : sed sacramentum in communi acceptum, dividitur in septem sacramenta : ergo si unum sacramentum est species indivisibilis per differentias, omnia alia sacramenta species erunt : sed baptismus, confirmatio, etc., sunt species specialissimæ indivisibiles, nisi divisione materiæ : ergo et ordo : ergo ordo non debet dividi, nisi sicut dicitur ordo Petri et Martini, et sic de aliis ordinem percipientibus.

4. Adhuc, Aristoteles in X *Ethicorum* dicit, quod quanto aliqua sunt potentiora, tanto indivisibiliora et minora quantitate : potentius autem est illud sacramentum quod collocat in gradu dignitatis : ergo minimum quantitate : ergo videtur, quod sit maxime indivisibile.

5. Adhuc, Virtus unita magis est infinita, quam multiplicata, ut dicitur in libro de *Causis* : ergo quæ magis est unita, magis est potens : sed potentissimum est istud sacramentum : ergo maxime debet esse unum et unitum : ergo minime divisum : ergo non divisum per septem, ut dicitur in *Littera*.

Sed contra. In contrarium est quod dicit in *Littera* ex verbis Isidori.

Adhuc per rationem sic :

1. Quanto aliquid est magis propinquum primo, tanto pluribus donis et officiis et potestatibus participat bonitatem ejus : sed ordo maxime collocat juxta primum caput Ecclesiæ, scilicet Christum : ergo secundum omnia quæ participat, contingit dividi ipsum. Prima scribitur per sensum in libro de *Causis* : quia est correlativum cujusdam propositionis. Secunda autem patet ex prælatione et dignitate ministrorum habentium ordinem.

2. Adhuc, In naturis ita est, quod ea quæ dignissimam formam habent, maximæ sunt divisionis : ergo et in gratiis ita erit : sed dignissimus est ordo : ergo maximæ divisionis erit. Prima patet in homine, qui etiam in corpore et anima convenit cum eo quod est : quia simplicium habet commixtionem, et mixtorum complexionem, et dissimilium compositionem in corpore : in anima autem est vivere, sentire, ratiocinari, et intelligere simpliciter per possibilem et agentem intellectum : ergo constat propositum.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod congruebat ordinem dividi per differentias, ut ultimæ probant rationes.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod ordo est unius gratiæ ultimæ, quæ tamen propter sui perfectionem multas exigit præcedentes, ad quas dantur ordines inferiores.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non est simile de matrimonio et ordine : quia spiritualis fecunditas maximam secundum potestatem et gratiam requirit perfectionem : et ad hoc non requiritur unum, sed multa : sed materialis fecunditas est propter infirmitatem carnis, et est imperfectorum in Ecclesia : et ideo minimæ est gratiæ, nec requirit multa in quæ dividatur.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod ordo secundum quod dividit sacramentum cum aliis speciebus, sacramenti non est genus, sed species : quia omnes ordines inferiores uniuntur et complentur in ultimo, scilicet in ordine presbyterorum, ut infra patebit, et ratione illius est species dividens sacramentum in communi cum aliis.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod verum est, quod talia sunt minimæ quantitatis mobilis, ut ipse ibidem dicit, sed tamen sunt plurium potestatum : et ideo si pro potestate dividantur talia, maxime divisibilia sunt : ipse enim loquitur de potentia intellectus respectu aliarum virium organis corporalibus conjunctarum : et hoc modo dicit verum. Sed non valet ad propositum, nisi de divisione quantitatis mobilis inferatur, et non de divisione per potestates et virtutes.

Ad 5. Ad ultimum dicendum, quod virtus unita extra primum non potest esse nisi in qua concurrunt potestates multæ : sicut est ultima potestas totius potestatis, sicut regnum in urbanitatibus, et ratiocinari vel intelligere in naturis spiritualibus : et hoc modo est presbyteratus in ordinibus. Et quia in ea sic uniuntur tamquam in ultima, ipsa potest dividi secundum eas.

Quod autem dicit Philosophus, quod est magis potens virtus unita, quam multiplicata, intelligit de multiplicitate quæ non colligitur in unum ultimum, sicut est multitudo molis. Et per hoc patet, quod non est ad propositum.

Qualiter autem potestates ordinum colligantur in unum, infra patebit.

ARTICULUS III.

Qua divisione dividatur hoc sacramentum ordinis ?

Secundo quæritur, Qua divisione dividitur?

Videtur enim, quod non divisione generis in species : quia

1. In illa divisione una species non est dispositio ad alteram : sed unus ordo disponit ad alterum : ergo divisio ordinis non est divisio generis per species.

2. Adhuc, Species sunt formæ disparatæ super materias diversas : sed ordines omnes imprimuntur uni subjecto ut materiæ, quia unus homo habet omnes ordines : ergo ordines non sunt species ordinis in communi sumpti.

3. Adhuc, Divisio sacramenti per septem sacramenta nulla esset omnino, ut habitum est in articulo præcedenti.

Si forte dicatur, quod est divisio totius in partes. Contra :

1. Partes non recipiunt totius rationem et prædicationem : sed ordines particulares recipiunt rationem et prædicationem totius ordinis in communi : ergo non sunt partes ejus integrales, quia de illis hic agitur.

2. Adhuc, Partes simul venientes constituunt totum : et ante hoc nec totum est, nec ut totum vocatur : sed ordo in uno et duobus et tribus, etc., vocatur, et est ordo : ergo particulares ordines non sunt partes ejus integrales.

Constat autem, quod divisio æquivoci hic non est. Si autem est aliqua divisio accidentalium : hoc videtur inconveniens : quia tunc aut inferiores erunt accidentales superiorum, aut e converso : et utrumque est inconveniens : quia possent abesse, ita quod sequentes haberent potestatem exsecutionis, et hoc non tenet Ecclesia, nec admittit.

Responsio. Ad hoc dicendum, quod hæc divisio est totius in partes : sed differunt partes, sicut et totum. Colligitur enim quoddam totum ex partibus quantitatis secundum molem, ut domus, et cætera corporaliter composita : alia vero colliguntur ex partibus quantitatis secundum potestatem et virtutem, sicut colligitur regimen sub monarchia ex parte balivi, præpositi, prætoris, et præsidis, et omnium aliorum, et perficiuntur in illo : et hoc modo dividitur anima per suas potentias in ea quæ perficiunt animam, ut ordo : ordo enim etiam secundum Grammaticos reducitur ad potestatem, quia est pars potestatis. Solutio.

Unde dico, quod hoc totum medium est inter integrale et universale : quia in

modo constitutionis sive perfectionis ex partibus, simile est integrali, hoc est, per respectum partium ad totum : sed per respectum totius ad partes, habet similitudinem cum toto universali, quæ prædicatur de qualibet parte : sed deficit ab utroque in aliquo : ab universali quidem, quia licet prædicetur de omnibus, tamen secundum perfectam rationem suæ potestatis non prædicatur nisi de ultimo : et de omnibus aliis prædicatur non secundum perfectam rationem, sed prout participatur aliquid de potestate ultimæ partis : quia in omni toto potestativo semper pars potestatis antecedentis est in subsequente. Unde Boetius dicit, quod quidquid potest inferius, potest et superius, et non convertitur : et Dionysius, quod superiora habent potestatem inferiorum excellenter et eminenter, sed non convertitur. A toto autem integrali deficit : quia essentia totius adest cuilibet parti, et propter hoc etiam ratio adest, licet secundum potestatem imperfectam et perfectam, ut prius dictum est.

Et per hoc patet solutio ad totum : quia primas rationes concedendas puto : quia non est divisio generis in suas species. Secundæ autem non procedunt nisi de toto integrali corporaliter secundum molem composito ex suis partibus.

ARTICULUS IV.

An hoc sacramentum sit unum vel plura ?

Tertio quæritur, Utrum hoc sacramentum sit unum vel plura?

Videtur autem, quod plura : quia

1. Multiplicatio inferioris multiplicat etiam suum superius, unde plures homines sunt plura animalia : sed constat, quod sunt plures ordines, ut dicitur in *Littera* : ergo videtur, quod plura sunt sacramenta.

2. Adhuc, Quæcumque potestates dividuntur actibus diversis specie ad unam rationem objecti non reducibilibus, differunt specie, et sunt plures : sed tales sunt potestates ordinum : ergo sunt plures simpliciter : ergo sunt plura sacramenta, ut prius. Probatur autem prima : quia omnis potestas per actum suum diffinitur : quia prævii sunt actus potentiæ secundum rationem, ut dicit Philosophus. Secunda autem probatur inducendo actus ordinum singulorum : sicut conjurare dæmones non est ejusdem rationis actus cum legere prophetias : et neutrum illorum est clausura ostiorum, et nullus horum idem cum portatione candelarum, et hujusmodi : ergo patet propositum.

3. Adhuc, Sequens ordo totus habetur sine præcedenti suscepto : ergo totus divisus est ab illo : ergo divisum sacramentum : ergo sunt plura sacramenta. Prima probatur : quia faciens saltum, numquam amplius accipit posteriorem ordinem, sed semper habet eum, licet careat exsecutione quæ potius est jurisdictionis quam ordinis : et sic constat propositum.

In contrarium hujus est, quod

1. Ecclesia non numerat nisi septem sacramenta : et unum illorum dicit esse ordinem : ergo ordo non est nisi unicum sacramentum.

2. Adhuc, Omnes præcedentes uniuntur in ultimo, sicut prius patuit in toto potestativo : ergo omnes sunt unum in illo : ergo omnes sunt sacramentum unum tantum.

Responsio. Dicendum, quod Ordo simpliciter est unum sacramentum, sed secundum aliquid plura. Secundum enim potestates imperfectas est plura, sed secundum perfectionem potestatis est unum solum : et hujus ratio satis patet ex præhabitis.

Ad primum ergo dicendum, quod si divisio inferioris esset per separantia ab invicem perfecte, tunc requireretur quod

dictum est : sed non separantur, sed potius unum est dispositio ad alterum : et ideo ordinantur inter se. Separantia autem perfecte sunt duo, scilicet oppositæ differentiæ specificæ quæ separant formaliter in diversas species deducendo : et separatæ materiæ, scilicet quæ separant individua unius speciei. Et neutrum horum est in divisione totius potestatis, ut jam patuit.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod omnes actus ordinum reducuntur et respiciunt ad unum ultimum : unde media est falsa.

Ad id autem per quod probat eam, dicendum quod ostia non sunt objecta ostiariis simpliciter, sed prout ipsis clauditur locus conservationis Eucharistiæ. Similiter exorcista non conjurat simpliciter dæmones, sed prout impediunt a perceptione sacramentorum. Et similiter actus lectorum et ceroferariorum, ut infra patebit, respiciunt ad communionem Eucharistiæ : et ratio communis aliquo modo respicitur in objectis eorum : et ideo objecta non omnino dividuntur.

Ad 3. Ad ultimum dicendum, quod sequens ordo divisus est divisione partis a præcedenti, et ideo iterum non suscipitur : sed divisione perfecti non est ipse divisus, sed potius sic ordinatur ad præcedentem, ut habens totum quod est præcedentis : et ordinatur ad sequentem, ut in quo completa et perfecta est potestas ejus : et ideo non sequitur, quod sacramentum sit simpliciter plura, sed simpliciter unum, et secundum quid plura.

ARTICULUS V.

Quæ sit ordinum sufficientia?

Quarto quæritur, Quæ sit ordinum sufficientia?

Videtur enim, quod sint plures ordines : quia

1. Hierarchia humana descendit a cœlesti : sed in cœlesti sunt novem ordines : ergo et in humana.

2. Adhuc, Quanto aliqua sunt inferiora et materialiora, tanto sunt amplioris divisionis, sicut patet descendendo a generalissimis ad individua in rationibus, et a primo motore in totam naturalium diversitatem in naturis rerum. Constat autem, quod Ecclesiastica hierarchia est inferior et materialior, quam sit angelica : ergo amplioris est divisionis, quam illa, vel ad minus debet esse tantæ : ergo ad minus novem ordines esse debent.

3. Videtur autem, quod octo esse debent : quia duorum actuum non reducibilium ad invicem circa sacramentum, duæ sunt potestates : sed conficere corpus Christi, et ligare et solvere, sunt hujusmodi actus : ergo duas exigunt potestates : et potestas facit ordinem specialem : ergo sunt duo sacramenta ad illos duos actus : ergo in universo sunt octo sacramenta.

4. Videtur autem, quod tria tantum esse debeant : quia in primitiva Ecclesia, ut patet in hierarchia Dionysii, non erant nisi tria, scilicet ministri, sacerdotes, et Episcopi [1] : ergo videtur etiam, quod nunc tria tantum esse debeant.

5. Adhuc, Non videtur plura exigi : quia si propter reverentiam, ut dicitur, sacramenti, exigantur inferiores ordines, constat, quod non exiguntur nisi ad ministrandum : totum autem ministerium oblationum super altare (ut infra patebit) habet ordo diaconorum : ergo videtur, quod ille præter presbyteratum solus exigatur.

De tonsura autem et psalmistis et aliis hujusmodi infra propriis locis ponentur objectiones.

Responsio. Dicendum ad quæstionem istam, quod non sunt nisi septem ordi- Solutio.

[1] Cf. S. Dionysium, Lib. de Ecclesiastica hierarchia. Tom. XIV hujusce novæ editionis.

nes, ut Magister dicit : et alia sunt non ordinum, sed officiorum nomina : et quædam sunt ad ordines præparationes. Sufficientia autem licet multis modis possit accipi, tamen ex hoc potest assignari, scilicet ut dicatur, quod solus est ordo perfectus, qui *presbyteratus* vocatur : et unum habet actum principalem, scilicet conficere corpus et sanguinem Domini : et alium secundarium, qui est datus ad præparandum populum, ut idonee communicet corpori et sanguini Christi : et hic actus est ligare et solvere. Omnes autem alii ordines sunt subministrantes illi in altero actuum istorum.

Dicatur ergo sic, quod ordo qui est potestas spiritualis : aut datur super corpus Christi verum, aut super corpus Christi mysticum. Si ergo super corpus Christi verum : aut in actu principali, aut in actu ministrante ad principalem ordinato. Si in actu principali : tunc est sacerdotium sive presbyteratus in actu principali. Si autem in ministrante ad principalem ordinato : tunc erit super hostias ex quibus conficitur corpus Christi verum. Illæ autem habent comparationes duas : unam ad populum ipsas in templo offerentem, aliam ad sacerdotem ipsas prece sacra consecrantem. Si super hostias in comparatione ad populum in templo eas offerentem, est *subdiaconus* qui accipit hostias a populo, ut dicit Isidorus, et reponit eas in presbytero. Super hostias autem in comparatione ad sacerdotem, accipit potestatem *diaconus* : ut dicit Isidorus, quod diaconi est hostias a subdiacono in presbytero acceptas super altare ponere, et ordinare, ut eas sibi sacerdos consecret. Si autem ordo est super corpus Christi mysticum : aut in actu principali, aut secundario ministranti illi. Si in principali : tunc iterum est ordo *presbyteratus* in actu, qui est super corpus Christi mysticum præparando ipsum, ut digne percipiat corpus Christi verum. Si autem ministrando circa illud : aut ministrat removendo a malo, aut in ordine ad bonum. Si removendo a malo : aut a malo extra, aut a malo quod est intra. Si a malo extra : tunc est ordo *ostiariorum*, quorum officium est indignos excludere, et res viles, ne violent locum communionis fidelium. Si autem a malo intra : tunc est ordo *exorcistarum*, quorum officium est arcere vim dæmonis in fomite, ne impediat perceptionem sacramentorum. Si autem ministrat in ordine ad bonum, aut est ex parte intellectus, aut ex parte effectus. Si ex parte intellectus : tunc est ordo *lectorum*, quorum est legere distincte et aperte ad intellectum, ut dicit Isidorus. Si autem in ordine ad affectum, est ordo *ceroferariorum*, quorum est pellere tenebras peccati per ignitum eloquium, ut incalescat et inflammetur affectus.

Ad primum ergo objectum patet solutio : quia ordines cœlestis hierarchiæ multiplicantur secundum conversionem in Deum et in Angelum et in hominem, sed Ecclesiæ hierarchia secundum conversionem super homines tantum. Et ideo cœlestis quæ est penes triplicem conversionem, est amplioris divisionis quam Ecclesiastica. Ad 1.

Ad argumentum autem dicendum, quod non sequitur : quia licet ista descendat ab illa, non tamen in toto potest eam imitari : et ideo particulariter ab ea descendit, scilicet per conversionem in hominem tantum : et differt ab illa, quia alia sunt officia Angeli ad hominem, et alia officia hominis : sed in hoc imitatur, quod reducit inferiores purgatos illuminatos et perfectos in Deum sicut cœlestis.

Ad aliud dicendum, quod propositio dubia est : quia Dionysius videtur dicere oppositum : dicit enim, quod si hæc materialia in tanta consistunt multitudine, quod multo magis credendum est superiora esse in multitudine maxima. Si tamen concedatur : tunc distinguendus est duplex descensus ab uno : unus enim est in numero mutabili per motum et gubernationem, et tunc verum est Ad 2.

quod objicit. Alius modus est exitus ab uno in participationem gloriæ primi, et sic loquitur Dionysius : et dicit, quod multo plura sunt inferiora quam superiora : quia non deceret divinam largitatem paucis exhibere beatitudinem præsentiæ suæ : et cum ordo sit de differentiis gloriæ illius, tunc patet quod secundum hoc majoris divisionis debet esse, quam ordo in Ecclesia qui est gratiæ tantum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod actus illi dividi non possunt ab una potestate : quia corpus Christi verum non consecratur nisi propter mysticum : et unire corpus verum cum mystico subjecto, non est inferioris potestatis, quam consecrare ipsum pro mystico.

Et ad objectum dicere oportet, quod ligare et solvere absolute non sunt actus sacerdotum, sed ligando et solvendo conjungere sacramentis, sicut supra in quæstione de *clavibus* est determinatum : et sic patet, quod actus illi conjuncti sunt, et ad idem ordinati.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod in primitiva Ecclesia non dicuntur fuisse ordines, nisi qui simpliciter ordines et sacramenta sunt. Et id quod vocamus modo *ordines* et qui in veritate ordines sunt, *officia* vocaverunt.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod licet non sit nisi ministerium in secundariis ordinibus, tamen ministerium multiplex est, ut prius patuit in ordinum divisione et sufficientia.

ARTICULUS VI.

An sint septem ordines propter septiformem gratiam?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, circa medium : « *Septem autem sunt propter septiformem gratiam*, etc. »

Videtur enim hoc esse falsum : quia

1. Non possunt septem gradus ordinis septem donis adaptari : ergo penes numerum donorum non accipitur numerus ordinum.

2. Adhuc, Donis Spiritus sancti habitis, tunc primum accipiendus est primus ordo : ergo omnia dona pæexiguntur ante ordinis susceptionem : non ergo secundum numerum donorum accipitur numerus ordinum.

Quod hic puto esse concedendum : sed quod dicit, intendit tantum propter idoneitatem accipientis : tamen quidam sunt, qui dicunt, quod ostiariis attribuitur *timor*, qui principium est sapientiæ, sive ostium : exorcistis autem *scientia*, quæ docet vitare malos, sicut exorcistæ expellunt dæmones : lectoribus autem *pietas* per hoc quod illuminant secundum intellectum imagine Dei insignitos : acolythis autem spiritus *fortitudinis*, qui expellunt tenebras aeris per fortitudinem igniti eloquii et exempli : subdiaconis autem spiritus *consilii* propter vitæ excellentiam, quia consilia implent per castitatem : et diaconis spiritus *intellectus*, quia interiora penetrant, quod significatur, quia immediate stant apud altare juxta sacerdotem : et sacerdotibus spiritus *sapientiæ* propter saporem æternorum, quia anima sacerdotum pinguedine inebriatur in confectione corporis Christi. Sed tamen quia extorta est expositio, primum plus placet. Sed si quis ita dicere vult, poterit respondere, quod adaptantur modo prædicto. Solutio. Ad 1.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non ita adaptantur, quod uno ordine suscepto suscipiatur unum donum, vel e converso : sed potius, quia cum actibus donorum aliquam convenientiam habent actus ordinum, ut prius patuit.

B: *Quales assumendi sunt ad clerum ?*

Tales autem ad ministerium spirituale eligendi sunt clerici, qui digne possint Dominica sacramenta tractare [1]. Melius est enim Episcopo paucos habere ministros, qui possint digne opus Dei exercere, quam multos inutiles, qui ordinatori grave onus inducant. Tales enim decet esse ministros Christi, qui septiformis gratia Spiritus sancti sint decori : ex quorum doctrina et conversationis forma, eadem gratia in aliis transfundatur, ne cœlestes margaritas spiritualium verborum officiorumque divinorum sordidæ vitæ pedibus conculcent [2]. In sacramento ergo septiformis spiritus septem sunt gradus Ecclesiastici, scilicet Ostiarii, Lectores, Exorcistæ, Acolythi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes : omnes tamen *clerici* vocantur, id est, sortiti. Corona enim signaculum est, quo signantur in partem sortis ministerii divini [3]. Corona regale decus significat : quia servire Deo regnare est. Unde ministri Ecclesiæ reges esse debent, ut se et alios regant : quibus Petrus ait, *Vos* estis *genus electum*, *regale sacerdotium*, etc. [4]. Summitas capitis desuper nudatur, ut eorum mens ad Dominum libera monstretur, quæ revelata facie gloriam Dei contempletur [5]. Summitas enim capitis est eminentia mentis : denudatio capitis est revelatio mentis. Clericus enim secretorum Dei non ignarus esse debet. Tondentur etiam capilli usque ad revelationem sensuum, scilicet oculorum et aurium : ut vitia in corde et opere pullulantia doceantur præcidenda, ne ad audiendum et intelligendum verbum Dei præpediatur mens, pro quo servato reddetur in excelsis corona [6]. Tonsuræ autem Ecclesiasticæ usus a Nazareis exortus videtur, qui prius crine servato, deinde ob vitæ continentiam caput radebant, et capillos in igne sacrificii ponebant [7]. Hinc usus inolevit, ut qui divinis cultibus mancipantur, quasi Nazarei, id est, sancti, crine posito

[1] Clemens Papa, Dist. XXIII, cap. *Tales* (Nota edit. Lugd.)

[2] Matth. vii, 6 : *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos : ne forte conculcent eas pedibus suis*, etc.

[3] Cf. Hugonem, Lib. II, Parte 31, cap. 1.

[4] I Petr. ii, 9.

[5] Cf. II ad Corinth. iii, 18.

[6] Cf. Hugonem, Lib. II, Parte 31, cap. 2.

[7] Cf. Numer. vi, 18.

invenianlur. Sicut ad Ezechielem dicitur : Fili hominis, sume gladium acutum, et duc super caput tuum et barbam [1]. In Actibus etiam Apostolorum, Priscillam et Aquilam hoc fecisse legimus [2]. Paulus quoque et alii quidem discipuli Christi hoc fecerunt [3]. Recte ergo in quibuslibet gradibus constituti, *clerici* vocantur, quorum nomina et rationes nominum Isidorus exponens ait : Cleros et clericos hinc appellatos esse credimus, quia Mathias electus est sorte : quem primum per Apostolos legimus ordinatum [4]. Κλῆρος enim Græce, Latine *sors* vel *hæreditas* dicitur. Ideo ergo dicti sunt *clerici*, quia de sorte sunt Domini, vel quia Deum partem [5] habent. Generaliter vero *clerici* nuncupati sunt omnes, qui in Ecclesia Dei serviunt [6] : quorum gradus et nomina sunt hæc, Ostiarius, Lector, etc.

ARTICULUS VII.

Quæ requiruntur ad hoc, quod aliquis possit suscipere ordines ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Tales autem ad ministerium spirituale eligendi sunt clerici*, etc. »

Hic est utilis quæstio de idoneitate promovendorum ad ordines.

Et de illa sex quæramus summatim.

Primo, Quæ exiguntur summatim ad hoc quod quis sit idoneus ?

Secundo, Quæ scientia sufficit ei qui promovendus est ?

Tertio, Quæ vita ?

Quarto, Quantum peccet inidoneum promovens : utrum mortaliter, vel venialiter, vel si necessitate aliqua excusatur ?

Quinto, Utrum inidonee promotus omni actu ordinis peccet mortaliter vel non ?

Sexto et ultimo, Qualiter de peccato illo potest haberi remedium, utrum per dispensationem vel alio modo ?

Ad primum autem horum objicitur :

1. Per verba Apostoli, I ad Timoth. iii, 2 et seq. : *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum*, et cætera quæ ibi enumerat Apostolus.

Si forte dicas, quod hæc exiguntur ad Episcopum, sed non ad quemlibet ministrantem in ordinibus. Contra : Ibidem subdit, ℣. 8 : *Diaconos similiter pudicos*, etc. Constat autem, quod in primitiva Ecclesia non erant ordines nisi diaconorum qui *ministrantes* dicuntur, et sacerdotum qui majoribus intendebant : ergo videtur, quod omnes ordinati ad id tenentur ad minus.

2. Adhuc, In decreto alio enumerantur novem, scilicet quod non fuerit solemniter pœnitens, non curialis, non servus, non corpore vitiatus, non de presbytero vel aliter illegitime natus, non adultus in ægritudine baptizatus, non peregrinus vel ignotus, non minoris

[1] Vulgata habet, Ezechiel. v, 1 : *Et tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum radentem, pilos, et assumes eum et duces per caput tuum et per barbam tuam*, etc.

[2] Cf. Act. xviii, 18.

[3] Cf. I ad Corinth. x, 14.

[4] Cf. Act. i, 26.

[5] Edit. J. Alleaume, *patrem*.

[6] Ibidem, *deserviunt*.

ætatis, non infamis : ergo videtur, quod ad omnia hæc tenentur.

3. Adhuc, Totum quod est ibi, in sacerdote reducitur ad quatuor, quorum duo sunt ex parte ejus qui ordinem suscipit, et duo expedientia ad actum. Duo ex parte ordinandi videntur esse, regularitas, et ætas legitima. Duo autem expedientia ad actum, scilicet scientia, et vita. Ergo videtur, quod ista sint summatim ad quæ tenentur.

Sed contra. In contrarium hujus objicitur, quod

1. Ad aliquos ordines videmus pravos promoveri, de quorum scientia et moribus non constat : hoc autem videmus tam a religiosis quam ab aliis fieri : et non dicuntur mortaliter peccare : ergo videtur, quod non universaliter ordinandi tenentur ad ista.

Si forte tu dicas, quod suscipiendo ordines ad ista potest præparari, ut sic idonee ministret, et non tenetur ante ordinis susceptionem ista habere. Contra : Nulla forma est quæ imprimatur in subjecto præparando, sed jam præparato : ergo cum ea quæ sunt gratiæ sint magis ordinata, quam ea quæ sunt naturæ, etiam forma ordinis et character non debet imprimi, nisi jam præparato et non præparando : ergo solutio inducta nulla est.

2. Adhuc, Si aliquis videat formam hominis in lapide corpore cavo toto et non organizato, monstrum judicabit : quia contra naturam est esse formam alicujus in subjecto, nisi sibi prius præparato : ergo hoc multo fortius monstruosius erit in moribus : ergo si ordo imprimatur non idonee disposito sed disponendo, monstruosum erit, et contra naturam : ergo solutio ista nulla.

Solutio. Responsio. Dicendum ad hoc, quod ordo habet partes, sicut supra dictum est : et ratione ultimi ordinis tenetur ordinandus ad quædam de necessitate, et ad quædam de bene esee. De necessitate videtur mihi, quod tenetur ad quatuor supra inducta, nisi forte de ætate fiat aliquando ex causa rationabili dispensatio : et tunc oportet, quod rationabilis ætas habeatur.

Si autem quæritur, quæ sunt ad quæ tenentur ex necessitate, et quæ ad quæ tenentur ex honestate et bene esse ? Dicendum, quod quædam sunt sine quibus non est vita virtutis, ut sobrietas, prudentia, et hujusmodi : et quædam sine quibus non potest exsequi actum sui officii, ut scientia, et ætas in qua residet complexio, quia pueri sapienter actus suos agere non possunt : et ad ista tenetur ex necessitate. Quædam autem sunt, quæ ornant hominem : et si desunt, non propter hoc est vita vitiosa, et officium frustratum ab actu, sicut hoc quod vocat Apostolus *ornatum* [1], hoc est, in moribus et exteriori decentia compositum : et ad talia tenentur ex honestate et bene esse.

Ad hoc autem quod quæritur, Utrum ordo velit ista invenire in subjecto, vel suscipiendo ordines se debeat etiam in istis disponere ?

Dicendum, quod quantum est de congruitate rationis omnis ordo vult ista invenire in subjecto : sed de necessitate ultimus ordo qui est sacerdotium, vult invenire ista quæ exiguntur ad suum officium : minus enim in monacho exigitur scientia, et magis in eo qui habet curam.

Ad objecta duo quæ sunt contra, dicendum quod ordines præcedentes quasi quædam dispositiones sunt ad ordinem ultimum : et ideo non est monstruositas, si illi ante quædam istorum recipiuntur : sed si essent perfectiones ultimæ, tunc sine dubio tenerent objectiones. Ad object. 1 et 2.

[1] I ad Timoth. III, 2.

ARTICULUS VIII.

Quæ scientia requiritur ad promotionem ordinum?

Secundo quæritur, Quæ scientia exigitur ad promotionem ordinum?

Videtur autem, quod sacræ Scripturæ.

1. In Decretis, 38, dist. I, dicit capitulum : « Ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in sacerdotibus Dei evitanda est, qui docendi officium in populo susceperunt. » Constat autem, quod non susceperunt officium docendi nisi sacramenta. Ergo sacram Scripturam tenentur scire.

2. Adhuc, Cap. 1, *Omnes psallentes*, etc., sic dicitur : « Substantia summi sacerdotii nostri sunt eloquia divinitus tradita, id est, vera divinarum Scripturarum disciplina. » Et ex hoc sequitur idem quod prius.

3. Adhuc, Quarta distinctione Isidorus dicit : « Sicut viri et mulieris digna conjunctio facit unum matrimonium, et sicut duorum copulatio unum perficit corpus : ita clericatus et sacerdotium unum faciunt presbyterum. » Et *clericatum* vocat scientiam clericalem.

4. Adhuc, Gregorius in *Pastorali* : « Nulla ars doceri præsumitur, nisi intenta prius meditatione discatur. Ab imperitis ergo pastoribus magisterium pastorale suscipitur in magna temeritate, quoniam ars est artium regimen animarum. »

5. Adhuc, Ibidem : « Quis autem cogitationum vulnera occultiora esse nesciat vulneribus viscerum? Et tamen sæpe qui nequaquam spiritualia præcepta cognoverunt, cordis se medicos profiteri non metuunt, dum qui pigmentorum vim nesciunt, videri medici carnis non erubescant. »

6. Item, Deuter. XXIII, 1 : *Non intrabit eunuchus Ecclesiam Domini.* Dicit ibi Glossa : « Qui non habet semen verbi Dei, non potest gignere bona opera : vel non debet intrare, id est, locum regiminis accipere. »

7. Item, Isidorus : « Desinat docendi locum accipere, qui nescit docere. Ignorantia quippe præsulum, vitæ non congruit subjectorum : nam si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt. »

8. Item, Præcipitur a Domino, ut in pectore sacerdotis doctrina scribatur et veritas : et in Glossa : « Meminerit sacerdos se studiis doctrinæ et veritatis inquirendis, non curandis ruminandisque sæcularibus negotiis per acceptum sacerdotium fuisse consecratum. »

9. Item, I Petr. III, 15 : *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe :* hoc autem non potest fieri nisi per scientiam sacræ Scripturæ : ergo, etc.

10. Item, Malach. II, 7 : *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent de ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.*

11. Item, Osee, IV, 6 : *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.*

12. Item, Apostolus ad Titum, I, 9 : *Amplectentem eum, qui secundum doctrinam est*, id est, *fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere.* Ex ista auctoritate habetur, quod etiam excellenter tenetur scire, ita quod possit revincere hæreticos.

13. Item, I ad Timoth. IV, 13 : *Attende lectioni, exhortationi et doctrinæ.*

14. Si forte dicas, quod istæ auctoritates sunt ad terrorem, objicitur per rationem sic : Nullus præsumit actum, non habens habitum ad illum : sacerdotii actus est aliquis actus : ergo nullus nisi perverse præsumit eum, non habens habitum : sed habitum est supra, quod scientia et clavis habent unum actum :

ergo non habens scientiam, non nisi perverse præsumit actum clavis : ergo nec actum sacerdotii.

15. Adhuc, Operatio perversa est, quæ non rectificatur habitu regente : sed regere populum operatio sacerdotis est : ergo perversa erit, nisi habeat habitum regentem : sed hic habitus non potest esse nisi scientia sacræ Scripturæ : ergo sacerdotes tenentur ad scientiam sacræ Scripturæ.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod videmus in multis terris sacerdotes omnino ignaros, et non intelligentes ea quæ legunt : et tamen non condemnantur, sed sustinentur ab Ecclesia : cum igitur Ecclesia non erret, videtur quod sacerdotes non teneantur ad habendum scientiam.

Solutio. Responsio. Distinguendum mihi videtur in ordinandis : quidam enim ordines sumunt ex sola devotione, ut monachi, et alii religiosi : quidam autem alii suscipiunt ordines, ut illis ministrent populo verba et sacramenta dispensando, ut quidam religiosi, et illi qui sunt intitulati ad curam animarum. De primis adhuc distinguendum puto : aut enim habent curam animarum in suis ordinibus, ut abbates, et confessores ab abbatibus constituti : aut non habent, nec habebunt. Si habent, idem judicium videtur de eis, quod de aliis qui habent curam. Si vero non habent, et causa devotionis ordinem suscipiunt, videtur mihi quod non tenentur, nisi ut sciant pronuntiationes Psalmorum et lectionum distinctiones, quæ ex scientia grammaticæ discuntur. Si autem accipiunt officium docendi ex beneficio, ut clerici intitulati : vel ex professione, ut quidam religiosi : dicendum videtur, quod tenentur plura scire, et ea credo esse quæ in grosso sunt exponenda populo in fide et moribus, quæ *rudimenta Christianæ fidei* vocantur : et ut in aliis determinent casus et quæstiones secundum consilium superiorum.

Unde auctoritates supra inductas intelligo de hujusmodi ordinatis : et quantum ad hujusmodi scientiam discernendi scilicet quid veniale, et quid mortale in communibus, et qui articuli solemnizati ab Ecclesia, et cætera talia. Et ad alia meo judicio non tenentur : quia theologica probari non possunt nisi per constantiam martyrii. In perplexis autem quæstionibus tenetur esse tam discretus, ut talia difficilia esse sciat, nec procedendum in eis esse sine superiorum consilio vel auctoritate canonum : et hæc puto sufficere ad rationem ejus qui petit rationem de ea quæ in nobis est fide et spe.

Ad rationes autem inductas, dicendum quod non erit perversus actus cum tanto habitu præsumptus : sed tantus sufficit ad regimen meo judicio, nisi forte sit in gradu subimiori : quia superior ad majora tenetur, ut Archiepiscopus, vel Episcopus, ut infra patebit, cum de Episcopis agetur. Ad 14 e. 15.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS IX.

Quæ vita requiritur ad hoc ut aliquis sit idoneus?

Tertio quæritur, Quæ vita requiritur?

Videtur autem, quod illa quæ est nota secundum famam, et bona secundum virtutem : et hoc

1. Per multas sanctorum auctoritates, quarum quasdam tangemus, et alias dimittemus propter prolixitatem vitandam.

2. Hieronymus in epistola quadam : « Sine crimine jubetur esse Episcopus : non pro eo tantum tempore quo ordinandus est, sit sine ullo crimine : sed ex eo tempore quo per Christum renatus est, nulla peccati conscientia remordeatur. » Ergo videtur hoc etiam proportionabiliter esse verum de sacerdote.

3. Gregorius in *Pastorali* : « Solerter se quisque metiatur, ne locum regiminis

assumere audeat, si adhuc in se vitium damnabiliter regnat : nam diluere aliena dilecta non valent, quos adhuc propria denigrant. » Et ex hoc arguitur ut prius.

4. Adhuc, Levit. xxi, 17 et 18 : *Homo de semine tuo per familias*, scilicet Aaron, *qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo : nec accedet ad ministerium ejus.* Dicit autem Glossa ibidem, quod per *maculam* vitium intelligitur. Ergo videtur, quod vitium habens, sacerdotis officium in sola celebratione missæ agere non potest.

5. Item, Isidorus : « Qui non vivit sicut docet, ipsam veritatem quam prædicat, contemptibilem facit : sicut Psalmista, Psal. xlix, 16, dicit : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas ?* etc. » Ergo multo minus peccator potest officium enarrantis habere.

6. Item, Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Item, Isidorus : « Tam doctrina quam vita clarere debet Ecclesiasticus Doctor : nam doctrina sine vita arrogantem reddit, vita sine doctrina inutilem facit. »

7. Adhuc, Gregorius : « Qui contemptum temporalium prædicat, necesse est ut ipse prior contemnat : tunc enim prædicatio utiliter profertur, quando efficaciter adimpletur. »

8. Item, Gregorius : « Nescienti legem lingua tua sit codex, et in opere tuo adspiciat quid imitetur. »

9. Item, Augustinus : « Innocens absque sermone conversatio quantum exemplo prodest, tantum nocet silentio. »

10. Ulterius, Videtur quod etiam excellentem tenetur habere clericus.

Unde Isidorus : « Non debet honoris ducatum suscipere, qui nescit subjectos tramite melioris vitæ præire. »

11. Item, Gregorius : « Tantum debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet a grege vita pastoris : qui enim loci necessitate exigitur summa docere, hac eadem necessitate compellitur summa monstrare. »

12. Item, Hieronymus in decreto 8, quæst. 1 : « Qualis enim erit ædificatio discipuli, si intelligat magistro se esse majorem ? Unde non solum Episcopi et presbyteri et diaconi debent magnopere prævidere ut cunctum populum cui præsident, conversatione et sermone præeant : verum etiam inferiores gradus, exorcistæ, lectores, custodes ædium, acolythi, et omnes omnino qui domui Dei deserviunt : quia vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores esse laicos quam clericos. »

13. Alia autem infinita his concordantia inveniuntur.

Unde etiam per rationem probandum est idem : In omni re exemplar directius debet esse exemplato : sed clericus est exemplar laici : ergo directiorem oportet esse laico.

14. Adhuc, Magis appropinquanti sanctis, major indicitur sanctitas : quia mundari debent, qui ferunt vasa Domini [1] : sed clericus magis appropinquat, quam laicus : ergo videtur, quod ad majorem virtutis perfectionem teneatur.

15. Adhuc, Omnis docens necesse est ut habeat proprium probandi instrumentum : sed clericus quod docet non potest probare nisi per operis excellentiam, ut dicunt Sancti : ergo videtur, quod teneatur ad operis excellentiam.

In contrarium hujus esse videtur quod dicit Dominus, Matth. xxiii, 3 : *Omnia quæcumque dixerint vobis, servate et facite : secundum opera vero eorum nolite facere : dicunt enim et non faciunt.* Sed contra.

Responsio. Nulli sanæ mentis dubium est, quod probatum est primo, quod clericus quamdiu ministrat in domo Dei, tenetur ad majorem perfectionem quam laicus, et præcipue si curam suscipit pastoralem. Solutio.

Ad hoc ergo quod objicitur in contra- Ad object.

[1] Isa. lii, 11 : *Mundamini, qui fertis vasa Domini.*

rium, dicendum quod hoc dicit Dominus ut recognoscatur potestas etiam apud malos : habent enim tales potestatem ad augmentum damnationis eorum.

ARTICULUS X.

Quantum peccatum committit promovens non idoneum ? et, An necessitate aliqua potest excusari ?

Quarto quæritur, Quantum peccat promovens inidoneum, vel si necessitate aliqua excusatur, ut dicunt communiter ?

Videtur autem, quod mortaliter.

1. Ezech. XLIV, 7 : *Inducitis filios alienos incircumcisos corde, et incircumcisos carne, ut sint in sanctuario meo*, etc. Et improperat ibi sacerdotibus Veteris Testamenti. Ergo multo magis hoc est damnabile prælatis Novi Testamenti.

2. Adhuc, Minus peccatum est inidoneum, quando promotus est, non corripere, quam inidoneum promovere : sed Heli eo quod non corripuit, a sacerdotio cum parentela expulsus est, et Israel in gladium et captivitatem ductus, et arca capta, et filii occisi, et ipse mortuus, ut habetur, I. Reg. II, III, et IV, passim : ergo multo magis damnabilissimus est, qui promovet non idoneum.

3. Adhuc, Hoc dicitur in *Littera*, quod « non idoneus grave onus ordinanti inducit : » grave autem onus non est nisi onus æternæ damnationis : ergo mortaliter peccat, qui non idoneum scienter promovet : ergo multo magis qui dat ei beneficium, præcipue habens curam animarum.

4. Adhuc, Sub periculo ponens temporalia Ecclesiæ, peccat mortaliter : ergo multo magis qui in periculo ponit animas : sed idoneum promovens, sub periculo ponit animas : ergo peccat mortaliter.

ULTERIUS hic quæritur, Si excusari potest ? Quæst.

Et ponuntur tres causæ, quas prætendunt suæ excusationis. Prima, quia Ecclesia ex illo propter nobilitatem honoratur. Secunda, quia alius non de facili ita in temporalibus utilis Ecclesiæ reperitur. Tertia, quia melius est habere aliquos, quam nullos.

SED CONTRA istas omnes tres causas sic objicitur : Sed contra.

1. De veritate vitæ propter nullam causam est aliquid omittendum : sed promovere idoneum est de veritate vitæ : ergo nullo modo est omittendum.

2. Adhuc, Ad Rom. III, 8 : *Et non... faciamus mala ut eveniant bona : quorum damnatio justa est.* Ergo multo fortius non facienda sunt mala, ne eveniant mala : sed promovere inidoneos est malum : ergo non est faciendum aliquo modo.

RESPONSIO. Dicendum ad hoc, quod nullum dubium est mortaliter peccare omnem illum qui indignum scienter promovet ad sacros ordines, vel ad curam pastoralem, vel ad aliquod ecclesiasticum beneficium. Est autem indignus dupliciter, scilicet contrarie, et privative. *Contrarie* indignus est, qui contrarium habet dignitati : et ille nullo modo est promovendus. *Privative* autem indignus est, qui privatur dignitate, non habens tamen contrarium : et in talibus propter necessitatem aliquarum Ecclesiarum quæ indigent litteratis et defensoribus, posset dispensari, quod aliquid haberent de Ecclesia, donec addiscerent : sed puto, quod sine peccato non potest eis conferri cura vel præbenda : sed expensæ pro eis possent fieri de Ecclesia vel de beneficio Ecclesiæ quod alteri interim committetur. Solutio.

AD ID quod objicitur contra causas, dicendum quod illa ridiculosa est, quæ est de generis nobilitate ut propter hoc malus posset promoveri : quia quanto Ad quæst.

nobilior est, tanto nocivior si malus est. Nec puto, quod sufficit hoc, quod non sit malus : sed puto, quod necessarium est scire esse bonum per talem scientiam qualem possibile est haberi de homine.

Quod autem dicitur, quod alius non esset ita utilis, nihil est omnino : quia omnis utilitas temporalis est spirituali postponenda.

Tertia autem omnino nulla est : quia in *Littera* dicitur, quod « melius est habere paucos bonos, quam multos malos. »

Præterea, Quod malis confertur, facit eos malos : quia sciunt tales habere locum in Ecclesia et bonos expelli : et ideo efficiuntur mali, ut citius promoveantur.

ARTICULUS XI.

An non idonee promotus in quolibet actu officii sui peccet mortaliter ?

Quinto quæritur, Utrum inidoneus promotus in quolibet actu ordinis et officii sui peccet mortaliter ?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Propter sanctitatem ordinis peccat mortaliter primo accedendo : sed eadem sanctitas semper manet in ordine : ergo si ipse sit non idoneus, semper æqualiter peccabit ordinem exsequendo : sed in omni actu ordinis exsequitur ordinem : ergo in omni actu ordinis peccat mortaliter.

2. Adhuc, Susceptio ordinis est propter executionem : ergo executio est melior : sed in suscipiendo ad minus propter inidoneitatem mortaliter peccavit : ergo et in exsequendo magis mortaliter peccabit propter eamdem rationem.

3. Adhuc, II Reg. vi, 6 et seq., Oza percussus est, ut dicit Dionysius, quia indigne sanctis communicavit : percussio autem significat mortale peccatum quod interficit animam : cum ergo sanctiora sunt ea quæ sunt Novi Testamenti, quam Veteris, peccabit mortaliter omnis qui indigne administrat ordinem vel officium ecclesiasticum : sed administratio in quolibet actu ordinis est officium ecclesiasticum : ergo in quolibet actu ordinis et officii sui peccabit mortaliter.

In contrarium hujus est, quod — Sed contra.

1. Hoc esset grave judicare.

2. Adhuc, Quia vovens virginitatem voto non solemni, peccat mortaliter contrahendo, non tamen postea solvendo debitum : ergo a simili suscipiens ordinem vel officium ecclesiasticum indigne, peccabit mortaliter, non tamen postea administrans.

3. Adhuc, Si in quolibet actu peccaret mortaliter, videretur esse perplexus : quia ex officio et ordine tenetur administrare : ergo peccat mortaliter omittendo.

Item, Ex indignitate tenetur dimittere ne ministret : ergo peccabit mortaliter ministrando : ergo quidquid fecerit, peccabit mortaliter : ergo est perplexus.

Responsio. Videtur mihi, quod peccat mortaliter quotiescumque scienter et sine necessitate administrat ordinem vel officium in quolibet actu qui indignus est, sicut probat prima pars istius disputationis. Dico autem *sine necessitate* duplici tantum : si enim corpus Domini vel aliquid sacrorum decideret, et non esset alius sublevans, posset tunc cum humilitate cordis et cum timore et reverentia sublevare. Item, Si aliquis exemplo suo duceretur ad peccatum, posset rogare eum cum dolore ne exemplum in eo acciperet, sicut supra diximus in quæstione de *fraterna correctione*. In aliis omnibus casibus peccat mortaliter administrando sancta indigne. — Solutio.

Ad hoc autem quod objicitur in contrarium, dicendum quod via lata est, quæ vadit ad infernum, et multi sunt — Ad object. 1.

qui vadunt per eam, sicut habetur, Matth. VII, 13.

Ad object. 2. Ad aliud dicendum, quod non est simile, cum in matrimonio contracto non manet votum, sed frangitur : et ideo non omnem actum sequentem facit illicitum : sed cum administratione manet indignitas, et ideo omnis actus illicitus efficitur.

Ad object. 3. Ad aliud dicendum, quod non est perplexus : quia cedat officio, et non administret, et erit expeditus : vel si mavult, emendet peccatum, et administret dignus : et iterum est expeditus de perplexitate.

ARTICULUS XII.

Qualiter illius peccati remedia possunt acquiri?

Sexto quæritur, Qualiter illius peccati remedia acquirantur?

Videtur autem, quod per dispensationem : quia

1. Constat, quod qui habet universitatem potestatis, potestatem habet dispensandi : sed dispensatio est juris relaxatio : ergo isti potest relaxari quod de jure tenetur facere : sed de jure tenetur esse dignus vita et scientia : ergo hoc relaxari potest ei.

2. Adhuc, Nos videmus hoc tota die fieri in curia Domini Papæ, de qua non licet præsumere, quod aliquid fiat injustum : ergo videtur, quod per dispensationem hoc fieri possit.

3. Adhuc, Non est nostrum judicare de dispensatione : ergo videtur, quod vel ille cum quo dispensatur omnino deceptus sit, vel ipse absolvitur a peccato.

Sed contra. In contrarium hujus est quod dicit Bernardus ad Eugenium Papam, quod si dispensatio careat causa utilitatis publicæ vel necessitatis legitimæ, dispensatio non dispensatio, sed dissipatio est.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod cum indigno numquam ita dispensari potest, quin ipse peccet mortaliter quolibet actu administrationis, quamdiu est indignus. Dominus enim Papa sicut ipsemet in quadam Decretali protestatur, unumquemque propriæ conscientiæ quoad Deum relinquit : sed quandoque, eo quod oportet mala tolerare ne eveniant pejora, hoc modo dispensat, quod in judicio hominum eis hoc super quo dispensatum est, objici non possit.

Ad 1. Ad hoc ergo quod primo objicitur, dicendum quod habet universitatem potestatis super judicia hominum, sed non super judicium divinum : et hoc est judicium conscientiæ.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod abusiones non diminuunt mala, sed aggravant : et ideo si in talibus dispensationibus prælatus aliquid facit, ipse peccat mortaliter. Si autem patitur necessitate mali compulsus ne eveniat pejus, tunc non peccat mortaliter, sed tunc non dispensat, sed dissimulat ad tempus donec corrigi possit.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod verum est, quod non est nostrum ut judices simus : sed tamen nostrum est ut doctores simus, et cognoscere speculative, quid dignum, et quid justum est, et hoc aliis dicere : unde non cognoscimus per modum judicii ut corrigamus vel puniamus : sed cognoscimus per modum sapientium in lege Dei, quid legi Dei concordat, et quid ab ea discordat, a quocumque hominum agitur sive superiore sive inferiore.

ARTICULUS XIII.

An corona sit ordo vel tantum dispositio ad ordinem ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo ante medium : « *Corona enim signaculum est, quo signantur*, etc. »

Videtur enim, quod corona sit ordo : quia

1. In omnibus spiritualibus exteriora fiunt propter interiora : sed exterius fit signaculum in corona : ergo fit propter signaculum interius : sed signaculum interius est character : ergo corona imprimit characterem : quidquid autem imprimit characterem, collocans in gradu dignitatis in Ecclesia, est ordo : ergo corona est ordo.

2. Adhuc, Corona aut est pure corporale, aut in corporali habetur spirituale. Si pure corporale : ergo a quolibet conferri posset, quod falsum est : quia non potest hodie conferri nisi ab Episcopo. Si autem spirituale est acceptum in corporali : tunc est sacramentum per diffinitionem sacramenti : constat autem, quod non est sacramentum nisi ordinis : ergo corona est ordo qui est sacramentum.

3. Adhuc, Excellentium in Ecclesia est dare aliquid excellens, sicut patet in confirmatione, ubi excellentes in Ecclesia Spiritum sanctum dant ad robur : sed coronam in Ecclesia non dant nisi excellentes in Ecclesia, ut Episcopi : ergo in ea dant aliquid excellens : sed nihil excellens est corporale : ergo videtur, quod dent aliquid spirituale : et hoc non potest esse nisi character : ergo imprimit characterem : ergo est ordo.

4. Adhuc, In baptismo ubi distinguitur homo a non baptizato, imprimitur character : ergo et in corona ubi homo distinguitur in sortem Domini : sed hoc fit in corona : ergo videtur, quod in corona imprimitur character.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. A Magistro in *Littera* non distinguuntur nisi septem ordines : et corona non est unus de illis : ergo corona non est ordo.

2. Adhuc, Omnis excellens forma in natura, multas ex parte materiæ exigit dispositiones : ergo et in gratia similiter erit : sed excellens in gratia est ordo : ergo præexigit dispositiones ex parte suscipientis. Primum autem quod suscipitur, est corona : ergo videtur, quod corona sit prima dispositio ad ordinem, et non ordo.

Quod concedimus, dicentes ad primum, quod exteriora in corona fiunt propter interiora : sed interius quod respondet coronæ, est revelatio mentis ad divina, ut sic disponatur homo ad recipiendum ordinem : et non est character vel ordo. Solutio. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod corona non est pure corporale, sed est corporale ad spirituale ordinatum : sed hoc spirituale est conjunctum in parte, et in parte consequens : conjunctum enim est mentis revelatio ad divina, ut dictum est : consequens autem est ordo qui suscipitur. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod hæc non est causa quare non possit conferri nisi ab Episcopo, quia aliquid excellens in corona conferatur : quia quandoque conferebatur a non Episcopis. Sed hoc institutum est, ut cognoscantur ab Episcopo, qui præparantur ad ordines suscipiendos : quia cum majori sollicitudine agendum est circa tales : et ideo per coronam ad manum et agnitionem Episcopi instituti sunt transire. Ad 3.

ARTICULUS XIV.

An tonsura in veteri lege figurabatur in Nazareis?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, circa medium : « *Tonsuræ autem Ecclesiasticæ usus*, etc. »

Videtur enim falsum esse : quia

1. Quidquid ad sacramentum ordinis pertinet in Novo Testamento, in sacerdotio et sacerdotibus Veteris Testamenti significabatur : Nazarei autem non necessario erant de sacerdotibus : ergo videtur, quod in eis tonsura Ecclesiastica non significabatur.

2. Adhuc, Nazarei in fine voti crines offerebant (alias, tondebant), ut habetur, Numer. VI, 18 : sed clerici in principio suæ religionis crines offerunt : ergo videtur, quod nulla sit convenientia : ergo nulla signa.

3. Ulterius videtur, quod ordo in Veteri Testamento non poterat signum respondens habere : habitum enim est supra, quod sacramenta excellentis effectus, in Veteri Testamento nihil respondens in figura habuerunt : sed ordo in excellentissimo statu ponit per suum officium : ergo videtur, quod nihil respondens in Veteri Testamento habere potuit.

Solutio Ad 1. Responsio. Dicendum ad hoc, quod ea quæ sunt Novi Testamenti, propter suam perfectionem non in uno solo typo Veteris Testamenti potuerunt significari, sed in multis significabantur quoad diversa. Et ita etiam sacerdotium quoad tonsuram significatur in Nazareis, et quoad potestatem offerendi in sacerdotio, et quoad potestatem ligandi et solvendi in potestate judicandi inter lepram et non lepram, et munditiam et immunditiam sacerdotum. Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet in tempore non sit convenientia, tamen est convenientia facti ad factum : quia capilli prius nutriti Domino offeruntur et hic et ibi. Et hoc intendit Auctor in *Littera* : multis enim modis, ut dicit Gregorius, sumitur allegoria.

Ad 3. Ad hoc quod ulterius quæritur, dicendum quod hoc non intelligendum est de excellentia potestatis, sed de excellentia gratiæ, ut dictum est in confirmatione, et extrema unctione quoad immediatum evolatum, quod ibi fieri non poterat : sed perfecta potestas ministrorum bene poterat ibi significari.

ARTICULUS XV.

An clerici habeant jus hæreditatis inter parentes suos vel non?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo ante finem : « *Quia de sorte sunt Domini, vel quia Deum partem habent*, etc. »

Ex hoc enim arguitur, quod clerici jus hæreditatis inter parentes suos non habent.

Hoc etiam aliis videtur rationibus :

1. Dicitur enim, Matth. V, 20 : *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Sed Levitæ et Scribæ et Pharisæi in Veteri Testamento non habebant hæreditatem : ergo nec in Novo debent habere. Quod autem Levitæ hæreditatem non habuerunt, patet, Numer. XVIII, 20, 23 et 24, ubi hoc multoties dicitur : Non habebunt filii Levi hæreditatem in medio fratrum suorum : ego enim hæreditas eorum [1].

[1] Numer. XVIII, 20 : *Dixitque Dominus ad Aaron : In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos : ego pars et hæreditas tua in medio filiorum Israel.*

2. Adhuc, In tonsura ore proprio ab Episcopo jubentur dicere : *Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei, etc.*[1] : ergo ore proprio videntur terrenam hæreditatem resignare : ergo jus in ea de cætero nullum habent.

3. Adhuc, Terrena habens, necessario habet terrena cogitare : sed clericus ideo raditur, ut dicitur in *Littera*, quia non nisi cœlestia debet cogitare : ergo nihil terrenum debet habere : ergo nec jus habet in hæreditate terrena.

4. Adhuc, Terrenæ possessiones in jure Imperatorum, ut dicunt leges, et confirmat Augustinus, possidentur : sed clericus nullum debet habere respectum quantum ad Imperatores vel Reges : ergo videtur, quod nihil terrenum debeat possidere.

Sed contra. In contrarium hujus est quod dicitur,

1. Jerem. xxxii, 7 : *Posside tibi agrum meum qui est in Anatoth, in terra Benjamin, quia tibi competit hæreditas, et tu propinquus es ut possideas.* Hoc enim dixit Hanameel ad Jeremiam : qui tamen sacerdos fuit : ergo competebat sacerdotibus hæreditas.

2. Adhuc, Levitici, xxv, 32 : *Ædes Levitarum quæ in urbibus sunt, semper possunt redimi.* Ergo Levitæ jus habebant redimendi hæreditatem, etiam magis quam alii : cum igitur non sint minus digni Novi Testamenti sacerdotes, jus percipiendi hæreditatem suam possunt habere.

Solutio. Responsio. Non est dubium quin clerici jus habeant in sua hæreditate, quæ patrimonium est : aliter enim videtur in feudalibus quibusdam : quædam enim feudalia sunt ad pretium annuum cum homagio alicui exhibita : et quædam sunt pro stipendiis militiæ debitis. Patrimonium ergo videtur quod habere possunt. Et etiam feudalia scio quod in multis locis habent, et pretium exhibent : et pretio vel precibus inducunt alium aliquem sibi in temporalibus æquivalentem, et æque dignum, qui loco eorum facit homagium : sed illa feudalia quæ sunt quasi pro stipendiis militum, videtur mihi, quod sine injuria Domini feudi haberi non possint.

Ad primum ergo dicendum, quod Levitæ habebant jus percipiendi hæreditatem suorum parentum in Veteri Testamento : sed non habebant jus ex æquo dividendi terram cum aliis tribubus. Et hoc ideo præcepit Dominus : quia si ex æquo habuissent unam portionem sicut aliæ tribus, tunc habitassent in uno loco, et non fuissent divisi per populum, ut docerent omnes : et hoc non fuisset competens officio eorum. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod in tonsura non renuntiat, nisi sollicitudini hæreditatis retrahenti ab officio clericali : ad hoc enim non tenetur laicus : et ita intelligitur quod ore suo dicit coram Episcopo. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod bene possunt cogitare terrena in ordine ad cœlestia : quia hoc meritorium est. Item, Bene possunt cogitare non retrahendo cogitatum a cœlestibus : sed terrena ut terrena non debent cogitare : et hoc solum significat tonsura et revelatio sensuum. Ad 3

Ad aliud dicendum, quod jure Imperatorum possidentur feuda et alia ad defensionem : et ideo cum justum tributum non subtrahitur principibus, talia potest possidere clericus, vel alius homo officiis Ecclesiæ mancipatus. Ad 4.

[1] Psal. xv, 5.

C. *De ostiariis.*

Ostiarii iidem et janitores sunt, qui in Veteri Testamento electi sunt ad custodiam templi, ut non ingrederetur in illud immundus [1]. Dicti autem *ostiarii*, eo quod præsint ostiis templi. Ipsi enim tenentes clavem, omnia intus et extra custodiunt : atque inter bonos et malos habentes judicium, dignos recipiunt, indignos respuunt. Unde et eis cum ordinantur, claves Ecclesiæ dantur ab Episcopo. Et dicitur eis : « Sic agite quasi reddituri Deo rationem pro iis rebus quæ his clavibus recluduntur [2]. » Hoc officium Dominus in sua persona suscepit, quando flagello de funiculis facto vendentes et ementes ejecit de templo [3]. Ipse enim se ostiarium significans dicit : *Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur : et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet* [4].

ARTICULUS XVI.

An ordo ostiariorum sit primus, et habeat aliquem actum spiritualem ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Ostiarii iidem et janitores,* etc. »

Et quæramus hic duo, scilicet de actu ostiariorum : et, Utrum iste ordo sit imprimens characterem ?

Ad primum accipiatur quod dicit in *Littera.*

1. Ea quæ sunt intus et extra custodire, est actus ostiariorum : sed clave materiali talem custodiam facere, est pure corporale : ergo videtur, quod ad hoc non ordinatur nisi potestas corporalis : omnis autem ordo est potestas spiritualis : ergo videtur, cum ordo ostiariorum sit ordo spiritualis, quod iste non sit actus ejus.

2. Adhuc, Ad corporalem actum frustra requiritur spiritualia ministrans : sed in ordine ostiariorum requiritur minister excellens in Ecclesia spiritualia ministrans : ergo non est ad corporalem actum : ergo actus qui dicitur in *Littera,* non est actus ejus.

3. Adhuc, Sacramentis quæ Christus in se exhibuit, virtutem contulit spiritualem : sed illud per se exhibuit, ut dici-

[1] Cf. II Paralip. xxiii, 19 : *Constituit quoque janitores in portis domus Domini, ut non ingrederetur eam immundus in omni re.*

[2] Verba Pontificalis in ordinatione Ostiariorum Cf. de consec. dist. XXIII. cap. *Ostiarius.* Vide etiam super hoc monitorium Episcopi ante traditionem clavium.

[3] Cf. Joan. ii, 15 et 16.

[4] Joan. x, 9.

tur in *Littera* : ergo spiritualem vim isti exhibuit : sed spiritualis vis est ad actum spiritualem, non corporalem : ergo videtur, quod iste non sit actus ejus.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus objicitur : quia ad hoc confertur actus in ordine, cujus instrumentum ab Episcopo datur ordinato : sed claves materiales templi et sacrarii dantur ostiariis : ergo ad hoc confertur eis ordo et potestas : sed actus clavis est claudere et aperire templa et sacraria : ergo iste est actus illius ordinis.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod ille qui dicitur *ordo ostiariorum*, est ordo primus, et habens actus super corporale ad spirituale ordinatum : est enim suum custodire locum sacramentorum, in quo et sacramenta conferuntur et populus communicat sacramentis, ab immundis rebus et hominibus.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod non est pure corporale : et ideo exigitur ad hoc potestas spiritualis, quia spiritualia sunt bene circa corporalia ad spiritualia ordinata : sed verum est, quod est spiritualis potestas ista in infimo gradu spiritualium.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod hoc sequeretur, si esset actus corporalis, et circa pure corporale : sed est actus corporalis juxta corporale ordinatum ad spirituale : et spirituale est finis : quia tota custodia fit ne spiritualia violentur.

Ad 3 AD ALIUD dicendum, quod Christus huic potestati dedit vim spiritualem : quia sicut a Christo quando expulit immundos de templo, luxit quoddam divinum, ut dicit Glossa super Joannem, II, 15 et seq., quo territi fuerunt illi quos expulit, et cesserunt ei : ita quiddam divinæ potestatis facit prævalere ostiarios, ut expellant a loco sacro ea quæ sacra violant : et hoc habent a Christo istum ordinem suscipientes.

ARTICULUS XVII.

An ordo ostiariorum imprimat characterem ?

Secundo quæritur, Utrum iste ordo characterem imprimat ?

Videtur enim, quod non :

1. Sicut enim dictum est in quæstione de *baptismo*, tractatu de *charactere* [1], character consignat trinitatem creatam increatæ, et collocat in aliquo spirituali statu fidei : iste autem ordo non videtur hoc facere : ergo non imprimit characterem. PROBATUR autem media : quia status fidei est prælationis vel subjectionis, et tunc incipientium vel pugnantium pro fide perfecta : et neutrum istorum confert iste ordo, quia prælatos non facit, sed potius ministros, quia ostiarii ministri sunt : ergo non imprimit characterem.

2. Adhuc, Perfectissimorum sacramentorum est imprimere characterem : sed iste ordo non est perfectissimus, sed potius ordo sacerdotii : ergo videtur, quod characterem non imprimat.

3. Adhuc, Taliter ordinatus licet sit distinctus a populo ut ministret in templo, nihilominus tamen adhuc conjungibilis est populo, quia potest ducere uxorem : ergo videtur, quod non distinguatur distinctione perpetua : sed perpetua distinctio est characteris : ergo videtur, quod non imprimat characterem.

4. Adhuc, Hoc officium totum est viæ, quia in futuro non erit indigentia custodiæ : ergo videtur, quod deficiat cum via : ergo ministri ejus non indigent nisi charactere viæ : sed character spiritualis est perpetuus : ergo videtur, quod istud sacramentum non imprimat characterem spiritualem.

[1] Cf. Supra in eodem libro IV Sententiarum, Dist. VI. Art. 3 et seq. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

5. Adhuc, Custodes illi qui sunt in cœlesti hierarchia et sunt custodes animarum, digniores sunt quam custodes templorum: et tamen non dicimus, quod propter officium ipsorum imprimatur eis character: ergo non propter officium istorum istis character imprimitur.

6. Adhuc, In actum illius sacramenti sive officii quod imprimit characterem, non potest aliquis nisi characterizatus illo: sed in actum istius ordinis potest non habens istum ordinem: ergo non imprimit characterem. Probatur autem prima inducendo: quia in detestationem originalis non potest nisi recipiens baptismum si articulus necessitatis sacramentum non excludat, nec in confortationem quæ est ex confirmatione, nec in consecrationem corporis et sanguinis Domini qui non habet ordinem. Probatio secundæ est ad oculum: quia custodire templa etiam quilibet laicus potest: ergo constat propositum.

Sed contra. In contrarium hujus objicitur sic:

1. Nihil collocat in gradu spiritualis potestatis immobiliter, nisi aliquid suscipiatur immobile a suscipiente: ostiariorum ordo collocat in gradu spiritualis potestatis immobiliter: ergo ipse est aliquid immobile. Prima probatur ex hoc, quod nulla causa quæ est ut disponens in subjecto, separabilis est a suo effectu, quidquid etiam sit de causa efficiente, cum de omni causa dicat hoc esse verum Philosophus, et probat Avicenna: sed propter prolixitatem hic accipitur in dispositione, quia in illa perspicue verum est. Omne autem sacramentum causat suum effectum ut causa disponens in subjecto, ut patet ex præhabitis circa principium hujus libri quarti *Sententiarum*. Secunda autem probatur: quia ostiarius quantumcumque deviet, numquam reordinatur, sed reconciliatur tantum: et sic ministrat, si Prælato videatur expedire. Inde sic: Nec id quod est ibi signum tantum, nec id quod est ibi res tantum, immobile est a suscipiente ordinem istum: ergo est ibi medium immobile, quod est res et signum: medium autem immobile existens in omnibus sacramentis, est character: ergo et in isto sacramento: ergo istud sacramentum imprimit characterem. Prima probatur: quia actio Episcopi super ostiarium, est transitoria: et quia gratia quæ tantum est res, sæpe perditur: igitur constat prima. Secunda probatur ex inductione in baptismo, confirmatione, et sacerdotio.

2. Adhuc, Non iterationis sacramentorum super idem subjectum, non est nisi duplex causa, scilicet quia causa non redit, sicut originale non redit post baptismum: et quia immobile aliquid manet in suscipiente, propter quod iterari non potest: constat ergo, quod prima causa non est in hoc sacramento, quare non iteratur: ergo secunda erit: ergo aliquid immobile imprimitur in hoc sacramento, quod numquam deletur: hoc autem in omnibus vocatur *character:* ergo et in isto.

3. Adhuc, Signum distinctivum collocans in gradu fidei et ad actum spiritualem, videtur esse character: tale signum datur ostiario: ergo datur ei character. Probatio mediæ: constat enim, quod per separationem in officio determinatur et distinguitur ab aliis, non distinctione dispositionis ut in corona, sed officii spiritualis mancipatione: ergo constat propositum.

4. Adhuc, Characteris increati est characterizare charactere creato: video autem, quod increatus character hoc officium characterizavit: ergo huic officio mancipatum ipse characterem imprimit.

Responsio. Dicendum, quod non videtur mihi esse dubium, quin imprimat characterem: quia aliter nullo modo videri posset, qualiter esset impressa potestas indelebilis ostiario, sicut probant ultimæ rationes. Solutio.

Ad primum autem dicendum, quod iste character configurationem facit: quia imprimitur nostræ imagini ut in potestate spirituali imitetur eum qui non dor- Ad 1.

mitabit neque dormiet custodiendo Israel [1], et ponit in statu prælationis et in statu fidei.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod prælatus est in populo non habenti potestatem sic accedendi, licet non sit prælatus simpliciter : in altiori enim gradu est quam simplices de populo : et hoc sufficit ad statum prælationis in statu fidei : sicut tota tribus Levi prælata fuit, nec tamen inferiorum ordinum Levitæ prælati fuerunt simpliciter.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ordo iste est aliquid perfectissimi sacramenti, sicut pars totius potestativi est aliquid totius : et ideo in quantum ordinatur ad illud, habet aliquid de effectu ipsius : et hoc est imprimere characterem potestatis secundum partem, sicut illud habet imprimere characterem potestatis perfectæ : aliter enim non esset pars potestativa illius. Et hoc facile est videre : quia nisi balivo det potestatem in parte, non erit pars potestativa regni quod habet dare potestatem perfecte, et sic de aliis est. Hic autem propter indelebilitatem et fidei statum et configurationem ad potestatem divinam, datur potestas talis vel talis per characteris impressionem.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod numquam est conjungibilis populo, ita quod amittat signaculum, imo in perpetuum tenetur habere extra, sicut carere non potest intra : sed jurisdictionem amittere potest, et quantum ad hoc effici sicut unus de populo : quia si in toto efficeretur sicut unus de populo, reordinaretur quando iterum rediret ad clericatum : et hoc non fit.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non sequitur, si officium aliquod totum est viæ, quod non imprimat characterem : quia etiam baptismus est viæ et confirmatio et sacerdotium, et tamen imprimunt characterem : quia licet usus gradus talis in patria non sit futurus cum cessabit omnis prælatio, tamen signum gradus manet ad gloriam pro eo quod fideliter et bene ministravit in officio sibi commisso.

Ad aliud dicendum, quod de signis Angelorum nobis est incertum : sed tamen de gradibus Angelorum hoc nobis certum est, quod quantum ad eminentiam dignitatis unus super alium perpetuo manet, licet forte evacuentur quantum ad actum et officium, quando *Deus erit omnia in omnibus,* ut dicitur, I ad Corinth. xv, 28. Unde puto falsum esse, quod Angeli non sint distincti signaculis naturæ gratiæ et gloriæ inter se, secundum quod officia eorum sunt diversa altiora et inferiora. Ad 5.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod in actum illius ordinis nihil potest nisi habens ordinem. Et ad hoc intelligendum, revocandum est ad memoriam quod prius dictum est, scilicet quod sicut Christus ostendit quemdam divinum radium, ratione cujus territi cesserunt hi qui violabant locum sanctum, ita quædam divina virtus deterrendi immunda a loco sancto sanctificato confertur ostiariis, et ex tali virtute pellere immunda est actus ostiarii. Et planum est, quod hoc ille non potest, qui illam virtutem non habet : non autem habet, qui ordinem non suscipit.

ARTICULUS XVIII.

An in sacramento istius ordinis sit aliqua specialis forma ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, in medio : « *Et dicitur eis : Sic agite quasi reddituri Deo rationem,* etc. »

Ex hoc enim videtur, quod ista sit forma hujus ordinis.

Sed contra hoc objicitur :

1. Forma enim sacramenti, aut est per modum indicationis, vel deprecationis :

[1] Psal. cxx, 4 : *Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel.* Cf. Isa. v, 27.

ista autem est per modum imperii : ergo videtur, quod non sit forma sacramenti.

2. Adhuc, In sacramento operatur virtus divina : ergo operatio sacramenti non subjacet imperio hominis : ergo nec collatio sacramenti per modum imperii debet conferri.

3. Ahuc, Quod imperio alicujus fit, in potestate illius consistit : sed operatio ordinis non consistit in potestate Pontificis, sed Dei : ergo per modum imperii forma esse non debet.

4. Adhuc, Illa verba videntur potius sonare injunctionem officii habenti jam potestatem, quam collationem potestatis : si enim tunc conferret potestatem, deberet dicere : Accipite potestatem claudendi et aperiendi.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod secundum diversitatem sacramentorum diversificantur formæ ipsorum, sicut patuit in baptismo, et Eucharistia, et extrema unctione. Unde cum in isto sacramento conferatur potestas ad actus divinos et circa divina, debet significari per modum traductionis potestatis ab uno in alium, quemadmodum a Domino significata est, Joan. xx, 22 et 23, cum dixit : *Accipite Spiritum sanctum : quorum*, etc. In illo enim verbo intelligitur per simile quantum ad modum omnis forma collationis sacramenti ordinis significata et instituta.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod patet solutio. Ad 1.

AD SECUNDUM dicendum, quod licet in sacramento operetur divina virtus effectum ultimum sola, tamen actus illius sacramenti est in potestate ministrorum : et cum ordo sit ad accipiendum potestatem ad actum illum, per modum traductionis illius potestatis significatur ab Episcopo, qui ibi est loco Christi potestatem illam conferens. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod in potestate hominis est ut ministri participantis locum Dei : sed non est in potestate hominis in quantum homo, et potestas hominis refertur ad actum : sed verum est, quod potestas divina sola est ad effectum gratiæ quæ fit in sacramentis : et hoc significatur ex modo loquendi quo non dicit : Accipite gratiam, etc., sed potius : Sic agite, etc. Ad 3.

AD ALIUD dicendum, quod potestas non est completa nisi in actu suo ad quem est : et ideo ut notetur potestas completa, dicit : Sic agite, etc. Et tamen est sensus iste : Habete completam et perfectam potestatem agendi. Ad 4.

D. *De lectoribus.*

Secundus est gradus lectorum. Lectores a legendo, sicut psalmistæ a psalmis canendis, vocati sunt. Illi enim prædicant populis quid sequantur [1] : isti cantant, et excitant ad compunctionem animos audientium : licet quidam lectores ita miserabiliter pronuntient, ut quosdam ad luctum et lamentationem compellant. Iidem etiam *pronuntiatores* vocantur, qui porro ante nuntiant : quia tam erit clara eorum vox, ut etiam longe positorum

[1] Cf. ISIDORUM, Dist. XXI, cap. *Cleros* (Nota edit. Lugd.)

aures adimpleat. Ad lectorem autem pertinet lectiones pronuntiare, et ea quæ Prophetæ vaticinaverunt, populis prædicare : ut jam ex officio in Ecclesia legant prophetias et lectiones[1]. Unde et ei vidente populo, traditur ab Episcopo codex divinarum lectionum, et dicitur : « Accipe, et esto verbi Dei relator : habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium tuum, partem cum iis qui verbum Dei bene administraverunt ab initio[2]. » Qui ad hunc gradum provehitur, litterarum scientia debet esse instructus, ut sensum verborum intelligat, vim accentuum sciat, distincte legat : ne confusione prolationis intellectum auditoribus auferat. Attendat quid indicative, quid interrogative sit legendum, ubi sit in oratione facienda distinctio. Hæc enim male servata, intellectum turbant, et alios ad risum provocant. Auribus et cordi consulere debet vox lectoris. Hoc officium implevit Christus, cum in medio seniorum librum Isaiæ aperiens, distincte ad intelligendum legit : *Spiritus Domini super me*, etc.[3]. Ex quo lectoribus datur intelligi, quia gratia spirituali clarere debent, qui aliis verbum Dei annuntiant. Hic ordo formam et initium a Prophetis accepisse videtur : quibus dicitur : *Clama, ne cesses : quasi tuba exalta vocem tuam*[4].

ARTICULUS XIX.

An ordo lectoratus sit bene ordinatus inter ordines ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Secundus est gradus lectorum*, etc. »

Et quæruntur tria, scilicet de ordine istius ad præcedentem, et ad sequentes non sacros ordines.

Secundo, De differentia ipsius ad psalmistatum.

Et tertio, De actu ipsius proprio.

Alia enim, scilicet utrum imprimat characterem ? et de forma, ex præcedenti habita sunt : quia idem modus disputandi est utrobique.

Ad primum sic proceditur :

1. Inter quatuor ordines non sacros sunt duo removentes a malo, scilicet ostiariorum, et exorcistarum : et duo ordinantes in bonum, scilicet lectorum, et acolythorum : sed habentia symbolum convenientius conjunguntur : ergo videtur, quod exorcistæ immediate præordinari deberent janitoribus.

2. Adhuc, In via justitiæ prius est declinare a malo, quam facere bonum : sed exorcistæ sunt per modum declinationis a malo, lectores autem ad facere bonum : ergo exorcistæ sunt ante lectores : non ergo lectores habent secundum gradum.

3. Adhuc, Boetius dicit, quod prius sunt exstirpanda vitia, quam inserendæ virtutes : sed exorcistæ exstirpant vitia, et lectores inserunt virtutes : ergo videtur, quod exorcistæ sint ante lectores.

In contrarium hujus est, quod malum Sed contra voluntatis non deseritur nisi cognitum :

[1] Cf. Isidorum, Dist. XXV, cap. *Perlectis*. (Nota edit. Lugd.)

[2] Verba Pontificalis in ordinatione Lectorum.

[3] Luc. iv, 18. Cf. Isa. lxi, 1.

[4] Isa. lviii, 1.

ergo cognoscere malum, est ante deserere ipsum : lectorum autem officium est ad mali cognitionem, et exorcistarum ad mali desertionem : ergo lectorum gradus est ante gradum exorcistarum.

Solutio. Ad 1. QUOD CONCEDENDUM est. Dicendum ergo ad primum, quod ordines ordinantur hic secundum quod generantur actus ipsorum in percipientibus sacramenta. Unde primum in illis est præparatio et custodia loci sanctificati, et deinde totum aliud est in præparatione communicantium sacramentis et confectione sacramentorum. Sicut autem dicit Aristoteles in ultimo capitulo libri X *Ethicorum* : « Admonitio est primum per verba disponens ad virtutem et ad bonum, licet coactivam virtutem non habeat. » Et ideo inter gradus est primus, et ideo secundus inter omnes : et non ordinantur secundum quod conveniunt in generali quodam, scilicet quod est esse a malo, et esse ad bonum.

Ad 2 et 3. AD ALIUD dicendum, quod in via justitiæ etiam id quod est a malo, præcedit persuasio et ostensio mali quod pertinet ad officium lectoris. Unde licet lectio ingerat bonum intellectus, et ideo dicatur esse in ordine ad bonum, sicut patet in divisione ordinum supra assignata : tamen ad continuationem lectorum, id est, eorum quæ leguntur, præcedit et ordinem a malo et ordinem ad bonum, sicut probat ultima objectio.

Et per hoc patet solutio ad ultimum.

ARTICULUS XX.

De differentia lectoratus ad psalmistatum.

Secundo, Quæritur de differentia istius ad psalmistatum, quem tangit in *Littera*.

Videtur autem, quod in nullo differant : quia

1. Sicut dicit in *Littera*, lectorum officium est prophetias legere in Ecclesia : et psalmi sunt pars prophetiæ nobilior : ergo videtur, quod non differant nisi per materiam : quia lectores unam partem prophetiæ pronuntiant, et psalmistæ aliam et nobiliorem : ergo aut psalmistatus est ordo, aut pars ordinis lectorum.

2. Adhuc, Si fiat vis in sanctitate lectionis sive in difficultate eorum quæ leguntur, psalmi in tanta excellentia sunt, in quanta aliæ prophetiæ sunt : ergo sicut exigitur ordo ad legendas alias prophetias, ita exigitur ad legendos psalmos : ex quo sequitur idem quod prius.

3. Adhuc, Ad illa principaliter exigitur ordo, quæ magis frequentant ministri Ecclesiæ: psalmos autem plus omnibus aliis prophetiis frequentant : ergo specialis ordo exigitur ad eos.

4. Adhuc, Gregorius super Ezechielem, super illud verbum Psalmi XLIX, 23 : *Illic iter quo ostendam illi salutare Dei :* dicit, quod in psalmorum cantu, aut datur spiritus compunctionis, aut spiritus prophetiæ, si cum attentione et devotione fiat : sed non fit ita in aliis prophetiis : ergo psalmi etiam majoris auctoritatis sunt et majoris sanctitatis et utilitatis, quam cæteræ prophetiæ : ergo ordo debet esse ad eos sicut ad alias prophetias legendas, vel erit pars ordinis lectorum.

IN CONTRARIUM hujus est, quod cantus Sed contra psalmorum est deprecatio et oratio quædam : hæc autem a nullo prohibenda sunt : et quod a nullo prohibetur, non habet ordinem, cum ordo sit distinctarum personarum : ergo ad psalmos legendos ordo esse non debet.

RESPONSIO. Dicendum, quod psalmistatus non est ordo, sed officium totius chori. Chorus autem totus est conventus fidelium respondentium præcinentibus quibusdam in laude Dei : et ideo officium Solutio.

est communitatis et totius corporis Ecclesiæ in devotione Deo servientis, et non officium ministrorum ut ministri sunt. Et quod indicuntur eis horæ et psalmi, hoc fit pro perficiendo eos in merito sanctitatis, sicut perfecti sunt in potestate ordinis.

Ad 1. Ad id ergo quod primo objicitur, dicendum quod prophetia ut est simpliciter lecta in Ecclesia, non habet ordinem ad se ordinatum, sed ut est lecta cum explanatione : sic enim habet ordinem dantem auctoritatem hoc faciendi, quia ad hoc indiget potestate et gratia Spiritus sancti, ut in sequenti patebit articulo.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod in neutro fit vis, sed tantum in auctoritate explanandi id quod legitur vel canitur de prophetiis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod quædam frequentantur ad meriti cumulationem a ministris Ecclesiæ, et quædam ad fidelium communionem ut communicent sacramentis. Et quæ primo modo frequentantur, non habent ordinem, sed liberum arbitrium gratia informatum, ut mereri possint. Sed quæ secundo modo frequentantur, necessario habent ordinem in quo confertur potestas talia frequentandi, secundum quod sacramenta in principio hujus quarti libri *Sententiarum* dicta sunt esse ad exercitium.

Ad 4. Ad ultimum dicendum, quod hoc non ostendit necessitatem ordinis, sed vim istarum orationum quæ in psalmo dicuntur ad gratiam promerendam.

ARTICULUS XXI.

Quis sit actus ordinis lectoratus ?

Tertio, Quæritur de actu istius ordinis.

Videtur enim, quod non sit actus ordinis : quia

1. Vis accentuandi et proferendi distincte, sufficienter causatur ex scientia grammaticæ : ergo ad hoc non oportet esse ordinem unum. Similiter potestas explanandi sufficienter causatur ex scientia theologiæ : et sic iterum ad hoc non oportet esse ordinem : ergo ex actu istius ordinis ostenditur, quod ordo iste sit superfluus.

2. Adhuc, Multos videmus qui habent ordinem, et tamen ista facere non possunt quæ dicuntur in *Littera*. Cum igitur omnis ille qui habet perfectam potestatem ad aliquid faciendum, potest facere illud quandocumque voluerit, videtur quod illi non habeant potestatem perfectam : ergo nec ordinem : quia ordo confert potestatem perfectam.

3. Adhuc, Duo actus hic tanguntur in *Littera*, scilicet distincte pronuntiare, et prædicare, quæ sunt diversarum facultatum, scilicet grammaticæ et theologiæ : ergo videtur, quod non debeant reduci in unam potestatem immediatam : ergo nec ad unum ordinem, quia unus ordo est unica potestas ad actum aliquem ministrorum, sicut sæpius patuit ex ante dictis.

Responsio. Dicendum, quod potestas istius ordinis est legere prophetias cum auctoritate explanandi eas populo. Et ratio hujus colligitur ex *Littera* in duobus locis, scilicet in forma hujus orationis, quam dicit Episcopus, quando tradducendo potestatem et imprimendo characterem dat librum dicens : « Esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium tuum, partem cum iis qui verbum Dei bene administraverunt ab initio : » non enim tales aliqui dicuntur in Ecclesia nisi prædicatores sermonum Dei. Solutio.

Secundum est, quod Dominus quando exhibuit actum hujus ordinis, non solum legit plane et aperte, sed explanavit statim populo.

Ex tertio etiam colligi potest, scilicet quod dicit a Prophetis exortum ordi-

nem, cum dixerunt : *Clama, ne cesses* [1] : illi enim prophetias populo prædicaverunt ad ædificationem. Et hæc tria argumenta valent pro confirmatione intentionis nostræ.

Ad 1. Dicendum ergo ad primum, quod ad legere non datur ordo vel ad explanare, sed ad auctoritatem legendi et explanandi : et tamen ista falsa est, quod facultas explanandi prophetias sufficienter habeatur a theologia : licet enim facultas accentuandi sufficienter habeatur a grammatica, non tamen ita habetur sufficientia explanandi a theologia : quia non est ex ratione quod ibi docetur, sed ex gratia : unde oportet esse ordinem conferentem et gratiam et auctoritatem.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod in veritate nisi necessitas urgeat Ecclesiam aliquam, nullus non litteratus sufficienter hunc ordinem suscipere debet. Unde in *Littera* dicit, quod ad hunc ordinem scientia exigitur litterarum. Si tamen est necessitas : tunc potest conferri potestas, et exspectari actus ad tempus, sicut fit modo, quia satis pueris confertur ordo iste.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod ambo actus consequuntur se : quia primus est quasi acceptatio materiæ et thematis, ut populus sciat fontem prædicationis esse Scripturam sacram : sed perfectio officii consistit in secundo, et ibi est ultimum ordinis istius.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod quantum est de voce et significatis, referuntur ad diversarum facultatum habitus. Sed hic non ita sumitur : imo pronuntiatio refertur ad res pronuntiatas, et res pronuntiatæ continentur sub ordinis potestate et gratia quæ in ordine confertur : quia, sicut prius dictum est, nec scientia nec facultas rationis, sed potius ex potestate ordinis et gratia. Et secundum hoc ad unam reducuntur potestatem et facultatem.

E. *De exorcistis.*

Tertius est ordo exorcistarum. Exorcistæ autem ex græco in latinum *adjurantes* vel *increpantes* vocantur [2]. Invocant enim super catechumenos, et super eos qui habent spiritum immundum, nomen Domini : adjurantes per eum, ut egrediatur ab eis. Ad exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere, manusque super energumenos et catechumenos in exorcizando imponere [3]. Debet autem habere spiritum mundum, qui spiritibus immundis imperat : et malignum expellere de corde suo, quem expellit de corpore alieno : ne medicina quam alii facit, sibi non prosit, et dicatur ei : *Medice, cura teipsum* [4]. Hi cum ordinantur, accipiunt de manu Episcopi librum exorcismorum : et dicitur eis, « Accipite, et commendate memoriæ,

[1] Isa. LVIII, 1.
[2] Isidorus, Dist. XXI, cap. *Cleros* (Nota edit. Lugd.)
[3] Dist. XXV, cap. *Perlectis* (Nota edit. Lugd.)
[4] Luc. IV, 23.

« et habete potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos [1]. » Hoc officio usus est Dominus, quando saliva sua tetigit aures et linguam surdi et muti, dicens : *Ephphetha, quod est, Adaperire* [2] : per hoc docens nos spiritualiter debere aperire aures præcordiorum hominum ad intelligendum, et ora ad confitendum : ut pulso dæmone, Spiritus sanctus vas suum recipiat. Hoc etiam officio usus est Christus, cum dæmoniacos multos sanavit [3]. Hic ordo a Salomone videtur descendisse : qui quemdam modum exorcizandi invenit, quo dæmones adjurati ex obsessis corporibus pellebantur [4]. Huic officio mancipati *exorcistæ* vocati sunt. De quibus Christus in Evangelio : *Si ego in Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri*, scilicet exorcistæ, *in quo ejiciunt* [5] ?

ARTICULUS XXII.

Quis sit actus exorcistarum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Tertius est ordo exorcistarum*, etc. »

Et quæruntur de hoc ordine duo, scilicet de actu ad quem est, et utrum in seipso omnes colligat præcedentes secundum naturam totius potestativi ?

Ad primum sic objicitur :

1. Exorcismi vim habent a verbis exorcismorum : ea ergo verba quicumque pronuntiet, semper vim suam consequuntur : ergo æqualiter valent pronuntiata ab ordinato, et non ordinato : ergo non exigitur ordo ad istum actum, ut videtur.

2. Adhuc, Salomon invenit exorcismos : et constat, quod effectum habuerunt : et tamen nullum habuit ordinem : ergo videtur, quod non exigitur ad hoc ordo.

3. Adhuc, Actus sacramenti Novi Testamenti numquam eumdem habent effectum in Novo et Veteri Testamento : sed iste actus habet eumdem effectum in Novo et Veteri Testamento, ut patet ex *Littera* : ergo non videtur actus esse sacramenti Novi Testamenti.

4. Adhuc, Ad eumdem effectum non est facultas mali spiritus et sacramenti Ecclesiæ : sed ad expellendos dæmones per exorcismos est facultas mali spiritus : ergo ad hoc non est sacramentum Ecclesiæ. Prima patet ex se. Secunda probatur per artem nigromantiæ : et sic constat propositum.

5. Adhuc, Exorcismi Salomonis qui habentur, omnes nigromantici sunt, sicut patet in libro qui dicitur *Alman Dei*, qui inscribitur Salomoni regi Israel : ergo videtur, quod actus illi a nigromantia principium habuerunt : ergo et actus tales non debent esse sacramenti Ecclesiæ.

Ulterius quæritur de actibus in *Littera* dictis : quia tres videtur ponere in

[1] Verba Pontificalis in ordinatione Exorcistarum. Cf. Dist. XIII, cap. *Exorcista*.

[2] Marc. VII, 34.

[3] Cf. Matth. VIII, 28 et seq. ; Luc. VIII, 26 et seq.

[4] Cf. Dist. XXI, cap. *Clerus*. Nota edit. Lugd.)

[5] Matth. XII, 27. Cf. Luc. XI, 17 et seq.

Littera, scilicet dæmones pellere, mutos et surdos miraculose curare, et hominum ora ad confitendum et corda ad intelligendum aperire.

Et videtur, quod isti actus non sunt reducibiles in potestatem unam : quia pulsio dæmonum est exorcismorum, et curatio infirmorum est gratiæ miraculorum, et apertio orum ad intelligendum est doctrinæ prædicatorum vel magistrorum : ergo videtur, quod non debeant assignari uni ordini sacro.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod potestas exorcistarum est pellere vel diminuere vim dæmonis in fomite impedientis sacramentorum perceptionem : et alia, scilicet liberationem dæmoniacorum, et curationem infirmorum, habet adjuncta, quando expedit, et non semper.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod exorcismi non habent totam vim a verbis, imo exigunt proprium agentem et ministrum, prout sunt ad talem actum qui dictus est : sicut et confectio Eucharistiæ non totum habet a forma, sed etiam quærit agentem proprium, quia non sacerdos hoc agere non posset.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod Salomon invenit exorcismos imperfectæ curationis, sicut Veteri Testamento competebant. Et puto, quod non valuerunt nisi ad curationem corporum : isti autem valent ad animas : et si ad corpora referuntur, tunc hoc fit in quantum infirmitas corporis pendet ex mente : et si valet curatio infirmitatis corporis ad mentis curationem, tunc quandoque valet etiam ad corpus. Et licet Salomon invenerit, tamen ipse non fuit proprius agens, sed Levitæ : sicut etiam David invenit Psalmos, et tamen Levitis committebantur cantandi.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod non habuit ita plenum effectum in Veteri Testamento, sicut dictum est : quia in Novo Testamento debilitat vim ejus in fomite qui impedit sacramentorum perceptionem, in Veteri autem Testamento non valuit nisi in corpore.

AD ALIUD dicendum, quod absit hoc, quod facultas mali spiritus sit ad hoc : sed, sicut dicitur in vita beati Bartholomæi, quandoque nocent dæmones, et videntur curare quando cessant a læsione : et ita operatur nigromantia, quia unus dæmon lædit, et alter arcet lædentem vel facit cessare a læsione : sed sacramentum operatur per gratiam contrariam omnibus dæmonum operationibus. Ad 4.

AD ALIUD dicendum, quod falsa inscriptio est : quia non creditur, quod Salomon fecerit : sed si fecit, absque dubio tunc fecit, quando idola coluit, et femora mulieribus inclinavit. Ad 5.

AD ULTIMUM dicendum, quod illi tres actus ad unum referuntur, scilicet pellere vim dæmonis in quantum est impeditiva perceptionis sacramentorum : cum enim operatur in corpore sive obsesso sive surdo sive muto vel alias infirmo, non operatur circa hoc nisi prout curatur per corpus a dæmone impediente mentem : et ultimum istius ordinis et virtus ejus est aperire intellectum et os ad confitendum, sed aperire removendo virtutem dæmonis claudentis : sed lector aperit ingerendo habitum illuminativum ad actum. Et hoc diverso modo nihil prohibet diversos ordines esse ad idem. Ad quæst.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XXIII.

An ordo exorcistarum colligat duos præcedentes secundum naturam totius potestativi?

Secundo quæritur, Utrum colligat iste ordo duos præcedentes secundum naturam totius potestativi?

Videtur autem, quod non : quia

1. Ea quæ sunt ejusdem potestatis, ordinem habent, ita quod præcedens necessario supponitur in potestate sequentis, sicut in sensibili supponitur vegetabile, ut trigonum in tetragono : sed non necessario supponitur in operatione exorcismorum operatio lectorum : ergo videtur, quod non uniat in se præcedentium actus ordinum.

2. Adhuc, In toto potestativo sequens nullo modo est sine præcedenti : sed exorcistatus potest esse sine lectoratu, sicut patet in facientibus saltum : ergo videtur, quod non uniat in se præcedentes ordines. Probatio mediæ : si aliquis facit saltum, habet quidem ordinem sequentem, licet non habeat exsecutionem : ergo constat propositum.

Solutio. Responsio. Ad hoc dicendum, quod iste ordo unit in se præcedentes, et characteres præcedentium uniuntur in suo charactere, cum character sit habitus secundum substantiam, et accidat si aliquid sit ratione cujus distinguat, habitus præcedentium actuum uniuntur in habitu istius, sicut illi qui ordinati sunt ad finem unum : et tamen manent facultates ad actus singulorum, sicut fit in omni toto potestativo : hoc enim habet partes divisim relatas ad actus, et unitas in potestate ultimi actus, qui est a potestate perfecta.

Dicendum ergo ad primum, quod in partibus animæ unio est per naturam. Hæc autem unio per Ecclesiæ et Christi institutionem perficitur. Cuicumque enim conceditur arcere dæmones, in illo præsupponitur potestas ostiariorum et lectorum, quia sunt inferiorum actuum ad dæmonum expulsionem ordinatorum potestates : et cum unio minor est quam naturæ, tamen talis est quæ sufficit officiis Ecclesiæ. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod hoc modo in sequenti supponitur præcedens, scilicet quia est ad idem ordinatum, licet sit gradus inferioris officii præcedens : et ideo faciens saltum cum habet characterem, non habet tamen exsecutionem, quia oportet potestatem inferioris concurrere. Et est simile sicut si sensibile non haberet vegetabile, non posset agere, quia omnis actus sensibilis in vegetabili fundatur.

F. *De acolythis.*

Quarto loco succedunt acolythi. Acolythi vero Græce, Latine *ceroferarii* dicuntur, a deportandis cereis quando legendum est Evangelium vel sacrificium offerendum [1]. Tunc enim accenduntur luminaria, et deportantur ab eis : non ad effugandas aeris tenebras, cum sol eo tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum : ut sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur de qua legitur : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* [2]. Ad acolythum pertinet præparatio lumina-

[1] Isidorus, Ibidem, dist. XXI, cap. *Cleros* (Nota edit. Lugd.)

[2] Joan. I, 9.

rium in sacrario. Ipse cereum portat, ipse urceolum cum vino et aqua suggesta pro Eucharistia subdiaconis præparat[1]. Hi cum ordinantur, cum edocti fuerint ab Episcopo qualiter in officio suo agere debeant, ab archidiacono accipiunt candelabrum cum cereo, et urceolum vacuum. Hoc officium Dominus se habere testatur, dicens : *Ego sum lux mundi : qui sequitur me, non ambulat in tenebris*[2]. Hujus officii formam illi gerebant in Veteri Testamento, qui lucernas candelabri componebant, et accendebant igne cœlesti, ad illuminandas tenebras aquilonares[3].

ARTICULUS XXIV.

An acolythatus sit ordo ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, F, « *Quarto loco succedunt acolythi.* »

Et quæruntur hic duo, scilicet utrum acolythatus sit ordo ?

Et secundo, Quando imprimitur eis character ?

Ad primum objicitur sic :

1. Ad actum corporalem non exigitur ordo aliquis : ferre candelas et cereos, est actus corporalis : ergo ad hoc non exigitur ordo aliquis.

2. Adhuc, Præparatio luminarium in sanctuario est æedituorum et custodum, qui supra *ostiarii* dicti sunt : ergo videtur, quod ad hoc non instituendus sit specialis ordo.

3. Adhuc, Liber sanctior est quam candelabrum : et ad præparationem libri et portationem non exigitur ordo aliquis : ergo nec ad præparationem candelabrorum et candelarum.

4. Adhuc, Si ordo est ad hunc actum qui est præparare et portare cereos et candelabra, videtur quod ille sit multo inferioris gradus, quam lectorum ordo vel exorcistarum. Cum igitur hic ordinentur ordines secundum quod sunt remotiores ab ultimo qui est sacerdotium, videtur, quod iste debet esse secundus vel primus et non quartus.

5. Adhuc, Qualiter est verum divisim, quod præexigantur ad ejus actum tres præcedentes, cum nos videamus, quod candelas ferre potest æque doctus et indoctus : et ad lectoris officium pertinet esse doctum ?

Responsio. Dicendum, quod secundum meum judicium ferre candelas non est actus hujus ordinis, nisi sicut signum ostendit illud cujus est signum : sed actus ejus est ignito eloquio et exemplo operari ad accensionem affectus. Solutio Ad 1 et 2.

Et per hoc patet solutio ad primum et secundum.

Ad tertium autem dicendum, quod lectorum ordo magis est ad hoc quod datur eis liber : intellectus enim perfectio magis est per scientiam, et affectus perfectio est per gratiam exemplorum non verborum : unde videtur istius ordo continuatio esse ad sacros ordines, qui operantur supra materiam corporis Christi. Ad 3.

Ad sequens patet solutio per antecedens. Ad 4.

Ad ultimum dicendum, quod patet hoc modo intelligendo ut dictum est : quia Ad 5.

[1] Dist. XXV, cap. *Perlectis* (Nota edit. Lugd.)
[2] Joan. VIII, 12.
[3] Cf. Exod. XXVII, 20 ; Levit. VI, 12 et Exod. XL, 22 et 23.

tunc altissimum est inter quatuor officia. Et quod ita sit, patet per hoc quod dicit Magister in illo loco : « Non ad effugandas aeris tenebras, cum sol eo tempore rutilet, sed, etc. »

Item, Per illud quod dicit, quod Christus hunc ordinem exhibuit cum dixit : *Ego sum lux mundi* [1].

ARTICULUS XXV.

Quando acolythis imprimitur character ?

Secundo quæritur, Quando imprimitur character in ordine isto ?

Duo enim hic dicuntur, scilicet quod cereum portat, et ipse urceolum portat cum vino et aqua suggesta pro Eucharistia. Constat autem, quod vicinius est Eucharistiæ opus quod habet cum portat urceolum cum aqua, quam portatio cereorum : sed in digniori parte imprimitur facilitas ad operandum : ergo videtur, quod character tunc imprimitur cum urceolus ille sibi datur.

Ad contra.

In contrarium hujus est, quod

1. A portatione cereorum denominatur : ergo videtur, quod quando candelabrum accipit, tunc character sibi imprimatur.

2. Adhuc, Ab Episcopo accipiendo candelabrum primo edocetur qualiter in officio ministrare debet : et tunc ab archidiacono accipit urceolum : constat autem quod archidiaconus non dat ordinem, sed Episcopus : ergo videtur, quod det eis ordinem in hoc quod dat eis candelabrum, et non actum urceoli.

Solutio.

Responsio. Dicendum, quod mihi videtur, quod imprimatur character cum datur candelabrum cum instructione significationis ad fugandas tenebras aquilonares, id est, diaboli : sic enim respondet ei figura in Veteri Testamento, ut patet in *Littera* : et sic ordinem exhibuit Christus. Quod autem archidiaconus facit, hoc est ad excellentiam ordinis denotandam, ut ostendatur continuatio in isto esse ad ordines sacros.

Ad objectum ergo dicendum, quod opus urceoli non est opus in ordinibus nisi accidentale et populare, præter quam quando datur subdiacono : et ideo non est nisi acolythi ministrare cum urceolo diacono immediate : sed potius prævidere ne sit impedimentum ex parte populi offerentis qui in sacratio sit materia parata de qua conficiatur Eucharistia : sed opus divinum quod facit circa sacramenta, est pellere tenebras spirituales lumine verbi et exempli : ipse enim quasi argumentum est probationis ejus quod dicit ad eloquium divinum.

Et per hoc patet solutio ad totum.

G. *De subdiaconis.*

Quintus est ordo subdiaconorum. Græce ὑποδιάκονες vocantur, quos nos *Subdiacones* dicimus [2]. Qui ideo sic appellantur, quia subjacent præceptis et officiis Levitarum. Oblationes enim in templo a fidelibus suscipiunt, et

[1] Joan. VIII, 12.

[2] Dist. XXI, cap. *Cleros* (Nota edit. Lugd.)

Levitis superponendas altaribus deferunt. Hi apud Hebræos *nathimnei* vocabantur, id est, in humilitate Domino servientes. Ad subdiaconum pertinet calicem et patenam ad altare Christi deferre, et Levitis tradere, eisque ministrare. Urceolum quoque et aquamanile et manutergium tenere : Episcopo et Presbyteris et Levitis, pro lavandis ante altare manibus aquam præbere [1]. His lex continentiæ imponitur : quia altari propinquantes, vasa corporis et sanguinis Christi portant [2]. Unde illud implere debent : *Mundamini, qui fertis vasa Domini* [3]. Ad hos etiam pertinet tantum de oblationibus ponere in altari, quantum sufficere possit populo : necnon corporales et pallas et substratoria lavare. Hi cum ordinantur, accipiunt de manu Episcopi patenam et calicem vacuum. Ab archidiacono vero urceolum cum aquamanili et manutergium. Hoc officio usus est Dominus quando linteo se præcinxit, et mittens aquam in pelvim, pedes discipulorum lavit et linteo tersit [4].

ARTICULUS XXVI.

Quis sit actus subdiaconi, ad quem imprimitur character?

Deinde quæritur de hoc quod dicitur, ibi, G, « *Quintus ordo subdiaconorum*, etc. »

Quæruntur hic tria, scilicet, quid sit actus subdiaconi verus, ad quem imprimitur character?

Secundo, Utrum excellit quatuor antecedentes?

Tertio, Quare quidam ordines dicuntur *sacri*, quidam autem *non sacri*?

Ad primum objicitur sic :

1. Subdiaconus subjicitur diacono : ergo inferiorem habet actum pro actu : sed Novum Testamentum datur legendum diacono, ut dicitur in sequenti capitulo : ergo Vetus datur legendum subdiacono : sed hoc idem datur lectori : ergo videtur, quod unius et idem sit actus lectoris et subdiaconi.

2. Adhuc, In *Littera* dicit, quod calicem et patenam debent ad altare deferre et Levitis tradere : hoc autem minus est quam lectiones divinas exponere : ergo videtur, quod nobilior actus sit, quod legant epistolas et prophetias : sed ordo sicut et quodlibet aliud diffinitur ad ultimum actum : ergo diffinitur ad legendum : et inde ut prius.

3. Adhuc, Magis est ministrare Episcopo et presbyteris, quam diacono : sed in urceolo et manutergio et manili servit Episcopo et presbyteris, in calice et patena diacono tantum : ergo videtur, quod magis excellentis potestatis indicium sit, quod suscipit manile et manutergium, quam quod suscipiat calicem : sed in potestate excellentiori datur character : ergo videtur, quod character ei imprimitur quando suscipit manile et manutergium.

[1] Dist. XXV, cap. *Perlectis* (Nota edit. Lugd.)

[2] Hugo de S. Victore, Lib. II de Sacramentis, parte 3, cap. 9.

[3] Isa. lii, 11.

[4] Cf. Joan. xiii, 2 et seq.

4. Adhuc, Ille est actus ad quem character imprimitur, quem exhibuit Christus ordinem hunc præfigurando : sed actum ablutionis in manili et manutergio exhibuit Christus ordinem istum præfigurando : ergo ad illum imprimitur character istius ordinis. Prima patet per hoc quod hic ordo sicut nec aliud sacramentum, vim aliquam habuit nisi ab institutione divina. Secunda autem scribitur in *Littera* in fine hujus capituli.

Sed contra. In contrarium hujus objicitur : quia tanto est excellentior actus in ordinibus, quanto est actui sacerdotis qui est conficere corpus Christi, vicinior : sed præparare calicem et hostias super altare proportionate numero sumentium, præ omnibus est actui sacerdotis qui est conficere Christi corpus, vicinior : ergo videtur, quod ille actus sit excellentior : sed ad excellentiorem imprimitur character : ergo character hujus ordinis tunc imprimitur, cum calicem a manu Episcopi suscipit cum verbis ad hoc pertinentibus.

Solutio. Responsio. Quod hic ultimo probatum est, videtur mihi concedendum esse.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod *subdiaconus* dicitur, eo quod ministrat diacono in actu principali qui est, quod diaconus ministrat super altare sacerdoti materiam corporis Christi, sicut patuit in divisione ordinum supra posita.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod hoc multo magis est quam lectiones legere : quia hoc est ministrare ad corpus Christi verum, aliud autem ad mysticum tantum : et tamen lectio subdiaconi altior est quam lectoris, sicut explanatio Evangelii quæ est in epistolis, major est explanatione legis quæ est in prophetiis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod hoc verum est in quantum Episcopus est : sed non facit sibi hoc ministerium nisi in communi, prout exigitur munditia quædam lucere in omnibus ministris. Unde in eodem ministerio servit etiam Levitis, ut dicit in *Littera*. Unde actus illius ministri non fit Episcopo ut Episcopus est, vel presbytero ut presbyter est : sed hoc est commune ministerium servientium juxta altare, et hoc est adjunctum diacono qui inter ministros inferiores magis ad sancta potest accedere.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod Christus utrumque in cœna exhibuit : necessarium enim fuit vasa parare in quibus corpus et sanguinem illum conficeret : unde etiam dixit : « Accipite, hic calix Novi Testamenti est[1] : » sed Magister hic ex posteriori actu priorem demonstrat esse suppositum : quia nemo dubitat si inferiorem et adjunctum actum qui humilitatis est fecit Christus per seipsum, quin etiam per seipsum fecit actum excellentiorem qui vicinior est sacramento Eucharistiæ.

ARTICULUS XXVII.

An ordo subdiaconatus præcellat quatuor alios ordines ?

Secundo quæritur, Utrum iste ordo excellat quatuor antecedentes ordines ?

Et videtur, quod non : quia

1. Sicut dicit Aristoteles in X *Ethicorum :* « Operatio intellectus dignior est omni operatione hominis : » sed lectoris actus circa operationem intellectus est, et subdiaconi circa vasa quædam irrationalia et inanimata : ergo videtur, quod operatio lectoris dignior sit, quam operatio subdiaconorum : sed sicut se habet operatio ad operationem, sic se habet ordo ad ordinem : ergo ordo lectorum dignior est quam ordo subdiaconorum.

2. Adhuc, Arcere dæmones potestatis

[1] Cf. Matth. xxvi, 26 et seq.

est supermundanæ, sed præparare vasa Ecclesiæ est operatio mundana : sed supermundana operatio est dignior quam mundana sive humana : ergo videtur, quod operatio exorcistarum sit dignior operatione subdiaconorum : ergo ut prius.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Subdiaconus intrat ad sancta, ad quæ non licet accedere inferioris ordinis gradibus : sed qui sanctis est vicinior, est dignior : ergo ordo subdiaconorum dignior est omnibus inferioribus ordinibus.

2. Adhuc, Ordo qui in sua operatione vicinior est primo actui sacerdotum, est nobilior : sed inter omnes plus appropinquat in operatione subdiaconus præter diaconum solum : ergo ipse ordo dignior est præter ordinem diaconatus.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod duabus ultimis rationibus consentiendum est.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum est, quod licet sit circa vasa irrationalia et inanimata, non tamen est circa ea prout hujusmodi sunt, sed potius prout referuntur ad continentiam corporis Christi, quod dignius est quam totus mundus, etiamsi millies multiplicaretur mundus.

Ad dictum autem Philosophi dicendum, quod intelligitur de operationibus hominis in quantum homo est : sed istæ operationes quæ sunt ministrorum in sacramentis, sunt divinæ potius quam humanæ.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod arcere dæmones nullo modo est ita dignum sicut operari circa vasa corporis Domini prout sunt contentiva corporis Christi : et licet illa sit supermundana potestas, tamen ista est etiam supermundana, quia a Deo datur homini potestas ista.

ARTICULUS XXVIII.

Quare isti tres ordines dicuntur sacri ?

Tertio quæritur de ordinibus sacris, quare tres isti dicuntur *sacri ?*

Et objicitur sic :

1. Omnis operatio sacra est, quæ est circa sacra : sed omnis operatio ordinis est circa sacra : ergo omnis ordo est sacer.

2. Adhuc, Operatio dupliciter dicitur *sacra*, scilicet a sanctitate operantis, sicut actus meritorius sanctus est : vel a sanctitate materiæ circa quam est. Et constat, quod primo modo non dicitur *ordo sacer :* quia multi non habentes ordines, habent taliter sacras operationes. Si autem secundo dicitur *ordo sacer*, tunc sequitur ut prius, quod omnis ordo est sacer.

Responsio. Dicendum, quod *sacri* dicuntur isti ordines propter sanctitatem quæ indicitur ministrantibus in eis : oportet enim habere votum continentiæ vel simpliciter vel secundum tempus. Simpliciter ut in Occidentali Ecclesia, quia non dantur isti ultimi tres ordines nisi voventibus et servantibus castitatem perfectam. Secundum tempus autem in primitiva Ecclesia, et in Ecclesia Orientali, si qui in matrimonio ordinem suscipiunt, permanent in matrimonio : sed tamen quamdiu ministrant, separantur ab uxoribus : et iterum illa mortua aliam ducere non possunt.

Et per hoc patet solutio ad ambo objecta.

II. *De diaconis.*

Diaconorum ordo sextum tenet locum, propter senarii perfectionem [1]. Hic ordo in Veteri Testamento a tribu Levi nomen accepit vel traxit. Dicuntur enim et *levitæ* [2]. Præcepit quippe Dominus Moysi [3], ut post ordinationem Aaron et filiorum ejus, prorsus tribus Levi ad divini cultus ministeria ordinaretur et consecraretur Domino : et servirent pro Israel coram Aaron et filiis ejus in tabernaculo [4] : ipsique gestarent arcam et tabernaculum, et omnia vasa ejus : et in circuitu tabernaculi excubarent, et in transportando tabernaculo ipsi deponerent, rursumque componerent [5]. A viginti-quinque annis et supra jussi sunt servire in tabernaculo [6] : quam regulam in Novo Testamento sancti Patres constituerunt, quia hæc ætas ad ferenda onera est robusta. Levitæ ergo ex nomine Auctoris vocati sunt [7]. De Levi enim levitæ exorti sunt, a quibus in templo mystici sacramenti mysteria explebantur [8]. Hi Græce, διάκονες, Latine *ministri* dicuntur : quia sicut in sacerdote consecratio, ita et in diacono ministerii dispensatio habetur. Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus, et ministrare in omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi, scilicet in baptismo, in chrismate, in patena, et calice : oblationes quoque inferre, et disponere in altari. Componere etiam mensam Domini et vestire, crucem ferre, et prædicare Evangelium et epistolam ad populum [9]. Nam sicut lectoribus Vetus Testamentum, ita diaconibus Novum prædicare præceptum est. Ad ipsum etiam pertinet officium precum, et recitatio catechumenorum nominum. Ipse præmonet aures habere ad Dominum : ipse donat pacem, et ipse annuntiat. Quod autem huic ordini a Moyse statutum est [10], hoc etiam in Novo Testamento repræsentatur, cum diacono super lævum humerum stola

[1] Hugo de S. Victore, Lib. II de Sacramentis, parte 3, cap. 16.
[2] Cf. Numer. iii, 1 et seq.
[3] Cf. Levit. viii, 2 et seq.
[4] Cf. Numer. iv, 1 et seq.
[5] Cf. Numer. xviii, 1 et seq.
[6] Ibidem.
[7] Isidorus, Lib. VII Etymologiarum.
[8] Dist. XXI, cap. *Cleros*. (Nota edit. Lugd.)
[9] Dist. XXV, cap. *Perlectis*. (Nota edit. Lugd.)
[10] Cf. Numer. iv, 1 et seq.

ponitur, et casula in diebus jejunii complicatur : quia quidquid laboris et sustinentiæ in hac vita toleratur, quasi in læva portatur [1], donec in dextera, id est, in æternitate, requies habeatur. Hic ordo ab Apostolis celebratus est, quando (ut legitur in Actibus Apostolorum [2]) septem viros plenos Spiritu sancto ad hoc officium elegerunt, et oratione præmissa manus eis imposuerunt. Unde et consuetudo inolevit, ut in omni matrice Ecclesia septem diacones circa Christi aram, quasi septem columnæ, assistant [3]. Hi sunt septem Angeli tuba canentes in Apocalypsi [4], qui quales esse debeant, Apostolus docet Timotheo scribens [5]. Hi cum ordinantur, solus Episcopus eis manum imponit : quia ad ministerium applicantur. Ponit eis orarium, id est, stolam, super lævum humerum, ut per hoc intelligant se accepisse jugum Domini suave [6], quo ad sinistram pertinentia, divino timori subjiciant. Accipiunt et textum Evangelii, ut intelligant se esse præcones Evangilii Christi. Hi autem antequam ordinentur, probentur, ut docet Apostolus [7] : et sic ministrent, nullum crimen habentes. Hoc officio usus est Christus, quando post cœnam sacramentum carnis et sanguinis discipulis dispensavit, et quando Apostolos dormientes ad orationem excitavit, dicens : *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem* [8].

ARTICULUS XXIX.

Quis sit actus principalis ordinis diaconatus ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, II, « *Diaconorum ordo sextum tenet locum,* etc. »

Tria autem quæruntur de diaconibus, scilicet de actu principali hujus ordinis.

Secundo, Utrum ille ordo ut alii præexigat alia sacramenta, vel sine his suscipi potest ?

Tertio, Quæritur de vestibus sacris hujus ordinis et præcedentium.

Ad primum objicitur per ea quæ dicuntur in *Littera*, ubi dicit : « Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus, etc. » Ibi enim enumerat novem ad diaconum pertinentia, scilicet, assistere sacerdotibus in ministrando in sacramentis. Secundo, oblationes fidelium inferre, et deponere in altari. Tertio, componere missam. Quarto, crucem ferre. Quinto, prædicare Evangelium et cæteras Scripturas. Sexto, frequentatio precum. Septimo, recitatio catechumenorum. Octavo, quod præmonet aures habere ad Dominum. Et nono, quod pacem donat, et annuntiat.

Quæritur ergo, Quis istorum sit actus

[1] Cantic. II, 6 et VIII, 3 : *Læva ejus sub capite meo*, etc.

[2] Cf. Act. VI, 2 et seq.

[3] De consec. dist. I, cap *Episcopus* (Nota edit. Lugd.)

[4] Cf. Apocal. VIII, 2.

[5] Cf. I ad Timoth. III, 8 et seq.

[6] Matth. XI, 30 : *Jugum meum suave est*, etc.

[7] I ad Timoth. III, 13.

[8] Matth. XXVI, 41. Cf. Luc. XXII, 46.

principalis ? Unius enim potestatis est unicus actus : et ordo diaconi est una potestas tantum : ergo non habet nisi unum actum.

Videtur autem, quod ille sit prædicare Evangelium : quia

1. Prædicatio Evangelii fuit officium Christi : constat autem, quod officium Christi fuit dignissimum et divinissimum : ergo nullum actum etiam diaconus potest habere digniorem.

2. Adhuc, In *Littera* dicit circa hunc actum, quia diaconibus conceditur prædicatio Novi Testamenti sicut lectoribus Veteris : sed Vetus et Novum prædicare non differunt nisi per materiam : ergo ordo lectoris et diaconi non differunt nisi per materiam, quod falsum est.

3. Adhuc falsum videtur : quia etiam subdiaconis conceditur recitatio epistolarum Novi Testamenti : et cum recitant, quasi choro prædicant : unde etiam chorus respondet eis cantando *gradualia* per quæ significatur profectus de virtute in virtutem, et *tractus* per quos significatur longanimitas in tribulatione præsentis vitæ, et *alleluia* per quod significatur gaudium in spe futurorum : et hoc est totum quod prædicatur. Per hoc etiam videtur, quod non sit verum, quod proprium sit diaconorum prædicare Novum Testamentum.

4. Adhuc, Ministrare vestiendo mensam et crucem ferendo non videtur esse diaconorum, sed potius acolythorum : quia secundum usum Ecclesiarum hoc videmus facere acolythos.

Solutio. Responsio. Ad hæc et similia dicendum, quod actus summus et principalis diaconi est ministrare sacerdoti in consecratione corporis Christi immediate super altare. Dat enim ei calicem cum hostia et vino, et osculando manum reportat patenam subdiacono, corporale componit, et super ipsum hostias consecrandas componit. Ipse etiam si necesse est, sacramentum ipsum jam confectum populo dispensat, ut patet ubi dicit, quod hoc officio usus est Dominus cum post cœnam corpus et sanguinem suum discipulis dispensavit. Ad hunc autem actum omnes alii referuntur : quod enim sacerdoti ministrat, totum refertur ad compositionem hostiarum in altari. Quod autem populum præmonet dicendo : « Flectamus genua. Levate, » et hujusmodi. Quod pacem dat immediate sumens eam a sacerdote, quod recitat catechumenos, quod prædicat, etc., hoc totum ordinatur ad hoc, quod digne communicet de manibus ejus Eucharistiam dispensantis. Unde patet, quod iste est actus primus.

Ad id ergo quod objicitur, dicendum quod annuntiare Evangelium est actus dignissimus qui potest fieri circa corpus mysticum : et hoc modo operabatur Christus salutem nostram : sed digniorem habuit actum circa corpus suum verum, quando de pane et vino nobis sacramentum suiipsius effecit, et ad illum actum accedit diaconus ministrando in altari sacerdoti, ut dictum est. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod sicut dicit Dionysius, ea quæ sunt inferiorum ordinum, superiores habent præpotenter et eminenter. Unde prædicatio lectoris est secundum obscuram resonantiam Veteris Testamenti : sed subdiaconi clarior, et clarissima diaconi. Et hoc modo non potest sensibiliter distingui, nisi quod uni Vetus, alii Epistolæ, et tertio Evangelium committitur : ut sciatur, quod in plena claritate convenit diacono, quod modo proportionato sibi convenit lectori, et subdiacono. Et ideo hæc differentia non est materialis tantum, sed potestatis : sicut dico, quod candela lucet, et sol, non differt materialiter tantum, scilicet per exile et eminens, sed secundum potestatem lucendi : et hujus potestatis causæ sunt formæ diversæ. Ad 2.

Ad aliud patet solutio per dicta : quia eminens modus proprius est diacono, et inferior subdiacono. Et si quis objiciat, quod magis et minus non diversificat speciem : nihil est : quia dicit Aristoteles, Ad 3.

quod qui credunt, quod id quod secundum magis et minus dicitur, sit univocum, non sufficienti crediderunt signo : quia magis et minus quandoque causantur a potestatibus diversarum formarum magis et minus nobilium, et tunc non sunt unius speciei : et ita est hic. Quandoque autem causantur per motum ad terminum ab eadem forma, et tunc sunt ejusdem speciei : et ita non est hic. Hoc autem etiam notatum est in secundo libro *Sententiarum*, quæstione, *Utrum anima et Angelus differant specie ?*

Ad 1. Ad aliud patet solutio, quod in festis magnis in celebratione Episcoporum diaconus portat crucem, præcipue ante Archiepiscopum : et præparatio altaris hic intelligitur compositio corporalis in altari : hoc enim non debet facere nisi diaconus.[1]

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XXX.

An tam diaconatus quam alii priores præexigant alia sacramenta ?

Secundo quæritur, Utrum tam iste quam alii præexigant alia sacramenta in suscipiente ?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Essentialius conjungitur ordo ordini, quam aliis sacramentis : et ordo sequens potest suscipi non susceptis præcedentibus : ergo etiam potest suscipi non susceptis aliis sacramentis.

2. Adhuc, Ponamus, quod aliquis non sit baptizatus, tamen firmiter credat probabilibus signis quod sit baptizatus, et suscipiat diaconatum vel alium ordinem sacrum, et ministret : aut ipse perficit actum sacramenti, aut non ? Si non perficit : tunc Ecclesia esset decepta. Sit enim talis sacerdos : tunc nec essent absoluti quos audivit in confessione, nec esset verum corpus Christi quod conficit, et multa abominabilia sequerentur. Si autem conficit et perficit actum ordinis : cum actus non procedat nisi a potestate characteris, videtur quod ipse characterem ordinis habere potest sine charactere baptismi, quod fere omnes negant.

Si forte dicas, quod talis baptizatus reputatur ab Ecclesia. Contra : Constat, quod characterem baptismi non habet, licet forte habeat gratiam et effectum quemdam baptismi : ergo sine charactere baptismi potest haberi character ordinis : et hoc proposuimus ostendere.

In contrarium hujus est, quod character baptismi fundamentum est aliorum sacramentorum et characterum : et sine fundamento nihil stabile ædificatur : ergo ipse sine charactere baptismi nullum recipit ordinem. Sed contra.

Adhuc, Contingat quod talis sciatur non esse baptizatus, vel per revelationem, vel alio modo : constat, quod ipse reordinabitur : non autem reordinaretur si prius habuisset characterem ordinis : ergo videtur, quod prius characterem ordinis non habuit. Si forte dicas, quod habuit prius, tamen ignoravit, sed amisit cum scivit : hoc ridiculum est, quod character indelebilis per scientiam alicujus rei destruatur.

Responsio. Absque dubio dicendum, quod non habens baptisma non percipit aliquem ordinem, sed sine aliis sacramentis percipere potest : quia licet actuale peccatum majus sit quam originale, non tamen ita exigitur pœnitentia ut baptismus, quia pœnitentia non est janua sacramentorum et fundamentum per quod fundemur in Christo sicut baptismus. Solut.

Ad primum ergo quod objicitur, dicendum quod licet ordo ordini sit substantialior quoad formam sacramenti, tamen non ita habet ordinem ad ipsum fundamentum, quia actus habet diversos : sed nullum actum habet ordo diversum a fide : et ideo sacramentum fidei quod est Ad 1.

baptismus, est fundamentum. Et est simile in sensibus etiam in natura : quia auditus similior est visui quantum ad formam sentiendi, quam tactus : et tamen sine auditu potest esse visus, sed nullo modo sine tactu, quia tactus non tam est sensus quam fundamentum sensuum.

Ad 2. Ad aliud dicendum sine præjudicio, quod ille talis nullum habet ordinis characterem : tamen puto, quod conficiat sacramenta, non in potestate sua, sed in potestate Ecclesiæ : et ideo reordinatur cum scitur per aliquem modum, quod non fuit baptizatus : descendit enim tunc a virtute Spiritus sancti vegetantis Ecclesiam potestas in illum, ne Ecclesia decipiatur, et istum excusat ignorantia invincibilis.

ARTICULUS XXXI.

An vestis sacra exigatur ad hoc ut fiat actus ordinis?

Tertio, Quæritur de vestibus sacris istius et aliorum ordinum : quia Magister primo in *Littera* de illis facit mentionem.

Quæritur autem, Utrum vestis sacra exigatur ad hoc, quod fiat actus ordinis, ita quod sine veste fieri non possit?

Et videtur, quod sic : quia

1. Illæ vestes sicut et ordines sunt a Domino institutæ, sicut patet, Levit. IX, 2 et seq.[1]: sed nulla vis est in sacramentis ad conferendum effectum, nisi ab institutione divina : ergo si prætermittatur quod a Deo institutum est, non erit sacramentum : sed vestes institutæ sunt : ergo si prætermittantur, non erit sacramentum.

2. Adhuc, In omnibus artibus sic est, quod oportet artificem esse perfectum secundum habitum proprium illi operi quod facit, vel ipse non operatur secundum artem quæ est in ipso, bene, sed per accidens, et male, sicut vetula sanat : ergo similiter debet etiam esse in sacramentis : sed vestes, ut dicit in *Littera*, proprios ministrorum significant habitus, ut munditiam castitatis, et sic de aliis : ergo videtur, quod si non sint in ministris vestes illæ, non ut ministri operentur : sed sacramentorum actus sunt ipsorum ut ministri sunt : ergo sine vestibus actus sacramentorum non perficiunt.

Solutio. Solutio. Ad hoc dicendum, quod vestes sunt de bene esse, et non de esse ordinum.

Ad 1 et 2. Ad objecta ergo duo quæ facta sunt, dicendum quod duplex est habitus ministri, scilicet idoneitatis, et necessitatis. Idoneitatis habitus ostendunt vestes : sed necessitatis habitus est ordo qui datur illis : et ille solus similis est habitui artificum : sicut enim sine arte non operatur artifex artificiose, ita sine ordine non operatur minister ut minister sacramentorum.

1. *De presbyteris.*

Septimus est ordo presbyterorum. Presbyter Græce, *senior* interpretatur Latine [1]. Non modo pro ætate vel decrepita senectute, sed propter honorem

[1] Cf. etiam, Exod. XXVIII, 3 et seq.

[2] Isidorus, Lib. VII Etymologiarum, cap. 13.

et dignitatem quam acceperunt, *presbyteri* nominantur: qui morum prudentia et maturitate conversationis, praecellere debent in populo [1]. Unde scriptum est: *Senectus venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata: cani enim sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata* [2]. Ideo autem etiam presbyteri *sacerdotes* vocantur, quia sacrum dant: qui licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habent sicut Episcopi: quia ipsi nec chrismate frontem signant, nec paracletum dant: quod solis deberi Episcopis lectio Actuum Apostolorum demonstrat [3]. Unde et apud veteres iidem Episcopi et presbyteri fuerunt: quia illud est nomen dignitatis, non ætatis. Sacerdos nomen habet compositum ex Græco et Latino, quod est sacrum dans, sive sacer dux [4]. Sicut enim rex a regendo, ita sacerdos a sacrando dictus est: consecrat enim et sanctificat. *Antistes* vero sacerdos dictus est ab eo, quod ante stat: primus enim est in ordine Ecclesiæ. Ad presbyterum autem pertinet sacramentum corporis et sanguinis Domini in altari Dei conficere, orationes dicere, et dona Dei benedicere [5]: qui cum ordinantur, inunguntur eis manus, ut intelligant se accepisse gratiam consecrandi, et charitatis opera debere extendere ad omnes. Accipiunt et stolam, quæ utrumque tenet latus, quia debent esse muniti armis justitiæ contra adversa et prospera. Accipiunt etiam calicem cum vino, et patenam cum hostiis, ut per hoc sciant se accepisse potestatem placabiles Deo hostias offerendi [6]. Hic ordo a filiis Aaron sumpsit initium. Summos enim pontifices et minores sacerdotes instituit Deus per Moysen, qui ex præcepto Dei Aaron in summum Pontificem, filios vero ejus unxit in minores sacerdotes [7]. Christus quoque duodecim elegit discipulos prius, quos et Apostolos vocavit [8]: quorum vicem gerunt in Ecclesia majores pontifices: deinde alios septuaginta et duos discipulos designavit [9], quorum vicem in Ecclesia tenent presbyteri. Unus autem inter Apostolos princeps exstitit Petrus [10], cujus vicarius et successor est pontifex summus: unde dicitur *Apostolicus*, qui et Papa vocatur, scilicet pater patrum. Qualis autem eligi debeat presbyter, Apostolus scri-

[1] Dist. XXI, cap. *Cleros* (Nota edit. Lugd.)
[2] Sapient. iv, 8.
[3] Cf. Act. viii, 17 et xix, 6.
[4] Isidorus, Ubi supra.
[5] Dist. XXV, cap. *Perlectis* (Nota edit. Lugd.)
[6] Dist. XXI, cap. *Cleros*, post principium.
[7] Cf. Exod. xxix, 1 et seq.
[8] Matth. x, 1 et 2.
[9] Cf. Luc. x, 1.
[10] Cf. Matth. xvi, 18.

bens Timotheo ostendit, ubi nomine Episcopi presbyterum significat [1]. Hoc autem officio usus est Christus, cum seipsum in ara crucis obtulit, idem sacerdos et hostia [2] : et quando post cœnam panem et vinum in corpus suum et sanguinem commutavit [3].

Ecce de septem Ecclesiæ gradibus breviter elocuti, quid ad quemque [4] pertineat insinuavimus. Cumque omnes spirituales sint et sacri, excellenter tamen canones duos tantum sacros ordines appellari censent, diaconatus scilicet, et presbyteratus : quia hos solos primitiva Ecclesia legitur habuisse, et de his solis præceptum Apostoli habemus [5]. Apostoli enim in singulis civitatibus Episcopos et presbyteros ordinaverunt. Levitas etiam ab ipsis [6] ordinatos legimus, quorum maximus fuit beatus Stephanus [7]. Subdiaconos vero et acolythos procedente tempore Ecclesia sibi constituit.

ARTICULUS XXXII.

An sacerdotium conferatur consecratione vel merito sanctitatis ?

« *Septimus ordo est presbyterorum*, etc. »

Quatuor quæruntur hic de sacerdotio.

Primo quæritur, Utrum detur consecratione vel merito sanctitatis ?

Secundo, Utrum sit idem sacerdotium Novi et Veteris Testamenti ?

Tertio, Qualiter character sacerdotii uniat sibi omnium præcedentium ordinum characteres ?

Quarto et ultimo, de actibus sacerdotii, quos tangit in *Littera*.

Ad primum sic objicitur :

1. Dicit Chrysostomus : « Non omnis sacerdos sanctus : sed omnis qui est sanctus, est sacerdos. » Constat autem, quod non omnis sanctus habet sacerdotium ex consecratione. Ergo videtur, quod sacerdotium sanctitate meriti non consecratione conferatur.

2. Adhuc, Apocal. I, 6 : *Fecit nos regnum et sacerdotes Deo et Patri suo*. Et ex hoc sequitur idem.

3. Adhuc, In Psalmo xcviii, 6 : *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus :* et constat, quod Moyses numquam consecratus fuit : ergo ut prius.

4. Adhuc, I Petr. II, 9 : *Vos* estis *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis*. Et loquitur omnibus qui fuerunt in Ecclesia, tam mulieribus, quam viris : ergo ut prius.

In contrarium hujus est : quia unum Sed contra.
quod requiritur ad ordinum susceptionem, est sexus, ut dicunt canones : ergo fœmina non potest fieri sacerdos : potest tamen esse *sancta corpore et spiritu*, ut dicit Apostolus, I ad Corinth. vii, 34 : ergo sanctitas non confert sacerdotium.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod san- Solutio.

[1] I ad Timoth. III, 2.

[2] Cf. ad Hebr. IX, passim.

[3] Matth. XXVI, 26 et seq.

[4] Edit. J. Alleaume, *quemquam*.

[5] Cf. I ad Timoth. III, 1 et seq.

[6] Edit. J. Alleaume, *Apostolis*.

[7] Cf. Act. VI, 1 et seq.

ctitas confert idoneitatem sacerdotii, sed non sacerdotium.

Ad omnia objecta, dicendum, quod *sacerdos* dicitur dupliciter, scilicet secundum significatum, et secundum nominis interpretationem. Secundum significatum non est sacerdos nisi consecratus legitime in sacerdotem. Secundum nominis interpretationem dicitur quilibet justus : quia est sacerdos per meritum, et sacer dux per exemplum. Et hoc modo etiam *rex* dicitur quilibet justus, ut dicitur in *Littera*. Hoc autem modo sumitur sacerdos in auctoritatibus inductis.

ARTICULUS XXXIII.

An sacerdotium veteris legis et novæ sit idem sacerdotium ?

Secundo quæritur, Utrum sit idem sacerdotium Novi et Veteris Testamenti ?

Et videtur, quod sic : quia

1. Ezechiel. x, 10 : *Rota est in medio rotæ :* ergo sacerdotium in sacerdotio : ergo non distinguitur.

2. Adhuc, I ad Corinth. x, 3 : *Omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt.* Ergo spiritualis esca in Veteri Testamento fuit præparata sicut et in Novo : et hoc est sacerdotium Novi Testamenti : ergo idem est sacerdotium Novi et Veteris Testamenti : quia cui convenit proprium, illi etiam convenit illud cujus est proprium.

3. Adhuc, Augustinus dicit, quod una fuit fides antiquorum et modernorum. Ergo et eadem charitas : ergo et idem sacerdotium.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Dicit Apostolus, ad Hebr. vii, 12 : *Translato enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat.* Ergo supponit illud sacerdotium esse translatum. Novum autem manet, ut ibidem probat [1], quia Christus est sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech : ergo non sunt idem sacerdotium.

2. Adhuc, Sacerdos Veteris Testamenti conversus ad fidem ordinandus erat : sed hoc non fieret, si esset idem sacerdotium : ergo non est idem.

Responsio. Dicendum, quod non est idem : sed differunt sicut figura et veritas : et ita est vetus in novo, sicut figura in veritate : novum autem in veteri sicut veritas latens in figura. Unde vetus in novo est aperte per ostensionem veritatis signatæ : et ideo non amplius servatur, sed est translatum. Sed novum in veteri est occulte : et ideo servabatur usque ad istius revelationem : et hoc intendit dicere Ezechiel : et per hoc patet solutio ad primum. Solutio. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod non fuerunt eadem nisi per spiritualem intellectum et fidem, et non secundum speciem : quia ista in illis intelligebantur : sed species sacramentorum hinc inde est alia, et ideo alius ritus, et aliud sacerdotium, et alia potestas, et alia gratia sacerdotum, ut in quæstione de *clavibus* habitum est. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod non ab unitate fidei est unitas sacerdotii, sed potius ab unitate potestatis et ritus sacramentorum. Ad 3.

ARTICULUS XXXIV.

Qualiter character sacerdotii uniat sibi characteres ordinum præcedentium ?

Tertio quæritur, Qualiter character sacerdotii uniat sibi characteres ordinum præcedentium ?

[1] Ad Hebr. vii, 24 : *Hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium.*

Quæcumque enim sunt plura non unita, simpliciter sunt plura : si igitur septem ordinum characteres non habent aliquid uniens, simpliciter erunt plura, et non unum sacramentum.

I contra. In contrarium objicitur, quod nos videmus actus ordinum esse divisos : et sicut se habent actus, ita et habitus : ergo si potestates ordinum sunt divisæ : ergo et characteres.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod character sacerdotalis solus est ut perfectio sacramenti, et omnes alii sunt dispositiones.

Ad argumentum contra, dicendum, ut supra in quæstione simili solutum est, quod in omni toto potestativo actus partium distincti sunt, sed per hoc perficiuntur in sequenti et in toto : quia in illo accipiunt perfectionem secundum eminentiam : sicut cognitio sensibilis in sensu imperfecta est, et perficitur plus in ratione et maxime in intellectualitate. Unde omnes characteres ordinum præcedentium ut dispositiones sunt hoc modo ad ordinem ultimum : et ipse est uniens in se et perficiens omnes.

ARTICULUS XXXV.

An tres actus sacerdotii positi a Magistro, sint sufficienter assignati ?

Quarto et ultimo, Quæritur de actibus sacerdotum.

Tangere autem videtur in *Littera* tres, scilicet sacramentum Eucharistiæ conficere, et orationes dicere, et dona benedicere.

Quæritur autem,

1. Cum potestas ligandi et solvendi conferatur solis sacerdotibus præcipue in foro confessionis : quare Magister non tangit actum qui est ligare et solvere in foro confessionis ?

2. Adhuc, Cum plures hic dantur actus, quis est principalis ad quem confertur character ?

Responsio. Dicendum, quod ex præhabitis disputationibus clavium est fere dictum quidquid potest quæri de hoc ordine. Solutio.

Dicendum tamen ad primum, quod Magister hic non tangit nisi actum principalem sacerdotis, ad quem substantialiter est ordo, et non actum secundarium : quia de ipso sufficienter in tractatu de *pænitentia*, ubi de *clavibus* agebatur [1], dictum est. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod actus principalis est conficere Eucharistiam : et alii sunt adjuncti ad idoneitatem communicantium Eucharistiæ, et sacerdotis, ut orationes, benedictiones, et hujusmodi. Ad 2.

Nota autem, quod quidam hic moralizant omnes vestes sacerdotum Veteris et Novi Testamenti, et signa quæ fiunt in Missa, et ea quæ pro habitu habent et faciunt alii ministri : sed quia hæc potius prædicatio quam disputatio est, ideo a me penitus prætermittitur, quia istius scientiæ non est proprium.

ARTICULUS XXXVI.

An canones bene appellent duos sacros ordines ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, I, § 2, circa initium : « *Excellenter canones duos tantum sacros ordines appellant*, etc. »

Hoc enim videtur contrarium,

1. His quæ supra determinata sunt, scilicet quod tres sunt ordines sacri.

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. XVIII et XIX. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

2. Adhuc, Videtur enim falsum dicere in *Littera* : quia non est aliquid sacramentum nisi ab institutione divina : sed inferiores ordines præcipue subdiaconatus sunt sacramentales : ergo ab institutione divina fuerunt : ergo a principio Ecclesiæ.

3. Adhuc, Videtur sibiipsi contrarius : quia in quolibet ordine ostendit, quando et qualiter officio illius ordinis functus est Christus : constat autem, quod Apostoli et primitivi patres non neglexerunt quæ Christus tam sollicite exhibuit in seipso : ergo illi ordines fuerunt in primitiva Ecclesia.

Solutio. Ad 2 et 3. RESPONSIO. Dicendum, quod absque dubio omnes ordines in Ecclesia primitiva fuerunt, et a Christo instituti illo modo institutionis qui supra determinatus est : sed dupliciter observatur ordo, scilicet conjunctus alii ordini, et disjunctus. In primitiva enim Ecclesia propter paucitatem ministrorum et magnam idoneitatem suscipientium, quia fere omnes excellentis fuerunt sanctitatis, omnes inferiores conferebantur cum diaconatu : sicut adhuc in quibusdam Ecclesiis quatuor primi simul conferuntur. Postea autem crevit numerus ministrorum, et decrevit idoneitas : et tunc Ecclesia statuit dividendos ordines inter se. Unde Magister intelligit, quod in primitiva Ecclesia non erant divisim per ministros observati.

Et per hoc patet solutio ad omnia præter primum.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod Magister alia ratione vocat hic sacros ordines, et alia ratione vocantur hodie *sacri* : quia sua ratio est auctoritas primitivæ Ecclesiæ, quæ sacra est et veneratione digna : sed hodie vocantur *sacri* a sanctitate, quam licet pauci habeant, tamen omnes eam vovent et profitentur ministri simpliciter vel secundum quid, ut dictum est supra in quæstione de *subdiaconorum ordine* [1].

K. *Quid sit quod hic dicitur* ordo ?

Si autem quæritur, Quid sit quod hic vocatur *ordo* ? Sane dici potest signaculum esse, id est, sacrum quoddam quo spiritualis potestas traditur ordinato, et officium. Character ergo spiritualis, ubi fit promotio potestatis, *ordo* vel *gradus* vocatur. Et dicuntur hi ordines sacramenta : quia in eorum perceptione res sacra, id est, gratia confertur, quam figurant ea quæ ibi geruntur.

[1] Cf. Supra in hac eadem distinctione, Art. 28.

L. *De nominibus dignitatum vel officii.*

Sunt et alia quædam non ordinum, sed dignitatum vel officiorum nomina. Dignitatis simul et officii nomen est Episcopus. Episcopatus autem vocabulum inde dictum est, quod ille qui Episcopus efficitur, superintendat, curam scilicet subditorum gerens [1]. Σκοπεῖν enim Græce, Latine *intendere* dicitur. Episcopi autem Græce, Latine *speculatores* interpretantur. Nam speculator est præpositus in Ecclesia dictus, eo quod speculetur atque perspiciat populorum infra se positorum mores et vitam [2]. Pontifex est princeps sacerdotum, quasi via sequentium. Ipse et summus sacerdos nuncupatur : ipse enim levitas et sacerdotes efficit, ipse omnes Ecclesiasticos ordines disponit.

ARTICULUS XXXVII.

An ordo bene diffiniatur in Littera *a Magistro ?*

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, K, « *Si autem quæritur, Quid sit quod hic vocatur ordo ?* »

Et quæruntur duo, scilicet quid sit ordo ? et, Quid habeat pro materia, et quid pro forma.

Ad primum accipiantur duæ diffinitiones in *Littera* positæ. Prima est ista : « Ordo est signaculum quoddam, id est, sacrum quoddam quo spiritualis potestas traditur ordinato, et officium. »

Secunda est quasi conclusa ex ista : « Character spiritualis ubi fit promotio potestatis, *ordo* vel *gradus* vocatur. »

Tertia est antiquorum Magistrorum, et est hæc : « Ordo est sacramentum spiritualis potestatis ad aliquod officium ordinatum in Ecclesia ad sacramentum communionis. »

Objicitur autem contra primam : quia

1. Signaculum aut dicitur characteris, aut dicit signa exteriora. Si characteris : ergo cum character etiam in duobus aliis sacramentis imprimatur, videtur, quod in diffinitione illorum poni debuit : et hoc est falsum : ergo nec in diffinitione istius debet poni. Si dicit signa exteriora : cum hæc sint in omnibus sacramentis, in omnibus sacramentis debet poni signaculum quando diffiniuntur, ut videtur : et hoc iterum est falsum.

2. Adhuc, Mala videtur esse expositio signaculi per sacrum : quia multa signacula sunt non sacra, sicut illud de quo

[1] Dist. XXI, cap. *Cleros* (Nota edit. Lugd.) Cf. etiam, Ezechiel. xxxiii, passim.

[2] Ibidem.

Ezechiel. xxviii, 12, legitur, quod est *signaculum similitudinis*, etc.

3. Adhuc, Melius dicitur sacramentum quam sacrum quoddam : quia sacramentum est ordinis genus, sacrum autem extra genus est ordinis, quia etiam convenit operi meritorio, et aliis quæ non sunt sacramenta.

4. Adhuc, Nullus modus diffiniendi est per signum particulare : nihil enim est dictu, homo est animal quoddam : quia si ista esset diffinitio, tunc etiam diffinitio hominis conveniret asino, quia etiam asinus est animal quoddam : ergo videtur, quod mala sit diffinitio.

Eodem modo objicitur contra secundam, ubi dicit, *Character,* etc. : quia

1. In aliis sacramentis imprimitur character : et tamen non diffiniuntur per characterem : ergo nec istud.

2. Adhuc, Ordo et gradus, aut dicunt gradum naturæ, aut gradum dignitatis aut gradum gratiæ. Si dicas primo modo, falsum est : quia omnes ordinati et non ordinati homines sunt unius naturæ : unde Gregorius dicit, quod « contra naturam superbire, est hominem homini velle præesse. » Si secundo modo. Contra : Illud ad quod promovetur suscipiens sacramentum, est res sacramenti : ergo si ad dignitatem promovetur suscipiens sacramentum, dignitas erit res sacramenti : et hoc falsum est, quia sicut dicit hic in *Littera*, gratia est res hujus et omnium aliorum sacramentorum.

Si vero dicatur, quod gradus dicit promotionem in gratia : tunc omne sacramentum erit ordo vel gradus, quia in omni sacramento est promotio secundum gradum : et hoc iterum falsum est.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod in veritate secunda diffinitio Magistri corrigit primam, et est explanatio ipsius. Unde prima non est diffinitio, sed investigatio sive assumptio generis proximi. Secunda vero dicit esse ordinis.

Quod ergo primo quæritur dico, quod *signaculum* supponit pro *charactere*. Ad quæst. 1.

Ad argumentum contra, dicendum quod licet in duobus aliis character imprimatur, tamen non character excellentiæ seu dignitatis, sicut in isto : et ideo specialiter ponitur in diffinitione istius. Ad 1. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod signaculum tale semper sacrum est, et sacri signum, et causa quantum in se : et tamen non valet objectio, quia illud est signaculum similitudinis, quod est in imagine Dei expressa : et est æquivocatio in argumento. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod sacrum ponitur ibi ut contrahens signaculum ad proprium genus : et hoc est idem sacramentum quod vere sacramentum est imprimens characterem : unde signaculum est immediatius genus hoc modo sumptum, quam sacramentum : et ideo magis congrue ponitur in diffinitione. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod ly *quoddam* non intendit nisi distinguere æquivocationem quæ est in signaculo, ut dictum est. Vel melius dicatur, quod intendit per signum particulare sumere genus sub genere, scilicet sacrum signaculum sub sacramento, et ita concludere diffinitionem veram : et hoc bene potest fieri quando venamur diffinitionem. Ad diffin. Ad 1.

Ad id quod primo objicitur contra diffinitionem veram, patet solutio per antedicta. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod gradus est dignitatis.

Ad objectum contra, dicendum quod ad duo promovetur exteriori sacramento, scilicet ad id quod est res et signum, et ideo substantialiter sacramentum, et hoc est character excellentiæ secundum dignitatem : et promovetur ad id quod est res tantum, et hoc est gratia.

ARTICULUS XXXVIII.

Quid sit in sacramento ordinis pro materia et forma?

Secundo quæritur, Quid sit hic pro materiâ, et quid pro forma?

Omne enim sacramentum (ut dixit Magister supra) consistit in rebus et verbis. Et idem dicit Augustinus. Quæritur, Quæ sit materia, præcipue in inferioribus ordinibus?

Videtur enim, quod chrisma vel oleum consecratum ab Episcopo esse debeat: quia

1. In sacramentis excellentibus excellenter præparatæ esse debent materiæ: sed istud est excellens: ergo materia sanctificata debet esse ab Episcopo.

2. Adhuc, Sicut quidam dicunt, claves vel candelabra, libri exorcismorum, calix, quæ dantur ordinatis in ordinibus, sunt materia sacramenti hujus: tunc videtur, quod sicut baptismus non est sine aqua et oleo, et confirmatio sine chrismate, etc., ita non possit esse ordinatio sine istis: ergo si aliquis non tangit illa, ipse non est ordinatus, quod grave esset dicere.

Responsio. Dicendum, quod materia est illa quæ sunt enumerata, et ab Episcopo porriguntur ordinatis. Solutio.

Ad primum autem dicendum, quod non propter excellentiam sanctificatur materia, quia in baptismo non sanctificatur: sed propter actum quem conferunt ista sacramenta, ut patuit cum de his ageretur. Unde sacramentum hoc habet pro materia in quo ostenditur per similitudinem ejus actus et effectus: horum autem ordinum actus ostenduntur in instrumentis quæ porriguntur eis ab Episcopo. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod non exigitur nisi porrectio, et tactus est de bene esse: quia sicut dictum est, in hoc sacramento est forma significans traductionem potestatis: et hæc significatur porrectione tota, non expresse dissentiente eo cui porrigitur: intelligitur enim accepisse, quando non dissentire se ostendit quando ad accipiendum est præsentatus. Alii vero aliter dicunt: sed non est curandum, quia rationem parvam habent. Ad 2.

M. *De quadripartito ordine Episcoporum.*

Ordo autem Episcoporum quadripartitus est, scilicet in Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitanis, et Episcopis [1]. Patriarcha Græce *summus patrum* interpretatur: quia primum, id est, Apostolicum tenet locum: ut Romanus, Antiochenus, Alexandrinus: sed omnium summus est Romanus. Archiepiscopus, princeps Episcoporum: ἄρχος [2] enim Græce, Latine *princeps* dicitur. Metropolitæ autem a mensura civitatum dicuntur. Singu-

[1] Dist. XXI, cap. *Cleros* (Nota edit. Lugd.)

[2] Ἄρχος pro ἄρχων.

lis enim provinciis [1] præeminent, quorum auctoritati et doctrinæ cæteri sacerdotes subjecti sunt. Sollicitudo enim totius provinciæ ipsis Episcopis commissa est. Omnes autem superius designati ordines, Episcopi nuncupantur. Nota, quod Archiepiscoporum nomine, Primates superius significasse videtur, et Metropolitanorum, quos nunc Archiepiscopos dicimus [2]. Horum autem discretio a Gentibus introducta videtur, qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines appellabant. Sacerdotes enim Gentilium *flamines* dicebantur, qui habebant in capite pileum, in quo erat brevis virga, desuper habens aliquid lanæ : quod cum per æstum ferre non possent, filum tantum in capite ligare cœperunt. Nudis enim capitibus eis incedere nefas erat. Unde et a filo quo utebantur, *flamines* dicti sunt, quasi filamines. Sed festis diebus filo deposito pileum imponebant pro sacerdotii eminentia. *Vates* a vi mentis appellati sunt, cujus significatio multiplex est. Modo enim sacerdotem, modo prophetam, modo poetam significat. *Cantor* vero vocatur, qui vocem modulatur in cantu. Hujus sunt duo genera, Præcentor, et Succentor. Præcentor qui vocem præmittit in cantu. Succentor qui subsequenter canendo respondet. Concentor autem dicitur, quia consonat. Qui autem non consonat nec concinit, concentor non erit [3].

His breviter tractatis, admonendi sunt Christi ministri, quatenus sicut excellunt ordinis dignitate, ita præcellant vitæ sanctitate : ut plebs eis commissa, eorumque disciplinis edocta, gratanter eis obediat, et eorum imitatione de die in diem proficiat, a quibus divina sacramenta percipiunt, et missarum solemnia audiunt. *Missa* autem dicitur, vel quia missa est hostia, cujus commemoratio fit in illo officio : unde dicitur, *Ite, missa est*, id est, sequimini hostiam quæ missa est ad cœlestia, tendentes post eam : vel quia missus cœlestis venit ad consecrandum Dominicum corpus, per quem ad altare cœleste defertur hostia : unde et dicitur, *Missa est*.

[1] In edit. J. Alleaume additur, *et civitatibus*.

[2] Isidorus.

[3] Hugo de S. Victore, Lib. II de Sacramentis, parte 3, cap. 13.

ARTICULUS XXXIX.

An Episcopatus, et alia quæ Magister enumerat, sint ordines ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, M, « *Ordo autem Episcoporum quadripartitus est*, etc. »

Et quæruntur duo, scilicet utrum sint ordines ea quæ enumerat hic ?

Et secundo, Quando et qualiter conferuntur ?

Ad primum videtur, quod sint ordines : quia

1. Sunt potestates ad actus divinos in Ecclesia, sicut velare moniales, consecrare Ecclesias, et hujusmodi : ergo sunt ordines.

2. Item, Hoc est signaculum promotionis potestatis : ergo a diffinitione sunt ordines.

(Solutio.) Responsio. Totum istud patet per antedicta : cum enim nullus possit esse actus excellentior, quam conficere corpus Christi, nullus potest esse ordo post sacerdotium : sed jurisdictionum officia sunt quæ enumerat distincta super corpus mysticum, cui intendunt taliter officiati : et quando consequuntur, accipiunt gratiam non ad ordinem, sed ad exsecutionem jurisdictionis in Ecclesia si sunt digni.

Et per hoc patet solutio objectorum : quia cum dicitur, quod ordo est promotio potestatis, non intelligitur de potestate jurisdictionis, sed potius operandi circa sacramentum Eucharistiæ.

ARTICULUS XL.

Quando et qualiter prædicta conferantur?

Secundo quæritur, Quando et qualiter conferuntur ?

1. Dicit enim Apostolus, ad Hebr. VII, 7, quod *sine ulla contradictione, quod minus est a meliore benedicitur.* Ergo Archiepiscopus non benedicitur ab Episcopo : ergo nec consecratur : ergo nec confertur ei jurisdictio aliqua : sed secundum omnem usum Ecclesiæ Archiepiscopus benedicitur ab Episcopo : ergo, etc.

2. Eadem est objectio de Domino Papa, quem benedicit Ostiensis episcopus.

3. Adhuc, Cum Dionysius in epistola ad Demophilum monachum, non videatur distinguere nisi sacerdotes et Episcopos in hierarchia : unde venit iste quadripartitus ordo Episcoporum ?

4. Adhuc, Primates sunt in Ecclesia quos hic prætermittit : ergo insufficiens est, ut videtur.

Ad hoc videtur dicendum, quod ordo vocatur hic gradus dignitatis secundum jurisdictionem, ut prius dictum est : et dicitur ordo, quia actus quosdam sacros jurisdictionis exercet. Solutio.

Ad hoc autem quod objicitur, dicendum quod Archiepiscopus non consecratur ab Episcopo, sed potius Episcopus ab eo : sed jus Archiepiscopale confertur ei a Papa cum pallio : unde cum major est Episcopus, non benedicitur ab Episcopo. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod etiam summus Pontifex non consecratur ab Ostiensi episcopo in quantum est summus, sed in quantum est pontifex tantum : sed jurisdictio universitatis potestatis descendit in ipsum a Domino, ex hoc quod Petro succedit. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod Dionysius sub hierarchiis comprehendit tres ordines, scilicet Primatus, Archiepiscopatus, et Papatus. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod Magister Hugo Archiepiscopos vocat, quos nunc Ecclesia vocat *Primates* : quos autem Ecclesia nunc vocat *Archiepiscopos*, ipse vocat *Metropolitanos*. Ad 4.

Et per hoc patet solutio ad totum.

DISTINCTIO XXV.

De dispensatione sacramenti ordinis.

A. *De ordinatis ab hæreticis.*

Solet etiam quæri, Si hæretici ab Ecclesia præcisi et damnati, possint tradere sacros ordines ? et si ab eis ordinati, redeuntes ad Ecclesiæ unitatem debeant reordinari ? Hanc quæstionem perplexam ac pene insolubilem faciunt Doctorum verba, qui plurimum dissentire videntur. Videntur enim quidam tradere hæreticos sacros ordines dare non posse, nec illos qui ab eis ordinati videntur, gratiam recipere. Dicit enim Innocentius Arianorum clericos non videri suscipiendos, cum sacerdotii vel ministerii alicujus dignitate : quibus solum baptisma ratum [1] esse permittit, quod in nomine Patris et Filii et Spirius sancti percipitur [2]. Dicit etiam eos non posse dare Spiritum sanctum quem amiserunt, et ordinatos ab hæreticis caput habere vulneratum, et eum qui honorem amisit, honorem dare non posse : nec illum aliquid accepisse, quoniam in dante nihil erat quod ille posset accipere. Tradit etiam, venientibus ab hæreticis per manus impositionem laicam tantum tribuendam communionem : nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare. Gregorius etiam dicit sacrilegam esse Arianorum consecrationem, cum ex eorum manu communio percipitur [3]. Cyprianus etiam dicit, Omnia quæcumque faciunt hæretici, carnalia et inania et sacrilega esse : et eorum altaria falsa et illicita, sacerdotia et sacrificia sacrilega : qui more simiarum, quæ cum homines non sint, formam imitantur humanam, vultum Ecclesiæ Catholicæ et auctoritatem sibi vindicant, cum ipsi in Ecclesia non sint : et cum sint sacrilegi, sacer-

[1] Edit. J. Alleaume, *tantum*.

[2] Cf. I, quæst. 1, cap. *Arianos* (Nota edit. Lugd.)

[3] S. Gregorius, Lib. III Dialogorum : et allegatur, I, quæst. 1, cap. *Sacrificamente* (Nota edit. Lugd.)

dotium administrant, et altare ponunt : cum nec sacrificari oblatio illic possit, ubi Spiritus sanctus non sit : nec cuiquam Dominus per ejus preces et orationes prosit, qui Dominum ipsum violavit [1]. Hieronymus quoque asserit, omnia quæ offeruntur ab hæreticis contaminata esse in conspectu Domini : quia licet sancta videantur specie sui, tamen quia contacta sunt ab illo qui pollutus est, polluuntur omnia [2]. Idem, Odit Deus sacrificia hæreticorum, et a se projicit : et quoties in nomine ejus congregati fuerint, detestatur fœtorem eorum, et claudit nares suas [3]. Idem, Illi offerunt panem sacrilegum, etc. [4]. Leo etiam testatur extra Ecclesiam nec rata esse sacerdotia nec vera esse sacrificia [5]. Idem etiam dicit, per crudelissimam vesaniam in Alexandrina sede omnium sacramentorum lumen exstinctum. Intercepta est sacrificii oblatio, defecit chrismatis sanctificatio : et parricidalibus manibus impiorum omnia se subtraxere mysteria [6].

His aliisque testimoniis adstrui videntur sacramenta Ecclesiastica, præcipue corporis et sanguinis, ordinationis, et confirmationis, per hæreticos non posse ministrari.

B. *Auctoritates ponit quæ videntur præmissis obviare.*

Contra autem alii sentire videntur, quod ab hæreticis etiam præcisis sacri ordines, sicut et baptismus, tradi valeant : nec ab hæreticis redeuntes, qui illic ordinati sunt et baptizati, iterum ordinandi sunt, sicut nec baptizandi. Unde Augustinus : De hæreticis etiam damnatis quod quidam dicunt, baptisma quod accepit non amittit, qui recedit ab Ecclesia, jus dandi quod accepit amittit : multis modis apparet inaniter dici. Primo, quia nulla ostenditur causa, cur ille qui illud baptisma amittere non potest, jus dandi possit amittere. Utrumque enim sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur : illud cum baptizatur, et illud cum ordinatur. Ideo non licet in Ecclesia Catholica utrumque iterari. Nam

[1] S. Cyprianus, Epist. contra hæreticos ; et ponitur, I, quæst. 1, cap. *Signis* (Nota edit. Lugd.)
[2] S. Hieronymus, Super cap. II Aggæi ; et ponitur, I, quæst. 1, cap. *Si populus* (Nota edit. Lugd.)
[3] Idem, Super cap. V Amos ; et habetur, I, quæst. 1, cap. *Odit* (Nota edit. Lugd.)
[4] Idem, Lib. II ad cap. VIII Osee.
[5] S. Leo Papa, Epist. ad Anatolium, Constantinopol. episcopum ; et habetur, I, quæst. 1, cap. *In Ecclesia* (Nota edit. Lugd.)
[6] Idem, Ibidem.

quando ex ipsa parte venientes, etiam præpositi, pro bono pacis correcto schismatis errore suscepti sunt : et si visum est opus esse ut eadem officia gererent quæ agebant, non sunt rursus ordinandi. Sed sicut baptismus in eis, ita in eis mansit ordinatio integra : quia in præcisione fuerat vitium, quod in unitate pacis est correctum : non in sacramentis, quæ ubicumque sunt, ipsa sunt. Et cum ipsi expedire videtur Ecclesiæ, ut præpositi eorum venientes ad catholicam societatem, honores suos ibi non administrent : non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed super eos manent : ideoque non eis manus imponitur, ne non homini, sed ipsi sacramento fiat injuria. Sicut autem in baptismo est jus, quod per eos dari possit : sic in ordinatione jus dandi est : utrumque quidem ad perniciem suam. Sed aliud est non habere, aliud perniciose habere, aliud salubriter habere [1]. Idem, De his qui ab Ecclesiæ unitate separati sunt, nulla jam quæstio est quin habeant et dare possint : sed perniciose habent, pernicioseque dant, quia extra vinculum pacis sunt [2]. Neutri sacramento facienda est injuria. Sicut non recte habet qui ab unitate recedit, sed tamen habent, et ideo redeunti non redditur : sic etiam non recte dat qui ab unitate recedit, et tamen dat : et ideo qui ab eo accipit, venienti ad unitatem non iteratur [3]. Idem, Aliud est non habere aliquid, aliud est non jure habere, vel illicite usurpare. Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi et Ecclesiæ, quia eis illicite utantur non modo hæretici, sed etiam omnes impii : sed illi corrigendi sunt et puniendi, illa autem sunt agnoscenda et veneranda [4]. Item, Gregorius : Quod dicitis ut qui ordinatus est iterum ordinetur, valde ridiculosum est. Ut enim baptizatus semel, iterum baptizari non debet : ita qui consecratus est semel, in eodem ordine non valet iterum consecrari [5].

His aliisque auctoritatibus videtur asseri, in omnibus impiis, etiam in hæreticis precisis et damnatis, Christi sacramenta permanere, cum jure dandi. Possunt enim dare, sed perniciose : et quibus dederint, non sunt iterum ordinandi : quæ præmissis ex opposito obviare videntur.

[1] S. Augustinus, Lib. II contra epist. Parmeniani.

[2] Ad Ephes. iv, 3 : *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.*

[3] S. Augustinus, Lib. II de unico baptismo contra Parmenianum.

[4] Idem, Ibidem.

[5] S. Gregorius Joanni Ravennati episcopo, dist. LXVIII, cap. Sicut semel. Lib. II epistolarum, Epist. 32. (Nota edit. Lugd.)

C. *Determinatio præmissæ contradictionis auctoritatum.*

Hæc autem quidam ita determinant. Dicunt enim [1] hæreticos accepta sacerdotali vel Episcopali unctione ab Ecclesia recedentes, baptismi quidem dandi jus retinere : sed non habere facultatem tribuendi sacros ordines, vel consecrandi dominicum corpus, postquam præcisi et damnati sunt ab Ecclesia : sicut degradatus Episcopus non habet potestatem largiendi sacros ordines, facultatem tamen baptizandi non amisit. Quod vero Augustinus ait [2], intelligunt dictum de hæreticis, qui non sententia Ecclesiæ, sed pravitate sensus sui a fidei veritate ac doctrinæ unitate divisi sunt : qui licet tales sint, jus tamen ordinandi et consecrandi habent. Et qui ab eis ordinantur ante manifestam præcisionem, etiamsi cum eis aperte exierint, et sententia Ecclesiæ damnati fuerint : tamen si redierint, iterum ordinandi non sunt. Et ubicumque legitur de ordinatis ab hæreticis, quod servatis ordinibus ministrare valeant, vel iterum ordinandi non sint, de hujusmodi accipiendum dicunt. Nam postquam præcisi fuerint et damnati judicio Ecclesiæ, jus ordinandi et consecrandi eis detractum asserunt, ut degradatis vel excommunicatis. Alii vero dicunt, sacramenta ab hæreticis et præcisis secundum formam Ecclesiæ celebrata, vera esse et rata : quia recedentes ab Ecclesia, jus dandi [3] et consecrandi non perdiderunt : et qui sic ab hæreticis ordinantur, cum redeunt, iterum ordinandi non sunt. Quæ vero ab hæreticis aliter quam in Ecclesia fiunt, falsa sunt et inania : et qui a talibus ordinari videntur, non munus, sed vulnus accipiunt. Et secundum hanc differentiam varie de his loquuntur Doctores. Quidam vero dicunt eadem sacramenta ab hæreticis precisis posse celebrari, quæ a Catholicis, si ab illis forma Ecclesiæ servetur, et ab eis celebrata vera esse et rata, quantum ad se : quantum vero ad effectum, falsa esse, et inania, et in his qui male tractant, et in his qui male suscipiunt, et ideo irrita et falsa : quia quod promittunt, non tribuunt. Damnanda etiam dicuntur : quia illicite dantibus vel accipientibus sunt in judicium [4]. Polluta etiam

[1] Cf. I, quæst. 1, cap. *Opponitur autem* (Nota edit. Lugd.)
[2] Capite proximo (Nota edit. Lugd.)
[3] Edit. J. Alleaume, *ordinandi*.
[4] Cf. I ad Corinth. XI, 29 et 34.

dicuntur, non quantum ad se, sed propter indignam hæreticorum tractationem. Ideo Gregorius communionem Arii vocat exsecrationem : et Innocentius Bonosii ordinationem, damnationem : non quod ita in se sint, sed quia male dantes vel accipientes tales facit. Sicut etiam Hieronymus[1] sacrificia eorum *panem luctus* vocat : non quantum ad se, sed quantum ad effectum. Nonnulli vero tradunt illos hæreticos qui in Ecclesia ordinati sunt, jus ordinandi et consecrandi etiam cum separati fuerint, habere. Qui vero in schismate vel hæresi positi, ab eis ordinati et inuncti fuerint, illo jure carent, ideoque cum ordinare volunt, vulnus potius infligunt, quam gratiam conferant.

DIVISIO TEXTUS.

« *Solet etiam quæri, Si hæretici*, etc.»

In isto capite distinctionis continentur duo, scilicet, an hæretici possunt dare sacros ordines?

Et, de diversitatibus simoniæ, ibi, D, « *De simoniacis vero non est ambigendum*, etc. »

ARTICULUS I.

An hæretici ab Ecclesia præcisi, possunt conferre ordines?

Circa primum disputat Magister multum in *Littera* : et nos ibi quærimus, Utrum hæretici ab Ecclesia præcisi, sacros ordines conferre possint, vel non?

Videtur autem, quod non :

1. Omne enim quod descendit ab alio in alium, vel merito personali descendit in ipsum, vel merito Ecclesiæ : sed in hæretico nihil est de merito personali, vel de merito Ecclesiæ, cum præcisus sit ab Ecclesia, ut positum est : ergo nihil descendit per ipsum : ergo nihil confertur : ergo nec ordo.

2. Adhuc, Per canale non conjunctum fonti, nihil fluit de fonte : sed hæreticus præcisus, est sicut canale non conjunctum fonti : ergo nihil descendit per ipsum : ergo nec ordo.

3. Adhuc, Nullus sapiens operatur ad sui operis destructionem, sed si hæreticus, ut dicit, conferret Ecclesiæ sacramenta, hoc esset in Ecclesiæ destructionem : ergo auctor Ecclesiæ non operatur opus illud : sed auctor Ecclesiæ operatur omnem effectum sacramenti : ergo per hæreticos præcisos non operatur aliquid : ergo nihil conferunt.

4. Ad hoc ipsum multæ adducuntur auctoritates in *Littera*.

In contrarium objicitur sic :

1. In sacramentorum collatione non operatur nisi forma et intentio : si ergo ista serventur ab hæretico, de necessitate conferetur effectus ab hæretico qui est sacramentum.

2. Adhuc, In sacramentorum collatione non differt malus minister a bono : ergo nec fidelis ab infideli, dummodo servet formam et intentionem sacramenti : ergo etiam præcisi conferunt : et pro

[1] S. Hieronymus, Super Osee.

ista parte etiam multæ auctoritates in *Littera* adducuntur.

Solutio. Ad 4. MAGISTER autem ad solutionem horum, quatuor inducit opiniones, quæ notæ sunt *Litteram* inspicienti. Sed apud modernos non est dubium de hoc : quia ab hæreticis sive adhuc intra Ecclesiam, sive etiam extra existentibus conferuntur omnia sacramenta, dummodo sint sacerdotes vel Episcopi, vel in aliis ordinibus in quibus ministrare possunt sacramenta, et servent formam et Ecclesiæ intentionem.

Ad 1. SECUNDUM hoc ergo dicendum ad primum, quod nec merito Ecclesiæ fit sacramentum, sed virtute instituentis, qui dedit hanc potestatem homini, ut quando servaret formam et intentionem, efficeretur tale vel tale sacramentum.

AD ALIUD dicendum, quod canale istud conjunctum est Ecclesiæ per similitudinem formæ et intentionis : et hæc sufficiunt, ut dictum est. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod Deus non operatur in sui operis destructionem, sed potius in constructionem : quia sui operis ostendit virtutem etiam per malos operando : et Ecclesia propter hoc magis adhæret ei, et hæreticorum justior est damnatio. Ad 3.

D. *De simonia unde dicitur, et quid sit ?*

De simoniacis vero non est ambigendum quin sint hæretici : qui tamen ante sententiam degradationis et ordinant et consecrant. Et licet *simoniaci* proprie dicantur, qui instar Simonis magi impretiabilem gratiam pretio conducere volunt[1], et qui pro ministerio sacro pretium recipiunt in modum Giezi, *Giezitæ* vocandi sunt. Omnes tamen et dantes et accipientes *simoniaci* dicuntur, et utrique eadem sententia percelluntur.

E. *De his qui scienter a simoniacis ordinantur.*

Differt tamen inter eos qui ordinantur a simoniacis scienter, et eos qui ignoranter. Qui enim scienter a simoniacis se permiserint consecrari, imo exsecrari : eorum consecratio omnino irrita est. Qui vero ordinantur a simoniacis, quos cum ordinantur, nesciunt esse simoniacos, qui et tunc pro Catholicis habentur : eorum ordinatio misericorditer sustinetur[2].

[1] Act. VIII, 18 et seq.
[2] URBANUS PAPA, I, quæst. 1. (Nota edit. Lugd.)

F. *De his qui dicunt se emere corporalia, non spiritualia.*

Si vero aliqui objecerint, se non consecrationes emere, sed res ipsas quæ ex consecratione proveniunt, penitus desipere probantur. Nam quisque horum alterum vendit, sine quo alterum non habetur, neutrum vendere derelinquit [1].

ARTICULUS II.

Quid sit simonia ?

Deinde quæritur de secunda parte, de hoc quod dicitur, ibi, D, « *De simoniacis*, etc. »

Quæruntur autem hic quatuor de simonia.

Primo, Quid sit ?

Secundo, An sit hæresis, ut dicere videtur in *Littera* ?

Tertio, Utrum inferior cum superiori committere possit simoniam ?

Quarto, Quibus modis committitur simonia ?

Ad primum sumitur diffinitio Jurisperitorum communiter sic diffinientium : « Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi spirituale, vel spirituali annexum. »

Quæritur ergo, Quid vocatur *voluntas studiosa* ?

1. Aut enim hæc est, quæ nititur exire in actum, et non exit : aut quæ perficitur, et exit. Si primo modo : tunc voluntas emendi spirituale esset simonia, quod falsum est, ut patet infra in divisione simoniæ. Si autem est illa quæ nititur et exit in actum emendi vel vendendi : tunc multæ fiunt simoniæ in venditione calicum, et aliorum Ecclesiæ vasorum : quod iterum falsum est, cum talia licite fieri possunt.

2. Adhuc, Videtur quod sola voluntas sine studio sufficit ad simoniam : quia turpior est simonia quam usura : et usurarius est quis ex sola spe lucri : ergo videtur, quod etiam sit simoniacus ex sola voluntate vel spe emendi.

Adhuc, Videtur hoc, Act. VIII, 18 et seq., ubi nunquam Simon spirituale emit, sed tantum emere voluit : et tamen simoniacus fuit, ita quod omnes simoniaci ab eo sunt denominati : ergo videtur, quod sola voluntas facit simoniacum.

3. Ulterius quæritur, Quare dicit, *Studiosa* ? Illud enim quod fit ex ignorantia, fit sine studio : sed multi sunt qui ignorant spiritualia non debere poni sub pretio : ergo si illi ponunt sub pretio spiritualia emendo vel vendendo, non habet in hoc voluntatem studiosam : ergo non committunt simoniam, quod absurdum est.

Item, Tullius dicit, quod « studium

[1] Paschasius, I, quæst. 3, cap. *Si quis objecerit* (Nota edit. Lugd.)

est vehemens animi applicatio ad aliquid agendum. » Ergo videtur, quod illud non sit in emendis vel vendendis : et ideo male ponitur in diffinitione ista.

4. Ulterius quæritur de illa parte qua dicit, *Emendi vel vendendi spirituale.* Studiosa enim voluntas emendi vas sepulcri fuit in Abraham, quando convenit cum Ephron de spelunca agri duplici [1] : et tamen non dicitur simoniacus : ergo diffinitio est falsa, ut videtur.

5. Adhuc, Nihil spiritualius est quam regnum cœlorum : et tamen emitur et venditur tota die, ut videtur, Matth. xiii, 45 : *Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas,* etc. Et Augustinus dicit : « Venale habeo, etc. » Gregorius : « Regnum cœlorum tantum valet, quantum habes. » Ergo videtur, quod etiam alia spiritualia vendi possint.

6. Ulterius, quæritur quid vocatur *annexum spirituali ?* Nihil enim est annexum sibi : ergo nec est spirituale sibi annexum : ergo annexum spirituali est corporale : corporale autem potest vendi, quod est annexum spirituali, ut patet quando miles vendit villam in qua habet jus patronatus : ergo diffinitio falsa est.

Solutio. Responsio. Ad hoc videtur, quod diffinitio sit bona : et quod dicitur, *Studiosa voluntas,* dicit voluntatem cum effectu operis quantum est ex parte simoniaci. Quod autem dicit, *Emendi vel vendendi,* dicit proprium actum simoniæ. Et quod dicit, *Spirituale vel annexum spirituali,* dicit materiam.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod dicit voluntatem cum actu ex parte simoniaci.

Ad objectum contra, dicendum quod calices et hujusmodi sunt spiritualia secundum quartum modum spiritualitatis, ut infra patebit : et illa talia vendi possunt : et hæc est solutio Decretistarum, et nihil habet rationis. Unde dicendum, quod quando dicit, *Emendi vel vendendi spirituale in quantum est spirituale :* intelligitur, quod emptio vel venditio cadit super spirituale in quantum est spirituale, ut spiritualitas augeat pretium : et tunc vera est diffinitio, quia sic tam in calicibus, quam in aliis committitur simonia.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet turpius sit istud peccatum, tamen in alio perficitur, quam usura, quia in actu exteriori, aut ad perfectionem sufficit completa voluntas. Et est instantia : quia homicidium turpius est quam usura, et majus peccatum : et tamen non completur in sola voluntate sicut usura.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod studium hic sumitur pro diligentia adhibita ab ipso simoniaco ut perficiat peccatum : et ideo æquivocatio decipit, quia non in illo sensu diffinitur a Tullio.

Ad idem. Ad idem dicendum, quod ignorantia neminem excusat : et potest bene aliquis esse diligens in eo quod ignorat utrum peccatum sit, scit tamen in quantum est quidam actus quem facere nititur et intendit.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod Abraham non fuit simoniacus, sed Ephron, ut dicit Hieronymus, quia scivit, quod nisi pro redemptione juris sui aliquid daret, molestaretur in posterum ab ipso : et si placeret Hieronymo dici posset, quod neuter fuit simoniacus : quia non emit cimiterium, sed potius locum non sacrum, scilicet agrum cujusdam rustici Ephron dicti : et postea fecit inde cimiterium, quia sepelivit ibi corpora Sanctorum, in quibus Spiritus sanctus requieverat : et hoc semper omni homini facere licet.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod regnum cœlorum non emitur proprie, sed meretur : emptum enim proprie transit de dominio vendentis in possessionem et dominium ementis : hic autem emens regnum cœlorum, transit in dominium

---

[1] Vide, Genes. xxiii, 8 et seq.

vendentis ipsum, ut possideat et hunc ementem Dominus regni cœlorum.

Alia causa assignatur ejusdem : quia sic emens nihil dat Deo quod suum non fuerit, sed tantum ordinat ad Dominum, quod inordinatum fuit ex peccato : et hoc est opus virtutis quod omnis homo facere debet.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod *annexum spirituali* dicitur annexum spiritualibus : quia non nisi a spiritualibus personis haberi debet, vel locis, sicut jus patronatus : quod etsi dicatur habere miles, non tamen habet nisi ad usus spiritualium personarum et locorum : et per hoc cessat objectio, quia idem numero non est sibi annexum, sed idem genere vel specie.

ARTICULUS III.

An simonia sit hæresis ?

Secundo quæritur, An sit hæresis, ut dicitur in *Littera ?*

Videtur autem, quod non : quia

1. Ad Titum, III, 10, super illud : *Hæreticum hominem, post primam et secundam correptionem, devita*, etc., dicit Glossa : « Hæretici sunt, qui per verba legis legem impugnant : » sed tales non sunt simoniaci : ergo non sunt hæretici.

2. Adhuc, Supra [1] dicit Augustinus, quod « hæreticus est, qui pro alicujus temporalis commodi, et maxime gloriæ principatusque sui gratia, falsas aut novas quæstiones gignit vel sequitur : sed talia non facit simoniacus : ergo videtur, quod ipse non est hæreticus.

3. Item, Hæresis est in civilibus vel credibilibus : simonia autem tantum in operabilibus : ergo simonia non est hæresis.

Si forte dicas, quod errat in operationibus. Contra : quia si hoc esset, cum omnis malus sit ignorans, omnis malus esset hæreticus, quod falsum est : ergo, etc.

Responsio. Ad hoc dicendum, secundum quosdam, quod hæresis est attribuere Deo quod sibi non convenit, ut dicit Augustinus in libro de *Trinitate :* et hoc facit simoniacus : ideo dicunt eum hæreticum, quia dicit sibi convenire, quod sua sub pretio ponantur et ipse. Mirum autem videtur si hoc movit sanctos patres.

Ad aliud dicendum, quod simonia sit hæresis : quia non attribuunt hoc tamquam asserentes simoniaci, sed tamquam possidere qualitercumque volentes. Unde dicendum videtur, quod sicut dicit Hieronymus [2], et supra notatum est, ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis, præcipue quando verba illa sunt de spitualibus credendis et sperandis. Duo autem sunt quæ credimus et speramus, de spiritualibus scilicet quod sunt, et quia in infinitum hæc mundana valore excedunt, quia ipsa sunt quæ *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum* [3]. Contra primum ergo illorum peccat hæresis stricte accepta. Contra secundum autem directe peccat simonia : quia ponit ea viliora temporalibus pro quibus ea vendit et emit : et ideo dicitur *hæresis.*

Ad primum ergo dicendum, quod ibi sumitur hæresis stricte in quantum opponitur credendis ex parte scientiæ quæ habetur de ipsis, quia sunt. Et similiter accipitur ab Augustino supra, dist. XIII. Sed simonia peccat potius contra valorem quem credere debet esse in spiritualibus ipsis.

Et per hoc patet solutio ad totum.

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. XIII. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

[2] Cf. Ibidem.

[3] I ad Corinth. II, 9.

ARTICULUS IV.

An inferior cum superiori potest committere simoniam ?

Tertio quæritur, Utrum inferior cum superiori committere possit simoniam : et præcipue aliquis de Ecclesia cum Domino Papa ?

Et videtur, quod non : quia

1. Jacob non commisit simoniam emendo hoc quod sibi ex successione debebatur, sed potius Esau qui hoc alio modo dare voluit : ergo cum omnia sint credita Domino Papæ, quæ sunt Ecclesiarum, videtur quod ipse numquam committat simoniam accipiendo a personis ecclesiasticis pro spiritualibus, cum sibi alias non darent.

2. Adhuc, Nulla persona habet jus in bonis ecclesiasticis nisi per jurisdictionem Domini Papæ : ergo sicut ipsa persona accipit, ita Papa potest accipere.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Simonia dicta est simonia a contractu quem voluit facere Simon cum Petro qui erat Papa Apostolorum : ergo multo magis cum aliis Papis potest committi simonia.

2. Adhuc, Juvans ad peccatum mortale, et non impediens cum possit impedire, peccat pari peccato cum faciente, ut dicunt Sancti : sed Papa scit istum posse committere simoniam secum, et committit : ergo si non prohibet, sed juvat decipiendo et concedendo quod petit, ipse pari peccato peccat : ergo simoniacus efficitur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod in veritate bene puto, quod simoniam committere possit : nec videtur mihi hoc dubium, quando vendit spirituale.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod non fuit simile : sed potius primogenituræ jus a Domino erat datum Jacob : et ideo redemptio fuit vexationis quam ipse fecit potius quam contractus emptionis. Sed bona Ecclesiarum non sunt data Prælatis ad possidendum, sed ad dispensandum ad usus aliorum, scilicet pauperum : unde non possunt emere et vendere vel etiam dare pro libitu suo cui volunt : sed ad necessitates generales Ecclesiæ vel usus pauperum vel personarum Ecclesiæ sunt expendenda.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod verum est, quod nullus habet jus in Ecclesiis nisi per ipsum : sed tamen non puto hoc esse ex eo quod sua sint, et conferat ut sua, sed quia collatum est ei patrocinium defensionis : sicut etiam legislator dicit, quod omnia sunt Imperatoris ad defensionem et tuitionem : sicut enim dicit Basilius, et Aristoteles dixerat ante eum, tyrannus est, qui omnia extorquet in usus proprios, et non quærit utilitatem subditorum.

ARTICULUS V.

Quibus modis committatur simonia ?

Quarto quæritur, Quibus modis committatur simonia ?

Ponuntur autem multi modi a Jurisperitis qui notantur in his versibus :

Munus, lingua, timor, caro cum fama populari,
Non faciunt gratis spirituale dari.

Vel sic :

Lausque parentela, violenter res data, donum,
Obsequium vile, vendunt jus spirituale.

Quæratur ergo de istis :

1. *Laus* enim est munus ab ore. Est autem, ut dicit Philosophus, laus pro-

prie de actu virtutis, et de virtute secundum quod actus procedit ab ipsa, et quæritur a bonis et notis : sed constat, quod boni secundum virtutem nihil mali intendunt : ergo non emere spiritualia : ergo per laudem non committitur simonia.

2. Adhuc, Laus non est corporale donum, quia fama etiam est Sanctis necessaria : ergo in laude non datur spirituale pro corporali, sed potius pro spirituali : ergo non committitur simonia.

3. Similiter et *parentela* non videtur facere simoniam : quia in omni simonia contractus est : parentela autem facit ut sine contractu donum detur : ergo parentela magis destruit simoniam, quam faciat ipsam. PROBATUR prima per hoc, quod in diffinitione simoniæ cadit emptio vel venditio, quæ non fiunt sine contractu. SECUNDA autem constat per hoc, quod parentela est ad conciliandum amicitiam, quæ facit gratis donari dona.

4. Adhuc, Nos videmus, quod sacerdotium Veteris Testamenti jure propinquitatis habebatur, et omnes alii gradus Levitarum : ergo videtur, quod parentela etiam possit esse ratio habendi spirituales dignitates in Ecclesia : ergo non facit simoniam.

5. Eodem modo objicitur de hoc quod vocat *violentam rogationem*. Quia videtur esse oppositio in adjecto : quia si rogat, non cogit : et si cogit, non rogat : quia rogatio fit ad inclinationem voluntatis liberæ ut pro petitione faciat : violentia autem excludit voluntatem ab extremis, quia violentum est (ut dicit Philosophus) cujus principium est in alio, nihil conferente vim passo : principium autem notat factivam causam, ut dicit Damascenus : ergo videtur, quod nulla est rogatio violenta, vel preçes armatæ.

6. Ulterius objicitur de *donis*. Quia dicit Philosophus, quod « donum est datio irreddibilis : » ergo dona non quærunt dari sibi pro donis aliquid, nec spirituale, nec temporale : ergo non constituunt simoniam.

7. Ultimo etiam de *obsequio vili*. Vile enim obsequium est in vilibus : ergo si in honestis serviret, non videretur committere simoniam : et hoc est falsum : ergo videtur, quod ista nulla sint quæ dicuntur facere simoniam.

ADHUC, Quæritur de casibus tota die occurrentibus, scilicet hypocritarum, qui vendunt pro laude hominum orationes longas, utrum sint simoniaci ?

Et videtur, quod sic : quia dant spirituale pro temporali.

Adhuc, Claustrales vel canonici pactum quidem non faciunt : sed tamen ita diu tardant et considerant circumstantias, donec probabiliter sciant quid dabit recipiendus in confratrem : et si tunc est multum, ipsi eum recipiunt : si parum videatur, refutant. Quæritur ergo, Utrum sint simoniaci ?

Videtur, quod sic : quia causa est (ut dicit Philosophus) qua posita ponitur effectus, et destructa destruitur : sed apud istos posito tanto emolumento quod conjiciunt se percepturos, offerunt præbendam, et cessante non conferunt : ergo temporale est causa conferendi præbendam : ergo committunt simoniam.

Si forte dicas, quod non per se inquirunt, sed alii vice eorum, qui tamen sunt procuratores eorum. CONTRA hoc : Non differt per se vel per alium facere, ubi tota causa est collationis præbendæ, exspectatio lucri temporalis : quia per quemcumque fiat, ipsi hoc exspectant pro collatione : ergo simonia committitur quocumque modo fiat.

SI AUTEM hoc dicatur :

1. Tunc omnia loca religionis perirent : quia tot ibi ponerentur, quod non sufficerent bona : et hoc videtur esse inconveniens.

2. Adhuc, Non est malum inducere homines ad eleemosynas : ergo si inducunt ut eleemosynam cum recipiendo conferant, quam alias non reciperent, non est malum : ergo non est simonia.

Solutio. Responsio. Dicendum videtur, sicut dicunt Jurisperiti, quod quadruplex est spirituale.

Quoddam enim non est vendi possibile pro sua spiritualitate, quia nihil communicat cum corporalibus, et ideo non potest transire in dominium alterius, sicut ipsa dona Spiritus sancti, et virtutes, et beatitudines.

Quoddam est secundo loco spirituale, quod essentialiter totum spirituale est, tamen in corporalibus datum, ut gratiæ sacramentales : et ideo istud vendi quidem de natura sua et de jure non potest : sed sæpe venditur ex parte corporalis operæ, quæ est in potestate ministrorum : sed numquam venditur sine simonia.

Tertium est non essentialiter spirituale, sed potius corporale : sed personis spiritualibus attributum, ad sustentandum eas in spiritualibus exercitiis, ut præbendæ, et alii proventus Ecclesiarum : et ideo ista venduntur : sed committitur simonia in ipsis ratione spiritualis cui attributa sunt.

Quarto et ultimo modo spiritualitatis dicuntur spiritualia inanimata corporalia, quibus tractantur spiritualia quædam, ut vasa decoris domus Dei, ut calices, thuribulum, cruces, libri, et hujusmodi : et de his solum verum est, quod vendi possunt sine simoniæ commissione. Sed differunt, aut enim vendit Ecclesia Ecclesiæ alteri : et tunc integra vendi possunt non aucto pretio pro consecratione valorum. Aut venduntur personis laicis : et tunc prius confringi et commassari debent a sacris personis præmissa oratione pro indulgentia fractionis. Cimiteria autem spirituale jus videntur habere : aut enim sunt consecrata tantum : aut sepulta sunt ibi corpora. Si consecrata tantum, dicunt quod deconsecrari possunt et redigi in usus alios. Si autem sunt ibi corpora beatorum sepulta, cum cinis corporum separari non possit a reliqua terra, sicut corpus Sancti vendi non potest et in alios usus redigi, propterea quod Spiritus sancti, cujus templum fuit dum viveret : ita nec locus sepulturæ illius corporis in alios usus redigi potest.

Dicendum ergo ad primum, quod aliud est pro quo debet esse *laus*, et aliud pro quo est : Philosophus enim tangit hoc tantum quod debet laudari : sed tamen laudatur impius cum malefecerit : et ideo cum ratio dandi spirituale laus est, fit simonia. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod *laus popularis* nihil spirituale habet : imo temporalior est etiam ipso tempore : quia rarior est, et in aerem dissolvitur : sed fama Sanctorum in spiritualibus est, et ideo est spiritualis. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod similiter intelligitur, quod *parentela* debet esse causa et ratio dandi : si enim esset bonitas vitæ causa et parentela concausa, non esset simonia, quia parentela est corporale quid et ex carne derivatum. Ad 3.

Ad argumentum autem dicendum, quod non sumitur ita stricte venditio et emptio in diffinitione simoniæ : sed dicitur *venditio* quando quodcumque pretium facit dari spiritualia pretio largo modo sumpto pro temporali omni quod est tota et sola causa dationis.

Ad aliud dicendum, quod sacerdotium Veteris Testamenti non habuit spiritum, sed fuit umbra spiritualis sacerdotii : sed Novum habet spiritum : et ideo in libertate spiritus donari debent spiritualia novi sacerdotii. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod *coactio violenta* sumitur ibi pro ea quæ inducit timorem in constantem virum. Timorem autem voco amissionis rerum, vel læsionis famæ vel personæ. Cum enim hæc est causa dandi, simonia committitur. Ad 5.

Ad argumentum dicendum, quod non ita stricte sumitur hic *violentum* : sed sufficit ad violentiam hic necessarium mixtum violentiæ : sicut est projectio mercium tempore tempestatis in mare : de talibus enim dicit Philosophus quod

mixta sunt ex voluntario et involuntario : et hoc sufficit hic ad liberalitatem donationis spiritualium amittendam.

Ad 6 et 7. Ad aliud dicendum, quod omne obsequium temporale quod est causa dandi spiritualia, vile est in comparatione ad spiritualia, etsi honestum sit vel utile simpliciter : et ita intelligitur hic *obsequium vile.*

Ad quæst. Ad ultimum dicendum, quod in datione præbendæ tria consideranda mihi videntur, scilicet paupertas loci, libertas spiritualium, et intentio salutis recipiendi. Si locus est pauper, videtur quod non potest conferri præbenda sine multo gravamine personarum ibi degentium, quantumcumque liberaliter vellent si possent dare spirituale, et intendere salutem recipiendi : et tunc videtur mihi, quod per se vel per alios sibi providentes possent dicere, quod si crescerent bona eorum, libenter eum reciperent, et alias non possent eum recipere. *Crescere* autem intelligo cum notabili incremento, ut persona recepta sive gravamine notabili aliorum in loco illo sustineri possit. Si autem non crescant, quod non possint recipere. Sed sub pacto, præcipue quando nulla est loci necessitas, recipere, aperte est simonia.

Ad argumentum autem dicendum, quod hoc non facit causam dationis, sed potius necessitas extorquet : quia libenter darent gratis : et ideo habent oculum ad hoc in collatione.

Ad auctoritatem autem Philosophi dicendum, quod in naturalibus verum est quod dicit : sed in voluntariis quotidie fallit : quia bene potest esse, quod aliquid simpliciter volo pro causa bona et honesta, nec tamen possum : et tunc aliquo posito facio, quo non posito non facio : et non est causa factionis secundum quod ex voluntate mea procedit, ut patet cuilibet.

Et per hoc patet solutio ad totum.

G. *Distinctio simoniacorum.*

Simoniacæ autem hæresis tripartita est distinctio. Alii enim simoniace a simoniacis ordinantur : alii simoniace a non simoniacis : alii non simoniace a simoniacis. Unde Nicolaus Papa[1] : Statuimus decretum de simoniaca tripartita hæresi, id est, de simoniacis simoniace ordinantibus vel ordinatis, et de simoniacis simoniace a non simoniacis, et de simoniacis non simoniace a simoniacis. Simoniaci simoniace ordinati vel ordinatores, secundum canones, a proprio gradu decidant. Simoniaci etiam simoniace a non simoniacis ordinati, similiter ab officio removeantur. Simoniacos vero non simoniace a simoniacis ordinatos, misericorditer per manus impositionem pro temporis necessitate in officio permittimus permanere.

[1] Cf. I, quæst. I, cap. *Statuimus decretum.* (Nota edit. Lugd.)

Quod intelligendum est de his qui ordinantur a simoniacis, ignorantes eos esse simoniacos. Hos facit simoniacos non reatus criminis, sed ordinatio simoniaci.

II. *Alexander Papa de his qui violenter a simoniacis vel ab hæreticis ordinantur.*

Similiter cum decernit Alexander Papa simoniacos omnino damnandos ac deponendos, subintelligendum est, nisi violenter quis attractus fuerit [1]. De his enim et a quibuslibet hæreticis violenter ordinatis, dicit Innocentius, quod possunt habere aliquem colorem excusationis, si statim discedunt ab eis, et pessimo eorum conciliabulo renuntiant [2].

ARTICULUS VI.

Quare venditores spiritualium dicuntur simoniaci, *cum tamen non sequantur Simonem, sed potius Giezi ?*

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, « *Simoniacæ autem hæresis*, etc. »

Quæritur,

1. Cum venditores non imitentur Simonem, sed potius Giezi, quare dicuntur *simoniaci ?*

2. Item quæritur, Cum simoniaci non habeant jus percipiendi præbendas, utrum tenentur ad restitutionem ?

Videtur, quod sic : quia percipiunt non suum.

3. Adhuc quæritur de quodam casu. Ponamus enim, quod ego scio Episcopum meum esse simoniacum, vel alias irregularem et latenter. Adhuc toleratur ab Ecclesia. Et instent ordines : et mihi præcipiatur, quod ordines accipiam, quid debeo agere ? si enim accipiam a simoniaco, degradandus sum : si autem non accipio, inobediens sum : ergo sum perplexus.

Responsio. Dicendum ad primum, quod large dicuntur *simoniaci* sive emant sive vendant : quia etiam Simon emptam gratiam vendere postea cogitavit : tamen versus est differentiam notans, Solutio. Ad 1.

Quod Giezi vendit, Simon conducere quærit

Ad aliud dicendum videtur, quod si scienter commisit simoniam, ad restitutionem tenetur. Si autem eo ignorante commisa fuit propter eum per alios, non tenetur quamdiu ignorat : sed postquam sciverit, tenetur, ut videtur. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod in tali casu debeo quærere licentiam, aut aliam viam Ad 3.

[1] Cf. I, quæst. 1, cap. *Ergo Simoniacos*. (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. I, quæst. 1, cap. *Constat*. (Nota edit. Lugd.)

evadendi : si autem non possum habere, debeo, quærere effugium obedientiæ : quod si nec hoc habere possum, debeo dolens suscipere ordinem tituli.

Ad argumentum contra, dicendum quod non intelligitur de his qui latentes sunt, quos adhuc tolerat Ecclesia. Sed hoc hodie vix habet locum, quia fere nullus nisi nummularius habet locum in templo.

I. *De ætate ordinandorum ita decrevit Nicolaus Papa.*

Sacri, inquit, canones sanxerunt, ut subdiaconus non ordinetur ante quatuordecim annos, nec diaconus ante quinque et viginti, nec presbyter ante triginta. Deinde si dignus fuerit, ad Episcopatum eligi potest : quod nos etiam pari modo servare jubemus [1]. Item, Fabianus : Si quis triginta aetatis non impleverit annos, nullo modo presbyter ordinetur, etsi valde sit dignus : quia et ipse Dominus triginta annorum baptizatus est, et sic cœpit docere [2].

ARTICULUS VII.

An canones bene disposuerint de ætate ordinandorum, cum tamen non servetur?

Deinde quæritur de hoc quod dicit ibi « *Sacri, inquit, canones*, etc. »

Hoc enim hodie præcipue in religionibus non observatur : ergo videtur, quod violent canones sanctorum patrum : et hoc est peccatum mortale.

Responsio. Dicendum, quod sicut in matrimonio malitia quandoque supplet ætatem, ita e converso in religionibus morum gravitas et disciplina supplet ætatem : præcipue cum hoc quod hic dicitur de his qui promoventur non ad ordines tantum, sed etiam ad jurisdictionem, ut archidiaconi, presbyteri, et Episcopi.

Et hæc de *Ordine* dicta sunt a nobis pro tempore præsenti.

[1] Cf. Dist. LXXVII et LXXVIII.

[2] Cf. Luc. III, 21 et 23.

DISTINCTIO XXVI.

De matrimonio secundum causam formalem.

A. *De sacramento conjugii, cujus institutio et causa ostenditur.*

Cum alia sacramenta post peccatum et propter peccatum exordium sumpserint, matrimonii sacramentum etiam ante peccatum legitur institutum a Domino : non tamen ad remedium, sed ad officium. Refert enim Scriptura, Genes. II, 21 et seq., in Adam misso sopore, atque una de costis ejus sumpta, et exinde muliere formata, virum in spiritu intelligentem ad quem usum mulier facta esset, post exstasim prophetice dixisse : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea... Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ : et erunt duo in carne una* [1].

DIVISIO TEXTUS.

« *Cum alia sacramenta post peccatum*, etc. »

In hac parte quatuor inquirit Auctor de matrimonio, scilicet primo de causa. Secundo, de effectu, scilicet ubi de bonis matrimonii agit, distinct. XXXI, ibi, A, « *Post hæc de bonis conjugii*, etc. » Tertio, de statu, distinct. XXXIII, ibi, A, « *Quæritur hic de antiquis patribus*, etc. » Quarto, de materia, scilicet quæ personæ sint legitimæ, et quæ non, distinct. XXXIV, ibi, A, « *Nunc superest attendere, quæ personæ sint legitimæ*, etc. »

Circa primum inquiruntur duo. Primum est, de causa institutionis matrimonii. Secundum est, de causa ipsius matrimonii secundum se : et hoc tangitur distinct. XXVII, ibi, A, *Post hæc advertendum est*, etc. »

In ista distinctione tria facit : primo enim tangit de institutionibus matrimonii. Quia autem nihil instituit Deus nisi bonum, ideo in secunda parte reprobat errorem quorumdam hæreticorum dicentium matrimonium esse malum, ibi, E, « *Fuerunt nonnulli hæretici*, etc. » Quia vero iterum ex institutione signans est

[1] Genes. II, 23 et 24.

omne sacramentum, ut dicit Magister Hugo, ideo in tertia parte ostendit quid sit res et quid sit signum in hoc sacramento, ibi, F, « *Cum ergo conjugium sacramentum sit*, etc. »

Et ex his satis patet *Littera*.

ARTICULUS I.

Quare matrimonium sit institutum ?

Incidit autem primo quæstio de hoc quod dicit, ibi, A, « *Cum alia sacramenta*, etc. »

1. Luc. enim, x, 34, dicitur, quod ligaturis sacramentorum sunt ligatæ plagæ saucii [1] : sed ligaturæ non sunt necessariæ nisi sauciato : igitur sacramenta non sunt necessaria nisi vulnerato peccatis : sed eadem est ratio sacramenti et omnis sacramenti : ergo omnis sacramenti est alligare saucium : ergo et istius : falsum est ergo quod dicit in *Littera*.

2. Item, Sacramentum de se ordinatur contra peccatum, ut notatum est in principio harum notularum super quartum *Sententiarum* : ergo si non sit peccatum, non etiam erit sacramentum : sed si non est sacramentum, non est matrimonium per locum a genere : ergo si non est peccatum, non est matrimonium : et ita falsum iterum dicit in *Littera*.

3. Item, Differt gratia in sacramentis, et virtutibus, et donis, ut supra probatum est : cum igitur omnis sacramentalis gratia ordinetur contra peccatum, videtur quod etiam gratia matrimonii contra idem ordinetur.

4. Item, Sicut se habet janua sacramentorum et fundamentum, ita se habent omnia superædificata : sed janua sacramentorum quæ est baptismus, ordinatur contra vulnus peccati : ergo et omnia superædificata : sed unum superædificatorum est matrimonium : ergo matrimonium ordinatur contra peccatum.

5. Item, Quidquid fit secundum indulgentiam, ordinatur contra peccatum : sed matrimonium fit secundum indulgentiam : ergo ordinatur contra peccatum. Prima et secunda posterius in hac eadem distinctione scribuntur in *Littera*.

6. Item, Maxime corrupto, maxime necessaria est medicina : sed generativa maxime est corrupta : ergo sibi maxime necessaria est medicina : sed medicinam non habet nisi matrimonium : ergo matrimonium est medicina ejus : sed constat medicinam non ordinari nisi contra morbum : ergo matrimonium ordinatur contra morbum peccati.

7. Item, In quo primo sentitur morbus, contra id principaliter ordinatur medicina : sed morbus primo sentitur in genitalibus : ergo primo medicina contra hoc invenitur : est autem hæc medicina matrimonium : ergo matrimonium est medicina, et tantum, ut prius.

In contrarium hujus est, quod

1. Non attendentes medicinam peccati, ordinant leges matrimonii, sicut civiles : ergo non est contra peccatum tantum.

2. Item, Non existente peccato adhuc fuisset multiplicatio : sed non nisi per matrimonium : ergo matrimonium fuisset non existente peccato : ergo non spiritualiter vel substantialiter ordinatur contra peccatum.

3. Ad idem faciunt ea quæ dicuntur in *Littera* quæ supponuntur ad præsens.

Solutio. Dicendum est cum Magistro, quod matrimonium non habet substantialem ordinem contra peccatum : sed principaliter est ad officium, in quo tamen officio inventum est remedium contra vulnus quod accidit ex peccato.

[1] Luc. x, 34 : *Et appropians alligavit vulnera ejus.*

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod omnia sacramenta sunt ligaturæ plagarum saucii : sed hæc ligatura adhibita est partim de novo institutis, partim etiam institutis ante, sed tamen effectum medicandi contrahentibus a passione Christi. Unde illud quod est sacramentum potuit esse ante peccatum : sed tamen secundum quod sacramentum est unctio vulneris, sic est institutum contra peccatum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod omne sacramentum in quantum est sacramentum, vel actio sacratione sua sanans, contra peccatum ordinatur : sed tamen non oportet, quod omne illud quod est sacramentum, habeat illud, ut patet ex præhabitis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod illa differentia accidit gratiæ sacramentali in quantum hujusmodi, et non est ejus quod est sacramentum si generaliter accipiatur.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod baptismus est fundamentum matrimonii secundum aliquid. Est enim fundamentum ejus quoad faciendum personas simpliciter legitimas : quia quæ sunt de dispari cultu, in aliquo casu possunt separari : sed secundum substantiam matrimonii non est fundamentum matrimonii : et ideo non oportet, quod licet baptismus ordinetur contra peccatum, quod etiam matrimonium ordinetur contra peccatum.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod matrimonium non habet indulgentiam simpliciter, sed tantum secundum hoc quod fit concubitus causa libidinis satiandæ. Potest autem aliis de causis fieri, scilicet spe prolis, vel causa fidei vel debiti reddendi. Et tunc est actus nulla indigens indulgentia.

Ad 6 et 7. Ad aliud dicendum, quod maxime corruptum magis indiget medicina, quam minus corruptum : sed tamen matrimonium non secundum omnem modum est medicina ejus, sed tantum secundum quod est in remedium : unde nihil prohibet quin secundum quod est in officium, possit institutum esse ante peccatum.

Et per illud patet solutio ad ultimum.

ARTICULUS II.

An Adam doluerit in ablatione costæ ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, circa medium : « *In Adam misso sopore, atque una de costis ejus sumpta*, etc.

Et quæruntur hic duo principaliter, et tertium ex incidenti.

Primum principale est, Utrum doluerit Adam in costæ ablatione ?

Secundum, de parte quam sumpsit.

Tertium autem quod ex incidenti quæritur, est tota quæstio de raptu.

Ad primum sic proceditur : .

1. Dolor est sensus divisionis continui, ut dicit Philosophus : sed in ipso dividebatur continuum : ergo fuit in ipso dolor, ut videtur.

2. Item, Anima non tantum secundum se tota naturaliter appetit conjunctionem corporis, sed etiam quælibet pars appetit illius partis conjunctionem cui unita est : igitur dolet naturaliter in divisione a parte illa : constat autem, quod anima Adæ vel pars ejus separabatur a parte illa quæ est ab Adam divisa : ergo naturaliter doluit.

3. Si forte tu dicas, quod somnus ita ligavit sensus, quod non percipit. Contra : Somnus non ligat ita fortiter quin etiam minor dolor excitet, præcipue bene complexionatum, sicut fuit Adam : ergo videtur, quod etiam Adam in tanta divisione evigilaverit : ergo doluit.

Ulterius quæritur, Unde venerit ille sopor ? Quæst.

1. Dominus enim immittendo soporem,

aut contra naturam, aut secundum naturam illi soporem immisit. Si dicas, quod contra naturam, videtur falsum : quia Augustinus dicit, quod Dominus contra naturam quam ipse fecit, non operatus est. Si autem secundum naturam fecit : secundum naturam non fit somnus nisi per cibi evaporationem : sed Adam tunc non comederat : ergo ipse secundum naturam somnum habere non poterat.

2. Adhuc, Videtur falsum quod dicit in *Littera*, quod in spiritu intellexit ad quem usum mulier facta fuerit : quia somnus est ligamentum sensuum per se, et rationalium virium per accidens : sed ligatis rationalibus viribus impossibile est aliquid intelligere : ergo non potuit Adam tunc intelligere ad quem usum mulier esset facta.

3. Item, Si aliqua potentia accipit ab anteriori, si anterior non sit in actu, posterior non erit in actu : sed ratio accipit a sensu : ergo cum sensus est ligatus, non erit ratio in actu : sed in somnis est sensus ligatus : ergo ratio non potest esse in actu : ergo falsum est quod dicit in *Littera*.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod Adam non doluit in separatione costæ ab ipso : cujus multiplex assignatur causa : una quam habet Augustinus : quia ille hoc facere potuit, qui eum condidit, ut non doleret quando costam accepit.

Alia autem causa est, aut potest esse : quia illud quod in homine est de superfluo individui, licet de necessario speciei, separatur ab homine non tantum sine dolore, sed etiam cum delectatione. Et hoc quidem dupliciter : quandoque enim illud superfluum est in quo fiat homo, sicut est semen hominis : et hoc separatur per naturæ actionem et decisionem. Aliud autem est non in quo est ut fiat homo, sed ut fieri possit, ut dicit Augustinus, hoc est, in quo est possibilitas obedientiæ : et hoc non separatur nisi per actum primi opificis : et hoc modo separata est costa in qua non erat, ut fieret mulier, sed ut fieri posset. In semine autem non est possibilitas materialis tantum, sed etiam formalis : unde in ipso est ut ex ipso fiat homo. Utrumque autem separatur cum delectatione, ut puto, etiamsi non esset peccatum, sed non esset delectatio ligans ad rationem : et hoc est quod dicunt Avicenna et Constantinus, quod natura in coitu posuit delectationem ut appeteretur propter indigentiam speciei.

AD PRIMUM autem dicendum, quod sensus divisionis continui qui facit dolorem, est sensus divisionis sive separationis conjuncti ad consistentiam individui pertinentis : costa autem non fuit sic, sed potius fuit superfluum individui datum ad multiplicationem speciei. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod anima non appetit uniri alicui, nisi ei quod est materia animæ, prout ipsa est motor et forma organici corporis physici : tale autem non fuit costa, ut jam habitum est. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod non evigilavit : quia separatio dictis de causis non incussit dolorem. Ad 3.

AD ID quod ulterius quæritur, dicendum quod secundum naturam immisit soporem.

Ad id autem quod contra objicitur, dicendum, quod Dominus creavit Adam per omnia perfectum secundum statum animalitatis : et ideo venæ plenæ erant sanguine, et vasa nutritiva plena nutrimento : et ex illis processit ei somnum. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod non semper ligantur vires animæ rationalis : sed quandoque magis laxantur, in quantum anima tunc circa alia non occupatur : et tunc fiunt revelationes, sicut dicitur, Numer. XXIV, 4 : *Qui cadit, et sic aperiuntur oculi ejus*, id est, qui jacet dormiens et sopiens, et sic videt Dei visiones : et sic fuit in Adam. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod intellectus non semper sumit a sensu, sed potius quandoque sumit ab intelligentiis separatis, et illarum impressiones sunt in ip- Ad 3.

so, quando circa strepitus sensuum non occupatur : et hoc fit in somnis, et præcipue in sopore propter differentiam quam quidam assignaverunt somni et soporis, dicentes quod *somnus* sit quies animalium virtutum cum intensione naturalium, *sopor* autem quies animalium cum intensione intellectualium.

ARTICULUS III.

An Heva de osse vel de carne debuit formari?

Secundo quæritur de parte quam sumpsit, scilicet de costa ?

Videtur enim, quod carnem assumpsit et costam : quia

1. Infra dicit : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*[1].

2. Adhuc, Videtur quod melius fuisset sumere carnem : quia caro erat formabilior quam os, et magis apta figurationi : ergo videtur, quod magis debuit carnem quam costam sumere.

3. Item, Mulier est mollior viro : ergo de molliori materia videtur fuisse sumpta : sed hæc non est os : ergo videtur, quod de osse non debeat sumi.

4. Adhuc, Videtur quod nec de osse, nec de carne sumi debuit : quia quod est actu aliquid, non potest esse potentia ad illud : sed os actu est os : ergo non potuit potentia esse os : ergo de osse non potuit fieri os mulieris.

5. Adhuc, Quod est actu pars una hominis, non est potentia omnes partes : sed os est actu pars una hominis : ergo non est potentia partes omnes : sed illud ex quo facta fuit mulier, potentia fuit tota mulier : igitur non debuit actu esse pars aliqua hominis : sed os est actu pars una : ergo illud unum ex quo facta est mulier, non debuit esse pars illa quæ est os.

Solutio.

Responsio. Dicendum, quod de osse facta est et debuit fieri mulier, multiplici de causa : quarum una causa est, per hoc daretur intelligi potentia opificis : quia etiam non tantum de obediente, sed etiam de inobediente et de duro quæque mollia producere potest. Alia causa est : quia si de molli materia accepta fuisset, nimis mollis fuisset effecta, et de mollitie ejus excusata videretur : et ideo Dominus mollitiem complexionis temperare docuit per duritiem materiæ: ut sic constantiam et continentiæ duritiem universaliter mulier doceretur.

Quare autem sumpta est de latere, et non de capite, vel pede, Magister in secundo *Sententiarum* assignavit rationem : et hæc sufficiant. Ad 1.

Ad primum ergo dicendum, quod non ideo dicit, Caro ex carne, quod essentialiter sit de carne sua sumpta, sed quia originaliter : quia caro pro costa repleta est, et costa in carnem et alias partes mulieris transformata. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod licet caro formalior sit quam os, tamen artifici infinitæ virtutis unum formalius non est reliquo : et ideo prædictis de causis os et non carnem sumpsit. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod hoc habet mulier ex complexione, et non ex materia, ut prius explanatum est. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod hoc verum est quamdiu manet in actu partis illius cujus formam habet : sed Dominus transformavit seu transmutavit os a forma ossis, et tunc induit ei formam aliam. Ad 5.

Ad ultimum dicendum eodem modo.

Et sic patet solutio ad totum.

[1] Genes. II, 23.

ARTICULUS IV.

An Adam prophetice dixit : Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, ante finem : « *Post exstasim prophetice dixisse*, etc. »

De rebus enim præsentibus quæ subjacent sensui et rationi, non est prophetia : sed quod ad hunc usum facta fuit mulier, subjacuit rationi accipienti ex sensu : ergo non dixit hoc prophetice.

Si autem dicatur, quod prophetia refertur ad statum Ecclesiæ futurum, qui significabatur in muliere, videtur esse falsum : quia non propagarentur sacramenta de latere Christi nisi homo peccasset : ergo non cognoscitur propagatio nisi cognito peccato : ergo præcognovit Adam suum casum, quod negat Augustinus, et etiam in secundo *Sententiarum* est probatum.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod prophetia refertur ad statum futurum Ecclesiæ, et non ad præsentem usum mulieris : quia ille ex discretione sexus et ratione poterat sensibiliter cognosci. Solutio.

Ad hoc autem quod contra objicitur, dicendum quod non sequitur : hoc non fit sine illo : ergo non cognoscitur sine illo. Et est instantia : quia lineæ mathematicæ non sunt sine materia sensibili, et tamen cognoscuntur sine illa : et animal universale non fit sine individuo, et tamen cognoscitur sine illo. Et est fallacia consequentis.

Dicunt tamen aliqui, quod ideo non præcognovit Adam casum suum, quia non contulit, nec tenebatur conferre : quia alias liberari potuit. Videtur tamen mihi, quod etiam potest dici, quod scire potuit propagationem futuram de latere Christi, et non præscire casum, etiamsi contulit : quia multis de causis potuit Christus incarnari, et non tantum pro peccato.

B. *De duplici institutione conjugii.*

Conjugii autem institutio duplex est. Una ante peccata ad officium facta est in paradiso, ubi esset thorus immaculatus, et nuptiæ honorabiles : ex quibus sine ardore conciperent, sine dolore parerent. Altera post peccatum ad remedium facta extra paradisum, propter illicitum motum devitandum. Prima, ut natura multiplicaretur : secunda, ut natura exciperetur, et vitium cohiberetur. Nam et ante peccatum dixit Deus : *Crescite, et multiplicamini* [1] : et post peccatum, omnibus pene hominibus per diluvium consumptis [2]. Quod vero ante peccatum institutum fuerit conjugium ad officium, post peccatum vero ad remedium concessum, Augustinus testatur

[1] Genes. I, 28.
[2] Ibidem, VIII, 17 et IX, 1.

dicens : Quod sanis est ad officium, ægrotis est ad remedium. Infirmitas enim incontinentiæ, quæ est in carne per peccatum mortua, ne cadat in ruinam flagitiorum, excipitur honestate nuptiarum. Si vero non peccassent primi homines, sine carnis incentivo ac fervore libidinis ipsi ac successores eorum convenirent. Et sicut remunerabile est aliquod bonum opus, sic coitus eorum bonus esset et remunerabilis. Quia vero propter peccatum lethalis concupiscentiæ lex membris nostris inhæsit [1], sine qua carnalis non fit commixtio, reprehensibilis est et malus coitus, nisi excusetur per bona conjugii.

ARTICULUS V.

An matrimonium potest institui pluribus vicibus ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Conjugii autem institutio duplex est.* »

Videtur enim hoc esse falsum : quia

1. Institutio divina est illa a qua conjugium accepit virtutem, sicut et omne sacramentum : sed institutio divina efficacissima est : ergo non duplicatur vel triplicatur ad idem efficiendum. Prima probatur per diffinitionem sacramenti Magistri Hugonis, qui dicit, quod est ex institutione significans.

2. Adhuc, Alia sacramenta sunt magis efficacia, quam istud : et sufficit in eis institutio una : ergo et in isto.

3. Adhuc, Ad idem non multiplicatur causa secundum causalitatem unam, nisi sit inefficax. Sed ad idem dicitur hic multiplicari institutio : quia per eadem verba fit et ad eumdem actum, scilicet ad crescere et multiplicari, ut patet inspicienti *Litteram* in duabus institutionibus in Adam et Noe et filiis ejus factis [2] : ergo institutio divina fuit inefficax, quod nefas est dicere.

4. Item, In legibus humanis una sola sufficit institutio sancita per imperatorem : ergo multo plus in legibus divinis : ergo non potuit esse duplex institutio matrimonii.

Contra hoc est quod dicitur in *Littera*. **Sed contra.**

Solutio. Dicendum, quod nihil prohibet idem bis vel ter vel pluries institui secundum plures rationes et effectus ipsius : unde cum matrimonium sit in officium naturæ, et in remedium concupiscentiæ : et hoc dupliciter, scilicet ex actu ipso ordinato per fidem thori, et per significationem sacramenti, et ex gratia quæ est ex desponsatione humanæ naturæ cum divina in persona Christi : nihil prohibet matrimonium sic habere duas vel tres etiam institutiones divinas : unam quoad naturam secundum se, aliam quoad naturam corruptam, et tertiam secundum statum naturæ reparatæ per Christum : et sic matrimonium est sacramentum innocentiæ, veteris legis, et legis novæ. **Solutio.**

Ad primum ergo dicendum, quod institutio aperte instituentis efficax est : sed tamen ex parte nostra oportet ipsam duplicari vel triplicari, ut sciamus ipsum esse ad plura, et non ad unum, cum ista plura efficere non possit nisi virtute institutionis. Ad 1.

Si autem objiciat quis dicens, quod una dictione potuit instituere dicens : Va-

[1] Cf. Ad Roman. VI, 19 et VII, 5.

[2] Cf. Genes. I, 28 ; VIII, 17 et IX, 1.

leat matrimonium : ad hoc tamen dicendum, quod hoc non fuit congruum : quia sic revelasset homini suam corruptionem futuram.

Præterea, Cum successu temporis debuit innotescere morbus et medicina, sicut dicitur, Matth. v, 31 et 32 : et hujus causæ sunt supra assignatæ.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod quædam de aliis sunt magis efficacia : sed major efficacia vel minor non est causa unius vel plurium institutionum, sed potius pluralitas effectuum, ut dictum est. Et si arguat quis, quod si istud habet plures effectus : ergo est magis efficax : dicendum quod fallit secundum fallaciam figuræ dictionis mutando speciem prædicamenti, scilicet discretum in continuum vel quasi continuum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod non multiplicatur secundum causalitatem eamdem.

Ad probationem autem dicendum, quod licet repetatur idem actus, non tamen sub eisdem dispositionibus : quia enim propter ipsum æstum concupiscentiæ inundaverat diluvium, et divisim jussi sunt intrare in arcam Noe, et filii ejus, et uxores eorum, poterant timore concupiscentiæ timere ne esset multiplicandum iterum genus humanum : et ideo iterum præcipue excepta concupiscentia per fidem thori et bonum sacramenti, ne rueret in præceps.

Ad 4. Ad ultimum dicendum, quod illa ratio procedit ac si virtus instituentis esset causa unius vel plurium institutionum. Et hoc non est verum, ut patet ex prædictis.

ARTICULUS VI.

An in paradiso fuissent nuptiæ et matrimonium?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo post initium : « *Ubi esset thorus immaculatus, et nuptiæ honorabiles*, etc. »

1. Dicit enim Augustinus in libro de *Bono conjugii*, quod nuptiæ bonum sunt mortalium : sed in paradiso erant homines immortales : ergo non fuissent nuptiæ in paradiso.

2. Item, Joannes Damascenus dicit quod si homo non peccasset, immortalis remansisset : ergo non per nuptias, sed aliter fuisset propagata natura humana : ergo falsum est quod dicit Augustinus in *Littera*.

3. Item, Secundum omnem naturam, habens salutem in se perpetuam, numquam quærit perpetuari in altero ejusdem speciei : sed si homo immortalis remansisset, ipse haberet esse perpetuum salvatum in seipso : ergo non quæreret perpetuari in alio : ergo non fuissent nuptiæ, quia nuptiæ in paradiso non fuissent nisi propter illud.

4. Item, Nihil quærit in alio, quod habet nobilius in seipso : sed hanc permanentiam habens in seipso, nobilius habet, quam qui habet eam in alio : ergo habens eam in seipso non quærit eam in alio : sed homo si non peccasset, habuisset eam in seipso : ergo non quæsivisset eam in alio, scilicet in filiis per fœcunditatem.

In contrarium hujus est, quod — Sed contra.

1. Secundam naturam omne illud cujus tota materia non est intra, multiplicat se per individua, ut materiam inducat sub formam suam : sed hominis materia non tota fuit intra : ergo multiplicasset se per generationem individuorum. Prima constat ex disputatis ab Aristotele in primo libro de *Cœlo et mundo*. Secunda probatur per hoc, quod id quod totam materiam habet intra, impossibile est multiplicari per individua : homo autem est multiplicatus.

Si forte dicatur, sicut Damascenus videtur sentire, quod aliter quam per commixtionem sexus fuisset facta propagatio. Contra : Sexus a Domino in paradiso discretus creatus est. Cum igitur

omnis sapiens finem determinatum intendat in opere suo, ipse finem discreti sexus intendit : non est autem nisi commixtio : masculus enim est qui generat in alio ex se semine proprio, fœmina autem in se ex alio, ut dicit Philosophus : ideo videtur, quod tunc commixti fuissent.

2. Item, Per litteram Genes. II, 20 et seq., patet quod Heva Adæ facta est in adjutorium : constat autem, quod non in adjutorium vitæ, aut operationum : quia non habuit indigentiam tunc homo, præcipue cum vir viro magis cooperaretur ad vitam et operationes, quam mulier viro : ergo relinquitur, quod facta fuerit in adjutorium generationis : sed in diverso sexu juvare non potuit, nisi per sexus commixtionem : ergo videtur, quod tunc ut nunc quoad hoc fuisset propagatio.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod quoad commixtionem sexus idem fuisset modus propagationis tunc, ut nunc.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod dictum Augustini intelligitur secundum naturam mortalium in statu animali : homo enim secundum naturam quidem semper fuit mortalis etiam in paradiso, sed per gratiam innocentiæ habuit immortalitatem, ut disputatum invenire quis potest in fine secundi *Sententiarum*.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod Damascenus non refert dissimilitudinem ad actum commixtionis, sed ad conjunctum quod est corruptio in conceptu, gravitas in imprægnatione, et dolor in partu.

Ad 3 et 4. AD ALIUD dicendum, quod Philosophus loquitur de incorruptibilibus secundum naturam : et hæc non sunt nisi ea quæ natura elongavit a contrarietate et mutatione : et talis per naturam non fuit homo in primo statu, sed ex gratia, ut dictum est.

Per idem patet solutio ad sequens : verum est enim, quod talia naturaliter incorruptibilia, non quærunt salvari vel multiplicari secundum speciem, nisi in individuis.

ARTICULUS VII.

An in paradiso fuisset conceptus sine ardore libidinis ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo post initium : « *Ex quibus sine ardore conciperent, et sine dolore parerent.* »

Videtur enim hoc esse falsum :

1. Aut enim *ardor* ibi intelligitur calor membrorum in coitu, aut illa vehemens delectatio quæ in coitu sentitur. Sed primo modo falsum est : quia etiam in primo statu magis quam nunc calorem habuisset homo obsequentem operibus naturæ : ergo cum opus naturæ sit generare, calor tunc fuisset obsecutus ad opus illud : sed obsequi est extendere membra, ut dicunt Philosophi : ergo et tunc ut nunc vel plus membra extendisset : ergo tunc fuisset ardor. Si autem dicit delectationem. CONTRA : Naturale est in natura bene disposita delectari in propria operatione, ut vult Aristoteles in X *Ethicorum* : sed optime disposita fuisset natura in statu innocentiæ si stetisset homo : ergo in propria operatione magis quam nunc fuisset delectatus : propria autem operatio est generatio : ergo in actu generationis tunc plus quam nunc fuisset delectatus.

Si forte quis dicat, quod usum membrorum habuisset ad imperium rationis, et non virtute caloris. CONTRA : Hoc stultum est dicere : quia ratio non movet, sicut vis affixa organo, sed per imperium tantum : ergo oportet aliquam esse affixam organo cui imperet : hæc autem quæcumque est, non movet sine instrumento : et cum hoc non sit nisi calor, sequitur ut prius.

2. Item, In omni natura complexionata bene disposita dolor gravissimus surgit ex excellenti tactu nervorum, et delectatio vehemens ex tangenti convenienter et suaviter : sed in resolutione seminis convenientissimus fit nervorum tactus, et similiter tunc ut nunc fuisset : ergo tunc ut nunc vel plus fuisset homo delectatus : ergo ardorem delectationis sensisset.

Quæst. Ulterius, Videtur quod cum majori dolore peperisset quam nunc : quia dolor est sensus divisionis continui : ergo sensus divisionis continui nobilius conjuncti magis facit dolorem : sed mulier tunc fuisset nobilius conjuncta, quam modo sit aliqua : ergo in divisione magis doluisset : sed impossibile est nasci infantem debitæ quantitatis sine divisione et extensione membri genitalis : ergo tunc impossibile fuisset parere sine dolore.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod conceptus fuisset tunc sine ardore, et partus sine dolore. Ardor autem dicit delectationem quæ rationem secundum actum suffocat. Et bene concedo quod tunc fuisset major et sincerior delectatio in opere : et tamen sub imperio rationis, quia ratio tunc fuisset confortata gratia innocentiæ, ita quod nihil existens sub ipsa quantumcumque vehemens fuisset, avertisset eam a contuitu immutabilis boni primi.

Et per hoc patet solutio ad totum quod objicitur de *ardore*.

Ad quæst. Ad aliud quod objicitur de *dolore*, dicendum quod dolor nullus fuisset nec divisio : quia nimia extensio mulierum et arctatio provenit ex peccato : sed tunc fuissent membra proportionata nascentibus, ita ut per extensionem non dividentem corpus mulieris infantes potuissent profundi : si tamen etiam tunc corpus fuisset ferro percussum, non fuisset divisum, ut dicit Isidorus : et ideo etiam non fuisset doloris susceptibile.

ARTICULUS VIII.

An matrimonium sit remedium et medicina contra morbum concupiscentiæ ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, circa medium : « *Quod sanis est ad officium, ægrotis est ad remedium*, etc. »

Videtur enim hoc esse falsum :

1. Nulla enim infirmitas accipit medicamentum ab eodem a quo accipit intensionem : sed concupiscentia coeundi est infirmitas : ergo, etc. Constat autem, quod ex materia ad facultatem exhibita et licentia coeundi satisfit concupiscentiæ carnali : et hoc fit per matrimonium : ergo matrimonium intendit concupiscentiam : ergo non est remedium contra morbum concupiscentiæ.

2. Item, Nulla infirmitas curatur per id quod appetit : sed concupiscentia est infirmitas destitutæ naturæ : ergo non curatur per idem quod appetit : appetit autem coitum : ergo non curatur per illum : cum igitur matrimonium consummetur per coitum, videtur quod matrimonium non curet concupiscentiam. Prima probatur per dictum Galeni et Aristotelis, qui dicunt, quod appetitus infirmorum sunt corrupti per ægritudinalem habitum : et ideo eis non est satisfaciendum.

3. Item, Nulla infirmitas manet post suam curam si cura est efficax : sed concupiscentia coeundi adhuc manet et agit post matrimonium : ergo matrimonium non est curans concupiscentiam coeundi.

3. Item, In omnibus corporalibus et spiritualibus medicinæ sunt per contrarium : ergo videtur, quod etiam in isto : videtur ergo cum matrimonium non habeat contrarietatem ad concupiscentiam coitus, quod non sit cura ipsius.

5. Si forte dicas, quod matrimonium est medicina hoc modo : quia concupiscentia coitus quæ rueret in præceps per coitum absolutum, ligatur ad unam : et quia fide thori restringit, ideo efficitur non illicitus, et sic accipit medicinam. Contra : Nullus morbus sic medicatur, quod restringatur ad partem materiæ in qua diffunditur : quia quanto magis restringitur, tanto acerbior efficitur circa id in quo est : ergo nec concupiscentia sic debet medicamentum accipere.

Item, Quod secundum se est illicitum, numquam efficitur licitum ex hoc quod est circa unum et non circa plura : sed concupiscentiæ concubitus secundum se est illicitus : ergo non efficitur licitus ex hoc quod per matrimonium restringitur ad unum conjugium. Prima probatur in omnibus moralibus. Avaritia enim et prodigalitas et sic de aliis, quæ secundum se sunt illicita, numquam licita efficiuntur ex hoc, quod sint circa unum. Secunda probatur per hoc, quod nihil secundum se ruit in vitium et præceps, nisi quod secundum se est illicitum : concupiscentiæ autem concubitus secundum se ruit in præceps, ut sæpe dicitur in verbis Augustini in *Littera :* et sic constat propositum.

Item, In naturis sic est, quod virtus naturalis restricta ad unum, magis intenditur in illo, sicut patet in calido, frigido, et omnibus aliis : cum igitur concupiscentia agit per modum naturæ, videtur quod nec ipsa hoc modo potest capere medicinam.

Solutio. Solutio. Ad hoc autem dicendum videtur, quod matrimonium duplex est medicina concupiscentiæ coeundi. Uno modo ex gratia quam dat in fide mediatoris contrahentibus quæ sibi est gratia sacramentalis : et hæc mitigat concupiscentiam, sicut patet, Tob. vi, 16 et 17 : *Audi me, et ostendam tibi qui sunt, quibus prævalere potest dæmonium. Hi namque qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a se et a sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent, sicut equus et mulus quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos.* Et subjungit, ℣℣. 18 et seq., quod alii timore Dei accipiunt, in quos non habet potestatem. Potestas autem dæmonis ibi vocatur potestas in fomite quoad concupiscentiam coeundi.

Alio autem modo medicatur restringendo legibus divinis et humanis, quibus excluditur turpitudo quæ conjuncta est concupiscentiæ : et hoc modo excipitur *ne ruat in præceps*, sicut dicitur in *Littera.*

Ad objectum ergo primum dicendum, quod non ab eodem accipit intensionem et medicamentum : quia matrimonium per gratiam interiorem ignem fomitis remittit, et per honestatem legum exteriorum divinarum et humanarum turpitudinem tollit vitii : ita quod non manet nisi pœnæ turpitudo quæ est actui inseparabiliter conjuncta. Et hoc falsum est, quod per matrimonium detur facultas et licentia concumbendi : licet enim hoc sit in matrimonio, non tamen est ad hoc, sed potius ad ea de quibus dictum est. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod infirmitas hæc non appetit hanc duplicem sui restrictionem, sed potius licentiosum concubitum : et ita patet, quod illa ratio non procedit. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod infirmitas vitii concupiscentiæ non manet post matrimonium, sed infirmitas pœnæ est minorata duabus de causis supra dictis. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod non omnino per contrarium potest fieri medicina, quando infirmitas radicata est in membris radicalibus et chronica : quia talem medicinam natura sustinere non posset : et sic est hic : quia concupiscentia radicata est in natura corrupta, et ideo fit per contrarium quantum potest, ut salvetur bonum naturæ et gratiæ, ne morbi violentia subvertatur. Ad 4.

Ad aliud quod contra solutionem inductam objicitur, dicendum quod istæ Ad 5.

duæ rationes procedunt ac si fiat restrictio illa tantum per diminutionem materiæ, et non per diminutionem concupiscentiæ : et hoc jam ex dictis patet esse falsum. Et hoc confirmatur ex hoc, quod etiam ille qui æquali concupiscentia ardet in conjugem et meretricem vel adulteram, adulter dicitur in sententiis Sexti Pythagorici, ut infra dicet Hieronymus in *Littera*.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS IX.

An concupiscentia sit mortalis vel lethalis ? et, Cum concupiscentia inhæreat coitui, an ille sit semper mortalis ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, sub finem : « *Lethalis concupiscentiæ lex membris inhæsit*, etc. »

Ex hoc videtur, quod

1. Concupiscentia est lethalis : quia idem est lethale et mortale.

2. Item, Si aliquid vituperatur propter aliquid ei inevitabiliter conjunctum, semper vituperabitur : sed, sicut in *Littera* dicitur, concubitus vituperatur propter concupiscentiam : sed hæc inevitabiliter inhæret coitui : ergo semper vituperatur : ergo semper est mortalis.

3. Item, Unus actus specie in moribus vocatur, qui est circa idem volitum specie, et eodem movente formaliter : sed iste actus sic idem est specie in meretrice et conjuge : ergo est idem specie : sed de similibus specie idem est judicium : ergo si in meretrice est mortalis, et in conjuge erit mortalis. Probatur prima per inductionem : quia in omnibus actio ideo dicitur actio, quia est ab actu facientis, id est, a forma, sicut dicit Commentator super primum *primæ Philosophiæ*. Secunda autem probatur : quia meretrix et conjugata sunt ejusdem speciei, et concupiscentia movens in conjugem et meretricem est ejusdem speciei : quæ est forma delectabilis apprehensi in conjuge et meretrice.

4. Item, In *Littera* parum infra dicet, quod malus est coitus nisi excusetur per bona conjugii : si igitur excusari non potest, semper erit malus. Probemus igitur, quod excusari non possit. Bonum enim prolis comitatur coitum utrobique, scilicet in conjugata et soluta. Bonum autem fidei videtur non operari, quia fides nihil facit nisi ut alteri, ea viva, non conjungatur : sed hæc fides potest dari amasiæ solutæ : ergo nec videtur facere excusationem : sed sacramentum causatur ex individuitate carnis : cum autem conjungitur meretrici, efficitur una caro : ergo videtur, quod omnino æqualiter sit in meretrice et conjuge : et ideo cum non excusent in una, non videntur excusare in alia : et ita habetur propositum.

5. Item, Omne quod excusatur, malum est : sed omnis coitus matrimonialis excusatur, ut dicitur in *Littera* : ergo est malus.

6. Item, Si forte velis dicere, quod cum excusationem habet, efficitur non malus. Hoc primo est contra disciplinam rhetoricam, in qua ad nihil retrahuntur argumenta excusationis nisi ad malum. Secundo autem videtur, quod non possit excusari : quia non sunt facienda mala ut veniant quæcumque bona, ut habetur, ad Roman. III, 8 : sed coitus est malus, ut dicitur in *Littera* : igitur non est faciendus ut eveniant quæcumque bona : ergo nec ut eveniant bona matrimonii.

Hæ autem sunt, vel esse possunt rationes hæreticorum damnantium omnem concubitum matrimonialem.

In contrarium hujus objiciatur sic :

1. Luc. I, 6, de parentibus Joannis Baptistæ charitate se mutuo cognoscentibus dicitur : *Erant ambo justi ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela*, etc. : hoc autem non posset esse

verum si coitus esset peccatum: ergo coitus non est peccatum.

2. Item, I ad Corinth. VII, 3: *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro.* Constat, quod non loquitur de debito pecuniæ, sed corporis: sed nulli debetur peccatum: ergo communicare corpus ad concubitum, non est peccatum conjugum.

3. Item etiam per rationem objicitur sic: Omnis actus voluntarius radicatus in natura, vel hominum communicatione, medium accipit virtutis: sed coitus est hujusmodi actus: ergo accipit medium virtutis: ergo aliquando non solum non est peccatum, sed etiam virtus: et hoc non est nisi in matrimonio: ergo matrimonialis concubitus non semper est peccatum. PROBATUR prima ex inductione in operibus castitatis, fortitudinis, et justitiæ. SECUNDA autem patet ex hoc, quod virtus generativa est virtus naturalis: et ideo necessarius est actus ejus.

4. Item, In unaquaque natura maxime est divinum, quod maxime attingit perpetuitatem: ergo et in homine similiter est: sed quod maxime attingit perpetuitatem, est actus salvans speciem: ergo iste maxime est divinus: ergo licet lege divina vel humana formetur, ipse erit honestus: ergo tunc non tantum non erit peccatum, sed etiam actus virtutis.

5. Item, Quod natura in quibusdam facit in uno et in quibusdam per diversa, æque naturale est in uno et in diversis factum: sed imprægnare et impræguari natura in vegetabilibus facit in uno, et in sensibilibus in diversitate sexus: ergo æqualiter est naturale in utrisque: sed quod est naturale in omnibus, si voluntarium efficiatur, per hoc non efficietur vituperabile: ergo impraegnare et impraegnari per rationalem voluntatem, adhuc non efficitur vituperabile: omne autem voluntarium naturale per rationem ordinabile debitis circumstantiis naturæ, erit actus virtutis: ergo concubitus impraegnans et impraegnatus, sive impraegnantis et impraegnati, potest esse actus virtutis: et inde ut prius.

RESPONSIO. Dicendum, quod profana sunt ea quæ probant rationes primæ: et sufficit ad vituperium illorum hæreticorum dicere, quod ipsi sunt filii adulterorum et filii tenebrarum et diaboli secundum suam propriam confessionem: et ergo etiam hæreditatem patris sui diaboli percipient, id est, pœnas æternas, nisi resipiscant: et hoc certissime verum est. Solutio.

AD HOC ergo quod primo objiciunt, dicendum quod *lethalis* dicitur concupiscentia: quia a letho inducta, non quod semper lethum inducat: dicitur etiam *lethalis*, quia lethali corpori inhæret. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod concupiscentia pœnæ inevitabiliter est adjuncta ad coitum, sed non culpæ. Et pœna non est vituperabilis nisi secundum quid, scilicet secundum quod est ex peccato. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod secundum speciem moris non est idem actus speciei concubitus matrimonialis, et solutus. Ad 3.

Ad probationem autem dicendum, quod materialiter est idem objectum remotum specie, sed non formaliter et propinquum. Remotum enim est materialiter utrobique idem: sed propinquum est materialiter sub circumstantiis, quæ in uno sunt solutum indebitum in suæ lasciviæ fomentum: in alio autem legibus humanis et divinis adstrictum et alligatum ex jure divino et humano, in quo bonum prolis quæritur, vel medicinæ. Similiter habitus movens in uno est concupiscentia fornicandi: in altero autem honestas nuptiarum. Et ideo patet, quod non procedit ratio illa.

AD ALIUD dicendum, quod nullum bonorum matrimonii est in soluta: quia non est bonum prolis: quod patet per hoc, quia de diffinitione boni prolis est, quod honeste suscipiatur, quod non quæritur in soluta. Nec fides est ibi: quia non contingit fidem habere nisi ad suam: et hæc non est sua: sed est ibi quædam stabilita turpitudo. Nec sacra- Ad 4.

mentum est ibi : quia hœc magis radicatur in divisione spirituum, quam corporum. Unde patet, quod probatio illa nihil valet.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod illud quod excusatur, dupliciter excusatur, scilicet sicut id quod est essentialiter reatus, et sicut id quod non est essentialiter reatus, sed est conjunctum turpitudini propter aliquid præcedens quod fuit reatus ejusdem in specie non in numero, a quo est dependentia, ut ad patrem. Quod ergo excusatur primo modo, hoc sine dubio malum est culpæ : et de hoc tenet objectio. Quod autem secundo modo excusatur, non est malum secundum se, nec est culpa ejus in quo excusatur, sed potius pœna ex culpa patris procedens.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod mala culpæ non sunt facienda, nec minima, ut eveniant quæcumque bona : sed coitus secundum se non est hujusmodi culpa, ut patet ex præhabitis.

Tamen cum dicitur, quod coitus *secundum se* est malus vel peccatum, est duplex æquivocatio ejus quod est *secundum se*. Si enim dicat proprietatem sive conditionem naturæ et essentiæ coitus, locutio est falsa : quia sic coitus in paradiso etiam fuisset malus. Si autem dicat exclusionem eorum quæ ordinant coitum legibus et bonis matrimonii, tunc est vera : et sic intelligitur coitus secundum se, id est, per se solus non coarctatus lege et bono matrimonii.

Et hæc distinctio valet tam ad præcedentia, quam ad sequentia.

C. *Quando secundum præceptum, et quando secundum indulgentiam contractum sit conjugium ?*

Prima institutio habuit præceptum, secunda indulgentiam. Didicimus enim ab Apostolo, humano generi propter vitandam fornicationem indultum esse conjugium [1]. Indulgentia vero quia meliora non eligit, remedium habet, non præmium : a qua si quis declinaverit, meretur exitiale judicium. Quod secundum indulgentiam conceditur, voluntarium est, non necessarium, alioquin transgressor esset, quod [2] illud non faceret. Et potest sane intelligi illud sub præcepto dictum hominibus primis ante peccatum : *Crescite, et multiplicamini* [3]. Quo etiam post peccatum tenebantur, usquequo est facta multiplicatio : post quam secundum indulgentiam, matrimonii contractus fuit. Ita etiam post diluvium quo universum pene humanum genus deletum est, secundum præceptum dictum est filiis Noe : *Crescite, et multiplicamini* [4]. Multiplicato vero homine, secundum indulgentiam contractum est, non secundum imperium.

[1] I ad Corinth. vii, 2 : *Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat, etc.*
[2] Edit. J. Alleaume, *qui.*
[3] Genes. i, 28.
[4] Genes. ix, 1.

ARTICULUS X.

An prima institutio matrimonii habuit præceptum?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Prima institutio habuit præceptum*, etc. »

Hoc enim falsum videtur :

1. Aut enim hoc fuit præceptum affirmativum, aut negativum. Si affirmativum : ergo semper tenetur ad illud omnis homo : ergo nullus homo absolutus est ab illo : quia non legitur fuisse retractatum : ergo aliquo tempore etiam monachi et moniales tenentur ad actum matrimonii : quod falsum videtur, cum voveant continentiam perpetuam, et non sit ponderatio condigna continentis animæ. Si autem est negativum : tunc obligat semper et ad semper : et tunc semper oportet hominem esse in actu matrimoniali, quod est impossibile et frivolum.

2. Item, Si fuit tunc præceptum : aut hoc præceptum fuit tunc pro nobis, aut de per se faciendis. Si primo modo : tunc debuit esse in re indifferenti, et non obligare post statum peccati, sicut nec præceptum de non comedendo de ligno scientiæ boni et mali. Si autem est de per se faciendis, cum per se facienda sint semper uno modo, præceptum obligabit uno modo : ergo adhuc obligat omnem hominem, quod falsum est.

3. Item, Videmus quod præceptum de salute individui quod est de comedendo, adhuc obligat omnem hominem : ergo a simili etiam præceptum de salute speciei debet omnem hominem adhuc obligare.

4. Item, Dignior est species quam individuum et magis necessaria : sed ad dignius et magis necessarium est major obligatio : ergo major est obligatio ad actum salvantem speciem, quam individuum : sed ad actum salvantem individuum adhuc obligamur : ergo et ad illum : ergo omnes voventes continentiam, mortaliter peccant vovendo continentiam.

5. Si forte dicas, quod obligabat quando pauci erant homines, et adhuc obligaret in simili casu. Contra : Præceptum morale obligat æqualiter, paucis existentibus et multis : ergo si istud est morale, videtur quod nihil sit dictum, quod paucis existentibus obligat, et multis existentibus non obligat. Si autem dicatur esse cerimoniale, hoc frivolum esse patet cuilibet.

6. Item, Videtur quod omnibus modis adhuc obliget omnes : quia secundum desiderium naturæ semper debet esse ordo naturalium : sed desiderium naturæ est ad omnimodam multiplicationem individuorum : ergo præceptum et ordo naturalium debet esse ad hoc. Probatur prima per hoc quod natura numquam errat, ut dicunt Philosophi, et sapientissima est in suis effectibus et actibus. Secunda autem patet per se.

7. Item, Multis existentibus si quilibet bene faciat continendo, dissolveretur generatio : et hoc esset malum : ergo non bene faceret continendo : sed eadem est ratio de uno et de alio : ergo aut omnes benefacerent continendo, aut nullus : non omnes : ergo nullus : ergo omnes peccant qui continent.

Et hæ sunt vel esse possunt rationes Judæorum dicentium, omnes debere contrahere matrimonium, et judaizantium quorumdam hæreticorum.

Sed contra : Sed contra.

1. Eccli. xxvi, 20 : *Omnis ponderatio non est digna continentis animæ* : sed continentia præcipue est in virginitate, scilicet in individuitate : ergo videtur, quod melior est quam castitas matrimonialis.

2. Item, Præcipuum bonum est quod præcipue præbet facultatem sine impedimento se Domino observandi : sed hæc est castitas virginalis et vidualis : ergo

videtur, quod illa melior sit quam matrimonialis.

3. Item, Virtus est circa difficile et bonum, scilicet honestum : sed magis circa difficile et bonum sunt virginitas et viduitas : ergo magis sunt bonæ quam matrimonium.

4. Item, Viduitati debetur fructus sexagesimus, et virginitati centesimus, matrimonio autem trigesimus tantum : ergo videtur, quod virginitas et viduitas sint meliora quam matrimonium.

5. Item, Non est præceptum de facili ad quod natura per se inclinat, etiamsi sit de faciendis : sed ad actum concumbendi matrimonialiter inclinat natura, et est facile : ergo non debet esse præceptum de illo. PROBATUR prima per hoc, quod omnes dicunt, quod ideo non est præceptum de diligendo seipsum, quia hoc est facile, et natura inclinat se ad illud. SECUNDA autem patet per se.

6. Item, Omne quod præcipitur aliqua de causa, videtur quod non obliget causa illa non existente : sed cum dicitur : *Crescite, et multiplicamini* [1], si sit incrementum et multitudo, non habet causam et rationem præceptum : ergo videtur, quod tunc non obliget.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod hoc præceptum est naturæ ex causa defectus multitudinis : et ideo bene concedo, quod non obligat multitudine existente.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod fuit præceptum affirmativum ex causa determinata factum, et omnem hominum obligat quando est eadem causa, quia tunc est tempus necessitatis : et tunc bene concedo, quod nullo voto obstante omnis homo teneretur si similis esset casus.

AD ID autem quod probatur, dicendum est quod ponderatio personalis boni non est condigna continentis animæ : sed tamen ponderatio boni communis præponderat quantumcumque bono personali, præcipue tale bonum quale est salus speciei humanæ. Et hoc est quod dicit Aristoteles quod si bonum est bonum hominis, melius erit quod civitatis, et maximum bonum quod gentis.

AD ALIUD dicendum, quod est de per se faciendis ex causa quæ est defectus habitatorum mundi et servientium Deo : et ideo non obligat nisi illa causa existente. Ad 2.

AD ALIUD dicendum quod non est simile : quia salus individui non procuratur nisi per idem individuum : sed salus speciei potest procurari per alium. Ad 3.

AD ALIUD dicendum, quod verum est digniorem esse speciem quam individuum, et melius esse quod salvetur species quam individuum, si alterum sine altero salvari non possit : sed salus speciei nullo modo est in periculo multis existentibus hominibus, eo quod ad actum generationis inclinant natura et concupiscentia et amor prolis : et ideo abstinens propter Deum meretur. Ad 4.

AD ALIUD dicendum, quod non est simpliciter datum hoc præceptum, *Crescite, et multiplicamini* [2] : quia non contingit crescere post perfectum incrementum, nec multiplicari post perfectam multiplicationem : sed datum est ex causa, ut dictum est : et ideo obligat illa causa existente, et non aliter. Ad 5.

AD ALIUD dicendum, quod est natura integra et natura corrupta : et secundum hoc habet duplex desiderium : et quia desiderium naturæ corruptæ est permixtum corruptioni, ideo oportet resistere desideriis naturæ et maxime Veneris : ratio autem procedit de desiderio naturæ integræ tantum. Ad 6.

AD ALIUD dicendum, quod multis existentibus, quilibet bene facit continendo : et si quilibet voveat continentiam, certum est, quod tunc Deus suam voluntatem de dispositione mundi revelaret vel per se, vel per fideles Ecclesiæ dispensatores : et tunc illis obediendum esset in omnibus quæ præciperent, aut de servando voto, si forte ex præsentibus nu- Ad 7.

[1] Genes. I, 28 ; IX, 1.

[2] Ibidem.

merus electorum impleretur : vel de frangendo voto et recompensando per materialem fidelium multiplicationem, ne mundus dissolveretur.

ARTICULUS XI.

An actus matrimonialis habet indulgentiam, vel præmium?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, post initium : « *Indulgentia vero quia meliora non eligit, remedium habet, non præmium*, etc. »

1. Videtur enim primo, quod hæc consequentia nulla sit : et est instantia, quia præceptum Domini quodcumque meliora non eligit, sed potius consilium : ergo indulgentiam tantum habet, non præmium : et hoc falsum est.

2. Adhuc, Videtur esse falsum : quod enim faciendum nuntiatur ab Angelo, præmium habet, non indulgentiam : sed actus matrimonii quandoque faciendus nuntiatur ab Angelo : ergo præmium habet, non indulgentiam. Probatur prima ex hoc, quod Deus per Angelos nec mala magna nuntiat nec parva : sed omne quod habet indulgentiam, peccatum est, ut dicitur in *Littera* ex verbis Augustini. Secunda autem probatur per conceptum Joannis Baptistæ et Samsonis, et aliorum quorumdam.

3. Item, Omnis actus ad quem movet virtus formata, meritorius est, et habet præmium : sed talis multoties est actus matrimonii : ergo multoties habet præmium. Probatur prima : quia actus accipit rationem meriti a forma virtutis formatæ. Secunda autem probatur : quia fides thori est virtus formata in habentibus charitatem, et sæpe movet ad actum matrimonii.

4. Item, Omnis actus justitiæ formatæ est meritorius, et habet præmium : sed redditio debiti in actu matrimonii, est actus justitiæ formatæ : ergo est actus meritorius, et habet præmium.

5. Item, Actus, virtutis in quocumque statu dum formata maneat charitate, est meritorius, et habet præmium : sed actus matrimonii est actus cujusdam status continentiæ habentis formam charitatis : ergo habet præmium, et est meritorius.

6. Item, Omne id quod præcipit jus divinum et humanum, et punit si non fiat, est meritorium si fiat in charitate : sed actum matrimonii præcipit jus divinum et humanum, et punit si non fiat : ergo est meritorius si fiat in charitate.

7. Item, Omne id quod in solo timore Dei fit, non cum libidine hominis, potest esse meritorium : talis autem est actus matrimonii : ergo, etc. Probatio majoris est, Tobiæ, III, 18, ubi dixit Sara : *Virum cum timore tuo, non cum libidine mea consensi suscipere.*

8. Item, Apostolus, I ad Corinth. VII, 5 : *Iterum revertimini in idipsum.* Constat autem, quod nullo modo præciperet committi peccatum : ergo reverti ad actum matrimonii non est peccatum : ergo non semper habet indulgentiam post peccatum, ut videtur sonare *Littera.*

9. Item, Regula est apud Doctores, quod nullus debet facere peccatum minus, ut alius evitet majus : sed si coitus matrimonii semper haberet indulgentiam, mulier consentiens viro ad coitum ne ipse incideret in adulterium, faceret peccatum minus, ut alius evitaret majus : ergo hoc non est faciendum mulieri : ergo consulendum est mulieribus, ut non reddant debitum, quod absurdum est : ergo non semper concubitus habet indulgentiam : falsum est ergo, quod post peccatum semper fuerit in remedium : quod tamen videtur sonare *Littera.*

Sed contra :

1. Generaliter loquitur Apostolus cum dicit, I ad Corinth. VII, 6 : *Hoc autem dico secundum indulgentiam :* quidquid autem habet indulgentiam est peccatum, ut dicitur in *Littera :* ergo generaliter

omnis concubitus matrimonialis est peccatum.

2. Item, Cujus causa est mala, et ipsum est malum : sed causa concubitus est concupiscentia ipsi necessario adjuncta : ergo concubitus matrimonii generaliter est malus.

3. Item, In naturis dicitur malum et corruptum, quod malo et corruptioni est permixtum : ergo similiter et in moribus malum dicitur quod corruptioni et malo moris est permixtum : sed coitus matrimonii malo moris quod est fœditas concupiscentiæ, est inevitabiliter permixtus : ergo omnis coitus matrimonii est malus.

4. Item, Quod malum semper consequitur, quando causatur ab illo, videtur esse malum sicut causa mali : sed concupiscentia coitus semper consequitur malum originalis peccati, ut dicit Augustinus in libro de *Nuptiis et concupiscentia* contra Julianum Pelagianum : ergo coitus matrimonii generaliter est malus.

5. Item, Damascenus dicit, quod verecundia est in actu matrimonii : ergo est turpis : sed omne turpe opponitur honesto : ergo coitus matrimonii est oppositus honesto : sed nihil opponitur honesto nisi vitium : ergo actus matrimonii est vitium : ergo est peccatum.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod actus matrimonii quatuor de causis potest fieri, et tribus moventibus. Prima causa est spes prolis. Secunda est fides reddendi debiti. Tertia est in rememoratione boni sacramenti. Quarta est causa infirmitatis sanandæ. Movens autem quandoque tantum est virtus, et hoc tripliciter, scilicet amor cultus Dei propagandi in prole, amor justitiæ in redditione debiti, et fides unionis futuræ in uno spiritu ad Deum : quandoque est movens natura cum virtute : quandoque est movens natura cum vitio, et hoc dupliciter, quandoque enim natura præcedit vitium, quandoque e converso vitium præcedit naturam.

Dicendum ergo, quod si fiat concubitus tribus primis de causis, et primis duobus moventibus, meo judicio actus est meritorius, et habet præmium, et nullam habet indulgentiam. Si autem fiat quarta de causa, et tertio movente, ita quod natura præcedat continendo concupiscentiam ne moveat in uxorem ut in adulteram, tunc est veniale peccatum, et habet indulgentiam. Si autem præcedat concupiscentia, et libido ponatur ultimus finis, est peccatum mortale non habens indulgentiam, nisi per pœnitentiam sicut aliud mortale : quia *hi... libidini suæ ita vacant, sicut equus et mulus in quibus non est intellectus* : et ideo *habet potestatem dæmonium super eos*, ut dicitur, Tob. vi, 17.

Per hoc ergo patet solutio ad primas objectiones.

Ad id quod in contrarium objicitur, dicendum quod non generaliter loquitur Apostolus, nisi dicatur indulgentia concessionis, sicut distinguitur in *Littera* : sed tunc non omne quod habet indulgentiam, est peccatum.

Et quod dicit Augustinus, quod quidquid habet indulgentiam, est peccatum, intelligitur de indulgentia permissionis.

Ad aliud dicendum, quod causa concubitus matrimonii non semper est mala, ut patet ex prædictis : et ideo ratio illa nihil valet.

Ad aliud dicendum, quod coitus matrimonii generaliter est malo pœnæ permixtus, sed non malo culpæ : et ideo non potest dici malum culpæ, sed pœnæ.

Ad aliud dicendum, quod hoc originale peccatum quod innascitur ex concupiscentia, non est ex malo actu, quia non est malus, sed potius ex vi sententiæ justi judicis a qua robur trahit concupiscentia pœnalis, inficiens infantem qui nascitur, eo quod omnis homo generans (ut dicit Anselmus) Adam est in natura generante, qualiscumque sit in persona.

Ad aliud dicendum, quod turpe est duplex, scilicet pœnæ, et culpæ : et coitus matrimonii habet turpitudinem pœnæ, non culpæ : multæ autem pœnæ

tales habent verecundiam, non accusabilem tamen, sicut egestio, urinatio, et hujusmodi : et tale turpe vulgariter vocatur *turpe*, sed non opponitur honesto. Est aliud turpe quod est crimen non habens pulchritudinem in actu virtutis, et hoc opponitur honesto, et est peccatum : sed hoc turpe non est in actu matrimonii.

D. *Quibus modis accipiatur indulgentia ?*

Indulgentia autem diversis modis accipitur, scilicet pro confessione [1], pro remissione, pro permissione. Et est permissio in Novo Testamento, de minoribus bonis, et de minoribus malis. De minoribus bonis est conjugium, quod non meretur palmam, sed est in remedium. De minoribus malis, id est, de venialibus, est coitus qui fit causa incontinentiæ. Illud scilicet conjugium indulgetur, id est, conceditur. Illud vero, id est, coitus talis, permittitur, id est, toleratur, ita quod non prohibetur.

ARTICULUS XII.

An permissio in Novo Testamento sit de bonis moralibus ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, post initium : « *Et est permissio in Novo Testamento, de minoribus bonis*, etc. »

Videtur enim hoc esse falsum : quia

1. Cum quinque sint signa divinæ voluntatis, ut habitum est ante finem primi libri hujus voluminis : sed permissio ibi semper est de malo : ergo non est de minoribus bonis.

2. Item, Non ejusdem est divina operatio et permissio : sed Deus operatur minora bona, sicut et majora : ergo videtur, quod non permittat ea fieri.

3. Item, Præceptum Dei et permissio sunt de signis voluntatis : cum igitur sint diversa, non erunt circa idem : est autem præceptum de minoribus bonis : ergo permissio non est de minoribus.

Ulterius quæritur, Quare dicit *in Novo Testamento ?* Quæst.

Videtur enim, quod permissio non sit circa cerimonialia, sed circa moralia : ergo æqualiter commetitur Novo et Veteri Testamento : non ergo in Novo Testamento tantum est de minoribus bonis.

Ad hoc dicendum, quod *permissio* secundum quod est signum divinæ voluntatis, et secundum quod est de minoribus bonis, non in ratione una sumitur : ibi enim operationi opponitur, cum Solutio.

[1] Edit. J. Alleaume habet, *concessione*, et mihi videtur melius, uti patet ex art. præcedenti, et obj. 1, et ex verbis sequentibus.

utrumque sit circa præsens : unum circa malum, et alterum circa bonum : hic autem opponitur consilio, eo quod majora bona sunt de quibus est consilium : et cum non inclinatur homo ad illa, permittit Deus hominem salvari in minoribus bonis, id est, concedit. Alia autem differentia est : quia in permissione secundum quod est signum voluntatis divinæ, Deus non vult actum, sed aliquid circa ipsum quod ex ipso malo actu ordinato elicitur : hic autem Deus vult actum ipsum : sed magis remuneraret eum, qui esset meriti excellentioris.

Ad 1. Et per hoc patet solutio ad primum quod fallit secundum æquivocationem.

Per idem etiam patet solutio ad secundum et tertium. Ad 2 et 3.

Ad id autem quod ulterius quæritur, Ad quæst. dicendum quod in Veteri Testamento aliud reformat peccatum : quia ibi erat status imperfectionis, gratia nondum propalata, et erant pauci Deo servientes, et omnes gentes per circuitum ad idololatriam pertrahentes : et ideo tunc non erat permissio, sed præceptum, ut multiplicatio fieret colentium Deum, ut cum propagatione seminis fieret propagatio religionis. Et ideo tunc plures erant unius viri uxores.

E. *Quod nuptiæ sint bonæ.*

Fuerunt autem nonnulli hæretici nuptias detestantes qui Tatiani appellati sunt [1]. Hi nuptias omnino damnant, ac pares fornicationibus aliisque corruptionibus faciunt : nec recipiunt in suorum numero, conjugio utentem marem vel fœminam. Quod autem res bona sit conjugium, non modo ex eo probatur, quod Dominus legitur conjugium instituisse inter primos parentes [2], sed etiam quod in Cana Galilææ nuptiis interfuit Christus, easque miraculo commendavit, aqua in vinum conversa [3]. Qui etiam postea virum dimittere uxorem prohibuit, nisi causa fornicationis [4]. Apostolus etiam ait : Virgo non peccat, si nubat [5]. Constat ergo rem bonam esse matrimonium : alioquin non esset sacramentum. Sacramentum enim sacrum signum est.

[1] Cf. S. Augustinum, De Hæresibus, cap. 25. Cf. etiam Hugo, IV Sent. cap. 3.
[2] Cf. Genes. II, 24.
[3] Cf. Joan. II, 1 et seq.
[4] Cf. Matth. XIX, 9.
[5] I ad Corinth. VII, 28 : *Si nupserit virgo, non peccavit.*

ARTICULUS XIII.

An opinio hæreticorum dicentium coitum cum uxore esse peccatum, sit toleranda?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Fuerunt autem nonnulli hæretici*, etc. »

1. Videtur enim esse pro illis quod dicit Apostolus, I ad Corinth. VII, 29 : *Qui habent uxores, tamquam non habentes sint :* non habens enim uxorem non utitur uxore : ergo et habens eam, non debet ea uti.

2. Item, Quod impedit ad Deum recipiendum, videtur esse peccatum : sed hoc facit coitus uxoris : ergo videtur, quod sit peccatum. PROBATUR prima per dictum Isaiæ, LIX, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* SECUNDA scribitur, Exod. XIX, 15, ubi cum populus occurrere debuit Domino, dixit Moyses, quod non appropinquarent uxoribus suis.

3. Item, II Regum, VI, 6 et 7, dicitur Oza percussus, quia cum jacuisset cum uxore sua, voluit tenere arcam ne caderet, eo quod calcitrans bos inclinasset eam : hoc autem esse non posset, nisi magnum peccatum coitus reputaretur : ergo isti hæretici videntur dicere verum.

4. Item, Discipuli audientes a Domino, qualiter esset res viri cum uxore dixerunt : *Non expedit nubere*[1] : ergo videtur, quod hoc sit malum, quia omne bonum est expediens vel honestum : et etiam honestum habet expediens adjunctum sibi, ut dicit Tullius : cum igitur matrimonium sit bonum, ipsum erit expediens.

[1] Matth. XIX, 10.

5. Item per rationem probatur idem sic : Actus naturæ non diversificatur specie propter id quod voluntas ponit circa eum : sed coitus est actus naturæ : ergo propter nullam circumstantiam voluntatis diversificabitur specie : ergo sive fiat cum conjugata, sive cum soluta, est idem specie ; ergo erit ejusdem judicii in bono et in malo. PROBATUR autem prima ex eo quod artificialia causantur a voluntate, et speciem non diversificant. SECUNDA autem per se patet : quia generativa est potentia naturalis.

6. Item, Sicut dicit Philosophus in X *Ethicorum* : « Totum bonum hominis in quantum est hominis, est bonum rationis et intellectus : » ergo quod subvertit illud, est malum secundum se : sed coitus subvertit et ligat rationem : ergo est malum : sed malum hominis quod est culpa, ut dicit Dionysius, est contra rationem esse : ergo coitus generaliter est malum culpæ.

7. Si forte tu dicas, quod coitus subvertit rationem in actu, sed non in habitu. CONTRA : Ex omnibus actibus (ut dicit Philosophus) qui voluntarii sunt, relinquuntur similes habitus : ergo ex actu voluntario qui est actus matrimonii, habitus relinquitur : sed sicut se habet actus ad actum, ita habitus ad habitum : ergo sicut actus subvertit actum, ita habitus subvertit habitum.

8. Item, Actus qui sunt circa passiones innatas, et illi qui sunt circa delectationes æqualiter intensas, æquales sunt in superfluitate : sed actus matrimonii et actus soluti concubitus sunt circa delectationes æqualiter intensas : igitur æquales sunt in superfluitate : sed actus qui æquales sunt in superfluitate delectationis, sunt æqualiter vitiosi : ergo actus matrimonii et soluti concubitus sunt æqualiter vitiosi : ergo sicut concubitus solutus est peccatum mortale, ita et actus matrimonii.

9. Item, In actibus qui sunt circa pas-

siones illatas, æquales sunt qui sunt circa æqualiter terribile : ergo a simili, actus qui sunt circa æqualiter delectabile, sunt æquales : sed actus matrimonii et soluti concubitus sunt circa æqualiter delectabile : ergo sunt æquales : ergo quantum vitium est solutus concubitus, tantum vitium est actus matrimonii.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est :

1. Quod dicitur, I ad Corinth. VII, 30 : *Qui emunt, sint tamquam non possidentes*. Sed non potest intelligi quantum ad usum rei emptæ : ergo nec hoc quod dicit, ℣. 29 : *Qui habent uxores, tamquam non habentes sint*, intelligitur quantum ad usum.

2. Item, Aut matrimonium impedit simpliciter ad Deum recipiendum, aut non. Si sic : tunc Moyses simpliciter debuit interdicere uxores, et non tantum usque ad tres dies. Si non : tunc habetur propositum, scilicet quod non sit peccatum mortale : quia omne peccatum mortale simpliciter impedit ad Deum recipiendum.

3. Item, Pater Joannis laudatur, similiter et mater[1] : sed Joannem illi hæretici condemnant : ergo non potest hoc intelligi de patre et matre spiritualibus : ergo intelligitur de carnalibus : ergo carnalis pater qui coit cum uxore possunt esse sancti : et hoc non esset, si coitus esset peccatum : ergo coitus non est peccatum.

4. Item, Dominus, Matth. v, 32, dicit : *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari*. Ergo debet manere cum ipsa : ergo coitus cum ipsa non est peccatum.

Item, Nihil prohibet actus majoris delectationis esse virtutis, et minoris delectationis esse actum vitii, sicut patet in comedendo quando oportet, et ubi oportet, et quantum oportet, delectabilia, et comedendo ut non oportet, et quando non oportet, et quantum non oportet, grossa cibaria, sicut Esau qui propter vilem escam vendidit primogenita[2] : ergo a simili sic est in coitu : ergo non sequitur si coitus matrimonii sit tantæ vel majoris delectationis, sicut coitus cum soluta, quod si unus est peccatum, sit et alius.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod isti sunt pessimi hæretici qui quondam Tatiani, nunc autem Paterniani vocantur, qui de se perhibent, quod sint filii fornicationum et meretricum : et ideo nihil juris eis in hæreditate temporali dimitti debet, sicut nec aliquid juris habent in hæreditate æterna. Dicendum autem, quod mentiuntur non intelligentes de quibus loquuntur, nec de quibus affirmant.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod sicut patet ex objectione in contrarium facta, non intelligitur, quod non debeant cognoscere uxores, sed quod non debeant spem ponere in eis sicut in re fruibili.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod non impedit ad Deum recipiendum, sed habet incongruitatem ad subito post coitum videndum Deum propter annexam concupiscentiam.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod Oza forte non est ideo percussus sicut dicitur in libro Regum : sed quia cum Levita esset, arcam propriis humeris non portavit. Si autem percussus est propter hoc, tunc fuit propter inidoneitatem ex concupiscentia et carnalitatem, et non ex peccato.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod discipuli dicunt, quod *non expedit*, ideo quia propter intricationem rerum mundanarum retrahit ab obsequio divino : sicut dicit Apostolus per oppositum de virginitate, I ad Corinth. VII, 35, quod *ad id quod honestum est*, provenit, *et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi*. Et non est verum, quod tali non expedienti opponatur bonum gratiæ, nec ipsum est malum culpæ : sed tantum ei expedienti quod sequitur honestum : quandoque enim ip-

[1] Luc. I, 6 : *Erant ambo justi ante Deum*, etc.

[2] Cf. Genes. xxv, 29 et seq.

sum malum dicitur expediens, secundum quod cooperatur ad bonum : licet improprie dicatur, eo quod non cooperatur ad bonum nisi per occasionem.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod actus naturæ duplex est : nam quidam est actus voluntatis qui est natura quædam, et actus naturæ determinatæ uno modo se habentis, quæ diffinitur ab Aristotele, quod est principium motus et status in quo est per se et non secundum accidens. Dicendum ergo, quod actus naturæ secundum quod voluntas est natura quædam, bene variatur ex voluntate, et talis naturæ actus est coitus : sed actus naturæ secundo modo dictæ non variatur ex voluntate.

Ad id autem per quod nititur probare, dicendum quod generativa non est primum movens in actu generationis, sed potius voluntas imperans : et ideo ab illo primo movente coitus est actus voluntarius, et propter circumstantias diversas efficitur peccatum in soluta, et actus virtutis in conjugata.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod ratio dupliciter se habet ad opera illa in eo quod ratio quæ est ratio recta, scilicet ut præcedens, et ut concomitans : præcedens enim ordinat circumstantias quantum debet, et ut, et quando, et cum qua, et quomodo : sed concomitans dirigit. Dicendum ergo, quod vitium subvertit rationem præcedentem, sicut dixit Socrates, et Aristoteles attestatur, quod delectatio subvertit existimationem prudentiæ in minori propositione : et hoc est scriptum in VI *Ethicorum*, cap. de *prudentia*. Sed actus matrimonii non subvertit rationem præcedentem, sed concomitantem : et ideo non est vitium.

Et si objiciatur, quod quia illa ratio concomitans dirigit, si subvertitur, manet actus non directus : dicendum quod non dirigit ut ordinans, sed ut inspiciens: imo actus ordinatus est a præcedenti discretione rationis : et manet iste ordo in actu matrimonii, sicut vis projectiva manet in medio, etiam cessante primo projiciente.

Ad aliud dicendum, quod ex omnibus actibus relinquitur habitus similis actui : Ad 7.
et ideo si ex actibus matrimonii relinquitur habitus, cum actus illi sint ordinati, non erit habitus inordinatus.

Ad aliud dicendum, quod falsum est Ad 8 et 9.
quod supponitur pro vero, scilicet actus esse æquales in malo et bono, qui sunt circa delectationes æquales : quia actus naturæ nec malum nec bonum facit quod est circa delectationes : quod patet ex hoc, quod actus virtutum et vitiorum sunt circa delectationes et tristitias : sed actus facit bonos vel malos, indebitas vel debitas circumstantias et fines habere.

Et per hoc patet solutio ad ultimum : quia illa ratio procedit super simile falsum.

F. *Cujus rei sacramentum sit conjugium ?*

Cum ergo conjugium sacramentum sit, et sacrum [1] signum est et sacræ rei, scilicet conjunctionis Christi et Ecclesiæ, sicut ait Apostolus. Scriptum est, inquit, *Relinquet homo patrem, et matrem suam, et adhærebit uxori*

[1] Edit. J. Alleaume, *sacramentum*.

suæ : et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia [1]. Ut enim inter conjuges conjunctio est secundum consensum animorum, et secundum permixtionem corporum : sic Ecclesia Christo copulatur voluntate et natura, qua idem vult cum eo : et ipse formam sumpsit de natura hominis. Copulata est ergo sponsa sponso spiritualiter et corporaliter, id est, charitate ac conformitate naturæ. Hujus utriusque copulæ figura est in conjugio. Consensus enim conjugum copulam spiritualem Christi et Ecclesiæ, quæ fit per charitatem, significat. Commixtio vero sexuum, illam significat quæ fit per naturæ conformitatem.

ARTICULUS XIV.

An matrimonium sit sacramentum ? et Quæ sit res ipsius ? et, A quo trahat virtutem sui effectus ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, F, « *Cum ergo conjugium sacramentum sit*, etc. »

Et vadit disputatio super totum capitulum ?

Videtur enim, quod Magister male rem hujusmodi sacramenti determinet :

1. Sacramento enim Novi Testamenti substantialior est res contenta et signata, quam signata et non contenta : sed unio fidelis animæ cum Deo in uno spiritu, vel unio duarum naturarum in Christo est res signata et non contenta : ergo videtur, quod non debet determinari respectu illius.

2. Item, Sacramentum novæ legis efficit quod figurat : sed matrimonium est sacramentum novæ legis : ergo efficit quod figurat : sed figurat unionem duarum naturarum in Christo : ergo efficit eam, quod falsum est : ergo non est res ejus : videtur ergo, quod falsum dicit in *Littera*.

3. Item, Quod æqualiter efficitur ab omni gratia et merito vel potissimum a charitate, non videtur esse res matrimonii : sed conjunctio fidelis animæ cum Deo in uno spiritu, efficitur cum virtute, et præcipue charitate : ergo non est effectus matrimonii.

Juxta hoc ulterius quæruntur tria, scilicet an matrimonium sit sacramentum novæ legis ?

Secundo, Quæ sit res ipsius?

Tertio, A quo trahat virtutem sui effectus in ipso ?

Ad primum autem horum objicitur multis modis :

1. Primo quidem ex parte formæ sacramenti : omne enim sacramentum habet formam ab institutione divina promulgatam, quæ tribuit sacramento sanctificationem : sed matrimonium non habet talem formam : ergo non est sacramentum novæ legis. Prima patet ex dicto Augustini qui dicit, quod « accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum. » Secunda autem patet : quia consensus qui efficit matrimonium, est secundum leges eorum qui contrahunt, ut habetur infra in *Littera*.

2. Secundo, Objicitur ad hoc idem ex consideratione materiæ : omne enim sacramentum novæ legis vel plura habent materiam quæ est visibile aliquod elementum, ut aqua, oleum, panis, et hu-

[1] Ad Ephes. v, 31. Cf. Genes. II, 24.

jusmodi, ut dicit Hugo : sed istud non habet materiam : ergo non est sacramentum novæ legis.

3. Ad idem tertio objicitur ex consideratione effectus : quia omne sacramentum novæ legis efficit gratiam quæ intus adjuvat : sed matrimonium non efficit aliquid tale : ergo matrimonium non est sacramentum novæ legis. Probatur prima ex diffinitionibus sacramenti in principio hujus quarti *Sententiarum* assignatis. Secunda autem scripta est infra, ubi dicit : « Matrimonium non meretur palmam. »

Quæst. 2. Secundo quæritur, Quæ sit res ipsius si sit sacramentum novæ legis?

Videtur enim, quod nulla : quia

1. Actus cum turpitudine est consummans matrimonium : ergo non confert gratiam.

2. Item, Quod conceditur infirmitati, sufficit quod vitet pœnam : sed matrimonium conceditur infirmitati : ergo sufficit quod evitet pœnam : videtur ergo, quod non conferat gratiam aliquam.

3. Item, Omne id quod confert gratiam, illius exercitium si iterari potest, non dissuadetur : sed matrimonii, mortua uxore, iteratio dissuadetur, et adjungitur pœna irregularitatis : ergo matrimonium non confert gratiam.

Quæst. 3. Ulterius quæritur tertio, In quo fundetur efficacia ipsius ?

Videtur autem, quod in nullo : quia omne sacramentum efficit quod figurat virtute passionis Christi : sed istud non habet figuram cum passione Christi, quia consistit in maxima delectatione : ergo videtur, quod non habeat aliquid unde trahat effectum.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum ad primum, quod Magister non tangit in *Littera* nisi rem signatam et non contentam : quia secundum eum et multos alios rem aliam non habuit baptismus. Quid autem nobis super hoc videatur, infra patebit in solutione ejusdem quæstionis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod sacramentum novæ legis duplex est : unum quod est sacramentum tantum, aliud quod est sacramentum et officium. Sacramentum tantum est, cujus totus effectus substantialis est in opere operato, sicut est baptismus, confirmatio, Eucharistia, ordo, et extrema unctio. Sacramentum et officium est duplex, scilicet officium personæ, et officium naturæ. Officium personæ est pœnitentia, officium naturæ est matrimonium. Quod ergo dicitur, quod sacramentum novæ legis efficit quod figurat, dicunt quidam intelligi de illo quod est sacramentum tantum : quia illud ita est novæ legis quod non fuit ante eam, et totam vim trahit a nova lege. Et non intelligitur de eo quod est sacramentum et officium : quia in illo est actus personalis et moralis et civilis, qui etiam fuit ante novam legem, et non trahit vim ab opere operato tantum, sed etiam ab opere operante.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod bene conceditur, quod conjunctio fidelis animæ cum Deo non est effectus istius sacramenti contentus, sed signatus tantum. Et ratio dicta est prius.

Ad quæst. 1. Ad id quod quæritur, Utrum matrimonium sit sacramentum novæ legis, dicendum quod matrimonium quadrupliciter consideratur quoad quatuor quæ sunt in ipso : quorum primum est commixtio sexus ad salutem naturæ. Secundum est distinctio circa conjunctiones in diversitate sexus. Tertium autem effectus ejus contra vulnus concupiscentiæ. Et quartum et ultimum est honestas quæ circumstat causam efficientem matrimonii, et amicitia quæ consequitur ex ipso, et adjutorium conjugum ex mutuis operibus sibi invicem communicatis.

Quoad primum quidem est matrimo-

[1] Cf. IV Sententiarum, Art. 5. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

nium de lege naturæ : et quia lex naturæ comitatur omnem legem, et ideo hoc manet in omni lege : et sic institutum est in paradiso.

Quoad secundum autem est de lege Moysi, in qua fit distinctio personarum ad matrimonium legitimarum.

Quoad tertium autem specialiter est de lege Christi, quia ex ipso opere operato confert medicinam contra morbum, quod non faciebat ante nisi in opere operante.

Sed quoad alia tria consequentia matrimonium ex causa efficiente et ex effectu ipsius, est de lege civili. Et hoc modo loquuntur Philosophi de honestate nuptiarum, ut Tullius, Aristoteles, Aspasius, et alii quidam.

Ad 1. Ad objectum autem quod contra objicitur, dicendum quod matrimonium habet formam quæ est consensus per verba expressus. Nec oportet, quod sacramentum semper ex forma habeat sanctificationem : quia hoc non oportet nisi in illo sacramento, quod pure sacramentum est : et talia non sunt pœnitentia et matrimonium, ut prius dictum est : quia illa sunt ad ea circa quæ sunt opera nostra : et ideo oportet, quod perfectionem aliquo modo trahant a nobis. Et ideo in matrimonio pro perfectivo formali est individuitas vitæ, quæ causatur ex consensu in utroque conjugum perfecto existente.

Ad 2. Ad aliud dicendum, eodem modo : quia talis materia non est nisi in illis sacramentis quæ totam rationem efficiendi trahunt a passione Christi, et sacramentis quæ sunt in Christo, sicut est baptismus Christi, passio Christi, resurrectio Christi, et hujusmodi. In his autem quæ sunt circa opera nostra, sunt materia aliqua nostra, vel nos sub aliqua dispositione : sicut in pœnitentia dolor est materia, et in matrimonio nos sub potentia commixtionis sexuum existentes.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod bene efficit quod figurat : quia efficit medicinam contra concupiscentiam. Et qualiter efficiat illam, jam patebit in solutione sequentis articuli, et partim claruit ex præmissis.

Ad id ergo quod quæritur utrum conferat gratiam ? Ad quæst. 2.

Dicendum, quod circa hoc sunt tres opiniones, quarum nulli præjudicandum est.

Prima autem est quorumdam dicentium, quod non confert gratiam aliquam : et secundum hos dicitur sacramentum de hoc et aliis per prius et posterius, quia de aliis dicitur per signare et causare gratiam, de isto autem per signare tantum. Et hæc videtur fuisse opinio Magistri in *Littera* : et fuit opinio Præpositivi et Gulielmi Altisiodorensis, et aliorum antiquorum.

Fuerunt alii qui dicerent, quod confert gratiam, scilicet recessum a peccato, non autem ordinem ad bonum. Et si quæritur, Quæ sit illa gratia ? dicunt, quod est illa quæ excipit concupiscentiam ne ruat in præceps : et secundum illos oportet dicere, quod secundum matrimonium sit gratia illa, vel aliquid ei conjunctum exterius, quod mitigat concupiscentiam, ne ferveat ultra nuptiarum honestatem et bona matrimonii. Et hoc ultimo modo dicunt illi esse gratiam quam confert matrimonium. Et dicunt probabiliter isti, quod hæc est causa quare quidam Patres videntur dicere, quod non confert gratiam, quia non confert eam in ordine ad bonum, sed a malo tantum : ad bonum autem habet quoddam impedimentum non ex se, sed ex consequentibus oneribus. Et hoc dicunt sentire Apostolum, I ad Corinth. vii, 35, dicentem : *Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est*, supple, provocem, *et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi*. Hæc autem opinio plus placet mihi quam prima.

Tertii quidam satis periti dixerunt, quod confert gratiam in ordine ad bonum, non quodcumque bonum, sed

hoc bonum quod facere debet conjugatus : et hoc est quod fideliter conjugi assistat, et opera sua illi communicet, et prolem susceptam religiose nutriat, et hujusmodi. Et hæc etiam probabilis est multum.

Ad 1. Ad objectum autem contra, dicendum quod gratiam confert : et qualiter intelligatur, quod « non meretur palmam, » supra expositum est. Quod autem dicitur, quod « consummatur per actum turpitudinis, » dicendum quod falsum est, sed consummatur per actum honestum a Domino benedictum, cui in pœnam adjuncta est turpitudo concupiscentiæ : et hæc non obstat, ut superius dictum est.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod conceditur infirmitati, sicut Sancti dicunt : sed est infirmitas duplex. Una est infirmitas prostrata jacens in infimis, et alia quæ non jacet, sed est infirma ad excellens elevatum, quod tamen est majori laude dignum. Et quod primo modo conceditur infirmitati, est sicut id quod dicitur, ad Roman. xiv, 2 : *Qui infirmus est, olus manducet*. Et hoc non habet præmium nec gratiam. Sed quod secundo modo conceditur infirmitati, est bonum meritorium, sed non habet laudem excellentem : et hoc est matrimonium, et ideo confert gratiam.

Ad aliud dicendum, quod hoc accidit matrimonio ex adjunctis, et non ex seipso, præcipue tamen ex adjunctis duobus, scilicet concupiscentia quæ est adjuncta actui, et impedimento Dominum obsecrandi, quod adjungitur oneribus ejus : et ideo decipit argumentatio illa per accidens. Ad 3.

Ad id quod tertio quæritur, dicendum, quod trahit efficiendi virtutem ex unione naturarum in Christo, in quibus naturis sponsus Ecclesiæ passus est : propter quod dicitur, Exod. iv, 25 : *Sponsus sanguinem tu mihi es*. Ad quæst. 3.

Et sic patet solutio ad totum secundum duas ultimas opiniones, sed secundum primam non indigent ista solutione.

G. *Qualiter intelligendum sit illud* : Mulier illa non pertinet ad matrimonium, cum qua non est commixtio sexuum ?

Inde est quod quidam Doctorum dixerunt, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, quæ non experitur carnalem copulam. Ait enim Augustinus : Non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua docetur non fuisse commixtio sexus [1]. Item, Leo Papa : Cum societas nuptiarum ita a principio sit instituta, ut præter commixtionem sexuum non habeat in se Christi et Ecclesiæ sacramentum, non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur non fuisse nuptiale mysterium [2]. Item, Augustinus : Non est perfectum conjugium

[1] 27, quæst. 2. cap. *Non dubium est* (Nota edit. Lugd.)
[2] Ibidem, cap. *Cum societas* (Nota edit. Lugd.)

sine commixtione sexuum [1]. Hoc si secundum superficiem verborum quis acceperit, inducitur in errorem tantum, ut dicat sine carnali copula non posse contrahi matrimonium : et inter Mariam et Joseph non fuisse conjugium, vel non fuisse perfectum : quod nefas est sentire. Tanto enim sanctius fuit atque perfectius, quanto a carnali opere immunius. Sed superius posita, ea ratione dicta intelligendum est, non quin pertineat mulier illa ad matrimonium, cum qua non est permixtio sexuum : sed non pertinet ad matrimonium, quod expressam et plenam tenet figuram conjunctionis Christi et Ecclesiæ [2]. Figurat enim illam unionem Christi et Ecclesiæ, quæ est in charitate : sed non illam, quæ est in naturæ conformitate. Est ergo et in illo matrimonio typus conjunctionis Christi et Ecclesiæ : sed illius tantum, qua Ecclesia Christo charitate unitur : non illius, qua per susceptionem carnis, capiti membra uniuntur. Nec ideo tamen minus sanctum est conjugium : quia, ut ait Augustinus : In nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam fœcunditas ventris. Est etiam conjugium signum spiritualis conjunctionis et dilectionis animorum, qua inter se conjuges uniri debent. Unde Apostolus ait : *Viri debent diligere uxores suas ut corpora sua* [3].

ARTICULUS XV.

An matrimonium ante carnalem copulam sit perfectum?

Deinde quæritur de hoc quod dicitur in illo capitulo G, paulo post initium : « *Non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium*, etc. »

Videtur enim hoc esse verum quod dicunt decreta tria primo inducta :

1. Secundum Philosophos enim idem est esse rem perfectam et consummatam : sed matrimonium non est consummatum sine carnali copula : ergo nec perfectum.

2. Item, Perfectum est cui nihil deest de adhuc faciendis : sed in conjunctis per consensum solum, deest aliquid de faciendis adhuc, quia commixtio corporum : ergo videtur, quod matrimonium ante commixtionem corporum non sit perfectum.

3. Item, Hoc videntur innuere verba protoplasti qui dixit : *Erunt duo in carne una* [4] : ergo si non erunt in carne una, non sunt in matrimonio perfecto : ergo antequam efficiantur in carne una, non habent perfectum matrimonium.

4. Item, Si aliquid essentialium alicujus non est perfectum, et ipsum est imperfectum : sed signare est aliquid de numero essentialium sacramentorum : ergo si ipsum in aliquo non est perfectum, sacramentum est ibi imperfectum : sed matrimonii ante carnalem copulam est imperfecta significatio, ut dicit Magister

[1] S. Augustinus, In Soliloquiis.
[2] Cf. Ad Ephes. v, 23 et seq.
[3] Ad Ephes. v, 28.
[4] Genes. ii, 24.

in solutione sua in *Littera* : ergo ante hanc matrimonium est imperfectum sacramentum. PROBATUR prima ex hoc, quod omnia sic perficiuntur, quando essentialia eorum perfecta sunt. SECUNDA autem per hoc ostenditur, quod significare ponitur in diffinitione sacramenti, et signum prædicatur de ipso univoce et in recto, sicut superius de inferiori, id est, ut de subjecto, ut dicit Aristoteles in *Prædicamentis*.

5. Item, Ab eodem trahit sacramentum causalitatem et significationem, ut in principio hujus libri habitum est : ergo quod est imperfectæ significationis, est et imperfectæ causalitatis : ergo est imperfectum in omnibus his quæ sunt de essentia sacramenti novæ legis et veteris : si ergo imperfectum sit illud matrimonium in significatione, imperfectum erit simpliciter illud matrimonium : et sic habetur propositum.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod matrimonium est perfectum per consensum : quia ab illo essentialiter causatur individuitas quæ est essentia matrimonii : et ideo sive contineant pari voto, sive commisceantur, semper est æqualiter matrimonium quantum ad essentiam.

Ad 1. AD ID autem quod contra objicitur, dicendum quod Philosophi perfectum in essentia et consummatum in essentia dicunt idem, et illud etiam dicunt Theologi, quia perfectum est quod attingit terminum et finem ejus quod est fieri : et hæc est forma ultima, et hoc etiam est summum ejus ratione cujus in essentia dicitur *consummatum*, si est summum rei non tantum in esse, sed in ultimo suo posse : et secundum hoc consummatum addit aliquid supra perfectum, quia perfectum dicit illud quod attingit terminum suæ factionis et fieri, sed consummatum dicit ultimum posse consequens ipsum perfectum : sicut infantem dicimus perfectum hominem, non tamen consummatum. Et hoc modo sumitur *consummatum* quando matrimonium dicitur consummatum, scilicet quando est in ultimo suo posse potens significare maxime : et hoc facit, quando commixta sunt corpora, quia tunc plura significat.

AD ALIUD dicendum est, quod perfectum est in quo nihil deest de faciendis quoad esse : sed quoad bene esse potest aliquid deesse : et illa est copula carnalis quæ facit ad bene esse secundum significationem. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod protoplastus dixit hoc de matrimonio consummato, quale tunc erat necessarium, nondum multiplicatis hominibus. Ad 3.

AD ALIUD dicendum, quod significare perfectum, est in sacramento matrimonii, etiam ante carnalem copulam : quia perfecte significat et id quod figurat extra conjunctionem suam, et id quod figurat intra : extra, conjunctionem spiritualem Ecclesiæ cum Deo : intra, unionem spiritualem inter conjuges, ut dicit Magister in fine hujus capituli : sed plura significat per commixtionem, non tamen plus vel magis significat. Et ideo in argumento est fallacia figuræ dictionis, eo quod mutatur continuum in discretum. Ad 4 et 5.

Per idem patet solutio ad ultimum.

Et per hæc patet aliqualiter id quod dicitur in hac distinctione : quia de hoc quod dicit de sanctitate continentium, infra erit tractatus specialis.

Sequitur alia distinctio.

DISTINCTIO XXVII.

De matrimonio secundum causam efficientem, determinans generaliter quod consensus sit matrimonii causa.

A. *Quæ sunt consideranda in conjugio?*

Post hæc advertendum est quid sit conjugium, et quæ sit efficiens causa conjugii, et causa propter quam contrahi debeat, et quæ sint bona conjugii, et quomodo per ea excusetur coitus carnalis, et quæ sint legitimæ personæ ad matrimonium.

Sunt et alia plura in matrimonio consideranda, quæ sub compendio perstringemus.

B. *Quid sit conjugium?*

Sunt ergo nuptiæ vel matrimonium, viri mulierisque conjunctio maritalis, inter legitimas personas individuam vitæ consuetudinem retinens. Ad individuam consuetudinem vitæ pertinet, quod absque consensu alterius neuter continentiam profiteri potest, vel orationi vacare : et quod inter eos dum vivunt, vinculum conjugale permanet, ut alii se copulare non liceat, et ut invicem alter alteri exhibeat, quod quisque sibi. Hac autem descriptione legitimorum et fidelium tantum matrimonium includitur.

Divisio et Expositio Textus.

« *Post hæc advertendum est quid sit conjugium*, etc. »

In hac distinctione tria dicuntur. Prælibat enim primo de his de quibus dicit. Deinde, quid sit matrimonium aperit, ibi, B, « *Sunt ergo*, etc. » Tertio, dicit de consensu qui est causa efficiens nuptiarum, ibi, C, « *Efficiens autem causa.* »

Incidit autem quæstio de hoc quod dicit, ibi, B, « *Sunt ergo nuptiæ vel matrimonium*, etc. »

Videtur enim peccare duo nomina ponens uni diffinito : nominantes enim secundum aliquid nominant : ergo imponentes diversa nomina, aliquid diversum nominant : ergo unica diffinitio non respondet nominibus duobus.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod ipse attendit eamdem rem secundum diversas proprietates. Dicuntur enim *nuptiæ* ab actu matrimonii : *matrimonium* autem dicitur a bonis, quia mulier conjuncta viro munia habet matris in effusione prolis, et aliorum operum in quibus communicat viro.

Sed nunc quæritur, Quare non dicitur *patrimonium* ?

Et dicendum, quod vinculum matrimonii magis onerat matrem, hoc est, eam quæ efficitur mater, quia in dolore profert et nutrit : et ideo magis est munia matris, quam patris.

Ad id autem quod objicitur, quod una diffinitio sequitur duo nomina, dicendum quod est diffinitio rei potius quam illarum proprietatum a quibus nomina sunt imposita. Vel dicatur, quod proprietas qua nuptiæ dicuntur *nuptiæ*, est ad illam qua dicitur *matrimonium* : et ideo utrumque nomen respondet diffinitioni : unum in differentiis remotis, alterum autem in propinquis et ultimis : cum enim diffinitiones necesse sit incipere a generalissimis, continent tam differentias remotas quam propinquas.

ARTICULUS I.

In quo genere sit matrimonium?

Hoc habito, incidunt hic tres quæstiones ad intellectum horum capitulorum pertinentes, quarum prima est hæc, In quo genere sit matrimonium ?

Secunda autem, Quid sit ?

Tertia, de consequentibus matrimonium, de quibus mentio fit in *Littera.*

Ad primum objicitur sic :

1. Nullum est vinculum nisi aliquid sit vinciens quod est ligatio qua vincit : sed matrimonium est vinculum quo ligantur legitimæ personæ contrahentes matrimonium : ergo non est ligatio ipsa : ergo est aliquid quod est ante ipsam ligationem : hoc autem est absolutum : ergo matrimonium est in aliquo genere absoluto.

2. Adhuc. Si quæratur ab aliquo matrimonio juncto, a quo sit ligatus? ipse dicet, matrimonio : ergo matrimonii essentia diversa est a ligatione ipsa : ergo ut prius.

3. Adhuc, Numquam est similitudo inter aliquos, nisi sit qualitas absoluta una in eis ambobus : ergo a simili numquam erit conjunctio vel vinculum inter aliquas personas, nisi sit absolutum aliquid conjungens ambas : et hoc est essentia matrimonii : ergo matrimonium est in genere absoluto.

4. Adhuc, Augustinus in sexto de *Trinitate* dicit, quod « nullum est relativum quin sit etiam aliud quod non est relativum : » sed conjunctio matrimonii relatio quædam est : ergo matrimonium est etiam aliud aliquid quod non est relativum, sed absolutum : ergo in genere absoluto.

5. Adhuc, De essentiali sibi non prædicatur aliquid absolute oblique, nec essentiale de ipso : quia non dicitur, homo est animalis, sed potius animal : sed satis perspicuum est, quod matrimonium oblique prædicatur de conjunctione, quia dicimus, quod hæc est conjunctio matrimonii : ergo matrimonium non essentialiter est conjunctio.

6. Adhuc, Dicit Aristoteles, quod differentes sunt diffinitiones passionum, et subjectorum : quia in diffinitione passionis id quod est essentiale, est sicut genus, et passionis subjectum est ut diffinitio : sicut cum diffinitur simum, et dicitur nasi curvitas, curvitas specificatur et contrahitur a naso : et tamen curvitas est essentia simi, et nasus subjectum : et in omnibus talibus contrahens nihil est de essentia contracti : ergo a simili cum dicitur, conjunctio matrimonii est conjunctio, videtur quod conjunctio trahitur per hoc quod dico matrimonium : ergo matrimonium non est de essentia conjunctionis : ergo videtur, quod sit in aliquo genere absoluto, et non in relatione : et hoc est contra omnes.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus sic objicitur :

1. Matrimonium dividitur per conjunctionem et vinculum : ergo est in ipso tamquam in genere proximo : ergo in genere conjunctionis est sicut in genere primo.

2. Adhuc, Quando alterum de altero prædicatur ut de subjecto, id quod est genus superioris, etiam est genus inferioris : sed conjunctio hoc modo prædicatur de matrimonio : ergo quod est genus conjunctionis, est etiam genus matrimonii : genus autem omnis conjunctionis est relatio : ergo matrimonium est in relatione ut in genere.

3. Adhuc, Quidquid est in uno respectu alterius, et e converso in altero respectu istius, est relativum æquiparantiæ : sed sic in viro et in muliere est matrimonium : ergo, etc.

Solutio. RESPONSIO. Ad hoc dicendum, quod matrimonium est in genere relationis, sicut probant ultimæ objectiones, et dicit relationem æquiparantiæ : quia vir et mulier æquales sunt in his quæ sunt matrimonii.

AD PRIMUM autem quod contra objicitur, dicendum quod matrimonium est ipsum vinculum : sed sicut dicitur, quod paternitas est ipsa natura relationis qua pater refertur ad filium, et tamen paternitas est relatio : sed quia significatur ut abstracta, ideo non quærit determinari extra : ita matrimonium dicitur abstractum : et ideo dicitur matrimonium vinculum sive conjunctio, sicut paternitas relatio : et non est ibi diversitas, nisi in matrimonio. Ad 1, 2 et 3.

Et per hoc patet solutio ad tria prima.

AD ALIUD dicendum, quod Augustinus accipit relativum relatum, et non naturam ipsius relationis : et de ista verum est quod dicit. Sed matrimonium dicit ipsam relationis naturam. Ad 4 et 5.

Et per hoc patet solutio ad omnia præter ultimum.

Ad 6. Et ad illud dicendum, quod non ita conjunguntur cum dicitur matrimonium vinculum, sicut cum dicitur curvus nasus. Prima enim conjunguntur in habitudine formæ ad suum actum, secunda autem in habitudine ad suum subjectum et formam : et ideo non est simile. Cum enim dicitur vinculum matrimonii, simile est ac si diceretur, relatio paternitatis est qua pater refertur ad filium.

ARTICULUS II.

An diffinitiones matrimonii sint bene assignatæ?

Secundo quæritur, Quid sit matrimonium?

Et accipiantur quæcumque diffinitiones inveniuntur de ipso.

Prima autem in *Littera* est hæc : « Matrimonium est viri mulierisque maritalis conjunctio inter legitimas personas individuam vitæ consuetudinem retinens. »

Juris autem periti diffiniunt dicentes : « Matrimonium est consortium vitæ communis, et conjunctio divini et humani juris. »

Hugo de sancto Victore sic diffinit : « Matrimonium est duarum idonearum personarum legitimus de conjunctione consensus. »

Contra primam sic objicitur,

1. Quia dicit : *Viri et mulieris :* poterant enim aliquando haberi plures mulieres ab uno viro : ergo deberet dicere, Viri et mulieris vel mulierum.

2. Item, Quæritur de hoc quod dicit : *Conjunctio maritalis :* sicut enim est maritalis conjunctio, ita et uxoralis : ergo ita bene deberet dicere, uxoralis vel uxoria conjunctio sicut maritalis.

3. Item, In his quæ pertinent ad matrimonium, vir et mulier æquales sunt : ergo ita bene debet illa conjunctio nominari a muliere sicut a viro.

Item, Conjunctio maritalis non videtur esse nisi in actu mariti : actus autem mariti est copula carnalis : ergo videtur, quod non sit matrimonium nisi in copula carnali : et hoc est ante reprobatum.

4. Item, Quæritur de hoc quod dicit : *Inter legitimas personas :* omnis enim persona est legitima, quia quæ non est legitima uni, est legitima alii : ergo videtur, quod hoc superflue sit additum diffinitioni.

5. Adhuc, Si dicatur, quod legitimæ sunt quæ potentes sunt ad coeundum. Contra : Matrimonium nec perficitur nec est per concubitum carnalem : ergo illo non existente non impeditur : ergo videtur, quod etiamsi sint impotentes ad coeundum, adhuc legitimæ sint ad contrahendum.

6. Item, Legitimæ personæ sunt legibus matrimonii ligatæ : ergo uxor alicujus adhuc legitima est ad contrahendum, quod falsum est : ergo male videtur hoc additum.

7. Ulterius objicitur de hoc quod sequitur : *Individuam vitæ consuetudinem retinens.* Videtur, quod sit vita dividua : quia nec in merito nec in actu peccati conveniunt, sed distinguuntur : ergo non habent individuam vitæ consuetudinem.

8. Item, Fiat divortium vel separatio a thoro in perpetuum, tunc inter eos non est consuetudo vitæ individuæ : ergo non est inter eos matrimonium, quod falsum est.

Ulterius quæritur de secunda sic :

1. Inter socios, ut dicunt Philosophi, Aristoteles et Tullius, est consortium vitæ communis, et etiam inter cives, et similiter inter patrem et natum, et communicatio divini et humani juris : ergo videtur, quod sit matrimonium inter eos, quod falsum est.

2. Item, Quid vocatur ibi *jus divinum ?* non enim communicant in divinis. Probatio. Divina (ut dicit beatus Dionysius) non dantur nisi per meritum : sed meritum dispar est inter mulierem et virum : ergo non communicant sibi invicem divina.

3. Item, Contingit sæpe, quod unus conjugum participat et sequitur jus divinum, et alter non : ergo videtur, quod non communicant sibi invicem jus divinum.

4. Similis objectio est de jure humano : quia humano jure et divino vir est caput uxoris : et hoc jus non communicat uxoris : ergo videtur, quod nec divini nec humani juris communicatio sit matrimonium.

Ulterius quæritur de tertia quæ est Hugonis in libro II de *Sacramentis :*

1. Videtur enim instantia contra hoc quod dicit, *Duarum personarum*, etc., hoc quod Jacob habuit duas uxores, et David decem : non ergo est tantum duarum, sed duarum, vel trium, vel plurium.

2. Item, Videtur quod male additur, *Idonearum* : quia idoneitas est per virtutem, vel gratiam dignitatis : et non tantum illæ, sed etiam existentes in peccatis contrahere possunt.

Item, Idonearum aut dicit idoneitatem gratiæ, aut naturæ. Si gratiæ. Contra : Existentes in peccato contrahere possunt, et sunt idonei ad contrahendum : ergo non dicit idoneitatem gratiæ. Si autem dicat idoneitatem naturæ. Contra : Secundum hoc natura omnes homines æquales genuit : ergo omnes æqualiter idonei sunt ad contrahendum, quod falsum est : ergo male ponitur ibi, *Idonearum*.

3. Ulterius, Legitimus consensus est causa efficiens matrimonii : et causa efficiens non est suum causatum : ergo legitimus consensus non est matrimonium : videtur ergo, quod diffinitio sit mala.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod istæ diffinitiones satis bonæ sunt. Prima enim dicit genus, et materiam remotam et proximam, et actum qui est vitæ individuitas. Genus autem est sicut forma : et ideo illa omnibus aliis dari potest.

Ad diffin. 1. Ad 1. Ad primum ergo quod contra objicitur, dicendum quod secundum naturam optime institutum est, ut dicit Magister Hugo, quod non est nisi una unius : propter quod dixit Adam : *Hoc nunc os ex ossibus meis... : et erunt duo in carne una*[1] : non dixit tres vel quatuor. Et quoad hoc, quod secundum naturam optime institutum est, datur hæc diffinitio matrimonii. Et hoc est quod dicit Magister Hugo : « Hoc tempore cum una muliere non simul cum pluribus initur conjugium, dicente Apostolo : *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat*[2]. Non dicit *uxores*. »

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod conjunctio maritalis est unio in maritalem copulam. Ad hoc quod contra objicitur, dicendum quod maritalis copula vocatur communicatio operationum ea communicatione qua vir et mulier communicant conjugaliter : hoc autem contingit fieri etiam non subsequenti copula carnali. Et ita patet solutio ad objectum contra illam particulam.

Ad idem dicendum, quod a digniori denominatur copula illa, scilicet a marito.

Ad hoc autem quod objicitur, quod æquales sunt, etc., dicendum, quod verum est in debiti solutione et petitione : sed tamen in aliis pluribus vir caput est mulieris. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod non omnes personæ sunt legitimæ, sed quædam sunt legitimæ simpliciter, et quædam legitimæ secundum quid. Simpliciter legitimæ sunt quibus non obstat aliquod eorum impedimentorum quæ personas faciunt illegitimas. Legitimæ secundum quid sunt, quibus aliquid obviat. Nec valet, Hæc mulier est legitima huic : ergo est legitima : quia est ibi fallacia secundum quid, et simpliciter. Ad 4.

Ad hoc autem quod objicitur de impotentibus ad coeundum, dicendum quod hæc est una causa illegitimitatis personarum : plures autem esse infra determinantur. Ad 5.

Ad aliud dicendum, quod legitimæ personæ sunt, quibus nullum impedimentum obviat : sed non sequitur, quod illæ semper contrahere possint, quia jam contraxerunt : et tunc essentialiter est inter eas matrimonium. Ad 6.

Ad aliud dicendum, quod *individua* dicitur vita, eo quod opera communicat ad matrimonium, et ad onera matrimonii sublevanda ordinata, scilicet quia non possunt viventes disjungi, ut aliis copulentur quamdiu ambo vivunt : et non vocatur communio in merito vel peccato, quia in talibus personæ manent discretæ. Ad 7.

Ad aliud dicendum, quod etiamsi fiat Ad 8.

[1] Genes. II, 23.

[2] I ad Corinth. VII, 2.

separatio a thoro vel ex malitia, vel ex alia causa justa vel injusta, nihilominus adhuc manet individuitas quoad hoc, quod aliis conjungi non possunt.

iffin. 2. 1. Ad hoc quod objicitur de secunda, dicendum quod consortium viri et mulieris est consortium vitæ individuæ et indissolubilis, nisi per mortem : et tale consortium non est inter socios et alias personas inductas : et ideo etiam non est consortium simpliciter, nisi inter conjuges, sicut dicitur, Esther, vii, 8 : « Consortem regni nostri, Esther, voluit opprimere[1]. »

Ad hoc autem quod dicitur de *communicatione*, dicendum quod intelligitur de communicatione animorum et corporum, nisi de pari consensu abstineatur : et hoc ex divino et humano jure confirmatur. Et si ita intelligatur diffinitio, tunc non tenent objectiones : tamen Decretistæ parum solent curare de diffinitionibus vel aliis ad subtilem intellectum pertinentibus.

n 3. 1. Ad id quod objicitur de tertia, dicendum quod secundum Hugonem sicut ipse glossat, intelligitur diffinitio illa de matrimonio in Novo et non Veteri Testamento contracto. Si tamen aliquis vellet eam extendere ad omne tempus, dicatur ut prius, quod secundum naturam matrimonii una est unius : sed ex causa possunt accipi plures : et hoc contingit per accidens, scilicet quando pauci sunt Deum colentes.

2. Ad aliud dicendum, quod idoneitas hic nec est ex natura, nec ex gratia, sed ex causis legitimis : et ideo illa ratio procedit ab insufficienti.

3. Ad aliud dicendum, quod re vera hæc diffinitio datur per causam efficientem : unde non est ibi prædicatio essentialis, sed potius per causam dicitur, sicut dies est sol lucens super terram.

ARTICULUS III.

An alter conjugum sine altero continere potest?

Tertio, Quæritur de his quæ consequenter dicit Magister in explanatione diffinitionis, et præcipue de hoc quod dicit, ibi, B, quod *absque consensu alterius neuter continentiam profiteri potest, vel orationi vacare : et quod inter eos dum vivunt, vinculum conjugale permanet, ut alii se copulare non liceat; et ut invicem alter alteri exhibeat*, etc.

Videtur enim hoc falsum esse : quia

1. Veri conjuges efficiuntur per consensum : sed post illum ante carnalem copulam, alter irrequisito alio potest convolare ad frugem melioris vitæ : et tunc datur alteri licentia nubendi : ergo falsum videtur quod dicitur in *Littera*.

2. Item, Minus bonum non præjudicat majori bono : sed majus bonum est votum continentiæ, quam matrimonium : ergo matrimonium non præjudicat voto : ergo matrimonium non excludit votum continentiæ : ergo etiam post contractum et consummatum matrimonium, potest fieri votum continentiæ, etiam alio irrequisito.

3. Item, In naturis minus lumen non excludit majus, sed e converso : sed matrimonium est sicut lumen, et votum continentiæ perpetuæ est sicut majus lumen : ergo licet votum excludat matrimonium, tamen ipsum non excludit votum continentiæ perpetuæ.

4. Item, Nulli præcludenda est via proficiendi in melius : ergo nec matri-

[1] Vulgata habet, Esther, vii, 8 : *Etiam reginam vult opprimere, me præsente, in domo mea!* Et infra, xvi, 13 : *Consortem regni nostri, Esther... expetivit in mortem.*

monio juncto : sed per votum continentiæ proficit in melius ; ergo matrimonium non debet eum ab hoc voto impedire.

5. Item, In nulla alia virtute status inferior excludit statum altiorem, sicut castitas incipiens, non excludit statum castitatis proficientis et perfectæ, et sic est de justitia, fortitudine, et omnibus aliis : ergo etiam in continentia status inferior non excludit statum altioris continentiæ : ergo licet aliqua persona matrimonio juncta sit, non tamen potest ei prohiberi per conjugem quin transeat ad continentiam altioris status.

Sed contra. IN CONTRARIUM est, quod nihil est faciendum cum præjudicio juris alterius personæ : sed per matrimonium mulier efficitur juris alterius personæ, et e converso : ergo nihil est faciendum cum præjudicio juris illius : votum autem continentiæ non potest fieri sine præjudicio alterius conjugis : ergo sine consensu suo fieri non potest. PROBATUR autem prima per hoc quod dicit Apostolus, ad Roman. III, 8 : *Et non faciamus mala ut veniant bona : quorum damnatio justa est.* SECUNDA autem probatur per hoc quod dicit Apostolus, I ad Corinth. VII, 4 : *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir : similiter autem et vir*, etc.

Solutio. Ad 1. QUOD EST concedendum, dicendo ad primum, quod ante carnalem copulam non est inter eos nisi vinculum spirituale : et ideo ad solutionem illius sufficit mors spiritualis. Unde cum alter convolat ad frugem vitæ melioris in claustro, tunc moritur spiritualiter : et tunc alter est absolutus.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod bonum minus quando simpliciter est, tunc non præjudicat bono meliori : sed quando melius non potest fieri nisi cum damno et læsione juris alieni, tunc non est transeundum de minori bono ad melius : quia non est melius quod est injustum.

Ad 3, et 4. AD ALIUD dicendum, quod non est simile quod inducitur : quia votum continentiæ perpetuæ in tali casu non est sicut lumen majus, sed potius sicut tenebra injustitiæ ex invasione juris alieni, ut dictum est.

Et per hoc etiam patet solutio ad duo ultima.

C. *De consensu qui efficit conjugium.*

Efficiens autem causa matrimonii est consensus, non quilibet, sed per verba expressus : nec de futuro, sed de præsenti. Si enim consentiunt in futurum, dicentes : « Accipiam te in virum, et ego te in uxorem : » non est iste consensus efficax matrimonii. Item si consentiant mente, et non exprimant verbis vel aliis certis signis : nec talis consensus efficit matrimonium. Si autem verbis explicant quod tamen corde non volunt, si non sit coactio ibi vel dolus, obligatio illa verborum quibus consentiunt dicentes : « Accipio te in virum, et ego te in uxorem, » matrimonium facit.

D. *Auctoritatibus probat, quod solus consensus facit matrimonium.*

Quod autem consensus matrimonium faciat, subditis probatur testimoniis. Ait enim Isidorus : Consensus facit matrimonium [1]. Item, Nicolaus Papa : Sufficiat solus secundum leges eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur : qui solus si forte in nuptiis defuerit, cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur [2]. Item, Joannes Chrysostomus : Matrimonium quidem non facit coitus, sed voluntas : et ideo non solvit illud separatio corporis [3]. Item, Ambrosius : Non defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis [4]. Ex his apparet, quod consensus, id est, pactio conjugalis, matrimonium facit [5] : et ex tunc conjugium est, etiamsi non præcessit vel secuta est copula carnalis.

DIVISIO TEXTUS.

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Efficiens causa matrimonii*, etc. »

Hæc pars dividitur in quatuor partes : in quarum prima ostendit causam efficientem matrimonii. In secunda, inducit opiniones, quare dicatur *conjunx* ea quæ conjungitur matrimonio, ibi, E, « *Quod enim ab ipsa desponsatione*, etc. » In tertia, dicit causam, quare non statim exhibetur conjunx, quando contractum est matrimonium, ibi, M, « *De nuptialibus pactis*, etc. » In quarta et ultima dicit, quæ conjunx efficiatur vidua, mortuo viro, et quæ non, ibi, N, « *Et est sciendum, quod illa sponsa*, etc. »

Harum partium secunda dividitur in tres : in quarum prima tangit opinionem veram : in secunda, falsam cum suis assertionibus, ibi, F, « *Quidam tamen asserunt*, etc. » In tertia, repugnando solvit, ibi, I, « *His autem ita respondemus*, etc. »

Et hæc de divisione istius distinctionis sufficiant.

ARTICULUS IV.

An mutuus consensus per verba vel signa expressus, sit causa efficiens matrimonii?

Incidunt super primam quæstionem Magistri hic quæstiones tres : quarum

[1] 27, quæst. 1, In princip. (Nota edit. Lugd.)
[2] Ubi supra, cap. *Sufficiat* (Nota edit. Lugd.)
[3] S. Joannes Chrysostomus, Homil. XXXII ad cap. xix Matth.
[4] S. Ambrosius. In expositione in cap. II Matth.
[5] Edit. J. Alleaume, *facit*.

prima est, Utrum mutuus consensus per verba vel signa expressus sit causa efficiens matrimonii ?

Secunda, Utrum semper fuerit causa efficiens matrimonii talis consensus, vel non ?

Tertia, Quare in hoc sacramento consensus requiritur pro causa, et non in aliis ?

Ad primum objicitur sic :

1. Dicit Hugo de sancto Victore in libro de *Sacramentis*, tractatu de *matrimonio* : « Eos qui conjunguntur, sic oportet consentire, ut invicem se spontanee recipiant. » Ergo consensus facit matrimonium.

2. Ad hoc autem multæ in *Littera* inducuntur auctoritates.

3. Item, Per rationem objicitur sic : quia de meo non potest fieri tuum, nisi de meo consensu : cum ergo in matrimonio de meo efficiatur tuum, et e contra : ergo oportet mutuum adesse consensum qui hoc efficiat.

Sed contra. Sed quia hoc ab omnibus dicitur, objiciatur in contrarium sic :

1. Matrimonium est sacramentum : sed in omni sacramento efficiens est divina virtus, ut dicit Augustinus : ergo in matrimonio causa efficiens est divina virtus : ergo consensus mutuus non est efficiens causa matrimonii.

2. Item, Diversorum specie sunt diversæ causæ efficientes : sed sacramentum et contractus justitiæ sunt diversa specie : ergo diversæ sunt causæ efficientes : sed consensus est contractus causa : ergo non est causa matrimonii.

3. Item, Omne sacramentum Ecclesiæ consistit in operatione ministrorum Ecclesiæ : ergo et matrimonium : sed contrahentes matrimonium non sunt ministri Ecclesiæ : ergo operatio ipsorum non debet esse causa efficiens matrimonii.

4. Item, Consensus latet : sed causa efficiens debet esse aperta ad minus quoad operationem : ergo videtur, quod consensus non sit causa efficiens.

Si dicas, quod per verba exprimitur. Contra : Verbum sæpe est nuntius fallax, quia dicitur in Psalmo cxv, 11, quod *omnis homo mendax* : ergo videtur, quod per verba non possit sufficienter certificari.

5. Item, Ponamus, quod aliquis dicat verba exprimentia consensum ad decipiendum, et non ad consentiendum : constat, quod hic non est consensus : ergo non est matrimonium : ergo mulier admittens illum, fornicabitur, quod grave est dicere, et falsum est.

6. Item, Matrimonium sicut quærit consensum in uno, ita quærit consensum in alio conjuge : ergo oportet esse duos consensus : et isti duo certificari non possunt : ergo semper remanent in dubio, utrum sit matrimonium vel non : sed qui facit in dubium quod timet esse peccatum mortale, peccat mortaliter : ergo quilibet cognoscens uxorem suam, secundum hoc mortaliter peccaret, quod falsum est.

7. Item, Objicitur de hoc quod dicit, *Per verba expressus :* aliqui enim sunt muti, qui verba non formant : ergo illi contrahere non possunt, quod falsum est.

8. Item, Aliqui sunt sese non intelligentes : ergo isti non possunt contrahere.

9. Item, Aut consensus habet a verbis quod facit matrimonium, aut e contrario verba a consensu, aut utrumque simul habet facere matrimonium. Si tu dicas, quod consensus habet a verbis. Contra : Nihil dat quod non habet : ergo verba habent illud etiam sine consensu : ergo si quis dicat verba, etiamsi non consentiat, ipse efficit matrimonium, quod falsum est. Si e converso verba habent a consensu, similiter objicitur : ergo consensus habet illud ante verba : contingat ergo, quod duæ personæ silenter in se mutuo consentiant : ergo inter eos erit matrimonium : ergo non possunt aliis copulari, quod falsum est. Si autem utrumque simul habet : tunc male dici-

tur in *Littera*, quod solus consensus facit matrimonium.

10. Item, Videmus quasdam suum consensum non exprimere, sed omnino tacere parentibus eas aliis tradentibus : ergo videtur, quod tale non esset matrimonium : quod iterum falsum est.

11. Item, Juramentum fortius est, quam simplex verbum. Ponamus ergo, quod aliquis contrahat hodie in facie Ecclesiæ per verbum de præsenti, et cras vel alio tempore juret in facie Ecclesiæ, quod numquam consenserit, magis standum erit suo juramento, quam suo verbo : ergo istum talem non debet Ecclesia compellere ad commanendum.

Si dicas, quod Ecclesia testis est de præterito consensu. Contra : Ecclesia non est testis nisi de eo quod vidit : sed non vidit consensum : ergo non potest esse testis de consensu, nisi quantum credit verbo quod tunc dixit : sed iste modo jurat, quod numquam intendit consentire : videtur ergo, quod standum sit suo juramento, quod falsum est : ergo videtur, quod causa efficiens matrimonii non sit consensus.

Quæst. Ulterius quæritur de hoc quod additur in *Littera* : *Per verba de præsenti* : et si consentiant in futuro, quod ille consensus non est efficax ad matrimonium faciendum.

Videtur enim hoc esse falsum : quia

1. De quacumque alia re potest fieri contractus in futurum : ergo et de ista.

2. Item, Philosophi locuti sunt de commutationibus et contractibus, et numquam ponunt aliam causam efficientem contractus in futurum, et aliam causam contractus in præsenti : ergo videtur, quod nihil sit quod dicitur in *Littera*.

3. Item, Sicut futurum distat a præsenti per exspectationem, ita præteritum per memoriam, ut dicit Augustinus : cum ergo consensus in futurum non faciat matrimonium, videtur quod neque consensus qui fuit in præterito faciat matrimonium : quod falsum est, quia matrimonium est inter eos qui in præterito consenserunt.

4. Item, Futurum et præsens non differunt nisi per materiam : sed ea quæ tantum materia differunt, non differunt specie per causam efficientem : ergo non est alia causa efficiens matrimonii in futuro, et in præsenti.

5. Item, Majus est intrare claustrum, quam contrahere matrimonium : sed in futurum possum consentire de intrando claustrum : ergo etiam possum consentire in futurum de contractu matrimonii : ergo nihil est quod dicitur in *Littera*, ut videtur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod Magister verum dicit in *Littera*.

Ad object. 1 et 2. Ad primum ergo quod contra objicitur, dicendum quod istud sacramentum, ut prius determinatum est, non est tantum divinum : et dictum Augustini intelligitur de sacramentis tantum divinis : istud autem cum sit circa actus hominum, ab actibus hominum dependet, sicut et pœnitentia in quibusdam actibus suis.

Ad object. 3. Ad aliud dicendum, quod ministri Ecclesiæ simpliciter in administratione habent Ecclesiæ sacramenta tantum divina : sed illa quæ sunt humana secundum doctrinam administranda sunt : et ideo talia propter imperfectum eis adjunctum non administrant, sed docent qualiter honeste et secundum Deum fiant : et hoc sufficit in talibus sacramentis.

Ad object. 4. Ad aliud dicendum, quod latens omnino consensus non potest facere matrimonium, quia non est nisi unius, eo quod non procedit in alium : et ideo consensus in signis expressus facit eum, et tunc non latet.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod verbum quandoque nuntius fallax est : sed tamen quia Ecclesia non nititur ad impossibile, et impossibile est homini cognoscere cor, ideo judicat secundum faciem : et ideo dicit esse matrimonium, quando est per verba de præsenti contractum, et ideo compellit illum commanere.

Ad object. 5. AD ALIUD dicendum, quod quoad illum qui non consentit, non est matrimonium, nec simpliciter est matrimonium : quia matrimonium non est in uno, sed in duobus, et non claudicat : tamen alter excusatur in coitu, quia secundum faciem in plenum est ei satisfactum de matrimonio : et ideo est ibi ignorantia facti particularis, sed non juris sive universalis : et Ecclesia compellit eum commanere, quia secundum faciem judicat : et si vult evitare gehennam, necesse est quod consentiat.

Sed ponamus talem casum, quod aliquis per verba de præsenti decipiat primam in facie Ecclesiæ, sed cum secunda contraxerit vere, quid illi est faciendum ? Dicendum, quod Ecclesia debet eum compellere ad primam : ipse autem potius debet excommunicationem sustinere, quam commanere cum illa : sed vadat cum secunda in extremas regiones, et ibi commaneat sibi reddendo debitum : quod si non potest, sustineat excommunicationem cum dolore cordis et moriatur in ea.

Ad object. 6. AD ALIUD dicendum, quod homini debet sufficere certitudo secundum faciem : quia aliam habere non potest, et illam habet per verba de præsenti consensum exprimentia.

Ad object. 7 et 8. AD ALIUD dicendum, quod *verba* ponuntur ibi generaliter pro quibuslibet signis consensum de præsenti exprimentibus, et præcipue pro coitu si sponsionem de futuro sequeretur.

Ad object. 9. AD ALIUD dicendum, quod verba habent de consensu, et consensus solus efficeret si in notitiam alterius procedere posset.

Ad objectum contra, dicendum quod illi tales non habent consensum per verba expressum, et consensus in verbis tantum facit matrimonium, causa dicta : et ideo nihil valet illa objectio.

Ad object. 10. AD ALIUD dicendum secundum Hugonem dicentem sic : « Eos qui conjunguntur sic oportet consentire, ut invicem se spontanee recipiant : » quod judicatur fieri si in desponsatione minime contradicant : consentit enim qui minime contradicit, juxta illud *Pandectarum* : « Isti filia patri consentire videtur, nisi evidenter dissentiat. » Et alibi, « Quæ patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur. »

AD ALIUD dicendum, quod etiamsi cum multis juret, dummodo antecedens probari possit, non credetur ei : quia Ecclesia secundum faciem judicat, Deus autem intuetur cor : et ideo ille talis faciat pacem inter se et Deum sicut vult et potest : quia Ecclesia cogit eum redire ad primam. Ad ... 11.

AD ALIUD dicendum, quod solus consensus de præsenti facit matrimonium, et non de futuro. Ad ...

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod alius contractus de futuro, etiam non est contractus, sed erit contractus si in futuro per præsens fiat : sed tamen aliud est contractus de futuro, et aliud exspectatio pretii in futuro de contractu jam facto. Unde patet, quod contractum possibile est esse præsentem, cum pretium recipietur in futuro. Et similiter est in matrimonio, quod sponsalia de futuro non faciunt matrimonium, sed erit matrimonium quando consensus de præsenti intervenerit. A...

AD ALIUD dicendum, quod dictum Philosophorum est verum et de contractu et de matrimonio, ut patet prahabitis. Ad ...

AD ALIUD dicendum, quod contractus de præterito matrimonium non efficit, sed effecit ipsum : et ita se habet contractus de futuro, quod non efficit, sed efficiet quando convertetur in præsens. A...

AD ALIUD dicendum, quod ea quæ differunt specie in rebus, nihil prohibet differre specie in voluntate et desiderio : quia accidens quod accidit rei per se ut finis voluntatis, accipitur ab actu animæ : et ideo differentia accidentalis in re facit quandoque substantialem in voluntatibus, quæ differunt penes volita quæ ut fines accipiuntur. Et ita est in consensu rela- A...

tio ad verbum præsentis temporis et futuri.

Et hæc solutio notanda est in tota materia ista : quia necessaria est.

ARTICULUS V.

An talis consensus semper efficiat matrimonium?

Secundo quæritur, Utrum consensus talis semper efficiat matrimonium vel non ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Dicit Magister Hugo : « Arbitror, quod sufficiebat in antiquo tempore patrum ad contrahendum conjugium alterna viri et mulieris in rebus necessariis providentia, et de solvendo carnis debito consensus : ita tamen, quod mulier promittebat se fidem thori viro servaturam, vir autem quandoque poterat aliam ducere, et dato libello repudii uxorem dimittere. » Ergo videtur, quod vir tunc non tenebatur consentire.

2. Item, Si verba de præsenti fuerunt, Accipio te in meum : cum *meus* non possit esse qui alterius est, videtur quod mulier non possit hoc dicere, quæ conjungitur uni qui plures habet : ergo non potest in eum consentire : ergo videtur, quod tunc consensus matrimonium non fecit.

3. Item, Meus non est, qui potest me dimittere : sed tunc potuit dimittere dato libello repudii : ergo videtur, quod non suus : ergo nec fuerat ibi consensus, quia consensus facit suum. Et hæc quandoque fuit opinio Hugonis de sancto Victore.

Sed contra. In contrarium hujus objicitur : quia

1. Dicitur, Genes. xxiv, 57 : *Vocemus puellam, et quæramus ipsius voluntatem :* et quærebatur consensus puellæ : non quærebatur autem nisi propter matrimonium : igitur consensus de præsenti, et tunc fecit matrimonium.

2. Item, Quid faceret matrimonium nisi consensus ? Constat autem quod illa quæ matrimonialiter conjuncta est, cognoscitur ut sua : sed suam non potest aliquid facere nisi consensus : ergo videtur, quod etiam tunc consensus fecit matrimonium.

Solutio. Responsio. Videtur mihi sine præjudicio, quod etiam tunc matrimonium fecit consensus per verba de præsenti expressus. Et dico, quod vir potest esse suus mulieris dupliciter, scilicet simpliciter in omnibus : et sic alii conjugi non posset : et hoc modo suus est in Novo Testamento in quo una est unius. Alio modo poterat esse suus in opere generationis : et hoc modo unus potest esse plurium, sicut dicit Aristoteles in IV *primæ philosophiæ*, quod unus multas implet. Et consensus Veteris Testamenti quando dicebatur, Accipio te in meam, sic intelligebatur, et ille erat consensus qui tunc effecit matrimonium : et est causa illa quæ dicta est, scilicet paucitas Deo servientium, et multitudo eorum qui ad idololatriam pertrahebant, quando adhuc non erat tempus fœcunditatis spiritualis.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod auctoritas inducta intelligitur, quod non omnino consentiebant ut modo.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod jam dictus est verborum sensus quando dicebant, Accipio te in meum. Et per illam expositionem distinctionis præhabitæ patet solutio ad argumentum illud.

Ad 3. Ad tertium dicendum, quod sicut dicit Dominus, Matth. v, 31 et xix, 7, libellus repudii dabatur propter duritiam, et ideo præter jus matrimonii fuit : et ideo dimissa adhuc per jus fuit sua.

Utrum autem hujusmodi dimissio imputaretur tunc vel non, infra erit in quæstione.

ARTICULUS VI.

Quare in hoc sacramento potius quam in alio requiritur consensus?

Tertio quæritur, Quare in hoc sacramento potius quam in alio quæratur consensus?

Videtur, quod non debeat quæri: quia

1. Matrimonium est inferiorum de Ecclesia: sed inferioris est moveri secundum dispositionem superioris in sacramentorum perceptione: ergo videtur, quod non debeat quæri consensus inferioris, sed superioris.

2. Item, Omnis participatio hierarchicorum derivatur a hierarcha, ut dicit Dionysius [1]: sed omne sacramentum est participatio quædam hierarchicorum: ergo videtur, quod participatur secundum consensum vel dissensum hierarchæ, et non secundum consensum inferioris.

Solutio. Responsio ad hoc est, quod istud sacramentum, ut prius dictum est, consistit in quadam commutatione sive contractu ipsius personæ contrahentis: talis autem commutatio non potest fieri sine consensu commutantis sive contrahentis: et ideo in isto et non in aliis requiritur consensus.

Ad 1. Ad id quod contra objicitur, dicendum quod in omnibus quæ pertinent ad hierarchiam, inferiores debent moveri ad nutum superiorum: sed matrimonium est de his, scilicet quando, et qua forma contrahant, et hujusmodi: sed ipse contractus non subditur obedientiæ, sed consensui contrahentis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ex illa parte ubi est circa actus humanos tantum, non est de hierarchicis: sed ex illa parte ubi est sacramentum, et hoc modo dispensatur per ministros habentes potestatem a hierarcha: et hac parte etiam nuptiæ benedicuntur, et Ecclesiæ præsentantur.

E. *Quando incipiat esse conjugium?*

Quod enim ab ipsa desponsatione in qua pactio conjugalis exprimitur, conjuges sint, Sanctorum testimonia probant. Ait enim Ambrosius: Cum initiatur conjugium, conjugii nomen asciscitur: cum conjungitur viro, conjugium est, non cum viri admixtione cognoscitur [2]. Item, Isidorus: Conjuges verius appellantur a prima desponsationis fide, quamvis adhuc inter eos ignoretur conjugalis concubitus [3]. Item, Augustinus [4]: Conjunx vocatur ex prima desponsationis fide, quam concubitu non cognoverat, nec

[1] S. Dionysius, Lib. de Ecclesiastica hierarchia, cap. 3.
[2] S. Ambrosius, Lib. de Virginibus, cap. 27, q. 2.
[3] S. Isidorus, Lib. IX Etymol. cap. 8.
[4] S. Augustinus, Lib. de Nuptiis et concupiscentia, cap. 11.

fuerat agniturus. Nec pejerat, nec mendax manserat conjugis appellatio, ubi non fuerat nec futura erat carnis ulla commixtio. Propter quod fidele conjugium ambo parentes Christi vocari meruerunt, non solum illa mater, sed etiam ille pater ejus, sicut conjunx matris ejus, utrumque tamen mente, non carne [1].

Ex his evidenter insinuatur, quod ex tempore quo intercedit consensus voluntarius ac maritalis (qui solus conjugium facit) veri conjuges sunt sponsus et sponsa.

F. *Secundum quosdam non est conjugium ante carnalem copulam, sed sponsi et sponsæ sunt.*

Quidam tamen asserunt, verum conjugium non contrahi ante traductionem et carnalem copulam : nec vere conjuges esse aliquos, antequam intercedat commixtio sexus : sed a prima fide desponsationis vir sponsus, et mulier sponsa est, non conjunx. Sponsos autem et sponsas conjuges frequenter appellari dicunt, non quia sint, sed quia futuri sunt : cujus rei sponsionem invicem fecerunt. Et secundum hoc verba præmissarum auctoritatum intelligenda fore tradunt.

ARTICULUS VII.

An conjugium dicatur consistere in unione animorum vel corporum?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Quod autem ab ipsa desponsatione*, etc. »

Videtur enim objici pro ista opinione sic :

1. Debitum habere in corpore alterius, cum ante non sit habitum, non contingit nisi in alio conferente jus illud in illo corpore : sed jus illud confertur ex primo consensu per verba de præsenti expresso : ergo ex tunc est illud debitum : sed hoc debitum est effectus conjugii : ergo est tunc est matrimonium : ergo conjugium est ex tunc.

2. Item, Nobilior est anima, quam corpus : ergo unio animarum nobilior est in matrimonio, quam corporum : ergo conjugium magis perficitur ex conjunctione animarum, quam corporum : ergo in tali conjunctione magis est conjugium.

3. Item, Supra probatum est, quod conjugium magis perficitur per consensum animorum : ergo ex tunc etiam vocatur conjugium, et nec ante, nec post.

[1] Cf. Matth. XII, 46 et seq.; Marc. III, 31 ; Luc. VIII, 19.

4. Item, Illud facit rem quo posito ponitur, et destructo destruitur : sed ita facit conjugii consensus : ergo ex tunc vocantur conjuges. SECUNDA patet ex hoc, quod si conjunctio corporum faceret matrimonium, semper faceret : et hoc patet esse falsum : cum ergo non sint in matrimonio nisi consensus, et commixtio corporum, videtur quod ex consensu conjuges vocantur.

5. Item, Copula non efficit conjugium nisi præcedente consensu, et per consensum : ergo consensus magis efficit matrimonium : et sic iterum habetur propositum.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus objicitur pro sequenti opinione, quod

1. Dicit Augustinus, quod « nuptiæ sunt bonum mortalium : » sed mortalitati non subvenitur nisi per commixtionem corporum : ergo nuptiæ non sunt nuptiæ nisi per commixtionem corporum : ergo nec conjuges vocari debent nisi per commixtionem corporum.

2. Item, Uxor datur viro in adjutorium, sicut dicitur, Genes. II, 19 : sed non est adjutorium nisi generationis : cum ergo hoc non fiat nisi per corporalem commixtionem, videtur quod a corporali commixtione vocetur uxor.

3. Item, Non dixit Adam : Erunt duo in anima una, sed potius, *erunt duo in carne una :* ergo ab unitate carnis dicuntur conjuges : ergo ante corporalem commixtionem conjuges dici non debent.

4. Item, Quædam personæ prohibentur a matrimonio tam in lege naturæ, quam in lege veteri, quam etiam in lege nova : aut ergo hoc fit propter conjunctionem cordium, aut propter commixtionem corporum, aut propter utrumque. Si primo modo, videtur quod hoc sit falsum : quia consanguinitas magis facit ad unitatem cordium confovendam : ergo non deberent tales personæ a matrimonio prohiberi : ergo relinquitur, quod aut propter unitatem corporum, aut propter utrumque : et quodcumque dicatur, habetur quod dicit sequens opinio.

5. Item, Ubi Moyses prohibet personas quæ uxores esse non possunt, ibi tali modo utitur loquendi : *Turpitudinem matris tuæ non discooperies*[1] : constat autem, quod hoc non fit nisi per commixtionem corporum : ergo non fit uxor nisi per commixtionem corporum.

6. Item, Conjunctio cordium inter multos est non per conjugium : sed conjunctio corporum precedente pactione matrimonii inter nullos est nisi inter conjuges : ergo videtur, quod conjunctio corporum faciat matrimonium, et non conjunctio animorum tantum.

SOLUTIO. Ad hæc dicendum, quod prima opinio est vera : secunda autem falsa. Solut.

AD HOC autem quod primo objicitur pro secunda, dicendum quod nuptiæ dicuntur bonum mortalium ratione boni prolis : sed tamen non sunt tantum bonum mortalium, quia etiam essent si mortalitas non esset : et ideo non oportet, quod actu concubitus efficiatur. Ad object. 1.

AD ALIUD dicendum, quod uxor datur viro in adjutorium generationis, et secundum Aristotelem etiam datur in adjutorium aliarum operationum : quia homo est animal conjugale, eo quod non sufficit sibi in suis operationibus, et ideo etiam est animal gregale, ut dicit Philosophus. Sed tamen si concedatur dari in adjutorium generationis, non oportet propter hoc, quod efficiatur conjunx ipso concubitu, sed potius per pactionem conjugalem præcedentem : quia aliter in primo concubitu non cognosceret ut suam. Ad object. 2.

AD ALIUD dicendum, quod Adam dixit hoc de matrimonio ratione boni principalis, et non dixit hoc ratione essentialis causæ matrimonii : bonum autem principale matrimonii est bonum prolis. Ad object. 3.

AD ALIUD dicendum, quod illæ personæ prohibentur ratione bene esse matrimo- Ad object. 4.

[1] Levit. XVIII, 7, et passim in hoc capite.

nii : quia cum consanguinitas sit sufficiens causa fœderis humani, voluit Deus dare fœdus, quo alligarentur etiam remotiores : et ideo excipit propinquiores, ut necessitatem faceret se conjungendi aliis in fœdere matrimoniali. Unde hic non tangit essentiam matrimonii : et ideo istud non ostendit proprium essentiale matrimonii.

Ad object. 5. Ad aliud dicendum eodem modo.

Ad ultimum dicendum, quod alia est societas in genere, et alia societas conjugalis. Prima enim potest esse inter multos non matrimonio conjunctos. Secunda autem non : quia etiamsi numquam cognosceret corporaliter, adhuc vir non posset habere pactionem conjugalem cum personis prohibitis. Ad object. 6.

Et sic patet solutio ad totum.

G. *Qua ratione nituntur ?*

Quia [1] vero inter sponsam et conjugem plurimum intersit, ex eo adstruunt, quia licet sponsæ ante carnalem copulam inconsulto vel nolente sponso monasterium eligere : quo facto, sponso etiam licet aliam ducere. Conjugatus vero vel conjugata, nec continentiam nisi ex [2] communi consensu servare valet, nec monasterium petere, nisi uterque continentiam pariter profiteatur.

Quod vero liceat sponsæ monasterium eligere, auctoritatibus Sanctorum probatur. Ait enim Eusebius Papa : Desponsatam puellam non licet parentibus alii viro tradere : tamen licet sibi monasterium eligere [3]. Item, Gregorius : Decreta legalia desponsatam, si converti voluerit, nullo penitus censuerunt damno mulctari. Refert etiam Hieronymus, quod Macarius inter Christi eremitas præcipuus, celebrato nuptiali convivio, cum vespere thalamum esset ingressurus, ex urbe egrediens transmarina petiit, et eremi solitudinem sibi elegit. Beatus etiam Alexius similiter ex nuptiis divina gratia vocatus, sponsam deseruit, et nudus Christo famulari cœpit.

His auctoritatibus et exemplis liquet, licere sponsis sine consensu suarum sponsarum, et e converso continentiam profiteri.

[1] Edit. J. Alleaume, *quod*.

[2] In edit. J. Alleaume deest verbum *ex*.

[3] 26, quæst. 7, cap. *Desponsatam*. Nota edit. Lugd.

ARTICULUS VIII.

Utrum et quando necesse est reddere debitum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, post initium : « *Quia licet sponsæ ante carnalem copulam*, etc. »

Quæritur enim hic, Quando necesse sit reddere debitum si petatur?

Videtur, quod statim : quia

1. Per verba de præsenti unusquisque potestatem habet et jus in corpore alterius : sed jus meum possum statim exigere : ergo videtur, quod statim post matrimonium uterque debitum tenetur solvere.

2. Item, Si quis facit contractum cum aliquo simpliciter non determinans tempus, statim solvere tenetur : sed in contractu matrimonii sic fit contractus, quod non determinatur tempus : ergo statim tenetur solvere.

3. Item, I ad Corinth. vii, 5 : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus*. Ergo non potest negari debitum nisi ex consensu : ergo statim tenetur solvere si petatur.

4. Item, Ponamus, quod sibi immineat periculum tentationis quod præcavens contrahit : cum ergo debeat cavere suo periculo, statim debet petere debitum : ergo et ille statim tenetur reddere.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod infra habebitur, quod

1. Non statim sponsa exhibeatur, ne vilem habeat maritus datam, quam suspiravit dilatam : ergo videtur, quod non statim debeat reddere.

2. Item, Tob. vii et viii, passim, Tobias junior non statim reddidit debitum : sed prius tribus noctibus Deum invocabant ambo, ipse et uxor sua secundum doctrinam Angeli : ergo videtur, quod et aliis sic sit faciendum.

Solutio. Solutio. Dicendum, quod secundum quod dicunt Jurisperiti, infra mensem tenetur debitum reddere. Hoc enim tempus præfigitur ei propter tres causas. Una et præcipua causa est, ut deliberationem habeat convolandi ad altiora vota si voluerit. Secunda est præparatio eorum quæ exiguntur ad solemnitatem matrimonii. Tertia est, ut desiderium dilatum affligat animos eorum, et ex hoc amplius postea in sui invicem perseverent dilectione.

Ad primum ergo dicendum, quod statim habet jus, sed non habet ad statim usum : quia interest Legislatoris qualiter quisque suo utatur jure : et ideo statuit lex qualiter matrimonium honeste consummetur. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod secus est in emptione alterius rei : quia illi non est adjectum onus et individualis societas, sed usus tantum qui nulli displicere potest : et ideo non oportet, quod suspendatur desiderium emptoris ad hoc ut habitam rem amplius diligat : sed utrumque illorum est in matrimonio. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod Apostolus loquitur de matrimonio jam consummato. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod qui contrahit propter tentationem, potest apponere conditionem ut statim fiat copulatio per carnalem copulam. Est tamen nimis debilis, qui tentationi usque in tam parvum tempus resistere non potest. Ad 4.

H. *Quod conjugatus vel conjugata nequeant continentiam profiteri sine alterius consensu.*

Hoc autem conjugatis nullatenus licet. Non enim potest vir melioris vitæ propositum sumere sine uxoris consensu, et e converso. Unde Gregorius scribens Theotistæ patritiæ [1] : Sunt qui dicunt religionis gratia conjugia debere solvi. Verum sciendum est, quia etsi hoc lex humana concessit, tamen lex divina prohibuit [2]. Si vero utrisque conveniat continentem vitam ducere, hoc quis audeat accusare ? Sic enim multos Sanctorum novimus cum suis conjugibus et prius continentem vitam duxisse, et post ad sanctæ Ecclesiæ regimina migrasse. Si vero continentiam quam vir appetit, mulier non sequitur : aut quam uxor appetit, vir recusat : conjugium dividi non potest : quia scriptum est : *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir : similiter et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* [3]. Idem, Agathosa, latrix præsentium, questa est virum suum contra voluntatem suam in monasterium esse conversum. Quapropter experientiæ tuæ præcipimus, ut diligenti inquisitione discutias, ne forte ejus voluntate conversus sit, vel ipsa mutare se promiserit. Et si hoc repereris, et illum in monasterio permanere provideas, et hanc sicut promisit, mutare vitam compellas. Si vero nihil horum est, nec quondam fornicationis crimen (propter quod licet uxorem dimittere [4]) prædictam mulierem commisisse cognoveris, ne illius conversio uxoris relictæ in sæculo fieri possit perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi, etiamsi jam tonsuratus est, reddere debeas, omni excusatione cessante. Quia nisi fornicationis causa virum uxorem dimittere nulla ratio concedit. Postquam enim copulatione conjugii viri et mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti, et ex parte remanere in sæculo. Item, ex synodo VIII [5] : Si quis conjugatus converti ad monasterium velit, non est recipiendus, nisi prius a conjuge castimoniam profitente fuerit absolutus [6]. Tales ergo tunc sine

[1] 27, q. 2, cap. *Sunt qui* (Nota edit. Lugd.)
[2] Cf. Matth. v, 31 et 32 et xix, 6 et seq.
[3] 1 ad Corinth. vii, 4.
[4] Cf. Matth. v, 31 et xix, 7.
[5] Edit. J. Alleaume, LXXX.
[6] 27, q. 2, cap. *Si quis* (Nota edit. Lugd.)

culpa sequuntur Christum relicto sæculo, si habent ex pari voluntate castitatis consensum. Item [1], Si vir et uxor divertere pro sola religiosa inter se consenserint vita, nullatenus sine consensu Episcopi fiat : ut ab eo singulariter proviso constituantur loco. Nam uxore nolente, vel altero illorum, etiam pro tali re matrimonium non solvitur. Item, Augustinus : Si abstines sine uxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam : et peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ [2]. Item, Nicolaus Papa : Scripsit nobis Thaberga regina, regia se velle dignitate vel maritali copula exui, et sola vita privata esse contentam desiderare. Cui scripsimus, non hoc aliter fieri posse, nisi eamdem vitam vir ejus Lotharius elegerit [3].

Ex his patet, quod conjugati sine communi consensu monasterium eligere, continentiam profiteri, vel habitum religionis sumere non valent : et si fecerint, revocari debent. Sponsi vero possunt sine communi consensu monasterium eligere. Unde videtur inter sponsum et sponsam conjugium non esse. Ideoque asserunt a prima fide desponsationis conjuges appellari, non re præsentium, sed spe futurorum : quia ex fide quam ex desponsatione sibi invicem debent, postea efficiuntur conjuges.

Præmissas autem auctoritates, quibus asseritur quod consensus matrimonium facit, ita intelligi volunt, ut consensus vel pactio conjugalis non ante coitum faciat matrimonium, sed in coitu. Sicut enim defloratio virginitatis non facit matrimonium, nisi præcedat pactio conjugalis : ita nec pactio conjugalis, antequam adsit copula carnalis. Ex pactione ergo conjugali sponsi et sponsæ fiunt ante coitum, in coitu vero efficiuntur conjuges. Facit enim pactio conjugalis, ut quæ prius erat sponsa, in coitu fiat conjunx.

ARTICULUS IX.

An vir potest uxorem suam dimittere?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, II, paulo post initium : « *Et si hoc lex humana concessit, tamen lex divina prohibuit,* etc. »

Videtur enim, quod lex divina hoc prohibere non debuit : quia

1. Perfectior est lex divina, quam humana : ergo magis debet concordare perfectis : sed perfectorum est esse sine conjugio : ergo hoc lex Dei debuit concedere.

2. Item, Lex humana exemplata est a lege divina : aut ergo lex humana est justa, aut injusta. Si justa : cum igitur omne justum justo concordet, non debuit lex divina prohibere quod lex humana

[1] Ex synodo Eugenii (Nota edit. Lugd.)
[2] S. Augustinus, De adulterinis conjugiis.
[3] 27, q. 2, Ubi supra (Nota edit. Lugd.)

concessit. Si autem est injusta : ergo sic fuit exemplata a lege divina, quod est contra hypothesim.

3. Item, Aliqui sunt steriles ex altero conjugum, aut ex utroque : sed ille qui sterilis est, utilius circa vitam contemplativam occupatur : cum autem nihil deperiret si daretur ei licentia nubendi alteri : ergo videtur, quod cum hoc perfectius esse videatur, quod lex divina hoc suadere debuit vel permittere.

4. Item, Hoc lex humana concessit. Unde Marcia Catonis ab ipso separata propter sterilitatem Catonis alii ad tempus conjuncta fuit : et hoc etiam Philosophi scribunt esse justum : ergo videtur, quod exemplatum sit a divina justitia : ergo divina justitia in Evangelio promulgata, debuit hoc suadere et concedere.

Responsio. Dicendum, quod injustum est, quod uxor dimittatur post matrimonium consummatum, nisi consentiant uterque conjuges ad vota continentiæ : et semper fuit injustum.

Ad hoc autem quod primo objicitur, dicendum quod perfectorum nihil est quod cum injuria fit : sed amissio vel ablatio juris alterius eo invito numquam potest fieri sine injuria : et ideo cum fieret si invita dimitteretur, prohibuit lex divina ob religionem uxorem dimittere, nisi ipsa velit effici religiosa.

Ad aliud dicendum, quod lex humana quæ sine errore est, exemplatur a lege divina : sed ista fuit cum errore, et causa erroris, ut infra in hac solutione determinabitur.

Ad aliud dicendum, quod etiamsi sint steriles ambo, vel alter : tamen propter fidem fœderis et sacramenti, dum vivunt separari non possunt, ita quod aliis valeant copulari : quia dicit Apostolus, I ad Corinth. vii, 39, quod *mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit*, etc.

Ad ultimum dicendum, quod Philosophi gentiles non considerabant matrimonium nisi ex bono prolis : et ideo quando hoc non erat, solvebant : sed divina lex considerat ipsum ex tribus bonis : et ideo licet desit bonum prolis, tamen præcipit non dissolvi propter duo bona residua.

ARTICULUS X.

An post introitum religionis et votum continentiæ emissum potest vir redire ad uxorem, et an uxor teneatur eum recipere ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, II, § 1, ante medium : « *Quapropter experientiæ tuæ præcipimus, ut diligenti inquisitione discutias ne forte ejus voluntate conversus sit*, etc. »

Videtur enim non valere : quia

1. Statutum est tempus probationis, in quo potest ad sæculum et ad sæcularia redire : ergo sine uxoris voluntate si non habitum assumpsit, in aliquo casu potest eum recipere et tenetur.

2. Item, Ponamus, quod ejus voluntate sit factum, et ambo intraverint religionem, et ante tempus professionis velint exire, videtur quod habeant potestatem : quia non intraverunt nisi ad probandum : ideo jam probaverunt, quod nolunt, vel non possunt amplius sustinere.

3. Item, Demus alium casum, scilicet quod prima die profiteantur, et postea pœniteant, et velit alter exire, videtur quod teneatur eum recipere : quia a Papa et sanctis Patribus tempus probationis institutum est propter bonum communitatis, ne omnino infames remaneant illi, qui exeunt propter violentiam tentationis a religione. Quod autem propter communitatem introductum est, ab uno renuntiari non potest. Ergo videtur, quod non sit professio talis professio : ergo si vult redire ad sæculum, tunc etiam alius exire compellendus est ut reddat debitum.

4. Item, Hoc præcipit Papa Innocentius quartus dicens, quod « professio quæ ante annum fit, irrita et inanis habeatur : » sed quod est irritum et inane, non impedit reditum ad matrimonium : ergo videtur, quod talis rediens uxorem suam debet recipere, etiamsi sit in alia religione.

5. Item, Pono, quod in domo emiserint votum continentiæ perpetuæ, et alter eorum velit frangere, quæritur, utrum alter sibi debeat consentire ?

Videtur, quod sic : quia votum religionis majus est, quam simplex votum continentiæ : et ab illo potest redire : ergo et ab isto.

Contra. CONTRA :

Frangendo votum peccat mortaliter, sed consentiens peccanti mortaliter, peccat etiam mortaliter, ut dicit Glossa super illud epistolæ ad Roman. I, 32 : *Non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte*, etc. Ergo si mulier consentiat ei, ipsa peccat mortaliter : sed pro nullo debet peccare mortaliter : ergo pro nullo debet consentire : ergo nec reddere debitum.

Solutio. Ad 1. SOLUTIO. Dicendum ad primum, quod ibi loquitur in illo casu quando votum continentiæ emisit cum susceptione habitus pertinentis ad professionem : quia aliter non præciperet ut provideret eum in monasterio permanere.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod tales nisi obstet eis votum aliud quam probationis, sicut est votum continentiæ perpetuæ, bene sana conscientia propter infirmitatem ad priores amplexus redire possunt : nec de talibus loquitur in *Littera*.

Ad 3. AD ALIUD dicendum sine præjudicio, quod nisi obstet eis præceptum superioris, qui hoc prohibeat vel prohibuerit, primo die bene facere possunt professionem : et tunc de licentia superioris tempus probationis renuntiaverunt. Et tunc non valet objectio : quia licet pro communitate sit inductum, tamen de licentia superioris potest revocari.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod illud præceptum et constitutio Papæ Innocentii liberat illum ab impeditione qua impediret eum religio, si ante tempus constitutum profiteretur : tamen quia Papa se de corde non intromittit, ipse videat qualiter sit inter se et Deum.

AD ULTIMUM ego de plano concedo, quod post votum etiam simplex perpetuæ continentiæ, mulier peccat mortaliter recipiendo eum, nec tenetur reddere debitum. Ad 5.

AD ID autem quod contra objicitur, dicendum quod est simile nisi in voto religionis cointelligatur votum continentiæ perpetuæ, Si autem sit votum probationis tantum, tunc non est simile : quia æternum præjudicat temporali : nec votum est, sed experimentum sui, an vovere velit, an non. Ad object.

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, II, § 1, in medio : « *Non potest ex parte converti, et ex parte manere in sæculo*, etc. »

Secundum hoc enim non posset mulier esse sancta, et vir non esse sanctus, nec e converso.

RESPONSIO. Dicendum, quod conversio dicitur hic in transitu ad religionem per habitus susceptionem, et votum continentiæ perpetuæ. Solutio.

ARTICULUS XI.

An impotentia coeundi vel aliud impedimentum possit dirimere matrimonium ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, II, § 1, ante finem, ex verbis Augustini : « *Si abstines sine uxoris voluntate*, etc. »

Videtur enim a simili : quia

1. Illi qui efficiuntur impotentes ad

coeundum, occasionem dant uxoribus adulterandi : ergo videtur, quod tales sint separandi, et danda sit uxori licentia conjungere se alii.

2. Item, Dicit Beatus Bernardus : « Quod pro charitate institutum est, contra charitatem non debet militare. » Ergo a simili quod pro medicina institutum est, contra medicinam non debet militare : sed contractus matrimonii pro medicina institutus est : ergo non debet militare contra medicinam : sed militat contra medicinam isto facto impotente ad coeundum : ergo in talibus non debet matrimonium amplius observari.

3. Item, In omnibus agendis istud est, quod cessante fine rationabilis actionis, cessat actio et observatio actionis : ergo et in contractu et observatione matrimonii. Pono ergo, quod ista tantum propter infirmitatem suam contraxerit, et ad hoc quod sit matrimonium : sed superveniens impotentia coeundi tollit utrumque : ergo videtur, quod matrimonium debet dirimi sicut fine carens intento.

Item, Auferens rem alienam meretur amittere propriam : sed iste impotens non solvit alienum, id est, debitum uxoris : ergo demeretur suum, id est, debitum quod ei uxor debet : sed si nihil sibi debet, tunc absoluta est ab ipso : et absoluta ab ipso, potest se alii conjungere : ergo isto facto impotente ad coeundum, alii se potest conjungere.

Responsio, quod nullum impedimentum superveniens matrimonio, dirimit matrimonium. Solutio.

Unde dicendum ad primum, quod non est simile : quia in illo qui negat debitum cum possit reddere, causatur injuria iniqua voluntate hominis : et ideo illi imputatur, et cogitur reddere et satisfacere petenti : sed quando impotentia coeundi matrimonio supervenit, tunc causatur a justo Dei judicio occulto : et ideo tunc inopia debitoris excludit actionem mulieris. Ad 1

Ad aliud dicendum, quod non militat contra matrimonium, sed potius pro ipso : quia matrimonia sanctiora sunt sine coitu, quam cum ipso : et ideo non est simile, quia nihil militat contra charitatem nisi malum : sed non est ita, ut patet ex dictis. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod finis est duplex, scilicet matrimonii, et matrimonium contrahentis. Finis autem matrimonii salvatur adhuc in bono fidei, et bono sacramenti : sed ad finem contrahentis matrimonium non est respiciendum, quia contrahentium intentio sæpe est vitiosa, matrimonium autem numquam est vitiosum, sed semper honestum. Ad 3.

I. *Responsio ad prædicta cum determinatione superiorum.*

His autem ita respondemus : Fit aliquando desponsatio, ubi est compromissio viri et mulieris de contrahendo matrimonio : non est autem ibi consensus de præsenti. Est et desponsatio habens consensum de præsenti, id est, pactionem conjugalem, quæ sola facit conjugium. In illa ergo desponsatione, ubi est pollicitatio contrahendi matrimonium, sponsi tantum et sponsæ fiunt, non conjuges, et talibus sponsis licet sine communi consensu continentiam profiteri, et monasterium eligere. In ea vero desponsatione

ubi est consensus de præsenti, conjugium contrahitur, et ab illius desponsationis prima fide veri conjuges appellantur.

Secundum hanc distinctionem desponsationis, de sponsis varie loquuntur Doctores.

K. *Quomodo accipiatur sponsa in subditis capitulis?*

Aliquando enim sponsas vocant, quæ talem habuerunt desponsationem, ubi fuit pactio conjugalis de præsenti : et illæ vere conjuges sunt. Unde Gregorius : Si quis uxorem desponsaverit vel subarrhaverit, quamquam postmodum præveniente die mortis ejus nequiverit eam ducere in uxorem, tamen nulli de consanguinitate ejus licet accipere eam in conjugio : et si inventum fuerit factum, separetur omnino [1]. Item, Julius Papa : Si quis desponsaverit uxorem vel subarrhaverit, et vel præveniente die mortis, vel irruentibus quibusdam causis eam non cognoverit, nec frater ejus, nec ullus de consanguinitate ejus eamdem sibi tollat in uxorem ullo umquam tempore [2]. Item, Gregorius [3] : Qui desponsatam proximi sui puellam ceperit in conjugium, anathema sit ipse, et omnes consentientes ei : quia secundum legem Dei mori decernitur. Nam divinæ legis mos est sponsas appellare conjuges : ut in Evangelio, Accipe Mariam conjugem tuam [4]. Et in Deuteronomio : Si quis alterius sponsam in agro vel quolibet loco oppresserit, vel abduxerit [5] in domum suam, moriatur : quia uxorem proximi sui violavit [6] : non quæ jam uxor erat, sed quæ a parentibus uxor fieri debebat.

Ex his colligitur, quod sponsæ quædam conjuges sunt ante commixtionem sexuum. Sed forte illud movet quod in fine capituli dicitur : « Non quæ jam uxor erat, sed quæ uxor fieri debebat. » Quod non ita intelligi debet, quasi uxor vere non fuerit, ex quo pactio conjugalis intercessit : sed quia nondum traducta fuerat, nec res uxoria intercesserat, scilicet concubitus conjugalis.

[1] 27, q. 2, cap. *Si quis uxorem* (Nota edit. Lugd.)

[2] Ubi supra, cap. *Si quis desponsaverit* (Nota edit. Lugd.)

[3] Ibidem, cap. *Qui desponsatam* (Nota edit. Lugd.)

[4] Vulgata habet, Matth. I, 20 : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.*

[5] Edit. J. Alleaume, *adduxerit.*

[6] Deuter. XXII, 25 : *Si in agro repererit vir puellam, quæ desponsata est, et apprehendens concubuerit cum ea, ipse morietur solus*, etc. Cf. Deuter. XXII, 23.

ARTICULUS XII.

An diffinitio sponsalium bene sit assignata?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, I, « *His autem ita respondemus*, etc. »

Quæritur enim hic primo, Quæ sint sponsalia?

Secundo, Quorum sint?

Tertio, Cujus sint effectus?

Quarto, Quibus modis contrahantur?

Et quinto, Quibus modis dirimantur?

Ad primum :

1. Accipiatur diffinitio sponsalium a Jurisperitis quæ est hæc : « Sponsalia sunt futurarum nuptiarum promissio. » Et hæc diffinitio trahitur a verbis Nicolai Papæ [1]. Et infra : « Sed post sponsalia quæ futurarum nuptiarum sunt promissio, fœdera quoque consensu eorum qui hoc contrahunt, et horum in quorum potestate sunt, celebrantur, etc. »

2. Item, Ratione probatur : quia sponsalia a verbo spondendi derivantur : sed spondere respicit futurum : ergo sponsalia sunt nuptiæ promissæ in futurum.

Sed contra. In contrarium hujus objicitur :

1. Quod incertum est, certitudinaliter promitti non potest : copula autem futura est incerta : ergo videtur, quod promitti non potest sine conditione : ergo sponsalia numquam absolute contrahuntur, quod falsum est : ergo et hoc falsum est, quod sponsalia sunt futurarum nuptiarum promissio.

2. Item, Jacobi, IV, 15 : *Quæ est vita nostra? Vapor est ad modicum parens, et deinceps exterminabitur. Pro eo ut dicatis: Si Dominus voluerit, et : Si vixerimus, faciemus hoc aut illud.* Ergo videtur, quod propter vitæ incertitudinem sponsio talis non sit simpliciter facienda.

3. Item, In aliis rebus sponsio facta et firmata obligat ad solvendum, ita quod compellitur ad solutionem, etsi alii postea oppositam fecerit sponsionem : ergo multo magis in ista sic etiam est faciendum : ergo quidquid promittatur post sponsalia alii viro, videtur quod compellitur ad hoc quod contrahat matrimonium cum illo primo : ergo etiamsi contrahat cum alio per verba de præsenti, videtur quod tenetur redire ad eum qui primo spopondit.

4. Item, Aut ei cui promittuntur sponsalia aliquid juris acquiritur in puella, aut nihil. Si sic : ergo cum ipse nullo suo peccato id perdit, debet in omni statu puella compelli ut hoc solvat : ergo etiamsi contrahat cum alio, adhuc debet compelli ut solvat primo, quod falsum est : ergo sponsalia non sunt promissio, etc. Si autem nihil juris ei acquiritur : ergo sibi nullo modo conjungitur vel unitur : ergo nulla ratione prohibetur ab acceptione suæ consanguineæ, quod iterum falsum est : ergo diffinitio nulla, ex qua sequitur istud.

5. Item, Nuptiæ futuræ, aut ad determinatum tempus sunt futuræ, aut ad indeterminatum. Si ad determinatum, tunc videtur, quod tempus esset apponendum in diffinitione, sicut solet fieri in aliis contractibus venditionis et emptionis : et non apponitur : ergo diffinitio diminuta est. Si autem promissio fit ad tempus indeterminatum : ergo videtur, quod numquam aliquo tempore determinato solvere tenetur : et ita si ad annos pubertatis venerit, non potest compelli ad solutionem promissi, quod falsum est : ego videtur, quod diffinitio sit inconveniens.

Responsio. Dicendum, quod diffinitio Nicolai Papæ conveniens est : hoc enim quod dicit, *Promissio*, est ut genus. Hoc Solutio.

[1] 30, quæst. 5, cap. *Nostrates*.

autem quod dicit, *Futurarum*, excludit matrimonium quod contrahitur per verba de præsenti. Hoc autem quod dicit, *Nuptiarum*, facit differre ab aliis promissionibus, in quibus sibi homines communicant.

Ad 1. Dicendum ergo ad primum, quod in promissione intelligitur id quod facit necessitas : quia dicit Hieronymus, quod maledictus est, qui dicit Deum requirere impossibilia. Et Deus si impossibilia non requirit, etiam homo non debet ea requirere : quia si moriatur, tunc per ipsam impossibilitatem solvendi absolvitur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod Jacobus in communi sermone docet caute loqui : sed in contractibus ipso jure intelligitur, quod legitimum impedimentum solvit contractum de futuro, sicut etiam mors, vel hujusmodi.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod ista sponsio ligat, sicut et alia : sed ligat ad contrahendum matrimonium : et compellitur solvere nisi legitimum habeat impedimentum. Legitima enim impedimenta sunt, si aliquid post factum primo præjudicat : tunc enim non cogitur : et hoc ideo, quia conjugia invita malos sortiuntur eventus : propter quod etiam in Veteri Testamento Dominus dari libellum repudii permisit.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod aliquid juris in ea acquisivit quam desponsavit : sed hoc non est jus debiti in corpore, sed potius dispositio ad debitum illud : et propter parvitatem illius in quo damnificatur, et quia in alia recuperare potest, deobligatur puella in aliquibus casibus propter sequens factum, etiam sine aliquo peccato alterius sponsi qui secum sponsalia contraxerat.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod nulla sponsio fit ad tempus infinitum : sed tempus aliquando verbo, aliquando rebus determinatur. Tempus dico reddendi quod promissum est. Rebus autem determinatur, scilicet quando discretione et quantitate corporis puberes efficiuntur : et tunc compellendi sunt solvere quod sponderunt, nisi legitimum prætendant impedimentum.

ARTICULUS XIII.

Quorum sunt sponsalia ?

Secundo quæritur, Quorum sunt sponsalia ?

1. Videtur, quod omnium qui possunt in futurum conjungi matrimonialiter : taliter autem conjungi possunt pueri ab incunabulis : ergo pueri recenter nati possunt contrahere sponsalia.

2. Item, Contractus qui per alium et per me potest fieri, potest fieri, sive ego possum discernere, sive non : sed talis est contractus sponsalium : ergo videtur, quod in omni ætate contrahi possunt.

3. Item, Videtur quod septennium non sit tempus in quo debeant contrahi sponsalia : quia aliqui pueri in septennio minus sunt discernentes nuptias, quam alii in quinto anno : ergo videtur, quod non generaliter omnibus sit præfigendum septennium.

4. Item, Narrat beatus Gregorius in libro quarto *Dialogorum*, quod quidam in quinto fuit tantillus puer, et tantus peccator, ita quod etiam propter peccatum blasphemiæ diabolus ipsum interfecit : cum igitur nulli indiscreto peccatum imputetur, videtur quod ille puer quinquennis discretionem habuit : ergo ipse contrahere potuit ad minus sponsalia.

5. Item, Videtur nulla esse causa illa quæ assignatur : quia sponsalia tunc placent. Aut enim hoc accipitur a signis, aut a complexionis incitatione. Si a signis, videtur nihil esse : quia pueri etiam ante hanc ætatem turpes ad invicem ludos exercere videntur frequenter : ergo etiam ante hanc ætatem placent eis

sponsalia, ut videtur. Si autem ab incitatione complexionis. Contra : Semen non distillat ante secundum septennium, ut dicit Philosophus : ergo videtur, quod ex parte qualitatis passivæ in concubitu, scilicet ex parte humoris, ante secundum septennium non incitetur : ergo ratione hujus non debet poni ætas in septennio primo.

Si forte dicatur, quod hoc fit ratione incitantis ex parte qualitatis activæ. Contra : Activa qualitas quæ est calor, etiam ante septennium extendit membra : ergo incitatio ex parte qualitatis activæ est ante septennium : ergo irrationabiliter ponitur primum septennium ætas contrahentium.

6. Item, Ætas contractus matrimonialis in puero et puella non est una : quia puella duodennis potest contrahere, et puer quartuordecim annorum : cum ergo puer et puella ita se habeant ad matrimonium contrahendum sicut ad sponsalia contrahenda, videtur quod ætas sponsalium contrahendorum in puero et puella non debet esse una.

7. Item, Natura non format uno tempore puerum et puellam, sed puellam tardius : ergo etiam major ætas debet dari puellæ ad contrahendum sponsalia, quam puero : ergo si puero septem anni assignantur, puellæ debent plures assignari ad contrahenda sponsalia.

8. Item, Ponamus, quod adultus cum juniore annis septem contrahat sponsalia : et quæratur, quid dicatur ? Si dicas, quod sic. Contra : Sponsalia non possunt contrahi ante septennium. Si autem nihil. Contra : Sponsalia sunt promissiones futurarum nuptiarum.

9. Item, Pro una parte est ibi plus quam legitima ætas ad contrahenda sponsalia : ergo quoad illum ad minus aliquid potest fieri.

10. Item, Ponamus, quod talis contrahat per verba de præsenti, cum ipse sit plenæ ætatis, quia ipse facit quod in se est : ergo ligat se isti, licet ista non ligetur ipsi : ergo quoad hunc est matrimonium. Contra : Matrimonium non est in uno, sed in duobus, ut supra habitum est : ergo nisi agatur matrimonium ab utroque conjuge, nihil agitur : sed hic non agitur ex utroque : ergo nihil agitur.

11. Item, Pono si adultus contrahit per verba de præsenti cum septenni vel minore septem annis, videtur quod ad minus ibi efficiantur sponsalia : quia natura quando non potest facere majus intentum ab ipsa, facit tamen quod fieri potest : ergo etiam hoc est in operibus hominum : possunt autem inter tales contrahi sponsalia : ergo sponsalia tali contractu efficiuntur. Sed contra : In voluntariis dicitur ab Ambrosio, quod intentio nomen operi imponit : sed iste per verba de præsenti intendit contrahere matrimonium, et non sponsalia : ergo non efficiuntur ibi sponsalia, nec matrimonium inter tales effici potest : ergo nihil efficitur inter eos.

12. Ulterius pono casum alium : ponamus enim, quod pueri ante septennium contrahant sponsalia quantum possunt, et post septennium contrahant per verba de præsenti ante tempus pubertatis, videtur quod inter eos nihil efficiatur : quia sponsalia ante septennium contrahi non possunt : et quæ non sunt contracta, numquam possunt esse consummata : ergo per sequentem contractum sponsalia non consummantur.

Item, Per verba de præsenti non intendunt sponsalia efficere, sed matrimonium : et hoc inter eos ante annos pubertatis esse non potest : ergo nec sponsalia, nec matrimonium efficiunt : ergo nihil efficiunt.

In contrarium hujus est, quod sponsalia ante septennium contracta, et post approbata certo signo placentiæ, tenent, ut dicunt jura : sed sequens contractus per verba de præsenti est certum signum placentiæ sponsalium ante annos contractorum : ergo videtur, quod perficiant sponsalia.

13. Ulterius pono, quod adultus vel-

juxta adultam ætatem existens, contrahat cum puella minore ætate pubertatis, vel fere juxta pubertetam, et contrahat per verba de præsenti, et quæratur, utrum iste efficiat matrimonium vel sponsalia? Videtur, quod non matrimonium : quia non sunt ambo in ætate legitima : ergo matrimonium non efficiunt. Econtra videtur, quod nec sponsalia : quia nec forma verborum quæ est in sponsalibus servatur, nec etiam sponsalia intendunt perficere : ergo neutrum perficiunt : ergo nihil agunt. Sed contra : Extra, de *sponsalibus,* sicut dixit Alexander tertius de istis qui in minori ætate desponsantur : « Si ita fuerint ætati proximi, quod potuerunt copula carnali conjungi, minoris ætatis intuitu non debent separari, si unus in alium visus fuerit consentire, etc. : » ergo videtur, quod tales inter se matrimonium efficiant.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod septennium ponitur tempus in quo placent connubia : licet ætas impotens sit ad carnalem commixtionem. Hæc autem sufficiens est auctoritas, quia sic placuit Patribus Spiritu sancto inspiratis : tamen quia hoc in naturis fundatur, ratio a philosophia est trahenda.

Dicit autem Aristoteles in libro XVIII de *Animalibus*, quod omnes imprægnationes et maturationes partium sunt secundum orbis revolutiones. Scribunt autem hi qui de naturalibus loquuntur, scilicet Ptolemæus et Albumasar, quod revolutio circuli in nato pro quolibet signo dat annum. Prima autem computatio circuli est in signum ascendenti oppositum, et hoc est ab ascendente septennium. Et secunda computatio est in septennium ab illo, et hoc est ascendens. Et tertia iterum in septennium quod est oppositum. Et quarta iterum in ascendens secundum circulum iteratum. Et secundum hoc est mutatio complexionis in nato. Unde post primos septem annos in pluribus residet fluens humidum, quod in pueris propter vicinitatem spermatis dominatur : ita quod tunc capaces sunt eorum quæ audiunt, præcipue ad corpus pertinentium. Unde ex tunc incipiunt subdi disciplinis, et ex tunc tradi litteralibus studiis : et ideo tunc dicuntur esse capaces placentiæ nuptiarum vel displicentiæ, et ideo sponsalia promittere possunt. In secundo autem septennio incipiunt jam vaporare genitalia, et lanugines ibi contrahunt propter tractum seminis ad loca illa : et ideo tunc potest esse matrimonium inter eos. In tertio autem septennio quando circulus dimidius est jam completus, secundum Philosophos semen tendit ad maturitatem quæ completur in secundo circulo perfecto, et tunc est in statu usque ad tertium circulum, et postea incipit esse in declinatione : hoc tamen variatur secundum dominium planetarum qui præsunt figuris nativitatis : quia sicut dicit Augustinus in libro quinto de *Civitate Dei* : « Non est inconveniens, quod afflatus siderum ad immutationem corporum valeant, licet non possint super liberum arbitrium nisi eatenus quatenus trahitur a corpore. »

Ad primum ergo dicendum, quod ante septennium ut in pluribus non sunt capaces disciplinæ, nec boni nuptiarum : et ideo tunc nihil promittere possunt, quia promissio est actus rationis, et oportet quod sit ratio in aliquando statu, quando promittere potest. « Sedendo autem et quiescendo, ut vult Philosophus in VII *Physicorum*, anima fit sciens et prudens, et dum residet fluens humidum, et incipit quiescere virtus animalis : » quia tunc fortificatur conversio animæ super apprehensum : et hoc incipit post primum septennium, ut jam habitum est. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod si per alium fiat contractus, pueri ambo vel alter ante annos pubertatis potest reclamare, et nihil actum est : ita etiam quod alter puerorum non vetatur accipere consanguineam alterius, eo quod nihil factum est Ad 2.

inter eos : sed hoc quod dicitur, quod parentes promittunt quandoque pro pueris, sic intelligitur, si pueri ætatem venientes ratam habent parentum promissionem.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod licet quidam in quibus humidum minus est naturale, in septennio minus sunt discreti, et capaces boni nuptiarum, tamen ut in pluribus in septennio efficiuntur capaces disciplinæ, et eorum quæ audiunt et vident : et ideo id quod accidit in pluribus considerat lex : cum enim particularia accidentia quæ sunt secundum unumquemque sint infinita, lex non potuit dari secundum unumquemque singulariter, sed secundum hoc quod accidit ut in pluribus.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod ego sine præjudicio magis hoc puto fuisse factum ad terrorem parentum : et puerum non nisi hoc punitum in corpore, qui sicut brutum animal loquebatur ea quæ a parentibus audivit, cum in illa ætate quasi nihil adhuc appareat rationis.

Ad 5. AD ALIUD dicendum, quod placentia illa accipitur a signis discernendi inter ea quæ audiunt pueri, ut prius dictum est quod primo incipit in ætate septennii.

Ad hoc autem quod objicitur, dicendum quod sicut dicit Aristoteles, membra genitalia multorum sunt vaporum, et ideo pruritum excitantia : et ideo puto, quod motus minorum ætate puerorum quam septem annorum, procedit a natura corrupta : sed post septem annos incipit admisceri ratio, ut prius est ostensum. Unde signum proprium hujus est, quia tunc actibus humanis ratio incipit admisceri.

Ad 6. AD ALIUD dicendum, quod ætas contractus matrimonii non est una : quia in puella caro est mollis et extensibilis : et ideo humidum facile digestibile ad maturitatem : et ideo citius maturatur ad recipiendum, quia recipere causatur ex humido frigido, ut humidum sit recipiens et frigidum tenens. Sed humidum pueri digeritur ad imprimere et sigillare : et hoc causatur ex calido sicco, quia contingit ex calido vincente super humido. Et ideo plus temporis requiritur ad maturationem masculi quam fœminæ : sicut plus exigitur temporis ad hoc quod calidum vincat humidum exsiccando, quam quod dirigat ipsum tantum et extendat ad recipiendum. Et ideo alia est ætas coeundi masculi, et alia fœminæ. Sed in admixtione rationis ad actus non est sic : quia hæc causatur ex hoc, quod incipit residere humidum, et non impedire conversionem rationis super audita et visa : et hoc contingit æqualiter in masculo et fœmina.

AD ALIUD dicendum, quod animatio puellæ est longioris temporis, quam pueri : sed tamen quia humidum nati jam pueri æqualiter incipit residere, vel non residere, æqualiter datur eis tempus sponsalium : sed inæquale tempus contrahendi, quia frigiditas in fœmina quando est cum humido, operatur ad bonam fœminæ dispositionem, ut dictum est : et hoc est quando calidum non plene vincit humidum. Ad 7.

AD ALIUD dicendum, quod secundum multos et magnos in tali casu potest quis duplicibus uti verbis : si enim dicat, Ego accipio te in meam : et illa respondeat, Et ego te in meum, vel verba æquipollentia, nihil agitur : quia matrimonium agi non potest, et sponsalia contrahere non intendunt. Si autem quis dicat, Verba mea etsi matrimonium contrahere non possint, valeant quod valere possunt : tunc sponsalia contrahuntur, quia hæc contrahi inter tales possunt, et bene potest esse, quod verum dicant. Ad 8.

Ad hoc autem quod objicitur, quod ante septennium non contrahuntur, dicendum quod hoc verum est nisi post septennium placeant. Si autem puella est septennis et alius pubes, sponsalia contrahuntur, et tenetur eam sponsus exspectare, donec veniat ad annos pubertatis.

AD ALIUD dicendum, quod quoad unum nihil potest ibi fieri : quia oportet, quod Ad 9.

omne id quod fit in matrimonio, de communi utriusque fiat consensu : unde nihil ibi efficitur.

Ad 10. Ad aliud dicendum, quod ille qui ita contrahit, etiam nihil efficit, ratione prius dicta. Et objectio in contrarium facta, tenet et solvit.

Ad 11. Ad aliud dicendum, quod secus est de natura, et de isto opere : quia natura operatur ad intentum, iste autem nec intendit sponsalia, nec operatur ad ea : et ideo non est simile.

Ad 12. Ad alium casum dicendum, quod talia sponsalia tenent, quia nihil ante fecerunt : tamen per factum post intelliguntur approbasse factum quod præcessit : et hæc approbatio facit inter eos sponsalia.

Ad id autem quod objicitur in contrarium, dicendum quod approbatio præteriti quæ certissime supponitur in verbo præsentis temporis, facit sponsalia : et falsum est, quod ante omnino nihil factum : sed verum est, quod nihil sponsalium fecerunt, sed fecerunt aliquid ad sponsalia, quia dispositionem, quæ si etiam per alios ante facta fuisset, per approbationem eorum sequentem posset consummari.

Ad id autem quod objicitur, quod matrimonium non efficiunt, de plano concedo, præcipue si multum distant ab anno pubertatis.

Ad 13. Ad ulteriorem casum dicendum videtur, quod tales contrahere possunt, præcipue si dispositione corporis et sagacitate ingenii ætas deficiens suppleatur. Dispositionem autem corporis intelligo præcipue in locis genitalibus, scilicet ut agere et pati possint in opere carnali. Dicunt tamen quidam tempus distantiæ ab ætate debita non debere protendi ultra sex menses : sed mihi videtur potius, quod secundum plus et minus determinandum est, etiam secundum diversam dispositionem membrorum et sagacitatis : quia ego vidi puellam de qua perhibebatur, quod annorum existens novem, concepit et peperit puerum cum complere inciperet decimum annum. Et Philosophi dicunt, quod quidam dentati nascuntur et lanuginosi et pilosi in locis genitalibus, et citius maturantur ad coitum quam alii. Et puto, quod hoc etiam variatur in regionibus calidis et siccis : sicut et ipsa imprægnatio et corporis incrementum.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XIV.

Quis sit effectus sponsalium? et, An sponsalia possunt solvi?

Tertio, Quæritur de effectu sponsalium.

Videtur autem, quod effectus sit obligare ad contrahendum matrimonium : quia

1. Effectus generis salvatur in specie : sed genus sponsalium est promissio : ergo videtur, quod sicut promissio obligat ad solvendum, quod ita sponsalia obligent ad solvendum.

2. Item, Extra, libro IV de *sponsalibus*, Ex litteris, dicit Alexander tertius Pictaviensi Episcopo : « Eum admoneas : et si non monitis acquiescat, ecclesiastica eum censura compellas, ut ipsam in uxorem recipiat, et maritali affectione pertractet. » Et loquitur de quadam quam ante desponsavit : et loquitur, quod compellendus sit ducere eam quam desponsavit : ergo sponsalia obligant ad contrahendum.

In contrarium hujus est, quod

1. Obligatio quæ fit de jure, non solvitur nisi solutione facta : sed sponsalia in multis casibus solvuntur solutione non facta : ergo sponsalia non obligant.

2. Item, Si sponsalia obligarent, tunc peccatum mortale esset non solvere : sed pastor Ecclesiæ tenetur arcere a peccato mortali : ergo per censuram

ecclesiasticam tenetur compellere ad contrahendum semper illos qui sponsalia contraxerunt : hoc autem falsum est, ut patet, Extra, libro quarto de *sponsalibus*, Præterea hi, ubi dicit Innocentius secundus : « Si autem se ad invicem admittere noluerint, ne forte deterius inde contingat, ut talem scilicet ducat, quam odio habet : videtur quod ad instar eorum qui societatem interpositione fidei contrahunt, et postea eamdem sibi remittunt, hoc possit in patientia tolerari. »

Quæst. ULTERIUS quæritur de alio effectu sponsalium, qui est quædam affinitas.

Videtur enim quod istam non faciant sponsalia : quia

1. Quod spondetur in futurum, non est : sed in sponsalibus nuptiæ spondentur in futurum : ergo adhuc non sunt : sed quod non est, nihil facit : ergo tales nuptiæ nihil faciunt : ergo nec affinitatem.

2. Item, Non potest fieri affinitas nisi unum sit genus, ut infra habebitur : sed sponsi non uniuntur generi : ergo inter eos non sit affinitas. PROBATIO minoris. Non unitur generi secundum carnem, qui carnaliter nulli de genere copulatur : sed sponsalia tantum contrahens, nulli de genere copulatur carnaliter : ergo generi non unitur : et sic habetur propositum.

3. Item, In aliis contractibus ubi promittitur aliquid de futuro, si rescindatur, non impedit quin cum alio ejusdem generis possit facere contractum illum : ergo nec in isto debet impedire, ut videtur,

I contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod dicitur, Extra, libro IV de *sponsalibus*, Ad audientiam, etc., ita dicit Alexander tertius : « Quoniam scriptum est, quod sponsam fratris frater habere non potest, mandamus quatenus eum suum propositum implere non permittas. » Et loquitur de quodam qui fratri illius suam filiam dare voluit, qui ante eamdem, consentiente puella, desponsaverat.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod effectus sponsalium est ligare ad matrimonium contrahendum, quamdiu manent sponsalia, sicut probant primæ rationes : sed verum est, quod quibusdam de causis solvuntur, ut infra patebit, et tunc non ligant, quia soluta sunt : nec hoc est mirum, quia non ligant quando soluta sunt.

Ad object. 1. AD ID ergo quod contra objicitur, dicendum quod quamdiu manent, tamdiu ligant : sed solvuntur in casibus in quibus ligarent cum nocumento majori : ideo secundum jus commune reputantur soluta : quod enim pro utilitate contrahentium et honestate Ecclesiæ constitutum est, destituitur quando contra utilitatem contrahentium et Ecclesiæ honestatem observatur.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod hoc dicit Alexander in casu in quo solvuntur sponsalia propter matrimonium superveniens cum alio : quia minus vinculum cedit majori, et rumpitur illo superveniente.

Ad object. 2. AD ID autem quod objicitur, quod Ecclesia debet arcere a peccato mortali : dicendum, quod sic facit : quia pro peccato indicit et injungit pœnitentiam, sed non compellit complere promissum : quia jam de jure communi sponsalia soluta sunt.

Ad quæst. AD ID quod quæritur de ulteriori effectu, dicendum quod faciunt affinitatem, ut dictum est secundum Patrum institutiones.

Ad 1. AD ID autem quod postea objicitur, dicendum quod id quod non est, non facit, sed id quod est : sed sponsalia sunt, et sunt aliquid matrimonii, scilicet dispositio ad ipsum, ut supra dictum est.

Ad 2 et 3. AD ALIUD dicendum, quod est in sponsalibus conjunctio ad genus secundum quid, licet non simpliciter : sicut enim in naturis aliquid per dispositionem ignis efficitur igni affine, etiam antequam habeat speciem : ita et in moralibus per dispositionem accedit aliquis ad genus alterius, quando cum ipso contra-

hit sponsalia, licet cum ipso non efficiatur una caro : et ideo sancti Patres statuerunt, quod inter tales affinitas contraheretur.

ARTICULUS XV.

Quibus modis sponsalia contrahantur?

Quarto quæritur, Quibus modis sponsalia contrahantur?

Dicunt autem Jurisperiti, quod dupliciter sponsalia contrahuntur, scilicet absolute, et sub conditione.

Absolute autem contrahuntur quatuor modis, scilicet nuda promissione, ut Accipiam te in meam, vel e contrario datis arrhis sponsalitiis, ut aliqua pecunia, vel aliis rebus, annuli subharratione, et interveniente juramento.

Sub conditione dupliciter contrahuntur, scilicet sub conditione honesta, vel sub conditione inhonesta. Honesta ut si sic dicat : Contraham tecum si placuerit parentibus : et tunc dicunt, quod stante conditione stat promissio, et non stante non stat, nisi sequatur consensus per verba de præsenti vel copula carnalis. Conditio autem inhonesta duplex est, scilicet contraria matrimonii bono et honestati, et non contraria. Exemplum primi est, ut sic dicat : Tecum contraham, si venena procures sterilitatis, vel procures abortum, vel sodomitice mecum conjungaris, vel adulterando mihi victum lucreris, vel aliquid hujusmodi : et tunc non stat promissio facta de matrimonio. Exemplum conditionis secundæ est, ut si dicat : Contraham tecum, si in futuro mihi lucreris, vel usuris, vel hujusmodi aliquo peccato involutis : et tunc renuntiandum est conditioni, et tenent sponsalia, juxta illud Bedæ : « In turpi voto rescinde fidem, et in malis promissionibus muta decretum. »

Item, Quando *absolute* contrahuntur, si sine juramento contrahantur, monendi sunt ut consumment, sed non cogendi si nolunt. Si autem cum juramento contraxerunt, cogendi sunt propter jusjurandum per censuram ecclesiasticam : et hoc intelligo de illis qui sunt ambo septem annorum, quia minores ambo vel alter contrahere non possunt sponsalia, ut patet ex ante habita disputatione.

Et hoc est totum quod jura diffiniunt de sponsalium contractione.

In contrarium autem hujus objicitur : Sed contra

1. Et primo quidem de divisione quæ dicit, quod quatuor modis sponsalia absolute contrahuntur. In promissione enim non obligatur homo nisi ex seipso : sed dicunt sancti Patres, quod Deus promittens non obligatur ex nobis, sed ex se tantum, et non esset injustus, si non solveret : ergo a simili contrahens nuda promissione, non erit injustus si non solvat : ergo videtur, quod alter agere non possit, quod falsum est : ergo sponsalia non nuda contrahuntur promissione.

2. Item, Videtur falsum quod dicit jus, quod nuda promissione contrahens non sit cogendus ad consummandum matrimonium. Qui enim promittit et non solvit promissum, mentitur : *os autem quod mentitur, occidit animam* [1] : ergo ille peccat mortaliter : sed arcendus est quilibet a mortali peccato : ergo quilibet arcendus est ad consummationem promissi.

3. Item, In minori decipit qui decipit alium in pecunia, quam qui decipit eum in matrimonio et in seipso : sed decipiens in pecunia, cogitur a judice ad solutionem : ergo multo magis debet compelli ad solutionem ille qui decipit alium in matrimonio et in seipso : ergo nihil videtur esse quod dicunt jura.

[1] Sapient. i, 11.

Ulterius objicitur de secundo modo.

Videtur enim, quod ille modus sit illicitus : quia

1. Matrimonia debent esse libera : sed non est liberum, quod est appretiatum : ergo matrimonia non debent esse appretiata : sed arrha est pars pretii, ut dicit Glossa super Apocalypsim : ergo non debent esse sponsalia subarrhata.

2. Item, Matrimonium, ut infra probabitur, est in genere honesti ratione duorum bonorum suorum, et in genere utilis ratione tertii : honestum autem omne spirituale est : ergo sub pretio poni non debet matrimonium : ergo nec datis arrhis contrahitur, quia arrha est pars pretii, ut jam habitum est.

3. Item, Contingit solvi sponsalia illa aliquo de casu : aut ergo redduntur arrhæ, aut non. Si non reddantur, contra : quia secundum hoc injuste videtur agi cum illo cujus pars pretii retinetur : et tamen contractus rescinditur. Si autem reddantur : tunc videtur, quod matrimonium positum fuit sub pretio : quia non videtur esse causa redditionis, nisi quia contractus rescinditur quem pretium efficiebat.

De tertio modo similiter objicitur : quia

1. Annulus significat fidem maritalem: sed hæc est consequens matrimonium : cum igitur in sponsalibus matrimonium non contrahatur, videtur quod annuli subarrhatio non pertineat ad sponsalium contractionem.

2. Item, Monile, ut dicit Isidorus, dicitur quasi munile, eo quod munit sinum ne adulter inserat manum : ergo videtur, cum sponsalia ligent ad unum potius quam ad alium, quod potius debeant fieri per monile quam per annulum.

3. Item, Genes. XXIV, 22 et 47, Eliezer dedit Rebeccæ inaures, et annulos : quæratur ergo, Quid in sponsalibus significent inaures, et quid monilia, et quid annuli, et quare his tribus frequentius fiant quam aliis?

Ulterius objicitur de quarto modo qui fit interposito jurejurando.

Videtur enim, quod ille modus sit illicitus : quia

1. Multis de causis potest juramentum fieri illicitum : nemo autem jurare potest id quod potest fieri illicitum : ergo ad sponsalia non debet fieri juramentum.

2. Item, Videtur quod in aliquo casu perplexitatem inducat juramentum. Verbi gratia : ponamus enim, quod odiat eam antequam contrahat per verba de præsenti : tunc periculum est complere matrimonium, quia matrimonia invita malos exitus sortiuntur, et quod cum periculo fit, non est faciendum : ergo istud matrimonium non est consummandum.

E contrario autem juramentum licitum est observandum : et juramentum est de matrimonio : ergo est consummandum, et non consummandum, quod est impossibile : ergo videtur, quod juramentum non sit interponendum.

Ulterius objicitur de modis illis qui fiunt *sub conditione*.

Et objiciatur primo de conditione honesta : hæc enim est duplex secundum Jurisperitos, scilicet simpliciter honesta quæ spectat ad bonos mores, ut, Contraham tecum si placet parentibus, aut pædagogis, aut sacerdotibus, aut Ecclesiæ, sive aliquid hujusmodi. Et conditio utilis propter onera matrimonii, ut, Contraham tecum si dederis marcas centum.

Objiciatur ergo de prima conditione quæ simpliciter est honesta.

Videtur enim, quod apponi non debet : quia

1. Matrimonium unus non potest contrahere pro alio, nisi ipse consentiat : ergo nihil est dicere, Contraho tecum si placet illi, aut illi.

2. Item, Si placet parentibus et non filiæ non fit ibi matrimonium, nec etiam sponsalia : si ergo in negando consensus filiæ non dependet ad parentes : ergo nec in affirmando dependet : ergo nullo modo

dependet : quia consensus est vel affirmando, vel negando : ergo pro nihilo apponitur conditio de consensu parentum, vel etiam quorumlibet aliorum.

3. Ulterius objicitur de alia conditione quæ etiam non inhonesta reputatur, scilicet quæ est cum adjunctione pecuniæ.

Videtur enim, quod illa non teneat : quia libera debent esse matrimonia. Dicit autem Philosophus, quod liberum est quod causa sui est : ergo matrimonium debet esse causa sui : ergo non debet esse conditio pretii vel pecuniæ.

4. Item, Aristoteles dicit, quod quædam sunt mixta inter voluntaria et involuntaria, scilicet quæ non volumus simpliciter, sed tamen ne alia deteriora contingant, eligimus ea, sicut projicere merces in tempore tempestatis ne navis submergatur : et hæc in moribus non sunt laudabilia. Cum igitur in moribus secundum omnes Philosophos matrimonii honestas sit de numero laudabilium bonorum, videtur quod non debeat esse sic partim voluntarium et partim involuntarium. Est autem sic mixtum si additur pœna pecuniaria : ergo non debet esse conditio pœnæ pecuniariæ.

5. Item, Coactio excludit consensum qui est causa efficiens matrimonii : unde dicit Prætor : « Quod vi vel metus causa fit, ratum non habeo. » Sed est metus duplex, scilicet personæ, et naturæ : et uterque cadit in constantem virum, quem civilis constantem reputat : ergo videtur, quod excludat consensum matrimonii : cum igitur talis fit metus damni, quando fit pœnæ pecuniariæ adjectio, videtur quod consensus evacuatur : ergo non debent tali modo contrahi sponsalia.

6. Ulterius objicitur de conditione turpi, non contraria matrimonio.

Videtur enim, quod illa matrimonium evacuet : quia sunt quædam, ut dicit Augustinus, quæ non possunt fieri bono fine, eo quod essentialiter conjuncta sunt fini malo, ut furtum, adulterium, et hujusmodi : sed matrimonium est bonum : ergo si sumatur ut finis, ipsum erit finis bonus : ergo non potest esse finis talis mali : ergo videtur, quod annihilatur matrimonium, quando tali fine contrahitur, vel quando efficitur finis talis mali.

Juxta hoc quæritur. Utrum pejus sit contrahere tali fine, sive conditione, vel non contrahere, et uti muliere ad hoc sine contractu more lenonum qui prostituunt meretrices ? Quæst.

Videtur enim, quod secundum sit pejus, quam primum : quia ad minus excusatur in coitu suo qui cognoscit suam : sed cognoscens non suam et prostituens, nec in suo, nec in alieno excusatur : ergo secundum pejus est, quem primum. Contra : In priori est adulterium in quod consentit maritus : in secundo autem tantum fornicatio : ergo primum pejus est, quam secundum.

Ulterius quæritur de conditione ultima, quæ turpis est et matrimonio contraria.

Videtur enim, quod illa non dirimat contractum, quia de quolibet tenendum est bonum quod idem potest elici : sed duo sunt contractus, et est conditio contractus bona, et conditio mala : ergo tenendus est contractus, et refutanda conditio. Confirmatur autem prima ex hoc quod dicitur, I ad Thessal. v, 21 et 22 : *Omnia probate, quod bonum est tenete. Ab omni autem specie mala abstinete vos.*

Solutio. Dicendum, quod supra dicti modi sunt quibus sponsalia contrahuntur, sicut dicunt docentes jura. Reducuntur autem ad duos, scilicet promissionis simplicis, et promissionis confirmatæ. Confirmata autem est duplex, per conditionem, sive per ulterius vinculum. Et conditio dicitur tunc eo modo quo supra dictum est. Vinculum autem amplius ligans, quam promissio : aut est signum approprians sponsam, aut confirmatio promissionis. Signum autem aut est de pertinentibus ad datum propter nuptias, aut ad ornatum sponsæ. Et primum vi- Solutio.

detur arrha nuptialis : secundo autem modo annuli subarrhatio. Si autem est confirmatio promissionis : tunc est juramentum. De hac tamen reductione ad artem non curant Jurisperiti : quia intendunt grossis pro vulgaribus, circa quæ sunt casus et particularia.

mo- Ad 1. His habitis, respondendum est ad id quod objicitur de primo modo, et dicendum, quod secus est de Deo, et homine : quia Deus promittens nec causam promissionis habet in nobis, nec utilitatem, nec finem, et ideo non obligatur obligatione debiti : quia, ut dicunt sancti, Deus nihil debet homini, sed homo omnia sua debet Deo. Sed quando homo promittit, causam promissionis et utilitatem habet in eo cui promittit : sicut hic in contractu unus conjugum promittit, et causa est in alio qui repromittit sibi, et utilitas quæ est debitum in corpore ejus cum qua contrahit, quod etiam jure matrimonii exigere potest : et ideo iste obligatur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod promittens tenetur solvere quantum in se est, nisi stet per alium : et bene concedo, quod peccat non solvens si solvere possit.

Ad hoc autem quod objicitur, quod sit cogendus, dicendum quod non : quia frequenter dissimulatur minus malum, ne accidat majus. Dissimulatur, inquam, ita quod non deducitur in faciem Ecclesiæ ad judicium, licet non dissimuletur in confessione. Et hoc est quod dicitur, Extra, libro quarto de *sponsalibus*, Præterea hi qui, etc., ubi dicit Innocentius secundus : « Si autem se ad invicem admittere noluerint, ne forte deterius inde contingat, ut talem scilicet ducat quam odio habet : videtur quod ad instar eorum qui societatem interpositione fidei contrahunt, et postea eamdem sibi remittunt, hoc possit in patientia tolerari. »

Ad 3. Ad tertium dicendum, quod licet in majori decipiat, tamen est damnum recuperabilius, quam pecuniæ : quia cum multis aliis potest contrahere : sed pecuniam aliam non contingit eum de facili recuperare : et ideo istud ad judicium non deducitur sicut illud.

Ad id quod objicitur ulterius de secundo modo, dicendum quod ille est quædam confirmatio promissionis, eo quod per donaria sponsa quodammodo sponso appropriatur, vel e converso, sicut innuitur in Genesi, xxx, 16, ubi dixit Lia ad Jacob : *Ad me intrabis, quia mercede conduxi te pro mandragoris filii mei.* Secundus modus.

Ad primum autem quod contra objicitur, dicendum quod *arrha* hic aliter sumitur quam pro pretio, vel pro parte pretii : sicut enim per arrham res empta emptori appropriatur, ita sponsa sponso per subarrhationem nuptialem : et ideo prima argumentatio fallit per æquivocationem. Si tamen concederetur, quod esset pars pretii, tunc dicendum quod matrimonium non ponitur sub pretio : sed id quod datur, est ad onera matrimonii sublevanda. Ad 1 et 2.

Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod si daretur dotis nomine, vel promitteretur, et non sequeretur matrimonium, restituere teneretur. Si autem alia donaria sunt potius amorem indicantia, quam magnam afferentia utilitatem, non credo quod tenetur ad restitutionem : sed tamen non sequitur, quod matrimonium sub pretio ponatur ratione supra dicta. Ad 3.

Ad id quod ulterius objicitur de tertio modo, dicendum quod annulus ille significat fidem sponsalium in præsenti, scilicet ne alii promittat, et fidem thori in futuro servet : et ideo ponitur in digito sinistræ manus, qui *annularis* dicitur, quia in illum vena quædam pulsatilis, sive arteria venit a corde, quæ circulo ligatur ad amoris signum. Tertius modus.

Et per hoc patet solutio ad primum : quia ex falso, vel ex insufficienti causa annuli procedit : et ideo non concludit. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod nihil prohi- Ad 2.

bet monili subarrhationem fieri, sed magis congrue fit per annulum : quia cum fides sponsalium obliget ad duo, unum illorum est principale, et alterum est consequens : et principale quidem est ad servandum fidem sponso : consequens autem est ad custodiendum se ab alio : annulus autem significat principale, et monile significat consequens : et ideo magis congrue fit per annulum, quam per monile.

Ad 3. Ad tertium dicendum, quod in tribus se habet sponsa ad sponsum : in quantum enim *caput mulieris est vir*[1], tenetur eum audire, sequi, et obedire. Ex matrimonio enim tenetur ad fidem, et custodiam ab altero : nec sunt plura adeo substantialia sponsæ in quantum est sponsa. Primum autem horum significat *inauris* : secundum autem significat *annulus*, et tertium *monile*. Et ideo his tribus antiquitus puellæ subarrhabantur.

Quartus modus. Ad hoc autem quod ulterius objicitur de juramento, dicendum quod bene potest fieri, si aliter non credant sibi invicem contrahentes : quia sicut dicit Apostolus, ad Hebr. vi, 16 : *Homines per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis, ad confirmationem, est juramentum.*

Ad 1. Ad hoc autem quod contra objicitur, dicendum quod in talibus casibus, ut infra patebit, solvuntur sponsalia : et tunc deobligatur a juramento, eo quod ipse juramento non tenetur, nisi modo sponsalium : et ideo sponsalibus fractis, non tenetur juramento amplius : sed bene concedo, quod incautum est in talibus jurare.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod in talibus non est perplexitas, quia potest complere juramentum : alioquin peccat mortaliter. Si autem matrimonium aliud supervenit : tunc peccat mortaliter contrahens cum alio, sed tamen non tenetur ad sponsalia perficienda, quia soluta sunt : sed debet facere pœnitentiam de perjurio.

Ad hoc autem quod quæritur, Utrum sit cogendus ? Dicendum, quod licet quidam dixerunt, quod sit cogendus propter juramentum : tamen videtur sapientibus, quod non : sed dissimulandum est si ex odio sponsæ non vult perficere quod juravit, quia posset majus malum sequi : et iste casus expresse scriptus est. Extra, libro quarto de *sponsalibus*, Requisivit, ubi sic dicit Lucius tertius : « Requisivit a nobis tua fraternitas, qua censura mulier compelli debeat quæ jurisjurandi religione neglecta nubere renuit cui se nupturam interposito juramento firmavit. » Et infra, « Ad quod breviter respondeo, quod cum libera debeant esse matrimonia, monenda est potius quam cogenda, cum coactiones difficiles soleant exitus habere frequenter. »

Ad id autem quod objicitur de conditione simpliciter honesta, dicendum quod illa merito est apponenda, ita quod vituperari possunt contrahentes, si non apponant : quia contrahentes aut sunt maturæ ætatis, aut infantuli. Si sunt adulti, adhuc licet in eis sit confortata ratio, tamen unus solus non potest videre quid expediat, sicut vident plures fideliter consulentes. Si autem sunt infantes, non possunt discernere nisi doctrina et consilio aliorum seniorum : et ideo cum discretio faciat ad libertatem et honestatem consensus, talis conditio potius facit ad liberum matrimonium, quam ancillare vel servile : non enim dicitur liberum apud sapientes, quod quasi vinculum vel velamen malitiæ habet libertatem, sed id potius quod secundum virtutem libere fit : et ideo talis conditio tenet, et est favorabilis. De c... Ad ...

Et sic patet solutio ad primum.

Ad aliud dicendum, quod duplex est consensus, scilicet matrimonium faciendi, et iste non dependet ad alium in matri- Ad ...

[1] I ad Corinth. xi, 3.

monio. Est etiam consensus conditionatus, quando de voluntate propria apponit conditionem, eo quod sibi homo non sufficit ad consilium, et ille dependet ratione prius inducta.

Ad 3. Ad id quod ulterius quæritur de conditione utilitatis quæ est pecunia, dicendum videtur, quod illa dupliciter apponi potest, scilicet aut ut in modum dotis, aut ut in modum pœnæ si non consummantur matrimonia. Si primo modo apponatur, dico quod stat et exigi potest : et si non stet conditio, non tenetur ad consummationem promissionis. Et hoc contingit propter onera matrimonii, ut dictum est supra Si autem adjiciatur per modum pœnæ, ut si sic dicatur : Nisi contraxero tecum, ego dabo tibi centum marcas : dico quod non tenet conditio nec exigi potest si non consummetur matrimonium. Argumentum autem ad hoc est in decretali prius inducta, *Requisivit* : quia scilicet matrimonia debent esse libera.

Ad id autem quod contra objicitur, dicendum quod matrimonium non ponitur sub pretio, ut patet ex supra dictis.

4 et 5. Ad alia duo est concedendum : quia illa procedunt in sensu illo quo conditio pecuniaria adjicitur in modum pœnæ, et sunt bona contra illos qui aliter sentiunt, quam hic est determinatum.

d 6. Ad id quod ulterius objicitur de conditione turpi et contraria matrimonio, dicendum quod matrimonium numquam est finis mali, nec etiam ad malum finem. Est enim duplex finis, sicut et super secundum librum *Sententiarum* notatum invenies, scilicet finis operis, et finis operantis. Finis operis matrimonii numquam est ad malum finem, vel finis mali. Finis autem operantis sic potest esse in malo : et dictum Augustini intelligitur de fine operis, non operantis. Et quia finis operantis non est essentialis finis matrimonii, ideo dicit jus, quod cessat conditio quæ est turpis finis intentio ex parte contrahentis, non contractus : et tenet contractus sponsalium.

Et per hoc patet solutio et ratio juris.

Ad aliud dicendum, quod unus plus peccat in actu, et alter plus in circumstantia trahente in id genus peccati, hoc est, in adulterium : nihil enim prohibet utrumque plus peccare consideratione diversa. Ad quæst.

Si autem quæritur, Quis simpliciter plus peccet ? Videtur, dicendum, quod ille qui prostituit uxorem propriam, ex hoc peccat majori peccato quod est adulterium, et contra plura : quia contra quæcumque peccat leno, peccat et iste, et insuper contra bonum matrimonii.

Ad hoc quod objicitur de conditione ultima, dicendum quod illa annihilat contractum : quia non est consensus in talibus in matrimonium secundum intellectum, sed secundum vocem tantum : sed secundum intellectum consentiunt in vile contubernium, quia non potest esse matrimonium, ubi renuntiatur bonis omnibus matrimonii.

Et per hoc patet solutio ad objectum : quia in tali contractu nihil boni est : et ideo nihil boni inde potest elici quod teneatur, sicut fuit in aliis contractibus conditionatis.

ARTICULUS XVI.

Quibus modis sponsalia dirimantur ?

Quinto quæritur, Quibus modis sponsalia dirimantur ?

Accipiatur autem primum illud, quod determinatum est a jure.

Sunt igitur octo in quibus sponsalia dissolvuntur : quorum primus est si alter sponsorum transeat ad religionem, quod potest facere etiam invito et reclamante altero ante carnalem copulam : et tunc ille qui remanet in sæculo, absolvitur a vinculo sponsalium, etiamsi fuerint sponsalia per verba de præsenti.

Secundus est, quando sponsus non invenitur, quia transfert se ad aliam regionem : si tamen per eam non steterit, quod matrimonium non fuit consummatum : si enim per eam steterit, tunc aget pœnitentiam de promissione, et etiam de perjurio si juramentum intervenit.

Tertius est, si alter sponsorum post contracta sponsalia incurrerit lepram, aut paralysim, aut epileptiam, aut turpiter naso aut oculo fuerit mutilatus.

Quartus est, si superveniat affinitas, scilicet si sponsus cognovit consanguineam sponsæ, vel e converso : et hoc sufficit probare sola fama.

Quintus est, si mutuo se absolverunt : quem tamen casum quidam non recipiunt.

Sextus, si alter eorum fuerit fornicatus.

Septimus, quando supervenit matrimonium per verba de præsenti cum alio contractum : quia tunc solvitur minus vinculum propter majus superveniens : sed tunc debet agere pœnitentiam de fide vel juramento vel promissione mentita.

Octavus, quando minor venit ad ætatem adultam, et petit absolvi a vinculo sponsalium, et dari sibi licentiam nubendi alii.

Dicunt insuper Jurisperiti, quod in duobus casibus solvuntur ipso jure, scilicet quando alter intrat religionem, et quando alter contrahit cum alio per verba de præsenti. In aliis autem omnibus casibus solvenda sunt per judicium Ecclesiæ.

Ecce quid jus determinat de isto articulo.

Sed objicitur contra primum casum :

1. Immolantis enim ex iniquo oblatio erit exsecrabilis : sed ex iniquo immolat, qui immolat alienum : ergo non est Deo accepta. Alienum autem est, quod est alteri promissum, et per promissum debitum : cum igitur ita debitus efficiatur sponsus per sponsalia, et sponsa vice versa, videtur quod Deo se non potest immolare : ergo non potest intrare religionem.

2. Item, Si pecuniæ aliquis mihi efficeretur debitor, istam pecuniam qua efficeretur mihi non solvendo, immolare vel offerre non posset : sed majus est debitum matrimonii : ergo multo minus offerri potest per quod efficitur alteri non solvendo : sed si intrat religionem, propter votum continentiæ efficitur impotens ad solvendum debitum matrimonii : ergo videtur, quod non debeat intrace religionem.

In contrarium hujus est quod dicitur, Extra, de *conver. conjugatorum*, lib. III. Dicit enim Alexander tertius, Ex publico instrumento, etc., ita : « Cæterum quia licet a præfato viro desponsata fuit, adhuc tamen (sicut asserit) ab ipso est incognita, Mandamus quatenus si prædictus vir ipsam carnaliter non cognoverit, et eadem ad religionem transire voluerit : recepta ab ea sufficienti cautione, quod vel ad religionem transire vel ad virum suum redire infra duorum mensium spatium debeat, ipsam a sententia qua tenetur absolvas : ita quod si ád religionem transierit, uterque restituat alteri quod ab eo noscitur recepisse, etc. » Et infra : « Sane quod Dominus in Evangelio dicit, Non licere viro nisi ob causam fornicationis dimittere uxorem suam [1], intelligendum est secundum interpretationem sacri eloquii de his quorum matrimonium carnali copula est consummatum, sine qua confirmari non potest. » Ex his patet, quod jus verum dicit in hoc primo casu.

Ulterius quæritur de secundo.

Videtur enim quod ille sit injustus : quia

1. In dubiis tutior pars est accipienda vel tenenda : sed tutius est quod exspe-

[1] Matth. v, 32.

ctet : quia in exspectando nullum fit alteri præjudicium : ergo videtur, quod non sint sponsalia soluta ex illa absentia.

2. Item, Absentia corporum in nullo repugnat vinculo spirituali : quia ex consensu contractum est inter sponsos : ergo videtur, quod propter absentiam corporum non solvetur vinculum, quod est inter eos : ergo nec sponsalia.

Sed contra. In contrarium hujus objicitur : quia, Extra, libro quarto de *sponsalibus*, sic scribit Alexander tertius Panormitano Episcopo : « De illis autem qui præstito juramento promittunt se aliquas mulieres ducturos, et postea eis in cognitis dimittunt terram, se ad partes alias transferentes : hoc tibi volumus innotescere, quod liberum erit mulieribus ipsis (si non amplius in facto est processum) ad alia se vota transferre : recepta tamen de perjurio pœnitentia, si per eas steterit, quominus matrimonium fuerit consummatum. »

Ulterius quæritur de tertio.

1. Videtur enim quod corporalis necessitas non debet facere, quod aliquis cadat a suo jure : sed iste jus acquisivit de contrahendo matrimonio : ergo videtur, quod per corporalem infirmitatem illud perdere non debeat.

2. Item, Involuntarium quod hominem compellit, secundum Aristotelem meretur ignoscentiam et veniam : ergo multo magis id quod intulit Deus : sed talis est necessitas istius infirmitatis : ergo videtur, quod sponsa talia debet ignoscere.

Quæst. 3. Ulterius quæritur, Quare non ita dirimit febris vel quid tale, sicut infirmitates supra memoratæ ?

Sed contra. In contrarium hujus objicitur per id quod dicit Urbanus secundus, libro quarto de *conjugio leprosorum*, Litteras. Et infra : « Quia postulasti utrum si post sponsalia de futuro inter legitimas personas contracta, antequam a viro mulier traducatur, alter eorum lepræ morbum incurrat, alius ad consummandam copulam maritalem compelli debeat. Respondemus, quod ad eam accipiendam cogi non debet, cum nondum inter eos matrimonium fuerit consummatum. »

Ulterius quæritur de quarto casu.

Ille enim videtur omnino injustus :

1. Ex peccato enim alterius non debet alius ab ipso puniri : ergo si alter sponsorum per fornicationem faciat affinitatem, non debet ille puniri qui non fornicatur : ergo non debet perdere jus sibi per sponsalia acquisitum.

2. Item, Ponamus, quod ad hoc aliquis fornicetur cum consanguinea sponsæ, ut solvat sponsalia : constat enim, quod dolus nulli debet patrocinari : ergo nec isti : ergo nec iste per dolum suum debet consequi absolutionem a sponsalibus.

In contrarium autem objicitur per hoc quod dicitur, 27, quæst. 2, ex concilio Tiburicensi : « Si quis sponsam filii sui oppresserit, et postea filius ejus eam duxerit : pater postmodum non habeat uxorem, nec mulier virum : filius qui patris facinus ignoravit, aliam accipiat. » Sed contra.

Ulterius quæritur de quarto casu isto, utrum sufficit probare per solam famam ? quia

1. Cum potius semper judicandum sit pro matrimonio, videtur quod sponsalia stare debeant, donec certissime factum probetur : ergo non propter solam famam sponsalia sunt solvenda. Quæst.

2. Item, Fama sæpe est falsa : et ideo videtur, quod non sit soli famæ credendum.

In contrarium hujus est id quod habetur, Extra, quarto lib. de *consang. et affin*, ubi Urbanus tertius sic scribit Burdigalensi Archiepiscopo : « Super eo quod juvenem asseris puellam nondum nubilem fide interposita desponsasse, quæ jam facta nubilis eum repetit : et ille respuit dicens se non debere eam ducere, pro eo quod postquam puellam affidavit, eamdem carnaliter propinquam ipsius cognovit. Respondeo, quod si ma- Sed contra.

nifestum est juvenem agnovisse propinquam prædictæ puellæ : vel si non est manifestum, fama tamen loci hoc habet, cum esset sponsa tantummodo de futuro, idem ab ejus impeditione debet absolvi. »

Ulterius de quinto quæritur.

Quia ille omnino non videtur esse recipiendus : quia

1. Quod semel juste factum est, pro non facto haberi non potest : ergo videtur, quod nulla sit absolutio qua se invicem absolvunt.

2. Item, Quod levitatis est, non debet admittere Ecclesia : sed maxime levitatis est modo contrahere, et modo mutuo se absolvere : ergo iste casus ab Ecclesia non debet recipi.

Sed contra. In contrarium est decretalis supra inducta, Extra, de *sponsalibus*, Præterea, ubi dicit Innocentius secundus, quod « ad instar eorum qui societatem fidei contrahunt, et post eamdem sibi remittunt, potest in patientia tolerari si se mutuo absolvunt : ita et illi qui sponsalia contraxerunt. »

Ulterius quæritur de sexto, si alter eorum fuerit fornicatus.

Ex hoc enim non videntur solvi sponsalia simpliciter, sed tantum ad thori separationem : vinculum tamen videtur debere manere : quia Dominus dicit, quod qui dimissam duxerit, fornicatur[1].

Adhuc quæritur, utrum sit monendus ut recipiat eam ?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Infra habebitur, quod misericordia est recipere pœnitentem : sed omnis homo monendus est ad misericordiam : ergo et iste est monendus, ut recipiat illam quæ fornicata est : vel e converso sponsa sponsum.

2. Item, Tota die videmus hoc, quod sponsi fornicantur : et tamen sponsæ recipiunt eos jure sponsalium contractorum : ergo videtur, quod iste casus nullus sit.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Etiam in matrimonio consummato uxor separatur a thoro propter fornicationem : ergo multo magis per eam sponsalia annullari debent.

2. Item, Sponsos nihil adeo reddit odiosos sicut fornicatio : sed periculum est si odiosi sibi invicem contrahunt : ergo videtur, quod talis casus debet separare sive solvere sponsalia.

Ulterius objicitur de septimo.

Videtur enim, quod non teneat ille : quia

1. Posterius non debet infringere id quod prius factum est : sed prius facta sunt sponsalia juste : ergo non derogatur eis superveniente matrimonio.

2. Item, Si quis vendat alii rem quam mihi prius vendidit : si ego probavero rem illam prius mihi venditam, restituetur mihi : ergo a simili sic est in sponsalibus, et matrimonio superveniente : ergo in tali casu recedendum est a matrimonio, et redeundum ad sponsalia.

Sed contra. In contrarium autem hujus est decretalis Gregorii IX, quarto lib. de *sponsalibus*, Si inter virum et mulierem, etc.: « Verum si inter ipsos accessit tantum promissio de futuro, utroque dicente alteri, Ego recipiam te in meam : et, Ego te in meum : seu verba similia : si alius mulierem illam per verba de præsenti desponsaverit, etiamsi inter ipsam et primum juramentum intervenerit (sicut diximus) de futuro, hujusmodi desponsationis intuitu secundum matrimonium non poterit separari : sed eis est de violatione fidei pœnitentia injungenda. »

Ulterius quæritur de octavo et ultimo.

Quia illud nihil ad propositum videtur : quia,

[1] Matth. XIX, 9 : *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur : et qui dimissam duxerit, mœchatur.*

1. Sicut supra habitum est, minor ætate debita non potest contrahere sponsalia : ergo nullus est casus iste.

2. Item, Ab eo quod nihil ligat, non est petenda absolutio : sed ante ætatem debitam sponsalia nihil ligant : ergo ab eis non est petenda absolutio.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est decretalis Alexandri tertii, quarto libro de *Sponsalibus* : « De illis qui infra annos aptos matrimoniis sponsalia contrahunt, sive uterque, sive alter reclamet, antequam ad annos matrimonio aptos pervenerint, et postulent separari, non sunt ullatenus audiendi. Si vero alteruter istorum ad annos pubertatis pervenerit, infra eosdem annos altero existente cum sponsalia contrahuntur, si is qui minoris ætatis est, cum ad annos illos pervenerit reclamaverit, nec in alterum voluerit consentire, judicio Ecclesiæ poterunt ab invicem separari. «

Solutio. SOLUTIO. Dicendum, quod in sponsalibus contrahendis attenduntur plura : quando enim promittitur in futurum de matrimonio contrahendo, illa promissio est ad solutionem matrimonii in determinato tempore pubertatis ad bonum prolis in individua vita suscepta cum persona legitima ad contrahendum.

Primus igitur casus dirimit sponsalia, eo quod intercidit mors spiritualis impotens ad solvendum quod promisit : et ideo etiam alter solvitur a promisso.

Secundus autem casus peccat contra determinatum sponsionis tempus : quia tempore condicto solutionis promissi non comparet.

Tertius vero peccaret in bonum prolis ex parte corporis : quia ex infirmis infirmi nascuntur. Peccat etiam contra finem quemdam matrimonii qui est collatio operum, eo quod unus homo sibi est insufficiens in opere : et hunc finem matrimonii ponunt tres Philosophi, scilicet Tullius, Aristoteles, et Aspasius : sponsus enim infirmus chronica infirmitate non potest conferre aliquid de operibus suis, ut leviora sint onera matrimonii.

Quartus autem peccat contra legitimitatem personarum conjungendarum.

Quintus autem contra individuitatem hoc modo quo solvit sponsalia, quia non omni modo solvit, ut infra patebit.

Sextus autem contra bonum fidei peccat.

Septimus, quia in oppositum stringit majori vinculo : et ideo contrarium est individuitati futuræ in matrimonio promisso.

Octavus autem est, eo quod in contrahentibus non fuit dispositio debita : sicut enim omnis forma debitam dispositionem requirit in materia, ita etiam faciunt sponsalia : et una illarum dispositionum est ætas debita, ut patet ex prius habitis.

Et per hoc patet ratio juris, si quis ipsum ad universale et ad artem reducere voluerit : licet enim sit positivum, tamen secundum Tullium nullum est jus positivum, quod non sit ex ratione profectum : quod autem ex ratione profectum est, ad rationem et universale potest resolvi.

AD PRIMUM igitur dicendum, quod ille non immolat ex iniquo : quia solvuntur sponsalia per melius et majus vinculum : sed si manentibus sponsalibus faceret, tunc valeret objectio. Primus casus. Ad 1.

Si autem quæritur, Quomodo solvuntur? Dicendum, quod ipso jure : sicut lumine majore superveniente offuscatur lumen minus.

AD ALIUD dicendum, quod secus est de pecunia : et ratio illa in præcedenti articulo expedita est : et ideo non valet illa objectio. Ad 2.

Præterea, Inter sponsos uterque alteri æqualiter debet, et ideo quantum iste subtrahit qui intrat religionem, tantum recompensatur alteri per retentionem sui debiti qui manet in sæculo. Decretalis autem adducta in oppositum, est concedenda et probat casum. Et eodem

modo de omnibus juribus est dicendum, quæ in ista quæstione sunt inducta.

Secundus casus Ad 1. Ad id quod ulterius quæritur de secundo, dicendum quod dubium determinatur ex modo promissionis : quia tempus certificatur in annis pubertatis. Unde, Extra, libro quarto de *sponsalibus*, præcipitur, quod tempore pubertatis, vel infra duos menses, debitum reddat sponso, vel intret religionem : et ideo quando tempore illo non invenitur sponsus, absolvitur alter qui remanet in terra.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod absentia repugnat effectui matrimoniali qui est copula carnalis, et ideo etiam vinculo repugnat : et ideo solvuntur sponsalia.

Tertius casus. Ad 1. Ad id quod ulterius quæritur de tertio, dicendum quod quando est ante matrimonium hujusmodi defectus corporis, sponsos sibi facit abominabiles, et illorum individuitas vitæ est amara : et ideo melius est ut non conjungantur, quia malos exitus talia connubia sortiuntur, et quia proles ex parte corporis destrueretur : sed si supervenerit matrimonio, tunc tenet illud quod objectum est. Cum enim sponsalia non sint nisi dispositio ad matrimonium, facilius solvuntur, quam matrimonium.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod necessarium tale sive involuntarium in actu, meretur veniam et ignoscentiam : sed in contractibus secus est, quia ibi attendit homo utilitatem propriam, et ideo cavet sibi a contractu indelectabili et nocivo.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod chronicæ ægritudines, et generantes horrorem et impotentiam cooperandi ad onera matrimonii sublevanda, solvunt sponsalia : sed febres et hujusmodi, temporales sunt, et ideo non solvunt : quia non semper reddunt impotentes, sed ad tempus breve et modicum.

Qaurtus casus. Ad 1. Ad id quod objicitur de quarto, dicendum quod qui fornicatur, perdit jus suum, et alteri efficitur abominabilis : et ideo datur ei licentia, quod non teneatur sponsalibus nisi velit : unde nihil de suo jure perdit, sed potius lucratur libertatem ab eo qui se Deo et sibi reddidit abominabilem.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod dolus ei non patrocinatur, sed nocet quando jus suum perdit : et hoc in favorem alterius qui non peccat est inductum, ut dictum est.

Ad quæst. Ad id quod ulterius quæritur, Utrum in tali casu sufficit probare per solam famam ? Dicendum quod sic : quia hoc crimen præcipue conturbat sponsos, et facit eos odiosos sibi : et ideo de facili permittitur separatio propter crimen illud.

Ad hoc autem quod in contrarium objicitur, dicendum quod hoc est verum de matrimonio : sed sponsalia non sunt matrimonium, ut supra patuit : et ideo propter periculum futurum quod ex odio generari consuevit, etiam propter solam famam admittitur separatio sponsalium.

Ad aliud dicendum, quod ille casus a quibusdam non ponitur : et respondent ad decretalem inductam, quod non est decretalis, nec continet jus, sed loquitur de permissione comparativa, hoc est, quod sicut permittitur violatio societatis, ne majus malum fiat, ita etiam solutio sponsalium per hoc quod uterque alium absolvit, ne in odio convenientes se ad invicem interficiant. Posset tamen dici, quod casus iste tenet cum pecunia moventur de promisso : tunc enim signum est, quod non bene conveniunt : et ideo tunc Ecclesia patitur magis quam agat separationem ipsorum. Quintus casus.

Ad 1. Ad id autem quod contra objicitur, dicendum quod sponsalia non dicunt aliquid perfecte factum, sed potius faciendum : et ideo possunt revocari : quia quantum ad principale quod est in eis, dependent in futurum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod in veritate taliter se absolventes non cavent voto : tamen Ecclesia patitur prædicta ex causa.

Sextus casus. Ad 1. Ad id quod objicitur de sexto dicendum, quod secus est in matrimonio et sponsalibus : quia in matrimonio non potest fieri conjunctio ad alium : et ideo monetur ut redeat ad suum, ne in periculo sit castitas sua : sed in sponsalibus potest fieri conjunctio ad alium, et ideo solvuntur : et non monetur, quia tales sibi invicem sunt odiosi : et per hoc patet etiam solutio ad secundum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod aliter est in masculis, et aliter in fœminis : quia masculus habet ad libidinem impellens magis quam fœmina : et ideo minus turpe est de masculo si fornicetur : et ideo de gratia masculi a fœminis facilius recipiuntur, sed non de jure.

Septimus casus. Ad 1. Ad id quod ulterius objicitur de septimo, dicendum quod matrimonium est majus vinculum superveniens : et ideo quando stringit in oppositum, vinculum sponsalium rumpitur.

Ad objectum autem dicendum, quod si in omnibus essent æqualia, tunc teneret objectio : sed inæqualia sunt, ut jam dictum est.

Ad aliud dicendum, quod non est simile, sicut supra expeditum est. Ad 2.

Ad id quod ulterius objicitur de octavo, dicendum quod ibi est modus sponsalium, licet non materia pro toto, sed pro altera parte tantum : et ideo in tractatu de *solutione sponsalium* ponitur iste casus. Octavus casus. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod quia videbatur approbare in annis deputatis ad sponsalia contrahenda, et propter bonum exemplum, petit absolvi : et non ideo quod sciat se esse ligatum personæ tali. Ad 2.

L. *Quod aliter accipitur in his aliis capitulis sponsa.*

Hæc etiam sponsa est, quæ sic viro desponsata est, ut non intercesserit consensus de præsenti, sed sponsio futuri. Secundum quem modum illud decretum [1] intelligitur : Si quis sponsam filii oppresserit, et post filius ejus eam duxerit, pater postea non habeat uxorem, nec mulier virum : filius qui patris facinus ignoravit, aliam ducat. Si conjunx illa fuisset (quod utique foret, si in sponsalibus pactio conjugalis intercessisset) non permitteretur sponso aliam ducere. Mœchis autem pœna non nubendi ex rigore infligitur, ut alii terreantur. Idem, ex eodem [2] : Quidam desponsavit uxorem et dotavit, et cum ea coire non potuit, quam clanculo frater ejus corrupit et gravidam reddidit, decretum est, ut quamvis nupta non potuerit esse legitimo viro, desponsatam tamen fratri frater habere non possit : sed mœchus et mœcha fornicationis quidem vindictam sustineant, licita vero eis conjugia non negentur. De illa desponsatione hoc intelligi debet, ubi

[1] Ex concil. Tiburicensi, et habetur, 27, quæst. 2, cap. *Si quis* (Nota edit. Lugd.)
[2] Ibidem, cap. *Quidam desponsavit*. (Nota edit. Lugd.)

non fuit consensus conjugalis de præsenti, alioquin non liceret eis talia sortiri conjugia. Secundum hoc etiam illud intelligi debet : Statutum est a sacro conventu, ut si quis sponsam alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, et sine spe conjugii maneat. Et si ipsa eidem crimini consentiens non fuerit, licentia nubendi alteri non negetur [1]. Apparet hanc fuisse desponsatam sine pactione conjugali de præsenti, et ideo non fuisse conjugem : cui vivente sponso, alteri nubendi licentia non negatur. Sunt enim quædam nuptialia pacta de futuro, ex quibus sponsi et sponsæ vocantur, nec exinde conjuges sunt. Et est pactio quædam conjugalis de præsenti, quæ sponsum et sponsam etiam conjuges facit. Et utraque pactio desponsatio vel sponsalia interdum dicuntur, proprie tamen sponsalia dicuntur quædam solemnia pacta nuptialia.

M. *Quare non statim tradantur sponsæ ?*

De nuptialibus pactis, ubi est tantum sponsio futuri, ait Augustinus : Institutum est ut jam pactæ sponsæ non statim tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam suspiravit sponsus dilatam [2].

ARTICULUS XVII.

An dicantur sponsalia a sponsa de futuro, vel de præsenti, vel de solemnitate nuptiarum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, L, sub finem : « *Sunt enim quædam nuptialia pacta*, etc. »

Hic enim colligitur, quod tripliciter dicitur *sponsa*, scilicet de futuro, et de præsenti, et solemnitas nuptiarum. Et dicit Magister, quod ultimo modo proprie *sponsalia* dicuntur.

Videtur autem falsum.

1. Ex decreto Nicolai Papæ supra inducto, ubi dicit, quod sponsalia sunt futurarum promissiones nuptiarum : ergo primo modo proprie dicuntur sponsalia et sponsa, ut videtur.

2. Item, Hoc videtur sonare nomen, ut supra habitum est : ergo mentitur in *Littera*.

Ulterius quæritur hic, Utrum æquivoce vel univoce dicitur de his tribus ?

Videtur autem, quod æquivoce : quia

1. Distinguit in *Littera* vocem sponsalium in suas significationes : talis autem

[1] Ex concil. Toletano, ubi supra, cap. *Statutum* (Nota edit. Lugd.)

[2] 27, quæst. 2, cap. *Institutum*. (Nota edit. Lugd.)

distinctio non convenit nisi æquivoco : ergo est æquivocum.

2. Præterea, Nullus distinguit sic, quod homo aliter significet Socratem, et aliter Platonem : sed Magister dicit, quod aliter unum significet, et aliter aliud : ergo est æquivocum.

1 contra. In contrarium hujus objicitur :

Ab una enim sponsione dicitur quocumque modo dicatur : ergo unam habet rationem : ergo est univocum.

olutio. 1 et 2. Responsio, quod *sponsalia* proprie dicuntur pacta futurarum nuptiarum cum solemnitate facta : et ideo quod dicit Magister, non intelligitur de solemnitate sola, sed potius concretive de sponsione solemni futurarum nuptiarum : et per hoc patet, quod non est contrarium præhabitis : et per hoc solvuntur duo prima.

quæst. Ad aliud dicendum, quod nec univoce dicitur de his, nec etiam æquivoce, sed potius per analogiam ad unum, ut probat ultima objectio. Analogum enim dicitur de pluribus diversis modis respicientibus ad unum : et ideo distinguit Magister in *Littera* modos diversorum sponsalium.

Et hæc est solutio omnium quæsitorum.

ARTICULUS XVIII.

An in sponsalibus debeat esse terminus ad solemnizandum matrimonium ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, M, « *De nuptialibus pactis, ubi est tantum sponsio futuri*, etc. »

Videtur enim, quod nulla sit causa quam assignat in *Littera :* quia

1. Istud, ut dicit Auctor, intelligitur de sponsalibus in futurum promissis : sponsalia autem non contrahuntur in futurum, quia non est sufficiens ætas contrahentium : non ergo causa est, quod non exhibeatur statim, ut desideret dilatam, sed quia non est sufficiens ætas et habitus corporis ad matrimonium consummandum.

2. Item, Videtur esse contra Apostolum, I ad Corinth. VII, 9 : *Melius est nubere, quam uri.* Cum igitur in dilatione alter conjugum uratur, vel ambo, melius esset quod statim exhiberetur.

3. Item, Omnis dilatio est ad terminum aliquem qui est in contractibus humanis : videtur ergo, quod huic dilationi deberet terminus assignari.

Responsio. Dicendum, quod sancti Patres a principio ita constituerunt, ut *Littera* continet, et propter causam quæ in *Littera* assignatur. Solutio.

Ad primum autem dicendum, quod frequenter etiam habentes ætatem contrahunt sponsalia de futuro : et de illis puto, quod loquatur : et hoc patet per hoc quia parvuli ante ætatem contrahentes, non suspirarent ad dilationem nuptiarum. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod non diu differtur : et ideo non potest multum exardescere concupiscentia : non differtur enim nisi ad duos menses, ut patet ex superius inducta decretali : si tamen nimis periculose cresceret tentatio, melius putarem ego salvo judicio majoris, quod statim matrimonium consummaretur. Ad 2.

Ad ultimum dicendum, quod tempus contrahentium habentium ætatem præfixum est a jure, scilicet ad plus duo menses vel unus, ut supra patuit. Ad 3.

N. *Quæ sponsa sit vidua mortuo sponso, et quæ non?*

Et est sciendum [1], quod illa sponsa quæ tantum in futuro est pacta, mortuo sponso non remanet vidua, quia non fuerat vir ejus. Unde si quis eam duxerit, ad sacros ordines conscendere non prohibetur, quia non duxit viduam. Viduæ enim maritus æque sicut bigamus, sacerdos fieri prohibetur. Ex tali autem copula nullus arcetur a sacris ordinibus.

O. *Qui alterius sponsam eo mortuo ducit, ad sacros ordines accedere potest.*

Secundum hoc intelligendum est quod ait Pelagius Papa, de illo qui mortuo sponso ejus sponsam ducit in uxorem : Nihil est, inquit [2], quantum ad hunc articulum attinet, quod ei obviet de canonicis institutis, quin ad sacros ordines promoveri valeat. Si vero talis sponsa fuisset, inter quam et sponsum ejus consensus de præsenti intercessisset, eo mortuo vidua remansisset : cui copulatus in conjugio, ulterius ad sacros ordines non accederet, cum viduam duxerit. Non est ergo ambigendum, quin solus de præsenti consensus conjugium efficiat, et exinde veri conjuges appellentur. Ideo post talem consensum si quis alii se copulaverit, etiamsi carnis commixtio illic sequatur, ad priorem copulam revocandus est.

[1] Cf. S. Augustinum in libro Confessionum, et habetur. 27, quæst. 2 (Nota edit. Lugd.)
[2] Pelagius Papa, Dist. 34, cap. ultimo. (Nota edit. Lugd.)

ARTICULUS XIX.

An diffinitio bigamiæ sit bene assignata?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, N, sub finem : « *Viduæ enim maritus æque sicut bigamus, sacerdos fieri prohibetur*, etc. »

Quæruntur autem hic quatuor de bigamia.

Primo, Quid sit, et unde dicatur?

Secundo, Quot modis fiat?

Tertio, Qua ratione ei irregularitas adjungatur?

Quarto, Utrum illa irregularitas admittat aliquam dispensationem?

Ad primum horum proceditur sic :

Dictum aliquorum est, quod « bigamia est divisio unius in non unam uxorem vel uxores. »

Videtur autem, quod hæc diffinitio non valet : quia

1. Bigamia opponitur monogamiæ : et monogamus dividitur : ergo bigamia non est divisio unius, etc. Probatio mediæ. Omne id quod unitur alteri a se, oportet quod in se dividatur : sed omnis homo adhærens uxori, unitur alteri a se : ergo dividitur in seipso.

2. Si forte dicas, quod dividitur in unam. Contra : Probatur, quod non : quia ipsa etiam divisa est a se, et unita viro qui commiscetur ei : ergo dividitur in non unam.

3. Item, Nihil videtur dictum, *in non unam* : quia dicit Boetius, quod omnis res est una : ergo omnis uxor est una uxor : nullus ergo dividitur in non unam.

4. Item, Omne quod est (ut probat Philosophus) est unum, vel multa : ergo et uxor vel fœmina in quam dividitur iste, est una, vel multæ : constat autem, quod non multæ : ergo una : falsum ergo est, quod aliquis dividatur in non unam.

5. Item, Numquam dicimus aliquid dividi in plura quæ non sunt, sed in plura quæ sunt : si ergo nullus dividatur in plures uxores quæ sunt, nullus dividetur in plures uxores : sed quæ non simul in eodem tempore sunt, sed una decessit, et alia superest, illæ uxores plures non sunt : ergo qui primo habet unam, et post mortem illius aliam, videtur quod ipse non sit divisus in plures.

6. Item, Hoc videtur ex verbis Apostoli, I ad Corinth. VII, 39 : *Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit*[1] : sed divisio est ex lege : ergo cum absolvitur a lege, absolvitur a divisione : ergo post mortem ejus non est divisus in eam : si ergo tunc in unam postea ductam dividatur, non videtur esse divisus in plures.

7. Item, Objicitur de hoc quod dicit, *Uxorem*, vel *uxores*. Divisio enim sequitur unius separationem : quia ita dicit Aristoteles, quod numerum cognoscimus divisione continui : sed hujusmodi unio est etiam ad meretricem, ut dicitur, I ad Corinth. VI, 16 : *An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur?* Ergo consequitur talis divisio, si pluribus fornicario concubitu conjungatur : ergo qui cum pluribus fornicatur, est bigamus, quod falsum est.

Responsio. Dicendum, quod superius inducta diffinitio est satis bona. Dicitur enim bigamus a *bis*, et γάμος quod est *mulier* in Græco, quasi divisus bis iteratus in mulierem : sicut etiam monagamus non sic iteratus, et trigamus ter iteratus, et quadrigamus, et pentagamus, et exagamus, et heptagamus, et polygamus. Solutio.

[1] Ad Roman. VII, 2 : *Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi*, etc.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod separatio quæ inest bigamiæ, unitati sacramenti opponitur : unitas autem sacramenti est individuitas signi : et hæc numquam melius quam ex signato cognoscitur : signatum autem est duplex, scilicet unio spiritus fidelis cum spiritu increato, et unio divinæ naturæ cum humana in una persona Christi. Et prima quidem significatur per individuitatem consensus : secunda autem per individuitatem carnis, ut supra patuit in distinctione præhabita. Dicendum est igitur individuitatem signi nihil aliud esse, quam individuitatem consensus, et conjunctionis carnalis. Est autem individuitas consensus a duobus, scilicet quod sit ab individuo, et individuum : et ab eisdem duobus causatur individua conjunctio carnis : individuus autem nullus est, nisi qui in se est indivisus : et similiter individua nulla est mulier, nisi quæ est in se indivisa : et hæc sola est quæ nullam umquam in alium habuit conjunctionem per copulam individualem. Et sic patet, quod bigamia est privatio hujus copulæ individualis, eo quod bigamia sit privatio individuitatis, sicut cæcitas est privatio visus. Unde patet, quod monogamus non habet privationem individuatis : quia cum unica non est nisi una individuitas, non separata.

Ad probationem dicendum, quod ipsa est *unica* in hujusmodi individuitate si virgo fuit quando traducta est : eo quod individuitas est matrimonii, ut dictum est, potius quam unius in se personæ, quia est sacramenti et signi.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod *unum* quandoque dicit unitatem suppositi, et quandoque unitatem accidentis : et similiter fit negatio sive privatio in non uno. Dicendum igitur, quod hic negat accidens secundum quod una in tali signi individuitate et unitate dicitur, quæ unius fuit vel est : et non una quæ plurium fuit vel est, licet semper sit una secundum suppositum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod si ly *unum* dicat unitatem suppositi, tunc verum est, quod nihil est quod non sit unum : quia omne quod est, tantum unum est. Si autem dicat unitatem accidentis oppositi divisioni prædictæ, tunc multæ sunt mulieres quæ non sunt unæ : quia non sunt unicæ unius, sicut accipitur, Cantic. vi, 8 : *Una est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ, electa genetrici suæ*, hoc est, unica.

Ad aliud dicendum eodem modo, quod de unitate suppositi intelligitur.

Ad aliud dicendum, quod bene dividitur aliquid in ea quæ non sunt, sed quæ fuerunt : licet enim non maneat mulier in quam divisus est vir prius, tamen divisio manet in ipso quando conjunctus et sequenti : et hoc patet respiciendo in signato per indivisionem matrimonii : quia unitas naturarum in Christo non est nisi inter duo extrema et semel. Potest igitur tripliciter signum non respondere signato, scilicet si sit quasi unus, sed non una : vel si una, sed non unus : vel si non semel, sed iste tertius modus non potest esse inter eumdem virum et eamdem mulierem : quia sacramenta non iterantur super eamdem numero materiam : et ita patet, quod sit duobus primis modis. Forma autem argumentandi non valet : quia instantia est, quia si aliquid primo dividatur, ut lignum in ignem : igne enim non existente, divisio adhuc manet in ligno : et si postea dividatur, erit bis divisum : et non erit ibi divisio unius in unicum, quia licet primum cum secundo non sit secundum rem, est tamen quoad effectum quem relinquit in eo in quod ipsum divisum est.

Ad aliud dicendum, quod Apostolus intelligit de lege redditionis debiti et obedientiæ, et non de effectu qui relinquitur in viro etiam post mortem mulieris.

Ad aliud dicendum, quod dupliciter est unio inter virum et mulierem, scilicet carnalis operis, et individuitatis signi. Prima est cum qualibet muliere

quæ carnaliter cognoscitur. Secunda autem est cum legitime conjuncta tantum : et ideo sola illa potest facere bigamiam : alia enim non facit nisi per conjunctionem ad istam de jure vel de facto consummato, ut infra patebit.

ARTICULUS XX.

Quot modis fiat bigamia?

Secundo quæritur, Quot modis fiat bigamia?

Sunt autem super hoc a jure notati quatuor modi : et illi primum accipiantur, et postea objiciatur contra illos.

Primus est qui et proprius est, quando aliquis successive duas uxores habet, quas ambas carnaliter cognovit.

Secundus autem improprius modus est, quando duas simul habuit, unam de facto, et alteram de jure.

Tertius est, quando unam habuit de jure, et illa mortua, aliam duxit de facto, et non de jure.

Quartus est, quando aliquis contrahit cum corrupta.

Objicitur autem primo contra primum modum.

1. Numquam enim duabus conjungitur, qui conjungitur uni, et non conjungitur alii, nisi solutus ab illa : sed aliter conjungitur ille qui accipit duas successive : ergo videtur, quod numquam conjungitur duabus : ergo numquam efficitur bigamus.

2. Item, In antiquis temporibus simul uni plures conjungi poterant in uno uxorio affectu : ergo multo magis plures successive possunt conjungi uni in uno uxorio affectu : sed uni affectui uxorio respondet una individuitas sacramenti : ergo in una individuitate sacramenti potest aliquis conjungi pluribus successive : cum igitur bigamia non fiat nisi a violatione hujus individuitatis, videtur quod talis non efficiatur bigamus.

3. Item, Qui numquam est nisi unius, numquam efficitur bigamus : sed ille numquam est nisi unius solius : ergo, etc. Probatio : quia non est dare tempus in quo ille sit duarum : ergo habetur propositum,

In contrarium hujus est quod habetur in Decretis, ubi sic dicit Hieronymus : « Aperiant, quæso, aures obtrectatores mei, et videant secundas et tertias nuptias in Domino concessisse, etc. Et ita non damno bigamos, imo nec trigamos : sed si dici potest, nec octogamos. » Ex hoc accipitur, quod est bigamus, qui secundas vel deinceps nuptias consummat : ergo ille est unus et proprius modus bigamiæ. Sed contra.

Ulterius quæritur de casibus qui sæpe sumuntur juxta hunc modum. Pono enim, quod aliquis ducit unam per verba de præsenti, et antequam consummet matrimonium illa moritur : et postea ducit aliam, et illam cognoscit carnaliter. Videtur enim, quod ille sit bigamus per ea quæ expresse dicuntur in *Littera* ex verbis Magistri et distinctione Nicolai Papæ, quæ fit in *Littera* inter contrahentem cum sponsa alicujus defuncti quæ fuit per verba de præsenti. Quæst. 1.

In contrarium autem hujus objicitur id quod Innocentius tertius scribit Meten. Episcopo, lib. I, Extra, de Bigamis, *Debitum pastoralis officii*, etc., et infra : « Cum ergo propter sacramenti defectum inhibitum sit, ne bigamus aut maritus viduæ præsumat ad sacros ordines promoveri : quoniam nec illa est unica unici, nec iste unus unius, profecto ubi deficit inter hujusmodi conjuges corporis commixtio, non deest hujusmodi signaculum sacramenti. Unde is qui mulierem ab alio viro ductam, sed minime cognitam duxit uxorem (quia nec illa, nec ipse carnem suam divisit in plures) propter hoc impediri non debet quin possit ad sacerdotium promoveri. » Hæc Sed contra.

decretalis valde est notabilis : quia abrogatur per eam quod dicit Magister in isto capitulo.

Ulterius quæritur de secundo modo.

1. Ille enim non videtur esse casus : quia non est defectus sacramenti, ubi nullum est sacramentum : sed cum ea cum qua contraxit, de facto nullum est sacramentum : ergo non videtur, quod propter hoc fiat defectus sacramenti.

2. Item, Absurdum esset dicere, quod commixtio ad meretricem haberet significare copulationem naturarum in una persona Christi : ergo illa adhæsio qua adhæret mulieri de facto, non habet individuitatem aliquam : cujus signum est, quia separatur ab ea quando voluerit : ergo videtur, quod ille numquam habet nisi unam individuitatem cum unica : ergo ipse non debet reputari bigamus.

Sed contra. In contrarium hujus est quod

1. Dicit Hieronymus, 31, quæst. 1, *Quomodo virginibus*. Et infra : « Primus Lamech sanguinarius atque homicida unam carnem in duas divisit uxores[1] : fratricidium et bigamiam eadem cataclysmi pœna delevit, etc. » Ex hoc accipitur, quod qui habet duas simul non de jure, sicut Lamech qui non habuit de jure, nec de divina inspiratione, bigamus dicitur a Hieronymo.

2. Ad idem facit in quod habetur, dist. 34, ex concilio Toletano : « Christiano non dicam plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, nisi unam tantum, aut uxorem, aut certe loco uxoris (si conjunx deest) concubinam. Cæterum si non talis concubina fuerit, et ætas illius de quo agitur, futuræ incontinentiæ suspicionem auferre dignoscitur, Apostolica concessione ad ordinem diaconatus provehi potest. » Ex hoc accipitur a contrario sensu, quod si contraxit de facto cum secunda, prohibetur ad ordine, et non nisi propter bigamiam : ergo iste talis est bigamus.

3. Ad idem est quod habetur, Extra, de divortio, *Gaudemus*, et est longa decretalis : sed ibi dicitur, quod nulli licet duas simul habere : ergo multo minus unam de jure, et aliam de facto, quin ipse bigamus reputetur.

Ulterius quæritur de casibus qui reducuntur ad illum.

1. Ponamus ergo, quod habeat unam de jure, sed non consummavit cum illa matrimonium, sed tantum cum ea contraxit matrimonium per verba de præsenti, et cum alia contraxit de facto, et cognoscit eam : videtur enim, quod iste sit bigamus, quia ipse aut de jure aut de facto habet duas : et qui duas habet, est bigamus : ergo iste est bigamus.

2. Item, Individuitas consensus significans individuitatem animæ fidelis cum Deo, salvatur in illa quam habet de jure : sed cum alia est etiam quædam individuitas carnis : ergo ipse non est unicus unius, sed potius duplex duarum : ergo non salvatur in eo ratio sacramenti : ergo ipse est bigamus.

3. Adhuc, Ponamus, quod ipse revertatur ad primam quam habet de jure : constat, quod ipse tunc est bigamus : cum igitur ante reditum plus peccet contra Deum et contra matrimonium, videtur quod tunc magis debeat bigamus reputari.

In contrarium est, quod iste actu carnem suam in plures non divisit : ergo secundum decretalem Innocentii supra inductam, non debet dici bigamus.

Ulterius quæritur de tertio modo.

Videtur enim, quod ille nullus sit omnino : quia

1. Magis est dividi cum peccato quam sine peccato : sed si quis dividatur in plures fornicarias, non efficitur bigamus : ergo videtur, quod nec ille qui unam habuit de jure, qua mortua, aliam ducit de facto.

2. Adhuc, Ponamus, quod post mortem suæ uxoris multas cognoscat forni-

[1] Cf. Genes. IV, 19.

cario concubitu, et non contrahat cum aliqua : videtur, quod ille sit magis bigamus, quia nec forma honestatis in illo salvatur : ergo videtur, quod etiam talis sit bigamus plus quam primus.

ontra. In contrarium autem hujus est, quod dicitur, Extra, de *bigamis non ordinatis*, etc. Et infra : « Nos autem in hac quæstione taliter respondemus, quod cum hujuscemodi clericis qui quantum in ipsis fuit secundas mulieres sibi matrimonialiter conjunxerunt, tamquam cum bigamis non liceat dispensari, licet in veritate bigami non existant, non propter sacramenti defectum, sed propter affectum intentionis cum opere subsecuto. »

Ulterius quæritur de quarto modo. Quia de illo nulla ratio esse videtur :

1. Non enim propter divisionem alterius ego dividor : ergo nec propter mulieris divisionem dividitur vir : ergo ipse manet unicus unius : ergo ipse non est bigamus.

2. Item, *Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii*, ut dicitur, Ezechiel. XVIII, 20 : ergo nec vir portabit iniquitatem uxoris, nec e converso : ergo nec pœnam bigamiæ : ergo videtur, quod ille non sit bigamus, qui contrahit cum corrupta.

contra. In contrarium hujus est, quod

1. Dicitur, distinctione 32, ubi Leo Papa contra epistolam Nicetæ Abbatis : « Seriatim et aperte prosequamur, quod sancta Romana Ecclesia de gradibus clericorum ait : Clericos, ostiarios, lectores, exorcitas, acolythos, si extra votum et habitum monachi inveniantur, et continentiam profiteri noluerint, uxorem ducere virginem cum benedictione sacerdotali permittuntur, non autem viduam aut repudiatam : quia propter hoc deinceps nec ad subdiaconatum provehi poterunt : quia nec laicus nisi virginem sortitus uxorem. » Ex hoc accipitur, quod sive acceperit viduam sive repudiatam, ipse reputatur ut bigamus irregularis ad ordines sacros.

2. Item, Distinctione 34, dicit : « Curandum est ergo in primis, ne ad sacros ordines (sicut in gestis prioribus ante scriptum est) quisquam qui in uxorem virginem non duxit, adspiret. »

3. Ad idem est quod Gregorius Silitano Episcopo scribit sic : « Præcipimus ne umquam illicitas ordinationes facias, nec bigamum, aut qui virginem non est sortitus uxorem, aut ignorantem litteras, vel qualibet ex parte corporis vitiatum, vel pœnitentiæ, vel curiæ, aut cuilibet conditioni obnoxium, ad sacros ordines permittas accedere : sed si quos hujusmodi repereris, non audeas promovere. »

Ulterius quæritur hic de casibus qui videntur similes. Ponamus enim, quod aliquis primo defloret aliquam fornicario concubitu, et postea contrahat cum eadem. Quæst. 3.

Videtur enim, quod iste sit bigamus : quia

1. Non ducit uxorem virginem, sed corruptam : ergo secundum decreta inducta ipse est irregularis ut bigamus. Hoc videtur confirmari per hoc quod habetur, distinctione 32 : « Nemo ad sacrum ordinem permittatur accedere, nisi aut virgo, aut probatæ castitatis, et qui usque ad subdiaconatum unicam et virginem uxorem habuerit. »

2. Ad idem facere videtur, 30, quæst. 5 : « Qualis debeat esse uxor quæ habenda est secundum legem, virgo casta, et desponsata in virginitate, et dotata legitime, et a parentibus tradita sponso, et a paranymphis accipienda. » Ergo si non sit talis, non videtur esse unica unici : ergo contrahens cum ipsa efficitur bigamus : sed supra dicta non est talis : ergo contrahens cum ea, bigamus reputatur.

In contrarium hujus videtur, quod Sed contra.

1. Ille in aliam non est divisus, nisi in istam : ergo non debet reputari bigamus.

2. Ad idem facit quod habetur, Extra, de bigamis, *Debitum*. Et est supra inducta decretalis, quæ dicit, quod nisi se-

cundum carnalem concubitum in plures dividatur, non reputatur bigamus.

Quæst. 4. Ulterius quæritur de alio casu, scilicet quod si aliquis contrahat cum aliqua, quam credit virginem, et cum consummat matrimonium, non invenit eam virginem : videtur enim ille non esse bigamus, quia

1. Est ibi pura ignorantia facti : ergo si ibi esset etiam peccatum, in toto excuretur : ergo multo magis excusaretur a pœna : ergo non debet reputari irregularis ex hoc ad sacros ordines suscipiendos.

2. Item, In his quæ non aperte mala sunt, intentio nomen operi imponit : sed ille intendit contrahere cum virgine, et facit quod in se est ad hoc, quod contrahat cum virgine : ergo videtur, quod non puniatur irregularitate bigamiæ ex hoc quod non invenit eam virginem.

Sed contra. In contrarium hujus est decretum Leonis Papæ, quod « illæ famulæ Dei, quæ integritatem pudoris oppressione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate ac verecundia, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. » Ergo a simili et iste talis non omnino est comparandus monogamis : ergo videtur, quod sit bigamus et irregularis.

Quæst. 5. Ulterius quæritur de alio casu, scilicet quod aliquis contrahit cum virgine et cognoscit eam : deinde cognoscitur ab alio per adulterium : et maritus ignorans hoc, cognoscit eam.

Videtur enim, quod ille non est bigamus : quia est unicus unius : ergo non est bigamus.

Sed contra. Sed contra :

1. Illa non est unica, quæ est divisa in plures : ergo non est unica unius : ergo violavit sacramentum : ergo videtur, quod sit reputandus bigamus.

2. Ad hoc etiam videtur esse quod dicitur, distinctione 34 : « Si cujus uxorem adulterium commisisse cum esset laicus, evidenter fuerit probatum, hic ad ministerium ecclesiasticum admitti non potest. Quod si in clericatu jam eo constituto adulteravit, dato repudio eam dimittere debet. Si vero retinere ejus consortium velit, non potest suscepto ministerio perfrui. »

3. Ad idem, ibidem, capitulo sequenti, « Si laici uxor in adulterio deprehensa fuerit, hic talis ad ministerium ecclesiasticum nullo modo adducatur. Si autem post ordinationem alicujus clerici uxor adulterata fuerit, dimittat eam. Si autem cum ipsa voluerit permanere, a ministerio sit alienus. »

Quæst. Ulterius quæritur de alio casu. Sit enim, quod maritus uxorem accuset de adulterio, et illa antequam sententia detur, petat debitum, et ille reddat sicut tenetur, et postea sententia dicat eam esse ream. Et quæratur, utrum iste sit reputandus bigamus?

Videtur, quod non : quia

1. Ille facit quod debet : nemo autem punitur pro eo quod facit id quod debet : ergo nec iste : sed magna pœna est irregularitas : ergo iste non efficitur irregularis.

2. Item, Iste non agit, sed potius patitur : passiones autem non merentur puniri : ergo iste non debet puniri irregularitate.

Sed contra. In contrarium est, quod irregularitates non contrahuntur sæpe nisi solo facto præter voluntatem et peccatum : cum igitur ille misceatur adulteræ sicut unicus unicæ, videtur quod ipse bigamus reputandus sit et irregularis.

Solutio. Primus casus. Solutio. Dicendum ad primum, quod illi quatuor modi prædicationem bigamiæ per prius et posterius recipiunt : quia primus dicitur proprie : quia in illo sacramentaliter nec unicus est, nec unius uxoris. Alii autem dicuntur per accessum aliquem ad istum modum, secundum quod potest privari unicus et unius. Aut igitur privatur per similitudinem sacramenti, aut sine similitudine. Si cum similitudine : aut cum successione, aut sine successione. Si sine successione, est ca-

sus secundus : et iste imitatur Lamech. Si cum successione, est casus tertius : et iste imitatur secundas nuptias, licet existentiam non habeat, nisi sicut id quod de facto imitatur id quod est de jure, ut saltem formam honestatis servet coram Ecclesia. Si autem est sine similitudine sacramenti matrimonii quod est inter duas successive in primis et secundis nuptiis : tunc est quartus casus : et hoc modo particularia juris ad universalia reducuntur.

d 1. Dicendum ergo ad primum, quod sicut Christo non fuit nisi unica natura unita humanæ, et unione unica non iterata, ita oportet esse quod sit in signo : unde cum in tali ipse dividatur in plures et pluribus unionibus, patet quod non salvatur sacramentum. Et cum dicitur, quod numquam est nisi unum sacramentum, dicendum quod verum est hoc actu, sed tamen successive sunt duo : sicut numquam est nisi una hora diei, et tamen successive sunt multæ.

l 2. Ad aliud dicendum, quod numquam plures uxores fuerunt unius secundum perfectum statum matrimonii : sed ex dispensatione divina licuit quandoque jungi pluribus : et inter illos numquam salvabatur sacramentum, sicut nec hodie salvatur in bigamis.

3. Ad tertium dicendum, quod iste numquam est nisi unius actu : sed tamen divisus est in plures, quia divisio manet in ipso, etiam uxore mortua, ut patet ex præhabitis.

Hoc autem quod adducitur in contrarium, est concedendum.

est. 1. Ad id quod objicitur ad ulteriorem casum qui sumitur juxta istum, dicendum quod hodie non tenet hoc quod dicitur in *Littera*, et est abrogatum per decretalem Innocentii quæ adducta est in contrarium.

ndus 18. Ad id quod objicitur de secundo casu, dicendum quod ille bigamus reputatur : quia quantum in se est, operatus est ad hoc quod sit bigamus, et se divisit in plures.

Ad objectum contra, dicendum quod non oportet, quod in qualibet bigamia sit sacramenti iteratio : sed oportet, quod ibi sit unio aliqua non unius cum unica : et ita est hic, quia unitur primo cum una, et ipse postea quantum in se est, unitur cum alia : et ideo signum non salvatur. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod nulla individuitas significatur in adhæsione meretricis : et ideo ex conjunctione ad illas ut ad meretrices non contrahitur bigamia : sed in his quibus de facto vel de jure contrahitur individuitas, est signum : quæ cum deficit sacramenti forma, violatur : et ideo bigamia incurritur. Ad 2.

Objectum autem in contrarium est concedendum.

Ad id quod quæritur de casu juxta hunc casum inducto : dicendum quod ille meo judicio non est bigamus, quia non est bigamus, nisi quando consummato matrimonio de jure vel de facto carnem suam dividit, ut patet ex decretali Innocentii supra inducta. Ad quæst. 2.

Ad objectum contra, dicendum quod non sunt ibi diversæ uniones carnales : mentaliter autem solum unio diversa bigamiam non inducit. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod ipse unicus est ut unicæ, licet non unicæ, quia non est sua : et ideo non est unica sua : sed tamen quantum ad formam exteriorem est ut unica sua : et ideo non est bigamus. Ad 2.

Ad tertium dicendum, quod sicut Augustinus dicit super epistolam ad Titum, de sacramento hic agitur, non peccato. Unde licet cum peccato adhæreat illi cum qua contraxit de facto, dimissa illa cum qua de jure contraxit, tamen si redit, et cognoscit primam carnaliter, erit caro sua actualiter divisa, et tunc erit bigamus. Ad 3.

Ad id quod quæritur de tertio casu, dicendum quod ille talis, ut probat decretalis in contrarium inducta, bigamus reputatur. Tertius casus.

Ad objectum contra, dicendum quod peccatum majus non facit bigamiam : quandoque enim sine omni peccato contrahitur bigamia : et ideo licet ille qui plures cognoscit fornicarie, non efficiatur bigamus, tamen iste bigamus efficitur in quo est sacramenti forma, et non est unici ad unicam.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod talis non efficitur bigamus : et non est simile ad propositum, ut patet ex prædictis.

Quartus casus. Ad id quod quæritur de quarto casu, dicendum quod ille contrahit irregularitatem ut bigamus, et habet quemdam modum bigamiæ.

Ad 1. Ad id autem quod contra objectum est, dico sine præjudicio, quod ille non dividitur nisi in unam : et sacramentum bene manet quantum ad hoc, quod ipse est unicus : sed violatur quantum ad hoc, quod non est unius sive unicæ, quia mulier cum qua contrahit, divisa est, et sic discordat a natura desponsata in Christo : et ideo est irregularis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod bigamia non est iniquitas, sed pœna : et ad hoc quod objicitur, quod est præter culpam : ergo non est justa, etc., dicendum, quod pœna directe non infligitur nisi pro culpa facta in se vel in pluribus. Hæc autem pœna infligitur indirecte, et magis consequitur quoddam aliud, quam infligatur : sequitur enim defectum sacramenti : et hoc bene potest juste contingere. Sed si ex sententia judicis infligeretur, tunc non esset justa, nisi causaretur ex culpa.

Ea autem quæ in contrarium adducuntur, sunt concedenda.

Ad quæst. 3. Ad id quod ulterius quæritur de illo qui contrahit cum illa quam ante defloravit ipse : dicendum, quod ad utramque partem sunt opiniones : sed tamen videtur esse dicendum, quod non sit bigamus, propter ea quæ in contrarium inducuntur.

Ad id autem quod primo objicitur, dicendum, quod ipse carnali concubitu non dividitur nisi in unam : quia etiam per concubitum qui fuit ante copulam matrimonii, illa non est facta alterius, et ideo non divisa : sed et ante et modo est unica sua et unius sui : et hæc est ratio juris dicentis non esse bigamum talem : non enim efficitur quis non unicus, nisi per hoc quod non est unicæ : nec aliqua efficitur non unica, nisi per hoc quod est non unius.

Ad jura autem quæ allegantur in contrarium, dicendum quod loquuntur de his quæ corrumpuntur ab aliis, et non ab illis eisdem qui postea contrahunt cum eis.

Ad id quod ulterius quæritur de illo Ad quæ
qui contrahit cum ea quam credit virginem, et invenit corruptam : dicendum, quod ipse est bigamus.

Ad duo autem objecta quæ objiciuntur in contrarium, dicendum quod bene sequeretur si de peccato ageretur : sed hic non agitur nisi de sacramento. Ratio autem quare hic est bigamus hæc est, quia sua non est unica, ut patet ex antedictis. Ad 1

Hoc autem quod in contrarium adducitur, est concedendum.

Ad id quod ulterius quæritur de illo Ad quæ
qui contrahit cum virgine, quæ cum adulterium cognoscitur perpetrasse, eam ignoranter cognoscit : dicendum quod sicut probatur per canones inductos, ipse est bigamus.

Ad id autem quod primo objicitur, dicendum quod sua non est unica : et ideo falsum supponitur in objectione.

Unde objectio facta in contrarium solvit primam objectionem.

Ad id quod quæritur ultimo de illo Ad q
qui cognoscit eam quam accusat, antequam probetur adulterium, ad petitionem uxoris : dicendum quod ad utramque partem sunt opiniones, et illarum rationes innuuntur in objiciendo : videtur tamen dictis Sanctorum consentaneum, quod ipse sit bigamus reputandus.

Ad id autem quod objicitur in contra-

rium, dicendum quod non est pœna directe inflicta, sed potius consequens sacramenti defectum : et hoc frequenter innascitur alicui sine peccato.

2. Ad aliud dicendum, quod hoc bene excusat peccatum et præjudicium quod sibi generaretur in eam quam accusat modo : sed hic de sacramento quæritur : et quia illud deficit, puto quod bigamus est reputandus.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XXI.

An bigamiæ adjungatur iregularitas ?

Tertio quæritur, Qua ratione bigamiæ irregularitas adjungitur?

Aut enim hoc fit ratione concupiscentiæ, aut ratione peccati.

Non ratione concupiscentiæ : quia

1. In fornicatione cum pluribus majus est signum concupiscentiæ : et tamen non adjungitur ei irregularitas.

2. Item, In sodomia et mollitie fervet concupiscentia contra gratiam et rationem et naturam : in fornicatione autem contra gratiam, et non contra naturam, nec contra rationem : sed in bigamia aliqua nec contra gratiam, nec contra rationem, nec contra naturam : cum igitur sodomiæ non adjungitur irregularitas, videtur quod nec bigamiæ debeat adjungi. Si autem est ratione peccati : adhuc videtur, quod fornicationi potius debeat adjungi : et non fit : ergo nec bigamiæ, ut videtur.

3. Item, Ut dicit Gregorius, peccata spiritualia majoris sunt culpæ, quam carnalia, licet minoris sint infamiæ : et illis non adjungitur irregularitas : ergo nec isti.

Ult. Ulterius quæritur hic de controversia quæ est inter Hieronymum, et Augustinum : et ponitur in Glossa super epistolam ad Titum. I, 6. Dicit enim Hieronymus quod si quis ante baptismum plures habuit, sive unam ante baptismum, et aliam post, non sit bigamus. Augustinus autem dicit totum contrarium, quod sive ante, sive post habuit, bigamus debet reputari.

Videtur autem objici pro Hieronymo sic,

1. Quidquid sordidum est, deletur in baptismo : sed bigamia est aliquid sordidum : ergo et deletur in baptismo : ergo videtur, quod post baptismum non debeat bigamus reputari.

2. Item, Quod facit quod majus est, videtur etiam posse facere quod minus est : sed majus est expellere omne peccatum, quam purgare bigamiam, et primum facit baptismus : ergo et secundum.

3. Item, In baptismate configuratur homo Trinitati increatæ, ut supra notatum est in quæstione de *baptismo* : ergo videtur, quod quidquid deformat configurationem illam, totum tollitur : sed bigamia deformat : ergo tollitur, ut videtur.

4. Item, Videtur quod etiam bigamia manens non impedit : quia dicit Augustinus super epistolam ad Titum, et ponitur in Decretalibus, dist. XXI : « Unius uxoris vir Episcopus signat ex omnibus gentibus unitatem uni viro subditam : » constat autem, quod in collatione omnium gentium multæ sunt divisiones : ergo melius significatur per divisum, quam per unicum : sed bigamia dividit : ergo melius significatur per bigamum, quam per non bigamum.

5. Item, In Ecclesia quæ secundum prius habita verba per Episcopum significatur sive per sacerdotem, perfectio est activæ et contemplativæ vitæ, quæ in duabus uxoribus Jacob, scilicet Lia et Rachel significantur : et non possunt in una significari : ergo videtur, quod perfectio Ecclesiæ melius significatur per bigamum, quam per non bigamum : ad

minus igitur post baptismum videtur, quod possit ordinari bigamus, ut dicit Hieronymus.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod

1. Dicit Augustinus in Glossa super epistolam ad Titum, II, 3, et dist. XXVI, sic, « Acutius intelligunt, qui nec eum qui catechumenus vel paganus habuit adulteram, ordinandum esse censuerunt : quia de sacramento agitur, non de peccato, propter sanctitatem sacramenti : sicut si fœmina catechumena vitiata est, non potest post baptisma inter Dei virgines consecrari : ita non absurde visum est bigamum non peccasse, sed normam sacramenti amisisse, non ad vitæ meritum, sed ad ordinationis signaculum. »

2. Ad idem, ibidem, Ambrosius : « Una tantum nec repetita nobis copula permittitur : et in ipso conjugio lex est non iterare conjugium, nec secundæ conjugis sortiri conjunctionem, quod plerisque mirum videtur, cum etiam ante baptisma iterata conjugia electioni muneris et prærogativæ ordinationis impedimenta generent : cum etiam delicta obesse non soleant, si lavacri remissa fuerint sacramento. Sed intelligere debemus, quod in baptismo culpa remitti potest, lex conjugii aboleri non potest : in conjugio non culpa, sed lex est. Quod culpæ est igitur, in baptismo relaxatur : quod legis est, in conjugio non solvitur. Quomodo autem potest esse hortator viduitatis, qui et ipse conjugia frequentaverit ? »

3. Ad idem, infra, « Bigamus vero in sacerdotem promoveri non debet : non quia deliquerit secundam accipiendo uxorem, sed quia prærogativa exutus est sacerdotis. »

Solutio. RESPONSIO, quod plures sunt causæ quare bigamiæ adjuncta est irregularitas. Una tamen est vera, et causa aliarum, scilicet quia deficit in eo sacramentum, id est, signum individuæ conjunctionis unici ad unicam : et hoc satis habitum est in præcedentibus et explanatum. Hoc autem trahitur ex decreto Augustini inducto, « Acutius : » et ex decreto Ambrosii, « Una tantum : » et ex decretali supra inducta de bigamis, « Debitum. »

Aliæ autem secundariæ causa ad hoc assignantur, quarum una est propter irregularitatem adjunctam : sed illa causatur ab ista : et hic non est ad propositum, quia hoc est in quæstione quare fit. Tamen quidam assignant hoc pro causa, sicut Jurisperiti, non satis advertentes in solutione sua petitum esse principium.

Unde pro alia causa assignatur signum incontinentiæ : quia nec refrigerata in eo concupiscentia per primam cessavit uxorem, sed exarsit in secundam. Et hoc trahitur ex verbis Ambrosii inductis in fine capituli, ubi dicit : « Quomodo potest esse hortator viduitatis, qui nuptias frequentaverit ? »

Alia causa est excellentia ordinum, quod ad tam excellentem gradum, scilicet ut sit in gradu ministri Christi, non decet admittere eos qui divisi sunt, et cogitare coguntur quæ sunt uxoris, et quomodo placeant uxori. Et hoc etiam trahitur ex verbis beati Ambrosii, etc. Medium auctoritatis inductæ trahitur etiam ex verbis Apostoli, I ad Corinth. IX, 25, ubi de sacerdote dicit, quod *omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet*, etc.

Alia causa potest esse : quia licet coitus matrimonialis non sit peccatum, habet tamen concupiscentiæ immunditiam adjunctam : sed in officio ordinis maxima est munditia et congruitas : ergo munditiæ maximæ et immunditiæ iteratæ cum secunda, causa est quod prohibetur promoveri. Et hoc trahitur de hoc quod habetur, Isa. LII, 11 : *Mundamini, qui fertis vasa Domini*. Et, Exod. XIX, 15, præcepit Moyses, quod non appropinquarent uxoribus, qui Deum videre voluerunt. Et, I Reg. XXI, 4, ubi Abimelech sacerdos quæsivit a David cum daret ei edere panes propositionis : *si mundi sunt pueri, maxime a murieribus.*

Alia iterum potest esse causa : quia exercitium spiritualium officiorum et præcipue psalmorum, gratiam dat prophetiæ, ut dicit Gregorius, ad illuminationem intellectus : sed exagitatio concupiscentiæ impedit : et ideo cum exagitatio concupiscentiæ denotetur in bigamo, prohibetur ne ordinetur ad divina officia.

Alia iterum et melior omnibus aliis trahitur ex verbis in *Ecclesiastica hierarchia* Dionysii, in theoria *sanctæ synaxeos*, id est, communionis : ubi dicit, quod « sacerdos est procedens in populum, et rediens ad sanctum altare, sicut Deus procedit in omnem creaturam, et redit in seipsum, non detentus, nec pollutus aliquo. » Et ideo sacerdoti prohibetur signum incontinentiæ quod signat detentionem cordis ejus in eis quos sanctificare habet, et redire in se per contemplationem divinorum : et si signum affectatæ et perseverantis concupiscentiæ inveniatur in eo, irregularis reputatur.

Aliæ etiam plurimæ hujus causæ possunt inveniri : sed istæ sufficiunt ad præsens.

Dicatur ergo ad primum, quod hoc principaliter fit ratione sacramenti, scilicet signi violati, et secundario propter signum infirmitatis incontinentiæ adhærentis sibi ex longo tempore, quod instigat ut contrahat cum secunda.

Ad 1. Ad objectum contra, dicendum quod in fornicatione et sodomia non est violatio sacramenti : et licet significetur ibi major fervor incontinentiæ, non tamen ita adhærens de una in aliam se ligans propter continentiæ infirmitatem.

Ad 2. Ad aliud patet solutio per idem.

Ad 3. Ad aliud patet solutio per ante dicta : quia non est propter peccatum, sed propter causam dictam.

Ad quæst. Ad id quod ulterius quæritur de dictis Hieronymi, dicendum quod in hoc Hieronymo contradicitur. Si quis autem eum salvare velit, dicendum quod ipse loquitur quoad faciliorem dispensationem cum illo faciendam, quam cum alio : præcipue si ignorans fuerit, quod talis esset adjuncta irregularitas.

Ad id quod pro hoc objicitur, dicendum quod irregularitas non est aliquid sordium : quia est pœna, non pœna sensus, sed damni : est enim defectus quidam consequens ex violatione sacramenti individuitatis matrimonii, ut patet ex habitis : et ideo non oportet, quod solvatur in baptismo : quia baptismus contra hujusmodi pœnas non ordinatur. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod illa propositio generaliter intellecta falsa est, nisi magis et minus sint ejusdem generis : sicut expugnatio centum hominum et unius, et comedere centum uvas et unam, et hujusmodi : non enim oportet hæc ita se habere quando non sunt ejusdem generis : quia tunc etiam non habent proprie dictam comparationem : non enim majus est proprie vincere decem homines, quam comedere bucellam panis. Et simile est hic : quia expellere peccatum et expellere pœnam non sunt ejusdem potestatis, nec ejusdem generis : et ideo etiam non proprie unum dicitur majus quam alterum : nec oportet si baptismus faciat unum, quod etiam faciat reliquum. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod homo configuratur Deo in baptismate, secundum quod ipse est trinus et unus in se, sed non secundum quod ipse sibi nostram univit naturam : et talis configuratio exigitur in eo qui non est irregularis. Unde nihil est ad propositum quod inducitur. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod illa objectio procedit secundum falsum intellectum litteræ : quia quidam decretistæ ita exposuerunt. Verus autem sensus est iste, quod factum comparatur ad factum : sic quod unitas Ecclesiæ collectæ habet relationem ad Christum, sicut unica ad unicum virum qui est Episcopus, quando matrimoniatus Episcopus efficitur : et tunc non valet objectio nisi ex parte uxoris facta : et tunc dicendum, quod licet Ad 4.

in Ecclesia modo multæ sint varietates personarum et operum, et multæ impuritates admixtæ, tamen signum Ecclesiæ non debet esse impuritatis, sed perfectionis quæ erit in futuro, quando tota unita erit Ecclesia non habens maculam neque rugam, sicut dicitur, ad Ephes. v, 27.

Contingit autem illa expositio quibusdam decretistis : quia nesciunt solvere unam objectionem quam faciunt, hanc scilicet, fœmina si corrumpitur per fornicarium concubitum, vel etiam violenter, ut videtur velle Leo Papa, non potest inter sacras virgines consecrari : cum igitur majoris perfectionis debeat esse Episcopus, quam velata fœmina, videtur quod etiam Episcopus non debeat ordinari qui est fornicatus.

Ad solvendam illam objectionem dicunt, quod velata significat Ecclesiam triumphantem in qua est omnimoda puritas : et ideo oportet eam esse omnino puram. Sed Episcopus militantem significat, in qua sunt multæ impuritates : et ideo Episcopus potest esse impurus, dummodo non sit bigamus : unde dicitur, Matth. xiii, 47 et 48 : *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.* Sed ut mihi videtur, tantum valet solutio eorum, quantum et objectio : quia dicendum videtur, quod idem significatur diversis modis : unde virgo velata significat Ecclesiam in custodia amoris et conformitate mentium : et illius est nullum præter eum amatorem admittere vel admisisse : quia aliter non dicitur inter virgines, sed post virgines proximæ : sicut dicit Augustinus in Glossa super illud Psalmi xliv, 15 : *Adducentur regi virgines.* Sed Episcopus sponsam significat purgantem et illuminantem et perficientem sponsam sibi unitam, ut dicit Dionysius in *Ecclesiastica hierarchia* : et quia typum non est necesse in omnibus implere prototypum, ideo, ut dicit Apostolus, ad Hebr. v, 2 : *Et ipse circumdatus est infirmitate* : et ideo potest habere multas imperfectiones, dummodo non habeat illam quæ tollit sacramentum : sicut et velata potest habere multas imperfectiones invidiæ, gulæ, et hujusmodi, dummodo careat illa quæ aufert signum conjunctionis in casto amore. Sed secundum eos si virgo debet omnino esse pura, eo quod significat triumphantem, non debet tunc velari invidia maculata, vel superbia, vel ira, vel avaritia, vel gula : quoniam nihil horum est in Ecclesia triumphante, sicut nec fornicatio.

Ad aliud dicendum, quod Lia et Rachel concordant in integritate puritatis : et ideo licet fuerint duæ mulieres, non tamen quantum ad hoc significant duos actus Ecclesiæ, sed potius secundum quod in communi ex integro ædificabant domum Jacob, scilicet agendo et contemplando : et licet sit dissimilitudo in typo quoad aliquid, non oportet quod ab illo similitudo sumatur : quia non in omnibus oportet esse simile, quia sic non esset simile, sed idem esset : et ideo hic uxorem unam decet esse operantem, et contemplantem, et non carere sacramento unitatis.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XXII.

An bigamia admittat dispensationem ?

Quarto quæritur, Utrum bigamia admittat dispensationem ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Apostolus dicit, quod oportet Episcopum non esse bigamum [1] : sed in his

[1] I ad Timoth. iii, 1 : *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, etc.*

quæ oportet non esse, non admittitur dispensatio quæ ipsa esse faciat : ergo videtur, quod in bigamia non admittatur dispensatio.

2. Ad idem, Extra, de *Bigamis non ordinandis*, et infra : « Nos autem in hac quæstione taliter respondemus, quod cum hujusmodi clericis qui quantum in ipsis fuit, secundas mulieres sibi matrimonialiter conjunxerunt, tamquam cum bigamis non liceat dispensari. »

3. Ad idem objicitur per rationem : Facta enim Ecclesiæ debent esse rationabilia : sed irrationabile factum est, quod non habet convenientiam cum eo quod significat : ergo tale non debet esse factum Ecclesiæ : sed si bigamus ordinaretur, careret convenientia : ergo videtur, quod non sit dispensandum cum eis.

4. Item, Dionysius dicit in *Ecclesiastica hierarchia*, quod « in omnibus theletis Ecclesiæ invisibilia theoremata considerantur : » ergo et in hoc quod est Episcopum vel sacerdotem ordinari. Dicit autem Dionysius in *Ecclesiastica hierarchia* [1], quod « invisibilia sunt principia et scientiæ visibilium : » ergo si invisibilia sunt unica et individua, oportet quod etiam ipsa visibilia sint hujusmodi, vel non erunt principiata ab illis : sed si dispensetur cum bigamo, erit individuum principium divisi et scientia : ergo videtur, quod ritus Ecclesiæ evacuetur : sed quia hoc est impossibile : ergo non potest dispensari cum talibus.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod

1. Legitur, dist. 34, ubi dicit Martinus Papa : « Lector si viduam alterius uxorem acceperit, in lectoratu permaneat : aut si necessitas fuerit, subdiaconus fiat : nihil autem supra si bigamus fuerit. » Ergo ad minus ad minorem ordinem sacrum suscipiendum potest fieri dispensatio.

2. Item, Communiter dicitur, quod Lucius Papa dispensavit cum Panormitano Episcopo qui fuit bigamus : ergo videtur, quod potest dispensari.

3. Item, II ad Corinth. II, 10 : *Cui aliquid donastis, et ego : nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi.* Glossa dicit : « Ac si Christus donaret. » Sed constat, quod si Christus dispensaret cum bigamo, dispensatum esset : cum igitur Apostolica auctoritas sit in terris, potest adhuc dispensari per eos qui habent auctoritatem Apostolorum.

Quæst. SED TUNC ulterius quæritur, Per quem posset dispensari, Utrum per Episcopum suum, vel tantum per Dominum Papam ?

Et videtur, quod per Episcopum : quia

1. Illud decretum Martini Papæ supra inductum, non potest intelligi de Papa : quia par in parem non habet potestatem : ergo intelligitur de inferiori, scilicet de Episcopo diœcesano : ergo ille in necessitate potest dispensare.

2. Item, Extra, *Qui clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt*, ubi Alexander tertius sic scribit Remensi Archiepiscopo : « De diacono, qui in sabbato sancto alium diaconum vulneravit, et uxorem accepit. Taliter respondemus, quod si contrito et humiliato corde ad Ecclesiam redire voluerit, dimissa illa quam accepit in uxorem, et absolutione obtenta, injunctaque sibi pœnitentia de utroque excessu, post eam peractam, dispensative poteris ei diaconatus officium reddere : et si perfectæ vitæ et bonæ conversationis fuerit, eum in presbyterum ordinare. Subdiaconum autem sive hominem interfecerit sive non, matrimonium non posse contrahere sacrorum canonum censura demonstrat. » Ex hoc accipitur, quod Episcopus et potest dispensare et reddere exsecutionem ordinis prius suscepti, et ad ulteriorem ordinem suscipiendum dispensare.

3. Item, Ibidem, Alexander sic dicit : « Ex litterarum tuarum tenore accepi-

[1] S. DIONYSIUS, Lib. de Ecclesiastica hierarchia, cap. 1.

mus, quod lator præsentium in subdiaconatus officio constitutus, quamdam sibi in conjugium copulavit, quam eumdem abjurare fecisti. Super quo prudentiam tuam in Domino commendamus mandantes, quod si ad monasticum ordinem transire voluerit, et tibi post laudabilem ipsius conversationem visum fuerit, eum ad majores ordines promoveri concedas. Quod si ad religionem se transferre noluerit, eum neque in subdiaconatu ministrare, neque ad ulteriores permittas ordines promoveri. »

Solutio. Ad quæst. RESPONSIO. Dicendum, quod cum bigamo poterit dispensari : et sine præjudicio dico, quod per Episcopum potest dispensari ad minores ordines si necesse fuerit, hoc est, usque ad subdiaconatum, et quod ministret in susceptis : et sic intelligitur decretum Martini Papæ supra inductum. Vel si bigamus intrat religionem propter favorem religionis et laudem conversationis et discursum vitandum, potest etiam Episcopus dispensare ad majores ordines suscipiendos. Et in tali casu loquuntur duæ ultimæ decretales Alexandri inductæ. Si autem in sæculo maneat, ad minores ordines suscipiendos dispensare non potest nisi solus Papa.

Ex hoc patet solutio ad omnia inducta præter rationes quæ sunt inductæ.

AD PRIMAM illarum dicendum, quod Papa in illa *decretali* restringit potestatem Episcopis, non sibi. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod Ecclesiæ factum semper est rationabile : sed ratio variatur secundum statum, quia aliter ratiocinatur pro necessitate, et aliter quando abundant ministri : et ideo cum minori signo accipit ministros tempore necessitatis, dummodo sit idoneitas ex parte vitæ. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod illa congruitas est de bene esse ordinis, et trahit vim ab institutione Ecclesiæ, et non de esse : et ideo etiam ab Ecclesia cum talibus potest dispensari. Ad 3.

AD ALIUD dicendum, quod beatus Dionysius loquitur de theoriis theletarum secundum summum et optimum statum : unde multa ponit quæ sunt de bene esse, et non de esse : et ideo in talibus dispensare potest vicarius Christi in Ecclesia. Ad 4.

Et sic patet solutio ad omnia quæsita de bigamia.

DISTINCTIO XXVIII.

Inquirit qualiter sit ille consensus qui est efficiens matrimonii causa, ostendens quod non debet esse defectivus ex aliquo exteriori.

A. *Si consensus de futuro cum juramento faciat conjugium ?*

Hic quæri debet, Utrum consensus de futuro, addito etiam juramento, conjugium efficiat ? ut si quis promittat, vel etiam juret alicui se usque ad tempus placitum illam ducturum, et illa promittat vel juret se illi nupturam : numquid talis sponsio eos conjuges facit ? Si mutato proposito alter vel uterque ad alienam copulam transit, numquid ob priorem sponsionem juramento subnixam, secundæ fœderationis pactum scindetur ? Considera quia longe aliud est promittere, et aliud facere. Qui promittit, nondum facit. Qui ergo promisit se in uxorem ducturum aliquam, nondum eam duxit in uxorem : et quæ spopondit se nupturam, nondum nupsit. Quomodo ergo conjuges appellari possunt, qui nondum contrahunt, sed in futuro se contracturos jurando promittunt ? Item, Si ex vi juramenti ad futurum pertinentis mox efficiuntur conjuges, cur jurant in futuro se facturos quod in præsenti efficiunt ? Item, Si ex quo jurant, mox efficiuntur conjuges, tunc rem hanc efficiunt, quam[1] jurant se facturos. Ideo dico, quia[2] conjugium tunc non fuit, sed futurum promittitur. Si vero ille post uxorem duxit, et illa marito nupsit, conjugium utrimque fuit, et non potest dissolvi. Præcedens ergo mendacium vel perjurium, pœnitentia est corrigendum, sed conjugium sequens non est dissolvendum. Non autem sic est, quando juramentum conjugii præsentis consensus attestatione firmatur, quia post talem consensum si quis alii se copulaverit, etiam prolem procreaverit, et irritum debet fieri, et ipse ad priorem copulam revocari.

[1] Edit. J. Alleaume, *quando*.
[2] Ibidem, *quod*.

DIVISIO TEXTUS.

« *Hic quæri debet, Utrum consensus de futuro,* etc. »

Habito de consensu qui facit matrimonium, hic agit de consensu confirmato, utrum perficiat matrimonium si sit de futuro?

Dividitur autem distinctio hæc in duas partes : et in prima agit de quæstione ista, Utrum consensus de futuro faciat matrimonium? In secunda, agit de qua re sit consensus.

In prima quæstione tangit primo veritatem. Secundo, Objicitur in contrarium, ibi B, « *Præmissæ autem sententiæ,* etc.

ARTICULUS I.

An juramentum cum sponsalibus faciat matrimonium ?

Incidit autem hic quæstio circa principale quæsitum : et quæruntur tria.

Primum est, Utrum juramentum cum sponsalibus faciat matrimonium ?

Secundum, Si non faciunt matrimonium, utrum sponsalia et juramentum de futuro cum concubitu subsecuto faciant matrimonium ?

Tertium, Si non faciunt aliquando, quæ pœnitentia sit injungenda ei qui decipit ?

Ad primum objicitur sic :

1. Si duo sint ordinata ad idem faciendum, si debilius ipsum potest efficere, tunc etiam fortius ipsum potest efficere : sed simplex verbum et juramentum ordinatur ad obligationem matrimonii faciendam, et simplex verbum debilius est, quam juramentum : cum igitur simplex verbum efficiat matrimonium, juramentum multo magis faciet ipsum : ergo videtur, quod juramentum cum verbo de futuro faciat matrimonium.

2. Item, Major est Deus homine : sed in juramento operatur veritas divina, in simplici verbo veritas humana tantum : ergo juramentum potius potest quam simplex verbum : ergo juramentum de futuro facit matrimonium.

3. Si forte dicas, quod hoc est verum de juramento de præsenti. Contra : Quod præsens est, sub oculis est : ergo hoc non oportet jurare : cum igitur faciat matrimonium, de futuro erit : et sic procedunt rationes præhabitæ. Constat autem, quod simplex promissio de futuro facit sponsalia : cum ergo juramentum majoris sit obligationis, aliquid addit juramentum ultra hoc quam faciunt promissiones simplices : sed nihil est quod adjici possit sponsalibus, nisi matrimonium, quia nihil est medium inter sponsalia et matrimonium : ergo videtur, quod juramentum adjicit ad ipsum matrimonium, et facit matrimonium.

4. Item, Matthæi, v, 33 : *Reddes autem Domino juramenta tua :* et hoc est in lege divina : ergo est omnibus modis observandum : et si quis veniat in contrarium, revocandum est in irritum : ergo si quis jurat alicui se eam ducturum in matrimonium, et eam non ducat, sed ducat aliam, sequens revocandum est in irritum : ergo juramentum dirimit matrimonium contractum, non ideo nisi quia prius fecit matrimonium : ergo juramentum cum sponsione futuri facit matrimonium.

5. Item, Juramentum quod in deteriorem non vergit exitum, ut dicit Beda, servandum est : sed istud juramentum est licitum, et non vergit in exitum mali : ergo omnino servandum est : ergo si etiam postea contrahit cum alia per verba de præsenti, videtur quod debet redire ad primam.

6. Item, Major est obligatio divina, quam humana : sed in humana obligatione si me obligarem uni, non possem me obligage alteri in præjudicium prioris : ergo multo magis hoc est in divina : ergo videtur, quod si etiam postea se obliget alteri per verba de præsenti, redeundum sit ei ad primam.

Sed contra. In contrarium hujus ponit Magister in *Littera* tres rationes.

1. Una est : quia quod in futuro promittitur, nondum agitur : sed nuptiæ in futurum cum juramento promittuntur : ergo nondum aguntur : sed res fit, quando agitur per causam efficientem : ergo nuptiæ nondum fuerunt per causam efficientem : ergo sponsio cum juramento non est causa efficiens matrimonii.

2. Item, Si ex vi juramenti mox efficiuntur conjuges, non oportet aliquid addere in futurum illi matrimonio : sed quando nihil agendum est in futurum, frustra juratur aliquid faciendum in futuro : ergo tale juramentum quod facit matrimonium, frustra juratur, quod est inconveniens : ergo et illud est falsum ex quo sequitur, scilicet juramentum de futuro facere matrimonium.

3. Item, Si juramentum facit matrimonium : ergo effectum est quod jurant se facturos : sed quod jurant se facturos, adhuc restat faciendum : ergo jam effectum est quod adhuc restat faciendum, quod est impossibile.

Solutio. Ideo dicendum est cum Magistro, quod juramentum cum sponsione de futuro non facit matrimonium.

Ad 1 et 2. Ad primum ergo dicendum, quod prima vera est : sed secunda habet calumniam, eo quod sponsio simplex absolute non facit matrimonium, sed sponsio simplex de præsenti : et bene verum est, quod si juramentum etiam fiat de præsenti, fortius obligabit : sed sponsio simplex de futuro et juramentum non sunt ordinata ad matrimonium faciendum, sed sponsalia solum : et ibi iterum juramentum fortiorem facit obligationem.

Ad aliud dicendum, quod si esset de præsenti, tunc teneret juramentum. Ad 3.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod de eo quod est sub oculis secundum quod est sub oculis, non oportet jurare, sed secundum quod non est sub oculis : licet enim vera dicat, dubium tamen est utrum intendat et corde consentiat, et hoc potest confirmari per juramentum, ut firmior sit contractus et hoc modo juramentum cadit super verba de præsenti.

Ad idem dicendum, quod juramentum additum sponsioni de futuro, non facit aliquid, sed idem magis confirmat : nullum enim juramentum fit ad hoc quod aliquid efficiat, quam id quod dicit verbum, licet ad confirmationem est inventum, sicut dicit Apostolus, ad Hebr. VI, 16 : *Homines per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis, ad confirmationem, est juramentum.*

Ad aliud dicendum, quod illa ratio nihil plus probat nisi quod juramentum tenendum est quamdiu est licitum : et hoc de plano est concedendum : sed dicendum, quod statim quando cum alia contrahit per verba de præsenti, juramentum efficitur illicitum : et ideo tunc non est servandum. Et præceptum quod dicit, *Reddes Domino*, etc., intelligendum est secundum quod possibile et licitum est reddere : et ideo fit hoc, quia matrimonium contractum robur contrahit a sententia divina qua dixit : *Quod Deus conjunxit, homo non separet* [1] : omnes enim personæ legitimæ per verba de præsenti contrahentes, conjunguntur a Deo : et ideo juramentum primum perjurium factum est : et ideo injungenda est pœnitentia de perjurio, et matrimonium stat : et hoc modo etiam determinant jura, quod longum esset hic interponere. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod juramentum primo est licitum, sed posteriori facto Ad 5.

[1] Matth. XIX, 6 ; Marc. X, 8 et 9.

illicitum efficitur : quia sententia Domini violaretur, matrimonium enim sequens ex firmitate sententiæ divinæ roboratum, majus vinculum est quam juramentum primum : et ideo vinculum juramenti rumpitur, et debet pœnitentia de perjurio suscipi.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod in omnibus aliis paribus major est obligatio divina, quam humana : sed hic sunt imparia, quia obligatio divina est in juramento de futuro tantum : in matrimonio autem est contractus de præsenti, firmitatem habens a sententia divina.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS II.

An accedente copula carnali sponsio de futuro faciat matrimonium ?

Secundo quæritur, Utrum accedente copula carnali sponsio de futuro cum juramento faciat matrimonium ?

Videtur autem, quod sic (De hoc planus textus est, Extra, de *sponsalibus et matrimonio*, cap. *Qui fidem* [1]) quia

1. Unumquodque efficitur actu ipsum consummante : sed copula carnalis est actus consummans matrimonium : ergo videtur, quod in talibus matrimonium efficitur.

2. Item, Sponsio et juramentum de futuro sunt de copula carnali : ergo veniente copula carnali fit id quod sponsum fuit et juratum de futuro : hoc autem fuit matrimonii perfectio : ergo accedente copula carnali fit matrimonii perfectio.

3. Item, Aliter copulantur præmittentes pacta sponsalia, et aliter non præmittentes : quia illi servant fidem quam promiserunt, alii vero non : servare vero fidem promissam honestatis est matrimonii : ergo videtur, quod illi copulantur matrimonialiter : sed copulari matrimonialiter non est nisi matrimonii perfectio : ergo videtur, quod per copulam hujusmodi perficiatur matrimonium.

4. Item, Si in aliis rebus fiat contractus, et postea solvatur, perficitur quod prius promissum est : ergo similiter se habet in sponsalibus : ergo copula sequens perficit matrimonium prius promissum, ut videtur.

In contrarium supra habitum est, quod Sed con

1. Solus consensus per verba de præsenti facit matrimonium, qui si defuerit, cætera etiam cum ipso coitu matrimonium efficere non possunt : constat autem, quod iste consensus hic deficit : ergo videtur, quod matrimonium non efficiatur.

2. Item, Ponamus, quod aliquis sponsalia contraxerit, et non intendat consummare matrimonium : constat, quod iste non consentit : sed solus consensus verus vel interpretatus facit matrimonium : ergo ille perficit vel consummat matrimonium.

3. Item, Præter sponsalia non est hic nisi coitus : sed coitus est fœdus non consummans matrimonium, quia sanctiora sunt conjugia pari voto continentium : ergo per coitum solum non efficiuntur conjugia.

4. Item, Idem non est consequens aliquid et faciens ipsum : sed coitus est consequens matrimonium : ergo non est faciens ipsum. Probatio mediæ : quia prima per se patet. Sicut dicit Augustinus, quod coitus excipitur ab honestate nuptiarum : quidquid autem excipitur ab aliquo dum fit, est consequens id quod excipit ipsum, et sic constat propositum.

In contrarium etiam hujus est pro solutione, quod Sed cont

1. Consensus interpretatus non solum expressus facit matrimonium : nullus au-

[1] Cf. Extra, De sponsalibus et matrimonio, cap. 16. Qui fidem.

tem interpretabilior est illo quo post sponsalia carnaliter conveniunt : ergo ille facit matrimonium, et hic est in coitu ipso : ergo matrimonium aut perficit coitus cum sponsalibus, aut perficitur ipso coitu.

2. Item, Augustinus dicit, quod plus est dicere facto, quam verbo : ergo etiam plus est consentire facto, quam verbo : sed in coitu cum sponsalibus præcedentibus consentitur facto : ergo cum consensus per verba expressus facit matrimonium, multo magis facit matrimonium per factum expressus consensus.

Solutio. Responsio. Ad hoc dicendum videtur, quod interpretatus consensus est si post sponsalia carnaliter conveniunt, habentes ætatem et habitum corporis ad potentiam coeundi : et puto, quod facit matrimonium, nisi dissensus matrimonii ab utroque aut altero exprimatur.

Ad object. 1. Ad id autem quod primo objicitur, dicendum quod vis est in hoc quod dicit, *qui si defuerit*, etc. : hic enim non intelligitur deesse nisi protestetur : imo verisimiliter intelligitur adesse : sufficit enim conjectura vehemens judici, sicut probatur in *Rhetoricis*.

Ad object. 2. Ad aliud dicendum, quod si non intendit et exprimit : tunc planum est, quod non est matrimonium. Si autem non intendit et non exprimit : tunc quoad eum non est matrimonium, et alter excusatur propter ignorantiam facti.

Ad object. 3. Ad aliud dicendum, quod propter coitum est consensus interpretatus qui facit matrimonium.

Ad object. 4. Ad ultimum dicendum, quod coitus in tali matrimonio est natura consequens et tempore concomitans : et hoc sufficit, quia in multis etiam secundum naturam est ita.

ARTICULUS III.

Quæ pœnitentia venit injungenda ei qui exprimit verba consensus et non intendit : et ita decipit eum cum quo videtur contrahere ?

Tertio quæritur, Quæ pœnitentia debeat injungi ei qui exprimit verba consensus, et non intendit, et ita decipit eum cum quo contrahere videtur ?

Videtur autem, quod nulla nisi ut ex corde contrahat matrimonium : quia

1. Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, ut supra in tractatu de *pœnitentia* est habitum : sed iste abstulit illi matrimonium : ergo oportet ipsum restituere.

Si dicas, quod non : quia potest contrahere cum alia. Contra : Ipse forte defloravit eam, et tunc non adeo bene potest contrahere sicut quando fuit virgo : cum igitur virginitatem restituere non possit, videtur quod tenetur eam ducere in matrimonium.

2. Item, Dolus nulli debet patrocinari : sed iste commisit dolum : ergo non debet sibi patrocinari : ergo debet condemnari in pœnitentiam, ut stet matrimonium.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Dominus, Exod. xxii, 16 et seq., non condemnat eum qui defloravit virginem determinate ad hoc ut habeat eam uxorem, sed quod vel habeat eam, vel provideat ei de nuptiis si libera est. Ergo cum Novi Testamenti minus sit condemnare quam Veteris, videtur quod nec Novum debet determinate condemnare ad hoc quod habeat eam uxorem.

2. Item, Ponamus, quod ipse post deceptionem primæ secundum veritatem contraxerit cum secunda : videtur tunc, quod non possit separari a secunda : er-

go non semper condemnandus est ut ducat primam quam defloravit.

3. Item, Ex distantia conditionis vel fortunæ facile innotescit deceptio, sicut si liber promittendo decipiat ancillam, et dives pauperem : facile est enim tunc advertere, quia non intendit corde quod dicit ore : ergo tunc videtur, quod non in toto decipitur : quia per exteriora de interioribus conjicere posset, si vellet, et concupiscentia cor suum non excæcaret : ergo videtur, quod in tali causu non sit condemnandus, nisi sicut pro simplici fornicatione et mendacio verbi : neutrum autem illorum condemnatur, quod vel ducat eam, vel provideat ei de nuptiis : ergo videtur, quod dicens verba cum deceptione, non semper tenetur ducere illam vel de nuptiis providere.

Responsio. Dicendum sine præjudicio, quod si sit æqualitas utrarumque personarum et conditione et fortuna, vel et ex parte personæ deceptæ sit melior fortuna, et decipiens non contraxit cum alia : debet deceptori injungi, quod ex corde contrahat, vel de nuptiis provideat, sicut probant primæ objectiones. Quod si non fecerit, puto quod peccet mortaliter. Decepta autem in tali coitu excusatur per ignorantiam facti, quia ut suum admisit eum. Si autem sit distantia personarum multa, videtur mihi, quod ad neutrum tenetur, sicut ultima probat objectio. Solutio.

Et ex hoc patet solutio ad omnia objecta.

B. *Quæ videntur obviare præmissis.*

Præmissæ autem sententiæ videtur obviare illud quod leges tradunt : Si quis tactis divinis Scripturis juraverit mulieri se eam legitimam uxorem habiturum, vel etiam si in oratorio tale sacramentum dederit, sit illi legitima uxor : quamvis nulla dos, nulla alia scriptura interposita sit [1]. Sed hic ostenditur quid fieri vel esse debeat, non quid tunc fiat. Non enim per illud juramentum tunc fit uxor, sed fieri debet, quia juratum est. Potest et de illo juramento hoc dictum intelligi ubi de præsenti consentiunt ac se invicem suscipiunt. Illi etiam sententiæ qua dictum est, solum consensum facere conjugium, videtur obviare quod Evaristus Papa ait : Aliter legitimum non fit conjugium, nisi ab his qui super fœminam dominationem habere videntur, et a quibus custoditur. Uxor petatur, et a parentibus sponsetur, et legibus dotetur, et a sacerdote (ut mos est) benedicatur, et a paranymphis custodiatur, ac solemniter accipiatur [2]. Item, Ita legitima scitote esse connubia : aliter vero præsumpta, non conjugia, sed adulteria vel fornicationes

[1] In auct. quibus mona. effic. le. § pen. col. 6 ; et allegatur, 30, quæst. 5, cap. Si quis. Determinatio (Nota edit. Lugd.)

[2] 30, quæst. 5, cap. *Aliter* (Nota edit. Lugd.)

sunt, nisi voluntas propria suffragata fuerit, et vota succurrerint legitima [1]. Hoc autem non ita intelligendum est, tamquam sine enumeratis non possit esse legitimum conjugium : sed quia sine illis non habet decorem, et honestatem debitam. In hujus enim sacramenti celebratione, sicut in aliis, quædam sunt pertinentia ad substantiam sacramenti, ut consensus de præsenti qui solus sufficit ad contrahendum matrimonium : quædam vero pertinentia ad decorem et solemnitatem sacramenti, ut parentum traditio, sacerdotum benedictio, et hujusmodi : sine quibus legitime fit conjugium, quantum ad virtutem, non quantum ad honestatem sacramenti. Sine his ergo non quasi legitimi conjuges, sed quasi adulteri vel fornicatores conveniunt, ut illi qui clanculo nubunt : et utique fornicatores essent, nisi eis suffragaretur voluntas verbis expressa de præsenti, quæ legitimum inter eos facit matrimonium. Nam et consensus occultus de præsenti per verba expressus, conjugium facit, licet non sit ibi honestus contractus, sed matrimonium non sanxit consensus qui in occulto fuit. Si enim alter alterum dimiserit, non cogitur judicio Ecclesiæ redire, et commanere quasi cum conjuge, quia non potest probari testibus contractus, qui in occulto est factus. Quod si ipsi qui in occulto sibi consenserunt, eumdem consensum voluntarie in manifesto profiteantur, tunc utique propria voluntas suffragatur, et legitima vota succurrunt ad sanciendum conjugium, quod prius occulte fuerat contractum. Voluntas ergo verbis expressa in occulto ad hoc suffragatur, ut fiat conjugium : manifeste vero expressa suffragatur, ut sanciat et roboret, ac liberum sit Ecclesiæ de hoc judicare si expedierit.

ARTICULUS IV.

An filiafamilias potest invitis parentibus tradi marito ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi B, post initium : « *Aliter legitimum non fit conjugium, nisi ab his qui super fœminam dominationem habere videntur*, etc. »

Videtur enim hoc esse simpliciter verum :

1. Res enim in potestate alterius existens, non transfertur ad alterum, nisi illo donante in cujus potestate est : sed filiafamilias est in potestate parentum : ergo non debet dari marito nisi dantibus parentibus.

2. Item, 30, q. 2, dicit Leo Papa qualis debet esse uxor, quæ secundum legem habenda est virgo casta, et desponsata in virginitate, et dotata legitime, et a parentibus tradita sponso, et a paranymphis accipienda. Ex hoc patet, quod non est conjunx nisi a parentibus tradita sit : ergo verum est quod dicitur in *Littera*.

3. Item, Ex concilio Carthaginensi : « Sponsus et sponsa cum benedicendi

[1] 30, quæst. 5, cap. *Nec aliud*, § Sed objicitur (Nota edit. Lugd.)

sunt a sacerdote, a parentibus vel paranymphis offerantur in Ecclesia sacerdoti. » Ex hoc sequitur idem quod prius.

Si dicas forte, quod verum est quoad solemnitatem, ut dicit hic Magister, sed non quoad esse matrimonii. CONTRA : Ibidem dicit Gratianus : « His omnibus auctoritatibus occultæ prohibentur nuptiæ : atque ideo cum contra auctoritatem fiunt nuptiæ, pro non factis haberi debent. » Patet ergo, quod si non sint ista in nuptiis quæ hic dicit, nuptiæ non sunt : non ergo sunt tantum de solemnitate, sed etiam de essentialibus.

4. Item, Philosophus dicit, quod sperma emissum ab homine, filio assimilatur egredienti de domo patris : quia illud partem habet substantiæ a patre, et hanc multiplicat per augmentationem sanguinis menstrui : sicut filius partem substantiæ accipit a patre, et hanc multiplicat per lucrum extra domum : constat autem, quod sic egrediens et de potestate patris egreditur, et ea quæ patris sunt, asportat secum : ergo oportet, quod hoc sit de consensu patris : talis autem est egressus ad nuptias : ergo videtur, quod oporteat fieri nuptias de consensu patris.

5. Item, Genes. XXIV, 58, postulata est Rebecca a parentibus : ergo videtur, quod hoc incassum fieret, si parentum consensus non operatur ad conjugium.

6. Idem patet, Tobiæ, III, 18, ubi Sara a parentibus postulatur.

7. Item, Aut placet Deo statutum Ecclesiæ, aut non : constat autem, quod placet : ergo omittens statutum Ecclesiæ, peccat contra Deum : sed statutum est Ecclesiæ, ut a parentibus petatur : ergo non petens eam a parentibus, peccat contra Deum : sed nullum omnino peccatum contra Deum est stabile : ergo tale conjugium non est stabile sed omne matrimonium est stabile : ergo nulla conjunctio quæ est sine parentum consensu, est matrimonium.

8. Item, Honesti et inhonesti modus idem esse non potest : sed matrimonium est honestum, et fornicatio inhonesta : ergo non sunt ejusdem modi : sed fornicationis modus est clanculo fieri sine parentum consensu : ergo ex opposito erit matrimonium cum consensu parentum et benedictione sacerdotis.

IN CONTRARIUM hujus est, quod Sed contra.

1. Supra habitum est, quod solus consensus de præsenti facit matrimonium : ergo non exigitur parentum consensus.

2. Item, Licet filia sit in potestate parentum quoad aliquid, non tamen quoad omnia, quia non est ancilla vel serva eorum : constat autem cum non sit eorum serva, quod suum et non alterius est dare id in quo non est alterius nisi suum : hoc autem est corporis communis servitus in officio matrimonii, quia sic non est sub patre : ergo ad hoc, quod in hoc efficiatur alterius, solus operatur suus consensus.

RESPONSIO. Consentiendum est his ultimis rationibus, et præcipue secundæ : quia illa dicit totam causam ejus quam Magister determinando dicit in *Littera*. Solutio.

AD PRIMUM ergo quod contra hoc est, dicendum quod non est in potestate parentum ad possidendum, sed ad educandum et dirigendum usque ad ætatem adultam. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod decretalis inducta intelligitur de matrimonio, de quo judicat Ecclesia, et non de matrimonio secundum sui primum esse : sed potius prout cadit sub judicio Ecclesiæ secundum maximam sui honestatem. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod Gratianus loquitur secundum judicium Ecclesiæ : quia Ecclesia pro non matrimonio habet, nisi ei consensus innotescat : quia aliter censura ecclesiastica tamquam fornicatores eos ab invicem discedere compelleret. Ad 3.

AD ALIUD dicendum, quod in parte simile est, et in parte dissimile : non enim potest habere substantiam filius quam non dat ei pater, et in hoc est simile : sed tamen quia habet in se potestatem quoad Ad 4.

debitum corporis dandum cui vult, in hoc est dissimile.

5. Ad hoc quod ulterius objicitur, dicendum quod sicut dicitur in fine ejusdem capituli, vocata fuit puella, et quæsitus ejus consensus : unde consensus parentum facit de bene esse.

6. Ad aliud dicendum, quod secundum dictum Magistri Hugonis per legem Pandectarum confirmatum, Sara consensit, quando patri non contradixit : et hujusmodi sæpe fit per parentes, quia puellæ per se talia facere verecundantur.

7. Ad aliud dicendum, quod Deo placet omne factum Ecclesiæ quod vere Ecclesiæ est : et iste peccat clam contrahens, sed non peccat contrahens : et ideo hoc quod peccatum est, non manet, quia publicatur : sed hoc quod non fuit peccatum, scilicet contractus ex utriusque conjugis consensu procedens, manet firmus et ratus.

8. Ad aliud dicendum, quod non est idem modus substantialis honesti et inhonesti : quia in fornicatione non est contractus et consensus matrimonialis, sed in matrimonio : et sic modus substantialis non est idem. Modum autem accidentalem nihil prohibet esse eumdem, sicut et in multis aliis vitiis et virtutibus : sicut idem est modus largitatis et avaritiæ in retinendo retinenda.

ARTICULUS V.

An consensus qui fit in occulto, sanciat matrimonium, vel solum ille qui fit in publico ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo ante finem : « *Sed matrimonium non sanxit consensus, qui in occulto fuit,* etc. »

Videtur enim hoc esse falsum : quia illud sanxit matrimonium, quod efficit ipsum : sed consensus facit ipsum : erga etiam sanxit.

Ad illud dicendum, quod Magister loquitur de confirmatione in judicio Ecclesiæ, non in judicio pœnitentiali : quia in illo satis sancitum est per consensum in occulto factum, sed de judicio fori causarum loquitur *Littera*. Solutio.

C. *De qua re sit consensus ille : an de carnali copula, an de cohabitatione, an de alio ?*

Hic quæritur [1], Cum consensus de præsenti matrimonium faciat, cujus rei consensus sit ille : an carnalis copulæ, an cohabitationis, an utriusque ? Si cohabitationis consensus matrimonium facit, tunc frater cum sorore, pater cum filia potest contrahere matrimonium. Si carnalis copulæ : tunc inter Mariam et Joseph non fuit conjugium. Proposuerat enim Maria in virginitate manere, nisi Deus aliter facere juberet [2] : secundum quod vi-

[1] Cf. 27, quæst. 2, cap. *Subjiciat*, § Cum ergo inter istos. (Nota edit. Lugd.)
[2] S. Augustinus, Lib. de sancta virginitate, cap. 5.

detur Angelo dixisse : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*[1], id est, me non cogniturum proposui. Neque enim quia virum tunc non cognoscebat, necesse erat inquiri quomodo posset habere filium : sed quia se numquam cogniturum proposuerat. Dicit enim Beda[2], quod in virginitate manere disposuerat. Si ergo contra suum propositum post consensit in carnalem copulam, videtur facta voti rea, mente, etsi non opere violata. Dicamus ergo, quod consensus cohabitationis vel carnalis copulæ non facit conjugium : sed consensus conjugalis societatis, verbis secundum præsens tempus expressus : ut cum vir dicit, Ego accipio te in meam, non dominam, non ancillam, sed conjugem. Quia enim non ancilla vel domina datur, ideo nec de summo, nec de imo a principio formata est, sed de latere viri, ob conjugalem societatem : ne si de summo fieret, ut de capite, videretur ad dominationem creata. Si vero de imo, ut de pedibus, videretur ad servitutem subjicienda. Sed quia nec in dominam, nec in ancillam assumitur, facta est de medio, id est, de latere : quia ad conjugalem societatem assumitur. Cum ergo sic conveniunt ut dicat vir, Accipio te in meam conjugem : et dicat mulier, Accipio te in meum virum : his verbis vel aliis idem significantibus exprimitur consensus, non copulæ carnalis vel cohabitationis corporalis, sed conjugalis societatis : ex qua oportet eos cohabitare, nisi forte causa religionis pari voto corporaliter separentur vel ad tempus, vel usque in finem.

ARTICULUS VI.

An consensus sit in carnalem copulam ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Hic quæritur. Cum consensus de præsenti matrimonium faciat*, etc. »

Videtur enim, quod consensus sit in copulam carnalem :

1. Consensus enim matrimonii rati ordinatur ad consummans matrimonium : sed matrimonium consummatur per copulam carnalem : ergo videtur, quod sit consensus in illam.

2. Item Genes. II, 24, dicit Adam : *Erunt duo in carne una* : sed hoc non fit nisi per carnalem copulam : ergo secundum prophetiam inspirationis divinæ consensus est in copulam carnalem.

3. Item, Præcipuum inter bona matrimonii, est bonum prolis : hoc autem principaliter intenditur : ergo ad hoc principaliter consentitur, sicut probatur, Tobiæ, VIII, 9, ubi dicit : *Et nunc, Domine, tu scis quia non luxuriæ causa accipio sororem meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum* : sed non potest fieri proles nisi per copulam carnalem : ergo videtur, quod ad illam principaliter consentitur.

4. Item, Nuptiæ sunt bonum muta-

[1] Luc. I, 34.

[2] VENERABILIS BEDA, Super Lucam, cap. 3 ad cap. I Lucæ : « Ecce in quam non fuit ille consensus, etc. »

lium : sed mortalitati non subvenitur nisi per coitum : ergo consensus matrimonii est principaliter ad coitum.

5. Item, Significatio imperfecta reducitur ad perfectam, sicut omne imperfectum ad perfectum necesse est reduci : sed matrimonium in quo tantum est consensus animorum, est significationis imperfectæ, ut supra habitum est [1] : et matrimonium commixtionis corporum est significationis perfectæ : ergo illud ordinatur ad istud sicut perficiens et complens : sed primum est in consensu, et secundum in concubitu : ergo consensus est ad concubitum : et sic habetur propositum.

6. Item, Detur, quod ordinetur tantum in societatem conjugalem, ut dicit Magister in *Littera :* sed societas conjugalis non impedit convolationem ad frugem melioris vitæ : ergo post cohabitationem societatis conjugalis alter conjugum invito altero ad religionem transire posset, quod falsum reputant multi.

7. Item, Instantia quam fert in *Littera*, nulla esse videtur : quia ab omnibus dicitur et creditur beata Virgo commisisse Deo votum suum servandum, vel non servandum : ergo ipsa consensu suo ordinavit se in potestatem viri, si debitum vellet petere : ergo instantia nulla videtur.

Sed contra. IN CONTRARIUM horum est, quod dicitur in *Littera*.

Et præterea quod dicit Augustinus, quod « sanctiora sunt conjugia pari voto continentium : » ergo etiam meliora sunt : sed unumquodque ordinatur ad melius sui : ergo potius ordinatur matrimonium ad continentiam, quam ad concubitum : ergo consensus ad concubitum non ordinatur.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod Magister dicit verum. Tamen quidam dicunt, quod consensus in communi fit ad carnalem copulam, et ad cohabitationem, non quamcumque, sed maritalem : et bene puto, quod illi expressius dicunt. Sed pro Magistro est, quod copula carnalis nisi impediat votum utriusque, includitur in maritali societate, et ita duæ solutiones revertuntur in idem : sed prior est expressior.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod coitus non est consummans matrimonium in esse primo, sed in esse secundo, quod consistit in habenda thori conjunctione, ut patet ex dictis supra [2]. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod Adam dixit hoc ratione status qui tunc fuit, et non propter essentialia matrimonii : quia tunc non erant nisi duo homines, et necessaria fuit multiplicatio : non tamen voluit dicere, quod non esset matrimonium sine hoc. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod bonum prolis est effectus consequens ex quodam actu matrimoniali, et non consequens matrimonium immediate, sed post opus et actum ejus quemdam, ut dictum est : et ideo hoc non ostendit, quod consummetur per illud in esse, nec quod ad hoc fit, sed potius est ad suum optimum, quod est significatio unionis duplicis de qua habitum est supra : hæc enim multo melior est, quam bonum prolis. Ad 3.

AD ALIUD dicendum, quod nuptiæ sunt bonum mortalium secundum statum matrimonii post culpam : tamen etiamsi non esset culpa, adhuc nuptiæ bonum essent hominum : et ideo accidit matrimonio. Nihil autem est ad hoc quod ei accidit, sed potius ad finem suum substantialem. Ad 4.

AD ALIUD dicendum, quod ibi fit fallacia figuræ dictionis : perfecte enim significat hoc, quod significat matrimonium perfectum, sed non tot, quot consummatum : et ideo mutatur ibi discretum in continuum, et ideo non valet processus. Ad 5.

AD ALIUD dicendum, quod non reputatur hoc inconveniens, quod transeat ad religionem : quia tunc moritur spiritua- Ad 6.

[1] Cf. Supra, Dist. XXVI.

[2] Cf. Supra, Dist. XXV.

liter, et alter absolvitur a vinculo matrimonii : tamen postquam cohabitavit, Ecclesia compellit eum stare cum alio, nisi etiam ille consentiat : et hoc ideo, quia non est certa, quod continuerunt cohabitantes de pari consensu.

Ad 7. Ad aliud dicendum, quod instantia bona est : quia probabile est, quod fuit ei revelatum de Joseph, quod etiam ipse fuit in simili voto. Et quod dicunt Sancti, quod commisit Deo virginitatem : dicendum quod hoc fecit propter statum legis et divinum imperium, si forte aliud juberet Deus.

ARTICULUS VII.

An vir sit dominus suæ uxoris ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, post medium : « *Quia enim non ancilla vel domina datur, ideo nec de summo, nec de imo a principio formata est*, etc. »

Videtur enim, quod de excellentissimo loco sumpta sit : quia

1. Sicut dicit Basilius et Aristoteles, « Cor est principium vitæ et generationis in homine. » Cum igitur sumpta sit de eo quod est juxta cor, videtur quod traditum sit ei dominium.

Si dicas, quod non de corde, sed de costa sumpta est. Contra : Costæ munimenta sunt cordis et ventris : ergo videtur, quod mulier debet esse munimentum viri : et non est, sed potius e converso : ergo videtur, quod ex mala parte sit sumpta.

2. Item, Philosophus dicit, quod extraneissimus modus habendi est, quo vir habet uxorem : ergo videtur, quod non proprie habet eam : sed omne superius ad aliquid gubernans ipsum, proprie habet illud : ergo vir non est superior ad mulierem : ergo non est caput ejus, sicut caput est caput lateris et gubernaculum.

Item, In II *Ethicorum* dicitur, quod justitia dominativa non proprie est inter virum et uxorem : ergo non proprie est dominus : ergo nec caput : ergo videtur, quod ex æquali parte vel terræ vel corporis sumpta esse debuit.

3. Item, Quorum utrumque habetur ab alio, illa sunt æqualia : sed inter virum et mulierem sic est : ergo utrumque est æquale utrique : ergo de æqualiter altis partibus sumi debuerat.

4. Item, In his quæ matrimonii sunt, sunt æquales : ergo etiam in factura corporali æquales esse debebant.

In contrarium est quod dicit Dominus, Genes. III, 16 : *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui*. Et, I ad Corinth. XI, 3 : *Caput mulieris vir*. Et, I ad Timoth. II, 12 : *Mulieri non permitto dominari in virum*. Ergo videtur, quod non de altiori parte corporis debuit assumi.

Responsio. Dicendum, quod Magister bene dicit in *Littera*, et est ratio Augustini.

Ad primum ergo quod contra objicitur, dicendum quod non consideratur hic dignitas primi moventis sive influentis vitam, sed potius dignitas altitudinis in situ membrorum quæ manifeste apparet hominibus.

Ad aliud dicendum, quod causa dicti Philosophi est, ut ipse in quinto *Ethicorum* exponit, æqualitas juris in dominio et juribus matrimonii inter virum et mulierem, cum nihil proprie habeatur nisi quod ut proprium possidetur : habetur tamen quoad usum reginimis et debitum in corpore. Ad hunc usum etiam mulier habet virum : et iste modus etiam est extraneus.

Ad aliud dicendum, quod licet uterque conjugum habeatur ab alio, non tamen uterque gubernatur ab alio : et ideo gubernans capitis dignitatem solus retinuit.

Ad aliud dicendum, quod verum est, quod in his quæ pertinent ad debitum matrimonii, sunt æquales : sed in gubernatione domus et familiæ sunt inæquales.

Et sic patet solutio ad totum.

DISTINCTIO XXIX.

Consensus qui est efficiens matrimonii causa, non debet esse defectivus ex aliquo interiori, scilicet voluntate.

A. *Coactio excludit consensum conjugalem.*

Oportet autem consensum conjugalem liberum esse a coactione. Coactus enim consensus, qui nec consensus appellari debet, conjugium non facit, sicut testatur Urbanus Papa scribens Sanctio, regi Arragonum, in hæc verba : De neptis tuæ conjugio, quam te cuidam militi daturum necessitatis instante articulo sub fidei pollicitatione confirmasti, hoc æquitate dictante decrevimus : ut si illa virum illum omnino (ut dicitur) renuit, et in eadem voluntate persistit ut viro illi se prorsus deneget nupturam : nequaquam eam invitam ac renitentem ejusdem viri cogas conjugio copulari [1]. Idem, Si verum esse constiterit, quod nobis legati Jordanis principis retulerunt, scilicet quod ipse coactus et dolens filiam suam nolentem, flentem, et pro viribus renitentem, Raynaldo desponsaverit : quoniam legum et canonum auctoritas talia sponsalia non approbat, ne ignorantibus leges et canones nimis durum videatur, ita sententiam temperamus, ut si princeps cum assensu filiæ id quod ceptum est perficere voluerit, concedamus. Sin autem, legatus noster utrasque partes audiat, et si nihil fuerit ex parte Raynaldi quod amplius impediat, ab ipso Jordane sacramentum, quo constent hæc quæ dicta sunt, accipiat. Et nos canonum et legum scripta sequentes, deinceps non prohibemus, quin alii viro si voluerit, prædicta ejus filia tantum in Domino nubat [2]. Ex his apparet conjugium fieri inter consentientes et spontaneos, non inter renitentes et invitos.

[1] URBANUS Papa. Et allegatur, 31, quæst. 2, cap. *De neptis*. (Nota edit. Lugd.)
[2] Ibidem, cap. *Si verum*. (Nota edit. Lugd.)

Verumtamen qui inviti et coacte conjuncti sunt, si postea ab aliquo temporis spatio sine contradictione et querimonia cohabitaverint, facultate discedendi vel reclamandi habita, consentire videntur : et consensus ille consequens supplet, quod praecedens coactio tulerat.

B. *In libro* Pandectarum.

Consentire autem probatur, qui evidenter non contradicit, secundum illud, In sponsalibus eorum consensus exigendus est, quorum in nuptiis desideratur. Intelligitur tamen semper [1] patri filia consentire, nisi evidenter dissentiat. Item, Sponsalia, sicut nuptiae, consensu fiunt contrahentium. Et ideo sicut in nuptiis, ita et in sponsalibus patrisfamilias filiam consentire oportet : quae si patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur.

DIVISIO TEXTUS.

« *Oportet autem consensum conjugalem*, etc. »

In duabus distinctionibus hic sese consequentibus Magister removet duo impedimenta consensus qui facit matrimonium : secundum enim quod consensus procedit a voluntate, excludit ipsum coactio, et de hoc hic agit in prima : secundum autem quod procedit a ratione, excludit ipsum error, et de hoc hic aget in sequenti distinctione.

Item, In ista facit tria. Primo enim ostendit, quod coactio excludit consensum qui facit matrimonium. Secundo, agit de consensu posterius ad matrimonium accedente, ibi, A, § 2 : « *Verumtamen qui inviti et coacti*, etc. » Tertio, agit de consensu interpretativo, ibi, B, « *Consentire autem probatur*, etc. »

Et per hoc satis plana sunt quae dicuntur in *Littera*.

Incidit autem hic quaestio de principaliter quaesito in *Littera* : circa quod quinque quaeruntur.

Primum est, Quid sit vis sive coactio ?

Secundum, De divisione coactionis.

Tertium, Utrum aliqua coactio cadat in constantem virum vel non ?

Quartum, Utrum coactio vel vis evacuat matrimonii consensum ?

Quintum, Utrum in eo qui vim patitur, aliquod relinquat peccatum, et qualiter illud sit emendandum ?

[1] In edit. J. Alleaume deest verbum *semper*.

ARTICULUS I.

Quomodo definitur vis sive coactio?

Circa primum accipiantur diffinitiones auctoritatis. Dicunt autem Aristoteles, Gregorius Nyssenus, et Damascenus, quod per violentiam sive per vim fit, cujus principium est in alio, nihil conferente vim passo.

In Digestis autem sive Pandectis ita diffinitur : « Vis est majoris rei impetus, qui repelli non potest. »

Et ibidem dicitur de *Metu :* « Metus est instantis vel futuri periculi causa trepidatio mentis. »

Item, Tullius, « Vis est impetus dominantis retinens rem infra terminos alienos. »

Objicitur autem de prima. Quia

1. Cujus principium est omnino in alio, non habet in illo qui patitur, laudem vel vituperationem : sed ea quæ fiunt vi sive coactione, quandoque habent laudem vel vituperationem : ergo videtur, quod non fiant violentia. Prima patet per se, cum in his quæ tantum patimur, nec laus sit, nec vituperium. Secunda autem probatur ex hoc, quod si quis metu vel violentia coactus perjuret, condemnabitur ab ecclesiastico judice in foro pœnitentiæ, et moritur qui timore mortis negat.

2. Item, Videtur quod coactum sive violentum licet non respiciat hominis voluntatem, non tamen ita voluntas vim patitur, quod nihil conferat : sed in ista diffinitione dicitur, *Nihil conferente vim passo :* ergo videtur, quod non sit circa voluntatem.

3. Item, Aristoteles vult, quod illa quæ fiunt metus causa, sicut projectio mercium de navi tempore tempestatis, sint mixta : simpliciter enim sunt involuntaria, sed secundum quid sunt voluntaria : cum igitur in illis aliquid conferat voluntas ejus qui patitur, videtur quod non sint violenta : ergo a simili cum aliquis cogitur ab homine potente aliquid dare vel promittere, non simpliciter est judicandum esse involuntarium, et per vim sive per violentiam factum.

Quod si concedatur, in contrarium Sed contra.
est illud quod habetur in Digesto veteri, lib. quarto, de his quæ vi metusve causa fiunt, ubi dicit Prætor : « Quod metus causa fit, ratum non habeo : » constat autem, quod omnem aliquo modo voluntariam promissionem Prætor habet ratam : ergo videtur, quod nulla promissio quæ metus causa fit, simpliciter sit involuntaria.

Ulterius objicitur de secunda.

Videtur enim, quod non bene dicatur, *Majoris rei impetus :* quia

1. Sæpe impetus iste est etiam a minori : sicut servus quandoque cogit dominum, opportunitatem adjutorio amicorum vel aliorum accipiens : ergo videtur, quod non semper sit impetus majoris rei.

2. Item, Videtur non bene dici *impetus :* quia impetu fit, quod sine præmeditatione et subito fit : sed coactiones humanæ non semper sic fiunt, sed frequenter cum deliberatione : ergo videtur, quod non bene dicatur *impetus*.

Item, Omnis impetus potest repelli ab eo qui non potest cogi : sed voluntas non potest cogi : ergo omnis impetus potest repelli a voluntate hominis.

Ulterius videtur, quod illa non sit competens diffinitio *metus :* quia

1. Si quis in possessione existens, venire videat armatos, et fugiat, non potest agere, quod ejectus sit a possessione causa metus : et tamen ibi fuit periculum : ergo videtur, quod metus ille de quo hic agitur qui integrum restituit, non sit futuri vel præsentis periculi causa mentis trepidatio.

2. Item, Non est metus aliquis de periculo instanti, sed potius de futuro : ergo videtur, quod male dicitur, *Præsentis*, vel *futuri*, etc.

3. Item, Trepidatio mentis quandoque est in parvis periculis et formidolosis : et tamen illos non excusat metus, sicut dicit Pedius. Dicit enim sic, lib. 7 : « Si quis meticulosus rem ullam frustra timuerit, per edictum non restituitur, scilicet quod ait Prætor : Quod metus causa fit, ratum non habeo : » ergo videtur, quod non bene diffinit metum civilem.

Ulterius objicitur de illa quæ est Tullii.

1. Non enim semper tantum vim facit dominans, sed etiam repulsum antequam repellatur : ergo videtur, quod non semper sit impetus dominantis.

2. Item, Termini alieni aut sunt essentiæ, aut loci. Si dicatur, quod essentiæ : tunc non pateretur vim aliquis manens essentialiter id quod est, quod falsum est. Si autem sunt termini loci, iterum falsum videtur : quia aliquis quandoque in loco proprio vim patitur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod quælibet istarum diffinitionum est satis bona. Prima autem quæ est Aristotelis in III *Ethicorum*, illa est ejus, quod simpliciter et absolute est violentum, quale homo non potest pati nisi secundum corpus, sicut est oppressio virginis in corpore, vel ablatio pecuniæ sine omni tam interiori quam exteriori consensu voluntatis : et ideo tale meretur apud Aristotelem ignoscentiam, sive veniam et misericordiam.

Ad diffin. 1. Ad 1. Ad id quod primo objicitur, dicendum quod tale violentum numquam vituperium, sed verecundiam et ruborem habet quandoque, sicut in oppressione feminarum : propter quod etiam dicit Leo Papa, quod « illæ virgines quæ oppressione barbarica corruptæ sunt, non se audeant sacris virginibus comparare. »

Ad argumentum autem dicendum, quod ecclesiasticus judex tunc considerat actum a voluntate procedentem, qui habet principium in jurante, et ideo non est omnino violentus : et ideo taliter perjurans condemnatur ab ipso.

Ad aliud dicendum, quod taliter coactum non cadit super hominis voluntatem : sed tamen quia cadit super aliquid quod est status et decor virtutis castitatis vel justitiæ, propter hoc tractatur ab ethico, et leges accipit a civilibus.

Ad aliud patet solutio per antedicta : quia bene conceditur, quod talia non sunt simpliciter violenta.

Ad id autem quod objicitur per legem Prætoris, dicendum quod Prætor respicit æquitatem naturalem, secundum quam respicitur in contractibus et promissis ad sufficienter inducentem causam : et hæc quandoque est voluntas aliena, et quandoque metus : et tunc rescindit Prætor, quia licet ibi sit voluntatis actus, tamen causa non est voluntaria.

Ad id autem quod ulterius quæritur de secunda, dicendum quod illa est Pauli cujusdam Jurisconsulti, et bona : et accipit ibi vim civiliter, prout vis dicitur necessitas contraria voluntati, ne incidatur in majus periculum.

Ad id autem quod contra objicitur, dicendum quod omne illud hic dicitur *major res*, quod fortius est sufficienter ad cogendum : et non dicitur ibi majus dignitate, vel statu.

Ad aliud dicendum, quod voluntas non potest cogi sufficienter, quod nihil conferat ad actum : sed efficienter cogitur metu, qui cadit in constantem virum : et hoc sufficit in lege civili.

Ad id quod ulterius quæritur de diffinitione *metus*, dicendum quod ipsa est Vulpiani, sicut dicitur supra veteri. ff. lib. quarto, de his quæ causa metus fiunt : et est bona.

Ad id autem quod contra objicitur, dicendum quod ille in hoc casu non potest agere : quia adhuc non fuit tem-

pus metus, quia nescivit ad quid venerint hostes : sed tunc est tempus metus, quando feriunt vel ferire minantur, probabiliter hoc intendere æstimati.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ibi dicitur *instans periculum*, cujus instrumenta et causa efficiens sunt præsentia, licet adhuc non exerceantur in opere : et de illo bene est metus, quia est præsens secundum quid, et futurum simpliciter.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod non dicitur hic periculum alicui periculum, sed quod omnibus periculum esse videtur : hoc enim est quod non contingit avertere : et ideo Pedius Jurisconsultus in legibus suis bene dicit.

1 diffin. 1. Ad 1. Ad id quod objicitur de illa quæ est Tullii, dicendum, quod nisi sit a dominante, non est nec dicitur periculum in jure simpliciter : quia non est periculum quod contingit declinare de facili. Unde Vulpianus *periculum* vocat necessitatem contrariam voluntati : quod enim necessitas est, supra posse nostrum est elevatum, et opprimit patientem : et tollit ab eo liberum consensum ad hoc faciendum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod *termini alieni* dicuntur ibi termini liberæ potestatis ad consentiendum : extra terminos enim libertatis ponitur quis a cogente vel vim faciente : quia liber est causa sui, ut dicit Philosophus : et libere faciens actus suos, causa est suorum actuum.

ARTICULUS II.

Quomodo dividatur coactio ?

Secundo, Quæritur de divisione coactionis.

Accipiantur autem quæcumque divisiones sunt in jure.

Colligitur autem ex libro IV *Pandectarum veterum*, quod vis aliqua cadat in constantem virum, alia autem non cadit.

Item, Vis sive metus quandoque est oppressionis, quandoque corporis, quandoque rerum, quandoque uxoris, quandoque liberorum.

Item, Metus sive vis quandoque est circa res turpes, quandoque circa honestas.

Item, Metus quandoque est de conditione deteriori circa se vel liberos, quandoque de re aliena.

Objicitur autem de prima. Videtur enim, quod nullus metus cadat in constantem virum :

1. Constans enim non est nisi ex virtute et gratia : sed talis nihil debet facere ex metu mortis : ergo videtur, quod non cadat in ipsum.

2. Item, Seneca probavit, quod nulla perturbatio cadit in sapientem : ergo nec in constantem : ergo nec perturbatio metus : ergo nihil debet facere causa metus.

3. Item, Si aliquis metus cadit in constantem virum, ille est metus mortis : præcipit autem Dominus in Evangelio, Matth. x, 28 : *Nolite timere eos qui occidunt corpus*. Ergo nec aliquod aliorum periculorum timeri debet : ergo nullus metus cadit in constantem.

4. Si forte dicas, quod ad cogenda peccata non cadit aliquis metus in constantem virum, sed ad cogenda alia, sicut ad promittendum aliquod temporale, scilicet matrimonium, vel pecuniam, quam si promittit, solvere non tenetur. Contra : I ad Thessal. v, 22, dicitur : *Ab omni specie mala abstinete vos* : mala autem species est promittere et non solvere : ergo ab illa est abstinendum : ergo peccat qui non abstinet : ergo coactio facit illud solvi, quia aliter accideret peccatum.

5. Item, Aristoteles dicit, quod fortis etiam in magnis periculis, sicut in mor-

te, non flectitur : ergo videtur, quod nullus excusetur per metum.

Quæst. Ulterius quæritur hic, Utrum eadem divisio sit ista cum illa quæ datur a quibusdam Jurisperitis, quod violentia alia levis, alia violenta.

Et videtur, quod sic : quia violenta cadit in constantem virum, et levis non : ergo est eadem.

Sed contra. Sed contra videtur, quod non sit eadem : quia quædam cadit in constantem virum, quæ non cadit in alium : sed violentia est uno modo respectu omnium : ergo videtur non esse eadem. Probatio majoris : quia dicit Lex, quod non est probabile hominem claræ dignitatis timuisse in urbe, in qua timet homo dignitatis non claræ. Secunda autem probatur ex ratione violenti simpliciter, quod omni homini violentum videtur.

Ulterius quæritur de secunda divisione.

Ista enim pro prima parte videtur bona esse, et quæ cadit in constantem virum : quia

1. Dicit Hieronymus, quod crudelis est, qui famam negligit : ergo etiam qui facit aliquid metu famæ, ipse debet mereri veniam et ignoscentiam.

2. Item, Aristoteles in primo libro de *Regimine dominorum*, dicit quod fama a regibus et aliis maxime debet desiderari : ergo denigrans famam, debet timeri maxime : ergo pro periculo famæ metus habitus excusat, ut videtur.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Dicit Vulpianus, quod metus causa gestum est, sic non timorem infamiæ hoc edicto contineri. Pedius dicit idem.

2. Item, Ridiculum est si aliqua velit sibi a judice de stupro satisfieri, eo quod timens infamia notari, non clamaverit : ergo timor infamiæ nullus timor est, ut videtur.

3. Item, De timore corporis nihil videtur esse : quia dicitur, Job. II, 4 : *Pellem pro pelle, et cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua.* Ergo videtur, quod pro periculo corporis non sit dimittenda : ergo si facit aliquid pro corporis periculo, est vituperabile : sed vituperabile non excusat : ergo videtur, quod ille excusationem non mereatur a judice.

4. Item, Malum neminem excusat : sed timor humanus, est malus, ut dicunt Beda et Gregorius : ergo nullum excusat : sed timor humanus est, quando aliquis pelli suæ timet : ergo talis non excusatur : ergo si tali timore contrahat, ipse non debet excusari.

Ulterius objicitur de timore rerum : quia etiam Aristoteles dicit in III *Ethicorum*, quod non est fortis magna pati pro parvis rebus : sed res parvæ sunt res : ergo pro illis non debet aliquis magna pati : ergo vituperabilis est, qui hoc facit : sed per vituperabile nullus excusatur : ergo videtur quod metus rerum, non excusat aliquem apud judicem.

In contrarium hujus est decretalis Alexandri tertii in primo libro, De his quæ vi metusve causa fiunt : « Abbas sancti Edmundi a quo R. præsentium lator patrimonium suum tenere dignoscitur, milites et burgenses ad domum prædicti R. sicut accepimus, destinavit, qui cum a domo et ab universa possessione expellerent, nisi Ecclesiam suam penitus abjuraret : quod cum idem R. tali modo coactus fecisset, Abbas alii concessit Ecclesiam supra dictam. Unde quia quæ metu et vi fiunt, de jure debent in irritum revocari, mandamus quatenus prædicto R. cum integritate restituas universa. » Ex hoc accipitur, quod ille fecit resignationem illam metu rerum, scilicet expulsionis a possessione et domo : et tamen a Papa in irritum revocatur : ergo metus rerum excusat, et restituit in integrum.

Ulterius quæritur de hoc quod dicit metum esse uxoris. Videtur enim hoc non esse faciendum : quia

1. Legimus, Genes. XII, 11 et seq., et XX, 2 et seq., quod Abraham suam uxorem metu corporis exposuit alii, quando dixit sororem suam esse. Et similiter fecit Isaac [1]. Ergo videtur, quod potius uxor sit exponenda, quam aliquid fiat pœnale : ergo metus uxoris non excusat.

2. Item, Dicit Augustinus in libro primo de *Civitate Dei*, quod libido aliena non maculat animam : et ponitur in decreto, causa 13 : sed propter illud quod non maculat, stultum est aliquid pati : ergo qui facit aliquid propter uxoris metum, stultus est : et propter stultitiam nullus excusatur : ergo nec iste metus excusat.

Eadem prorsus est objectio de liberis.

contra. IN CONTRARIUM autem est quod dicit lex Pauli : « Quæ metus causa gesta sunt, hæc ut diximus ad edictum pertinere nihil interest, an in se quis veritus sit, aut in liberis suis : tamen pro affectu parentes in liberis magis iterantur. »

ULTERIUS quæritur de alia divisione, quod metus quandoque est circa res turpes, quandoque circa honestas.

Nulla enim videtur esse vis aut metus circa res turpes : quia potius omnia debemus sustinere secundum Philosophos, antequam turpia debemus admittere : ergo videtur, quod hoc nihil sit quod dicit.

contra. IN CONTRARIUM hujus est quod dicit Vulpianus : « Vim accipimus atrocem, et eam quæ adversus bonos mores fit. »

ULTERIUS objicitur de ultima.

Quia videtur, quod vanum sit curare de conditione : ergo videtur quod non sit causa metus sufficiens, conditio. PROBATUR, I ad Corinth. VII, 21, ubi dicitur : *Servus vocatus es, non sit tibi curæ*, etc. Ergo videtur etiam, quod debemus appetere mutari nostram conditionem in pejus : ergo videtur, quod hæc causa non est sufficiens.

Sed contra. IN CONTRARIUM est quod dicit Paulus : « Ego puto etiam servitutis timorem similiumque admittendum. » Et ita Paulus libro eodem : « Si is accipiat pecuniam qui instrumenta status mei iterum sumpturus est nisi dem, non dubitatur quin maximo metu compellar, utique si jam in servitutem petor, et illis instrumentis perditis non possim liber pronuntiari. »

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod omnis *metus* divisio proprie reducitur ad tres : quarum una est ex parte inferentium metum, et hæc notatur in hoc versu, scilicet, *Stupri sive status, verberum atque necis*.

Alia est ex parte eorum circa quæ est metus, sicut circa materiam, et hæc quandoque sunt honesta, quandoque inhonesta sive adversus bono mores existentia : quandoque autem non. Verbi gratia, ut si cogatur aliquis dare vel promittere ne stupretur, vel cogatur promittere ne impediatur a stupro : quia dicit Aristoteles, quod absentia delectationum in continentibus facit tristitiam.

Tertia sumitur ex parte ejus qui cogitur, scilicet quod alia cadit in virum constantem, alia autem non, sed in formidolosum : et hoc est quod dicit Vulpianus : « Metum accipiendum Labeo dixit non quemlibet, sed majoris mali. » Et Paulus. « Metum non vani hominis, sed qui merito in homine constantissimo cadere debeat, ad hoc dictum pertinere dicimus. »

Ad divis. 1. Ad 1, 2 et 3. DICENDUM ergo ad primum, quod metus est respectu boni minoris quam sit id quod minatur metus : sicut minatur metus mortem, vel quod detur pecunia, danda est pecunia vel promittenda. Eodem modo si minetur stuprum, vel conditionis deteriorationem. Sed si minetur mortem pro fidei negatione vel justitiæ,

[1] Cf. Genes. XXVI, 7.

non est respiciendus metus etiam secundum Philosophos et secundum civiles. Et ita intelligitur lex quæ facit integrum restitui, si aliquid fit metus causa : quæ restitutio fieri non potest in negatione fidei vel justitiæ : sapientis enim est eligere minus malum, scilicet mortem quam negationem fidei : vel etiam bonorum perditionem, quam virtutis, vel corporis. Et hoc est quod dicitur, ad Hebr. x, 34 : *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam.*

Et per hoc patet solutio ad tria prima.

Ad aliud dicendum, quod Prætoris lex intelligitur de his quæ minora sunt, et potius toleranda, quam id quod minatur metus, sicut dictum est.

Ad 4. Ad id quod objicitur, dicendum quod non est species mala promittere, quia hoc potest fieri male et bene : sed non solvere promissum nisi excusetur, est species mala. Et bene concedo, quod ubi est judicium, inveniri potest defensio. A judice etiam coactus debet solvere promissum : et competit ei actio ex lege et canone, et judex debet eum restituere in integrum. Si autem defectus sit judicis, puto quod non debet solvere, sed aliquam levem propter cautelam facere pœnitentiam de promisso, præcipue si fides vel juramentum non intervenit : si enim juramentum fecit de solvendo, dicunt multi, quod etiam mihi satis probabile videtur, esse solvendum. Si autem non solvit, et juramentum violavit, et postea venit ad pœnitentiam, videtur mihi non esse cogendus ad solutionem, sed tantum ad fracti juramenti emendationem.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod Aristoteles loquitur de his qui sustinent pericula gratia boni hominis, vel civitatis, vel gentis : tunc enim sustinendum est, quod minus periculum est, quam id quod extorquere intendit.

Ad quæst. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod eadem est divisio, licet alia ratione sit data. Prima enim respicit constantiam patientis, et secunda quantitatem mali inferentis metum.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod illa quæ non est violenta, dicitur quæ non movet constantem, et hæc non est uno modo : et ideo falsum supponitur in objectione.

Ad aliud dicendum, quod metus famæ non excusat : non enim intelligitur de fama quæ est, sed de illa quæ posset oriri de hoc quod minatur metus si fieret, sicut factum fuit in Susanna, Daniel. xiii, 21 et seq., cui senes dixerunt, nisi assentiret eis, quod dicerent contra eam testimonium quod fuerit cum ea juvenis : et illa dixit : *Melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini.* Dictum autem Hieronymi intelligitur de eo qui occasionem infamiæ dat proprio facto, vel negligentia. Ad 1.

Ad aliud dicendum eodem modo : et ideo aliter loquitur lex, aliter Philosophus. Ad 2.

Ad duo alia quæ objiciuntur de timore corporis, dicendum secundum supra habitam regulam, quod timor cruciatus corporis vel metus facit excusari, quando est respectu minoris mali, quam sit id quod minatur metus : et sic patet, quod non valent objectiones illæ.

Per idem patet solutio ad id quod objicitur de timore rerum : tamen ille timor non continetur in versu supra habito, sed secundum regulam præhabitam timet in omnibus timoribus : quia, sicut probat Aristoteles, « Non est sapientis et fortis majus periculum sustinere pro re parva vel minori, quam sit periculum illarum. »

Ad id quod ulterius objicitur de metu uxoris, scilicet ne adulteretur, dicendum quod illa causa sufficientissima est : quia dicit lex Pauli, quod si dederit ne stuprum patiatur vir sive mulier, hoc

edictum habet locum, cum viris bonis iste metus major quam mortis esse debeat.

Ad 1. Ad id autem quod objicitur de Abraham, dicendum quod facta Patriarcharum in consequentiam non sunt trahenda : quia ipsi omnia in figura futurorum et instinctu Spiritus sancti agebant. Nihilominus tamen potest dici quod Abraham uxorem non exhibuit, sed sibi cavit, certificatus per inspirationem, quod non posset maculari. Unde in Psalmo CIV, 14 et 15 : *Et corripuit pro eis reges. Nolite tangere christos meos, et in Prophetis meis nolite malignari.*

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod libido aliena quamdiu aliena est, mentem non maculat : sed quæ primo est aliena, per consensum efficitur propria, et tunc maculat. Et ideo si aliquis etiam coactus diceret se consentire in stuprum uxoris suæ, ipse peccaret mortaliter : quia jam turpitudini quæ gravior est, quam quod minatur tyrannus aliquatenus permittendo cooperaretur.

Ad divis. 3 et 4. Ad aliud dicendum, quod Vulpiani dictum intelligitur quando violentia tyranni cogit facere aliquid contra bonos mores, sicut injuste promittere vel dare, vel consentire matrimonio, vel stupro, vel alicui tali : tunc enim id quod metus causa factum est, in irritum revocatur. Sed quando compellit ad id quod est secundum bonos mores, ut restituere, vel aliquid tale : tunc non judicatur violentia.

Et per hoc patet solutio ad totum.

Habet tamen hoc ultimum duas dubitationes.

Ponamus enim, quod judex qui habet potestatem, compellat aliquem ad injuste promittere, numquid in irritum revocabitur?

Videtur, quod non : quia res facta per judicem rescindi non debet. Contra : Hic nihil fit nisi metus causa.

Ad hoc dicendum, quod revocari debet in irritum per superiorem : et hoc est quod dicit lex sic, « Si per injuriam quid fecit populi Romani magistratus vel provinciæ præses, Pomponius scribit hoc edictum locum habere. Forte, inquit, si mortis aut verberum terrore pecuniam extorsit alicui. »

Secundum dubium est, si pono, quod aliquis adulterium commisit quem ego prodere possum, et ne prodam eum ad mortem, dat pecuniam, utrum hic edictum Prætoris locum habeat an non?

Videtur autem, quod non habeat locum : quia pro turpi re dat : ergo non debet restitui quod vi factum est.

Responsio. Dicendum, quod locum habet edictum : quia non habet judex respicere ad causam dandi, sed potius ad modum extorquendi : et hoc est quod dicit Paulus in eodem casu loquens : « Prætor ut restituat, intervenire debet : nam etsi gestum est malo more, Prætor non respicit an adulter sit qui dedit, sed hoc solum quod hic accepit metu mortis illato. »

ARTICULUS III.

An metus cadat in constantem? et, Quis sit constans?

Tertio quæritur, Utrum aliqua vis vel metus cadat in constantem virum vel non?

Videtur autem, quod non : quia de ratione constantis est non trepidare in periculo : ergo nullum periculum infert ei metum.

1. Ulterius hic quæratur, Quis sit vir constans, utrum vir dicatur constans ab animi virtute, vel a natura? Quæst. 1.

Videtur autem, quod non ab animi virtute : quia qui habet unam virtutem, habet omnes : ergo qui habet animi constantiam, habet omnes virtutes : si

igitur dicatur constans a virtute animi, non erit constans nisi qui habet omnem virtutem : ergo peccator numquam excusaretur per metum : et hoc falsum est, cum etiam adulter quandoque per metum excusetur a promisso, ut ante habitum est ex sententia Pauli Jurisconsulti.

Si autem dicatur a natura constans : ergo omnium quorum una est natura, est una constantia : sed omnium hominum una est natura : ergo una est constantia : et hoc iterum falsum est.

Quæst. 2. Item quæritur ulterius, Quare non similiter dicatur de constanti muliere, cum mulier fortis laudetur, Proverb. xxxi, 17, de qua dicitur : *Accinxit fortitudine lumbos suos*, etc.

Quæst. 3. Item ulterius quæritur, Utrum uno modo sit constantia in omnibus constantibus ?

Et videtur, quod sic : quia

1. Perfectio consequens speciem hominis, æqualiter est in ipsa : honestum autem, ut dicit Avicenna, naturaliter participat homo : ergo videtur, quod æqualiter participet et honestum et partes honesti : sed de partibus honesti una est constantia : ergo videtur, quod æqualiter est in omnibus constantibus.

2. Item, Humilitas, misericordia, et hujusmodi, non differunt in magno et parvo, nisi secundum meritum : ergo videtur, quod nec constantia : ergo ubi parvus dicetur constans, ibi et magnus, et e converso : et ubi timet parvus, et magnus.

Sed contra. In contrarium est responsum sapientium, quod hoc timere potest parvus homo et constans, quod si timet homo claræ dignitatis, *formidolosus* vocabitur : ergo non uno modo dicta est constantia in omnibus constantibus.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod constans vir est, qui non timet non timenda. Et dicitur a parte fortitudinis civilis constans. Et accipitur intellectus constantis principaliter ex quatuor, scilicet animi virtute, statu, tempore, et loco. *Animi virtute*, quod habeat fiduciam multam vincendi pericula sibi proportionata, et non dejiciatur statim, ut vir vanus et formidolosus, de quo dicitur in Psalmo xiii, 5 : *Trepidaverunt timore ubi non erat timor*. Et. Job. xv, 21 : *Cum pax sit, ille semper insidias suspicatur*. Ex *statu* : quia princeps non habet timere hoc quod habet timere plebeius. Ex *tempore* : quia aliud est tempore desolationis, et adjutorii timendum. Ex *loco* : quia aliud timetur in campo, et aliud in urbe ubi adjutores parati sunt. In omnibus tamen his si adsit probatio sufficientis metus, potest vir constans claræ dignitatis in urbe tempore pacis habere metum rescindentem omne promissum. Sed istæ conditiones sunt constantis ut frequenter.

Ad primum ergo dicendum, quod de ratione constantis non est, ut nihil timeat, sed potius ut non timeat non timenda, sicut etiam est de ratione fortis : sed nihil timens, et in audendo superabundans, præsumptuosus et audax nominatur.

Ad aliud dicendum, quod dicitur ab animi virtute constans : sed illa virtus est civilis : et ideo non oportet, quod qui habet unam, habeat omnes, scilicet quod non sit peccator : quia Hercules, Hector, et alii quidam, habebant hujusmodi virtutem excellenter : et tamen peccatores fuerunt. Quod enim dicitur, « Qui habet unam, habet omnes : » intelligitur de virtutibus infusis, et non cardinalibus secundum omnem sui statum, sed potius secundum statum perfectissimum, ut probatur in VI *Ethicorum*, versus finem.

Ad aliud dicendum, quod etiamsi diceretur esse virtus naturalis, id est, naturale animi robur, non sequeretur, quod in omnibus esset æqualiter : quia non sequitur speciem, sed potius com-

plexionem, scilicet melancholiam. Cum enim melancholia sit terrea frigida, habet evaporationes nigras ad cerebrum lucidum, quibus imprimuntur terribilia phantasmata : et est in eis calor non sufficiens ad calefactionem cordis et sanguinis, ut faciat cordis motum secundum diastolen, et exsufflationem sanguinis et spirituum in membra exteriora et corpus : et ideo manent destituta frigida et timida, refugiente sanguine ad cor et stante ibi. Et cum hæc complexio non sit in omnibus, non oportet quod omnes æqualiter sint constantes.

quæst. 2. AD ALIUD dicendum, quod mulierum complexio est multum timida propter debile calidum et vincens humidum, in quo cito profundantur terribilia : et calidum debile non sufficit calefacere cor et sanguinem, ut prius dictum est : unde omnis mulier naturaliter est timida, nisi sit per accidens, ut virgines quæ non timent.

Et quod objicitur de Proverbiis, dicendum quod intelligitur de fortitudine in spiritualibus, et non interioribus et exterioribus.

quæst. 3. Ad 1. AD ALIUD dicendum, quod constantia non est uno modo in omnibus constantibus, et variatur ex duobus, scilicet ex complexione, et studio virtutis, ut dictum est. Et hoc quod dicit Avicenna, non intelligitur nisi ad capacitatem honesti relatum, et non quod æqualiter participetur.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod etiam aliæ virtutes in actibus suis inæqualiter habentur propter supra dictas causas : et ideo de quolibet sancto verificatur illud : *Non est inventus similis illi*, etc.[1].

[1] Eccli. XLIV, 20.

ARTICULUS IV.

An vis evacuet matrimonii consensum?

Quarto quæritur, Utrum vis evacuet matrimonii consensum?

Videtur autem, quod non : quia

1. In aliorum sacramentorum perceptione si extrinsecus consentiat, non oportet eum interius consentire : ergo nec in isto.

2. Item, Matrimonium super judicium cadit hominum : sed hoc non est ex corde : ergo etiamsi metu dissentiat interius, dummodo extra se dicat consentire, videtur stare matrimonium.

IN CONTRARIUM est quod dicitur, Extra, de *sponsalibus*, Cum locum, ubi scribit Alexander tertius : « Cum locum non habeat consensus, ubi metus vel coactio intercedit, necesse est ut ubi assensus cujusquam requiritur, coactionis materia repellatur. » Matrimonium autem solo consensu contrahitur : et ubi de ipso quæritur, plena debet securitate ille gaudere, cujus est animus indagandus, ne per timorem sibi dicat placere quod odit, et sequatur exitus qui de invitis nuptiis solet provenire, etc. Sed contra.

RESPONSIO. Dicendum, quod metus qui cadit in constantem virum, excludit matrimonii consensum, ut contractus in irritum revocetur. Solutio.

AD PRIMUM dicendum, quod non est simile de aliis sacramentis et de isto : quia alia non habent obligationem nisi forte divinam, istud autem efficitur in quadam obligatione humana, quæ metu fieri potest. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod judicium Ecclesiæ est de viso et audito : et licet Ad 2.

metus in corde sit, tamen per signa propalatur extra, sicut quando videntur arma, gladii, et hujusmodi, et quando minæ audiuntur : et ideo tunc Ecclesia judicare potest.

ARTICULUS V.

An metus in eo qui vim patitur, aliquod relinquat peccatum ?

Quinto quæritur, Utrum metus in eo qui vim patitur, aliquod relinquat peccatum ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Quod ab alio fit, nobis non debet imputari : sed metus ab alio fit : ergo nobis imputari non debet : ergo nullum in nobis relinquit peccatum.

2. Item, Justitia humana non imputat id quod fit per metum : ergo nec divina : ergo non est inde peccatum aliquod.

3. Item, Si esset peccatum, tunc male faceret judex absolvendo vel restituendo illi qui fecit aliquid propter metum : sed constat, quod non male facit : ergo videtur, quod nullum in eo qui vim patitur, relinquat peccatum.

Sed contra. IN CONTRARIUM est, quod

1. Ille qui metu promittit, mentitur : quia dicit verbum, et aliud intendit : omne autem mendacium est peccatum : ergo metus relinquit peccatum in eo qui patitur.

2. Item, Species mali est promittere, et non solvere : ergo ab illa est abstinendum, sicut dicitur, I ad Thessal. v, 22. Ergo solvere tenetur : et si non solvit, peccat, ut videtur.

3. Item, Promissio et juramentum quæ in deteriorem non vergunt exitum, sunt tenenda, sicut dicit Beda : sed in nullum malum exitum vergit observatio istius promissi vel juramenti : ergo videtur, quod debeat observari.

4. Item, Ad hoc, Judicum, xxi, 23, ubi filii Benjamin rapuerunt filias Silo : et tamen stetit matrimonium : ergo videtur, quod etiam aliis injungendum sit, quod servent, quod vi cogente vel promiserunt, vel permiserunt.

RESPONSIO. Dicendum, quod non est injungendum semper quod servetur : sed quando utile est servare propter timorem futuri periculi, tunc possunt moneri, sed non debent cogi, nec hoc eis debet in pœnitentia injungi.

AD ID autem quod contra objicitur, dicendum quod pro illo mendacio potest injungi pœnitentia, vel etiam de perjurio, et induci potest ut teneatur : sed non puto, quod debeat injungi.

AD ALIUD dicendum, quod species mali est non solvere promissum quod voluntate fit : sed non est ita de promisso coacto, quia hoc obesset multis si observaretur : et ideo non est injungendum.

AD ALIUD dicendum, quod istud vergit in deteriorem exitum : quia illi augetur macula peccati per hoc quod recipit alienum : et etiam dictum Bedæ intelligitur de votis et juramentis non coactis, in quibus firmatur voluntarius consensus. Sed in hoc casu pro perjurio debet injungi pœnitentia, et non injungi quod fiat, licet possit induci et moneri, ut prius dictum est.

AD HOC quod objicitur de filiis Benjamin, dicendum quod Magistratus populi fecit vim illam licite, ne ulla tribus perirect : et illa vis tenet, sicut dicit Vulpianus in lege supra inducta.

DISTINCTIO XXX.

Consensus qui est efficiens causa matrimonii, non debet esse defectivus ex parte rationis.

A. *De errore qui evacuat consensum.*

Nec solum coactio impedit vel excludit consensum, sed etiam error. Non autem omnis error consensum impedit. Est enim error alius personæ [1], alius fortunæ, alius conditionis, alius qualitatis. Error personæ, quando hic putatur esse homo ille, et est alius. Error fortunæ, quando putatur esse dives qui pauper est, vel e converso. Error conditionis, quando putatur esse liber qui servus est. Error qualitatis, quando putatur esse bonus qui malus est. Error fortunæ et qualitatis, conjugii consensum non excludit. Error vero conditionis conjugalem consensum evacuat : de qua conditione postmodum tractabimus. Error quoque personæ, consensum conjugalem non admittit : ut si quis fœminam nobilem in conjugium petat, et pro ea alia ignobilis tradatur ei, non est inter eos conjugium : quia non consensit vir in istam, sed in aliam. Ut si quis promitteret mihi se venditurum aurum, et pro auro offerret mihi aurichalcum, et ita me deciperet : numquid diceret consensisse in aurichalcum ? numquam volui emere aurichalcum, nec ergo in illud consensi : quia consensus non nisi voluntatis est. Sicut ergo error materiæ excludit consensum, ita et in conjugio error personæ.

Sed objicitur de Jacob qui pro Rachel septem annis servierat, et supposita est ei Lia [2] : numquid error personæ exclusit conjugium, cum non in eam, sed in Rachel consenserit ? Sed quod ibi factum est, in mysterio ge-

[1] Cf. 26, quæst. 1, post principium, ubi totum ponitur quod hic habetur usque ad cap. *Transmissis* (Nota edit. Lugd.) Vide paulo infra, cap. B (Nota editoris).

[2] Cf. Genes. xxix, 23 et seq.

stum non improbe traditur : ibi tamen etsi non præcessit, secutus est consensus, nec ex illo concubitu qui consensum præcessit, fornicarii judicantur, cum ille maritali affectu eam cognoverit, et illa uxorio affectu debitum persolverit, putans lege primogenitarum, et paternis imperiis se illi jure copulatam. Excusatur etiam, quia Dei consilio in mysterio ita actum est. Hodie etiam excusaretur ille, cui inscio uxoris soror lectulum ejus ingressa se subjiceret : quæ cum sine spe conjugii perpetuo manere censeatur, ille tamen qui cognovit eam per ignorantiam, excusatur : quod per simile probatur. Si enim diabolus transfigurans se in Angelum lucis [2], credatur bonus, non est error periculosus. Quod autem vir ille in illam mulierem non consenserit, ex simili ostenditur. Si quis hæreticus nomine Augustini vel Ambrosii, alicui Catholico se offerret, eumque ad suæ fidei imitationem vocaret, si ille assentiret, in cujus sententiam fidei diceretur consensisse ? Non in hæreticorum sectam, sed in integritatem fidei, quam ille hæreticus se mentiebatur habere. Error vero fortunæ consensum non excludit. Quæ enim nubit pauperi, putans illum esse divitem, non potest renuntiare priori conditioni, quamvis erraverit. Nec error qualitatis, ut si quis ducat uxorem meretricem vel corruptam, quam putat esse castam vel virginem, non potest eam dimittere.

DIVISIO TEXTUS.

« *Nec solum coactio impedit*, etc. » Hic agitur de impedimento erroris.

Dividitur autem in tres partes. In prima agit de errore personæ qui evacuat consensum. In secunda, de conjugio beatæ Virginis, ibi, B, « *Præmissis aliquid addendum est*, etc. » In tertia, agit de causis secundariis matrimonii, ibi, C, « *Expositio quæ sit efficiens causa matrimonii*, etc. »

Adhuc prima subdividitur in duas. In prima tangit quis error matrimonii consensum evacuet, et quis non. In secunda, objicit contra hoc, ibi, A, § 2 : « *Sed objicitur de Jacob qui pro Rachel*, etc. »

ARTICULUS I.

Quid sit error ?

Incidit autem hic quæstio de *errore*.

Et quæruntur ante *Litteram* quatuor.

Primum, Quid sit error ?

Secundum, Utrum ex sui natura impediat matrimonium vel ex alio aliquo ?

Tertium, Quis sit error personæ ?

Quartum, de divisione erroris quam ponit Magister in *Littera*.

Ad primum objicitur sic : Dicit Augustinus, quod « error est cum falsa pro veris approbantur : » ergo error est approbatio falsorum pro veris.

[2] II ad Corinth. XI, 14 : *Et non mirum, ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis.*

Videtur autem secundum hoc, quod error non differat ab ignorantia : quia

1. Ex ignorantia facti falsa pro veris approbantur : ergo ignorantia et error sunt idem, quod est contra Augustinum in libro II de *Libero arbitrio*, ubi dicit, quod ignorantia est nescentia alicujus faciendorum.

2. Item, Videtur potius debere poni ignorantia pro impedimento consensus. Cum enim consensus debeat esse voluntarius, id quod est contrarium voluntati, videtur esse contrarium consensui : sed involuntarium per ignorantiam, est contrarium voluntati : ergo consensui : ergo videtur, quod istud magis consensum excludat : ergo magis debet poni pro impedimento consensus.

3. Item Voluntas supponit notitiam voliti : ergo quod omnino privat notitia voliti, magis tollit voluntatem quam id quod relinquit notitiam in parte : sed ignorantia tollit in toto, error autem tantum in parte : ergo videtur, quod ignorantia plus impediat consensum, quam error.

4. Item, Non dicitur, quod error facti excuset, sed potius ignorantia facti : quod autem in omnibus excusat, eo quod non permittit esse voluntarium, illud magis debet impedire consensum matrimonii, quam illud quod non dicitur ibi : sed ignorantia ab omnibus ponitur excusare factum : ergo videtur, quod magis sit ponendum impedimentum, quam error.

Quæst. Ulterius quæritur : quia

1. Dicit Aristoteles, quod involuntarium per ignorantiam, consequitur nescientiam singularium, in quibus est actus et pœnitudo in actu : sed errorem non concomitatur omnis ignorantia particularium in quibus est actus : ergo videtur, quod ignorantia magis sit ponenda impedimentum quam error.

2. Item, Videtur quod in omni mendacio et deceptione, falsa pro veris approbantur : ergo videtur, quod in omnibus talibus sit error : ergo omnia talia essent involuntaria, quod falsum est.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum, quod illa diffinitio erroris est bona : error enim non est ignorantia vel nescientia : quia nescientia est privatio scientiæ cujuscumque rei speculativæ, et ideo non est peccatum : sed ignorantia est nescientia operandorum quæ debent sciri, et ideo peccatum est : sed error non tollit totam scientiam, sed quandoque fit ex eo quod supponuntur opposita principiorum, et tunc vocatur a Philosophis ignorantia malæ dispositionis, et tunc contingit in majori propositione : quandoque autem contingit in minori propositione, et tunc est error qualitatis, vel personæ, vel alicujus alterius enumeratorum in *Littera*. Et ex hoc patet, quod error semper præsupponit aliquam notitiam ejus circa quod erratur, scilicet per famam, vel visum, vel opinionem, sicut dicunt Jurisperiti : et ideo patet, quod non est privatio pura : et hoc est quod dicit diffinitio, *vera pro falsis approbare :* quia ignorantia vel nescientia nihil approbatur pro aliquo, sed simpliciter privatur scientia ab ignorante : sed error in majori propositione est sicut error juris, et error in minori est sicut error facti, sicut error Nicolai, Apocal. I, 6, qui ideo quod dixit Deus : *Crescite*, etc. [1], dixit non esse peccatum mulieri quocumque modo commisceri in sexu quem Dominus creavit, et cujus commixtionem præcepit et fructum benedixit. Error autem Jacob, Genes. XXIX, 23 et seq., fuit sicut error facti, qui factum ad non factum revocat.

Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad alia. Ad omnia alia præter ultimum est una solutio, quod in ignorantia et nescientia nullus est omnino consensus : quia de ignorato nulla est cognitio, et ideo numquam contingit fieri consensum matri-

[1] Genes. I, 28.

monii : et ideo non evacuat eum : sed errans cogitat de eo quod secundum quid novit et non perfecte : et ideo alium pro eo accipit, sed in eum quem secundum quid novit, consentit : et ideo evacuat consensum in istum : licet non simpliciter evacuet consensum in eum qui secundum quid notus est.

Ad quæst. Ad 2. Ad ultimum dicendum, quod in omni mendacio est intentio decipiendi : sed non decipitur qui mentitur : quia non approbat quod dicit : sed audiens circa dictum errare et decipi potest : et ideo circa audientem mendacium bene potest error attingere.

ARTICULUS II.

An error ex sui natura evacuet et impediat matrimonium ?

Secundo quæritur, Utrum ex sui natura evacuet consensum matrimonii ?

Videtur autem, quod non :

1. Quod enim ex sui natura evacuat matrimonium, videtur peccare contra aliquod bonorum matrimonii : sed error talis non peccat contra aliquod bonorum matrimonii : ergo videtur, quod ex sui natura matrimonium non evacuet. Prima patet per se. Secunda autem probatur ex hoc, quod matrimonium non faciunt honestum nisi bona quæ ipsum efficiunt.

2. Item, Quod ex sui natura impedit matrimonium, secundum totum sui ambitum suæ communitatis impedit matrimonium : sed error non secundum totum ambitum suæ communitatis impedit matrimonium : ergo non ex sua natura impedit ipsum. Probatur autem prima ex hoc, quod quidquid convenit homini secundum suam naturam, convenit omni homini. Secunda autem scribitur in *Littera* : quia ibi dicitur, quod error qualitatis vel fortunæ, matrimonium non impedit.

3. Item, Quod convenit alicui secundum suam naturam, illi maxime convenit, in quo est natura illa maxime : sed erroris natura magis est in errore universalis propositionis sive juris, quam in errore minoris propositionis sive facti : ergo ille error magis evacuat matrimonium : sed hoc est falsum, quia sicut ignorantia juris neminem excusat, ita nec error : ergo videtur, quod et hoc falsum sit ex quo sequitur, scilicet quod error ex sui natura evacuat matrimonium.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Dicit Gratianus, 29, quæst. 1, sic : « Consensus est duorum vel plurium sensus in idem. » Qui autem errat, non sentit nec consentit, id est, simul cum aliis sentit : patet igitur ex diffinitione erroris et consensus, quod error est contrarius consensui : ergo et secundum naturam : quia hoc rei maxime convenit per naturam, quod convenit ei ex diffinitione.

2. Item, Omnis error excludit voluntarium : sed omnis consensus est voluntarius : ergo omnis error excludit consensum circa hoc circa quod erratur : ergo hoc convenit ei naturaliter, quia generaliter.

3. Item, In Digestis, de jurisdictione judicum, lib. II *veterum pandectarum*, sic dicit Vulpianus : « Si per errorem alius pro alio Prætor fuerit additus, nihil valebit quod actum est : nec enim ferendus est qui dicat consensisse eos in præsidem, cum ut Julianus scribit, non consentiant qui errant : quid enim tam contrarium est consensui quam error qui imperitia detegitur ? » Ex hoc accipitur quod nihil adeo contrarium est consensui sicut error : ergo de natura sua evacuat consensum.

4. Item, 29, quæst. 1, Gratianus : « Si quis enim pacisceretur se venditurum agrum Marcello, et postea veniret Paulus dicens se esse Marcellum, et emeret

agrum ab illo, numquid cum Paulo convenit ille de pretio ? » Quasi diceret, non : ergo error de se excludit pactum communicationis in contractu quocumque : ergo de sua natura etiam excludit consensum.

5. Item, Aristoteles, Gregorius Nyssenus, et Damascenus dicunt communiter, quod voluntarium est, cujus principium est in seipso consciente singularia in quibus est actus : sed errans in persona, principium singularium ignorat : ergo ipsius actus non est voluntarius : ergo nec circa hoc est consensus, quia omnis consensus est voluntarius : et sic habetur idem quod prius.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod de sui natura error personæ evacuat consensum, et per consequens matrimonium, ita quod etiamsi Ecclesia non ita determinaret et statueret, tamen æquitate naturali consensus per errorem excluderetur.

Ad 1. Ad primum ergo quod contra hoc est, dicendum quod error peccat contra ipsam matrimonii essentiam, quam est individuitas animorum et corporum, individuam vitæ consuetudinem retinens : et ideo postea non habent locum bona matrimonii, quia statim evacuat fidem consentienter contrahentium.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod secundum totum ambitum speciei impedit matrimonium, et dirimit contractum, quia non est contractum : et hoc ideo contingit, quia vis impeditiva consensus in hunc consequitur speciem et non genus : et ideo error personæ impedit, non autem error qualitatis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod error in jure matrimonii circa matrimonium contractum non posset esse nisi hoc modo, quod diceretur matrimonium esse si non legitimo consensu contraheretur, et inter legitimas personas : et tunc bene evacuaretur, quia non esset ibi consensus matrimonii, et imputaretur eis in peccatum qui sic convenirent. Et ideo illa objectio non est ad propositum.

Et quod infert, quod error juris non excludit, ipse dicit falsum : sed verum est, quod non excusat eum a peccato sicut error facti.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS III.

Quid sit error personæ ?

Tertio quæritur, Quid sit error personæ ?

Videtur enim, quod hoc sit personam pro persona approbare : sicut si intendam consentire in Petrum, et exhibeatur mihi Marcianus.

Videtur autem, quod iste non excludit matrimonium : quia

1. Omnia quæ requiruntur ad bona matrimonii, ita inveniuntur in uno sicut in alio : ergo videtur, quod tantum valet exhibere unum, quantum alium.

2. Item, Si aurum intendam emere aliquod, et alius exhibeat mihi aliud aurum æquivalens illi, non possum me dicere deceptum : ergo si mulier consentit in alicujus dignitatis et conditionis virum, et exhibeatur ei vir æque bonæ conditionis, videtur quod non potest dicere se esse deceptam : ergo nec matrimonium quod contraxit, impedietur.

3. Item, Ponamus, quod illa quæ erravit in persona, multis annis sederit cum eo, et post filiorum partus primo sciat, et poscat eum in quem consensit : videtur quod tunc grave sit recedere ab isto : ergo videtur, quod non semper error personæ excludat consensum matrimonii.

4. Item, Ponamus, quod frater ei pro fratre supponatur, et in primum consensit per verba de præsenti : cum secundo autem commixta est carnaliter. Videtur igitur quod melius sit, quod maneat cum secundo, licet per errorem illi sit

conjuncta, quia propter affinitatem primum videtur non debere habere.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod ubi est error, ibi est nulla voluntas, ut dicit jus : et ideo error personæ totum excludit consensum, et nullum ibi patitur esse matrimonium.

Ad 1. Ad primum ergo bene videtur esse concedendum, quod talis est error personæ prout ibi exponitur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet cum alio possit esse fides thori, proles, et sacramentum, tamen non est matrimonium, quia non est consensus in ipsum : et ideo ibi nulla est matrimonii essentia.

Ad 3. Ad aliud dicendum eodem modo, quod non est simile, quia in contractu emptionis et venditionis potest esse recompensatio per æquivalens : et hoc non potest esse in matrimonio : non enim æquivalentem pro suo mulier recipere potest, quia illius *alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit*, ut dicit Apostolus, I ad Corinth. VII, 39.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod si consensit cum primo per verba de præsenti, secundus non potest esse vir ejus, etiamsi liberos habeat per ipsum, et sit frater prioris : et ideo debet separari ab eo, et reddi primo.

ARTICULUS IV.

An erroris divisio quam ponit Magister in Littera, *sit bene assignata?*

Quarto, Quæritur de divisione erroris quam ponit in *Littera*, scilicet quod est error conditionis, personæ, fortunæ, qualitatis, etc.

Videtur autem, quod omnes isti errores excludant consensum matrimonii : quia

1. Omnis consensus de se facit voluntarium, et omnis error de se facit involuntarium : ergo omnis error de se excludit consensum.

2. Præterea, Videtur quod error evacuet voluntatem per illud Aristotelis supra inductum : quia voluntarium conscit singularia : sed errans non conscit : ergo omnis error excludit consensum.

3. Ulterius, Videtur quod error conditionis non evacuet : quia non est contrarius bono matrimonii : ergo videtur, quod non debeat excludere.

4. Item, Plus depravat cohabitationem et prolem error cujusdam qualitatis, ut lepræ, quam error conditionis : et primus error non excludit : ergo nec secundus.

5. Ulterius, Videtur quod error qualitatis quandoque excludit consensum : quia impotentia coeundi est qualitas : et excludit, ut infra habebitur : ergo error qualitatis quandoque evacuat matrimonium.

6. Item, Magis fugienda est mala qualitas animæ quam corporis : sed aliqua mala qualitas corporis excludit, ut probatum est : ergo etiam mala dispositio animæ : ergo si credatur bonus, qui malus est, videtur quod error ille excludat consensum.

7. Ulterius, Videtur quod etiam error fortunæ consensum evacuet : quia multa sunt onera matrimonii, propter quod indiget dote et paraferna : sed pauper hæc onera sublevare non potest : ergo cum consentitur in pauperem qui dives esse creditur, videtur quod error fortunæ matrimonii consensum excludere debeat.

8. Ulterius quæritur, Cum multæ sint qualitates ut et illæ quas in *Littera* enumerat, sicut juventus et senectus, sanitas et infirmitas, et alia plura quæ onerosam vel jucundam conjugum faciunt cohabitationem, quare ipse omnes illas in *Littera* non tangit sicut istas qualitates?

Solutio. Responsio. Dicendum, quod nullus error evacuat consensum matrimonii, nisi ille qui est circa rem illam super quam cadit consensus, sicut super materiam : quia illam debet scire si consentit, sicut patet in exemplis in *Littera* inductis. Et hoc patet expresse in errore personæ. Sed quia conditio immobilis est circa personam, ideo impossibile est ut idem ingenuus sit et servus : et ideo quando consentitur in ingenuum, et exhibetur servus, non est tantum error conditionis, sed etiam personæ : et ideo isti duo errores evacuant consensum.

Ad 1. Ad id ergo quod primo objicitur, quod omnis error evacuat consensum matrimonii, dicendum quod non omnis error evacuat consensum matrimonii, nec facit consensum involuntarium de persona, sed de aliquo quod creditur in persona per accidens et mobiliter, sicut divitiæ, bonitas, et hujusmodi : et ideo cum non directe facit involuntarium consensum, non excludit matrimonium.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod conscit singularia sub aliquo actu : quia scit in quo sive in quem consentit : sed aliquid est circa illum per accidens, quod ignorat, et hoc non obstat matrimonio.

Ad 3. Ad id quod ulterius objicitur de errore conditionis, dicendum quod evacuat consensum ex causa prius dicta.

Ad objectum contra, dicendum quod est contra liberum statum matrimonii, et contra omnia jura conjugis et prolis, et deturpat totam honestatem et conjugum et liberorum, et ideo libertas favorabilis est, et ideo excludit error conditionis consensum.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non est ex hoc quod excludit consensum, sed potius ex hoc quod error conditionis implicat errorem personæ, licet adjiciat deturpationem conditionis in conjugibus et liberis, ut dictum est.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod non accipitur hic *qualitas* large, sed specialiter pro illa quæ non est contraria actui matrimoniali : quia illa etiam qualitas est : alia autem est sicut cujusdam substantialis matrimonii privatio.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod qualitas mentis aliter potest curari, quam per exclusionem conjugii, scilicet si mulier non imitetur virum : quia in tali casu etiam utile est quandoque conjungi malum virum cum bona fœmina, vel e converso : quia dicit Apostolus, I ad Corinth. vii, 14, quod unus conjugum frequenter sanctificatur per alium bonum.

Ad 7. Ad id quod ulterius quæritur de errore fortunæ, dicendum quod illa mobilis est circa personam, et ideo non excludit.

Ad id autem quod contra objicitur, dicendum quod hoc fit ad bene esse matrimonii, et non ad esse : et ideo non valet objectio.

Ad 8. Ad aliud dicendum, quod tales qualitates frequenter subjacent oculis contrahentium, scilicet senectus, juventus, infirmitas, et sanitas : et ideo tales non oportet ponere : quia cum vident esse, possunt consentire vel dissentire. Sed istæ quas hic enumerat, sunt magis latentes, et posset alicui videri, quod excluderent consensum nisi exprimerentur.

ARTICULUS V.

An Lia conjungens se Jacob qui consenserat in Rachel, mortaliter peccavit, et adulterium commisit?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, § 2 : « *Sed objicitur de Jacob*, etc. »

Videtur enim falsum dicere in *Littera*, quod Lia excusetur per hoc, quod uxorio affectu debitum reddiderit, putans lege primogenitarum et paternis imperiis se jure copulatam : hoc enim videtur falsum : quia

1. Ignorantia juris neminem excusat :

sed hæc est ignorantia juris, quod aliquis eo ipso credat se esse conjugem sponsi sororis, quia est primogenita : ergo videtur, quod Lia non excusetur.

2. Adhuc, Sine consensu puellæ non potest fieri matrimonium : consensus autem est sensus duorum, ut habitum est ante : et hoc bene scivit Lia, quod ipsa non fecerit : ergo scivit se non esse conjugem : ergo peccavit mortaliter se Jacob conjungendo.

Solutio. An hoc dicendum, quod Laban peccavit mortaliter, sed non Lia : quia consensus matrimonii non tantum fit per se, sed per alium mediatorem existentem, et ita per patrem ut mediatorem consentit Lia.

Et sic patet solutio objectorum.

ARTICULUS VI.

An aliquis adorans diabolum transfiguratum in Angelum lucis mortaliter peccet?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, §, 2, sub initio : « *Si enim diabolus transfigurans se in Angelum lucis*, etc. »

Videtur enim, quod falsum dicit : quia dicitur, I Joan, IV, 1 : *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint.* Ergo peccat, qui non probat : sed non probat, qui diabolum loco Christi adorat, ergo videtur, quod ipse peccat : ergo simile non valet.

Solutio. Sed quia de hoc super tertium *Sententiarum* est notatum, dicendum quod ipse loquitur in tali casu, quando sufficiens cautela de probatione spiritus est adhibita : tunc adhuc debet dicere cum Bartholomæo : « Adoro, sed non idolum, sed Deum adoro, non dæmonem, sed Jesum Christum : » et si tunc etiam est deceptus, non nocet.

ARTICULUS VII.

An suscipiens hæreticum nomine Catholici peccet mortaliter?

Ulterius quæritur de alio simili quod tangit, ibi, A, § 2, paulo post : « *Si quis hæreticus nomine Augustini*, etc. »

Hoc enim videtur nihil valere : quia ille suscipit hæresim : sed qui suscipit hæresim, non excusatur etiamsi per Angelum suscepisset eam : ergo ipse peccat : et sic simile nihil valet. Quod autem minor vera sit, patet, ad Galat. I, 8 : *Licet nos, aut Angelus de cœlo evangelizet vobis præter quam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.*

Solutio. Responsio. Loquitur hic de deceptione hominis, non erroris : licet enim deceptores hæreticorum condemnentur, tamen recipiens hæreticum nomine Catholici, non condemnabitur. Et hoc intendit in *Littera*. Et per hoc patet solutio.

B. *De conjugio Mariæ et Joseph.*

Præmissis aliquid addendum est de modo illius consensus, qui inter Mariam et Joseph intercessit. Sane credi potest, non solum Mariam, sed

etiam Joseph apud se disposuisse virginitatem servare velle [1], nisi Deus aliter juberet : eosque sic consensisse in conjugalem societatem, ut uterque de altero, revelante Spiritu sancto, intelligeret, quod virginitatem servare vellet, nisi Deus aliter inspiraret : sed illam voluntatem verbis non expresserant, postea vero expresserunt, et in virginitate permanserunt. Consensit ergo Maria in maritalem societatem, sed non in carnalem copulam, nisi de eadem specialiter Deus præciperet : cujus etiam consilio in maritalem consensit copulam, quia virginitatem servare volebat : et ideo non aliter consensisset in conjugalem societatem, nisi familiare Dei consilium habuisset : de qua Augustinus sic ait : Beata Maria proposuit se servaturam votum virginitatis in corde, sed ipsum votum non expressit in ore. Subjecit se divinæ dispositioni, proposuit se perseveraturam virginem, nisi Deus aliter ei revelaret. Committens ergo virginitatem suam divinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, sed divinæ inspirationi in utroque obediendo : postea vero simul cum viro labiis expressit, et uterque in virginitate permansit [2].

C. *Quod perfectum inter eos fuit conjugium.*

Inter quos, ut ait Augustinus, perfectum fuit conjugium, perfectum quidem non in significatione, sed in sanctitate. Sanctiora sant enim conjugia pari voto continentium [3]. Unde Augustinus : Quod Deo pari voto et consensu voveratis, ambo perseveranter reddere debuistis : a quo proposito si lapsus est ille, tu saltem persevera. Non quia pariter temperabatis a commixtione carnali, ideo maritus tuus esse destiterat : imo vero tanto sanctius conjuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita servabatis [4]. Perfectum ergo fuit Mariæ et Joseph conjugium in sanctitate. Perfectum etiam fuit secundum triplex bonum conjugii, fidem scilicet, prolem, et sacramentum. Omne enim nuptiarum bonum, ut ait Augustinus [5], imple-

[1] Cf. S. Augustinum, Lib. XXIV contra Faustum Manichæum, capp. 8 et 9.

[2] S. Augustinus, Lib. de Nuptiis et concupiscentia, cap. 11 : et habetur, 29, quæst. 2, cap. *Sufficiat*, § Cum ergo (Nota edit. Lugd.)

[3] 27, quæst. 2, cap. *Inter quos* (Nota edit. Lugd.)

[4] S. Augustinus, Ad Ecditiam.

[5] S. Augustinus, Lib. de Nuptiis et concupiscentia, cap. 11 : et habetur, 27, quæst. 2, cap. *Omne itaque* (Nota edit. Lugd.

tum est in illis parentibus Christi, fides, proles, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum. Fidem, quia nullum adulterium. Sacramentum, quia nullum divortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit : quia in carne peccati fieri non poterat sine pudenda concupiscentia carnis, quæ accidit ex peccato : sine qua concipi voluit, qui sine peccato futurus erat. Et licet non intercesserit conjugalis concubitus, conjuges tamen vere fuerunt mente non carne, sicut et parentes : quamvis Ambrosius dicat perfectum fieri conjugium per carnalem copulam [1]. In omni, inquit, matrimonio conjunctio intelligitur spiritualis : quam confirmat et perficit conjunctorum commixtio corporalis. Sed intelligendum est conjugium perfici commixtione corporali, non quantum ad veritatem vel sanctitatem conjugii, sed quantum ad significationem, quia perfectius unionem Christi et Ecclesiæ tunc figurat.

ARTICULUS VIII.

An erat verum matrimonium inter Joseph et gloriosam Dei genitricem Virginem?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Præmissis aliquid addendum est de modo*, etc. »

Quæruntur autem ibi quinque, quorum primum est, Utrum fuerit conjugium?

Secundo, Utrum fuerit perfectum?

Tertio, Utrum votum contrariatur consensui facienti matrimonium?

Quarto, Utrum bonum prolis illius matrimonii fuit bonum?

Quinto et ultimo, Utrum fuerit ibi individuitas vitæ?

Ad primum horum sic objicitur :

1. Altissimus status matri Dei competebat : sed altissimus status est extra matrimonium : ergo mater Dei matrimonio ligata non fuit : ergo non fuit matrimonium inter eam et Joseph.

2. Adhuc, Perfectius est votum quod absolute fit, quam id quod fit sub dubio : sed optimum et perfectissimum imponendum est matri Dei : ergo videtur, quod suum votum fuerit tale : sed hoc impedit matrimonium : ergo ipsa postea non contraxit matrimonium.

3. Adhuc, Genes. xv, 16, dicitur, quod *generatione quarta revertentur huc* : et hæc est contraria secundæ : quia prima fuit viri de terra. Secunda mulieris virginis de viro virgine non desponsato. Et tertia de commixtione sexuum matrimonio consueta. Ergo quarta debuit esse viri de femina non conjugata : ergo beata Virgo conjugium cum Joseph non habuit : quia ego relinquo pro constanti, quod ipsa fecit quidquid debuit.

4. Si forte dicas, quod voluit Deus, quod esset conjugata ut solatium viri haberet in procuratione. Contra : Majoris meriti est non habere virum nec procurationem viri, quam non habere quidem per commixtionem, sed habere sui procurationem : sed ipsa fecit semper quod fuit majus meritum : ergo videtur, quod

[1] S. Ambrosius, Lib. de Patriarchis, capp. 11 et 12 : et habetur, 27, quæst. 2, cap. *Cum initiatur*. (Nota edit. Lugd.)

ipsa nullo modo habuit virum : ergo videtur, quod ipsa nullo modo habuit virum : ergo inter eam et Joseph non contra. fuit conjugium.

In contrarium hujus est, quod

1. Summa sapientia summe cavere debuit matri suæ et ab infamia, et a periculo : sed non esset cautum nisi per desponsationem, quia aliter credita fuisset adultera, et lapidata : ergo Christus qui est summa sapientia, ordinavit quod esset conjugata : ergo fuit conjugium inter eam et Joseph.

2. Adhuc, Altior status est virginitatis, quanto magis habet impugnans, dummodo in perfecta munditia perseveret : sed talis impugnatio præcipue est in conjugiorum sanctissima continentia : ergo in talibus altissimus est status virginis : sed status altissimus decebat matrem Christi : ergo decebat matrem Christi ut esset conjugata, dummodo in concupiscentia non esset conjuncta conjugi suo.

[…]est Ulterius quæritur de causis desponsationis beatæ Virginis quas tangit Origenes in homilia de vigilia Nativitatis Domini sic dicens : « Quæ fuit necessitas ut esset Maria desponsata Joseph, nisi propterea quatenus hoc sacramentum diabolo celaretur? et ille malignus fraudis commenta adversus desponsatam virginem nulla penitus inveniret? Vel ideo desponsata fuit Joseph, ut nato infanti et ipsi Mariæ curam videretur gerere sive in Ægyptum iens, sive inde denuo veniens. » Et infra, « Si enim non fuisset desponsata, omnium bonorum incredibiles et inimici Judæi lapidibus eam occidissent. » Ex his colliguntur tres causæ quare de conjugata voluit Christus nasci, ut diabolo sacramentum celaretur, ut solatium et obsequium matri et sibi exhiberetur, et non mater tamquam adultera a Judæis infamaretur et lapidaretur.

Videtur autem prima nulla esse : quia

1. Dæmones naturalia dona, sicut dicit Dionysius, non amiserunt, sed per naturam sciunt et cognoscunt Deum : ergo per naturam deitatem in Christo cognoverunt : ergo hoc sacramentum non fuit celatum dæmonibus per conjugium.

2. Adhuc, Dæmones vident omnia naturalia : ergo cognoscunt signa virginitatis et corruptionis : ergo per hæc signa cognoverunt matrem Christi esse virginem post partum : ergo sciverunt Christum esse filium Virginis : ergo per hoc non fuit eis celatum sacramentum.

3. Adhuc, Ipsi cognoverunt Christum non habere peccatum per hoc quod de suo nihil invenerunt in ipso : ergo sciverunt eum aut esse mundatum, aut præter legem communem natum : sed non sciverunt ipsum esse mundatum, quia numquam habuit peccatum : ergo sciverunt eum esse natum præter legem communem : ergo non de viro, nec de fœmina, sed de virgine natum : ergo non fuit eis celatum sacramentum. Quod autem sequatur, probatur per Augustinum in libro de *Nuptiis et concupiscentia* contra Julianum Pelagianum, et per Anselmum in libro de *Conceptu virginali*, qui multis rationibus persuadere contendunt, omnem illum contrahere originale qui per legem communem nascitur ex viro et fœmina : et ideo beatam Virginem non potuisse transfundere originale, quia præter legem communem peperit.

4. Ulterius quæritur de secunda : quia cum venerit pati paupertatem pro nobis, videtur quod magis debuit tali solatio matrem velle destitui, quam juvari.

5. Similiter de tertia objicitur : quia Judæi legerant Scripturam Isaiæ, vii, 14, in qua dicitur : *Ecce virgo concipiet*, etc. : sed tunc exspectabant redemptionem : ergo videtur, quod si sine desponsatione peperisset, non lapidassent eam, sed cum gaudio suscepissent.

6. Item, Videtur quod conjugium fuit eis impedimentum credendi : quia sciverant, quod de Virgine Christus nasci debuit, et ipsa per conjugium virginitatem suam occultavit : ergo eis impedimentum credendi per hoc videtur generasse.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod verum et perfectum matrimonium fuit inter gloriosam Virginem, et sanctum Joseph, testem et œconomum virginalis castitatis ejus.

Ad 1. Ad hoc ergo quod primo objicitur, dicendum quod matrimonium ratione consensus conjugalis non deprimit statum virginitatis, sed potius ratione coitus : et ille in illo matrimonio non fuit : quia ut dicit Origenes, « licet esset desponsata, non tamen fuit in concupiscentia juncta. »

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod votum est conceptio melioris boni : bonum autem melius est duplex, scilicet simpliciter, et secundum tempus in quo magis valet. Dicit enim Philosophus in III *Tropicorum*, quod unumquodque in tempore in quo magis valet, magis est eligendum : et ideo optimum fuit beatæ Virginis votum, quia simpliciter fuit de optimo, id est, de virginitate : sed bonum quod tunc plus valuit, commisit dispensationi : unde non dubitavit utrum vellet virgo permanere, sed potius utrum deberet permanere quod volebat, eo quod tunc fructus ventris secundum tempus plus valuit Ecclesiæ, quam virginitas : quia multi ad idololatriam pertrahebantur, et pauci verum Deum colebant. Et hoc est quod præceperat Dominus, Levit. ii, 13, quod in omni sacrificio sal offerretur : quia nullum votum debuit fieri, nisi discernendo voluntatem Dei circa bonum quod tunc magis voluit.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod quarta generatione revertuntur, sicut dicit objectio : sed non oportet, quod per omnia sit similis secundæ : et hoc ideo, quia status temporis non fuit idem : solus enim existens uxorem habere non potest, sed formabatur ei uxor, et beatæ Virgini non nascebatur maritus, sed dulcissimus filius, qui sua generatione omnes genuit filios, ut reduceret ad patriam æternæ salutis.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod quia meritum est in voluntate, et indiscretio est carere solatio necessitatis, procuravit Deus matri solatium necessitatis, et solatium voluptatis exclusit : et ideo illa objectio supponit falsum, quod scilicet majoris meriti sit carere solatio necessitatis, quam ipsum habere : sed si dicat de solatio voluptatis, tunc non est ad propositum.

Ad 5. Ad aliud quod objicitur de causis quas assignat Origenes, dicendum quod bonæ sunt.

Ad 1. Ad id quod objicitur contra primam, potest responderi dupliciter. Uno quidem modo : quia licet dæmones naturalem cognitionem habeant divinitatis, tamen non unionis : et ideo non sequitur, quod noverunt deitatem ut unitam : et sic celatum fuit eis, quia si filius fuisset non conjugatæ virginis, habuissent certiores conjecturas. Alio modo potest dici, quod de diabolo loquitur Origenes in membris suis, et non in se. Sed primum melius est : quia Glossa super epist. I ad Corinth. ii, 8, super illud : *Quem nemo principum hujus sæculi cognovit : si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent :* exponitur de dæmonibus qui nescierunt sacramentum Incarnationis : quia si scivissent, numquam persuasissent crucifixionem : scivissent enim se per hoc amissuros potestatem.

Et si objicitur contra illud, quod dicitur, Matth. viii, 29 : *Quid nobis et tibi, Jesu, Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos ?* Dicendum, quod hoc dixerunt dæmones per conjecturas miraculorum et sanctitatis vitæ, et non ex certa scientia.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod bene potest esse, quod voluntate divina impediti non considerare audebant aliquid circa matrem Dei : et ideo scientia eorum de naturalibus ejus fuit quasi in habitu et sopita, sicut aliquis scit aliquid in universali, quod tamen in particulari non considerat.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod de Filio

Dei bene cognoverunt, quod nihil juris habebant in ipso : sed hoc poterat multis aliis de causis voluntate divina fieri : et ideo ex hoc non habebant nisi conjecturam. Et ideo, Matth. iv, 1 et seq., et Lucæ, iv, 2 et seq., multum instat tentationi diabolus, ut verum experimentum divinitatis accipiat.

14. Ad aliud dicendum sicut prius, quod solatium necessitatis refutare est perversum et non meritorium, et præcipue in virgine cujus, cum sola est, non est discurrere per terras, et per diversa negotia vagari.

et 6. Ad ultimum dicendum, quod amantes primatum, cæci facti erant, et ideo testimonio Scripturæ non credidissent, sed lapidassent, sicut postea compertum fuit in opere, ubi magna et evidentia miracula eos flectere non poterant. Unde licet Scripturam habuissent, tamen non credidissent beatam Virginem fuisse illam, de qua hoc prædictum fuit.

Et per hoc patet etiam solutio ad sequens : quia non fuisset eis impedimentum, sed potius credulitatis argumentum per sancti viri Joseph testimonium confirmatum.

ARTICULUS IX.

An sacramentum matrimonii inter Mariam et Joseph fuit perfectum ? et, An juste Joseph voluit Mariam dimittere ?

Secundo quæritur, Utrum sacramentum hoc fuit perfectum ?

Videtur autem, quod non, et hoc tripliciter.

1. Primo ab ipsa causa efficiente : consensus enim simpliciter causat matrimonium simpliciter : ergo consensus conditionatus, non causat matrimonium simpliciter, sed secundum quid : sed consensus beatæ Virginis fuit conditionatus : ergo non causabat matrimonium nisi secundum quid : sed matrimonium secundum quid, est imperfectum : ergo matrimonium beatæ Virginis fuit imperfectum.

2. Item, Ex parte boni fidei videtur fuisse imperfectum : quia aliud est voti absoluti, et aliud fidei thori : votum enim absolutum custodit castitatem absolutam ab omni viro, et in omni hora : sed fides thori nec omni hora nec absolute, et hæc custodia non fuit in beata Virgine : ergo suum matrimonium quantum ad fidem thori fuit imperfectum.

3. Item, Etiam quantum ad prolem videtur fuisse imperfectum : quia proles non fuit causata a matrimonio : ergo non fuit bonum ejus : ergo non accipit ab ipsa aliquam perfectionem.

4. Item, Quantum ad bonum sacramenti : perfectum enim in bono sacramenti, est perfectum in signando : sed istud imperfectum est in signando, ut dicit *Littera* : ergo est imperfectum sacramentum : ergo etiam imperfectum videtur.

5. Item, Quantum ad essentiam matrimonii videtur imperfectum : quia individuitas est perfectio essentialis matrimonii : sed quæ numquam perfecte fiunt unum, illa numquam habent perfectam individuitatem : sed beata Virgo et Joseph numquam perfecte fuerunt unum : ergo patet propositum. Probatio minoris est, quod unitas animorum ordinatur ad unitatem corporum : finale autem in omnibus est complens : cum igitur numquam fuerunt unum unitate corporis, numquam perfecte fuerunt unum.

6. Item, Omne illud in quo deficit ultimum complens, est imperfectum : sed in matrimonio beatæ Virginis et Joseph deficit ultimum complens : ergo est imperfectum. Probatio minoris est : quia ultimum consummans matrimonium est commixtio sexuum.

7. Item, Causa quam in *Littera* dicit, videtur esse nulla, quia castitas non perficit conjugium, licet aliquo modo perficiat meritum : ergo nihil est quod dicit.

8. Item, Hoc perficit conjugium in quod exercendum consentiunt conjuges : hoc autem non est castitas : ergo castitas non perficit. PRIMA per se patet. SECUNDA autem probatur per hoc, quod si castitas perficeret matrimonium, frustra excluderentur a matrimonio mater, soror, et filia, et hujusmodi personæ.

Sed contra. IN CONTRARIUM est quod

1. Dicitur in *Littera*, et idem est in decreto 31, per totum.

2. Item, Adhuc objicitur per rationem sic : Dei perfecta sunt opera : ergo præcipue illa sunt perfecta quæ facit circa se et suos : matrimonium autem istud fecit circa se et suos : ergo est perfectissimum.

3. Item, Ipse Angelus dicit, Matth. I, 20 : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Non autem dicuntur *conjuges,* ut supra est probatum, nisi ex quo matrimonium inter eos est perfectum : ergo fuit ibi perfectum matrimonium.

Quæst. SED SI hoc secundum veritatem conceditur, quæritur tunc, quare Joseph, *cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam* [1] : non enim licuit ei eam dimittere et aliam ducere, nec in sæculo manere, si erat matrimonium perfectum : sed licuit cum esset justus, justus enim nihil injuste molitur : ergo non fuit matrimonium perfectum, ut videtur.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod perfectissimum fuit, incontaminatum, et immaculatum matrimonium : quia, sicut supra ostensum est, concubitus carnalis consequens est matrimonium, et non perficit ipsum, sed potius consensus per verba de præsenti expressus.

Ad 1. Dicta igitur non repetentes, dicimus ad primum, quod consensus sufficiens fuit ad matrimonium, qui erat in matrimonialem copulam sub dispositione divina permissam : charitas enim per se vult meliora : sed nonnumquam cogitur operari circa ea quæ inferiora sunt et magis necessaria tali tempore, sicut dicit Glossa super epist. ad Titum : « Charitas veritatis vult semper quod melius est simpliciter : sed veritas charitatis illa cogit facere velle ex tempore. » Et ideo dicendum, quod argumentum non procedit nisi de conditione conjugalem consensum diminuente, et talis non est ista.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod fides custodit castitatem propter se, et exhibet se maritaliter conjuncto propter infirmitatem vel bonum prolis. Unde quod exhibet se, hoc est propter aliud : sed custodia castitatis est sicut per se desideratum : et ideo in primo est perfectio boni fidei, et non in secundo.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod duo faciunt bonum matrimonii, scilicet susceptio prolis per matrimonium, et educatio in ipso. Dicendum igitur, quod Christus habet alterum expresse, quia educatur pietate parentum, et præsentatur Patri in templo, ut sisterent eum Domino : et loco primi habet quod susceptus est in matrimonio, licet non per ipsum, et ideo dicitur *bonum matrimonii*, non omnino sicut alii infantes.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod significatio est de essentia sacramenti in quantum convenit veteri sacramento : et ideo consequitur genus sacramenti, et non speciem : et ideo a significatione essentialem perfectionem sacramentum non contrahit.

Ad 5. AD ALIUD dicendum, quod nulla unio est essentialis matrimonii ratio, nisi maritalis in consensu animorum fundata : illa autem quæ est carnis, est consequens ipsum : et ideo prima non ordinatur ad illam sicut ad essentiale, sed sicut ad effectum qui potest consequi si volunt conjuges : et ideo argumentum falsum supponit.

Ad 6. AD ALIUD dicendum, quod actus con-

[1] Matth. I, 19.

cumbendi non est perficiens et consummans secundum esse : et hujus ratio satis ex superioribus habetur.

Ad 7. Ad aliud dicendum, quod causa bona est quam dat in *Littera* : est enim castitas duplex, scilicet castitas simplex et in genere, et castitas specifica. Et simplex quidem dicta castitas, non perficit matrimonium, sed in specie, et hæc est castitas maritalis, et hæc est quæ est secundum voluntatem conjugum sive ad continendum sive ad reddendum debitum : et perfectior est quando est ad continendum, et talis fuit in matrimonio isto de voluntate utriusque, eo quod ambo voverunt castitatem, et hac de causa de communi voluntate continuerunt : et talis non est castitas virginis non junctæ matrimonio, nec etiam castitas viduæ.

Ad 8. Ad probationem autem ulteriorem dicendum, quod inter illegitimas personas non potest esse castitas conjugalis, sicut jam et supra patuit : et per hoc soluta sunt omnia quæ primo objecta sunt.

Ad quæst. Ad ultimum autem respondet Origenes, quod non cogitavit hoc Joseph, ut suspicionem haberet de gloriosa Virgine, sed potius, quia indignum se reputabat tantæ sanctitati servire : et ideo nisi confortatus fuisset ab Angelo, alio se subtrahere voluit, ut alii sua reputatione magis idoneo locum daret.

ARTICULUS X.

An bonum matrimonii istius fuit bonum prolis ?

Tertio quæritur, Utrum bonum prolis istius matrimonii bonum fuerit ? Licet enim hoc jam fere sit habitum, tamen amplius est inquirendum.

Videtur autem, quod non :

1. Bonum enim matrimonii se habet ad matrimonium sicut effectus ad causam : sed proles ista non est effecta a matrimonio isto : ergo non potest esse bonum ejus.

2. Item, Filius adoptatus ab aliquo, non potest esse bonum sui matrimonii : ergo multo minus ille qui non est, nec est etiam adoptatus.

3. Item, Sicut se habet pater ad filium qui matrimonio junctus est, ita filius ad matrimonium : sed pater Christi non fuit Joseph verus, sed solum putativus : ergo videtur, quod Christus non fuit nisi putativum bonum prolis illius matrimonii : sed non sequitur, hoc est putativum bonum illius : ergo est bonum illius : ergo videtur, quod non debet dici bonum illius matrimonii.

4. Item, Non est bonum matrimonii quod est ante conjunctionem matrimonialem : sed Christus conceptus verus homo existens fuit ante conjunctionem matrimonialem beatæ Virginis et Joseph : ergo non fuit bonum illius matrimonii. Prima patet per se. Secunda scribitur, Matth. I, 18 : *Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.*

Ad hoc dicendum est, ut prius, quod ad hoc quod proles dicatur bonum matrimonii, plura exiguntur, scilicet quod in matrimonio secundum timorem Dei suscipiatur et religiose educetur, et quod in ipso stet cultus divinus sicut stetit in parentibus, sicut dicitur, Tobiæ, VIII, 9 : *Et nunc, Domine, tu scis quia non luxuriæ causa accipio sororem meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum.* Et horum quædam fuerunt in Christo, ratione quorum dicitur bonum prolis illius matrimonii, scilicet quia in matrimonio est susceptus, licet non ex matrimonio, sed ex Spiritu Sancto, et in matrimonio nutritus et educatus *subditus illis*, ut dicitur Lucæ, II, 51 : et religio parentum non tantum in ipso permansit, sed etiam tota quæ ceciderat, resurrexit. Solutio.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod matrimonium sufficiens non fuisset ad tantum effectum, sed aliquid effecit circa ipsum, scilicet protectionem matris, et sui educationem.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod Christus non est filius adoptatus alicujus, sed naturalis matris filius, et per ipsam pertinens ad matrimonium.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod comparatio illa non valet : quia Christus dupliciter potest comparari ad matrimonium, scilicet per matrem, et Joseph : sed Joseph ad Christum non comparatur, nisi sicut pater putativus et nutriens : et ideo non procedit argumentatio.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod ante cohabitationem conceptus est Christus : sed non dicit Evangelium, quod conceptus sit ante pactionem conjugalem, sed innuit, quod post, cum dicit : *Cum esset desponsata*, etc. : sed quidquid fit post pactionem conjugalem quæ ibi *desponsatio* vocatur, totum pertinet ad matrimonium.

ARTICULUS XI.

An votum castitatis beatæ Virginis contrariebatur consensui matrimoniali ?

Quarto quæritur, Utrum votum illud consensui matrimoniali contrariebatur ?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Quorum actus sunt contrarii, et ipsa sunt contraria, ut dicit Philosophus : sed actus voti castitatis et matrimonii, sunt contrarii : ergo votum et consensus matrimonialis sunt contraria. Probatio minoris est, quod votum vult continere ab omni, sed non consensus matrimonii.

2. Item, Votum non est de his quæ subsunt præcepto, quia ad hæc omnia tenetur quilibet sine voto : ergo votum non excludit ibi fornicationem carnalem : cum igitur excludat aliquid de his quæ non sunt sub præcepto, videtur quod excludat matrimonium : ergo videtur, quod consensui matrimonii contrarietur.

3. Item, Voventi paupertatem voluntariam non licet redire ad divitias habendas ad usum, etiamsi subjiciat eas, sed oportet abjicere : ergo a simili voventi statum virginitatis ad statum conjugii non licet redire, etiamsi contineatur in conjugio : ergo videtur cum sic voverit beata Virgo, quod ipsa non potuit postea consentire in matrimonium.

Si autem hoc dicatur, contra hoc est quod dicitur in *Littera*, et in Evangelio, et ab omnibus Patribus.

Responsio. Dicendum, quod numquam vovit absolute esse et permanere virgo : sed hoc semper voluit absolute, et numquam voluit carnalem copulam, nisi si hoc melius esse pro illo tempore revelaret Deus : propter quod, ut in *Littera* dicitur, virginitatem suam propter statum temporis divinæ commisit providentiæ et dispositioni : eo quod omnis qui tunc temporis de stirpe David per rectam lineam descenderat, participem se esse illius promissionis desiderabat, et posteritatem ex qua Christus nasceretur relinquere affectabat, et in hac spe in matrimonium consensit.

Dicendum igitur ad primum, quod votum castitatis fuit conditionale, et ideo matrimonio non contrariabatur : vult enim Augustinus in *Littera*, quod sic consenserit in matrimonium, quod nisi oppositum juberet Deus, etiam debitum reddidisset. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod hoc sequi videtur, si solemniter et sine conditione votum emisisset. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod non est simile : quia qui vovit abjicere divitias, non abjicit, sed utitur eis quando habet : sed vovens virginitatem et tenens eam cum viro, non utitur actu qui est in copula carnali. Ad 3.

ARTICULUS XII.

An inter beatam Virginem et Joseph fuit individuitas vitæ ?

Quinto quæritur, Utrum inter beatam Virginem et Joseph fuerit individuitas vitæ ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Individuitas est, quando impossibilis est separatio : sed hoc non fit nisi per carnalem copulam : ergo videtur cum hoc non fuerit inter eos, quod non fuit ibi plena individuitas.

2. Item, Alia est individuitas charitatis et amicitiæ et matrimonii : sed ego video, quod individuitas spiritus est inter diligentes et amicos : ergo illa non est propria matrimonii : cum igitur non habet aliam, videtur quod propriam matrimonii individuitatem non habuerunt inter se.

In contrarium est, quod individuitas causatur a consensu : constat autem plenissime eos sibi consensisse : ergo videtur, quod plenissimam habuerunt individuitatem. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod individuitas animorum maxima fuit in illo sacramento, quæ numquam fuit inter alios conjuges. Solutio.

Ad id ergo quod contra objicitur, dicendum quod unio ponit separationem possibilem per mortem, et illa est inter tales in morte spirituali : quia hoc non erat ibi nisi vinculum spirituale : et hujus ratio patet ex supra dictis. Unde falsum est, quod sit divisio possibilis, quamdiu perdurant in vita matrimonio possibili ipsa unita. Ad 1.

Ad aliud dicendum ut supra, quod hic specificatur individuitas per formam et differentiam contrahentem, quæ conjunctio est maritalis : talis enim non est inter diligentes vel inter amicos. Ad 2.

D. *De causa finali conjugii.*

Exposito quæ sit efficiens causa matrimonii, consequens est ostendere ob quam causam soleat vel debeat contrahi matrimonium. Est igitur finalis causa matrimonii contrahendi principalis procreatio prolis : propter hoc enim instituit Deus conjugium inter primos parentes, quibus dixit : *Crescite, et multiplicamini*, etc.[1]. Secunda est, post peccatum Adæ vitatio fornicationis : unde Apostolus, *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat*[2]. Sunt et aliæ causæ honestæ, ut inimicorum reconciliatio, et pacis redintegratio. Sunt etiam et aliæ causæ minus honestæ, propter quas aliquando contrahitur, ut viri mulierisque

[1] Genes. I, 28.
[2] I ad Corinth. VII, 2.

pulchritudo, quæ animos amore inflammatos sæpe impellit inire conjugium, ut valeant suum explere desiderium. Quæstus quoque et divitiarum possessio frequenter est conjugii causa, et alia multa, quæ cuique diligentiam adhibenti facile est discernere. Nec est assentiendum illis, qui dicunt non esse conjugium, quod propter has causas minus honestas contrahitur. Constat enim ex præmissis conjugium fieri ex communi consensu verbis de præsenti expresso, quamvis amor ad hoc attraxerit. Cujus rei documentum præstat Jacob, qui Rachel decoram facie et venusto adspectu amavit, eamque multum diligens ait : *Serviam tibi pro Rachel septem annis* [1]. In Deuteronomio etiam legitur : *Si videris in medio captivorum mulierem pulchram, et adamaveris eam, volueris que habere uxorem, intro duces eam in domum tuam*, etc. [2].

E. *Quod malus finis non contaminat sacramentum.*

Et licet fine non bono contrahatur conjugium, quando species contrahentis movet animum, conjugium tamen bonum est : quia vita mala vel intentio perversa alicujus, sacramentum non contaminat.

Habuit autem conjugium Mariæ et Joseph alias causas speciales, scilicet ut virgo solatio viri sustentaretur, et ut diabolo partus celaretur, ut Joseph esset testis castitatis, defendens eam ab infamia suspicionis, ne ut adultera damnaretur.

ARTICULUS XIII.

An matrimonium potest fieri pluribus de causis?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Exposito quæ sit causa efficiens matrimonii*, etc. »

1. Videtur enim, quod unum et idem non debet habere plures causas finales : sed proles, et infirmitas, et pulchritudo, et divitiæ, et amicitia, et reconciliatio inimicorum sunt plura non ejusdem generis : ergo videtur, quod non possunt esse causa unius matrimonii.

2. Item, Si aliquid causatur a pluribus causis non existentibus in uno genere, impossibile est ipsum esse simplex : sed matrimonium est simplex : ergo videtur, quod non causatur pluribus causis genere differentibus, sicut sunt illæ quas in *Littera* enumerat.

3. Item, Boetius : « Cujus causa est

[1] Genes. XXIX, 18.

[2] Deuter. XXI, 11 et 12.

bona, ipsum quoque est bonum : » ergo cujus causa est bonum et malum, ipsum est bonum et malum : ergo ulterius a simili, cujus causa est honesta et minus honesta, ipsum est simul minus honestum et magis honestum, quod falsum est.

4. Item, Nullum sacramentum requiritur sub inhonesta causa : ergo nec istud : falsum ergo dicit in *Littera*.

5. Item, Ecclesia non judicat vel ordinat de inhonestis, vel de his quæ fiunt inhonestis causis : sed judicat de matrimonio : ergo numquam fit causis minus honestis.

Sol. Responsio. Dicendum, quod duplices sunt causæ matrimonii, scilicet per se, et per accidens. Per se causæ matrimonii semper sunt honestæ, sed causæ per accidens non semper : per accidens autem sunt causæ, quæ non sunt directæ causæ matrimonii, sed potius causæ inclinantes ad contrahendum : et ideo sunt potius causæ contrahendi, quam matrimonii, sicut expresse dicit Magister in *Littera*.

Dicatur ergo ad primum, quod hoc intelligitur de causa per se. Ad 1

Ad aliud autem dici potest, quod hoc verum est de causis essentialibus : sed jam ostensum est, quod istæ non sunt tales. Ad 2

Ad aliud dicendum, quod hoc optime sequeretur si æquali causalitate essent causæ : et ideo cum honestæ sunt essentiales matrimonio, ipsum est similiter honestum, sicut dicit in *Littera* : sed cum inhonestæ non sunt essentiales causæ ejus, sed potius quare contrahatur inclinantes, non ponunt suam inhonestatem circa matrimonium, sed potius circa matrimonium contrahentes. Ad 3, 4 et 5.

Et per hoc patet intellectus omnium eorum quæ dicuntur in hac distinctione.

DISTINCTIO XXXI.

De matrimonio secundum causam finalem quantum ad bona conjugii communiter.

A. *De tribus bonis conjugii.*

Post hæc de bonis conjugii quæ sint, et qualiter coitum excusent, dicendum est. Tria sunt principaliter bona conjugii. Unde Augustinus[1]: Nuptiale bonum tripartitum est, scilicet fides, proles, sacramentum. In fide attenditur, ne post vinculum conjugale cum alio vel alia coeatur. In prole, ut amanter suscipiatur, et religiose educetur. In sacramento, ut conjugium non separetur, et dimissus vel dimissa ne causa prolis alteri conjungatur.

DIVISIO TEXTUS.

« *Post hæc de bonis conjugii*, etc. »

Hæc est pars in qua agitur de bonis conjugii ab Auctore, et dividitur in duas partes.

In prima agitur de bonis conjugii. In secunda, qualiter per hæc bona coitus excusatur : et hæc incipit, ibi, F, « *Cum ergo hæc tria bona*, etc. »

Item, Prima dividitur in tres. In prima, ostendit quæ sunt bona. In secunda, ostendit quod non in omni matrimonio sunt tria, ibi, C, « *Et est sciendum*, etc. » In tertia, quærit utrum aliquod matrimonium sit, in quo nullum sit, ibi, E, « *Hic quæri solet*, etc. »

Incidunt autem hic ante *Litteram* sex inquirenda, quorum primum est, In quo genere boni sit matrimonium ?

Secundum, In quo genere incidant sua bona ?

Tertium est de comparatione istorum bonorum.

Quartum, Utrum conveniant ei secundum quod est in remedium, vel secundum quod est in officium, vel secundum utrumque ?

[1] S. AUGUSTINUS, Lib. IX super Genesim, cap. 7.

Quintum, Utrum hoc habeat omne matrimonium quarumcumque personarum?

Sextum, Utrum ista conveniant matrimonio in quantum est initiatum, vel in quantum est ratum, vel in quantum est consummatum?

ARTICULUS I.

In quo genere boni sit matrimonium?

Ad primum objicitur : et videtur, quod sit in genere *utilis* : quia

1. Dicit Augustinus in libro de *Bono conjugii*, quod matrimonium est bonum mortalium : sed omne bonum mortalium in quantum hujusmodi, non est nisi utile mortalitati : ergo matrimonium est utile ad illud : ergo est in genere utilis.

2. Item, Id quod non appetitur nisi propter aliud, est in genere utilis : sed matrimonium non appetitur nisi propter aliud : ergo est in genere utilis. Probatur prima ex diffinitione utilis, quæ datur a Tullio ante finem I *Rhetoricæ*. Secunda autem innuitur in verbis orationis sacræ Scripturæ, Tob. III, 16, ubi dicit : *Tu scis, Domine, quia numquam concupivi virum*, etc. Ibi enim innuit, quod numquam appetiit matrimonium, nisi propter dilectionem posteritatis.

3. Item, Philosophus vult, quod nihil petit generationem nisi ut ipso divino bono quantum potest participet, ut salvetur in specie quod in individuo salvari non potest : ergo generatio appetitur propter alterum : sed matrimonium non appetitur secundum naturam nisi propter generationem : ergo matrimonium multo magis quam generatio propter alterum appetitur : et sic habetur propositum, ut prius.

4. Item, In fine I *Physicorum* dicitur, quod fœmina desiderat masculum in quantum imperfecta est : ergo propter alterum : ergo conjunctio fœminæ ad virum est propter alterum : ergo videtur, quod matrimonium sit in genere *utilis*.

In contrarium hujus videtur, quod sit in genere *delectabilis* :

1. Matrimonium enim est in medicinam concupiscentiæ : fit autem hæc per delectationem quæ est in matrimonio : ergo videtur, quod appetatur propter hoc : ergo est in genere boni delectabilis.

2. Item, Videtur hoc velle Salomon, Proverb. v, 18 : *Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ*, etc. Et ibidem, ℣. 19 : *Ubera ejus inebrient te*, etc. Constat autem, quod ibi loquitur ad litteram de matrimonio conjunctis : ergo videtur, cum inebriatio uberum sit in genere boni delectabilis, quod etiam matrimonium sit in eodem.

3. Item, In libro de *Coitu* dicit Auctor, quod natura in coitu posuit summam delectationem, ut magis appetatur : et hoc cum sit in matrimonio sicut in alio coitu, videtur quod referatur ad appetitum sicut bonum delectabile.

4. Item, Si esset utile, tunc non esset utile nisi ad finem beatitudinis consequendum, quia ad hunc finem refertur omne utile : sed ad illud præstat impedimentum, sicut dicit Apostolus, I ad Corinth. v, 11 : ergo videtur, quod non appetitur ut utile : ergo videtur, quod ut delectabile appetatur.

In contrarium hujus videtur, quod sit in genere *honesti* :

1. Omnis enim status virtutis et gradus est in eodem genere cum ipsa virtute : sed virtus est in genere honesti : ergo et gradus virtutis : sed matrimonium est gradus et status virtutis continentiæ : ergo, etc. Prima patet per se. Secunda scribitur in fine I *Rhetoricæ*.

2. Item, Ad Hebr. XIII, 4 : *Honorabile*

connubium in omnibus, et thorus immaculatus. Ergo nuptiæ sunt honorabiles : sed omne honorabile est in genere honesti : ergo et nuptiæ. Probatio secundæ sumitur a diffinitione honoris, quæ colligitur ex I *Ethicorum*, scilicet quod honor est exhibitio reverentiæ in signum virtutis. Et, I ad Thess. IV, 4 : *Sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore,* etc. Et loquitur ibi de vase uxorio ad litteram : ergo possessio est in sanctificatione et honore : sed omne sic possessum, est in genere honesti, sicut ipsa sanctitas, et honor : ergo videtur, quod nuptiæ sunt in genere *honesti*.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod matrimonium est de bonis mixtis. Quæ sint autem bona mixta, docet Tullius in fine I *Rhetoricæ*, scilicet quæ partim utilitatis causa appetuntur, partim autem propter propriam vim nos trahunt, et propria dignitate nos alliciunt. Sed non est concedendum aliquo modo, quod sit bonum delectabile meo judicio : quia delectatio non est in ipso, nisi sicut incidens sine quo non exercetur actus. Hæc autem bona mixta (ut dicit Tullius) a digniori denominantur, et dicuntur *honesta*.

Ad utilia. Ad omnia ergo quæ primo objiciuntur concedendum est : sed tamen hoc non solum est causa quare appetatur, sed etiam honestas fidei et sacramenti, et consensus individuitatis vitæ, et alia.

Ad honesta. Similiter patet solutio ad ultima : quia est in veritate honestum in matrimonio, sed est implicitum circa utile.

Ad delectabilia. Ad 1. Ad media autem quæ objiciuntur de delectatione, dicendum ad primum, quod medicatur per honestum quod est in ipso, scilicet per fidem et gratiam quam confert : ridiculum enim est, quod medicetur aliquis concupiscentiæ per hoc quod magis excitat eam, et facit fervere magis pruritum : quando enim non fuit hujusmodi suffocans delectatio, fuit matrimonium. Et per hoc patet, quod non est bonum ejus in genere delectationis : delectatio enim non respicit essentiam matrimonii, sed dicit quandoque causam in contrahente tantum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ridiculosa est expositio illa : sed intendit Salomon, quod delectentur in illa, prout delectatio est adjuncta honesto : et hæc est delectatio in bono rationis, scilicet in fide conjugali, et significatione, et pietate prolis susceptæ.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod matrimonium non facit impedimentum ad consecutionem beatitudinis per se, sed per accidens, scilicet per onera sibi adjuncta : et ideo non valet illa argumentatio.

ARTICULUS II.

An bona matrimonii sint in eodem genere cum matrimonio, aut sint in genere boni honesti ?

Secundo quæritur. In quo genere boni incidant sua bona ?

Videtur enim, quod non incidant in idem genus :

1. Signum enim quod est bonum sacramenti, non appetitur nisi ut est adminiculum ad significatum cognoscendum : ergo non appetitur nisi propter alterum : ergo est in genere utilis : sed de fide constat, quod est in genere honesti : ergo videtur, quod non sit in uno genere appetibilium.

2. Item, Proles constat quod non est in genere honesti : ergo videtur, quod non sit in uno genere cum fide : ergo ut prius.

3. Item, Sicut dicit Tullius, « Nihil est in genere honesti nisi virtus, et pars virtutis : » sed sacramentum et proles non sunt virtutes, nec partes virtutis : ergo cum fides sit virtus, proles et sacramentum, non sunt in eodem genere cum fide.

Quæst. QUÆRATUR ergo, Utrum proles et sacramentum sunt in eodem genere boni ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Unum est in genere boni naturæ in quo stat natura, alterum autem est in genere boni moralis : ergo non sunt in eodem genere.

2. Item, Sacramentum deservit fidei : proles autem potius successioni : ergo, etc.

3. Item, Sacramentum non manet post matrimonium : sed bonum prolis manet : ergo et cætera.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod hæc tria dupliciter considerantur, scilicet absolute, et prout sunt bona matrimonii : si absolute unumquodque istorum in se consideretur, tunc non sunt in eodem genere. Si autem considerentur prout sunt bona matrimonii, tunc sunt bona omnia secundum formam illius bonitatis in eodem genere honesti, licet non secundum eamdem speciem honestatis.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod non sequitur, si aliquid appetitur propter aliud, quod non sit honestum : sicut enim dicit Augustinus in libro I de *Civitate Dei* : « Virtutes appetuntur propter beatitudinem : et tamen sunt in genere honesti. » Et cum dicitur, quod honestum propter se appetitur, intelligitur non per accidens : quia dicit Ambrosius super epistolam ad Galat. II, 16, quod habent quasdam innatas sibi dulcedines, quibus delectant suos possessores sincera et sancta delectatione. Unde cum per se opponatur in duobus sensibus, scilicet ad propter alterum, et ad per accidens : dicendum quod honestum appetitur per se, id est, non per accidens : et tamen propter alterum : et ita appetuntur omnia tria bona matrimonii.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod proles non est bonum matrimonii, ut patet hic ex *Littera* posita : sed potius proles prout stat sub pietate in qua suscipitur et educatur, ut fiat in ea propagatio religionis, sicut et carnis : et hoc modo habet in se formam honesti. Unde in quantum bonum est, in genere est honesti.

AD ALIUD dicendum, quod licet nihil sit in genere honesti essentialiter, nisi virtus et partes virtutis, tamen unumquodque refertur ad honesti genus, in quantum participat virtutem et partem virtutis : et hoc modo non essentialiter, sed per formam boni matrimonii refertur ad genus virtutis sacramentum et proles. Ad 3.

AD ALIUD patet solutio per ante dicta. Ad quæst.

AD OBJECTUM contra dicendum, quod aliud est proles, et aliud est bonum prolis, ut prius patuit. Et in prole quidem stat natura, sed in bono prolis stat bonus mos religionis. Ad 1.

AD ALIUD dicendum ut prius, quod proles non nisi per substantiam deservit successioni, et per habitum deservit religioni. Ad 2.

AD ULTIMUM dicendum, quod bonum prolis manet postea quod est in diverso subjecto quam sit subjectum matrimonii : sed fides et sacramentum non ideo per accidens manent : et ex hoc quod unum manet post, et alterum non, non sequitur, quod sit in eodem genere. Et est instantia : quia filius manet post patrem sæpius, et tamen est in eodem genere et specie cum patre. Ad 3.

ARTICULUS III.

Quod bonorum matrimonii sit præstantius ?

Tertio, Quæritur de comparatione istorum bonorum.

Videtur autem, quod *bonum prolis* sit substantialius matrimonio et melius : quia

1. In *Littera* dicitur, quod hoc est principale, propter quod institutum est

matrimonium : ergo et substantialius et melius.

2. Item, Hoc videtur per verbum Adæ, Genes. II, 24 : *Erunt duo in carne una.* Videtur enim ex hoc, quod causa finalis matrimonii est bonum prolis potius, quam aliquid aliorum : et hoc etiam ante finem præcedentis distinctionis expresse habitum est in *Littera.*

Hoc etiam accipitur ex verbis Tobiæ, VIII, 9, qui dixit : *Et nunc Domine, tu scis quia non luxuriæ causa accipio sororem meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione,* etc.

3. Item, Ad hoc ordinatur benedictio matrimonii, quando dictum est : *Crescite, et multiplicamini* [1] *:* hoc enim non potest intelligi nisi de bono prolis : ergo, etc.

4. Item, Hoc solum est finis desiderii naturalis, quod petit salvari in simili : ergo ipsum est substantialius et principalius.

Sed contra. In contrarium hujus est, quia

1. Quod ducit ad optimum, est optimum : sed sacramentum ducit ad optimum, quia ad intelligendam conjunctionem fidelium in uno spiritu cum Deo, et naturarum in una persona Christi, quæ meliora sunt omnibus filiis : ergo videtur, quod ipsum sit optimum.

2. Item, Id quod essentialius et generalius efficitur in omni matrimonio, videtur esse optimum suum bonum : sed hoc est sacramentum, hoc enim in omni matrimonio est, etiam quando violatur fides : ergo videtur, quod illud sit suum principale bonum.

3. Item, In omnibus naturalibus et moralibus causis quas Philosophi considerant, semper principalis effectus causæ alicujus judicatur, quem semper et ubique consequitur : sed bonum sacramenti sic se habet ad matrimonium : ergo ipsum est principale.

4. Item, Quod nomine et essentia simillimum est causæ, illud est effectus ejus essentialior et principalior : sed bonum sacramenti nomine et essentia inter ea simillimum est matrimonio : ergo ipsum est essentialior et principalior effectus ejus : ergo et principalius bonum et essentialius. Prima constat per se. Secunda autem probatur per hoc, quod utrumque dicitur signum sacrum, et utrumque est individuitas quædam : et hoc probatum est supra [2] : et sic constat propositum.

Videtur autem ulterius *bonum fidei* esse principale : quia

1. Si aliqua dicuntur bona, melius est id quod essentialius est bonum : sed fides essentialius est bonum, quia est virtus quædam in genere honesti, et alia non sic : videtur ergo, quod fides est principalius bonum matrimonii.

2. Item, Efficiens causa matrimonii obligat directe ad fidem, et alia non respicit nisi ex consequenti : ergo videtur ipsa principalius effici a matrimonio : ergo est bonum principale.

3. Item, Intelligantur alia duo bona non esse, scilicet sacramentum et proles, adhuc erit matrimonium : sed intellecta fide non esse secundum habitum et actum, solvitur matrimonium : ergo fides est essentialius bonum matrimonii, quam sacramentum et proles. Probatur autem hoc : quia pactione conjugali non existente, non est matrimonium : et pactio conjugalis non erit, nisi fides sit secundum habitum saltem et debitum, licet non sit secundum actum.

Responsio. Dicendum, quod principalius bonum matrimonii dicitur tripliciter, scilicet majus et principalius ab instituente intentum, et communiter etiam intentum ab utentibus matrimonio : et sic *bonum prolis* est principalius bonum matrimonii. Aliter dicitur principalius bonum quod essentialius participat naturam bonitatis : et sic *fides* est essentia-

[1] Genes. I, 28.

[2] Cf. Supra, Dist. XXVI.

lius bonum et principalius. Tertio modo dicitur principalius quod essentialius et ultimius consequitur matrimonium : et sic *bonum sacramenti* est principalius bonum. Et ita diversis considerationibus nihil prohibet quodlibet istorum esse principalius.

Et per hoc patet solutio ad omnia primi ordinis argumenta : quia omnia illa considerant intentionem instituentis, et communiorem observantiam utentium matrimonio.

Ad object. 1. Ad id autem quod objicitur pro secunda parte, dicendum ad primum, quod id quod ducit ad optimum, est duplex, scilicet ducens cognitive, et motive : sicut scientia ejus quod est sursum, et leve, differenter ducunt sursum. Quod autem ducit sursum motive ad optimum, hoc est optimum : sed hoc modo non ducit ad optimum sacramentum, quod est bonum matrimonii, sed cognitive tantum.

Ad alias object. Ad sequentia est concedendum : sed non omne sacramentum est principalius bonum, nisi modo determinato.

Et per hoc patet solutio ad omnia quæsita.

ARTICULUS IV.

An ista bona conveniant matrimonio in quantum est in remedium ?

Quarto quæritur, Utrum conveniant matrimonio secundum quod est in remedium, vel secundum quod est in officium ?

Videtur autem, quod secundum quod est in officium : quia

1. Ut dicit Tullius, « Officium est communis actus personæ secundum instituta patriæ : » video autem, quod matrimonii officium exercetur in actibus his : si enim accipiatur secundum quod est officium naturæ, elicitur proles : et si in comparatione conjugis, elicitur fides : et si in comparatione futurorum et divinorum, elicitur sacramentum : nihil autem horum est secundum quod est remedium : ergo non conveniunt ista ei secundum quod est in remedium, sed secundum quod est in officium.

2. Item, Si non esset peccatum, adhuc matrimonium esset habens hæc tria : sed tunc non esset nisi in officium : ergo videtur, quod ista conveniunt ei secundum quod est in officium.

3. Item, Officium sonat in effectivum utilitatis : sed matrimonium efficit illas utilitates : ergo hoc competit ei secundum quod est in officium, quia omne officiosum est alicujus utilitatis effectivum.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Dicitur in *Littera*, quia actus matrimonii conjunctus est concupiscentiæ, per hæc bona excipitur ne ruat in præceps : sed secundum quod excipitur, est in medicinam : ergo per hæc bona excipientia coitum, est in medicinam. Quod autem sit in medicinam secundum quod concupiscentia in eo excipitur, probatur ex hoc quod non indiget exceptione secundum quod est in officium : et sic constat propositum.

2. Item, Omne quod medicatur per excusationem, oportet habere adjuncta bona, per quæ malum excusatur et curatur, per modum medicinæ : sed matrimonium medicatur per excusationem, in quantum est in medicinam : ergo secundum quod est in medicinam, oportet habere adjuncta bona, per quæ excusetur et medicetur.

Responsio. Dicendum, quod illa tria bona efficiuntur a matrimonio in quantum est in officium, sed adjunguntur ei secundum quod est in remedium : quia aliter nullatenus coitum excusarent : unde de plano concedendæ sunt primæ rationes. Solutio.

Ad id autem quod contra objicitur, di- Ad object. 1.

cendum quod excipit concupiscentiam non per bona quæ efficit in quantum est in medicinam, sed quæ habuit a prima institutione, et faciunt ipsum honestum, etiam postquam ingressa est concupiscentia.

Ad object 2. Ad aliud de plano concedendum est, quod habet adjuncta sibi bona in quantum medicatur, sed non facit ea in quantum hujusmodi, sed potius utitur factis ab ipso ad excusationem concupiscentiæ carnalis, quæ alias esset mortale peccatum, nisi honestate horum bonorum excusaretur.

ARTICULUS V.

An hæc bona matrimonii habeat omne matrimonium?

Quinto quæritur, Utrum hæc bona habeat omne matrimonium quarumcumque personarum?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Omnium personarum est matrimonium secundum quod est in officium : et ipsum efficit hæc bona in quantum hujusmodi est : ergo videtur, quod matrimonium omnium personarum habeat hæc omnia.

2. Item, In omni matrimonio personarum aliquarum est individuitas quæ de se significat fidelis animæ cum Deo societatem, et carnalis commixtio quæ significat naturarum unionem. Item, sequitur procreatio prolis. Est etiam fides in reddendo debitum : ergo ista sunt matrimonii generaliter accepti prout est omnium personarum.

3. Si forte dicas, quod infideles non habent sacramentum, quia non intelligunt ipsum. Contra : Si nullus intellexisset circumcisionem datam esse in signum, nihilominus tamen in signum esset : ergo similiter est de sacramento matrimonii : ergo responsio nulla videtur.

4. Item, Primus status in homine omnem statum antecedebat : ergo omnis alius status ab eo initium accepit : sed hæc tria conveniebant matrimonio secundum quod institutum fuit in paradiso : ergo quilibet status hominum secundum hæc tria accepit matrimonium.

In contrarium hujus est, quod — Sed contra.

1. In matrimonio infidelium non est omnino impossibilitas divisionis : ergo non est ibi omnimoda individuitas : ergo non est ibi bonum sacramenti perfectum.

2. Item, Fides est in hoc quod non conjungitur alteri : sed casus potest contingere, quod absoluta a viro infideli alii potest conjungi : ergo videtur, quod nec bonum fidei sit ibi perfectum.

3. Item, Proles non est bonum matrimonii, ut videtur dicere *Littera*, sed potius pie suscepta et religiose ad cultum Dei enutrita : sed nullam talem prolem suscipiunt infideles : ergo videtur, quod numquam bonum prolis per suum matrimonium acquirunt.

Responsio. Dicendum, quod hæc tria bona matrimonio fidelium et infidelium per prius et per posterius conveniunt : fidelium enim matrimonio conveniunt perfecte et integre, et matrimonio infidelium conveniunt imperfecte, sicut manifeste probant tres ultimæ rationes : quia non sunt ibi ista tria bona perfecte : est enim ibi sacramentum habitualiter, fides mobiliter, quia moveri potest et mutari, et bonum prolis materialiter tantum. — Solutio.

Dicendum ergo ad primum, quod licet sit in omnibus in officium, non tamen est officium secundum leges Christi, sed tantum secundum politegias et civilitates ordinatur : et ideo efficit ista imperfecte : quia principia et jura super quæ fundatur, sunt imperfecta. — Ad 1 et 2.

Per hoc patet solutio ad sequens.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod habitualiter in talibus est signum, ut prius dictum est, et est solubile : et ideo imperfecta est ibi individuitas.

Ad 4. Ad ultimum dicendum, quod omnis status quantum habet æquitatis, tantum sumit a primo statu : tamen persuasione hominum multa sunt depravata : et ideo perversis et imperfectis juribus nihil perfecte efficitur : sed in fide Christi omnia perfecte sunt : et ideo in matrimonio fidelium hæc tria sunt perfecte.

ARTICULUS VI.

An ista bona conveniant matrimonio in quantum initiato, vel rato, vel consummato?

Sexto quæritur, Utrum ista tria conveniant matrimonio in quantum est initiatum, vel in quantum ratum, vel in quantum consummatum? Dicitur enim a quibusdam *initiatum* per consensum de præsenti, *ratum* per traductionem, et *consummatum* per carnalem commixtionem : vel *initiatum* per sponsalia, *ratum* per consensum de præsenti, et *consummatum* per copulam carnalem.

Videtur autem, quod duo istorum sint matrimonii initiati : quia ibi est sponsio fidei, et individuatis : ergo sacramentum et fides sunt matrimonii initiati.

Item, Videtur, quod hæc duo sint rati : quia hoc expresse fidem facit, et individuitatem animorum : ergo videtur, quod hæc duo sint matrimonii rati.

Bonum autem prolis non videtur esse nisi consummati : quia non nascitur proles sine commixtione carnali : et hæc non est nisi in consummato : ergo, etc.

Item, Ulterius videtur quod nec perfectum bonum sacramenti : quia supra dictum est, quod non est dubitandum illam mulierem non pertinere ad matrimonium, quæ non experitur carnalem concubitum : et dictum est ibi, quod hoc intelligitur quantum ad significationem : ergo significatio non est complete nisi matrimonii consummati : et sic habetur propositum.

Item, Ulterius videtur quod nullum istorum est matrimonii initiati : quia cum initiatur matrimonium per sponsalia, matrimonium non est : sed ubi non est matrimonium, nullum bonorum matrimonii est : ergo initiati matrimonii nullum est bonorum matrimonii.

Responsio. Dicendum, quod tria plenissime sunt matrimonii consummati, et sunt minus plene rati : quia ibi est fides, et imperfecta significatio, et bonum prolis in exspectatione si velint carnalem commixtionem : sed in initiato, si per sponsalia dicatur initiari, non est aliquod istorum bonorum, sicut ultima probat objectio. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod ibi est sponsio istorum, sed non essentia et veritas.

Ad omnia alia patet solutio per dicta.

ARTICULUS VII.

An bonum nuptiale sit tripartitum?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, post initium, ad verba Augustini : « *Nuptiale bonum tripartitum est*, etc. »

Quæritur enim hic, Penes quid sumitur numerus boni nuptialis?

Videtur enim esse majoris divisionis :

1. Sicut enim fides est in conservatione thori, ita justitia est in redditione debiti : ergo videtur, quod justitia sit unum de bonis nuptialibus.

2. Item, Aristoteles probat, quod ideo homo est animal conjugale, quia non sufficit sibi in operationibus : sed cum

duo conferunt opera in unum operantes sufficiunt : ergo sufficientia operum est unum bonum : ergo plura bona.

3. Item, Est ibi concupiscentiæ medicina utriusque conjugis : et hoc est optimum bonorum : ergo videtur, quod plura.

4. Adhuc, In Proverbiis, xxxi, 10 et seq., multa et plurima bona ponuntur fortis mulieris, in qua confidit cor viri sui : ergo videtur, quod male coarctatur ad trinitatem.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod *nuptiale bonum* dicitur illud bonum solum quod consequitur semper, vel frequenter ex his quæ essentialiter constituunt matrimonium et consummant ipsum : ex hoc enim quod est copula duarum personarum legitimarum unitarum in individuam vitam, et unum corpus effectarum, consequuntur hæc tria : ex unione enim animorum est consequens fides, et ex ipsa individuitate vitæ consequitur sacramentum, et ex unione corporum sequitur proles.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod justitia non immediate consequitur essentiam matrimonii, sed mediante fide : quia fides est causa quare conservatum corpus ab alio exhibet conjugi.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet hæc possit esse una de causis quare homo inter cætera animalia est conjugale animal, et contrahens conjugium, tamen non potest esse bonum effectum a conjugio, sed ordinatur ad bene esse.

Infra tamen considerabimus quare homo est animal conjugale solum.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod multæ sunt laudes probæ mulieris ex virtute ejus pendentes, et non ab essentialibus matrimonii effectæ, et ideo bona matrimonii non dicuntur.

ARTICULUS VIII.

An fides secundum quod est bonum matrimonii, bene diffiniatur?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, in medio : « *In fide attenditur*, etc. »

Et quæruntur duo, scilicet quid sit fides secundum quod est bonum matrimonii? et, Quis ejus actus?

Ad primum dicit Haymo super *Apocalypsim*, quod fides dicitur et componitur a *fio, fis, factus sum*, et *dicta* : unde dicitur fides per quam fiunt dicta : ergo videtur, quod fides matrimonii conservatio sit dictorum per promissiones sibi invicem factorum in pacto conjugali.

Contra hanc autem diffinitionem objicitur : quia

1. Secundum hoc fides efficitur ex verbis de præsenti facientibus matrimonium : ergo non efficitur ab ipso matrimonio : sed fides quæ est bonum matrimonii, ponitur effectus matrimonii : ergo videtur, quod fides male sit diffinita.

2. Item, Secundum Philosophos fides est conceptio in quam consentit intellectus propter adjutorium rationis : dicit enim Aristoteles, quod « opinio juvata rationibus fit fides, » et Boetius dicit, quod « argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidem : » sed in conjugio nullo hujusmodi sunt rationes : ergo videtur, quod in conjugio nulla sit fides.

Si forte dicas, quod fides est ibi virtus. Contra : Aut est virtus cardinalis, aut virtus theologica. Non cardinalis : quod per inductionem patet : ergo theologica : sed illa fides non intendit nisi in Deum : ergo non est inter conjuges ad invicem : ergo non est bonum matrimonii.

Si forte quis velit dicere, quod ibi est fides, sicut Apostolus ad Roman. xiv, 23, dicit : *Omne quod non est ex fide, pecca-*

tum est. Contra : Glossa dicit, quod ibi fides dicitur conscientia : sed constat, quod conscientia non est unum de bonis matrimonii : ergo nec fides.

Solutio. Responsio, quod fides sumitur primo modo secundum quod fiunt dicta : et bene concedo, quod dicta sunt nuptialia pacta per verba de præsenti : et dicta sumuntur large ad omnem modum quo nuptialia pacta fieri possunt.

Ad id autem quod contra objicitur, dicendum, quod non efficitur fides immediate a dictis, sed mediante matrimonio : et hoc probatur sic : Esto enim, quod verba alicujus pacti matrimonium non efficiant, quæro utrum teneantur tunc sibi fidem servare? Constat, quod non : igitur matrimonio posito ponitur fides, et destructo destruitur : ergo matrimonium est fidei istius, quæ idem quod fidelitas est, immediata causa.

Et sic patet solutio totius disputationis.

ARTICULUS IX.

Quis sit actus hujus fidei?

Secundo quæritur, Quis sit actus hujus fidei?

Et dicit in *Littera*, quod ad fidem pertinet ne post vinculum conjugale cum alio vel alia coeatur.

Sed contra hoc objicitur : quia

1. Plus continetur in fide, quam hoc quod dicit : fidelitas enim in commisso duo importat secundum leges humanas, scilicet ne detur alteri, et ut reddatur mihi quando voluero : ergo similiter est in fidelitate conjugum : ergo non continetur tantum, quod custodiant se ab aliis, sed etiam ut communicent se sibi.

2. Item, Apostolus, I ad Corinth. vii, 5 : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus.* Ergo fraus est subtrahere debitum : sed fraus est contraria fidei : ergo in fidelitate continetur communicatio corporis, et solutio debiti.

3. Item, Principalius in fide continetur solutio debiti, quam custodia ab adulterio. Probatio. Non posse dare alteri rem aliquam causatur ex eo, quia alius est in possessione illius rei : ergo a simili et in fide matrimonii quod custodit se conjugatus ab alio, causatur ex hoc quod est conjugis sui : ergo cum istud principalius sit, videtur quod istud principaliter debuit ponere : peccat ergo quando ponit secundarium.

4. Item, Hoc expresse continetur, I ad Corinth. vii, 4, ubi dicit Apostolus : *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir : similiter autem et vir*, etc. Cum igitur hoc faciat obligationem fidei inter eos, videtur quod hoc sit principale in fide : ergo potius de hoc quam de alio debuit facere mentionem.

Ulterius videtur, quod neutrum horum sit fidei : quia

1. Unus numero actus non potest esse duarum virtutum proprius : sed actus continentiæ conjugalis est cum alio non coire : ergo videtur, quod non sit actus fidei.

2. Item, In nulla natura hujus invenitur simile, quod actus unus sit per se duarum naturarum : ergo nec in moribus debet ita fieri, cum dicat Tullius in fine I *Rhetoricæ*, et Aristoteles in libris *Ethicorum*, quod virtus movet ad actus sicut natura.

Si forte tu dicas, quod similiter est hic : quia iste actus est unius per se, et alterius per accidens : sicut calor quando contra frigus confortatur per hoc quod aperit poros, per quos undique frigus ingrediatur et constringit. Contra : Actus iste cum sit circa materiam continentiæ et circumstantias, continentiæ conjugalis per se erit : ergo non erit fidei secundum se nisi secundum accidens : sed per id quod convenit alicui per accidens, nunquam potest determi-

nari : ergo fides per actum istum determinari non potest : nihil ergo est quod dicit Augustinus in *Littera*, quando determinat fidem.

Solutio. SOLUTIO. Dicendum, quod sicut dicit Augustinus, ita se habet veritas : sed bene concedo primam partem objectionum, scilicet quod principalius quod est fidei, est subservire invicem obsequio corporis : et hoc quod dicit Augustinus, est sicut consequens ad istud.

AD ID autem quod objicitur contra, dicendum quod consequens est magis manifestum quoad plures : et ideo Augustinus fidem declarat per illud.

AD HOC autem quod posset objici, quod quælibet res determinari habet per essentialia sibi, et non per consequentia : et ita peccat Augustinus quando hoc non facit. Dicendum, quod est rei determinatio duplex : in se, et quoad nos : sive diffinitive, et exemplariter. Et primo modo verum est, quod habet determinari per essentialia priora : secundo autem modo per consequentia manifestiora nobis : et ita facit hic Augustinus, quia non diffinit, sed exemplariter manifestat actum fidei.

Ad 1. AD ID autem quod ulterius objicitur, dicendum quod quando una virtus formalis est ad aliam, tunc nihil prohibet unum actum esse utriusque, unius sicut imperantis et dirigentis, alterius autem ut elicientis et exsequentis : et sic est hic : quia fides hic imperat reddere primum et consequentem actum : sed continentia conjugalis exsequitur.

Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod in natura est similiter : virtus enim cœli movet virtutes elementales, et regit eas, et illæ exsequuntur : et virtus universalis in homine movet et regit particulares. Sed id quod proponitur in objectionibus, tenet quando virtutes sunt æque particulares, vel æque universales : et hoc non est hic : quia fides in ratione est, et sicut forma quædam ambit concupiscibilem, ut secundum promissum sit fidelis in communicando conjugi corpus, et custodiendo ab altero. Et hoc patet tali signo : si enim quæratur a discreto conjuge, quare communicet se conjugi ? dicet quia fidem tenetur servare in promisso : et ita facile patet qualiter fides quasi ratio formalis est ad actum qui elicitur a continentia conjugali.

Et per hoc patet solutio ad totum : non enim per accidens est actus iste alterius virtutis, sed per se secundum diversas rationes virtutis.

ARTICULUS X.

An proles secundum substantiam sit bonum matrimonii, vel secundum bonitatem ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, paulo ante finem : « *In prole ut amanter suscipiatur*, etc. »

Videtur enim hoc esse falsum :

1. Bonitatem enim prolis non operatur sacramentum matrimonii, sed substantiam : ergo videtur, quod proles secundum substantiam sit bonum matrimonii, et non secundum bonitatem quæ ponitur circa prolem.

2. Adhuc, Videtur quod cadit in præcepto Domini, quando dixit, Genes. I, 28 : *Crescite*, etc. Constat enim, quod hoc intellexit de multiplicatione secundum numerum : ergo videtur, quod proles non nisi per numerum, et non per meritum sit effectus matrimonii : ergo nec bonum : quia non est aliquid bonum matrimonii, nisi per hoc quod efficit ipsum.

3. Item, Hoc videtur accipi ex verbis Adæ, ubi dicit : *Erunt duo in carne*

una [1] : et non dicit, in merito uno, secundum quod exponitur de una carne pueri : ergo videtur, quod proles secundum carnem, et non secundum meritum est bonum matrimonii.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod

1. Habetur in sequenti capitulo in *Littera*, ubi dicit : « Nec omnes illi etiam qui prolem recipiunt, bonum prolis habent, etc. » Patet enim ibi, quod non dicitur *bonum prolis*, nisi prout est sub bonitate ad religionem pertinente.

2. Item, Conjugatorum non est destruere bonum effectum a matrimonio : sed, Deuter. XXI, 18 et seq., præcipitur parentibus facere lapidari filium contumacem : ergo filius contumax non fuit bonum matrimonii : ergo oportet, quod tantum bonum matrimonii sit filius stans sub bonitate religionis.

Solutio. QUOD concedendum est.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod matrimonium secundum hoc quod fundatur super cultum divinum, a fundamento habet facere per dispositionem hujusmodi bonum, licet non habeat per mixtionem carnis tantum.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod sicut dicitur, Sapient. IV, 3 : *Multigena impiorum multitudo non erit utilis.* Et ideo numquam voluit Deus iniquorum multiplicationem, sicut eis voluit religionis propagationem et multiplicationem : et ideo præcepit ut crescerent.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod sunt duo in carne una pueri, quia illam materialiter et effective operantur : sed bonitatem non operantur nisi dispositive et educative, Deus autem effective : et ideo non dicuntur ita esse in bonitate sicut in carne.

[1] Genes. II, 24.

ARTICULUS XI.

Quid sit divortium ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, sub fine : « *In sacramento ut conjugium non separetur*, etc. »

Quæritur hic de divortio : et quæruntur duo.

Primum est de divortio propter matrimonii impedimentum. Secundum autem de separatione a thoro propter fornicationem.

Circa primum autem quæruntur tria, scilicet quid sit divortium ?

Secundum, Qui sunt qui possunt denuntiare causas divortii ?

Tertium, Qualiter fiat divortium ?

AD PRIMUM proceditur sic :

Dicunt Jurisperiti, quod « divortium est separatio sacramentalis facta ob legitimum impedimentum matrimonii : » et hæc diffinitio quasi trahitur hic de *Littera*, ubi Magister dividit separationem in corporalem, et sacramentalem, ut patet *Litteram* inspicienti.

OBJICITUR autem contra hanc diffinitionem : quia

1. Sacramentaliter numquam dividuntur, qui sacramentaliter numquam fuerunt conjuncti : sed habentes legitimum impedimentum, numquam fuerunt sacramentaliter conjuncti : ergo videtur, quod numquam sacramentaliter dividuntur : ergo diffinitio nulla est.

2. Item, Cum dicitur, *Separatio sacramentalis* : aut intelligitur de sacramento matrimonii, aut de sacramento quod est bonum matrimonii. Si dicitur primum : tunc idem est separatio sacramentalis, quod separatio matrimonialis : sed ibi sunt opposita : quia matrimoniale est conjunctum in individuam vitæ

consuetudinem : ergo cum dicitur *separatio sacramentalis*, ibi est oppositio in adjecto : sicut si dicam, divisio indivisibilis. Si autem dicatur a sacramento quod bonum est matrimonii : tunc hoc magis sequitur, quia illud est indivisibilitas ipsa.

3. Item, In nulla natura vel scientia unum oppositum denominat suum oppositum, numquam enim dicitur indivisibile divisibile, et album congregans visum, vel aliquid hujusmodi : ergo nec hic unum oppositorum denominat alterum : sed separatio opposita est sacramento : ergo non potest dici *separatio sacramentalis*.

4. Ad idem objicitur per hoc quod habetur in *Littera* : quia in *Littera* dicitur, quod ad sacramentum pertinet, quod matrimonium non separetur : et ex hoc objicitur ut prius.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod hæc diffinitio posset esse melior : tamen sustineri potest.

Et tunc dicendum ad primum, quod *separatio sacramentalis* dicitur separatio vinculi sacramenti non ejus quod fuit, sed ejus quod videbatur esse antequam probaretur impedimentum : unde si etiam diffinitio sic corrigatur, ut dicatur : « Divortium est separatio eorum qui conjuncti sacramentaliter videbantur, ob legitimum impedimentum quod impedit matrimonium contrahendum, et dirimit contractum : » credo, quod melior esset diffinitio.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XII.

Qui sunt qui possunt denuntiare causas divortii ?

Secundo quæritur, Qui sunt qui possunt denuntiare causas divortii ?

1. Videtur autem secundum dicta Jurisperitorum, quod omnes prohibentur ab accusatione matrimonii extranei, si sint aliqui de consanguinitate matrimonium accusare potentes et volentes : si autem illi desunt, admittuntur vicini seniores et veraciores. Quod autem hoc ita sit, confirmatur, Extra, « Qui matrimonium accusare possunt, videtur nobis. » ubi sic scribit Cœlestinus tertius Florentino Episcopo, quod « parentes, fratres, et cognati utriusque sexus, in testificationem suorum ad matrimonium conjungendum vel dirimendum admittantur, tam antiqua consuetudine, quam legibus approbatur. Ideo enim maxime parentes, et si parentes defuerint, proximiores admittuntur : quoniam unusquisque genealogiam suam cum testibus et chartis ex recitatione majorum scire laborat : qui enim melius recipi debent, quam illi qui melius sciunt, et quorum est interesse, ita ut si non interfuerint et consensum non adhibuerint, secundum leges nullum fiat matrimonium ? Quod vero legitur, « Pater non recipietur in causa filii, nec filius in causa patris, » in criminalibus causis et contractibus verum est. In matrimonio vero conjungendo vel disjungendo, ex ipsius conjugii prærogativa, et quia favorabilis res est, congrue admittuntur. » Ex hoc accipitur, quod propinqui vel vicini si propinqui desunt, debent matrimonium quod separandum est accusare.

2. Item, Ratio videtur esse ad idem : quia non debet aliquis testificari quod nescit : sed causas matrimonii quantum ad parentelam nesciunt nisi conjuncti ab infantia, quibus nati sunt progenitores : ergo non nisi illi in hac causa possunt esse testes.

3. Item, Non noscens personam aliquam, multo minus novit genealogiam ipsius : extranei non noverunt personam : ergo, etc. : ergo testes esse non possunt.

IN CONTRARIUM hujus est, quod extra- Sed contra.

neus probans veritatem dicti sui, exceptione major est audiendus si aliquid voluerit deponere contra aliquem : sed extraneus aliquis est omni exceptione major : ergo si probat quod dicit, ipse est audiendus.

Quæst. 1. Juxta hoc ulterius quæritur, Utrum decursus temporis sive præscriptio faciat matrimonium non accusabile, etiamsi habeat legitimum impedimentum ?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Difficile est post habitam prolem matrimonium separari, et ad destructionem congregationum et civitatum ordinatur : ergo non debet admitti in jure.

2. Item, In aliis allegatur præscriptio : ergo et in matrimonio.

Sed contra. In contrarium hujus est quod habetur, Extra, de consanguinitate et affinitate, *Non debet* : ubi sic dicit Innocentius in concilio generali : « Prohibeo. » Et infra : « Et si quis contra prohibitionem hujusmodi præsumpserit copulari, nulla longinquitate defendatur annorum, cum diuturnitas temporis non minuat peccatum, sed auget : tantoque sint graviora crimina, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam. »

Sed esto, quod aliquis præsens fuit quando copulabantur aliquæ personæ, et tacuit, et postea vult denuntiare impedimentum, numquid est audiendus ?

Videtur, quod non : quia

1. Primo tacuit cum sine nocumento potuit denuntiare : ergo cum postea cum nocumento vult denuntiare, videtur quod non sit audiendus.

2. Item, Cum primo præsens existens non dixit, præsumptio est contra eum, vel potest esse, quod postea malitiose composuit : ergo videtur, quod non sit audiendus.

Sed in contrarium hujus est, quod dicitur, Extra, Qui matrimonium accusare possunt, *Cum in tua*. Et infra : « Si vero post contractum matrimonium aliquis appareat accusator, cum non prodierit in publicum, quando banna secundum consuetudinem in Ecclesiis edebantur, utrum vox suæ debeat accusationis admitti, merito quæri potest. Super quo sic duximus distinguendum, quod si tempore denuntiationis præmissæ is qui jam conjunctos impetit, extra diœcesim existebat, vel alias denuntiatio non potuit ad ejus notitiam pervenire, ut puta si nimiæ infirmitatis fervore laborans, sanæ mentis patiebatur exsilium, vel in annis erat tam teneris constitutus, quod ad comprehensionem talium ejus ætas sufficere non valebat, seu alia causa legitima fuerit impeditus, ejus accusatio debet audiri. Alioquin cum rationabiliter præsumatur, quod denuntiationem publice factam idem existens in ipsa diœcesi minime ignoravit, tamquam suspectus est procul dubio repellendus : nisi proprio firmaverit juramento, quod postea didicerit ea quæ objecerit, et ad hoc ex malitia non procedat : quia tunc etiamsi didicisset ab illis qui denuntiationis tempore siluerunt, claudi non debet eidem aditus accusandi : quoniam etsi ab impetitione hujusmodi culpa de silentio tali contracta illos excluderet, iste tamen amoveri nequiret, cum culpabilis non existat. » Ex hac decretali accipitur, quod etiamsi primum tacuit, in multis casibus postea potest matrimonium accusare.

Ulterius quæritur hic, Utrum in testimonium possunt adduci pater, mater, et fratres illorum, de quorum separatione agitur ? Quæst. 2.

Et videtur, quod non : quia

1. Testes suspecti de amore privato vel odio non admittuntur : tales autem sunt isti : ergo non debent admitti.

2. Item, Sæpe nascitur odium inter conjunges, ita quod alter conjugum induceret suos parentes ad testificandum contra matrimonium : ergo ne hoc fiat, judex parentes et consanguineos non debet recipere in testimonium.

In contrarium hujus est quod dicitur, Extra, de testibus : ubi sic dicit Alexan- Sed contra.

der tertius : « Super eo quod a nobis tua devotio postulavit, utrum viro negante se mulierem affidasse, ipsius mater mulieris, et altera mulier possint ad testimonium recipi. Taliter respondeo, quod cum mater filiæ incrementum et honorem videtur diligere, ubi vir superior est divitiis, et nobilitate, potentia vel honore, testimonium ejus videtur esse suspectum, et ideo non esse aliquatenus admittendum. » Ex hoc enim accipitur, quod alterius, scilicet conjugis pater, vel mater, inferiores existentes in divitiis et honore matrimonii, sunt audiendi : quia præsumitur, quod inviti faciunt conscientia veritatis cogente, cum libentius vellent illi viro filiam esse conjunctam, quam ab eo separari.

Quæst. 3. ULTERIUS hic quæritur, Utrum idem in hac causa possit esse accusator et testis?

Et videtur, quod non : quia si conjunctus accusatori per sanguinem habetur suspectus, multo magis idem ad seipsum comparatus, suspectus debet haberi : ergo non potest idem esse testis et accusator.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est,

1. Quod habetur, Extra, de testibus cogendis, *Præterea si testis*, etc., ubi scribit Cœlestinus Papa, quod « testes publici qui *synodales* vocantur, possunt esse testes in matrimonio : » et constat, quod iidem sunt accusatores.

2. Argumentum ad idem sumitur in decreto 35, quæst. 6, *Episcopis in synodo*. Et præcipue in apparatu decreti super eumdem locum.

Solutio. SOLUTIO. Dicendum videtur, ad hoc, quod omnes non infames personæ, id est, exceptione majores, hoc est, propter infamiam criminis non impediuntur, quantumcumque propinqui, possunt denuntiare matrimonium, si agitur de impedimento matrimonii perpetuo, quod impedit contrahendum et dirimit contractum. Si autem agitur de ipso contractu, utrum scilicet sit contractum, vel non, tunc parentes tamquam suspecti sunt reppellendi : nisi ita sit, quod parens ille qui contra matrimonium testificatur, sit inferior dignitate, divitiis, et honoribus : quia tunc probabile est, quod ille libenter vellet stare matrimonium.

DICENDUM ergo ad primum quod contra hoc objicitur, quod ipse qui objicitur, est audiendus, si probat quod dicit : sed sufficienter probari non potest, nisi per propinquos, quia extraneus in quantum extraneus, consanguinitatem eorum qui sibi extranei sunt, scire non potest : et si dicat sine assumptione consanguineorum, ipse suspectus repellitur, quia sic posset quilibet matrimonium infirmare.

AD ID quod ulterius quæritur juxta hoc, Utrum decursus temporis aliquid faciat? Dicendum, quod in talibus ubi de conscientia agitur, prescriptio non habet locum, sicut ostenditur in decretali adducta.

Ad hoc autem quod contra objicitur, dicendum quod licet sit difficile, tamen illud difficile magis est subeundum, quam contra conscientiam standum in stupro, vel quod aliquis stare in stupro permittatur : quia *arcta est via quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam*[1] : et ideo tamen non est negligenda.

AD ALIUD patet solutio per antedicta.

AD ID autem quod postea objicitur per decretalem, distinguitur satis bene quando audiendus est, et quando non audiendus est : et ideo per ipsam decretalem plena patet responsio.

AD ID quod ulterius quæritur, dicendum quod adduci possunt secundum modum qui in principio istarum solutionum est determinatus.

AD ID autem quod contra objicitur, dicendum quod ut patet in quadam decretali in objectione adducta, hoc in casu

[1] Matth. VII, 14.

isto non tenet : et hoc ideo, quia cum detrimentum sit honoris et rerum matrimonia hujusmodi separari, probabile est parentes hujusmodi separationem non affectare, et ideo nihil dicere amore filiorum : et præcipue ideo quia ipsi certius noverunt impedimenta.

2. Ad aliud dicendum, quod melius, id est, minus malum est tales separari, quam commanere, ne homicidium sequatur : et ideo judex in tali casu testes idoneos admittit.

Quæst. 3. Ad id quod ultimo quæritur, dicendum quod idem subjecto in hac causa potest esse accusator et testis, licet non idem secundum rationem : quia in veritate in tali casu contra aliquid agitur per modum inquisitionis potius quam denuntiationis vel accusationis : in tali autem modo agendi contra aliquem (ut dicitur in jure) fama accusat : et postea quæ inducuntur, sunt testes veritatis famæ : tamen quia non est hic alius homo accusans et testificans, propterea dicitur quod idem est testis et accusator.

Ad hoc autem quod contra objicitur, dicendum quod accusator hic non testificatur id quod ipse dicit, sed potius hoc quod fama clamat : et ideo est hic quædam diversitas accusantis et testificantis.

Notandum autem est hic quiddam quod in 35, q. 6, dicitur in apparatu, quod in pluribus locis valet, scilicet quod speciale est in matrimonio, quod idem potest esse accusator et testis : sicut etiam, quod non juratur in hac causa de calumnia, cum sit quasi causa spiritualis, et quod consanguinei admittuntur, et quod non omnino ibi ordo judiciarius observatur, cum denuntiatione tali facta, contumax lite non contestata possit excommunicari : et quod valet hic testimonium de ipsius auditu, et quia post publicatam attestationem testes possunt adduci.

ARTICULUS XIII.

Utrum et quando matrimonium potest accusari ?

Tertio quæritur, Qualiter fiat divortium, et quia hujus causa est accusatio, ideo quærendum est, quando matrimonium possit accusari ?

Videtur autem, quod statim ut incipit esse culpabile :

1. Hoc autem est in prima voluntate et promissione contrahendi : ergo tunc potest accusari : ergo in sponsalibus potest fieri accusatio.

2. Item, Ad idem est quod tunc accusatio facilius habet locum, et cum minori scandalo et damno contrahentium : ergo videtur, quod tunc debeat fieri.

In contrarium est, quod Sed contra.

1. Non potest accusari id quod non est : sed matrimonium in sponsalibus non est : ergo in illis non potest accusari.

2. Item, Videtur quod non possit accusari : quia sicut dicit Innocentius in concilio generali, accusatio fit per inscriptionem : sed denuntiatio fœderis matrimonii potest fieri per inscriptionem, et sine inscriptione.

3. Item, In accusatione accusans obligat se ad pœnam talionis si probare non possit quod dicit : sed in denuntiatione fœderis matrimonii nihil tale fit : ergo videtur, quod non accusatur nec accusari potest.

Ulterius quæritur : Ponamus enim, Quæst. 1.
quod duo fratres habeant duas sorores, et unus propter consanguinitatem probatam separatur a sua uxore, utrum alius eodem jure separatur a sua uxore ?

Videtur autem, quod sic : quia de similibus simile est judicium : sed istorum

matrimonia per omnia sunt similia quantum ad fœdera matrimonii : ergo si unum separatur, et reliquum erit separandum.

Sed contra. SED IN CONTRARIUM hujus est quod dicitur, Extra, de fide instruct. *Inter dilectos* : et dicit ibi Papa, quod « res inter alios acta, alii non præjudicat. »

Quæst 2. SED TUNC ulterius quæritur, Utrum possint sibi invicem debitum reddere et exigere ?

Videtur autem, quod sic : quod enim nullo jure prohibetur, licite potest exigi : sed istud (ut habitum est) nullo jure prohibetur : ergo licite potest exigi.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod conscientia remordet, quia scit se similiter judicandum : sed qui facit contra conscientiam, ædificat ad gehennam : ergo videtur, quod nec exigere nec reddere debet.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod sicut habetur ex concilio Urbani habito in Apulia : « Si duo vel tres consanguinitatem jurejurando firmaverint, vel ipsi forte confessi fuerint, conjugia dissolvantur : si vero neutrum contigerit, Episcopi eos per baptismum, per fidem Christi, per Christi judicium in vera obedientia obtestentur quatenus palam faciant utrum se, sicut fama est, recognoscant esse consanguineos : si negaverint, sibi ipsis relinquendi sunt : ita tamen, ut si aliud in conscientia habeant, se a liminibus Ecclesiæ, a corpore et sanguine Domini, a fidelium communione noverint segregatos atque infames effectos, donec ab incesti facinore desistant : si se Episcoporum judicio segregaverint qui juvenes sunt, alia via contrahere non prohibeantur. » Ex hoc accipitur qualiter quantum ad numerum testium et inquisitionem divortium sit faciendum. Denuntians autem matrimonium potest hoc facere dicto vel scripto per hujusmodi verba : « Ego enim dico vel denuntio vobis, Domine, quod matrimonium N. et B. stare non potest, quia sunt consanguinei in tali gradu. » Si autem alia est divortii causa, ipsam debet apponere in libello. Adhuc autem de consanguinitate et affinitate libellum tenetur dare accusato, ut sciat quis impetit et qualiter possit respondere.

Ad 1 et. Hoc habito, respondendum est ad primum, quod matrimonium non potest accusari nisi quando est, et ideo in sponsalibus accusari non potest : sed potest fieri denuntiatio impedimenti simplex sine probatione per testes, nisi forte sponsalia juramento sint firmata : quia tunc propter juramenti obligationem tenetur ad probationem.

Ad object. AD ARGUMENTUM autem quod contra hoc est, dicendum quod matrimonium non incipit : quia nulla pars ejus tunc est, sed tantum dispositio ad ipsum, sicut supra habitum est, cum de *sponsalibus* disputaretur.

Ad object. AD ALIUD dicendum, quod denuntiatio consanguinitatis fieri potest, sed non accusatio matrimonii, quia non est.

Ad object. AD ID quod ulterius quæritur, Utrum accusari possit ? Dicendum quod non proprie : sed *accusatio* sumitur hic extenso nomine pro denuntiatione : et per hoc patet solutio ad sequens.

Ad quæst. AD HOC quod ulterius quæritur, dicendum quod non debet alius frater propter hoc a sua uxore recedere : quia sæpe humanum fallitur judicium, quod procedit secundum allegata : et ideo non oportet de hoc similiter judicare.

Ad ... AD HOC autem quod objicitur de conscientia, dicendum quod aut est scientia de consanguinitate, aut opinio, aut nihil talium habet in conscientia. Si primo modo, nec reddere potest, nec exigere. Si secundo modo, reddere potest, sed non exigere.

Et per hoc patet solutio ad totum.

De separatione autem a thoro infra erit quæstio in loco proprio.

B. *De duplici separatione.*

Separatio autem gemina est, corporalis scilicet, et sacramentalis. Corporaliter possunt separari causa fornicationis [1], vel ex communi consensu causa religionis, sive ad tempus, sive usque in finem. Sacramentaliter vero separari non possunt dum vivunt, si legitimæ personæ sint. Manet enim vinculum conjugale inter eos, etiamsi aliis a se discedentes adhæserint. Unde Augustinus : Usque adeo manent inter viventes semel inita jura nuptiarum, ut potius sint inter se conjuges etiam separati, quam cum aliis quibus adhæserunt [2]. Item [3], Manet inter viventes quoddam conjugale vinculum, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre : sicut apostata anima velut de conjugio Christi recedens, etiam fide perdita, sacramentum fidei non amittit, quod lavacro regenerationis accepit. Redderetur enim redeunti, si amisisset abscedens. Habet autem hoc qui recesserit ad cumulum supplicii, non ad meritum præmii. Item [4], Quibus placuit ex consensu ab usu carnalis concupiscentiæ in perpetuum continere, absit ut vinculum inter illos conjugale rumpatur, imo firmius hæret, quo magis ea pacta secum gerunt : quæ charius concordiusque servanda sunt, non voluptariis corporum nexibus, sed voluntariis [5] animorum affectibus.

Et attende, quod tertium bonum conjugii dicitur sacramentum : non quod sit ipsum conjugium, sed quia ejusdem rei sacræ signum est, id est, spiritualis et inseparabilis conjunctionis Christi et Ecclesiæ [6].

[1] Matth. v, 32 : *Ego dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari*, etc. Cf. etiam, Matth. xix, 7.

[2] S. Augustinus, Lib. I de Nuptiis et concupiscentia, cap. 10.

[3] Ibidem.

[4] Ibidem, cap. 11.

[5] Edit. J. Alleaume, *voluntatis*.

[6] Hugo, Super IV Sententiarum, cap. 5.

ARTICULUS XIV.

An matrimonium imprimat characterem?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi B, circa medium : « *Sicut apostatata anima,* etc. »

Ex hoc enim videtur, quod matrimonium imprimat characterem : quia

1. Aliter nihil valet similitudo inducta.

2. Item, Cessante causa cessat effectus : sed statim post horam primi contractus recedit et cessat effectus : ergo cessat et causa : ergo cum non cesset effectus, oportet quod aliquid sit conservans eum : sed hoc non potest esse nisi character : ergo matrimonium imprimit charactarem.

3. Item, Æterni characteris non est signum corporalis character et delebilis : sed æternam conjunctionem fidelis animæ cum Deo significat matrimonium : ergo oportet, quod hoc faciat per aliquod indelebile : hoc autem non potest esse nisi character : ergo matrimonium imprimit characterem.

4. Item, Anima conjugati transiens ab hoc sæculo, aut est distinguibilis a non conjugato, aut non. Si sic : tunc cum hoc sit character, quia nihil distinguit nisi character, matrimonium imprimit characterem. Si autem non est distinguibilis, tunc matrimonium secundum totum suum esse est corporale, et non significat aliquid manens in æternitate.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod sacramenta imprimentia characterem iterari in eadem persona non possunt : sed matrimonium potest iterari : ergo non imprimit characterem.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod non imprimit characterem.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod similitudo est in parte, et non in toto : ita quod matrimonium non sequitur simile in parte : quia sicut propter perpetuum characterem animæ apostatanti a Deo non redditur sacramentum cum redit, ita hic propter vinculum quod durat altero conjugum durante, non reiteratur matrimonium. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod quorum esse est in fieri, necesse est esse cum suis causis : sed quorum esse est post suas causas, præcipue non propinquas, possunt permanere post, et præcipue voluntarii effectus nostri : unde non tenet hoc in contractibus voluntariis. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod distinguibilis est non per characterem, sed per notitiam prioris vitæ quæ remanet apud eum et apud alios. Ad 3 et 4.

ARTICULUS XV.

An conservatio continentiæ sit de confirmantibus matrimonium et essentiam ejus?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B. paulo ante finem : « *Imo firmius hæret quo magis ea pacta,* etc. »

Videtur enim esse falsum : quia servatio hujus continentiæ non est de essentia vel confirmantibus matrimonium, sed potius de confirmantibus votum continentiæ : ergo falsum dicit in *Littera.*

Item, Videtur contrarium consummanti matrimonium : ergo non confirmat ipsum.

RESPONSIO. Dicendum, quod loquitur in *Littera* de confirmatione sanctitatis matrimonii magis quam matrimonii essentia. Solutio.

Et per hoc patet solutio ad utrumque.

C. *Hæc tria non adsunt omni conjugio.*

Et est sciendum, ab aliquibus contrahi conjugium, ubi hæc tria bona non comitantur [1]. Deest enim fides, ubi vir cum alia, vel mulier cum alio coit. Hoc ergo bonum ita conjugio adhæret, ut ex eo, si adsit, amplius commendetur conjugium : si non adsit, non inde annihiletur. Quæ enim adultera est, non ideo conjunx non est : imo si conjunx non esset, adultera non foret : non enim est adulterium, nisi cum fides thori violatur legitimi. Quod cum fit, culpa committitur, sacramentum vero non cessatur [2]. Bonum quoque prolis non omnibus adest conjugibus. Quidam enim pari voto continentiam servant. Alii pro ætatis defectu vel alterius rei causa generare non valent. Nec omnes illi etiam qui prolem recipiunt, bonum prolis habent. Nam bonum prolis dicitur non ipsa proles, vel prolis spes quæ ad religionem non refertur, imo ad hæreditariam successionem : ut cum quis hæredes terrenæ possessionis habere desiderat, sed spes ac desiderium quo proles ad hoc quæritur, ut religione informetur. Multi ergo prolem habent, qui tamen bono prolis carent : nec ideo tamen conjugium esse desinit. Sacramentum vero ita inseparabiliter conjugio hæret legitimarum personarum, ut sine illo conjugium non esse videatur, quia semper manet inter viventes vinculum conjugale : ut etiam interveniente divortio fornicationis causa, conjugalis vinculi firmitas non solvatur. Ubi vero non inter legitimas personas contrahitur conjugium, non adest illud bonum quod dicitur sacramentum : quia potest solvi talium copula, de quibus post dicetur. Quod vero conjugium sit inter eos, conjugali affectu, non tamen gratia prolis, sed explendæ libidinis causa conveniunt : nec fornicarii, sed conjuges appellentur, ostendit Augustinus inquiens [3] : Solet quæri, Cum masculus et femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec illa cum altero, nec ille cum altera faciat id : utrum nuptiæ sint vocandæ ? Et potest fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit : et

[1] Cf. Hugonem, Lib. de Sacramentis, parte 11, cap. 8.
[2] Editio J. Alleaume habet, *cassatur*, et nobis videtur melius.
[3] S. Augustinus, Lib. de Bono conjugali, cap. 5.

prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sunt, non tamen vitaverint ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere malo aliquo agant ne nascantur. Cæterum si vel utrumque, vel unum horum desit, non invenio quomodo has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec aliquam dignam honoribus aut suis facultatibus inveniat, quam in conjugio adducat, animo ipso adulter est : nec cum illa quam cupit invenire, sed cum ista cum qua sic cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium. Ecce conjuges dicuntur, qui solius concubitus causa conveniunt, si tamen prolis generationem aliquo malo dolo non vitent.

ARTICULUS XVI.

An omne matrimonium habeat bona matrimonii ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, circa medium : « *Ubi vero non inter legitimas personas contrahitur conjugium, non adest illud bonum quod dicitur sacramentum*, etc. »

Videtur hoc esse falsum : quia

1. Ibi est individuitas individuæ vitæ et consuetudinis : sed hoc sacramentum est : ergo dicitur falsum in *Littera*.

2. Item, Nullum est matrimonium quod non habet aliquod bonum : sed pono, quod tales non possint habere prolem, nec etiam fidem sibi servent : cum igitur nec sit ibi bonum sacramenti, nullum bonorum est ibi : est autem inter tales matrimonium, ut probatur infra : ergo aliquod matrimonium est, quod nullum habet bonum, quod absurdum est dicere.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod sacramentum dicitur dupliciter, scilicet habitu, et actu. In actu non est ibi sacramentum, quia non ducit in sacram rem aliquam, sed habitu est ibi : sed in *Littera* loquitur de sacramento in actu existente.

Vel melius potest dici, quod duplex est individuitas, scilicet ex eo quod præpositio potest privare actu divisionis, vel potentia. Et primo quidem modo est indivisibile matrimonium infidelium. Secundo autem modo non : quia aliquo casu contingenti dividi potest, si alter convertatur ad fidem, et reliquus sibi cohabitare nolit nisi in contumeliam Creatoris. Et hoc modo intelligit in *Littera*.

ARTICULUS XVII.

An inter illos est matrimonium, qui causa libidinis exercendæ copulantur ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, paulo post : « *Solet quæri, Cum masculus et fœmina*, etc. »

Videtur enim, quod inter tales non sit matrimonium : quia

1. In tali a muliere nullum quæritur bonum matrimonii, quod patet quærenti per singula : sed in omni matrimonio aliquod bonum quæritur : ergo videtur, quod hoc non sit matrimonium.

2. Item, Sextus pythagoricus dicit, ut infra dicetur, quod ardentior amator propriæ conjugis, adulter est : sed ille videtur esse ardentior, quia non sequitur nisi libidinem ardoris : ergo videtur, quod sit adulter.

3. Item, In *Littera* dicit, Si non contra operetur, quod tunc sit matrimonium : ergo si contra operetur, a contrario sensu non est matrimonium : ponamus ergo, quod impediat partum, tunc videtur quod solvatur matrimonium prius contractum et consummatum, quod falsum est.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod inter tales est matrimonium, sicut in *Littera* dicitur : et de hoc satis est superius inquisitum.

Ad 1. Ad hoc ergo quod objicitur, dicendum quod quæritur bonum medicinæ in tali matrimonio, et hoc non est parvum bonum : et supponuntur alia in potentia et in habitu, licet non in actu.

Ad aliud dicendum, quod illud dictum Sexti pythagorici intelligitur de ardore ferventi extra communem honestatem matrimonii, scilicet qui scienter et cum intentione utitur uxore loco meretricis et nomine, quod etiamsi non esset uxor, cum ipsa concumbere vellet. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod Magister non dicit hoc ideo, quod ipse intelligat, quod impedimentum superveniens matrimonio impediat matrimonium, vel dirimat contractum : sed quia tunc non ut conjuges, sed ut adulteri contra bona matrimonii fervent conjuges : et ipsi quidem conjuges existentes non agunt rem conjugalem. Ad 3.

Et per hoc patet solutio.

D. *De his qui procurant venena sterilitatis.*

Qui vero venena sterilitatis procurant, non conjuges, sed fornicarii sunt : unde Augustinus [1], Aliquando eousque pervenit hæc libidinosa crudelitas, vel libido crudelis, ut etiam venena sterilitatis procuret : et si nihil valuerint, conceptos fœtus inter viscera aliquo modo exstinguat vel fundat, volendo prolem suam prius interire quam vivere : aut si in utero vivebat, occidi antequam nasci. Prorsus si ambo tales sint, conjuges non sunt : et si ab initio tales fuerunt, non sibi per connubium, sed per stuprum potius convenerunt. Si vero ambo tales non sunt, audeo dicere, aut illa quodammodo est mariti meretrix, aut ille adulter uxoris.

ARTICULUS XVIII.

Quæ pænitentia debetur illis qui venena sterilitatis procurant ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Qui vero venena sterilitatis procurant*, etc. »

Quæritur autem hic de pœnitentia istorum.

1. Videtur enim, quod parricidæ sunt, vel propriorum filiorum occisores : quia qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur : sed ille dat occasionem homicidii : ergo facit homicidium.

2. Item, In exterioribus damnosius est

[1] S. Augustinus, Lib. I de Nuptiis et concupiscentia, cap. 15.

reddere terram infœcundam, quam semel eradicare segetes : ergo a simili in natura humana facere naturam sterilem majus est peccatum, quam occidere semel infantem unum vivum vel duos : graviori ergo pœnitentia puniendi sunt, quam homicidæ.

3. Item, Genes. XXXVIII, 9, dicitur de Her et Onam qui semen fundebant, quod percussit eos Dominus. Ergo adhuc videtur, quod tales sint morte puniendi vel pœnitentia gravissima.

Quæst. ULTERIUS quæritur de illis qui consilia et adjutoria dant sterilitatis, utrum sint irregulares ?

Videtur, quod sic : quia ipsi interpretatum faciunt homicidium : homicidæ autem sunt irregulares : ergo illi tales sunt irregulares.

Sed contra. IN CONTRARIUM est, quod infra habebitur, quod non sunt homicidæ nisi post puerperium formatum : ergo nec irregulares.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod magna pœnitentia est injungenda, et quod cessent, ne de cætero faciant talia : et si possunt induci, quia peccant contra matrimonium, inducendi sunt, quod de cætero non utantur matrimonio : si autem non possunt induci, non credo, quod arctari possint, ne pejora contingant.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod non est certum nasci puerum : quia dubium est de conceptione : et etiam postquam conceptum est, dubium est de animatione et partu : et ideo non directe dat occasionem talis. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod quoad hoc est gravius, quia probabiliter damnosius : sed non est majoris deformitatis in actu peccati : et a deformitatis quantitate dicuntur peccata graviora simpliciter, et ab aliis circumstantiis dicuntur esse graviora secundum quid. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod nequam erant illi ambo : sed non sequitur, si Deus illud peccatum morte punivit, quod etiam illi sint morte puniendi : quia Dominus fecit hoc ad terrorem, et Ecclesia non punit nisi contritum ad satisfactionem delicti. Ad 3.

AD ID quod ulterius quæritur, dicendum quod non sunt irregulares, quia non sunt homicidæ : et ideo falsum supponitur in objectione. Ad quæst.

E. *Quando sunt homicidæ qui procurant abortum ?*

Hic quæri solet de his qui abortum procurant, quando judicentur homicidæ, vel non [1] ? Tunc puerperium ad homicidium pertinet, quando formatum est, et animam habet, ut Augustinus super Exodum asserit [2]. Informe autem puerperium ubi non est anima viva, lex ad homicidium pertinere noluit. Dicit etiam Augustinus, quod informe puerperium non habet animam, ideoque mulctatur pecunia, non redditur anima pro anima. Sed

[1] Cf. 32, quæst. 2, cap. *Quod vero*. Nota edit. Lugd.
[2] S. AUGUSTINUS, Lib. Quæstionum Novi et Veteris Testamenti, cap. 12.

jam formato corpori anima datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine derivata. Nam si cum semine et anima existit de anima, tunc et multæ animæ quotidie pereunt, cum semen fluxu non proficit nativitati. Primum oportet domum compaginari, et sic habitatorem induci. Cum ergo lineamenta compacta non fuerint, ubi erit anima? Item, Hieronymus ad Algasiam : Semina paulatim formantur in utero : et tamdiu non reputatur homicidium, donec elementa confecta suas imagines membraque suscipiant [1]. His apparet tunc eos homicidas esse, qui abortum procurant, cum formatum est et animatum puerperium.

Expositio textus.

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, in medio : « *Nam si cum semine*, etc. »

De hoc autem, quia multum in tractatu de *Anima* est disputatum, ibi est requirendum : quia non inducitur hic nisi per accidens, nec est de materia. Possunt autem hic notari versus ad hoc utiles sic :

Semine conceptum sex primis rite diebus
Fit quasi lac, reliquisque novem fit sanguis : fat illud
Consolidat duodena dies, bis nona deinceps
Effigiat, tempus sequens producit ad ortum.

F. *De excusatione coitus, qui fit per hæc bona.*

Cum ergo hæc tria bona in aliquo conjugio simul concurrunt, ad excusationem coitus carnalis valent. Quando enim servata fide thori causa prolis conjuges conveniunt, sic excusatur coitus, ut culpam non habeat. Quando vero deficiente bono prolis, fide tamen servata conveniunt causa incontinentiæ, non sic excusatur ut non habeat culpam, sed venialem. Unde Augustinus : Conjugalis concubitus generandi gratia non habet culpam : concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum conjuge propter thori fidem venialem habet culpam [2]. Item, Hoc quod conjugati victi concupiscentia utuntur invicem, ultra necessitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicimus : *Dimitte nobis debita nostra*, etc. [3]. Ubi au-

[1] S. Hieronymus, In tomo III Epistolarum, in quæstionibus. Quæst. 4 (Nota edit. Lugd.)
[2] S. Augustinus, Lib. de Bono conjugali, capp. 6 et 7. Cf. Hugo, IV Sententiarum, cap. 4.
[3] Matth. vi, 12.

tem hæc bona desunt, fides scilicet et proles, non videtur coitus defendi a crimine. Unde in Sententiolis Sexti pythagorici legitur[1] : Omnis ardentior amator propriæ uxoris, adulter est. Item, Hieronymus[2] : Sapiens judicio amat conjugem, non affectu : non regnat in eo impetus voluptatis, nec præceps fertur ad coitum. Nihil est fœdius quam uxorem amare quasi adulteram. Qui dicunt se causa humani generis uxoribus jungi, imitentur saltem pecudes : et postquam venter uxoris intumuerit, non perdant filios, nec amatores se uxoribus exhibeant, sed maritos. Idem, In matrimonio opera liberorum concessa sunt, voluptates autem quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in uxore sunt damnatæ.

ARTICULUS XIX.

An actus reddendi debitum sit meritorius?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, F, « *Cum igitur hæc tria bona in aliquo conjugio simul concurrunt*, etc. »

Videtur enim falsum dicere : quia

1. Quod bonum est, non indiget excusatione : sed actus talis est bonum quoddam : ergo non indiget excusatione.

2. Item, Videtur quod sit meritorius : quia secundum speciem moventis informatur motus et actus : sed species sive forma moventis hic est pietas prolis et justitiæ : ergo actus est meritorius, ut videtur : et ita iterum excusatione non indiget.

3. Item, Reddens debitum, reddit alteri quod suum est : sed reddens alteri quod suum est, meretur si est in charitate : ergo conjugati reddentes sibi debitum, merentur si sunt in charitate : ergo actus talis nulla excusatione indiget.

4. Item, Absurdum est dicere actum conjugii Patriarcharum excusatione indigere : ergo videtur, quod non oporteat bona plura vel unum adesse, ut excusetur.

5. Item, Videtur quod si excusatione indigeret, tunc Apostolus, I ad Corinth. VII, 5, male diceret præcipiendo : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu*, etc. : *et iterum revertimini in idipsum*, etc.

In contrarium hujus est, quod Sed contra

1. Omnis passio deducens rationem, est turpis rationali creaturæ : quia sicut dicit Philosophus : « Ex deductione rationis sequitur mos perversus : » sed in omni coitu est talis passio : ergo omnis coitus est turpis : omne turpe nisi excusetur, reputatur crimen : ergo omnis coitus criminosus est, si non excusetur.

2. Item, Omne quod excludit actum virtutis et Spiritus sancti, indiget excusatione si non debeat esse peccatum : sed hoc facit omnis concubitus, ut habetur infra, et dicitur in Glossa super epist. I ad Corinth. VI, 17, super id : *Qui fornicatur, in corpus suum peccat.* Ergo omnis conjugalis concubitus indiget excusatione.

Responsio. Dicendum, quod omnis Solutio.

[1] Cf. 32, quæst. 4, cap. *Origo* (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. Ibidem, cap. *Sapiens* (Nota edit. Lugd.)

concubitus indiget excusatione, id est, ut adjungatur ei aliquid, quo detracto erit turpis. Et tamen bene concedo, quod quandoque est meritorius ex adjuncto illo : et hoc ideo, quia non est ex se cognitio fœminæ mala, sed ex concupiscentia adjuncta : et illa quandoque est pœna tantum, et est turpis non sicut vitium culpæ, sed sicut pœna, quæ est orta ex culpa : et propter illam indiget excusatione.

Et per hoc patet solutio ad omnia, quæ primo objiciuntur : quia actus ille ex se bonus et meritorius est, sed ex adjuncto turpem habet pœnam annexam, quæ per bonum matrimonii protegitur : quia aliter homo peccaret, qui se illi ex voluntate subderet.

Ad object. et 2. Ad id quod in contrarium est, dicendum quod ratio duplicem habet actum ad opus voluntarium virtutis vel vitii, scilicet præambulum quo ordinat res agendas, et concomitantem quo quasi inspicit exsecutionem. In coitu autem matrimonii qui fit specie boni movente, non occumbit, nec deducitur ratio quantum ad actum præambulum operi, sed quantum ad actum concomitantem opus : sed hoc non facit aliquid esse peccatum, Sed tantum subjicit pœnæ non carenti verecundia, eo quod ratio si non fuisset peccatum, semper in vi sua et dignitate remansisset.

Per hoc etiam patet solutio ad sequens.

ARTICULUS XX.

Quare ardentior amator suæ uxoris potius comparetur adultero quam fornicatori? et, Quis dicitur ardentior amator?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, Sextus pythagoricus, ibi, F, post medium : « *Omnis ardentior amator*, etc. »

Videtur enim falsum esse : quia

1. Suam cognoscit, quod non facit adulter : fervor autem coitus in utroque est æqualis.

2. Item, *Ardentior* dicit comparationem, et comparatio notat excessum, quæratur respectu cujus? Si dicitur respectu ardoris qui est in coitu qui fit bonis matrimonii moventibus, tunc ardentior erit amator qui victus concupiscentia utitur conjuge : sed hoc falsum est, quia dicit Augustinus in *Littera*, quod hoc est veniale. Si autem dicitur, quod notat excessum respectu illius qui victus concupiscentia utitur conjuge : tunc videtur, quod deberet dici *ardentissimus*, quia primus gradus est in eo qui utitur conjuge motus bono matrimonii : secundus autem in eo qui victus concupiscentia : et tertius in excedente illos.

3. Item, Videtur quod nullus coitus matrimonii sit venialis, sed omnes sunt mortales : quia actus qui ejusdem et æqualis sunt conversionis ad bonum commutabile, sunt etiam ejusdem aversionis : sed constat, quod ille mortaliter avertitur, qui utitur meretrice : ergo et ille qui utitur conjuge.

4. Item, In VIII *Ethicorum* innuit Aristoteles, quod delectatio corrumpens æstimationem prudentiæ, est vituperabilis in ethicis : sed quod ibi est vituperabile, Theologis est mortale : ergo talis delectatio est mortalis, quia est corruptiva virtutis : sed talis delectatio est in omni concubitu : ergo videtur, quod omnis concubitus est mortale peccatum.

Responsio. Dicendum, quod *ardentior* hic vocatur ardor excedens totius matrimonii concessionem et honestatem. Sub concessione autem matrimonii et honestate fervens est in positivo gradu respectu cujus notatur excessus. Solutio. Ad 1.

Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad 2. Si autem quæratur, quare talis comparatur adultero, et non fornicatori? Dicendum, quod hoc ideo est, quia fornicator non peccat in matrimonium, sed ille talis peccat : et ideo a corruptione matrimonii dicitur adulter, non a transgressione thori.

Et per hoc patet solutio ad id quod objicitur de adultero : quia non quoad hoc facit comparationem.

Ad 3. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod conversio duplex est : est enim una per rationem præambulam actui, et alia per ipsum opus. Et de conversione rationis præambulæ actui, verum est quod objicitur, scilicet quod quæ sunt ejusdem et æqualis conversionis, etc.: sed hoc non tenet hic : quia ille considerat concessionem et honestatem matrimonii, et ideo sub Deo convertitur : alius autem non considerat, nisi fœdam delectationem. Et hæc solutio valet in multis.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non corrumpit æstimationem prudentiæ delectatio matrimonii : quia prudentia præambula ordinat eam : sed actum prudentiæ opus concomitantem suspendit ad tempus.

ARTICULUS XXI.

Quando coitus est bonus ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit Hieronymus, ibi, F, ante finem : « *Non regnat in eo impetus voluntatis*, etc. »

Cum enim tria possunt esse moventia simplicia in coitu, et duo composita, eo quod tertium esse non possit : quæratur de coitu secundum quodlibet moventium, utrum sit bonus, vel malus ? et quantum bonus est, et quantum malus est ?

Est enim movens natura quæ speciem salutare desiderat, et iterum movens bonum matrimonii. Item, est movens libido : quæ sunt simplicia. Est autem movens natura cum gratia, et natura cum libidine, quæ sunt duo moventia composita.

Sit ergo primo movens natura.

Videtur autem, quod tunc sit bonus :

1. Esse enim naturale est bonum : ergo et istud.

2. Item, Dignior est actus naturæ, qui ad melius operatur : sed dignior et melior est species individuo : ergo dignior est actus operans ad speciem, quam ad individui salutem : sed coitus operatur ad salutem speciei, comestio autem ad salutem individui : ergo videtur, quod melius sit coire, quam comedere.

3. Item, Philosophi dicunt, quod coitus est res divina, in qua natura posuit abundantiam delectationis, ut fortius appetatur propter speciei permanentiam : ergo videtur, quod sit optimus et dignissimus actus.

4. Item, In aliis naturis ab homine non dubitamus, quin optimum et ultimum in eis sit generare tale alterum, quale est unumquodque eorum, sicut scribitur in secundo de *Anima* : ergo videtur, quod similiter sit in homine : igitur si moveat ad coitum natura ad speciem ampliandam et sustinendam, videtur quod non tantum non sit malum, sed plurimum bonum.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Quotiescumque id quod est superioris naturæ, inclinatur ad inferiorem naturam, ipsum secundum naturam pejoratur : et hanc quidem propositionem innuit Aristoteles in prima parte X *Ethicorum* : sed homo superiorem naturam habet, intellectualem, non organicam : ergo si operatur secundum naturam inferiorem, erit sibi operatio non secundum naturam propriam : ergo homo deturpatur in ea secundum naturam propriam : sed coire est secundum naturam inferiorem, quæ est bruti : ergo ipsa deturpat naturaliter hominem.

2. Item, Videmus Philosophos qui non peccatum hoc modo considerant ut theologus, nec etiam bona matrimonii, vituperare coitum, et laudare felicitati contemplativæ insistentes : cum igitur illi non considerant nisi naturam et naturale bonum, videtur quod coitus sit de turpibus hominum.

est. 1. ULTERIUS quæritur de bono matrimonii movente.

Videtur enim, quod movere non possit : quia

1. Malum est, quod malo permixtum est : sed bonum numquam movet ad malum : ergo nec movet ad bonum malo permixtum : sed omnis coitus est malo concupiscentiæ permixtus : ergo bonum numquam movet ad coitum.

2 Item, Virtus est arte certior, ut dicit Philosophus : ars autem finem numquam quærit via remotiori, sed propinquiori : ergo nec virtus : sed omne bonum facilius et citius consequitur bonum movens ad simpliciter bonum, quam ad permixtum turpitudine : ergo videtur, quod nullum bonorum matrimonii umquam moveat ad coitum, quia turpitudini permixtum est.

3. Item, Natura numquam movet ad aliquid in quo necesse sit deficere naturales actus : ergo cum virtus sit in modum naturæ movens, videtur quod virtus numquam moveat ad aliquid in quo necesse sit deficere virtutis actus et operationes : sed omnes virtutis actus et operationes deficiunt, dum coitus est : ergo nullum bonum umquam movet ad coitum, ut videtur.

ontra. IN CONTRARIUM hujus est,

1. Quod dicitur, Tob. III, 18 : *Virum autem cum timore tuo, non cum libidine*, etc. : ergo timor Dei et amor posteritatis movent ad coitum.

2. Item, Id quod imperat Deus speciali apparitione Angeli sacerdoti cultui insistenti, fit virtute et bono movente ad ipsum : tale autem est cognitio uxoris aliquando : ergo, etc. PROBATIO primæ est, Luc. I, 5 et seq., in conceptione Joannis Baptistæ.

ULTERIUS quæritur de libidine movente. Quæst. 2.

Videtur enim hæc semper esse mortale peccatum.

1. Dicit enim Augustinus, quod libido est improba voluntas : sed omne quod a voluntate improba causatur, est vitium : ergo omnis coitus talis est vitium : sed vitium omne detestabile est : ergo coitus talis est mortale peccatum.

2. Item, Quod nec rationem habet præambulam ordinantem, nec concomitantem, illud omnino pervertit rationem : sed talis est coitus in quo libido movet : ergo talis coitus subvertit rationem : sed omne quod subvertit rationem, est mortale peccatum : ergo omnis talis coitus est mortalis.

3. Item, Tob. VI, 17 : *Hi namque qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a se et a sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent, sicut equus et mulus*, etc. : ergo quicumque sic accipit, peccat mortaliter : sed omnis quem libido incitat, sic accipit : ergo omnis quem movet libido ad actum, peccat mortaliter.

IN CONTRARIUM hujus est, quod concubitus qui fit causa libidinis satiandæ, ponitur in quotidianis et levibus peccatis hic in *Littera* ab Augustino : ergo non est peccatum mortale. Sed contra

ULTERIUS quæritur de actu isto, quando libido movet cum natura. Quæst 3.

Videtur enim, quod hoc sit semper : quia

1. Sicut dicit Avicenna : « Nisi adsit libido in anima, non præcipit virtutibus præparantibus seminis decisionem, et extendentibus membra : » sed sine illis non potest fieri coitus : ergo nec sine libidine.

2. Item, Dicit Augustinus, quod ex concupiscentia adjuncta ad coitum innascitur originale peccatum in parvulis : sed ex omni concubitu quoad actum

concumbendi potest innasci parvulus : ergo in omni actu concumbendi est concupiscentia : ergo numquam fit concubitus sine ipsa.

3. Item, Leprosi actus digestivus numquam fit sine corruptione lepræ, eo quod ipsa vasa et humores in vasis sunt corrupti : ergo a simili in corrupto per concupiscentiam, numquam fiet actus concupiscentiæ sine corruptione libidinis : sed generativa in omnibus sic est infecta et corrupta : ergo numquam potest esse in actu sine libidinis corruptione.

Quæst. 4. ULTERIUS quæritur de illo concubitu, qui fit ex natura et bono matrimonii moventibus.

Ille enim videtur esse actus optimus :

1. Quia duplici perfectione perfectus est, scilicet naturæ, et moris : ergo optimus : sed optimi actus sunt meritorii : ergo talis actus est meritorius.

2. Item, Quidquid habet speciem boni virtutis, est ordinatum ad felicitatem : sed omnis talis actus est meritorius : ergo et iste.

Sed contra. IN CONTRARIUM autem hujus est, quod

1. Dicit Apostolus, quod impedimentum est Domino se observandi [1] : sed nihil talium est meritorium : ergo nec coitus matrimonialis.

2. Item, In *Littera* nunquam dicitur, quod sit meritorius, nec etiam Apostolus hoc dicit, sed tantum dicit, quod non peccat virgo si nubit [2] : ergo videtur, quod non habeat meritum.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod sicut procedunt objectiones, omnia ista quandoque possunt esse moventia per intentionem : quia coiens potest moveri intentione boni naturæ, vel pietatis, et religionis, vel justitiæ, vel delectatione libidinis simul et naturæ, vel bono pietatis simul et naturæ.

Sed cum sola libido movet, est ulterius distinguendum : quia aut movet fervens extra honestatem matrimonii et concessionem, et tunc quodammodo adulter est, ut paulo ante patuit. Aut fervet intra metas honestatis et concessionis matrimonii : et tunc veniale dicendum est, ut patet ex verbis Augustini in *Littera* positis. Similiter cum libido præit, et natura sequitur, et, ut puto, tunc est gravius peccatum, sed non mortale : aut libido sequitur, et tunc est minus.

HIS HABITIS, ad objecta est respondendum. Quod ergo primo quæritur, dicendum quod nullum peccatum est quando natura sic movet : et hoc, ut dicit Tullius, ordinat coitum ad honestas nuptias et certos liberos : quia aliter nullus certos liberos recognosceret : sed tamen licet non sit malum, quia non est necessarium, non tantum est malum abstinere a coitu, sicut a cibo. Et hoc duabus rationibus : quarum prima est, quia subsistentia individui est mihi magis necessaria, quam speciei in alio. Secunda autem est : quia non est verum generaliter, quod melius simpliciter sit semper magis eligendum, sed melius mihi quandoque est eligendum et ita est de cibo, et coitu. Omnes autem rationes procedunt ac si dignius et melius simpliciter semper mihi magis faciendum sit. Ad 1, 2, 3

Et per hoc patet solutio ad primam partem objectionum.

AD ID autem quod objicitur in contrarium, dicendum quod ex hoc non probatur, quod sit mala, sed potius sequitur, quod non sit hominis propria. Et ita solvit Aristoteles argumentum : quia convenit homini secundum commune, et non secundum proprium, id est, intellectum. Aliter potest dici et melius, quod descensus et delectationes inferiores fiunt duobus modis. Primus est cum ra- Ad [illegible]

[1] I ad Timoth. vii, 35 : *Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum observandi.*

[2] I ad Corinth. vii, 28 : *Si nupserit virgo, non peccavit.*

tione ordinante delectationes ipsas : et iste modus non contrariatur bono rationis. Alio modo secundum corruptionem rationis perversæ : et iste contrariatur. In coitu autem conjugali est descensus primo modo, non secundo modo.

ject. 2. Ad id quod postea objicitur, dicendum quod intellectualis natura, cujus felicitatem Philosophi laudant, dupliciter consideratur, scilicet secundum se, et secundum suum esse. Si secundum se consideratur : tunc est separata, et etiam actus suæ felicitatis est separatus. Si autem non secundum se consideratur : tunc oportet, quod inclinetur ad inferiora, ordinata tamen a ratione : quia aliter esse non habet nisi in inferiori, et secundum multiplicationem illius multiplicatur natura intellectualis, licet non ab eodem multiplicetur : quia inferior natura multiplicatur per generationem, superior autem per creationem : et secundum hoc esse differunt felicitates.

st. 1 et 2. Ad id autem quod ulterius quæritur dicendum quod primæ duæ objectiones non concludunt nisi de malo culpæ, sed non de malo pœnæ, et tale malum pœnæ est permixtum in coitu matrimonii.

3. Ad tertium autem dicendum, quod natura non movetur ad id in quo deficit essentialiter, sed sæpe movet ad hoc in quo propter unius intensionem actus potentiæ, subtrahitur ab actu alterius potentiæ : et ita fit hic : quia bonum matrimonii movet ad hoc in quo abstrahitur ab actu alterius boni et potentiæ propter vehementiam delectationis.

st. 2. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod si libido sequitur rationem, non est mortale peccatum : si autem libido prævenit et dominatur, tunc est mortale peccatum, sicut probant objectiones.

1. Ad primum autem dicendum, quod libido dupliciter dicitur, scilicet improba voluntas contra Deum, quiescens in libidinoso coitu : et de hoc procedit objectio. Est iterum libido non tam improba voluntas, sed pœna improbæ concupiscentiæ : et hæc non est omnino pervertens, sed potius rationem sequens, et ordinem rationis non corrumpens.

Ad aliud dicendum, quod hoc non tenet de libidine quæ prævenit rationem. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod Angelus loquitur Tobiæ de eo qui est ardentior amator suæ conjugis : et de illo verum est, quia Deum a mente sua excludit, quia in illo libido dominatur. Ad 3.

Ad id autem quod ulterius quæritur, dicendum quod non semper libido movet cum natura : quia sicut dicit Augustinus, libido est placentia boni commutabilis : hæc autem non semper movet concumbentem, sed potius bonum æternum vel naturale quandoque. Ad quæst. 3.

Ad objectum autem dicendum, quod vocat libidinem desiderium delectabilis in venereis : et hoc non dicitur semper libido, nisi nomine extenso : et de hoc verum dicit Avicenna, quia nisi sit desiderabile secundum corpus, corpus non disponetur ad consequendum illud. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod hoc fit ex concupiscentia pœnali, non vitiosa, ut dicit Augustinus in libro de *Nuptiis et concupiscentia*. Et ratio hujus assignatur in secundo *Sententiarum*, tractatu de *peccato originali*. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod non est simile de lepra nisi ad concupiscentiam pœnæ, quia hæc est necessaria : sed concupiscentia culpæ non est necessaria : et ideo non est simile ad illud quod pro simili est inductum. Ad 3.

Ad ultimum videtur mihi esse concedendum propter primas objectiones, quod sit actus meritorius : licet quidam aliter sentiant, de quibus modo non est curandum. Ad quæst. 4

Ad id autem quod objicitur in contrarium, dicendum quod sicut supra dictum est, hoc dicitur ratione adjuncti, et non ratione actus, quod sit impedimentum : Ad object. 1

quia si secundum se fuisset impedimentum, semper fuisset impedimentum, quod supra ostendum est non esse verum.

Ad object. 2. Ad ultimum dicendum, quod in *Littera* non dicitur propter difficultatem illius boni quod concupiscentia nititur excludere, et multæ erunt insidiæ.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XXII.

An prægnantibus sit reddendum debitum ?

Deinde quæritur de illo verbo Hieronymi, ibi, D, ante finem : « *Imitentur saltem pecudes*, etc. »

Videtur enim hoc esse irrationabile : quia

1. Matrimonium est ad medicinam, ut jam habitum est : sed medicina maxime est necessaria tempore maximæ infirmitatis : ergo matrimonium tempore maximæ concupiscentiæ : sed hoc est tempore imprægnationis, ut dicunt Philosophi : ergo tunc maxime debet ei reddi debitum. Dicunt enim Philosophi, quod tunc embrya incipiunt tangere nervos, et titillando excitant concupiscentiam : et ideo fœmina numquam tantum desiderat coitum, sicut quando est imprægnata : videtur ergo male dicere in *Littera*.

2. Item, Non perduntur propter hoc infantes : quia conceptu facto, dicunt Philosophi, quod clauditur orificium interius matricis, quod etiam acus non posset ingredi : ergo tunc non est periculum de effusione : ergo videtur, quod non ex coitu perduntur infantes.

3. Item, Non videtur simile : quia homo propter cibi delectationem et abundantiam plus cæteris animalibus appetit coitum : cum igitur matrimonium sit medicina ejus, videtur quod omni tempore possit et debeat coire : ergo non est simile de hoc quod inducit.

4. Item, Alia animalia habent conjunctionem ad alias fœminas suæ speciei : homo autem non : ergo videtur, quod nihil sit simile.

Ad hoc autem dicendum videtur, sicut dicit Avicenna in libro suo de *Naturalibus*, quod motus matricis causatur ex delectatione in coitu, propter quod etiam Pythagoras opinatus est matricem esse animal : motus autem et delectatio simul faciunt matricis dilatationem et apertionem : et tunc frequenter effunduntur semina et embrya concepta. Et hoc modo loquitur Hieronymus.

Ad primum dicendum, quod ideo tunc propter timorem magni periculi se frænare debet : si tamem utatur coitu, non peccat mortaliter.

Ad secundum dicendum, quod in veritate clauditur : sed tamen propter motum ex delectatione provenientem iterum aperitur, et præcipue ante primos quatuor menses, antequam embrya radicentur.

Ad aliud dicendum, quod hoc verum est : sed tamen ideo rationabile est ut se temperet tunc a cibo et coitu : *regnum enim cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud* [1].

Ad ultimum dicendum, quod ideo homo habet rationem, quod faciat quæ alia non faciunt animalia : et ad hoc hortatur, non præcipit beatus Hieronymus.

[1] Matth. xi, 12.

G. *De indulgentia Apostoli quomodo sit accipienda ?*

Sed si concubitus qui fit causa prolis, culpa caret : quid Apostolus secundum indulgentiam permittit ? Ita enim ait : *Hoc autem dico secundum indulgentiam* [1]. Cui enim præstatur venia, nisi culpæ ? Per hoc etiam quidam probare volunt nuptias esse peccatum. Sed, ut prædictum est, indulgentia alia est concessionis, alia permissionis. Egerat Apostolus de nuptiis, et de carnali coitu : et ad utrumque retulit illud, *Hoc autem dico secundum indulgentiam*. Indulgentur enim nuptiæ secundum concessionem, et concubitus nuptialis, qui fit tantum causa prolis. Concubitus vero qui est præter necessitatem generandi ob incontinentiam, indulgetur secundum permissionem : quia ibi est aliqua culpa, sed levis. Ideoque non jubetur, nec conceditur, sed permittitur, quia non est laudabilis, sed venialis. De hoc Augustinus sic : ait, Forte aliquis dicet, si veniam concessit Apostolus : ergo peccatum sunt nuptiæ. Cui enim venia, nisi peccato, conceditur ? Plane quod infirmitati permisit secundum veniam, audeo dicere peccatum esse : veniam namque concedens Apostolus, concubitum attendit conjugatorum, ubi est incontinentiæ malum. Incontinentiæ malum est, quod vir cognoscit uxorem etiam ultra necessitatem procreandi liberos, sed et ibi est nuptiarum bonum. Non enim quia incontinentia malum est, ideo conjugium : ubi est concubitus præter intentionem generationis, non est bonum, non propter illud malum culpabile est hoc bonum, sed illud malum fit veniale propter bonum nuptiale : quod non reprehendit Apostolus, sed malum incontinentiæ [2]. Item [3], Concubitum qui non fit causa prolis, nuptiæ non cogunt fieri, sed impetrant ignosci, si tamen non ita sit nimius ut impediat tempora quæ orationi debentur : nec immutetur in eum usum qui est contra naturam. Concubitus enim necessarius causa generandi, inculpabilis, et solus ipse [4] nuptialis est. Ille vero qui ultra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur : et hunc non exigere, sed reddere conjugi ne fornicetur, ad conjugem pertinet. Si vero ambo tali concu-

[1] I ad Corinth. vii, 6.
[2] S. Augustinus, De verbis Apostoli.
[3] Idem, Lib. de bono conjugali, cap. 10.
[4] Edit. J. Alleaume, *ille*.

piscentiæ subiguntur, rem faciunt quæ non est nuptiarum : cujus delicti non sunt nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices. Decus quidem conjugale est castitas, procreandi et reddendi carnalis debiti fides, hoc est opus nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apostolus, dicens : Non peccat virgo si nupserit [1]. Cum ergo culpabilis non sit generandi intentione concubitus, qui proprie nuptiis imputandus est : quid est quod secundum veniam concedit Apostolus, nisi quod conjuges debitum carnis exposcunt, non propaginis [2] voluntate, sed libidinis voluptate ? quæ tamen voluptas non propter nuptias cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniam. Immoderata ergo progressio secundum veniam conceditur [3]. Quocirca et hinc laudabiles sunt nuptiæ : quia etiam illud quod non pertinet ad se, ignosci faciunt propter se. Non enim iste concubitus quo servitur concupiscentiæ, agitur ut impleatur fœtus quem postulant nuptiæ. Omnino ergo in genere suo nuptiæ bonæ sunt : quia fidem thori servant, et prolis suscipiendæ causa utrumque sexum commiscent, et impietatem separationis horrent [4]. Sanctitati etiam conjugii nec conjunx infidelis obesse potest, sed potius fidelis prodest infideli, ut Apostolus docet [5]. Ex his ostenditur, quod conjuges qui causa prolis tantum conveniunt, vel qui exigentibus debitum reddunt, defendit a peccato sanctitas conjugii, bonumque nuptiale. Si enim absque peccato non posset fieri concubitus conjugalis, non præcepisset Dominus post diluvium eos copulari, dicens : *Crescite, et multiplicamini* [6], cum jam sine carnali concupiscentia non possint commisceri.

ARTICULUS XXIII.

An sit mortale peccatum tempore orationum statuto petere debitum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, circa medium : « *Si tamen non ita sit nimius ut impediat*, etc. »

1. Ex hoc enim videtur, quod mortale peccatum sit tempore orationum constituto expetere debitum.

2. Et hoc etiam videtur per illud Apostoli, I ad Corinth. VII, 5 : *Nolite fraudare invicem*, etc. : et est finis orationis. Item, Exod. XXIX, 15 : *Estote parati in diem tertium, et ne appropinquetis uxoribus vestris.* Ita dixit Moyses quando lex danda erat : ergo multo magis erit hoc servandum in Novo Testamento.

Item, Genes. VI, 18 et VII, 7, divisim ab uxoribus Noe et filii ejus præcipiuntur

[1] I ad Corinth. VII, 28 : *Si nupserit virgo, non peccavit.*

[2] Edit. J. Alleaume, *propagationis.*

[3] S. AUGUSTINUS, Lib. I de Nuptiis et concupiscentia, cap. 4.

[4] S. AUGUSTINUS, Contra Julianum hæreticum, capp. 21 et 22.

[5] I ad Corinth. VII, 14 : *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem*, etc.

[6] Genes. IX, 1.

intrare in arcam. Ergo cum Deus non præcipiat nisi rectum et justum, videtur quod faciens contrarium, peccet mortaliter : tempore ergo luctus et sacro non est reddendum debitum.

Item, Joel, II, 16 : *Egrediatur sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo.*

Item, II Reg, XI, 11 : *Dominus meus Joab, et servi domini mei super faciem terræ manent, et ego... dormiam cum uxore mea ?* Ita dixit Urias ad David. Ergo videtur, quod tempore luctus et sacro abstinendum sit.

3. Item, Per rationem probatur idem : simul enim in actu non potest esse spiritus et caro : sed tempore orationis debet esse in actu summo spiritus : ergo tunc vacandum est ab opere carnali. Quod autem tunc in actu debeat esse spiritus, probatur, Joan. IV, 23, ubi dicitur : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.*

Item, Hieronymus dicit, quod tempore orationis abstinendum est etiam a licitis, ut facilius gratia impetretur. Ergo videtur, quod illis temporibus sit mortale peccatum contra facere.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Circumstantia nulla facit peccatum veniale esse mortale : sed cognoscere uxorem propter infirmitatem, est veniale : ergo videtur, quod ex circumstantia non fiat mortale : sed tempus est circumstantia : ergo ex illo non fiet mortale peccatum, quod alias est veniale.

2. Item, Qui tenetur sine termino, statim debet solvere : sed conjugati sibi invicem tenentur sine termino : ergo statim solvere debent : ergo si petat in tempore sacro, tenetur solvere.

3. Item, Matrimonium est in medicinam : sed medicina debemus uti omni tempore morbi : ergo et in matrimonio : sit ergo instans morbus concupiscentiæ tempore orationum constituto : ergo tunc debeo uti medicina.

Solutio. Responsio. Dicendum videtur, quod incongruum est uti commixtione carnali tempore orationum constituto : sed non est mortale peccatum debitum exigere. Si autem probabiliter timeatur pejor casus, si non reddatur, dico quod alter conjugum tunc tenetur reddere, et facit hoc sine peccato, sed exigens peccat venialiter.

Ad id autem quod dicit in *Littera*, dicendum est, quod non intendit excipere a veniali peccato, sed potius ab indulgentia concessionis. Vel potest dici melius, quod notat nimium quando fervet ultra concessionem et honestatem matrimonii, qui nec eam curat, nec matrimonii honestatem, de quo supra dictum est, quod adulter est ardentior amator suæ conjugis. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod vis facienda est in verbis Apostoli : quia cum pondere dicta sunt : unde ipse per hoc quod dicit, *forte et ex consensu*, innuit quod potest esse talis instantia petendi debitum in altero conjugum, quod etiam tunc reddendum est. Quod etiam *forte* dicitur fieri, innuitur quod aliquid potest esse quare non fiat. Similiter quod *ex consensu* fit, si alter non consentit, fieri non debet, Ad 2.

Ad omnia alia quæ per auctoritates adducta sunt, dicendum quod nihil amplius probant, nisi quod tunc reddere in conjugio est veniale peccatum et exigere, et neutrum mortale. Nec Deus præcepit Noe divisim intrare, sed potius ostendit quod congruum esset.

Ad id autem quod objicitur per rationem, dicendum quod simul orare et coire non possunt conjugati, nec ad hoc tenentur : sed post coitum et ante possunt orare, quia non semper possunt coire. Infra autem habebitur in *Littera* quæ tempora orationi sint constituta. Ad 3.

ARTICULUS XXIV.

An in propria conjuge potest esse usus contra naturam? Et, An coeuntem contra usum debitum contingit peccare mortaliter?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, circa medium : « *Nec immutetur in eum usum qui est contra naturam*, etc. »

Videtur enim, quod nullus usus contra naturam sit in conjuge propria.

1. Illo enim uti quod in usum factum est, non est contra naturam : sed mulier in usum et adjutorium viri facta est : ergo ea uti non est contra naturam.

Si dicas forte, quod perversio modi coeundi est contra naturam. Contra : Dummodo coeat in vase debito nullus usus vel modus coeundi videtur esse determinatus : ergo nullus modus coeundi erit magis contra naturam, quam alius.

2. Item, Membra ad coitum pertinentia sibi proportionata sunt : ergo dummodo illa servetur proportio, non erit vis in alia dispositione corporis : si ergo vir sit subtus, vel supra, sive stando, sive jacendo, vel sedendo, sive a posteriori, sive ab anteriori conjunctus, non refertur, ut videtur.

3. Item, In quibusdam per accidens impeditur communis modus : quia propter grossitiem ventrum ventre ad ventrem conjungi non possunt, et bene conjungerentur si mulier retrorsum contra virum incurvata disponeretur : cum igitur illi propter pinguedinem debitum in alterius corpore non amiserint, videtur quod sine peccato hoc modo conjungi possunt.

4. Similiter, Contingit quandoque apostemari ventrem mulieris vel esse prægnantem, ita quod anterius non est applicabilis viro : et tunc est eadem objectio quæ prius : videtur ergo, quod nullus illorum usuum sit contra naturam.

Ulterius quæritur, Utrum sic coeuntem præter communem modum semper contingat peccare mortaliter?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Immutat naturalem usum : hoc autem Apostolus, ad Roman. I, 26, vocat *passiones ignominiæ*. Et tali nomine non censentur nisi mortaliter peccantes : ergo videtur, quod sit mortale peccatum.

2. Item, In *Littera* videtur excipere istud a veniali peccato : ergo relinquitur ex *Littera*, quod sit mortale. Dicit enim, quod nuptiæ sunt *deprecatrices* concubitus, qui non fit causa generandi, nisi mutetur in usum contra naturam : ergo a destructione consequentis,si mutetur in eum usum qui est contra naturam, nuptiæ non erunt deprecatrices : ergo talis concubitus non est veniale : ergo relinquitur, quod sit mortale.

3. Item, Aristoteles dicit, quod omni animali formatum est corpus ad coeundum : sicut camelo virga retrorsum disponitur, et ideo a posteriori coit : et quibusdam anterius disponitur, et fœminis retro, et illa coeunt saliendo per ascensiones. Sed idem Aristoteles dicit, quod vulva fœminæ disponitur ante : dicit enim, quod omnes fœminæ animalium mingunt retrorsum præter fœminam hominis : et constat, quod hoc est propter vulvæ dispositionem. Idem etiam dicit, quod virga viri radicatur super nervum cruris : ergo et vulva fœminæ disponitur ab ante, et virga viri : ergo secundum hoc applicabiles sunt anterius : ergo si aliter applicantur, mutatur modus naturæ : sed mutare modum naturalem in innaturalem, est mortale peccatum : ergo omnis modus coeundi præter illum quo mulier jacet in dorso, et vir incumbens ei jacet in ventre, mortale peccatum est.

io. Responsio. Dicendum, quod hujusmodi turpes quæstiones numquam tractari deberent nisi ad illa cogerent monstra, quæ his temporibus in confessione audiuntur.

Videtur autem dicendum, quod nihil eorum quæ facit maritus cum uxore servato debito corpore seu vase, est secundum se mortale peccatum : sed potest esse signum concupiscentiæ mortalis, quando scilicet non sufficit eis modus quem natura determinat per membrorum dispositionem, et ineunt modos brutorum animalium. Ut ergo melius intelligatur modus naturalis, et corruptio ab eo, notandum quod propter hoc quod secundum Aristotelem, solus homo est longi et lati corporis, et quod membrum virile super nervum cruris est fundatum, et membrum mulieris in fine ventris, docet natura quod debitus modus est ut mulier in dorso, vir autem in ventre incumbat ei, sicut probatum est per rationem naturalem ultimo inductam : et hoc modo facilius quam alio concipiunt mulieres, nisi impediatur per accidens. Deviatio autem ab illo minor est lateralis concubitus, et major sedentis, et major illo stantium, et maxima qui est retrorsum modo jumentorum. Et ideo quidam hunc ultimum dixerunt esse peccatum mortale, quod tamen mihi non placuit, ut alibi patuit.

1. His habitis, dicendum ad primum, quod naturale peccatum dicitur dupliciter, scilicet majus, et minus. Magis innaturale est, quando non expletur actus instrumentis ad hoc formatis a natura. Minus autem innaturale est, quando expletur actus qui non servat naturæ modum qui accipitur a membrorum naturali dispositione.

2. Ad hoc quod objicitur de proportione, dicendum quod licet proportio instrumentorum servetur, tamen non servatur proportio modi dispositionis.

et 4. Ad alia duo dicendum, quod in tali casu bene licet : quia aliter convenire non possunt.

Ad id autem quod ulterius quæritur, dico quod non est secundum se peccatum mortale. Ad quæst.

Ad objectum contra, dicendum quod loquitur Apostolus de innaturali qui est non servatis vasis debitis. Ad 1 et 2.

Similiter dicendum, quod *Littera* hic loquitur de tali modo.

Ad ultimum dicendum, quod ex hoc non probatur modus innaturalis nisi minori modo : et ille non est mortale peccatum in conjuge, ut mihi videtur. Ad 3.

ARTICULUS XXV.

An coitus procedens ultra necessitatem, sit mortale peccatum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, circa medium : « *Ille vero qui ultra necessitatem progreditur,* etc. »

Videtur enim hoc falsum : quod enim libidini obsequitur, mox nominatum conjunctum est malo : et tale est peccatum mortale : ergo etiam talis actus est peccatum mortale.

Quod si dicatur, *Littera* est in contrarium, quæ dicit, quod honestas nuptiarum hujus actus est deprecatrix : quod non esset, si esset mortale peccatum. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod non est mortale peccatum. Solutio.

Ad objectum dicendum, quod non obsequitur libidini sicut fini, sed sicut infirmitati. Et objectio procedit ac si obsequeretur ei sicut fini. Ut autem hoc intelligatur, sciendum quod infirmitati obsequitur, qui tentatione potius cogitur quam hoc velit : sed libidini obsequitur, qui more peccatoris sibi talia quærit et procurat : propter quod dicitur in VIII *Ethicorum*, quod fornicator vituperabilior est incontinente : et vocat fornicatorem qui venerea quærit more fornicum,

et incontinentem qui trahitur tentatione infirmitatis.

ARTICULUS XXVI.

Quæ sunt illa quæ Apostolus secundum veniam concessit?

Deinde quæritur, de hoc quod dicit, ibi, G, post medium : « *Quid est quod secundum veniam concedit Apostolus*, etc. »

Videtur enim, quod hujusmodi concessio sit permissio mali :

1. Permissiones autem corriguntur, ne fiant in Novo Testamento, ut patet Matth. v, 31 et xix, 7. Ergo videtur, quod hic Apostolus veniam concedere non debuit.

2. Item, Summæ perfectioni non competit permissio : sed Novum Testamentum est summæ perfectionis : ergo non fit in eo aliqua permissio.

3. Item, Secundum doctrinam Novi Testamenti est judicium : ergo quod concessum est in Novo Testamento non judicabitur : sed matrimonium est concessum, ut dicitur in *Littera* : ergo non judicabitur, quod falsum est.

Responsio. Quidam dixerunt, quod permissio mortalis fuit in Veteri Testamento in libello repudii [1], et permissio venialis in Novo in coitu qui fit causa libidinis explendæ. Sed hoc non videtur competere. Solutio.

De libello quidem repudii infra erit quæstio.

Sed his quæ non supra distincta sunt inter concessionem et permissionem suppositis, hic dicendum quod non est in Novo Testamento permissio mali per se, sed per accidens, hoc est, dicere, quod conceditur aliquid in Novo Testamento, cui plura bona adjuncta sunt : et potest incidere sibi malum, et propter malum quod potest se illo immiscere, non revocatur : et tale quidem est coitus, cui adjuncta sunt bona matrimonii et potest immiscere se libido, et propter illam non revocatur concessio. Et ideo patet, quod objectiones bene concludunt de per se malo, sed de malo adjuncto ei quod bonum est, et causa plurium bonorum, non concludunt : quia magis sunt illa bona, quam istud sit malum.

Et per hoc patet solutio ad totum.

II. *Quod non omnis delectatio carnis peccatum est.*

Sed forte aliquis dicet, omnem carnis concupiscentiam et delectationem quæ est in coitu, malam esse et peccatum, quia ex peccato est et inordinata [2]. Et nos dicimus illam concupiscentiam semper malam esse, quia fœda est et pœna peccati : sed non semper peccatum est. Sæpe enim delectatur vir sanctus secundum carnem in aliqua re, ut requiescendo post

[1] Cf. Deuter. xxiv, 1 et seq.

[2] Hugo, IV Sententiarum, cap. 4.

laborem, edendo post esuriem : nec tamen talis delectatio est peccatum, nisi sit immoderata. Sic et delectatio quæ fit in coitu conjugali, cui adsunt illa tria bona, a peccato defenditur. Videtur tamen beatus Gregorius[1] aliter sentire, scilicet quod sine peccato non possit fieri carnalis commixtio, dicens : Vir cum propria conjuge dormiens, nisi lotus aqua Ecclesiam intrare non debet. Quamvis diversæ hominum nationes de hac re diversa sentiant, et alia custodire videantur : Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriæ conjugis, et lavacri purificationem quærere, et ab ingressu Ecclesiæ paululum temperare. Nec hoc dicentes culpam deputamus esse conjugium, sed quia ipsa licita admixtio conjugis sine voluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu est abstinendum : quia voluptas ipsa sine culpa nullatenus esse potest.

ARTICULUS XXVII.

An omnis coitus sit vitium vel peccatum ? et, Unde habet illud peccatum vel vitium ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, H, « *Sed forte aliquis dicet, omnem carnis concupiscentiam,* etc. »

Videtur enim hoc esse verum :

1. Omne enim quod in passionibus est excellentissime, semper est vitium et peccatum : sed omnis coitus est hujusmodi : ergo omnis coitus est vitium et peccatum. Probatur autem prima ex ratione virtutis ethicæ, quæ in passionibus est circa medium quoad nos. Secunda autem per se patet.

2. Item, Omne quod actu avertit a conversione ad immutabile bonum, est ad minus veniale peccatum : talis autem est omnis coitus : ergo ipse est ad minus veniale peccatum.

3. Item, Omnis actus frustratus fine essentiali et naturali, vanus et malus est : sed omnis concubitus qui fit causa delectationis, est hujusmodi : ergo omnis talis est vanus et malus : ergo est peccatum. Probatur secunda per hoc, quod finis naturalis concubitus est procreatio prolis : quia ad hoc invenit eum natura, et ad hoc taliter formavit organa. Prima patet per se : quia malum nihil est nisi finis perficientis privatio.

4. Item, Animalia bruta videmus non moveri ad coitum nisi causa prolis procurandæ : cum igitur ratio sit in homine quæ magis regere debet vires inferiores in homine quam regantur in bruto, videtur quod homo tenetur ad idem vel ad plus : ergo peccat quotiescumque coit nisi cum intentione generandi.

Responsio. Dicendum ad hoc, quod non omnis carnalis concubitus est peccatum. Solutio.

Ad primum autem dicendum, quod actus non dicitur esse in medio ratione delectationis, sed ratione circumstantiarum, scilicet quando coire debet, et ubi, et cum qua, et qualiter, et hujusmodi : et ideo objectio et probatio primæ propositionis fundatur super perversam expositionem verborum Aristotelis. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod non avertit Ad 2.

[1] Cf. 33, quæst. 4, cap. *Vir cum propria* (Nota edit. Lugd.

rationem præambulam actui, sed tantum concomitantem, ut supra sæpius dictum est.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod iste actus non semper fine frustratur: quia habet finem medicinæ, et fidei thori, et sacramenti, quia horret separationem.

Ad probationem dicendum, quod iste actus est naturæ [et hominis, et secundum quod est matrimonii actus, magis accipitur ut hominis actus, quam ut naturæ: et ideo sufficit ei finis hominis. Objectio autem procedit ac si sit naturæ tantum.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod hoc contingit in quibusdam brutis (ut dicit Aristoteles) propter cibi parvitatem: unde etiam quando plus accipiunt de cibo, nisi infirmentur, tunc incipiunt sæpe saltare: et ideo etiam homo propter cibi abundantiam plus appetit quam alia. Vel dicendum, quod homo mollioris est complexionis quam alia, et ideo citius immutatur desideriis: propter quod etiam loquitur, ut dicit Avicenna: et ideo constituitur ei medicina illorum desideriorum in sacramento matrimonii.

I. *Determinat auctoritatem.*

*Hoc autem ne prædictis obviet, intelligendum est in illis qui non gratia prolis conveniunt, quorum voluptas non est sine peccato. Et vix aliqui reperiri possunt adhuc amplexus carnales experientes, qui non interdum conveniant propter intentionem procreandæ prolis. Hoc autem quoties fit, ab ingressu Ecclesiæ abstinendum est. Et quod ita intelligendum sit, Gregorius consequenter ostendit [1]. Si quis vero ita sua conjuge, non cupidine voluptatis raptus, sed tantum creandorum liberorum gratia utitur, iste profecto sive de ingressu Ecclesiæ, sive de sumendo corporis Dominici mysterio, suo est judicio relinquendus: quia prohiberi a nobis non debet accipere, qui in igne positus nesciat [2] ardere. Cum vero non amor procreandæ sobolis, sed voluptas dominatur in opere commixtionis, habeant conjuges etiam de commixtione sua quod defleant. Tunc autem vir qui post admixtionem conjugis lotus aqua fuerit, etiam sacram communionem valeat accipere, cum ei secundum præfinitam sententiam Ecclesiam etiam licuerit intrare.

[1] Cf. 33, quæst. 4, cap. *Vir cum propria.*
[2] Edit. J. Alleaume, *nescit.*

ARTICULUS XXVIII.

An cognoscens uxorem suam aliquo casu sit repellendus ab Ecclesia?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, I, post initium : « *Hoc autem quoties fit, ab ingressu Ecclesiæ est abstinendum, etc.* »

Hoc enim videtur esse falsum : quia

1. Non ejicit Ecclesia nisi excommunicatos : tales autem non sunt excommunicati : ergo videtur, quod non oportet ab ingressu Ecclesiæ temperare.

2. Item, Præter excommunicationem non videmus ab Ecclesia nisi solemniter pœnitentes ejici : solemnis autem pœnitentia non fit nisi pro crimine quo quis totam urbem commovit, sicut supra in tractatu de *pœnitentia* habitum est : cum igitur illud non sit nisi veniale peccatum, non videtur quod ab Ecclesiæ ingressu in isto casu sit temperandum.

3. Item, Sicut dicit Dionysius in *Ecclesiastica hierarchia*, in theoria *sanctæ synaxeos*, id est, communionis, quinque genera hominum ab Ecclesia tempore communionis per diaconum in primitiva Ecclesia ejiciebantur, scilicet infideles, catechumeni, energumeni, de novo conversi, et solemniter pœnitentes : sed isti in nullo illorum ordinum sunt : ergo ab ingressu Ecclesiæ propter actum matrimonii et usum non oportet temperare.

4. Item, Supra habuimus in *Littera* ex verbis Augustini, quod hoc quod conjuges utuntur se præter intentionem creandorum liberorum, ponendum in eis pro quibus quotidie dicimus : *Dimitte nobis debita nostra*[1] : ergo reputatur inter quotidiana et levissima peccata : sed propter illa numquam oportet ab ingressu Ecclesiæ temperare : ergo videtur falsum dicere in *Littera*.

5. Item, Dicit Gregorius, quod spiritualia peccata majoris sunt ponderis quam carnalia : ergo et venialia in illis majoris sunt ponderis, quam venialia in istis : ergo pro motu iræ vel superbiæ magis est temperandum ab ingressu Ecclesiæ, quam pro tali actu usus matrimonii.

Responsio. Dicendum, quod istud dictum est non propter magnitudinem reatus ostendendam, sed ad demonstrandam incongruentiam actus concumbendi ad spiritualia intelligenda et videnda quæ tractantur in locis sacris in obsequiis divinis et sacramentis : quia contemplatio divinorum esse non potest, nisi spiritu ascendente super corpus : et in coitu sub carne quasi suffocatus jacet spiritus. Nec est dictum ut ita servetur, sed potius ut moveantur carni servientes, ut humiliter se tunc retrahant a sacris locis, sed non sunt redarguendi si non fecerint. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod excommunicatio ejicit a loco sacro etiam invitum : sed hic tantum ostenditur incongruitas delectationis carnis ad contemplationem sacrorum, ut homo tunc humiliter seipsum retrahat. Ad 1, 2, 3, et 4.

Per idem patet solutio ad tria sequentia.

Ad ultimum dicendum, quod licet sint reatus majoris spiritualia quam corporalia, tamen non ita suffocant spiritum per impetum delectationis, sed remanent in vigore suo, et non habent verecundiam adjunctam : sed coitus totum enervat spiritum, ut dictum est : et ideo tunc debet se homo retrahere a contuitu divinorum. Ad 5.

Qualiter autem se debeat habere in communicando, in sequenti distinctione propriam habebit disputationem, licet hic quædam ad hoc valentia in *Littera* dicantur.

[1] Matth. VI, 12.

DISTINCTIO XXXII.

De matrimonio secundum causam finalem quantum ad fidem thori.

A. *De solutione carnalis debiti.*

Sciendum etiam est, quia cum in omnibus aliis vir præsit mulieri, ut caput corpori (est enim vir caput mulieris [1]) in solvendo tamen carnis debito pares sunt. Ideo Apostolus utrique pariter præcipit in hac causa sibi invicem subjici, inquiens : *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir : similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* [2] : quia nec mulier ad alium virum, nec vir ad aliam mulierem potestatem sui corporis habet : nec vir ad continendum, nec mulier potestatem habet sine mutuo consensu : sed alter alterius potestatem habet corporis, ut poscenti alteri non liceat alteri negare debitum. In hoc enim pares sunt, quia nec viro, nec mulieri corpus suum licet alii tradere : sed sibi invicem debitores sunt in hac causa, ne peccandi detur occasio : per quod non dominium tollitur viro, sed vitium [3]. Debent enim sibi conjugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem liberorum procreandorum causa, quæ prima est in ista mortalitate societas, verum etiam infirmitatis invicem excipiendæ ad illicitos concubitus devitandos, mutuam quodammodo servitutem : ut et si alteri eorum continentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit. Ad hoc enim neuter habet potestatem sui corporis : quod adeo verum est, ut etiam quod non filiorum procreandorum, sed infirmitatis et incontinentiæ causa expetit, vel ille de matrimonio, vel illa, non sibi alterutrum negent, ne per

[1] I ad Corinth. XI, 3.
[2] I ad Corinth. VII, 3 et 4.
[3] Cf. S. Augustinum, De bono conjugali, cap. 6.

hoc incidant in damnabiles corruptelas. Reddere enim debitum conjugale nullius est criminis : exigere autem ultra generandi necessitatem, culpæ est venialis. Fornicari vero vel mœchari, puniendi est criminis [1].

ARTICULUS I.

An conjuges matrimonialiter conjuncti, sint inter se æquales ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, « *Sciendum etiam est, quia cum in omnibus aliis vir præsit mulieri*, etc. »

Videtur enim falsum quod dicit in *Littera* :

1. In quocumque actu duorum unum est principale et agens, alterum autem secundarium et patiens, in illo illa duo non possunt esse æqualia : sed sic principalis et agens vir est in actu matrimonii, fœmina autem secundaria et patiens : ergo videtur, quod non sint æquales.

2. Item, Hoc accipitur in littera Genesis, II, 18, ubi dicit Dominus : *Faciamus ei adjutorium.* Ergo ipse est principalis, et adjuvatur ab Heva : ergo non sunt æquales.

3. Item, Philosophus dicit, quod fœmina desiderat masculum sicut imperfecta, et sicut turpe bonum : constat autem, quod imperfectum et perfectum, turpe et bonum, non possunt esse æqualia : ergo nec vir et mulier in actu matrimonii.

4. Item, Impossibile est, quod idem secundum idem sit caput ad alterum et æquale : sed in matrimonio vir est caput, ut dicit Apostolus [2] : ergo in eodem non potest esse æqualis.

5. Item, Discretio sexus est sicut generantis in alio, et generantis ex alio : quia masculus generat in alio ex semine proprio, fœmina autem ex semine alieno : sed inæqualia hæc sunt quantum ad naturæ modum : ergo contra naturam esset, quod in matrimonio redigerentur ad æqualitatem.

6. Item, Sigillatio non est æqualiter ceræ et annuli, quia annulus totam facit sigillationem, et cera tantum suscipit : sed ita se habent masculinum et fœmininum, ut dicunt Philosophi : ergo impossibile est, quod sint æquales.

7. Item, Hoc innuitur ex ipsis verbis Domini, ubi dicitur : *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui* [3].

In contrarium hujus est, Sed contra.

1. Quod dicitur, I ad Corinth. VII, 4, ut in *Littera* habetur : *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir*, etc.

2. Item, Matrimonium non facit consensus unius, sed duorum, ut supra habitum est : sed quod faciunt duo æqualia, æqualiter efficitur utriusque : ergo matrimonium efficitur æqualiter viri et mulieris : ergo et jura quæ consequuntur ex matrimonio, æqualiter sunt mulieris et viri.

Responsio. Dicendum, quod in jure matrimonii in reddendo debito et exigendo æquales sunt conjuges, sicut ultimo est probatum : sed in dispensatione domus et actibus gubernationis inæquales : quia vir in talibus est principalis, et etiam in actu generationis : et hoc probant objectiones prius inductæ. Solutio.

Unde ad primum dicendum est, quod hoc verum est in actu generationis, sed Ad 1.

[1] S. Augustinus, Lib. de bono conjugali, cap. 7.

[2] Cf. I ad Corinth. XI, 3 : *Caput mulieris, vir.*

[3] Genes. III, 16.

quoad exigendum et reddendum sunt æquales.

Ad 2 et 3. Ad aliud dicendum, quod adjutorium illud pertinet ad actum generationis, et non ad gubernationem et regimen domus.

Per hoc etiam patet solutio ad sequens.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod idem quod habet in se multa, aliqua possunt esse æqualia et inæqualia : et hoc est dicere idem, non tamen secundum idem : et ita est hic.

Ad aliud dicendum, quod contra modum naturæ esset, si æquaretur in vi generandi : quia duo æqualia in vi generandi numquam generant : quia illa vel essent ambo activa, vel ambo passiva : sed duo in generando inæqualia, in jure matrimonii possunt esse æqualia, ut jam patuit per ante dicta. Ad 5 et 6.

Et per hoc patet solutio ad omnia sequentia argumenta.

B. *Quod neuter continere valeat nisi ex communi consensu.*

Quod vero sine consensu uxoris vir continere non valeat, subditis probatur testimoniis. Ait enim Augustinus : Si dicat vir, Continere jam volo. Nolo autem uxor, non potest. Quod enim tu vis, illa non vult. Numquid per continentiam tuam illa debet fieri fornicaria ? Si alii nupserit te vivo, adultera erit. Non vult tali lucro Deus tale damnum compensari. Redde debitum : et si non exigis, redde. Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit, si non quod tibi debetur exigis, sed reddis quod debes uxori [1]. Idem, Secundum verba apostolica, etiamsi vir continere valuisset [2], et tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur : et illi Deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ concederetur infirmitati, ne in adulterium caderes. Quisquis ergo compatiens infirmitati uxoris reddit, non exigit debitum : aut si propter propriam infirmitatem ducit uxorem plangens potius, quia sine uxore esse non potuit, quam gaudens quia duxit, securus expectat diem novissimum. Idem [3], Una sola causa esse potest, qua te ad id quod vovisti, non modo non hortaremur, sed etiam prohiberemus implere : si forte tua conjunx hoc tecum suscipere, animi vel carnis infirmitate recusaret. Nam vovenda talia non sunt a conjugatis, nisi ex consensu et voluntate communi : et si præpropere factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quam persolvenda promissio. Non enim Deus exigit si quis ex alieno aliquid voverit, sed potius usurpare vetat alienum. Idem [4], Aposto-

[1] S. Augustinus, Super Psal. xlvi : et habetur, 33, quæst. 5, cap. Si dicat. Nota edit. Lugd.
[2] Edit. J. Alleaume, *voluisset*, et melius videtur.
[3] S. Augustinus, Ad Armentarium. Epist. 45.
[4] Idem, In libro de adulterinis conjugiis, cap. 12.

lus nec ad tempus ut vacent orationi, nisi ex consensu voluit conjugem carnali invicem fraudari debito. Idem, Manifestum est ita voluisse legem, fœminam sub viro esse, ut nulla ejus vota quæ abstinentiæ causa voverit, reddantur ab ea, nisi auctor fuerit vir permittendo. Nam cum ad peccatum ejusdem viri pertinere voluerit lex, si prius permiserit, et postea prohibuerit : non tamen dixit ut faciat mulier quod voverat, quia permissa jam prius a viro fuerat. Viri dixit esse peccatum, quia abnuit quod prius concesserat : non tamen mulieri ex hoc jussum dedit, ut cum prius vir ei concesserit, postea si prohibuerit contemnatur [1]. Ex his apparet, quod vir vel mulier continentiam Deo offerre non potest sine communi consensu, nec alter alteri debitum negare debet. Si vero quilibet eorum alterum a suo jure absolverit, ad præteritam servitutem numquid revocare poterit ? Hoc enim videtur Augustinus supra voluisse. Quibusdam videtur, quod mulier non discedens a domo viri, quæ viro permittente continentiam voverit vel promiserit, eodem prohibente solvere non valeat : et hoc propter dignitatem viri, qui est caput mulieris. Sed melius hoc intelligitur in tali casu, ubi vir concedit mulieri vovere continentiam, et ante votum prohibet implere. Si vero habitum mutaverit, non potest revocari, secundum illud : Qui uxorem suam velare permiserit, aliam non accipiat, sed similiter convertatur [2].

DIVISIO TEXTUS.

« *Quod vero sine consensu uxoris*, etc. »

Hic agitur de debiti solutione in qua sunt conjuges æquales.

Dividitur autem in duas partes : et in prima facit quod dictum est. In secunda, determinat tempora solutionis matrimonii, ibi, C, « *Et licet debitum*, etc. »

Et hæc sufficiant de divisione.

ARTICULUS II.

An semper et æqualiter contingat reddere debitum ?

Incidit autem primo hic quæstio triplex.

Prima est, Qualiter contingit solvere debitum ?

Secunda est, Utrum solventi hoc computetur pro perfectione sanctitatis, ut dicit in *Littera* ?

Tertia, Utrum debet solvi debitum non exigenti sive poscenti.

[1] S. Augustinus. In quæst. Numerorum, lib. IV, cap. 59.

[2] Ex concil. Remensi : et habetur, 33, quæst. 5. (Nota edit. Lugd.

Ad primum objicitur sic :

1. Ei cui solvitur debitum, necesse est quod solvatur tempore indigentiæ, quia cum sit præceptum affirmativum, obligat pro tempore necessitatis ad solvendum : hoc autem in conjuge est tempus instantis concupiscentiæ : ergo tunc ei est solvendum. Sed ponamus, quod tunc vir sit impotens propter aliquam causam quam ipse fecit sibi : ergo videtur, quod ipse peccet mortaliter tunc non solvendo.

2. Item, Solutio istius debiti valet in modum medicinæ : ergo tempore morbi adhibenda est : sed forte tunc non potest ut prius : ergo si post cognoscat, videtur quod debitum non solvat.

3. Item, Ponamus, quod vir solvit pluries, donec evaporante calido et fluente humido plus solvere non possit, et mulier adhuc instet ex incitatione concupiscentiæ : constat, quod iste non potest solvere : ergo non tenetur, quia inanis est actio quam inopia debitoris excludit : ergo videtur, quod non semper contingit solvere debitum.

4. Item, Objicitur de his qui exercitiis exsiccant et infrigidant se, quod non possunt frequenter coire, vel etiam ex ingurgitatione calorem naturalem suffocant, et fœminæ eorum expetunt coitum : quid sit faciendum ? constat enim, quod jure tenentur solvere : ergo peccant omittentes, ut videtur.

Solutio. Responsio ad hoc, quod contingit reddere debitum.

Ad 1 et alia. Ad id autem quod primo objicitur, dicendum quod tempore indigentiæ est solvendum secundum facultatem solventis. De causa autem dicendum, quod illa vel est ex matrimonio causata, aut ex aliis causis. Si primo modo : tunc hoc est, quia aut concubuit, et tunc sufficienter solvit, quia non tenetur ad immoderatum concubitum : quia si mulier post decentem solutionem conqueratur, potius se exhibet meretricem quam conjugem. Si autem ex alia causa est : aut illa est licita, aut illicita. Si licita : tunc non tenetur solvere, quia Deus eum impotentem fecit. Si autem illicita sit : tunc bene puto, quod sequens peccatum uxoris aliquo modo imputetur ei, nisi pœniteat et quantum in se est faciat quod in ipso est, quod contineat uxor ex bona voluntate : propter fragilitatem enim supervenientem matrimonio non solvitur matrimonium.

Et per hoc patet solutio ad omnia quæsita.

ARTICULUS III.

An solvere debitum sit pro perfectione sanctitatis matrimonii ?

Secundo quæritur, Utrum computetur hoc pro perfectione sanctitatis matrimonii ?

Videtur quod sic : quia

1. Hoc expresse dicit Augustinus in *Littera*.

2. Item, Justitia æque bona est virtus vel melior, quam castitas : ergo suus actus valet actum castitatis : sed solvens exhibet actum justitiæ : ergo videtur, quod computetur ei pro perfectione sanctitatis.

3. Item, Tullius probat in primo de *Officiis*, quod officium justitiæ melius est omnibus officiis aliarum virtutum : ergo suus actus plus valet quam actus aliarum : sed reddens exhibet justitiam : ergo videtur, quod plus facit, quam si perfectam teneret castitatem.

4. Item, Aristoteles in V *Ethicorum* dicit, quod ultimum bonum facit justitia, et est ipsa sicut hesperus in cælo lucens : hoc autem non facit castitas : ergo videtur, quod justitiæ actus plus recompensat etiam, quam castitas : et inde ut prius inferatur.

In contrarium hujus est,

1. Quod dicitur, Eccli. xxvi, 20 : *Omnis* Sed contra.

ponderatio non est digna continentis animæ. Ergo justitia non potest recompensari.

2. Item, Supra habitum est, quod sanctiora sunt conjugia pari voto continentium : ergo usus coitus minuit sanctitatem : ergo impossibile est, quod coitus alicui imputetur pro perfectione sanctitatis.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod Augustinus hic loquitur de reddente invite, cujus tota devotio est ad continentiam, et tantum debito matrimonii, et fide thori potius ad solutionem cogitur, quam carnali desiderio incitetur.

Ad primas autem rationes dicendum, quod si justitia et castitas comparantur secundum hoc quod valent politegiis et ad alterum, vincit justitia castitatem : si autem comparantur secundum decorem et honestatem quam habent, vincit castitas justitiam.

Et secundum primum modum procedunt rationes primo inductæ : secundum alterum autem procedunt rationes secundo inductæ.

Et per hoc patet solutio ad utramque partem objectionum.

ARTICULUS IV.

An debitum debet solvi non exigenti ?

Tertio quæritur, Utrum solvi debet non exigenti ?

Videtur, quod non : quia

1. Qui tacet, consentit : mulier ergo vel vir non requirens debitum, videtur in hoc consentire, quod non solvatur : cum ergo melius sit abstinere, quam uti coitu, videtur quod talis non debet solvere.

2. Item, Etiam exigentem precibus potest avertere ne exigat : ergo multo magis non exigenti potest non solvere.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod solutio debiti ordinatur contra damnabiles corruptelas mollitiei, et sodomiæ, et adulterii : sed quidam conjuges sunt ex verecundia non se revelantes suis conjugibus, et tamen ardent in suis desideriis : ergo videtur, quod illis sit solvendum, etiam non exigentibus.

Solutio. Responsio. Dicendum mihi videtur, quod discretum est solvere etiam non exigenti, qui signa quandoque habet petulantiæ, et etiam illi conjugi qui non contradicit, sed silenter patitur solutionem.

Ad 1. Ad hoc autem quod primo objicitur, dicendum quod licet non requiratur ex verecundia, tamen jus præviæ petitionis, scilicet quando contrahit matrimonium, adhuc stat, et tunc in contractu primo semper intelligitur petere nisi reclamet aliquando aliqua de causa.

Quod autem objicitur, quod qui tacet, laudat : dicendum quod hoc est verum, quando nihil dixit in contrarium : sed hoc non est in conjugibus qui contrahunt ut debitum eis solvatur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non est tutum nisi fiat legitima causa temporis aut infirmitatis : et tunc etiam puto, quod non debet averti cum instantia et pertinacia.

ARTICULUS V.

An vir potest vovere non reddere debitum sine consensu uxoris ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, ante medium : « *Nam vovenda talia non sunt a conjugatis, nisi ex consensu*, etc. »

Ponamus enim, quod alter conjugum voveat sine consensu alterius, ut numquam exigat.

Videtur enim hoc esse licitum votum : quia

1. Ipse secundum exigere non est in potestate conjugis, sed tantum secundum reddere : ergo ipse potest vovere illud.

2. Item, Exigere infirmitatis est, reddere autem justitiæ et necessitatis : sed quæ infirmitatis sunt, abjicienda sunt ab homine quantum potest : ergo videtur, quod etiam bonum sit homini, quod voveat, quod non exigat a conjuge debitum.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod

1. Interdicitur conjugibus ne discedant ab invicem et de communi consensu, nisi vadant ambo ad religionem : ergo multo magis interdici debet isti ne voveat quod vix aut nunquam poterit observare manens cum uxore.

2. Item, Proverb. VI, 27 : *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant ?* Quasi diceret, non. Ergo existens in matrimonio non potest conservare se quin ardeat igne : ergo non debet devovere.

3. Item, Beda dicit, quod « in stulto voto rescinde promissum : » constat autem, quod stultum est votum : ergo rescindendum est : ergo non debet vovere.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod non debet hoc aliquis vovere : et si voverit, credo quod etiam per Episcopum poterit dispensari : et tunc arguendus est de stultitia, et pœnitentia ei injungenda : et ita debet absolvi a voti obligatione : quia si ante matrimonium *melius est nubere quam uri* [1], multo magis in matrimonio hoc est melius.

Ad 1. AD PRIMUM autem dicendum, quod in sua quidem est potestate : sed interest qualiter etiam sua re quisque utatur : et hoc pertinet cognoscere ad judicem, et non est sine aliquo præjudicio alterius conjugis: quia inducit ei verecundiam toties petendi, et quasi invite videtur ei cohabitare : et ideo votum illud est stultum et irrationabile.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod non omnia quæ sunt infirmitatis in quocumque statu devovenda et objicienda sunt, scilicet quando destructio talium non est sine præjudicio aliorum, ut prius patuit in casu isto.

ARTICULUS VI.

An alter conjugum potest abstinere a reddendo debito ut vacet orationi ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, circa medium : « *Nec ad tempus ut vacent orationi*, etc. »

Videtur enim hoc esse falsum : quia

1. Interdictum Ecclesiæ ponit necessitatem : ergo sive consentiat, sive non consentiat, tunc est cessandum a reddendo debito.

2. Item, Hoc est in canone scriptum, Joel, II, 16 : *Egrediatur sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo.* Ergo etiamsi alter conjugum præcipiat manere in thalamo, non propter illum est manendum.

Quæst. JUXTA hoc ulterius quæritur de voventibus peregrinationes sine consensu uxoris.

Videtur enim, quod facere non possunt : quia

1. Dicit in *Littera*, quod nec ad tempus continere licet nisi de consensu : sed in peregrinationibus magnum tempus abesse est necesse : ergo non licet peregrinationes vovere nisi de consensu.

2. Item, Qui sine termino debet, statim debet : sed tale est debitum matrimo-

[1] I ad Corinth. VII, 9.

nii : ergo statim debetur : ergo non potest se vir subtrahere per peregrinationem quin reddat.

3. Item, Ponamus, quod mulier velit vovere peregrinationem, et vir reclamet : constat, quod non potest vovere, et votum ejus pro nihilo reputabitur : cum igitur in his quæ pertinent ad matrimonium sint pares, etiam muliere reclamante, non potest vir vovere hujusmodi peregrinationem.

Solutio. Ad 1. RESPONSIO. Dicendum ad primum, quod interdictum Ecclesiæ respicit congruentiam, et non necessitatem.

Ad 2. AD ALIUD de Joel, dicendum quod ipse loquitur de tempore maximi luctus : et tamen etiam in illo non obligat, sicut patet ex dictis in præcedenti.

Ad quæst. 1 et 2. AD ID quod quæritur ulterius, dicendum quod si uxor contradicit ex impotentia continendi, et hoc scit maritus, credo quod peccat vovendo peregrinationem, et ex dispensatione debet commutare votum. Si autem contradicit ex affectu societatis, tunc credo, quod propter necessitatem terræ sanctæ et visitationem liminum Apostolorum potest peregrinari : quia pertinaciter tunc non contradicit.

Ad 3. Et per hoc patet solutio ad omnia præter ad ultimum : ad quod dicendum, quod ideo fit hoc quia viri habent majus incitans ad libidinem, quam mulieres : et etiam quia peregrinationibus caute vadunt viri, et cum utilitate Ecclesiæ et ædificatione : quorum nullum est in mulieribus.

ARTICULUS VII.

An si mulier aliquid voverit viro consentiente, ipsa teneatur ad observationem viro postmodum repugnante ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo post medium : « *Nam cum ad peccatum ejusdem viri pertinere*, etc.

Videtur enim, quod falsum imponatur hic per Augustinum :

1. Hoc enim trahitur de Numer. xxx, 11 et 12, ubi dicitur, quod si maritus non statim contradixit ut audivit, ipsa mulier voti rea tenebitur [1]. Falsum est ergo quod dicit in *Littera*.

2. Item, Augustinus dicit, quod « vovere est voluntatis, et reddere necessitatis : » ergo si ipsa primo consentiente, non contradicente marito, vovit, necessarium erit quod reddat

3. Item, Si de communi consensu vovetur aliquid, constat quod tenetur : sed tacens cum audiat, et possit contradicere, et non contradicit, consentit sicut dicitur in *Digestis*. Ergo videtur, quod istud intelligitur esse votum amborum : ergo tenetur mulier hoc observare, etiamsi vir postea contradicat.

RESPONSIO. Dicendum, quod Augustinus trahit hoc ex quodam verbo quod dicitur in fine cap. xxx Numerorum, ℣. 16, ubi dicitur : *Si autem contradixerit postquam rescivit, ipse portabit iniquitatem ejus*. Et forte secundum aliam translationem est expressius. Solutio. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod semper reddere est necessitatis : sed non intelligitur esse votum, quod contradicente marito est Ad 2 et 3.

[1] Numer. xxx, 11 et 12 : *Uxor in domo viri, cum se voto constrinxerit et juramento, si audierit vir, et tacuerit, nec contradixerit sponsioni, reddet quodcumque promiserat.*

usurpatum. Ad id autem quod dicit, quod maritus primo consentit, dicendum quod intelligitur, quod maritus non consensit, sed potius ante deliberationem dissimulavit : et postquam deliberavit, contradixit : et in tali casu intelligo loqui Augustinus, quia si expresse consensisset, non deberet mulier postea inclinari ad voti fractionem.

Et per hoc patet solutio ad ultimum : loquitur enim in tali casu, quando maritus non tacet, nisi ut deliberans, et non ut expresse consentiens.

ARTICULUS VIII.

An mulier quæ permittente viro continentiam voverit, viro postea prohibente, teneatur reddere debitum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo ante finem : « *Quibusdam videtur, quod mulier non discedens*, etc. »

Videtur enim, quod hæc opinio non sit vera , quia

1. Licet votum præcedens matrimonium impediat contrahendum, non tamen dirimit contractum, nisi sit solemne : ergo multo minus dirimit superveniens matrimonium : quia multa impedimenta sunt quæ præcedentia matrimoninm, dirimunt contractum, quæ tamen matrimonio supervenientia non dirimunt ipsum : sed istud supervenit, et non est adhuc solemnizatum : ergo non dirimit matrimonium jam ante contractum : ergo iste non potest cogere uxorem ad debiti solutionem, sicut prius.

2. Item, Votum illud non est nisi privatum : ergo non dirimit matrimonium contractum : sed istud est contractum et consummatum : ergo non dirimit ipsum : ergo ista opinio dicit verum.

Responsio. Dicendum, quod opinio illa falsa est : illa autem quam consequenter ponit pro sua, est vera. Solutio.

Ad primum autem quod objicitur, dicendum quod hoc intelligitur de matrimonio quod votum antecedit : quia tunc semper supervenit majus vinculum, et frangit matrimonium : sed nunc votum continentiæ de communi consensu sequitur, ideo non dirimit matrimonium, sed suspendit debitum exigendi et reddendi : quia hoc est in potestate conjugum, et voluntate, vovere et non vovere. Ad 1 et 2.

Per idem patet solutio ad sequens.

Et ideo patet, quod mortaliter peccant frangendo votum.

Utrum autem votum illud recipiat dispensationem vel non, infra habet determinari in quæstione de *voto*.

C. *Quibus temporibus cessandum sit a coitu ?*

Et licet debitum poscenti semper sit solvendum, non licet tamen qualibet die poscere. Unde Augustinus : Christiano cum uxore sua aliquando licet convenire, aliquando non. Propter processionis enim dies, et jejuniorum aliquando non licet convenire : quia etiam a licitis abstinendum est, ut fa-

cilius impetrari possit quod postulatur [1]. Idem, Quoties enim vel dies nativitatis, vel reliquæ festivitates advenerint, non solum a concubinarum consortio, sed etiam a propriis uxoribus abstinere. Item, Ambrosius : Si causa procreandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsum usum : quia et dies festi, et dies processionis, et ipsa ratio conceptus et partus juxta legem cessare usum et [2] carnis his debere temporibus demonstrant [3].

ARTICULUS IX.

An in matrimonio debitum semper sit reddendum, non autem poscendum?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Et licet debitum poscenti semper sit solvendum*, etc. »

Quæruntur autem hic tria.

Primum autem est de *Littera*, quare potius sit semper solvendum, quam poscendum debitum matrimonii?

Secundo, Quare potius ista quæ in *Littera* enumerat, quam alia tempora poscunt?

Tertio, Utrum iste obligatur ad quamlibet horam illius temporis æqualiter, vel in aliqua obligatur, et in aliqua non, et in aliqua plus, et in aliqua minus?

Ad primum objicitur :

1. Ad Roman. I, 32, super illud : *Non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus* : dicit Glossa, quod consentit, qui cum possit, non contradicit : et consentientes et facientes pari pœna digni sunt. Cum igitur debitum reddens consentiat petenti in sacro tempore, tantum peccat reddens, quantum petens : falsum est ergo, quod semper sit reddendum debitum, et non semper sit petendum.

2. Item, Non debeo ego peccare venialiter ut alius evitet peccatum mortale : sed constat, quod omnis circumstantiæ corruptio facit peccatum : ergo et reddere debitum quando non debet, peccatum est : ergo iste non debet reddere, etiamsi æstimaret quod alius caderet in mortale peccatum : ergo videtur, quod falsum dicat in *Littera*.

3. Item, Comparticipantes actum unum, æqualiter agunt vel patiuntur in actu illo : sed isto matrimonio comparticipant coitum reddens et poscens : ergo æqualiter agunt et patiuntur : sed æqualiter agentes et patientes quoad substantiam actus, æqualiter merentur vel demerentur, aliis paribus : ergo videtur, quod poscens et reddens tali tempore, æqualiter demerentur : sed quod est demeritum, non est faciendum aliquo modo : ergo iste non debet reddere debitum pro aliquo.

4. Item, Non est dandus gladius furioso ut interficiat seipsum : sed peccatum plus interficit quam gladius : ergo non est sibi concedenda facultas peccandi : sed reddens dat talem facultatem peccandi : ergo non debet reddere.

5. Item, Aristoteles dicit, quod ἐπιεικής melior est justo, quia considerat quid in particularibus est agendum : sicut si lex dicat pignus ei qui redimit, esse reddendum, vel depositum ei qui accommoda-

[1] S. Augustinus, In lib. Quæstionum Novi et Veteris Testamenti, cap. 127.

[2] In edit. J. Alleaume deest *et*, sed male.

[3] Cf. 32, quæst. 4.

vit : ἐπιείκης tamen non reddit ei, præsentibus latronibus, nec tempore in quo esset in periculo perdendi ex stultitia propria vel violentia aliena. Ergo similiter debet esse in matrimonio : sed reddens scit, quod non expedit, quod illi modo reddatur debitum : ergo in tempore illo reddere non debet.

6. Item, In talibus temporibus quiescitur ab operibus necessariæ servitutis, et operarius conductus ab aliquo tunc non tenetur ei operari, cum interdicatur censura ecclesiastica ut non operetur ei : ergo multo fortius quiescendum est ab operibus libidinosis : et debens ei debitum reddere, non debet reddere tunc, et debet compesci per censuram ecclesiasticam ille qui tunc reddit, ut videtur.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod dicit Philosophus, quod unumquodque in quo tempore magis valet, magis est eligendum : sed medicina maxime valet tempore ægritudinis : ergo tunc maxime est eligenda : sed medicina libidinis est matrimonium : ergo in tempore libidinis eligendus est usus ejus, et tunc maxime exhibendus : ergo debetur redditio debiti tempore festi si alter petat ex timore incontinentiæ.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod tenetur reddere tempore cujuscumque festi, sicut in *Littera* dicitur, et ultima probat objectio.

Ad 1. Ad primum autem dicendum, quod non consentit, sed potius moleste dat ei quod suum est : unde dolet de libidine, sed præbet remedium tale, quale esse potest ne usque ad mortales corruptelas infirmitas aggravetur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non peccat venialiter reddendo, sed potius fortiter meretur ex actu fidei et justitiæ thori.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod falsa est propositio de actu naturæ, sed de actu moris est vera : sed in tali casu conjugati non participant unum actum moris, sed naturæ : quia actus moris causatur ex omnibus suis circumstantiis et forma et fine. Et patet, quod hæc non sunt eadem : quia in uno est informans libido, et in altero justitia et fides : in uno finis refrigerium libidinis, in alio meritum secundum justitiæ exercitium.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non datur ei gladius, sed medicina furiæ : sicut si alicui memoria incipit rapi, ad cerebrum perforatur caput : licet detur ei vulnus, tamen hoc ipsum ei est medicina : sed si daretur ei occasio mortalis peccati, tunc daretur ei gladius.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod reddens tempore libidinis est ἐπιείκης, quia tunc illi cui redditur, maxime valet ad ruinæ præservationem : et patet per antedicta, quod inducta nihil valent, quia non sunt similia.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod non est talis instantia tentationis aliarum concupiscentiarum sicut libidinis, quæ cito hominem præcipitat : et ideo contra hunc morbum magis paratam oportet esse medicinam, quam contra alium.

ARTICULUS X.

An liceat in temporibus in Littera *nominatis conjuges convenire ?*

Secundo quæritur, Quare potius ista festa quam alia determinantur ?

1. Dies enim processionum secundum veritatem non sunt nisi tres, quando ipse Christus processionem tenuit, scilicet dies Ipapanti, quando cum processione parentum ad templum Dominus venit, et cum processione Simeonis et Annæ et eorum qui redemptionem Israel exspectabant, receptus est in templo : et dies Palmarum, quando cum magna turba venit Jerusalem, et receptus est cum palmis et olivis : et alius dies est Ascensionis, quando duxit discipulos in montem, et ascendit in cœlum. Sunt autem

dies alii æquales istis, sicut annuntiationis, passionis, resurrectionis, epiphaniæ : quare ergo illi dies non determinantur sicut isti ?

2. Item, Jejuniorum dies non sunt nisi quadraginta, et quatuor temporum, et alia jejunia non sunt authentica in Ecclesia : videtur ergo, quod non oporteat abstinere in aliis jejuniis.

3. Item, Infra [1] determinat tres hebdomadas ante festum Joannis, et adventum, et alia : quæratur igitur, quæ sit ratio istorum ?

Solutio. Responsio. Dicendum, quod Sancti loquuntur de temporibus contrahendi nuptias ultimo capitulo [2] : sed hic loquuntur de tempore exigendi debitum nuptiarum jam contractarum.

Unde dicendum, quod optime determinat processionis dies, et jejuniorum sed processionis dies sunt duplices, scilicet statuti ex processionibus Domini, sicut inductum est in objectione : et illi qui causantur ex communi et legitima necessitate, sicut dies rogationum pro peste, et hujusmodi etiam fiunt in particularibus Ecclesiis ad hoc pro voluntate Prælatorum instituentium, eo quod in talibus diebus ascendit in Domino spiritus, quia oratio est ascensus intellectus in Deum, ut dicit Damascenus, et inconveniens est ut una hora ascendat in Deum spiritus, et in fine sub carne deprimatur. Eadem ratio est de festis magnis, præcipue beatissimæ Virginis, et Christi : quia tunc commemoratio fit illibatæ castitatis et floris ejus Domini nostri Jesu Christi, et incongruum est tunc membrum Christi incontinentiæ et voluptati et corruptioni operam dare.

Tempora autem jejuniorum, sicut quadragesimæ, et quatuor temporum, et vigiliæ, sunt instituta ad macerandam carnem, et inconveniens est ut cum caro abstrahitur a necessariis individuo, quod repleatur sagina voluptatis ordinantis ad salutem speciei.

Et per hoc patet solutio omnium quæ quæruntur in isto capitulo.

Quod enim in auctoritate Ambrosii dicitur de tempore conceptus et partus, supra habuit quæstionem [3].

De temporibus autem nuptias contrahendi infra quæretur.

ARTICULUS XI.

An in qualibet hora dictorum festorum semper sit abstinendum ?

Tertio quæritur, Utrum quælibet hora illius temporis est inconveniens ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Non totum illud tempus est orationi institutum : ergo quando non dicuntur laudes in horis vel missis, videtur quod aliquis possit exigere : quia ex hoc in divinis non impeditur.

2. Item, Per matrimonium summa spiritualitas significatur, tam in persona Christi, quam etiam in conjunctione fidelis animæ cum Deo : sed talibus signis in festivitate præcipua maxime est utendum : ergo videtur, quod tunc instandum sit usui matrimonii.

Responsio. Dicendum, quod minime, sed potius abstinendum, sicut dicitur in *Littera*, quia incongruum est valde. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod licet non in omni hora horum dierum orationi possimus et laudibus divinis interesse, tamen semper nos idoneos tenere debemus : et ideo vacandum est ab amplexibus, qui deprimunt mentem ne surgere possit ad cœlestia. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod non tenet : quia actui adjuncta est fœda concupiscen- Ad 2.

[1] Vide infra, cap. E.
[2] Ibidem.
[3] Cf. Supra, Dist. XXXI, Art. 22.

tia subjugans in delectationis impetu rationem multo plus quam signum istud exigere possit : et ideo interdicitur propter congruentiam temporis ab Ecclesia.

D. *Hieronymus videtur dissentire a præmissis.*

Illi autem quod dictum est reddere debitum non esse peccatum, videtur obviare quod ait Hieronymus : Quicumque uxori debitum reddit, vacare non potest orationi, nec carnes Agni edere [1]. Item, Si panes propositionis ab his qui uxores suas tetigerant, comedi non poterant [2] : quanto magis panis qui de cœlo descendit, non potest ab his qui conjugalibus paulo ante hæsere complexibus, violari atque contingi : non quod nuptias condemnemus, sed quod eo tempore quo carnes Agni manducaturi sumus, vacare a carnalibus operibus debeamus. Hoc capitulum maxime ad ministros Ecclesiæ pertinere videtur, quibus non licebat sacra officia celebrare atque mysteria tempore conjugalis amplexus : quo etiam præsentia Spiritus sancti non datur. Unde idem ait : Connubia legitima carent quidem peccato, nec tamen tempore illo quo conjugales actus geruntur, præsentia Spiritus sancti dabitur, etiamsi Propheta esse videatur, qui officio generationis obsequitur [3].

E. *Quibus temporibus non sunt celebrandæ nuptiæ ?*

Nec [4] solum in opere carnali observanda sunt tempora, sed etiam in celebrandis nuptiis, secundum illud : Non oportet a Septuagesima usque in Octavam Paschæ, et tribus hebdomadibus [5] ante festum sancti Joannis, et ab adventu Domini usque post Epiphaniam celebrare nuptias [6]. Quod si factum fuerit, separentur. Item, Nicolaus Papa : Nec uxorem ducere, nec conjugia facere quadragesimali tempore convenire posse ullo modo arbitror.

[1] S. Hieronymus, In quodam sermone. Cf. 33, quæst. 4.
[2] Cf. I Reg. xxi, 5 et 6 ; Matth. xii, 3-4.
[3] S. Hieronymus, Super Matthæum. Cf. 32, quæst. 2.
[4] Edit. J. Alleaume, *non*.
[5] Ibidem, *hebdomadis*.
[6] Cf. 33, quæst. 4, cap. *Non oportet* Nota edit. Lugd.)

ARTICULUS XII.

An quando vacandum est orationi, possit aliquis reddere debitum?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Illi autem quod dictum est reddere debitum non esse peccatum*, etc. »

Et quæruntur hic duo.

Primum est, Quando vacandum est orationi, an possit eadem hora alius debitum petere?

Secundum, Utrum debitum reddens, possit carnes Agni edere eodem die?

Et gratia hujus etiam quæritur, Utrum poscens debitum, carnes Agni debeat manducare?

Ad primum sic objicitur :

1. Orare præceptum est affirmativum : ergo obligat ad aliquando implere : detur ergo tempus quodcumque sit, et in eodem tempore alter conjugum petat debitum : aut solvet debitum, aut non. Si sic : cum igitur simul orare non possit, nec aliquid spiritualium agere, ut dicitur in *Littera*, ipse non implebit præceptum de orando : ergo ipse omittit in tempore quo facere debet : sed omittere in tempore quo facere debet, est peccatum mortale : ergo iste peccat mortaliter. Si autem non solvit debitum : tunc fraudat ægrum medicina tempore periculi : ergo ipse est occasio mortis suæ : sed talis etiam peccat mortaliter : ergo ipse perplexus est, quod falsum est, quia secundum Theologos nullus est perplexus.

Si forte dicas, quod ipse absolvitur a solutione debiti ratione temporis ad orandum constituti. Contra : Apostolus dicit, I ad Corinth. vii, 5 : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu*, etc. Ergo etiam in illo tempore non absolvitur nisi ex consensu alterius conjugis : sed positum est, quod ipse non consentiat, sed exigat.

2. Idem omnino objicitur de sacro loco, si in sacro loco petatur debitum. Videtur enim, quod negandum sit : quia si reddatur, læditur locus sacer : sed locus sacer non est contaminandus : ergo est negandum debitum.

3. Ad idem : quia minus videtur, quod Ecclesia lædatur per hoc, quod ibi comeditur et venditur, quam per hoc quod ibi concumbitur : sed patet, quod per hoc læditur in primis duobus : ergo et in coitu. Probatio minoris, I ad Corinth. xi, 22 : *Numquid non habetis domos ad manducandum et bibendum*, etc. Matth. xxi, 12, Jesus expulit ementes et vendentes de templo.

Sed contra hoc videtur esse, quod in quibusdam terris propter insultus bellantium multis noctibus et multis diebus necesse est cum pueris et uxoribus in Ecclesia confugientes manere : cum ergo non multo tempore debeant carere debito, videtur quod in Ecclesia possit exigere et reddere. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod semper petenti debetur debitum matrimonii, et in omni hora solvendum secundum opportunitatem et facultatem. Opportunitatem autem voco : quia tamen cum coitus verecundiam quamdam habet annexam, non oportet quod solvatur in publico coram hominibus, sed omni hora dimisso negotio in quo est, si scit alterum esse in periculosa concupiscentia, tenetur captare secretum cubilis et reddere debitum. Solutio.

Ad hoc autem quod quæritur de præcepto orationis, dicendum quod numquam est tempus reddendi ex necessitate, nisi in quo si non faciat, omittat : et hoc est ex duobus causatum, scilicet ex institutione Ecclesiæ, et ex impossibilitate recuperandi. Ex institutione autem Ecclesiæ non obligantur, nisi personæ ecclesiasticæ quæ castæ esse debent quamdiu tractant divina sacramenta : Ad 1.

alias autem non obligat Ecclesia, sed monet. Impossibilitas autem recuperandi non potest hic fieri : quia et si modo reddat debitum, postea potest recuperare orationes vel in crastino : et ita patet, quod non est perplexus : quia non habet necesse alterum facere, eo quod determinate orandi non est institutum aliquod tempus conjugato. Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad 2. Ad id quod quæritur de loco, dicendum quod non tenetur in loco sacro debitum solvere, si aliquis alius locus haberi potest : si autem non potest, tunc solvat cum dolore cordis, et etiam si exigit cum planctu, quod sine usu matrimonii esse non potest, non credo quod peccet mortaliter.

Ad 3. Ad hoc autem quod objicitur, quod locus contaminatur, dicendum quod contaminatio loci est duplex, scilicet ex incongruitate operis quod fit in ipso ad consecrationem et actum loci, et ex contrarietate procedens. Illa quæ procedit ex incongruitate tantum, non ita contaminat locum quod indigeat reconciliatione, sed potius illa quæ procedit ex contrarietate : et illa fit ex magnis facinoribus, scilicet stupro, homicidio, et hujusmodi.

Ad hoc autem quod ulterius quæritur, dicendum quod Apostolus non vult, quod per hoc locus sit contaminatus, sed incongruitas quædam fuit : et ideo correxit eam cum præter necessitatem fieret.

Ad id autem quod objicitur de Matthæo, dicendum quod illi negotiationi conjuncta erant latrocinia, et furta, et simoniæ : et ideo expulit de templo. Et ideo non est simile, quia in oratorio, ut dicit Augustinus, « Nemo aliquid agat, nisi ad quod factum est, unde et nomen accepit. »

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XIII.

An alter conjugum solvens debitum, eodem die edere possit carnes Agni? et, An exigens possit accipere corpus Domini? et, An eodem die quando acceptum est, possit reddi debitum?

Secundo quæritur, Utrum solvens debitum, carnes Agni eodem die edere possit? vel etiam eodem die quo carnes Agni comederit, solvere debeat debitum?

Videtur autem, quod non : quia

1. In *Littera* hic dicitur, quod panis qui de cœlo descendit, non potest ab aliis qui conjugalibus paulo ante adhæsere amplexibus, violari atque contingi : ergo habetur propositum.

2. Item, Minus incongruus actus sacramento Eucharistiæ est comedere, quam coire, et peccat mortaliter qui accipit corpus Domini post comestionem : ergo et post coitum : sed nihil est faciendum, quod est peccatum mortale : ergo solvens debitum, non debet carnes Agni contingere vel sumere.

3. Item, In lactucis agrestibus pœnitentiæ et doloris est sumenda Eucharistia : sed impossibile est simul esse in voluptate coitus et dolore : ergo videtur, quod post voluptatem coitus non sit accipienda Eucharistia. Quod autem impossibile sit, patet per Glossam super epist. I ad Corinth. vi, 13, ubi dicit, quod nihil interim fieri vel cogitari aliquid potest, eo quod totus spiritus sub carnem descendit.

4. Item, Gregorius scribit ad Augustinum, Anglorum Episcopum, et ponitur in decreto, distinctione 6, quod etiam post nocturnam pollutionem a carnibus Agni temperandum est. Ergo multo magis post coitum in vigilia perpetratum.

5. Item, Summæ spiritualitatis rem accipere in maxima carnalitate, est perversitas : sed Eucharistia summæ est spiritualitatis : ergo videtur quod in maxima carnalitate post coitum non est accipienda.

Sed contra. In contrarium est hoc, quod in præcedenti distinctione habitum est a Gregorio : « Si quis sua uxore utitur non cupidine voluptatis raptus, sed tantum procreandorum liberorum gratia, ille profecto sive de ingressu Ecclesiæ, sive de corpore Domini in ministerio sumendo, suo est judicio relinquendus : quia prohiberi non debet a nobis accipere, qui in igne positus nescit ardere. » Ex hoc patet, quod qui solvit propter justitiam vel liberorum gratia, ille post talem concubitum potest accipere corpus Domini : quia non refert utrum solvat propter justitiam vel fidem thori, an propter pietatem liberorum procreandorum.

Quæst. 1. Item quæratur ulterius, Utrum exigens causa infirmitatis possit accipere corpus Domini ?

Videtur, quod non : quia

1. In præcedenti distinctione ex verbis Gregorii habitum est, quod etiam ab ingressu Ecclesiæ est tali abstinendum : ergo multo fortius a communione Eucharistiæ erit sibi abstinendum.

2. Item, Augustini dictum est : « Cresce, et manducabis me : » sed iste adhuc pusillus est cui periculose sapiunt carnalia : ergo non debet carnes Agni edere.

3. Item, In figura dicitur de hoc sacramento, Exod. xii, 11 : *Renes vestros accingetis.* Dicit autem Gregorius, quod « lumbos præcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus : » ergo qui non accingit lumbos, non debet carnes Agni edere : sed petens debitum ex infirmitate, non accingit lumbos : ergo non debet carnes Agni edere.

4. Item, I Reg. xxi, 4, dixit Achimelech : *Si mundi pueri sunt, maxime a mulieribus*, manducent. Ergo si non sunt mundi, non licebat comedere etiam figuram istius sacramenti. Ergo multo minus licebit accipere rem : ergo post tale debitum exactum non licebit comedere carnes Agni.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Talis concubitus non est nisi venialis, sed propter venialia non debet dimitti : quia sic omnis homo deberet dimittere, cum *in multis offendimus omnes* [1] : ergo non oportet, quod iste dimittat propter hoc sumere corpus Domini.

2. Item, A beato Bernardo arguitur Petrus, quia dixit : *Exi a me, quia homo peccator sum, Domine* [2] : quia a peccatore magis vocandus est Deus, sicut a Zachæo, dummodo doleat de peccatis : sed iste dolet : ergo debet Deo appropinquare quantum potest per Eucharistiæ perceptionem.

3. Item, Matth. ix, 12 : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.* Constat autem, quod summa medicina et medicus est ipse Dominus in sacramento perceptus : ergo debet accipi ab ipso qui male habet in concupiscentia propter quam exigit debitum.

Ulterius quæritur hic, Utrum postquam acceptum est corpus Domini, eodem die parum vel multum post exigi vel reddidi possit debitum ? Quæst. 2.

Videtur, quod non : quia

1. Contrarii sunt motus concupiscentiæ, et sacramenti : quia unum movet in summum spiritum, et alterum in imum carnalium voluptatum : ergo motus unius excludit alterum, quia contrarii motus se invicem excludunt : ergo motus concupiscentiæ in concubitu excludit motum nutrimenti spiritualis : ergo perditur effectus sacramenti : sed omnibus modis cavendum est, ne effectus sacramenti perdatur : ergo omnibus modis cavendum

[1] Jacob. iii, 2.

[2] Luc. v, 8.

est, ne debitum exigatur vel petitum exsolvatur.

2. Item, Ego video, quod etiam cibi convenientes qui etiam ejusdem generis sunt, si subito unus post alium sumatur, secundus evacuat primum, et erit distemperantia ex indigestione : ergo multo magis hoc facient cibus spiritualis et intensissima voluptas corporalis immediate sibi succedentes : ergo voluptas coitus evacuat effectum sacramenti : ergo cavendum est omnibus a voluptate coitus post Eucharistiæ sumptionem.

Quæst. 3. 3. Ulterius quæritur hic, Utrum a menstruata sumi debeat corpus Christi ?

Videtur, quod non : quia secundum legem immunda est hujusmodi mulier, ut patet, Levit. xii, 4 : ergo de sanctis nihil debet contingere : ergo nec Eucharistiam.

Eodem modo sequitur, quod nec vir pollutus, nec seminifluus, sicut Levit. xv, 1 et seq., expresse prohibetur.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod hujusmodi pœnæ sunt, non culpæ secundum se : punitus autem non debet amplius puniri : ergo nec in hoc debet iterum puniri, quod abstrahatur ei cibus salutaris.

Et quia multum de his quæsitum est in tractatu de *Eucharistia* [1], sufficiant ista nunc quæsita.

Solutio. Responsio ad primum, quod reddens debitum propter fidem thori et justitiam, vel etiam exigens propter bonum prolis, non debet prohiberi a carnibus Agni, sed suo judicio circa hoc est relinquendus, utrum ex humilitate, quia tale negotium sine voluptate non fuit, velit abstinere, vel ex devotione velit accipere.

Ad 1. Ad id autem quod objicitur ex *Littera*, Magister respondet in *Littera*. Potest tamen aliter dici, quod Hieronymus loquitur de his qui suarum uxorum sunt nimii amatores, id est, nimis ardentes, de quibus supra habitum est, quod sunt adulteri.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod est propter Ecclesiæ institutionem quæ repugnat : sed hic non est aliqua Ecclesiæ institutio in contrarium, sed potius concessio Apostoli dicentis, *Nolite fraudare invicem*, etc. [2].

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod non sunt simul dolor et voluptas secundum actum, sed dolor secundum habitum potest esse cum voluptate secundum actum, et post voluptatem coitus, quando vadit ad communionem, potest dolere secundum actum et excludere voluptatem quæ fuit prius tempore coitus.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod Gregorius loquitur de sacerdotibus conficientibus Eucharistiam in missa : quia illis imponitur major sanctitas, sicut in *Littera* exponitur dictum Hieronymi : unde si generaliter accipiatur dictum, dicendum quod pollutio est signum culpæ præcedentis : et ideo cum bonarum mentium sit ibi culpam timere, ubi culpa non est, multo magis est eis timendum ubi signum præcedentis culpæ invenitur : sed redditio debiti non est signum nec effectus alicujus culpæ : et ideo non est simile quod inductum est. Tamen de hoc respicienda est nostra quæstio in tractatu de *Eucharistia* [3] : et ita fiet manifestatio solutionis.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod unum accipere cum alio secundum actum existente esset perversitas : sed nihil prohibet post carnalitatem cum qua est spiritualitas secundum habitum, accipere id quod est summæ spiritualitatis : quia jam carnalitas cessavit.

Ad quæst. Ad id autem quod ulterius quæritur de exigente, dicendum quod ille monendus est ne accipiat, non suo judicio relinquendus ut primus : si tamen omnibus

[1] Cf. Supra, IV Sententiarum, Dist. IX, Art. 10 et 11. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

[2] I ad Corinth. VII, 5.

[3] Vide notulam 1.

modis ex devotione se ingerat, non est prohibendus.

A[d] 1. Ad id autem quod objicitur contra, dicendum quod sicut dictum est in præcedenti distinctione, per hoc non ostenditur nisi incongruitas invitans ad humilitatem, et non intendit Gregorius imponere necessitatem.

[Ad] 2. Ad aliud dicendum, quod aliud est accipere effectum Eucharistiæ, et aliud percipere. Primum est palati infirmi : secundum palati sani. Et quoad hoc dictum Augustini fuit, quod cresceret, et non quoad primum : quia quilibet qui contritus est, potest Eucharistiam accipere.

[Ad] 3. Ad aliud dicendum, quod omnis habens continentiam concessionis conjugalis, habet renes accinctos : et dictum Gregorii intelligitur de accinctione ab illicito concubitu.

[Ad] 4. Ad aliud dicendum, quod puerorum mundatio quærebatur ratione idoneitatis, quia panes erant sacerdotales, et non ratione necessitatis.

[Ad quæ]st. 2. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod illo die non est poscendum debitum, nec etiam reddendum, nisi alter conjunx multum instet : si tamen fiat, non credo quod sit mortale peccatum.

[Ad] 1. Ad objectum autem contra, dicendum quod licet actu sint contrarii, non tamen habitu : quia unus est sacramenti unius, et alter alterius : et unus charitatis, et alter continentiæ conjugalis, quæ nullam inter se habent contrarietatem : unde actus coitus non est contra spiritualitatem, nisi sicut dispositio permanens ad tempus et transiens.

Ad aliud dicendum, quod hoc ideo fit, quia opprimit naturam, et suffocat sequentem calorem digestivum : sed non fit sic hic, quia ut jam dictum est, delectatio quæ est in coitu, non profundatur ut habitus, sed transit sicut dispositio temporalis. Ad 2.

Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod talia sunt infirmitate potius quam culpæ. Ad quæst. 3.

Et ad objecta competens satis habetur solutio in tractatu de *Eucharistia* [1].

Deinde ratione hujus ubi dicitur, ibi, D, in fine : « *Nec tamen tempore illo quo conjugales actus geruntur, præsentia Spiritus sancti dabitur, etiamsi Propheta esse videatur*, etc.

Tractanda est quæstio de *prophetia*, ut perfecte videatur quare sit hoc quod dicitur in *Littera*.

[1] Cf. IV Sententiarium, Dist. IX, Artic. 10 et 11. Tom. XXVI, hujusce novæ editionis.

DISTINCTIO XXXIII.

Qualiter fides thori fuerit in patribus antiquis ?

A. *De diversis conjugii legibus.*

Quæritur hic de antiquis patribus, qui plures simul leguntur habuisse uxores vel concubinas, utrum peccaverint ? Ad quod dicimus. Pro varietate temporum varia invenitur dispensatio Conditoris [1]. Ab exordio enim temporis inter duos tantum, Adam scilicet et Hevam, inchoatum est conjugium, Deo per os Adæ dicente : *Homo adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una* [2], et secundum inchoationis modum inter duos tantum per omnem successionem temporum contraheretur conjugium, si primi homines in obedientia perstitissent. Post eorum vero copulam filii et filiæ eorum matrimonio conjuncti sunt, sed unus uni tantum. Ideo autem fratres sororibus tunc sunt copulati, quia non erant aliæ mulieres vel viri, quibus Adæ filii vel filiæ jungerentur. Primus omnium Lamech duas legitur simul habuisse uxores [3] : et hoc in eo arguitur, quia pro expletione carnalis voluptatis id fecisse perhibetur. Postea vero cum jam pene omnes homines falsis diis servirent, paucis in cultu Dei permanentibus, consultum est a Deo plures in matrimonio copulare sibi, ne illis paucis deficientibus, cultus et notitia Dei deficeret. Unde Abraham vivente uxore ad ancillam intravit, et ex ea genuit [4]. Jacob etiam liberis et ancillis se copulavit [5]. Et filiæ Loth patre ebrio usæ sunt [6]. Cum enim cæteris in idololatria relictis, Abraham et filios ejus in pecu-

[1] Cf. 32, quæst. 4, cap. *Recurrat nunc*, § His itaque (Nota edit. Lugd.)
[2] Genes. II, 24.
[2] Cf. Genes. IV, 19.
[4] Cf. Genes. XVI, 1 et seq.
[5] Cf. Genes. XXIX et XXX, passim.
[6] Cf. Genes. XIX, 30 et seq.

liarem populum sibi Dominus elegisset [1], rite multarum fœcunditate mulierum populi Dei multiplicatio quærebatur : quia in successione sanguinis erat successio religionis. Unde etiam in lege maledicta erat sterilis, quæ non relinquebat semen super terram [2]. Hinc etiam sacerdotibus conjugia decreta sunt [3], quia in successione familiæ, successio est oficii. Non ergo Abraham vel Jacob deliquit, quia præter uxorem filios ex ancilla quæsivit : nec tamen illorum exemplo præter conjugale debitum, fœcunditatem in aliqua licet alicui quærere, cum illorum conjugia nostrorum æquentur virginitati : et immoderatus usus conjugii nostri temporis, turpitudinem fere imitetur fornicationis illius temporis. De hoc Augustinus sic ait : Antiquis justis non fuit peccatum, quod pluribus fœminis utebantur, nec contra naturam hoc faciebant : cum non lasciviendi causa, sed gignendi hoc facerent : nec contra morem, quia eo tempore ea fiebant : nec contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum [4]. Ibidem, Objiciuntur Jacob quatuor uxores, quod quando mos erat, crimen non erat [5]. Sic patriarchæ conjugibus excipientibus semen suum miscebantur, non concupiscentia perficiendæ voluptatis, sed providentia propagandæ successionis : sicut Apostoli auditoribus suis admirantibus doctrinam suam condelectabantur, non aviditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis. Idem, alibi [6], Antiquis temporibus cum adhuc salutis nostræ mysterium velaretur, justi officio propagandi nuptias contrahebant, non victi libidine, sed ducti pietate, qui multo facilius continere possent et vellent. Utebantur tamen conjugibus, et plures uni viro habere licebat quas castius habebat, quam nunc unam quilibet istorum, in quibus videmus, quod secundum veniam concedit Apostolus [7]. Habebant enim eas in opere generandi, non in morbo desiderii. Item, Ambrosius [8], Dixit Sara ad Abraham : Ecce conclusit me Dominus ut non pariam. Intra ergo ad ancillam meam, ut filium facias ex ea [9] : et ita factum est. Considera primum, quod Abraham ante legem Moysi, et ante Evangelium fuit. Non

[1] Cf. Deuter. VII, 14 et seq.

[2] Deuter. VII, 14 : *Non erit apud te sterilis utriusque sexus*, etc.

[3] Cf. Deuter. XVIII, 1 et seq.

[4] S. AUGUSTINUS, Lib. de bono conjugali, cap. 15 ; et habetur, 33, quæst. 4, cap. *Objiciuntur Jacob* (Nota edit. Lugd.)

[5] IDEM, Ibidem.

[6] IDEM, Lib. de bono conjugali, cap. 14.

[7] I ad Corinth. VII, 6 : *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.*

[8] Cf. 32, quæst. 7. cap. *Dixit Sara* (Nota edit. Lugd.)

[9] Genes. XVI, 1 et 2 : *Igitur Sarai... dixit marito suo : Ecce conclusit me Dominus, ne parerem : ingredere ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios.*

ergo in legem commisit Abraham, sed legem prævenit. Nondum enim interdictum videbatur. Secundo considera, quod non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillæ contubernio conjugalem posthabuit thorum : sed studio quærendæ posteritatis, et propagandæ sobolis. Adhuc post diluvium raritas erat humani generis, erat etiam religionis. Denique et Loth sancti filiæ hanc causam quærendæ posteritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum [1] : et ideo publici muneris gratia privatam culpam prætexit. Item, Augustinus : Justus quamvis cupiat dissolvi et esse cum Christo, tamen sumit alimentum, non cupiditate vivendi, sed officio consulendi, ut maneat quod necessarium est propter alios. Sic misceri fœminis jure nuptiarum officiosum fuit sanctis viris, non libidinosum [2]. Quod enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem humani generis, et utrumque non est sine delectatione carnali : quæ tamen modificata et refrænante temperantia in usum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod autem in sustentando vitam illicitus est cibus, hoc est in quærenda prole fornicarius vel illicitus concubitus, et quod est in cibo licito immoderatior appetitus, hoc est in conjugibus venialis ille concubitus [3].

DIVISIO TEXTUS.

« *Quæritur hic de antiquis patribus*, etc. »

In hac distinctione agitur de diversis conjugii statibus.

Quatuor autem hic quæruntur a Magistro.

Primum est, Quare antiqui aliqui plures uxores habuerunt ?

Secundum, de matrimonii comparatione ipsorum ad cœlibatum novæ gratiæ, ibi, B, « *Quod vero castitas virginalis*, etc. »

Tertio quæritur, Utrum licuit unam mulierem habere plures viros, ibi, D, « *Sed numquid sub lege*, etc ? »

Quarto, tangit statum cœlibum et cœlibatus, ibi, E, « *Melior est autem virginitas mentis quam carnis*, etc. »

Et hæc de divisione sufficiant

Incidunt autem circa principium ratione primi capituli hic quærenda sex.

Primum est, An matrimonium sit naturale ?

Secundum est, Utrum habere plures uxores sit naturale, vel contra naturam ?

Tertium, Utrum unam mulierem habere plures viros sit contra naturam vel ordinem naturæ ?

Quartum, Utrum soli libidinosi tunc perpetraverunt bigamiam, sicut videtur velle in *Littera* ?

Quintum, Utrum tunc licuit vel aliquando licuit habere concubinam ?

Sextum, Qualiter bonum matrimonii quod est sacramentum, salvabatur in matrimoniis antiquorum patrum ?

[1] Cf. Genes. xix, 30 et seq.

[2] S. Augustinus, Lib. de bono conjugali, cap. 17.

[3] Idem, Ibidem, cap. 16.

ARTICULUS I.

An matrimonium sit naturale vel de jure gentium?

Ad primum objicitur sic :

1. Natura non dictat nisi maris et feminæ copulationem : sed hoc non facit matrimonium : ergo videtur, quod matrimonium non sit naturale.

2. Item, Aristoteles dicit in II *Ethicorum*, quod naturalia sunt eadem apud omnes : sed contractus conjugii non est idem apud omnes : ergo contractus conjugii non est naturalis : ergo nec matrimonium est naturale.

3. Item, Tullius in *Rhetorica* in principio ait, quod homines in principio silvestres erant : et tunc nemo scivit proprios liberos, nec certas nuptias : sed constat, quod tunc naturaliter homines vivebant : ergo videtur, quod matrimonium non sit naturale, sed potius de jure gentium.

4. Item, In principio *Digesti veteris*, et in *Institutis* dicitur, quod jus naturale est, quod natura omnia animalia docet : sed non omnia animalia docet natura conjugium : ergo videtur, quod non sit naturale. Probatio mediæ est, quod videmus multos canes sequi unam caniculam, et animalia quædam non habere certas feminas quibus commisceantur : ergo patet propositum.

a. In contrarium hujus est.

1. Quod dicitur in principio *Pandectarum* : «Jus naturale est maris et feminæ conjunctio, quod *matrimonium* nos appellamus : » ergo est naturale.

Idem dicitur omnino in *Institutis*.

Item, Tullius in *Rhetorica* dicit, quod « jus naturale est, quod non opinio genuit, sed innata quædam vis inseruit, ut maris feminæque conjunctionem : » ergo, etc.

2. Item, Aristoteles in IX *Ethicorum* dicit hæc verba : « Homo animal naturale conjugale magis quam politicum, et quanto prius et necessarium magis domus civitate. » Et sensus est, quod homo magis naturaliter est conjugalis, quam politicus, et tanto magis, quanto necessarior et prior est ordinatio domus ordine civitatis : sed homo naturaliter est politicus, ut probant Aristoteles et Avicenna : ergo magis naturaliter est conjugalis : ergo conjugium est naturale.

3. Item, Ad idem inducit Aristoteles aliam rationem, sic dicens : « Et filiorum procreatio communis animalibus : » et intendit sic arguere : Quibuscumque naturaliter communis est procreatio filiorum, illis etiam modus quo certificentur filii, est naturalis, sicut avibus conjungi ad unam in speciali nido : ergo et homini conjungi ad unam sibi debitam in speciali domo : sed hoc est conjugium : ergo conjugium est naturale.

4. Item, Tertiam rationem inducit Philosophus, ibidem, sic dicens : « Homines autem non solum procreationis filiorum gratia cohabitant, sed et eorum quæ in vitam : confestim enim divisa sunt opera, et sunt altera viri et uxoris : sufficiunt igitur ad invicem ad commune ponentes propria. » Est autem hæc ratio : Quidquid confert ad vitam salvantem naturam, naturale est : matrimonium est hujusmodi : ergo matrimonium est naturale. Prima autem a Philosopho per se nota supponitur. Secunda autem probatur : quia cum nati sunt homines et adolescunt, divisa habent opera, et insufficientia sibi ad naturæ salutem et domus providentiam. Cum autem vir et uxor conferunt sua opera, erunt sufficientia in domus ædificationem et naturæ salutem : sed non conferunt nisi matrimonio conjuncti : ergo matrimonium est naturale : et sic constat propositum.

5. Item, Aspasius super eumdem locum in *commento* dicit, quod magis est naturale quod est a genere, quam quod est a differentia, cum tamen utrumque

sit naturale : sed homo naturale habet a differenita quod est animal civile et politicum : et propter hoc unius solius vita, ut dicit Avicenna, non est nisi pejor quam potest : a genere autem habet, quod sit conjugale, sicut prius in avibus et leone ostensum est : ergo conjugium magis est naturale, quam politicum.

Responsio. Dicendum, quod verba Aspasii solventis hanc quæstionem in commento super nonum *Ethicæ*, valde notanda sunt, et sunt ista : « Non potest esse commixtio maris et fœminæ penitus carens culpa, nisi quæ intendit prolis procreationem : et cum homo sit animal rationale, et ratio non perversa intendat optimum, non solum intendit generans homo procreare prolem, sed et procreatam educare, et educando provehere usque ad perfectionem non solum in bonis corporis, sed etiam in bonis animæ, quæ sunt virtutes et scientiæ : non est autem solus vir generans, nec sola mulier, sed ambo simul sunt unum generans : oportet ergo quod ambo simul intendant una communi intentione prolis procreationem et educationem et provectionem usque ad perfectum : oportet igitur antequam conveniant, imutuo sibi consenserint in unam individuam vitam ad prolis procreationem et educationem et provectionem usque ad perfectum : non enim esse potest rationalis intentio generantis recta, nisi uterque generantium in vitam consenserint individuam : cum igitur finis naturalis virtutis generativæ, et actus generandi in homine sit proles perfecta utraque perfectione, et salus speciei non solum est in esse primo, sed etiam in esse secundo, quod est vera hominis consummatio : hunc autem finem non possunt intendere vir et mulier communi intentione generantes, qui magis sunt unum generans, nisi matrimonialiter copulati : et quod non recto fine fit, peccatum est, patet quod matrimonium sit naturale, et quod omnis commixtio extra matrimonium, peccatum est, et transgreditur legem naturæ. » Huc usque sunt verba Aspasii : et determinant totam quæstionem, nec indigent expositione.

Ad primum ergo dicendum, quod natura nulli animali aliquid dictat vel instigat, nisi etiam cum hoc det ei instinctum et facultatem optime secundum modum suæ naturæ perficiendi : et ita etiam matrimonium quoad modum quod sua efficiatur uxor, ut sciatur qui sunt filii proprii, et qui non, erit naturale. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod in uno substantiali conveniunt omnes, quod est consensus utriusque, sed in accidentalibus differunt : et hoc non impedit. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod Tullius intelligit hoc de natura quæ est in generatione tantum considerata, et nullo modo in specie : et si etiam in genere consideretur, adhuc commixtio sua determinatur ad certam liberorum suorum notitiam etiam naturaliter in multis animalibus, ut prius patuit. Et ille peritus qui conjunxit homines in habitationes domorum et civitatum, et matrimonii contractum, per ostensionem naturalium rationum hoc fecit : et ideo ex illa ratione non sequitur, quod matrimonium non sit naturale. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod ut prius dictum est, natura omnia animalia hoc docet, sed diversimode secundum diversitatem specierum : quædam enim docet filiorum procreationem sine determinatione certæ fœminæ : et hoc est in illis in quibus mas nullam habet sollicitudinem circa filios educandos, sicut taurus, equus, asinus, canis, et hujusmodi. In aliis autem pater sollicitatur circa filios, et ideo quærit sibi certam conjunctionem ad unam fœminam suæ speciei, et cum illa generat et nutrit filios, sicut aves fere omnes, et multa animalia gressibilia : nihilominus tamen aliquod matrimonium est in omnibus in quibus est mas et fœmina : sed in animali perfectissimo perfectissimum secundum naturam est matrimonium, et hoc est homo. Ad 4.

ARTICULUS II.

An habere plures uxores sit naturale?

Secundo quæritur, Utrum habere plures uxores sit naturale?

Videtur, quod sic : quia

1. Dicit Aristoteles, quod unus multas implet : ergo videtur, quod hoc non sit contra naturam.

2. Item, In aliis animalibus frequenter videmus, quod multæ fœminæ habentur ab uno mare : cum igitur naturale jus sit, quod natura omnia animalia docuit, in homine etiam non erit contra naturam habere plures uxores.

3. Item, In ordine naturæ videmus, quod unum movens ad generationem, movet multa mobilia, sicut sol omnia inferiora generabilia, et primus motor movet et quodammodo impræagnat omnia animalia : ergo videtur secundum ordinem naturæ, quod unus mas qui est ut movens, multas habere possit uxores.

4. Item, Plato posuit, quod universalia sint ut ars et masculus : particularia autem sicut artificiati materia et fœmina : quia una forma universalis impræagnat multa particularia, et una forma artis est in multis artificialis : ergo et masculus potest habere multas fœminas secundum ordinem naturæ.

5. Item, Non est caput, cui non cohæret nisi unicum membrum : sed vir est caput mulieris : ergo oportet, quod cohæreant ei plures mulieres.

6. Item, In *Littera*, dicitur in auctoritate Augustini quæ trahitur de *sancta virginitate*, quod antiqui patres non contra naturam hoc faciebant : ergo videtur, quod homo secundum naturam poterit habere uxores plures.

7. Item, Videmus quod multi homines naturam et rationem excellenter sequentes, sicut Cato et Arabes quidam, plures habebant uxores et habent : ergo videtur, quod hoc non sit contra naturam.

8. Item, Semen ordinatum ad naturæ multiplicationem projicere ubi perdatur, præter ordinem naturæ est : sed cum impræagnata est mulier, et clausam habet matricem, si quis tunc cum ea habet coitum, semen projicit ubi perditur : ergo debet aliam cognoscere : ergo ad minus tempore conceptus potest pluribus uti in matrimonio, ut videtur.

9. Item, Si est contra naturam habere plures, quæratur contra quam naturam? Constat enim, quod non contra sexum est, nec contra mores animalium in genere, nec contra rationem, nec contra speciem hominis : ergo videtur, quod non sit contra naturam.

In contrarium hujus objicitur sic : Sed contra.

1. Illud maxime esse naturale videtur, quod in prima natura condita est constitutum : sed tunc sic fuit institutum, quod una esset unius : ergo hoc est maxime naturale : videtur ergo, quod contra naturam sit habere plures. Media probatur ex hoc quod habetur, Genes. II, 24 : *Et adhærebit uxori suæ* : et non dixit, Uxoribus.

2. Item, In animalibus aliis videmus, quod quibus non sufficiunt opera educationis filiorum, sed necesse est aliquid conferre, sicut faciunt aves, præcipue quæ habent pullos quos necesse est cibari a parentibus, quod una sit unius : ergo cum tale animal sit homo, videtur quod secundum naturam generis una sit unius. Dicit autem Philosophus, quod hoc maxime naturale est, quod convenit ratione generis : ergo videtur, quod secundum naturam hominis una debet esse unius.

3. Item, Si accipiatur remotius genus quam animal, sicut unum quod est in vegetabilibus, tunc patet, quod in eodem supposito conjunguntur masculina et fœminina vis : sed in illis non conjungitur nisi una vis masculina cum una

fœminina : ergo videtur, quod hoc secundum naturam debeat observari in omnibus consequentibus genus in homine : ergo secundum naturam tantum una est unius.

4. Item, In tota natura sic est, quod una forma movens non proportionatur nisi uni materiæ : cum igitur masculus sit ut movens, et fœmina sicut materia mota, videbitur secundum naturam esse, quod tantum una uni conjungatur : ergo contra naturam erit si unus habeat plures.

5. Item, Secundum Aristotelem, tam in artibus quam in naturis, via in paucis magis est, quod natura expediat se paucissimis : ergo videtur, quod in quærenda generatione via naturalis est in paucioribus quam potest : hæc autem sunt duo, scilicet masculus, et fœmina : ergo videtur, quod præter viam naturæ est plures uni conjungi.

6. Item, In tota natura non invenitur, quod unus motor proprius sit aliorum mobilium : sed secundum naturam in generatione masculus est sicut motor proprius, et fœmina sicut mobile : ergo videtur, quod contra naturam sit unum marem habere plures fœminas.

7. Item, In cœlestibus et elementis numquam conjungitur nisi unum agens ut masculus cum una fœmina ut patiente, sicut patet in stellis, signis, planetis, et elementis, ubi numquam est nisi calidum unum cum uno sicco vel uno humido, et frigidum unum cum uno sicco vel unico humido : ergo etiam sic debet esse in hominum conjunctione.

8. Item, Omne agens in natura remittitur si multiplicetur ei id in quod agit, et remissio sua erit causa impedimenti vel debilitatis effectus : sed masculus est agens verissime in generatione : ergo multiplicato eo in quod agit, remittetur, et remissio ejus erit causa impedimenti vel debilitatis effectus : sed effectus est productio similis : ergo si unus haberet plures, hoc esset impedimentum et debilitas generationis. Probatur autem prima per inductionem in singulis, et etiam scribitur a Philosophis in pluribus locis.

Responsio. Ad hoc sine præjudicio aliter dicendum, quod secundum Aristotelem, natura hominis duplex est, scilicet quæ ex genere est, et quæ est ex differentia. Secundum illam quæ ex genere est, non est contra naturam hominis habere plures uxores : et hæc natura est in homine sicut potentia et sicut imperfecta. Perfecta autem et formalis est illa quæ est ex differentia : et hæc est duplex secundum quod ratio dupliciter sumitur, scilicet ut natura quæ est in forma hominis non considerans nisi naturalia : et ut ratio deliberativa eorum qua solus inter alia percipit homo, sicut est honestum, turpe, conservativum pacis, et incitativum discordiæ, consiliativum civitatis, et destructivum civitatis et domus. Et primo quidem modo adhuc videtur, quod non sit contra naturam habere plures. Secundo autem modo videtur esse præter naturam. Quod autem sic sit, habetur ex *Littera*, sicut dicit Augustinus, quod non fuit contra naturam, quod Jacob habuit plures : et de hoc plurima sunt in decreto, quæst. 4 : et plurima etiam illorum ponit hic in *Littera* de Ambrosio, Hieronymo, et Augustino. Et sic non oportet solvere nisi secundam partem objectionum : quia omnes primæ objectiones in duobus prioribus sensibus naturæ procedunt.

Dicendum ergo videtur ad primum, quod non fuit tunc matrimonium in officium naturæ in genere vel in specie absolute institutum, sed ut in specie ad finem boni moralis relati, cujus perceptiva est solius hominis natura : quia dicunt Philosophi, quod hoc solius hominis naturæ est discernere inter turpe et honestum : et ideo etiam postea nihil agendo contra naturam quam Deus instituit, cum pauci essent boni et multi mali, dispensatione boni plures habuerunt.

Ad object. 2. Ad aliud dicendum, quod animalia uni conjunguntur pluribus de causis, et etiam non uni conjunguntur oppositis causis. Sunt autem præcipue tres quibus conjunguntur uni, quarum una est, quod vis masculi motiva pluribus fœcundandis non sufficit : et hoc facit quandoque cibi diminutio, quandoque etiam naturæ vigoris destitutio. Secunda est : quia in fovendo et nutriendo unum non sufficit, eo quod intra matricem filii compleri non possunt, nec extra compleri possunt nisi calore corporum parentum calescant, sicut est videre in avibus foventibus successive alternatis vicibus. Unde videmus, quod aves quarum una tantum fovet, vel etiam animalia quæ non fovent ova sua, non sic ordinantur, quod certus mas certam habeat fœminam, sicut patet in omni genere pullorum et anserum, et etiam in piscibus, et lacertis, et serpentibus. Tertia autem et ultima causa est ingeniatio quam habet natura ad discernendos filios proprios : quia, sicut dicit Aristoteles, animalia non æque memorativa sunt, nec æque disciplinabilia, et per consequens neque æque ingeniativa circa curas filiorum. Unde quædam nutriunt alios filios pro suis, in quo arguitur perdix ubi dicitur : Perdix fovet quod non peperit. Quædam autem numquam nutriunt alienos nisi decepta, sicut bubala quæ non lactat alienum partum, nisi prius perungatur stercore suo, et tunc lactat decepta. Quædam autem nullo modo in suis decipi possunt, et omnes alienos abjiciunt, et non impendunt eis curam. Istæ ergo sunt causæ quibus certas sibi vindicant animalia fœminas, et istis cessantibus non faciunt, sicut equus, et asinus, et plura gressibilia. In homine autem propter industriam est procreatio plurium fœminarum : et ideo contra naturam suam non est habere plures, nisi natura ultimo modo accipiatur : quia verum est, quod domus non bene regitur pluribus existentibus uxoribus, et per consequens neque civitas neque gens.

Ad object. 3 et 4. Ad aliud dicendum, quod vis masculina quæ est in plantis, est indeterminata et imperfecta : eo quod, ut dicitur in libro de *Plantis*, plantæ non habent animam, sed partem partis animæ. Quod autem sit imperfecta, patet ex indeterminatione sua et materialitate : quia immobilis est et indeterminata, generans folia, virgas, et fructus, et in fructu generat multa circumstantia fructum : et ideo oportet, quod conjungatur in distinctionem quod moveat propter suam imperfectionem. Si autem ex imaginatione aliqua moveret, posset movere plura : unde plura non movet nisi sicut natura, et etiam qualitatibus naturalibus quæ sunt calidum, frigidum, humidum, et siccum. Non autem sic est in animalibus quæ sunt naturæ perfectæ, et movent ad imaginationem quæ diversificatur in imaginibus : et ideo unum movens in talibus movet multa.

Per hoc etiam patet solutio ad sequens.

Ad object 5. Ad aliud dicendum, quod in paucis est via in actu uno, sed in actibus pluribus non oportet : generatio enim semper completur in duobus minimis : sed multæ generationes per unum cum multis compleri possunt.

Ad object. 6 et 7. Ad aliud dicendum, quod illud intelligitur de motore proximo, et taliter non se habent masculus et fœmina in specie hominis : et ideo nihil probatur per istud.

Per illud etiam patet solutio ad sequens.

Ad object. 8. Ad ultimum dicendum, quod una simplici actione agens in plura, remittitur, quanto plus illa multiplicantur, sed successive agens non potest remitti : quia, sicut dicit Aristoteles, modo implet unam, et post hoc, semine attracto ad vasa seminaria et maturato, implet aliam, et tertiam, et sic deinceps.

ARTICULUS III.

An unam mulierem habere plures viros sit contra naturam?

Tertio quæritur, Utrum unam mulierem habere plures viros sit contra naturam vel naturæ ordinem?

Videtur autem, quod non : quia

1. Videtur, quod vir et mulier sunt ejusdem speciei : ergo quod non est contra naturam viri, non est contra naturam mulieris : sed habitum est non esse contra naturam viri, conjungi pluribus : ergo nec erit contra naturam mulieris habere plures viros.

2. Item, Fœmina desiderat masculum sicut turpe bonum, et materia formam : video autem, quod materia desiderat non unam formam, sed plures : ergo nec fœmina naturali desiderio unum marem, sed plures : ergo secundum naturam potest conjungi pluribus.

3. Item, Inferiora se habent ad superiora sicut fœmina ad virum, sicut dixerunt Philosophi : sed ego video, quod terra quæ circulo stellato octavæ sphæræ imprægnatur, non jungitur uni prægnanti, sed multis : ergo videtur, quod fœmina secundum naturam jungi possit multis.

4. Item, In multis animalibus videmus, quod multi mares sequuntur unam fœminam, et numquam plures fœminæ unum marem, sicut in canibus, et lupis : ergo videtur, quod ex genere habetur, quod secundum naturam generis fœmina possit jungi pluribus maritis et maribus.

5. Item, Fœmina se habet in generatione sicut recipiens : sed omne recipiens est receptivum multorum secundum naturam recipientis : ergo fœmina potest recipere a multis viris : ergo et secundum naturam est jungibilis pluribus viris.

In contrarium hujus est, quod

1. Dicit Aristoteles, quod unus multas implet : una autem non impletur nisi ab uno : ergo licet vir sit jungibilis multis secundum naturam suam, tamen mulier non jungitur nisi uni.

2. Item, Junctio fœminarum ad viros secundum naturam non est nisi propter generationem, quia non nisi ad hoc a Deo et natura distinctus est sexus : sed cum ab uno suscipit fœmina, non est susceptibilis ab alio nisi cum periculo conceptus primi : ergo secundum naturam non est conjungibilis alteri cum suscepit ab uno : sed postquam peperit, potest suscipere ab eodem : ergo ipsa ad generandum sufficienter jungitur uni : habitum autem est ante, quod via naturæ est in paucioribus quantum potest : ergo secundum naturam fœmina non est conjungibilis nisi uni.

3. Item, Secundum naturam bene sunt multa membra unius capitis, sed numquam sunt plura capita unius membri : cum igitur vir sit ut caput, et mulier sicut membrum, unus vir potest secundum ordinem naturæ habere plures fœminas, nullo autem modo una fœmina plures viros.

4. Item, In multis animalibus videmus, quod mas vindicat sibi plures, et pugnat pro illis usque ad mortem, sicut cervi, apri, et galli : non autem videmus, quod fœminæ pugnent pro pluribus maribus vel sequantur plures mares : ergo videtur, quod secundum naturam generis naturale quidem sit, quod vir possit habere plures, nullo autem modo sit secundum ordinem naturæ, quod fœmina una habeat plures viros simul quos sequatur.

5. Item, Ex hoc nasceretur dissidium œconomicæ et politiarum : uxor enim subditur secundum leges, et canones, et naturales rationes. Detur ergo, quod una habeat plures : ergo obediet ambobus, et sequetur eos : ergo cum unus præcipit ut

ædificet domum suam, alter forte præcipit de domo alia ædificanda : ergo fit destructio, et confusio domus et civitatis sequitur ex eo.

6. Item, Ut dicit Tullius, matrimonium inventum est, ut certi liberi cognoscantur : sed una habente plures, nullus sciet certos et proprios liberos : ergo nullus sollicitabitur pro eis : ergo peribunt filii, propter quos natura invenit matrimonium, quod est inconveniens : ergo secundum naturam etiam inconveniens est, quod una plures habeat viros.

io. Quod videtur esse concedendum, et dicendum ad primum, quod multis de causis nullo modo est secundum naturam, quod una fœmina habeat plures : sed quatuor evidentiores assignabo, rationes, quarum tres sumam ex natura generis, et unam ex natura differentiæ.

Prima ex natura generis sumpta est, quod nimia concussio matricis facit decidere partum, eo quod adhæret conceptus per coctilidones, sicut fructus ad arborem, et in principio conceptus propter teneritatem coctilidonum, et in fine propter maturitatem et pondus infantis de levi cadit : in medio autem tempore fortius adhæret : et ideo etiam cum uno multum coire periculosum est conceptui, ut dixit supra Hieronymus in *Littera*, et ponitur in decreto 32, quæst. 4, cum diversis autem coire omnino contrariaretur.

Secunda autem est, quod ex nimio fluxu seminis et injecti et ejecti lubricatur matrix, ita quod nihil tenet : ideo meretrices non concipiunt : et ideo quæ cum uno nimis sunt frequentis coitus, minus et rarius concipiunt.

Tertia autem est, quia licet semen mulieris materiale sit in conceptu, tamen operatur ad conceptum : et ideo oportet in ipso esse debitam maturitatem : sed debita maturitas non potest esse in semine nimis fluente, quia ad hoc ut maturetur, oportet quod attractum in vasis seminariis stet ad tempus : et ideo non competit, quod mulier habeat plures. Quod autem hoc non impediat in viro, infra ostendetur, ubi quæretur, si tunc haberi plurimæ poterant.

Quarta autem quæ sumitur ex parte differentiæ est, quod hoc ordinaretur ad destructionem œconomicæ et politegiæ, sicut probatur in objectione.

Ad argumentum ergo primum dicendum, quod non sequitur : quia licet vir et mulier sint in specie una, sunt tamen in sexu differenter se habente ad generationem : et ideo non est de natura mulieris, quod est de natura viri. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod est similitudo secundum quid, scilicet in desiderio imperfecto : quia fœmina est imperfecta ut materia : sed tamen sicut proxima materia, non est plurium formarum, ita nec propria fœmina plurium virorum : sed non est simile in hoc quod materia remota desiderat plures formas. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod superiora non sunt propria moventia inferiorum, sed potius communia : sed si accipiatur materia propria, erit una tantum. Vir autem non est similis moventi proprio et conjuncto, sed potius separato et communi, ut prius habitum est : sicut recipiens semper proprium est, licet imprimens frequenter sit commune. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod in animalibus est diversitas, nec multi mares sequuntur unam fœminam, nisi quibus nulla est sollicitudo de educatione filiorum : et tale animal non est homo : unde etiam canes non recognoscunt filios suos, nec sollicitantur pro eis, sed potius caniculæ : sed in homine sic non est, sed imitatur naturam illorum quæ certe discernunt filios, et speciali affectu sollicitantur pro eis. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod fœmina se habet sicut recipiens proportionatum uni infundenti, et non sicut recipiens communiter propter causas superius inductas : recipiens autem proportionatum non est receptivum multorum. Et hoc Ad 5.

modo se habent omnia recipientia naturalia, quæ implentur ab actibus illorum, ex quibus recipiunt : in omnibus enim talibus recipiens determinatur, et implens separatum est impletivum multorum.

ARTICULUS IV.

Utrum ante legem gratiæ soli libidinosi fuerunt bigami ?

Quarto quæritur, Utrum soli libidinosi tunc fuerunt bigami ?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Dicit in *Littera*, quod primus Lamech legitur bigamiam introduxisse sive duas uxores habuisse : et hoc in eo arguitur, quia pro expletione carnalis voluptatis illud fecisse perhibetur : ergo videtur, quod soli tales de bigamia in illo tempore fuerunt reprehensibiles.

2. Item, In *Littera* dicit, quod conjugia Patriarcharum cœlibatui istius temporis comparantur. Ergo videtur, quod non arguantur de aliquo : ergo nec de bigamia.

3. Item, Quod aliquis dicitur bigamus, hoc est ratione signi violati, ut supra habitum est : sed in conjugio Patriarcharum fuit optimum signum : ergo videtur, quod ex pluribus non arguantur de bigamia. Prima patet ex dictis in quæstione de *bigamia*. Secunda scribitur, 32, quæst. 4, ubi dicit Augustinus, quod generatio Jacob per ancillas significat renatos per malos, sed generatio per liberas significat renatos per bonos : et utrique pertinent ad hæreditatem, eo quod sunt de semine patris.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod bigamus efficitur quis quatuor modis, ut supra tactum est : et unus istorum est, qui simul plures habet : plures autem simul habuerunt antiqui patres : ergo ipsi fuerunt bigami.

Quod est concedendum. S

Ad primum dicendum, quod Lamech primus reprehenditur de peccato, et non de bigamia, quia non fuit reprehensibilis : et etiam tunc non obstabat sacerdotio, quia non erat ibi sacerdotium verum, sed tantum figura veri sacerdotii nostri. Ad 1

Ad aliud dicendum, quod comparatio fit in merito personali et utilitate, quæ est pro varietate temporis : sed non fit comparatio in integritate. Ad 2 et

Et sic patet solutio ad totum : quia ultimum habet signum non sacramenti, sed allegoriæ,

Sed ad hoc quod salvetur individuitas matrimonii, oportet quod signum sacramentale matrimonii salvetur : et hoc non salvatur in conjugio antiquorum qui plures habuerunt.

ARTICULUS V.

An aliquando licuit habere concubinam ?

Quinto quæritur, Utrum licuit aliquando habere concubinam ?

Et est hæc quæstio una causa decreti 32 Gratiani.

Et objicit de Abraham qui ex concubina quæsivit sobolem, Genes. xxv, 1 : et de Jacob qui ex duabus ancillis quæsivit sobolem, Genes. xxix et xxx, passim : et de pluribus aliis. Ergo videtur, quod hoc licuit aliquando.

Item, Levit. xix, 20, dicitur, Quisquis concubuit deflorando ancillam, non vapulabit, nec morietur : quia pecunia ejus est[1]. Si ergo in Veteri Testamento lege

[1] Vulgata habet, Levit. xix, 20 : *Homo si dormierit cum muliere coitu seminis, quæ sit ancilla etiam nubilis, et tamen pretio non redempta, nec libertate donata, vapulabunt ambo, et non morientur, quia non fuit libera.*

divina non puniebatur ad mortem corporis : ergo non videtur, quod modo puniri vel imputari debeat ad mortem animæ.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod dicit Ambrosius in libro de *Patriarchis* : « Nemo sibi blandiatur, de legibus hominum omne stuprum adulterium est, nec viro licet quod mulieri non licet : quoniam eadem a viro quæ ab uxore debetur castimonia. Quidquid in ea quæ non sit legitima uxor commissum fuerit, adulterii damnatur crimine. »

Item, « Nulli licet scire mulierem præter uxorem : ideoque conjugii datum est jus, ne in laqueum incidas, et cum aliena muliere delinquas. » Ex hoc patet, quod non licet alicui admisceri ancillæ, ut ex illa quærat sibi liberos.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod numquam licuit ancillam vel alienam cognoscere, sed ancillam ductam in matrimonium ex instinctu Spiritus sancti : et ita fecerunt Patriarchæ.

Et per hoc patet solutio.

ARTICULUS VI.

Qualiter bonum sacramenti in conjugiis antiquorum salvabatur?

Sexto quæritur, Qualiter bonum sacramenti in conjugiis antiquorum salvabatur?

Videtur autem, quod non salvabatur : quia

1. Hoc bonum est individuitas relata per signum ad individuitatem fidelis animæ cum Deo et duarum naturarum in Christo : antiqui autem patres divisi fuerunt in plures : ergo non fuit in conjugiis ipsorum hujusmodi individuitas.

2. Item, Non est individuus qui non est unicus unius, ut supra habitum est in quæstione de *bigamia* : sed antiqui patres non fuerunt unici unius : ergo in ipsorum matrimonio non fuit bonum sacramenti.

3. Item, Magis videtur salvari hoc bonum in eo qui successive non simul utitur pluribus, quam in eo qui simul utitur pluribus : et non salvatur : ergo nec in eo qui simul pluribus utitur : sed tale fuit conjugium antiquorum patrum : ergo in ipsorum matrimonio non fuit bonum sacramenti.

IN CONTRARIUM hujus objicitur, quod Sed contra.

1. Quidquid excedit majus, excedit et minus illo : sed matrimonium antiquorum excedit majus, quam sit matrimonium nostri temporis : ergo excedit et ipsum quod est nostri temporis. PRIMA patet per se. SECUNDA scribitur in *Littera,* quod matrimonium illorum cœlibatum nostri temporis excedit. Inde sic : Matrimonium non dicitur excedere alterum nisi ratione bonorum quæ sunt in ipso : ergo illud matrimonium tot vel plura bona habuit, quot illud : sed istud habet bonum sacramenti : ergo et illud.

2. Item, Quod significat Ecclesiam secundum omnem sui status differentiam, nobilius significat eam, quam id quod significat eam in genere tantum : sed plures sanctorum patrum uxores significant conjunctionem Ecclesiæ cum Deo secundum omnem status differentiam, ut patet, 32, quæst. 4, in decreto Augustini supra : ergo nobilius significat conjunctionem Ecclesiæ cum Deo, quam matrimonium in quo unus uni conjungitur : cum igitur minus signum sufficiat matrimonio pro bono sacramenti : ergo et magis : ergo illa matrimonia bonum sacramenti habebant.

RESPONSIO. Dicendum, quod bonum sacramenti et etiam cœlibatus debitum non salvabatur in illis matrimoniis nisi secundum quid et imperfecte : in matrimonio autem Novi Testamenti perfecte salvatur. Dico autem *imperfecte* : quia ibi erat signum conjunctionis Ecclesiæ Solutio.

cum Christo in fide quantum ad Ecclesiam militantem : in nostro autem matrimonio est quoad Ecclesiam triumphantem : Ecclesia enim in fide conjungitur secundum multiplicem statum cum Christo in quo alius sic alius sic vadit : sed triumphans illa est conjuncta in uno statu apertæ visionis facie ad faciem, quæ est tota merces, ut dicit Augustinus.

Ad object. 1. Ad primum ergo dicendum, quod matrimonium illorum non dicitur excedere matrimonium nostri temporis, nisi quoad sanctimoniam quæ est castitas animæ, et non in castitatis actu : et hoc non respicit signum hoc quod dicitur *sacramentum*. Hoc autem quod dicit, quod matrimonium melius et sanctius sit matrimonium in omnibus bonis : dicendum, quod hoc falsum est : quia matrimonium sanctius est pari voto continentium : et tamen non est ita perfectum in significando sicut matrimonium consummatum per carnalem copulam, sicut supra habitum est.

Ad object. 2. Ad aliud dicendum, quod ille modus significandi potius est allegoricus ex conjugibus ipsis, quam sacramentalis sumptus ex individuitate conjugii, sicut patet per antedicta.

ARTICULUS VII.

An umquam licuerit alicui viro habere plures uxores?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, paulo post initium : « *Consultum est a Deo plures in matrimonio copulare sibi*, etc. »

Videtur autem, quod hoc numquam licuit : quia

1. Nihil eorum quæ sunt contra humanum bonum, umquam fuit licitum : sed plures sibi copulare fuit et est contra humanum bonum : ergo hoc numquam licuit.

2. Item, Impossibile est unam rem esse simul duorum non ad invicem ordinatorum : sed maritus est suæ uxoris : ergo impossibile est suum fuisse ipsum uxorum duarum non ad se invicem ordinatarum : sed una uxor non ordinabatur ad alteram, sed ex æquo erant mariti : ergo impossibile est unum maritum matrimonialiter conjungi pluribus : numquam licuit aliquis concubitus nisi matrimonialis : ergo numquam licuit sibi plures in matrimonio copulare.

3. Item, Detur, quod unus sit duarum, sequitur perplexitas : sit enim quod ambo sibi petant debitum in una hora, si ipse solvat uni, constat quod ipse efficitur impotens ad solvendum alteri : ergo retinet et fraudat alteram : et si solvat alteri, per eamdem rationem fraudat istam : ergo ipse est perplexus : sed secundum theologum nullus est perplexus : ergo numquam licuit alicui conjungi pluribus.

4. Item, Ad paria jura judicantur vir et mulier in matrimonio : mulier numquam potuit habere plures viros : ergo nec vir plures mulieres : ergo numquam licuit habere plures.

5. Item, Causa nulla videtur esse quam dicit in *Littera* : quia cum multi tunc essent idololatræ, facilior et melior modus multiplicationis fidelium fuisset per prædicationem quam per fœcunditatem : ergo videtur, quod ille debuit esse, et non iste.

6. Item, Non sunt facienda mala ut eveniant bona, sicut dicit Apostolus, ad Roman. III, 8 : sed malum est habere plures : ergo non erat hoc faciendum pro aliquo bono quod inde surgere poterat : ergo numquam licuit causa fœcunditatis et religionis habere plures.

7. Item, Cum maxima esset paucitas hominum, nullus legitur conjunctus pluribus, scilicet nec Adam, nec Seth, neque Noe, neque aliquis filiorum ejus. Inde objicitur sic : Quod non fit propter paucitatem hominum et cultus divini, non est faciendum propter raritatem cultus tantum : sed conjunctio unius ad plures

non fiebat propter paucitatem materialem hominum : ergo etiam non debuit fieri propter raritatem cultus tantum : ergo numquam licuit habere plures uxores.

Sed contra. In contrarium hujus sunt :

1. Exempla sanctorum Patriarcharum, qui nullo modo perpetrassent illicitum : et ipsi plures habuerunt : ergo hoc licuit, et licite fecerunt.

2. Item, Quod nec more nec lege nec natura prohibetur, illud licet : sed habere plures uxores nec more nec lege nec natura prohibetur : ergo illud licet. Prima probatur per hoc quod habetur, I ad Corinth. vi, 12, super illud : *Omnia mihi licent*, ubi dicit Glossa : « Hoc licet, quod nullo præcepto prohibetur. » Secunda autem scribitur paulo infra in *Littera* : et, 32, quæst. 4 : « Objiciuntur Jacob quatuor uxores. » Et probatur in *Littera*.

Solutio. Responsio. Dicendum sine præjudicio, quod si consideretur humanum bonum ex fine rationis ordinantis officia humanorum actuum in civitate, tunc numquam licuit habere plures, licet non omnino sit contra naturam, sicut supra dictum est.

Et si objicatur, quod jus gentium in legibus permittit habere plures : dicendum quod aliud est permissio, aliud ordinatio ut ita fiat : et sciendum, quod in permissionibus lex non ordinatur ad divinam justitiam prout est ordinans humanos actus, sed potius prout est permittens quædam facta mala : et ideo nisi fieret dispensatio circa hoc familiari consilio Spiritus sancti, dico quod numquam licuisset : et ita etiam dixit Papa Innocentius tertius.

Ad object. 1. Ad primum ergo dicendum, quod cum instabat multitudo pertrahentium ad idololatriam, et paucitas Deum colentium in tantum quod (ut narrat Philo in suo *Pentateucho*) Abraham carcere et igne cogebatur nomen suum lateri impressum venerandum posteritati præbere a ducibus qui venerunt ab Oriente : tunc ex familiari consilio Spiritus sancti usus habuit, quod potuerunt accipere plures, ut cum propagatione seminis esset etiam propagatio religionis. Et ex eadem causa fuit, quod noluerunt accipere uxores nisi de progenie sua, ne animi filiorum per alienigenas subverterentur a cultu divino, sicut etiam in Novo Testamento ad tempus voluit Deus formam baptismi in nomine Christi fieri, sicut notatum habetur supra in tractatu de *baptismo*, non quod ita deinceps observaretur, sed potius ut nomen suum amabile hominibus efficeretur : et tunc ad veram baptismi formam rediretur.

Ad object. 2. Ad aliud dicendum, quod mos dicitur dupliciter, scilicet verus mos, et ille quem facit necessitas. Verus mos est consuetudo secundum humanum bonum cuilibet deserviens. Et si quidem mos sic accipiatur, non erat tale matrimonium de more. Si autem secundo modo accipiatur, verum est, quod tunc tale matrimonium fuit de more, sed mos ille nihil aliud est, quam observantia causata ex necessitate periculi, sicut etiam dicimus quod accipere alienum tempore necessitatis, si necessitas diu duraret, esset de more : non tamen bene sequeretur, quod simpliciter obsequeretur bonis moribus.

Similiter dico de natura : si enim accipiatur natura a differentia hominis relata ad finem humanum, numquam fuit de natura : et ab hac sola natura ordinantur actus et officia humana in civitatibus, sicut patet in omnibus libris Philosophorum qui de urbanitatibus et politegiis sunt locuti. Si autem accipiatur natura aliis modis qui supra notati sunt, tunc non esset contra naturam : multa tamen non contra naturam hujusmodi existentia, illicita sunt : concumbere enim cum muliere non est contra hujusmodi naturam, et tamen illicitum est.

Similiter dico de lege : quia est natu-

ralis et scripta : et naturalis videtur sicut et natura. Unde contra aliquam naturam est, et contra aliquem modum naturalem non est. Sed contra scriptam non fuit : quia nec adhuc fuit data. Et hoc modo intelligit Augustinus.

Unde patet, quod ex hoc non probatur, quod simpliciter licuerunt, sed potius ex causa et dispensatione divina.

ARTICULUS VIII.

An concubitus Loth cum suis filiabus licuit ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, A, paulo post initium : « *Filiæ Loth patre ebrio usæ sunt*, etc. »

Exemplum inconveniens videtur : quia.

1. Matrimonio filiæ patri non conjungebantur : ergo non est ad propositum.

2. Item, Videtur esse falsum : quia vinum immoderate sumptum constringit libidinem : ergo ebrietas tollit libidinem : ergo patre ebrio uti non poterant.

3. Item, Impossibile erat eum coire nisi ad imaginationem : ergo imaginatio præsentavit sibi mulierem : ergo videtur falsum quod dicit in littera Genesis, XIX, 33 et 35, quod *ille non sensit, nec quando accubuit filia, nec quando surrexit.*

Solutio. Ad 1. RESPONSIO. Dicendum, quod simile est quoad intentionem facti, non quoad facti substantiam : quia intentione conceptus, non libidinis, patri conjungebantur : et ideo excusantur non a toto, sed a tanto. Alii autem Patres a toto excusabant : Ambrosius vocat Loth sanctum : sed hoc referendum est ad pœnitentiam per opera sequentia.

Ad 2 et 3. AD ALIUD dicendum, quod ebrietas est excessus briæ : est enim *bria* (ut dicit Haymo super Apocalypsim) scyphus in quo homo bibere consuevit, et excessus mensuræ quæ *bria* dicitur. Vel, *bria* dicitur ebrietas : et hoc fit dupliciter, scilicet enormiter, aut moderate. Enormiter fit quando nimius vini humor impedit digestionem, et nimius vapor obstruit meatus imaginationis et rationis : et hæc ebrietas abscindit coitum. Alia autem est moderata, scilicet quando calor vini elevat spiritus et sanguinem subtilem sursum, sed non oppilat meatus : sed tamen forti motu delet stabilitatem imaginum et confundit, ita quod ea quæ sunt coram oculis, duplicari videntur : et clausis oculis multa occurrunt quasi somnia confusa : et hæc non abscindit coitum, imo incitat ad eum ex calido, et ministrat materiam ex humido, et ex multiplicatione motus sursum in spiritu animali confundit discretionem : et tamen remanet imaginatio non certa. Et talis fuit ebrietas Loth : unde quod *ille non sensit*, intelligendum est, quod sensit quidem mulierem in genere, non autem discrevit, utrum hæc vel illa, nec utrum esset imago vel veritas.

Et per hoc patet solutio ad ambo quæsita.

ARTICULUS IX.

Utrum antiquorum conjugia nostrorum æquentur virginitati ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, paulo ante medium : « *Cum illorum conjugia nostrorum æquentur virginitati*, etc. »

De hoc Augustinus ita dicit in libro de *Bono conjugali* : « Res ipsas si comparemus, nullo modo dubitandum est meliorem esse castitatem continentiæ, quam castitatem nuptialem, cum tamen utrumque sit bonum. Homines vero cum com-

paramus, ille est melior, qui bonum amplius quam alius habet [1]. »

De hoc quære in tractatu de *Virtutibus*, quæst. de *continentia*, ubi plurima dixi et disquisite [2] : et dependet solutio tota ab auctoritate inducta.

ARTICULUS X.

An immoderatus usus nostri temporis fere imitetur turpitudinem fornicationis temporis antiquorum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, in medio capitis : « *Immoderatus usus conjugii nostri temporis, fere turpitudinem imitetur fornicationis illius temporis*, etc. »

Videtur enim hoc falsum : quia fornicatio illius temporis fuit mortale peccatum, sed usus matrimonii numquam.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod loquitur quantum ad intentionem contrahentium ut in pluribus, qui temporibus istis contrahunt propter infirmitatem libidinis : tunc autem non commiscebantur nisi causa suscipiendæ prolis. Similiter fornicantes conveniunt causa libidinis, et non causa suscipiendæ prolis. Unde est quædam similitudo in intentione, et non in facto.

ARTICULUS XI.

Qualiter Patriarchæ et Apostoli delectabantur profectu religionis ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, in medio : « *Sicut Apostoli auditoribus admirantibus*, etc. »

Videtur, quod nihil sit simile : quia omni homini congaudendum est in bonis, et hoc gaudium est honestum et pulchrum : sed delectatio coitus semper est turpis : ergo nihil est simile quod inducit.

Responsio. Dicendum, quod simile est quoad hoc quod ultima intentio delectabatur in utrisque in profectu religionis : sed actus profectus fuit differens : ibi enim fuit per carnem, hic autem per spiritum : sed tamen hic et tunc similiter in uno delectabantur Patres Veteris et Novi Testamenti. Solutio.

Hic autem tota ponenda esset quæstio de continentia, et de statibus ejus, et de comparatione statuum : et hæc notata est ante in tractatu de *Virtutibus cardinalibus* [3], et ideo hic omnino transeo ipsam.

ARTICULUS XII.

An difficilius fuit continere temporibus antiquis, quam his temporibus ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, post medium : « *Qui multo facilius continere possent et vellent*, etc. »

Circa difficile enim et bonum est omnis ars et virtus : cum ergo virtus sit circa continere, difficilius erat continere, quam contrahere.

Ad hoc dicendum, quod est difficultas ex parte sensualitatis : et de illa procedit objectio. Est etiam difficultas causata secundum rationem ex vi honestatis, Solutio.

[1] S. Augustinus, Lib. de bono conjugali, cap. 23. II[am].

[2] Cf. II Sententiarum, Dist. XXVII. Cf. etiam II[am] Partem Summæ theolog. B. Alberti, Tract. XIII, Quæst. 82, memb. 1, ad 1.

[3] Cf. III Sententiarum, Dist. XXXIII. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

sicut difficile est justo peccare : et de illa loquitur in *Littera*.

ARTICULUS XIII.

An sub diversis legibus eodem modo excusabantur qui habebant plures uxores ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, post medium : « *Considera primum, quod Abraham ante legem*, etc. »

Videtur enim, quod hæc causa nulla est : quia

1. Etiam sub lege plures mulieres habuerunt sicut in principio *Regum* Elcana [1], et David habuit, et alii plures : patet ergo, quod nulla est causa illa.

2. Item, Lex scripta non est nisi explicatio legis naturalis : ergo non excusat, quod non peccavit in legem scriptam, quia peccasse potuit in legem naturalem.

Solutio. Ad 2. Ad hoc dicendum, quod non dicit hoc propter excusationem Abrahæ, sed propter statum temporis : quia tunc indiguit multiplicatione materiali : et ideo familiari consilio Spiritus sancti (inquit) plerique plures habuerunt.

Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad 1. Ad primum dicendum quod ante legem tempore Abrahæ multo pauciores erant Deum colentes quam sub lege : et ideo plus excusabantur, et magis rationabilis fuit dispensatio.

ARTICULUS XIV.

An concubitus moderatus possit abesse a libidine ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, paulo ante finem : « *Quæ tamen modificata et refrænante*, etc. »

Videtur enim, quod nulla modificatio est ibi : si enim aliqua est, illa est circa passionem circa quam consistit virtus : sed illa causata est in uxore vel major, quanta in meretrice : ergo videtur, quod non modificetur.

Si forte dicas, quod modificatur et refrænatur ab aliis, et non in intensione ipsius passionis, quæ est delectatio. Contra : In gula video bene etiam, quod in unico cibo ardenter delectari est vitium gulæ, sicut patet in Esau, qui propter unam escam vendidit primogenita sua [2]. Ergo cum luxuria in genere majus sit peccatum quam gula, videtur etiam luxuria esse ubi sit delectatio vehemens in una muliere.

Ad hoc dicendum, quod refrænatio fit in duobus, scilicet in objecto, quia coarctatur ad unam : et fit refrænatio, in circumstantiis, scilicet ut cognoscat quam oportet, et quando, et ubi, et quantum, etc., quæ rhetor determinat. Solutio.

Ad objectum contra, dicendum, quod nimia illa delectatio incidit ex natura corrupta, et non ex ratione præordinante : sed in gula est intenta delectatio talis : et ideo alius peccat, et alter non.

ARTICULUS XV.

An gula sit bene diffinita ?

Deinde quæritur ratione hujus quod dicit, ibi, A, paulo ante finem : « *Quod autem in sustentando vitam licitus est cibus*, etc. »

Quæritur, inquam, hic de gulæ speciebus, et filiabus ejus.

Circa primum quæruntur quinque.

Primum est, Quæ sit gulæ diffinitio ?

[1] Cf. I Reg. I, 2.

[2] Cf. Genes. xxv. 30 et seq. ; ad Hebr. xii, 16.

Secundum est, Utrum gula sit carnale vitium ?

Tertium est, Utrum gula sit circa delectabile gustui, in quantum est gustus, vel in quantum est quidam tactus ?

Quartum est, Utrum omnis motus gulæ sit peccatum ?

Quintum, Utrum gula sit capitale vitium ?

Ad primum sic proceditur, et videtur, quod diffinitio Hugonis de sancto Victore, « Gula est immoderatus appetitus edendi, » sit incompetens :

1. Gula enim non solum committitur circa quantitatem cibi, sicut dicit, sed etiam circa alia, ut quando nimis studiose, vel ardenter quæritur : immoderatio autem dicit excessum quantitatis : ergo non complectitur rationem gulæ.

2. Item, Ea quorum conceptio est cum materia, debet in eorum diffinitione poni materia, ut dicit Philosophus, cujusmodi sunt omnia naturalia : sed gula habet determinatam materiam : cum ergo materia non ponitur in diffinitione ejus, videtur diffinitio ejus incompetens.

3. Sed videtur, quod gula sit tantum circa quantitatem. Contraria enim habent fieri circa idem : sed medium sobrietatis cui contrariatur gula, ut vult Philosophus, determinatur secundum quantitatem quoad nos : ergo et gula erit solum in excessu quantitatis.

4. Item, Insensibilis qui deficit in appetitu cibi, non habet moderatum appetitum edendi, quia non pervenit ad medium, nec est moderatus : sed non est gulosus : ergo immoderatus appetitus edendi non est diffinitio gulæ.

5. Item, Gregorius ponit sub uno capitali ebrietatem quæ consistit in potu, et gulam quæ est specialiter in cibo : et illud capitale hic diffinitur : ergo debuit poni utrumque, scilicet edendi, et bibendi.

6. Item, Nihil appetit suam corruptionem : sed, sicut dicit Gregorius, « Dignitas conditionis humanæ per immoderantiam sauciatur : » ergo non potest esse immoderatus appetitus.

7. Item, Peccatum, ut dicit Augustinus corrumpit modum, speciem, et ordinem : sed gula peccatum quoddam est : ergo non debet solum diffiniri per corruptionem modi, sed etiam aliorum.

8. Item, Sicut dicit Gregorius, « Non refert quid vel quantum sumatur : » sed immoderatus appetitus respicit quid vel quantum sumatur : ergo de eo non refert : sed de gula refert, quia vitium est : ergo non erunt in uno appetitu edendi.

9. Item, In diffinitione perfecta non sufficit dicere quid est, nisi dicatur propter quid, ut dicit Philosophus in libro *Posteriorum* : sed in dicta diffinitione non dicitur propter quid sit immoderatus appetitus : ergo diffinitio imperfecta.

10. Item, In naturali appetitu pauci vel nulli delinquunt : in gula autem multi delinquunt : ergo non est gula immoderatus appetitus edendi.

11. Item, Sicut dicit Augustinus, « Populus in eremo non peccavit, quia desideravit, sed quia ex desiderio blasphemavit : » sed constat, quod immoderate appetiit, unde dicitur in textu, quod *populus flagrabat desiderio carnium* [1] : ergo immoderatus appetitus non est peccatum : gula autem est peccatum : ergo non est immoderatus appetitus edendi.

12. Item, Ille qui ignorat in quanto consistat debitus modus, potest appetere immoderate : non tamen est gulosus : ergo diffinitio est in plus, quam diffinitum.

13. Item, Ille qui provocat verbis aliquos ad edendum, *gulosus* dicitur : non tamen forte appetit immoderate : ergo diffinitio non convenit omnibus de quibus dicitur diffinitum.

[1] Numer. xi, 4 : *Vulgus quippe promiscuum, quod ascenderat cum eis, flagravit desiderio,* scilicet carnium, etc.

14. Item, Gulosus non solum delectatur in edendo, sed etiam in bibendo et odorando : ergo etiam ista debet continere diffinitio.

15. Item, Naturalis et moralis sunt scientiæ distinctæ ab invicem : sed gula cum sit vitium, pertinet ad moralem, appetitus autem pertinet ad naturalem : ergo gula non debet diffiniri per appetitum.

Solutio. SOLUTIO. Dicendum, quod *gula* dupliciter potest considerari, vel in actu, vel in habitu : et dicta descriptio datur de ea secundum quod est in actu, quia sic nituntur Sancti diffinire vitia. Unde *appetitus* sumitur hic pro appetitu in actu, et determinatur per proprium actum gulæ qui est edere, quod est actus supra materiam determinatam, scilicet cibum : et sic debet dari diffinitio actus. Sed quia gula est actus vitiosus, et malum specificatur in quantum est malum, ex corruptione oppositi habitus, ideo complete manifestatur et quantum ad rationem actus, et quantum ad rationem vitii.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod modus dupliciter dicitur. Uno modo secundum mensuram quantitatis : et hoc modo non privatur hic. Alio modo secundum determinationem ad medium secundum omnes circumstantias in quibus salvatur medium : et sic modus substantialiter est ipsa virtus, et sic privatur hic.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod materia determinata includitur in actu edendi qui ponitur in diffinitione gulæ : et ideo non oportet ulterius addere.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod Philosophus non intelligit, quod medium virtutis determinetur secundum quantitatem rei in se, quia sic esset simpliciter medium rei : sed prout stat sub appetitu, et sic determinatur quoad nos salvatis circumstantiis omnibus secundum proportionem appetitus : unde corrumpitur medium non solum per quantitatem, sed etiam si plura appetat quam oporteat, vel non oporteat : et similiter est de aliis circumstantiis.

AD ALIUD dicendum, quod insensibilis licet non habeat moderatum appetitum, non tamen habet immoderatum : quia non appetit. Negatio autem composita non fertur ultra terminum cui adjungitur : unde remanet appetitus affirmatus. Ad 4.

AD ALIUD dicendum, quod potus numquam propter se appetitur, sed propter deferendum cibum per membra : et ideo in diffinitione capitalis vitii non debuit poni, sed tantum finis ultimus. Ad 5.

AD ALIUD dicendum, quod licet nihil appetat suam corruptionem, potest tamen appetere id quod propriam naturam corrumpit, non tamen in quantum corrumpit, sed in quantum est apparens bonum : unde est fallacia accidentis. Ad 6.

AD ALIUD dicendum, quod non privatur hic modus prout dividit bonum naturale contra speciem et ordinem, sed prout respicit mensuram circumstantiarum secundum determinatum medium : et sic substantialiter est ipsa virtus, et continet illa tria. Ad 7.

AD ALIUD dicendum, quod non differt quid vel quantum sumatur secundum quod est in re, sed secundum quod refertur ad desiderium, et sic quod moderatus appetitus appetit, respicit privatio. Ad 8.

AD ALIUD dicendum, quod licet materia ex qua aliquid fit, non incidat in manu cum aliis : tamen circa quam est actus, est finis et movens secundum metaphoram : et ideo ex determinatione propriæ materiæ sive objecti determinatur propter quid. Ad 9.

AD ALIUD dicendum, quod in his quorum appetitus est naturalis, pauci vel nulli decipiuntur, secundum quod eorum naturalis est appetitus : tamen simpliciter loquendo circa illa multi possunt decipi : quia, sicut dicit Philosophus, in communibus secundum quod est eorum appetitus naturalis apud omnes, non multum privantur, sicut circa hoc quod desideratur cibus ad nutrimentum corporis : sed in propriis quæ quilibet appetit secundum suam concupiscentiam, est peccatum, ut desiderare propter dulcedinem, vel aliquid Ad 10.

tale, quod non est commune, sed proprium concupiscenti secundum gulam.

Ad 11. Ad aliud dicendum, quod desiderando carnes in se non peccavit populus in earum desiderio : sed secundum statum sub appetitu qui allicitur quibusdam propriis superadditis ad communia : peccaverunt enim, quia tam ardenter desideraverunt, ut eis desiperent cibaria Domini, et Deum contemnendo blasphemaverunt.

Ad 12. Ad aliud dicendum, quod licet ignorans non servet modum, non tamen corrumpit modum, quia non vult aliquid contrarium modo : immoderatus autem dicit corruptionem modi.

Ad 13. Ad aliud dicendum, quod ille qui provocat verbis ad gulam, *gulosus* dicitur : provocat enim ad hoc, ut sint similes sibi : sed ex hoc quod provocat, non reducitur ad gulam sicut species ad genus, sed per reductionem principii, sicut punctum ad lineam. Unde non oportet ut secundum hoc conveniat sibi diffinitio gulæ, sicut nec diffinitio lineæ puncto.

Ad 14. Ad aliud dicendum, quod gulosus non delectatur in colore et odore propter se, sed refert totum ad delectationem quæ est secundum gustum : sicut dicit Philosophus in fine primi *Ethicorum*.

Ad 15. Ad aliud dicendum, quod sicut moralis potest considerare partes animæ usquequo : sicut et medicus considerat naturam oculi ut sciat curare infirmitatem. Similiter autem hæc consideratio pertinet ad naturalem. Potest enim appetitus dupliciter considerari : vel secundum quod est pars animæ quæ est perfectio corporis naturalis, et sic spectat ad naturalem consideratio ejus : vel secundum quod comparatur ad proprium objectum virtutis, vel in ordinationem oppositam, et sic potest ipsum considerare moralis.

ARTICULUS XVI.

An gula sit peccatum carnale ?

Secundo quæritur, Utrum gula sit carnale peccatum ?

Et videtur, quod sic : quia

1. Dicit Ambrosius : « Peccatum ubi oritur, ibi moritur : » sed, sicut dicit Bernardus, « Jejunium sanat pestes corporis : » cum igitur gula sanetur jejunio, videtur esse pestis corporis et oris in carne : et sic est carnale peccatum.

2. Item, Illud peccatum dicitur *carnale,* quod efficitur in carne : sed sicut dicitur in *Collationibus patrum,* efficientia quorumdam peccatorum consummatur in carne, ut gula, et luxuria, et quorumdam non : ergo gula est peccatum carnale.

In contrarium hujus est, quod dicit Apostolus, I ad Corinth. vi, 18 : *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est :* et excipit solam fornicationem. Glossa : « *Extra corpus*, id est, extra vinculum carnalis concupiscentiæ. » Inde sic : Nullum peccatum carnale, est extra vinculum carnalis concupiscentiæ : ergo gula non est peccatum carnale. Sed contra.

2. Item, Appetere non est corporis, sed animæ : sed gula diffinitur per appetitum, ut dictum est : ergo non est peccatum carnale.

Responsio. Dicendum, quod tripliciter dicitur esse *peccatum carnale.* Aut quia habet primam originem ex carne : et sic omne peccatum in nobis est carnale, etiam infidelitas, quia primam originem ex corruptione carnis per peccatum originale contraxit. Dicitur etiam *carnale peccatum*, quod non perficitur sine aliquo actu vel motu corporali, licet etiam habeat objectum spirituale : et sic dicitur ira etiam peccatum carnale, quia ira non fit Solutio.

sine ebullitione sanguinis et alia carnali passione. Sed infidelitas sic non est corporale vel carnale peccatum : quia consistit ex toto in actu mentis. Dicitur etiam *carnale peccatum*, cujus objectum est delectabile carni, in cujus conjunctione perficitur delectatio : et sic dividitur contra spirituale peccatum, cujus objectum est spirituale, sicut ira appetit vindictam, et odium, et superbia, et similia. Et sic dicitur *carnale* gula et luxuria : quarum gula est circa delectabile gustui, quia ordinatur ad conservationem individui : et luxuria circa delectabile tactui, quia ordinatur ad conservationem speciei.

Ad object. 1. AD HOC ergo quod opponitur primo in contrarium, dicendum quod sola luxuria dicit peccatum in corpus, quia per eam dividitur corpus, et non per gulam, licet utrumque sit circa delectabile corporis.

Ad Glossam vero dicendum, quod vinculum dicitur a vinciendo : unde gula dicitur esse extra vinculum carnalis concupiscentiæ, quoniam ratio in delectatione gulæ non ita vincitur et subruitur sicut a delectatione luxuriæ propter sui vehementiam.

Ad object. 2. AD SECUNDUM dicendum, quod licet gula initietur in actu animæ, tamen completur in actu carnis et circa objectum carnale, et ob hoc dicitur *carnale*.

ARTICULUS XVII.

An gula sit circa delectabile gustui ?

Tertio quæritur, Utrum gula sit circa delectabile gustui, in quantum est gustus, vel in quantum est tactus quidam ?

1. Si enim aliqua duo opponuntur uni, oportet quod secundum aliquod unum sibi opponantur, quod sit circa illud circa quod est suum oppositum, quia opposita nata sunt fieri circa idem, et unum uni opponitur eodem modo oppositionis : sed temperantiæ opponitur gula et luxuria : oportet ergo, quod temperantia sit circa delectabilia tactus : si ergo gula sit circa delectabilia gustus, erit hoc in quantum est gustus quidam tactus.

2. Item, Sicut dicit Philosophus, gula est circa cibum non in quantum est circa delectationem saporis tantum, sed secundum quod refertur ad usum aliquem qui gustat ciborum sapores : et in hoc delectari dicitur *gulosus* : sed cibus non refertur ad usum nutrimenti nisi secundum objecta tactus in calido, frigido, humido, sicco : quia ex his constituitur corpus, et sicut Philosophus dicit, « ex eisdem nutrimur, ex quibus sumus : » ergo gula est circa gustum in quantum est quidam tactus.

IN CONTRARIUM hujus est,

1. Quod dicit Chrysostomus : « Regio gulæ dividitur in duo, scilicet linguam, et palatum : » sed objecta tactus non appropriantur solis his partibus, imo sunt communes omnibus partibus corporis : ergo gula non est circa gustum ut est tactus, sed prout condividitur sibi.

2. Item, Sicut dicit Philosophus, amicus dulcis diligit vinum, non quia vinum, sed quia dulce : sed maxime gulosus videtur amicus dulcis : ergo diligit et delectatur in cibo, quia dulcis : sed dulcedo est proprium objectum gustus : ergo circa hujusmodi est gula.

RESPONSIO. Dicendum, quod gula est circa gustum prout est tactus quidam : non enim solum quærit delectari in cibo, prout est delectabilis sapor, sed prout venit in usum nutrimenti : et hoc non convenit nisi secundum objecta tactus. Et rationes ad hoc concedimus.

AD ID vero quod primo objicitur in contrarium, dicendum quod gula est non simpliciter circa cibum secundum quod est conveniens ad nutrimentum membrorum, sed oportet quod cognoscatur conveniens : hoc autem fit illis duabus partibus, et ideo appropriantur gulæ.

Ad object. 2. Ad secundum dicendum, quod dulcedo cibi delectat propter convenientiam cibi : conveniens autem est secundum objectum tactus : et ideo circa hujusmodi est gula.

ARTICULUS XVIII.

An omnis motus gulæ sit peccatum? et, An semper gula sit peccatum mortale? et, An gula sit majus peccatum quam luxuria?

Quarto quæritur, Utrum omnis motus gulæ sit peccatum?

Videtur, quod sic : quia

1. Sicut dicitur in secundo *Sententiarum*, omnis tentatio a carne est peccatum : sed in quolibet motu gulæ est tentatio a carne : ergo quilibet motus gulæ est peccatum.

2. Item, Omnis appetitus in delectatione luxuriæ, est peccatum, adeo ut si quis accedat ad uxorem propter delectationem, peccat : sed omnis appetitus gulæ est propter delectionem cibi : ergo omne tale est peccatum.

Quæst. 1. Ulterius quæritur, Utrum gula semper sit mortale peccatum?

Et videtur, quod sic :

1. In peccato enim contingit triplex esse movens : aut quando natura præit et libido sequitur : aut quando movent simul, ita quod non discernitur quid primo moveat : aut quando libido præcedit, et natura sequitur. Sed quando natura præcedit et libido se immiscet, est peccatum veniale : ergo videtur, quod quando libido præcedit et natura sequitur, quod sit mortale : et hæc sit ratio judicandi aliquid mortale in gula : et hoc multoties contingit.

2. Item, Actus excellentia corrumpit medium : sed maxime est actus excellentia, quando interdicitur ratio, quod fit quando libido præit et natura sequitur : ergo tunc corrumpitur medium virtutis : sed non corrumpitur nisi per peccatum mortale : ergo erit secundum prædictam regulam semper peccatum mortale.

3. Item, Omnis abundantia corrumpit medium : sed gula est semper abundantia consistens, alioquin non esset vitium semper : ergo corrumpit medium virtutis, et ita semper est peccatum mortale.

4. Item, In actibus hominum nihil potest turpius esse, nisi quando movens est turpe, materia turpis, et finis turpis : sed quando libido præcedit, movens est turpe, scilicet libido : et finis, quia propter delectationem : et etiam materia sive objectum, quia circa bonum commutabile : ergo nihil potest esse turpius : ergo est peccatum mortale.

Ulterius quæritur, Quid sit majus peccatum, an gula, vel luxuria? Quæst. 2.

Et videtur, quod gula : quia

1. Sicut dicit Philosophus, « Id ad quod magis inclinati sumus, magis contrariatur medio : » sed magis inclinati sumus ad delectabilia gulæ, quam ad delectabilia luxuriæ, quia sine illis esse non possumus : ergo gula magis contrariatur medio virtutis, quam luxuria.

2. Item, Sicut dicit Augustinus, « Ubi est major corruptio, ibi est minus peccatum : » sed magis corrupta est generativa, quam nutritiva, quia generativa est etiam infecta : ergo cum luxuria sit circa generationem, gula circa nutritionem, luxuria erit majus peccatum.

Sed contra : Sed contra.

Ubi est necessitas major, ibi est minus peccatum : sed major necessitas incumbit circa delectabilia gulæ, quam circa delectabilia luxuriæ : ergo gula est minus peccatum.

Responsio. Dicendum, quod gula est semper peccatum, non tamen semper est mortale : nec etiam quandocumque præ- Solutio.

cedit libido et sequitur natura, est peccatum mortale : hoc enim contingit quotiescumque aliquis appetit cibum solum propter delectationem, vel intendens aliquam utilitatem, vel animæ, vel corporis : quod multoties contingit sine peccato mortali. Sed ad sciendum regulam, qua possumus judicare quando est mortale, et quando veniale, notandum est, quod ad determinationem medii in quo consistit medium sobrietatis, tria requiruntur, scilicet ratio determinans, et medium determinatum, et id respectu cujus determinatur, scilicet virtus nutritiva, ut scilicet tantum sumatur, quantum potest convertere virtus naturalis, et quantum potest sufficere ut conservetur in suo esse et in suo vigore, et in comparatione ad opus quod debet exercere. Similiter medii corruptio potest secundum ista tria attendi : potest enim esse corruptio medii secundum se, et secundum hoc non potest attendi ratio peccati quin lateat quantum sit determinatum medium : unde potest corrumpi hoc modo medium salva recta ratione. Si autem attenditur corruptio medii penes id cujus proportione determinatur, si per intellectum separetur determinatio rationis, secundum hoc erit peccatum in natura quæ generatur ex superfluitate vel diminutione cibi. Restat ergo, quod regula peccati sumatur quando corrumpitur medium ex parte rectæ rationis : ratio autem regulatur ad determinandum medium, vel rationibus naturalibus determinando medium secundum proportionem virtutis nutritivæ : et si corrumpatur secundum hoc, erit peccatum in natura, sicut et præmium : vel rationibus civilibus, ut scilicet determinetur medium in cibis per circumstantias civiles, quas decet observari in conservatione civium, ut scilicet quando et ubi et quantum oportet secundum conditionem suam et secundum opus suum : et secundum hoc etiam est iterum vitium civile in corruptione medii, et non secundum theologum qui considerat rationem peccati secundum comparationem ad reatum divinæ ultionis. Aliquando vero regulatur rationibus divinis ad determinandum medium : ut quando determinat minus sumendo, quam requirat virtus naturalis secundum vigorem suum, licet non subtrahat ei quo indiget ad sustentationem esse : vel propter satisfactionem pro peccato, quia cum additione necessarii simul augetur concupiscentia, vel etiam propter aliquod statutum. Et in hoc considerato est mensura peccati : quando enim ratio determinat medium contra præceptum, est peccatum mortale : quando vero non est præceptum contrarium, sed præter præceptum determinat, est veniale peccatum. Et hoc est universaliter tenendum in omnibus in quibus potest esse mortale et veniale peccatum.

Prima duo objecta concedimus.

Ad aliud autem dicendum, quod non quandocumque moveat libido propter delectationem, est mortale peccatum : licet enim præcedat libido, non tamen natura usquequaque sequitur, ut ponat finem suum in illa delectatione, sed adhuc potest regulari, licet sequatur aliquo modo libidinem.

Similiter ad sequens dicendum.

Ad aliud dicendum, quod propter hoc quod latet medium, sufficit esse proprie medium, quantumcumque aliquo modo disceditur a medio, sed quando perfecte disceditur ab ipso in contrarium.

Ad aliud dicendum, quod finis non est simpliciter turpis : quoniam delectatio cibi non ponitur finis ultimus in quo quiescatur ut avertatur a Deo, sed turpior est quando ponitur ultimus finis.

Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod gula est minus peccatum, quam luxuria.

Et quod objicitur, « Id ad quod magis inclinati sumus, etc., » dicendum quod dicitur contrariari magis medio, non quia magis differt a medio, sed quia ma-

gis impedit ne perveniatur ad medium, et propter hoc est minus peccatum.

Ad aliud dicendum, quod generativa dicitur infecta et magis corrupta propter vehementiam delectationis : sed talis corruptio inducit infirmitatem : et ideo non excusat a peccato, ut vult conclusio.

ARTICULUS XIX.

An gula sit vitium capitale?

Quinto quæritur, Utrum gula sit capitale vitium ?

Et videtur, quod non :

1. Quodcumque enim vitium quod reducitur ad aliquod ante se, non est capitale : sed gula est hujusmodi : ergo non est capitale vitium. Probatio mediæ. Si duo opponuntur uni, oportet esse aliquod commune ad illa secundum quod opponantur, unum enim uni opponitur : sed temperantiæ opponitur gula et luxuria : ergo oportet esse ad hoc commune unum vitium ad utrumque, quod erit prius utroque, eo quod commune prius est proprio.

2. Item, Sicut dicit Commentator super quartum *Ethicorum :* Φαίηκης est, qui avidus ab omni incontinens delectabile venatur : sed incontinentia quæ est circa quodlibet delectabile, prior est ea quæ est circa aliquod delectabile determinatum, cujusmodi est gula : ergo non est capitale vitium, cum habeat aliquid prius se.

3. Si dicas, quod gula non habet aliquod vitium in re ante se, sed solum secundum rationem : hoc autem non aufert sibi rationem capitis. Contra : Quæcumque ita se habent, quod cadunt sub voluntate secundum majus et minus, illa possunt separari secundum actum rationis quam sequitur appetitus, et circa illa esse diversa in ordinando actum voluntatis : sed concupiscentia in toto minus est voluntaria ut dicit Philosophus, quam in parte, pauci enim vel nulli desiderant concupiscere : sed ea in quibus determinatur concupiscentia, ut cibos, venerea, multi desiderant : ergo circa concupiscentiam in toto et in parte potest esse diversa inordinatio voluntatis, et ita diversum vitium in re, et non solum in ratione : et sic sequitur id quod prius.

4. Item, Super id Psalmi cxxxiv, 8 : *Qui percussit primogenita Ægypti,* dicit Glossa : « *Primogenita Ægypti* sunt gula et luxuria, quæ primo venter generat : » sed venter non accipitur pro re naturæ, quia ex hoc non per se generatur malum : sed oportet sumi pro aliquo vitio ventris : quod non est gula, quia nihil generat se, sed prius eo : ergo gula non est capitale vitium.

5. Item, Sicut dicit Isidorus : « Ex gastrimargia generatur ebrietas et comessatio quæ est gula : » ergo gula non est capitale vitium, quia generatur.

1. Sed cum contraria sunt quæ maxime distant, istud vitium esset contrarium, cujus actus intensissimus est in corruptione medii : hujusmodi autem actus est circa intensissimum delectabile, quod non est delectabile in communi, sed magis delectabile proprium : ergo vitium capitale non erit vitium quod est circa delectabile, sed potius gula quod est circa delectabile cibi. Sed contra.

2. Item, Sicut dicit Commentator super IV *Ethicorum,* « gastrimargia dicitur a γάστηρ quod est *venter,* et μαργάω quod est *insanio.* » Inde gastrimargia quasi ventris insania : sed insania dicit appetitum vehementem qui non subjicitur regimini rationis : talis autem appetitus non potest esse nisi circa delectabile ventris determinatum, quoniam delectabile in communi, non habet perfectam rationem delectabilis : ergo gastrimargia non est commune vitium, sed idem quod gula : cum autem sit capitale vitium, gula etiam est capitale vitium.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod gula est capitale vitium : et rationes ad hoc concedimus : de ratione enim capitalis vitii est, quod habet objectum continens completam rationem delectabilis, ita quod non oporteat referre in aliud, sed ponitur tamquam finis appetitus quo perverse fruatur, ad cujus consecutionem etiam alia in causa convocentur : sicut unus princeps in exercitu convocat subditos sibi in auxilium suum, et etiam alios principes : ad cujus similitudinem dicitur caput in vitiis : et hoc totum convenit gulæ.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod gula non reducitur in aliquod vitium prius quod habet completam rationem delectabilis in suo objecto, sed in aliquid quod est prius secundum rationem : et hæc reductio cum non sit in caput, sed in genus, non tollit rationem capitis.

Ad 2, Ad secundum dicendum, quod φαίηκης est unus modus incontinentiæ de septem quos enumerat : non tamen est capitale vitium, sed nec plures ex aliis modis ibi enumeratis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod licet contingat esse aliquod vitium quod deordinet voluntatem circa delectabile in communi, tamen hujusmodi delectabile non habet perfectam rationem delectabilis. Delectatio enim sensibilis est generatio in sensibilem animam, sicut dicit Philosophus, circa quam est gula : perfecta autem delectatio non est nisi in actu conjunctionis convenientis ad sibi conveniens : actus autem singularium sunt et maxime sensibilis animæ. Unde delectatio potest esse perfecta duobus modis : aut quia præcedit actum sicut est delectatio spei, aut quia objectum est commune, et indiget additione ut fiat singulare, et perficiatur in eo desiderium et delectatio : et ideo illud vitium quod erit circa delectabile in communi, non poterit esse capitale, sed potius est circa delectabile determinatum, ut est gula, et luxuria.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod venter accipitur pro habituali concupiscentia ventris, ex qua oriuntur illa sicut in causa, non sicut in capite, sed sicut ex radice.

Ad aliud dicendum, quod gastrimargia idem est quod gula, et comessatio non dicitur gula in communi, sed filia ejus : est enim comessatio in conviviis, quæ fiunt quando quilibet ponit partem suam, vel alio simili modo.

ARTICULUS XX.

An quinque species gulæ a Gregorio sint bene assignatæ?

Secundo, Quæritur de speciebus gulæ. Assignat autem Gregorius super cap. xxv Genesis quinque species gulæ, quæ continentur in hoc versu :

Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

1. Videtur, quod in hoc quod est *nimis* comedere, non sit aliqua species gulæ : quia, sicut dicit Tullius in libro de *Officiis*, quatuor determinant, scilicet natura, ratio, fortuna, et voluntas : sed natura non est eadem in omnibus, ut penes eam possit determinari quantitas cibi, quia quod uni est nimis, est alii parum : ratio autem sequitur naturam, nec est contraria sibi : nec sunt etiam omnes homines unius fortunæ, quia unus est dives, et alter pauper : nec etiam est eadem voluntas : ergo circa hoc quod est nimis, non est vitium gulæ, cum non sit ibi aliquis modus determinatus.

2. Item, Sicut dicitur in *Collationibus patrum*, jejunium est indifferens : cum ergo suum oppositum consistat in nimis comedere, non est vitium.

3. Item, Culpa et pœna differunt : sed nimis comedere est pœna, et quoad naturam quæ gravatur, et quoad res quæ expenduntur : ergo non est culpa : et ita vere non est sub specie culpæ.

4. Item, Videtur quod circa hoc quod est *præpropere*, non sit aliqua species gulæ: diversi enim diversis horis appetunt cibum, et sine vitio, vel ex natura, vel ex consuetudine: ut legitur in *Itinerario Clementis*, de Clemente, quod quando venit ad Petrum, appetebant cibum ante diem, quia ita consueverat cum nautis: nec tamen reprehenditur: ergo videtur, quod non sit tempus determinatum sumendi cibum, quod anticipare sit vitium.

5. Item, Aut tempus ex cujus anticipatione est vitium, determinatur a natura, aut ab Ecclesia: sed non a natura, quia diversorum natura in diversis temporibus cibum exigit: nec etiam ab Ecclesia videtur posse determinari, quia non est determinatum per aliquam Scripturam, et maxime quod non convenit naturæ: ergo videtur nullo modo esse determinatum tempus, et sic idem quod prius.

6. Item, Videtur quod circa hoc quod est *laute*, non sumatur aliqua species gulæ: laute enim idem est quod laute comedere, quod fit pro munditia quæ requiritur circa cibum: sed munditia non est vituperabilis: unde Dominus multoties in Veteri Testamento præcepit sanctificationem: ergo circa hoc non est aliqua species gulæ.

7. Item, Videtur circa hoc quod est *ardenter*, quod non sit aliqua species gulæ: illud enim quod non est in potestate nostra, non est vitium: sed ardenter appetere cibum, non est in potestate nostra, sed vel est ex infirmitate, sicut ambolismo, et tunc potius est pœna quam culpa: vel etiam ex vigore caloris naturalis: ergo circa hoc non est gula.

8. Item, Videtur quod circa omnia ista simul non sit gula: sicut enim dicit Augustinus, « omnis humana perversitas est frui utendis, vel uti fruendis: » sed contingit omnia ista concurrere, nec tamen fruitur aliquis utendis: ergo etiam nec erit perversitas aliqua: ergo circa hoc non erit gula.

Responsio. Dicendum, quod prædicta sunt species et modi accidentales gulæ: et gula dividitur per ea sicut per accidentia: et numerus eorum sic potest accipi ex propriis gulæ. Quod enim provocat ad immoderatum appetitum comedendi, aut est intrinsecus, aut extrinsecus. Si extrinsecus: hoc potest esse dupliciter: vel quia provocat species ipsius cibi, sicut quando exquiritur inordinate electus cibus et pretiosus: sicut dicitur, Amos, vi, 4: *Qui comeditis agnum de grege, et vitulos de medio armenti:* et sic est *laute*. Vel provocat adjunctum speciei, quod facit ipsum magis appeti, ut sapor, et alia hujusmodi, de quibus Bernardus dicit, quod deludunt palatum: et sic est *studiose*. Si autem provocat appetitus qui est intra: sic est dupliciter: quia vel est secundum quod prævenit actum, et sic est *præpropere:* vel secundum quod est in actu edendi: et hoc iterum dupliciter: quia vel est immoderatus appetitus secundum se, ut quando effundit se totum super cibum, et sic est *ardenter:* vel in comparatione ad objectum, quia scilicet nimis appetit de cibo, et sic est *nimis*. Solutio.

Ad id vero quod primo objicitur, dicendum quod licet propter diversitates hominum non possit determinari modus in quantitate cibi in particulari, potest tamen determinari in communi, quod erit regula qua potest aliquis dirigi in pluribus vel omnibus: sicut legislator (ut dicit Philosophus) non potest statuendo legem considerare omnia particularia quin in aliquo casu transgrediatur aliquis legem positam sine pœna: sicut si contra prohibitionem ascendat quis murum ut defendat ab hostibus: si enim legislator esset præsens, discerneret hoc esse faciendum: tamen recta ratio potest determinare tribus modis quantitates cibi in particulari, rationibus divinis, vel civilibus, vel naturalibus: et ita transgrediendo modum, peccat circa hoc quod est nimis comedere. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod jejunium in Ad 2.

se consideratum indifferens est : secundum tamen quod additur sibi aliqua causa ex rationibus divinis, ut quia fit propter satisfactionem, vel ad reprimendam concupiscentiam carnis, bonum est : secundum vero quod consideratur sine tali causa, sic vituperabile est, et est vitium insensibilitatis, in quo quis diminuitur in cibo.

Ad 3. Ad tertium dicendum, quod non eadem ratione est nimis comedere culpa et pœna: sed est pœna in comparatione ad effectum, culpa vero prout in se consideratur sine modo debitæ quantitatis ex causa libere operante.

Ad 4. Ad quartum dicendum, quod licet non possit determinari tempus quoad omnes in particulari, potest tamen determinari in communi, secundum quod ratione propria regulabitur in sua operatione : et tempus determinatum est in communi hora sexta, sicut dicit Hugo de sancto Victore super regulam.

Ad 5. Ad quintum dicendum, quod tempus comedendi invenitur determinatum in Scriptura, ut dicit Petrus, Act. II, 15 : *Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia* : reputans post horam tertiam conveniens esse tempus sumendi cibum communiter, quod est in hora sexta. Est et determinatum a natura : tempus enim conveniens sumendi cibum, est quando calor evocatus est ad exteriora : tunc enim venter est vacuus, et ventositates et fumi resident, et tunc appetit : tempus autem evocationis caloris ad exteriora, determinatur secundum motus ipsius solis calefacientis. Initium autem motus solis est a meridie cœli, ubi est status solis hora sexta. Si ergo sumatur cibus, cum oporteat ad hoc tempus dari sumptioni cibi et locationi ejus in loco digestionis, illo utique deservit pro quarta diei naturalis, qua sol movetur usque ad punctum Occidentis : sed quia ad hoc quod fiat digestio, oportet congregare calorem interius, qui fuit exterius per calorem solis : et hoc successive completur per constrictionem pororum et subtractionem radiorum solis usque ad terminum alterius quartæ, quando sol est in angulo noctis, scilicet in parte opposita principio sui motus : deinde alia quarta deserviet digestioni completæ quousque veniat sol ad punctum horizontis. Sed quia nutrimentum digestum necesse est dividi per membra, quod non potest fieri sine calore deferente ad singula membra : calor autem cum sit motus congregatus non potest deferre nutrimentum per membra nisi evocetur ad extra per calorem solis, ideo quando sol incipit ascendere, calor incipit deferre nutrimentum : et quando sol pervenerit ad medium, complete distribuitur nutrimentum singulis membris : et tunc est hora sumendi cibum, et est hora sexta. Quod vero motus solis incipiat a meridie cœli, probatur per Psalmum XVIII, 7, ubi dicit : *A summo cœlo egressio ejus* : et loquitur ad litteram de motu solis. Potest etiam probari astronomice : quoniam ab illo puncto incipit sol moveri, ubi dividitur motus solis in arcus æquales : hoc autem non fit in puncto horizontis, vel in Oriente, vel Occidente : quia sic dies et nox semper essent æquales : sed æquantur in puncto meridiei cœli : quia quantum diminuitur in una quarta diei, tantum additur in quarta noctis : et ideo ibi stabit motus solis. Potest etiam assignari ratio naturalis : quia quando sol incipit diluculo ascendere, calor excitatur et humidum exhalat : et ita quando solis ascensus completur, humidum jam exhalavit, et membra evacuata indigent cibo, sicut dicit Philosophus in libro de *Conservatione sanitatis*, quod non est tempus sumendi cibum quousque sit homo evacuatus a cibo priori.

Ad 6. Ad sextum dicendum, quod *laute* non dicitur, quando quæritur munditia in his quæ pertinent ad cibum : sed quando quæruntur illa quoad modum, quando laute inter alia, sicut agnus unus eligitur ex toto armento.

Ad 7. Ad septimum dicendum, quod licet in

potestate nostra vehementia appetitus non sit, tamen in potestate nostra est, ut exsequamur appetitum sive reprimamus ipsum, non effundentes nos ex toto super cibum.

Ad 8. Ad octavum dicendum, quod licet aliquando in istis non sit perfectus fructus, quando est peccatum veniale : non tamen omnino est usus, sed est dispositio ad fructum, sicut veniale ad mortale : et ideo est aliqua perversitas, licet non mortalis.

ARTICULUS XXI.

An filiæ gulæ sint bene assignatæ?

Tertio, Quæritur de filiabus gulæ.

Assignat autem Gregorius quinque, scilicet multiloquium, scurrilitas, inepta lætitia, immunditia, et hebetudo mentis.

1. Videtur enim, quod *multiloquium* proveniat ex debilitate rationis : sed ebrietas quæ pertinet ad gulam, maxime impedit rationem : ergo non est filia gulæ.

2. Item, Videtur quod *scurrilitas* non sit filia gulæ : una enim filia non potest esse duarum matrum : sed secundum Isidorum, scurrilitas est filia luxuriæ : ergo non est filia gulæ.

3. Item, Videtur quod *hebetudo mentis* non sit filia ejus : pœna enim dividitur contra culpam : sed hebetudo quædam pœna est : ergo non debet poni inter vitia quæ generantur ex gula.

4. Item, Videtur quod *immunditia* non sit filia ejus : immunditia enim species luxuriæ est, qua aliquis sine coitu delectationem coitus procurat aliquo motu proprii corporis : ergo magis videtur pertinere ad luxuriam quam ad gulam.

Si dicatur, quod talis immunditia non dicitur filia gulæ, sed quæ est in cibis.

Contra : Augustinus in libro de *Conflictione trium et quatuor*, enumerat immunditiam de qua dictum est, inter filias gulæ : introducit enim eam sic loquentem : « Facinus est sine coitu aliquo delectari motu aliquo membrorum : » ergo responsio nulla fuit.

5. Item, Videtur quod *inepta lætitia* non sit filia ejus : inepta enim lætitia est gaudium de malo : sed hæc est in omni peccato, sicut dicitur, Proverb. II, 14 : *Lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* : ergo non debet poni specialiter filia gulæ.

6. Item, Isidorus ponit duas, scilicet ebrietatem et comessationem. Gregorius autem aliter. Ergo vel alter superfluus, vel alter diminutus.

7. Item, In *Collationibus patrum* dicitur, quod a gula nascitur luxuria, a luxuria phylargiria, a qua nascitur ira : ergo ira ista debet computari inter filias gulæ.

8. Item, Quod generatur non secundum univocam generationem, non habet nomen filii, sicut dicit Augustinus, quod lumbricus nascitur ex corpore, non tamen dicunt eum filium, nec homo filius solis : sed generatio dictarum filiarum a gula non est secundum univocam generationem, cum non sit similitudo in specie : ergo non debent prædicta dici filiæ gulæ.

9. Item, Dicit Ambrosius : « Turpis generat filiam turpiorem : » sed secundum Chrysostomum, « nihil gastrimargia turpius : » ergo non habet aliquam filiam.

Responsio. Dicendum, quod idem vitium dicitur mater et caput, licet alia ratione : dicitur enim *caput* ex eo quod habet finem perfectæ delectationis quo fruitur, ad cujus consecutionem convocat alia in considerando quod recipiat aliquid ab extrinseco : unde ex ratione talis convocationis dicitur *caput*. Sed alia ratione dicitur *mater* : quia mater est quæ generat ex alio, et dicitur *mater* Solutio.

ex eo ex receptione alicujus extra : sicut conceptione finis producit aliud vitium, ut habeat perfectionem delectationum in eo, sicut gula producit multiloquium, ut sit consummata delectatio non solum in edendo, sed in hoc facit magis delectabile ex vanis verbis. Simile hujus est in virtutibus : aliqua enim virtus ut charitas convocat actum alterius virtutis ad suum finem, sicut credit aliquis in Deum non propter primam veritatem, sed propter amorem : et hoc est importare actum : et dicitur, quod charitas importat actum aliarum virtutum, sed non elicit nisi actum proprium qui est diligere : dicitur enim elicere illum actum quem producit per modum naturæ, et unius naturæ unus est actus proprius. Quia ergo diversa vitia possunt advocare aliquod vitium ad suum finem, ideo non est inconveniens, quod idem vitium dicatur filia diversorum vitiorum diversa ratione, quia ratio filiationis est ex fine : unde secundum diversitatem finis erit diversitas rationis. Prædicto ergo modo illa quinque dicuntur esse filiæ gulæ.

Et numerus earum sic potest accipi : Quod enim consequitur gulam : aut sequitur eam penes suam materiam, aut penes effectum. Cum autem gula consistat in delectabili secundum gustum, secundum conjunctionem talis delectabilis et effectus ejus, multiplicatio est spirituum et caloris excitans vapores : et sic multiplicati per gulam possunt referri ad cor, quod est principium immediatum corporalium passionum, et sic ex dilatatione cordis causabitur etiam inordinata lætitia diffundens se per membra, et resolvens ea a continentia modestæ honestatis : et sic est *inepta lætitia*. Vel referuntur ad cerebrum, quod est proximum principium animalium operationum : et sic multiplicantur phantasmata, sicut apparet in somno, quanto magis in vigilia nec minus : et unde multiplicantur verba non mensurata ratione, et sic procedit *multiloquium*, quia vinum, ut dicitur, facit hominem per talenta loqui. Vel referuntur ad utrumque : et sic producitur *scurrilitas*, quando aliquis verbis et gestibus illicitis et dissolutis provocat alios ad risum. Ex parte autem materiæ prout deservit generativæ est *immunditia*, quia est species luxuriæ propter multiplicationem materiæ ex gula proveniens : secundum vero quod trahitur ad superiora, producitur *hebetudo mentis*.

Ad primum et secundum ergo dicendum, quod *multiloquium* et *scurrilitas* secundum diversas rationes sunt filiæ gulæ et luxuriæ : secundum enim quod aliquis per illicita verba vel facta intendit provocare meretricem ad usum et ad delectari cum ea, est filia luxuriæ : sed secundum quod est ex cibo et propter delectationem cibi, est filia gulæ. A 1

Ad tertium dicendum, quod non dicitur *hebetudo intellectus* quæ est ex natura vel ægritudine, filia gulæ, sed quæ est ex prava actione, qua aliquis afficitur circa delectabilia cibi et efficitur totus carnalis, et non percipit spiritualia : sicut dicit Chrysostomus, quod « non tam vehementer fluvialium aquarum cursus ripas corrodere et submittere solet, sicut deliciæ et luxus omnia valetudinis nostræ firmamenta faciunt subruere? Si namque medicinalem ingrediaris officinam et accedens interrogaveris, omnes fere morborum causas illinc invenies esse. Vilis enim tenuisque mensa sanitatis mater est : et eam propterea medicorum periti ita nominaverunt, non saturari quidem vocantes *sanitatem* (cibi manque penuria sanitas est), et minus vesci *sanitatis matrem* appellantes. Si vero mater est sanitatis egestas, patet quod saturitas ægritudinis mater est et infirmitates morbosque parit. Ipsorum quoque medicorum artem transgredientes, pedum dolores, et capitis gravedines et vertigines, et manuum cruciatus et tremores et remissiones et arcuatus, et longæ febres et æstuosæ, et alias his multo plura (non enim omnia percurrere vacat) non ex A

indigentia parcoque victu, sed ex crapula et saturitate nasci solent [1]. »

Ad 4. Ad quartum dicendum, quod *immunditia* pertinet ad luxuriam tamquam species, ad gulam tamquam filia cui materiam ministrat.

Aliud solutum est in supra in responsione.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod non sumitur hic *inepta lætitia* quæ est de malo quod est commune omni peccato, sicut dictum est.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod duo quæ ponit Isidorus, accipiuntur penes generalia in quæ dividitur objectum gulæ, scilicet in cibum, circa quod est comessatio : et potum, circa quod est ebrietas : sed quinque quæ ponit Gregorius, accipiuntur quocumque modo aliquid ex gula nascatur.

Ad 7. Ad aliud dicendum, quod illa productio est per modum radicis, non per modum matris.

Ad 8. Ad aliud dicendum, quod non dicuntur filiæ proprie, sed transsumptive tantum.

Ad 9. Ad aliud dicendum, quod vitium potest dici turpius dupliciter : aut secundum quantitatem culpæ, et hoc modo non est turpissimum gula : vel quantum ad ignominiam, et hoc modo nihil turpius ea : quia, sicut dicit Gregorius, vitia carnalia sunt minoris culpæ, et majoris opprobrii : nec oportet, quod dictum Ambrosii universaliter intelligatur.

B. *Non præfertur virginitas Joannis castitati Abrahæ.*

Quod vero castitas virginalis non præferatur in merito conjugali castitati Abrahæ, Augustinus ostendit, inquiens : Sicut non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus est, et in Joanne, qui passus non est : sic non est impar meritum continentiæ in Joanne qui nullas expertus est nuptias, et in Abraham qui filios genuit. Nam illius cœlibatus, et istius connubium, pro temporum distributione Christo militaverunt : sed continentiam Joannes in opere, Abraham in solo habebat habitu. Melior est autem castitas cœlibum quam nuptiarum, quarum unam Abraham habebat in usu, ambas in habitu. Caste enim et conjugaliter vixit. Esse autem castus sine conjugio potuit, sed tunc non oportuit [2]. Item, Hieronymus [3] : Quis ignoret sub alta dispensatione Dei omnes retro sanctos ejusdem fuisse meriti, cujus nunc Christiani sunt ? Quomodo Abraham ante placuit in conjugio, sic nunc virgines placent in castitate. Servivit ille legi et tempori suo, serviamus et

[1] S. Joannes Chrysostomus, Homil. 55.

[2] S. Augustinus, Lib. de bono conjugali, cap. 21.

[3] C. 1, 32, quæst. 4, cap. *Quis ignoret* (Nota edit. Lugd.)

nos legi et tempori nostro, in quos fines sæculorum devenerunt[1]. Ex his apparet, quod sancti patres ante legem sine peccato plures habuerunt uxores vel concubinas. Eas enim nunc uxores appellat Scriptura, nunc concubinas. Rachel tamen et Lia ambæ uxores fuerunt, non concubinæ[2].

ARTICULUS XXII.

An bene sentiant Sancti qui dicunt bonum esse omnes homines esse virgines?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo ante finem : « *Servivit ille legi et tempori suo, serviamus et nos legi et tempori nostro*, etc. »

Ex hoc enim videtur, quod Hieronymus voluit, quod omnes essent virgines.

Et ad idem facit, quod dicitur, I ad Corinth. VII, 7 : *Volo enim omnes vos esse sicut meipsum*, id est, permanere in castitate.

Videtur autem hoc esse inconveniens : quia omnibus existentibus castis, mundus dissolveretur : et Deus non vult mundum dissolvi : ergo videtur, quod non vult omnes homines esse castos : ergo cum Apostolus hoc voluerit, ipse suam voluntatem non conformavit cum divina voluntate, quod est inconveniens.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod quidam dicunt, quod Sanctis taliter loquentibus revelatum fuit, quod ex præsentibus si casti remanerent, numerus electorum impleretur. Sed quia hoc nulla ratione probari potest, ideo alii aliter dicunt, scilicet quod voluntas ibi est perfecta et conditionata : et est sensus, *Volo omnes vos esse sicut meipsum*, id est, vellem, si esset possibile. Sed quia non est probabile sanctos imperfectam habuisse voluntatem, ideo dicunt alii, quod distributio intelligitur divisim sic : *Volo omnes*, etc., id est de quolibet hoc volo divisim, licet de quolibet nolo idem conjunctim.

Aliter potest dici sicut hic innuit Hieronymus, quod Apostolus hoc vult secundum conditionem temporis : unde sensus est, *Volo omnes*, etc., quantum opportunum est tempori. Et tamen dicit Hieronymus, quod sicut illi fuerunt tempore suo, ita nos nostro.

Et per hoc patet solutio ad omnia objecta.

ARTICULUS XXIII.

An concubinæ Patriarcharum ancillæ fuerunt, vel uxores?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, in fine : « *Eas enim nunc uxores appellat*, etc. »

Videtur, quod non sunt concubinæ : quia

1. Si ancilla a domino suo in matrimonium ducitur, ipsa efficitur libera : quia secundum legem matrimonii uxor est de latere, ne sicut ancilla habeatur.

[1] I ad Corinth. X, 11 : *Hæc omnia in figura contingebant illis : scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.*

[2] Cf. Genes. XXIX et XXX.

Constat autem, quod tantus Patriarcha non utebatur fornicario concubitu ancillarum. Ergo fuerunt veræ et liberæ uxores : ergo non sunt dicendæ concubinæ.

2. Item, Cum aliis fratribus acceperunt interea æqualem portionem : hoc autem esse non posset, nisi essent legitimi filii : sed non sunt legitimi, nisi ex uxore libera et legitima : ergo nec concubinæ, nec ancillæ matres illorum filiorum dici debent,

Sed contra. In contrarium hujus est, quod habetur, Genes. xxv, 6, quod Abraham *filiis concubinarum largitus est munera*, tamquam separaret eos ab hæreditate : ergo non erant filii legitimi.

Solutio. Responsio. Dicendum hic puto, quod ancillæ manserunt uxorio affectu conjunctæ : ut significaretur mysterium futurum : unde, 32, quæst. 4, Augustinus reddit rationem, quid significent ancillæ, et quid liberæ.

Ad hoc ergo quod primo objicitur, dicendum quod verum est in matrimonio quod est unius cum una : sed in aliis matrimoniis ubi unus ex dispensatione Dei habet plures, non oportet quod sic sit : quia manerent uxores in conditione aptiori ad significandum statum futurum. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod hoc non fuit generale : unde nec legitimæ, nec de concubina nati alicujus patris pertinebant ad hæreditatem futuram, nisi de quo præceperat Dominus. Et ideo Ismael, natus de ancilla, ejicitur, et Esau natus de libera : ut sciatur, quia tota hæreditas possessio est ex eligente, et non ex meritis propriis vel alienis. Ad 2.

Et sic patet solutio.

C. *Oppositio.*

Si quis opponat, quod fidem thori non servabant illi patres. Dicimus in hoc servasse fidem thori, quia non aliis, sed propriis uxoribus vel ancillis miscebantur. Ecce quæ fuerit consuetudo in hac re ante legem. Legis vero tempore interdixit Moyses carnalem copulam fieri cum matre, cum noverca, cum sorore, cum nepte, cum amita, cum matertera, cum nuru, et aliis quibusdam [1]. Permisit autem divortium fieri dato libello repudii, in quo vir scribebat causas pro quibus uxorem repudiabat [2]. Permisit autem aliam ducere dato priori libello, quod propter duritiam cordis eorum permissum Christus dicit [3], non ut concederetur dissidium, sed ut tolleretur homicidium. Permisit fieri mala, ne fierent pejora : et hoc permittendo non Dei justitiam demonstravit, sed in pectore [4] minuit culpam.

[1] Cf. Levit. xviii, 6 et seq.
[2] Cf. Deuter. xxiv, 1 et seq. ; Matth. v, 31 et xix, 7 ; Marc. x, 4.
[3] Matth. xix, 7.
[4] Edit. J. Alleaume, *peccatore*.

ARTICULUS XXIV.

An patres antiqui habentes uxores et ancillas concubinas servabant fidem thori?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Si quis opponat, etc.* »

Videtur autem, quod non fuit in matrimonio illo fides thori : quia

1. Fides thori in se habet, quod alii non misceatur : sed illi mixti fuerunt aliis : ergo fidem thori non servaverunt.

2. Item, Fides thori utrumque conjugem ligat æqualiter : sed mulier non habet potestatem sui corporis ad alterum virum : ergo nec vir ad alteram mulierem : cum igitur alteri mulieri junxerint se viri illius temporis, videtur quod fidem thori non servaverunt.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum, quod fides thori servabatur secundum exigentiam temporis et dispensationis de habendo plures, sicut dicit Magister in *Littera*. Et ideo quoad hoc servabatur, quod non aliis nisi propriis uxoribus miscebantur, et intentione prolis : nec mulier aliud petendi tunc habuit potestatem.

Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad 2. Ad secundum autem dicendum, quod non æqualiter tunc obligabat utrumque fides, propter causas supra dictas, et propter dispensationem matrimonii, quæ tunc fuit, cujus dispensationis ratio satis supra habita est.

ARTICULUS XXV.

Libellus repudii cujusmodi fuit, et quid scribebatur in eo?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, circa medium : « *Permisit autem fieri divortium dato libello repudii, etc.* »

Quæruntur enim hic tria.

Primum est, Cujusmodi fuit libellus repudii, et quid scribebatur in eo?

Secundum, Quare fuit permissus?

Tertium, Utrum peccabant illi qui dimissas ducebant? et, Utrum postea in secundis nuptiis poterant salvari si ad priores nuptias non redibant?

Ad primum objicitur sic :

1. Deuter. xxiv, 1 et 2, dicit Dominus : *Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et ante oculos ejus non invenerit gratiam propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii, et dabit in manu illius, et dimittat eam de domo sua.* Cum autem dicat textus *aliquam fœditatem*, et non specificet, videtur quod propter quamlibet fœditatem dimitti poterat.

2. Item, Glossa super eumdem locum dicit, quod « multæ fuerunt causæ, propter quas vir uxorem secundum legem dimittere poterat. » Videtur ergo, quod quamlibet fœditatem poterat contra eam allegare.

3. Item, Communiter dicitur a sanctis Hieronymo, Augustino et Ambrosio, quod libellum repudii permisit Moyses ne fieret homicidium : sed quælibet fœditas poterat esse causa odii marito ad uxorem : ad odium autem sequitur homicidium : ergo propter quamlibet fœditatem poterat uxor dimitti.

In contrarium hujus sic objicitur : Sed contra.

Omne matrimonium quod fuit ante legem naturæ, in qua fuit perfecta multi-

plicatio fidelium spiritualis, ad fœcunditatem ordinabatur : ideo fœda uxor non debebat repudiari, nisi illa in qua fœcunditas inveniri non poterat : ergo tantum fœditates repudiari debebant, quæ impediunt bonum in corpore et anima conceptum mulierum. Dico autem *in corpore*, sicut si erat sterilis simpliciter, vel ad ipsum quem maritum habuit : vel si erat chronica ægritudine laborans, ut lepra, epileptia, paralysi, hæmorrhoissa, menstruosa, et hujusmodi : hæc enim omnia impediunt conceptum, vel destruunt in corpore natum. *In anima* autem fœda, si fuerit contumeliosa, a Deo avertens filias, et hujusmodi.

Si forte dicatur, quod ita esse debuit secundum rationem temporis : sed tamen viri non ita servabant. Contra : Non quæritur hic de justitia personæ, sed potius de justitia legis datæ per Moysen : cum igitur lex jus quoddam sit scriptum asciscens honestum prohibens in contrarium, ut dicit Philosophus, oportet quod causas habeat honestas : ergo videtur, quod solum his causis dari potuit libellus repudii.

Quæst. Ulterius autem hic quæritur, Utrum causæ dimissionis scribebantur in libello ?

Videtur, quod sic : quia

1. Aliter injustitia videtur esse dimissio : ergo videtur, quod scribebantur causæ dimissionis.

2. Præterea hoc ponitur expresse in *Littera,* ubi dicit Magister et Glossa super Matthæum, v, 31, quod « in libello illo scribebant causas, propter quas dimittebantur. »

Sed contra. Sed contra :

Causæ illæ aut erant sufficientes, aut insufficientes. Si insufficientes : tunc præcludebant ei viam ad secundas nuptias : et hoc non erat faciendum, quia secundæ nuptiæ in eodem loco conceduntur. Si autem non erant sufficientes : ergo tunc ostendebatur, quod injusta fuit dimissio : ergo nulla : quia injusta dimissio nulla est. Cum ergo adhuc non esset dimissa secundum jus a primo marito, iterum præcludebatur ei via ad secundas nuptias : et erat inconveniens, cum ei concedantur secundum legem.

Ad hoc salvo judicio meliori puto dicendum, quod libellus repudii non dabatur propter quamlibet fœditatem : si enim aliqua fuit fœditas quam videre vel scire potuit, quando cum ea contraxit matrimonium, videtur mihi, quod propter illam non potuit eam dimittere, sed propter fidem matrimonii tenebatur eam sustinere. Similiter si fuit aliqua fœditas corporalis, bonum prolis non diminuens, nec auferens, videtur mihi, quod nec per illam potuit uxor dimitti. Solutio.

Sed si objiciatur, quod factum fuit, ne fieret majus malum : dicendum, quod hoc verum est : sed tamen causa ponenda erat odii quæ movere posset. Causa autem quæ non potest movere ad odium communiter, non potuit esse causa separationis. Si enim ex voluntate uxorem occidisset, lex vindicasset in ipsum : et ita vindicavit, quando non erat causa quæ posset movere ad odium, si occidisset eam.

Causæ autem in objectione inductæ, maxime poterant movere pro statu illius temporis.

Ad primum dicendum, quod Dominus dicit *aliquam fœditatem :* quia multæ sunt quæ prolem vel tollunt, vel vitiant in anima vel in corpore : et ideo non posuit in particulari. Posset etiam dici, quod ideo non posuit in particulari, ut quemlibet casum particularem in dubio relinqueret : ut sic magis timerent dimittere. Ad 1, 2 et 3.

Per hoc patet etiam solutio ad sequens.

Ad id autem quod ulterius quæritur, dicendum quod causæ scribi poterant dupliciter, scilicet in universali, et in particulari. In universali bene puto quod scribebantur, sicut probant duæ objectiones inductæ. In particulari autem non : quia Ad quæst.

per hoc præjudicium factum fuisset mulieri.

ARTICULUS XXVI.

Qualiter libellus repudii fuit permissus?

Secundo quæritur, Qualiter fuit libellus ille permissus?

1. Aliter enim procedunt leges in judicio factorum exteriorum et causarum, et aliter in judicio conscientiæ : quia in causarum judicio dissimulatur minus malum, ne eveniat majus malum : sed in conscientiæ judicio non : Deus autem judicat secundum conscientiam : ergo nulla lex ab ipso debuit dari, in qua aliquod malum permitteretur : ergo videtur, quod si injusta est lex, non est data a Deo : si autem justa, quod non fuit permissio, sed potius lex ordinans et obligans ad observandum.

2. Item, Chrysostomus super *Matthæum* dicit : « Permissum est a Moyse repudium, malum quidem, tamen licitum hac ratione qua permiserunt Apostoli secundas nuptias propter incontinentiam hominum. » Inde arguo, quod sicut secundæ nuptiæ sunt licitæ in Novo Testamento, ita repudium per libellum datum, fuit licitum in Veteri Testamento : ergo libellus ille fuit licitus.

3. Item, Judicium humanum præcipue traditum a Deo, exemplatum est a Deo divino : sed ego video, quod si in causam trahebatur, sententia dabatur secundum judicium Domini pro viro, quod dimittere poterat uxorem, ei dato tali libello. Cum igitur hoc judicium informatum fuit a justitia quæ exemplata fuit a justitia divina, ipsum judicium fuit justum : ergo et justus et licitus fuit libellus, et repudium et omnia quæ sequebantur ex illo.

In contrarium hujus est.

1. Quod dicit Dominus, Matth. xix, 8, quod *Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras*, scilicet dare libellum repudii : sed quod propter duritiam cordis permittitur, simpliciter est injustum : ergo libellus ille simpliciter fuit injustus.

2. Item, Chrysostomus super Matthæum, v, 32 : « Permisit Moyses dari libellum repudii, ne per odium funderetur sanguis : permisit fieri mala, ne fierent pejora. » Ex hoc accipitur, quod dare libellum fuit simpliciter malum : sed omne malum est illicitum : ergo videtur, quod illicita fuit datio libelli.

3. Item, Augustinus in Glossa super idem, et hoc ponitur hic in *Littera :* « Scribit Moyses in Deuter. xxiv, 1 et 2, quod si uxor non placeat viro propter aliquam fœditatem, dimittat eam : quod permissum dici exponit Christus propter duritiam maritorum, non ut concedatur dissidium, sed ut tollatur homicidium : » et ex hoc sequitur idem quod prius.

Responsio. Puto hic esse dicendum salva meliori sententia, quod libellus iste simpliciter fuit injustus, sicut etiam injustum fuit habere plures : secundum autem tempus et congruentiam hominum fuit justum. Hoc autem videtur elici ex textu verborum Domini nostri Jesu Christi, Matth. xix, 4 et seq., ubi præmittit Dominus ante sententiam de repudio, qualiter Deus ab initio creavit hominem masculum et fœminam, et quod essent duo in carne una, et quod Deus conjunxit homo non separaret, et postea subinfert de libello repudii. Unde etiam super idem dicit Chysostomus, quod « fœmina non debet cogitare nisi de uno masculo creato, sicut Deus ipse unum uni, et unam uni creavit ab initio. »

Dicendum ergo ad primum, quod lex illa Dei, sicut dicit Apostolus, ad Hebr. vii, 19, est imperfecta, et *nihil ad perfectum adduxit :* sed dabatur secundum

congruentiam temporis et personarum, ut tamquam pædagogus ad Christum adduceret. Unde et multa bona significata ex ipsa uxoris dimissione eliciunt in Glossa super *Deuteronomium* Origenes et Gregorius : et ideo imperfecta habuit mandata, et dispensata pro tempore.

Ad id autem quod objectum est de Chrysostomo dicendum quod non est simile nisi in incitante primo ad dationem legis, quia hic et ibi turpe est : sed hic turpe crudelitatis, et ibi turpe libidinis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod rectum principium unumquodque corrigit secundum modum possibilem sibi, et non secundum verissimam rectitudinem : et ita etiam facit judicium causarum quod exemplatur ab ipso : quia videtur mihi, quod istud fuit judiciale, non cæremoniale principaliter, nec sacramentale, nec morale : et talia mutantur per varietatem temporum et personarum : unde illa objectio non cogit, quod simpliciter fuit justum repudium.

Object. 1. Ad hoc autem quod in contrarium objicitur, dicendum quod sine dubio lex dictis de causis permisit repudium, et etiam lex Justiniana : et omnis lex semper permisit repudium præter legem Christi : in quo notatur legis Christi perfectio in sanctitate, pietate, et castitate.

Unde ad objectum dicendum, quod duritia cordium tunc erat causa movens : sed tamen nisi fuisset utilitas, non concessisset. Ejus autem utilitas superius exemplata est : et ideo secundum tempus justus fuit libellus, licet non simpliciter.

Object. 2. Ad aliud dicendum, quod Chrysostomus tangit causam incitantem seu excitantem ad dandam legem judicialem : sed tamen etiam alia causa erat utilitatis quæ excusabat pro illo tempore.

Object. 3. Ad 2. Similiter dicendum ad id quod dicit Augustinus.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XXVII.

An dimittens uxorem per libellum repudii et repudiata poterant salvari in alio matrimonio ?

Tertio quæritur, Utrum dimittens salvari poterat in alio matrimonio, et etiam dimissa ?

Videtur, quod non : quia

1. Dicit Christus, Matth. xix, 9 : *Quicumque dimiserit uxorem suam,... et aliam duxerit, mœchatur* [1] : sed mœchus et mœcha non salvantur : ergo videtur, quod in alio matrimonio neuter eorum salvari poterat.

2. Item, Propter duririam cordis permissus fuit libellus : dicitur autem, Eccli. iii, 27 : *Cor durum male habebit in novissimo :* ergo isti tales male habebunt.

In contrarium hujus objicitur : Sed contra.

1. Per hoc quod dicit Hieronymus : « Hoc permittendo non Dei justitiam monstravit, sed a peccato abstulit culpam peccandi : ut quod secundum legem agentibus peccatum non videtur, non videatur esse peccatum : sed cuicumque actui abstrahitur culpa, illo nullus demeretur. » Ergo ex tali dimissione et secunda copulatione nulli damnabantur, ut videtur.

2. Item, Tam lex quam prophetia in idem concordant. Malach. ii, 16, ubi dicitur : *Cum odio habueris,* scilicet uxorem adolescentiæ suæ, *dimitte, dicit Dominus*. Ergo videtur, quod ille totus populus miserabiliter fuisset neglectus, quod sapientes eorum scirent ei non esse salutem, et tamen permitterent eis tales copulationes : sed hoc esset nimis absurdum : ergo videtur, quod tunc salvari poterant aliis conjuncti.

[1] Cf. Matth. v, 32 ; Marc. x, 11 ; Luc. xvi, 18 ; I ad Corinth. vii, 10.

3. Item, Si lex non attenderet nisi duritiam cordis, tunc deberet persuadere reditum : sed e contrario facit, quia dicit, quod si secundus dimittat eam per repudium vel per mortem, prior non poterat eam reassumere : ergo videtur, quod licite fuit in secundo matrimonio.

Solutio. Responsio. Ad hoc dicendum puto, quod in secundo matrimonio erat eis salus propter legis statutum et temporis congruentiam : sicut etiam in pluribus uxoribus, quod numquam voluit Deus nisi ad tempus, ut in victimis holocaustorum, quas numquam voluit Deus nisi per accidens, scilicet ne idolis immolarentur. Et hoc videtur velle Hieronymus, dicens, quod « a peccato abstulit culpam legislator, quando concessit repudium. »

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod dicit Christus hoc quantum ad abundantem justitiam in Novo Testamento esse, implentem imperfectum Veteris Testamenti.

Ad aliud dicendum, quod hoc dicit Christus quoad principalem causam permissionis, secundum quod erat lex judicialis : ex statu tamen tempus ordinabatur ad majorem fœcunditatem : quia illi tempori congruebat, et secundum hoc erat dispensativa et indultiva : quia sæpe sterilis est ad unum, quæ non est sterilis ad alterum : et ideo etiam præcepit lex, quod si pluribus nupsit et fœda fuit quoad plures, non potest redire ad primum, nec primus potest eam recipere. Hoc modo concordat Cato qui dimisit Marciam ut fœcunda esset, et Philosophi ita locuti sunt de repudio. Ad

Et quia hoc concordat rationi, videtur ita esse dicendum : quod tamen non omnino assero in ista quæstione, sed quilibet dicat quod sibi bonum videtur.

D. *Cui licebat plures habere, vel non ?*

Sed numquid sub lege licebat habere plures uxores ? Audi quid scriptum est in Deuteronomio : *Non habebit* rex *uxores plurimas, quæ alliciant animam ejus*[1]. Super quem locum ait Augustinus[2] : Manifestum est Salomonem hoc præceptum transisse[3]. David autem plures habuit, nec præceptum præteriit. Permissum est enim regi plures habere, non plurimas quæ alliciant animam, multiplicare. Cum tamen additur : Ut non elevetur cor ejus[4], alienigenas prohibitum esse videtur. Verumtamen multiplicatio uxorum generaliter prohibita est. Permissum est autem regi plures habere, sed non multiplicare[5]. Veniente autem plenitudinis tempore[6] quo Christi gratia

[1] Deuter. xvii, 17.
[2] S. Augustinus, Lib. V in Deuteronomio, cap. 27.
[3] Cf. III Reg. xi, 1 et seq.
[4] Deuter. xvii, 20 : *Nec elevetur cor ejus*, scilicet regis, *in superbiam*, etc.
[5] Cf. I Reg. i, 2.
[6] Ad Galat. iv, 4 et seq., et 21 et seq.

ubique est dilatata, reducta est lex nuptiarum ad priorem honestioremque institutionem : ut unus uni in figura Christi et Ecclesiæ conjungatur. Nec quæritur electio muneris in successione generis, sed in perfectione vitæ et sinceritate scientiæ, et virginitas fœcunditati præfertur, et sacerdotibus continentia indicitur.

ARTICULUS XXVIII.

An aliquæ uxores dicantur plurimæ ? *et, Quæ sunt illæ ?*

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, post initium : « *Non habebit rex uxores plurimas*, etc. »

Quæritur enim hic, Quæ sunt plurimæ ?

1. Si enim dicatur, quod illæ solæ plurimæ sunt, quæ alliciunt animum ejus ad idololatriam. Contra : Unica potest allicere animum ejus : ergo unica potest esse plurima : hoc autem est falsum : ergo non dicuntur *plurimæ*.

2. Item, Non determinatur ex lege quot habere debeat, sed plures conceduntur sine determinatione : ergo videtur, quod nullus sit sibi numerus plurimus.

Si autem dicatur, quod plurimæ sunt illæ quæ excellunt vires suas in pastu, scilicet quod non potest eas pascere. Contra : Plures potest pascere rex et dives, quam pauper : ergo quæ uni sunt plurimæ, non sunt alteri plurimæ : et de hoc nihil loquitur lex : numquam enim dicit, quod dives habeat plures quam pauper : ergo videtur, quod non sic sit intelligendum.

3. Item, Plures tunc permittebantur propter fœcunditatem : si autem plures sunt, tanto major est fœcunditas : ergo videtur, quod nullus numerus est plurimus : sed potius qui plures habuit quam alius, plus illi tempori servivit : sicut qui castior est quam alius, plus servit tempori nostro, sicut supra dixit Hieronymus.

Respondeo, quod ut puto, dicuntur *plurimæ* excellentes potentia imprægnandi, ad quam tria exiguntur, scilicet calidum perfecte movens, et semen perfecte digestum, et vigor naturæ : per nimium enim coitum exhalat naturale calidum, et siccum extrahit humidum : et sic corpus infrigidatur per nimium coitum, et ejicitur semen antequam sit digestum : et tunc de facili exspirat, et inefficax invenitur. Nimius etiam coitus ponitur ab Aristotele una de causis brevioris vitæ, et deperdit vigorem naturæ, ita quod continue per eum permanet fœcunditas : et ideo secundum hoc puto esse mensurandum. Potentia autem hæc si omnes æqualiter fœcundare debeat, puto quod excedat mulieres septuaginta, vel circa hoc plus, vel minus, secundum diversitatem hominum : et ideo Salomon arguitur plurimas habuisse, et David inter plurimas substitisse. Solutio.

Et per hoc patet solutio ad omnia, præter ad unum : ad quod dicendum, quod lex non dixit quot essent habendæ : quia quoad nos necesse est hoc determinari, et ideo numerus variatur : et forte ideo quia lex numquam hoc nisi per accidens intendit, et ideo non nisi indulgendo circa hoc parum loquebatur.

E. *De virginitate mentis et carnis.*

Melior est autem virginitas mentis quam carnis. Unde Ambrosius : Tolerabilius est mentem virginem quam carnem habere. Utrumque bonum est, si liceat : si non liceat, saltem non casti homini, sed Deo simus. Virgo prostitui potest, adulterari non potest : nec lupanaria infamant castitatem, sed castitas etiam loci abolet infamiam [1]. Idem, Non potest caro ante corrumpi, nisi mens ante fuerit corrupta [2]. Item, Isidorus : Non potest corpus corrumpi, nisi prius animus corruptus fuerit. Mundata enim a contagione anima caro non peccat [3]. In fine hujus capituli aperitur quomodo verum sit, nisi anima prius fuerit corrupta, corpus non posse corrumpi, scilicet peccato. Illud etiam Augustini advertendum est. Sicut, inquit, sanctius est mori fame, quam idolothytis vesci : ita sanctius est defungi sine liberis, quam ex illicito coitu stirpem quærere. Undecumque vero nascantur homines, si parentum vitia non sectentur, et Deum recte colant, honesti et salvi erunt. Semen enim ex qualicumque homine, Dei creatura est : et eo male utenti, male erit, non ipsum aliquando malum erit [4].

Expositio Textus.

Deinde notandum, quod super illud capitulum : « *Melior est autem virginitas mentis quam carnis*, etc. » debet poni tota quæstio de virginitate et viduitate, et de velo virginum : et illa pertractata est diligenter inter illa quæ scripsimus de *virtutibus cardinalibus* [5].

[1] S. AMBROSIUS, Lib. II de Virginibus : et habetur, 32, quæst. 5, cap. *Tolerabilius* (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. 32, quæst. 4, cap. *Revera* (Nota edit. Lugd.)

[3] ISIDORUS, In synonymis.

[4] S. AUGUSTINUS, Lib. de bono conjugali, cap. 16.

[5] Cf. III Sententiarum, Dist. XXXIII. Tomo XXIX hujusce novæ editionis.

DISTINCTIO XXXIV.

De matrimonio secundum causam materialem, quæ est personarum legitimarum vel illegitimarum.

A. *De personis legitimis.*

Nunc superest attendere, quæ personæ sint legitimæ ad contrahendum matrimonium. Legitimæ judicantur personæ secundum statuta patrum, quæ diversa sunt. Aliæ namque fuerunt legitimæ ante legem, aliæ sub lege, aliæ in tempore gratiæ. Item in primitiva Ecclesia quædam erant legitimæ quæ modo non sunt. Earum vero quæ modo legitimæ sunt vel illegitimæ, quædam sunt plene legitimæ, quædam omnino illegitimæ, quædam mediæ. Plene legitimæ sunt, quibus non obviat votum continentiæ, vel ordo sacer, vel cognatio, vel dispar cultus, vel conditio, vel naturæ fragilitas, et si quid est aliud. Penitus vero illegitimæ sunt per votum, per ordinem, per cognationem, per disparem cultum. Mediæ vero sunt nec plene legitimæ, nec omnino illegitimæ, per frigiditatem, per conditionem. Si enim tales junguntur ignoranter, commanere possunt quibusdam accedentibus causis, et eisdem deficientibus dividi.

DIVISIO TEXTUS.

« *Nunc superest attendere, quæ personæ*, etc. »

Hic incidit pars illa quæ est de personis legitimis, vel illegitimis : et dividitur in duas. In prima agit de effectu impedimenti in genere. In secunda autem de impedimentis ipsis, ibi, B, « *De his quæ causa frigiditatis*, etc. »

Ad intellectum autem primæ quæruntur tria, scilicet quid sit legitimitas personarum contrahentium ?

Secundo, Penes quid accipitur numerus impedimentorum ?

Tertio, Quare isti sacramento et non alii impedimenta assignantur ?

ARTICULUS I.

Quid sit legitimitas personarum contrahentium? et, Qua lege dicitur legitimum?

Ad primum objicitur sic :

Dicit Magister in *Littera*, quod legitimæ personæ sunt, quibus non obviat aliquod impedimentum matrimonii : ergo legitimitas ipsa est immunitas ab impedimentis matrimonii.

Videtur autem, quod male diffiniatur :

1. Diffinitio enim datur per essentialia : sed negationes nulli sunt essentiales : ergo non debet dari per negationem : sed datur per negationem : ergo videtur, quod non valeat.

2. Item, Diffinientia sunt essentialia rei prædicata : sed illa numquam de re negari possunt : ergo nulla diffinitio constituitur ex negatis de re : ergo ut prius.

Quæst. 1. Ulterius quæritur magis tangendo rem, A qua lege persona dicatur *legitima?*

Aut enim a lege universaliter accepta, vel particulariter. Si universaliter, oportet quod legitima persona sit secundum omnem legem legitima : hoc autem falsum est, quia est legitima, quando est secundum unam legem tantum, sicut supra dixit Nicolaus Papa, quod ad matrimonium sufficiat secundum legem eorum qui contrahunt, consensus.

Si autem dicatur a particulari lege legitima. Contra : Aut enim est legis naturæ, aut Moysi, aut Christi : et quodcumque dicatur, patet quod non est verum, quia non omnis persona ab illa lege est legitima.

Quæst. 2. Ulterius quæritur de divisione quam dat Magister, quod aliquæ fuerunt legitimæ ante legem, etc.

Videtur enim hoc non esse verum :

1. Matrimonium enim est de moralibus : ergo uno modo se habuit in lege, et ante legem, et post, sicut cætera moralia.

2. Item, Video quod eadem medicinæ corporales exhibentur infirmis ex eadem causa in qualibet lege : ergo cum matrimonium sit medicina infirmitatis, ex eadem causa ab initio mundi eisdem legibus matrimonium debuit omnibus dari : ergo non erant aliæ personæ legitimæ secundum temporum diversitatem.

3. Item, Objicitur de alia divisione, qua dicit, quod quædam plene sunt legitimæ, etc. Si enim legitimitas diffinitur per negationem et privationem, ut dicit in *Littera*, et negationes et privationes non suscipiunt plus et minus, sive magis et minus, videtur quod omnes sint vel æqualiter legitimæ vel æqualiter illegitimæ : ergo nihil est quod dicit in *Littera*.

4. Item, In aliis operibus non dicitur legaliter justus, nisi qui in omni lege concordat : et si discordat in quodam, et concordat in quodam, ipse simpliciter dicitur legaliter injustus, sicut dicit Aristoteles in IV *Ethicorum*. Fur enim in quodam concordat legibus, quia forte castus est : et tamen suspenditur, quia legaliter est injustus contrectando rem alienam invito domino : ergo videtur, quod etiam in hoc casu quæ non omnibus legibus concordat, est illegitima persona : ergo nulla debet dici medie legitima, vel simpliciter illegitima : ergo sua divisio nulla esse videtur.

Responsio. Dicendum, quod Magister dat descriptionem legitimarum personarum per consequentem ex affirmatione negationem, eo quod notior est nobis ex his quæ negat, et ipse principalius intendit bene intelligi, quam bene diffinire. Diffinitio tamen legitimæ personæ est, quæ secundum leges libertatem habet contrahendi matrimonium cum quocumque voluerit. Et ex ista sequitur negatio quam Magister ponit in *Littera* ; quia

legitima est, cui non obviat impedimentum, etc.

Et per hoc patet solutio ad duo prima.

st. 1. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod a lege quæ est de personis matrimonium contrahentibus secundum quod abstrahit a lege naturæ et Moysi et Christi, dicuntur legitimæ personæ.

Ad id autem quod objicitur primo contra hoc, dicendum quod non valet : quia ista lex est universalis, non universaliter sumpta : et hoc est in genere sumptum quod verificatur secundum quamlibet speciem dividendo : et cum legum species varientur ex temporibus et statibus diversis, ideo bene dicit Magister, quod aliæ fuerunt legitimæ ante et post legem Moysi : et per hoc etiam patet solutio ad sequens.

st. 2. 1. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod matrimonium licet sit de moralibus secundum suam substantiam, tamen modus contrahendi est judicialis : et ideo variatur secundum leges contrahentium, ut dicit Nicolaus Papa.

2. Ad aliud dicendum, quod morbus non erat similis nisi concupiscentiæ : sed morbi alii multi variabantur secundum tempora, sicut paucitas hominum, et paucitas mulierum et virorum, et unius et ejusdem cultus, et paucitas extranearum : et ideo lex dabat sororem, cognatam, extraneam, secundum temporis diversitatem.

3. Ad aliud dicendum, quod est privatio consequens ex quadam affirmatione præcedente : et ideo non valet argumentatio. Aliter potest dici, quod negatio et privatio dupliciter considerantur, in se, et in sua causa. In se non recipiunt magis et minus. In causa variantur secundum causæ variationem. Unde cum falsum sit privatio, non dicit Aristoteles, quod magis mentitur qui dicit quinque esse centum, quam ille qui dicit quinque esse sex.

Ad aliud dicendum, quod non dicit legitimum medie, quia medie concordat legibus, sicut innuit objectio : sed quia facile ad legem reduci potest : unde patet, quod non est simile, quod pro simili fuit inductum. Ad 4.

ARTICULUS II.

Quis sit numerus eorum qui matrimonium impediunt ?

Deinde quæritur de numero impedimentorum.

Notantur autem his versibus :

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si forte coire nequibis.
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant [1].

Et rursus sunt alii versus per quos accipiuntur impedimenta, quæ impediunt

[1] Moderni theologi ex concilio Tridentino quindecim numerant impedimenta *dirimentia* his versiculis comprehensa :

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Ætas, affinis, si clandestinus, et impos,
Raptave sit mulier, nec parti reddita tutæ :
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.

contrahendum, sed non dirimunt contractum :

> Ecclesiæ vetitum, necnon tempus feriatum,
> Impediunt fieri, permittunt juncta teneri[1].

Videtur autem, quod non omnia ista habent unam rationem impediendi matrimonium : quia

1. Non omnia dirimunt, sicut patuit in versibus : ergo non est una ratio impediendi.

2. Item, Conditio non impedit, nisi velit conjunx ingenuus : ergo non est simile aliis.

Quæst. 1. Ergo de singulis infra objicietur : quæratur, Utrum impediant ista matrimonium ?

Et videtur, quod non : quia

1. Quod ordinatur ad majorem conjugii sanctitatem, impedire non debet conjugium : sed plurima ex his quæ excludunt coitum, ordinantur ad majorem conjugii sanctitatem : ergo non impediunt matrimonium. Prima patet per hoc quod tanto perfectiora sunt sacramenta, quanto sunt sanctiora. Secunda probatur per hoc quod supra dixit Augustinus, quod sanctiora sunt conjugia pari voto continentium.

2. Item, Si aliquid impedit aliquid fieri secundum naturam, ipsum superveniens ei, destruit ipsum : sed hæc impedimenta supervenientia matrimonio, non destruunt ipsum : ergo non impediunt fieri. Prima patet in omnibus naturalibus causis aliquid operantibus : sicut frigiditas impedit fieri calidum, et superveniens ei, destruit ipsum.

3. Item, Furor non ponitur hic inter impedimenta : et tamen Magister prosequitur eum in *Littera* : ergo videtur divisio insufficiens.

Quæratur iterum, Quid sit proprie impedimentum, et penes quid singula dignoscantur ? Quæst.

Responsio. Dicendum videtur, quod una ratio in communi est impedimenti, quæ contracta facit impedimentum speciale : et hæc ratio est contraria legibus, quibus conciliatur matrimonium. Solut.

Ad objectum autem dicendum, quod hoc contingit, quia inæquales sunt differentiæ quæ contrahunt impedimentum in genere : hæc enim differentia tam valida potest esse, quod excludat aliquid essentialium matrimonii, et tunc dirimit contractum : quia numquam fuit verum matrimonium. Unde idem est dirimere matrimonium, quod ostendere nullum esse contractum, et ideo nullum esse matrimonium. Aliqua autem non habent tam validam differentiam quæ excludat aliquid essentialium, et illa impediunt debere contrahi : sed quia non impediunt contractum, ipsum manet, et etiam essentia matrimonii inviolata ab eis. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod conditio impedit ex parte causæ materialis matrimonii : sed potest accipi si velit, quia quilibet potest facere deteriorem suam conditionem. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod non ordinatur ad sanctitatem conjugii, nisi quod conjugium stare permittit : hic autem non stat conjugium : unde nec sanctitas conjugii stare potest : sed si staret conjugium, tunc bene concederem, quod sanctitas esset pari voto continentium. Ad quæst. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod hoc in contractibus nihil valet, etiam in contractu Ad 2.

[1] Post concilium Tridentinum, quatuor numerantur impedimenta prohibentia, his comprehensa versiculis :

> Ecclesiæ vetitum, tempus, sponsalia, votum,
> Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

frumenti emptionis vel venditionis : quia multa impediunt ante, quæ supervenientia non dirimunt : sicut si pejus efficitur frumentum in sua potestate. Et hoc ideo fit, quia ista non fiunt per necessitatem, sed per voluntatem : et ideo prius facta quacumque causa, non potest voluntas contrarium agere : sed naturales causæ per necessitatem suæ essentiæ agunt, et ideo destruunt prius facta si impediebant fienda.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod furor continetur sub errore : quia discernere non potest ut consentiat.

quæst. 2. AD ULTIMUM dicendum, quod impedimentum quoddam est vere impedimentum : quoddam autem secundum quid.

Illud autem quod est *vere impedimentum*, est id quod impedit contrahendum, et dirimit contractum. Et hoc potest esse dupliciter : aut enim est contra matrimonium in quantum consistit in dispositione ministrorum Ecclesiæ : aut secundum quod accipitur in se. Si secundum quod est in dispositione ministrorum Ecclesiæ, qui sunt loco Dei in terris, tunc sunt contra matrimonium ea quæ sunt ex institutione Ecclesiæ. Aut igitur illa institutio est de sponsalibus, aut de nuptiis. Si primo modo, tunc est *publicæ honestatis* justitia. Si autem est de ipsis nuptiis, aut hoc est propter reverentiam sacramenti excellentioris cui non competit actus matrimonii, aut est propter habitudinem personarum in matrimonio conjunctarum. Si primo modo, tunc est *ordo*. Si autem propter ipsas personas : aut est in ipsa persona secundum comparationem ad eos a quibus propagatur, cum quibus est quasi una caro, quia ab uno cum eis derivata : aut hoc est propter conjugem cum qua efficitur caro una. Et primo modo est *cognatio* tam spiritualis, quam corporalis. Secundo autem modo est *affinitas*. Si autem respicit matrimonium in se : aut respicit matrimonium secundum causam efficientem cui contrariatur : aut secundum actum in quo consummatur : aut secundum materiam, quæ est legitimæ personæ : aut secundum bona, et præcipue secundum bonum principale, quod est proles : aut ex parte formæ : et non potest matrimonium pluribus modis considerari. Si primo modo, aut hoc est ex opposito vinculo, aut contrarietate ad efficiens. Si secundo modo, hoc est dupliciter, scilicet aut ex parte rationis, aut ex parte voluntatis liberæ. Et primo quidem modo est *error*. Secundo autem modo est *vis* sive *violentia*. Si autem respicit ipsum secundum actum in quo consummatur, tunc est *impotentia coeundi*, ex quacumque causa contingat. Si autem respicit materiam, hoc non potest esse nisi ex malitia materiæ quæ inducta est ei, et sic est *crimen*. Si autem contrariatur prolis optimæ dispositioni, sic est *conditio*, quia nullus vult servos liberos habere, et aliis obnoxios, quantum est in se. Si vero ex contrarietate fundamenti, tunc est *disparitas cultus*. Et si est ultimo modo secundum formæ contrarietatem quæ est individuitas, tunc est *ligatio* cum alia, quia individuus non potest esse aliquis cum duabus.

Alia autem duo patent : quia unum sumitur ex simplici Ecclesiæ prohibitione, aliud autem ex incongruitate temporis causata prohibitione.

ARTICULUS III.

Quare hoc solum sacramentum habet impedimenta ?

Tertio quæritur, Quare hoc solum sacramentum habet impedimenta ?

Videtur enim, quod non solum debeat habere : quia etiam pœnitentia dependet a voluntate et actu nostro : et tamen impedimenta nulla ponuntur ei : ergo videtur, quod nec isti.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum est ad hoc, quod duplex causa est quare alia non habent impedimenta : quarum una est, quod consistunt circa unum hominem simplicem, et ille ex alio impediri non potest. Alia causa est quia circa actus spirituales sunt, quos solus Deus operatur in nobis sine nobis, in quibus ipse nullum potest habere impedimentum : quia nihil est fortius ipso quod impediat ipsum. Utrumque autem horum deficit in matrimonio : quia a duorum dependet voluntatibus, et duobus agentibus : et consistit ejus consummatio in actu corporali : et ideo multiplex potest habere impedimentum.

Et per hoc patet, quod non est simile de pœnitentia, quod inductum est pro simili.

B. *De frigidis separandis.*

De his enim qui causa frigiditatis debitum reddere non possunt, consulit Gregorius ut permaneant [1]. Sed si mulier causatur dicens, Volo esse mater, et filios procreare, decrevit ut uterque eorum septima manu propinquorum juret, quod numquam carnaliter convenerint, et tunc mulier secundas nuptias contrahat. Vir autem qui frigidæ naturæ est, absque spe conjugii permaneat. Ait enim sic : Interrogasti de his qui matrimonio juncti sunt, et nubere non possunt : si ille aliam, vel illa alium ducere possit ? de quibus scriptum est, Vir et mulier, si se conjunxerint, et post dixerit mulier de viro, quod coire non possit cum ea, si potest probari quod dicit per justum judicium, alium accipiat. Si vero ille acceperit aliam, separentur. Item, Requisisti de his qui ob causam frigidæ naturæ dicunt se non posse invicem operam carni dantes, commisceri. Iste vero si non potest ea uti pro uxore, habeat eam quasi sororem. Quod si retinaculum conjugale voluerit rescindere, maneant uterque innupti : nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conveniet [2] ? Item, Si vir aliam uxorem vult accipere, manifeste patet ratio, quia suggerente diabolo odii fomitem, exosam eam habuerit : et ideo eam dimittere mendacii falsitate molitur. Quod si mulier causatur, et dicit, Volo esse mater et filios procreare : uterque eorum septima manu propinquorum tactis sacrosanctis reliquiis jurejurando dicat, ut numquam per commixtionem carnis conjuncti, una caro effecti fuissent. Tunc videtur mulier secundas posse contrahere nuptias : humanum dico, propter infirmitatem carnis eorum [3]. Vir autem qui

[1] Cf. 32, quæst. 1, cap. *Quod autem interrogasti* (Nota edit. Lugd.)
[2] 33, quæst. 1, cap. *Requisisti de his* (Nota edit. Lugd.)
[3] Ad Roman. VI, 19.

frigidæ naturæ est, maneat sine conjuge. Quod si et ille aliam conjugem acceperit, tunc hi qui juraverant, perjurii crimine rei teneantur, et pœnitentia peracta priora cogantur recipere connubia. Hoc servandum est cum uterque idem fatetur. Sed vir si àsserit se debitum reddidisse uxori, et illa diffitetur, cui potius fides habenda sit, merito quæritur. De hoc ita statutum est [1] : Si quis ita acceperit uxorem, et habuerit eam aliquo tempore, et ipsa fœmina dicit, quod numquam coisset cum ea, et ille vir dicit quod sic fecit, in veritate viri consistat, quia vir est caput mulieris [2]. Hoc de naturali impossibilitate statutum est.

ARTICULUS IV.

An frigiditas sit impedimentum matrimonii ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *De his autem qui causa frigiditatis, etc.* »

Videtur autem, quod frigiditas non debet impedire : quia

1. Quod ad conjugii ordinatur continentiam, non impedit matrimonium : sed frigiditas ordinatur ad majorem conjugii continentiam : ergo non impedit.

2. Item, Constat, quod omnes vetuli sunt frigidi naturaliter : et tamen vetulus cum vetula contrahere potest : ergo frigiditas non impedit.

3. Item, Si sciunt se esse frigidos et contrahunt, stat matrimonium : ergo frigiditas per se non impedit matrimonium, sed potius concubitum qui consequitur quoddam matrimonium, ut supra est probatum : male ergo ponitur, quod frigiditas impediat matrimonium.

4. Item, Impedimentum matrimonii quod est naturale, æqualiter potest evenire utrique conjugi : sed frigiditas non impedit mulierem : ergo nec virum debet impedire : ergo non debet poni pro impedimento.

5. Item, Nimia caliditas impedit, sicut et nimia frigiditas : quia nimia caliditas exsiccat humidum : ergo et nimia caliditas debet poni pro impedimento.

6. Item, In multis masculis invenitur impedimentum ex nimia caliditate : ergo videtur, quod debuit poni pro uno de impedimentis.

7. Item, Nimius humor resolvit nervos : ergo impedit vigorem qui exigitur ad coitum : ergo etiam ille debet poni pro impedimento.

Ulterius quæratur hic de his qui habent caliditatem debilem : hæc enim sufficit membra movere ad concupiscentiam, sed cito evaporat, et debiliter extendit : habens ergo iste uxorem virginem, cum non habeat nisi primum impetum, deflorare non potest : et tamen cognoscere posset corruptam, si talem haberet uxorem. Quid ergo isti est faciendum ? Quæst.

Videtur, quod nihil facere possit : quia si alium corrumpere facit, ipse est causa adulterii, et hoc fieri non debet.

Item, Si corrumpat eam manu, hoc est species sodomiæ, cum non fiat in-

[1] Cf. 33, quæst. 1, cap. *Si quis acceperit* (Nota edit. Lugd.)

[2] Ad Ephes. v, 23.

strumento debito : ergo videtur, quod ipsum oportet carere debito propter quod contraxit matrimonium.

Solutio. Responsio est ad hoc quod frigiditas hic ambit omne impedimentum naturale, et perpetuum coeundi ex quacumque sit causa : sed tamen quia frigiditas generalius est, et intenditur semper ætate procedente, propter hoc istud ponitur : si enim esset accidentale impedimentum, scilicet abscissione veretri, vel sectione testiculorum, vel perpetua arctatione mulieris, cui beneficio medicinæ subveniri non potest, tunc secundum versus supra positos totum sub illo membro continetur, quod est *impotentia coeundi perpetua*, et hic continetur sub frigiditate : et hoc ideo quia jus non loquitur de frigiditate in quantum frigiditas, sed in quantum causat impotentiam coeundi : et ideo omnia quæ idem causant naturaliter et perpetue, vocat *frigiditatem*.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod consensus conjugalis est in carnalem copulam, et illa supponit potentiam coeundi si debitum exigatur : et ideo excludit maritalem copulam frigiditas in eo quod supponit : nec est continentia conjugalis, ubi talis copula per exclusionem debiti si exigatur, excluditur.

Ad 2 et 3. Ad aliud dicendum, quod vetuli habent caliditatem sufficientem movere, licet non generare : et ideo conceditur eis matrimonium pro medicina quoad fidem thori : et ideo non est simile.

Et per hoc patet solutio ad sequens.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod in coitu mulier est patiens : propter quod dicit Aristoteles, quod non proprie dicitur mulier continens, quia non competit ei impetus agentis in coitu : ad pati autem sufficit frigiditas, licet non ad agere : quia dicit Avicenna, quod frigiditas sistit motum : et ideo cum masculus se habeat ut agens, si supervenit frigiditas, abscinditur motus, et agere non potest, et ideo ex parte sui impedit matrimonium.

Ad aliud dicendum, quod non est idem de nimia caliditate : quia caliditas vix unquam est impedimentum perpetuum : quia cum digeritur humidum extraneum per cibum sumptum continue, incipit remitti calidum naturale, et temperatur ita, quod id quod ante consumebat, postea incipit resolvere et consumere, et tandem resolvere sine consumptione. Hoc etiam fit processu ætatis : et ideo tradunt Philosophi, quod multi impotentes in juventute ad coitum, processu ætatis coire incipiunt : et multi non generantes in juventute, processu ætatis incipiunt generare : et ideo non ponitur impedimentum sicut frigiditas. Si tamen inveniretur impedire coitum per continuos tres annos, separarentur : sed hoc vix accidit : quia etiam quando impotentes sunt generare et coire quoad commixtionem seminum, quia semen consumitur in eis, tunc tamen possunt reddere debitum ex nimio vigore genitalium, quod non est in frigidis. Ad 5 et 6.

Per hoc etiam patet solutio ad ibi sequens.

Ad aliud dicendum, quod nimius humor abscindens coitum, non est nisi ex frigiditate humidum illud inducente et inspirante : quia frigiditas est qualitas activa, et humiditas passiva magis : et ideo humidum per se non potest esse causa impedimenti. Ad 7.

Ad id quod ulterius quæritur, salva meliori sententia videtur esse dicendum, quod per applicationem manus via fieri poterit. Ad quæst.

Ad id autem quod contra hoc objicitur, videtur esse dicendum quod differt applicare manum, ut medicantem, et polluentem. Manus enim applicata ut polluens, inducit mollitiem vel sodomiam : sed manus medicans non inducit : sicut etiam dicimus in mulieribus quibus descendit matrix extra os vulvæ : præcipitur enim ut digitis reponant eam, et tamen non dicimus manus illas polluere eas vel corrumpere, sed potius medicari eis.

ARTICULUS V.

An mulier volens separari a viro propter impotentiam, debet jurare septima manu amicorum, quod non est cognita a marito ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo post initum : « *Decrevit ut uterque eorum septima manu propinquorum*, etc. »

Hoc enim videtur inconveniens, cum

1. Dominus dicat, quod *in ore duorum vel trium testium stat omne verbum* [1] : ergo videtur etiam, quod hic sufficiant duo vel tres testes.

2. Item, Apostolus etiam in accusatione presbyteri dicit sufficere duos testes vel tres [2]. Videtur ergo, quod injuste notatur hic manus septima.

3. Item, Propinqui sunt magis suspecti quam alii, quia libenter juvant suos propinquos, ut suæ voluntaris effectum consequantur : ergo videtur, quod melius esset vocare extraneos in juramentum.

4. Item, Cum opus matrimonii occultum sit valde, qualiter possunt jurare de hoc quod non viderunt.

5. Item, Per quem modum dandum est eis juramentum ?

Solutio. Responsio. Dicendum, quod in favorem matrimonii et propter horrorem separationis ut cæteri terreantur, inductum est de testium multiplicatione.

Ad 1. Quod autem Dominus dicit, ipse intelligit in causis quæ non sunt adeo favorabiles, et possunt ad notitiam melius venire quam ista.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod presbyteri crimen melius sciri potest quam actus matrimonii, in quo, ut dicit Augustinus in libro de *Nuptiis et concupiscentia* contra Julianum, parentes etiam proprios filios quos genuerunt testes habere volunt propter impudicam concupiscentiam quæ est in coitu.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod nullis ita nota sunt talia familiaria, sicut propinquis, qui si desunt, assumuntur vicini : qui etiam si non sunt, alii sumuntur qui exceptione sunt majores : et illi omnes propinqui esse dicuntur hic, large sumpto vocabulo.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non jurant synodales sive testes, quod non commixti sunt, sed potius quod credant illos verum jurasse : unde illi quorum matrimonium ab eis denuntiatur, primi jurant, quod numquam carnaliter convenerunt, et alii postea jurant, quod credunt eos verum jurasse.

Ad 5. Ad ultimum dicendum, quod jurare debet vir in hunc modum, quod continuos tres annos fideliter sine fraude operam dederit, ut talem N. tunc cognosceret carnaliter, et numquam eamdem N. cognoscere potuit. Illa autem jurat, quod ipsum fideliter juvit ut cognosceretur, et non impedierit sine fraude, et tamen ab eo cognita non sit : et alii postea jurant, quod credunt eos verum jurasse.

ARTICULUS VI.

An separatione facta propter impotentiam, et postea compertum est per justum judicium non fuisse impotentiam, si contraxerint cum aliis, an debeant separari ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, ante medium : « *Si vero ille acceperit aliam, separentur*, etc. »

[1] Matth. xviii, 16.

[2] Cf. I ad Timoth. v, 19.

Hujus autem, Extra, de *frigidis et maleficiatis*, redditur ratio : quia tunc patet, quod frigiditas non fuit causa quam allegaverunt, sed potius instinctu diaboli quia odio se habuerunt, separationem quæsiverunt : unde cum Ecclesia ex post facto se viderit deceptam, revocat priores nuptias quæ veræ nuptiæ fuerunt : secundas autem separat quæ apparebant in adspectu hominum tantum.

Sed contra. SED CONTRA hoc objicitur : quia

1. Sicut probatum est in naturalibus, aliquis in juventute impeditur a coitu, et procedente ætate coire incipit : ergo allegatum viri impedimentum potest esse primo verum, et postea tamen redit facultas : videtur ergo, quod cum vero impedimento ipsius matrimonium separatum fuit, debeant manere separati.

2. Item, Una mulier amabilior est quam altera : ponamus ergo, quod aliquis est qui non habet calorem ex complexione sufficientem ad coitum : potest tamen excitari accidentibus animæ quæ sunt amor, concupiscentia, et hujusmodi : hoc enim possibile est secundum naturam : quia accidentia animæ etiam transmutant corpus in infirmitates et sanitates, ut dicunt naturales : et sic videtur, quod talis esset sterilis in perpetuum ad abominabilem mulierem, et tamen cum amabili coiret. Si ergo iste separatur a prima, et permittitur ei contrahere cum secunda : et iterum quando coit cum secunda, redditur primæ, videtur esse injustum : quia perpetuum habet impedimentum ad illam, et non ad istam.

Solutio. ad object. 1. RESPONSIO. Dicendum, quod hoc contingere non potest nisi ex nimio calore : et quia talis debitum potest reddere, licet non spermatizet vel generet : ideo talis casus non accidit. Sed omnimoda impotentia coeundi causatur ex frigiditate quæ semper intenditur ætate procedente : et ideo si per triennium operam dedit, et non potuit coire, præsumitur perpetuum esse impedimentum.

Ad object. 2. AD ALIUD dicendum, quod forte in tali casu consultatio habenda esset a responsis sapientium : et sine præjudicio videtur esse dicendum similiter sicut de maleficiato : quia etiam quoddam genus maleficii est abominatio quam concipit ad mulierem : unde monenda est illa, quod se exhibeat mundam et ornatu et affabilitate amabilem viro : et ipse est monendus, quod excogitet causas quibus amabilior fœminæ efficiatur : et si hoc non prodest, videtur esse simile maleficio : et ideo separari possunt, et aliis conjungi.

ARTICULUS VII.

Si vir cui imputatur impotentia, asserit se debitum reddidisse, mulier vero negat, an sit standum assertioni viri ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo ante finem : « *Sed vir si asserit se debitum reddidisse*, etc. »

1. Videtur hoc esse injustum, quando probari potest corporis inspectione : et tunc judicio multitudinis prævalet mulier assertioni viri, sicut dicitur, Extra, de *frigidis et maleficiatis*. Ergo non statur semper assertioni viri.

2. Item, Videtur causa nulla esse quam dicit : quia pares sunt in matrimonio : ergo nihil est dictum, quod ideo viro credendum sit, quia ipse sit major.

3. Item, Matrimonium est medicina : si autem subtrahitur medicina, æger incidit in periculum : sed si vir mentitur mulieri, subtrahitur medicina : ergo ipsa exponitur fornicationi : ergo videtur, quod judicium sit injustum.

4. Item, Mulier quæ sola jacens continere posset, si cogatur jacere cum viro, ex continua viri imaginatione et contactu, efficitur incontinens : si ergo vir non coeat cum illa, sequuntur aliæ cor-

ruptelæ multæ : et ita videtur, quod tolerabilius judicium esset, si separarentur.

Solutio. Responsio. Dicendum ad hoc est, quod statutum hoc justum et æquissimum est, tum propter viri constantiam, tum etiam propter hoc quod ipse caput intelligitur mulieris, tum cæteris paribus præter hoc solum, quod mulier neget, et vir affirmet.

Ad 1. Ad primum autem dicendum quod si per inspectionem probatur, tunc mulier prævalet oculata fide : et tunc cætera non sunt paria.

Ad aliud dicendum, quod vir est caput mulieris in regimine, sed in reddendo debito est ei æqualis. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod medicina non subtrahitur mulieri, sed ipsa deficit in probatione : et ideo judex qui non adspicit occulta, non potest intromittere se de causa. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod non est dubium, quin mulier talis magis ad libidinem incitetur : et ideo provideat sibi, scilicet seorsum jacendo : hæc enim talis vir non negabit : et si negaret, non puto quod mulier annuere teneretur. Ad 4.

C. *De his qui maleficiis impediti coire non possunt.*

De maleficii autem impedimento hoc tenendum decernitur : Quod si per sortiarias et maleficas concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus illa eveniunt, ut spiritu contrito et humiliato Deo et sacerdoti de omnibus peccatis confessionem faciant, et lacrymis, orationibus, et jejuniis Domino satisfaciant : et per exorcismos ac cætera ecclesiasticæ disciplinæ munimina ministri Ecclesiæ tales sanare procurent. Quod si non potuerint, separari valebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint illis viventibus quibus post junctæ fuerint, prioribus quos reliquerant, etiamsi possibilitas concumbendi eis reddita fuerit, reconciliari nequibunt[1]. Quod in fine hujus capituli continetur, ex rigore magis dictum intelligendum est, quam ex canonica æquitate. Vel intelligendum est non posse reconciliari prioribus, nisi judicio Ecclesiæ, quo divisio facta fuerat.

[1] Hincmarus, Remensis Archiepiscopus. Cf. 33, quæst. 3, cap. *Si per sortiarias* (Nota edit. Lugd.)

ARTICULUS VIII.

An maleficii impedimento aliquis potest impidiri a potentia coeundi?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *De maleficii autem impedimento*, etc. »

Quæruntur autem hic tria.

Primum est, Utrum maleficii impedimento aliquis potest impediri a potentia coeundi?

Secundum, Utrum maleficium potest impediri vel medicari per aliud maleficium?

Tertium, Quid sit statutum juris de maleficiatis?

Ad primum objicitur sic :

1. Diabolus non habet potestatem in porcos, sine permissione divina : ergo ad hoc quod accipiat potestatem in porcos, non potest compelli per maleficium : ergo multo minus compelli potest ad hoc quod accipiat potestatem in hominem.

2. Item, Si per maleficium aliquis impeditur, oportet quod hoc sit operatione dæmonum qui ad hoc compelluntur, sed Deo permittente : constat autem, quod Deus per nullum opus potestatem alicujus relaxat, nisi illud sit bonum et meritorium : sed maleficium non est meritorium : ergo per hoc non datur potestas alicui : ergo non datur potestas ad impediendum aliquem a coitu.

3. Item, Potestas dæmonis non legitur data fuisse nisi Sanctis : sed ille qui facit maleficium, habet in potestate dæmonem : ergo ipse est sanctus : ergo videtur, quod maleficium sit sanctum : ergo non fit per incantationem.

4. Item, Opus diaboli non potest nec debet destruere opus Dei : sed maleficium est opus diaboli, matrimonium autem opus Dei : ergo maleficium non potest impedire vel destruere matrimonium.

5. Item, Si maleficiatur aliquis, necesse est fieri aliqua operatione quæ fit circa corpus maleficiati, vel circa animam : dæmon ergo operabitur. Quæratur ergo modus : non enim potest operari per contactum, quia ipse non habet corpus. Similiter non potest operari per imperium, quia supra nihil est constitutus : et non sunt plures modi operationum : ergo dæmon non potest impedire aliquem.

6. Item, Dæmon magis vult aliquem esse in concupiscentiis fœminarum et coitu, quam continentem : cum igitur maleficium aliquem faciat continentem, videtur quod nullum maleficiat.

Ad hoc dicendum, quod nulli dubium esse debet multos esse maleficiatos vi et potestate dæmonum : quia hoc sancti Patres dicunt, et Ecclesia super hoc jura promulgavit : et hoc patet etiam omnibus illis qui de necromantia et de factis imaginum aliquid noverunt. Sol.

Ad primum ergo dicendum est, quod diabolus istam accipit potestatem permissus propter peccata patientium, vel ad exemplum aliorum. Qualiter autem hoc fiat per maleficium, dicendum secundum Theologos, quod virtute divina fit compulsio, et est potius vindicta quædam et pœna gravissima peccati, quam exauditio maleficii, scilicet ut *qui in sordibus est, sordescat adhuc* [1], et accipiat cooperationem erroris, qui noluit credere veritati. Unde compulsio fit per Deum et per sanctos Angelos, sed operatio per dæmonem. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod non est opus meritorium, sed pestiferum, et sequitur effectus Deo permittente. Unde Ad 2.

[1] Apocal. XXII, 11.

etiam quandoque non sequitur effectus : et puto, quod hoc ideo fit, quia Deus ex sua misericordia restringit dæmones hujusmodi. Necromantici aliam assignant causam de qua nihil ad præsens.

d 3. Ad aliud dicendum, quod potestas dæmonum, id est, super dæmones, coercens a maleficiis, non legitur data nisi Sanctis : sed potestas dæmonis ad operationem erroris sæpe legitur dari infidelibus, et malis hominibus, sicut dabitur Antichristo, et necromanticis quotidie datur.

l 4. Ad aliud dicendum, quod opus dæmonis propria auctoritate non destruit opus Dei, sed Deo permittente, et homine hoc pati merente : sed sæpe destruit diabolus opus Dei, scilicet charitatem, fidem, et effectus aliorum sacramentorum.

5. Ad aliud dicendum, quod dæmonum operatio est diversa circa talia : præcipua tamen est per imperium, sicut invenies notatum super secundum *Sententiarum*, ubi agitur de operatione dæmonum.

ARTICULUS IX.

An maleficium sit excludendum per maleficium?

Secundo quæritur, Utrum maleficium sit excludendum per maleficium?

1. Necromantici enim docent unum maleficium per aliud excludi : sicut patet in libro Hermetis, qui de *secretis Aristotelis* intitulatur. Ergo videtur, quod hæc via possit inquiri.

2. Item, In medicinis corporalibus ejusdem artis est facere infirmitatem, et curare eamdem : ergo et in spiritualibus erit eodem modo : sed necromantici est conferre maleficium : ergo ejusdem etiam erit auferre : ergo videtur, quod ad ipsum possit recurri pro medicina maleficii.

In contrarium est, quod Sed contra.

1. Lex Dei præcipit, quod interficiatur, qui magos consulit, et quærit a mortuis veritatem[1] : ergo ad ipsos nullus debet recurrere.

2. Item, Hic in *Littera* non docetur medicina, nisi per jejunia, et orationes, et hujusmodi : ergo alia medicina non est requirenda, cum dæmon nihil operatur, nisi Deo permittente : si ergo placetur Deus, operatio dæmonis amovebitur.

3. Item, Isa. viii, 19 et 20, dicitur quod non debent ire ad divinos, *qui strident in incantationibus suis*, sed ad legem magis et prophetias[2]. Ergo medicina a necromanticis non debet requiri.

Responsio, quod nullo modo quærenda est per incantatorem medicina : sed potius semper tolerandum est maleficium. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod illi ut pestiferi docent noscere : et cum cessant dæmones a læsione, tunc curare videntur, sicut dicitur in vita S. Bartholomæi. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod non est simile : quia medicina est ars salutaris, et ratione utens per operationes creaturæ, cui Deus dedit virtutem faciendi curas. Unde dicitur, Eccli. xxxviii, 1 : *Honora medicum propter necessitatem : etenim illum creavit Altissimus.* Et ibidem, ℣. 4 : *Altissimus de terra creavit medicamenta*, etc. : sed necromantia est ars pestifera quoad suas operationes, et magis utitur experimentis, quam ratione, et vi dæmonis utitur pro antidoto : et ideo Ecclesia condemnavit hanc omnino. Ad 2.

[1] Cf. Levit. xix, 31.

[2] Cf. Jerem. xxvii, 14 et seq.

ARTICULUS X.

An maleficiati debent separari?

Tertio quæritur, Quid juris super hoc sit statutum?

Quod autem hic dicitur in *Littera*, et etiam, Extra, de *frigidis et maleficiatis* dicitur, et ab universa Ecclesia tenetur, scilicet quod maleficiatus ad unam, non est maleficiatus ad aliam : et ideo si juvari non potest orationibus bonorum, separatur, et datur utriusque licentia alii nubendi, nec umquam ista licentia revocatur.

Sed contra hoc opponitur : quia in libro *Imaginum* docetur fieri imago quæ maleficiat simpliciter : facit enim amare castitatem, et universaliter abscindit coitum : ergo videtur, quod aliquis potest esse maleficiatus ad omnes : ergo si ille contrahit, et propter impotentiam coeundi separatur, et postea aliam cognoscit, videtur quod debet redire ad primam eo modo quo frigidus, ut supra habitum est.

2. Item, Sicut frigidus potest curari, ita et maleficiatus : ergo sicut frigidus curatus primis nuptiis redditur, ita maleficiatus, ut videtur.

In contrarium est, quod maleficiatus quando contraxit, persona fuit illegitima : ergo contractus nullus est : ergo non debet restitui contractui qui nullus est.

Responsio. Dicendum, quod ita est tenendum ut dicit *Littera*.

Et ad primum dicendum, quod maleficia multa sunt : sed sine destructione corporis, et magna infirmitate non potest deduci ad hoc corpus, quod in nullam moveatur : sed hoc verum est, quod bene inducitur amor castitatis per necromantiam, et abominatio coitus, sed tamen manet motus in aliquam propter fomitis incendium, nisi omnino infrigidetur.

Ad aliud dicendum, quod curari potest maleficiatus si se totum ad Deum conferat in oratione, compunctione, et satisfactione : sed tamen quia tunc illegitima ad contrahendum persona fuit quando contraxit, ideo absolvitur ab illa. Sed in frigido curato præsumitur, quod quia contraxit, non omnino frigidus fuit, sed finxit, quando contraxit : et ideo prioribus nuptiis restituitur secundum judicium Ecclesiæ, quod maxime sequitur exteriores præsumptiones.

D. *De furiosis addit.*

Furiosi quoque dum in amentia sunt, matrimonium contrahere non valent. Unde Fabianus : Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt : sed si contractum fuerit, non separentur [1]. Item, Nicolaus Papa : Hi qui matrimonium sani contraxerunt, et uni ex duobus vel ambobus amentia, vel furor, vel aliqua infirmitas accesserit, ob hanc infirmi-

[1] Fabianus Papa. Cf. 32, quæst. 7, cap. *Neque furiosus* (Nota edit. Lugd.)

tatem talium conjugia solvi non possunt [1]. Similiter est etiam sciendum de his qui ab adversariis excæcantur, vel membris truncantur, vel a barbaris exsecti fuerint.

ARTICULUS XI.

An furia impediat matrimonium?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Furiosi quoque dum in amentia sunt*, etc. »

Videtur enim, quod non debeat impedire, quia

1. Non est contra aliquod bonum matrimonii : ergo videtur, quod non debeat impedire.

2. Item, Aliqui sunt furiosi, qui habent lucida intervalla, et tunc discernere possunt : ergo contrahere possunt : ergo non est generaliter verum quod hic dicitur.

3. Item, Habitum est supra, quod de jure naturali est maris et fœminæ commixtio : sed hoc naturaliter est in furioso sicut in aliis : ergo ipse potest contrahere matrimonium.

4. Item, In *Littera* dicit, quod si contractum sit matrimonium, non separetur : sed quicumque contractus stat, valuit in ipso contractu : ergo quando furiosus contraxit, contractus valuit : ergo furiosi possunt contrahere.

[Sed con]tra. Sed contra :

Voluntarius debet esse matrimonii consensus, ut supra est ostensum : sed furiosus non potest habere voluntarium consensum : ergo non potest contrahere matrimonium. Probatur autem prima ex præhabitis de causa efficiente matrimonii. Secunda autem ex tertio *Ethicorum*, ubi scribitur, quod involuntarium dicitur dupliciter : quia quoddam est per ignorantiam, et quoddam per violentiam. Et involuntarium per ignorantiam est, cujus principium est in ipso non sciente singularia in quibus est actus.

Responsio. Dicendum, quod furiosi quamdiu sunt in actu furiæ, contrahere non possunt : et hujus rationem reddit ultima objectio. Solutio.

Ad primum dicendum, quod contrariatur bono fidei : quia talis nescit quid sit fides, et ideo non servat eam : contrariatur tamen principaliter causæ efficienti matrimonium. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod aliqui habent lucida intervalla, et tunc non habent furiam secundum actum : et ideo contrahere possunt. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod de jure naturali est matrimonium eo modo quo supra dictum est ex verbis Aristotelis et Aspasii, scilicet secundum resolutionem ad finem hominis : quia aliter non esset jus, quia jus considerat rationem æqui et iniqui, et ideo supponit discretionem rationis. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod intelligitur de illo qui contraxit non tempore furiæ. Ad 4.

[1] Cf. 32, quæst. 7, cap. *Hi qui matrimonium* (Nota edit. Lugd.)

E. *De his qui cum duabus sororibus dormiunt.*

De his etiam qui cum duabus sororibus, vel quæ cum duobus fratribus dormiunt, videndum est quid censeant canones. Qui dormierit cum duabus sororibus, et una ex illis ante fuerit uxor, neutram ex ipsis habeat, nec ipsi adulteri umquam in conjugio copulentur [1]. Item, Nec propriæ uxori licet sibi reddere debitum, quam sibi reddidit illicitam, sororem ejus cognoscendo. Nec post mortem uxoris licet ei vel adulteræ copulari in conjugium. Item, Zacharias Papa : Concubuisti cum sorore uxoris tuæ, si fecisti, neutram habeas : et uxor tua si non fuerit conscia sceleris, et continere non vult, nubat in Domino cui vult. Tu vero et adultera sine spe conjugii maneatis, et dum vivitis, pœnitentiam agite [2]. Quod ait, *Cui vult nubat*, intelligendum est post mortem viri. Unde Gregorius : Qui uxores suas in adulterio deprehendunt, nec ille, nec illa aliam uxorem accipiat, vel alium virum, quamdiu ambo vivunt. Si vero adultera mortua fuerit, vir ejus, si vult, nubat : adultero vero numquam, etsi mortuus fuerit vir ejus, sed omnibus diebus pœnitentiæ lamenta persolvat [3]. Hic de illo adulterio agitur, quod cum cognato viri, vel cognata uxoris committitur.

ARTICULUS XII.

An ille qui cognorit unam sororem, potest aliam ducere in uxorem?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *De his etiam qui cum duabus sororibus*, etc. »

Videtur iniquum quod hic dicitur : quia

1. Licitum fuit matrimonium, et supervenit concubitus cum sorore uxoris suæ : sed impedimentum superveniens matrimonio, non solvit ipsum : ergo videtur falsum hoc dictum in duobus decretis Sanctorum.

2. Item, Uxor non est conscia sceleris : ergo videtur, quod injuste secum agitur, scilicet quod ipsa privatur suo debito in corpore viri : ergo iniquum est quod dicit in *Littera*.

3. Item, Deus conjunxit eos primo cum essent personæ legitimæ : ergo non debent separari : ergo non est danda licentia nubendi uxori vivente marito :

[1] Ex concilio Aurelianensi, ubi supra, cap. *Qui dormierit* (Nota edit. Lugd.)

[2] Zacharias Papa. Ibidem, cap. *Concubuisti* (Nota edit. Lugd.)

[3] S. Gregorius. Ibidem, cap. *Hi vero qui* (Nota edit. Lugd.)

ergo inique loquitur Zacharias Papa in *Littera.*

olutio. 1 et 3. Responsio. Licet Magister in *Littera* solvat hoc ultimum, tamen puto, quod Sancti Patres loquuntur hic de impedimento criminis, quod prævenit matrimonium : et tunc planum est, quod si fornicarie cognovit unam sororem, aliam non potest ducere in matrimonium. Vel si loquitur de sequenti crimine : tunc intelligendum est, quod loquitur secundum rigorem juris, scilicet quod non debet : sed tamen si periculum est de incontinentia, etiam mortua vel viva uxore, datur ei licentia in sua petendi debitum : et etiam post mortem suæ uxoris cum alia contrahendi.

Per hoc patet solutio ad primum.

d 2. Ad aliud dicendum, quod uxor non amisit potestatem petendi, sed ille : et sic loquitur decretum : unde sibi illicita est ad petendum, sed non solvendum : et non debet jure petere. Puto tamen, quod licentia debet sibi dari ab Ecclesia, si illa non petat separationem a thoro : quia aliter esset in periculo.

ARTICULUS XIII.

An adulter potest contrahere cum adultera ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, paulo ante finem : « *Adultera vero nunquam, etsi mortuus fuerit vir ejus,* etc. »

Videtur enim falsum : quia

1. Videmus multos adulteros contrahere.

2. Item, Jura dicunt, quod etiam adulter potest contrahere cum ea quam prius polluit per adulterium, nisi in tribus casibus qui in *Littera* habentur : ergo multo magis contrahere potest cum alia.

Responsio. De rigore juris est quod dicit hic : unde tangit Gregorius quid facere debeat de contrarietate sui criminis, sed non quid facere oporteat si continere non velit. Solutio.

F. *Non est dimittenda uxor pro aliqua macula seu deformitate corporis.*

Illud etiam sciendum est, quod pro aliqua infirmitate vel macula corporali, non licet viro uxorem dimittere, et e converso : sed debet alter alteri subsidia providere. Unde Augustinus : Si uxorem quis habeat sterilem, sive deformem corpore, vel debilem membris, vel cæcam, vel claudam, vel surdam, vel si quid aliud, sive morbis, vel laboribus doloribusque confectam, et quidquid, excepta fornicatione, excogitari potest vehementer horribile, pro societate fideque sustineat [1].

[1] S. Augustinus, Lib. de Sermone Domini in monte.

ARTICULUS XIV.

An aliquis potest dimittere uxorem quantulacumque causa, dempta sola fornicatione?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, F, « *Illud etiam sciendum est, quod pro aliqua infirmitate*, etc. »

Videtur enim injustum : quia

1. Concitat odium, et frequenter inducit adulterium : ergo ab Ecclesia caveri debet : ergo videtur, quod possit in tali casu dimitti.

2. Item, Multa sunt gravamina matrimonii, etsi conjunx sit delectabilis : ergo non oportet ut etiam gravetur ex conjuge : ergo videtur, quod in tali casu dimitti debet.

3. Item, Quædam infirmitates derivantur ad pueros, sicut lepra, et hujusmodi, et tunc bonum matrimonii destruitur : ergo videtur, quod tunc matrimonium sit separandum.

Responsio. Dicendum generaliter, quod nihil superveniens matrimonio, separat ipsum, sicut dicitur in *Littera*.

Ad objecta autem dicendum, quod fides thori et charitas Christi debent retrahere ab odio, et gravamina facere sustinere libenter propter Christum.

Ad ultimum autem dicendum, quod proles ex talibus non destruitur, nisi in corpore, et ostensum est supra, quod secundum corpus non est bonum matrimonii, sed potius secundum animam.

DISTINCTIO XXXV.

De divortio quod fit propter adulterium.

A. *Eodem jure utitur vir et mulier.*

Hoc etiam notandum est, quod cum Dominus concedat uxorem dimitti causa fornicationis viro [1], eadem licentia non tollitur fœminis. Unde Hieronymus : Præcepit Dominus uxorem non dimitti, excepta causa fornicationis : et si dimissa fuerit, manere innuptam. Quidquid viris præcipitur, hoc consequenter redundat ad fœminas. Non enim adultera uxor dimittenda est, et vir mœchus tenendus [2]. Item, Apud nos quod non licet fœminis, æque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur [3]. Ex his ostenditur, quod mulier potest super fornicatione virum convenire, ut vir mulierem. Unde Innocentius Papa : Christiana religio adulterium in utroque sexu pari ratione condemnat, sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, viri autem liberius uxores suas adulteras apud sacerdotes deferre consueverunt. Et ideo mulieribus prodito earum crimine, negatur communio, virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicionibus arcetur : qui tamen submovebitur, si ejus flagitium detegatur [4].

DIVISIO TEXTUS.

« *Hoc etiam notandum est, quod cum Dominus concedat*, etc. »

Habitis impedimentis quibusdam, quæ in ipso jure et natura matrimonium impediunt contrahendum, et dirimunt contractum, tangit Magister de separatione a thoro, in qua non est separatio sacramentalis : de qua quærit quatuor.

[1] Cf. Matth. xix, 9 et v, 32 ; Marc. x, 11 ; Luc. xvi, 18.

[2] S. Hieronymus, De morte Fabiolæ : et habetur, 32, quæst. 5, cap. *Præcepit* (Nota edit. Lugd.)

[3] Ibidem.

[4] Cf. 32, quæst. 5, cap. *Christiana* (Nota edit. Lugd.)

Primum est, quod jus utriusque in separatione ista est æquale.

Secundum, quod si sunt in simili crimine, neuter conjugum alium potest dimittere, ibi, B, « *Si vero quæritur an adulter*, etc. »

Tertio ostendit, quod dimissus vel dimissa non potest se alteri copulare, dum vivunt ambo dimittens et dimissa, ibi, C, « *Si quis autem fornicationis expers*, etc. »

Quarto et ultimo, ratione convenienti materiæ tangit de his qui se primo polluerunt per adulterium, et postea contrahunt matrimonium, ibi, E, « *Sed hæc omnia intelligenda sunt de illa*, etc. »

Et hæc de divisione sufficiant.

ARTICULUS I.

An jus utriusque in separatione est æquale ?

Incidit autem quæstio determinata in primo capitulo, scilicet quod jus utriusque in separatione est æquale.

Videtur enim, quod sic esse non debeat :

1. Jus enim perficit naturam : sed secundum ordinem naturæ vir excellit mulierem : ergo pari jure non debent censeri in dimittendo se invicem propter fornicationem. Prima patet per se. Secunda probatur in libris de *Animalibus*, ubi dicitur, quod natura particularis numquam intendit mulierem, sed quod potius fœmina est mas occasionatus.

2. Item, Tullius dicit, quod omne jus a natura per rationem profectum est : cum igitur a natura nihil proficiscatur ordini naturæ contrarium, videtur quod numquam potest esse jus quod ad paria judicat virum et mulierem in dimittendo.

3. Item, Etiam secundum legem Christi vir est caput uxoris [1] : caput autem numquam præciditur salvo corpore, sed membrum aliquod aliud putridum potest abscindi : ergo cum mulier sit sicut membrum, mulier potest abscindi a viro si putrescat per fornicationem, et non e contra vir a muliere.

4. Item, Unum bonum matrimonii non debet alii præjudicare : sed video, quod mulier fornicaria incertam facit prolem, ut dicit Tullius : ergo non propter bonum sacramenti ipsa debet tolerari, sed potius abjici, ut ex alia certi liberi nascantur.

5. Item, Si mulier fornicatur, incerti liberi statuuntur ad viri hæreditatem et matrimonium, sicut dicitur, Eccli, III, 3 : si autem vir fornicatur, non propter hoc incerti liberi statuuntur in matrimonio et hæreditate : cum igitur impariter se habeant in nocumento, videtur quod impariter se debeant habere in jure dimittendi se invicem.

6. Item, In Veteri Testamento, Deuter. XXIV, 1 et seq., permittebatur viro dimittere uxorem, et non econtra : ergo videtur, quod etiam in Novo Testamento impariter in hoc jure se habere debent.

In contrarium est quod illud quod efficitur votis duobus concurrentibus, æqualem in utrisque debet habere causam : sed tale est matrimonium : ergo æqualiter se habent ambo in causa separationis a thoro. Sed cor

Responsio. Dicendum, quod ea quæ in *Littera* dicuntur, sine ambiguitate sunt vera. Solut

Ad primum ergo dicendum, quod vir non in omnibus excedit, sed tantum in regimine et efficacia generationis : sed in constituendo individuitatem matrimonii, et debito, et fide thori, sunt per omnia æquales : quia ista sunt quasi civilia, et efficiuntur utriusque voluntate. Ad

Ad aliud dicendum, quod jus omne Ad 2

[1] Ad Ephes. v, 23 : *Vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ.*

proficiscitur a natura : sed non oportet, quod proficiscatur ab una naturæ conditione : est enim in muliere, quod fœmina est : et hoc est sexus, et propter hoc indiget rectore, et effective generante : et ex hoc proficiscitur, quod non dominetur in virum, quod subdita est, quod sibi docere non permittitur, quod est potius adjutorium generationis quam generans. Est etiam in ipsa, quod homo est habens rationem et liberum arbitrium : et ex hoc proficiscitur, quod est domina suorum actuum, quod consensu suo facit matrimonium, quod habet debitum sibi acquisitum, et quod fidem potest servare promissi. Et sic patet qualiter jus istud proficiscitur a natura.

Per hoc patet etiam solutio ad sequens : quia non in omnibus est caput, sed in quibusdam, ut patuit.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod unum bonum alii non præjudicat, sed potius conservat, sicut fides thori certificat liberos. Unde quod objicitur, hoc tenuit, quando paucitas hominum separationis meruit dispensationem : sed postquam boni per prædicationem multiplicari inceperunt, laudatur status continentiæ : et ideo non quæritur fructus ventris in alia muliere.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod licet peccatum viri non generet dubietatem prolis, tamen peccat in matrimonio, et ideo debitum amittit in corpore uxoris, quod de jure matrimonii acquisierat. Et objectio illa procedit a non causa : quia non est causa separationis a thoro, incertitudo liberorum, sed potius peccatum quod committit in matrimonium.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod in Veteri Testamento hoc non fuit ut jus, sed potius ut dissimulatio in judicio causarum potius quam in judicio animæ, sicut ante dictum est in quæstione de *libello repudii* [1] : et ideo nihil est ad propositum.

ARTICULUS II.

An viri mulieres suas adulteras debent accusare ad sacerdotes ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, paulo ante finem : « *Viri autem liberius uxores suas adulteras apud sacerdotes*, etc. »

Videtur, quod hujus contrarium esse deberet : quia

1. Dicit Chrysostomus, quod propria passio mulierum est luxuria : ergo minus est eis imputandum si fornicentur : ergo minus vituperabiles in accusatione, quam viri.

2. Item, In sequenti capitulo infra dicit Augustinus, quod tanto gravius viros puniri oportet, quanto magis ad eos pertinet in virtute vincere, et exemplo regere fœminas. Et ex hoc sequitur idem quod prius.

3. Item, Propter sexus facilem incontinentiam et inclinationem dicit Philosophus, quod non proprie dicuntur continentes, sed potius viri : ergo videtur, quod non adeo vituperabilis sit mulier incontinens sicut vir : ergo non in actione est ita vituperabilis sicut vir.

Responsio. Dicendum, quod duæ sunt qualitates quæ conjunctæ faciunt incitationem ad coitum et facultatem coeundi : hæ autem sunt calidum et humidum : mulieres autem activum minus habent quam viri, quia sunt frigidiores viris in communi quantum pertinet ad complexionem, et ita habent minus incitationem ad coitum, quam viri : et ideo magis vituperabilis est earum incontinentia. Sed verum est, quod resistunt tentationi coitus debilius, scilicet in hoc quod humi- Solutio.

[1] Cf. Supra, Dist. XXXIII, Art. 23 et seq.

diores sunt viris, et quod humidum facile recipit impressiones, et citius flectitur quam siccum : sed hoc est materiale : et ideo simpliciter sunt magis vituperabiles, quam viri. Tamen in matrimonio sunt duæ causæ speciales, quarum una est, quod secundum facultatem unius vir potest in multas generando, et non mulier : et hujus etiam ratio supra explicata est. Secunda est : quia incertitudo liberorum fit ex peccato mulieris, sed non ex peccato viri : et hoc etiam supra explanatum est.

A l 1 et 2. Dicendum ergo ad primum, quod dictum Chrysostomi referendum est ad qualitatem passivam, quæ facit resistere receptioni, et hæc est secundaria qualitas, et activa est principalis.

Per idem patet solutio ad dictum Augustini, quia viri resistere habent ex sicco.

Ad aliud dicendum, quod hoc ideo dicit Philosophus, quia virtus omnis quærit quemdam summum statum, eo quod virtus est ultimum potentiæ in re : sed cum continentia dicatur a resistendo et tenendo passiones præcipue a venereis, et mulieres deficiant in tenendo passiones tales propter humidum abundans, dicit quod non habent virtutem continentiæ in summo, quia non sunt agentes, sed potius patientes in venereis. Et propterea dixit Poeta : A 4

Casta est quam nemo rogavit.

B. *Quod fornicariam nequit dimittere vir, nisi ipse expers fuerit, et e converso.*

Si vero quæritur, An adulter adulteram possit dimittere causa fornicationis ? Dicimus quia nequit adultera uxor dimitti a viro, nisi et ipse expers fornicationis existat, et e converso [1]. Unde Augustinus : Nihil iniquius est, quam causa fornicationis dimittere uxorem, si et ipse convincitur fornicari. Occurrit enim illud, *In quo quo alterum judicas, teipsum condemnas* [2]. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abjicere uxorem, prior debet esse fornicatione purgatus : quod similiter et de fœmina dixerim [3]. Idem, Indignantur mariti, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris fœminis pœnas, cum tanto gravius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet et virtute vincere, et exemplo regere fœminas [4]. Ex his apparet, quod adulter adulteram dimittere non valet, et e converso.

[1] Cf. 32, quæst. 6, § *Ecce*. Nota edit. Lugd.

[2] Ad Roman. II, 1.

[3] S. Augustinus, Lib. de Sermone Domini in monte.

[4] Idem, Lib. II de adulterinis conjugiis.

ARTICULUS III.

An adulteri teneantur se dimittere et separari, vel possint simul habitare?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Si vero quæritur, An adulter possit adulteram dimittere*, etc. »

Quæritur enim hic, Utrum teneantur se dimittere propter fornicationem, vel possunt adhuc cohabitare si velint?

Videtur autem, quod teneantur se dimittere : quia

1. Actus separativus semper dividit, nisi aliquid iterato conjungat : sed fornicatio est actus separativus : ergo dividit, nisi iterata fiat conjunctio : sed non potest ibi esse conjunctio iterata : ergo necessarium est, quod maneat divisio. Probatio assumptæ per destructionem consequentis : inter duas et easdem personas non iteratur conjunctio matrimonialis et legitima : cum igitur prius fuerunt conjuncti, post actum separativum non iterabitur conjunctio, ne injuria fiat sacramento.

2. Item, Videtur quod adulter adulteram dimittere possit, quia adulterium alterius causat separationem : sed in omni natura sic est, quod quando geminatur causa, tunc confortatur effectus : sed utriusque adulterio geminatur causa dimissionis : ergo effectus confortatur : ergo multo plus adulter adulteram dimittere potest, quam non adulter adulteram.

3. Item, Majus est peccatum amborum, quam alterius simpliciter : ergo videtur, quod magis peccant contra matrimonium ambo, quam alter : ergo magis dividunt thori cohabitationem peccantes ambo, quam si alter peccaret : ergo videtur, quod se invicem dimittere possunt.

4. Item, Ambo in matrimonio jus suum amiserunt : cum igitur hoc eis propter peccatum non acquiratur iterato, videtur quod peccent postea commanentes : ergo tenentur separari.

In contrarium hujus est quod dicit Dominus, Joan. viii, 7 : *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat* : et hoc dixit de adultera : ergo adulter adulteram accusare non potest : ergo nec per accusationem deferre judici : sed non potest dimittere nisi per judicium : ergo uxor adultera ab adultero dimitti non potest. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod adulter adulteram non potest dimittere, sicut dicitur in *Littera*. Solutio.

Ad primum autem quod objicitur, dicendum quod non simpliciter est actus separativus : quia separat a thoro, sed non a sacramento : et ideo objectio non valet : talis enim unio et separatio sunt personales, et ideo sæpius inter easdem personas iterari non possunt. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod adulterium alterius est causa separationis ex merito fidei servatæ in reliquo : ideo enim adjudicatur ei, quod adultera miserit debitum quod habuit in corpore alterius, licet reliquus nihil amiserit. Cum autem uterque adulteratur, tunc nihil meretur illa fides, et ideo non possunt separari : quia pro neutro ad pœnam alterius judicari potest. Objectio autem procedit ac si merito adulterii solius fiat judicium : et hoc non est verum. Ad 2 et 3.

Per hoc etiam patet solutio ad sequens.

Ad ultimum dicendum, quod neuter amisit jus suum : quia quod unus amittit jus suum, judicatur in favorem fidei servatæ ab altero : et hoc non fit hic. Ad 4.

Et sic patet ratio juris assignati hic.

C. *Quod possunt reconciliari qui separantur causa fornicationis.*

Si quis autem fornicationis expers fornicariam dimiserit, alii copulari non potest, sed continere oportet, vel ad dimissam redire : sic et de femina. Unde et Apostolus : *His qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere : quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari* [1]. Et de viro addit : *Et vir uxorem non dimittat* [2] : Sed Ambrosius [3] ait : Ideo non subdit de viro sicut de muliere, quia licet viro aliam ducere. Sed hoc a falsariis in Ambrosii libro positum creditur : supplendum enim esse in viro quod de uxore præmisit, aperte dicit Augustinus sic : Quare non addit de muliere, quod præmisit de viro, nisi quod similem formam vult intelligi ? ut si dimiserit (quod causa fornicationis permittitur) maneat sine uxore, aut reconcilietur uxori [4]. Idem, Si nec nubere illi conceditur, vivo viro a quo recessit, nec huic alteram ducere viva uxore quam dimisit : multo minus fas est illicita cum quibuslibet stupra committere [5]. Idem, Ut non facile dimittatur uxor, Dominus solam fornicationis causam excepit : cæteras vero universas molestias, si quæ exstiterint, jubet pro fide conjugali et pro castitate fortiter sustineri, et mœchum dixit, qui a viro solutam duxit [6]. Ex his ostenditur, quod si causa fornicationis fit separatio, non potest vir vel mulier in aliam transire copulam. Possunt autem reconciliari et cohabitare sicut prius, si dimissum alter revocare voluerit.

ARTICULUS IV.

An vir qui fornicationis expers fornicariam dimiserit, potest alii copulari ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Si quis autem fornicationis expers*, etc. »

Ex hoc videtur, quod in isto capitulo dicitur, quod penitus sit injustum :

1. Dicit enim Dominus in Evangelio, quod non omnes capiunt verbum de continentia [7] : ergo nec omnibus debet imponi : aut igitur vir dimittet, aut non dimittet. Si dimittit, tunc cum sit imper-

[1] I ad Corinth. VII, 10 et 11.

[2] Ibidem, ŷ. 11. Cf. Matth. V, 32 et XIX, 9 ; Marc. X, 7 ; Luc. XVI, 18.

[3] S. AMBROSIUS, Super epist. ad Corinthios : et habetur, 32, quæst. 7, cap. *Apostolus dicit* (Nota edit. Lugd.)

[4] S. AUGUSTINUS, De Sermone Domini in monte : et habetur, 32, quæst. 7 (Nota edit. Lugd.)

[5] Ibidem, cap. *Domino ad illud* (Nota edit. Lugd.)

[6] Cf. Matth. XIX, 9.

[7] Cf. Matth. XIX, 11.

fectus, sibi imponitur perfectio : hoc autem est laqueus imperfecto, sicut innuit Apostolus, I ad Corinth. VII, 35 : *Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est*, supple, provocem, *et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi*. Si autem non dimittat, tunc incentivum præbet delinquendi : quia stultus est, qui tenet meretricem, ut dicit in *Littera* : ergo videtur injustum esse quod hic dicit.

2. Item, Ista ex matrimonio non habuit plus quam debitum in corpore viri, et hoc merito fornicationis amisit : ergo cum illo nihil plus habet commune : ergo videtur, quod licet ista non sit soluta ab illo qui non peccavit in matrimonium, tamen ille sit solutus ab ea : ergo ille potest ducere aliam, licet ipsa alium ducere non possit.

3. Item, Cum tria bona sint matrimonii, video quod per fornicationem duo expresse violantur, scilicet fides, et sacramentum. Et de fide quidem patet. De sacramento autem etiam patet sic : quia sacramentum secundum esse est ipsa individuitas matrimonii, qua unum fuerunt in anima et corpore vir et mulier : sed impossibile est illam unitatem manere in unione ad alium : ergo cum per fornicationem alter unit se alii, ipse dividit se a primo : ergo solvitur individuitas : ergo hæc bona quæ nulla facta sunt, non tenent esse matrimonii inter virum et mulierem. Sed bonum prolis melius et certius in alia quæritur, et etiam in animalibus : ergo videtur, quod nullum bonorum matrimonii impediat, quin ille qui non est fornicatus, contrahere possit cum alia : ergo falsum est quod dicitur in *Littera*.

4. Item, Matrimonium est medicina : sed nulla ars medicinæ est, quæ ægro parat tantum unum electuarium vel antidotum, sed potius si offenditur in uno, paratur alterum : ergo a simili cum ægritudo concupiscentiæ periculosior sit, quam ægritudo corporis, videtur quod ei continue diversa debent parari antidota. Si igitur offendat unus conjugum (quia *melius est nubere, quam uri* [1]) debet facultas dari contrahendi cum altero.

In contrarium hujus est, quod omne inducens lasciviam et dissolutionem civilitatum Ecclesiæ, debet interdici a jure, sicut dicit Philosophus in *Politegiis* : sed conjungi pluribus successive est hujusmodi : ergo debet interdici : ergo rectum est jus quod hic ponitur. Probatur media : si enim separatus conjungitur alteri, nascitur odium parentelæ ad parentelam, et dissidium domus puerorum contra pueros : ergo constat propositum. Sed contra.

Ad hoc dicendum, quod ea quæ in *Littera* dicuntur, sine ambiguitate sunt tenenda. Solutio.

Ad primum autem quod contra objicitur, dicendum quod permittitur et consulitur ei, quod cautione habita uxori parcat, et sic secum remaneat : quia non est meretrix quæ pœnitens est : et si non vult, sibi imputet : nec per hoc præstat incentivum delinquendi, quia vir jure potest eam disciplinis arcere et sacerdotibus, quod de lapsu secundo non timebit. Ad 1 et 2.

Per hoc etiam patet solutio ad secundum.

Ad aliud dicendum, quod bonum sacramenti non violatur : quia talis separatio non est sacramentalis : quia licet alii sit unita corporaliter, non tamen sacramentaliter : et unio corporalis cum alio non contrariatur unioni sacramentali cum marito, et ideo non scindit eam. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod matrimonium medicina est : si tamen infirmus abhorret medicinam, quæ sola valet contra morbum, non potest ei fieri alia, sed eadem aliter disposita erit salutaris : ita est de muliere primo meretrice, et postea pœnitente. Ad 4.

[1] I ad Corinth. VII, 9.

ARTICULUS V.

An vir potest fornicariam dimittere, et alteri copulari, sicuti falso imponitur Ambrosio quod hoc senserit ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit Ambrosius, ibi, C, post initium : « *Quia licet viro aliam ducere*, etc. »

Hoc enim videtur esse verum : quia

1. Sicut ante dictum est, viri habent magis incitativum, quam mulieres : ergo amplius debet eis subveniri ex statutis matrimonii : ergo aliquid debet eis concedi, quod non mulieribus : sed hoc non potest esse, nisi ut alias ducat : ergo licet vel licere debet viris alias ducere.

2. Item, Vir multas implet, ut supra probatum est : ergo secundum sexus sui naturam debet ei permitti cum multis contrahere : ergo licitum est quod dicit : ergo non est a falsariis libris Ambrosii impositum, sed potius ex ratione decretum vel dictum.

Solutio. Responsio, quod a falsario Ambrosii libro appositum est, et falsum aperte.

Ad 1. Ad primum autem dicendum, quod lex continentiæ indicitur dimittenti : aut si non continet, reconciliari, et hoc competit perfectioni Novi Testamenti : nec Deus gratiam negabit, dummodo se pœnitendo præparet ad receptionem, ad quam si se non præparaverit, sibi imputet et non alii.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod hic Philosophus loquitur de natura quæ est sexus ex genere : quia omnis masculus sic se habet : et hoc non est natura propria hominis, sed potius illa quæ est ex differentia. Et quid sit hoc dictum, ex superioribus patet. Hic autem loquitur jus patrum de jure hominis in quantum homo, id est, in quantum utens ratione et intellectu per considerationem præmii castitatis.

D. *Quæ prædictis videntur obviare.*

Dicit tamen Joannes Chrysostomus : Sicut crudelis et iniquus est, qui castam dimittit : sic fatuus est et iniquus, qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen uxoris [1]. Item, Hieronymus [2] : Cum mulier unam carnem in aliam diviserit, et se fornicatione a marito separaverit, non debet teneri : ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura : *Qui tenet adulteram, stultus est et insipiens* [3]. Idem [4] ad Amandum presbyterum scribens de quadam, quæ viro suo vivente alii nupserat,

[1] Cf. 32, quæst. 1, cap. *Crudelis* (Nota edit. Lugd.)
[2] Ibidem, cap. *Dicit Dominus* (Nota edit Lugd.)
[3] Proverb. XVIII, 22. Vulgata habet, *stultus est et impius*.
[4] S. Hieronymus ; et habetur, 34, quæst. 2, cap. *Non satis* (Nota edit. Lugd.)

sic ait : Rem novam loquor, imo non novam, sed veterem, quæ Veteris Testamenti auctoritate confirmatur : Si reliquerit secundum virum mulier, et reconciliari voluerit priori, non potest [1].

ARTICULUS VI.

An vir teneatur dimittere adulteram, an tenere eam apud se?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Dicit autem Joannes Chrysostomus*, etc. »

Hoc enim confirmatur per rationem : quia

1. Facilitas veniæ parit incentivum delinquendi : sed sæpe recipere facilitas est veniæ : ergo parit incentivum delinquendi : ergo non est sæpe recipienda.

2. Item, Super illud epistolæ ad Roman. I, 32 : *Non solum qui ea faciunt*, etc., dicit Glossa, quod « consentit, qui dum possit arguere, tacet : » sed vir dimittendo mulierem per hoc quod objicit ei fornicationem, potest arguere : ergo peccat tacendo et dissimulando : sed receptio fit ex culpæ dissimulatione : ergo peccat sæpe recipiendo.

3. Item, Patronum esse turpitudinis et lenocinii, est peccatum mortale : sed tenere fornicariam est esse patronum turpitudinis et lenocinii, ut dicitur in *Littera :* ergo fornicariam tenere et non abjicere, est peccatum mortale.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus sic objicitur :

1. Sapiens sibi cavet ne medicinam irrecuperabilem sibi amittat : sed uxor est medicina concupiscentiæ irrecuperabilis dum vivit : ergo sapiens non abjicit eam : ergo non vult separari ab ipsa, quamdiu vivit, etiam quidquid faciat.

2. Item, Hieronymus dicit super Oseam, quod « bonum est inducere meretricem ut ad continentiam invitetur : » ergo multo majus bonum est tenere jam ductam : ergo malum est dimittere uxorem etiam exercentem meretricium.

3. Item, Si infidelis esset, moneretur tenere eam spe pœnitentiæ : ergo multo magis fidelem, sed in moribus aberrantem debet moneri, quod teneat : ergo nullo modo est dimittenda.

4. Item, Quamdiu est cum viro, habet aliquod retinaculum turpitudinis : quando autem dimittitur, nullum habet : ergo videtur, quod melius sit eam tenere, quam dimittere.

RESPONSIO. Dicendum, quod quamdiu habetur spes et facultas correctionis, tamdiu monendus est vir ne dimittat uxorem : sed si neutrum istorum sit, potius consulendum est viro, quod subtrahat se turpitudini : quia patronus judicatur turpitudinis, quando commoratur nolenti recedere a fornicatione. Solutio.

Et per hoc patet solutio ad primam partem objectionum.

AD PRIMUM autem quod in contrarium objicitur, dicendum quod sapiens aliquid habet de timore Dei et amore honestatis : et ideo libentius caret medicina quæ non directe medicatur, quia gratia naturæ medicina est contra concupiscentiam, quam ipse cum infamia et peccati participatione debito suo utitur in muliere nefaria. Ad object. 1.

AD ALIUD dicendum, quod verum est, Ad object. 2.

[1] Deuter. XXIV, 2 et seq. : *Cumque egressa alterum virum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, et dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem*, etc.

ubi est spes pœnitentiæ : sed si non sit spes, tunc stultus est, qui talem ducit mulierem.

Ad object. 3. AD ALIUD dicendum, quod verum est de infideli quæ cohabitat non in contumeliam auctoris matrimonii : meretrix autem talis in qua non speratur pœnitentia, cohabitat cum contumelia honestatis matrimonii et blasphemia castitatis.

AD ALIUD dicendum, quod si vir posset eam retinere a turpitudine, tunc absque dubio monendus est, quod teneat eam : si autem non potest, tunc tutius est dimittere, ne et ipse vir pereat in scelere mulieris. Ad objec

E. *Determinatio.*

Sed hæc omnia intelligenda sunt de illa quæ ab adulterio recedere noluit, nec per pœnitentiam peccatum delere. Quod si vir scienter patitur, consentire videtur. Si enim in adulterio perseverare eligit, patronus turpitudinis, et lenocinii reus maritus habebitur, nisi eam adulterii reum facere voluerit. Si autem a peccato recesserit, et per pœnitentiam illud purgaverit, poterit viro reconciliari [1]. Unde Augustinus : Quid tibi durum videtur, ut post adulterium reconcilietur conjunx : si fides adsit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia esse sanatos [2]? Idem, Non erit turpis nec difficilis, etiam post patrata et purgata adulteria reconciliatio conjugii, ubi per claves regni cœlorum, non dubitatur fieri remissio peccatorum : non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur [3]. Item, Gregorius : Debet recipere peccatricem, quæ pœnitentiam egit, sed non sæpe [4]. Item, Hermes : Si vir sciverit uxorem suam deliquisse, et non egerit pœnitentiam mulier, sed permanet in fornicatione sua, et vivit cum illa, vir reus erit et particeps peccati ejus. Quod si mulier dimissa egerit pœnitentiam, et voluerit ad virum reverti, debet recipere peccatricem quæ pœnitentiam egit, sed non sæpe [5].

[1] Cf. 32, quæst. 1.

[2] S. AUGUSTINUS, Ad Pollentium. Cf. 32, quæst. 1, cap. *Quod autem*. Nota edit. Lugd.

[3] IDEM, Lib. de adulterinis conjugiis.

[4] S. GREGORIUS, In libro qui dicitur *Pastor*.

[4] HERMES, Lib. de adulterinis conjugiis (Nota edit. Lugd.)

ARTICULUS VII.

Qualiter debeat fieri adulterii accusatio?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Sed hæc omnia intelligenda sunt*, etc. » Et quæruntur hic novem.

Primum est, Qualiter debeat fieri accusatio?

Secundum, Quando maritus admittitur ad accusationem uxoris adulteræ, vel e converso?

Tertium, Quis sit effectus ejus separationis?

Quartum, In quibus casibus vir non potest agere ad thori separationem?

Quintum, Utrum post latam sententiam de separatione thori recipere tenetur adulteram si et ipse adulteratur?

Sextum, Utrum mulier post latam sententiam debet reconciliari viro revocanti eam, etiamsi non vult?

Septimum, Utrum mulier adultera post pœnitentiam adulterii potest repellere virum ab accusatione?

Octavum, Utrum vir adulteratus occulte potest sine peccato agere contra mulierem manifeste adulteram ad thori separationem?

Nonum, Utrum reconciliata adultera debitum quod habuit in corpore viri amiserit, ita quod non possit sine peccato petere debitum, sed tantum reddere?

Ad primum objicitur sic :

Accusatio est proprie de crimine per inscriptionem facta, obligante se accusatore ad legem talionis coram judice si defecerit in probatione.

Videtur autem, quod hoc non possit observari in accusatione adulterii : quia

1. Accusatio debet esse de scito : illud autem peccatum in occulto fit. Ergo non potest accusari.

2. Si dicas, quod per suspicionem debet accusari. Contra : Sæpe humanum fallitur judicium : ergo suspicio non facit ad certitudinem judicii : ergo nec judex procedet ad sententiam diffinitivam.

3. Item, Qualiter facienda est inscriptio? Non enim postest intelligi inscribi id quod est probandum : actus autem commixtionis probari non potest, quia rarissime accidit coram tot fieri illud peccatum, quod sufficiant ad probationem.

4. Item, Videtur non posse salvari, quod se obliget ad legem talionis : quia si detur, quod non probat, tunc ipse separabitur a conjuge, quia hoc tantum est ac si uxor separetur ab eo : ergo ipse sive probaret sive non probaret, consequeretur propositum suum : et hoc non est jus : ergo non potest fieri modus accusationis in ista causa.

Responsio. Dicendum, quod accusatio matrimonii propter adulterium manifestum duplex est : una ad pœnam legalem, altera ad thori separationem. Illa vero quæ est ad pœnam legalem, fit coram judice sæculari per inscriptionem et pœnam talionis : quia tunc eadem pœna debet fieri viro si in probatione defecerit quæ fieret mulieri si probare posset quod dicit. Illa autem quæ fit ad thori separationem, fit per inscriptionem coram judice ecclesiastico et sine lege talionis : quia non habet locum lex talionis : quia sicut objectum est, vir consequeretur propositum, sive probaret quod objicit, sive non. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod judicatur scitum secundum quod violenter est præsumptum ad minus secundum rhetorem, qui ex signis violentis procedit, ut si solum cum sola in lecto vel in tenebris latitantem inveniat. Quandoque etiam tam viri quam mulieres quando sciunt adulteras, insidiantur eis, et cum Ad 1.

vestibus deprehendunt in facto, et tunc judici de facto constare potest.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod suspicio dicitur levis et violenta, secundum quod etiam in dialecticis quandoque signum profundatum invenitur, quod quasi cum causa convertitur, et hoc quandoque facit scientiam quasi demonstrativam sicut causa, et talis est præsumptio in rhetoricis, et hoc bene facit fidem judici : levis autem non debet admitti.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod inscriptio facienda est sic : « Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi MCCXLIX, præsidente Domino N. &c.

Ad 4. Ad aliud dicendum ut patet in principio solutionis.

ARTICULUS VIII.

Quando nam admittitur maritus ad accusationem uxoris adulteræ? et, An potest fieri per sodomiam? et, An de hæresi et reliquis casibus?

Secundo quæritur, Quandonam maritus admittitur ad accusationem uxoris adulteræ, vel e converso?

Videtur autem, quod quando fornicatio vel adulterium est commissum : quia

1. Dicit Dominus, Matth. v, 32 et xix, 9, quod non potest fieri dimissio excepta causa fornicationis : ergo si sit fornicatio, tunc videtur fieri posse accusatio.

2. Item, Accusatio est de crimine peccante in matrimonium : hoc autem est fornicatio : ergo illo perpetrato potest fieri accusatio.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Secundum Dominum, Matth. xviii, 17, quilibet prius monendus est, quam accusetur apud Ecclesiam : ergo videtur, quod statim existente fornicatione uxor non est accusanda, sed monenda ut resipiscat.

2. Item, In tali fraterna correptione homo tenetur extraneo : ergo multo plus in talibus tenetur uxori : ergo non est statim accusanda.

Ulterius quæritur hic, Cum turpior modus sit abutendi se in sodomia, utrum per sodomiam potest fieri accusatio ad thori separationem?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Magis est peccare contra naturam, quam contra matrimonium : sed sodomia est contra naturam, fornicatio autem sive adulterium est contra matrimonium tantum : ergo sodomia est majus peccatum quam adulterium : ergo magis debet fieri separatio propter sodomiam, quam propter adulterium.

2. Item, Genes. xxxviii, 7 et 10, eum qui fundebat semen in terram Dominus interfecit : ergo multo magis interficiet eum, qui et contra naturam operatur et annihilat semen : ergo videtur, quod pro enormitate sceleris separandum sit quantum ad thori conjugium.

In contrarium hujus est, quod non dividit se in alium : ergo servat fidem thori in hoc quod non communicat se alii, et ad aliud non obligat fides thori : ergo videtur, quod non peccat contra matrimonium : ergo nec puniendus est in matrimonio quoad thori separationem.

Ulterius quæritur hic de fornicatione spirituali :

1. Illa enim major est, quam corporalis : igitur cum illa per hæresim vel judaismum vel paganismum suscepta peccet contra matrimonii auctorem, videtur quod puniendus sit ille qui peccat taliter in matrimonio, quoad thori separationem.

2. Item, In tali fornicatione magis timetur malum prolis, quam etiam in corporali : ergo magis est separanda talis uxor a thoro, quam fornicans corporaliter, ne proles hæresi inficiatur.

tra. In contrarium est : quia

1. Talis nullo modo peccat contra matrimonium : ergo injuste agitur secum, si punitur in matrimonio.

2. Item, Ponamus, quod non cohabitet in contumeliam Creatoris, nec doceat hæresim alium conjugem vel filios, videtur quod tunc non sit separatio facienda.

Responsio. Dicendum, quod in his tribus casibus accusatio potest fieri eorum qui tacti sunt in objiciendo.

.1. Ad primum ergo dicendum, quod multiplex est modus accusationis, per accusationem, per denuntiationem, et per inquisitionem. Objectio autem tenet de modo denuntiationis, sed non de modo accusationis : quia in modo accusationis potius agitur ad pœnam accusati, quam ad correctionem : sed in modo denuntiationis est e converso. Et est instantia : quia in furto possum agere ad rem meam, et furem accusare coram judice ecclesiastico, non tamen teneor ad admonendum eum primo.

2. Ad aliud dicendum, quod hoc est verum quando homo agit ad personæ correctionem : et tunc modus accusationis non est iste qui fit per accusationem inscriptam.

1. Ad aliud quod ulterius quæritur, dicendum quod, ut puto, pro sodomia violenter præsumpta et probata uxor potest dimitti, et e converso, nisi præsumatur quod concubitu muliebri exhibito a vitio sodomitico purgetur.

Ad id autem quod contra objicitur, dicendum quod non servat fidem thori : quia castitatem commaculat, ad cujus custodiam fides thori est servanda : sed verum est, quod non unit se alteri, sed potius amittit castitatem, quam si se alteri uniret.

Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod sine dubio pro hæresi vel alia pertinaci infidelitate potest dimitti uxor, quando objicit carnalem fornicationem : sed quando objicit spiritualem, tunc oportet consuetudinem allegare, quia aliter non judicaretur pertinax in suo sensu.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod peccat contra fundamentum matrimonii et auctorem : et hoc pejus est, quam si contra matrimonium directe peccaret : et ideo superveniens matrimonio, causat separationem a thoro. Ad object. 1.

Ad aliud dicendum, quod hoc ipsum est contumelia : quia in hæresim a Christiana fide est lapsa, et minus est spes de ea, quam si numquam fidelis fuisset : et ideo non est simile, quia Apostolus loquitur ibi de his qui in gentilitate contraxerunt, et postea alter eorum conversus est : sed hic loquitur de eo qui ante in christianitate existens contraxit, et postea in hæresim lapsus est. Ad object. 2.

ARTICULUS IX.

An effectus separationis sit præcisio a thoro ?

Tertio quæritur, Quis sit effectus separationis ?

Et dicitur communiter, quod est præcisio a thoro.

Videtur autem, quod non debet esse : quia

1. Nulli de quo timetur, et custodiri potest, danda est libertas peccandi : sed mulier ita egrediens, majorem accipit peccandi libertatem : ergo non debet ei concedi a marito : ergo non est separanda a thoro.

2. Item, Osee, II, 6, loquitur de adultera dicens : *Ego sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria, et semitas suas non inveniet.* Ergo sepienda est adultera, et non separanda a thoro.

3. Item, Hieronymus in proœmio

Prologi galeati Oseæ, describit mulierem adulteram in cubiculo viri clausam, et multo tempore sedere viduam, et reditum viri ad se præstolari : ergo et hoc modo potest hic fieri.

4. Item, Furiosus seipsum volens interficere, ligatur et bene agitur cum eo : sed mors animæ periculosior est quam mors corporis : ergo videtur, quod volens sibi facere mortem animæ, non debet dimitti, sed ligari.

Sed contra. IN CONTRARIUM est quod dicit Papa, quod nulli injuriatur, qui suo utitur jure : sed iste dimittens, utitur suo jure : ergo nulli injuriatur : ergo hoc licite facere potest.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod dimitti potest etiam pro simplici fornicatione : sed etiam dimitti debet, quando sæpius iterat, et non vult pœnitere, causis superius assignatis.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod non potest fieri ei vis : quia coacta servitia Deo non placent, et, ut dicit Damascenus, nec compellit virtutem, nec suadet malitiam : et etiamsi exterius ligaretur, cor ligari non posset : et ideo non est liganda.

Ad 2 et 3. AD DUO sequentia dicendum, quod sepienda est spinis a Domino via fornicatoriæ animæ, qui potest hoc modo convertere : sed vir non potest convertere, et propter favorem viri permittitur ei, quod agat ad separationem, ut sic mulier confusa revertatur ad seipsam, sicut etiam medicinalis est excommunicatio.

Ad 4. AD ULTIMUM dicendum, quod non est simile de furioso : quia ille non prævidet suum periculum, sed mulier adultera bene videt.

ARTICULUS X.

In quibus casibus vir non potest agere ad separationem thori ?

Quarto quæritur, In quibus casibus vir non potest agere ad thori separationem ?

Et dicuntur septem.

Primus casus est, si ipse similiter fornicari convincitur.

Secundus, Si ipse uxorem prostituit.

Tertius, Si ipsa propter longam viri absentiam virum defunctum credebat.

Quartus, Si latenter cognita est ab aliquo in specie proprii viri lectulum subintrante.

Quintus, Si fuit vi oppressa.

Sextus, Si reconciliavit eam sibi post adulterium perpetratum.

Septimus, Si in infidelitate matrimonio contracto, alter conversus dat libellum repudii non volenti cohabitare, et ille recedens nupserit alii, et post illo dimisso convertatur : tunc enim tenetur eam recipere, non obstante eo quod in infidelitate ab alio cognita fuerit.

OBJICITUR autem de primo casu : quia

1. Duplex culpa auget reatum : ergo et pœnam : cum ergo pœna fornicationis uxoris sit separatio a thoro, propter duplicem fornicationem debent separari.

2. Item, Uterque istorum peccat contra matrimonium : ergo uterque istorum in matrimonio puniri debet : ergo ab invicem separari debent.

3. Item, Fides utriusque læditur ad alterum : ergo periculose cohabitant : ergo videtur, quod concedendum sit eis, quod agant ad sui invicem separationem.

De secundo autem opponitur : quia

1. Tunc maxime videtur vile contuber-

nium inter virum et mulierem : ergo dandum est jus ut ab invicem separentur.

2. Item, Circumstantia turpior est a viro prostitui, quam ab extraneo : videtur ergo, quod aliquod jus introducendum sit per quod a viro separetur : et hoc non potest esse nisi detur accusatio ad separationem : ergo talis non debet impediri quin agat ad thori separationem.

De tertio objicitur similiter :

1. Ponamus enim, quod sequentis amorem præferat præcedenti, et non velit redire admonita : ergo videtur, quod ipsa adulterii rea, efficitur, ut infra in *Littera* dicetur : ergo potest agi contra eam ad thori separationem.

2. Item, Dubia in meliorem et securiorem partem sunt interpretanda : sed marito diu absente non potest esse certum de sua morte : ergo videtur, quod ipsa tenetur securius eligere, scilicet continenter exspectare : quia in illo nullum est periculum : si ergo non exspectaverit, videtur quod hoc possit ei opponi : ergo contra eam potest agere vir ad thori separationem.

De quarto similiter objicitur : quia

1. De facili notabilis est vir a viro in tactu et loquela et aliis signis : ergo si ipsa non discernit, videtur quod non facit quod in se est : ergo rea efficitur : ergo peccatum illud potest ei opponi ad thori separationem.

2. Item, Ignorantia non excusat a toto, sed a tanto : ergo non tota accusatio contra eam tollitur a viro.

De quinto etiam opponitur, si est oppressa :

1. Nullo enim metu debet fornicari, quia quoad hoc nullus metus cadit in constantem virum, quia hoc est mortale peccatum : ergo per hoc non absolvitur, quin vir posset agere contra eam.

2. Item, Ipsa aliquid confert ad actionem, quia concedit corpus, licet invita : ergo non est omnino vis.

3. Item, Violenter corruptæ non velantur : ergo a simili ab actione viri etiam non ex toto absolvuntur : ergo vir in tali casu potest agere ad thori separationem.

De sexto etiam quæritur sic :

1. Aut intelligitur reconciliatio per judicium Ecclesiæ, aut quia petivit ab ea debitum, et illa reddidit. Si primo modo : tunc nullus est casus : quia jam judicatum est ab Ecclesia, quod illud adulterium non pro adulterio est habendum, et tunc nullum est ibi dubium. Si autem secundo modo. Contra : Ponatur quod lite pendente ante sententiam datam ab Ecclesia, illa petat debitum : aut negabitur, aut non. Si negaverit : ergo facit injuriam : quia adhuc non est absolutus ab ea per sententiam Ecclesiæ : ergo non reddit ei quod adhuc suum reputatur : ergo peccat mortaliter. Si autem reddit : tunc reconciliatur ei post adulterium : ergo non potest postea agere ad thori separationem : et hoc nihil est : ergo iste casus nullus est, ut videtur.

2 Item, Pro beneficio nullus amittit actionem quam habet adversus aliquem : sed iste reconciliando se illi bene facit : ergo ex hoc non amittit actionem : ergo videtur, quod etiam post reconciliationem possit agere ut prius ad thori separationem. Prima probatur : quia si detur oppositum, tunc sequitur, quod aliquis punitur pro beneficio : quia amittere actionem quæ sibi a jure in favorem conceditur, est maxima pœna. Secunda autem per se constat.

De septimo objicitur : quia

1. Dicit Apostolus, I ad Corinth. vii, 15 : *Quod si infidelis discedit, discedat : non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi.* Ergo similiter qui separatur ab infideli conjuge, in nullo est sibi obnoxius : sed per conver-

sionem non fit ei obnoxius nova servitute : ergo non tenetur eam recipere : ergo videtur, quod iste casus sit nullus.

2. Item, Si debet eam recipere, hoc non est, nisi ex vinculo matrimonii quod remansit etiam post abscessionem illius : sed ponamus, quod fidelis contrahat cum alia antequam illa convertatur quæ prima uxor fuit dum infidelis esset : ergo si prima postea convertitur, tenetur recedere a fideli, et recipere eam, et hoc est contra Apostolum.

Sed contra, In contrarium hujus est quod dicit Innocentius II, Extra, de divortio, cap. *Gaudemus*. Et infra, quod « si conversum ad fidem et illa conversa sequatur, antequam propter causas prædictas legitimam ille ducat uxorem, eam recipere compelletur : quamvis quoque secundum evangelicam veritatem qui duxerit dimissam, mœchatur, non tamen dimissor poterit objicere fornicationem dimissæ pro eo quod nupsit alii post repudium, nisi alias fuerit fornicata. »

Solutio, casus I. Responsio. Dicendum ad primum casum, quod ille tenet secundum sententiam Domini in Evangelio Matthæi, v, 32 et xix, 9.

Ad 1. Ad primum autem quod contra objicitur, dicendum quod majus peccatum est in utroque ex duplici fornicatione, quam ex una : quia tamen actio ista in favorem illius indulgetur a jure, qui non est mœchatus, quando neuter meretur favorem illum, cessabit actio ad thori separationem.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod uterque peccat contra matrimonium, et tamen neuter potest agere, quia trabem habet in oculo : et ideo non fit judicium nisi inquisitionis et pœnitentiæ, et non accusationis ad thori separationem : quia de illo modo agendi intelligitur hoc quod dicitur, Joan. viii, 7 : *Qui sine peccato est*, etc.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod pro læsa fide utrique injungenda est pœnitentia in foro confessionis, vel etiam a visitatore si fuerit denuntiatum : sed actio dicta de causa cessat per modum accusationis.

Ad id quod objicitur de secundo, dicendum quod verum est, quod majus est ibi peccatum si vir prostituat uxorem suam, quam si non prostitueret eam : tamen quia jus illud in favorem innocentiæ introductum est, non meretur vir prostituens uxorem tali jure gaudere. Objectio autem procedit ac si jus in detestationem criminis tantum sit inductum.

Et per hoc patet etiam solutio ad sequens.

Ad id quod objicitur de tertio, dicendum est, quod sine dubio si mulier non vult redire ad priorem postquam scivit eum vivum, et fugit eum, amorem sequentis ei præferens, reputabitur tunc adulterii rea. Et potest hoc vir ei objicere coram judice ecclesiastico ad thori separationem : et in hoc casu non excusatur, sed tantum quando putans virum mortuum cum alio contraxit.

Ad aliud dicendum, quod melior pars est rationabilior : et cum ratio nostra in talibus particularibus non potest procedere, nisi ex judiciis sensibilibus, dicitur satis tuta pars secundum humanum judicium, quando sufficienter habet sensibilia, ex quibus ratio causetur, sicut est fama per auditum, et exspectatio longa ultra terminum condictum de reditu, et hujusmodi.

Ad id quod objicitur de quarto casu, dicendum quod quando præsumitur mala machinatio, tunc posset discerni de facili. Sed quando nihil mali præsumitur, tunc talis cautela non adhibetur, nec tenetur adhibere : quia in loco consueto frequentationi sui mariti et hora consueta se exhibet, et ad amplius non tenetur.

Ad aliud dicendum, quod hoc intelligitur de ignorantia juris, non facti : ignorantia enim facti a toto excusat : et

talis est ista ignorantia, quando alius recipitur pro alio, sicut Lia recepta est a Jacob pro Rachel [1].

is 5. et 2. Ad id quod objicitur de quinto, dicendum quod iste casus intelligitur de vi absoluta, quæ licet non cadat in animum, tamen cadit in corpus : et non intelligitur de metu honoris, vel parentum, vel alicujus alterius : et hæc vis dicta est oppressio, potius quam metus vel violentia timoris.

Per hoc etiam patet solutio ad sequens : quoniam constat, quod nihil confert, sed tantum patitur.

3. Ad aliud dicendum, quod non velantur taliter oppressæ propter cautelam : tamen si omnimoda fit eis vis, possunt meo judicio velari, sicut notatum est in quæstione de *velo virginum*, et probatur per rationes satis congruas, et etiam per auctoritates, licet solus Leo Papa aliquid videatur dicere contrarium, quod propter cautelam dictum est amplioris humilitatis. Si tamen aliquis vellet tenere contrariam opinionem, scilicet quod non debent velari, ille potest dicere ad istud, quod non est simile : quia velum requirit signum potius quam virtutem et gratiam : sed jus illud in favorem virtutis et detestationem vitii inductum est, et cum non inveniat majorem in uno conjugio virtutem, quam in alio, nec vitium quod præcipue in mente est, non datur licentia alteri objiciendi hujusmodi fornicationem.

s 6. 1. Ad id quod quæritur de sexto, dicendum quod utroque modo potest intelligi : si enim reddit ei debitum, aut reddit ut reconciliatæ cui culpam dimisit, aut reddit sicut ei a cujus debito est nondum absolutus per judicium ecclesiasticum. Si primo modo : tunc tenet casus : quia non est jus ut semel dimissum iterum repetatur vel objiciatur in crimen : quia, sicut dicit Propheta, *non consurget duplex tribulatio* [2] : nec idem peccatum potest esse indultum et punitum ac si non sit indultum. Si autem reddit secundo modo : tunc non obstat ei quin eam adhuc accusare possit.

Et per hoc patet solutio primæ objectionis.

Ad aliud dicendum, quod de beneficiis nullus de jure suo aliquid amittit : sed ex beneficio quandoque sequitur amissio, sicut si tu debes mihi centum, et ego remitto tibi propter Deum ex beneficio eleemosynæ, amitto jus petendi a te centum : et hic est ita, ex remissione enim iste amittit jus accusandi. Ad 2.

Et ad quod ulterius objicitur de septimo, dicendum quod ultimo inducta Decretalis totum jus dicit quod est in casu isto. Casus 7.

Ad primum autem quod contra opponitur, dicendum quod hoc verum est quod dicit Apostolus, quod in hujusmodi non est frater aut soror subjectus servituti : sed in alterius modi est subjectus, hoc est, si alterius modi efficitur, id est, fidelis sicut maritus. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod si aliam duxerit ante suæ conjugis conversionem, tunc favore fidei absolvitur : quia fortius est vinculum matrimonii, quod fundatur super fidem Christi, quam id quod in infidelitate contrahitur : et ideo secundum stat matrimonium, et etiamsi illa convertatur quam prius habuit. Sed quando nullum vinculum stringebat in oppositum, secus fuit, sicut patet in vinculis corporalibus, quod debile per se stringit : quod si veniat fortius in oppositum stringens, rumpitur primum, quod cum solum erat, non rumpebatur. Ad 2.

Sed tamen notandum est, quod in eadem Decretali parum ante dicitur, « scilicet si plures uxores ille intuitu suæ infidelitatis habuit, cum nulli umquam nisi ex divina dispensatione plures habere licuerit, quod unam de pluribus eligat,

[1] Cf. Genes. XXIX, 23 et seq.

[2] Nahum, I, 9.

si omnes secum convertuntur, quæ sibi magis congruit : et aliis datur licentia nubendi, quia uxores veræ numquam fuerunt. Illa autem quam eligit, per contractum novum fidei Christianæ vera uxor ejus efficitur. »

ARTICULUS XI.

An post latam sententiam de separatione, teneatur vir recipere adulteram si ipse adulteratur?

Quinto quæritur, Utrum post latam sententiam de separatione thori, teneatur recipere adulteram, si et ipse adulteratur?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Tunc non habet quod ei objiciat : ergo videtur, quod tenetur eam recipere.

2. Item, Jus istud in favorem continentiæ inductum est : sed cadens in crimen, favorem juris non meretur : ergo iste amplius non debet gaudere illo jure : ergo tenetur eam recipere, ut videtur.

3. Item, Extra, de *divortio*, scribit Alexander tertius, *Ex litteris*. Et infra : « Sane tu convocato capitulo tuo, cum ex eorumdem consilio utrisque privatis continentiam injunxeris observandam, ita quod caste viverent ab invicem segregati, memoratus V. furtim cum alia sponsalia et nuptias temere celebravit : verum cum factum inquirere laborares, supra dictus V. seriem rei explicans et exponens ad audientiam nostram fertur appellasse. Unde fraternitati tuæ mandamus quatenus si ita processit, dictum virum ad uxorem legitimam redire compellas. » Ex hoc arguo, quod cum propter nuptias cogatur redire et recipere primam, multo magis propter fornicationem.

4. Item, Ad ecclesiaticum judicem pertinet per censuram ecclesiasticam cogere ad criminis vitationem : sed alter non potest si iste fornicans est in crimine : ergo pertinet ad ecclesiasticum judicem eum compellere ut vitet crimen illud : sed congrue vitare non potest nisi suscipiendo uxorem adulteram : ergo pertinet ad eum, ut cogat talem suscipere primam quam dimiserat.

In contrarium hujus est, quod dicitur sic :

Quod bene semel diffinitum est, nulla debet iteratione retractari : sed separatio illius semel est diffinita : ergo non debet retractari : ergo non debet cogi, ut amplius eam recipiat, quam semel per sententiam dimisit.

Responsio. Dicendum, quod de rigore juris non tenetur eam recipere, sicut ultimo probatum est : sed tamen judex ecclesiasticus de suo officio compellere eum debet, quod recipiat.

Et per hoc patet solutio ad duo ultima quæ non probant, nisi quod judex de suo officio debet talem compellere, ut recipiat eam quam dimisit.

Ad primum dicendum, quod licet ex post facto non habeat quod objiciat, tamen quando in judicio fuit causa, tunc habuit. Et quia tunc res definita fuit, non debet aliqua de causa retractari. Juris autem istius hæc potest esse causa : quia cum mulier primo fornicatur, non habet causam, cum non sit exacerbata per virum, et matrimonio possit uti in medelam concupiscentiæ : et ideo fornicatio sua detestabilis est, et non habens excusationem. Cum autem vir postea fornicatur, quando nullam habuit concupiscentiæ medicinam, et exasperatus est ab uxore, majus habet pallium excusationis : et ideo de rigore juris conceditur, quod non propter hoc conveniri possit ab uxore ad reconciliationem. Et idem est e converso de uxore si tenuerit fidem thori, viro adulterante.

Ad aliud dicendum quod favor ille respicit statum personæ trahentis in causam adulterium, et non statum futurum :

cum enim futuri casus incerti sint, in favorem futuri status non potest aliquod introduci jus, sed potius in favorem status præsentis.

ARTICULUS XII.

An mulier adultera teneatur viro eam revocanti reconciliari post sententiam de separatione thori, etiamsi noluerit?

Sexto quæritur, Utrum mulier adultera teneatur viro eam revocanti reconciliari post sententiam de separatione thori, etiamsi noluerit?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Vir in ea nullum jus amisit : sed ipse jus in corpore uxoris habuit : ergo illa ei reddere tenetur : ergo et reconciliari : sed vir eam revocavit. Probatur autem prima ex hoc quod nullum jus amittitur, nisi per peccatum : et vir non peccavit, et sic constat propositum.

2. Item, Ipsa non separatur nisi ad viri actionem : ergo si vir cesset ab actione, ipsa tenetur commanere : ergo etiamsi cesset ab effectu actionis, ipsa tenetur redire : ergo si revocata a viro fuerit, redire tenetur.

3. Item, Unusquisque potest illi juri renuntiare, quod in suum favorem est inductum : sed hoc jus in favorem viri non fornicantis est inductum : ergo illi renuntiare potest : ergo si renuntiat, tenetur ille ad debitum solvendum sicut prius tenebatur.

4. Item, Si non teneretur ad servitutem pristinam, tunc recuperaret libertatem et commodum ex suo peccato : sed hoc est inconveniens : ergo tenetur redire si revocet eam vir.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Per sententiam separatus est ab ipsa : quod autem per sententiam juris fit, juste fit : ergo separatio est justa : sed quilibet potest uti eo quod per sententiam juste adeptus est : ergo ipsa potest licite manere separata, etiamsi ille eam revocet.

2. Item, Ipsa timere potest de odio et de malo corporis : quia, Proverb. vi. 34, de tali viro cujus uxor est fornicata, dicitur : *Quia zelus et furor viri non parcet*, etc. : quilibet autem potest sibi cavere : ergo et ista potest manere separata, etiamsi revocata fuerit.

Responsio. Dicendum secundum legem quod dicit : Quod favore meo inductum est, in damnum meum retorqueri non debet. Unde vir potest eam petere etiam invitam, sicut probant primæ objectiones. Solutio.

Ad id autem quod in contrarium objicitur, dicendum quod si illa sententia fundaretur supra veritatem causæ, tunc teneret objectio : sed non est ita : sed potius inducitur in favorem illius qui servat fidem thori.

Et per hoc patet solutio.

ARTICULUS XIII.

An mulier adultera post pœnitentiam adulterii possit repellere virum ab accusatione?

Septimo quæritur, Utrum mulier adultera post pœnitentiam adulterii potest repellere virum ab accusatione?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Dicit Ambrosius, quod pœnitentia est res optima et perfecta, quæ omnes defectus revocat ad perfectum : » ergo revocat etiam defectum istum ad perfectum, pro quo accusari poterat : ergo de cætero non potest accusari.

2. Item, In *Littera* dicit Gregorius, quod non debet reputari quæ erat, sed

quæ est modo sancta et justa : ergo non debet ei objici adulterium.

3 Item, Judicium humanum non debet esse strictius, quam divinum : sed Deus in suo judicio non objicit præterita, quæ deleta sunt per pœnitentiam : ergo nec homo debet objicere : ergo videtur, quod mulier non debet accusari pro adulterio per pœnitentiam deleto.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Pœnitentia alterius non tollit mihi jus quod in favorem meum inductum est : sed jus istud, scilicet accusatio ad separationem thori, in favorem meum inductum est : ergo per pœnitentiam alterius non deletur, nec tollitur mihi.

2. Item, Si dimittitur ante pœnitentiam, ego non teneor eam recipere pœnitentem : ergo nec pœnitens potest me ab accusatione impedire.

3. Item, Pœnitentia delet culpam, sed non pœnam, quia in pœnitentia pœnam oportet sustinere : sed separatio est pœna : ergo non tollitur ab eo separatio : ergo accusari potest ad separationem thori.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod pœnitentia debet inducere virum, ut voluntarie cesset ab accusatione : sed tamen non cogitur si noluerit : monendus est tamen ut cesset, et durus est si induci non poterit, quia sibi debet sufficere, quod Deo sufficit.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod pœnitentia revocat defectus quoad immunitatem culpæ, sed non quoad immunitatem indignitatis et cujuscumque pœnæ.

Præterea, Pœnitentia valet in foro Dei sive confessionis : sed non in foro judicii sive contentionis, quia hoc judex videre non potest, sed solus Deus.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod dictum Gregorii consilium est, non præceptum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod judicium humanum non est strictius, nec rectius, quam divinum : sed est per alia, quia per exteriora quæ certificari possunt notitiis hominum : et hoc non est pœnitentia : sed Deus solus videt pœnitentiam in corde : et ideo quod sufficit Deo, non sufficit homini : et quandoque quod sufficit homini, non sufficit Deo.

ARTICULUS XIV.

An vir adulteratus occulte, sine peccato potest agere ad thori separationem contra mulierem adulteram manifeste ?

Octavo quæritur, Utrum vir adulteratus occulte, sine peccato potest agere ad thori separationem contra mulierem adulteram manifeste ?

Videtur, quod sic : quia

1. Quod occultum est, objici non potest : et nihil potest eum impedire ab accusatione, nisi objectio similis criminis : ergo videtur, quod vir agere potest ad thori separationem.

2. Item, Qui est in mortali peccato occulto, necessitate instante potest prædicare : sed prædicare majus est multo, quam agere ad thori separationem : ergo qui est in adulterio occulto, potest etiam agere ad thori separationem.

3. Item, Nullum est scandalum de peccato viri : sed de peccato mulieris est scandalum : ergo ipsa debet publice puniri, sicut dicit Apostolus, I ad Timoth. v, 20 : *Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant.* Ergo mulier ista publice debet puniri : est autem pœna ista in eo in quo peccavit, scilicet in matrimonio : ergo cum non possit puniri nisi separatione a thoro, videtur quod vir agere potest sine peccato ad thori separationem.

In contrarium hujus est, quod Sed co

1. Mulieri ad exceptionem contra virum non deficit nisi probatio : sed veritas etiam non probata per testes prodest ei et sufficit coram Deo : ergo mulier coram Deo habet exceptionem contra vi-

rum : ergo coram Deo peccat, quando accusat eam.

2. Item, Occultum et manifestum circumstantiæ sunt similis adulterii secundum speciem : sed circumstantiæ non alienant peccatum nec infinite gravant unum super aliud : ergo videtur, quod peccatum idem in specie simile jus faciat in utrisque : sed hoc est separationis : ergo unus habet idem jus contra alterum, quod e converso, licet in alia circumstantia : ergo mulier potest excipere coram Deo contra virum.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod ultimo probatum verum est et probabile.

Ad 1. Unde dicendum est ad primum, quod in judicio humano potest objicere sine obstaculo : sed hoc non quæritur, sed potius, utrum sine peccato id facere possit vel non.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod verum est, quod talis potest prædicare in necessitate, quia prædicatio est animabus necessaria : sed non est ita de thori separatione, quæ est potius ad turbationem, quam ad consolationem.

Ad 3. Ad aliud dicendum quod verum est, quod talis potest accusare, licet nullum sit scandalum : tamen ipse in conscientia constringitur peccato suo : et ideo propria conscientia magis debet eum inclinare ad uxoris compassionem, quam ad abjectionem.

ARTICULUS XV.

An mulier post reconciliationem amisit jus petendi debitum a viro ?

Nono quæritur, Utrum post reconciliationem amisit jus poscendi debitum ?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Nisi vir esset a debito illo absolutus, ipse teneretur reddere etiam post separationem : hoc autem cum falsum sit, videtur quod mulier nullum jus habet in corpore viri : ergo cum non restituatur ei jus illud, videtur quod etiam reconciliata petere non possit.

2. Item, Jus illud non confert nisi matrimonialis consensus : sed ille non repetitur post reconciliationem : ergo jus non confertur ei : ergo non habet jus petendi debitum.

3. Item, Per quæ quis peccat, per hæc et punietur : sed ista peccavit in fide et jure thori : ergo in illo puniri debet : non autem punitur nisi amittendo jus quod habuit : ergo videtur, quod numquam de cætero habebit aliquod jus petendi.

Sed contra. In contrarium est, quod

1. Alia est reconciliatio mariti, quam alterius cujuscumque amici : ergo aliquid speciale confertur in illa : hoc autem in quo distinguitur ab aliis amicis, non est nisi jus petendi debitum, quia omnia alia prius habuit : ergo jus petendi debitum restituitur ei in reconciliatione.

2. Item, Si detur, quod non restituitur : ergo ipsa si se ei post reconciliationem neget, non potest repetere : ergo etiam post reconciliationem ea invita posset intrare religionem, quod falsum et absurdum est : ergo et falsum est, quod jus poscendi debitum ei non restituatur.

Solutio. Responsio. Videtur ultima pars esse concedenda, scilicet quod debitum potest petere post reconciliationem, et accipit potestatem in corpore viri sicut prius habuit.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod jus illud dupliciter consideratur, scilicet in habitu sive sacramentaliter tantum, vel secundum ordinem ad actum, qui est potius juris usus vel exsecutio. Et primo quidem modo numquam amittit illud jus mulier adultera dum vivit, sed secundo modo : et hoc restituitur ei, quando fit reconciliatio.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod matrimonia-

lis consensus facit jus illud sacramentaliter et habitualiter : et hoc non iteratur, sed propter culpam potest aliquis suspendi ab usu sui juris et exsecutione : et hoc relaxatur in reconciliatione.

Ad aliud dicendum, quod sufficienter punita est in matrimonio, quando suspenditur ab usu et solatio mariti, etsi non sacramentaliter et habitualiter a viro separetur. Ad 4.

F. *De illis qui se ante polluerunt per adulterium.*

Solet etiam quæri, An valeat duci in conjugium, quæ prius est polluta per adulterium ? De hoc Leo Papa ait : Nullus ducat in matrimonium, quam prius polluit adulterio [1]. Item, Relatum est auribus sanctorum sacerdotum, quemdam alterius uxorem stupro violasse, et insuper mœchæ juramentum dedisse, quod post legitimi mariti mortem si superviveret, duceret eam in uxorem, quod et factum est. Tale ergo connubium prohibemus et anathematizamus [2]. His aliisque auctoritatibus vetantur in conjugium copulari, qui se prius adulterio maculaverunt. Sed econtra Augustinus ostendit dicens : Denique mortuo eo cum quo fuit verum conjugium, fieri potest conjugium cum qua præcessit adulterium [3]. Idem, Posse fieri sane licitas nuptias ex personis illicite conjunctis, honesto placito subsequente manifestum est [4].

G. *Determinatio.*

Sed hæc ultima auctoritas de concubinis loquitur, perhibens concubinas posse transire ad honestum placitum nuptiarum, si castitatem et fidem servare velint [5]. Prima vero auctoritas Augustini de illis agit qui de peccato pœnituerunt, et nihil in mortem viri machinatæ sunt, nec vivente viro

[1] Cf. 31, quæst. 1, cap. *Nullus* (Nota edit. Lugd.)
[2] Ex concilio Tiburiensi : et habetur. 31, quæst. 1, cap. *Relatum* (Nota edit. Lugd.)
[3] S. Augustinus, Lib. de Nuptiis et concupiscentia.
[4] Idem, Ibidem, cap. *Denique*, et seq.
[5] Idem, Ibidem.

fidem adulteræ dedit mœchus, quod eam in conjugio duceret si superviveret. Qui vero hæc faciunt, aliis præmissis auctoritatibus prohibentur copulari.

ARTICULUS XVI.

An adultera valeat duci in conjugium ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, F, « *Solet etiam quæri, An valeat duci in conjugium*, etc. »

Videtur enim non esse jus quod hic dicitur : quia

1. Ecclesia rejicere non habet, quod Deus licitum demonstravit : sed Deus demonstravit illicitum adulteros conjungi posse : ergo Ecclesia non habet hoc rejicere : ergo nec interdicere. Prima patet per se. Secunda per hoc quod in Glossa dicitur super epist. I ad Corinth. ix, 4 et seq., sic : « Licitum est quod nullo præcepto prohibetur. » Ergo constat propositum.

2. Item, Quibus nullum obstat impedimentum, contrahere possunt, cum legitimæ sint personæ : sed istis nullum obstat : ergo invicem contrahere possunt. Prima constat ex ante dictis. Secunda autem probatur ex hoc, quod adulterium non obstat, ut planum est, nec etiam homicidium : ergo si ambo conjunguntur, nihil obstabit : ergo si etiam in mortem viri cum effectu machinata sit, ipsa potest contrahere cum adultero : et sic constat propositum.

3. Item, In aliis sacramentis si servetur forma, et materia adsit, fit sacramentum : ergo et in isto similiter : ergo hæc verba contractum de præsenti facientia, et vir et mulier pronuntiant : ergo videtur, quod efficiunt verum matrimonium.

4. Item, Alia peccata sunt majora quia dicit Gregorius, quod spiritualia sunt majoris ponderis, quam corporalia : et tamen non impediunt, quia superbus cum superba, invidus cum invida contrahere potest : ergo adulter cum adultera : ergo videtur non esse jus quod hic dicitur.

5. Item, Ponamus, quod aliqua occidat virum suum, ut cum alio indeterminate possit contrahere, videtur quod illa secundum istud jus cum nullo possit contrahere : sed hoc falsum est : ergo et hoc quod inducit.

6. Item, Magis est tolerandum unum malum, quam duo : sed adulterium est unum malum, et separatio ab altero est secundum malum : ergo videtur, quod propter primum non est præcipiendum secundum.

7. Item, Pono, quod primo machinati sunt in mortem, et postea pœnituerint : et quæratur, Utrum tunc possint contrahere ?

Videtur, quod sic : quia pœnitentia delevit id quod obstabat, scilicet crimen : ergo contrahere possunt post pœnitentiam.

Responsio. Dicendum, quod tres casus sunt, quorum si aliquis est, non potest contrahere cum ea quam prius polluit per adulterium, scilicet si propter hoc ut cum ista contrahat, machinatur cum effectu in mortem conjugis : si enim tantum facere cogitaret, et ad opus non procederet, non propter hoc impediretur. Secundus est, si fidem dedit ei de contrahendo post mortem conjugis. Tertius, si secum contraxit de facto. Hoc autem ordinatur rationabiliter ab Ecclesia, ut plurima homicidia et adulteria evitentur, quæ illius familiaritatis causa fierent, vel fieri possent. Solutio.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod Dominus ideo dedit Ecclesiæ claves et inspirationem Spiritus sancti, ut in talibus ordinet expedientia: et hæc non sunt tam statuta humana, quam etiam divina.

Ad idem dicendum, quod istis obstat impedimentum criminis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet divisim non impediant, tamen conjuncta impediunt : quia plus possunt conjuncta, quam divisa, sicut est videre in multis aliis : quia duo movent lapidem quem neuter solus movere posset, et sic de aliis facere est videre.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod hic non est materia sub debita dispositione, et hoc exigitur in omni re generanda : quia malitia criminis obstantis est in materia.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod licet alia quædam majora possunt esse, tamen non ita directe peccant contra matrimonium : et ideo non impediunt sicut istud.

Ad aliud dicendum, quod talis mulier habet impedimentum criminis, quod contrahendum impedit, sed non dirimit contractum : quia nullus vir secum fuit in culpa : et ideo propter viri innocentiam qui secum contrahit, permittitur stare contractum. Ad 5.

Ad aliud dicendum, quod non est malum quod dirimitur tale matrimonium, quia nullum est, ut dicit Augustinus. Si tamen esset malum, non esset malum commune, sed personale, et tale recompensaretur communi utilitate quæ est in timore aliorum, ne facile perpetrarent adulterium. Ad 6.

Ad ultimum dicendum, quod pœnitentia potest delere culpam : sed tamen remanet aliqua pœna justa, et illarum ista est una. Ad 7.

DISTINCTIO XXXVI.

De impedimento conditionis, quod respicit statum legis humanæ.

A. *Si pro extrema conditione valeat uxor separari a viro et e converso.*

Nunc de conditione videamus, an valeat conjugium dividere? Ad quod dicimus, quia non negatur ingenua posse nubere servo, sed si nescitur esse servilis conditionis, libere potest dimitti cum servitus ejus fuerit deprehensa, secundum illud : Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, et æstimat, quod ingenua sit, si ipsa fœmina fuerit postea in servitutem dejecta, si eam a servitute redimere potest, faciat : si non potest, si voluerit, aliam accipiat. Si vero ancillam eam scierat et collaudaverat, post eam ut legitimam habeat [1]. Item ex eodem : Si fœmina ingenua acceperit servum, sciens quod servus esset, habeat eum, quia omnes unum Patrem habemus in cœlis : una lex erit viro et fœminæ [2]. Cum dicitur sciens illum servum, datur intelligi, quod si nescierit illum servum esse, non cogitur manere cum ipso. Si enim conditionis dolum patitur, non cogitur adhærere ei cujus fraude decepta est. Si autem scierit vir conditionem mulieris, vel e converso, non valet eam dimittere. Unde Zacharias Papa : Si quis liber ancillam in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittendi eam, si consensu amborum conjuncti sunt, nisi ob fornicationem [3]. De illis agit quibus alterutrius conditionata est, quando conjunguntur.

[1] In concilio apud Vermeriam : et habetur, 29, quæst, 2, cap. *Si quis ingenuam* (Nota edit. Lugd.)

[2] Ibidem, cap. *Si fœmina ingenua.*

[3] Ibidem, cap. *Si quis liber.*

DIVISIO TEXTUS.

« *Nunc de conditione videamus*, etc. »

In ista distinctione duo determinat. Unum principale, scilicet de impedimento conditionis. Aliud secundarium de ætate contrahentium, ibi, D, « *Hoc etiam sciendum est, quod pueri*, etc. »

Circa conditionem determinat tria per ordinem in tribus capitulis, scilicet quæ conditio impediat?

Utrum servus unius potest contrahere cum ancilla alterius?

Et, An solvatur matrimonium per servitutem supervenientem matrimonio?

Et hæc plane jacent in *Littera*.

Ad notitiam autem horum capitulorum trium quæruntur hic quinque.

Primum est, Quid sit conditio impediens matrimonium?

Secundum, An servitus impediat matrimonium?

Tertium, Utrum impediat ex jure naturali, vel positivo, vel divino, vel humano?

Quartum, Quid de servo unius contrahente cum ancilla alterius?

Quintum, De conditione quæ supervenit matrimonio.

ARTICULUS I.

Quid sit conditio impediens matrimonium?

Ad primum, scilicet quid sit conditio impediens matrimonium, objicitur :

Dicunt Jura, quod conditio impediens matrimonium, est servitus : servitus autem est conditio suppositionis, qua persona secundum se et sua est in potestate superioris.

Videtur autem, quod talis conditio non debet esse in humano genere : quia

1. Dicit Gregorius, quod « natura omnes homines æquales genuit : » ergo contra naturam est unum hominem esse alio inferiorem, et esse in potestate alterius secundum se et sua : sed ea quæ sunt contra naturam, nullo jure statui possunt : ergo nullo jure conditio servitutis inter homines esse potest.

2. Item, Dicit Gregorius, quod « contra naturam superbire est hominem homini præesse velle : » ergo idem quod prius.

3. Item, Apostolus dicit, quod in Christo Jesu non est servus neque liber [1] : ergo in fide Christi omnes sunt æquales : ergo falsum est, quod unus sit dominus alterius : ergo nulla est conditio servitutis.

4. Item, In primo ordine humani generis dictum est ante peccatum et post peccatum homini, quod coleret terram, et subjiceret eam sibi : nusquam autem, quod dominaretur super alterum : ergo videtur, quod de dignitate naturæ hominis sit, ut non sit servilis conditionis.

5. Item, Tullius dicit in *Rhetorica*, quod « omne jus a natura est profectum : » ergo quod non est profectum a natura, est injuria : sed istud jus de conditione servitutis, non est a natura profectum : ergo est injuria. Probatio mediæ. Natura est æqualiter digna in servo et in domino : ergo impossibile est, quod unus alteri ex participatione naturæ præponatur : et sic constat propositum.

Si forte dicas, quod Tullius mentitur. Contra : Jus positivum necesse est, quod habeat rationem aliquam æquitatis : illa ergo ratio necesse ratiocinatur ex aliquo habitu regente ipsam, et exemplar aliquod habet ad quod adspicit : sed istud exemplar est necessario ante jus positi-

[1] Ad Coloss. III. 11.

vum : quod autem est ante jus positivum, non est jus positivum : ergo exemplar quod imitatur ratio inveniens jus positivum, non est de jure positivo : sed nihil est ante, nisi jus naturale et divinum : ergo necesse est, quod istud exemplar sit jus naturale et divinum : sed omne exemplatum perficitur ab exemplari : ergo jus positivum perficitur a jure naturali et divino : et hoc est quod dicit Tullius.

Contra. In contrarium hujus est,

1. Quod dixit Noe, Genes. ix, 25 : *Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis.* Si ergo per Patriarchas Dei inspirationem habentes, inducta est servitus : ergo est de jure divino.

2. Item, De Abraham, Isaac, et Jacob legitur, quod habuerunt servos et ancillas : cum ergo inspirationem Dei habuerunt, et nihil contra naturam vel jus egerunt, servitus est de jure naturali et divino, ut videtur.

3. Item, In Novo Testamento, I Petr. ii, 18, et ad Ephes. vi, 5, et multis aliis locis præcipitur servis, quod in omni timore obediant dominis, non tantum bonis et honestis et modestis, sed etiam discolis : ergo conditio servitutis est de lege Christi : et sic nec contra naturam, nec contra divina : ergo nec servitus.

4. Item, Video quod propter peccatum traditur homo ut sit in potestate dæmonis : ergo multo magis tradetur in potestatem hominis : ergo potest justo Dei judicio unus effici servus alterius.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod conditio servitutis est in genere humano : quia nisi esset, non impediret matrimonium.

Ad 1 et 2. Ad primum ergo dicendum, quod non est derivata servitus ex inæqualitate naturæ, sed potius ex inæqualitate operum in pœnam inducta : et ideo non est favorabilis, sed potius eorum quæ per se fugiuntur, ut dicunt Philosophi.

Ad hoc autem quod objicitur, quod « contra naturam est, etc. », dicendum quod *natura* dicitur dupliciter, vel potius tripliciter : dicitur enim quandoque natura ipsa species communicabilis individuis, et participata ab illis, sicut dicuntur omnes homines natura homines. Dicitur etiam natura quandoque ratio naturalis : et hoc dupliciter, scilicet ex naturalibus procedens, et in naturalibus consistens, vel ex naturalibus procedens ad ordinem eorum quæ incidunt præter naturam, quantum illa ordinari est possibile. Et primo quidem modo quod est contra naturam, non potest stare : et hoc modo servitus non est contra naturam, sed potius personalis, et contra statum personæ. Secundo autem modo iterum non est naturalis : quia sic non est naturale nisi jus illud, quod natura omnis ea quæ sunt illius naturæ docet. Sed tertio modo servitus est naturalis : quia per eam ordinatur culpa quæ inducta est in natura ex vitio personæ.

Et per hoc patet etiam solutio ad sequens : quia Gregorius vocat contra naturam, quod est contra naturam primo modo dictam, non autem tertio.

Ad aliud dicendum, quod servus consideratur dupliciter, scilicet secundum quod est particeps gratiæ vel gloriæ, quæ sunt maximæ perfectiones animæ, et in talibus æquatur domino, vel etiam quandoque præponitur. Consideratur etiam secundum opus et facultatem, et in talibus est in potestate domini. Et primo modo loquitur Apostolus. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod patet solutio ex prius inducta distinctione : quia servitus ex re innaturali inducta est, quæ est peccatum : sed tamen ex ratione ordinatur et peccatum et pœna peccati, quæ est servitus. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod Tullius accipit naturam pro naturali ratione, cujus habitus regit in omni jure positivo : et ita trahitur ab eo sicut exemplatum ab exemplari, sicut probat objectio : et ita inde trahitur ordo peccati per pœnam quæ est servitus : peccatum enim in pœna et per pœnam ordinatur. Ad 5.

ARTICULUS II.

An servitus impediat matrimonium, et quo jure?

Secundo quæritur, An servitus impediat matrimonium?

Videtur, quod non:

1. Omne enim impedimentum alicujus contrarietatem aliquam habet ad aliud: sed servitus nullam habet contrarietatem ad matrimonium: ergo non impedit ipsum. Probatur autem prima: quia nihil impedit aliud, nisi quod in contrarium operatur vel agit: et agens in contrarium, est contrarium necessario. Secunda autem patet: quia servus potest habere fidem, prolem, et sacramentum.

2. Item, Si impedit: aut impedit ex genere, aut ex differentia addita. Si ex genere: ergo omnis conditio impediret matrimonium, quod falsum est, cum conditio libertatis non impediat. Si autem ex differentia contrahente. Contra: Ergo omnis servitus impedit, et semper: ergo et servus cum ancilla contrahere non potest, quod falsum est: ergo conditio servilis non impedit matrimonium.

3. Item, Secundum naturam ita est, si aliquid ex natura sui aliquid impedit, quod illud multiplicatum plus impedit: ergo si servitus impedit matrimonium, multiplicata servitus plus impedit ipsum: sed hoc est falsum, quia servus cum ancilla contrahere potest, cum tamen in eis sit multiplicata servitus: ergo hoc est falsum, quod servitus impediat matrimonium.

4. Item, Pœna servitutis statui matrimonii ante existenti supervenit ex ultione peccati, sicut et aliæ pœnæ: sed ego video, quod aliæ pœnæ non impediunt: ergo nec ista debet impedire.

5. Item, In signato matrimonio magis est contractus ancillæ cum libero, quam liberæ cum libero: ergo etiam in signo magis debet esse ratum matrimonium ancillæ cum ingenuo, quam ingenuæ cum ingenuo: ergo conditio non impedit matrimonium, sed etiam promovet. Probatur prima ex hoc quod Verbum Dei Patris ingenuissimum, nostræ nupsit naturæ in una persona Filii in thalamo uteri virginalis, cum tamen dicat Philosophus in primo *Metaphysicorum*, quod multipliciter natura nostra est ancilla. Secunda autem constat.

In contrarium hujus est, quod

1. Omnis deceptio et fraus rescindunt contractum: sed si ingenuus cum ancilla ignoranter contrahat, ibi est deceptio: ergo contractus rescindendus est.

2. Item, Matrimonium est de bonis partim propter se, et partim propter aliud expetendis, ut dicit Philosophus: libertas autem est de per se expetendis, servitus autem de fugiendis: ergo libertas convenit cum ratione boni appetibilis matrimonio, et servitus contrariatur: sed contrarium impedit: ergo servitus potest impedire matrimonium.

3. Item, Multa sunt onera matrimonii ex seipso: ergo onerans ex alieno non debet addi oneri matrimonii, quia nimis grave efficeretur: sed servitus onerat ex alieno: ergo non debet addi matrimonio: sed potius si ignoranter fiat contractus, pro nullo debet reputari a jure, ne nimis grave onus matrimonii efficiatur.

Responsio. Dicendum, quod ex constituto civili et Ecclesiæ in favorem libertatis servitus ignorata cum opposita conditione, scilicet libertatis, impedit matrimonium contrahendum, et dirimit contractum, nisi velint sponte commanere, postquam conjunx ingenuus scit de conditione servitutis in alia.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc habet contrarietatem aliquam non ad essentiam matrimonii, sed potius ad consequentia, scilicet ad debiti redditionem,

et ad bonum statum prolis : et ideo nimis grave est matrimonium cum illa conditione : propter quod statutum est, quod sit impedimentum ejus.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ex differentia impedit, et argumentum non sequitur : quia differentia non habet contrarietatem ad se in alio individuo, sed potius ad differentiam oppositam : sicut patet, quod rationale in Platone non contrariatur rationali in Socrate, sed irrationali contrariatur. Ita conditio servitutis non opponitur servituti matrimonii, sed potius libertati, et cum illa impedit matrimonium.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod hoc verum est de illo ad quod habet contrarium, sed suum simile magis augmentat : et ideo si posset multiplicari servitus contra libertatem in matrimonio, bene concedendum esset, quod magis impediret : sed hoc esse non potest, cum una sit unius tantum : et ideo illud argumentum non cogit.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod aliæ pœnæ in utroque sunt conjugum, et non augent onera matrimonii, nec faciunt ipsum violioris conditionis in bonis suis : sed hæc omnia facit servitus : et ideo non est simile.

Præterea, Aliæ pœnæ secutæ sunt originale, et ista secuta est vitium personale : et ideo non est æqualiter in omnibus : et ideo iterum non est simile.

Ad 5. Ad ultimum dicendum, quod natura nostra ancilla est in hoc quod suorum operum non est tota causa : sed ancillatio illa non tradit eam in potestatem contrarii domini : et ideo æquivocatio est in argumento : quidquid tamen in nobis sit qui frequenter peccavimus, et ideo servi peccati secundum aliquem modum sumus. Nostra tamen natura prout assumpta est a Christo, liberrima fuit : et ideo falsum supponit objectio : et patet qualiter intelligitur dictum Philosophi.

ARTICULUS III.

An impediat ex jure naturali vel positivo ?

Tertio quæritur, Utrum impediat ex jure naturali, vel positivo, vel divino ?

1. Videtur autem, quod non ex *naturali* : quia hoc, ut dicitur in Digesto veteri, est quod natura omnia animalia docet : constat autem, quod natura non docet servitutem : ergo videtur, quod ista conditio non est de jure naturali : ergo nec matrimonium impedit de jure naturali.

2. Item, Si impediret per vim juris naturalis, oporteret quod contrariaretur alicui eorum quæ sunt matrimonii in conjunctione maris et fœminæ : sed hoc non invenitur de facili : ergo per vim juris naturalis non impedit.

3. Videtur autem, quod nec ex jure *divino* : quia hoc potius persuadet humilitatem, quam exaltationem. Unde etiam dicitur, I ad Corinth. vii, 21 : *Servus vocatus es ? non sit tibi curæ : sed et si potes fieri liber, magis utere.* Ergo de servitute etiam de jure divino persuasum est, quod liber maneat cum ancilla, vel e converso : ergo non impedit matrimonium ex jure diviuo.

Videtur, quod nec ex *humano* jure positivo : quia totum jus humanum oritur a divino, vel a naturali : sed istud nec a divino oritur, nec ab alio : ergo non est impediens de jure positivo.

Responsio. Dicendum, quod impedimentum istud vim habet a jure positivo, quod est statutum Ecclesiæ habentis Dei auctoritatem et inspirationem ad ordinationem peccati per pœnas, ut prius habitum est. Solutio.

Ad objectum autem contra, dicendum

quod quoad hoc est naturale, quod natura insurgit et punit nocivum : et ideo pœnæ peccati naturali jure stabiliuntur : et hoc modo reducitur ad naturam : sed non oportet, quod sit naturale vel divinum sicut unum præceptorum naturalium vel divinorum, sed potius judiciale statutum in pœnam peccantium, et in favorem libertatis, quæ primo ex animi libertate ex nobilitate virtutis exorta est.

B. *De copula servi et ancillæ diversorum dominorum.*

Quæritur etiam, Si servus unius ancillam alterius acceperit, an sit inter eos conjugium? De hoc etiam ita statutum est [1] : Dictum est nobis, quod quidam legitima servorum matrimonia potestativa quadam præsumptione dirimant : non attendentes illud, *Quod Deus conjunxit, homo non separet* [2]. Unde nobis visum est, ut conjugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant, sed in uno conjugio permanentes dominis serviant suis. Et hoc in illis observandum est, ubi legalis conjunctio fuit, et per voluntatem dominorum. Attende finem hujus capituli, ubi videtur innui præter voluntatem dominorum inter servum et ancillam non posse contrahi conjugium : vel si contrahitur, non esse ratum. Quibusdam tamen videtur inter eos posse fieri conjugium, dominis ignorantibus.

C. *De viro qui se facit servum ut dimittatur ab uxore.*

Illud etiam notandum, quod si mulier virum liberum acceperit, et ille ut causam præstet dissidii, se alicujus servum fecerit, nec ille uxorem dimittere, nec illa ob vinculum conjugii in servitutem redigi poterit. Unde illud, Perlatum est ad sanctam synodum, quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, et post filiorum procreationem occasione divortii, cujusdam servum se fecerit, utrum et mulierem necessario tenere debeat : et si tenuerit, an illa etiam servituti subjici debeat, quæsitum est. Judicatum est

[1] In concilio Cabillonensi : et habetur, 31, quæst. 1, cap. *Dictum est* [Nota edit. Lugd.]
[2] Matth. xix, 6.

uxorem minime debere dimitti : non tamen ob Christi legem mulierem in servitutem redigi, dum ille non ex consensu conjugis se servum fecerit, quem liberum ipsa maritum acceperat [1].

ARTICULUS IV.

An servus unius potest contrahere cum ancilla alterius ?

Quarto, Quæritur de servo unius contrahente cum ancilla alterius. Et hoc quæritur propter ea quæ dicuntur in capitulo B, *Quæritur etiam, si servus*, etc. »

Videtur autem, quod hoc esse non possit : quia

1. Servitus unius onerosum reddit conjugium : sed hic est triplex servitus, vel etiam quadruplex : ergo nimis onerosum efficitur conjugium : est enim hic duplex servitus dominorum duorum conjugum, et servitus viri ad uxorem, et e converso.

2. Item, Matth. VI, 24 : *Nemo potest duobus dominis servire.* Ergo nec hic : ergo non possunt duobus dominis serviles conjungi.

Si forte dicis, quod hoc verum est quando jubentur contraria. Contra : Sit quod uxor petat debitum, quando dominus postulat servitium : tunc enim jubent contraria : ergo iste est in perplexitate : sed nullus debet esse perplexus : ergo nullus debet tale conjugium contrahere.

3. Item, Sit quod dominus præcipiat illi, quod numquam reddat ei debitum, sed semper in domo domini maneat ut invigilet actibus domini : et similiter dominus ancillæ præcipiat : constat, quod tenentur obedire, quia Apostolus hoc præcipit [2] : ergo videtur, quod numquam est tempus exigendi vel reddendi debitum : ergo nec maritalis societas potest esse inter tales : ergo nec conjugium.

4. Item, Esto quod dominus præcipiat ei ne consentiat in matrimonium : constat, quod debet esse obediens, alias dominus puniret eum : ergo videtur, quod consentire non potest : ergo nec matrimonium contrahere.

5. Item, Quidquid est rei quæ in me est, meum est cum re mea : sed iste servus domini sui est : ergo et domini est, quidquid est servi : sed uxor servi est servi : ergo uxor servi est domini : sed una mulier non potest esse duorum, nihil commune habentium : ergo uxor servi debuit esse illius domini ancilla, cujus ancilla fuerat ante. Objectio eadem est de servo in comparatione ad dominum ancillæ. Cum igitur hæc omnia sint inconvenientia, videtur quod nullum conjugium sit cum servo et ancilla diversorum dominorum.

6. Item, Pueri talium servorum dubie generantur : licet enim secundum leges quasdam partus sequatur ventrem, tamen consuetudines diversarum terrarum de hoc dubiæ sunt : quia sicut supra probatum est, homo est animal cujus uterque sexus pro educatione filiorum sollicitatur, sed substantia patris magis principalis est in generatione filii, quam etiam matris : ergo videtur, quod plus pertinet de partu ad patrem, quam ad matrem : si ergo isti generant unum infantem, ille erit duorum dominorum, et forte contraria præcipientium, quod esset magna absurditas. Cum ergo multa inconvenientia sequantur ex tali conjugio, videtur quod tale conjugium sit illicitum.

[1] In concilio Tiburiensi : et habetur, 31, quæst. 1, cap. *Perlatum* (Nota edit. Lugd.

[2] Ad Coloss. III, 22 : *Servi, obedite per omnia dominis carnalibus*, etc. Cf. ad Titum, II, 9.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod talia conjugia licet sint difficilia, tamen sunt licita.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod servitus viri in uxorem, et e converso, æquivoca est ad servilem conditionem : quia uxor non est ancilla viri, nec vir est servus uxoris : et ideo illa objectio non concludit inconveniens.

Ad 2. AD ALIUD est distinguendum : quia aut servus contraxit matrimonium consentientibus dominis, suo, et uxoris, aut dissentientibus, aut altero consentiente, et altero dissentiente. Si autem primo modo, tunc solvendum est debitum conjugale : quia qui consentit principale, intelligitur consensisse accessorium. Et ita quando matrimonio consenserunt, concessisse intelliguntur et tempus ad solvendum debitum. Si autem ambo dissentiunt, tunc adhuc distinguendum videtur, scilicet aut quia non est hora solvendi debitum maritale, aut serviendi dominis. Si primo modo, si est nox, et in cubili secreto est cum uxore, puto quod tenetur solvere debitum. Si secundo modo, tunc puto quod debent servire dominis. Si autem tertio modo, tunc sub eadem distinctione serviendum non consentienti.

AD DICTUM autem Evangelistæ dicendum, quod interest qualiter aliquis sua re utatur : et ideo leges sunt, quid debeant facere servis domini eorum. Unde Apostolus dicit, ad Coloss. IV, 1 : *Domini, quod justum est et æquum servis præstate, scientes quia Dominum habetis in cœlo.*

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod non potest præcipere dominus, ut numquam sibi ipsi intendat servus : quia hoc esset contra curam et providentiam naturalem. Unde sicut non potest prohibere, ne intendat sustentationi speciei, est enim tempus operandi et quiescendi in uno die naturali, sicut *venit nox, quando nemo potest operari*, sicut dicitur, Joan. IX, 4. Et similiter est in una septimana, sicut tempus feriarum : et tunc non potest servus suspendi a redditione debiti. Sed verum est, quod bene potest impediri imperio domini a cohabitatione continua.

Ad dictum autem Apostoli patet responsio per antedicta.

AD ALIUD dicendum, quod quoad hunc consensum non est servus in potestate domini : quia ille consensus habet conditionem libertatis ex seipso, ut supra patuit in quæstione de *impedimento violentiæ sive coactionis*. Et causa hujus est, quia quod ad naturæ permanentiam in solatium mortalitatis natura concessit, non debet poni in potestate cujusquam : et ideo etiam domino contradicente, dummodo alias velit servus, potest libere consentire in matrimonium. Ad 4.

AD ALIUD dicendum, quod illud decipit secundum æquivocationem ejus quod est suum, vel meum : quia aliter est vir uxoris, et e converso, et aliter servus domini, ut patet ex præhabitis : extraneissimus enim modus habendi est ille quo vir habet uxorem, et habetur ab ea, et propinquissimus ille quo habetur servus a domino, sicut possessio : et ideo non valet ratio illa. Ad 5.

AD ULTIMUM dicendum, quod si plures tales generarent filios, tunc dividuntur a dominis in quibusdam Alemaniæ partibus : si autem unus solus, tunc dividi non potest, sed unus ab alio accipit *pretium*, et tunc est unius tantum. Ad 6.

ARTICULUS V.

An vir potest se dare in servum alteri sine consensu uxoris, et absolvi per hoc a redditione debiti ? Et simile quæritur de muliere.

Quinto, Quæritur de conditione quæ supervenit matrimonio : et hoc ratione tertii capituli, ubi hoc movetur in *Littera*.

Videtur autem, quod non sit secundum rationem jus quod determinatur in *Littera.*

1. Dicit enim Bernardus : « Quod pro charitate institutum est, contra charitatem non debet militare. » Ergo a simili quod pro libertatis favore institutum est, contra libertatem non debet militare : sed quod ille se servum facit, est contra liberum usum uxoris, quo uti debeat viro suo : ergo videtur, quod debeat rescindere matrimonium, ut ipsa libera contrahat cum alio, cujus possit liberum habere usum.

2. Item, In omni natura ita est, quod idem impedit rei generationem, et destruit generatam, sicut patet in frigido, et calido, et in omnibus mixtis, et simplicibus : sed servitus impedit matrimonii generationem sive contractum : ergo etiam destruit jam contractum si ei superveniat : ergo male determinatur in *Littera.*

Quæst. 1. Item quæritur, Utrum ille possit se dare servum alteri ?

Videtur, quod non : quia

1. Non habet potestatem sui corporis, ut dicit Apostolus [1] : sed qui non habet potestatem, non potest se dare alteri : ergo iste non potest se dare alteri in servum.

2. Item, Quod fit cum præjudicio alterius, de jure fieri non potest : sed istud fit cum præjudicio mulieris, quia impeditur vir a solutione debiti mulieris, quod quæsivit in viro : ergo de jure fieri non potest : ergo se non potest dare alteri.

3. Item, Ipse non potest se Deo dare ad serviendum in claustro sine consensu uxoris : ergo minus se potest dare homini : quia favorabilior est servitus divina, quam humana.

4. Item, Cum duo sint favorabilia, et tertium non favorabile, jura debent esse pro duobus favorabilibus contra tertium : sed in matrimonio sunt libertas personarum, et matrimonium, quorum utrumque est favorabile : et servitus est tertium, quod non est favorabile : ergo debent jura esse pro libertate, et honestate matrimonii : ergo non debet concedi, quod ille se possit facere servilem in præjudicium matrimonii, et libertatis.

5. Item, Sicut dicit lex in Digesto veteri, libro quarto, *De his quæ vi metusve causa fiunt* : « Si metus cadat in uxorem vel liberos, reputatur cadere in constantem virum : quia viri boni est magis velle pati in seipso, quam turpia pati in uxore vel liberis. » Ergo a simili cum uxor quæ remanet libera, multo magis horreat servitutem in prole, quam in seipsa, non debet in jure aliquid admitti, quod sibi prolem ponat sub servitute, cum ad hoc contraxit cum ingenuo ut ingenua proles permaneret. Cum igitur servitus prolis causatur ex servitute viri in pluribus terris, videtur quod non debeat admitti in jure, quod vir se possit dare in servum.

Ulterius quæritur, Utrum mulier similiter se possit dare in ancillam ? Quæst. 2.

Et videtur, quod sic : quia ad paria judicantur vir et mulier : ergo et quod potest facere vir, potest facere mulier.

In contrarium est, quod Sed contra.

1. Ex hoc expressa sequitur servitus prolis : quia secundum leges partus sequitur ventrem.

2. Item, Vir est caput mulieris : ergo non potest aliquid facere, ad quod non dirigitur a viro : ergo nec sine consensu viri potest se facere ancillam.

Responsio. Sine præjudicio dicendum, Solutio. quod si vir se dat in servum contra voluntatem mulieris, in nullo debito quo tenetur uxori, dominus potest eum impedire : quia hoc in quo fuit uxoris, se alii domino, ea vivente, dare non potest :

[1] I ad Corinth. vii, 4.

et ideo etiam conceditur stare matrimonium : hoc enim modo conjunxit eos Deus, et homini non licet separare propter aliquam molestiam, quæcumque supervenire potest.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod istud non militat contra libertatem : quia mulier remanet libera, et in libero usu viri in omni debito suo.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod hoc ideo est in natura, quia per necessitatem naturæ agunt naturalia et patiuntur. Sic autem non est in moralibus : unde culpæ in moribus frænantur pœnis, quæ nullam habent cum eis contrarietatem, licet contrarientur delectationibus peccantium et appetitibus : et ideo etiam propter institutum Ecclesiæ aliquid impedit contrahendum, quod non dirimit contractum.

Supra hoc tamen supra habita est alia solutio quæ melior est, quam ista, et ibi respiciatur.

Ad quæs. Ad 1 et. Ad aliud dicendum, quod iste potest se dare in servum salvo omni jure uxoris, tam in corpore, quam in bonis, et in liberis : aliter puto, quod sit peccatum mortale dominis si ipsum recipiunt : et ideo cessat objectio, quia nullum præjudicium incurrit uxor.

Per hoc etiam patet solutio ad sequens.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod obsequium divinum in claustro annexum est voto continentiæ, quod præjudicat debito matrimonii, et ideo sine consensu uxoris fieri non potest : sed tale non est obsequium domini carnalis : et ideo non valet argumentum.

Ad 4 e. Ad aliud sine præjudicio videtur mihi, quod sine peccato mortali non subjugantur pueri servituti, si mater antequam pariat eos, non consentiat servituti.

Ad quæ. Ad aliud dicendum, quod mulier meo judicio se in ancillam dare non potest : quia in hoc non ad paria judicantur.

D. *De ætate contrahentium.*

Hoc etiam sciendum est, quod pueri ante quatordecim annos et puellæ ante duodecim annos secundum leges matrimonium inire nequeunt. Quod si ante prædicta tempora copulam inierint, separari possunt, quamvis voluntate et assensu parentum juncti fuerint. Qui vero in pueritia copulati post annos pubertatis nolunt se relinquere, sed in conjunctione permanere, jam ex hoc efficiuntur conjuges, et deinceps nequeunt separari. Item, Sponsalia ante septennium contrahi non possunt : solo enim consensu contrahuntur, qui intervenire non potest, nisi ab alterutra parte intelligatur quod inter eos agitur [1]. Duo illa executi sumus cum aliorum quorumdam adjectione quibus conjugium solvi potest, nec tamen solvi semper necesse est.

Nunc de illis quæ personas illegitimas penitus faciunt, addendum est, et primum de ordine.

[1] 30, quæst. 1, cap. *Sponsalia* (Nota edit. Lugd.)

ARTICULUS VI.

An masculi ante quatuordecim annos, et puellæ ante duodecim annos inire possint matrimonium?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Hoc etiam sciendum est, quod pueri ante quatuordecim annos*, etc. »

Videtur enim hoc esse inconveniens : quia

1. Secundum leges tutorem accipiunt usque ad vicesimum quintum annum : ergo videtur, quod usque ad illud tempus non sit ratio confortata ad consensus discretionem : ergo videtur, quod constitutio debet tempus contrahendi ponere in viginti quinque annis.

2. Item, Qui religionem ingrediuntur, non possunt facere professionem usque ad decimum octavum annum, sicut dicit nova constitutio : ergo cum magis sit obligari Deo, quam homini, etiam ad obligationem quæ fit homini in matrimonio, videtur quod exspectandi sint undeviginti anni.

3. Item, Ad officium prædicationis et sacerdotii non debet assumi aliquis ante trigesimum annum : cum igitur vinculum matrimonii sit perpetuum dum vivit conjunx, et habet multas tribulationes adjunctas, sicut dicit Apostolus, I ad Corinth. VII, 28, videtur quod exspectandum sit tempus triginta annorum.

Quæst. ITEM, Quare aliter in viro determinatur tempus, quam in puella, ut duo anni resecentur.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod hic quæsita partim determinata sunt supra, ubi de *sponsalibus* agebatur.

Ad omnium ergo harum determinationem habendam sciendum, quod vis augmentativa ut in pluribus stat perfecta in trigesimo anno : et hoc contingit, quia calor naturalis debilitatur ex multa ingestione extranei humidi acquisiti ex nutrimento. Calor autem debilitatur ex evaporatione in quantum secum trahit humidum naturale, et remanet corpus siccum, non extensibile radicalibus membris supra quam extensum est : et ideo stat augmentum secundum causam physicam. Causa autem mathematica est, quia movens cœleste quod movet singulariter ad perfectionem individui, completur non minus quam in triginta annis. Si enim motus planetarum ultimus accipitur, tunc completur in triginta annis : quia Saturnus complet cursum suum in totidem annis, cum quo alii junguntur omnes, et ipse cum nullo aliorum, sicut dicunt Philosophi, et omnes alii Doctores astrorum.

Adhuc, Motus capitis draconis perficitur in minori. Similiter conjunctio minor Saturni et Jovis perficitur in triginta annis octava parte anni minus : et conjunctio magna Saturni et Martis in signo Cancri perficitur in triginta annis. Conjunctio autem Jovis et Saturni de triplicitate in triplicitatem, et conjunctio eorumdem de circulo in circulum, fiunt in majori tempore : sed illæ causant accidentia generalia mundi et provinciarum, et non personalia nisi secundum quid. Et ideo ultimum spatium perfectionis humanæ est in triginta annis, et citra incipit declarari incrementum, et similiter sibi conjungi motus superior, ita quod intellectus incipit dominari perfecte ad regimen vitæ et corporis : et hoc per quinque annos : et ideo alius terminus ponitur a legibus super annos triginta quinque. Motus autem perfectus capitis et caudæ est in octodecim annis, in quo complentur omnes conjunctiones, et præventiones, et eclipses solis et lunæ, quæ inter omnia astra majorem habent effectum supra corpora nostra : et ideo tertius terminus ponitur in quatuordecim annis. Modus

autem periodi sive datoris vitæ quam *hismalite* mathematici vocant, est secundum numerum signorum circuli nati qui est duodecim anni, ut dicit Albumasar : et ideo quartus terminus ponitur in annis duodecim et in quatuordecim. Et quia in periodo nativitatis septem signa se vident, ut dicunt Abraham et Albumasar, et ideo quintus terminus ponitur in sponsalibus septem annis.

Dicendum igitur, quod ordinantur isti actus placere sponsalia, et generare posse, et discernere spiritualia, et vim eorum, et regere se posse sufficienter et familiam, et posse habere perfectam notitiam ad instructionem aliorum : quia semper unus est altior quam alius : ideo sponsalium terminus ponitur in septem et matrimonium in duodecim in puella, et pueri in quatuordecim : cujus ratio est supra assignata : et introitus religionis in anno decimo octavo, et regiminis familiæ et provisionis in vicesimo quinto, et auctoritatis docendi in trigesimo.

Et per hoc patet solutio omnium objectorum.

DISTINCTIO XXXVII.

De impedimentis quæ omnino faciunt illegitimum matrimonium contrahendum cum omni, propter ecclesiasticam institutionem.

A. *In quo ordine nequeat fieri conjugium ?*

Sunt igitur quidam ordines, in quibus nullatenus potest contrahi conjugium : et si intercesserit copula, fit divortium, ut sacerdotium, diaconatus, et subdiaconatus. In aliis vero permittitur sortiri conjugium, nisi religionis habitum sumpserint, vel continentiæ votum fecerint. Unde Leo Papa : Clericos, lectores, ostiarios, exorcistas, acolythos, si extra votum et habitum inveniuntur, et continentiam profiteri nolunt, uxorem ducere virginem Ecclesia Romana permittit, non viduam vel repudiatam : quia deinceps nec ad subdiaconatum prouehi poterunt, nec laicus uxorem sortitus nisi virginem, vel bigamus ad clericatum [1]. Item, Ex Carthaginensi concilio : Placuit Episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos etiam ab uxoribus abstinere : quod si non fecerint etiam ab ecclesiastico removeantur officio. Cæteros vero clericos ad hoc non cogit [2]. Item, Leo Papa : Lex continentiæ eadem est ministris altaris, quæ Episcopis et presbyteris : qui cum essent laici vel lectores, licite uxores ducere potuerunt, sed cum ad prædictos pervenerunt gradus, cœpit eis non licere quod prius licuit [3]. Item, In sexta synodo : Si quis eorum qui ad clericatum accedunt, voluerit nuptiali lege mulieri copulari, hoc ante ordinem subdiaconatus faciat [4]. Item, Calixtus Papa : Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, monachis, concubinas habere seu matrimonium con-

[1] Dist. 32, cap. *Seriatim* (Nota edit. Lugd.)
[2] Ex Carthaginensi concilio, ibidem, cap. *Placuit* (Nota edit. Lugd.)
[3] Dist. 32, cap. *Lex continentiæ* (Ibidem.)
[4] Dist. 32, cap. *Si quis* (Ibidem.)

trahere penitus interdicimus : contracta quoque matrimonia ab hujusmodi personis disjungi : et personas ad pœnitentiam debere redigi, juxta sanctorum canonum distinctionem judicamus [1]. Item, Gregorius : Nullum facere subdiaconum Episcopi præsumant, nisi qui se caste victurum promiserit, quia nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata [2].

DIVISIO TEXTUS.

« *Sunt igitur quidam ordines*, etc. »

Hic agitur de impedimento ordinis : et non sunt in ista distinctione nisi duo parva capitula, quorum primum est de impedimento ordinis : secundum, de interfectoribus suarum conjugum, et incipit ibi, B, « *His adjiciendum est de percussoribus*, etc. »

Circa primum autem capitulum quæruntur septem.

Primum est, An Ordo impediat matrimonium contrahendum, et dirimat contractum ?

Secundum, Utrum sit locale et temporale impedimentum, vel perpetuum et generale ?

Tertium, Utrum omnis ordo hoc facit, vel quidam, et quis sit ille ?

Quartum, De eo qui habens uxorem, uxore consentiente, est ordinatus, utrum ipsa uxor teneatur intrare religionem ?

Quintum, De eo qui ordinatus est uxore nesciente vel reclamante, utrum aliquod præjudicium sit factum uxori ?

Sextum, De clericis Orientalibus qui ordinantur, utrum reclamantibus uxoribus possint ordinari ?

Septimum, De uxoribus Orientalium, qui volentibus uxoribus sunt ordinati, utrum post mortem clerici mariti ad perpetuam teneantur continentiam ?

ARTICULUS I.

An Ordo impediat matrimonium ?

Ad primum sic proceditur :

1. Sacramentum non est contrarium sacramento : sed nihil impedit aliud, nisi quod est contrarium ei : ergo videtur, quod sacramentum non impedit sacramentum : ergo nec ordo matrimonium.

2. Item, Aut ordo impedit ex se, aut ex adjuncto. Non ex se : quia sic omnis ordo impediret, quod falsum est. Si autem impedit ex adjuncto, hoc non est nisi votum castitatis : ergo non debet assignari speciale impedimentum matrimonii, sed sub voto contineri : ergo specialis tractatus non debuit esse de isto impedimento, sed in sequenti distinctione sub impedimento voti debuit contineri.

3. Item, Typus et veritas sibi respondent : ordo autem veteris legis erat typus ordinis novæ legis : ergo respondet sibi : sed constat, quod sacerdotes Veteris Testamenti habebant et ducebant uxores in ordine existentes : ergo et in Novo possunt hoc facere : ergo ordo non est unum de impedimentis matrimonii.

4. Item, Si ordo impedit matrimonium, aut hoc est ratione prolis, aut ra-

[1] Dist. 18, cap. *Presbyteris* (Ibidem.)

[2] Dist. 27 cap. *Nullum*. Innocentius Papa III, dist. 28, cap. *Decernimus* (Nota edit. Lugd.

tione fidei, aut sacramenti, aut ratione concubitus qui est in matrimonio. Si ratione prolis : ergo proles haberet contrarietatem ad ordinem, quod falsum est, cum a Domino sit imperatum, quod crescant homines et multiplicentur[1]. Similiter constat, quod nec ratione fidei, nec ratione sacramenti. Si dicatur ratione actus hoc esse, hoc etiam non est, nisi quia contrariatur actus divinus. Sed contra : Maxime divino non contrariatur, scilicet participationi Eucharistiæ, quia matrimonio juncti percipiunt Eucharistiam : ergo non contrariatur ei minus divinus : ergo non contrariatur : ergo ordo non impedit matrimonium.

5. Item, Videtur quod etiam promoveat : quia ordo constituit in jure Christi qui est sponsus Ecclesiæ fœcundans ipsam gratia ad bona opera : ergo congruit ipsum exprimere hoc in figura : sed figura hujus est habitus uxoris, ut dicitur, ad Ephes. v, 22 et seq. : ergo videtur, quod congruit ordinatos sacris ordinibus habere uxores : ergo ordo non impedit matrimonium, sed potius matrimonium facit ordinatum meliorem.

Sed contra. In contrarium hujus est,

1. Quod dicitur, Isa. lii, 11 : *Mundamini, qui fertis vasa Domini*. Si enim hoc in Veteri Testamento imperabatur, multo magis in Novo est tenendum : sed coitus matrimonii est cum immunditia quadam mixtus : ergo ille qui fert vasa Domini et ipsum Dominum, non debet esse obnoxius ad coitum : ergo nec conjunctus debet esse matrimonio.

2. Item, Cogitare tantum quæ Dei sunt, et dividi ad cogitandum quomodo placeat uxori, et quæ mundi sunt, et quæ dicuntur, simul esse non convenit : sed divinis obsequiis deputatus, debet tantum cogitare quæ Domini sunt : ergo non debet ipse esse obnoxius ad cogitandum quæ sunt uxoris et mundi : sed existentes in sacris ordinibus, divinis obsequiis sunt mancipati : ergo, etc. : ergo non debent habere uxores, quia habens uxorem, sic est divisus, ut dicit Apostolus, I ad Corinth. vii, 33.

3. Item, Sicut patet, Numer. xviii, 8 et seq., Dominus interdixit ne levitæ possessionem haberent, sed libere eis ministrarentur aliorum labores, ne laboribus impediti possent minus vacare obsequiis divinis : sed magis abstrahit ab obsequio divino cura uxoris et domus, quam cura colendorum agrorum : ergo cum sit necessitas temporis, magis convenit ministris altaris interdici uxoris curam et domus, quam colendarum terrarum : sed in Novo Testamento non est necessitas se propagandi ulterius, ut supra probatum est : ergo in Novo Testamento convenit legem continentiæ indici ministris altaris.

4. Item, Sicut dicunt Philosophi, studium altarum scientiarum quærit abstractionem a carne : sed altissima scientia est lex divina : ergo studentes in ipsa debent abstrahi a carne : sed omnes ministri altaris tenentur studere in illa : ergo, etc. : sed nullus est melior modus se abstrahendi a carne, quam per legem continentiæ : ergo videtur, quod convenit eis legem continentiæ indicere.

5. Item, Augustinus in libro de *Civitate Dei*, inducit Apuleium dicentem, quod « Deum deorum vix aliquis nisi maxime a carne separatus sit, mente conspicere possit[2] : » constat autem, quod sacerdos maxime mente conspicere debet Deum : ergo per legem continentiæ maxime decet eu a carne esse abstractum.

Responsio. Dicendum, quod ultimæ rationes probant, quod congruit ordinem sacrum impedire matrimonium : sed tamen non est necessarium : et hoc est concedendum. Unde ordo de se congruitatem habet continentiæ : sed necessitas Solutio.

[1] Genes. i, 28, viii, 17 et ix, 1.

[2] S. Augustinus, Lib. IX de Civitate Dei, cap. 16.

continentiæ causatur a rationali constitutione Ecclesiæ.

Ad 1. Ad primum ergo sciendum, quod ordo in quantum est sacramentum, non impedit matrimonium, sed ex annexo, scilicet immunditia coitus, et distractione ad curam uxoris et puerorum. Unde licet sacramentum sacramento non contrarietur, tamen annexum uni sacramento, potest non convenire actui et officio alterius sacramenti, et ita impedire ipsum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ordo habet aliquid rationis impediendi etiam præter votum, quia incongruitatem habet, ut patet in omnibus rationibus ultimo inductis. Et ita patet, quod est speciale impedimentum, vim trahens ab institutione Ecclesiæ. Nec est simile de ordinibus non sacris : quia ratione sanctitatis istius ordinis ordo iste habet incongruitatem ad ea quæ sunt matrimonii : licet tamen sanctitas illa sit ordini substantialis, quia est sanctitas officii, et actus qui est circa altare.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod perfectior est veritas, quam typus et figura : et ideo plus invenitur in veritate, quam in typo. Et objectum illud bene tenet de figura perfecta : sed non in omnibus fuit figura, quia ordo in Veteri Testamento tantum fuit figura ordinis Novi, et non fuit ordinatus figura ordinati, quia illi sacerdotes serviebant in propagine carnis tempore paucitatis fidelium : sed isti sunt tempore propaginis spiritualis.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod matrimonium non impedit ratione substantiæ, aut effectus qui est triplex bonum matrimonii, sed ratione ejus quod dictum est.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod multo minus est communicare, quam consecrando efficere corpus Domini, et sibi commisso populo intendere in divinis : et ideo illa objectio non procedit.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod non promovet, sed impedit, ut dictum est : et hoc quod objicitur, peccat secundum æquivocationem : quia metaphorica est similitudo illa, et non ad litteram referenda, et est ac si objiceret, ridens est lætus : pratum ridet : ergo pratum est lætum.

ARTICULUS II.

An ordo sit impedimentum matrimonii locale, temporale, particulare vel universale, ubique et semper ?

Secundo quæritur, Utrum istud impedimentum sit locale, temporale, particulare vel universale, vel ubique et semper generaliter ?

Videtur autem esse *locale :* quia non ubique impedit, sed tantum in Ecclesia occidentali : ergo, etc.

Similiter videtur *temporale :* quia non semper impedivit, cum Petrus legatur uxorem habuisse, et Philippus et alii quidam Apostoli et Episcopi.

Similiter videtur esse *particulare :* quia non omnis ordo impedit, sed quidam : quatuor enim primi non impediunt matrimonium : ergo videtur, quod sit locale, temporale, et particulare.

In contrarium hujus est :

1. Quod enim naturale est alicui, ut dicit Aristoteles, ubique convenit ei, sicut ignis in Perside, et in Græcia comburit : sed naturale est ordini impedire matrimonium : ergo ubique debet impedire. Prima probata est per Aristotelem in secundo *Ethicorum.* Secunda autem probatur per omnes rationes inductas in præcedenti articulo ad hoc, quod ordo impedit matrimonium.

2. Item, Sicut dicit Glossa super epist. I ad Corinth. vi, 12 : « Statuta Ecclesiæ habent auctoritatem a generalitate : » sed istud est statutum Ecclesiæ habens auctoritatem : ergo est generale : non ergo est locale : propter hoc enim dicit

Apostolus, I ad Corinth. xiv, 33 : *Sicut et in omnibus ecclesiis sanctorum doceo.*

3. Item, Boetius in prologo libri de *Trinitate* dicit, quod « Ecclesia dicitur Catholica ab universalitate, eo quod ubique sit diffusa : » ergo videtur, quod etiam id quod impedit in una parte et uno tempore, semper et ubique debeat impedire matrimonium.

Quæst. Ulterius videtur, quod omnis ordo debeat impedire : quia etiam exorcistæ accipiunt vim expellendi dæmones, et lectores potestatem exponendi prophetias : sed ad primum horum requiritur spiritualitas, cui non convenit carnalitas debiti matrimonialis : et ad secundum requiritur studium, cui non competit cura domus et uxoris : ergo videtur, quod talibus non licet contrahere : et eadem est ratio de aliis.

Solutio. Responsio. Dicendum ad primum, quod quantum est de congruitate, est impedimentum illud ubique et semper : sed quia congruitas ista non dicit nisi aptitudinem et non necessitatem, sed potius necessitas ista causatur ab Ecclesiæ instituto, ideo quantum ad necessitatem separandi matrimonium, illud est locale et temporale.

Et sic patet solutio ad omnia objecta præter ultimum : quia argumenta non probant nisi aptitudinem. Quod autem Ecclesia particulariter hoc, et post tempus primitivæ Ecclesiæ instituit, causa est, quia particulariter et temporaliter et non a tempore primitivæ Ecclesiæ subditi quidam elegerunt, et se deinceps ad hoc adstrinxerunt.

quæst. Ad ultimum dicendum, quod illi ordines non impediunt de maxima congruitate, sed de congruitate remota.

Ad objectum dicendum, quod exorcistæ magis hoc faciunt vi exorcismorum, quos memoriter tenent, quam vi sanctitatis quæ sit in officio ordinis : quia non est actus eorum super corpus Christi verum, sed mysticum, et quantum ad energumenos, qui non sunt vere de corpore mystico, sed in potentia. Et similiter lectores recitant prophetias, quæ sunt lumen veritatis obumbratum figuris. Et ideo non oportet eis indicere legem continentiæ.

ARTICULUS III.

An omnis ordo sacer impediat matrimonium ?

Tertio quæritur, Utrum omnis ordo sacer impediat matrimonium contrahendum, et dirimat contractum ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Sicut se habet ordo ad sanctitatem, ita se habet ad matrimonium impediendum : sed differenter se habet ad sanctitatem : ergo differenter se habet ad matrimonium impediendum. Prima probatur ex hoc quod ordo non habet rationem quare impediat matrimonium, nisi ex sanctitate sui actus et officii. Secunda autem patet per se : quia ad majorem sanctitatem tenetur sacerdos quam diaconus, et diaconus quam subdiaconus : cum igitur sacerdotium impediat contrahendum et dirimat contractum, videtur quod diaconatus impediat contrahendum, et non dirimat contractum, et subdiaconatus non impediat, nec dirimat.

2. Item, Omnis sanctitas quæ est in sacramentis, est ex forma : sed subdiaconus et diaconus non accipiunt ordinem ad formam Eucharistiæ, sed tantum super materiam accipiendam a populo subdiaconus, et ordinandam in altari diaconus : ergo nihil attingunt de sanctitate sacramenti : ergo non oportet, quod impediant propter hoc matrimonium.

3. Item, Nulli magis indigent medici-

na contra concupiscentiam, quam ministri altaris : sed matrimonium est medicina contra concupiscentiam : ergo maxime indigent matrimonio : ergo maxime debet eis concedi matrimonium.

4. Item, Non pertinet ad subdiaconum legere Evangelium, sed Epistolam : ad diaconum autem pertinet legere Evangelium, et non conficere sacramentum : sed ad sacerdotem pertinet conficere sacramentum : habent ergo se isti ordines in gradibus altioris et inferioris potestatis : hæc igitur potestas debet ascendere quibusdam gradibus sanctitatis : sed hæc sanctitas non bene exprimitur nisi impar continentiæ modus eis indicatur : ergo videtur, quod non tres isti ordines impediant matrimonium contrahendum et dirimant contractum.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod omnes isti ordines dicuntur *sacri* a sanctitate excellenti super communem populum : ergo ad aliquid tenentur, ad quod non omnis populus : sed hoc non potest esse nisi continentia perpetua : ergo ad perpetuam continentiam tenentur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod de congruitate omnes isti tres ordines impediunt matrimonium contrahendum, et dirimunt contractum : et hæc congruitas ad actum reducitur per Ecclesiæ institutionem, ut prius dictum est.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod differens illa sanctitas non est in removendo se a delectationibus venereorum, sed potius in attingendo perfectionis altiorem modum : unde quilibet tenetur ad continentiam : sed continentia in subdiacono est sicut virtus simpliciter, in diacono sicut virtus purgatoria, et in sacerdote sicut virtus purgati animi : quia etiam intentio virtutum non est principaliter in recessu a malo, sed in accessu ad bonum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod est sanctitas in sacramentis dupliciter. Una est quasi forma ipsius sacramenti. Alia est quæ non est forma in sacramento, sed potius in anima in qua efficitur. Dico igitur, quod sanctitas quæ formalis est in sacramento, est in materia sacramenti ut dispositio quædam, et in loco, et in nutu, et in verbis, et in cæteris hujusmodi, et non est tantum ex forma sacramenti. Sed sanctitas quæ est effectus sacramenti in eo qui percipit ipsum, illa est a forma sacramenti in tali materia. Unde cum sit sanctitas ut dispositio in materia sacramenti, et loco, et verbis, et ritu qui *theleta* a beato Dionysio vocatur : oportet omnes cultui sacramenti appropinquantes, perfecte separari a contagione incontinentiæ : et ideo omnibus illis indicitur continentia perpetua.

Ad Ad aliud dicendum, quod matrimonium est medicina indirecta, potius excipiens morbum quam curans. Ministri autem Domini curati debent esse a concupiscentia : et ideo aliam veram et directam curam accipiunt, quæ est spiritualis gratia refrigerans æstum concupiscentiæ, et exercitium spiritualium quod abstrahit animum a cogitatu concupiscibilium.

Ad Ad aliud dicendum, quod differens ille gradus pro minimo suponit perfectum recessum ab immunditiis rationem sub carne deprimentibus : sed in exaltatione differunt sicut purgatores et illuminatores et perficientes, sicut dicit Dionysius. Quod enim ipse refert ad ordinem diaconi et sacerdotis et Episcopi, vocans diaconum purgatorem, eo quod ejicit immundos a loco sacro : et sacerdotem illuminatorem, propter doctrinam : et Episcopum perfectiorem, propter consummatam potestatem in confirmando et consecrando, hoc nos possumus referre ad subdiaconum et diaconum et sacerdotem, dicendo subdiaconum purgare per doctrinam Epistolarum, diaconum illuminare luce Evangelica, et sacerdotem perficere conferendo Eucharistiam.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS IV.

An habens uxorem, si uxore consentiente sit ordinatus, ipsa uxor teneatur intrare religionem?

Quarto, Quæritur de eo qui habens uxorem, uxore consentiente est ordinatus, utrum ipsa uxor religionem intrare teneatur?

Videtur autem, quod non : quia

1. In ea est consentire quantum vult : sed iste ordinatus non tenetur ad castitatem, nisi dum vivit ipse : ergo si illa consentit caste vivere dum vivit maritus, videtur quod hoc sufficiat ad hoc quod maritus ordinetur : ergo post mortem illius viri ipsa potest nubere alteri : ergo non tenetur intrare religionem.

2. Item, Si fornicatus esset vir, et dimissus propter fornicationem, ipsa non teneretur continere, nisi dum viveret vir : ergo videtur, quod hoc sufficiat viro ordinato, quod ipsa contineat dum ille vivit : ergo non tenetur intrare religionem.

3. Item, Ista mulier non tenetur ad castitatem ex hoc quod ille suscipit ordinem, nisi eo vinculo quo ipsa subjacet legi viri : sed sicut Apostolus dicit, I ad Corinth. VII, 39 : *Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit : quod si dormierit vir ejus, liberata est*, scilicet a lege. *Cui vult nubat, tantum in Domino*[1]. Ergo cum illa parte vitæ quæ vivit post mortem viri, non subjaceat viro, videtur quod in illa non obligatur ad castitatem ex hoc quod maritus recipit ordinem : ergo non tenetur intrare religionem.

Contra. IN CONTRARIUM est, quod

1. Votum castitatis viri per ordinem quodammodo solemnizatur : sed non possunt perpetuo vir et mulier separari, nisi per votum ex utraque parte solemnizatum : ergo mulier talis tenetur ad votum continentiæ perpetuæ solemnizatum, vel quasi solemnizatum.

2. Item, Quamdiu ista non perpetuam vovit continentiam, tamdiu timor est de castitate sua, quia votum hoc faceret, si de castitate non timeret : sed quamdiu talis est timor, non potest ille vovere continentiam : ergo nec potest ordinem suscipere cui est annexum : sed suscipit ordinem : ergo non timet amplius de castitate uxoris : ergo vovit continentiam perpetuam, quasi solemniter.

RESPONSIO. Dicendum, quod talis mulier tenetur ad castitatem dum vivit, hoc est, ad castitatem perpetuam : sed si juvenis est, de cujus lapsu timetur, tenetur intrare religionem : si autem non est talis, debet esse in loco honesto in castitate perpetua. Solutio

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in ea vovere vel non vovere est voluntatis : sed tamen eo modo quo dat licentiam viro, intelligitur etiam ipsa vovere. Votum autem viri solemnizatur et perpetuatur per ordinem : et ideo etiam ipsa perpetuat et solemnizare intelligitur votum suum. Et hoc ideo est, quia sunt æqualis vinculi : et ideo de simili etiam communi consensu oportet quod se invicem absolvant. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod non est simile : quia vir tunc amittit jus quod ipse habet in corpore mulieris propter peccatum suum : mulier autem est econtra retinens jus in corpore viri, et ideo remanet libera. Hic autem non amittit nisi per votum voluntarium consimile in utroque : et ideo necessarium est perpetuare votum suum. Ad 2.

AD ULTIMUM dicendum, quod mulier eo vinculo impedit, quo subjacet legi viri quoad debitum carnis : sed illud debitum non absolvitur quocumque voto, sed Ad 3.

[1] Cf. Ad Roman. VII, 2.

tantum voto perpetuo quod intelligitur solemnizari.

ARTICULUS V.

An ordinatus uxore reclamante tenetur reddere debitum non obstante ordine?

Quinto, Quæritur de eo qui ordinatus est uxore reclamante, utrum aliquod præjudicium sit factum uxori?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Ille omnimode habet ordinem : ordini autem est annexum votum castitatis solemne : ergo iste ad perpetuam tenetur castitatem : sed non potest teneri ad castitatem, nisi illa perdat debitum in corpore viri : ergo uxori factum est præjudicium in corporali debito mariti.

2. Item, Fortius præjudicat minus forti : sed fortius est solemne votum in ordine, quam matrimonium : ergo præjudicat illi : ergo dirimit contractum matrimonium : ergo mulieri fit præjudicium.

Sed contra IN CONTRARIUM est, quod

1. Vir quando ordinem accepit, in potestate sua carnem suam non habuit : ergo de ipsa nihil facere potuit per votum : ergo iste adhuc uxori reddendus est.

2. Adhuc, Si sine consensu uxoris in religione esset tonsoratus, ipse ei redderetur : ergo multo magis reddetur ei, quando tantum ordinem sacrum sine consensu uxoris accepit.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod talis est uxori reddendus, sed non habet potestatem petendi debitum, sed tantum reddendi. Et mortaliter peccavit hoc modo accipiendo ordinem : et etiam post mortem uxoris ad perpetuam etiam si supervixit, tenetur castitatem.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod votum nullum et stultum fuit : quia de alieno nullus vovere potest, et fuit alienum quoad id quod uxor habuit in corpore suo.

AD ALIUD dicendum, quod non esset votum, sed potius stulta quædam promissio de alieno. A

ARTICULUS VI.

An clerici Orientales reclamantibus uxoribus possint ordinari?

Sexto quæritur, Utrum clerici Orientales reclamantibus uxoribus possint ordinari?

Videtur, quod sic : quia

1. Non eis fit præjudicium, cum post ordinem possint reddere debitum et commanere sicut prius.

2. Item, Cum tria sint in conjugio, scilicet essentia conjugii, et actus debiti carnalis, et bonum, nullum horum impedit ordo Orientalium : ergo videtur, quod non possit impediri per uxoris contradictionem. ET PRIMA quidem patet per se.

3. Item, Contradicente uxore non impeditur vir a voto terræ sanctæ, ubi contingit eum pluribus annis abesse ab uxore : ergo multo minus inter Orientales, uxore contradicente, impeditur ab ordine ex quo ipsa numquam privatur debito suo.

4. Item, Reclamatio emendationis salvo jure uxoris nulla est si fiat ab uxore contra virum suam vitam emendantem : sed per ordinis susceptionem emendatur maritus, quia major gratia confertur ei : ergo videtur, quod reclamante uxore fieri possit, dummodo salvum sit jus matrimonii.

IN CONTRARIUM est. Sed

1. Quod dicit Apostolus, I ad Corinth. VII, 5 : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus.* Ergo si non sit

par utrobique consensus, nec ad tempus possunt se a debiti solutione absolvere : sed Orientalis tempore suæ vicis tenetur ad castitatem, quam non potest tenere, nisi uxore consentiente : ergo videtur, quod non potest in ordinem suscipiendum consentire, ad cujus susceptionem sequitur talis obligatio castitatis.

2. Item, Ordinati uxor secundum multos in Orientalibus post mortem ordinati tenetur ad perpetuam castitatem : ergo suæ libertatis fit ei præjudicium per ordinem susceptum a viro : ergo non potest suscipi ordo, nisi de uxoris voluntate.

[Solu]tio. Responsio. Hoc ultimo probatum videtur mihi esse conveniens, licet antiqui quidam dixerint contrarium.

1. Ad primum ergo dicendum videtur, quod licet in substantia debiti non fiat ei præjudicium, tamen in tempore quodam fit ei præjudicium, scilicet tempore vicis, et in statu futuræ libertatis fit ei præjudicium, sicut probant ultimæ objectiones.

2. Ad aliud dicendum, quod contrariatur quodammodo actui : quia in tempore privat eam, licet non simpliciter.

3. Ad aliud dicendum, quod hoc votum necessarium est pro liberatione terræ sanctæ : si tamen sciret probabiliter periculum uxoris futurum, credo quod melius faceret non peregrinando.

4. Ad aliud dicendum, quod non totum uxoris jus remanet salvum, sicut patuit ex prædictis.

ARTICULUS VII.

An uxores Orientalium consentientes ordinationi suorum maritorum teneantur continere post mortem eorum ?

Septimo quæritur, Utrum uxores Orientalium consentientes in ordinationem suorum maritorum, teneantur perpetuo continere post mortem virorum ?

Videtur, quod non : quia

1. Mulier post mortem a lege viri est soluta : ergo *cui vult nubat*, secundum Apostolum, I ad Corinth. vii, 39, *tantum in Domino*.

2. Item, Quæ esset causa, quod non posset nubere ? vir enim suus de cætero ex quo defunctus est, non contrahit bigamiam, nec ista mulier tenebatur ei nisi ratione matrimonii : ergo videtur, quod soluto matrimonio ipsa se jungere possit cui voluerit.

In contrarium est, quod ad paria vir et mulier in continentia et debito matrimonii judicantur : ergo quale est votum viri, tale necessario est etiam votum mulieris : sed votum viri est, ut post suam aliam ducere non possit : ergo a simili mulier post mortem viri alium virum ducere non potest. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod uxor post mortem sacerdotis (ut dicunt) alium virum ducere non potest : quando enim consensit in ordinem viri, consentit etiam vel consentire intelligitur consequens ordinem : et hoc est votum continentiæ perpetuæ, quod quidam dicunt causari ab Ecclesiæ institutione, quidam autem a vi voti, quod melius credo, quia intelligitur eo modo solemnizatum quo solemnizatum est votum viri, ut scilicet post mortem mariti numquam alium accipiat : sicut nec ille post mortem uxoris aliam ducere potest. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod soluta est a lege viri post mortem ejus, sed non a voto, quod intelligitur solemnizasse, quando consensit, quod vir susciperet ordinem. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod votum interpretatum ponitur pro causa : et sic patet solutio. Ad 2.

Tamen Hugo dicebat contrarium, scilicet quod licet ei ducere alium : sed dicta opinio est celebrior.

ARTICULUS VIII.

An verum sit, quod in aliquibus ordinibus potest contrahi matrimonium, nisi habitus religionis obsit ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A post initium : « *In aliis vero permittitur*, etc. »

Hoc enim quod dicit, « vel votum continentiæ fecerint, » non potest intelligi nisi de voto simplici : quia aliter disjuncta essent nulla : votum autem simplex non dirimit contractum : ergo videtur, quod in voto simplici permittitur fieri conjugium : ergo nulla est causa quam ponit in *Littera*.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod intelligitur de voto simplici, et hoc impedit contrahendum et sortiri prohibet conjugium : quia rem sortitur aliquis, quando primo acquiritur, non quando utitur re jam acquisita.

Et per hoc patet solutio objectionis.

ARTICULUS IX.

An aliquis talium tenetur ducere virginem ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, post initium : « *Uxorem ducere virginem*, etc. »

Videtur nihil esse : quia potest accipere virginem, vel non virginem, sicut sibi videtur.

Responsio. Loquitur ex hypothesi, si clericus sacerdos fieri intendit : quia si non virginem duceret, bigamia obstaret ne sacerdos efficeretur.

ARTICULUS X.

An aliquis talium potest ducere viduam aut repudiatam ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, paulo post : « *Non viduam vel repudiatam*, etc. »

In Novo enim Testamento nulla est repudiata : ergo pro nihilo videtur illud dicere.

Responsio. Dicendum, quod repudiata est dimissa qualitercumque, licet uxor non fuerit, quia bigamiam inducit quocumque modo ducitur corrupta.

B. *De interfectoribus suarum conjugum.*

His adjiciendum est de occisoribus suarum conjugum, de quibus Nicolaus Papa scribit Radulpho Bituricensi Archiepiscopo : Interfectores suarum conjugum sine judicio (cum non addis adulterarum vel aliquid hu-

jusmodi) quid aliud habendi sunt quam homicidæ ? ac per hoc ad pœnitentiam redigendi, quibus penitus denegatur conjugium [1]. Hic videtur Nicolaus permittere maritis pro adulterio aut alio hujusmodi uxores suas interficere : sed ecclesiastica disciplina spirituali gladio, non materiali criminosos ferire jubet. Unde idem Nicolaus : Inter hæc vestra sanctitas addere studuit, si cujus uxor adulterium perpetraverit, utrum marito ejus secundum mundanam legem interficere liceat ? Sed sancta Dei Ecclesia numquam mundanis constringitur legibus : gladium non habet nisi spiritualem. Item, Pius Papa : Quicunque propriam uxorem absque lege et sine causa interfecerit, aliamque duxerit, armis depositis publicam agat pœnitentiam : et si contumax exstiterit, anathematizetur usquequo consentiat [2].

ARTICULUS XI.

An crimen impedimentum sit, et quantæ virtutis ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *His adjiciendum est de occisoribus*, etc. »

Quæritur enim hic de impedimento criminis.

Et quæruntur quatuor.

Primum est, Quantæ virtutis sit istud impedimentum ?

Secundum, Quæ et quot sunt crimina matrimonium impedientia ?

Tertio, De tribus casibus, in quibus per crimen commissum dividitur matrimonium contractum.

Quartum, Utrum licet maritis uxores adulteras interficere, sicut *Littera* videtur dicere, vel non ?

Ad primum sic proceditur :

1. Nullum impedimentum adeo dignum est pœna sicut crimen : ergo nullum adeo efficaciter debet impedire matrimonium : ergo crimen debet impedire contrahendum, et dirimere contractum.

2. Item, Crimen directe contrarium est conjunctioni animæ cum Deo : cum ergo matrimonium sit hujusmodi conjunctionis signum, crimen frustrat signatum matrimonio : ergo aufert a matrimonio bonum sacramenti : sed sublato illo aufertur matrimonium, ut supra habitum est : ergo videtur, quod crimen impediat contrahendum, et dirimat contractum.

3. Item, In omnibus aliis sacramentis crimen impedit effectum : ergo et in isto : ergo videtur, quod dirimat contractum.

4. Item, Nullum est impedimentum quod adeo directe contrariatur matrimonio sicut crimen : sed alia quædam minus contrariantia dirimunt contractum : ergo et istud dirimet ipsum. Probatur autem prima : quia alia sunt frequenter sine peccato personæ quæ matrimonium contrahit : istud autem numquam. Secunda autem patet per se.

In contrarium est, quod Sed contra.

1. Matrimonium est medicina : sed

[1] Cf. 32, quæst. 2, cap. *Interfectores* (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. 33, quæst. 2, cap. *Quicumque propriam* (Nota edit. Lugd.)

quanto aliquis est infirmior, tanto paratior debet ei esse medicina : ergo cum crimen sit infirmitatis, quanto aliquis est criminosior, tanto minus impediri debet a matrimonio, ne per concupiscentiam ruat in præceps.

2. Item, Ponamus, quod istud superveniat matrimonio : constat, quod non impedit propter periculum : ergo nec etiam tunc debet impedire, cum idem periculum sit de incontinentia.

3. Item, Alia impedimenta impediunt frequenter quoad unam, et non quoad aliam, et in illis non tollitur medicina : sed istud impedit quoad omnia : ergo tollit medicinam : ergo nisi temperetur, desperabit æger : ergo ab Ecclesia temperandum est, ita quod licet impediat contrahendum, non tamen dirimat contractum.

Solutio. Quod concedendum est : quia nullum impedimentum criminis ita impedit contrahendum, quod etiam dirimat contractum præter adulterium in triplici casu, sicut partim supra dictum est, et iterum infra dicetur.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod ex ratione reatus maxime impedit, sed ob hoc non contrahit fortitudinem impediendi, sed potius ex hoc quod destruit essentialia matrimonio, sicut consensum, vel debiti redditionem, vel aliquid tale : nullum autem horum destruit crimen : et ideo non est adeo violenter impediens sicut alia.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod contrariatur conjunctioni ex eo quod destruit causam conjunctionis quæ est meritum, et non ex hoc quod destruat signum. Unde non est verum, quod id quod contrariatur signato, contrarietur signo, nisi per se et formaliter intelligatur, scilicet quod contrariatur signato, in quantum est signatum illius : hoc autem modo crimen crimen non contrariatur conjunctioni fidelis animæ cum Deo : unde non valet argumentum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod impedit effectum matrimonii qui est gratia : sed tamen non impedit matrimonii effectum, id est, quod matrimonium efficiatur : sicut etiam crimen in aliis sacramentis sacramentum non impedit, sed effectum sacramenti, qui est gratia.

Ad Ad aliud dicendum, quod hæc est falsa : quia nullum impedimentum ita contrariatur matrimonio sicut crimen, ut patet ex prædictis.

ARTICULUS XII.

Quot et quæ sunt crimina matrimonium impedientia ?

Secundo quæritur, Quæ et quot sint signa criminis matrimonium impedientia ?

Et consueverunt poni sex, scilicet interfectio propriæ conjugis, incestus, raptus sponsæ alterius, insidians juri vel debito uxoris, sicut ille qui proprium filium levat a fonte, ut per hoc uxoris suæ compater effectus, non teneatur ad debitum : occisio presbyteri, et pœnitentia solemnis.

1. Objicitur autem de primo : quia interficiens propriam conjugem, non peccat nisi in matrimonium quod fuit inter eum et conjugem suam : ergo non debet puniri nisi in illo matrimonio : ergo videtur, quod liceat ei contrahere aliud matrimonium, contra quod non peccavit.

2. Similiter etiam objicitur de *incestu* : in illo enim apparet æstuans concupiscentia : cum ergo medicina illius sit matrimonium, videtur quod ille maxime debeat per Ecclesiam ad matrimonium invitari : ergo non debet constitui ab Ecclesia, quod hoc crimen matrimonium impediat.

3. Eodem modo de tertio objicitur. Videtur enim, quod rapiens sponsam debet eam habere : quia inter eam et primum

non sunt nisi sponsalia, et inter eam et secundum intervenit carnale commercium : et per hoc solvuntur sponsalia, ut supra habitum est : ergo videtur, quod ex hoc ipso, quod rapit eam, efficiatur non sponsa alterius : ergo non impedit matrimonium ex hoc, quod rapuerit sponsam, sed eam potest habere uxorem.

4. Ulterius de quarto : quia ille nullo modo peccat contra omne matrimonium, sed tantum contra suam conjugem : sicut ergo peccans in contractu unius matrimonii, non propter hoc impeditur ab alio, ita nec iste impediri debet ab alio matrimonio contrahendo post mortem conjugis suæ.

5. De quinto autem videtur, quod sit penitus irrationabile : quia presbyter non est persona pertinens ad matrimonium : ergo occidens eum, nihil peccat contra matrimonium : ergo injuste punitur in matrimonio.

6. Sextum etiam nihil rationis habere vidatur : quia solemniter pœnitens est laudabilis : quia nec apertum vituperium eum retrahit a pœnitentia : sed nihil habet rationis, quod aliquis puniatur in eo in quo est laudabilis : ergo pro illa pœnitentia non debet pœnitens solemniter puniri : sed magna pœna est impediri a matrimonio : ergo solemniter pœnitens a matrimonio non debet impediri.

...æst. Ulterius quæritur, Cum hæresis et apostasia a fide et ipsa infidelitas, sint graviora crimina quam ista, quare non ponuntur inter impedientia matrimonium?

Videtur enim, quod debeant poni : quia enormia sunt, et contra fundamentum matrimonii peccant : ergo impedire debent matrimonium.

...lutio. Solutio. Dicendum, quod sex dicta ab antiquis sunt posita crimina impedientia matrimonium contrahendum ex interdicto Ecclesiæ, sed non dirimunt contractum, quinimo dixerunt, quod si juvenes sunt talia crimina committentes, Ecclesia debet cum eis dispensare etiam de matrimonio contrahendo, ne aliqua occasio ruinæ detur eis ex incendio concupiscentiæ.

Dicendum ergo ad primum, quod in pœna est hoc statutum : satis enim æquum est ut interficiens conjugem, conjugem de cætero non inveniat, licet non peccaverit nisi in unam : timetur enim, quod similis furor eum etiam debeat concitare in aliam, ut etiam interficiat illam. Unde hoc fit, non ideo quia peccaverit in secundum matrimonium, quia adhuc non est, sed in criminis detestationem, et propter timorem similis in matrimonio sequenti. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod licet incestus significet nimium æstum concupiscentiæ, tamen reddit etiam personam aliquo modo illegitimam ad matrimonium, in quantum non attendit vel timetur non debere attendere matrimonii honestatem, qui naturæ gradus non attendit : sed præcipue tamen Ecclesia attendit, ut magis vitentur ista crimina propter timorem pœnæ adjunctæ. Ad 2

Ad tertium dicendum, quod raptor sponsæ alterius dicitur, non quod sponsa remaneat si ille voluerit, sed quia ille rapuit eam quæ fuit sponsa : propter matrimonii enim inchoationem aliquam quæ fit in sponsalibus (ut supra habitum est) vult Ecclesia, quod hoc crimen quilibet detestetur, et ideo pœnam talem adjunxit. Ad 3.

Ad quartum dicendum, quod non est simile de contractu matrimonii : quia ibi fit damnum temporale tantum, sed hic fit damnum et insidiatio etiam spiritualium, sicut fidei, et hujusmodi : et ideo istud est detestabile. Ad 4.

Ad quintum dicendum, quod enormitas criminis exigit longam et asperrimam pœnitentiam : et ideo interdicitur ei matrimonium, ut nullo alio occupatus possit deflere peccata sua : tali enim consulendum est ut intret religionem : et hæc est ratio ecclesiasticæ institutionis. Ad 5.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod solemniter pœnitens non potest de cætero vacare deliciis : quia solemnis pœnitentia non fit nisi pro crimine quod totam commovit patriam vel urbem, ut supra in tractatu de *Pœnitentia* dictum est : et ideo non est congruum illi amplius vacare deliciis cum uxore : et ideo interdicitur ei matrimonium contrahendum.

Ad quæst. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod multis aliis criminibus posset Ecclesia adjungere hoc in pœnam, quod non contraherent si vellet : sed tamen in præhabitis fecit : quia magis contra matrimonium peccabant vel enormitate sua perpetuum luctum exigebant, sicut duo ultima. Et bene credo, quod hoc infideli et apostatæ esset consulendum : tamen quia talia peccata cum errore et ignorantia sunt mixta, licet enormia sint in se, facilius tamen apud Ecclesiam impetrant veniam : quia non tantum ex malitia, quantum ex ignorantia processerunt. Unde, I ad Timoth. I, 13 : *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* Act. III, 17 : *Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri.*

ARTICULUS XIII.

An in tribus casibus qui polluit aliquam per adulterium, post mortem uxoris eam non potest ducere in matrimonium ?

Tertio, Quæritur de tribus istis casibus in quibus ille qui polluit aliquam per adulterium, post mortem suæ conjugis eam non potest ducere in matrimonium : sicut enim supra patuit, illi sunt, si machinatus est cum effectu in mortem conjugis, si fidem dedit de contrahendo, si contraxit de facto.

1. Objicitur autem de primo : sit enim, quod ex ira vel ex inimicitia machinetur in mortem conjugis prioris, et non ad hoc quod contrahat cum adultera, videtur tunc non impedire : quia tales iræ non faciunt aliquod speciale periculum conjugi, eo quod etiam sine adulterio talia possunt accidere : ergo videtur, quod hoc sit generale.

2. Similiter ponamus, quod quando dedit fidem de contrahendo vel etiam contraxit, illa nescivit istum esse conjugatum, sed putavit solutum : tunc enim ignorantia excusat totum peccatum : ergo illa injuste puniretur, si post mortem alterius conjugis non liceret ei contrahere secum.

3. Item, Pono, quod non fuit verum matrimonium, sed tamen ante separationem per judicium Ecclesiæ fidem det vel contrahat cum alia : videtur enim, quod non impeditur : quia cum non sit impedimentum nisi ex matrimonio, et illud nullum sit, illud nullum faciet impedimentum : ergo fiet contractus secundus.

4. Item, Ulterius pono, quod det fidem de contrahendo vel contrahat, antequam eam polluat per adulterium, et postea polluat eam per adulterium. Videtur, quod hoc non impedit : quia jus non est nisi de eo qui duxit in matrimonium eam quam prius polluit per adulterium : sed iste non fecit : ergo hoc non impedit.

Responsio. Dicendum, quod in omnibus istis casibus præter ultimum habent instantiam illi casus tres qui inducti sunt.

Sed de ultimo dicendum, quod ex novo jure determinatum est, quod sive fidem ante adulterium daret, sive post, quod impedit contrahendum cum illa cui fidem dat, et dirimit contractum : quia similes invidiæ per utrumque fiunt matrimonio primo : et ideo similiter determinant de utroque.

In aliis autem tenendum est sicut probant objecta.

ARTICULUS XIV.

An liceat maritis uxores adulteras interficere?

Quarto quæritur, Utrum liceat maritis uxores adulteras interficere, sicut in *Littera* videtur dicere in decreto Nicolai Papæ?

Videtur, quod sic: quia

1. Lex præcipit adulteram lapidari [1]: quod autem lex divina præcipit, homo exsequi tenetur: cum ergo nullus sit adeo offensus ab adultera sicut maritus, ipse potest eam lapidare.

2. Item, Lex dicit: *Maleficos non patieris vivere* [2]: sed malefica maxime est adultera: ergo peccatum etiam est marito, si patitur eam vivere: ergo tenetur eam interficere.

3. Item, Legibus humanis ignoscitur marito, si uno vulnere confodit utrumque, et adulterum et adulteram: cum igitur leges humanæ exemplatæ sint a divinis, videtur quod secundum legem divinam idem fieri debeat: ergo si interficiat eam, debet ei ignosci.

In contrarium est quod dicitur, Ezechiel. xxxiii, 11: *Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat.* Ergo homo debet eam exspectare ad pœnitentiam, et non statim interficere. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod Ecclesiastico judicio nullus interficitur: si autem adulter per judicium civile fecerit eam interfici, ipse videat: bene enim puto, quod si lex humana in talibus servetur, non est peccatum. Solutio.

Ad primum ergo et secundum dicendum, quod lex timoris fuit lex vetus: et ideo crimina atrociter puniebat, et adulteros condemnabat et alios criminosos: sed lex nova lex amoris est: et ideo Dominus, Joan. viii, 3 et seq., adulteram liberabat. Ad 1 et 2.

Ad aliud patet solutio per dicta: quia si lex civilis servetur, peccatum, ut puto, nullum incurritur: sed tamen ex misericordia dissimulandum est, sicut ipse Dominus sua misericordia exaltat judicium, dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam. Ad 3.

[1] Deuter. xvii, et xix, 15.

[2] Exod. xxii, 18.

DISTINCTIO XXXVIII.

De impedimentis quæ omnino faciunt illegitimum ad contrahendum matrimonium cum omni, propter propriam obligationem.

A. *De voto.*

Nunc de voto inspiciamus. Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo et de his quæ Dei sunt, proprie fieri debet. Sunt tamen et vota stultorum, quæ frangenda sunt.

DIVISIO TEXTUS.

« *Nunc de voto inspiciamus*, etc. »

In hac diffinitione tria inquiruntur, scilicet primo de voto. Secundo, de quantitate reatus adulterii, ibi, D, « *Cum vir et mulier*, etc. » Tertio, quæritur de fœminis contrahentibus post longam exspectationem mariti, qui defunctus esse credebatur, ibi, E, « *Hic quæritur de illis fœminis*, etc. »

Circa primum duo determinat Magister, scilicet de voto, et differentiis votorum : et hoc secundum incipit, ibi, B, « *Sciendum, quod votum aliud commune*, etc. »

Incidunt autem circa primum sex inquirenda, scilicet primo quid sit votum?

Secundo, De quo sit votum?

Tertio, Quis possit vovere?

Quarto, An licitum votum reddere sit necessitatis?

Quinto, An votum sit magis obligatorium, quam juramentum, vel e converso?

Sexto, Quid sit illud ex quo votum habet vim suæ obligationis?

Ad primum assumantur diffinitiones quæcumque inveniuntur.

Continetur autem hæc in *Littera* : « Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo et de his quæ Dei sunt, proprie fieri debet. »

Hugo de sancto Victore in libro de *Sacramentis*, sic diffinit votum : « Votum est sponsio animi voluntaria [1]. »

Et quidam Jurisperiti sic : « Votum est alicujus boni cum deliberatione facta promissio. »

[1] Hugo de S. Victore, Lib. de Sacramentis, parte 12.

Antiqui autem Doctores Theologiæ sic : « Votum est conceptio boni propositi cum deliberatione firmata, qua quis ad aliquid faciendum vel non faciendum se Deo obligat. »

Alii autem sic : « Votum est promissio melioris boni ex deliberatione firmata. »

ARTICULUS I.

An diffinitiones voti sint bene assignatæ ?

Objicitur autem contra primam , sic :

1. Omnis testificatio coram quibusdam est, qui testes esse possunt : sed non omne votum sic est : ergo non omne votum testificatio est. Prima patet ex ratione testificationis, quæ nihil aliud est, quam invocatio testium ad veritatis assertionem. Secunda autem probatur per hoc, quod quoddam votum est privatum, quod fit tantum coram Deo.

2. Item, Testificatio aut est per signum, aut per testes. Per signum, sicut dicimus, quod verbum est testis cordis. Si per signum. Contra : Quoddam votum tantum fit in corde, quod numquam procedit ad signum aliquod. Si autem per testes : tunc non esset votum nisi quod per testes probari posset, quod iterum falsum est.

3. Item, Aliud est testificatio, et aliud est de quo fertur testimonium quandoque : ergo non est testificatio : ergo male diffinitur per testificationem.

4. Ulterius objicitur de hoc quod dicit, *Promissionis spontaneæ*. Hoc enim non videtur generaliter convenire voto : quia quidam Jurisperiti dividunt votum dicentes, quod votorum aliud est voluntatis, aliud necessitatis : ergo aliquod votum est exhibitionis necessariæ, potius quam promissionis spontaneæ : ergo male diffinitur.

5. Item, Promissio spontanea est votum : quia promissio spontanea est essentiale prædicatum voti : ergo videtur, quod in recto, non in obliquo debet poni in diffinitione.

6. Ulterius quæritur de hoc quod dicit, *Quæ Deo fieri debet*. Quia vota frequenter fiunt Sanctis : ergo videtur, quod non semper fiat Deo votum.

Ulterius objicitur contra secundam [2]. Quia

1. Omnis sponsio facta etiam homini est voluntaria, quia non coacta : ergo omnis talis sponsio est votum.

2. Item, Sponsalia sunt voluntariæ sponsiones nuptiarum : ergo sunt vota, quod derisio est dicere : ergo videtur, quod diffinitio sit mala.

Ulterius quæritur de tertia [3]. Quia

1. Aliquod est bonum naturæ : ergo promissio illius boni cum deliberatione firmata, est votum, quod est absurdum.

2. Item, Promissio quæ fit homini cum deliberatione firmata, si est alicujus boni, secundum hoc esset votum : et sic multa fierent vota inter socios et concives et amicos tota die, quod falsum est : ergo diffinitio nihil valet.

Ulterius quæritur de quarta [4].

1. Conceptio enim boni non processit adhuc in promissionem : cum igitur votum sit promissio, ut dicitur in *Littera*,

[1] Prima diffinitio voti est Magistri : « Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo et de his quæ Dei sunt, proprie fieri debet. »

[2] Secunda diffinitio est Hugonis : « Votum est sponsio animi voluntaria »

[3] Tertia quorumdam Jurisperitorum, sic : « Votum est alicujus boni cum deliberatione facta promissio. »

[4] Quarta antiquorum Doctorum, sic : « Votum est conceptio boni propositi cum deliberatione firmata, qua quis ad aliquid faciendum vel non faciendum se Deo obligat. »

videtur quod male et imperfecte diffinit per conceptionem.

2. Item, Conceptio natura et tempore est ante propositum : ergo non est conceptio boni propositi, sed potius propositum bonæ conceptionis : ergo iterum male per hunc modum diffinitur. PROBATUR autem prima per hoc, quod nihil proponitur, quod non sit corde ante conceptum : multa autem concipiuntur quæ non proponuntur fieri.

3. Item, Non omnis rei est deliberatio secundum Philosophum : sed potius deliberatio est propter consilium dum est in dubiis tantum : ergo et deliberatio est tantum in dubiis : sed votum frequenter est de his quæ certitudinaliter sunt bona : ergo non omne votum est firmatum deliberatione, sed potius circa suppositionem boni.

4. Item, Votum deliberatione non firmatur, sed potius promissione et publicatione et solemnizatione : ergo videtur, quod non bene dicit, *Deliberatione firmatum*.

ULTERIUS quæritur de ultima [1].

Videtur, quod votum non semper sit melioris boni, quia votum necessitatis non est melioris boni, sed communis : ergo non bene sic diffinitur.

Quæst. PRÆTEREA, Cum unius rei sit esse unum, et diffinitio declaret esse diffiniti, quæritur, Penes quid tot sumantur diffinitiones?

Solutio. Ad quæst. RESPONSIO. Dicendum ad hoc ultimum, quod *votum* dicitur dupliciter : communiter, et proprie. *Communiter* autem quælibet promissio facta Deo de his quæ ad religionem Christianam pertinent, *votum* dicitur, et sic votum est promissio facta in baptismo et in pœnitentia, et in aliis præceptis divinis sive quibus non est salus, et hoc votum vocatur præcipue a quibusdam Jurisperitis *votum necessitatis* : quia velit nolit homo, oportet eum servare illa si vult salvari.

Dicitur etiam *votum* de his facta promissio quæ supra præceptum sunt, quæ Deus non requirit a nobis, nisi nos sponte ad ea obligemus : et de illis dicit Augustinus, quod « vovere est voluntatis, et reddere necessitatis : » et sic dicitur *votum* proprie.

Dicatur ergo, quod prima diffinitio quæ ponitur in *Littera*, tangit genus et propriam materiam voti in communi, et cui est faciendum. Secunda autem non tangit nisi formam voti in genere voti communis. Tertia autem proprium efficiens et materiam : quia deliberatio efficit, et bonum est materia. Quarta vero tangit efficiens remotum et propinquum, et cui fit et ad quid, id est, finem, quia fit ad obligandum se Deo. Quinta autem et ultima est data de voto propriissime dicto : quia illud non est nisi de meliori bono : et tangit formam in genere per promissionem et effectivum quod est deliberatio spontanea : et ideo ista ultima melior est inter omnes.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod testificatio hæc est per signum a deliberatione procedens, quod est promissio quæ cordis est testis : et ideo potest fieri inter se et Deum : quia tunc promissio sua testis erit vel contra eum si transgressor voti fuerit, vel pro ipso si illud servet.

AD ALIUD dicendum, quod in corde etiam est promissio, quæ testis est inter se et Deum : et ideo patet solutio.

AD ALIUD dicendum, quod non diffinit hic Magister nisi votum proprie sumptum. Vel potest dici, quod præceptum divinum dupliciter potest attendi, scilicet in comparatione ad finem qui est salvatio, et sic est necessarium : vel absolute quoad observationem, et sic est voluntarium, quia voluntarie impletum :

[1] Quinta diffinitio voti est hæc : « Votum est promissio melioris boni ex deliberatione firmata. »

et ita non repugnat aliquid esse voluntarium et necessarium.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod votum proprie est confirmatæ voluntatis : et ideo promissio proprie loquendo est consequens votum, sicut testificans et confirmans ipsum : et ideo cadit oblique in diffinitione voti : quia tamen promissio materialiter accipitur pro re promissa, quia illa confirmate est volita : ideo materialiter dicitur aliquando votum in recto, sed tamen magis proprie prædicatur oblique de voto.

Ad 6. Ad ultimum dicendum, quod votum non fit Sanctis, nisi per hoc quod Deus relucet in eis quoad suffragia : et ideo omne votum refertur ad Deum.

diffin 2. Ad id quod quæritur ulterius de secunda diffinitione.

Ad 1. Ad primum dicendum, quod sponsio a Magistro Hugone accommode accipitur, ut sit de his quæ pertinent ad religionem.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod sponsalia sunt ad matrimonium ordinata, quod non tantum pertinet ad religionem, sed secundum quod est officium naturæ.

diffinit. 3. Ad 1 et 2. Ad id quod opponitur de tertia diffinitione, dicendum quod hæc est voti in communi : et intelligitur sponsio facta de his quæ pertinent ad religionem.

Et per hoc patet solutio ad utrumque objectorum illorum.

De diffinit. 4. Ad 1. Ad id quod objicitur de quarta, dicendum quod *conceptio* dicitur dupliciter. Uno modo quando aliquid quocumque modo cogitatur : et hæc improprie vocatur *conceptio*. Alio modo dicitur *conceptio* quando clauditur corde, et formatur ad actum et ad opus, sicut dicitur conceptus infans qui formatur. Et hoc modo conceptio ponitur in voti diffinitione. Et patet, quod hoc modo conceptio dicit aliquid perfecte volitum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod conceptio primo modo dicta præit natura et tempore propositum, sed secundo modo dicta subsequitur : quia nihil prædicto modo formatur, nisi quod ante propositum est ad volendum et agendum.

Ad aliud dicendum, quod licet materia voti certissime sit bona, tamen modus exsecutionis est dubius, et potestas voventis, et exitus voti : et quoad illa locum habet deliberatio, et est necessaria. Ad 3.

Ad ultimum dicendum, quod deliberatio firmat votum simplex, sed promissio et publicatio et solemnizatio firmat quoad aliud etiam votum quoddam. Ad 4.

Ad id quod opponitur de quinta, dicendum quod illa est magis propria inter omnes, et datur de voto propriissime dicto, quod semper est melioris boni quam sit aliquod bonum quod cadit sub præcepto. De diffin. 5.

ARTICULUS II.

An votum est eorum quæ sunt sub consilio ?

Secundo quæritur, De quo fit votum ?

Videtur autem, quod de omni bono :

1. Cum enim omne bonum actibile sit voluntarie factum, et votum sit sponsio spontanea, videtur quod sit de omni bono.

2. Item, Genes. xxviii, 20 et seq., votum vovit Jacob de his bonis quæ erant necessitatis, scilicet quod Deus esset sibi in Deum, et quod decimas hostias pacificas esset oblaturus : ergo videtur cum hoc sit necessitatis, quod votum sit de bono necessario salutem.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Dicit Augustinus, quod « vovere est voluntatis : » ergo votum cadit super bonum, quod Deus non requirit ab homine : hoc autem est bonum consilii : ergo votum est de bono consilii tantum.

2. Item, Votum poprie est melioris boni, ut habitum est : sed melius bonum est consilii : ergo votum est de bono consilii.

3. Item, Nos videmus, quod soli illi dicuntur super se habere vota, qui se obligant ad consilia, ut religiosi, peregrini, et hujusmodi : ergo videtur, quod votum sit de bono consilii tantum.

Quæst. Sed iterum ulterius videtur, quod sit etiam illiciti, sicut patuit in voto Jephte, qui vovit ut primum offerret Deo quod sibi revertenti de victoria domum occurreret, et obtulit propriam filiam [1] : ergo videtur, quod non sit tantum boni melioris de quo est consilium.

Si dicas, quod fuit stultum votum, et ideo non acceptum. Contra : Ad Hebr. xi, 32, Jepthe numeratur ab Apostolo in catalogo Sanctorum : sed hoc non fieret, nisi Deo votum suum et cætera quæ egit, placuissent : ergo votum illud non fuit stultum, nec impium.

2. Item, Videmus quosdam et præcipue fœminas vovere, quod non pectinent caput tali vel tali die profesto quando licet operari, vel quod non comedant hunc cibum, sicut anguillam, vel aliud simile : et de his neque consilium est, neque præceptum : ergo videtur, quod votum non semper est de bono de quo est consilium.

3. Item, Quidam vovent sibi periculosa, sicut jejunia biduana vel triduana, vel cum pane et aqua : et generatur eis periculum in tali vita vel ex infirmitate, vel ex paupertate : constat autem, quod de periculosis neque est consilium, neque præceptum : ergo videtur, quod non semper sit votum boni melioris de quo est consilium.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum, quod votum proprie dictum non est nisi de his quæ cadunt sub consilio : votum autem communiter acceptum est de his etiam quæ cadunt sub præcepto : et per hoc patet solutio ad primum.

[Ad 2.] Ad secundum dicendum, quod votum Jacob erat de bono consilii : cum enim dicit, *Erit mihi Dominus in Deum*, intelligitur per cultum specialem ad quem in communi non tenebantur alii, sicut est erectio altaris, præordinatio loci ad templi futuram ædificationem. Et cum dicit, *Decimas*, etc., hoc erat consiliabile : quia necdum erant ministri, quibus deberentur decimæ, nec etiam multi pauperes, eo quod habitatores tunc erant rari : et ideo cadebant sub consilio.

Quæ autem objiciuntur in contrarium, sunt concedenda.

[Ad quæst.] [Ad 1.] Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod sicut dicit auctoritas, Jepthe stultus fuit in vovendo, et impius in reddendo.

Ad objectionem autem dicendum, quod ratione victoriæ quam Dei auxilio habuit, ponitur in catalogo tam Sanctorum, quam eorum qui magna virtute fidei fecerunt, et non ratione ejus quod stulte vovit, et impie solvit : quia Isidorus de talibus dicit : « In malis promissis rescinde fidem, et in turpi voto muta decretum. »

[Ad 2.] Ad aliud dicendum, quod omnia talia vota potius sunt sortilegia quædam quam vota, et sunt reliquiæ vanitatis paganorum, qui ad imagines cœli vel dominos horarum vel dierum hæc vel hæc dicebant non esse facienda. Unde de talibus dixit Apostolus, ad Galat. iv, 10 : *Dies observatis, et menses, et tempora, et annos*. Et si etiam aliquis hæc fecerit in honore Dei et suorum sanctorum, tamen prohibenda sunt, nec pro votis habenda propter idololatriæ similitudinem : quia ut dicit Hieronymus super Oseam : « Non tantum idololatria fugienda est, sed etiam ejus similitudo. » Et dicitur, I ad Thessal. v, 22 : *Ab omni specie mala abstinete vos*.

[1] Cf. Judicum xi, 29 et seq.

d 3. Ad aliud dicendum, quod in periculum suæ sanitatis et vitæ nullus potest aliquid vovere : et ideo cum est periculum, fugiendum est votum potius, vel pro non voto habendum. Tutum est tamen, quod in talibus quæratur dispensatio superioris : sed si tarde habeatur illa, etiam sine dispensatione tempore periculi est frangendum. Videtur autem mihi, quod sufficiens causa periculi est paupertas vel infirmitas. Paupertas quidem, ut si vovit non comedere carnes, et cum mendicat, non dantur ei nisi carnes, vel ea quæ sunt cum carnibus, quæ si non comedat, inedia consumetur, Infirmitas autem, ut si vovit non comedere hoc vel illud, et postea debilitatur nisi comedat, tunc puto posse solvi votum.

Et sic patet solutio ad omnia quæsita.

ARTICULUS III.

Qui sunt qui possunt vovere?

Tertio quæritur, Quis possit vovere?

Videtur autem, quod quilibet : si enim impediatur, hoc non erit nisi ideo quia tenetur homini in contrario voti.

Sed contra :

1. Nullus ita tenetur homini sicut Deo : ergo votum Dei numquam est dimittendum propter obligationem hominis : ergo quilibet potest vovere.

2. Item, Inferior dominus non potest prohibere obsequium domini superioris : sed omnis homo respectu Dei est inferior : ergo obsequium Dei prohibere vel impedire non potest : ergo votum Dei quod est de divino obsequio, numquam est dimittendum propter hominem : ergo quilibet vovere potest.

3. Item, Carnali domino qui super aliquem habet potestatem, magis prodest spirituale obsequium exhibitum ab inferiori, quam carnale : ergo propter carnale non debet eum retrahere a spirituali : sed votum est spirituale : ergo non debet eum retrahere a voto propter carnale.

4. Item, Interest qualiter quilibet re sua utatur, ut dicit lex : constat autem, quod numquam melius uti potest, quam ad obsequium Dei : ergo videtur, quod dominus numquam melius servo uti potest, quam ut impleat votum : ergo voventem impedire non potest.

Ulterius quæritur, Utrum monachus vovere potest? Quæst. 1.

Videtur, quod sic : quia in multis habet propriam voluntatem : quod autem suæ voluntatis est in aliquo et arbiter, vovere potest : ergo monachus vovere potest. Probatur prima per dictum Bernardi in libro de *Dispensatione et præcepto*, ubi dicit : « Nihil exigat Prælatus eorum quæ non promisi. » Secunda autem constat ex hoc, quod nullus monachus omnia bona se servaturum promittit.

In contrarium est, quod promittit obedienter vivere usque ad mortem : ergo in nullo habet propriam voluntatem : ergo nihil potest vovere. Sed contra.

Ulterius quæritur de uxore. Quæst. 2.

Videtur enim, quod illa multa possit vovere : quia ipsa non est ancilla, et in multis ad paria judicatur cum viro : ergo vovere potest in multis sicut vir.

In contrarium hujus est, Sed contra.

1. Quod dicitur, Numer. xxx, 4 et seq., ubi nulla ejus vota approbantur, nisi quorum auctor est vir.

2. Ad idem facit dictum Augustini supra positum : « Manifestum est ita voluisse legem, feminam sub viro esse, etc. [1]. »

[1] Cf. Supra, Dist. XXXII, cap. A, circa medium. Cf. S. Augustinum, In quæst. Numerorum, Lib. IV, cap. 39.

Quæst. 3. Ulterius quæritur de filio et filiafamilias.

Videtur enim, quod nec illi vovere possunt : quia eadem lex prohibet : et quod lex prohibet, fieri non debet : ergo tales nec per se vovere possunt.

Sed contra. In contrarium est, quod videmus filiosfamilias ad religionem contra voluntatem parentum convolare, et rata esse vota eorum : ergo vovere possunt, ut videtur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod servus in hoc quod servus, et monachus in hoc quod monachus, et uxor in hoc quod uxor, et filius vel filiafamilias in hoc quod hujusmodi, nihil penitus sua auctoritate vovere possunt : sed superioribus suis confirmantibus vota eorum, vel cum sciunt ea et non contradicunt quando possunt, vim accipiunt habere vota talium personarum. Hujus autem hæc est causa, quia votum est sponsio voluntaria, et tales personæ voluntatem liberam in talibus non habent, et ideo vovere non possunt.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod licet omnis homo plus obligetur Deo quam homini, tamen Deus non requirit illud obsequium quod factum est in præjudicium juris hominis : et ideo vult Deus ut reddat homini suum, et in hoc maxime Deo obsequitur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod hoc verum est, quando sunt contraria obsequia inferioris et superioris : sed quando unum est obsequium utriusque, tunc sæpe retrahitur aliquis ab obsequio quod tantum est superioris per obsequium inferioris quod est de ordinatione superioris : et ita est hic in proposito.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod licet magis forte prodesset carnali domino spirituale quam corporale obsequium, tamen Deus non requirit hoc ab ipso, quod carnali careat pro spirituali, nisi libere hoc velit : et ideo potest eum retrahere si vult.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod illa lex non restringit aliquem ad meliorem usum rei suæ qui esse potest, sed tantum ad licitum : unde dummodo licite utatur, legifer non intromittit se utrum meliori usu utatur, sive minus bono. Et ita facit etiam Deus : quia vult, quod homo gaudeat bonis sibi concessis.

Ad id quod quæritur de monachis, mihi videtur (salvo majorum consilio) quod quamdiu manet in ordine suo, nihil speciale inducere per votum suum potest : quia præjudicium communitati fieret : quia si de abstinentia voveret, non esset qui sibi cibum extra horam pararet, et induceretur abusus seorsum comedendi, qui præcipue in claustris caveri debet, et multa alia inconvenientia. Ad q. 1.

Ad argumentum ergo dicendum, quod non retinuit voluntatem suam in aliquo quod derogaret vitæ communi, sed forte in orando præter communem cursum ordinis : et hoc modo potest aliquid facere speciale vel vovere.

Ad id quod de uxore quæritur, dicendum quod sub viri potestate est : et ideo forte nihil vovere potest, nisi in aliquibus orationibus, præter consensum viri : et bene credo, quod nec vir sine consensu uxoris, nisi in voto favorabili terræ sanctæ. Ad q. 2.

Ad ultimum dicendum, quod in claustro non debet recipi persona, nisi quæ secundum ætatem est sui juris : et talis non est filiusfamilas ætate, licet sub patris forte sit cura et regimine. Ad q. 3.

ARTICULUS IV.

An votum reddere sit necessitatis ?

Quarto quæritur, Utrum votum reddere sit necessitatis ?

Videtur, quod sic : quia

1. Hoc expresse dicit Augustinus.

Item, Proverb. xx, 25 : *Ruina est homini devotare sanctos, et post vota retractare.*

Item, Deuter. xxiii, 21 : *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus : et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

Item, Ibidem, ỳ. 23, ita : *Quod semel egressum est de labiis tuis, observabis, et facies sicut promisisti Domino Deo tuo, et propria voluntate, et oro tuo locutus es.*

Item, Super idem, Glossa : « Jure teneris, quia propria voluntate spopondisti : » sed quod aliquis tenetur, oportet reddere : ergo reddere est necessitatis.

Item, Psal. lxxv, 12 : *Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui,* etc. Ibi dicit Glossa : « Vota quædam sunt propria singulorum, ut castitas, virginitas, et hujusmodi. Ad hæc ergo vovenda nos invitat, non præcipit ut voveamus, sed ut vota reddamus : vovere enim voventi consulitur, sed post voti promissionem necessaria redditio exigitur. » Ex hoc accipitur, quod reddere est necessitatis.

Item, Alia Glossa ibidem : « Si vovetis, reddite : alioquin de voto rei tenentur et damnationem habent, quia primam fidem irritam fecerunt. » Ex hoc accipitur idem quod prius. Item, Psal. lxv, 13 et 14 : *Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea.*

2. Item, Promissione firmata deliberatione quæ fit homini obligatur aliquis ad reddendum : ergo multo magis obligatur promissione facta Deo : ergo tenetur vovens ad reddendum.

Sed contra. In contrarium est, quod

1. Impossibile est reddere quandoque, sicut cum aliqua vovit virginitatem et corrumpitur : ergo impossibile est reddere : sed nullus tenetur ad impossibile : ergo videtur, quod non tenemur semper vota reddere.

2. Item, Una causa assignatur ab antiquis, quod Deus non obligatur promisso, quia non obligatur ex necessario, sed ex sua libera voluntate : ergo a simili cum in votis obligemur ex nostra libera voluntate, videtur quod non tenemur ad redditionem necessario.

3. Item, Apud homines impium putatur si aliquis ex amicitia promittat alii, et ipse postea angariat eum ad necessario solvendum totum : ergo multo magis hoc est apud Deum, qui totus est ipsa benignitas : ergo videtur, quod Deus non arctat ad necessario solvendum sibi votum, quod ex libera voluntate promissum sibi est.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod necessitas est duplex, scilicet inevitabilitatis sive coactionis absolutæ, et necessitatis conditionis. Prima est necessitas, sicut grave necesse est descendere. Secunda autem, sicut infirmus necesse habet sumere medicinam si a morbo vult liberari : et hoc modo necessitatis necessarium est vota reddere, quia aliter causa damnationis animæ incurritur, id est, mortale peccatum.

Et ideo concedatur prima pars auctoritatum et rationum.

Ad id autem quod primo objicitur in contrarium, dicendum quod id quod amissum est in quantitate promissi per corruptionem, debet restitui in quantitate doloris in pœnitentia : quia bene redditur, quod redditur per æquivalens secundum reputationem Dei, licet non sit æquivalens secundum valorem rei : ita enim est æquivalens dolor pœnitentiæ ad omne id quod amittitur per peccatum : et ideo per pœnitentiam omne peccatum indulgetur. Ad object. 1.

Ad aliud dicendum, quod non est simile de Deo et hominibus : quia Deus nec debet homini, nec potest debere : sed homo totum quod est, et potest, et facit, Deo debet, licet Deus hoc totum non requirat ab homine : et ideo quia tamen debet ipse ad necessario solven- Ad object. 2.

dum ex promissione Deo facta obligatur, nisi fiat recompensatio quæ tunc reputatur voti solutio, sicut infra in voti recompensatione determinatur.

Ad object. 3. Ad ultimum dicendum, quod non est simile, sicut jam patuit : quia homo nihil debet homini ex commisso, sed se totum debet Deo : et ideo, si de hoc quod tamen debet de condigno, se obligat per votum, Deus hoc exigit ab ipso, et reus erit, si non solverit.

ARTICULUS V.

An votum sit magis obligatorium quam juramentum ?

Quinto quæritur, Utrum votum sit magis obligatorium quam juramentum, vel e converso ?

Videtur autem, quod sit magis obligatorium : quia

1. Si aliquis solemni voto voverit se intraturum religionem, ipse arctatur ad intrandum, nec per matrimonium, nec per alium modum potest absolvi, nisi impleat : sed si jurasset, ipse multis casibus absolveretur, et pœnitentia injungeretur de perjurio : ergo votum est majoris obligationis, quam juramentum.

2. Item, Si duo vincula conjunguntur uni quæ in oppositum stringant, et unum frangatur ab ipso, alterum autem non, sed frangit ipsum : constat illud fortius esse quod frangit, quam quod frangitur ab ipso : sed sic se habet votum solemne et juramentum castitatis ad matrimonium, quod juramentum frangitur, et votum frangit ipsum : ergo votum est majoris obligationis, quam juramentum.

Si forte dicas, quod hoc verum est de solemni, sed non de privato. Contra : Communiter dicitur, quod solemne et privatum sunt æqualis obligationis quoad Deum : ergo constat propositum de utroque voto.

3. Item, Votum proprie ligat ad excellentius bonum : sed juramentum tantum confirmatio est veritaris in dicto, et quandoque ad nihil ligat, sed de præterito confirmat veritatem : ergo ligare est juramentum accidentale, et voto substantiale : sed cui ligare est substantiale, illud fortius ligat, quam id cui est accidentale : ergo votum est fortioris obligationis, quam juramentum.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Fortius ligat, quod ligat ex veritate divina, quam id quod ligat ex veritate humana : juramentum autem ligat ex veritate divina, et votum ex humana : ergo juramentum fortius ligat quam votum. Prima constat per se. Secunda autem probatur per hoc quod dicit Apostolus, ad Hebr. vi, 16 : *Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis, ad confirmationem, est juramentum.* Constat autem, quod non per majorem sui vovent.

2. Item, Simplex promissio et contestatio se habent sicut minus et magis ligans : sed votum est simplex unius hominis promissio, juramentum autem sicut contestatio : ergo juramentum plus ligat quam votum.

Responsio. Dicendum, quod juramentum adhibitum sponsioni et votum dupliciter possunt considerari, scilicet quantum ad id ex quo ligant, et quantum ad naturam et modum ipsius vinculi. Si primo modo : tunc non est dubium : quin juramentum plus liget quam votum : quia ligat ex contestatione veritatis divinæ. Si secundo modo : tunc votum plus ligat quam juramentum : et hoc ideo est, quia vinculum habet fortitudinem ex bono ad quod ligat, et ex firma deliberatione voventis sive ligantis se, et votum semper est ex deliberatione, et majus bonum quod non semper est juramentum : si tamen quandoque etiam juramentum addatur voto, illud præ omnibus est obligatorium.

Patet ergo solutio ad primam partem objectionum, præter ultimam.

Ad 3. Et illam ego concedo : quia illa procedit ex natura vinculi quod juramento est accidentale : et ideo non in omni est juramento, sed tantum in illo quod est de aliquo faciendo in futurum.

Ad object. Similiter patet solutio ad duo inducta in contrarium : quia illa procedunt quantum ad id ex quo ligat juramentum : et hoc plane majus est, quam id ex quo ligat votum.

ARTICULUS VI.

Unde votum habeat vim suæ obligationis ?

Sexto quæritur, Quid sit illud ex quo votum vim habet suæ obligationis ?

Videtur enim illud debilissimum esse : quia in promittente non sunt nisi tria, scilicet propositum faciendi, deliberatio, et promissio. Aut igitur ab uno istorum vim trahit votum, aut a duobus simul, aut ab omnibus tribus. Si ab uno : constat, quod hoc debilissimum est : quia propositum hominis est contingens, ut dicit Philosophus, et a causa contingenti numquam fit effectus necessarius : ergo numquam votum fit inviolabile a proposito hominis solo.

Idem sequitur si dicatur causari a deliberatione sola : quia, sicut dicitur in libro Sapientiæ, IX, 14 : *Cogitationes mortalium* sunt *timidæ, et incertæ providentiæ nostræ*. Constat autem, quod omnes nostræ deliberationes fundantur supra nostras cogitationes. Ergo omnes deliberationes nostræ sunt incertæ : ergo nihil certum causatur ab eis : ergo nec immobilitas voti.

Si autem dicatur, quod a promissione. Contra : Promissio nostra prima causatur ab aliquo incerto, quia a proposito et deliberatione : ergo et ipsa est incerta.

Item, Promissio facta homini, est incerta in tantum, quod etiam quærit homo ab homine majorem confirmationem per pignus, vel fidejussores, vel juramentum : ergo et ipsa non est sufficiens ad votum faciendum.

Si autem dicatur, quod a duobus vel omnibus tribus vim habet. Contra : Si omnia tria contingentia cum sint, conjunguntur, nihil generatur inviolabile : ergo nec generant inviolabile votum : ergo videtur, quod nulla sit voti firmitas.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Omne quod est in effectu, necesse est reduci ad aliquid quod est in causa : sed immobilitas et necessitas redditionis est in voto : ergo necesse est quod aliquam causam habeat, quæ causet istam necessitatem.

2. Item, Ubi Apostolus loquitur de immobilitate promissionis divinæ, ibi reducit firmitatem nostræ consolationis ad immobilitatem dicti et juramenti divini, sic dicens, ad Hebr. VI, 17 et 18 : *Abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus.* Ergo a simili si firmitas redditionis sequitur votum, necesse est illud reduci in aliquam firmitatem quæ sit in causa voti.

Quod videtur mihi necessario concedendum. Unde dicendum, quod est in causa voti quæ est deliberatio : quia firmatur deliberatione, ut supra dictum est. et in diffinitionibus voti duo attenduntur, scilicet ipsa rectitudo deliberationis in se, et relatio ejus ad exemplar quod imitatur. Et in se quidem non habet firmitatem, sed relata ad exemplar quod est rectitudo prima, qua rectum omne quod promittitur deliberare tenetur, et præcipue quod promittitur Deo, Solutio.

cui etiam sine promissione numquam possumus respondere unum pro mille. Sic, inquam, relata firmissima est : quia justitia hæc immortalis est et manet in sæculum sæculi.

Ad id ergo quod primo objicitur, dicendum quod super omnia illa tria fundatur relata ad exemplar rectitudinis primæ, a qua contrahunt illam firmitatem. Et per hoc patet solutio ad omnia.

B. *De votorum differentiis.*

Sciendum vero, quod votorum aliud est commune, aliud singulare. Commune, ut illud quod in baptismo omnes faciunt, cum spondent renuntiare diabolo, et pompis ejus : singulare, ut cum aliquis sponte promittit servare virginitatem, vel continentiam, vel aliquid hujusmodi. Item, Singulare votum, aliud est privatum, aliud solemne. Privatum est in abscondito factum : solemne vero in conspectu Ecclesiæ factum. Item, Privatum votum si violetur, peccatum est mortale : solemne vero violare, peccatum et scandalum est. Qui privatum faciunt votum continentiæ, matrimonium contrahere non debent : quia contrahendo mortaliter peccant : si tamen contraxerint, non separentur : quia probari non potest quod occulte factum est. Qui vero solemniter vovent, nullatenus conjugium inire queunt : quibus non solum nubere, sed et velle damnabile est. Unde Augustinus : In conjugali vinculo si pudicitia servatur, damnatio non timetur : sed in viduali continentia, et virginali excellentia virtus muneris amplioris expetitur : qua expetita, et electa, et voto oblata jam non solum capescere nuptias : sed etiamsi non nubatur, nubere velle damnabile est[1]. Augustinus[2] : Voventibus enim virginitatem vel viduitatem, non solum nubere, sed etiam velle damnabile est. Quod Apostolus ostendit Timotheo scribens : *Adolescentiores viduas devita*[3] : cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, id est, cum post votum continentiæ in deliciis egerint vitam, non dico nubunt, sed nubere volunt in Christo, quasi tunc non sit peccatum : sed quod sit ostendit, subdens : *Habentes damnationem* : et quare subdit, *quia primam fidem irritam fecerunt*, etsi non nubendo, tamen volendo : ut voluntatem quæ a proposito cecidit, appareat esse damnatam, sive sequantur

[1] S. Augustinus, Ad Julianum de sancta viduitate ; et allegatur, 27, quæst. 1, cap. *Nuptiarum bonum* (Nota edit. Lugd.)

[2] Alias Hieronymus : et habetur. Dist. 27, cap. *voventibus* (Nota edit. Lugd.)

[3] I ad Timoth. v, 11 et 12.

nuptiæ, sive non. Damnatur enim propositi fraus : damnantur tales, quia continentiæ fidem primam irritam fecerunt, id est, votum vel in voto violato fidem quam in baptismo professæ sunt. Si autem pro voluntate nubendi damnantur, constat si eam effectui mancipaverint, revocandum id esse in irritum, easque arcendas redire ad propositum. Unde Gregorius : Viduas a proposito recedentes viduitatis, super quibus nos consuluisti, credo te nosse a sancto Paulo, nisi convertantur, olim esse damnatas : quas et nos apostolica auctoritate damnandas, et a communione fidelium atque a liminibus Ecclesiæ arcendas fore censemus, usquequo obediant Episcopis suis, et ad bonum quod cœperunt, invite aut voluntarie revertantur[1].

ARTICULUS VII.

An votum dicatur de voto secundum unam rationem ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Sciendum vero, quod votorum aliud est commune*, etc. »

Et quæruntur hic quatuor.

Primum est, Utrum secundum unam rationem *votum* dicatur de voto communi et proprio ?

Secundum, Utrum transgressio voti communis faciat speciale peccatum, vel peccati deformitatem, sicut facit transgressio voti singularis ?

Tertio quæritur, Quare dicatur commune et singulare ?

Quartum, Utrum commune recipiat dispensationem et commutationem, sicut quandoque facit singulare ?

Ad primum sic objicitur :

1. Quæcumque dividunt unum commune, illa sunt unius rationis in nomine illius communis : votum autem commune et singulare dividunt unum votum in communi : ergo sunt unius rationis in nomine voti : ergo votum est unius rationis prout dicitur de communi et de proprio sive singulari.

2. Item, Utrumque est sponsio votiva animi de his quæ pertinent ad religionem : et hæc fuit supra diffinitio voti in communi : ergo una ratione votum prædicatur de utroque.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Quandocumque aliqua in una ratione participant genus, unum non magis proprie recipit prædicationem illius generis, quam aliud : sed votum singulare magis proprie recipit prædicationem voti : ergo non univoce dicitur de voto communi et singulari. Prima patet per se. Secunda probatur ex hoc, quod commune votum non est de voluntariis, sed de necessariis : votum autem dicitur a voluntate.

2. Item, De voti ratione est, quod a deliberatione voventis confirmetur : sed votum commune non est deliberatione voventis confirmatum, sed auctoritate præcepti : ergo votum non plena ratione prædicatur de communi, sed de speciali : ergo commune et singulare non sunt univoca in ratione voti.

Ulterius autem quæritur de voto stultorum, de quo ante fecit mentionem in Quæst.

[1] S. Gregorius, Ad Bonifacium ; et habetur, 27, quæst. 1, cap. *Viduas a proposito* (Nota edit. Lugd.)

Littera: illud enim omnino videtur æquivoce dici votum cum his duobus : unde actus voti qui est obligare ad faciendum, non est in illo.

Sed contra. In contrarium autem hujus est, quod votum etiam stultorum est deliberata promissio, sicut et singulare votum : ergo videtur, quod una ratione cum singulari voto recipiat prædicationem.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod secundum prius et posterius dicitur votum de communi et de singulari : et est divisio analogi et non pure univoci.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod divisio dicitur dupliciter : quædam enim dividunt commune per differentias, quæ sunt in illo communi potestate : et de illis non est prima propositio. Quædam autem non dividunt ipsum proprie, sed dicunt diversos modos ipsius : et talia sunt analoga in nomine divisi : et talis divisio est hic.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod sponsio non est uno modo in necessariis et voluntariis : et ideo ratio illa etiam secundum diversos modos convenit voto communi et singulari.

Ad object. Duæ autem rationes quæ sunt in contrarium, sunt simpliciter concedendæ.

Ad quæst. Ad id autem quod ulterius quæritur de voto stultorum, dicendum quod illud minus habet inter tria de ratione voti : tamen per posterius et non omnino æquivoce accipit prædicationem voti.

Ad object. Ad objectum dicendum, quod non obligat, ideo quia non vere votum est : sed tamen mutatur votum ex parte voventis.

ARTICULUS VIII.

An transgressio voti communis faciat speciale peccatum?

Secundo quæritur, Utrum transgressio voti communis faciat speciale peccatum?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Omnis corruptio boni speciale est peccatum : sed votum commune est bonum : ergo corruptio ipsius est speciale peccatum : sed transgressio est corruptio ipsius : ergo est speciale peccatum.

2. Item, Sicut dicit Apostolus, ad Roman. VII, 7 et seq., et Glossa ibidem, per legem scriptam peccatum factum est transgressio : ergo a simili per votum appositum mandato, peccatum fit prævaricatio voti : ergo corruptio voti specialem facit deformitatem.

3. Item, Speciale votum si corrumpatur, apostasia reputatur et est : ergo et votum commune corruptum generat apostasiam : sed apostasia unum est de maximis peccatis : ergo voti communis corruptio est speciale peccatum.

4. Item, Detestabilius est transgredi hoc ad quod tenentur omnes, quam id ad quod tenentur pauci : sed ad commune tenentur omnes, ut dicitur in *Littera*, ad singulare autem pauci qui se sponte obligaverunt : ergo detestabilius est transgredi votum commune, quam proprium : sed transgressio singularis specialis facit deformitatem : ergo et transgressio voti communis, et multo amplius.

Sed contra. In contrarium est : quia secundum hoc omnis homo quolibet peccato peccaret dupliciter vel tripliciter : quia contra bonum moris peccat ipso actu deformi, et contra præceptum divinum per inobedientiam legis prohibentis peccatum, et contra votum et apostasiam : ergo pro quolibet peccato esset triplex injungenda pœnitentia, quod falsum est.

Solutio. Ad 1. Responsio. Hoc ultimum est concedendum, et dicendum quod non sunt in peccato tria, sed unum in triplici deformitate : et hoc peccatum vocavit Præpositivus unum peccatum triplex, vel unum duplex si duplicem habuit deformitatem : unde non est injungenda pœnitentia nisi pro uno, et monendus, quod subdatur præcepto, et recordetur voti : et nulla

alia pœnitentia specialis est injungenda.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod quando voti transgressio separata est a præcepti transgressione, et ab eo quod est per se peccatum, tunc tenet illa objectio : sicut est in singulari voto de sine proprio vivere : habere enim proprium non est peccatum nec contra legem Dei : et ideo si devoveatur, erit proprietas peccatum, quod non est nisi contra votum : et tunc apostasia voti est speciale peccatum. Sed non est sic in voto communi, quod semper adjunctum est bono per se et præcepto : et ideo apostasia nullum facit peccatum speciale, licet aliquam rationem deformitatis afferat in actu peccati quæ sine ipsa non esset.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod illud nihil probat, nisi quod faciat aliquam deformitatem specialem in actu : et hoc concedendum est. Sed non quælibet specialis deformitas facit speciale peccatum : quia corruptio cujuslibet circumstantiæ facit specialem deformitatem, non tamen speciale peccatum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod non est simile : quia votum speciale est circa actum separatum ab actu qui cadit sub præcepto, sed non votum commune, ut patet ex prædictis.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod detestabilitas peccati ex duobus attenditur, scilicet ex vinculo obligante ad aliquid faciendum, vel ex statu obligati. Et si primo modo attenditur detestabilitas peccati, detestabilius est transgredi commune, quam singulare : quia tria sunt ligantia ad illud, scilicet per se bonum, præceptum, et votum. Si autem secundo modo attenditur : tunc detestabilius est transgredi singulare, quia quanto altior status, tanto turpior casus.

ARTICULUS IX.

Quare aliquod votum dicatur commune, *et aliquod* singulare ?

Tertio quæritur, Quare dicatur commune et singulare ?

1. Videtur enim, quod nihil sit dicere votum commune : aut enim dicitur commune communitate ejus quod vovetur, aut communitate voventis. Si communitate ejus quod vovetur. Contra : Illud commune est, quod singulari voto vovetur, sicut illud quod vovetur communi : ergo videtur, quod hæc non sit ratio nominum istorum. Si autem dicitur commune communitate voventis : adhuc non videtur esse ratio, quia communiter fiunt singularia vota, sicut et communia.

2. Item, Videtur quod melius diceretur votum universale, quam commune, quia omnes tenentur ad votum illud : ergo universale deberet dici.

3. Item, Votum est volitum, id est, ad voluntatem electum : sed ad voluntatem electum non recipit communitatem aliquam, sed potius singularitatem : ergo contra rationem voti est, quod aliquod votum dicatur *commune.*

Responsio. Dicendum, quod votum commune dicit communitatem obligationis : quia communiter omnes obligat id circa quod est votum, hoc enim est id circa quod est fides et decalogus, quia hoc jubemur confiteri in baptismo. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod communitate ejus circa quod est votum, dicitur votum commune. Ad 1.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod falsum est in illo sensu communis, qui dictus est, si est commune quod pluribus convenit : et ideo est ibi locus sophisticus æquivocationis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non ita bene dicitur universale : quia licet debito sit universale, quia omnes differunt : tamen non est universale observantia, sed commune : et ideo melius dicitur commune, in quo salvatur et debitum et observantia.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod in voto communi duo considerantur, scilicet obligatio, et impletio. Et obligatio quidem non cadit sub voluntate, sed potius sub necessitate : sed impletio est voluntaria, quia aliter non esset laudabilis. Et quoad hoc dicitur *votum* : unde falsum est, quod hoc votum dicatur voluntarie electum : hic enim modus interpretationis non competit voto, nisi quando propriissime sumitur.

ARTICULUS X.

An votum commune recipiat dispensationem ?

Quarto quæritur, Utrum votum commune recipiat dispensationem ?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Sicut dicit Hugo in libro I *Sacramentorum* : « Qui bonum quodcumque vovit, sed postea illud aut implere non potuerit, aut pro majori parte implere noluerit, poterit secundum licentiam illorum quibus dispensatio in eum credita est, votum ejus aut relaxari, aut mutari, ita ut in ejus arbitrio non constet vel hoc dimittere quod faciendum vovit, vel aliud pro eo facere, etiamsi majus est quod non vovit [1]. » Cum igitur generaliter loquitur hic Hugo, videtur quod de omni voto intelligitur. Ergo omne votum recipit dispensationem : ergo et commune.

2. Item, Videmus etiam quandoque esse dispensatum circa id ad quod omnes tenentur, scilicet quod una sit unius, et de hoc fuit dispensatum : ergo cum modo non sit minoris potestatis Ecclesia quam tunc, videtur quod etiam possit circa vota communia dispensare.

3. Item, Etiam de forma baptismi fuit facta ad tempus commutatio, sicut supra in tractatu de *baptismo* habitum est : quæ tamen est ab institutione divina : ergo institutio divina etiam in aliis non præjudicat, quin possit commutatio et dispensatio fieri : constat autem omnem potestatem esse in Ecclesia quæ umquam fuit : ergo hodie quodcumque votum potest dispensari vel mutari etiam commune.

4. Item, Vicarius regis qui plenæ est potestatis in parte sui regni, totum potest in illa parte regni quod potest rex : sed constat vicarium regis cœlestis in terris in plena potestate esse summum pontificem : ergo ipse potest quod Christus : sed Christus dispensavit in terris cum Israelitis rapientibus aliena, et cum Osea accipiente solutam, ut dicit Bernardus, et cum Abraham cui etiam imperabat immolare filium : ergo videtur, quod vicarius idem possit : ergo in voto communi cadit dispensatio et commutatio.

5. Item, I Machab. II, 39 et seq., Mathathias dispensavit de fractione sabbati, ne simul et lex et cultores perirent : et dixerunt, quod omni homini moverent prælium qui pugnarent contra eos : et hoc tamen est de prima tabula : ergo et modo potest dispensari de his quæ continentur in præceptis divinis primæ tabulæ : quia constat summum pontificem esse majoris potestatis, quam Mathathias umquam fuit.

6. Item, Contra Apostolum potest dispensare, ut omnes dicunt : constat autem totam Ecclesiam supponere, quod illud est antecedens fidem nostram, quod recipiatur authenticum quod scri-

[1] Hugo de S. Victore, Lib. I de Sacramentis, parte 12.

bunt Apostoli : ergo ipse dispensat de antecedentibus fidem : hæc autem trahunt robur ab auctoritate divina quæ hæc promulgavit per Apostolos : ergo potest dispensare contra hoc quod instituit Deus.

contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod

1. Par in parem non habet potestatem : ergo multo minus inferior in superiorem : sed Papa est inferior Deo : ergo non potest dispensare vel commutare in his quæ instituit Deus.

2. Item, Si hoc diceretur, sequeretur quod posset commutare totam religionem Christianam, quod est inconveniens : ergo non habet potestatem dispensandi in talibus.

3. Item, Rex non habuit potestatem reducendi populum in Ægyptum [1] : sed istud esset reducere populum in Ægyptum : ergo rex noster Papa non habet de hoc potestatem.

4. Item, II ad Corinth. XIII, 10 : *Secundum potestatem quam Dominus dedit mihi in ædificationem, et non in destructionem.* Ergo nec Apostolicus habet potestatem in destructionem : sed ista potestas ordinaretur ad destructionem : ergo Papa non habet de hoc potestatem.

lutio. RESPONSIO. Dicendum, quod nullo modo habet potestatem de hoc, quod dispenset in voto communi, sicut ultimo est probatum.

d 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod Hugo loquitur de voto singulari sive proprio, quod proprie *votum* vocatur.

d 2. AD ALIUD dicendum, quod unam esse unius non est de his ad quæ tenentur omnes secundum quemcumque statum, sicut nec quod filia patrem non accipiat, nec frater sororem : et ideo in talibus dispensatio divina locum habuit, et homo cujuscumque auctoritatis, qui a Deo specialiter inspiratus non esset, etiam in illis potestatem dispensandi non habuisset.

AD ALIUD dicendum, quod de forma baptismi non fuit dispensatum : quia in nomine Christi intelligitur Trinitas : et si dispensatum fuisset, ostensum est supra, quod oportuit ibi esse specialem divinæ voluntatis ostensionem : et hoc non negatur cum Deus possit facere quod vult : ipse enim potest tollere et mutare baptismum, si vellet : sed hoc non potest homo facere quantæcumque auctoritatis. Ad 3.

AD ALIUD dicendum, quod vicarius non potest totum quod rex : quia rex potest mutare jura regni, quod non potest vicarius. Unde illud fundatur super falsum. Ad 4.

Si autem dicas, quod etiam potest hoc si rex ei daret de hoc potestatem, dicendum quod tunc non est simile : quia rex cœlestis nulli hominum de hoc dedit potestatem, quod mutet jura ab eo posita circa fidem et mores. Unde dicit Urbanus Papa sic : « Sunt quidam dicentes Romano Pontifici semper licuisse novas condere leges : quod et nos non solum non negamus, sed etiam valde affirmamus. Sciendum vero summopere est, quod inde novas leges condere potest, unde Evangelistæ et Prophetæ aliquid nequaquam dixerunt. Ubi vero aperte Dominus vel ejus Apostoli et eos sequentes sancti Patres, finaliter aliquid diffinierunt, ibi non novam legem Romanus Pontifex dare potest, sed potius quod prædicatum est, usque ad animam et sanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt Apostoli et Prophetæ destruere (quod absit) niteretur, non sententiam dare, sed magis errare convinceretur. Sed hoc procul sit ab eis qui semper Domini Ecclesiam contra luporum insidias optime custodierunt. » Hucusque verba Urbani, et ponuntur in decreto 25, quæst. 1 : et ex his confirmatur ista determinatio.

AD ALIUD dicendum, quod determinatio diei septimi non fuit moralis, sed judi- Ad 5.

[1] Cf. Deuter. XVII, 16.

cialis vel cerimonialis, licet ipsa sanctificatio moralis fuit : et hoc qualiter sit, expeditum est in tertio *Sententiarum*, de *præceptis*, in notulis illis [1]. Et ideo illud non facit ad propositum : quia etiam Papa potest modum mutare vel etiam dispensare de feriando in die dominica, si habeat causam utilitatis vel necessitatis.

Ad 6. Ad ultimum dicendum, quod contra Apostolum ubi ut homo loquebatur, dispensare potest : quia ibi dictum Apostoli est dictum hominis vel consilium : sed ubi dixit recitando in fide et moribus verbum Dei, ipse non potest dispensare : quia sic dispensando contra Apostolum, dispensaret contra Deum, et hoc est absurdum, quod dicatur homo id posse quantæcumque auctoritatis.

ARTICULUS XI.

An divisio voti singularis in privatum et solemne sit bona ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post initium : « *Item singulare votum, aliud est privatum, aliud solemne*, etc. »

Et quæruntur hic quatuor.

Primum est de ista divisione, qualis sit, et utrum sit sufficiens ?

Secundum de voto privato, Utrum sit æqualis obligationis cum voto solemni, sicut communiter dicitur ?

Tertium, De modis solemnizandi votum.

Quartum, Utrum votum solemne sit in uno vel in multis votis ?

Ad primum sic objicitur :

1. Privatum et solemne non differunt per voti substantiam, sed per accidens : ergo est divisio subjecti in accidentia.

2. Item, Substantialia non mutantur a se invicem : quia sicut dicitur in ultimo capite libri *Meteororum* : « Sciant opifices alchimiæ species mutari non posse : » sed unum istorum votorum mutatur in alterum : ergo non differunt per substantiam, sed per accidens, ut videtur : ergo videtur, quod hæc divisio sit subjecti in accidentia.

3. Item, Publicum est ad alterius notitiam procedens, et hoc dicitur solemne in *Littera* : sed esse aliquid in notitia alterius accidit ei : ergo esse solemne accidit voto : ergo ut prius.

In contrarium hujus est, quod

1. Quorum actus substantiales sunt differentes, ipsa per substantiam differunt : sed actus istorum votorum, scilicet voti privati et solemnis differunt per substantiam : ergo ipsa vota differunt substantialiter. Major scribitur a Damasceno qui dicit, quod « substantiæ differunt propriis operationibus. » Secunda autem extrahitur de *Littera*, ubi dicit, quod « votum solemne dirimit matrimonium contractum, et privatum non facit hoc. »

2. Item, In omnibus potentis ubi una potentia potest hoc quod antecedens et plus, est differentia secundum speciem, sicut vegetabile, et sensibile, et rationale, et intellectuale, quorum unumquodque est in alio sicut trigonum in tetragono : ergo similiter erit in votis : ergo solemne potest hoc quod privatum et plus : ergo differunt specie et substantia.

3. Item, In ordinibus video, quod sic est, quod sequens potest quidquid præcedens potest et plus, et secundum hoc differunt specie : ergo similiter erit in votis : ergo substantialiter differunt votum privatum et solemne.

Ulterius quæritur de sufficientia illius divisionis.

Videtur enim esse insufficiens : quia

[1] Cf. III Sententiarum. Dist. XXVII.

1. Inter solemne et privatum est publicum : quod probari quidem potest per testes, sed non est secundum professionem regulæ et habitus approbati : ergo videtur, quod tria debent esse vota.

2. Item, In *Littera* dicit, quod « privatum est quod probari non potest, et quod non facit scandalum : » sed publicum facit scandalum et potest probari : ergo non est privatum. Similiter non est solemne : quia solemne non solemnizatur per testes, sed per habitum et professionem : ergo videtur, quod tria sint vota : ergo divisio est insufficiens.

[I]n contra. IN CONTRARIUM est, quod omnes Jurisperiti dicunt, quod omne votum dicitur privatum quod non est solemne.

[S]olutio. RESPONSIO. Dicendum, quod solemnitas additur supra votum confirmans obligationem voti. Privatio autem nihil addit supra ipsum, quod sit faciens obligationem fortiorem : et idcirco differunt votum solemne et privatum sicut habens obligationem simpliciter, et confirmatam obligationem. Unde solemnizatio est aliquo modo dicta faciens speciem quamdam voti sub hoc communi quod est votum : sed privatum non facit speciem, quia non addit aliquid hujusmodi. Unde divisio non est generis in species proprie, sed est sicut divisio totius potestativi in partes, sicut probatum est in objiciendo.

Ad 1. AD ID ergo quod primo objicitur, dicendum quod solemne addit formam addentem super obligationem in genere : et ideo est substantialis species voti, et et non accidens.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod est transitus privati in solemne, sicut transitus potentiæ ad actum et privationem, et non sicut mutatio per accidens. Et habitum est, quod privatum non dicit proprie speciem nisi secundum modum : quia nihil addit generi quod sit confirmatio vel determinatio obligationis.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod non propter hoc dicitur forma substantialis, quia procedit ad alterius notitiam, sed potius quia est specificans et confortans obligationem, quæ est genus et natura generalis voti.

Ad quæst. AD ID quod ulterius quæritur, puto esse concedendum, quod necessario sunt tria vota : primum potentiale ad secundum, et secundum et primum potentiale ad tertium : et in illo completur voti obligatio. Sed in *Littera* loquitur Magister quantum ad determinationem juris : quia idem jus quoad impedimentum matrimonii est in privato et publico : et ideo unum dicuntur et reputantur.

ARTICULUS XII.

An votum privatum æqualis sit obligationis cum solemni ?

Secundo quæritur, Utrum privatum æqualis sit obligationis cum solemni ?

Videtur, quod sic : quia

1. Publicum votum obligat ex eodem ex quo privatum, scilicet ex promissione facta cum deliberatione : sed quæ ex eodem obligant, æqualiter obligant : ergo privatum et solemne sunt æqualis obligationis.

Si forte dicatur, quod ipsa publicatio sive solemnitas faciat ad obligationem. CONTRA : Publicatio et solemnitas sunt tantum in comparatione ad proximum : ergo nec augent nec minuunt obligationem, quæ est ad Deum secundum se : sed votum omne obligat ex promissione quæ est ad Deum : ergo votum omne, scilicet privatum et publicum et solemne, æqualis sunt obligationis apud Deum.

2. Item, I Regum, XVI, 7 : *Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Ea autem quæ sunt in corde, æqualia sunt in privato, publico, et solemni : ergo ea quæ sunt coram Deo, sunt æqualia : ergo sunt obligationis æqualis.

3. Item, Vinculi obligantis in voto fortitudo est ex quantitate boni quod vovetur. Sit ergo hoc æquale in voto privato, et solemni : ergo videtur, quod tunc æqualis sit obligatio in utroque voto.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod

1. Votum solemne impedit et dirimit matrimonium, privatum autem non nisi impedit : ergo non sunt æqualis obligationis.

2. Item, In *Littera* dicitur, quod transgressor voti solemnis peccat, et scandalum facit : sed transgressor voti privati non scandalizat, sed peccat tantum : ergo non sunt æqualis transgressionis : ergo nec æqualis obligationis.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod simpliciter est inæqualis obligatio in votis his : est enim maxima in solemni, et in publico medio modo, et in privato minima. Quod autem quædam jura dicunt, quod unum non minus obligat quam alterum, quidam glossant, id est, non minori tempore, vel non minus in genere, licet minus in specie. Sed melius est ut dicatur, quod quædam sunt in voto, ex quibus obligat ut substantialibus obligationis : et quædam sunt in eo, ex quibus obligat ut protestantibus et probantibus obligationem. Et quæ quidem primo modo sunt in voto, æqualia sunt in privato et publico, et solemni : et sic intelliguntur jura, quæ dicunt, quod ista vota non minoris sunt obligationis. Sed quoad alia sunt obligationis inæqualis : et hæc etiam operantur ad obligationem, licet non adeo substantialiter ut prima.

Ad object. 1. AD ID ergo quod objicitur, dicendum quod direptio matrimonii causatur ex eo, quod est in voto secundo modo, et non primo modo.

Ad object. 2. AD ALIUD dicendum, quod scandalum est in duplici voto secundum ea quæ ordinantur ad notitiam proximi, et non secundum ea quæ sunt substantialia promissioni.

Et sic plane patet solutio ad omnia quæsita circa hunc articulum.

ARTICULUS XIII.

Quis sit modus solemnizandi votum?

Tertio, Quæritur de modo solemnizandi votum?

Videtur enim, quod multis modis solemnizetur :

1. Unumquodque enim tot modis solemnizatur, quot modis ei solemnitas adhibetur : multis autem modis adhibetur solemnitas ad votum : ergo multis modis solemnizatur. PROBATUR autem prima per diffinitionem solemnitatis. SECUNDA autem probatur ex hoc, quod auctoritas personæ in cujus manu deponitur votum, est de solemnitate, et susceptio habitus, et professio certæ regulæ, et sic de aliis multis quæ fieri possunt.

2. Item, In *Littera* habetur, quod privatum non dirimit contractum : quia probari non potest quod occulte factum est : ergo per contrarium quidquid valet ad voti publicationem, valet ad solemnitatem : sed multa sunt talia : ergo multa sunt quæ votum solemnizant.

3. Item, In omnibus aliis sacramentis illa dicuntur esse de solemnitate sacramenti, quæ ipsum decorant, et non sunt de substantia : ergo in voto videtur, quod omnis decor voti sit de voti solemnitate, et non de substantia, sicut invitatio multorum in die voti, et confessio voti coram multis, et sic de aliis.

SI FORTE dicatur, quod secundum Jurisperitos non solemnizatur votum, nisi uno modo, vel tribus, secundum diversas opiniones : quæratur de illo dicto : quia quod Jurisperiti præter rationem dicunt, non est tenendum, quia est potius injuria quam jus, cum omne jus rationi innitatur, quæ prima regula juris est. Dicunt ergo quidam, quod non solemnizatur Quæst.

votum per habitus susceptionem, nec per ingressum religionis, nec per hoc quod fit in manus authenticæ personæ, sed per solam professionem ad certam regulam, sive hanc faciat cum sumit habitum, sive ante habitus susceptionem, sive etiam post.

Videtur autem hoc nihil esse : quia

1. Constat ab initio votum fuisse solemne : professio autem certæ regulæ non fuit ab initio, quia ante regulas Basilii, Benedicti, Augustini, non inveniuntur regulæ certæ : ergo votum non semper solemnizatur per certæ regulæ professionem.

2. Item, Accidit voto, quod sit ad regulam certam : nihil autem perficitur per hoc quod sibi accidit : ergo nec votum per certæ regulæ professionem : solemnitas autem perficit ipsum, ut prius habitum est : ergo solemnitas non fit per certæ regulæ professionem.

3. Item, Sit quod aliquis voveat continuam continentiam in ingressu religionis, constat enim quod hoc liberum est ei, ille secundum hoc numquam posset votum suum solemnizare, quod videtur inconveniens, cum solemnitas sit de confirmantibus votum.

Quæst. 2. ULTERIUS quæritur de alia opinione, quæ dicit, quod tria sunt votum solemnizantia, scilicet manus personæ authenticæ in qua deponitur, susceptio habitus, et regulæ certæ professio : ista divisa solemnizant votum, aut conjuncta.

Si divisa : tunc

1. Quicumque voveret in manus alicujus abbatis, et postea contraheret, matrimonium dirimeretur : et hoc non est verum.

2. Item, Quicumque habitum susciperet, illius esset solemnizatum votum : et hoc iterum falsum est, quia in tempore probationis potest deposito habitu contrahere, vel si contraheret de facto, dirimeretur : et hoc totum falsum est.

Si conjuncta. CONTRA : Id solum quod procedit de libera voluntate voventis solemnizat votum : sed non est hoc authentica persona, neque habitus : ergo nihil faciunt ad votum solemne.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod, ut communiter dicitur, nihil facit votum solemne, nisi ipsa professio ad certam regulam, in qua approbatus ab Ecclesia continetur modus vivendi. Et hujus causa est, quia sola illa facit impossibilem regressum ad vitam sæcularem.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod solemnitas quæ ab Ecclesia est approbata et faciens votum fortius, est sola professio. Alia autem non faciunt solemnitatem, nisi solemnitas æquivoce accipiatur, scilicet ad festivitatem coram hominibus.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod est publicatio et probatio duplex. Quædam enim est ex substantialibus voto, et confirmantibus ipsum sive perficientibus : quædam autem ex accidentalibus. Et primo modo non probatur nisi solemne : quia illud probatur ex professione confirmante et perficiente ipsum. Secundo autem modo probatur per accidentalia, id est, quia in notitiam aliquorum processit, quæ tamen notitia non facit ipsum votum majoris confirmationis et perfectionis.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod non est simile de sacramentis, et voto : quia sacramenta habent virtutem a divina operatione quæ fit in ipsis, sicut sæpius supra probatum est : et ideo facta hominum solemnia sunt accidentalia sacramentis. Sed votum trahit robur ab auctoritate hominis : et ideo solemnitas addita quæ dicit modum expressæ voluntatis approbatum ab Ecclesia, est substantialis ipsi voto et perficit ipsum.

Ad quæst. 1. AD ID quod objicitur de opinione Jurisperitorum, dicendum quod illa judicanda videtur vera, quæ dicit quod uno modo solemnizatur.

Ad 1. Ad objectum contra, dicendum quod ab initio fuerunt modi jure approbari a synagoga vel Ecclesia, sicut modus juris Nazaræorum, qui votum vovebant per-

petuum, et Rechabitarum : et hujusmodi illi modi erant loco regulæ certæ.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non accidit voto per accidens, sed potius accidit ad ipsum, sicut perfectio confirmans et corroborans votum, ut prius dictum est.

Si autem quæritur, Quomodo Ecclesia potest statuere illum modum solemnitatis?

Dicendum, quod sollicitudo omnium Ecclesiarum et personarum incumbit summo Pontifici, et omnis potestas ordinandi in Ecclesia illa quæ excludunt hæreses et schismata et scandala : et ideo statuit modos vivendi certos, quia si quilibet posset facere conventicula, tunc cum quilibet nitatur defendere facta sua et verba, ut dicit Philosophus, generarentur schismata et hæreses. Si autem quodlibet votum solemne reputaretur, essent voto solemni obligatæ personæ inter sæculares degentes, et a prava et perversa natione corrumperentur, et scandalum oriretur, et pejus damnum induceretur in communi ex tali professione, quam posset aliqua sanctitas personalis prodesse : et ideo rationabile est hoc statutum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod sine professione non reputatur votum solemne propter causas dictas : et hæc argumentatio nihil habet inconveniens.

Ad quæst. 2. Ad id quod objicitur contra aliam opinionem, puto plane esse concedendum.

ARTICULUS XIV.

Utrum votum solemne fiat uno modo vel pluribus?

Quarto quæritur, Utrum votum solemne fiat uno modo, vel pluribus?

Videtur autem, quod pluribus modis : quia quodlibet bonum melius præcepto, cadit sub voto, et quodlibet potest solemnizari : ergo votum solemne in pluribus potest fieri.

Item, Professio non fit de uno, sed de pluribus, scilicet de obedientia, de castitate, de paupertate, de sine carnibus vivere, et hujusmodi : ergo votum illud solemnizatur pluribus modis.

In contrarium hujus est, quod matrimonium dirimit : hoc autem ratione nullius facit, nisi ratione voti castitatis : ergo videtur, quod solum votum castitatis solemnizatur. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod omne votum perpetuum solemnizari potest primo modo supra dicto : temporale autem votum non potest solemnizari, quia professio vult esse perpetua, et per solam professionem solemnizatur : tamen potest major confirmatio adhiberi, sed numquam accidit perpetuitas, quamdiu manet temporale. Solutio.

Ad id autem quod in contrarium objicitur, dicendum quod iste effectus non est voti solemnis in genere, sed in specie, scilicet voti castitatis solemnizati. Ad object.

ARTICULUS XV.

An votum privatum continentiæ impediat matrimonium? et, An sic contrahentes possunt reddere debitum?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post initium : « *Qui privatum faciunt votum continentiæ*, etc. »

Videtur enim falsum : quia si stat matrimonium, tunc oportet quod rumpatur vinculum voti : sed hoc non rumpitur : ergo non stat matrimonium. Probatio minoris. Vincula Ecclesiæ non ligantur nisi ratione quantitatis boni quod est in eis : sed majus est bonum in voto, quam in matrimonio : ergo plus ligat : ergo si alterum habet frangi a reliquo, matrimo-

nium frangetur a voto potius, quam e converso.

Si forte dicas, quod matrimonium est majus bonum. CONTRA : Hoc est hæresis Joviniani, ut dicit Augustinus quod matrimonium virginitati et viduitati æquare voluit : ergo multo magis est hæreticus, qui vult anteponere : sed qui dicit matrimonium esse majus bonum, anteponit : ergo est condemnatus hæreticus, qui ita dicit.

Quæst. 1. ULTERIUS quæritur de sic contrahente, Utrum postea potest reddere debitum?

Videtur autem, quod non : quia

1. Qui nihil de se sibi retinuit, nulli in se aliquid dare potuit : sed iste per votum nihil sibi de se retinuit : ergo nulli aliquid in se dare potuit : ergo nulli aliquid tenetur reddere.

2. Item, Constat, quod iste totum se dedit Deo per votum : quæratur ergo, Per quid absolvitur ab illo? Videtur, quod per nihil : ergo adhuc tenetur.

Si dicatur, quod per matrimonium. CONTRA : Ipse per actum matrimonii in carnali copula mortaliter peccavit : sed ex peccato non debet reportare commodum : ergo ex hoc non debet absolvi a voto : ergo adhuc tenetur non reddere.

Quæst. 2. ITEM ulterius quæritur, Si potest exigere?

Videtur autem, quod non : quia

1. Quantum est in se devovit carnalem copulam : ergo non potest eam exigere postea.

2. Item, Exigere est velle coitum : et hoc directe est contra votum : ergo cum illo stare non potest : ergo non potest exigere.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod votum ita repugnat dationi qua alii dat jus in corpore suo, sicut exigenti debitum : sed primum stat et tenetur ei reddere cui jus in corpore suo dedit : ergo videtur, quod etiam exigere potest.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum ad primum, quod votum privatum minoris obligationis est, quam solemne, ut prius satis rationabiliter est probatum. Et bene concedo, quod matrimonium minus vinculum est secundum se, quam votum, et ideo impedit contrahendum : sed matrimonium cum solemnitate ab Ecclesia institutum efficitur potentius, quam votum : et ideo non dirimit contractum illud quod est votum privatum. Licet enim bonum melius sit castitas, tamen minus bonum in genere, quando fit commune Ecclesiæ, præjudicat meliori bono privato : est autem hujusmodi bonum Ecclesiæ justitia quæ in facie est pro matrimonio coram Ecclesia, et cautela aliarum personarum viventium et ædificatio, quod teneatur promissum.

AD ID quod ulterius quæritur, dicendum quod sic contrahens reddere tenetur. Ad quæst. 1.

Ad 1. Ad objectum contra, dicendum quod persona quælibet dupliciter consideratur, scilicet in se, et prout est commune membrum Ecclesiæ. Prout in se consideratur, ipsa de se potest facere quidquid vult, quod non cedit in præjudicium sui in quantum est membrum Ecclesiæ : quia hoc cederet in præjudicium communitatis. Unde dicendum, quod illa fecit de se quod voluit, in quantum in se consideratur, sed non in quantum est membrum Ecclesiæ : sic enim adhuc cadit ordinatio Ecclesiæ super eam, et sic jure institutionis pro communi utilitate factæ dat se alteri, licet peccet mortaliter hoc faciendo : sæpe enim hoc contingit, quod contrahendo quis peccat mortaliter, et tamen stat contractus : et hoc ideo quia vitium nullum est in ipso contractu, sed potius in ipso contrahente, qui se ad oppositum obligavit.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod absolvitur per jus quod alii est acquisitum virtute ecclesiasticæ institutionis, et contra hoc non procedit objectio, quia bene conceditur, quod per coitum non absolvitur.

Ad quæst. 2. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod exigere non potest : quia in omnibus quæ respiciunt personam in se, obligatur ex voto, et tale est exigere : sed non obligatur in his quæ respiciunt eam ut est Ecclesiæ membrum : et sic patet qualiter votum non ita repugnat uni sicut alii.

ARTICULUS XVI.

An omne votum recipiat dispensationem?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, circa medium : « *Non solum capescere nuptias*, etc. »

Ratione enim hujus quæruntur hic tria.

Primo, Utrum omne votum recipiat dispensationem, vel non?

Secundo, A quo possit dispensari?

Tertio, Cum quo debeat dispensari?

Ad primum objicitur sic :

1. Dicit Augustinus, quod « vovere est voluntatis, sed reddere est necessitatis : » sed quod est necessitatis, non accipit dispensationem : ergo videtur, quod nullum votum recipiat dispensationem.

2. Item, Causa assignatur, quare præcepta decalogi non recipiunt dispensationem, quia ipse Dominus præcepit ea, et inferior in superioris præcepto non habet potestatem dispensandi : ergo a simili cum Dominus præcepit, Deuter. XXIII, 21, quod quæcumque quis voverit, reddat, videtur quod nullus potest dispensare in eo quod quis vovit.

3. Item, Communiter dicitur, quod votum, præceptum, et juramentum, non differunt in solutione, sed in modo obligandi tantum : ergo cum præceptum dispensari non possit, videtur quod nec votum potest dispensari.

In contrarium hujus est, quod dicit Magister Hugo, qui dicit : « Quodcumque quis vovit, potest dispensari, vel mutari, dummodo in ejus potestate vel voluntate non sit qualiter dispensetur vel mutetur, » et auctoritas supra est inducta : ergo videtur, quod omne votum recipiat dispensationem. Sed c.

Ulterius hic quæritur de voto continentiæ, Utrum ipsum possit dispensari? Quæst.

Videtur autem, quod non : quia

1. *Omnis ponderatio non est digna continentis animæ*[1] : sed omnis dispensatio id quod votum est rependit in æque utili vel magis dispensando : ergo votum continentiæ dispensari non potest.

2. Item, Luc. x, 42 : *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Hæc autem est pars continentium, qui non cogitant quæ sunt mundi, sed tantum quæ Dei sunt, et quomodo placeant Deo, et sint sancti corpore et spiritu[2]. Ergo videtur, quod in nihil melius et utilius possit commutari : ergo nec dispensari.

In contrarium hujus est, quod Sed c.

1. Matrimonium etiam quandoque fuit in præcepto, cum dictum est : *Crescite, et multiplicamini*[3]. Ergo tunc non licuit continere. Constat autem, quod nullo modo præcepisset Deus, nisi matrimonium utilius fuisset tunc temporis, quam continentia. Ergo in simili et pro simili causa adhuc reciperet votum dispensationem.

2. Item, Sit quod per matrimonium multi possint converti ad Christum et Ecclesiæ potestatem : cum ergo bonum commune Ecclesiæ, multo melius sit quam personale, videtur quod tunc cum illa persona per cujus copulationem tot bona fieri possent, liceat dispensare.

Responsio. Dicendum, quod in votis duo sunt, scilicet votum temporale, et perpetuum. Votum autem temporale sic- Solut.

[1] Eccli. XXVI, 20.
[2] Cf. I ad Corinth. VII, 34.
[3] Genes. I, 28 ; VIII, 17 et IX, 1.

ut peregrinatio, vel jejunium, vel aliud hujusmodi, et hoc de levi in aliquid utilius potest commutari. Votum autem perpetuum dupliciter potest commutari : aut enim commutatur in contrarium actum redditioni voti, aut in non contrarium, qui tamen est præter illum quo votum redditur.

Dicendum ergo videtur, quod illud votum quod non potest mutari, nisi in actum contrarium redditioni voti, non potest dispensari : quia hoc est venire directe contra votum, et frangere votum : et hoc nulli unquam licuit, neque licebit : et tale est votum solemne de continentia quod numquam mutari potest : et hæc est causa dicti Ecclesiastici, XXVI, 20 : *Omnis ponderatio non est digna continentis animæ.* Votum autem cujus mutatio non adducit voti fractionem, sed tantum mutationem, potest dispensari, sicut dicit Magister Hugo : sicut quod religiosus habeat proprium, quia non habet nomine suo, sed nomine Ecclesiæ vel capituli : et hoc non est contra votum, quia etiam prius talem in ordine suo poterat habere potestatem : similiter quod accipiat curam pastoralem, qui monachus est, quia in cura pastorali etiam est custodia unius a qua dicitur *monachus*. Nec approbo solutionem illam Jurisperitorum, qui dicunt, quod non potest dispensari, quod religiosus possit habere proprium : sed potius dispensatur ut non sit religiosus, et tunc licet ei habere proprium. Quia non sunt nisi verba : qui enim potest quod est majus, potest et id quod est minus : sed magis est religiosum fieri non religiosum, quam religiosum habere proprium : ergo si Papa potest primum, potest et secundum. Unde licet sit ibi sophisma compositionis et divisionis in solutione tali, mihi tamen videtur potius contrarium dicendum, quod religionem frangere non licet, sed mutare in id quod est præter illud, et non contrarium, ut dictum est.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod reddere salvatur in æquivalenti simpliciter, vel secundum tempus. Dico autem *æquivalens* dupliciter, scilicet in genere boni, vel in recompensatione. Æquivalens in genere boni voto, quando mutatur in aliud bonum æque bonum, sicut si jejunium mutetur in eleemosynam. Æquivalens autem in recompensatione voto, sicut personale majus bonum, mutatur in commune minus, quod sua communitate recompensat personale bonum, sicut contemplatio unius mutatur in actionem communitati servientem, cum tamen status contemplationis melior sit, quam status actionis. Æquivalens autem secundum tempus, sicut quando votum majus in genere, mutatur in id quod utilius est secundum illud tempus Ecclesiæ, licet in se sit minus, sicut votum terræ sanctæ mutatur in votum alterius crucis.

AD ALIUD dicendum, quod non est simile, quia præcepta decalogi sunt de jure naturali : et ideo illa etiam a Deo, sicut dicit Augustinus, non possunt mutari : quia Deus faciendo contra hoc quod fecit ipse rectum, faceret contra suam propriam rectitudinem : sed votum non facit rectum nisi voluntas : voluntas autem est causa variabilis, et effectus ejus etiam aliquo modo magis est variabilis, quam exemplum et imago justitiæ divinæ. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod secundum quid illa tria sunt similia in redditione, quia scilicet obligant ad reddendum : sed in modo reddendi non sunt æqualia, quia quædam illorum in æquivalenti cum auctoritate superioris reddi possunt, quædam autem non, ut dictum est. Ad 3.

AD ID quod ulterius quæritur de voto continentiæ, dicendum quod non recipit dispensationem ratione supra dicta : quia dispensatio ejus cederet in voti fractionem, non commutationem. Ad quæst.

Ad objectum contra, dicendum quod matrimonium fuit in præcepto divino, et in tali casu adhuc posset licentia dari nubendi : quia in tali casu esset votum Ad object.

irrationabile promissum : quia nihil potest voveri, quod est contra præceptum divinum : sed ab homine hoc fieri non potest.

Ad object. 2. Ad aliud dicendum, quod hoc nihil esset : quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona [1]. Unde temporibus beati Matthæi noluit Iphigenia virgo nubere regi, cui se Christianum cum omni populo fore promisit, ad quod etiam beatus Matthæus consentire noluit, ita quod etiam potius mortem sustinuit [2].

ARTICULUS XVII.

A quo possit fieri dispensatio ?

Secundo quæritur, A quo possit dispensari ?

Videtur autem, quod a quolibet Prælato : quia

1. In auctoritate prædicta Magistri Hugonis dicitur, quod « ab his quibus dispensatio credita est in Ecclesia : » est autem dispensatio credita cuilibet prælato : ergo quilibet prælatus potest dispensare.

2. Item, Prælatus ad hoc est ut cogitet ea quæ utilitati proximi expediunt : ad hoc autem est necessitas dispensandi : ergo quilibet prælatus dispensandi debet habere auctoritatem.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. In corpore humano quædam officia ita retinet caput in corpore naturali, quod non ea committit aliis membris : ergo in corpore mystico ita debet esse : sed hoc præcipue videtur debere esse in dispensationibus : ergo potestas dispensandi debet esse penes caput, id est, Papam tantum.

2. Item, Vis regitiva vitæ, ratio est, et non habet sedem nisi in capite : ergo similiter debet esse in corpore mystico : cum ergo principalius sit in regimine dispensandi potestas, videtur quod non sit nisi penes Papam.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod absque dubio omnis potestas plenarie dispensandi est in capite Ecclesiæ, sicut probant ultimæ rationes, et in aliis prælatis tantum quantum eis conceditur : et ideo in his dispensare possunt, in quibus expresso jure non prohibentur. Prohibentur autem dispensare in voto terræ sanctæ, et non in aliis votis temporalibus : et ideo in omnibus temporalibus votis, pensata qualitate personarum et necessitate vel utilitatis causa, dispensare possunt Episcopi et Archiepiscopi. In votis autem perpetuis quæ sunt religionis, et hujusmodi, non credo quod dispensandi habeant potestatem.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod Magister Hugo intelligit, quod potestas dispensandi sit penes superiores : sed non negat, quin differenter sit penes eos, ut dictum est.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod regimen est duplex, scilicet universale, et particulare : et ideo in magnis non committitur potestas dispensandi habenti regimen particulare : quia ex hoc contingeret, quod quandoque surgeret deformitas membrorum contra caput : oportet enim in membris ordinem servare ad caput : et ideo statuitur in jure, quod in aliquibus omnium membrorum recursus sit ad caput Ecclesiæ, sicut omnium membrorum quantum ad vim motivam et sensitivam recursus est ad caput in caput in corpore organico physico.

[1] Ad Roman. III, 8 : *Et non... faciamus mala ut veniant bona.*

[2] Vide Breviarium roman. 21 Sept., in festo S. Matthæi.

ARTICULUS XVIII.

An cum omnibus potest dispensari ?

Tertio quæritur, Cum quo debeat dispensari ?

Videtur autem, quod cum nullo religioso : quia

1. Status contemplationis nihil habet securius et melius : et talis est status omnis religionis : ergo numquam potest dispensari cum aliquo illorum.

2. Item, Omnis potestas, ut dicit Apostolus[1], est in ædificationem, et non in destructionem : sed nulla est ædificatio quando melius destruitur, ut minus bonum ædificetur : fit autem hoc cum de religione sumitur aliquis in officium actionis : ergo videtur, quod talis dispentio numquam fieri possit.

contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod

1. Sancti patres in pluribus decretis faciunt et concedunt, quod monachi quando digni sunt, etiam in plebanos et in parochos constitui possunt : ergo multo magis ad minora officia.

2. Item, Genes. XLVII, 6, dicit Pharao ad Joseph, quod si nosceret fratres suos industrios viros, constitueret eos super pecora sua. Ergo et in spiritualibus multo magis homines industrii et boni, ubicumque sunt, accipi debent ad custodiam gregis Dominici.

...æst. ULTERIUS quæritur de votis temporalibus, Utrum ejusdem speciei votum eodem modo dispensandum sit, sicut votum abstinentiæ ?

Et videtur, quod sic : quia

1. Unius boni in specie recompensatio fit per unum : sed votum abstinentiæ idem est in specie in quocumque fiat : ergo uno modo compensandum est.

[1] II ad Corinth. XIII, 10.

2. Item, Deus in beneficiis suis et dispensationibus non distinguit inter personas : ergo nec homo judex ecclesiasticus in talibus debet distinguere.

SED CONTRA : Sed contra.

Aliquis dives plus affligitur abstinentia, quam maxima eleemosynæ collatione, et aliquis pauper e converso : sed diversæ qualitates in dispensando sunt respiciendæ : ergo non per idem debet compensari abstinentia divitis et pauperis.

RESPONSIO. Dicendum ad primum, quod dispensatio fieri potest, ita quod votum commutetur et non frangatur, ut dictum est : et bene concedo, quod ubicumque sit homo, si utilis est ad regimen, quod assumi debet et obedire tenetur : quia bonum commune melius est, quam aliquod bonum particulare. Unde quod objicitur, verum est statu ad statum comparato : sed quando additur boni communitas in altero statu, efficitur ille status melioris boni, quam sit alter qui est boni singularis hominis. Solutio. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod ædificatio magna est, quando non abrumpitur bonum ejus, sed intermutatur aliquando ut possit prodesse multis, sicut dictum est Jeremiæ, Jerem. I, 10 : *Ecce constitui te hodie super gentes et super regna.* Ad 2.

AD HOC quod ulterius quæritur de votis temporalibus, dicendum, quod vota peregrinationis satis etiam possunt de facili dispensari : quia non est peregrinationibus talibus magna peregrinantium emendatio : sed in voto abstinentiæ est caute agendum, et non ita cum divite sicut cum paupere est dispensandum : quia pauper non habet unde sibi satisfaciat, sed dives in his abundat nimis. Unde si cum divite dispensetur, magnæ debent imponi eleemosynæ, vel Ad quæst.

aliquod magnum quid injungi, quod compenset dolorem famis quam oportuisset sustinere in abstinentia.

Ad 1. Ad objectum autem contra, dicendum quod cæteris paribus est hoc verum quod objicitur : sed hæ conditiones sunt dispares valde.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod Deus corda intuetur, et ideo corda diversimode præparata diversis infundit donis, quandoque diviti dando plus, et quandoque minus pauperi : sed judex ecclesiasticus non videt nisi faciem, et ideo diversæ circumstantiæ in faciei diversitate debent apud eum dispensationem diversificare.

C. *De virginibus non velatis.*

De virginibus autem non velatis, si deviaverint, a prædecessore nostro Innocentio Papa tale decretum habemus : Hæ quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere : licet velatæ non fuerint, tamen si nupserint aliquo tempore, his agenda pœnitentia est : quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi : quanto magis ista pollicitatio quam cum Deo pepigit [1], solvi sine vindicta non poterit [2] ? Item, Si virgines nondum velatæ taliter publica pœnitentia puniuntur, et a cœtu fidelium usque ad satisfactionem excluduntur : quanto magis viduæ, quæ perfectioris ætatis, et maturioris consilii existunt, et habitum religionis assumpserunt : et deinde apostataverunt, atque ad priorem vomitum sunt reversæ : a nobis et ab omnibus fidelibus, a liminibus Ecclesiæ, et a cœtu fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminandæ, et carceribus tradendæ. Ex his apparet, virgines vel viduas voto continentiæ adstrictas, sive fuerint velatæ, sive non, nullatenus conjugium sortiri posse. Quod itidem de omnibus intelligendum est, qui continentiam voverunt. Quod enim ante erat licitum, post votum fit illicitum. Non est igitur prætermittendum quod Innocentius Papa de viduis et puellis decrevit [3], quæ Christo spiritualiter nubunt : si postea publice nupserint, non eas admittendas esse ad pœnitentiam, nisi hi quibus se junxerant, de mundo recesserint. Si enim de omnibus hæc ratio custoditur, ut quæcumque vivente viro alteri nupserit, adultera habeatur, nec ei agendæ pœnitentiæ licentia

[1] Edit. J. Alleaume, *pepigerunt*.
[2] Cf. 27, quæst. 1, cap. *Hæc vero* (Nota edit. Lugd.)
[3] Ibidem, cap. *Quæ Christo*.

conceditur, nisi unus de illis fuerit defunctus : quanto magis de illa tenenda est, quæ ante se immortali sponso conjunxerat, et post hoc ad humanas nuptias transmigravit ? Attende [1] quod non solum conjugium talibus negare videtur, sed etiam locum pœnitentiæ. Sed non ita intelligendum est, ut aliquando excludantur a pœnitentia, quæ digne pœnitentiam agere volunt : sed illæ non sunt admittendæ ad pœnitentiam, quæ ab incestus copula discedere noluerint : quia post religionis propositum non potest Deo reconciliari per pœnitentiam, quæ ad habitum suæ professionis redire neglexerit. Tunc ille qui se conjunxerat ei, defunctus erit, cum ab ejus illicitis amplexibus hæc penitus recesserit. Cum ergo dicitur eas non esse admittendas ad pœnitentiam, nisi hi quibus se junxerant, de mundo recesserint, subaudiendum est *eis*. Tunc enim *eis* viri de mundo recedunt et defunguntur, cum ab eorum concupiscentia istæ se alienant : quem sensum similitudo subdita declarat et confirmat.

ARTICULUS XIX.

An votum conditionale debet impleri simpliciter vel solum stante conditione ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *De virginibus autem non velatis*, etc. »

Hic enim quæritur de voto conditionato et interpretato.

De primo quidem sic :

1. Sit quod aliquis voveat cum conditione apposita, sicut videtur Jacob fecisse, Genes. xxviii, 20, quando dixit : *Si fuerit Deus mecum, et custodierit me in via*, etc. : videtur quod etiam conditione non obstante debeat votum solvi. Domino enim debemus esse et posse sine conditione : ergo sive conditio apponatur, sive non, videtur quod debeat solvi Domino quod promittitur.

2. Item, Mercenaria servitus non est Deo grata : sed conditionata est mercenaria : ergo non est Deo grata : ergo vel est conditio non apponenda, vel apposita non attendenda.

In contrarium est, quod votum non obligat ex necessitate, sed ex voluntate : ergo non obligat amplius, quam sicut promittit voluntas : sed voluntas non promittit nisi sub conditione. Sed contra.

Quod concedendum est : et ideo nisi velit ille qui vovit, conditione non existente, ipse ad votum non obligatur. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod licet Domino totum quod sumus debeamus, non tamen hoc totum requiritur a nobis : et ideo non obligamur nisi cum conditione vel promissione absoluta. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod non est servitus mercenaria : quia hoc intelligitur de his qui etiam ea quæ sunt necessaria ad salutem, non faciunt nisi propter mercedem temporalem. Hæc autem conditio ponitur ad id quod non est necessarium ad salutem. Ad 2.

[1] Edit. J. Alleaume, *attendite*.

ARTICULUS XX.

De voto interpretativo. An aliquis intrans religionem et manens ultra tempus professionis, sit professus? et, An sit compellendus ut maneat et profiteatur?

Secundo, Quæritur de voto interpretativo, scilicet quando aliquis habens ætatem, votum in religione non facit, sed moratur amplius quam sit probationis tempus, utrum possit exire si verbo non profitetur, vel ibi manere sit compellendus?

Videtur autem, quod possit exire: quia

1. Votum fit verbi promissione: ille autem verbo nihil promittit: ergo potest exire.

2. Item, Multas fœminas hoc modo in partibus Alemaniæ exire permittit Ecclesia, et maritos ducere: quod non fieret, si per ipsum tempus votum esset solemnizatum.

3. Item, In quibusdam claustris nigri ordinis non exstat memoria, quod umquam servata ibi fuerit regula ex integro, sed tantum quædam partes, sicut officium nocturnum et diurnum, et non modus abstinendi: et non intrant aliquæ personæ hac intentione, nisi ut servent quæ inveniunt: cum ergo non amplius profiteantur, videtur quod ad amplius non obligentur.

In contrarium hujus est, quod consuetudines et institutiones Ecclesiarum sine superioris auctorirate immutari non possunt: sed scimus illas Ecclesias ordini sancti Benedicti esse assignatas, et a nullo majorum esse mutatas: ergo ad observandum ordinem sancti Benedicti tenentur, ut videtur.

Respondeo sine præjudicio, quod votum et professionem interpretativam omnis homo facit, quando stat ultra tempus communiter probationi assignatum, habens libertatem recedendi si voluerit: sed hoc in quibusdam claustris potest prolongari, secundum quod communitati pro temporis conveniens videtur expedire. Unde tutum etiam videtur mihi, quod in claustris in quibus in periculo castitatis vivunt moniales, multum protelatur donec desperent de hoc quod aliquis eas legitimo ducat matrimonio: et ideo dissimulatur protelatio in claustris Teutoniæ.

Ad id ergo quod contra est, dicendum quod tales Ecclesiæ sunt ordinis sancti Benedicti, et mutatio inducitur in observantiis ex dissimulatione Prælatorum: quod enim vident Prælati, et tamen dissimulant, concedere vel indulgere videntur.

D. *Quam*[1] *grande malum sit adulterium.*

Cum vir et mulier legitime conjuncti sunt, constat alterum altero vivente ad aliam non posse transire copulam: alioquin adulterium committitur, de quo Clemens Papa ait[2]: Quid in omnibus peccatis adulterio est gravius?

[1] Edit. J. Alleaume, *Quod.*

[2] Cf. 32, quæst. 6, cap. *Quid in omnibus* Nota edit. Lugd.

Secundum namque in pœnis tenet locum, quem primum illi habent qui aberrant a Deo. Gravissime ergo peccant adulteri, graviter fornicarii, sed cunctis his gravius incestuosi : quos omnes transcendunt contra naturam delinquentes. Unde Augustinus [1] : Adulterii malum vincit fornicationem, vincitur ab incestu. Pejus enim est cum matre, quam cum aliena uxore dormire : sed horum omnium pessimum est, quod contra naturam fit : ut si vir membro mulieris non ad hoc concesso utatur, hoc exsecrabiliter fit in meretrice, sed exsecrabilius fit in uxore.

ARTICULUS XXI.

An adulterium homicidio et aliis peccatis sit gravius?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, post initium : « *Quid in omnibus peccatis adulterio*, etc. »

Videtur enim falsum : quia

1. Homicidium in genere moris, gravius est adulterio, et infidelitas gravior est simpliciter.

2. Item, Adulterium est peccatum ex infirmitate carnis exortum : sed illo gravius est peccatum in Spiritum sanctum : ergo adulterium non est in omnibus peccatis gravius.

Item quæritur, Quare in pœnis secundum tenet locum ?

Si enim dicas, quod secundum tenet locum, quia secundum præceptum transgreditur. Contra : Tria præcepta sunt in prima tabula, ex quibus nullum transgreditur.

Si dicas quod tenet transgressionem secundam in secunda tabula. Contra : Secundum præceptum est : *Non occides*, et non contra hoc est adulterium.

Si forte dicas, quod habet transgressionem secundam in negativis. Contra : Hoc erit contra *Litteram* : quia dicit, quod primum locum habent hi qui aberrant a Deo : quod non diceret, si prædicto modo intelligeret, sed potius, quod primum locum tenerent homicidæ.

Si vero dicas, quod secundum locum tenet in pœnis : quia lapidantur sicut aberrans a Deo. Contra : Jus majus peccatum debet magis punire : sed homicidium est majus peccatum, quam adulterium : ergo lege juris magis debet puniri.

Item, Illa quæ fornicatur in domo patris sui, lapidatur, sicut dicitur, Deuter. XXII, 23 et 24.

Item, Filius contumax lapidatur : quia non vult audire monita patris [2].

Ergo videtur, quod nullo modo secundum locum tenet in pœnis.

Responsio. Sine præjudicio dicendum, quod aberrans a Deo frangit fidem unitatis spiritus quam habet cum Deo in significato matrimonii quantum ad bonum sacramenti. Adulterans autem frangit fidem thori et individuitatis matrimonii, quæ significat societatem animæ cum Deo : et ideo exemplariter et quoad quantitatem reatus est in secundo loco aberrans a fide : et ideo Dominus per Isaiam aberranti loquitur per modum adulteræ, Isa. XXVIII, 20 : *Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat : et* Solutio

[1] S. Augustinus, Lib. de adulterinis conjugiis : et habetur, 32, quæst. 7, cap. *Adulterii malum* (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. Deuter. XXI, 18 et seq.

pallium breve utrumque operire non potest. Et, ibidem, LVII, 8 : *Juxta me discooperuisti, et suscepisti adulterum.* Et similiter, Ezechiel. XVI, 1 et seq., et Osee, III, 1, et in aliis multis locis.

Et per hoc patet solutio ad totum.

E. *De illis qui post longam captivitatem redeunt.*

Hic quæritur de illis fœminis, quæ putantes viros suos interemptos, vel in captivitate, vel ab iniqua dominatione numquam liberandos, in aliorum conjugia transierunt : si illi qui putabantur periisse remeaverint, utrum eis reddi debeant, et an secundi fornicati sint, et ipsæ reæ adulterii. De hoc Leo Papa sic ait [1] : Necesse est ut legitimarum fœdera nuptiarum reintegranda credamus : et remotis his quæ hostilitas intulit, cuique id legitime reformetur quod intulit, procurandumque est, ut recipiat quisque quod proprium est: Nec tamen culpabilis judicetur, et quasi alieni juris pervasor habeatur, qui personam ejus mariti qui jam non esse existimabatur, assumpsit. Sic enim multa quæ ad eos qui in captivitatem ducti sunt, pertinebant, in jus alienum transire poterunt [2], et tamen plenæ justitiæ est, ut eisdem reversis reformentur. Ideoque si viri post longam captivitatem reversi, ita in dilectione suarum conjugum perserverant, ut eas cupiant in suum redire consortium, dimittendum est, et inculpabile judicandum quod necessitas intulit, et restituendum quod fides poscit. Sin autem aliquæ mulieres ita virorum posterorum [3] amore sunt captæ, ut malint his cohærere quam ad legitimum transire consortium, merito sunt notandæ, ita ut ecclesiastica communione priventur, quæ de re excusabili contaminationem criminis elegerunt. Redeant ergo in suum conjugia statum : quia sicut mulieres quæ ad viros suos reverti noluerint, impiæ sunt habendæ : ita illæ quæ redeunt, merito sunt laudandæ. Ex his ostenditur, illos qui taliter junguntur, ut credant virum interemptum, per ignorantiam, aliquam excusationem habere de peccato, et tantum primam copulam esse legitimam, non secundam : veniam tamen habere, si careat opprobrio malæ voluntatis. Sed si quis relicta in patria sua uxore in longinquam abiens regionem, aliam ducat uxorem, deinde pœnitentia ductus eam dimittere velit, asserens se aliam ha-

[1] Cf. 32, quæst. 1, cap. *Cum per bellicam* (Nota edit. Lugd.)

[2] Edit. J. Alleaume, *potuerunt.*

[3] Ibidem, *posteriorum.*

buisse quæ vivit, nec Ecclesia permittat, quæ quod ille asserit ignorat, quæritur an in hac secunda copula sit conjugium [1]? Sane dicit potest non esse conjugium, et mulierem de crimine excusari per ignorantiam, virum autem adulterium admisisse. Sed ex quo ad primam redire volens nec valens, cogitur Ecclesiæ disciplina hanc tenere, incipit excusari per obedientiam et timorem, de hoc quod poscenti mulieri debitum reddit, a qua ipse numquam poscere debet [2] : et sic de aliis hujusmodi sentiendum est.

ARTICULUS XXII.

Quid faciendum sit mulieribus quæ putant viros interemptos, vel in captivitate, vel ab iniqua dominatione numquam liberandos ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Hic quæritur de illis fœminis*, etc. »

Videtur enim illis fœminis esse concedendum, ut interim alios ducant : quia

1. Matrimonium est in medicina, et morbus concupiscentiæ medicina tamdiu carere non potest.

2. Item, Impeditur bonum naturæ quod est proles : ergo videtur, quod cum secundo concedi debeat matrimonium.

Solutio. RESPONSIO. In præcedentibus satis est de hoc habitum : quia omnes molestiæ matrimonio supervenientes propter fidem thori sunt tolerandæ : et ideo longa captivitas cum patientia est exspectanda.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod est medicina indirecta, quia gratia magis medicatur : unde si convertatur ad fidem thori, magis juvabitur quam in matrimonio : et si illa fides postponatur, tunc vivit potius in concupiscentia quam matrimonii honestate.

AD ALIUD dicendum, quod bonum prolis in sui ratione habet, quod honestate matrimonii suscipiatur : et cum hoc hic esse non possit, non potest per coitum tale bonum prolis procurare. Ad 2.

ARTICULUS XXIII.

An redeunte marito alter potest manere cum ea quam putat uxorem propter scandalum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit in fine distinctionis, ibi E, paulo ante finem : « *Ex quo ad primam redire volens nec valens*, etc. »

Videtur enim hoc esse falsum : quia propter nullum scandalum est aliquid faciendum contra vitæ veritatem : sed esse cum alia postposita sua, est contra vitæ veritatem : ergo non debet esse cum illa propter scandalum vel etiam metum excommunicationis.

AD HOC respondeo, quod Magister hic errat, et falsum est quod dicit : quia iste debet potius mori excommunicatus, quam commaneat illi quæ non est uxor ejus. Solutio.

[1] HUGO DE S. VICTORE, In IV Sententiarum, cap. 4.

[2] Hoc hodie non tenetur : imo non debet Ecclesiæ obedire. (Nota edit. Lugd.)

DISTINCTIO XXXIX.

De impedimentis quæ faciunt omnino illegitimum ad contrahendum matrimonium cum quodam et cum quodam non : quod venit ex cultus disparitate.

A. *De dispari cultu.*

Post hæc de dispari cultu videndum est : hæc est enim una de causis, quibus personæ illegitimæ fiunt ad contrahendum matrimonium. Non enim licet Christiano cum Gentili vel Judæa inire conjugium : quia in Veteri Testamento prohibitum est, fideles viros infideles ducere uxores, Domino dicente : Non accipias uxorem de filiabus alienigenarum filiis tuis, ne traducent eos post deos suos [1]. Juxta hoc Domini præceptum, Judæorum conjugia cum alienis inita Esdras separavit [2]. Hoc idem etiam in Novo Testamento servatur. Unde Augustinus : Ne nubat fœmina, nisi suæ religionis viro : vel ne vir talem ducat uxorem. Id enim, ut dicis, jubet Dominus [3], docet Apostolus [4], utrumque præcipit Testamentum [5]. Item, Ambrosius : Cave, Christiane, Gentili vel Judæo filiam tuam tradere, cave ne Gentilem vel Judæam vel alienigenam, id est, hæreticam et omnem alienam a fide tua, uxorem accersas tibi [6]. Item, Si quis Judææ, sive Christiana Judæo, sive Judæa Christiano carnali consortio misceatur, quæcumque [7] tantum nefas admiserit, a Christiano cœtu protinus segregetur. Ex his aliisque pluribus testimoniis apparet non posse contrahi conjugium ab his qui sunt diversæ religionis et fidei.

[1] Exod. xxxiv, 16 : *Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis, ne postquam ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant et filios tuos in deos suos.* Cf. etiam, Deuter. vii, 3.

[2] I Esdræ, x, 1 et seq.

[3] Cf. Exod. xxxiv, 16.

[4] Cf. I ad Corinth. vii, 12 et seq.

[5] S. Augustinus, Lib. de adulterinis conjugiis, cap. 21 : et habetur, 28, quæst. 1, cap. *Si enim*, ad finem (Nota edit. Lugd.)

[6] S. Ambrosius, Lib. de Patriarchis : et ponitur, 28, quæst. 1, cap. *Cave* (Nota edit. Lugd.)

[7] Edit. J. Alleaume, *quicumque*.

DIVISIO TEXTUS.

« *Post hæc de dispari cultu videndum est*, etc. »

Hic agitur de impedimento quod impedit ex parte fundamenti quod destruit.

Magister autem quatuor in hac distinctione tangit, scilicet quare dispar cultus faciat personas illegitimas?

Secundo, Quid sit fornicatio spiritualis?

Et tertio, Utrum fidelis dimissus se alteri potest copulare?

Et ultimo, Utrum inter infideles verum matrimomium possit esse?

Et per se patet ubi ista incipiant.

Circa primum autem duo inducit. Prima enim opinio est, quod dispar cultus impedit matrimonium contrahendum et dirimit contractum. Secundo autem contra objicit, et solvit : et iterum patet ubi hoc facit.

Incidunt autem hic tria quærenda.

Primum est, An dispar cultus faciat personam illegitimam?

Secundo, Quare hoc potius facit oppositum fidei, quam alterius virtutis?

Tertio, Ratione cujus articuli fides habet personam facere legitimam?

ARTICULUS I.

An dispar cultus faciat personam illegitimam?

Objicitur autem ad primum sic :

1. Quorumcumque duorum unum quandoque fuit sine alio, illorum neutrum ab altero habet dependentiam essentialem : sed talia duo sunt matrimonium, et fides Christi : ergo, etc. Probatio mediæ est, quod ante Christum fuit matrimonium, et hodię est inter infideles, sicut probatur per ultimam partem distinctionis hujus.

2. Item, Quod nulli bono matrimonii est contrarium, non videtur facere personam illegitimam ad contrahendum : tale autem est infidelitas : ergo, etc. Probatio mediæ : quia una unius potest esse infidelis servans fidem thori, et generans filios qui ad religionem Dei nutriri possunt.

3. Item, Non fuit dictum ab initio, *Erunt duo* in fide de una, sed potius *in carne una*[1] *:* ergo disparitas fidei matrimonium in nullo debet impedire, dummodo possit ibi salvari unitas carnis.

4. Item, Amicitia matrimonii magis stringit, quam aliqua alia : ergo videtur, quod etiam suadendæ sint tales nuptiæ, quia hac occasione infideles ad fidem convertentur.

In contrarium hujus multa adducuntur in *Littera* de Esdra et aliis. Sed contra.

Sed per rationem objicitur sic :

1. Ubi non est fundamentum sacramentorum, ibi non est aliquid ratum sacramentum : sed baptismus et fides sunt fundamentum sacramentorum : ergo ubi hoc non est, non est aliquid sacramentum : sed in dispari cultu non est : ergo, etc. : ergo nec matrimonium est sacramentum.

2. Item, Malach. II, 11 et 12 : *Contaminavit Judas sanctificationem Domini, quam dilexit, et habuit filiam Dei alieni. Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum et discipulum de tabernaculis Jacob.* Ergo disperdendum est matrimonium, in quo est filia Dei alieni : ergo dispar cultus personam facit illegitimam.

Responsio. Dicendum, quod hoc quod dicitur in *Littera*, omnino videtur esse tenendum. Solutio.

[1] Genes. II, 24.

Ad 1. Ad hoc autem quod primo objicitur, dicendum, quod matrimonium numquam fuit ratum sine fide Christi implicita, vel explicita, ita quod ratum dicatur omnino indissolubile. Unde in naturali lege, Genes. xxvii, 46, dicit Rebecca : *Tædet me vitæ meæ propter filias Heth : si acceperit Jacob uxorem de stirpe hujus terræ, nolo vivere.* Licet ergo infra dicatur inter infideles verum posse esse conjugium, non tamen est omnino ratum : quia aliquo casu interveniente poterit dissolvi.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod contrariatur bono prolis : quia quoad alterum parentem non suscipitur in timore et pietate Christi. Similiter fidem non servans ad Christum, numquam fidem veram servare potest ad hominem. Bonum autem sacramenti est in potentia tantum in talibus, et non ducit actu in conjunctionem fidelis animæ cum Deo, sed tantum potentia. Et ideo omnia illa bona talis matrimonii sunt imperfecta.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod licet non sit dictum, tamen est præintellectum, sicut fundamentum præintelligitur ædificio.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod talis amicitia est periculosa, ubi Christianus obligatur infideli : quia forte posset perverti, et ideo prohibitum est a Domino tales confœderari.

ARTICULUS II.

Quare hoc potius convenit fidei, quam alteri virtuti?

Secundo quæritur, Quare potius fides habet hoc, quam alia virtus, et infidelitas potius quam aliquod vitium ?

1. Dicit enim Augustinus, quod quodlibet vitium separat a Deo : ergo contrariatur ei quod sua individuitate illam conjunctionem significat : sed hoc est matrimonium : ergo quodlibet vitium facit personam illegitimam ad matrimonium.

2. Item, Infra in *Littera* dicitur, quod furtum, avaritia, et alia multa vitia hoc idem faciunt : ergo constat propositum.

3. Item, Fides non est unitiva, sed potius charitas : quia sicut dicit Apostolus, I ad Corinth. vi, 17 : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est.* Ergo oppositum charitatis potius debet facere personam illegitimam, eo quod opponitur conjunctioni et unioni fidelis animæ cum Deo, quam significat matrimonium.

4. Item, Peccatum in Spiritum sanctum est gravissimum, quod nec in hoc sæculo, nec in futuro remittitur [1] : ergo copulæ animæ cum Deo et in hoc sæculo et in futuro reluctatur : et hoc prætendit matrimonium : ergo potius peccatum in Spiritum sanctum facit personam illegitimam ad matrimonium, quam dispar cultus.

Sed contra. In contrarium hujus sunt :

1. Ea quæ dicuntur in *Littera.*

2. Item, Adhuc per rationem objicitur : Sicut dicit Apostolus, ad Hebr. xi, 1 : *Est fides sperandarum substantia rerum :* quia, ut dicit Glossa, facit in nobis subsistere res sperandas. Ergo sine fide nihil subsistit in nobis de rebus sperandis : sed nihil est firmum, quod cum rebus sperandis non subsistit : ergo quod subsistit sine fide, non est firmum : ergo et matrimonium subsistens sine fide, non habet firmitatem perfectam. Quod autem nihil firmum sit, quod cum rebus sperandis non subsistit, probatur ex hoc quod res sperandæ sunt æternæ : et quod nec æternum est, nec cum æterno est, hoc est temporale tantum : temporale tantum existens, nullam habet firmitatem.

3. Item, Quod non placet Deo, non

[1] Cf. Matth. xii, 32 ; Marc. iii, 28 et 29 ; Luc. xii, 10.

debet esse firmum in contractibus humanis : sed quod est *sine fide impossibile est placere Deo,* ut dicit Apostolus, ad Hebr. XI, 6 : ergo nullam habet firmitatem : ergo et matrimonium infidelis firmitate carere debet.

4. Item, Nullus contractus posset esse in quo legislator excluditur, et lex contractum rectificans : ergo et in spiritualibus non tenet aliquis contractus, ubi Deus et lex divina excluditur : sed in matrimonio infidelis sic excluditur Deus et lex divina : ergo contractus talis non est ratus ad plenum.

Solutio. Responsio. Secundum ultimas rationes dicendum, quod æquissimum est non esse ratum matrimonium, ubi est dispar cultus.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod licet quodlibet vitium separet a Deo, non tamen quodlibet vitium dissipat omnino fundamentum boni et sacramentorum, sed sola infidelitas : et ideo nihil stat de ædificio, ubi non est fundus fidei : quia dicit Augustinus, quod « infidelitas est vitium et peccatum, quo cætera omnia peccata tenentur. »

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod vitia moralia quæ non sunt contra matrimonium, non impediunt matrimonium contrahendum, nec dirimunt contractum, sed possunt dissolvere cohabitationem : non enim oportet cohabitare furi, qui non vult resipiscere, vel etiam usurario : et quoad hoc intelliguntur ea quæ dicuntur infra in *Littera.* Supra tamen habitum, est, quæ vitia impediant matrimonium, et quæ non.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod perfectio conjunctionis animæ cum Deo est in charitate, sed desponsatio est in fide et conjunctio prima : et ideo contrarium fidei totum dissolvit sequens, sed non contrarium charitatis, quia non destructa posteriori parte ædificii destruitur præcedens, sed potius e converso.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod peccatum dicitur alio majus multis modis, sicut notatum est super secundum *Sententiarum :* sed quantum ad propositum pertinet, dicendum quod infidelitas maximum peccatum est ratione nocumenti, et ejus contra quod est, et ratione actus : peccatum autem in Spiritum sanctum ratione radicis : et ideo infidelitas est maximum peccatum simpliciter : tamen peccatum non ex magnitudine sua habet impedire matrimonium, sed potius ex contrarietate quam habet ad fundamentum vel actum.

ARTICULUS III.

Ratione cujus articuli fides facit persosonam legitimam ?

Tertio quæritur, Ratione cujus articuli fides habeat personam facere legitimam ?

1. Videtur, quod sit ratione ejus quod est, « Vitam æternam : quia vita æterna erit in conjunctione animæ cum Deo, et illam significat matrimonium.

2. Sed iterum videtur, quod ratione communionis Sanctorum : quia communio Sanctorum erit in individuitate vitæ et societatis, quam iterum prætendit matrimonium.

Ad hoc dicendum, quod ratione illius articuli qui est, « Sanctam Ecclesiam, » fides personam legitimam facit : quia sic ille intelligitur, id est, Credo in Spiritum sanctum, scilicet sanctificantem et unientem Ecclesiam sicut una est unius : sicut enim dicitur, ad Ephes. v, 32 : *Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Solutio.

Ad primum ergo sciendum, quod vita æterna non est unio fidelis animæ cum Deo, sed potius visio, et visionem sequitur unio. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod communio Ad 2.

Sanctorum consistit in communione bonorum ad invicem : sed significatum matrimonii potius est in relatione ad Deum : et ideo ratione illius articuli fides non facit personam legitimam.

ARTICULUS IV.

An si quis ducat hæreticam baptizatam quæ nolit dimittere hæresim, debeat eam dimittere?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, paulo ante finem : « *Vel alienigenam, id est, hæreticam*, etc. »

1. Ponamus enim, quod aliquis sciat aliquam mulierem esse hæreticam, et tamen baptizatam, et ducat eam in matrimonium, et illa postea nolit hæresim dimittere : videtur quod iste talis secundum ea quæ dicuntur in *Littera* possit eam dimittere.

2. Item, Majus est segregari a consortio fidelium, quam a societate mariti : sed mulier propter hæresim segregatur a consortio fidelium : ergo multo magis a consortio mariti.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Baptizatus ab hæretico, est baptizatus : ergo matrimonio copulatus hæretico, verum habet matrimonium : ergo non est separandum.

2. Item, Baptismus est sacramentorum fundamentum : quidquid autem ædificatur super fundamentum immobile, illud est ædificium firmum : ergo istud est firmum matrimonium : ergo non est dissolvendum.

Quæst. Item, Ponamus, quod aliquis Judæus, vel hæreticus, vel paganus, velit baptizari, et non invenit aquam, vel baptizantem qui eum baptizet, et in isto statu contrahit : videtur, quod stet matrimonium : quia baptismo flaminis etsi non fluminis omnium peccatorum remissionem consecutus est : ergo matrimonio suo quod contrahit cum Christiana nullum peccatum repugnat : ergo stat matrimonium.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod baptismus est fundamentum sacramentorum : et iste non habet characterem baptismalem : ergo non habet fundamentum : ergo non est firmum ædificium.

Solutio. Responsio ad hoc, quod ut dicit Hugo, in primo casu stat matrimonium propter baptismum, et videtur mihi rationabiliter dicere.

Ad 1. Ad objectum contra, dicendum, quod Ambrosius loquitur in *Littera* de hæretico non in forma Ecclesiæ baptizato.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet majus sit segregari a consortio fidelium, quam mariti : non tamen ordinatur ex contrarietate contra fundamentum matrimonii omne segregans a consortio fidelium, et ideo non dissolvit contractum matrimonium : sed verum est, quod contrahi non debet.

Ad quæst. Ad id quod quæritur de secundo casu, dicendum quod non est ratum matrimonium : quia non habet characterem baptismalem, licet rem habeat baptismi.

Ad obj. Ad id quod contra objicitur, dicendum quod immunitas peccati non jacit fundamentum sacramentorum, sed potius impressio characteris. Unde non baptizatus, immunis tamen a peccato, si ordinaretur, nihil reciperet de ordine : et habens characterem baptismalem, et non immunis a peccato, si ordinatur, recipit ordinem.

B. *De conjugio fidelis et infidelis, et duorum infidelium.*

Huic autem videtur obviare quod Apostolus ait de imparibus conjugiis: *Ego dico, non Dominus : Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier*, etc. [1]. Sed aliud hoc esse, aliud illud, evidenter ostendit Augustinus [2]. Ibi enim agitur de illis conjugiis fidelium et infidelium, quæ contrahuntur ab eis in dispari religione fide manentibus. Apostolus vero agit de illis, qui unius ejusdemque infidelitatis fuerunt, quando conjuncti sunt. Sed cum venisset Evangelium, alter sine altera credidit. Intelligisne quid dicam? Attende, ut rem ipsam diligentius explanem. Ecce conjuges duo unius infidelitatis fuerunt quando conjuncti sunt, nulla de his quæstio est quæ pertineat ad illud præceptum Veteris et Novi Testamenti, quo prohibetur fidelis cum infideli copulare conjugium. Jam sunt conjuges, et ambo adhuc sunt infideles. Tales sunt adhuc quales conjuncti sunt. Venitque Evangelii prædicator, credidit eorum unus vel una, sed ita ut infidelis cum fideli habitare consentiat, non jubet Dominus ut fidelis infidelem dimittat taliter conjunctum. Nec Apostolus jubet ut non dimittat, sed consulit ut si quis aliter agat, non sit transgressor, sicut et de virginibus consulit [3]. Monet autem quod est luctandi occasio, cum possit licite relinquere, sed non expedit. Tunc enim non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed ipsius usus aliis affert impedimentum salutis, sicut discessio fidelis ab infideli, quam non prohibet Dominus, quia coram illo non est injusta : sed Apostolus ne fiat, consilio charitatis suadet, ut nemo in ea re jussionis necessitate teneatur, sed consilii voluntate libere faciat [4]. Ex his monstratur inter infideles conjugium esse, et consilium Apostoli non obviare præcepto Domini, quo jubet fidelem non jungi infideli : et si conjuncti fuerint, separari. Legitur enim, quod Esdras Propheta [5], imo Dominus per eum jussit

[1] I ad Corinth. VII, 12 et 13.

[2] S. AUGUSTINUS, Lib. I de adulterinis conjugiis, cap. 21 ; et habetur, 28, quæst. 1, cap. *Secum*, ad finem (Nota edit. Lugd.)

[3] Cf. I ad Corinth. VII, 12 et seq., et ibidem, XX, 25 et seq.

[4] S. AUGUSTINUS, Lib. I de adulterinis conjugiis, cap. 17 : et habetur, 28, quæst. 1, cap. *Jam nunc illud*. Cf etiam epistolam Augustini ad Pollentium.

[5] I Esdræ, X, 1 et seq.

Israelitis uxores dimittere alienigenas, per quas ibant ad deos alienos, non illæ per maritos acquirebantur Deo. Recte hoc præcipit, quia per Moysen jusserat Dominus, ne quis uxorem alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant Domino prohibente, Domino jubente dimiserunt : quia, ut ait Ambrosius : Non est putandum matrimonium, quod extra decretum Dei factum est : sed cum cognoscitur, emendandum : ut quando fidelis infideli copulatur. Sed, ut ait Augustinus[1], cum cœpisset Gentibus Evangelium prædicari, jam conjunctos Gentiles Gentilibus comperit conjugibus : ex quibus si non ambo crederent, sed unus vel una, et infidelis cum fideli consentiret habitare, nec prohiberi a Domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec juberi[2]. Ideo non prohiberi, quia justita permittit a fornicante discedere. Et infidelis hominis fornicatio est major in corde, nec vera ejus pudicitia cum conjuge dici potest : quia *omne quod non est ex fide, peccatum est*[3], quamvis veram fidelis habeat pudicitiam, etiam cum infideli conjuge, quæ non habet veram. Ideo autem nec juberi, quia nec contra jussionem Domini Gentiles fuerunt ambo conjuncti. Licitum ergo erat per justitiam, fideli infidelem dimittere : sed licitum non erat faciendum, propter liberam benevolentiam. Evidenter apparet et inter infideles conjugium esse, et Apostolum de illis agere, qui in infidelitate conjuncti fuerunt, et post alter ad fidem conversus est : cum quo etiam infidelis habitare consensit, et hunc non dimittere fideli consulit Apostolus : quia forte per fidelem salvabitur infidelis[4].

ARTICULUS V.

An dispar cultus matrimonio superveniens dissolvat matrimonium ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Huic autem videtur obviare quod Apostolus,* etc. »

Videtur enim, secundum ea quæ dicuntur in *Littera* hujus capituli, dispar cultus matrimonio superveniens dissolvere matrimonium : quia

1. Dispar cultus superveniens matrimonio, æqualis vel majoris est periculi sicut antecedens : ergo idem vel plus facit ad separationem matrimonii, quam antecedens, ut videtur.

2. Item, Talis non cohabitat, nisi in contumeliam Creatoris : assignatur autem hæc causa separationis in *Littera* : propter ergo talem cultum disparem matrimonium est separandum.

3. Item, Talis peccat contra matrimonii auctorem : et hoc iterum dicitur esse causa separationis : ergo separari possunt tales.

[1] S. AUGUSTINUS, Lib. I de adulterinis conjugiis, cap. 18 ; et habetur, 28 quæst. 1, cap. *Jussit Esdras.* Nota edit. Lugd.

[2] Cf. Matth. XIX, 3 et seq.

[3] Ad Roman. XIV, 23.

[4] Cf. I ad Corinth. VII, 14.

Sed contra. In contrarium est regula quæ dicit, quod

1. Nullum impedimentorum matrimonio superveniens, dirimit matrimonium contractum : ergo nec istud.

2. Item, Fides Christiani semel data, firmiter est servanda : sed illi quæ fit hæretica, est fides data : ergo irritari non debet : ergo firmum tenendum est matrimonium.

Solutio. 1. Quod concedendum est, et dicendum ad primum, quod non est periculum : quia potest fieri separatio a thoro, si sit pertinax in hæresi.

2. Ad aliud dicendum, quod licet non communicet nisi in contumeliam creatoris, si pertinax est, tamen ex prima susceptione fidei subjacet censuræ ecclesiasticæ : et per illam potest prohiberi, vel etiam separari a cœtu fidelium, ita ut judicio sæculari liberum sit in talem vindicare.

3. Ad aliud dicendum, quod in veritate talis peccat contra auctorem matrimonii, et ideo punitur in matrimonio quantum ad separationem a thoro : sed tamen merito fundamenti stat matrimonium, quandiu ambo vivunt qui in fide Christi contraxerunt.

ARTICULUS VI.

An aliquis in Paganismo habens plures uxores, si convertatur cum omnibus illis, omnes vel una, et quæ possit esse uxor ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post medium : « *Merito ergo quas duxerant Domino*, etc. »

Esto enim, quod aliquis in Paganismo vel Judaismo habuit uxores plures, et convertatur cum omnibus illis : et quæratur, Utrum omnes, vel una, vel quæ ex omnibus possit esse uxor sua ?

Videtur enim, quod omnes :

1. Infra enim habetur, quod inter infideles est verum conjugium : ergo cum secundum ritum suum possit habere plures, quælibet istarum est vera uxor : sed, ut dicit Augustinus, « baptismus non dissolvit conjugia, sed peccata : » ergo videtur, quod quælibet istarum adhuc remaneat uxor sua : ergo post baptismum potest habere plures.

2. Item, Majorem libertatem adjicit sibi baptismus, et non tollit aliquam : ergo cum ante baptismum sibi liberum retinere plures erat, erit hoc idem etiam sibi liberum post baptismum.

3. Item, Si separentur, tunc videtur, quod hoc generaret impedimentum conversionis : quia jam odirent baptismum propter horrorem separationis a suis conjugibus : ergo non debent separari, sed permitti omnes post baptismum.

In contrarium hujus est, quod dicit Innocentius : « Cum ab initio una costa in unam mulierem sit formata, nulli umquam licuit habere plures uxores, nisi ex divina dispensatione et ad tempus pro necessitate : » ergo nec isti licuit ante baptismum, nec post licet ei. Sed contra.

Sed tunc quæritur, Quæ istarum sit uxor ? Quæst. 1.

Videtur autem, quod

1. Possit eligere : quia ipse est caput.

2. Item, Quia conversio sua favore est digna : et ideo debet ei electio permitti.

Ulterius quæritur. Esto enim quod aliquis in sua lege primæ uxori cum qua contraxit, libellum repudii dederit, et post eam cum alia secundum ritum suæ legis contraxit, et cum illa ad fidem Christi convertatur. Quæst. 2.

Videtur, quod oportet dimittere secundam : quia numquam fuit vera uxor sua : ergo oportet, quod ambo isti conversi separentur.

In contrarium hujus est, quod hoc genererat turbationem et impedimentum conversionis. Sed contra.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod in prima parte quæstionis non est dubium plures eum habere non posse, quam unam : nec ante licuit ei habere plures secundum jus divinum, sed potius secundum errorem perfidiæ humanæ.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod id quod infra dicitur, intelligitur de matrimonio licito : et hoc non est contra jus divinum : et hoc unius est cum una.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non est libertas habere plures, sed servitus : quia qui facit peccatum, servus est peccati. Et Anselmus dicit, quod « etiam potentia peccandi, nec est libertas, nec pars libertatis : quia libertati addita minuit eam, et ablata auget eamdem. »

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod id quod est de veritate vitæ, propter nullius umquam turbationem vel scandalum est dimittendum, præcipue ex amore honestatis Christianæ : sed quod una est unius, magis debet ad conversionem trahere, quam illicere valeat amor muliercularum.

Ad quæst. 1. Ad secundam partem quæstionis dicendum, quod nulla est uxor nisi prima cum qua contraxit : et ideo omnibus conversis solum illa manebit. Si autem non vellet ipsa converti, tunc puto, quod liberum esset ei eligere de aliis conversis quam vellet, et cum illa contrahere de novo : quia prior contractus non valebat, eo quod inter omnes illas cum quibus secundo contraxit in suo ritu, nulla habet magis quam alia, eo quod nulla earum fuit vere uxor ejus.

Ad 1. Ad objectum autem dicendum, quod vir in regimine est caput, sed non in contractu : quia in illo ad paria judicantur vir et uxor, cum utriusque consensus requiratur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod favor in viro nullus est, præcipue cum ipse baptismum accipiat, ut a vitiis liberetur.

Ad quæst. 3. Ad tertiam partem quæstionis dicendum sub distinctione, quod aut prima cui dedit libellum repudii vult converti, aut non. Si sic, tenetur eam habere. Si non, tunc potest contrahere de novo in fide Christi cum secunda : et tunc etiam si postea convertatur alia, non habet jus poscendi ipsum, eo quod jus suum merito infidelitatis amisit, cum in nullo ita maritum sequi debeat sicut in conversione ad fidem Christi.

C. *De fornicatione spirituali, ob quam potest dimitti conjux.*

Potest tamen licite dimittere : quia in infideli est fornicatio, si non corporis, tamen mentis [1]. Causam enim fornicationis Dominus excepit [2]. Fornicationem vero generalem et universalem intelligere cogimur, non modo scilicet corporalem, sed et spiritualem, de qua Augustinus ait : Idololatria et quælibet noxia superstitio, fornicatio est. Dominus autem permisit ex causa fornicationis uxorem dimitti, sed non jussit. Et sic dedit Apostolo

[1] In Glossa super epist. I ad Corinth. vii, 10.
[2] Cf. Matth. v, 32 et xix, 9.

locum monendi, ut qui voluerit non dimittat : potest tamen licite dimittere. Si enim fornicatio carnis detestanda, est in conjuge, quanto magis fornicatio mentis, id est, infidelitatis[1] ?

ARTICULUS VII.

An propter infidelitatem potest uxor dimitti ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Potest tamen licite dimittere*, etc. »

Videtur non valere quod dicit : quia

1. Ipsemet dixit in tertio *Sententiarum*, quod ex tropicis non est arguendum : constat autem, quod infidelitas non est fornicatio nisi tropice loquendo.

2. Item, Fides non est fundamentum, nisi quæ per dilectionem operatur, ut dicit Glossa super epistolam ad Galatas, v, 6 : ergo ad hoc quod vir objiciat ei peccatum, oportet quod ipse habeat charitatem : et hoc esset grave.

3. Item, Ex hoc sequitur, quod omne matrimonium extra charitatem contractum, esset sine fundamento : ergo separabile, ut videtur.

Responsio. Dicendum, quod non arguit ex tropicis, licet dictum sit tropicum : sed sequitur quod dicit, quia infidelitas contrarietatem habet ad fundamentum. Solutio. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod fides fundat duo, scilicet meritum, et sacramentum. Et quoad fundationem meriti intelligitur Glossa illa : quia charitas informat omne meritum. Sed quoad fundationem sacramenti tantum sine re et effectu sacramentali tam in baptismo quam in aliis, sufficit fides informis. Ad 2 et 3.

Et per hoc patet solutio ad sequens.

D. *Pro quibus vitiis possit dimitti ?*

Si autem quæris, An propter aliud vitium nisi propter infidelitatem vel idololatriam possit dimitti ? Attende quid Augustinus ait : Si infidelitas fornicatio est, et idololatria infidelitas, et avaritia idololatria, non est dubitandum et avaritiam fornicationem esse. Quis ergo quamlibet illicitam concupiscentiam potest a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est[2] ? Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias non tantum quæ in stupris cum alienis viris vel fœminis committuntur, sed ob quasli-

[1] S. Augustinus, In Sermone Domini in monte : et habetur, 28, quæst. 1, cap. *Idololatria*. (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. 28, quæst. 1, cap. *Idololatria*, ibidem ubi supra.

bet quæ animam a lege Dei aberrare faciunt et perniciose corrumpi, possit sine crimine et vir uxorem suam dimittere, et uxor virum. Item, Rectissime dimittitur, si viro suo dicat : Non ero uxor tua, nisi mihi de latrocinio divitias congreges : vel, nisi solita lenocinia exerceas, aut si quid aliud facinorosum vel flagitiosum a viro suo expetat. Tunc ille, si veraciter pœnitens est, habetque fidem per dilectionem operantem, membrum quod eum scandalizat amputabit [1]. Ex his apparet, quod non solum infidelitas, sed etiam quælibet concupiscentia, quæ perniciose turpiterque corrumpit, fornicatio spiritualis est, per quam vir uxorem, vel uxor virum dimittere potest. Consulit tamen Apostolus, ne fidelis dimittat infidelem volentem cohabitare, nec a Deo revocare [2].

ARTICULUS VIII.

An propter mortale peccatum alter conjugum potest alterum dimittere?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Si autem quæris, An propter aliud*, etc. »

Videtur enim totum falsum quod hic dicitur in *Littera* : quoniam.

1. Secundum hoc tota die fierent divortia, quod falsum est.

2. Item, Aut intelligit de istis vitiis ante matrimonium, aut post. Et constat, quod neutro modo intelligit, quia ambobus vel altero existente in mortali peccato, contrahunt, et non separantur, et ad cohabitandum coguntur ab Ecclesia : ergo falsum est quod dicit.

3. Item, Contra Evangelium est expresse Matthæi, v, 32 et xix, 9, ubi dicitur, quod *qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa*, etc. Et constat, quod non loquitur nisi de fornicatione corporali et litterali.

Item, In Luca, xvii, 34, ubi dicit, quod *duo erunt in lecto uno : unus assumetur, et alter relinquetur*. Ergo lectus unus est unius boni, et alterius mali.

Responsio. Dicendum, quod si *Littera* debeat sustineri, ad sponsalia est referendum : quia bene credo, quod illa scindi possunt propter mortale peccatum in altero desponsatorum existente, præcipue si apponatur in conditione, sicut videtur *Littera* dicere : et si non velit converti a peccato. Et de hoc supra notatum est in quæstione de *sponsalibus*.

[1] S. Augustinus, Lib. de Fide et operibus : et habetur, 28, quæst. 1, cap. *Uxor legitima* (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. I ad Corinth. vii, 13

E. *Si fideli liceat aliam ducere infideli discedente vel dimissa?*

Hic quæritur, Si fidelis dimittat infidelem, vel infidelis a fideli discedat, an liceat fideli aliam ducere? Videtur auctoritas testari, quod illa vivente alteram ducere non valeat [1]. Ambrosius enim verba Apostoli exponens ait : Alioquin si disceditis ab invicem, et volentes cohabitare dimittitis, et aliis vos copulatis, adulteri estis : et filii vestri qui de hac copula nascuntur, immundi, id est, spurii sunt [2]. Idem [3], Si quis habuerit uxorem virginem ante baptismum, vivente illa post baptismum alteram habere non potest. Crimina enim in baptismo solvuntur, non conjugia [4].

F. *Quæ præmissis contraria videntur.*

Sed contra Ambrosius [5] testatur : *Si infidelis* (dicit Apostolus [6]) *discedit, discedat*. Non enim est servituti subjectus frater aut soror in hujusmodi : quia non debetur reverentia conjugii ei qui horret auctorem conjugii. Non est enim ratum matrimonium, quod sine devotione Dei est : et ideo non est peccatum ei qui dimittitur propter Deum, si alii se copulaverit. Contumelia enim creatoris solvit jus matrimonii circa eum qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus. Infidelis autem discedens, et in Deum peccat, et in matrimonium : nec est servanda ei fides conjugii, qui ideo recessit ne audiret Christum esse Deum Christianorum conjugiorum. Si vero ambo crediderint, per cognitionem Dei confirmatur conjugium.

[1] Cf. 28, quæst. 2, quasi per totum tractatur hæc quæstio (Nota edit. Lugd.)
[2] Cf. 28, quæst. 5.
[3] Edit. J. Alleaume, *item*.
[4] Cf. 28, quæst. 5, cap. *Si quis*.
[5] S. Ambrosius, Ad Hilarium ; et habetur, 28, quæst. 5, cap. *Non est enim* (Nota edit. Lugd.)
[6] I ad Corinth. vii, 15. Cf. etiam Glossam super hunc versiculum.

G. *Determinatio.*

Attende hæc prædictis contraria posse videri, ita ut sibi Ambrosius contradicere videatur. Sed distinguendum est hic aliud esse dimittere volentem cohabitare, aliud dimitti propter Deum ab illo qui horret nomen Christi. Ibi lex benevolentiæ non servatur, hic veritas custoditur. Et ideo cum liceat dimittere volentem cohabitare, non tamen ea vivente aliam ducere licet. Discedentem vero sequi non oportet, et ea vivente aliam ducere licet [1]. Sed hoc non est intelligendum, nisi de his qui in infidelitate sibi copulati sunt. Sed si ad fidem uterque conversus est, vel si uterque fidelis matrimonio conjunctus est, et post alter eorum a fide discesserit, et odio fidei conjugem reliquerit, dimissus discedentem non comitabitur : nec tamen illa vivente alteram ducere poterit : quia inter eos fuerat ratum conjugium, quod non potest dissolvi.

H. *Quidam dicunt conjugium non esse inter infideles, et quare?*

Sunt tamen nonnulli qui inter infideles asserunt non esse conjugium : quia nec rata, nec legitima est eorum copula [2]. Rata non est, quia solvi potest : nec legitima, quia Apostolus ait : *Omne quod non est ex fide, peccatum est* [3]. Eorum autem conjunctio non est ex fide, et ideo peccatum est. Non est ergo conjugium : quia nullum conjugium peccatum est. Augustinus [4] etiam dicit : Quia non est vera pudicitia infidelis cum infideli [5]. Sed vera negatur esse pudicitia : non quod infidelium conjugium non sit verum, sed quia non habet illud triplex bonum, quod excusat coitum et meretur præmium. Item, Illud Apostoli : *Omne quod non est ex fide, peccatum est,*

[1] Cf. 28, quæst. 5.
[2] Hic locus quasi de verbo ad verbum habetur, 28, quæst. 1, in princ. (Nota edit. Lugd.)
[3] Ad Roman. XIV, 23.
[4] Cf. 28, quæst. 1, in § His itaque (Nota edit. Lugd.)
[5] Edit. J. Alleaume, *fideli*.

non ita intelligendum est, ut quidquid fit ab infidelibus peccatum sit : sed omne quod fit contra fidem, id est, conscientiam, male fit, et ad gehennam ædificat. Vel in omni eo quod infidelis facit, peccat : non quia illud facit, sed quia non eo modo illud facit quo debet, non referens ad debitum finem.

ARTICULUS IX.

An unus conjugum fidelis potest alium dimittere ante mortem alterius ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Hic quæritur, Si fidelis dimittat infidelem*, etc. »

Videtur enim non esse vera determinatio Magistri sic :

1. In omni vero et legitimo matrimonio uterque conjugum obligatur alteri usque ad mortem : sed inter infideles est verum et legitimum matrimonium : ergo uterque conjugum alteri obligatur usque ad mortem. Probatur prima. I ad Corinth. vii, 39, ubi dicitur, quod *mulier alligata est legi*, scilicet viri, *quanto tempore vir ejus vivit*. Secunda scribitur in *Littera*.

2. Item, Matrimonium infidelium est perfectum in significando et causando : sed perfectum obligat usque ad mortem.

3. Item, Minus vinculum est inter dominum et servum, quam inter virum et uxorem : sed primum non solvitur per conversionem alterius : ergo nec secundum.

4. Item, Ambrosius [1] dicit, quod in baptismo peccata solvuntur, non conjugia : ergo per baptismum non deobligatur viro uxor : ergo ante mortem ejus contrahere non potest.

5. Ulterius videtur, quod si infidelis dimissus contrahat, teneat matrimonium. Aut enim fidelis contrahere potest, aut non. Si non, hoc erit contra *Litteram*. Si sic, non potest contrahere nisi solutus a matrimonio quo prius fut obligatus : sed cum matrimonium sit relatio quædam, et relatio non solvatur in uno nisi solvatur in utroque relativorum, erit infidelis absolutus a matrimonio : solutus autem contrahere potest : ergo infidelis sic dimissus potest contrahere.

6. Item, Injustum est si debeat aliquis ex jure alieno et non debeatur ex eodem : ergo nullum jus matrimonii obligat infidelem ad debitum, ita quod non debeatur ei ex eodem : sed non debetur ei, ut dicitur in *Littera* : ergo nec ipse debet aliquid, ut videtur : ergo licet ei contrahere sicut fideli.

7. Item, Ponamus, quod convertatur : tunc enim merito fidei non debet privari libertate contrahendi : esto ergo, quod alter jam contraxit cum alia : ergo et ista post conversa cum alio potest contrahere.

8. Item, Pœnitentia restituit in integrum, sicut supra habitum est : ergo restituit etiam libertatem contrahendi : et inde ut prius.

9. Item, Si non liceret post conversis contrahere, multi retraherentur a fide : ergo videtur, quod non debuit institui ab Ecclesia, quod postea non liceat eis contrahere.

In contrarium autem hujus est, quod Sed contra.

1. Dicit Apostolus, I ad Corinth. vii, 15 : *Si infidelis discedit, discedat : non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi*. Et non dicit, quod infidelis non sit servituti subjectus : ergo

[1] Videntur hæc verba esse Augustini non Ambrosii, ubi supra patuit, Art. 6 hujusce distinctionis, ad 1.

innuit infidelem adhuc servitute matrimonii teneri.

2. Item, Nullum matrimonium non ratum sufficientem habet stabilitatem : sed matrimonia infidelium sunt non rata : ergo, etc. : ergo dissolvi possunt.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod ea quæ dicuntur in *Littera*, juris habet firmitatem.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod matrimonium infidelium non est usquequaque legitimum, eo quod non est omnino inter legitimas personas : et ideo aliquo casu interveniente potest dissolvi.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod non est perfectum causando et significando nisi potentia, sicut supra dictum est : fides autem Christi est a qua trahit firmitatem.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod licet vinculum sit unius servitutis, non tamen fundatur supra fidem Christi : et ideo a fide nec contrahit robur, nec debilitatem a contrario : sed matrimonium in quantum est sacramentum, supra fidem Christi fundatur, et illa deficiente ratitudinem perfectam non habet.

AD ALIUD dicendum, quod baptismus non dissolvit conjugium, sed confirmat, dummodo sit persona legitima : unde quod solvit, hoc est ex defectu personæ sive materiæ. Ad 4.

AD ID quod ulterius objicitur, dicendum quod infidelis contrahere non potest de jure : quia in pœnam infidelitatis manet sub servitute. Ad 5.

Et ad argumentum contra, dicendum quod vinculum non manet : sed in pœnam infligitur ei id quod suum jus amittit in libertate contrahendi.

Et per hoc patet solutio etiam ad sequens : quia quilibet ex peccato potest jus suum amittere, et exlex fieri. Ad 6.

AD ALIUD dicendum, quod si convertatur, adhuc in pœnam obstinationis ligatur pœna non contrahendi. Credo tamen, quod Ecclesia cum tali in favorem aliorum potest et debet dispensare. Ad 7.

AD ALIUD dicendum, quod pœnitentia restituit quoad immunitatem culpæ, sed non quoad immunitatem omnis pœnæ. Ad 8.

I. *Quod legitimum sit conjugium infidelium, sed non ratum, et quare?*

Copula ergo maritalis quæ est inter infideles, conjugium est legitimum, sed non ratum. Legitimum, quia est inter legitimas personas : sed non ratum, quia sine fide. Conjugium vero fidelium est legitimum et ratum, si tamen legitimæ sunt personæ. Quod autem legitima sit infidelium conjunctio, Augustinus testatur dicens : Uxor legitima societate conjuncta, sine ulla culpa relinquitur, si cum viro Christiano permanere noluerit [1]. Ex hoc etiam probatur, quod infideli ad fidem converso Apostolus consuluit

[1] S. AUGUSTINUS, Lib. de Fide et operibus : et habetur, 28, quæst. 1, cap. *Uxor legitima*. (Nota edit. Lugd.)

infidelem non dimittere[1] : quod non faceret, si non esset inter eos legitimum conjugium. Legitimum est, quod legali institutione, vel provinciæ moribus, non contra jussionem Domini contrahitur.

ARTICULUS X.

An inter infideles sit verum matrimonium?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, I, « *Copula igitur maritalis*, etc. »

Videtur enim, quod non sit verum conjugium : quia

1. Nulla superædificatio est sine fundamento : sed matrimonium est superædificatio quædam : ergo non est sine fundamento : sed illud est fides : ergo sine fide Christi nullum est matrimonium verum.

2. Item, Majoris spiritualitatis et efficaciæ sunt alia sacramenta, quam matrimonium : et illa non possunt esse sine fide et baptismo : ergo nec istud.

In contrarium hujus est, quod si non esset verum matrimonium inter infideles, omni actu concubitus fornicarii essent : et hoc grave esset dicere. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod verum est matrimonium, sed non habens ultimam firmitatem : quia habet dispositionem contrariam in materia. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod dicitur verum ab honestate contractus, sed firmum a fundamento : unde fides non fundat conjugii veritatem, sed immobilitatem. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod est potius causa quare possit esse sine fide, quam quod semper exigat ipsam quoad suam veritatem : quia in quantum humanum officium est, et non spirituale tantum, effici potest contractu, et obtinet veritatem ab humano consensu. Ad 2.

[1] Cf. I ad Corinth. vii, 13.

DISTINCTIO XL.

De impedimentis quæ faciunt omnino illegitimum ad contrahendum matrimonium cum quodam, et cum quodam non, quod venit ex propinquitate carnali, quæ est consanguinitas.

A. *De cognatione carnali et spirituali : et prius de carnali.*

Nunc superest de cognatione aliquid dicere. Est autem cognatio alia carnalis, alia spiritualis. Primum de carnali cognatione et affinitate inspiciamus. Cognati ergo vel affines in septimo gradu, vel infra, copulari non debent. Unde Gregorius: Progeniem suam unumquemque usque ad septimam observare decernimus generationem : et quamdiu se agnoscunt affinitate propinquos vel cognatos, ad conjugalem copulam accedere denegamus : quod si fecerint, separentur [1]. Item, Nicolaus Papa : De consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque post generationem septimam, vel quousque parentela cognosci potest [2]. Item, Nulli ex propinquitate sui sanguinis usque ad septimum gradum uxores ducant [3]. His auctoritatibus aliisque pluribus consanguineorum conjunctiones prohibentur usque ad septimum gradum.

DIVISIO TEXTUS.

« *Nunc superest de cognatione*, etc. » In istis tribus distinctionibus quæritur de impedimento proveniente ex vicinitate cognationis : et ideo hic primo agit de cognatione carnali. Secundo, de affinitate, scilicet in distinct. XLI. Et tertio, de cognatione spirituali, scilicet in distinct. XLII. Quarto, de cognatione legali, ibi, Dist. XLII, D. « *Quod autem spirituales vel adoptivi filii*, etc. »

Adhuc ita distinctio dividitur in tres partes. Primo quæritur, In quot gradi-

[1] S. Gregorius, Ad episc. Galliæ ; et habetur, 35, quæst. 3, cap. *Progeniem* (Nota edit. Lugd.)

[2] Ibidem, cap. *De consanguinitate*.

[3] Ex concilio Lugdunensi, ibidem, cap. *Nulli*.

bus licet alicui conjungi matrimonialiter? Secundo, Reddit causam quare in tot, ibi, C, § 1 : « *Quare vero sex gradus computet, Isidorus*, etc. » Tertio, Objicit quædam et solvit, ibi, C, § 2 : « *His autem occurrit*, etc. »

In prima sunt duo capitula. In primo ostenditur in quot gradibus attenditur matrimonialis copula. In secundo, Ostendit duplicem modum, Isidori scilicet, et aliorum, qualiter illi gradus sunt computandi, ibi, B, « *Quomodo autem gradus consanguinitatis*, etc.

ARTICULUS I.

Quid sit consanguinitas?

Circa principium horum capitulorum quinque quæruntur.

Primum est, Quid sit consanguinitas?

Secundum, Unde dicatur?

Tertium, Quid sit linea?

Quartum, Quæ sit lineæ divisio?

Quintum, Quid sit gradus computationis in linea?

Alia autem hujus quæstionis infra suis locis quærentur.

Ad primum ponatur diffinitio Jurisperitorum hæc : « Cognatio carnalis est vinculum personarum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum. »

Objicitur autem contra hoc : quia

1. Secundum hoc omnes homines viderentur esse consanguinei : quia omnes homines ab uno stipite descenderunt, scilicet ab Adam et Heva, et sibi invicem juncti sunt, et per carnalem propagationem ab Adam et Heva seminati : ergo videtur, quod omnes homines sint consanguinei.

2. Item, Originale peccatum est vinculum personarum, etc. : ergo originale peccatum est cognatio carnalis.

3. Item, Sicut multorum collectio descendentium ab uno, facit genus unum, sicut vult Porphyrius, ita etiam facit cognationem carnalem : ergo cognatio carnalis magis est collectio multorum, quam vinculum.

4. Item, Constat, quod vinculum æquivocum est ad corporale vinculum, et ad spirituale : ergo non debet ante distinctionem in diffinitione poni.

5. Item, Sicut infra dicitur ab Isidoro, « consanguinitas se dirimit paulatim, ita quod propinquitas esse desinit : » sed descensus ab eodem stipite numquam se dirimit nec finitur : ergo videtur, quod diffinitio sit insufficiens, quia non ponitur ibi finita consanguinitas.

6. Item, Cum dicitur, *Carnali propagatione*, etc., aut intelligitur de propagatione activa, aut passiva, aut utraque. Si primo modo : tunc pater erit consanguineus filii, et non e converso. Si secundo modo : tunc dictione semel posita in diffinitione oportet uti æquivoce : et hoc est contra artem secundum Auctores.

Responsio. Dicendum, quod dicta diffinitio est conveniens de consanguinitate, de qua hic agitur. Quia de ea hic agitur prout generat impedimentum matrimonii : et ponitur ibi *vinculum* ut genus : *personarum* autem ponitur ut materia. Differentia autem contrahens materiam, est *ab eodem stipite descendentium* : sed per hoc quod dicitur, *Carnali propagatione contractum*, ponitur efficiens proprium. Et sic realis est ista diffinitio tangens tres causas consanguinitatis, formalem, efficientem, et materialem. Finalis autem quæ est nexus amicitiæ, est extra essentiam ipsius, et ideo non ponitur in diffinitione. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod omnes qui sunt in linea ascendentium et descendentium directe, *consanguinei* dicuntur secundum hanc diffinitionem : Ad 1.

sed in linea transversali licet quilibet referatur ad stipitem, tamen propter variationem lineæ, variatur etiam ejus stipes proximus : et ideo consanguinei non dicuntur hic ultra quartum gradum : sed ibi variatur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod originale peccatum non est unum existens diversarum personarum vinculum, sed tantum unum specie existens : sed cognatio carnalis est una relatio in toto genere uno. Præterea, Originale peccatum per accidens, scilicet ex natura corrupta, sequitur propagationem : sed consanguinitas est effectus propagationis per se per ipsam carnem propagatam.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod collectio ad unum non dicit nisi habitudinem inferiorum ad superiorem : sed consanguinitas æqualiter est in habitudine inferioris ad superiorem, et inferiorum ad se invicem : et ideo melius diffinitur per vinculum quam per collectionem.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod licet vinculum sit æquivocum, tamen determinatur per sequens adjunctum, sicut si dicitur canis latrabilis : et ideo non generat confusum intellectum in diffinitione.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod se consanguinitas dirimit : sed hoc non est ex consanguinitate, sed ex gradus distantia, ut infra dicetur : et ideo direptio ipsa potius ponenda est in determinatione numeri graduum, quam consanguinitatis. Quod autem direptio non sit essentialis consanguinitati, patet : quia si esset essentialis, tunc in omni linea dirimeretur : et hoc non est verum, quia in linea ascendentium et descendentium numquam dirimitur : et hujus causa infra dicetur.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quo carnalis propagatio activa hic sumitur : sed non sequitur quod infertur : quia consanguinitas non est essentia actionis, sed potius effectus qui consequitur tam in propagante, quam in propagato, et aliis propagatis ex habitudine substantiæ a qua fit decisio ad ea quæ deciduntur.

ARTICULUS II.

Unde dicitur consanguinitas ?

Secundo quæritur, Unde consanguinitas dicatur ?

Et dicitur communiter, quod ex compositione vocabuli dicitur, quasi societas sanguinis propter propagationem ex uno.

Videtur autem, quod hoc nihil sit, cujus una ratio est : quia

1. Generatio sive propagatio non fit ex sanguine, ut dicunt Physici, sed potius ex superfluo quartæ digestionis : ergo nec propter sanguinem potest dici consanguinitas.

2. Item, Genes. XXIX, 14, dixit Laban de Jacob : *Os meum, et caro mea es*. Et Judas fratribus suis de Joseph : *Frater et caro nostra est* [1]. Ergo potius debet dici concarnalitas, quam consanguinitas.

Responsio. Dicendum, quod optime dicitur *consanguinitas* : quia propinquissimum potentiæ ultimæ ad corpus et ad naturam hominis, est sanguis.

Ad primum ergo dicendum, quod illud materialiter et per dispositiones vicinas est sanguis bene deputatus, sed per digestionem ampliorem albescit, et per immixtionem spiritus efficitur ampullosum, et apparet magis album.

Ad aliud dicendum, quod de carne non fit generatio : sed ponitur ibi caro et os pro materia habente in se virtutem formativam carnis et ossis : hanc enim filii unius patris accipiunt ab uno.

[1] Genes. XXXVII, 27.

ARTICULUS III.

Quid sit linea consanguinitatis ?

Tertio quæritur, Quid sit linea ?

Et dicitur communiter, quod linea est ordinata collectio personarum consanguinitate conjunctarum, ab eodem stipite descendentium, diversos gradus continens.

Objicitur autem,

1. De hoc quod dicitur, *Ordinata collectio :* quia hoc oportet intelligi de uno ordine : et hoc non convenit, quia tres ordines sunt in linea.

2. Item, Linea est etiam inter personas non consanguineas, sicut affines, et adoptatas, et spirituali vinculo conjunctas : ergo male dicitur, *Consanguinitate conjunctarum.*

3. Item, Male dici videtur, *Ab eodem stipite descendentium :* quia illi qui sunt in transversalibus secundum quod in transversalibus, sunt in linea non relata ad stipitem : ergo non semper ibi attenditur descensus a stipite uno.

4. Item, Cum omnis linea sit infra duos terminos tantum, videntur esse diversi duo gradus tantum : et hoc iterum falsum est.

Responsio. Dicendum, quod non est magna vis in istis, dummodo virtus juris circa lineas attendatur.

Dicendum tamen primo, quod linea satis communiter est diffinita : et hoc quod dicitur, *Ordinata collectio*, est genus secundum quod hic sumitur linea. Materia autem sive subjectum formæ generis tangitur per hoc quod dicitur : *Personarum consanguinitate*, etc. Efficiens autem tangitur per hoc quod dicitur : *Ab eodem stipite descendentium :* quia, sicut in mathematicis secundum Alpharabium in commento super Geometriam Euclidis, motus puncti facit lineam, ita motus et quædam quasi multiplicatio stipitis hic facit lineam, de qua hic agitur : hoc autem quod dicitur, *Diversos gradus continens*, est ultima differentia complens esse lineæ civiliter sumptæ.

Ad primum autem quod contra objicitur, dicendum quod *ordo* sumitur hic pro generali habitudine ad unum, hoc est, ad stipitem : et illa habitudo salvatur in omnibus lineis : nec oportet in diffinitione generis descendere in differentias speciei : quia illæ sunt posterius quam genus, et non diffiniunt ipsum. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod linea consanguinitatis diffinitur hic, et non linea in genere, nisi sumatur genus proximum, scilicet consanguinitatis. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod nulla esset linea transversalis, nisi esset descensus ab uno stipite : quia ille qui est in linea transversali in parte una, nullo modo respiceret eum qui est in linea alia, nisi mediante stipite a quo ambo descendunt : unde falsum supponitur in objectione. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod linea ista est sicut signata linea in geometria quæ divisa est in partes : et ideo potest continere diversos gradus. Ad 4.

ARTICULUS IV.

Quæ sit lineæ divisio ?

Quarto quæritur, Quæ sit lineæ divisio ?

Et dicitur communiter, quod dividitur in tres, scilicet descendentium, ascendentium, et transversalium. Et *ascendentium* est sicut pater mater, avus avia, atavus atavia, abavus abavia, subavus subavia, etc. *Descendentium* autem sicut

pater mater, filius filia, nepos neptis, abnepos abneptis, subnepos subneptis, trinepos trineptis. *Transversalium* autem sicut pater mater, frater soror, filius fratris filia sororis, qui patrueles et consobrini dicuntur : nepotes fratrum vel sororum fratruelium vel consobrinorum abnepotes, et eorum trinepotes, et sic de aliis.

Videtur autem insufficiens hæc lineæ divisio : quia

1. Sicut est habitudo transversalis ad stipitem, ita est habitudo ejusdem ad se descendentem : ergo duæ lineæ sunt in transversali, scilicet una transversalis, et alia descendens.

2. Item, Videtur esse quædam lateralis recta : sicut esse habitudo in arbore filiorum duorum fratrum, illi enim directe se respiciunt : ergo debuit mentio fieri de illa linea.

3. Item, Videtur quod sit divisio abundans : transferentes enim (ut dicit Philosophus) secundum aliquam similitudinem se transferunt : sed in mathematicis ubi sunt proprie sumptæ lineæ, non sunt nisi duæ species linearum, scilicet simplex quæ est recta, et composita quæ est curva, eo quod simplex est simplicis formæ, curva autem aliam habet formam in concavo, et aliam in convexo : ergo jus transferens lineas, deberet duas ponere ad similitudinem aliarum, et non tres.

Solutio. Responsio, quod hæc divisio secundum quod ad propositum spectat, est bona.

Ad 1 et 2. Ad id ergo quod contra objicitur, dicendum quod linea omnis referenda est ad terminum suum, et ille est stipes in parte una : et sine respectu ad ipsum non reperitur habitudo aliqua inter personas : et ideo nulla est descendentium in latere : quia oportet dirigi ad stipitem, et tunc erit transversalis.

Et per idem patet solutio ad sequens.

Ad 3. Ad ultimum dicendum, quod in arbore consanguinitatis non potest esse linea curva : aut enim esset regulariter curva, aut irregulariter curva. Si primo modo, sic non potest esse nisi circularis, et sic rediret matrimonium a ramis ad stipitem : et hoc non potest esse, quia succus descendit in ramos a stipite, et non e converso. Si autem irregulariter, tunc nec subjacet arti in mathematicis, nec hic : quia irregulare non obedit arti. Et sic patet, quod non potest fieri translatio nisi a lineis rectis relatis ad unum : et hoc non potest esse nisi in ascendendo, vel in descendendo, vel lateraliter, non quidem ad rectum angulum, quia filius et filia non æque alte stant parentibus, sed ad medietatem anguli recti, sicut patet in arbore consanguinitatis.

ARTICULUS V.

Quid sit gradus ?

Quinto quæritur, Quid sit gradus, secundum quod computatur in linea ?

Et dicunt, quod gradus est habitudo distantium personarum, qua cognoscitur quanta cognationis distantia personæ inter se differant.

Videtur autem inconveniens esse diffinitio : quia

1. Gradus sonat habitudinem inferioritatis et superioritatis distantium personarum, etc. : ergo male diffinitur per simplicem habitudinem personarum distantium, etc.

2. Item, Ex gradu in quantum gradus, non cognoscitur quanta sit distantia, etc. : sed potius ex gradu in quantum est aliquotus, vel secundus, vel tertius : ergo male attribuitur hoc gradui in genere.

3. Item, In gradibus materialibus de ligno vel lapide non cognoscitur quanta sit distantia ab inferiori vel superiori loco, nisi sciatur quotus sit gradus ab

inferiori vel superiori : ergo nec in gradibus istis scitur distantia ex gradu in quantum est gradus, sed potius scitur ex eo in quantum est aliquotus.

4. Item, Non idem est cognitum et principium cognitionis, ut dicit Philosophus : sed gradus est cognitum in his : quærentes enim de consanguinitate oportet gradum cognoscere qui est inter personas : ergo gradus non est principium cognitionis : ergo male attribuitur ei esse principium hujusmodi cognitionis ex modo loquendi, cum dicitur : *Qua cognoscitur.*

tio. Responsio. Dicendum, quod satis convenienter gradus hic diffinitur : est enim habitudo generalis forma, cujus proprium subjectum et materia sunt personæ distantes : sed proprius actus est differentia qua cognoscitur, etc. : et cognitum exprimitur per hoc quod dicitur, *Quanta cognationis distantia*, etc.

1. Unde dicendum ad primum, quod gradus in genere non sonat inferioritatem vel superioritatem, sed abstrahit ab utroque, et ita diffinitur hic : et per hoc patet, quod est gradus inferior et gradus superior : et hæc divisio est in species gradus : et ideo gradus in genere ut abstrahens ab utroque, est ante utrumque : tamen status vel situs superioritatis et inferioritatis importatur in genere per modum distantiæ personarum.

Ad aliud dicendum, quod ex gradu in Ad 2.
quantum gradus, cognoscitur habitudo in genere, sed habitudo in specie cognoscitur ex gradu in specie determinato : et quia cognitio in genere est cognitio imperfecta, ideo non statur in illa, sed quæritur de specie : tamen quando diffinitur gradus in genere, non debet diffiniri nisi per cognitionem quam facit in genere.

Ad aliud dicendum, quod idem est in Ad 3.
gradibus materialibus : sed quia non statur ibi, ideo processus videtur esse ad speciem.

Ad aliud dicendum, quod gradus ut Ad 4.
gradus numquam est quæsitum, nec cognitum, ut quod erat ante quæsitum aut dubitatum : sed potius an sit consanguinitas, vel non, illud quæritur, et invenitur ex gradu. Unde quod gradus quæritur, hoc non est nisi in quantum est principium concludendi consanguinitatem, sicut etiam in syllogismis et theorematibus unum concluditur per accidens, ut postea per illud concludatur conclusio intenta : non enim semper proceditur ex per se notis, sed etiam ex illis quæ per prima et vera acceperunt fidem.

B. *De computatione graduum consanguinitatis.*

Quomodo autem gradus consanguinitatis computandi sint, Isidorus ostendit sic : Series consanguinitatis sex gradibus dirimitur, hoc modo : Filius et filia, quod est frater et soror, sit ipse truncus. Illis seorsum sejunctis, ex radice illius trunci egrediuntur isti ramunculi, nepos et neptis, primus : pronepos et proneptis, secundus : abnepos et abneptis, tertius : adnepos et adneptis, quartus : trinepos et trineptis, quintus : trinepotis ne-

pos et trinepotis neptis, sextus[1]. Attende, quod sex gradus tantum ponit Isidorus, quia truncum inter gradus non computat. Alii vero qui septem gradus ponunt, truncum inter gradus computant. Varie namque computantur gradus consanguinitatis. Alii enim patrem in primo gradu, filios in secundo ponunt : alii primum gradum filios appellant, negantes gradum cognationis inter patrem et filium esse, cum una caro sint pater et filius. Auctoritates ergo quæ consanguinitatis cautelam usque in septimum gradum prohibent, patrem ponunt in primo gradu. Illi vero qui usque ad sextum gradum prohibent, primum gradum filios appellant. Atque ita fit, ut eædem personæ secundum hanc diversitatem inveniantur in sexto et septimo gradu. Patrem vero in primo gradu ponit, qui fratres dicit esse secundum gradum. Hoc modo computat Zacharias Papa, inquiens : Parentelæ gradus taliter computamus : Ego et frater meus una generatio sumus, primumque gradum efficimus. Rursus, filius meus et fratris mei filius secunda generatio sunt, et secundum gradum faciunt : atque ad hunc modum ceteræ successiones[2]. Inter illos vero qui sex computant gradus, et illos qui septem computant gradus, nulla in sensu existit diversitas, quamvis in numero graduum varietas videatur. Ultima enim generatio, si a fratribus sumat initium numerandi, septima invenitur.

ARTICULUS VI.

An sunt tres modi computandi gradus ? et, Quis sit potior inter illos ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Quomodo autem gradus consanguinitatis computandi sint*, etc. »

Sunt enim hic tres modi computandi : et quæremus, Quis rationabilior sit modus ? et, De consonantia et contrarietate inter illos.

Et duo quidem modi graduum sunt secundum canones, quorum uterque dicitur in *Littera*. Zacharias enim Papa sic computat, dicens : « Parentelæ gradus « taliter computamus : Ego et frater « meus una generatio sumus, primum« que gradum efficimus. Rursus, filius « meus et fratris mei filius, secunda ge« neratio sunt, et secundum gradum ef« ficiunt, etc. » Et hæc via celebrior habetur.

Isidorus autem sic : « Filius et filia, « quod est frater et soror, sit ipse trun« cus. Illis seorsum sejunctis, ex radice « istius trunci egrediuntur isti ramuncu« li, nepos et neptis, primus : pronepos « et proneptis, secundus, etc. » Et sic de aliis.

Secundum leges autem computatur sic : « Pater et mater truncus, frater et soror, primus gradus. Et secundus, filius

[1] Isidorus, Lib. IX Etymologiarum, cap. 6 : et habetur, 35, quæst. 5, cap. *Series* (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. 35, quæst. 5, cap. *Parentelæ* (Nota edit. Lugd.)

fratris et filia sororis, quæ sunt nepos et neptis. Tertius gradus et quartus, pronepos et proneptis. Et quintus gradus et sextus, abnepos et abneptis. Septimus gradus et octavus, subnepos et subneptis. Nonus gradus et decimus : et sic de aliis. »

Ex his facile est videre, quod illa persona quæ secundum primam computationem est in quinto, id est, extra gradum prohibitum hodie : secundum secundam est in quarto, id est, intra gradum prohibitum hodie : et secundum leges in decimo in parte una, et in nono in parte alia. Ergo videtur esse maxima contrarietas inter ista jura, quæ sic loquuntur.

Objicitur autem contra primum modum computandi et pro ultimo sic :

1. Sicut descensus est generationis in parte una per filium, ita in parte alia per filiam : sed duplex descensus duplicem exigit gradum : ergo in duobus gradibus sunt nepos per filium, et neptis per filiam : ergo prima opinio quæ dicit, quod sunt in uno, falsum dicit : et ultima quæ dicit, quod sunt in duobus, dicit verum.

2. Item, In naturis, si duo contrariis motibus moveantur a se invicem, erit necessario ibi duplex distantia, et duplex gradus, sicut si A moveatur sursum, et B deorsum : sed duplex descensus est ut duplex in natura motus : ergo in generatione filiorum vel filii et filiæ est duplex distantia et duplex gradus : ergo prima computatio est falsa, et secunda et tertia tantum vera.

Objicitur autem specialiter contra secundam sic :

1. Filius et filia, quæ sunt frater et soror, in nullo sibi intrinseco materiali vel formali uniuntur : ergo non potest poni truncus unus, sed potius pater et mater qui sunt caro una : ergo prima est vera, et secunda et tertia est falsa.

2. Item, Omne quod per generationem distat ab aliquo uno, magis habet similitudinem ramunculi et gradus, quam trunci : sed filius et filia, quæ sunt frater et soror, per generationem descenderunt ab uno, sicut ipso nomine importatur, quoniam non est filius nisi patris filius : ergo filius et filia, qui sunt frater et soror, non faciunt truncum vel stipitem, sed gradus : et inde ut prius.

Objicitur autem pro prima et secunda contra tertiam sic :

1. Diversitas materialis tantum in nullo facit speciem gradus diversam : sed generatio per duos, est diversitas materialis tantum : ergo non facit speciem gradus diversam : ergo isti in uno gradu distant a trunco, licet materialiter sint duo.

2. Item, In naturis quæ uno modo motus moventur ab uno, æqualiter distant, et unum habent gradum distantiæ : sicut ab A movetur B, et eodem modo motus ab eodem A movetur C : sed frater et soror uno modo motus moventur ab uno trunco : ergo distant uno gradu tantum, et non duobus : ergo prima et secunda opiniones sunt veræ, et tertia falsa.

Responsio. Dicendum, quod omnes istæ opiniones habent aliquid rationis : sed tamen prima rationabilior est : et ideo illi adhæsit Ecclesia. Illa enim considerat, quod aliam habet habitudinem persona a qua est descensus, et non descendit secundum rationem sui nominis, sicut pater et mater : quia nomina illa dicunt a quibus est alius, et non dicunt, quod ipsi sint ab alio, licet quandoque secundum rei veritatem sint ab alio. Considerat etiam, quod aliam habet habitudinem descendens descensu uno, et aliam descendens descensibus pluribus : et secundum hoc locat truncum et gradum primum et secundum et tertium et quartum, ut primus dicatur descensu uno, secundus duobus, tertius tribus, et quartus quatuor : et in illo finitur consanguinitas hodie. Solutio.

Secunda autem considerat, quod truncus oritur a quodam alio quod est radix, et ideo locat truncum fratrem et sororem super unam radicem patris et matris : et non est diversitas, nisi in ratione, sicut dicitur in *Littera*, inter primam opinionem et secundam.

Tertia vero considerat illas duas rationes, quæ positæ sunt pro ipsa, et contra primam opinionem et secundam : et has repetere non oportet.

Et sic planum est respondere omnibus objectis : quia ultimo inductæ solvunt duas primas : et id quod objicitur contra secundam, plane solvitur per ea quæ considerat secunda opinio : quia aliam accipit rationem trunci, quam prima.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS VII.

An omnes gradus prohibiti sunt ad contrahendum matrimonium ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post initium : « *Attende, quod sex computat Isidorus*, etc. »

Inveniuntur enim hic tres causæ assignatæ de numero graduum, in quibus licet vel non licet contrahere : secundum enim computationem Isidori, et secundum antiqua jura, sextus gradus est prohibitus, et septimus concessus : et ille assignat causam, quia sex sunt ætates mundi, et sex status hominis, scilicet infantia, pueritia, adolescentia, juventus, virilis ætas, senectus et senium, quæ Isidorus pro uno accipit, eo quod tunc siccari et putrefieri incipiunt corpora, et usui matrimonii fieri inhabilia.

Secundum Zachariæ computationem septimus gradus est prohibitus, et octavus concessus : et ille assignat causam, quia septem diebus omne tempus agitur, post quod et Ecclesia in corpore et anima sponso Christo jungetur.

Secundum autem nova jura, per quæ omnibus antiquis abrogatur, quartus gradus est prohibitus, et quintus concessus : et illius Innocentius assignat causam. Extra, de *consanguineis et affinibus*, quia quatuor sunt elementa, ex quibus componuntur humores quatuor, ex quibus constituitur et complexionatur corpus humanum.

1. Videntur autem istæ causæ ridiculosæ, et nihil facere ad propositum, eo quod nulla habitudo causati ad causam esse videatur.

2. Item, Quæ est causa, quod Innocentius assignat potius quatuor elementa, quam Evangelia, vel quatuor angulos cœli, vel quatuor Evangelistas, vel quatuor Ezechielis animalia ? In omnibus enim his eadem videtur esse affinitas ad causatum. Unde dicitur, quod non sine verecundia Ecclesiæ Papa illud pro causa allegavit, cum a tanto homine non nisi rationabilia fieri debeant.

3. Item, Quid assignabimus pro causa, quod secundum consonantiam legum ad canones hodie octavus gradus secundum leges est prohibitus, et nonus et decimus concessi ? Nisi enim assignentur octo homines qui fuerunt in arca Noe, vel octo beatitudines enumeratæ, Matth. v, 3 et seq.

Similiter in causa Isidori de sex mundi ætatibus : non enim videntur plus facere sex mundi ætates, quam sex hydriæ positæ in Cana Galilææ ad purificationem Judæorum [1].

Similiter septenarius dierum in computatione Zachariæ Papæ non plus videtur valere, quam septem dona, vel septem stellæ habentes motum aplanes in cœlo.

Videtur autem, quod melius esset tales causas non assignare : quia litterati talia legentes, vilipendunt, et super nihil vel modicum judicant Ecclesiam fundare sua instituta.

[1] Joan. II, 6.

utio. d 1 Responsio. Dicendum, quod in veritate in talibus non magna vis est : quia non habent vim nisi a positione Ecclesiæ : nec Sancti hujusmodi numerum assignant pro causa, sed pro indicio quod tali numero utitur Scriptura : et ideo habilior est ad instituendum aliquid in ipso.

Si quis tamen vellet hic subtilizare, tunc pro causa assignari posset prohibitio quarti gradus : quia usque ad quartum gradum homines multi se vident et suam successionem, et abominabile est, quod suam successionem videat homo direptam : sicut etiam Dominus dixit secundum expositionem Sanctorum, Exod. xx, 5 : *Visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me.*

2 Ad causam autem Innocentii dicendum, quod in qualibet generatione nova fit mixtio sanguinis cum sanguine alieno, et in quantum miscetur alteri, in tantum recedit a primo, et ab invicem. Elementa autem sunt facile et difficulter miscibilia : maxime enim subtile (ut Philosophus dicit) est bene miscibile, et hoc est ignis, qui alienatur quasi in mixtura prima, et in secunda aer, et in tertia aqua, et in quarta terra : et ita componentia corpus humanum recedunt a præviis dispositionibus, et per consequens a consanguinitate : et hoc patet etiam in seminibus, quæ seminantur in terra sibi non naturali : quia in quarta generatione transeunt ad aliam speciem omnino : et hoc intendit Papa.

Ad hoc autem quod Isidorus et Zacharias dicunt, dicendum quod non est causa, sed adaptatio, ut dictum est. Ad 3.

Ad id autem quod objicitur de legibus, dicendum quod idem est octavus secundum leges, et quartus secundum canones : et ideo non oportet in illo aliam assignare causam.

Et per hoc patet solutio ad totum.

C. *Quare sex gradus computantur ?*

Quare vero sex gradus computet Isidorus, ipse aperit dicens : Consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum protraxerit, et propinquitas esse desierit, tunc primum lex in matrimonii vinculum eam recipiet, et quodammodo incipiet revocare fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut sex ætatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur. In his sex gradibus omnia propinquitatum nomina continentur : ultra quos nec affinitas inveniri, nec successio potest amplius prorogari [1]. Secundum alios, septem gradus ideo computantur, ita ut post septem gradus sponsus sponsæ jungatur : sicut post hanc vitam quæ septem diebus agitur, Ecclesia Christo jungetur.

[1] Isidorus, Lib. IX Etymologiarum, cap. 6, et habetur, 35, quæst. 5, cap. *Consanguinitas*. Nota edit. Lugd.)

His autem occurrit illud quod Gregorius Augustino Anglorum Episcopo, a quo requisitus fuerat quota generatione debeant copulari, rescribit sic : Quædam lex Romana permittit, ut sive fratris, vel sororis, seu duorum fratrum germanorum, seu duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est, ut quarta vel quinta generatio fidelium licenter sibi conjungatur [1]. Sed post multum temporis idem Gregorius a Felice Messinæ Siciliæ præside requisitus, utrum Augustino scripserit, ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia non solverentur, inter cætera talem reddidit rationem : Quod scripsi Augustino, Anglorum Episcopo, ipsi etiam Anglorum genti quæ nuper ad fidem venerat, ne a bono quod cœperat, metuendo austeriora recederet, specialiter et non generaliter me agnoscas scripsisse. Nec ideo hæc eis scripsi, ut postquam in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inventi fuerint, non separentur, aut infra affinitatis lineam, id est, usque ad septimam generationem jungantur [2].

ARTICULUS VIII.

Unde habeat Ecclesia audaciam prohibendi a matrimonio secundum istos gradus?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, § 2 : « *His autem occurrit illud*, etc. »

1. Cum enim Dominus non prohibuerit a matrimonio nisi duodecim personas [3], quæ omnes vel sunt truncus, vel in primo, vel in secundo gradu : unde venit tanta audacia Ecclesiæ, quod super hoc prohibere audeat, quoniam usque ad octavum exclusive vel inclusive, et modo usque ad septimum exclusive?

Cum enim secundum legem Domini illi qui sunt in tertio, sint legitimæ personæ, videtur quod si contrahunt, quod Deus conjunxerit eos : ergo prohibetur homini ne separet.

2. Item, Videtur hoc facere ad pacem et societatem et vitam jucundam : quia duæ rationes dilectionis erunt inter tales, scilicet conjugium, et consanguinitas : ergo potius debet promoveri matrimonium, quam prohiberi.

Ad hoc dicendum, quod Ecclesia fecit hoc Spiritu sancto inspirata, ut amicitia diuturnior esset, et plures essent rationes nectentes homines in amore et pace, quando multi infra consanguinitatem reputarentur. Et sic patet solutio ad primum : Deus enim numquam conjunxit illos, qui conjunguntur contra Ecclesiam inspiratam.

Ad aliud dicendum, quod hoc erat quando propagatio fidelium erat carnalis, et parva gratia dilectionis erat hominibus ostensa : sed modo dilectio magna Filii Dei ostensa est, et aliena natura a divina desponsata : et ideo vincula amoris ad eos extenduntur diversa et lata in consanguinitate.

Et sic patet solutio ad totum.

[1] Cf. 35, quæst. 3, cap. *Quædam lex Romana* (Nota edit. Lugd.)

[2] Ibidem.

[3] Cf. Levit. xx, 10 et seq.

DISTINCTIO XLI.

De impedimento matrimonii quod venit ex propinquitate carnali, quæ est affinitas.

A. *De gradibus affinitatis.*

Nunc de affinitate videndum est, de qua Gregorius [1] ait : Porro de affinitate, quam dicitis parentelam esse, quæ ad virum ex parte uxoris, seu quæ ex parte viri ad uxorem pertinet, manifesta ratio est : quia si secundum divinam sententiam ego et uxor mea sumus una caro, profecto mihi et illi mea suaque parentela propinquitas una efficitur. Quocirca ego et soror uxoris meæ in uno et primo gradu erimus : filius vero ejus secundo gradu erit a me, neptis vero in tertio. Idque utrumque in cæteris agendum est in successionibus. Uxorem vero propinqui cujuscumque gradus sit, ita me oportet attendere, quemadmodum ipsius quoque gradus aliqua fœmina propriæ propinquitatis sit. Quod nimirum uxori meæ de propinquitate viri sui in cunctis cognationis gradibus convenit observare. Qui vero aliorsum sentiunt, Antichristi sunt. Item, Julius Papa : Æqualiter vir conjungatur consanguineis propriis, et consanguineis uxoris [2]. Item, Isidorus : Sane consanguinitas quæ in proprio viro conservanda est, etiam in uxoris parentela de lege nuptiarum custodienda est : quia constat eos duos fuisse in carne una. Ideoque communis est illis utraque parentela [3]. Item, Julius Papa : Nullum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis vel uxoris, usque in septimum generationis gradum, uxorem ducere, vel incesti macula copulari : quia sicut non licet cuiquam Christiano de sua consanguinitate, sic nec de consanguinitate uxoris conjugem ducere, prop-

[1] Cf. 35, quæst. 5, cap. *Porro de affinitate* (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. 35, quæst. 3, cap. *Æqualiter* (Nota edit. Lugd.)

[3] Ibidem, cap. *Sane consanguinitas*.

ter carnis unitatem [1]. Item, Gregorius : De affinitate consanguinitatis per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare. Nam et hæreditas rerum per legales instrumentorum diffinitiones sancita, usque ad septimum gradum hæredum protendit successionem. Non enim eis succederent, nisi de propagine cognationis deberetur [2]. His auctoritatibus insinuatur, et quæ sit affinitas, et usque ad quem gradum sit observanda, scilicet usque ad septimum.

DIVISIO TEXTUS.

« *Nunc de affinitate videndum est,* etc. »

Hic agit de affinitate, et quatuor tangit in ista distinctione.

Primo enim docet gradus affinitatis. Secundo quærit, Utrum matrimonium verum fuerit inter eos qui propter consanguinitatem et affinitatem separantur? Et quæritur etiam, A quibus accusantibus fiat separatio, et quot ? ibi, C, « *Et est sciendum, quod Ecclesia,* etc. » In tertio, per accidens inducit de fornicatione et speciebus ejus, ibi, D, § 1 : « *Hic dicendum est, quod aliud est fornicatio,* etc. » Quarto, tangit nomina propria quarumdam affinitatum, ibi, D, § 2 : « *Addendum est etiam illud,* etc. »

Circa primum duo inducit capitula, quorum primum inducit jus antiquum de gradibus affinitatis. In secundo autem inducit quædam quæ videntur illis contraria, et solvit, ibi, B, « *Sed alii videntur concedere,* etc. »

ARTICULUS I.

An affinitas sit ?

Incidunt autem hic tria quærenda.
Primum est, An sit affinitas?
Secundum, Quid sit ?
Tertium, Quot sint genera affinitatis ?

Ad primum autem sic objicitur :

1. Quæ fuerunt unum, postquam separata sunt ab invicem, non sequitur si aliquid uniatur uni, quod uniatur et alteri : sed consanguinei separati sunt ab invicem ex uno : sed si aliqua persona unitur uni, non propter hoc unitur alteri : sed ad hoc quod sit affinitas, oportet esse talem unionem : ergo videtur, quod non sit affinitas.

2. Item, Nullus unitur alicui, quod non reuniatur illi vice versa : sed nullus de consanguinitate unitur mulieri additæ nisi maritus ejus : ergo ipsa non reunitur alicui eorum nisi illi : ergo nulla affinitas contrahitur ad aliquem, ut videtur, nisi ad illum.

3. Item, Si unio sanguinis, ut dicitur in *Littera*, est causa consanguinitatis, videtur quod ubi est maxima unio personæ additæ, ibi maxima sit affinitas : sed inter maritum et mulierem additam maxi-

[1] Cf. 35, quæst. 3, cap. *Nullum* (Nota edit. Lugd.)

[2] Ex concilio Meldensi. Ibidem, cap. *De affinitate*.

ma est unio : ergo inter eos maxima est affinitas : sed non est affinitas inter illos : ergo a destructione consequentis nec inter alios et ipsam.

4. Item, Propter quod unumquodque tale et illud magis, ut dicit Philosophus : sed propter istum qui est maritus additæ mulieris, est affinitas inter eum et omnes alios consanguineos : ergo inter istum et illam est affinitas multo magis : sed non est inter istum et illam : ergo nec inter alios.

5. Item, Constat, quod si affinitas aliquid est, relatio quædam est : sed relationes innascuntur ex mutatione aliqua, ut dicit Philosophus : ergo ubi non est mutatio, per locum a causa, ibi non est relatio : sed in tota affinitate præterque in viro nulla est mutatio : ergo nulla est affinitas nisi in illo, si est affinitas : sed in illo non est affinitas : ergo nec in aliquo alio, ut videtur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod affinitas est, et quid sit, patebit in sequenti articulo quæstionis.

Ad 1. Ad primum autem dicendum, quod est unitas absoluta, et unitas relationis. De unitate absoluta verum est quod objicitur, sed de unitate relationis falsum, sicut patebit in exemplis : quia ego et soror mea sumus divisi ab uno : et ideo filius sororis meæ adhuc respectu sanguinis ad me tenebit : et idem est de affinitate.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod unione relationis omnes consanguinei uniuntur personæ additæ, et ipsa reunitur omnibus : et objectio non procedit nisi de unione carnis in coitu.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod non sequitur, nisi unio esset causa affinitatis per se : et hoc non est verum, quia relatio non habet causam per se, sed innascitur per accidens, sicut etiam filiatio innascitur genito ex hoc quod ille est generans et alter est genitus. Et est instantia : quia dealbans est causa dealbationis, et similitudo sibi non innascitur necessario, sed potius ad alia alba.

Ad aliud dicendum, quod hoc non est verum, nisi in causis per se participantibus illud quod causant in aliis, sicut si ignis est causa calidatis per te, erit ignis maxime calidus : alias consuevit fieri instantia in ebrietate et vino, quia propter unum est quis ebrius, et tamen vinum non est magis ebrium. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod affinitas est relatio : sed non oportet, quod relationes innascantur semper ex mutatione utriusque relativi : sed sufficit mutatio alterius, sicut ex nativitate passiva ex patre meo natus efficitur mihi frater, nulla mutatione in me facta, ita est hic : mutatio enim fit in persona addita, et hæc sufficit ad hoc quod relatio affinitatis in tota innascatur consanguinitate. Ad 5.

ARTICULUS II.

An diffinitio affinitatis sit bene assignata ?

Secundo quæritur, Quid sit affinitas ?

Et dicitur communiter, quod affinitas est propinquitas personarum ex copula carnali proveniens, omni carens parentela.

Sed contra objicitur :

1. Nulla est major propinquitas, quam unio carnis ad carnem, sicut est inter virum et uxorem : et ista non potest dici affinitas : ergo nec aliqua alia.

2. Item, Carnalis copula non intervenit nisi inter duos : ergo nec affinitas.

3. Item, Carnalis copula est modo fornicario sicut legitimo : ergo affinitas ex illo contrahitur : et hoc videtur esse inconveniens, cum affinitas sit de rebus honestis pertinentibus ad urbanitates, fornicatio autem de rebus detestandis.

4. Item, Ponamus aliquem claustra pudoris alicujus mulieris invasisse et aperuisse, sed non pervenisse usque ad ope-

ris perfectionem : constat, quod ibi fuerit caro unita per contactum alteri carni : ergo affinitas contracta esset secundum hoc : ergo nullus de sua consanguinitate postea habere eam posset uxorem, quæ sic fornicario concubitu esset attentata : et hoc non dicunt illi qui sciunt jura.

5. Item, Ponamus, quod per sodomiam eam polluerit manu vel proprio instrumento : constat, quod ibi fuit turpis copula carnalis : ergo affinitas esset contracta ad suos consanguineos : et hoc iterum jura non admittunt.

6. Ulterius objicitur de hoc quod dicit, *Omni carens parentela*. Videtur enim hoc esse falsum : sit enim aliquis meus frater ex patre solo, et aliqua mea soror ex matre sua sola : constat, quod ille meus frater potest legitime jungi illi meæ sorori : et illa soror mea erit mihi consanguinea et affinis : non ergo necessarium est, quod affinitas careat omni parentela.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod affinitas convenienter diffinita est : propinquitas enim est genus et personarum subjectum proprium. Causa autem est carnalis copula. Et differentia distinguens a consanguinitate, intelligitur per hoc quod additur, *Omni carens parentela* : illi enim privationi præintelligitur affirmatio, quæ est in persona addita consanguinitati : quia addi non potest consanguinitati, nisi non consanguinea.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod affinitas est propinquitas in genere relationis, ut dictum est : et non sequitur, si unio carnis facit eam in aliis, quod faciat eam in carnaliter unitis, ut prius patuit, sed ibi facit aliam relationem quæ est individuitas viri et mulieris.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non sequitur, nisi esset causa per se et essentialis, ut prius dictum est.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod fornicario concubitu bene contrahitur affinitas sicut in legitimo.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod duo sunt in concubitu fornicario, scilicet unio carnis ad carnem : et illa non est turpis, quia est similis illi quæ est in matrimonio. Aliud est actus perversus et finis malus : et illa non sunt in matrimonio. Dicendum igitur, quod ex primo fornicarius concubitus facit affinitatem, et non ex secundo : unde turpe in quantum turpe, potest esse causa honesti, præcipue causa per accidens, sicut relationes admittunt causam.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod talis concubitus non facit affinitatem : quia non fit unio carnis ad carnem per contactum, sed potius per seminum commixtionem : et ideo nisi talis fiat, non contrahitur affinitas aliqua.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod in sodomia quando non utitur instrumento debito vel non vase proprio, seminum commixtio esse non potest, nec etiam affinitas : nec est ibi unio carnis ad carnem, ut prius patuit.

Ad 6. Ad ultimum dicendum, quod per se intelligitur illa locutio, scilicet *omni carens parentela*, secundum quod affinitas, licet in alio respectu possit esse propinquitas sanguinis ad affinem.

ARTICULUS III.

Quot sunt genera affinitatis?

Tertio quæritur, Quot sint genera affinitatis?

Videtur enim, quod plura debeant esse quam unum : quia

1. Si propter sanguinis propinquitatem addita persona mihi efficitur affinis, constat quod meo consanguineo mortuo, manet affinitas in persona addita : ergo qui unitur ei, unitur quodammodo mihi : ergo si tunc ducat maritum, ille efficitur affinis mihi : ergo erunt duo genera affinitatis.

Eadem objectione probatur de filio qui nascitur ex secunda copula, quod mihi efficiatur affinis.

2. Item, Sæpe videtur etiam in avibus, quod dispositio præcendentis copulæ maneat in secunda, et quod fœmina facit ovum unde egreditur pullus priori masculo similis : et hoc præcipue experimentatur in columbis : ergo sic etiam est in hominibus : ergo propinquitas videtur transire ad sequentem copulam : ergo maritus affinis meæ et natus ex non consanguineo videntur ad me habere affinitatem : ergo plura genera videntur esse affinitatis.

ntra. In contrarium hujus est, quod affinitas non causatur ex affinitate, sed ex consanguinitate : sed hujus ad me nulla est consanguinitas : ergo nulla ad me in tali casu causatur affinitas.

io. Quod concedendum est.

1. Et dicendum ad primum, quod manet ibi affinitas, ut infra habetur in *Littera* : sed illa non generat aliam affinitatem, quia non est affinitas, nisi ex consanguinitate quæ hic non est.

2. Ad aliud dicendum, quod tales dispositiones sunt debiles, et fiunt ex longa infusione matricis ex semine unius dispositionis, et tunc non causant in partu, nisi qualitates aliquas, ut colorem, et non causati substantiam : et ideo in subtantialibus non remanet propinquitas ad primum affinem, licet remaneat ad primum aliqua debilis : et ideo vir mulieris alicujus non potest accipere uxorem filiam illius mulieris ex alio viro.

Notandum ergo, quod licet antiquitus tria fuerint affinitatis genera, tamen modo non est nisi unum in persona addita consanguinitati per connubium carnale : et ideo illa sola interdicitur consanguineis, et non soror sua, vel alia consanguinea ejus, vel filia ex alio marito.

ARTICULUS IV.

Quomodo computantur gradus affinitatis?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, paulo post initium : « *Quocirca ego et soror uxoris meæ in uno et primo gradu erimus*, etc. »

Quæritur enim hic de computatione graduum affinitatis :

1. Omnis enim propinquitas habens distantiam propinquiorem et remotiorem, habet gradus in seipsa computandos : sed affinitas est propinquitas hujusmodi : ergo habet gradus in seipsa : ergo non sunt computandi per gradus consanguinitatis, ut dicitur in *Littera*, sed per gradus proprios.

2. Item, Communiter dicitur affinis in primo, et affinis in secundo gradu : ergo proprii sunt aliqui gradus affinitatis.

Ulterius quæritur de regula quam dant Jurisperiti, quod persona addita consanguinitati per quam contrahitur affinitas, mutat genus attinentiæ, non gradum : sed generata in consanguinitate mutat gradum, et non genus attinentiæ : unde versus : Quæst.

Mutat nupta genus, sed generata gradum.

Videtur enim hoc esse falsum : quia persona conjuncta consanguinitati, causat diversos gradus affinitatis.

Responsio. Dicendum, quod sicut affinitas causatur ex consanguinitate, ita gradus affinitatis ex gradibus consanguinitatis inveniuntur et causantur, sicut dicitur in *Littera*. Solutio.

Ad objectionem autem dicendum, quod gradus proprios habet, sed aliunde cau- Ad 1.

satos : et ideo cum res proprie habet cognosci ex sua causa, oportet in gradibus affinitatis cognoscendis recurrere ad gradus consanguinitatis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod habet gradus, sed non per se cognoscibiles, ut dictum est.

Ad quæst. Ad aliud dicendum, quod regula vera est et bona : quia persona addita consanguinitati, numquam mutat gradum : sed ipso gradu consanguinei cujus ipsa uxor efficitur, jungitur toti generi : unde uxor consanguinei mei, in secundo gradu est mihi affinis, et sic de aliis : et meus consanguineus qui per meam affinem additur generi uxoris suæ, jungitur unicuique de parentela uxoris in eo gradu affinitatis, quo sibi jungitur uxor illa in gradu sanguinis. Et per hoc facile patet et veritas regulæ, et intellectus *Litteræ.*

Objectio autem non valet : quia non sic intelligitur, quod non ferat secum diversos gradus in diversis personis, sed quod ipsa gradum alium non faciat quam eum in quo est ille cui jungitur : sed mutat genus attinentiæ, quia ipsa est affinis mea, cum maritus sit consanguineus meus. Sed generata de meo consanguineo in tertio gradu, efficitur in quarto gradu mihi consanguinea, et ita generata persona ex consanguineo mutat gradum, sed non genus attinentiæ, quia est consanguinea, sicut et persona generans.

ARTICULUS V.

An in æqualibus gradibus prohibetur et admittitur affinitas sicut consanguinitas?

Deinde quæritur de hoc quod dicit Julius Papa, ibi, A, post medium : « *Nullum in utroque sexu permittimus,* etc. »

Videtur enim hoc esse inconveniens : quia

1. Affinitas minus vinculum est, quam consanguinitas : ergo paucioribus gradibus debet finiri : ergo videtur, quod antiquitus non debuit poni usque ad septimum, nec modo usque ad quartum inclusive.

2. Item, Ponamus quod aliquis in una parte consanguineus vel affinis sit in quinto, et in alia parte in secundo, et quæramus, Utrum illi conjungi possint? Videtur, quod non : quia secundus gradus est prohibitus : sed bene sequitur, isti in una parte sunt in secundo : ergo sunt in secundo : ergo non possunt contrahere.

In contrarium hujus est consuetudo Ecclesiæ.

Solutio. Ad 1. Ad primum motivum dicendum est, quod in æqualibus gradibus antiquitus et modo prohibetur, et conceditur consanguinitas et affinitas.

Ad objectum autem dicendum, quod revera minus vinculum est affinitas, quam consanguinitas : sed tamen propter mixturam sanguinis quæ fit, non potest esse præsumpta diruptio illius mixturæ, nisi in eodem gradu in quo consanguinitas ipsa est direpta. Si tamen placeret Ecclesiæ ad pauciores gradus ponere tam in consanguinitate, quam et præcipue in affinitate, videretur mihi, quod satis congrue hoc posset facere.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod in computatione consanguinitatis et affinitatis standum est ulteriori gradui : et hujus causa est, quia nullus gradus est nisi a trunco causatus : et ideo nullius personæ est respectus ad aliam tam in consanguinitate, quam in affinitate nisi per truncum : unde qui distat a trunco in quinto, a quolibet descendentium in altera linea distat in quinto vel amplius. Et cum dicitur, quod isti sunt in una parte in secundo, intelligitur in secundo non a se, sed a trunco : et ideo inter se distant amplius, quam etiam in quinto : et ideo contrahere possunt, quia quintus a trunco gradus est concessus.

Et per hoc patet solutio ad objectum.

B. *Variæ traditiones de affinitate.*

Sed alii videntur concedere in quinta generatione inter affines contrahi conjugium, et in quarta etiamsi contractum fuerit, non separari. Ait enim Fabianus Papa : De propinquis qui ad affinitatem per virum et uxorem veniunt, defuncta uxore vel viro in quinta generatione jungantur : in quarta si inventi fuerint, non separentur. In tertia vero propinquitate non licet uxorem alterius accipere post obitum ejus. Æqualiter vir jungatur in matrimonio eis qui sibi consanguinei sunt, et uxoris suæ consanguineis, post mortem uxoris [1]. Ecce hic conceditur in quinta vel quarta propinquitate affinium fieri conjugium. Julius etiam Papa ait : Statutum est ut relictam patris uxoris suæ, relictam fratris uxoris suæ, relictam filii uxoris suæ, nemo sibi in matrimonium sumat : relictam uxorem consanguineorum uxoris suæ usque in tertiam progeniem nemo in uxorem sumat. In quarta vero et quinta si inventi fuerint, non separentur [2]. Ecce quam varie de affinitatis observatione loquuntur Auctores. Alii enim usque ad septimum gradum eam observari sanciunt. Alii vero in quinto vel quarto matrimonia contracta non dividunt. Sed illi veritatis rigorem, isti misericordiæ dispensationem videntur proponere. Potest enim Ecclesia dispensare in copula affinium usque ad tertium gradum : sicut Gregorius dispensavit in quarto gradu consanguinitatis [3]. Illud autem non est prætereundum quod Gregorius Venerio Episcopo scripsit : Sedem Apostolicam consulere decrevisti, si mulier copula nuptiali extraneo viro conjuncta, cognationi ejus pertineat, si eo defuncto cognatio maneat, vel sub alio viro cognationis vocabula dissolvantur, vel si susceptæ soboles possint legitime ad prioris viri cognationis transire copulam. Si una caro fiunt : quomodo aliquis eorum potest propinquius uni pertinere, nisi pertineat alteri ? Hoc minime posse fieri credendum est. Porro uno defuncto, in superstite affinitas non deletur : nec alia copula conjugalis affinitatem copulæ prioris solvere valet : sed nec alterius conjunctionis

[1] Cf. 35, quæst. 3, cap. *De propinquis* (Nota edit. Lugd.

[2] Ibidem, cap. *Et hoc quoque.*

[3] Cf. 35, quæst. 10, cap. *Fraternitatis* (Nota edit. Lugd.)

soboles placet ad affinitatis prioris viri consortium transire. Si quis ergo sacrilego et temerario ausu in defuncto quærit propinquitatem exstinguere, vel sub altero affinitatis vocabula dissipare, vel si susceptas soboles alterius copulæ propinquitati prioris credit legitime sociari : hic negat Dei verbum validum esse quod dixit : *Erunt duo in carne una* [1]. Ecce hic prohibet, si mortuo primo viro uxor ejus alii nupserit, filios de secundo viro genitos ducere uxores de cognatione prioris viri : quia filii mediante matre, ante [2] cognationem prioris viri pertinent, cum quo mater eorum una caro exstiterat. Hæc idem etiam Innocentius Papa ait : Si qua mulier ad secundas nuptias transierit, et ex eis sobolem genuerit, nullatenus potest ad consortium cognationis prioris viri pertingere [3]. Hoc autem observandum est usque ad septimum generis gradum : sed maxime usque ad tertium et quartum, sicut supra positum est.

ARTICULUS VI.

An affinitas maneat post mortem illius cujus gratia est contracta ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, circa medium : « *Illud etiam non est prætereundum, quod Gregorius*, etc. »

Videtur enim hoc esse irrationabile : quia

1. Cessante causa cessat effectus : sed junctura copulæ carnalis est causa affinitatis, ut prius est habitum : ergo ipsa cessante cessat et affinitas : cessat autem per mortem : ergo et affinitas.

2. Item, Nulla persona est affinis, nisi adjecta : sed ista post mortem non est adjecta : ergo videtur, quod non est affinis. Prima constat ex præhabitis. Secunda probatur ex hoc, quod si esset adhuc adjecta isti, non posset adjici alteri : et hoc falsum est, quia per secundas nuptias alii potest adjici.

3. Item, In omnibus relativis ita est, quod cessante mutatione inducente relationem, cessat relatio : sicut si albedo destruatur quæ inducta fuit per dealbationem, cessat similitudo ad alba : ergo hic similiter esse videtur : constat autem, quod matrimonium fuit istius relationis causa : ergo cessante ipso, relatio quæ *affinitas* vocatur, destruitur.

Responsio. Dicendum, quod sicut in *Littera* dicitur, et in Evangelio Matthæi, XIV, 3, permanet affinitas post mortem : et ideo arguit Joannes Herodem propter Herodiadem, uxorem fratris sui Philippi, qui duxerat eam.

Ad primum ergo dicendum, quod in nullo tenet, nisi in causa essentiali et immediata : sed in causa accidentali et remota non tenet, quia destructo ædificatore non propter hoc destruitur ædificium. Ex superioribus autem patet, quod copula carnalis non est hujusmodi causa affinitatis.

[1] Genes. II, 24 ; Matth. XIX, 5 ; Marc. X, 7 ; ad Ephes. V, 31 ; I ad Corinth. VI, 16.

[2] Edit. J. Alleaume, *ad*.

[3] Cf. 35, quæst. 10, cap. *Si qua mulier*. Nota edit. Lugd.

2. Ad aliud dicendum, quod licet non sit adjecta marito qui non est, manet tamen adjecta consanguinitati.

Ad probationem dicendum, quod adjecta marito non potest adjici alii: sed adjecta consanguinitati et soluta a marito bene potest adjici aliis multis successive per mortes maritorum et alias nuptias.

13. Ad ultimum dicendum, quod non est simile: quia albedo est forma in qua fundatur similitudo, sed matrimonium non est forma in qua fundatur affinitas, licet causetur ex copula carnali: sed potius quia unum fuisset corpus cum aliquo de consanguinitate: et hoc etiam manet post mortem mariti: et ideo stat relatio affinitatis.

ARTICULUS VII.

An diffinitio justitiæ publicæ honestatis sit bene data a Magistro?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post medium: « *Sed nec alterius conjunctionis soboles*, etc. »

Licet illud sit abrogatum per jura nova quod hic dicit de sobole alterius conjunctionis, tamen gratia hujus quæremus de publicæ honestatis justitia, de qua quæremus tria, scilicet quid sit?

Et, Utrum habeat gradus, vel non?

Tertio, Quid sit juris de ipsa?

Ad primum dicunt communiter, quod publicæ honestatis justitia est propinquitas ex sponsalibus proveniens, robur trahens ab Ecclesiæ institutione propter ejus honestatem.

Videtur autem contra hoc objici: quia

1. Sponsalia non faciunt unionem matrimonii vel carnis: ergo cum omnis propinquitas exeat ab aliquo uno, videtur quod nulla propinquitas derivetur ex sponsalibus.

2. Item, In naturis sic est, quod ex hoc quod aliqua materia fuit inclinata tantum ad recipiendam formam unam, ex hoc non impeditur quin possit jungi alii, et illi vicinæ citius quam remotæ: cum igitur fœmina se habeat ad masculum sicut materia ad formam, videtur quod ex sponsalibus quæ sunt inclinatio vel dispositio ad matrimonium, nihil inducatur unde ista fœmina magis prohibeatur a consanguineo sponsi sui, quam ab altero: ergo videtur, quod nulla sit talis propinquitas.

3. Ulterius quæritur hic de hoc quod dicit, *Robur trahens ab Ecclesiæ institutione.* Non enim debet institutum Ecclesiæ esse irrationabile: ergo fundatur super aliquid rationis: et quæratur, Quid est illud, et non invenitur, neque in veteri lege, neque in nova, nec etiam in lege civili: ergo videtur, quod potius sit dicendum, publicæ honestatis injustitia, quam justitia.

4. Item quare dicit, *Propter ejus honestatem?* Nulla enim honestas videtur in hoc Ecclesiæ generari, sed potius inextricabiles laquei multi ex hoc procurantur animabus.

5. Item, Cum istud pertineat potius ad continentiam, quam ad justitiam, potius deberet dici: Publicæ honestatis pudicitia vel continentia, quam publicæ honestatis justitia.

Responsio. Dicendum, quod satis conveniens est dicta diffinitio, et tangit genus, et causam, et confirmans, et finem: et hæc patent per ordinem in diffinitione. Solutio.

Ad primum ergo objectum dicendum, quod est ibi unio quædam, sicut supra in quæstione de *sponsalibus* dictum est: et ideo contrahitur ibi vinculum quoddam. Et quia etiam Ecclesia per se diligit honestatem castitatis, de facili recipit occasionem non contrahendi matrimonium cum persona aliqua vel aliquibus. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod sponsalia sunt sicut dispositiones propinquæ ad matrimonium: unde sicut materia ha- Ad 2.

bens dispositionem propinquam ad formam aliquam, non unitur alteri nisi prius in ea fiat corruptio dispositionis prioris : ita etiam non potest persona desponsata, cum alia contrahere, nisi prius corruptis sponsalibus, quæ non sine peccato sive causa corrumpuntur, quia faciunt quoddam vinculum unionis.

Ad 3. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod Ecclesia semper satis habet rationis ordinans vincula amoris et propinquitatis : et hoc habet argumentum Leviticus, XVIII, 6 et seq., ubi dicitur, quod turpitudo unius propinquorum, turpitudo alterius est : et ideo non est discooperienda : et ita hic desponsata quodammodo efficitur adjecta consanguinitati : et ideo nullus de consanguinitate illa potest illam habere.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non est injustitia : quia Deo placet ut confœderentur homines et confirmentur per affinitates quascumque.

Ad 5. Ad ultimum dicendum, quod omnis virtutis opus secundum quod lege ordinatur, est opus justitiæ quam *legalem* vocat Aristoteles. Et quia istud non habet robur, nisi a lege Ecclesiæ, ideo potius dicitur : Publicæ honestatis justitia, quam pudicitia.

ARTICULUS VIII.

An propinquitas hæc habeat aliquos gradus, et qui sint illi?

Secundo quæritur, Utrum hæc propinquitas habeat gradus ?

Et videtur, quod non : quia

1. Est debilis : ergo salvatur in una persona : ergo videtur, quod non habeat gradus in personis aliis.

2. Item, Affinitas habet gradus per accidens, scilicet per consanguinitatem, ut prius dictum est : consanguinitas autem habet gradus per se : cum ergo propinquitas publicæ honestatis justitiæ sit utraque debilior, videtur quod nec per se nec per accidens habet gradus : ergo nullo modo habet gradus.

In contrarium hujus est, quod

1. In quoto gradu ille est, per quem contrahitur in sponsalibus hujus propinquitas, toto gradu videtur conjuncta sponsa sua : sed diversi sunt gradus consanguinei desponsantis : ergo in diversis gradibus sponsæ adjiciuntur.

2. Item, Gradus potius respicit contrahentes sponsalia, quam contractum : sed contrahentes diversorum sunt graduum in consanguinitate : ergo et sponsa est in diversis gradibus propinquitatis publicæ honestatis justitiæ.

Responsio. Dicendum, quod diversi sunt gradus istius propinquitatis sicut affinitatis : quia quoto gradu jungitur consanguineus contrahens sponsalia, toto gradu jungitur sponsa in publicæ honestatis justitia : et ideo prohibetur ei contrahere cum aliquo de consanguinitate illa. Unde etiam quidam antiqui dicebant, quod hæc propinquitas esset affinitas, licet in veritate non sit affinitas, sed fere similis illi.

Ad primum ergo dicendum, quod si gradus protenderetur a persona adjecta ut adjecta, tunc valeret quod objicitur : sed hoc non est verum, quia non habet gradus nisi consanguinitatis, et illius gradus numquam mutat, sed mutat genus attinentiæ sicut et affinitas. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod non sequitur : quia est medium inter affinitatem et consanguinitatem magis conveniens cum affinitate, quia cum ea convenit quod non mutat gradum, sed genus attinentiæ : sed cum consanguinitate, quia quodammodo gradus habet. Etiam formaliter argumentum non valet, si hoc est debilius illo, quod in hoc determinato sit debilius : sed valeret e converso, et incidit fallacia consequentis. Ad 2.

ARTICULUS IX.

Quid juris est de hac propinquitate?

Tertio quæritur, Quid sit juris de hac propinquitate?

Et dicitur communiter, quod persona desponsata non potest esse conjunx alicujus de consanguinitate desponsantis, nec e converso potest sponsus aliquam ducere de consanguinitate sponsæ. Sed tunc quæritur,

1. Esto enim, quod sponsalia sint contracta ante septennium, tunc enim non valent sponsalia : ergo tunc non impediunt quin aliis de sua consanguinitate possint conjungi si sponsalia frangantur.

2. Item, Sit quod spado habens ætatem contrahat sponsalia cum habente ætatem, vel perpetuo frigidus, vel perpetuo maleficiatus : constat, quod iste habet impedimentum matrimonii : ergo et sponsalium : ergo non impeditur desponsata quin valeat alii de sua consanguinitate conjungi matrimonialiter.

Responsio. Dicendum, quod primus casus de plano est concedendus : de secundo dicunt, quod ex tali contractu sponsæ generatur impedimentum contrahendi cum alio consanguineo sponsi : quia adhuc non erat impedimentum in actu impediendi propter ætatem : et ideo separatur talis sponsus ab habente hujusmodi impedimentum. Solutio.

Et per hoc patet solutio ad omnia quæsita.

C. *Si conjugium sit inter eos, qui nota consanguinitate dividuntur?*

Et est sciendum, quod Ecclesia intra prædictos gradus consanguinitatis conjunctos separat. Si autem ignoranter conjuncti fuerint in conspectu Ecclesiæ, et postmodum probata consanguinitate ejusdem judicio separati : quæritur, Utrum copula illa conjugium fuerit? Quibusdam videtur non fuisse conjugium, quia non erant legitimæ personæ : sed tamen de crimine excusantur per ignorantiam, et quasi conjugium reputatur, quia bona fide et per manum Ecclesiæ convenerunt. Unde et filii eorum legitimi habentur. Alii vero dicunt fuisse conjugium, licet non essent legitimæ personæ : quia talium conjunctiones vocant canones conjugia, ubi de personis agitur, quarum testimonio consanguineorum sit dirimenda conjunctio. Unde Urbanus Papa : Si duo viri vel tres consanguinitatem jurejurando firmaverint, vel ipsi forte confessi fuerint, conjugio [1] dissolvantur. Si vero neutrum contigerit, Episcopi eos per fidem Christi obtestentur,

[1] Edit. J. Alleaume, *conjugia*, et videtur melius.

quatenus palam fateantur, si se recognoscunt consanguineos. Si se judicio Episcoporum segregaverint, alia matrimonia non prohibeantur contrahere [1]. Idem [2], Notificamus tibi, ut cum tres vel duo ex propinquioribus ejus qui accusatur, hanc propinquitatem juramento firmaverint : vel si duo vel tres ex antiquioribus Januensibus, quibus hæc propinquitas est nota, qui bonæ famæ et veracis testimonii sint, remoto amore, timore, pretio, et omni malo studio, prædicta firmaverint, sine mora conjugia dissolvantur. Consanguineos vero extraneorum nullus accuset, vel consanguinitatem in synodo computet, sed propinqui ad quorum notitiam pertinet. Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus et veracioribus, quibus propinquitas tota nota fit, Episcopus canonice perquirat : et si inventa fuerit, separentur [3]. Ecce quibus accusantibus vel testificantibus dirimenda sit consanguineorum conjunctio quæ *conjugium* vocatur.

ARTICULUS X.

Utrum et qui filii sint legitimi?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, post initium : « *Utrum copula illorum conjugium fuerit*, etc. »

Quæritur enim hic, Qui filii sint legitimi?

Et quæruntur tria, scilicet qui filii sint legitimi?

Secundo, Qualiter legitimantur?

Et tertio, Quid valet eis legitimatio?

Ad primum communiter dicitur, quod legitimus filius est, qui de legitimo matrimonio est natus, vel de eo quod in facie Ecclesiæ legitimum reputatur.

Contra hoc autem objicitur :

Videtur enim, quod omnis filius sit legitimus : quia

1. Lex naturæ potior et fortior est, quam lex positiva : sed lege naturæ omnis filius est legitimus : ergo, etc.

2. Item, Esto, quod in facie Ecclesiæ contrahant scientes impedimentum, et hoc taceant : videtur quod propter hoc non debeant dici filii legitimi, quia dolus nulli debet patrocinari.

3. Item, Esto, quod clam contrahant ignorantes matrimonii impedimentum : videtur quod eorum filii sint legitimi, quia ignorantia excusat, sicut habetur, Genes. xx, 2 et seq., de Abimelech qui rapuit uxorem Abrahæ, et se excusavit per ignorantiam : et Dominus recepit ejus excusationem.

Ad hoc dicendum, quod secundum jura quadruplex est status filiorum, scilicet naturales, et legitimi de uxore legitima procreati : naturales tantum, ut filii concubinarum quæ uxores esse possunt si ducerentur. Alii legitimi tantum, ut adoptivi. Alii nec naturales nec legitimi, ut spurii, scilicet de adulterio vel de incestu nati.

[1] Cf. 35, quæst. 9, cap. [illegible] Nota edit. Lugd.)

[2] Urbanus Papa Ricardo Januensi episcopo. Ubi supra, cap. *Notificamus*.

[3] Fabianus Papa, Ibidem, cap. *Consanguineos*.

Ad 1. Dicendum ergo ad primum, quod natura est duplex, ut supra dictum est, scilicet generis hominis, et differentiæ. Et filii communiter non nascuntur lege naturæ, nisi primo modo dictæ : et illa est pecorina : et ideo ad bonum hominis quod est bonum rationis, ex illa lege non reputantur legitimi.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod in illo casu non sunt legitimi.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod talis contractus est contra interdictum Ecclesiæ : et ideo si ignorat, talis reputatur ignorantia affectata quæ non excusat : et filii eorum reputantur illegitimi : quia nec matrimonium legitimum reputatur. Nec est simile de Abimelech : quia in illo non fuit ignorantia juris, sed facti, quia credidit esse solutam quæ fuit conjugata.

ARTICULUS XI.

Quis sit modus legitimandi ?

Secundo, Quæritur de modo legitimandi : quia

1. Contra rationem est illegitimum reputare legitimum. : ergo secundum jura fieri non debet, quia secundum jus nihil fit contra rationem.

2. Item, In actibus illegitimus non fit legitimus : quia illegitimus actus est vitiosus, et legitimus est ordinatus civili virtute : ergo nec in natis fieri debet.

3. Item, Contra naturæ ordinem esse videtur, quod natura illegitimum naturæ lege, umquam faciat legitimum, nec e converso : quoniam monstra semper reputat peccata, et bene nata decorat et ornat : ergo nec in civilibus illegitimum debet legitimari.

4. Item, Sicut est motus de uno contrariorum in aliud, tam in naturis quam in motibus, ita est e converso : sed numquam fit de legitimo illegitimus : ergo nec e converso fieri debet de illegitimo legitimus.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Tam secundum canones, quam secundum leges illegitimi legitimantur.

2. Item, Sine omni culpa nati ipse nascitur illegitimus : sed in his quæ fiunt ex necessitate (secundum Philosophum et legislatores) innocentiam et misericordiam merentur : ergo talis error misericorditer corrigi potest : possunt ergo legitimari.

Solutio. Quod concedendum est, et dicendum, quod sex modis illegitimi legitimantur : duobus secundum canones, et quatuor secundum leges. Primus secundum canones est per subsequens matrimonium cum matre illegitimorum contractum. Secundus autem est per specialem indulgentiam et dispensationem Domini Papæ. Et hi duo modi habentur, Extra, Qui filii sint legitimi, cap. *Conquestus est nobis.* - - -

Primus autem secundum leges est, si pater filium naturalem curiæ offerat Imperatoris : tunc enim propter curiæ honestatem filius legitimus efficitur, sive pater legitimos habeat filios, sive non. Secundus est, si pater decedens in testamento nominet eum hæredem legitimum, et ipse postea offerat testamentum principi volens fieri legitimus. Tertius est, si nullo filio legitimo existente patreque defuncto, ipse naturalis filius seipsum offerat principi. Hi tres modi habentur in Authentico : *Quibus modis naturales efficiuntur legitimi sui?* § Quoniam de suis. Quartus modus est, si pater eum in publico testamento vel cum trium virorum testantium susceptione legitimum nominet, nec adjiciat naturalem : tunc enim efficitur legitimus, ut in Authentico, *Non liceat*, etc.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod non est contra rationem de substantia, id

est, de materia non legitima facere legitimum ad actus legitimos : sed de forma esset verum, quia de contrario non potest fieri contrarium, sed subjectum sub utroque potest esse contrariorum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non est simile : quia actus talis perversitati inseparabiliter est conjunctus, et ideo nullo modo potest corrigi : sed non est ita in subjectis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod in illegitimis naturæ vel est defectus, vel superfluitas est in monstris inseparabiliter : et ideo non possunt corrigi : et hoc modo non est in natis, quia per actus voluntatis potest corrigi defectus naturalium qui sic dictus est, quia non est secundum legem positivam.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod sæpe puniuntur legitimi pœna illegitimorum per exhæredationem pro peccato patris vel suo, tamen argumentum non valet, quia legislator facilior est ad indulgentias, quam ad pœnas : sed in motu naturali subjectum se habet æqualiter ad utrumque contrariorum, et ideo æqualiter movetur de uno in alterum, et e converso.

ARTICULUS XII.

An quid valet legitimatio ?

Tertio quæritur, Quid prodest legitimatio ?

Videtur, quod nihil :

1. Naturalia enim bona æqualiter Deus largitur et naturalibus et legitimis et spuriis : cum ergo justitia humana sit exemplata a divina, videtur secundum jus humanum, quod æqualiter debent illi succedere in bonis temporalibus et ad legitimos actus admitti.

2. Item, Injuste agitur cum eo cui hoc imputatur in pœnam, in quo nullam habuit culpam : sed in illegitimam nativitatem nullus umquam habuit culpam : ergo nulli debet imputari in pœnam : ergo æqualiter omnes filii debent succedere patri.

3. Item, Secundum Philosophos, Aristotelem et Avicennam, filius egrediens de domo patris, similis est semini egredienti de corpore patris : sed video, quod in egressu seminis, patris substantia æqualiter partitur naturali et legitimo humidum radicale, ad quod postea negotietur virtus formativa ad perficiendam substantiam conceptus : ergo etiam egredienti filio de domo patris, sive sit naturalis, sive legitimus, æqualiter debet partiri partem facultatum, ex qua negotietur procurationem suæ domus : ergo æqualiter debent succedere, ut videtur.

Ad hoc dicendum, quod in veritate ad duo prodest legitimatio, quorum unum est, quia potest succedere patri in hæreditate jure legitimo. Secundum autem, quia admittitur ad legitimos actus. Naturales autem in sexta tantum succedere possunt : spurii autem et de damnoso coitu nati, in nullo omnino succedunt : sollicitudinis tamen Episcopi intererit, ut procuret quod uterque parentum talibus secundum quod facultas suppetit, necessaria procurent.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod non est ita in voluntariis, sicut in naturalibus : quia naturalia currunt cursu necessario, et ideo non habent peccatum : et ita operatur Deus in natura. Et hoc non trahitur ad exemplum in voluntariis, sed potius hoc quod dicit : *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans, etc.*[1] : hoc enim de pœna temporali intelligitur : et ita facit lex quæ punit nativitatem unius, ut caveatur ab altero talis illicitus concubitus.

[1] Cf. Exod. xx, 5.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod hoc non fit in pœnam filii, sed in pœnam patris, ut in filio puniatur : et tamen est pœna filio bona, si ea ad humilitatem utatur : sicut etiam dicit Apostolus, I ad Corinth. vii, 21 : *Servus vocatus es? non sit tibi curæ : sed et si potes fieri liber, magis utere.*

Ad 3. Ad aliud dicendum, sicut prius dictum est, quod non est simile in naturalibus et voluntariis : et causa est superius assignata.

D. *Distinctio utilis, quid sit fornicatio, stuprum, adulterium, incestus et raptus ?*

Hic dicendum est, quod aliud est fornicatio, aliud stuprum, aliud adulterium, aliud incestus, aliud raptus [1]. Fornicatio, licet sit genus omnis illiciti coitus qui fit extra uxorem, tamen specialiter intelligitur in usu viduarum, vel meretricum, vel concubinarum. Stuprum proprie est virginum illicita defloratio. Adulterium est alieni thori violatio : unde adulterium dicitur quasi alterius thori accessio. Incestus est consanguinearum vel affinium abusus. Unde incestuosi dicuntur, qui consanguineis vel affinibus suis abutuntur. Raptus admittitur, cum puella violenter a domo patris educitur, ut corrupta in uxorem habeatur : sive puellæ, sive parentibus vis illata constiterit, hic morte mulctatur. Sed si ad Ecclesiam cum rapta confugerit, privilegio Ecclesiæ mortis impunitatem meretur.

Addendum est etiam illud Alexandri, qui ait : Quod frater sororve uxoris tuæ cognati dicuntur, æquivocationis jure fit, et necessitate vulgaris appellationis potius, quam ulla cognationis causa. Uxor enim fratris, fratrissa potius quam cognata vocatur. Mariti frater, levir dicitur. Duorum fratrum uxores, janitrices vocantur, quasi eamdem januam intrantes. Viri soror, glos appellatur. Sororis autem vir non habet speciale nomen, nec uxoris frater.

Expositio textus.

Deinde ratione ejus quod dicit, ibi, D, « *Hic dicendum, quod aliud est fornicatio, etc.,* » quæratur de luxuria et speciebus ejus omnibus et filiabus [2].

[1] Hoc totum usque ad §. 2 : *Addendum*, habetur, 36, quæst. 1, cap. *Lex præteritorum*, § Sed non omnis (Nota edit. Lugd.)

[2] Cf. III Sententiarum, Dist. XXXVII, Art. 10. Cf etiam et præcipue Partem II Summæ theologiæ B. Alberti, Quæst. CXXII. Tomo XXXIII hujusce novæ editionis.

DISTINCTIO XLII.

De impedimento matrimonii, quod venit ex propinquitate spirituali.

A. *De spirituali cognatione.*

De parentalium graduum famosa quæstione, aliquid licet minus sufficienter, diximus. Jam de spirituali cognatione addamus, quæ etiam personas impedit ut non sint legitimæ ad ineundas nuptias. Tria quidem sunt, consanguinitas, affinitas, et spiritualis germanitas. Consanguinitas est inter eos, qui junguntur secundum lineam generis. Affinitas inter eos, qui genere quidem non sunt conjuncti, sed mediante genere sunt sociati, verbi gratia, uxor filii fratris mei quæ non est de genere meo, per ipsum qui est de genere meo, mihi affinis facta est, et ego illi. Spiritualis proximitas est inter compatrem et commatrem : et inter eos quorum unus alterum de sacro fonte levavit, vel in catechizatione aut confirmatione tenuit [1]. Est etiam inter filios ejusdem hominis carnales et spirituales.

DIVISIO TEXTUS.

« *Jam de spirituali cognatione addamus*, etc. » Quatuor hic dicit de spirituali cognatione, quorum primum est, Quæ sit spiritualis cognatio.

Secundum autem, Qui sunt filii spirituales, et in quot sacramentis spiritualis cognatio contrahitur?

Tertio, tangit jus quod est de talibus.

Quartum est objectio et solutio quæ videtur talibus adversari.

ARTICULUS I.

An sit aliqua spiritualis cognatio ?

Incidunt autem hic quæstiones tres circa principium, scilicet an aliqua sit spiritualis cognatio?

[1] HUGO DE S. VICTORE, Lib. IV Sententiarum, cap. 13.

Secunda est, Quæ sit spiritualis proximitas?

Tertia, An impediat matrimonium contrahendum et dirimat contractum?

Ad primum sic proceditur :

1. Aut unio spiritus transit ad unionem carnis, aut non. Si sic : ergo in omnibus in quibus est unio spiritus, transitur ad unionem carnis : sed inter omnes habentes charitatem est unio spiritus : ergo inter omnes habentes charitatem transitur ad unionem carnis : ergo nullus habens charitatem, posset sibi copulare uxorem habentem charitatem, quod falsum est. Si autem non transitur, tunc spiritualis proximitas non impedit matrimonium.

2. Item, Sicut dicit Dionysius in libro II *Ecclesiasticæ hierarchiæ* : « Compater non efficitur hic anadochus spiritualis filii : » sed officium anadochi est officium imbuentis et instrumentis : ergo habens officium imbuentis et instruentis non posset matrimonialiter jungi puellæ quam docet et imbuit, quod iterum est falsum : ergo videtur, quod nulla sit proximitas spiritualis.

3. Item, Quod caro est propinqua carni, facit propagatio ex carne una : ergo ubi non est propagatio ex uno, ibi nulla est proximitas : sed spiritus unus cum alio non propagatur ex quodam uno : ergo nulla est in talibus proximitas.

4. Item, Constans est, quod spiritualis proximitas si est, emanat ex aliqua generatione, sicut et omnis alia proximitas : aut igitur ita est, quod est generatio secundum esse, aut secundum bene esse. Si primo modo, constat quod hoc falsum est : quia hoc modo filium suum spiritualem generant parentes carnales non spirituales. Si secundo modo : aut hoc est quoad bene esse virtutis, aut scientiæ. Non primo modo : quia talem habitum (ut dicit Augustinus) non dat nisi Deus. Si secundo modo, tunc quilibet magister haberet proximitatem spiritualem ad discipulum et discipulam : et hoc iterum falsum est : ergo nulla videtur esse proximitas spiritualis.

In contrarium autem sunt — Sed contra.

1. Omnia quæ dicuntur in *Littera*.

2. Item, Ad Ephes. III, 14 et 15 : *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur*. Constat autem, quod paternitas in cœlo non est nisi spiritualis : ergo spiritualis paternitas est aliquid.

Responsio. Dicendum, quod spiritualis proximitas est. — Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod caro hominis præcipue Christiani non accipitur ut caro hominis tantum, sed prout est habitaculum Spiritus sancti : et ideo vinculum spiritus habet locum in carne : et ideo illi qui sunt unum, ab Ecclesia non judicantur ut divisi : omnes autem qui junguntur matrimonio, accipiuntur ut divisi : et ideo dicendum, quod transitur ad unionem carnis, quæ est habitaculum vel debet esse Spiritus sancti per spiritus unionem. — Ad 1.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod est unio sacramentalis, quæ est per modum generationis esse spiritualis, vel confirmationis ipsius, et est unio habitualis charitatis. Prima autem unio facit hoc, et non secunda

Ad aliud dicendum, quod anadochus ex officio patrinatus non habet docentis vocem tantum, sed etiam operantis ad esse spirituale ipsius qui regeneratur. — Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod licet spiritus non sit ex spiritu, etc., tamen secundum rem et characterem sacramenti potest fieri aliquo ministerialiter : et ita quodammodo spiritualis proximitas generatur, quia esse spiritus secundum bonum sacramenti est quodammodo ex spiritu. — Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod emanat a spirituali generatione : sed illa est sacramentalis, ut prius dictum est. Et objectio non est nisi de cooperatione ad aliquid bene esse per modum alterationis, et non — Ad 4.

per ministrum generantem, sicut fit generatio in spiritualibus sacramentis.

ARTICULUS II.

Quid sit spiritualis cognatio sive proximitas?

Secundo quæritur, Quid sit spiritualis proximitas?

Et communiter dicitur, quod spiritualis proximitas sive cognatio spiritualis, est spiritualis propinquitas proveniens ex sacramenti datione, vel ad idem tentione.

Videtur autem non esse conveniens diffinitio : quia

1. Per sacramenti susceptionem unitur homo toti Ecclesiæ, et non specialiter uni personæ : ergo si contrahit propinquitatem, ad totam Ecclesiam contrahit, et non specialiter ad personam unam.

2. Item, In sacramentis non operatur homo, sed solus Deus, ut dicit Augustinus : ergo nullum est ibi factum hominis circa hominem : sed non contrahitur propinquitas ad hominem, nisi ex aliquo facto hominis : ergo videtur, quod in sacramenti susceptione nulla contrahitur propinquitas ad hominem.

3. Item, Efficacior est operatio inducens gratiam circa hominem, quam operatio ministerialis in sacramento exterius, quæ gratiam non inducit : sed oratio quæ fit pro alio, ut dicit Gregorius, juvat prædestinationem inducendo gratiam in eo pro quo oratur : ergo ipsa est operatio efficacior, quam operatio ministerialis in sacramento : sed non inducit propinquitatem oratio : ergo nec operatio in sacramento.

4. Item, Propinquitas spiritualis aut est ex vicinitate essentiæ spiritus ad spiritum, aut ex vicinitate originis spiritus ad originem spiritus, aut ex vicinitate consonantiæ spiritus ad spiritum ad finem unum. Constat autem, quod non primo modo : quia spiritus unius non est vicinior uni secundum essentiam, quam alii. Nec etiam secundo modo : quia origo spiritus est Deus, qui uno modo se habet ad omnes spiritus. Nec etiam tertio : quia sæpe discordant compatres, et unus vult unum, et alius vult aliud, et unus bonum, et alter malum. Ergo videtur, quod nulla sit propinquitas spiritualis inter eos.

4. Item, Ea quæ sunt naturalia, frequenter fiunt, ut dicit Philosophus : unde cum propinquitas carnalis sit naturalis, frequenter fit ut filius patrem imitetur. Unde poeta :

> Sæpe solet similis filius esse patri.

Sed constat, quod gratia spiritualis efficacior est, quam natura : ergo videtur, si spiritualis est propinquitas inter aliquos, quod ad minus ut frequenter in imitatione spirituali debet manifestari : sed nihil horum videtur : ergo nulla videtur esse propinquitas spiritualis ex sacramenti datione.

5. Ulterius, Objicitur de hoc quod dicitur, *Vel ad idem tentione.* Æquivoce enim operantur ad sacramenti perceptionem dans et tenens : ergo æquivoca inter eos, et suscipientem sacramentum contrahitur propinquitas spiritualis : ergo male diffinitur.

Et ulterius sequitur quod alia ratione dicitur cognatus pueri spiritualis baptizans, et aliter de baptismo suscipiens : sicut aliter dicitur sana urina, et aliter sanum animal.

Responsio. Dicendum, quod convenienter diffinitur cognatio spiritualis superiori diffinitione : quia ponitur ibi genus, sive forma, et causa propter quam contrahit ut differentia : est enim diffinitio dicens quid, et propter quid, ut facile patet consideranti eam.

Ad id ergo quod primo objicitur, dicendum quod dupliciter contrahitur unio, Ad 1.

scilicet conformitate gratiæ, et operatione illius conformitatis. Et conformitate gratiæ suscipiens sacramentum contrahit unionem ad totam Ecclesiam : et hoc non facit propinquitatem, sed similitudinem. Operatione autem ad esse illius gratiæ habet propinquitatem ad dantem sibi sacramentum et tenentem eum in ipso quando percipit sacramentum : et hæc propinquitas est quasi propagatæ gratiæ : sicut carnalis cognatio est carnis propagatæ, licet aliter, et aliter : et ideo hoc inducit propinquitatem spiritualem.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod Deus operatur solus ut efficiens, sed tamen operatur etiam homo ad gratiam : sicut etiam in generatione hominis homo non generat animam, sed generando operatur ad animam : et ideo efficitur natus propinquus naturaliter, et similiter ibi efficitur propinquus spiritualiter.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod supponitur falsum in prima propositione : quia operatio in sacramento numquam impeditur nisi per accidens, scilicet si est fictus qui suscipit sacramentum : et tunc etiam non frustratur a sacramenti susceptione : et ideo recedente fictione non redditur ei. Sed oratio pro alio ad gratiam impetrandam sæpe impeditur. Si tamen in hoc non fiat vis, tunc dicendum, quod dissimilis est operatio in sacramento, et per orationem : quia operatio in sacramento est quasi propagando spiritualiter in ministerio, sed operatio orationis est ut inductiva alterius per preces : nulla autem operatio facit propinquitatem, nisi quæ est propagatio, vel conjuncta propagationi.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non sumitur hoc modo unio faciens propinquitatem, et non fit per modum talis convenientiæ : sed potius sicut conveniunt principium et principiatum, quia principiatum esse suum habet a principio : et ita est hic, nisi quod non sunt principium effectivum, sed quasi instrumentale et ministerialiter operans : et talem modum traductionis consequitur aliquando convenientia, aliquando non : quia possibile est principiatum alterari post separationem a principio : unde non semper tractus corporaliter similis est in carne traducenti : sed nisi essent alterationes, similis esset. Ita est hic : quia substantiam gratiæ sacramentalis habet ab ipsis operantibus in ministerio, et similis esset, nisi utrimque alterationes affectuum facerent dissimilitudinem : unde hæc similitudo esset in habitu, si perficeretur et manifestaretur in voluntatum conformitate et fine uno.

Ad aliud dicendum, quod impedit conformitatem alteratio affectuum ex utraque parte, non in efficacia gratiæ. Ad 5.

Ad id quod ulterius objicitur, dicendum quod in uno communi conveniunt omnes operationes in sacramentorum perceptione, scilicet quod operantur in ministerio : et quoad hoc una est ratio spiritualis cognationis.

ARTICULUS III.

An spiritualis proximitas impedit matrimonium contrahendum ?

Tertio quæritur, An impediat matrimonium contrahendum et dirimat contractum ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Ubi plura sunt vincula amicitiæ et societatis, ibi major est individuitas vitæ : sed cognatio spiritualis unit spiritus, et conjugium ligat corpora : ergo in tali matrimonio esset major individuitas : ergo melius est hoc quam aliud, et meliorem sortitur exitum, et delectabilius commanent : ergo non debet impedire matrimonium.

2. Item, Matrimonium consistit in utraque unione, scilicet spirituum, et corporum : ergo quod cooperatur ad unionem spirituum, promovet ad matrimonium : sed cognatio spiritualis pro-

movet ad unionem spirituum : ergo promovet ad matrimonium : ergo non debet poni pro impedimento.

3. Item, Omnia bona matrimonii inter tales personas salvantur, scilicet fides, proles, sacramentum : ergo videtur, quod non impediat, sed expediat.

Sed contra. In contrarium hujus sunt omnia quæ dicuntur in *Littera*.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod impedit matrimonium contrahendum, et dirimit contractum, sicut *Littera* dicit : quia non placet Deo, quod unio spiritualis quæ est inter tales, reputetur non unio : qui enim in matrimonio uniuntur, distantes reputantur : et hoc respiciens Ecclesia, statuit quod illud impedimentum vim habeat, præcipue cum etiam lex civilis propter adoptionem prohibeat matrimonialiter convenire.

Præterea, Hoc contra ordinem naturæ est, quod surculus qui ex radice aliqua ascendit, iterum radici uniatur ad propagandum alium : non minus autem digna est propagatio spiritualis, quam corporalis : et ideo utramque cognationem impedimentum statuit Ecclesia esse.

Ad 1 et 2. Ad primum ergo dicendum, quod hoc argumentum non valet : quia si hoc attenderetur in matrimonio, tunc filius deberet accipere matrem, quod absurdum est : sed in matrimonio attenditur conjunctio distantium, ut iterum gradus fugiens reuniatur, et remaneat fœdus humani generis, et civilis urbanitas in talibus ita conjunctis.

Et per hoc etiam patet solutio ad sequens.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod hoc sufficit, sed oportet esse personas legitimas ad contrahendum, ut sæpe supra habitum est.

ARTICULUS IV.

Quot sunt species cognationis spiritualis ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, in fine : « *Est etiam inter filios ejusdem hominis carnales et spirituales.* »

Et quæritur hic, Quot sunt species cognationis spiritualis?

Videtur autem, quod non sunt nisi duæ : quia

1. De his tantum mentionem facit in *Littera*, scilicet inter suscipientem et susceptum in baptismo, et inter filios suscipientis carnales et spirituales.

2. Videtur autem, quod sit una sola : quia non communicantes in spiritu, non communicant etiam in consequente illam communicationem : sed pater carnalis suscipiens, et filius suus carnalis, non communicant in spiritu quoad operationem ministerialem in sacramento, quando pater carnalis suscipit filium spiritualem : ergo non communicant etiam in consequente illam operationem spiritualem, quod est cognatio spiritualis : ergo nulla est cognatio inter filios carnales et spirituales.

3. Item, Si dicitur, quod est cognatio spiritualis inter eos : constat, quod non esset secundum gradum unum, sed duos, vel truncum et gradum : hoc autem numquam auditum est a Sanctis, quod gradus in tali cognatione determinent : ergo videtur, quod nulla sit inter carnales filios et spirituales cognatio spiritualis.

4. Ulterius, Videtur quod sint tres, scilicet compaternitas, paternitas, et fraternitas spiritualis : quia hoc communiter dicitur ab omnibus qui sciunt : et etiam ex *Littera* hæc colliguntur.

5. Item, Eadem ratione qua filius patris spiritualis contrahit fraternitatem, contrahit etiam pater filii spiritualis compaternitatem : ergo necessario erunt tres.

6. Ulterius, Videtur quod quatuor : quia non minor est vicinitatis spiritualis ad spiritualem, quam carnalis ad spiritualem, sed major : sed carnales filii patris spiritualis, cum filio spirituali contrahunt cognationem spiritualem : ergo multo magis spirituales filii ejusdem, cum omnibus spiritualibus habent cognationem spiritualem : ergo omnes filii spirituales ejusdem hominis sunt inter se fratres spirituales : sed hoc genus non determinatur in *Littera* : ergo sunt quatuor species spiritualis cognationis.

7. Item, Propagatio carnis ex uno facit carnalem cognationem inter propagatos : sed melior est propagatio spiritus ex uno : ergo propagatio spiritus ex uno facit cognationem spiritualem inter omnes spiritualiter propagatos : ergo ut prius, quatuor videntur esse species spiritualis cognationis.

[Sol]utio. Solutio. Dicendum, quod non est nisi triplex species cognationis spiritualis, scilicet paternitas, compaternitas, et confraternitas.

Paternitas contrahitur dupliciter, scilicet directe, et indirecte. Directe per actum proprium, qui fit in sacramentum dando, vel suscipientem tenendo. Indirecte autem, quando non per actum proprium, sed per actum illius cum quo est una caro contrahitur, sicut viro aliquem suscipiente, susceptio hæc facit ipsum patrem spiritualem directe : et quia vir et uxor postquam effecti sunt una caro, sibi communicant suas actiones, ideo quod facit vir directe, indirecte transit ad uxorem, et efficitur etiam ipsa mater spiritualis. Dico autem, *postquam effecti sunt una caro* : quia si vir prius quam esset maritus uxoris, scilicet ante contractum matrimonii, vel post contractum ante copulam carnalem, susciperet aliquem in sacramento, non transiret ad uxorem : et ideo non efficeretur mater spiritualis. Sicut autem dixi, quia vir directe et uxor indirecte efficiuntur parentes spirituales, ita est e converso quando mulier directe, et vir indirecte.

Compaternitas autem contrahitur inter carnalem patrem et spiritualem, et inter carnalem matrem et spiritualem : unde versus :

Unus semper erit compatrum spiritualis,
Alter carnalis : nec fallit regula talis.

Et contrahitur dupliciter, scilicet directe et indirecte, sicut etiam paternitas spiritualis : quia postquam vir et mulier efficiuntur una caro, communicant sibi suos filios.

Confraternitas autem non contrahitur, nisi inter puerum et puellam, quæ suscipitur vel tenetur in sacramento, et filios carnales suscipientis, sive ante, sive post sint nati : et non transit ad fratres vel sorores ejus qui suscipit sacramentum, sive ante sint nati, sive post nascantur : omnes enim illi si aliud non obstat impedimentum, licite possunt conjungi fratribus et sororibus ejus cui sacramentum datur, vel qui in sacramento tenetur, ut infra dicetur in *Littera*.

His habitis, ad objecta respondendum, dicendo ad primum, quod ad contrahendum cognationem non est necessarium communicare in actu mediante quo contrahitur. Et est instantia : quia filius primus non communicat patri in generatione secundi : et tamen quia secundus traducitur ab eodem a quo primus sumpsit originem, ideo secundus efficitur super primum. Similiter ego non communico fratri meo in actu generationis : et tamen filius suus efficitur mihi in secundo gradu per respectum mei et fratris mei ad truncum unde descendimus. Similiter etiam est hic in proposito : quia per respectum ab eodem a quo illi descendunt carnaliter, et illi spiritualiter efficiuntur spirituales fratres. Ad 1 et 2.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod ideo gradus in hac cognatione non distinguuntur, quia numquam distat nisi in gradu primo, qui est inter fratres : inter truncum enim et gradum primum non est gradus distantia. Compater autem et ad patrem et ad puerum susceptum in sacramento non habet distantiam gradus : quia ad patrem carnalem habet se sicut truncus, et ad puerum sicut ad id quod emanat immediate a trunco : sed puer ad filios carnales patris sive spirituales habet se ut fratres qui sunt in primo gradu, nec umquam ultra derivatur.

Ad 4 et 5. Ad duo sequentia concedendum est de plano.

Ad 6. Ad id quod ulterius concluditur, quod sunt quatuor species, dicendum ad primum, quod bene conceditur, quod major quoad dignitatem est cognatio spiritualis, quam carnalis, sed quoad dependentiam ad unum non est ita : unde in propagata ad alterum cognatione, semper oportet adesse carnalem cognationem, sicut patet quando spiritualis propagatur ad filios carnales suscipientis in sacramento, et ad parentes suscepti : et hoc ideo est, quia non potest spiritus ex spiritu, sed potius caro ex carne propagari. Unde cum inter filios spirituales dantis sacramentum vel tenentis in eo, et inter tentum in sacramento, nulla sit conjunctio propagationis carnis, nulla erit inter eos cognatio spiritualis. Directa enim constat, quod non est : et indirecta sine dependentia carnali esse non potest : et ita non transit ad spirituales filios ista cognatio.

Ad aliud dicendum, quod per idem patet solutio. Ad

B. *Qui sint filii spirituales ?*

Spirituales filii sunt, quos de sacro fonte levamus, vel in catechizatione seu confirmatione tenemus [1]. Filii etiam et filiæ spirituales eorum sunt, qui trinæ mersionis vocabulo eos sacro baptismate tingunt. Dicitur etiam spiritualis filia sacerdotis, quæ ei peccata sua confitetur. Unde Symmachus Papa : Omnes quos in pœnitentia suscipimus, ita nostri spirituales sunt filii, ut et ipsi quos vel nobis suscipientibus, vel sub trinæ mersionis vocabulo mergentibus, unda baptismi regeneravit [2]. Sylvester etiam admonet, ut ad suam filiam pœnitentialem nullus sacerdos accedat, quia scriptum est : Omnes quos in pœnitentia accipimus, ita nostri filii sunt, ut in baptismo suscepti : quorum omnium flagitiosa est commixtio. Quod autem compater et commater sibi jungi nequeant, nec pater spiritualis : nec mater filiæ, vel filio spirituali, ex concilio Maguntinensi [3] docetur : De eo quod interrogasti, si aliquis filiolam suam duxerit uxorem, et de eo qui concubuit cum matre

[1] Cf. 30, quæst. 1, cap. 9, *Ad limina* (Nota edit. Lugd.)

[2] Ibidem, cap. *Omnes quos*.

[3] In concilio Maguntinensi ; et habetur. 30, quæst. 1, cap. *De eo* (Nota edit. Lugd.)

spirituali, et de eo qui filium suum baptizavit, et uxor ejus eum de fonte suscepit, hac causa ut dissidium fieret conjugii, si post in tali copula possunt permanere : sic respondendum est : Si filiolam vel commatrem suam aliquis in conjugium duxerit, separandos esse judicamus, et gravi pœnitentia plectendos. Si vero conjuges : legitimi, vel unus, vel ambo ex industria hoc fecerint, ut [1] filium suum de fonte susceperint : si innupti manere voluerint, bonum est : sin autem, gravis pœnitentia insidiatori injungatur, et simul maneant : et si prævaricator conjugii supervixerit, acerrima pœnitentia mulcetetur, et sine spe conjugii maneat. Ex his apparet, quod aliquis filiolam suam vel commatrem non potest sibi copulare nuptialiter : et si præsumptum fuerit, separandi sunt. Qui autem legitime conjuncti sunt, non ideo separandi sunt, quia alter eorum insidiose filium de fonte levavit. Quod etiam Nicolaus confirmat dicens : Nosse desideras, utrum mulier quæ viri filium ex alia fœmina genitum de sacro fonte levaverit, postmodum possit cum eodem viro copulari. Quos ideo conjungi posse decernimus, quia secundum canones sacros, nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet conjunx dimittere conjugem, cum Apostolus præcipiat : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus*, etc.[3]. Ideo dictum est nobis quasdam fœminas desidiose, quasdam vero fraudulenter, ut a viris suis separarentur, proprios filios coram Episcopis ad confirmandum tenuisse. Unde nos dignum duximus, ut si qua mulier filium suum desidia, aut aliqua fraude coram Episcopo tenuerit ad confirmandum, propter fallaciam vel fraudem, quamdiu vivat, pœnitentiam agat : tamen a viro suo non separetur [4]. Item, Joannes Papa : Ad limina sancti Petri homo nomine Stephanus veniens, nostro præsulatui innotuit, quod filium suum in extremo vitæ positum, necdum baptismi unda lotum, absentia sacerdotum cogente baptizavit, eumque propriis manibus suscepit. Atque pro hujusmodi negotio, reverentia tua præfatum hominem a sua conjuge judicavit esse separandum. Quod fieri nullatenus debet, dicente Scriptura : *Quod Deus conjunxit, homo non separet* [5]. Et Dominus non dimittere uxorem, nisi causa fornicationis, jubet [6]. Et nos tanta auctoritate freti dicimus non dimittendum esse, et inculpabile judicandum quod necessitas intulit. Nam baptizandi opus laicis fidelibus, si tamen necesse fuerit, libere conceditur. Unde si supradictus homo

[1] In edit. J. Alleaume, *velut*.
[2] Cf. 30, quæst. 1, cap. *Nosse* (Nota edit. Lugd.)
[3] I ad Corinth. VII, 5.
[4] Ex concilio Cabilonensi ; et habetur, 30, quæst. 1, cap. *Dictum est* (Nota edit. Lugd.)
[5] Matth. XIX, 6 : Marc. X, 9.
[6] Matth. V, 32 et XIX, 9 ; Marc. X, 11 ; Luc. XVI, 18 ; I ad Corinth. VII, 10.

filium morientem adspiciens, ne animam perpetuo perire dimitteret, unda baptismi lavit, ut eum de potestate mortis eriperet, bene fecisse laudatur. Ideoque suæ uxori, sibi jam olim legitime sociatæ, impune dum vixerit judicamus manere conjunctum, nec ob hoc separari debere [1]. His aliisque pluribus auctoritatibus edocetur, conjuges non esse separandos, si post legitimam copulam alter alterius filium de fonte levaverit, vel in confirmatione tenuerit.

C. *Quid præmissis obviat ?*

His autem obviare videtur, quod Deusdedit idem Papa ait : Pervenit ad nos diaconus sanctitatis vestræ epistolam deferens, quod quidam viri et mulieres præterito sabbato paschali, pro magno populi incursu, nescientes filios suos suscepissent de lavacro. Cupis ergo scire, an propter hoc debeant viri ac mulieres ad proprium usum redire, vel non ? Nos vero hac re mœsti, priorum inquisivimus dicta, et invenimus in archivis, id est, in armariis apostolicæ sedis, jam talia contigisse in pluribus Ecclesiis : quarum Episcopis ab hac apostolica sede volentibus scire, utrum viri ac mulieres redirent ad proprium thorum, beatæ memoriæ sancti patres Julius Papa, Innocentius, et Cœlestinus cum Episcoporum plurimorum consensu in Apostolorum principis Ecclesia præsidentes, talia rescripserunt et confirmaverunt, ut nullo modo se in conjugio reciperent viri ac mulieres, quicumque hac ratione susceperunt natos, sed separarent se, ne suadente diabolo tale vitium invalescat [2]. Item, Si quis filiastrum vel filiastram suam ante Episcopum tenuerit ad confirmationem, separetur ab uxore sua, et aliam numquam accipiat. Hæc autem vel ad terrorem dicta sunt, non quod ita esset faciendum, sed ne illud fieret summopere cavendum, vel de illis est intelligendum, qui prius filios suos vicissim de fonte susceperunt, quam fierent conjuges [3]. Præmissis autem auctoritatibus omnino consentiendum est : ut sive proprium, sive tantum viri filium mulier de fonte susceperit, non ideo a viro separetur : quod et de viro similiter oportet intelligi.

[1] Cf. 30, quæst. 1, cap. *Ad limina* (Nota edit. Lugd.)
[2] Cf. 30, quæst. 1, cap. *Pervenit* (Nota edit. Lugd.)
[3] Ibidem, cap. *Si quis filiastrum.*

ARTICULUS V

Quibus sacramentis mediantibus contrahitur ista cognatio spiritualis ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Spirituales filii*, etc. »

Et quæritur hic, Mediantibus quibus sacramentis contrahatur ista cognatio spiritualis ?

Videtur autem, quod

1. Per Evangelii prædicationem : quia dicit Apostolus, I ad Corinth. iv, 15 : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui*. Et, ad Galat. iv, 19 : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*. Sed in generatione spirituali contrahitur cognatio spiritualis. Ergo prædicator habet cognationem spiritualem cum his quibus prædicavit.

2. Ulterius, Videtur quod in pœnitentia : quia dicit in *Littera* Symmachus Papa : « Omnes quos in pœnitentia suscipimus, etc. »

Item, In littera Sylvestri Papæ scriptum est : « Omnes quos in pœnitentia suscipimus, etc. »

3. Item, Ex *Littera* habetur, quod in catechismo, quia hoc dicitur hic in *Littera*.

Item, 30, quæst. 1, habentur plura de hoc.

Item, Catechismus instruendo generat ad fidem : ergo facit contrahi cognationem spiritualem.

4. Videtur autem, quod in omnibus sacramentis : quia in quolibet sacramento operatur minister ad spiritualem generationem suscipientis sacramentum : talis autem operatio facit contrahi talem cognationem spiritualem : ergo quilibet operans ad susceptionem cujuscumque sacramenti contrahit spiritualem cognationem cum suscipiente.

Responsio. Dicendum, quod de hoc fuerunt variæ apud diversos opiniones. Quidam enim dixerunt, quod in omnibus sacramentalibus baptismi contrahitur talis cognatio, scilicet catechizatione, exorcizatione, immissione salis, et hujusmodi. Sed quia nulli nititur rationi, cum baptismus sit primum sacramentum et janua sacramentorum, et nihil antecedentium regeneret hominem, dicunt alii aliter, scilicet quod tria sacramenta faciunt tantum spiritualem cognationem, scilicet catechismus, baptismus, et confirmatio : sed hi sunt Decretistæ, quia catechismum sacramentum vocant, quod nullo modo verum est, quia ante baptismum nullum est sacramentum : et si Sanctus vocat sacramentum, ponitur sacramentum pro sacramentali. Solutio.

Ideo dicendum, quod tantum duo sacramenta faciunt cognationem spiritualem, scilicet baptismus et confirmatio. Et ratio hujus potest elici ex notatis supra de sacramentis illis : quia unum imprimit characterem distinguentem ad fidem in sortem Domini : secundum autem robur ejusdem characteris : et ideo faciunt generationem et complementum generati spiritualiter, et ideo faciunt cognationem spiritualem.

Si autem quæratur de Ordine cum imprimat characterem, quare ipse non facit ? Dicendum, quod duæ sunt rationes quare ipse non facit. Una est, quia non imprimit characterem fidei, sed potius excellentiæ et prælationis : et ille non regenerat. Alia est, quia non datur nisi viris : et ideo nullum potest procreare matrimonio impedimentum, cum nullus alium suscipiat in sacramento ipso.

De Eucharistia autem et extrema unctione per se patet, quod nullum imprimunt characterem, nec matrimonio ex suæ susceptionis modo ullum possunt procreare impedimentum.

Ad primum autem dicendum, quod verbum, ut vult Aristoteles, non habet nisi virtutem persuasivam : et ideo non re- Ad 1 et 2.

generat, sed tantum disponit ad hoc : sed in operatione sacramentali est gratia ex ipso opere operato.

Per hoc etiam patet solutio ad sequens.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod pœnitentia magis trahit robur ex devotione pœnitentis, quam sacerdotis : et propterea non imprimit characterem. Et quod dicitur in *Littera*, dicendum quod non debent contrahere : sed tamen si contraxerint, stabit matrimonium.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod catechismus non completur, nisi in baptismo, et ideo non impedit nisi cum baptismo existens. Et per hoc patet solutio *Litteræ*.

Aliter tamen dicunt Decretistæ sic, quod baptismus et confirmatio impediunt et dirimunt, sed cognatio quæ est ex catechismo adeo est exilis et debilis, quod vix impedit contrahendum, et non dirimit contractum. Sed prima solutio verior est : quia rationem habet, et salvat *Litteram*.

ARTICULUS VI.

Quæ commatres et qui compatres possunt contrahere ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post initium : « *Quod autem compater et commater sibi jungi nequeant*, etc. »

Videtur enim falsum :

1. Sit enim, quod aliqua sit commater alicujus fœminæ ex filio suo, vel illius : et postea contrahat cum viro nihil habente commune cum alterutra illarum : postea moriatur sua uxor, et ducat illam cujus ipsa commater fuit. Dicunt jura, quod stat matrimonium, et tamen iste habuit duas commatres.

2. Item, Sit quod aliquis accipiat uxorem prægnantem ex alio viro : et postea pariat postquam cognita est a viro suo secundo, et illum puerum mulier alia suscipit in sacramento. Dicunt jura, quod, mortua sua, potest ducere commatrem illius quæ sic commater effecta fuit. Et idem est si peperit post consensum de præsenti, et ante carnalem copulam.

Responsio. Dicendum, quod jura bene et rationabiliter determinant : quia non communicant sibi actus suos conjugati nisi in eo in quo sunt una caro, et postquam sunt, sicut dictum est de indirecta compaternitate. Et veritas hujus quæstionis est in his versibus : Solutio.

Qui mihi vel cujus mea natum fonte levavit,
Hæc mea commater fieri mea non valet uxor.
Si qua meæ natum non ex me fonte levavit,
Hanc post facta meæ non mihi vetabor habere.

D. *De copula spiritualium, vel adoptivorum, et* [1] *naturalium filiorum.*

Quod autem spirituales vel adoptivi filii naturalibus copulari nequeant, Nicolaus Papa testatur ita inquiens . Ita diligere debet homo eum qui se suscepit de sacro fonte, sicut patrem. Inter fratres et filios spirituales gra-

[1] Edit. Joannis Alleaume, *vel*.

tuita et sancta communio est, quæ dicenda non est consanguinitas, sed habenda spiritualis proximitas. Unde inter eos arbitror non posse fieri legale conjugium, quia nec inter eos qui natura, et eos qui adoptione filii sunt, venerandæ leges matrimonia contrahi permittunt [1]. Item, Si inter eos non contrahitur matrimonium quos adoptio jungit, quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per cœleste sacramentum regeneratio sancti Spiritus vincit.

ARTICULUS VII.

Quid sit adoptio ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Quod autem spirituales vel adoptivi filii*, etc. »

Et ponitur hic quæstio de cognatione spirituali. Et quia in diffinitione ejus cadit adoptio, ideo quæramus de adoptione sex.

Primum est, Quid sit adoptio ?

Secundum, Quæ et quot sint species adoptionis ?

Tertium, Quis possit adoptare ?

Quartum, Quis possit adoptari ?

Quintum, Quis sit effectus adoptionis ?

Sextum, Quot et quæ sint species adoptatorum cognationem inter se habentium ?

Circa autem ipsam cognationem legalem quæremus duo, scilicet quid sit, et qualiter impediat matrimonium, et qualiter non ?

Et sic sunt octo in universo quæ circa hoc quæruntur.

Ad primum horum sic proceditur :

Dicitur communiter, quod adoptio est extraneæ personæ in filium vel nepotem, vel deinceps assumptio legitima.

Videtur autem, quod non semper sit extraneæ personæ : quia

1. Non extranea majus habet jus in hæreditate : ergo illa potius debet adoptari.

2. Item, Propinquitas naturæ facit gradus in ordine charitatis : ergo multo magis in ordine adoptionis : ergo videtur, quod non extranea persona magis debet adoptari, quam extranea.

3. Item, Jus aliquid in hæreditate quantum ad successionem dat propinquis : ergo sine injuria illorum extraneus non potest introduci in hæreditatem in toto vel in parte : ergo adoptio non semper est extraneæ personæ.

Quæst.

Ulterius quæritur, Quare dicat, *In filium, vel nepotem ?*

1. Quia constat, quod per gradus non distat adoptatus ab adoptante : ergo quilibet adoptatur in filium, et nullus in nepotem.

2. Item, Una est adoptio faciens de extraneo filium qui maxime distat : cum ergo de maxime distante per adoptionem fiat nihil distans, eo quod inter patrem et filium nulla sit distantia, videtur quod non sit in ea gradus : ergo nihil est dictum, *In filium, vel nepotem, vel deinceps*.

Solutio. Ad quæst.

Responsio. Ad hoc dicendum, quod adoptio inducta est in solatium filiorum perditorum. Et quia contingit nepotes et pronepotes et sic deinceps etiam perdi,

[1] Ad consulta Bulgarorum ; et habetur, 30, quæst. 3, cap. *Ita diligere* (Nota edit. Lugd.)

ideo in solatium ipsorum etiam adoptio nepotum et deinceps est inducta.

Et per hoc patet solutio ad duo ultima inducta.

Ad 1. Ad primum autem dicendum, quod adoptio de non conjuncto ex jure successioris facit successorem : et ideo oportet, quod sit persona extranea, quia aliter aliquod jus, scilicet consanguinitatis haberet in hæreditate percipienda.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non est simile : quia charitas perficit naturam, et ideo quemlibet gradum conducit ad proprium charitatis effectum : sed adoptio inducta est in solatium quasi naturæ in illa parte qua perpetuari habet, ne nomen alicujus de sua posteritate deleatur : et ideo non fundatur super successores, sed extraneos.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod vir quamdiu est in potestate bonorum suorum, cum uxoris consensu et principis, de suis bonis potest ordinare quod voluerit : et ideo propinqui adoptionem impedire non possunt.

ARTICULUS VIII.

Quot sunt species adoptionis ?

Secundo quæritur, Quæ et quot sint species adoptionis ?

Et communiter dicitur, quod duæ, scilicet arrogatio, et simplex adoptio. *Arrogatio* autem est adoptio auctoritate principis facta de eo qui sui juris est, vel per patris naturalis mortem, vel per emancipationem qua transit in potestatem adoptantis. *Simplex* autem *adoptio* est adoptio auctoritate magistratus facta de eo qui non sui juris est, nec transit in potestatem adoptantis. Unde versus :

Arrogo qui suus est, et habet meus esse necesse.
Patris adopto suum, nec patris desinit esse.

Sed contra hoc objicitur : quia

1. Contra ordinem naturæ videtur esse arrogatio : quia natura numquam id quod perficit in esse et posse, revocat in imperfectum : ergo nec civilis debet hoc facere : sed suus est perfectus in sui regimine, non suus autem imperfectus : ergo de suo ordine juris potest fieri non suus : ergo arrogatio per quam hoc fit, est contra ordinem juris naturalis.

2. Similiter objicitur de simplici adoptione : omnis enim filius est sui patris : ergo et adoptivus sui patris adoptantis est : ergo cum adoptatur, ipse desinit esse sui patris naturalis, et incipit esse adoptantis : et hoc est contrarium hujus quod hic dicit diffinitio inducta.

3. Ulterius, Videtur quod plures sint species adoptionis : quia non suus de consensu patris naturalis potest transire in suum adoptantis : et ista species non tangitur hic : ergo insufficienter sunt species assignatæ.

Ulterius quæritur, Utrum univoce *adoptio* dicitur de illis duabus speciebus? Qu

Et videtur, quod non : quia

1. Una retinet nomen generis, eo quod nihil addit generi : alia autem addit aliquid : sed talia suum genus numquam participant univoce : ergo nec ista.

2. Item, Cum dicitur *simplex adoptio*, videtur per simplicitatem innui, quod nihil nisi simplicem naturam habet communis : sed arrogatio habet plus : ergo non dicitur univoce de illis.

In contrarium est, quod Sed c

1. In utraque de non filio fit filius : sed hoc est ratio adoptionis : ergo una ratione dicitur de utraque specie adoptionis.

2. Item, Non differunt nisi materialiter, quia esse emancipatum, vel esse filiumfamilias, sunt differentiæ accidentales : sed materia est per accidens differentia : ergo istæ duæ species sunt materiales, ut videtur.

Responsio. Dicendum, quod diffinitio- Solu

nes inductæ sunt valde bonæ, et continentur in eis convenientiæ et differentiæ duarum specierum adoptionis : et hoc plane quilibet videre potest.

Ad 1. Dicendum ergo ad primum, quod non secundum idem potest unum et idem esse perfectum et imperfectum secundum naturam, nec etiam secundum civilia : sed in natura quidem adoptivus est perfectus, sed in jure succedendi in aliis bonis est imperfectus : et quoad hoc transit in potestatem patris adoptantis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod suus patris carnalis potest esse adoptivus : sed non suus patris adoptantis, quia non potest esse in potestate duorum, et ideo non transit in potestatem adoptantis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod, non sunt plures. Ad objectum autem dicendum quod quando non hoc fit, tunc pater naturalis emancipat eum de sua potestate : et tunc est species quæ dicitur *arrogatio*.

Ad quæst. Ad aliud dicendum, quod sicut probant duæ rationes priores, adoptio dicitur per prius et posterius de arrogatione et adoptione simplici.

Ad object. 1. Ad id quod objicitur in contrarium, dicendum, quod ratio generis est in utraque specie : sed in una nihil additur ei, scilicet in adoptione simplici : in alia autem additur differentia : et ideo illa fortius participat esse adoptionis, quam alia.

Ad object. 2. Ad aliud dicendum, quod in naturalibus sunt accidentia : tamen secundum quod cadunt jura civilia super illos, efficiuntur differentiæ substantiales : et ideo civiliter loquendo sunt species adoptionis.

ARTICULUS IX.

Qui possunt adoptare ?

Tertio quæritur, Quis possit adoptare ?

Et dicitur communiter, quod tria exiguntur ad hoc quod quis possit adoptare, scilicet, quod sit suus, hoc est, sui juris existens, et generare potens, et ætatem habens ultra viginti annos. Et de primo quidem nullum dubium est, sed de secundo.

1. Si enim adoptio est in solatium filiorum : et non generare potens magis destituitur ex impossibilitate prolis, quam generare potens, videtur quod adoptio magis debeat concedi generare non potenti, quam generare potenti.

2. Item, In filiis est successio naturæ patris et hæreditatis : sed ambo ista privantur ab eo qui non potest generare : ergo illi magis, quam alii debet concedi ut adoptet.

3. Ulterius, Quæritur de tertio membro, scilicet ætatem habens ultra viginti annos.

Videtur autem, quod in duodevicesimo anno debet fieri adoptio : quia tunc generare potest naturaliter : ergo et adoptare.

4. Item, Adoptare posse, sequitur ad generare posse : ergo et tempus ad tempus : sed tempus generationis est in quartodecimo anno : ergo et tempus adoptionis.

Ulterius quæritur, Si mulier possit adoptare ? Quæst.

Videtur, quod sic : quia mulier tristatur in desolatione filiorum : sed adoptio talibus conceditur in solatium : ergo et mulieri debet concedi.

Sed contra : Sed contra.

1. Mulier numquam perfecte est sui

juris, sed in potestate viri : ergo numquam potest adoptare.

2. Item, Numquam generat active, sed passive tantum : ergo nec adoptare potest, nisi forte juvando maritum.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod illa tria quæ posita sunt, exiguntur : unde servus qui non est suus, adoptare non potest, nec in potestate tutorum existens, nec filiusfamilias.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod extremum genus infelicitatis (ut vult Boetius) est aliquando fuisse felicem : et ideo impossibilis generare non destruitur sicut ille qui aliquo orbatus est filio, vel non habet eos : et ideo isti conceditur quod non illi, quia in illo ipsa impossibilitas minuit desiderium filiorum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet utrumque privetur in eo qui generare non potest, tamen non est anxietas desiderii, quia anxium desiderium non est nisi de re possibili.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod licet in quartodecimo anno generatio est possibilis, non tamen est perfecta et stabilis, sed potius in vicesimo primo anno, ut dicunt Philosophi.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod plane concedi potest de prole perfecta et stabili, in qua stare potest successio hæreditatis et naturæ.

Ad quæst. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod mulier non potest adoptare, nisi in uno casu, scilicet, in rescripto principis et in solatium filiorum perditorum.

Ad object. 1 et 2. Ad id quod contra objicitur, dicendum quod illæ duæ rationes satis probant, quod in se mulier non est sufficiens, sed supplementum est ex principis rescripto et dispensatione.

ARTICULUS X.

An quilibet potest adoptari?

Quarto quæritur, Quis possit adoptari?

Et dicitur communiter, quod masculus et fœmina minor ætate quam adoptans, tantum quod filius ejus naturalis esse possit.

Videtur autem, quod hoc nihil sit : quia,

1. Ut dictum est, aliquis adoptare potest, quando est major viginti annis : sed adoptio perfecta est arrogatio : ergo tunc potest arrogare : sed arrogari non potest, nisi qui est sui juris : ergo tunc potest arrogare eum qui sui est juris : ille autem est viginti quinque vel amplius annorum secundum leges : ergo ille qui est viginti annorum potest adoptare eum qui est viginti quinque vel amplius annorum : ergo minor ætate potest adoptare majorem ætate.

2. Item, Videtur quod fœmina non possit adoptari : quia adoptio est in solatium filiorum data, vel ei qui paucos vel nullos habet filios : sed, ut dicit Philosophus, fœmina est mas occasionatus, non intenta finaliter a natura : ergo solatium posteritatis non est in fœmina : ergo non potest adoptari, ut videtur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod personæ prædictæ possunt prædicto modo adoptari.

Ad 1. Ad objectum autem primum dicendum, quod non nisi major ætate potest adoptare : unde qui est viginti et unius annorum non potest arrogare aliquem majorem ætate : et si arrogat aliquem, oportet quod puerum cujus pater defunctus jam secundum consuetudinem fecit eum esse suum, quando fuit annorum

tredecim vel quatuordecim : quia tunc de consuetudine sui juris esse dicuntur, quorum pater defunctus est.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet fœmina non intendatur a natura particulari, intenditur tamen a natura universali : et ideo adoptio potest fieri de ipsa.

ARTICULUS XI.

Quis sit effectus adoptionis?

Quinto quæritur, Quis sit effectus adoptionis?

Et videtur, quod differens sit effectus in adoptione simplici, et arrogatione : quia simpliciter adoptatus non succedit patri adoptanti, nisi in quantum ille determinat, vel etiam in nullo : sed arrogatus ab intestato succedit per omnia, sicut filius naturalis : sed si emancipat eum pater adoptivus, tenetur ei assignare quartam omnium bonorum suorum. Similiter si moritur faciens testamentum, tenetur ei relinquere quartam : et hoc ideo, quia arrogatus cedit in potestatem arrogantis cum filiis suis et nepotibus non emancipatis, sed non adoptatus adoptione simplici.

Sed contra hoc objicitur pro prima parte : quia

1. Aliquid debet simplex adoptio valere adoptato : ergo ratione adoptionis sibi aliquid relinquere tenetur.

2. Item, Sicut dicit Apostolus, II ad Corinth. xii, 14, parentes debent filiis thesaurizare [1] : sed iste pater adoptivus est pater : ergo tenetur aliquid filio adoptato thesaurizare : ergo aliquid de bonis suis tenetur ei relinquere.

3. Ulterius, Quæritur ratione alterius partis : quia injustum videtur, quod arrogatus ab intestato succedat per omnia. Magna enim differentia est inter filium naturalem et legitimum, et adoptatum per arrogationem : sed filius naturalis et legitimus non habet plus, nisi quod per omnia succedit ab intestato : ergo adoptatus per arrogationem habet minus : ergo videtur, quod non per omnia debet succedere.

4. Item quæstio est, Quare datur ei quarta si emancipatur vel testando moritur pater adoptans?

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum ad primum, quod simplex adoptio minimum quod esse potest habet de esse et de ratione adoptionis, et non contrahitur sub genere adoptionis in communi per differentiam specificam, sed per modum, ut prius dictum est : et ideo potius est dispositio ad adoptionem perfectam quam adoptio perfecta : et ideo non obligatur ei adoptans perfecte, quia numquam transivit in potestatem, ut faceret ei ut suo. Sed verum est, quod æquitas est et urbanitas, quod aliquid dimittat ei : et habet hoc ab effectu adoptionis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non est adhuc pater perfecte, cum iste non sit suus : et ideo ex districto jure non tenetur ei thesaurizare.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod adoptivus habet de beneplacito, quod ille ex natura : nihil enim prohibet, quin beneplacitum alicui confirmet hoc in successionis jure, quod alius habet ex hoc quod natus est ad illud : et ille fortiori jure quodammodo habet, quia naturali, quam iste : et hæc est differentia filiationis naturalis et adoptivæ in casu isto.

Ad 4. Ad ultimum dicendum, quod ei datur quarta in communi : quia una cedit sibi, et una uxori, et una consanguineis vel filio naturali, et tunc remanet quarta quæ datur arrogato. Et quia hæc communior et generalior est divisio bonorum, ideo in quarta jus collocat ea quæ danda sunt arrogatis.

[1] II ad Corinth. xii, 14 : *Non debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.*

ARTICULUS XII.

Quot sunt species adoptatorum?

Sexto quæritur, Quæ et quot sunt species adoptatorum?

Et videtur, quod tres, scilicet descendentium, lateralium, et legaliter junctorum. Species *descendentium* attenditur inter adoptantem et adoptatum in filium vel nepotem, et sic deinceps. *Lateraliter* venientium attenditur inter filium naturalem et filiam adoptatam, vel econtra inter filiam naturalem et filium adoptatum. *Legalis* autem affinitas dicitur attendi inter uxorem adoptantis et adoptatum, vel econtra inter uxorem filii vel nepotis adoptati et patrem adoptantem.

Sed contra objicitur sic :

1. Propinquitas descendentium non potest esse nisi per affectum adoptantis et adoptati : hæc autem ad carnalem non sunt derivanda : ergo videtur, quod nulla sit inter eos propinquitas carnis.

2. Item, Sicut est linea descendentium, ita etiam est ascendentium : ergo videtur, quod de una linea plus esse debet quam est determinatum.

3. Item, Nulla videtur esse cognatio inter lateraliter venientes : quia constat, quod carnis affinitas ibi nulla est : similiter in actibus animæ et exterioribus non communicant filii parentibus : ergo ex hoc quod aliquis adoptat aliquem, nulla contrahitur propinquitas inter adoptatum et filium adoptantis.

4. Ulterius objicitur de tertia : quia vir et mulier non sunt unum, nisi in his quæ spectant ad matrimonium : sed adoptio non est de illis : ergo videtur, quod non contrahitur propinquitas ex hoc quod aliquis adoptatur, inter adoptatum et uxorem adoptantis, vel e converso.

Ulterius quæritur, Utrum ulterius transeat hæc affinitas in patrem, et matrem, et fratres, et sorores, et sic deinceps adoptantis et adoptati? Si sic : tunc erunt in adoptione gradus sicut in generatione, quod videtur inconveniens, cum multo minor sit adoptio, quam consanguinitas carnalis. Si autem dicitur, quod non, illud videtur inconveniens, cum transeat ad uxorem per modum affinitatis, et non ad cognatos, quia cognatio major est quam affinitas.

Responsio. Dicendum, quod tres sunt lineæ adoptionis, ut dictum est, et satis explanatum in principio.

Ad id ergo quod primo objicitur, dicendum videtur, quod adoptio est propter successionem carnis, et ideo respicit ad carnis posteritatem, et ponit propinquitatem ad illam : sed si tantum esset in spiritu, tunc valere posset quod objicitur.

Ad aliud dicendum, quod adoptio non exit domum adoptantis et adoptati, ut infra dicetur : et ideo in illis qui constituunt domum, sicut uxor adoptantis vel adoptati, perpetuam contrahit propinquitatem. Sed lateraliter venientes, quia non sunt nisi ad tempus in domo, non habent nisi temporalem cognationem, scilicet quamdiu manent in domo adoptantis filius adoptatus et naturalis : et ideo non ascendit.

Ad aliud dicendum, quod cognatio est quamdiu sunt indistincti a patre adoptante : quia tunc quodammodo sunt unum, et communicant ei in actibus : quia proprios actus non habent, sed ad nutum ejus in domo sua existentes moventur.

Ad aliud dicendum, quod sicut est in cognatione spirituali, quod vir et mulier communicant sibi actus suos, postquam effecti sunt una caro, ita est in adoptione tam activa quam passiva. Unde fal-

sum est, quod non nisi in his quæ sunt matrimonii, vir et mulier sibi suos actus communicent, sed communicant etiam sibi in aliis : tamen adoptio quodammodo respicit matrimonium, quia adoptio filiorum quodammodo pertinet ad bonum prolis.

quæst. AD ULTIMUM patet solutio per antedicta, quia non transit ulterius : et ratio illius jam ante dicta est.

ARTICULUS XIII.

Quid sit cognatio legalis ?

Septimo quæritur, Quid sit cognatio legalis ?

Et dicunt, quod cognatio legalis est proximitas quædam ex adoptione proveniens.

Videtur autem, quod hæc diffinitio sit mala : quia

1. Omnis proximitas per accidens radicatur in aliqua per se proximitate, sicut causa per accidens ad per se reducitur, ut dicunt Philosophi : sed hæc non radicatur in aliqua proximitate per se : ergo non est proximitas.

2. Præterea quare dicit, *Quædam ?* Signum enim particulare non diffinit, sed consignificat, quando partitur : ergo non debet poni in diffinitione.

3. Item, Signum particulare vult stare pro parte : diffinitio autem debet continere partes essentiales tantum : ergo male ponitur in diffinitione.

Alia autem quæ de sequenti parte objici possent, jam sunt objecta in præcedenti problemate.

Solutio. Ad 1. RESPONSIO. Dicendum, quod illa propinquitas radicatur in propinquitate per se, quæ est naturalis in lateralibus, et affinitas in affinitate legali in linea etiam descendentium fundatur in carnali, non quæ est, sed in ejus solatium est inducta propter naturalium filiorum privationem vel paucitatem : et talis reductio sufficit in positivis.

Et per hoc patet solutio ad primum.

AD ALIUD dicendum, quod non est diffinitio, sed descriptio : vel dicatur, quod ly *quædam* non cogit terminum stare pro parte individuali, sed pro specie accepta sub hoc communi quod est propinquitas : et hoc quod additur, *ex adoptione proveniens*, dicit causam quæ supponit quid, et dicit propter quid. Ad 2 et 3.

Et per hoc patet etiam solutio ad sequens.

ARTICULUS XIV.

Qualiter cognatio legalis impediat matrimonium ?

Octavo quæritur, Qualiter impediat matrimonium ?

Et communiter dicitur, quod in prima et tertia linea impedimentum est perpetuum : sed in media quæ est ex latere venientium, non impedit nisi quamdiu sunt in potestate naturalis patris et adoptantis filius naturalis, et filia, vel neptis adoptata : hac enim soluta per mortem vel emancipationem, solvitur etiam impedimentum.

Similiter solus ille qui adoptatur et illi qui sunt sibi annexi, ut filius, et uxor, et neptis, et deinceps, cognati efficiuntur eorum qui sunt in potestate adoptatoris, et non aliorum.

Videtur autem hoc jus esse irrationale : quia

1. Cum Deus has personas non acceptet, videtur quod Ecclesia non debeat has leges approbare.

2. Item, Quanto majus fœdus, tanto firmior amicitia : sed majus esset fœdus

si filius adoptivus filiam duceret naturalem, quam quod non liceat eam ducere : ergo videtur, quod hoc ob firmitatem amicitiæ statui deberet.

Solutio. Solutio. Dicendum, quod leges volunt ita, sicut dictum est, et canones confirmant.

Ad 1. Ad primum ergo quod contra est, dicendum quod Deus multa Ecclesiæ inspiratæ concessit pro tempore promulganda, quæ ipse non promulgavit : quia status primitivæ Ecclesiæ talia pati non potuit, eo quod tunc personæ erant secundum diversos ritus conjunctæ, et voluit Deus omnes in unam Ecclesiam congregari, et nulli facere ad fidem accessum difficilem. Postea autem multæ personæ sunt prohibitæ, quando fides fuit confirmata, tam in consanguinitatis, quam affinitatis et cognationis spiritualis et legalis gradibus.

Ad aliud dicendum, quod fœdus aliquod cum alio per aliquod proprium habet contrarietatem : sicut esse filium et conjungi filiæ : quia non conjungitur filiæ nisi extraneus : et ita est istud impedimentum. Et secundum ordinem naturæ videmus, quod procedentia ex uno procedunt se separando, sed distantia redeuntia ad unum se conjungendo procedunt : et hunc ordinem imitantur leges, quia filius naturalis et filia adoptata quasi ex uno procedunt : et ideo separando ire debent : et sic est etiam in aliis duabus lineis. A

E. *Si filii qui ante compaternitatem vel post nati sunt, valent conjungi ?*

Hoc autem quidam volunt intelligere de illis tantum filiis, quibus compatres facti sunt. De aliis vero qui ante compaternitatem vel post geniti sunt, concedunt quod legitime et licite jungi possunt. Quibus videtur consentire Urbanus secundus dicens : Super quibus consuluit nos tua dilectio, hoc videtur respondendum, ut et baptismus sit, si instante necessitate fœmina puerum in nomine Trinitatis baptizaverit : et quod spiritualium parentum filii vel filiæ ante vel post compaternitatem genitæ, possunt legitime conjungi, præter illam personam, qua compatres effecti sunt [1].

F. *Paschalis papa.*

Paschalis vero secundus, post compaternitatem genitos copulari prohibet, scribens Regino Episcopo : Post susceptum filium de fonte vel filiam spiritualem, qui ex compatre vel ex commatre fuerint nati, matrimonio

[1] Cf. 30, quæst. 3, cap. *Super quibus*. Nota edit. Lugd.

jungi non possunt[1]. Illud etiam notandum est, quod in Tiburiensi concilio legitur : Si quis suæ spiritualis commatris filiam fortuitu, et ita contingente rerum casu in conjugium duxerit, maturiori servato consilio habeat, atque legitimo connubio honeste operam det.

G. *Si quis ducere possit duas commatres, unam post alteram?*

Solet etiam quæri, Si commatrem uxoris post ejus obitum quis ducere valeat? De hoc Nicolaus Papa sic scribit : Sciscitatur a nobis sanctitas vestra, si quis duas commatres habere valeat unam post alteram? In quo meminisse debes scriptum esse : *Erunt duo in carne una*[2]. Cum ergo constet, quod vir et mulier una caro efficiuntur, restat virum compatrem constitui mulieris, cujus assumpta uxor commater erat : et ideo virum illi fœminæ non posse conjungi, quæ commater ejus erat, cum qua idem fuerat una caro effectus[3]. Huic autem illud contrarium videtur : Qui spiritualem habet compatrem cujus filium de lavacro susceperit, et uxor ejus commater non est, licet ei defuncto compatre suo ejus viduam ducere in uxorem, quos nulla generatio spiritualis secernit[4]. Item, Ex Epistola Paschalis Papæ : Post uxoris obitum cum commatre uxoris conjugio copulari, nulla ratio vel auctoritas videtur prohibere. Non enim per carnis unionem ad unionem spiritus transitur[5]. Sed sciendum est, quod auctoritas Nicolai de illo agit, qui uxori suæ debitum reddidit, postquam commater illius exstitit. Aliæ vero auctoritates de illo agunt, cujus uxor postquam a viro suo derelinquitur, illius commater efficitur, nec post compaternitatem a viro suo cognoscitur : vel de viro[6] potius agunt, cujus uxor ante defungitur, quam ab eo cognoscatur.

[1] Cf. 30, quæst. 5, cap. *Post susceptum* (Nota edit. Lugd.)
[2] Genes. II, 24.
[3] NICOLAUS PAPA Constant. Episc. ; et habetur, 30, quæst. 4, cap. *Sciscitatur* (Nota edit. Lugd.)
[4] Ex Tiburiensi concilio ; et habetur, 30, quæst. 4, cap. *Qui spiritualem* (Nota edit. Lugd.)
[5] Ibidem, cap. *Post uxoris.*
[6] Edit. J. Alleaume, *illo.*

ARTICULUS XV.

An geniti ante compaternitatem vel post sunt illegitimi, vel solum in compaternitate?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Hoc autem quidam volunt intelligere*, etc. »

Quæritur enim, Quid verum sit de istis opinionibus?

Videtur enim, quod omnes ante et post nati sint illegitimi ad contrahendum: quia

1. Una caro sunt a quo descenderunt: ergo sicut unus est illegitimus, ita et alius.

2. Sed videtur, quod tantum posterius nati: quia ante illos pater non fuit conjunctus filiolo spirituali: ergo ad eos non potuit transire cognatio, sed tantum ad posteriores.

Responsio. Dicendum, quod nullus est illegitimus, nisi ille mediante quo compaternitas est contracta: et illi est etiam præcedenter et consequenter natus illegitimus: et omnes aliæ antiquorum opiniones quæ super hoc fuerunt, sunt abrogatæ.

Ad primum ergo dicendum, quod verum est quantum ad eum cum quo contrahitur paternitas, et non quoad alium fratrem vel sororem suam.

Ad aliud dicendum, quod non potest transire confraternitas non fratris: ille autem qui non suscipitur in sacramento, non est filiolus: ergo non frater filiorum: ergo nec confrater: et sic impedimentum nullum præstare potest in matrimonio.

H. *Si vir et uxor possint simul tenere puerum?*

Solet etiam quæri, Si uxor cum viro simul debeat in baptismo suscipere puerum? De hoc Urbanus ait: Quod uxor cum marito in baptismo simul non debeat suscipere puerum, nulla auctoritate videtur vel reperitur prohibitum: sed ut ipsa puritas spiritualis paternitatis ab omni labe et infamia conservetur immunis, decrevimus ut utrique simul ad hoc adspirare non præsumant. Quia vero piaculare flagitium commisit, qui duabus commatribus vel [1] sororibus nupsit, magna pœnitentia debet ei injungi [2].

[1] Edit. J. Alleaume, *velut*.

[2] Cf. 30, quæst. 4, cap. *Quod uxor*. (Nota edit. Lugd.)

ARTICULUS XVI.

Quot debent esse in pueri susceptione? et, An non baptizatus potest suscipere baptizatum, et non confirmatus confirmatum?

Deinde agendum de hoc quod dicitur, ibi, H, « *Solet etiam quæri, Si uxor cum viro*, etc. »

Quæritur enim hic, Quot debent esse in pueri susceptione?

Et videtur, quod unus solus : quia

1. Dionysius unum solum dicit fuisse anadochum in primitiva Ecclesia, qui puerum ad baptismum suscipiebat, qui pro puero spopondit sacras confessiones et abrenuntiationes.

2. Item, Leo Papa idem statuit, ut habetur, de Consec. dist. 4 : « Non plures ad suscipiendum de baptismo infantem accedant, quam unus, sive vir, sive mulier. In confirmatione quoque id ipsum fiat. »

Sed contra. In contrarium autem hujus est

1. Totus fere usus Ecclesiæ.

2. Item, Quia marito suscipiente transit commaternitas ad uxorem : ergo si etiam ipsa suscipit, bis facta est commater, quod est superfluitas et injuriam facere sacramento : ergo simul vir et uxor non debent suscipere.

Quæst. 1. Item quæritur ulterius, Utrum alium suscipere possit in baptismo non baptizatus, vel in confirmatione non confirmatus?

Et videtur, quod sic : quia non baptizatus baptismo aquæ potest habere fidem et gratiam : ergo potest esse anodochus ad hoc quod alius suscipiat baptismum.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod dicitur, de Consec. dist. 4, ubi sic præcipit concilium Maguntinense : « In baptismate vel chrismate non potest alium suscipere in filiolum qui non est baptizatus vel confirmatus. »

Sed esto, quod suscipiat, et quæratur, Utrum contrahatur cognatio spiritualis? Quæst. 2.

Videtur, quod sic : quia

1. Deus omne id approbat quod facit ad hominum conciliationem : ergo et istud.

2. Item, Sicut baptismus non tollit nisi peccata : ita videtur, quod æqualiter ante baptismum et post, locum habeant sacramentalia : sicut in conjugio patet, quod manet ante et post baptismum : ergo videtur, quod contrahatur.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Baptismus est janua : ergo ante illum non est ingressus in aliquid spiritualium.

2. Item, Dionysius ita objicit in theoria baptismi : « Sicut in naturis operari non potest, qui nec per generationem subsistere adhuc habuit : ita in sacramentalibus et divinis nihil operatur, cui non est datum spirituale subsistere per sacramentum regenerationis : » sed operari spiritualium quid, est suscipere de baptismo et contrahere cognationem spiritualem : ergo non potest hoc facere qui non est baptizatus.

Sed tunc ulterius pono alterum conjugum esse baptizatum, et alterum non baptizatum, et baptizatum aliquem suscipere in filiolum. Et quæratur, Utrum cognatio spiritualis transit ad reliquum qui non est baptizatus? Quæst 3

Et videtur, quod sic : quia factus est una caro cum illo : ergo sibi communicant suos actus : ergo compaternitas transit ad alterum.

In contrarium hujus est, quod non Sed contra. habet fundamentum et januam sacramentorum : ergo nihil adhæret ei de sacramentis vel sacramentalibus : sed cognatio spiritualis est aliquid sacramenta-

lium : ergo non transit ad eum cognatio spiritualis.

Quæst. 4. Ulterius quæritur, Utrum liceat omnibus indifferenter suscipere filiolos in sacramento?

Videtur autem, quod non : quia dicitur, de Consec. dist. 4, ex consilio Antisiodorensi : « Non licet abbati vel monacho de baptismo suscipere filiolos, nec commatres habere. »

Item, Ex libro capitulorum : « Monachi sibi compatres commatresve non faciant, nec fœminas osculentur. »

Sed contra. In contrarium hujus est, quod illorum est instruere in symbolo et Dominica oratione, qui maxime sunt instructi : sed tales sunt monachi et religiosi : ergo ipsorum est instruere alios : sed patrinorum est hoc officium : ergo monachi et religiosi possunt esse patrini. Quod autem patrinorum sit hoc officium, probatur per Augustinum in quodam sermone post pascha Domini, qui sic incipit, *Hodiernus dies* : in quo sic dicit : « Vos ante omnia tam viros quam mulieres, qui filios in baptismate suscepistis, moneo ut vos cognoscatis fidejussores apud Deum exstitisse pro illis quos estis visi de sacro fonte suscipere. Ideoque semper eos admonete ut castitatem custodiant, justitiam diligant, charitatem teneant : ante omnia symbolum et orationem Dominicam et vosispi tenete, et illis quos suscepistis de sacro fonte, ostendite. »

Quæst. 5. Sed ex hoc ulterius videtur, quod mulieribus non liceat aliquem de baptismo suscipere : quia, sicut dicit Apostolus, I ad Timoth. II, 12, mulieri docere in Ecclesia non permittitur. Patrini autem officium est docere, sicut probatur ex verbo Augustini inducto, et ex theoria baptismi, et ultimo capitulo *Ecclesiasticæ hierarchiæ*.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum ad hoc quod primo quæritur, quod sufficit unus tenens, præcipue in confirmatione : sed etiam in baptismo hoc sufficit et tutum est : et si plures sunt, hoc potius est permissio, quam statutum quod debeat approbari : permittitur autem ratione amicitiæ quæ inter tales contrahi debet.

Ad Ad aliud dicendum, quod vir et uxor simul non debent suscipere unum eumdem filiolum. Sed si fiat, tunc non sequitur, quod bis contrahatur commaternitas, sed potius cognatio spiritualis alia et alia ratione contrahitur, scilicet directe, et indirecte, et hoc non est inconveniens.

Ad quæst. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod non potest suscipere qui non est baptizatus.

Ad hoc autem quod contra objicitur, dicendum quod licet habeat fidem et gratiam, tamen non habet eam ut Christianus, sed ut dispositus ad ipsum : et ideo jure Christianum docere non potest.

Ad quæst. Ad id quod quæritur ulterius, dicendum quod nulla contrahitur cognatio, nec compaternitas.

Ad Ad hoc autem quod objicitur, est dicendum, quod Deus approbat ordinate facta, et secundum regulam juris, cum ipse sit summus ordo omnia ordinans, ut dicit Augustinus. Nullus autem ordo permittit, quod in his quæ sunt fidei non Christianus imbuat Christianum.

Ad Ad aliud dicendum, quod baptismus non solvit bona inventa, sed mala : sed tamen fundat omnia bona : et ideo in non baptizato secundum quod hujusmodi est, nihil fundatur bonorum.

Ad quæst. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod non transit cognatio spiritualis.

Ad objectum contra, dicendum quod licet sint una caro, tamen communicatio actuum spiritualium non transit : quia non est in eo fundamentum : sed est etiam aliud quantum ad matrimonii fundamentum persona non satis legiti-

ma, nec satis est ratum matrimonium inter tales, ut patuit ex supra dictis.

Ad quæst. 4. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum, quod non licet religiosis, meo judicio, suscipere filiolos, ne inter eos et fœminas eis nimia generetur familiaritas dissolvens eorum religionem, sicut dicunt decreta Patrum.

Ad objectum contra, dicendum quod aliud est instructum esse et posse instruere ex habitu scientiæ, et aliud ex officio pastoralis curæ. Primo modo plus quandoque instructi sunt monachi : sed secundo modo non debent instruere, nisi clerici quibus est commissum.

Ad id quod objicitur de mulieribus, dicendum quod possunt suscipere : quia instructio earum est per modum excitationis, et non ex officio, vel auctoritate : et hoc ipsum non conceditur religiosis, ne evagandi habeant occasionem. Ad quæst. 5.

I. *De secundis et tertiis nuptiis, et deinceps.*

Sciendum est etiam, quod non solum primæ vel secundæ nuptiæ sunt licitæ, sed etiam tertiæ et quartæ non sunt damnandæ. Unde Augustinus : Secundas nuptias omnino licitas Apostolus concedit. De tertiis autem et quartis, et de ultra pluribus nuptiis, solent homines movere quæstionem. Sed quis audeat diffinire, quod nec Apostolum video diffinisse. Ait enim : *Si dormierit vir ejus, liberata est. Cui vult nubat* [1]. Non dicit, primus, vel secundus, vel tertius, vel quotuslibet : nec a nobis diffiniendum est, quod non diffinit Apostolus. Unde ut breviter respondeam, nec illas nuptias debeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre, nec contra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, ut quoties voluerint nubant, nec ex meo corde præter Scripturæ auctoritotem quotaslibet nuptias damnare [2]. Idem testatur Hieronymus : Ego nunc libera voce exclamo, nec damnari in Ecclesia bigamam, imo nec trigamam : et ita licere quinto et sexto, quemadmodum secundo marito nubere. Apostolus tamen bigamos a sacerdotali honore excludit [3]. Sed hoc non facit pro vitio bigamiæ, imo pro sacramenti virtute, ut sit una unius, sicut unica unici [4]. Illud tamen Cæsariensis concilii videtur innuere bigamiam esse peccatum [5] : Presbyterum, inquit, in nuptiis bigami prandere

[1] I ad Corinth. vii, 39.

[2] Cf. 51, quæst. 1, cap. *Deus masculum*, et cap. sequenti (Nota edit Lugd.)

[3] I ad Timoth. iii, 2, dicitur de Episcopo : *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum*, etc.

[4] Cf. 51, quæst. 1, cap. *Aperiant, quæso*, ad finem (Nota edit. Lugd.)

[5] Cf. ibidem, cap. *De his qui.*

non convenit : quia cum pœnitentia bigamus indigeat, quis erit presbyter qui talibus nuptiis possit præbere consensum ? Sed hoc de illo intelligi potest, qui primæ uxori insidiatus putatur desiderio secundæ : vel pro signaculo sacramenti illud dicitur, quod in bigamo non servatur. Ambrosius etiam dicit, quod primæ nuptiæ tantum a Domino sunt institutæ, secundæ vero sunt permissæ. Et primæ nuptiæ sub benedictione Dei celebrantur sublimiter, secundæ vero etiam in præsenti carent gloria.

ARTICULUS XVII.

An secundæ nuptiæ sint sacramentum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, I, « *Sciendum est etiam, quod non solum primæ, vel secundæ nuptiæ*, etc. »

Et quæruntur duo.

Primum est, Utrum secundæ nuptiæ sint sacramentum ?

Secundum autem inducitur ratione omnium præcedentium impedimentorum, scilicet utrum separandum sit matrimonium quod contrahitur contra Ecclesiæ interdictum ?

Ad primum sic objicitur :

1. Sacramentum est sacræ rei signum : ergo quod cadit a signando, cadit a sacramenti nomine et ratione : sed secundæ nuptiæ non signant : ergo non habent nomen et rationem sacramenti. Probatio mediæ. Signatum matrimonii est, quod unica sit unici tam in spiritu quam in persona incarnata, ut supra patuit : et hoc non salvatur in secundis nuptiis, ut supra patuit in quæstione de *bigamia* [1].

2. Item, Omne sacramentum fit benedictione sacerdotum : sed, ut dicitur in *Littera* ex verbis Ambrosii, secundæ nuptiæ non fiunt benedictione sacerdotum : ergo secundæ nuptiæ non sunt sacramentum.

3. Item, Omne sacramentum est a Domino institutum, ut supra in tractatu communi sacramentorum est probatum [2] : sed secundæ nuptiæ non sunt a Domino institutæ, ut dicitur in *Littera* : ergo secundæ nuptiæ non sunt sacramentum.

4. Item, In quibusdam animalibus dicitur esse talis castitas, quod secundo non copulantur, ut in turture : ergo multo magis hoc debet esse in homine, cum castitas secundum Philosophum sit naturæ bonum : nihil autem ens contra naturam est sacramentum : ergo secundæ nuptiæ non sunt sacramentum.

5. Item, Nullum sacramentum est peccatum : sed secundæ nuptiæ, ut dicitur in *Littera*, sunt aliquid pro quo homo punitur : ergo non sunt sacramentum.

In contrarium hujus est totum quod dicitur in *Littera*. Et Apostolus, I ad Corinth. vii, 39 : *Si dormierit vir ejus, liberata est. Cui vult nubat, tantum in Domino.* Et, I ad Timoth. v, 14 : *Volo juniores viduas nubere, filios procreare, matresfamilias esse.* Ergo secundæ nuptiæ sunt bonum : et constat, quod non sunt nisi bonum sacramenti : ergo secundæ nuptiæ sunt sacramentum. Sed

[1] Cf. Supra, Dist. XXXIII, Art. 2 et seq.

[2] Cf. IV Sententiarum, Dist. I, Art. 2 et 5. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum, quod sacramentum sunt, sed non adeo perfectæ significationis.

Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod duplex est benedictio, scilicet quæ fit in facie Ecclesiæ, et quæ pertinet ad solemnitatem. Primam autem habent secundæ nuptiæ : quia in facie Ecclesiæ approbantibus sacerdotibus contrahuntur. Secundam autem non habent : quia signum sunt concupiscentiæ, cui signo non decet sacerdotes interesse.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod institutio divina in sacramentis est de substantia sacramenti, et non de modo : secundæ autem nuptiæ sunt quidam modus sacramenti : et ideo nuptiæ non sunt institutæ in quantum primæ vel secundæ, sed simpliciter : et hoc sufficit primis et secundis, et deinceps nuptiis.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod hoc convenit illis animalibus ratione speciei, et non generis : et ideo non oportet, quod homini conveniat : quia homo et equus plus cæteris appetunt coitum : et ideo amplius homini datur medicamentum : licet enim castitas sit rationis bonum, tamen castitas non abjicitur per matrimonium, sed potius sancta et munda in ipso servatur.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod matrimonium secundum non punitur directa pœna : sed bigamiam sequitur irregularitas ex defectu signi, ut supra in quæstione de *bigamia* satis est expeditum.

ARTICULUS XVIII.

An matrimonium contra interdictum Ecclesiæ contractum, sit separandum?

Secundo quæritur de matrimonio contra interdictum Ecclesiæ contracto, utrum sit separandum?

Videtur, quod sic : quia

1. Sicut dicit Augustinus super illud Psalmi LXXXIII, 4 : *Passer invenit sibi domum :* « Ubicumque aliquis reponit pullos operum, nisi in nido Ecclesiæ, conculcantur : » sed quod fit contra interdictum Ecclesiæ, est extra nidum Ecclesiæ : ergo debet conculcari, et pro nihilo haberi.

2. Item, *Qui vos spernit, me spernit,* ut dicitur, Luc. x, 16 : sed interdictum spernens spernit prælatum Ecclesiæ : ergo ipse spernit Deum : sed nihil est ratum quod fit cum contemptu Dei : ergo tale matrimonium non est ratum.

3. Item, Omne sacramentum consistit in dispensatione ministrorum Ecclesiæ : ergo a destructione consequentis quod non consistit in dispensatione ministrorum, non est sacramentum : sed quod fit contra edictum ministrorum, non consistit in dispensatione ministrorum : ergo non est sacramentum.

In contrarium est, quod solus consensus facit matrimonium, ut supra habitum est, et ille potest etiam esse interdictus : ergo facit matrimonium : ergo non est separandum. Sed contra.

Responsio. Sicut statutum est in concilio generali, ut dicitur, Extra, de *matrimonio*, contra Ecclesiæ interdictum contrahentes, non sunt separandi nisi forte ad tempus ut peragant pœnitentiam de inobedientia, nisi habeant aliquod aliud impedimentum legitimum, propter quod non debeant commanere. Et ideo institutum est ut sacerdotes ante contractum pronuntient tale matrimonium : ut si quis aliquid dicere velit, possit. Et qui non pronuntiat, sed aliter conjungit sacerdos, tribus annis debet ab officio suspendi. Pronuntians autem malitiose aliquid contra conjungendos, propter pœnitentiam pro peccato, canonicam debet subire vindictam. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod pulli non sunt extra nidum : quia sunt in forma Ecclesiæ et fide, licet aliqui circas Ad 1.

tales in moribus sit excessus, qui pœnitentia puniri et corrigi debet : præcipue cum dicat Augustinus, quod etiam ab hæreticis in forma Ecclesiæ data sacramenta, in nido Ecclesiæ sunt et tenent.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod tales non spernunt formam sacramento substantialem, sed aliquid circa sacramentum, ut tempus, vel modum, quæ sacramento non sunt substantialia, sed accidunt.

Ad aliud dicendum, ut supra ostensum est, quod istud sacramentum non consistit omnino in dispensatione ministrorum : et ideo præter eos potest effici, sed per eos debet populo publicari. Ad 3

Et hæc de *matrimonio* dicta sufficiant.

DISTINCTIO XLIII.

De resurrectione secundum id quod est.

A. *De resurrectionis et judicii conditione.*

Postremo de conditione resurrectionis, et modo resurgentium, necnon et de die judicii, et misericordiæ qualitate breviter disserendum est. Omnibus quæstionibus quæ de hac re moveri solent satisfacere non valeo : resurrecturam tamen carnem omnium quicumque nati sunt atque nascentur, et mortui sunt et morientur, nullatenus ambigere debet Christianus. Ait enim Isaias : Resurgent mortui, et resurgent qui erant in sepulcris [1]. Et Apostolus, *Nolumus vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent,* scilicet resurrectionis.... *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo : et mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera : et sic semper cum Domino erimus* [2]. His verbis et veritas resurrectionis, et causa atque ordo resurgentium præclarissime insinuatur.

DIVISIO TEXTUS.

« *Postremo de conditione resurrectionis*, etc. »

Hæc est pars de sacramentis, in qua tangitur effectus signatus, et non causatus vel contentus ab ipsis, scilicet de gloria resurgentium, gratia quorum tandem additur de pœna malorum, et judicio.

Magister autem dividit distinctionem

[1] Vulgata habet, Isa. XXVI, 19 : *Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent.*

[2] I ad Thessal. IV, 12 et seq.

in duas : in quarum prima tangit statum resurgentium. In secunda agit de judicio, quæ incipit in distinct. XLVII.

Item, Anterior dividitur in duas. In prima agit de resurrectionem circumstantibus In ratione aliqua causalitatis. In secunda, de ipsis resurgentibus secundum quantitatem et qualitatem corporis eorum : et hæc incipit in distinct. XLIV.

Hæc distinctio dividitur in duas : in tractatum scilicet de causa, et tractatum de dubiis circa causam, et incipit, ibi, D, « *Hic quæritur utrum electis*, etc. »

Item, in prima duas particulas ponit : in primo enim capitulo probatur auctoritatibus, quia erit resurrectio : et in secundo tangit causam.

ARTICULUS I.

An resurrectio mortuorum quandoque erit futura ?

Quæruntur ante *Litteram* tria, scilicet

Primo, An erit resurrectio ?

Secundo, Quid est resurrectio ?

Et tertio, Utrum naturalis est, aut miraculosa ?

Ad primum objicitur auctoritatibus et rationibus.

Præter autem eas quæ sunt in *Littera*, tres sunt magis expressæ.

Prima est, Daniel. xii, 2 : *Multi de his quis dormiunt in terræ pulvere evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium ut videant semper*. Cum enim nullus dormiat in terræ pulvere nisi mortui, constat quod de mortuis loquitur. Si autem etiam daretur, quod in pulvere dormit aliquis, constat quod nullus evigilat in vitam æternam, nisi resurrectio sit futura.

Secunda expressior est, Ezechiel. xxxvii, 4 et seq., ubi dicit sic : *Ossa arida, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus ossibus his : Ecce ego intromittam in vos spiritum, et vivetis*, etc., usque, *quia ego Dominus*.

Tertia expressissima est, Job, xix, 24 : *Scio quod Redemptor meus vivit*, etc.

Præter dicta autem sunt argumenta Apostoli, I ad Corinth. xv, 3 et seq.

Et sunt numero tria.

Primum est a causa efficiente, ut dicit Glossa : scilicet quod Christus resurrexit : ergo mortui resurgent : vel si mortui non resurgent, Christus non resurrexit [1]. Et fundatur super hoc, quod causa posita secundum actum, ponitur causatum hoc modo quo causatum est, scilicet in futuro vel in præsenti. In præsenti quidem, sicut si ædificator secundum actum est ædificans, ædificatio sua est. In futuro autem, sicut si ordo motus solis in obliquo circulo est, qui æquinoctialem secat, erit æquinoctium in duobus punctis sectionis. Ita Christi resurrectio causa est nostræ resurrectionis secundum Glossam.

Secundum est fundatum super hoc, quod fidei non subest falsum : et ideo dicit, Si mortui non resurgent, inanis est fides quæ hoc credit [2] : sed impossibile est fidem esse inanem, cum fidei non subsit falsum, ut patet, ad Hebr. xi, 1, ubi dicitur esse *argumentum non apparentium*. Est autem argumentum, sicut dicit Joannes Episcopus, ut principium, et est immobilis veritatis.

Tertium est a veritate prædicationis : quia si mortui non resurgunt, inanis est

[1] I ad Corinth. xv, 12 et seq. : *Si Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam resurrectio mortuorum non est. Si autem resurrectio mortuorum non est, Christus non resurrexit*, etc.

[2] Ibidem, xv, 16 et 17 : *Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra*, etc.

prædicatio Apostolorum, quia inveniuntur falsi testes [1] : ergo et totum suspectum est, quidquid dixerunt de Christo, quod est inconveniens, cum res prædicata probationem habuerit per miracula, et auctoritatem a voce Patris et testimonio Joannis, et multorum aliorum, sicut quinque testimonia leguntur, Joan. I, 19 et seq., quæ dant robur doctrinæ Evangelii.

Quartum assumitur a vita Sanctorum : quia miserabiliores sunt omnibus hominibus, si mortui non resurgent : quia tantum in hac vita sperantes sunt in Christo, in qua boni non habent nisi pugnam et tribulationem, sicut Apostolus dicit, I ad Corinth. xv, 32 : *Ad bestias pugnavi Ephesi* (*secundum hominem* [2]). Et hæc ratio fundatur super providentia : quia sicut dicit Boetius in libro de *Consolatione Philosophiæ,* « providentia non casu regitur mundus. » Ergo injustum est, ut eum non præmiet, qui propter suum nomen patitur in hac vita : ergo necesse est, quod alia vita manifestetur in talibus per resurrectionem.

Quinta ratio Apostoli, ad Ephes. II, 1 et seq., est ab operibus naturæ : quia si natura potest aliquid facere de mortuo secundum quid, vivum simpliciter et facit, multo magis credendum est Deum hoc posse facere : sed in natura quod seminatur, non vivificatur nisi prius moriatur : et moritur, et vivificatur : ergo et Deus vivificat illud quod mortuum est seminatum. Et de hoc ita dicit Damascenus : « Si Domini sermonibus credere cæcitas non permittit, saltem operibus credet. Tu enim quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur : et quod seminas, non corpus quod generabitur seminas, sed nudum granum, forte tritici, vel alicujus aliorum seminum. Deus autem dat illi corpus sicut voluerit. Considera in sulcis tamquam sepulcris semina suffossa : quis illis radices imponit et stipitem et folia, et subtilissimos culmos ? Nonne qui universorum est conditor, qui omnia construxit præcepto ? Ita similiter et crede resurrectionem mortuorum futuram esse divina voluntate et nutu : concurrentem enim habet voluntati virtutem [3]. »

Sexta ratio Apostoli sumitur a differentia naturæ hominis ad alia animalia, quæ non sunt ad imaginem Dei. Unde sicut anima imaginis Dei capax est et immortalitatis de se, ita ordinem quemdam potentiæ pertingendi ad statum immortalitatis influit corpori. Et hanc innuit cum dicit : *Non omnis caro, eadem caro* [4]. Et hæc habet duos ramos.

Unus concludit ex differentia hominis ad inferiora : secundus ex convenientia hominis cum superioribus. Et primum ponit dicens, quod non omnis caro est eadem, *sed alia quidem hominum, alia vero pecorum, alia volucrum, alia autem piscium* [5]. Et est sic formanda : Differentium secundum naturam materiæ diversitas causatur a differentia formæ : sed pecora, volucres, pisces, et homines, differunt secundum naturam materiæ quæ est caro : ergo illa causatur ex differentia formæ quæ est anima : sicut ergo animæ mortali eductæ de potentia materiæ, respondet corpus per conjunctionem mortale tantum : sic animæ immortali non eductæ de materia, sed extrinsecus venienti, respondet corpus habens ordinem ad immortalitatem per resurrectionem, licet moriatur per peccatum.

Alius ramus innuitur cum dicit : Sunt

[1] I ad Corinth. xv, 14 : *Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est fides vestra.*

[2] Ibidem, xv, 31 et 32 : *Quotidie morior per vestram gloriam, fratres... Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt ?*

[3] S. Joannes Damascenus, Lib. IV de Fide orthodoxa, cap. ultim.

[4] I ad Corinth. xv, 39.

[5] Ibidem.

corpora cœlestia, et corpora terrestria, etc. [1]. Et fundatur super dictum Philosophi : quia Plato dicit, quod « secundum meritum materiæ infunditur forma a datore formarum : » ergo cui datur forma cœli, ipsum in natura accedit ad naturam cœli : sed forma cœli, ut motor cœli, est intelligentia, cujus similitudo quædam est intellectualis anima in nobis : ergo corpus cujus ipsa est perfectio, accedit ad naturam cœli, licet distet ab illo per differentiam aliquam : cum igitur cœlum, ut dicit Boetius in libro de *Trinitate*, sit corpus immortale manens, corpus hominis non manens, sed resurgens, debet pertingere ad immortalitatem.

Et hæ sunt rationes Apostoli et bonæ.

Inducit autem fidem testium super Christi resurrectionem, *quia resurrexit tertia die secundum Scripturas : et quia visus est Cephæ, et post hoc undecim : deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt : deinde visus est Jacobo, deinde Apostolis omnibus : novissime autem omnium tamquam abortivo, visus est et mihi* [2].

Damascenus autem quasdam adducit de his, sicut penultimam, et quasdam proprias in libro IV de *Fide orthodoxa*, capite ultimo.

Vadit autem quatuor viis ad probandum.

Et prima est ab auctoritate Scripturæ, et inducit illam, quæ est, Genes. IX, 5 ; *Sanguinem animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum : et de manu hominis, de manu viri et fratris ejus, requiram animam hominis.* Quomodo requiret sanguinem hominis de manu omnium bestiarum, nisi quia resuscitabit corpora hominum mortuorum?

Secunda est in Novo Testamento. Matth. XXII, 32 : *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob : non est Deus mortuorum, sed viventium* [3].

Tertiam adducit, Joan. v, 28 et 29 : *Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei : et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii* [4].

Secunda via est ab operibus Domini : quia suscitando quosdam mortuos probavit, quod omnes suscitabit virtute suæ divinitatis. Et sunt hæc verba : « Qualiter cognosceretur vel crederetur mortui resurrectio, nisi signalibus individui proprietatibus, ex quibus illud constabat? Sed Lazarum quidem ad ostensionem propriæ divinitatis et credulitatem suæ resurrectionis et nostræ suscitavit. »

Tertia via est per ordinem justitiæ et providentiæ divinæ, et inducit hæc via tria inconvenientia super negantem resurrectionem. Primum est de justitia et providentia, quæ ordinat quamlibet naturam secundum gradum suæ dignitatis. Secundum est de providentia gubernante dignius in natura in majori bono, quam indignius. Tertium est de justitia et providentia reddente unicuique secundum merita. Et sunt hæc verba : « Si non est resurrectio, in quo ab irrationabilibus distamus? Si non est resurrectio, beatificemus agrestia sine tristitia vitam habentia. Si non est resurrectio, neque Deus est, neque providentia : sed casu omnia aguntur : videmus enim plurimos justos esurientes, et injuriam patientes in præsenti vita, neque unum habentes præsidium : peccatores autem et injustos, in divitiis et in omni voluptate abundantes. At quis umquam hoc justi judicii et sapientis providentiæ opus, qui probe sapiat, existimabit? Erit igitur, erit re-

[1] I ad Corinth. xv, 40.
[2] I ad Corinth. xv, 4 et seq.
[3] Cf. Exod. III, 6.
[4] Cf. Joan. v, 25 : *Mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.*

« surrectio : nam Deus justus est, et iis « qui sustinent eum, mercedis retributor « efficitur. »

Et quia aliquis posset respondere, quod providentia et justitia salvantur : et hoc quando injusti puniuntur in anima, et justi præmiantur in anima, licet corpus non resurgat. Objicit econtra Damascenus sic dicens : « Si quidem anima « sola virtutis certaminibus pugnavit, « ipsa sola et coronabitur : et si sola in « voluptatibus involuta est, sola itaque « juste punietur. Sed quia neque subsi- « stebat separata, neque virtutem, neque « malitiam transegit anima sine corpo- « re, recte ambo simul retributionibus « fruentur. »

Quarta via est ab operibus naturæ, de seminibus, quæ supra de suis verbis et Apostoli posita est.

Alias duas vias probandi resurrectionem ponit Apostolus, I ad Roman. VIII, 18 et seq. : quarum una est ab exspectatione creaturæ. Et fundatur super hoc, quod nihil vanum a Deo inditum est naturæ : sed desiderium revelationis alterius status qui competit gloriæ, inditum est naturæ a Deo : ergo non est vanum : ergo ille status revelabitur : non potest autem, nisi per resurrectionem revelari : ergo resurrectio erit : et hoc intendit Apostolus, ad Roman. VIII, 19, cum dicit : *Exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat*, etc., usque, *a servitute corruptionis*.

Secunda via est a gemitu primitias Spiritus habentium : quia Spiritus sanctus non facit gemere Sanctos pro aliquo, nisi quod acquiretur : gemunt autem Sancti pro gloria resurrectionis : ergo habebunt. Et hoc intendit cum dicit, ibidem, ℣. 23 : *Non solum autem illi, sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes*, etc.

Isti igitur modi sunt, quibus Sancti, partes resurrectionem probaverunt.

Ut autem de nostro aliquid sit ibi, objiciemus ad idem sic :

1. Omne movens secundum naturam aliquod mobile ab ipso, habet mobile vigori suo movendi proportionatum : anima rationalis est movens secundum naturam : ergo habet mobile proportionatum sibi secundum vigorem movendi : sed vigor movendi in anima rationali est ad perpetuum motum : ergo mobile oportet esse proportionatum per aliquid ad motum perpetuum : et non potest secundum statum istum hoc fieri in eo : ergo hoc erit secundum alium statum virtute primæ causæ sibi datum : et hoc vocamus resurrectionem. Major istius rationis scribitur super XI *primæ Philosophiæ* in commento ubi dicit Commentator, quod in vigore movendi proportionantur motores mobilibus.

2. Item, Supponitur in II de *Cælo et mundo*, ubi solvit Aristoteles quare inferiores sphæræ non habent nisi stellam unam, et octava plures : et dicit, quod hoc est propter vigoris proportionem motorum ad mobile. Secunda autem probatur ex hoc, quod anima rationalis est motor corporis, et sola separatur sicut perpetuum a corruptibili, sicut dicit Philosophus in II de *Anima*.

3. Item, Quæcumque secundum gradus naturæ distant ab invicem, et eadem etiam distant in actibus, illos gradus secundum naturam consequentibus : vegetabilia et sensibilia distant ab invicem in gradibus, sicut cuilibet per se patet : ergo distabunt in actibus illos gradus secundum naturam consequentibus : constat autem, quod vegetabilis est principium vitæ sine sensu et motu, sensibilis autem cum sensu et motu : ergo rationalis erit principium vitæ intellectualis cum incorruptione aliqua, quia illi actus consequuntur istas differentias : sed non contingit pertingere ad incorruptionem secundum statum istum : ergo contingit resurgere ad statum alium.

4. Item, Quæcumque perfectio alicujus separata est ab eo secundum duo vel tria opera, et operatur in perfecto aliquod eorum operum, operabitur etiam

omnia alia in eodem secundum aliquem statum : anima rationalis perfectio est hominis separata secundum id quod est intelligere, et velle, et incorruptibile esse : ergo si in homine operatur aliquid intelligere et velle, ipsa etiam in aliquo statu operabitur incorruptibile vivere in eodem : sed constat, quod ipsa operatur intelligere, et secundum nullum organum corporis, et etiam velle : quandoque ergo operabitur vivere incorruptibile : et non potest nisi per resurrectionem : ergo resurrectio erit.

5. Item, Vivere in viventibus est esse, ut dicit Philosophus, et sentire in sentientibus : ergo et intelligere in intelligentibus, quia eadem est ratio : sed planum est, quia esse viventium et sentientium est secundum periodum animæ vegetabilis et sensibilis : ergo et esse intelligentium erit aliquo modo secundum mensuram rationalis animæ : sed ipsa est perpetua : ergo influit potentiam ad aliquam perpetuitatem : et non potest hoc fieri, nisi per resurrectionem, ex quo semel est amissa : ergo resurrectio erit, ut videtur.

6. Item, Fortius objicitur per aliam viam, quam Philosophus in I *Ethicorum* innuit : quia aliquod est bonum hominis in quantum est homo : constat enim, quod illud, sicut ipse dicit, non convenit homini secundum vegetabilem et sensibilem, sed secundum rationem. Inde objicio sic : Omne bonum speciei alicui proportionatum, perceptibile est a specie illa secundum perfectam naturam speciei illius : sed bonum aliquod est proportionatum speciei hominis : ergo secundum perfectam naturam perceptibile est ab illa : perfecta autem natura speciei hominis est in corpore et anima conjunctis : ergo percipiet homo aliquod bonum in corpore conjuncto cum anima : sed bonum illud est beatitudo sive felicitas æterna, ut probat Boetius in libro de *Consolatione Philosophiæ* : ergo percipiet illud cum corpore et anima : et non potest nisi per resurrectionem : ergo resurrectio erit.

7. Item, Quæcumque species secundum potentiam aliquam suæ naturæ perceptibilis est boni alicujus, eadem est perceptibilis summi in bono illo : homo autem per potentiam rationalem est perceptibilis boni rationalis animæ, ut habetur a Philosopho in *Ethicis* : ergo perceptibilis est summi boni secundum idem : sed bonum summum rationalis animæ est continuari per intellectum et voluntatem primo motori, ut dicit Commentator super XI *primæ Philosophiæ* : ergo homo percipiet illud. Constat autem, quod natura speciei hominis non est anima sola : ergo anima sola non percipit illud : ergo oportet per resurrectionem animæ uniri corpus.

Forte ad istas objectiones attendit Gregorius quando dixit in *Moralibus* : « Si operibus naturæ attenderemus, certior esset nobis resurrectio futura, « quam solem cras oriri. »

Supposita igitur hac parte proceditur in contrarium per hunc modum.

1. Job, xiv, 7 et seq., sic dicitur : *Lignum habet spem : si præcisum fuerit, rursum virescit, et rami ejus pullulant. Si senuerit in terra radix ejus, et in pulvere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, et faciet comam, quasi cum primum plantatum est. Homo vero cum mortuus fuerit, et nudatus, atque consumptus, ubi, quæso, est ?* Hic facit comparationem mortis hominis ad duplicem ligni destructionem, scilicet præcisionem, cui similis est mors accidentalis hominis, et putrefactionem cui similatur mors naturalis quæ est per senium. Et videtur dicere, quod etiam Philosophus dixerat, quod ad lignum utroque modo destructum redit vita et juventus ejus : sed ad hominem numquam : ergo non resurget.

2. Item, Ibidem, xiv, 11 et 12 : *Quomodo si recedant aquæ de mari, et fluvius vacuefactus arescat : sic homo, cum dormierit, non resurget, donec atteratur*

cœlum, non evigilabit, nec consurget de somno suo. Ergo sicut impossibile est aquas maris redire, si recesserint a mari, et fluvios vacuefactos iterum fluere et cœlum atteri : ita impossibile est hominem consurgere a somno mortis. Quod autem impossibile sit cœlum atteri secundum substantiam et motum, supponitur a dictis Philosophorum, et nos de hoc in II *Sententiarum* disputavimus, ubi de æternitate mundi et motus : et ibi requiratur [1].

Scias autem, quod in ista auctoritate Job duæ hæreses sunt radicatæ circa resurrectionem, quarum una est Judæorum, scilicet Rabbi Nasse, qui composuit Talmuth, qui dicit Job resurrectionem non credidisse et negasse : et cum idem dicat, quod Job numquam fuit homo, sed ad formam vivendi et exemplum Moyses exemplariter Job confinxerit, redit ad hoc quod Moyses resurrectionem non crediderit, et in isto loco negaverit.

Alia est hæresis Philosophorum dicentium non esse resurrectionem : ita quod resurgat idem numero homo, scilicet similis complexionis. Sicut enim mare, ut dicunt Philosophi, mutatur de loco ad locum secundum mutationem spatiorum quibus moventur imagines signorum in motu firmamenti, hoc est, cœli octavi, et in triginta sex millibus annorum redeunt ad statum primum secundum Ptolemæum, et Aristotelem in libro de *Causis proprietatum elementorum* : et tunc causant similia primo creatis in terra, et mare redit ad alveum primum, et fluvii fluunt ut prius : et hoc quidam Philosophi vocaverunt *annum primum magnum* : et medietatem ejus, *annum magnum unius habitationis*, scilicet duodeviginti millia annorum, in quibus solis axis movetur in signis septentrionalibus quantum ad habitationem quæ modo habitatur : et tunc destruetur ista, et erit annus habitationis meridianæ per duodeviginti millia annorum, in quibus axis solis percurret signa meridionalia. Et videtur Empedocles ita posuisse, qui dixit omnia in anno isto magno exire de mixto, et omnia in anno magno redire ad ipsum. Quod totum Ecclesia respuit : et nos contra hoc totum specialem tractatum faciemus : et tamen tangendo solvemus quæ sufficiunt huic operi.

3. Redeuntes autem, modo objicimus adhuc per illud Psalmi I, 5 : *Non resurgent impii in judicio.* Sed eadem ratio est de peccatoribus quantum ad naturam et justitiam reddentem pœnas, et de bonis quantum ad naturam et justitiam reddentem præmia. Ergo videtur, quod nullus resurget.

4. Item, Ratio Apostoli non videtur valere : quia granum cadens in terram seminatum non moritur, nisi secundum esse grani, sed vivit secundum generativam et formativam quæ format in eo plantam et herbam et folia et hujusmodi : homo autem moritur in toto.

5. Item, Adhuc non videtur valere ratio Domini : quia non sequitur, si non est Deus mortuorum, sed viventium, quod propter hoc Abraham, Isaac et Jacob vivant, nisi in anima tantum : et tunc necessario non sequitur ex hoc, quod resurrectio erit.

6. Per rationem autem objicitur sic : Cujuscumque causæ perpetuæ sunt, ipsum causatum necesse est esse perpetuum : generationis et corruptionis omnes causæ sunt perpetuæ : ergo generationem et corruptionem necesse est esse perpetuas. Prima patet ex diffinitione causæ. Secunda autem probatur in II de *Generatione et Corruptione* ab Aristotele. Causa enim efficiens est latio solis in obliquo circulo. Materia autem indeficiens est, cum generatio unius sit corruptio alterius, et e converso : sic enim numquam stabit generatio : generatur enim ex aere aqua, et rursus ex aqua aer : et ita circularis et indeficiens.

[1] Cf. II Sententiarum, Dist. I, Art. 10. Tom. XXVII hujusce novæ editionis.

Et cum esse divino semper participet unumquodque quantum potest, inde sic currente generatione et corruptione numquam incipiet status resurrectionis, ut dicunt Sancti : sed generatio et corruptio in perpetuum current, ut dicunt Philosophi : ergo numquam erit resurrectio.

7. Item, Philosophus in II de *Generatione et Corruptione*, in fine : Quaecumque habent substantiam corporalem, mota non reiterantur eodem numero : homo est substantia corporalis : ergo corruptus non reiteratur idem numero : sed resurrectio est in idem numero : si ergo non erit in numero, non erit resurrectio : sed non erit in idem numero, ut probatum est : ergo non erit resurrectio.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum ad hoc, quod certius secundum Catholicam fidem nobis est, resurrectionem carnis ejusdem numero in qua nunc vivimus, esse futuram, et unumquemque in eadem recipere bona et mala secundum quod meruit, quam quod sol orietur cras : quod enim sol orietur, quandoque fallet, scilicet in die ultima, quando stabit : istud autem a divina veritate est acceptum, quæ non fallit, nec fefellit, nec fallere nec falli potest.

Argumenta ergo primo inducta concedimus : licet enim ratio non sufficiat ad accipiendum hoc sine revelatione, tamen acceptum nititur confirmare, et refutat contrarium. Sic est et in omnibus symboli articulis.

Ad object. 1 et 2. AD ID autem quod primo contra objicitur, dicendum quod Job non intendit negare resurrectionem : sed bene adstruere, quod a virtute intrinseca seminali non resurget homo : sicut in planta manet virtus sementiva, per quam redit ad eam vita et juventus ejus, ut dicit Philosophus. Et hoc quidem facit in prima.

In secunda autem quod non resurgat radiis imaginum stellarum moventibus intendit adstruere, sed virtute divina sola, quæ attenit cœlum et omnem cœli rationem et vigorem quem habet in movendo ad generationem. Cum enim duæ sint causæ moventes in generatione, scilicet proximæ quæ sunt in materia, et universales quæ sunt in stellis et imaginibus earum, quas describunt in cœlo, negat Job resurrectionem futuram moventibus hujusmodi causis. Unde post locum illum, in capite XIX, 25, dicit : *Scio quod Redemptor meus vivit*. Et hoc non attendit Rabbi Nasse, quando dixit Job negasse resurrectionem.

AD ID autem quod objicitur de hæresi Philosophorum, dicendum quod stultitia est : quia si verum est quod dicunt, ostendo quod nec tunc erit aliquid similis complexionis : quia dicunt Philosophi, quod signum sine planeta in causando est sicut corpus sine anima imperfectum. Constat autem omnibus scientibus motus superiorum, quod redeunte octava sphæra in idem punctum unde incepit, non sunt reversi planetæ in idem, unde ipsi inceperunt : ergo non causabitur aliquid simile priori. Et hoc sufficiat in præsenti : quia error ille specialem habet difficultatem.

AD ALIUD dicendum, quod resurrectio apte vocatur immutatio ad formam gloriæ : et verum est, quod hoc modo non resurgent, quia cadent in mortem æternam.

AD ALIUD dicendum, quod nihil in natura simile est in toto Dei miraculis : quia aliter natura tantum posset, quantum posset Deus. Sed arguit Apostolus a minori : quia si potest natura debilis et imbecillis mortuo secundum quid, reddere vitam nobiliorem, multo magis potest creator hominum hoc facere corpori humano, quod est unitum animæ ad suam imaginem insignitæ.

AD ALIUD dicendum, quod Dominus subtilissime arguit : quia si anima vivit, quæ substantialiter est forma corporis, necesse est ipsam vere esse unibilem corpori. Cum igitur nihil imperfectum

relinquat Deus, quia, sicut dicit Moyses, *Dei perfecta sunt opera* [1], ipse uniet eam corpori indissolubili : et hoc erit in resurrectione.

Ad object. 6. Ad aliud dicendum, quod generatio et corruptio comparatæ causis proximis, rationem habent pepetuitatis : et hanc solam attendit Philosophus, quia per Philosophiam altiorem causam cognoscere non potuit. Sed est voluntas Dei, quæ est causa causarum omnium, qua stabit, quando Deus voluerit. Et hujusmodi ratio super secundum librum *Sententiarum* disputata invenitur [2].

Ad object. 7. Ad aliud dicendum, quod Philosophus loquitur ibi de substantia materiæ elementorum, ex quorum formis non remanet relatio ad eamdem formam in numero, quia ipsa destruitur : et de illis verum est quod dicit. Sed in corruptione hominis manet relatio ad eamdem formam numero manentem, quia illud corpus sociatur animæ : et ideo revertetur homo qui moritur, idem in numero.

ARTICULUS II.

Quid sit resurrectio ?

Secundo quæritur, Quid sit resurrectio ?

Dicit autem Augustinus super *Genesim ad litteram* : « Resurrectio nihil aliud est nisi restitutio in consimilem vitam [3]. »

Damascenus autem in libro de *Fide orthodoxa* : « Resurrectio est secunda ejus quod cecidit surrectio. » Et parum post : « Resurrectio est rursus copulatio animæ et corporis : et secunda ejus quod dissolutum est et cecidit, animalis surrectio [4]. »

Contra primam autem objicitur sic :

1. *Consimilis vita* : aut est similis vitæ ante peccatum secundum statum innocentiæ, aut similis isti secundum statum pœnæ et culpæ. Si primo modo : ergo illa vita cibis egebit et commixtione sexus, quod est contra Dominum in Evangelio dicentem, quod *in resurrectione neque nubent, neque nubentur*, etc. [5]. Si secundo modo : ergo erit vita futura in pœnis famis, sitis, et hujusmodi, quod absurdum est : ergo resurrectio non est restitutio in consimilem vitam.

2. Item, Augustinus super *Genesim* dicit sic : « Reditum ad id quod sentimus, resurgere appellamus. » Sed jam sentimus labores et miserias, et ante peccatum animalem vitam sensimus. Ergo reditus per resurrectionem erit ad talem : ergo nulla resurrectio erit gloriosa.

3. Item Augustinus in libro IV de *Trinitate* : « Resurgere nihil aliud est, quam reviviscere, et a morte ad vitam redire. » Et ex hoc sequitur idem quod prius.

Ex omnibus autem his concluditur, cum tam in primo statu quam in secundo fuerit vita cum potentia moriendi, quod in resurrectione futura sit potentia moriendi, quod falsum est.

Objicitur autem de illa quæ est Damasceni, quia

1. Secunda resurrectio non est, nisi prima præcesserit : sed primo numquam surrexit corpus hominis antequam sit dies judicii : ergo nec tunc secundo surget : ergo male dicit, *secunda resurrectio*.

[1] Deuter. XXXII, 4.

[2] Cf. II Sententiarum, Dist. I, Art. 10. Tom. XXVII hujusce novæ editionis.

[3] S. Augustinus, Lib. VIII super Genesim ad litteram.

[4] S. Joannes Damascenus, Lib. IV de Fide orthodoxa, cap. ultim.

[5] Matth. XXII, 30.

2. Item, Secunda non notat numerum et ordinem, nisi actuum ejusdem rationis : sed elevatio corporis hominis ad hanc vitam, et elevatio sua ad formam gloriæ, non sunt ejusdem rationis : ergo non secundo tunc surget corpus.

3. Item, Secundum Philosophum in VI *Topicorum* : « Si aliquod commune invenitur in diffinitione et diffinito, illud nec est pars diffinitionis, nec diffiniti : » sed surrectio communiter invenitur in diffinitione, et diffinito : ergo pars neutrius est : ergo totum quod dicit Damascenus in utraque suarum diffinitionum non explanat, nisi habitudinem præpositionis quæ est in composito, cum dicitur *resurrectio*.

Item, Objicitur de secunda, quia quod dissolutum est, videtur idem dicere cum eo quod cecidit : ergo videtur diffinitio nugatoriam habere repetitionem.

4. Item, Diffinitio resurrectionis omni resurrectioni debet convenire : sed hæc diffinitio non convenit resurrectioni Domini, quia non est dissolutum corpus ejus : ergo non est generalis, nec bona, ut videtur. Quod autem non conveniat resurrectioni Domini, patet per hoc quod dicit Damascenus [1] : « Φθορᾶς, id est, corruptionis nomen duo significat : significat enim hujusmodi passiones, famem, sitim, laborem, clavorum perforationem, mortem, id est, separationem animæ a corpore, et quæcumque talia. Secundum hoc significatum φθέριον, id est, corruptibile corpus Domini dicimus. Omnia enim hæc voluntarie assumpsit. Significat etiam φθόρα, id est, corruptio, perfectam corporis in ea (ex quibus compositum est) elementa, dissolutionem et destructionem, quæ magis a multis *corruptio* dicitur et nominatur. Hujus experimentum corpus Domini non habuit, ut ait Propheta David : *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre* διαφθοράν, id est, *corruptionem* [2]. »

5. Item, Objicitur de hoc quod dicit, *animalis*. Potius enim debuit dicere, hominis, quam animalis : quia quod resurget, habet ab eo quod est homo, et non ab eo quod est animal.

6. Item, Secundum omnes istas diffinitiones non resurget homo, sed tantum corpus, ut videtur : cum tamen resurgere sit proprius actus hominis, et non partis hominis.

Contra quod videtur dicere Damascenus, sic : « Animales mortales existentes qualiter resurgent. » Et infra parum : « Ipsum corpus quod corrumpitur et dissolvitur, idem resurget [1]. » Ergo videtur, quod hominis non sit resurgere, sed tantum corporis, quod non est homo.

7. Item, Videtur contrarium debere dicere : quia actio potius est agentis, quam patientis : sed anima aget resurrectionem perficiendo et movendo corpus : ergo anima potius resurget, quam corpus : et ita male dicit et diffinit Damascenus resurrectionem.

Solutio. Dicendum, quod omnes istæ diffinitiones satis bonæ sunt : sed omnia verba Augustinus loquens de resurrectione, communiter et non stricte accepit. Et ad intelligendum hoc, sciendum quod resurrectio dupliciter dicitur, scilicet communiter, et proprie. *Communiter* sumpta resurrectio continet sub se relationem ad statum gloriæ, et ad statum vitæ animalis, sicut dicimus Lazarum resurrexisse : et hoc modo non quærimus diffinitionem ejus hic. *Proprie* sumitur, prout dividit cum suscitatione hoc commune quod est restitui ad vitam exstinctam : et sic non competit resurrectioni, nisi ad vitam inexstinguibilem, sive sit in pœnis, sive in gloria.

[1] S. Joannes Damascenus, Lib. III de Fide orthodoxa, cap. 28.
[2] Psal. xv, 10. Cf. Act. ii, 31 et xiii, 35.

[1] S. J. Damascenus, Lib. IV de Fide orthodoxa, cap. ultim.

Ad 1. Ad id ergo quod primo objicitur, dicendum quod si volumus concedere de resurrectione stricte sumpta loqui Augustinum, quod *consimilis vita* dicitur in specie et veritate humanæ vitæ, licet differat ab hac et illa quæ fuit in statu innocentiæ, in statu et proprietate.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod *sentire* in verbo Augustini ponitur pro experiri quoad substantialia vitæ humanæ : quia eadem etiam experiemur in resurrectione : quia aliter non resurgeremus : et non dicitur *sentire* pati eadem per sensus quæ modo patimur.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod non est reditus de morte ad vitam perfecte, nisi perfecte vita vincat mortem : et hoc non est nisi quando omnis causa mortis naturalis excludetur, quæ est pugna contrariorum : et hoc modo non erit resurrectio, nisi post cursum mundi in fine temporum.

Ad diffin. secundam. Ad 1. Ad aliud dicendum, quod duæ sunt elevationes corporalis materiæ. Una ad formam quæ est anima rationalis : et hæc fit in generatione. Et alia ejusdem ad animam indissolubiliter reunitam : et hæc dicitur *regeneratio*. Matth. xix, 28 : *In regeneratione, cum sederit Filius hominis*, etc. Et ideo falsum est, quod non sunt ibi duæ surrectiones corporis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non oportet, quod ea quorum ly *secundum* notat iterationem, sint ejusdem accidentis, sed tantum, quod sint ejusdem rationis : sicut quando secundo bibo, non oportet quod secundus potus sit similis primo in accidente. Et ita est de duplici vita ad quam surgit corpus, quod est ejusdem speciei, et non ejusdem accidentis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod id quod dicit Aristoteles intelligitur de his quæ eodem modo sumuntur in diffinitione et diffinito : sicut si dicerem, homo albus est animal rationale album. Sed non est sic : cum enim dicitur *resurrectio*, surrectio dicit habitudinem corporis ad animam recipiendam, et iterationem surrectionis notat præpositio : sed in diffinitione notat terminum motus resurrectionis : quia resurrectio motus est, et per duos terminos diffinitur, quorum unus est casus et dissolutio : alius autem altitudo immortalis vitæ in bonis et malis communiter : et illa importatur per ly *surrectio* positum in diffinitione : quia componitur a *sursum*, et *erigo* : eo quod sic sit figuræ decompositæ.

Ad aliud dicendum, quod illa diffinitio non convenit resurrectioni Domini : et ipse dat aliam in eodem capite quæ resurrectioni Domini convenit, sic dicens : « Domini resurrectio est corporis sancti et incorrupti et animæ unio. » Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod *animalis* est ibi adjectivum, et est genitivus ejus quod dicitur *hic* et *hæc animalis*, et *hoc animale* : et dicit conditionem corporis cadentis in mortem, et est sensus, *animalis*, id est, animaliter viventis corporis, quod cecidit per mortem, et dissolutum est per incinerationem. Ad 5.

Ad aliud dicendum, quod resurrectio est hominis secundum corpus : et hoc intendit dicere Damascenus, et non aliud. Ad 6.

Ad aliud dicendum, quod resurrectio non dicitur hic tamquam moventis, sed tamquam ejus cujus est actus surgendi sive moti in actu illo : et ideo proprie convenit homini secundum corpus, non autem secundum animam. Ad 7.

ARTICULUS III.

An resurrectio sit naturalis, vel miraculosa?

Tertio quæritur, Utrum sit naturalis, vel miraculosa?

Quod autem sit *naturalis*, videtur sic ostendi :

1. Damascenus dicit : « Quod communiter in omnibus inspicitur, non characterizat in his quæ sunt sub ipso atomis [1] : » sed resurrectio in omnibus atomis hominis inspicitur : ergo nulla characterizat : ergo ipsa est naturalis.

2. Item, Miraculum, ut dicit Augustinus [2], est aliquid arduum et insolitum, præter spem et facultatem admirantis apparens : resurrectio autem non apparebit præter spem : ergo non erit miraculosa, sed naturalis.

3. Item, Quod substantialiter convenit omnibus individuis ejusdem speciei, oportet quod causetur a natura communi : sed resurrectio substantialiter convenit omnibus individuis hominis : ergo causatur a natura communi hominum. Probatio majoris est : quia cum nihil sit in individuis nisi natura communis cum materia et individuantibus, et differant suis materiis et individuantibus, oportet quod illud in quo omnia conveniunt, sit natura communis, vel causatum ab illa. Secunda autem probatur ex hoc, quod resurrectio secundum substantiam erit, et non secundum accidens.

4. Item sic, Quidquid causatur a communi natura speciei, naturale est omnibus individuis illius : sed resurrectio sic causatur, ut dictum est : ergo est naturalis.

5. Item, Appetitus materiæ ad formam etiam remotam, naturalis est : ergo multo magis appetitus propriæ materiæ, et formæ propriæ : sed corpori remanet appetitus ille : ergo ille est naturalis : sed appetitus naturalis reductio ad actum, est naturalis : ergo cum etiam resurrectio reducatur ad actum, naturalis videbitur esse resurrectio.

6. Item, Quæcumque materia post separationem formæ ab ipsa, sic manet, quod non est conjungibilis alii formæ numero vel specie : nec est quod hoc contingat nisi ex dispositionibus ordinantibus eam ad formam primam, et impedientibus a conjunctione cum alia forma : sed impossibile est corpus alicujus uniri cum alia anima, quia aliter resurgeret in duobus : ergo remanet dispositio ad animam primam : sed dispositione reducta ad necessitatem et ad speciem, nihil fit nisi naturale : ergo cum in resurrectione fiat hoc, nihil fit in resurrectione nisi naturale.

7. Item, Omnis materia naturaliter ordinata ad formam aliquam, naturaliter etiam ordinatur ad summum statum secundum formam illam : sed materia corporis humani ordinatur ad animam rationalem, ut ad formam : ergo ordinatur naturaliter ad summum statum secundum formam : ergo naturaliter percipit suum statum : et ille non est nisi in resurrectione. Prima probatur ex hoc, quod si daretur oppositum, nihil naturaliter attingeret perfectionem suæ naturæ, quod absurdum est. Secunda patet per se.

8. Item, Naturale materiæ est ut obediat motori, quia hoc Deus ei inseruit, ut dicit Augustinus super *Genesim* [3]. Constat autem, quod naturalius et immediatius habeat se ad motum Dei materia, quam ad motum cœli : sed video, quod naturaliter egreditur de materia omnis effectus per motum cœli : ergo multo naturalius exibit ipsa in omnem motum Dei : movet autem Deus voluntate et virtute ad resurrectionem : ergo materia naturaliter movebitur in formam resurrectionis : ergo resurrectio naturalis erit.

9. Item, Naturalia dicuntur etiam quæ innati sumus suscipere, licet perficere sit ab aliquo agente, ut dicit Philosophus in *Ethicis*, et hoc modo dicimus virtutes *naturales* : sed constat, quod ex

[1] S. J. Damascenus, Lib. IV de Fide orthodoxa, cap. 14.

[2] S. Augustinus, Lib. de Utilitate credendi.

[3] Idem, Lib. IX super Genesim ad litteram, cap. 19.

anima rationali innati sumus suscipere formam resurrectionis, sicut supra patuit : ergo resurrectio erit nobis naturalis.

10. Item, Rabbi Moyses dicit, quod non nisi naturalia delectant et diu manent : sed resurrectio erit manens semper secundum formam quæ dabitur tunc, et est delectabilis nisi ex culpa impediatur : ergo videtur, quod ipsa non sit nisi naturalis.

11. Item, Objecerunt antiqui sic in ista quæstione : Effectus virtutis collatæ alicui a Deo naturalis est, sicut patet in cæco illuminato a Deo, cui videre est naturale : sed resurrectio erit effectus vocis Dei, cui virtutem suscitandi corpora dabit Deus : ergo erit naturalis. Prima constat per exemplum [1]. Secunda scribitur in Psalmo LXVII, 34 : *Dabit voci suæ vocem virtutis.*

12. Item, Omni dependentiæ duorum ab invicem naturali correspondet conjunctio naturalis : sed corpus et anima dependent ab invicem naturaliter : ergo respondet eis conjunctio naturalis. Prima patet per se. Secunda autem probatur ex desideriis animarum, quæ desiderant recipere corpora [2].

Sed contra.

Sed contra :

1. Omnis motus ad formam qui est a natura, est ab aliquo movente in materia : sed resurrectio est motus ad formam : ergo si est naturalis, est ab aliquo movente in materia : sed nihil movet in materia ad formam corporis gloriosi : ergo resurrectio non est motus naturalis. Probatur autem prima in VII et XI *primæ Philosophiæ*, ubi dicitur, quod nihil transmutat materiam, nisi quod est in ipsa. Secunda autem patet per diffinitiones supra inductas.

2. Item, Nihil eorum quæ sunt naturalia, fit contrario modo naturalibus : sed resurrectio fit contrario modo naturalibus : ergo ipsa nec est a natura, nec naturalis. Prima patet per se. Secunda autem probatur ex hoc, quod via naturæ est de potentia ad actum, et non de privatione habitus naturalis ad habitum : in resurrectione autem est regressus de privatione ad habitum.

3. Item, Philosophus dicit in II de *Generatione et corruptione*, in fine, quod generatio hominum non est circularis, sed recta, sed elementorum est circularis : ergo si ex homine fit elementum per corruptionem, non debet redire ex elementis homo naturaliter : sed in resurrectione redit ex elementis : ergo resurrectio non est naturalis.

4. Item, Chrysostomus dicit, quod « in quibuscumque sola voluntas Dei est movens, illa sunt miraculosa : » sed sicut Damascenus dicit, « voluntas Dei sola est movens in resurrectione : » ergo ipsa est miraculosa, et non naturalis.

5. Item, Dionysius in libro de *Divinis nominibus* : « Et quod quidem est divinius, quod et totos nos, dico animas et conjuga corpora ad perfectam vitam et immortalitatem se promittit translaturum. Rem quidem antiquitati præter naturam apparentem, mihi autem et tibi et veritati et divinam et super naturam apparentem. Super naturam secundum nos dico visam autem, non omnipotentem divinæ vitæ [3]. » Ex hoc accipitur, quod resurrectio non est naturalis : nam causata est super naturam, licet mortuos suscitare sit operatio summæ et divinæ naturæ.

Solutio.

Responsio. Dicendum ad hoc, quod mihi videtur, quod non sit naturalis resurrectio. Naturale enim secundum suam naturam, ut dicitur in IV *Physicorum*, necessario consequitur formæ alicujus naturam, ut sursum ferri ignis : sed resurrectio corporum non sic sequitur naturam hominis, sed potius fit voluntate divina, ut reddatur unicuique prout

[1] Cf. Joan. IX, 1 et seq.

[2] Cf. Apocal. VII, 9 et seq.

[3] S. Dionysius, Lib. de Divinis nominibus, cap. 6.

meruit in corpore, sive bonum, sive malum [1].

Ad 1. Ad id ergo quod primo objicitur, dicendum quod Damascenus intelligit de his quæ consequentia sunt substantiam. Et est instantia : Sit enim, quod omnis homo sit albus, tunc albedo invenitur in omnibus individuis, et tamen non characterizat substantiam vel naturam : et ideo oportet, quod prædicto modo intelligatur : et in hoc sensu probatur major.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod si vis fiat in hoc, resurrectio mirabilis erit, et non miraculosa, ut dicunt quidam : tamen mihi videtur, quod spes quæ cadit in diffinitione, est spes naturæ : sicut dicit Glossa super epistolam ad Roman. iv, 18, super illud : *Qui contra spem in spem credidit :* et sic resurrectio erit miraculosa, quia est præter spem naturæ, licet non sit præter spem gratiæ.

Ad 3 et 4. Ad aliud dicendum, quod *substantialiter convenire* dicitur dupliciter. Uno modo *substantialiter convenit* quod causatur a substantiali causa formali vel materiali : et sic resurrectio non convenit substantialiter. Sed alio modo dicitur *substantialiter convenire*, quod contingit substantiæ : et hoc improprie convenit substantiæ : et hoc modo non est necessarium esse illud naturale, quod convenit substantialiter : et sic probata est minor.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod appetitus duplex est in materia : quorum unus est susceptibilitas formæ tantum, et iste proprie non est appetitus : quia dicit Boetius in libro de *Hebdomadibus*, quod nihil appetit aliud, nisi quod aliquo modo similis est illi : quia appetitus non sonat tantum passivum, sed etiam activum aliquo modo : hæc autem susceptibilitas nihil addit supra substantiam materiæ : et ideo cum ad quodlibet ordinetur, potest reduci in actum per voluntatem divinam : et tunc est miraculum : quia non est ita in materia, nisi potestas obedientiæ, ut in ea fiat quod Deus vult : et ex hoc non causatur naturalis eductio. Est iterum appetitus in materia, qui est formæ inchoatio in genere vel specie : et ille appetitus non est, nisi formæ sibi debitæ in genere vel specie, et coactivus, non tantum passivus : quia ille est unum principiorum generationis, et hic fit naturalis quando educitur. Sed forma resurgentis corporis non est per hunc modum in cineribus, sed per modum obedientiæ tantum.

Ad aliud dicendum, quod non est ex dispositione aliqua, quod corpus mortuum resolutum in cineres, non est conjugibile alteri animæ, sed potius ex relatione ad animam, quæ ipsum primo animavit, ut dicit Augustinus [2] : quia dispositio dicit qualitatem transmutantem ad speciem : sed relatio rationis est, quæ causatur ex merito bono vel malo illius corporis cum hac anima : ex hac vero causatur ordo ejus ad pœnam vel præmium cum eadem anima : et ideo divina justitia non permittit, quod conjungatur alii. Ad 6.

Ad aliud dicendum, quod summum naturæ duplex est, scilicet, quod potest attingi operatione et bonitate naturæ : et hoc quod est elevatum supra naturam, et acquiritur ordine divinæ justitiæ. Primum est naturale, et non secundum : et talis est perpetuitas quam habent corpora resurgentium. Ad 7.

Ad aliud dicendum, quod ibi naturale non dicit, nisi ordinem creaturæ ad Creatorem : sed naturale secundum quod currit naturalis cursus, est ordo causarum seminalium, secundum quod unum in alio est potentia et non tantum materiali potentia, sed etiam illa quæ est inchoatio aliqua formæ. Ad 8.

Ad aliud dicendum, quod illa quæ innati sumus suscipere, ita quod posse naturæ attingit ea, una vel pluribus vel Ad 9.

[1] II ad Corinth. v, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.*

[2] S. Augustinus, Lib. XXI de Civitate Dei.

omnibus operationibus, sunt naturalia : sicut una operatione sperma attingit speciei, pluribus autem operatio politica habitum, et omnibus generatio speciei, perpetuitatem. Sed nullo modo attingibile operatione naturæ, sicut est forma resurrectionis, non potest dici naturale.

Ad 10. Ad aliud dicendum, quod Rabbi Moysi dictum intelligitur de his quæ a natura causantur, forma naturæ in alium statum transmutante, et de his verum est. Sed forma resurrectionis erit ad alium statum transmutante nos divina justitia.

Ad 11. Ad aliud dicendum, quod Deus dupliciter potest dare effectum, scilicet consequentem speciem et naturam alicujus, sicut dedit cæco videre per hoc quod dedit ei visum : et ille actus est naturalis. Dat etiam effectum qui non consequitur naturam speciei illius rei quæ efficit ipsum : et hoc modo dabitur voci virtus mortuos resuscitandi : et ideo non erit naturalis. Et est simile sicut si daretur tibi videre per cubitum, vel manum : actus enim tunc esset miraculosus.

Ad aliud dicendum, quod corporis corrupti ad animam non est dependentia naturalis, sed justitiæ divinæ tantum : et ideo non valet illa ratio. Ad 12.

Ex ista quæstione patet, quod amentes sunt qui reprehendunt Philosophos non loquentes de resurrectione, quia per philosophiam non potest probari resurrectio, sed potius per principia fidei.

B. *De voce tubæ.*

Causa enim resurrectionis mortuorum erit vox tubæ, quæ in adventu judicis ab omnibus audietur : et cujus virtute excitabuntur mortui, et de monumentis resurgent. Unde Propheta : *Dabit voci suæ vocem virtutis* [1], id est, effectum resuscitandi mortuos. Et Joannes Evangelista ait : *Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei : et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii* [2]. Si vero quæritur, Cujus vel qualis erit vox illa ? Apostolus dicit, quod erit *Archangeli* [3], id est, ipsius Christi, qui est princeps Archangelorum. Vel vox erit alicujus vel plurium Angelorum. Eademque dicitur *tuba*, quia erit manifesta : et *novissima*, quia post eam non erit alia. Hæc tuba (ut ait Augustinus [4]) est clamor, de quo dicitur in Evangelio : *Media nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit, exite ob-*

[1] Psal. LXVII, 34.

[2] Joan. V, 28 et 29.

[3] I ad Thessal. IV, 15 : *Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo*, etc. Cf. I ad Corinth. XV, 52 : *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba : canet enim tuba, et mortui resurgent*, etc.

[4] S. Augustinus, Lib. de gratia Novi et Veteris Testamenti.

riam ei [1]. Tubæ nomine aliquod evidens et præclarum signum intelligitur. Quod vox Archangeli et tuba Dei ab Apostolo dicitur [2], in Evangelio vox Filii Dei et clamor appellatur [3] : quod signum mortui audient, et rusurgent.

ARTICULUS IV.

An causa resurrectionis erit vox tubæ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Causa enim resurrectionis mortuorum erit vox tubæ*, etc. »

Contra hoc enim objicitur : quia

1. Cum superfluum non sit in natura, multo minus erit in operibus divinis : sed superfluum est, quidquid additur ultra causam sufficienter causantem totum : ergo si in resurrectione tali causæ aliquid addatur, videtur quod erit superfluum : sed dicit Damascenus : « Crede resurrectionem futuram divina voluntate et virtute et nutu. » Et constat, quod hæc tria sufficientissima sunt ut causetur totum : ergo vox tubæ superfluit.

2. Item, Tria sunt opera ordinata, scilicet creatio, recreatio, et status resurrectionis : et duo per se Deus operatus est, non per aliquam creaturam : ergo per seipsum etiam operabitur tertium, quod non est minus, quam secundum.

3. Item, Licet superior virtus operetur cum inferiori in actu proprio inferiori, tamen non convertitur hoc : sed constat, quod de summis actibus est suscitare mortuos : ergo in illo cum superiori virtute non operabitur virtus inferior : ergo nec vox tubæ, nec aliquod creatum, ut videtur.

4. Item, Majoris potentiæ est de privatione restituere habitum, quam de potentia educere : quod patet per hoc, quia secundum est naturale, primum autem non : sed nullus nisi Deus in eductione hominis de potentia conjunxit animam corpori : ergo nullus, Deo excepto, de morte suscitabit hominem, quando iterum conjungetur anima corpori.

5. Item, Damascenus non ponit aliquid pro causa, nisi tria, quæ omnia sunt in Deo, scilicet voluntatem, virtutem, et nutum : ergo videtur, quod ea quæ Magister hic tangit, scilicet ministerium Angelorum, et vocem tubæ, nihil faciant inter causas resurrectionis.

6. Ulterius quæritur, Quid in resurrectione respondeat tribus, scilicet voluntati, virtuti, et nutui, quæ Damascenus ponit in causa resurrectionis.

7. Item, Cum in resurrectione operetur Deus, et homo Christus, et Angeli, quæratur, quid respondeat operationi singulorum ?

8. Ulterius, Videtur quod inutilis sit vox tubæ : quia ubi impossibile est audire, ubi pro nihilo canit tuba : sed impossibile est, quod cineres vel mortui audiant : ergo pro nihilo canit eis tuba.

9. Item, Cum, Numer. x, 1 et seq., triplex usus tubæ determinetur, quæratur, qualia tria in resurrectione illis tribus respondeant.

Responsio. Dicendum, quod in *Littera* ponuntur diversæ opiniones de voce tubæ : secundum tamen probabiliorem sententiam videtur consentiendum Gregorio dicenti, quod « tubam sonare nihil aliud est, quam mundo ut judicem Filium de-

[1] Matth. xxv, 6.

[2] Cf. I ad Thessal. iv, 15 ; et I ad Corinth. xv, 52.

[3] Cf. Joan. v, 28 et 29.

monstrare. » Sicut dicitur, Matth. xxiv, 27 : *Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis.* Et hæc evidentia vocatur *vox tubæ* excitans mortuos.

Ad 1. Dicendum ergo ad primum, quod non est superfluum : quia Deus est causa resurrectionis extra genus : sed Christus est ut judex veniens, causa in genere per formam resurrectionis suæ nostram faciens et ostendens : quia, sicut dicit Glossa super epist. I ad Corinth. xv, 4 et seq., constat Christum surrexisse, qui est causa efficiens resurrectionis mortuorum. Secundum autem quod de ministerio Angelorum exponitur, tunc *vox tubæ* est causa in ministerio et imperata : et sic iterum non superfluit, quia licet prima causa sufficiens sit ad omnia, tamen propter congruentiam et meritorum acquisitionem operatur per ministros.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non est simile : quia illa duo opera procedunt ab alto ad imum : et ideo necesse fuit altissimum in illis operari. Sed resurrectio procedit ab imo, scilicet collectione cinerum ad altum : et ideo in ea quantum ad antecedentia aliquid ministrando possunt operari creaturæ inferiores, et in alto consummans est Deus per seipsum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod hoc verum est in eo quod istud opus est in alto, sed in eo quod procedit ab imo, potest aliquid citra ipsum operari ministerialiter, scilicet quoad terminum a quo est resurrectio, licet non quoad terminum ad quem, et in quo est consummatio resurrectionis.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod conjunctio animæ ad corpus erit opus solius Dei, sed quædam sunt opera antecedentia illud, sicut in natura coagulatio sanguinis, coadunatio membrorum similium, et formatio membrorum, et compositio eorum, quæ operatur vis formativa in semine : ita et in resurrectione est collectio cinerum, et mutatio eorum ad formam membrorum similium, et coadunatio organorum, et compositio eorum in corpore : et hoc Deus operabitur per ministerium Angelorum et Christi hominis.

Ad aliud dicendum, quod Damascenus non respicit nisi causam efficientem ex auctoritate, et non illam quæ operatur in ministerio, Ad 5.

Ad aliud dicendum, quod in resurgentibus sunt tria, scilicet participatio incorruptionis divinæ, eductio habitus de privatione, et facilitas operis. Et primum proprie respicit voluntas quæ communicat bona : secundum autem virtus, quia est maximæ potentiæ : tertium autem nutus, quia nutu potius quam labore operatur. Ad 6.

Ad aliud dicendum, quod probabiliter dici potest, quod collectio cinerum quæ infimum opus est in resurrectione, fiet virtute Angelorum, sed formatio humani corporis mutando cineres ad membra similia, et formando organa, et componendo, homini Christo attribuitur, *qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ*, sicut dicitur, ad Philip. iii, 21 : sed immutatio in incorruptionem et animatio erit opus divinum. Ad 7.

Ad aliud dicendum, quod sicut dicit Isaac, sensus duplices sunt, scilicet naturales, et animales : et ad similitudinem sensus naturalis non animalis possumus dicere, quod quælibet creatura nutum potest percipere Creatoris : sic, Matth. viii, 26 : *Imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna* : et ideo talis auditus, id est, vis perceptiva nutus et voluntatis Dei est in cineribus et mortuis. Ad 8.

Ad aliud dicendum, quod usus tubarum fuit ad congregandum exercitum : et ille erit in congregatione mortuorum ad judicium. Ad 9.

Item, Vox tubæ commovebat ad prælium : et hoc erit in hoc quod pro judice *pugnabit orbis terrarum contra insensatos*, ut dicitur, Sapient. v, 21.

Erat tertius usus tubarum, vocatio ad festum, et illi respondet vocatio sancto-

rum ad gaudia, cum dicetur eis : *Venite, benedicti patris mei, possidete*, etc. [1].

ARTICULUS V.

An Christus sit causa nostræ resurrectionis ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post initium : « *Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt*, etc. »

Ex hoc enim videtur elici, quod

1. Christus est causa nostræ resurrectionis.

Et hoc etiam videtur elici ex Glossa super epistolam I ad Corinth. xv, 16, super illud : *Si mortui non resurgunt*, quæ dicit, quod « Christi resurrectio est causa efficiens nostræ resurrectionis. »

2. Item, Arguitur hic ex textu : quia si aliquid positum ponit aliud, et destrutum destruit illud, est causa immediata illius : sed utrumque illorum facit resurrectio Christi ad nostram resurrectionem : ergo Christi resurrectio est causa immediata nostræ resurrectionis. Probatio mediæ ex textu accipitur : quia utraque istarum scribitur, si Christus resurrexit, mortui resurgunt : et si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit [2].

3. Item, Dicitur, ad Roman. iv, 25, quod *Christus traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram*. Et ibi innuit Glossa, quod mors Christi causa est et sacramentum nostræ mortis spiritualis, quando morimur peccato, ut justitiæ vivamus : sed est causa nostræ resurrectionis animæ et corporis, sed non sacramentum. Sed Christi resurrectio est causa, non sacramentum : mors autem causa et sacramentum justificationis, et resurrectionis. Ex hoc arguitur, quod resurrectio Christi est causa efficiens et exemplar per modum signi sacramentalis nostræ resurrectionis. Et ex hoc arguitur idem quod prius.

4. Item, Sicut dicit Ambrosius, et habitum est in tertio *Sententiarum* : Nostra opera justificationis virtutem et efficaciam accipiunt ab operibus Christi, et aliter non essent grata. Sed minus possunt cineres ad gloriam et incorruptionem, quam etiam liberum arbitrium ad gratiam in resurrectione. Ergo in resurrectione major erit etiam dependentia cinerum ad resurrectionem Christi, quam liberi arbitrii ad justificationis opera : sed Christus est causa justificationis operum : ergo sua resurrectio erit causa nostræ resurrectionis.

In contrarium autem hujus objiciunt multi sic :

1. Causa est quam necessario sequitur effectus : sed Christi resurrectionem non est secutus effectus nostræ resurrectionis : ergo non est causa nostræ resurrectionis.

2. Item, Causatum esse non potest sine causa, id est, nisi sua causa exstiterit, vel existit : sed nostra resurrectio potest fore sine Christi resurrectione : ergo nostra resurrectio non causatur a resurrectione Christi. Secundam probant dupliciter. Primo sic : Dicit Augustinus, quod alius modus possibilis fuit nostræ liberationis : et tunc constat, quod resurrectio nostra subsecuta fuisset sine resurrectione Christi : ergo constat propositum. Secundo sic : Sit, quod Christus non resurrexit, adhuc verum est, quod sancti Patres crediderunt resurrectionem carnis futuram : et fidei non potest subesse falsum : ergo resurrectio carnis immutabiliter erat adhuc futura : et non per resurrectionem Christi : ergo iterum constat prius habita propositio.

3. Item, Idem est factivum unius operis in tota specie una : sed resurrectio opus quoddam est, quod perfectum est

[1] Matth. xxv, 34.

[2] Cf. I ad Corinth. xv, 12 et seq.

in Christo, et fiet in nobis : ergo idem habebit factivum et in Christo, et in nobis : ergo resurrectio non est causa nostræ resurrectionis, sed potius nostra et sua unam habent causam, quæcumque sit illa.

4. Item, Quod est causa universalis in genere aliquo, non causatur secundum id quod causat in aliis : sed Christi resurrectio est causa universalis in genere hominum resurrectionis, ut dicit adversarius : ergo non causatur secundum id quod causat in aliis : hoc autem est resurrectio : ergo ipse non habuit causam suæ resurrectionis, quod est hæreticum : ergo et illud ex quo sequitur hoc, scilicet Christum esse causam universalis resurrectionis. Probatur autem prima in omni natura : in sole qui est causa universalis omnium generabilium, in intellectu agente, et in omnibus aliis. Secunda autem accipitur ab adversario.

5. Item, Si est causa : aut est causa necessaria, aut voluntaria. Si necessaria : ergo ipsa existente statim sequeretur effectus, quod non videmus. Si voluntaria : aut ergo voluntate divina, aut humana. Si divina, constat quod hæc eadem est Patris et Filii et Spiritus sancti : ergo tunc resurrectio non est attribuenda resurrectioni Christi ut causæ, sed potius voluntati divinæ : et hoc est quod volumus. Si autem humana. Contra : Hæc est infirma et indiget alia : ergo non potest esse causa resurrectionis, quod est excellentissimum operum : et sic iterum constat, quod resurrectio Christi non est causa nostræ resurrectionis.

Isti etiam respondent ad objectum Apostoli supra inductum, dicentes, quod est ex hypothesi argumentum : quia cum Christus sit sic homo, quod humana natura sit in Christo, hoc idem erit ejusdem naturæ in omnibus : vel si non est in omnibus hoc humanæ naturæ, tunc etiam hoc non fuit humanæ naturæ in Christo.

Sed contra hoc etiam objicitur iterum :

1. Quæcumque enim per unam naturam conveniunt omnibus quæ sunt illius naturæ, unum illorum non dicitur alio prius in illo : ergo a destructione consequentis cum Christus dicatur primus in resurrectione, ipse non eodem modo participat resurrectioni ut alii : ergo non erat argumentum ex hypothesi. Prima patet per se. Secunda scribitur, I ad Corinth. xv, 23, ubi dicitur : *Primitiæ*, scilicet dormientium, *Christus : deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt.* Et, Apocal. i, 5 : *Primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ.*

2. Item, Potestatem habens se suscitandi, et non habens, non uno modo se habent ad resurrectionem : sed Christus potestatem habuit, alii non : ergo non uno modo se habent ad resurrectionem : ergo nihil valuit argumentum ab hypothesi : et si ita arguit Apostolus, tunc omnino nihil scivit de arte arguendi. Prima constat. Secunda scribitur, Joan. x, 18 : *Potestatem habeo*, etc., ubi dicit Augustinus, quod caro habuit potestatem se suscitandi virtute latentis in se divinitatis.

3. Item, In Psalmo ipse solus dicitur inter mortuos liber esse [1]. Ergo ipse ad resurrectionem aliter se habuit, quam alii.

Hoc idem arguitur, Act. ii, 24, ubi dicit Petrus : *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile*, etc. Et constat quod hoc de aliis dici non potuit : ergo, etc.

4. Item, Quæ causa posset fingi, quod Christus causaret nostram justificationem et ab inferis ereptionem, et non causaret resurrectionem per suam resurrectionem?

Responsio, quod in hac quæstione ratio per se parum vel nihil valet : et ideo Sanctis inspirationem divinam habentibus omnino consentiendum videtur. Et quia ipsi dicunt, quod Christi resurrectio sit causa efficiens et sacramentalis no- Solutio.

[1] Psal. lxxxvii, 5 et 6 : *Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber.*

stræ resurrectionis, ideo etiam hoc dico nihil mutando de dictis eorum.

Unde dicendum, quod triplex est causa nostræ resurrectionis, scilicet efficiens æquivoca, efficiens univoca habitualis, et efficiens univoca actualis. *Causa efficiens æquivoca* dicitur quando causa cum effectu non est ejusdem speciei, sicut dicitur, quod sol generat hominem : et sic Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt causa efficiens nostræ resurrectionis. *Causa* vero *efficiens univoca habitualis* dicitur, quæ efficit simile sibi in specie, sicut homo generat hominem : et sic Christus resurgens, est causa efficiens nostræ resurrectionis secundum habitum tantum. *Causa* vero *efficiens univoca* secundum actum sive actualis, erit Christus in judicio portans insignia nostræ redemptionis : unde ibi statim sequitur nostra resurrectio. Est igitur triplex causa efficiens nostræ resurrectionis, scilicet causa efficiens æquivoca, causa efficiens univoca habitualis, et causa efficiens univoca actualis. Primo modo causa sunt nostræ resurrectionis Pater, Filius, et Spiritus sanctus, voluntate, virtute, et nutu, ut prius habitum est. Secundo autem modo Christus resurgens est causa nostræ resurrectionis habitualis. Et tertio modo Christus in judicio portans redemptionis nostræ insignia, et ut judex judicando mundo demonstrans, erit nostræ resurrectionis causa actualis.

Ad object. 1. Consentiendo igitur primis et ultimis auctoritatibus et rationibus inductis, dicendum videtur ad primum quod contra hoc est, quod Christi resurrectio dicitur hic Christus resurgens : quia resurrectio Christi abstracta, nullius est causa formalis, nisi forte Christi resurgentis : Christus autem resurgens est causa in habitu, et illam non necessario sequitur effectus : sicut sciens in habitu est sufficiens causa considerationis, sed tamen non necessario considerat, sed considerabit quando voluerit. Ita est etiam de Christo resurgente in ordine ad nostram resurrectionem.

Ad aliud dicendum, quod est potentia duplex, scilicet absoluta, et ordinata sub dispositione immobili de futuris, qua dispositione explicatur per tempora consilium divinum, quod prædiffinivit ab æterno. De prima autem potentia fuit alius modus possibilis : et sic patet, quod non valet probatio proposita. Et est instantia : quia si Deus illam primam nubeculam stare permisisset, qui primos tres dies creavit, ipsa creasset omnes dies : et ideo sol potuit non esse causa diei super terram : et tamen si inferatur, sol non potuit esse causa diei : ergo non est causa : constat, quod fallacia consequentis incidit : et ita est in proposito. Ad aliam propositi probationem dicendum, quod Patres nostram resurrectionem per efficaciam resurrectionis Christi fore crediderunt. Si tamen aliter ordinasset Deus, tunc aliter esse posset : sed ex hoc non sequitur, quod non sit causa, ut jam habitum est. A...

Ad aliud dicendum, quod resurrectio Christi cum nostra non est omnino univoca, sicut patuit supra in quæstione, Quid est resurrectio ? Sed si esset omnino ejusdem rationis tunc aliquid valeret argumentum : quia Christus resurrexit virtute propria, et non nos, sed virtute Christi resurgentis. A...

Ad aliud dicendum, quod si genus illud esset in omnibus unum, tunc verissima esset propositio : quia tunc actus ille flueret ab uno aliquo in totum genus. Et ita non est de Christo : licet enim Christus sit verus homo, non tamen purus est homo Christus, et ita habet aliquid influentiæ super alios homines, sicut causa super causatum. A...

Ad aliud dicendum, quod ipse est causa voluntaria, formam causati apud se habens : quia *reformabit corpus humilitatis nostræ*, etc. [1]. A...

[1] Ad Philip. III, 21.

Ad hoc quod ulterius quæritur, dicendum quod est voluntas Dei in homine resurgente, et unita humanæ : et ita patet quod non valet illud quod infertur : quia illa solius Christi est resurgentis.

Responsiones autem illorum ad dictum Apostoli, sufficienter improbatæ esse videntur.

ARTICULUS VI.

An vox tubæ erit unius, aut plurium Angelorum?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, in medio : « *Vox erit alicujus vel plurium Angelorum*, etc. »

Idem etiam dicitur, I ad Thessal. IV, 15 [1].

Et quæritur quare dicit, *Alicujus, vel plurium?*

Videtur enim, quod nullo modo sit unius, sed plurium :

1. Plures enim fuerunt, qui ministraverunt in custodia : ergo etiam plures erunt ministrantes, ut resurgant ad judicium, et reddant rationem qualiter Angelis custodientibus obedierunt.

2. Item, Virtutum est facere mirabilia : sed omnium mirabilior est resurrectio : ergo videtur, quod ad hoc quod fiat resurrectio, conveniant omnes Virtutes : ergo plures.

3. Item, Matth. XXIV, 29, non dicitur de uno, sed de omnibus in communi, nam ita ibi dicitur : *Virtutes cœlorum commovebuntur :* et exponitur de choro Virtutum a beato Bernardo in libro V de *Consideratione* ad Eugenium Papam.

Responsio. Dicendum, quod est alicujus et multorum. *Alicujus*, ut in præposito Ecclesiæ, quia Michael est præpositus Ecclesiæ et princeps, ut dicitur, Daniel. XII, 1. *Multorum* autem obsequentium circa singulorum rationes, ut supra habitum est. Solutio.

Et per hoc patet solutio ad totum.

C. *De media nocte.*

Media autem nocte dicitur venturus [2], ut ait Augustinus [3], non pro hora temporis : sed quia tunc veniet, cum non speratur. Media ergo nocte, scilicet cum valde obscurum erit, id est, occultum veniet. *Dies enim Domini, sicut fur in nocte, ita veniet* [4]. Potest tamen non incongrue intelligi mediæ noctis tempore venturus : quia, ut ait Cassiodorus : Hoc tempore primogenita Ægypti percussa sunt [5], quando etiam sponsus venturus est. Pluribus etiam locis contestantur Auctores, quod adventus Christi *dies* dicitur

[1] I ad Thessal. IV, 15 : *Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo : et mortui qui in Christo sunt resurgent primi.*

[2] Cf. Matth. XXV, 6 : *Media nocte clamor factus est*, etc.

[3] S. Augustinus, Lib. de gratia Novi et Veteris Testamenti.

[4] I ad Thessal. V, 2.

[5] Cf. Exod. XII, 29.

Domini, non pro qualitate temporis, sed rerum : quia tunc cogitationes et consilia singulorum patebunt. Unde in Daniele : Vetustus dierum sedit, et libri aperti sunt coram eo [1]. Libri sunt conscientiæ singulorum, quæ tunc aperientur aliis. Et tunc implebitur : Nihil occultum quod non reveletur [2]. Adveniente autem summo judice, non solum aeris tenebræ illuminabuntur, sed abscondita cordium manifestabuntur [3]. Virtute ergo divina fiet, ut cuique opera sua bona vel mala cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur : ut accuset vel excuset hominem conscientia, eaque teste damnetur vel salvetur [4].

ARTICULUS VII.

An scibile sit tempus adventus Domini ad judicium ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Media autem nocte dicitur venturus*, etc. »

Quæruntur autem hic tria, scilicet an scibile sit tempus adventus Domini ad judicium ?

Secundo, Quæ hora sit magis conveniens ad veniendum ?

Tertio, Quare citatio nulla hanc horam præcedat, cum hoc videatur esse de forma justitiæ ?

Ad primum objicitur sic :

1. Cujuscumque rei principiorum scitur finis, et ipsius finis necessario scietur : sed principiorum mundi scitur finis : ergo necessario etiam scietur finis ipsius mundi. Probatur autem prima : quia corruptis principiis primis, impossibile est aliquod principiatorum remanere. Secunda autem accipitur ex hoc, quod principium totius generationis et corruptionis, est allatio superiorum, ut dicunt Philosophi : et scitur finis illorum, sicut accipitur ex propria doctrina mathematicorum : ergo constant ambæ præmissæ. Et cum finis mundi est dies judicii : ergo constat, quod est scibilis.

2. Item, Philosophi scripserunt de magno anno, quo omnia in primum chaos reverterentur, et nobis tradiderunt principia inveniendi primum, medium, et ultimum illius anni : ergo nobis etiam scibile est, quando omnia in primum chaos redibunt : hoc autem constat, quod est finis mundi et dies judicii : ergo videtur, quod nobis scibilis est dies judicii.

3. Item, Cujuscumque principium est in aliquo determinatum et finitum, illius finis scitur ex eodem, quia ex fine principii : sed principium mundi inferioris est in motu cœli determinato et finito : ergo finis ejus scitur ex eodem. Et inde ut prius. Prima patet per se. Secunda autem scribitur ab Aristotele : quia cujuscumque principium est in tempore ut in numero, illius finis erit in eodem : et hoc propter finem periodi, ut dicunt mathematici.

[1] Daniel. vii, 9 : *Antiquus dierum sedit.* Et infra, ỷ. 10 : *Judicium sedit, et libri aperti sunt.*

[2] Matth. x, 26 : *Nihil est opertum, quod non revelabitur : et occultum, quod non scietur.*

[3] Cf. I ad Corinth. iv, 5.

[4] S. Augustinus, Lib. XX de Civitate Dei, cap. 14.

4. Item, Daniel et Apostolus scribunt de die judicii [1] : non autem scribitur quod nescitur : ergo videtur, quod dies judicii sit scibilis.

5. Item, Sunt multi qui de hoc loquuntur per revelationes, quas dicunt sibi factas : quod autem per revelationem scitur, verissime scitur : ergo videtur, quod sciatur.

6. Item, Etiam Philosophi, sicut patet in *Timæo* Platonis loquuntur de diluvio per ignem : constat autem secundum dicta Sanctorum, quod hoc judicium erit per ignem : ergo videtur, quod cum hoc sciatur, dies judicii sit scibilis.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Omnis circularis mobilis et motoris perpetuorum perpetuus est motus quantum ad principia motus : talis autem motus est cœli : ergo quantum est de principiis motus, motus est perpetuus. Prima patet ex libro VIII *Physicorum*. Similiter autem et secunda patet ex his, quæ disputata sunt a nobis super secundum *Sententiarum*. Inde sic : Stante motu cæli, non erit dies resurrectionis et judicii, ut dicitur, Job, xiv, 12 : *Donec atteratur cœlum, non evigilabit, nec consurget de somno suo*. Sed quantum est de principiis motus numquam non stabit. Ergo ex illis principiis numquam scietur finis mundi, vel dies judicii. Patet autem omnibus etiam modicum scientibus, quod Philosophi non possunt scire aliquod futurorum, nisi ex principiis illis, scilicet motoris, et mobilis : ergo non potest per naturales vel mathematicas rationes sciri dies judicii.

2. Item, Nullus Philosophorum scripsit physice de fine mundi : ergo videtur, quod nihil scire potuerunt.

Si forte quis dicat, quod per revelationem sciatur. Contra : Probabile est quod hoc quod Deus non vult revelare majoribus, per hoc etiam nolit revelare minoribus : sed noluit hoc revelare Apostolis : ergo nec minoribus quibuscumque revelabit. Probatio mediæ. Act. i, 6 : *Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes : Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel*, etc.

3. Item, Ex illo quod dixit, Matth. xxiv, 36 : *De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi solus Pater* [2]. Ergo videntur esse trutanni, qui se de revelatione illa intromittunt.

Responsio. Dicendum, quod nullo modo puto quemquam posse præscire diem judicii. Et causa redditur in *Littera* ab Augustino, scilicet quia insperate vult judex venire. Sed ratio etiam reddi potest : quia per dispositionem motus superioris non potest sciri : sed per revelationem non vult Deus aliquem scire : et ita nullo modo sciri potest. Solutio.

Quare autem ex dispositione motus sciri non possit, patebit inferius in solutione objectorum.

Dicendum ergo ad primum, quod finis mundi non potest sciri ex motu cœli ex propria scientia mathematicorum : sed finis habitationis regni civitatis et habitabilis terræ nostræ bene scitur ex propria scientia mathematicorum, sed non totius terræ : quia quando una quarta pars habitabilis modo efficitur inhabitabilis propter brevitates diametrorum planetarum et præcipue solis, tunc eo ipso longitudo longior alterius partis eorumdem diametrorum erit in altera parte quartæ : et illa efficitur habitabilis transseunte habitatore et habitabilitate ab una quarta in aliam : et nihil amplius potest accipi a propria scientia mathematicorum, sicut sciunt omnes qui de arte aliquid perfecte noverunt : et scribunt hæc auctores Ptolemaeus, Malarba, et Albumasar in libro de *Conjunctionibus majoribus*, et Abraham in libro *Conjun-* Ad 1.

[1] Cf. Daniel. xii, 7 et seq., et Apocal. x, 5 et seq.

[2] Marc. xiii, 32 : *De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater.*

ctionum Saturni et Jovis, et Messalach in libro *Conjunctionum planetarum*. Aristoteles etiam objiciendo innuit hoc in fine libri primi de *Causis proprietatem elementorum et planetarum*.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod Philosophi diversa tradiderunt de magno anno secundum diversam ejus acceptionem : dicitur enim *annus magnus* planetarum, et hoc multipliciter, scilicet quantum ad unius planetæ significatum quod instillat sectæ, et sic alii sunt anni maximi Saturni et aliorum planetarum, ut dicunt Auctores. Et secundum hoc dicuntur anni medii quibus durat significatum planetæ in civitate, vel villa : et minimi quibus durat suum significatum in nato, et alii siderei anni honoris ejus. Quandoque autem dicitur *annus magnus* quoad restitutiones planetarum ad loca et origines suas, ut quilibet a sua origine progrediatur, sicut a principio suæ creationis progrediebatur : et hic vocatur *annus magnus* a Firmitio Philosopho in libro de *Significatis astrorum*. Quandoque autem *annus magnus* dicitur secundum reditum totius sphæræ stellatæ. In omnibus autem illis annis non accipitur status motus, et non est ibi revolutio ultima, post quam non fit alia : et ideo finis mundi numquam accipitur, sicut patuit prius, sed finis hujus sectæ vel habitationis, ut habuimus, et non finis mundi simpliciter.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod inferiora sunt in numero et tempore, sed accipiuntur dupliciter, scilicet secundum totam successionem ipsorum, vel secundum durationem specialem hujus vel illius. Primo autem modo sunt in tempore toto, cujus finis per philosophiam non comprehenditur. Secundo autem modo sunt in quadam parte temporis quod scitur : et sic intelligitur dictum Aristotelis dicentis inferiora esse in tempore sicut in quodam numero : unde ibidem dicit, quod esse in tempore nihil aliud est, quam quadam parte temporis mensurari.

Ad aliud dicendum, quod Sanctis facta est revelatio de signis antecedentibus : sed, ut puto, determinatum tempus numquam alicui revelatum est in toto, ut sciret quantum ab hodie vel alio determinato die est usque ad diem judicii. Et Daniel videtur determinate dicere tempus quod erit inter mortem Antichristi et judicium, sed quod est usque ad Antichristi apparitionem non dixit. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod omnes quotquot hactenus se de talibus intromiserunt, fatui apparuerunt : et ideo illa objectio super nihil stabile fundatur. Ad 5.

Ad aliud dicendum, quod Philosophi considerant causas diluviorum particularium secundum elevationes et depressiones planetarum in signis calidis et frigidis, et secundum dominia calidorum et frigidorum : nullus tamen determinat diem judicii. Ad 6.

Inter ea autem quæ objiciuntur in contrarium, nullum indiget solutione, nisi hoc quod dicit, quod nec Filius novit diem illam. Ad ...

Et ad hoc dicendum, quod (ut dicit Glossa) Filius dicitur nescire, quia non facit nos scire. Vel melius dicatur, quod loquitur de Filio hominis ut hominis : quia ex natura humana non scivit hoc, sed divina in qua idem erat Patri.

ARTICULUS VIII.

Qua hora erit judicium ?

Secundo quæritur, Quæ hora sit magis conveniens ad veniendum ?

1. Videtur autem, quod meridies : quia exteriora interioribus congruere debent : sed in die judicii omnia interiora illustrabuntur : ergo exteriora omnia tunc debent esse illustrata : et hoc est in meridie : ergo illud tempus est maxime congruum.

2. Item, Nulla ratio videtur esse quam ponit in *Littera*, scilicet cum valde obscurum erit, id est, occultum : non enim debet judex occultus supervenire, sed potius manifestus : ergo melius congruit, quod veniat in die, quam in nocte.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod rationes congruentiæ diversæ possunt assignari, nec magna vis est in eis : cum patribus ergo videtur consentiendum, quod congruit eum in media nocte venire ex mysterio quod adducit [1] : et ex congruentia judicandorum, qui hoc merentur, ut incerti de hora semper sint solliciti.

Ad 1. Ad id quod primo objicitur, dicendum, quod illa congruentia sumitur ex parte conditionis judicis tantum, qui semper inhabitat lucem inaccessibilem omnia perlustrantem : sed qualitas temporis judicii (ut patet in *Littera*) magis sumitur ex parte judicandorum : et hoc ideo fit, quia judicium est propter judicandum, non propter judicem.

Ad 2. Per hoc etiam patet solutio ad residuum.

ARTICULUS IX.

Quare citatio non præcedat judicium ?

Tertio quæritur, Quare citatio non præcedat ?

Cum enim sit judex summe justus, nihil de ordine juris prætermittit : sed de ordine juris est citare judicandum : ergo hoc prætermitti non debet.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod omnes prædicatores citaverunt : præcipua tamen et finalis citatio erit per Eliam et Enoch : et quoad hoc observabitur ibi ordo juris.

[1] Cf. Exod. xii, 29 ; Matth. xxv, 6.

ARTICULUS X.

Qualiter conscientiæ dicuntur libri ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, post medium : « *Libri sunt conscientiæ singulorum*, etc. »

Quæruntur autem hic quatuor, scilicet qualiter conscientiæ dicantur *libri* ?

Secundo, Utrum omnia peccata vel quædam contineant libri illi ?

Tertio, Utrum patebunt eis sua et aliena peccata vel sua tantum ?

Quarto, De cruciatu vel consolatione consequente hujusmodi manifestationem.

Ad primum :

1. Proceditur ex *Littera*, ubi dicit, quod « libri sunt conscientiæ singulo« rum, quæ tunc aperiuntur aliis. »

2. Item, Richardus de sancto Victore in libro de *Judicio* sic dicit : « Quid sunt corda judicandorum, nisi quædam (ut ita dicam) actiones Scripturæ ? quid vero judicantium corda in omnem divinitus veritatem edocta, nisi quædam quasi canonum decreta ? Ex hac ergo gemina scriptura omnis trahitur sententia, unde quilibet judicandorum absolvitur, vel condemnatur. » Ex hoc accipitur, quod tam judicandorum, quam judicantium conscientiæ *libri* dicantur : sed judicandorum conscientiæ ponunt causas judicandi, et judicantium conscientiæ exhibent canones sententiæ in talibus causis ferendæ.

3. Item, Ibidem. Dicit sic : « Judicandos itaque nihil aliud est actionum suarum codices coram judicibus aperire, quam conscientias illis non posse abscondere. » Ex hoc accipitur idem quod prius.

4. Item, Sicut se habet judicium hominis ad faciem exteriorem, ita se habet Dei judicium ad cor, sicut innuitur, I Reg. xvi, 7 : sed judicium hominis ad faciem, est secundum faciem, et per testes, vel evidentiam facti manifestationem : ergo judicium Dei est ad cor secundum cordis apertionem vel manifestationem : ergo corda ut libri quidam debent ibi aperiri.

Sed contra. In contrarium est, quod

1. Peccata transierunt actu a memoria, ad minus multa de peccatis : ergo non sunt scripta in conscientia : ergo quoad illa non potest esse liber.

2. Item, Liber non indiget illustratione : sed corda damnandorum sunt obscurissima : ergo non possunt esse libri manifestantes delicta.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod sicut dicit Glossa super epist. ad Rom. i, 18, notæ quædam peccatorum remanent in conscientia : et illas notas puto esse reatum : et per illum quilibet repræsentat suum peccatum. Similiter Sancti rectificati secundum formam justitiæ primæ sua rectitudine conscientiæ sunt quædam regula et canon : unde omnes conscientiæ dissimiles judicantur ad condemnationem, et congruentes ad absolutionem et salutem, sicut dicit Richardus. Et ex illis duobus procedit judicium : et hoc est quod dicitur, Sapient. i, 8 : *Qui loquitur iniqua non potest latere, nec præteriet illum corripiens judicium.*

Ad object.1. Ad id autem quod contra objicitur, dicendum quod transit et actu, et memoria : et tamen manet reatu, nisi per pœnitentiam deleatur

Ad object.2. Ad aliud dicendum, quod in lumine duplici vident, scilicet naturalis justitiæ quæ scripta est in cordibus eorum secundum synderesim, quia illi non contrariatur obscuritas mali meriti, sed salvatur cum ipsa : et in lumine Dei et Sanctorum desuper irradiantium, sicut, Sophoniæ, i, 12, dicitur : *Et erit in tempore illo : scrutabor Jerusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in fæcibus suis : qui dicunt in cordibus suis*, etc.

ARTICULUS XI.

An omnia peccata vel quædam contineant libri?

Secundo quæritur, Utrum omnia peccata vel quædam contineant libri illi ?

Videtur, quod non omnia : quia

1. Omne quod cordi revocatur, aut per sensum novum accipitur, aut ex memoria sicut ex thesauro formatum educitur : sed neutro istorum modorum omnia peccata veniunt ad corda judicandorum : ergo videtur, quod non omnia peccata ibi manifestabuntur. Prima patet per se. Secunda autem probatur : quia non est nisi duplex via cognitionis, ut dicunt Philosophi, scilicet recta quæ est per sensus, et reflexa quæ est ex memoria : sed neutro modo omnia adsunt peccata.

2. Item, Jerem. xvii, 9 : *Pravum est cor omnium, et inscrutabile, quis cognoscet illud ?* Ergo ibi in toto agnosci non potest : ergo non omnia manifestabit ibi cor.

3. Item, Judicis in judicio sedentis non est detegere id quod est occultum : cum ergo ille sit æquissimus judex, non deteget aliquid occultum : ergo corda non manifestabunt peccata, nisi ea quæ sunt manifesta.

4. Item, Multa peccatorum pœnitentia delevit, etiamsi non fuit finalis cum perseverantia, quia omnis vera pœnitentia delet peccata : ergo videtur cum illa sint deleta reatu et actu, quod tunc non manifestabuntur : ergo non omnia peccata manifestabit cor.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Omne peccatum accipiet justam suæ deformitatis condemnationem : sed

nihil universaliter condemnatur, nisi in judicio manifestum: ergo omne peccatum erit in judicio manifestum.

2. Item, II ad Corinth. v, 10: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi*, etc. Ergo omnia peccata nostra ibi patebunt.

Solutio. Ad 4. Responsio. Hoc ultimum concedendum est, scilicet quod omnia ibi patebunt peccata: sed quæ sunt per pœnitentiam deleta, non sunt peccata: et ideo ibi illa ad conscientiam ut judicanda non revocantur, licet forte revocentur ad participandam ingratitudinis quantitatem, scilicet ex quanto dono cecidit, ut propter sequens peccatum acrius puniatur.

Et per hoc patet solutio ad ultimum.

Ad 1. Ad primum dicendum, quod si ibi est nota peccati quæ est reatus, informabitur cor ad noscendum peccatum alii manifestandum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non potest modo cognosci: sed tunc divina virtute cognoscetur ad majorem confusionem, et justitiæ divinæ commendabilitatem.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod hoc verum est, ubi testis est extra de facie: sed ubi testis est intra, cujus statur testimonio, tunc judicis (quando dat sententiam) est manifestare dicta testium, ut justa appareat sententia: et ita Dei est ostendere interiora dicta testium, scilicet conscientiarum accusantium, aut etiam defendentium.

ARTICULUS XII.

An propria et aliena peccata patebunt omnibus?

Tertio quæritur, Utrum sua et aliena patebunt omnibus?

Videtur, quod non aliena: quia

1. Causam non oportet esse notam, nisi judicibus, hoc est, judici, et suis assessoribus: ergo videtur, quod etiam illa causa soli Deo nota erit, et Apostolicis viris judicantibus cum Domino: ergo non omnibus patebunt aliena peccata et sua.

2. Item, Quæ utilitas est in hoc quod omnibus manifestentur? Videtur, quod nulla: quia manifestatio culpæ modo mala est: ergo et ibi melius est occulte punire, quam manifestare omnibus propria et aliena: ergo ut prius.

Contra: Sed contra.

1. I ad Corinth. iv, 5, super illud: *Quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium*: dicit Glossa: « Tunc erunt omnia aperta et nota omnibus, et poterunt etiam de se et de aliis judicare. »

2. Item, Versus dicitur ab antiquis:

Cunctaque cunctorum cunctis arcana patebunt.

3. Item, Sicut bonis omnia bona manifestantur ad gloriam ipsorum, ita justum est in malis omnia manifestari mala sua et aliena ad eorum confusionem: sed omne quod congruit et justum est fieri, fiet: ergo omnia mala propria et aliena manifestabuntur ibi.

Responsio. Dicendum, quod omnia aliena et propria ibi manifestabuntur, sicut ultimo probatum est. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod non solus Deus ibi judicat, sed *judicabunt* etiam Sancti *nationes*, ut dicitur, Sapient. iii, 8: sed verum est, quod solus Deus ibi judicabit auctoritative. De hoc tamen erit quæstio suo loco infra. Nec peccata ibi tantum manifestantur ad justitiæ evidentiam, sed etiam ad peccantium confusionem, sicut ultimo est probatum. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod est ibi hæc utilitas vindictæ per pœnam verecundiæ: et quod modo mala est manifestatio cul- Ad 2.

pæ, est propter timorem scandali imitati : et hoc tunc penitus tolletur : et ideo utilitas sola relinquitur in culpæ manifestatione.

ARTICULUS XIII.

An ex apertione illorum librorum erit aliquis cruciatus, vel consolatio ?

Quarto quæritur, Quid ex hoc provenit cruciatus, vel consolationis ?

Videtur enim, quod acerbior sit pœna ex pœnitentia malorum, quam ex gehenna.

1. Unde Hugo : « Adveniente judice uniuscujusque conscientia ad medium erit reducta : tunc omnis ante oculos culpa reducetur, et mens super incendio suo gravius igne gehennæ cruciabitur. » Ex hoc accipitur quod dictum est.

2. Item, Luc. xxiii, 30 : *Tunc incipient dicere montibus : Cadite super nos : et collibus : Operite nos.* Constat autem, quod hoc dicentes non quærunt evadere, nisi exteriorem judicis irati visionem in accusatione conscientiæ, non interiorem cruciatum. Ergo aliquid durius est, quam cruciatus gehennæ : sed accusatio conscientiæ gravior est, quam visio judicis : ergo accusatio conscientiæ gravior est pœna, quam gehenna. Quod autem accusatio conscientiæ gravior sit quam visio offensi judicis, patet : quia visio non est pœnalis, nisi propter conscientiæ accusationem, et propter quod unumquodque tale et ipsum magis tale est.

3. Item, Sapient. v, 2, dicitur, quod *præ angustia spiritus* dicent *gementes : Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum.* Et non dicitur ibi præ angustia inferni : ergo angustia spiritus videtur gravior, quam infernus.

4. Item, In beatis objectum delectabilissimum est intra, scilicet Deus replens intima ad fruendum : ergo et in aliis pessimum et tristissimum est intra, scilicet afflictio spiritus.

5. Item, Quod maxime est alicui malum, maxime est afflictivum : sed proprium malum est maxime alicui malum : ergo maxime est afflictivum : hoc autem malum animæ (ut dicit Dionysius) est contra rationem esse : ergo videtur, quod tunc hoc eam maxime affligat.

In contrarium hujus est, quod pœna minor est in agente in contrarium, quam in privatione sola : sed ignis est agens in contrarium, et accusatio conscientiæ est de privatione boni sola : ergo est vehementior pœna, quam accusatio conscientiæ.

Responsio. Dicendum, quod est pœna damni, et pœna sensus. Pœna damni maxima, est privatio boni increati et creati boni naturalis propter peccati deformitatem. Pœna autem sensus duplex est, scilicet remorsus conscientiæ interior, et exterior ignis cum aliis affligentibus. Et inter illas credo exteriorem ignem magis esse vehementem : quia interior remorsus vel est de damno, vel de hoc quod per peccatum se subdidit affligenti corporali, sicut est ignis, vel hujusmodi.

Ad hoc ergo quod primo objicitur de dicto Hugonis, dicendum quod est gravius secundum quid, scilicet quantum ad indignationem : quia plus indignatur sibi, eo quod fuit causa pœnarum : sed tamen plus cruciatur sensibiliter ex igne.

Ad aliud dicendum, quod hoc ideo dicunt, ut unam pœnam evitent, non quod majorem hanc vel illam reputent : bene enim puto, quod inter parvas pœnas suas aliquæ sunt, quæ oppressiones montium afflictione sua superent : et ideo majores oppressiones oppressione montium libenter commutarent.

Ad aliud dicendum, quod gemunt præ angustia spiritus : et hoc commemoratur specialiter, eo quod est causa aliarum pœnarum.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non est simile : quia bonum fruibile est intra non inclusum, et extra non exclusum : et illud non habet contrarium : et ideo malum sibi oppositum non est intraneum maxime afflictivum, sed potius ignis qui non est malus in se, sed illis in quantum affligit naturam bonam, ut dicit Augustinus.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod si malum sonat privationem et damnum, id est, quod maxime adimit bonum : tunc non est vera propositio : quia maxime afflictivum est in contrarium agens, et maxime malum est privatio proprii et maximi boni. Si autem dicit malum pœnæ ex agente in contrarium : tunc vera est : et tunc illa est falsa quæ dicit, quod maxime malum est animæ contra rationem esse in eodem sensu : et in primo sensu vera est. Et deceptio est ibi per æquivocationem.

ARTICULUS XIV.

An judicium extremum fiet in momento?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, paulo ante finem : « *Et mentis intuitu mira celeritate*, etc. »

Et quæruntur tria, scilicet utrum judicium fiat in momento?

Secundo, Utrum possibile sit omnia mala in momento accusari per conscientiam?

Et tertio, Utrum judicium futurum sit in momento?

Circa primum objicitur sic :

1. Apostolus, I ad Corinth. xv, 52, sic dicit : *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba.* Momentum autem est indivisibile, et ictus oculi est in indivisibili, sicut probat Jacob, filius Alchindi, et etiam Aristoteles in libro de *Sensu et sensato* : ergo resurrectio erit in momento.

2. Item, Glossa, ibidem : « Credimus in ictu oculi futuram resurrectionem, et in membra sine fine victura, tanta velocitate redituram antiquissimorum cadaverum pulverem. » Ex hoc accipitur idem quod prius.

3. Item, Sicut probat Philosophus in fine VIII *Physicorum*, infinita virtus movet et operatur in indivisibili temporis : sed causa resurrectionis quæ est virtus Dei, est infinitæ virtutis : ergo et resurrectio quæ est opus ejus, erit in indivisibili temporis.

4. Item, Si operaretur resurrectionem in tempore, oporteret quod hoc tempus esset secundum congruitatem resurgentium, et non secundum congruitatem causæ resurrectionis : sed resurgentes sicut et nascentes aliud tempus exigunt ad formationem, et aliud ad nutrimentum : ergo ibi esset similiter, et sic exigerentur viginti anni ad minus, quod falsum est : ergo videtur, quod non sit in tempore, sed in momento futura resurrectio.

5. Item, Distinctum debet esse opus divinum ab opere naturæ in velocitate motus : sed opus naturæ est in tempore : ergo opus divinum debet esse in indivisibili temporis, ut videtur.

In contrarium hujus est, Sed contra.

1. Quod dicitur, Ezechiel. xxxvii, 7 et 8 : *Accesserunt ossa ad ossa, unumquodque ad juncturam suam. Et vidi, et ecce super ea nervi et carnes ascenderunt, et extenta est in eis cutis desuper, et spiritum non habebant*, etc. : et tandem a quatuor ventis cœli venit spiritus. Hæc autem non fiunt in momento, sed in temporis successione. Ergo resurrectio non erit in momento, nec in ictu oculi.

2. Item, Plurium actuum sibi succedentium non est indivisibile unum mensurans : sed collectio pulverum, formatio corporum, animatio eorum, sunt actus plures sibi in resurrectione succedentes ;

ergo eorum non est unum indivisibile mensurans : ergo resurrectio non erit in indivisibili temporis.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod prima pars objectorum videtur esse concedenda.

Ad object. 1. AD ID quod contra objicitur, dicendum quod Ezechiel rudi populo loquebatur. Et ideo quod simul factum est, per ordinem naturæ non temporis explicavit, sicut et Moyses opera sex dierum, quæ tamen simul in uno momento secundum Augustinum facta sunt.

Ad object. 2. AD ALIUD dicendum, quod illi actus non sibi succedunt in tempore, sed in natura materiæ : sicut etiam creatio animæ et infusio et infectio per originale peccatum, sunt tres actus habentes ordinem naturæ, non temporis : unde colligendo pulveres per Angelos convertit et format et animat eos Deus.

ARTICULUS XV.

An sit possibile omnia mala in momento accusari ?

Secundo quæritur, Utrum possibile sit omnia mala in momento accusari per conscientiam ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Non accusatur quod secundum actum non consideratur : sed impossibile est plura simul intelligere secundum actum sive considerare : ergo impossibile est simul plura accusare, sed potius unum post aliud. PRIMA patet per se. SECUNDA autem scribitur in *Topicis,* ubi dicitur, quod plura scire possumus, intelligere vero minime.

2. Item, Sapient. v, 8, sigillatim se de peccatis accusant, dicentes : *Quid nobis profuit superbia*, etc. : sed talis quæ sigillatim fit accusatio, non fit in indivisibili temporis : ergo talis accusatio non fit in momento.

3. Item, Augustinus dicit super *Genesim ad litteram*, « quod Deus creaturam spiritualem movet per tempus [1]. » Ergo multo magis facit hoc in homine : ergo per tempus, et non per momentum erunt vices cogitationum accusantium aut defendentium in die quo judicabit Dominus occulta hominum.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est,

1. Quod dicitur in *Littera.*

2. Item, Motus spiritus in cogitando expeditior est, quam aliquis motus corporum : sed corpora in momento moventur ad resurgendum, ut jam habitum est : ergo et motus cordis sive spiritus erit in accusando vel defendendo multo magis in momento sive in indivisibili temporis.

Solutio. RESPONSIO. Videtur mihi dicendum, quod accusatio duplex erit. Una de peccatis in genere ad memoriam redeuntibus. Alia autem in specie et numero. Et prima sufficit ad condemnationem in judicio et absolutionem : secunda autem deservit vermi conscientiæ. Et prima momentanea erit : secunda autem successiva. Hanc autem solutionem ego eligo : quia nullo modo credo, quod plura contingit simul intelligi aut considerari secundum actum in specie et numero : sed contingit hoc in eo in quo unum sunt plura, hoc est, in universali. Alii autem dicunt, quod simul contingit plura intelligi, et illi aliter solvunt. Hoc autem quia negat Philosophus, et nemo in seipso experiri potest, puto esse falsum.

Ad 1. DICENDUM ergo ad primum, quod accusatio erit in momento : quia erit de peccatis in genere, et non in specie et numero.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod damnati ibi potius manifestabunt vermem con-

[1] S. AUGUSTINUS, Lib. XI super Genesim ad litteram.

scientiæ, quam accusationem suæ damnationis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod Augustinus loquitur de modo intelligentiæ super intelligibilia in specie et numero considerata : et hoc modo etiam bene a nobis conceditur : sed per hunc modum non erit accusatio in die judicii.

ARTICULUS XVI.

An totum judicium futurum sit in momento ?

Tertio quæritur, Utrum judicium totum futurum sit in momento ?

Et videtur, quod non : quia

1. Celeriter judicare deformitas judicii est, et contra judicis discretionem : sed ille judex discretissimus erit : ergo videtur, quod non momentanee judicabit.

2. Item, Matth. xxv, 32 et 33 : *Congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem sicut pastor segregat oves ab hædis, et statuet*, etc. Constat autem, quod ibi exprimitur ordo judicii divini : cum ergo hæc omnia impossibile sit in momento fieri, videtur quod judicium nullo modo erit in momento.

3. Item, Joel, iii, 2, dicitur : *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat : et disceptabo cum eis*, etc : disceptatio autem judicii non erit in momento. Ergo videtur, quod nec judicium divinum.

4. Item, Matth. xxv, 44, dicitur, quod interrogabunt judicem, quando viderint eum esurientem vel sitientem, et non potaverint eum : sed hæ interrogationes et responsiones fiunt temporis successione : ergo videtur, quod et judicium.

5. Item, Matth. xxv, 11, dicunt : *Domine, Domine, aperi nobis.* Et respondetur eis : *Nescio vos.* Hæc autem omnia indigent tempore. Ergo judicium illud erit in tempore.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Judicium sequitur intellectus et cognitionis discretionem : divina autem cognitio non indiget tempore ad discernendum et cognoscendum : ergo nec ad judicandum.

2. Item, Nihil imperfectionis Deo attribuendum est : sed imperfectum judicium est, quod est cum inquisitione et tempore, quia procedit ex dubiis ad certa : ergo non est Deo attribuendum : ergo non est dicendum, quod divinum judicium exigat tempus.

Responsio. Concedendum videtur, quod judicium erit in momento, sicut ultimo est probatum : quia non competit Deo judicare cum successione. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc est in humanis, in quantum est imperfectum judicium humanum : quia cum causa sit sub dubio, et ex allegatis decidenda, temerarium est subito proferre sententiam : sed ita non est in divino judicio, ut jam patuit. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod humane loquitur Matthæus [1], ut a rudibus possit intelligi : sed ille ordo non est nisi naturæ, non temporis. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod sicut Bernardus dicit : « Deus non disceptabit voce corporali cum judicandis, sed potius voce interiori per accusationem et defensionem propriæ conscientiæ : » et quia hanc movet Deus per formam rectitudinis primæ ad quam tunc omne illi dissimile reprehenditur, propter hoc ipse dicitur *disceptare*. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod omnes illæ interrogationes erunt in conscientia et rectitudine justitiæ respondente, et erunt de causa sententiæ post condemnatio- Ad 4.

[1] Matth. xxv, 32 et 33.

nem : et ideo non inducunt vicissitudinem in judicio, sed potius in judicatorum cogitationibus post sententiam suæ condemnationis.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod omnes istæ pulsationes dicunt motus cordis ex consideratione quorumdam operum de genere bonorum, et responsio judicis nihil aliud est quam responsio naturalis judicatorii et naturalis legis, quod convincit eos de justitia suæ condemnationis post judicium.

D. *De memoria electorum, si tunc præcedentia mala teneat.*

Hic quæritur, Utrum electis tunc adsit memoria præcedentium malorum, sicut bonorum ? Quædam auctoritates videntur tradere bonos non habituros tunc memoriam præcedentium malorum, id est, peccatorum. Ait enim Isaias : *Ego creo cœlos novos, et terram novam : et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor. Sed gaudebitis et exsultabitis usque in sempiternum*[1]. Item, *Oblivioni traditæ sunt angustiæ priores, et quia absconditæ sunt ab oculis nostris*[2]. Quæ de futuro exponens Hieronymus[3] ait : Oblivioni tradentur priora mala : quia forsitan in futuro pristinæ conversationis memoria omnino delebitur, succedentibus bonis æternis : ne sit pars malorum, prioris angustiæ memorari. Sed hæc et his similia possunt accipi sic, ut non excludant memoriam præcedentium malorum, sed ex ea molestiam et læsionem amoveant. Non enim eorum memoria Sanctos contristabit, vel eorum beatitudinem offuscabit, sed gratiores Deo reddet. Unde super Psalmum LXXXVIII[4] ait Gregorius : Quomodo in æternum misericordias Domini canit, qui miseriæ non meminit ? Quomodo autem plena beatitudo, si memoria reatus mentem tangit ? Sed sæpe læti tristium meminimus, et sani dolorum meminimus sine dolore : et inde amplius læti et grati sumus. Ex his apparet, quod si priorum malorum memoriam Sancti habebunt in futuro, non eis tamen erit ad pœnam vel gloriæ derogationem, sed ad gratiarum actionem.

Si vero quæritur, Utrum peccata quæ fecerunt electi, prodeant tunc in notitiam omnium, sicut mala damnandorum omnibus erunt nota ? Non legi hoc expressum in Scriptura. Unde non irrationabiliter putari potest,

[1] Isa. LXV, 17 et 18.
[2] Ibidem, ℣. 16.
[3] S. Hieronymus, In glossa super illum locum Isaiæ.
[4] Psal. LXXXVIII, 2 : *Misericordias Domini in æternum cantabo*, etc.

peccata hic per pœnitentiam tecta et deleta, illic etiam tegi aliis : alia vero cunctis propalari.

ARTICULUS XVII.

An electis adsit memoria et recordatio peccatorum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, § 1 : « *Hic quæritur, Utrum electis tunc adsit memoria*, etc. »

Et quæruntur tria, scilicet utrum adsit memoria ?

Secundum, Utrum illa sit practica, an speculativa ?

Tertium, Qualiter judicium divinum procedat ex depositione unius testis, qui est conscientia ?

Ad primum objicitur sic :

1. Dicit Philosophus, quod melius est mala nescire : ergo etiam melius est malorum non recordari : sed in Sanctis fiet quidquid melius est esse : ergo videtur, quod Sancti præteritorum malorum non recordabuntur.

2. Item, Optima dispositio hominis ad meritum est esse sapientem in bono et simplicem in malo, ut habetur per Apostolum, ad Roman. XVI, 19 [1] : sed melior est status gloriæ, quam gratiæ : ergo in statu gloriæ erit hoc secundum ampliorem perfectionem : ergo erit ibi secundum nescire mala, et non recordari eorum.

3. Item, Mali cognitio non prodest nisi ut evitetur : ergo ubi impossibile est incidere in malum, ibi superflua erit cogitatio mali vel memoria : sed in patria impossibile erit incidere in malum : ergo superflua erit mali cogitatio, ut videtur : sed constat, quod ibi nihil superfluum est : ergo non erit ibi aliqua mali recordatio.

Pro ista parte sunt auctoritates in *Littera* ex Hieronymo inductæ.

In contrarium hujus est : Sed contra.

1. Dictum Gregorii, quod vim habet objectionis de Psalmo [2], sicut patet in *Littera*.

2. Item, Sanctorum gloria est in Redemptore in quantum redemptor est salvator secundum actum redimens et salvans : sed non contingit hoc sine recordatione periculi de quo salvavit : ergo ibi erit periculi recordatio : sed omne periculum est ex peccato : ergo erit ibi recordatio peccatorum.

3. Item, Propheta benedicens Deum dicit rationem : *Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redemit de interitu vitam tuam* [3]. Constat autem, quod Sancti in patria gratissimi sunt de omnibus donis a Deo sibi datis : cum ergo præcipuum donum sit salus a peccatis, videtur quod de hoc erunt grati : sed non essent grati nisi recordarentur : ergo videtur, quod recordabuntur peccatorum suorum.

Responsio. Dicendum, quod consentiendum est Gregorio dicenti, quod erit tunc peccatorum recordatio. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus dicit hoc propter pronitatem malam annexam quibusdam scibilibus, non propter ipsum scire : quia scire semper est bonum, etiam quando malum scitur. Ad 1.

[1] Ad Roman. XVI, 19 : *Volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo.*

[2] Psal. LXXXVIII, 2 : *Misericordias Domini in æternum cantabo*, etc.

[3] Psal. CII, 3 et 4.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod est scire illud practicum quod Priscianus docet dicens, quod verba prohæretica desiderant infinitivum : unde scire malum hoc, sensus est, scire facere malum : sed scire, id est, simplicem cognitionem de hoc habere, sicut scire malum, bonum est, et etiam de per se appetendis : et hoc modo non loquitur Apostolus.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod supponitur falsum in propositione : quia etiam prodest ut mens in illa scientia delectetur, et præcipue in sapientia prophetica quæ resultat in scientia illa : unde a Tullio scientia ponitur inter per se appetenda : et una pars felicitatis contemplativæ scientia et sapientia est.

ARTICULUS XVIII.

An illa scientia sit practica vel speculativa, quam habent electi de suis peccatis ?

Secundo quæritur, Utrum illa scientia sit practica, vel speculativa?

Et videtur, quod practica : quia

1. Est cum affectu gratiarum actionis et gaudii, ut dicitur in *Littera :* sed talis scientia quæ est cum affectu, est practica et motiva, ut dicit Philosophus : ergo illa scientia est practica.

2. Item, Scientia speculativa est considerativa differentiarum et passionum ejus de quo ipsa est : sed Sancti ita non considerant circa peccata, ut disputent de passionibus eorum et differentiis : ergo scientiam speculativam non habent de peccatis.

3. Item, Speculativa scientia de aliquo, non est de particulari, sed de universali abstrahente ab omni particulari : sed Sanctorum scientia non est de peccato in universali, sed in particulari, quia est de suo peccato : peccatum autem in universali non est suum, nec tuum, nec meum : ergo videtur, quod Sancti non habebunt de peccatis scientiam speculativam, sed practicam.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Scientia practica movet secundum speciem apprehensam ad imitationem vel fugam, ut dicit Philosophus : Sancti ex peccati specie apprehensa non sic moventur : ergo non habebunt de ipso peccato scientiam practicam.

2. Item, In arte video, quod practica est, quæ speciem artis explicat in materia : ergo etiam in moribus ubi praxis est, species apprehensa explicatur in opere : sed sic non apprehendunt Sancti peccatum : ergo non habent de ipso scientiam practicam.

Responsio. Dicendum, quod de peccato potest duplex scientia haberi : uno modo de ipso peccato secundum se, et alio modo de eventu sequenti peccatum. Et primo quidem modo Sancti non habebunt cognitionem de peccato nisi speculativam, quæ *simplicis notitiæ scientia* vocatur. Sed de eventu sequenti, qui est cura et venia et sanatio et liberatio per misericordiam Dei, habebunt Sancti cognitionem practicam et affirmativam : et hoc innuit in *Littera,* quando dicit, quod « sani meminimus dolorum sine « dolore : et inde amplius læti et grati « sumus. » Solutio.

Et per hoc patet solutio ad utramque partem objectionum fere : quia ad primum dicendum, quod scientia peccati non habet affectum gaudii secundum se, sed per eventum sequentem. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod Sancti habent utramque scientiam : sed tamen practica sive exercitativa gaudii est de particulari, et non de alio. Ad 2 et 3.

Ad ea autem quæ objiciuntur in contrarium, patet solutio : quia illa procedunt de scientia peccati secundum se, et non per relationem ad eventum sequentem. Ad object.

ARTICULUS XIX.

Qualiter divinum judicium procedat per depositionem unius testis?

Tertio quæritur, Qualiter divinum judicium procedat ex depositione unius testis?

Sicut enim patet, ad Roman. II, 15 : *Qui*, scilicet homines, *ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus*, etc., quilibet conscientiæ testimonio aut absolvitur, aut condemnatur : hoc autem videtur esse contra legem, quæ dicit, quod *in ore duorum vel trium testium stet omne verbum* [1] : ergo cum hæc lex a Domino qui judicabit, sit data, videtur quod ab ipso maxime observari debeat.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod vera causa hujus est, quod testimonium conscientiæ est confessio : et in lege humana post confessionem culpæ non requiritur aliud testimonium, præcipue si confessio facta est in jure, quia illa præjudicat confitenti. Similiter etiam erit in bonis in futuro judicio : quia illud judicium erit ibi inspectoris cordis, qui etiam erit judex et testis : sed lex Domini data fuit de judicio quod est secundum faciem, in quo plurima sunt dubia : et ideo requiruntur dicta testium plurium ad probationem veritatis.

[1] Matth. XVIII, 16.

ARTICULUS XX.

An peccata electorum in judicio debeant propalari?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, § 2 : « *Si vero quæritur, Utrum peccata quæ fecerunt electi*, etc. »

Videtur enim falsum quod hic dicit : quia

1. Ante habitum est, quod miseriæ recordabuntur, et ideo miserias canunt : sed per cantum prodeunt in notitiam alterius : ergo alii cognoscent peccata eorum.

2. Item, Si per pœnitentiam sunt deleta, tunc ipsimet illorum peccatorum recordabuntur : sed contrarium ante habitum est in dictis Gregorii : ergo sibi-ipsi *Littera* est contraria.

3. Item, Nihil eorum quæ faciunt ad lætitiam et gratiarum actionem, debet auferri a Sanctis : sed videre misericordiam Domini in liberatione omnium peccatorum facit ad lætitiam et gratiarum actionem : ergo a Sanctis auferri non debet : ergo ipsi sua peccata videbunt, et etiam omnes alii.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Tunc aut volent se peccasse, aut nolent. Si volent : tunc perversa erit voluntas eorum : quia, ut dicit Augustinus, « qui aliquid male vult, non est beatus : » ergo ipsi non sunt beati, quod est inconveniens. Si nolent : ergo aliquid est quod nolunt : ergo non habent omne quod volunt : sed, ut dicit Augustinus, « non est beatus, qui non habet omnia quæ vult : » ergo illi iterum non sunt beati.

2. Item, Delectatio et tristitia (ut dicit Philosophus) tripliciter fiunt, scilicet ex

præsenti, præterito, et futuro : sed bene ordinatus animus tristatur de perverso opere : ergo si recordatur perversi operis in præterito, ipse tristabitur : sed sicut dicit adversarius, Sancti recordabuntur perversi operis in præterito : cum ergo habeant cor bene ordinatum, ipsi tristabuntur : et hoc est maxime inconveniens.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod *Littera* potest sustineri. Vel dicitur melius per distinctionem, quod est propalatio peccati ut peccati, et propalatio peccati remissi per veniam et pœnitentiam. Et primo non propalantur Sanctorum peccata, et ita intelligitur *Littera.* Alio autem modo et Sancti recordabuntur peccatorum suorum, et aliis etiam in augmentum congratulationis propalantur. Et hoc est quod dicit Glossa super illud Psalmi xxxi, 1 : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates,* etc. « Ita sunt deleta, ut Dominus non videat, id est, æternaliter non puniat : videre enim Dei est peccata punire. » Unde alibi, *Averte faciem tuam a peccatis meis,* etc. [1].

Ad III autem quod contra objicitur, dicendum quod non placet eis fecisse peccatum, sed tamen gaudent de remissione : et ideo illam voluntatem non sequitur angustia, quæ offuscet beatitudinem ipsorum. Quod autem dicit Augustinus, intelligitur de his quæ ad beatitudinem spectant : quia et modo non habent omnia quæ volunt, quia conversionem omnium gentium volunt, et tamen non habent. Dicunt tamen quidam, quod non volunt se peccasse simpliciter, sed sub conditione, scilicet si Deo placeret. Sed hoc reputo frivolum : quia Deo bene placet quod non peccassent, cum sibi numquam placere possit peccatum. Ad object.

Ad aliud dicendum, quod non relinquitur tristitia ex illa memoria propter abundantem materiam, quæ apparet in remissione, in qua gloriantur loco innocentiæ. Ad object.

Et sic patet solutio ad totum.

E. *De his qui vivi reperientur.*

Quæri etiam solet, Utrum illi quos vivos inveniet Christus, si numquam omnino morituri sint, an ipso temporis puncto, quo rapientur obviam Christo, ad immortalitatem mira celeritate sint transituri ? Non enim dicendum est, fieri non posse ut per aera in sublime portentur, in illo spatio et moriantur et reviviscant [2]. Ad hunc autem sensum, quo existimamus [3] illos in parvo spatio et passuros mortem, et accepturos immortalitatem, Apostolus nos urgere videtur, ubi dicit : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* [4]. Et alibi, *Quod seminas*

[1] Psal. L, 11.
[2] S. Augustinus, Lib. XX de Civitate Dei, cap. 20.
[3] Edit. J. Alleaume, *existimemus.*
[4] I ad Corinth. xv, 22.

non vivificatur, nisi prius moriatur [1]. Cur autem nobis incredibile videatur, illam multitudinem corporum in aere quodammodo seminari, atque ibi protinus immortaliter et incorruptibiliter reviviscere, cum credamus in ictu oculi futuram resurrectionem, et in membra sine fine victura, tanta velocitate rediturum antiquissimorum cadaverum pulverem ? Sed vellem de his potius audire doctiores. Si ergo Sanctos qui reperientur Christo veniente viventes, eique obviam rapientur, crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, et ad eadem mox immortalia redituros : nullas in verbis Apostoli patiemur angustias, generaliter accipientes illud quod dictum est : *Omnes quidem resurgemus*, scilicet tam boni quam mali, *sed non omnes immutabimur* [2], scilicet in solemnitatem resurrectionis. De hoc etiam Ambrosius ait : In ipso raptu eorum qui vivi reperientur, mors erit et resurrectio : ubi ut anima quasi per soporem egressa de corpore, eidem in momento reddatur [3]. Econtra vero scribens ad Marcellam Hieronymus testari videtur, dicens quosdam in fine sæculi adveniente Christo non esse morituros, sed vivos repertos in immortalitatem repente mutandos [4]. Horum autem quid verius sit, non est humani judicii diffinire.

F. *Quomodo intelligitur Christus judex vivorum et mortuorum ?*

His autem adjiciendum est dupliciter intelligi quod dicitur, Christus judicaturus vivos et mortuos. Aut enim vivi accipiuntur, qui in adventu ejus vivi reperientur, licet in raptu moriantur : et mortui, qui ante decesserant : vel vivi et mortui, accipiuntur justi et injusti [5].

[1] I ad Corinth. xv, 36.
[2] I ad Corinth. xv, 51.
[3] Edit. J. Alleaume, *ut.*
[4] S. Ambrosius, Super illud epist. I ad Thessal. iv, 15 : *Quoniam ipse Dominus*, etc.
[5] S. Hieronymus, Epist. ad Marcellam, cap. 4.
[6] S. Augustinus, In Enchiridion, cap. 55.

ARTICULUS XXI.

An aliqui remaneant vivi, et supervestiantur immortalitate in resurrectione?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Quæri etiam solet, Utrum illi quos vivos inveniet Christus,* etc. »

Et quæritur hic de termino resurrectionis a quo est resurrectio.

Et quæruntur hic tria.

Primum est, Utrum aliqui remaneant vivi, et supervestiantur immortalitate in resurrectione?

Secundum, An resurrectio sit a morte vel a cineribus in omnibus?

Tertium, Utrum idem sit terminus resurrectionis a quo in bonis et in malis?

Ad primum objicitur sic :

1. Tam in symbolo Apostolorum, quam in symbolo Nicenæ synodi, dicitur *judicare vivos et mortuos :* ergo judicandi differunt per vitam et mortem : aut ergo per mortem præsentem, aut præteritam. Non præsentem : quia tunc omnes vivent vita resurrectionis : ergo per præteritam : ergo aliqui in præterito mortui fuerunt, et aliqui non : non ergo omnes a morte resurgent, sed aliqui supervestientur.

2. Item, I ad Thessal. iv, 16 : *Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis obviam Christo in aera : et sic semper cum Domino erimus.* Ergo illi qui tunc vivent, semper ita cum Domino manebunt : ergo supervestientur.

3. Item, I ad Corinth. v, 4 : *Nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita.* Constat autem, quod in Sanctis non est inutile desiderium, et ideo effectum habebit in aliquibus : ergo aliqui supervestientur, ut videtur.

4. Item, Hieronymus hoc expresse dicit in auctoritate quæ in *Littera* inducitur, scilicet « quosdam in fine sæculi adveniente Christo non esse morituros, sed vivos repertos in immortalitatem repente mutandos. »

5. Item, In omni eo quod ordinate agit, via compendiosior est eligibilior : sed compendiosior et brevior est supervestitio, quam sit unus transitus a vita in mortem : ergo cum Deus ordinatissime agat, videtur quod tales non morientur, sed supervestientur.

6. Item, Homo sanctus præcipue, majoris dignitatis est, quam aliæ creaturæ : sed quædam de aliis creaturis supervestientur : ergo multo magis homo. Probatio mediæ est aer et cœlum et alia quæ non corrumpentur primo, ut postea glorificentur.

In contrarium hujus est.

1. Quod dixit Dominus de peccantibus originaliter : *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris*[1]. Ergo necesse est omnes mori per legem concupiscentiæ natos : sed omnes sunt tales præter Christum : ergo omnes necesse est mori.

2. Item, I ad Corinth. xv, 36 : *Non vivificatur, nisi prius moriatur.* Sed constat, quod omnia corpora tunc vivificabuntur. Ergo tunc morientur.

3. Item, In diffinitione resurrectionis est, secunda ejus quod cecidit et dissolutum est : ergo oportet omnia cadere per mortem, cum resurrectio sit futura generaliter, sicut dicit symbolum in illo articulo, « Carnis resurrectionem. »

4. Item, Qui tunc vivi reperientur, non erunt melioris conditionis quam Apostoli : ergo non esset justum, quod eis concederetur, quod Apostolis non

[1] Genes. II, 17.

est concessum : sed Apostoli sunt omnes mortui : ergo et illos mori oportebit.

5. Item, Daniel. XII, 2 : *Multi de his qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt.* Ergo de terræ pulvere et non de vita resurgent.

6. Item, Isa. XXVI, 19 : *Vivent mortui tui,* Domine, *interfecti mei resurgent :* ergo mortui erunt omnes resurgentes.

7. Item, Joan. v, 28 : *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei,* etc. Ergo omnes resurgentes erunt mortui.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod omnes resurgent a mortuis, et nullus remanebebit vivus, sicut dicit *Littera*, ex verbis Augustini.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod non dicuntur *vivi*, eo quod vivi remaneant, sed quia tempus communis judicii eos vivos apprehendet : tunc autem morientur in illo tempore per ignem conflagrationis mundi.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod Apostolus similiter dicit *vivos*, quos illa tempora vivos apprehendent : sed tamen vel in ipso raptu (ut dicit in *Littera*) morientur, vel etiam in ipso igne conflagrante, quod quidam probabiliter æstimant.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod est desiderium duplex, scilicet naturale conditionatum, et naturale gratia perfectum. Primum est impossibilium, sicut innuit Philosophus in *Ethicis*, ubi dicit, quod voluntas est impossibilium : volumus enim esse immortales : et de hoc loquitur Apostolus. Secundum autem est ordinatum : et per hoc probat resurrectionem futuram [1], sicut supra dictum est.

Ad argumentum dicendum, quod desiderium quod est in Sanctis in quantum sancti sunt, non est vanum : sed quia naturam deponere non possunt, multa sunt in eis desideria conditionata vana, sicut in Petro, quod alius eum cinxit, et duxit quo non voluit [2] : cum tamen eum sic duci vellet Deus.

AD ALIUD dicendum, quod si Hieronymus sustineatur, tunc vult dicere, quod non morituri dicendi sunt, eo quod sine mora ad vitam sunt transituri : quia non exspectant gloriam corporis, sicut illi qui modo moriuntur. Ad 4.

AD ALIUD dicendum, quod compendium est, quod prius moriuntur : quia et sicut in motu naturali compendium est, ut dispositiones et formæ contrariæ removeantur antequam forma inducatur : ita est in resurrectione : et ideo per mortem oportet removere debitum Adæ, et alias conditiones peccati, et tunc primo superindui gloria resurrectionis. Ad 5.

AD ALIUD dicendum, quod homo majoris est dignitatis : et ideo omnes indignitates diligenter oportet removeri ab ipso, ut majori gloria vestiatur, quam aliqua creatura : et ad hoc indiget morte, ut dictum est. Ad 6.

ARTICULUS XXII.

An resurrectio sit a morte, vel a cineribus?

Secundo quæritur, Utrum resurrectio sit a morte, vel a cineribus?

Videtur autem, quod a morte solum : quia

1. Sicut dicit Glossa in epistola ad Roman. IV, 25, super illud : *Resurrexit propter justificationem nostram,* « Ergo resurrectio Christi exemplar est nostræ resurrectionis : » sed resurrectio Christi fuit a morte solum, et non a cineribus : ergo et nostra sic erit.

2. Item, In paucioribus est via major,

[1] Cf. ad Roman. XV, 18.

[2] Cf. Joan. XXI, 18.

ut dicit Aristoteles : sed in paucioribus est, quod sit a corpore mortuo, quam a corpore incinerato, et postea reintegrato : ergo erit a morte solum, et non a cineribus.

3. Item, Eadem est resurrectionis ratio in uno et in alio : sed illi qui in ipso momento sui raptus morientur, non incinerabuntur : ergo nec alii debent incinerari, ut videtur.

4. Item, Resurrectio fuit in suscitationibus mortuorum præfigurata : nullus autem suscitatus est a cineribus : ergo nullus debet a cineribus resurgere.

Sed contra. In contrarium hujus est quod dicitur,

1. Genes. iii, 19 : *Pulvis es, et in pulverem reverteris*. Ergo necesse est corpus in originali peccato conceptum, in terram ire : sed non vadit in terram, nisi per incinerationem : ergo necesse est incinerari.

4. Item, Haymo : « Omnes in originali peccato natos tenet hæc sententia : Terra es, et in terram ibis. » Ergo ut prius.

3. Item, Damascenus[1] distinguit duplicem corruptionem, scilicet divisibilitatem, et putrefactionem : et secundum primum modum corpus Domini vidit corruptionem, sed secundo modo non vidit : sed constat, quod nihil est in corpore humano, quod non reducatur in præcedens aliquid secundum causam : sed ante corruptionem nihil est, nisi materia composita ex contrariis, et peccatum : sed peccatum non assumpsit Dominus : ergo sua corruptio ordinabatur ad naturam contrariorum ut ad causam, et non ad peccatum : in nobis autem est peccatum : ergo necesse est, quod secunda corruptio causetur ab eo : ergo omnes incinerabuntur, qui in peccato concipiuntur.

4. Item, In omnis formæ acquisitione et status oportet primo materiam purgari a contrariis dispositionibus : sed dispositiones glorificationi contrariæ, dispersæ sunt in toto corpore : ergo in toto corpore necesse est eas purgari : sed hoc non potest fieri nisi per incinerationem : ergo videtur, quod omnia incinera incinerabuntur.

5. Item, Tota compages hominis corrupta est corruptione vitii et passibilitatis : ergo necesse est in omnibus resolvi antequam forma perinducatur.

6. Item, Multa sunt in corpore humano non de veritate humanæ naturæ : sed omnia illa auferentur : ergo videtur, quod necesse est resolvi omnia corpora.

Responsio. Dicendum, quod in veritate meo judicio resurrectio communis erit a cineribus, ut probant ultimæ rationes : propter tamen perfectam et omnimodam immunitatem peccati et concupiscentiæ non fuit ita resurrectio Domini, et propter vehementem purgationem fomitis credo, quod etiam ita fuerit in corpore gloriosæ Virginis, et corpore beati Joannis Evangelistæ. Solutio.

Sed de his forte se offeret locus discernendi. Puto tamen, quod in objiciendo ex verbis Damasceni causa dicta est, quia non credo posse fieri purgationem infectionis fomitis sufficientem ad gloriam, nisi per incinerationem : et hoc puto intendisse Apostolum, I ad Corinth. xv, 50 : *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*.

Ad primum ergo dicendum, quod Christi resurrectio, ut dicit Augustinus in libro de *Trinitate*, est exemplar nostræ resurrectionis quoad terminum ad quem, et non quoad terminum a quo. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod quando possibilis est via in paucis, tunc est in paucis : licet enim Deo omnia possibilia sint, tamen ex parte materiæ non congruit hoc, nisi transmutatione a forma contraria primum facta, sicut patuit in objiciendo, et probatur in omni natura, quæ semper purgat primo materiam a Ad 2.

[1] S. Joannes Damascenus, Lib. III de Fide orthodoxa, cap. 27.

contrariis formis antequam inducat formam intentam.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod non est eadem ratio resurrectionis in omnibus, ut prius patuit : sed tamen eadem est in omnibus qui sunt puri homines, præterquam in illis in quibus specialis est accessus ad perfectam peccati immunitatem : et illi omnes meo judicio incinerabuntur, sicut vult Haymo in commento super Apostolum.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod suscitatio mortuorum non præsignat resurrectionem mortuorum, nisi in parte : quia nullum signum est quod in omnibus congruat, quia sic esset idem, non simile : præsignat autem quoad vitæ restitutionem, et non quoad terminum a quo.

ARTICULUS XXIII.

An idem sit terminus resurrectionis a quo in bonis et malis ?

Tertio quæritur, Utrum idem sit terminus resurrectionis a quo in bonis et in malis ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Quorum non est unus terminus resurrectionis ad quem, eorum terminus a quo non debet esse unus : sed in bonis et in malis non est unus terminus ad quem : ergo nec unus a quo.

2. Item, Quorum resurrectio dissimilis est in causa, eorum debet esse resurrectio dissimilis in terminis : sed dissimiles sunt boni et mali in causa resurrectionis : ergo et in terminis. Media probatur, Daniel. xii, 2 : *Multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, et alii in opprobrium*, etc.

3. Item, Hæc sententia : « Terra es, et in terram ibis [1], » propter peccatum est inducta, ut prius dixit Haymo : sed differenter se habent boni et mali in peccato : ergo et differenter in sententia : ergo et differenter in termino resurrectionis a quo, quia illa sententia dicit hunc terminum.

4. Item, In bonis anima continet corpus : sed omne meritum animæ per effectum aliquem debet resultare in corpore : ergo effectus illius continentiæ in corpore debet resultare : sed nullo modo melius resultat, quam quod contineatur ab incineratione : ergo videtur, quod resurrectio malorum debet esse a cineribus, et non resurrectio bonorum.

5. Item, Inconveniens esse videtur ut templum Spiritus sancti simile efficiatur habitationi diaboli : sed corpora beatorum sunt templa Spiritus sancti, ut dicitur, I ad Corinth. vi, 19 : ergo non debent similari corporibus malorum, quæ sunt habitatio diaboli : ergo videtur cum illa incinerantur, quod ista non debeant incinerari.

6. Item, Infectio fomitis debilitatur per exercitium justitiæ : ergo et in bonis et in malis non est æqualis infectio fomitis : ergo nec æqualis pœna illius infectionis : sed hæc pœna est dissolutio : ergo cum mali dissolvantur per incinerationem, videtur quod boni non debeant incinerari.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Omnibus qui fuerunt in Adam per legem concupiscentiæ dictum est : « Terra es, et in terram ibis : » sed totaliter fuerunt boni et mali ibi : ergo boni et mali æqualiter ibunt in terram : ergo æqualiter incinerabuntur.

2. Item, Eccli. xvii, 1 et 2 : *Deus creavit de terra hominem, et secundum imaginem suam fecit illum. Et iterum convertit illum in ipsam.* Cum ergo hoc generaliter dicatur, videtur quod omnes per incinerationem revertentur in terram.

3. Item, Eccli. xl, 1 : *Occupatio ma-*

[1] Genes. iii, 19 : *Pulvis es, et in pulverem reverteris.*

qua creata est omnibus hominibus, etc. Ex hoc accipitur, quod omnes ad terram quæ est mater omnium, revertentur.

4. Item, Ad Roman. XIV, 8 : *Sive morimur*, etc. Ex hoc sequitur idem quod prius.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod ultima auctoritatum inductarum videtur mihi esse concedenda, cum quatuor, meo judicio, sint dispositiones et differentiæ resurgentium, scilicet Christi, et conjunctorum Christo per accessum sanctitatis, et resurgentium cum Christo, et resurgentium in fine mundi. Christus enim quatuor habet in sua resurrectione propria, sicut dicit Gregorius in libro XIV *Moralium*. Nam resurrectio nostra in finem sæculi dilata est, illius vero die tertio celebrata. Et nos per illum resurgemus, ipse vero per se : illi enim resurrectionis vim cum Patre et Spiritu sancto Deus exhibuit, quam tamen solus in humanitate percepit.

Unde patet, quod in quatuor differt sua resurrectio a resurrectione aliorum. Primum est, quod sua vi resurrexit. Secundum, quod tertia die, sicut dicit Glossa super illud : *Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me*, etc.[1] : quia si non cito resurrexisset, non profuisset eis resurrectio : quia discipuli non credidissent. Tertium est, quod non incineratus fuit, nec incinerari potuit, sicut dicit Glossa super illud Psalmi XV, 10 : *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem* : et Damascenus in auctoritate superius inducta. Quartum est, quod sua resurrectio est causa nostræ resurrectionis, ut dicit Apostolus, I ad Corinth. XV, passim, et in auctoritate Gregorii jam inducta habetur. Specialiter autem accedentes ad suam sanctitatem secundum probabilius opinantes, sicut beata Virgo, et Joannes, in duobus ex privilegio accedunt ad resurrectionem Christi, scilicet quod subito surrexerunt, et quia non a cineribus. Sed resurgentes cum Christo in hoc conveniunt : quia non in finem dilata est eorum resurrectio. Sed aliorum resurrectio in nullo conveniet nisi in incorruptione resurgentium. Loquendo ergo de resurrectione in communi dilata usque in finem sæculi, dico quod omnes resurgent ab uno termino resurrectionis a quo, scilicet a cineribus.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod nullus motus specificatur penes terminum a quo, sed potius penes terminum ad quem : duo enim possunt moveri ab eodem termino a quo, et unum in album, et alterum in viride : et tamen non uno motu moventur. Et ita non oportet, quod differentia resurgentium accipiatur ex hoc quod abjicitur, sed tantum in hoc quod acquiritur per resurrectionem : et in hoc differunt, quia Sancti immutabuntur in gloriam, et non alii. Unde, I ad Corinth. XV, 52 : *Mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*. Ad 1.

AD ALIUD dicendum, quod dissimiles sunt in causa : sed non oportet, quod hæc dissimilitudo sit in termino a quo, quia ille abjicitur : sed tantum in termino ad quem, quia in illo fit status. Ad 2.

AD ALIUD dicendum, quod pœnitentia non tollit fomitem secundum essentiam, et fomiti secundum essentiam respondet incineratio : et ideo omnes incinerabuntur. Ad 3.

AD ALIUD dicendum, quod continentiæ nihil respondet in via, sed in patria, scilicet obedientia corporis ad spiritum, cum in malis caro contra spiritum maneat resultans, sicut et hic non fuit contenta sub spiritu. Ad 4.

AD ALIUD dicendum, quod in hoc in quo non est templum Spiritus sancti, potest assimilari habitationi diaboli, scilicet in quantum est conceptum et natum in peccato : sed consequens meritum facit dissimilitudinem in termino ad quem. Ad 5.

AD ALIUD dicendum, quod exercitium justitiæ non exstinguit fomitem : quia, Ad 6.

[1] Psal. XL, 11.

sicut habitum est in tertio *Sententiarum*, non exstinguitur nisi per divinum miraculum : et quia fomiti secundum essentiam correspondet incineratio, ideo omnes necesse incinerari.

G. *Quomodo omnes incorrupti ?*

Cumque ex prædictis sane credi valeat omnes resurrecturos, credendum est etiam, quod omnes resurgent incorrupti : non utique impassibiles, quia reprobi mortem patientur æternam, sed sine diminutione membrorum omnia humani corporis habituri membra, nec tamen gloria ac spe impassibilitatis induentur.

ARTICULUS XXIV.

An mali resurgent cum mutilatione membrorum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, « *Cumque ex prædictis sane credi valeat*, etc. »

Et quæruntur tria.

Primum est, Utrum resurgent mali cum mutilatione membrorum ?

Secundum est, Utrum dolores qui causantur ex inæqualitate humorum, in eis remanebunt?

Tertium, Quid de resurrectione Christi in omnibus appareat, ex quo sua resurrectio est causa nostræ resurrectionis?

Ad primum objicitur sic :

1. Nulla pœna corrigenda est in peccatoribus : sed mutilatio est pœna : ergo in peccatoribus non est corrigenda.

2. Item, Membris mutilatis non peccaverunt : sed injustum est, quod aliquis puniatur in eo in quo non peccavit : ergo non resurgent in membris mutilatis.

3. Item, Philosophus dicit in secundo de *Anima* : « Sicut tota anima ad totum corpus se habet, ita pars ad partem : unde si oculus esset animal, visus utique esset ejus anima. » Sed pars in cujus diminutione quis nascitur, numquam fuit animata : cum ergo ab anima habeat corpus, quod resurgat, videtur quod illa pars nunquam debeat resurgere.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Error instrumenti corrigi habet ab artifice : sed natura est instrumentum Dei : ergo error naturæ corrigi habet a Deo artifice : est autem error naturæ diminutio et superfluitas : ergo hæc corriget Deus in resurrectione.

2. Item, Anima principaliter est causa peccati, et secundum se totam : ergo quod non peccat in parte diminuta, non est ex defectu voluntatis, sed ex defectu organi : sed voluntas in malis præcipue pro facto reputatur : ergo tantum peccat ac si organum haberet : ergo cum voluntate peccat in organo : ergo puniri debet in organo diminuto : ergo oportet, quod restituatur ei in resurrectione.

3. Item, Sicut se habet diminutio in

bonis ad meritum, sic in malis ad demeritum : sed bonis pro voluntate merendi quam habuerunt in organo illo, restituetur organum glorificatum : ergo et malis pro voluntate demerendi in organo, debet restitui organum damnatum.

Solutio. RESPONSIO. Sicut *Littera* dicit, ita est tenendum.

Ad 1. AD PRIMUM autem dicendum, quod pœna causatur dupliciter, scilicet ex natura, et ex culpa voluntatis. Prima pœna corrigitur : quia non est homini imputanda. Secunda autem non. Dico autem ex culpa voluntatis remotæ, aut propinquæ : remotæ, sicut est inobedientia carnis ad spiritum, quæ manet in damnatis : propinqua autem, sicut est ignis, et vermis conscientiæ, et hujusmodi, quæ causantur ex peccato voluntario in quantum voluntarium voluntate personæ, et non naturæ.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod licet instrumentaliter in tali membro sicut in instrumento non peccaverunt, tamen voluntate in eo peccaverunt : et ideo justum est ut in eo puniantur.

Ad 3. AD ALIUD dicendum sicut innuit Augustinus in libro XXII de *Civitate Dei* : « Duplex dicitur membrum, scilicet quod virtute inest, et quod mole inest : ita etiam duplex potest dici animatum, scilicet virtute, et actu[1]. » Totum autem quod virtute est animatum, resurget, ut dicit Augustinus, et a tali modo animationis habet membrum virtutem resurgendi, et non ab actuali animatione : quia multæ partes animatæ non sunt de veritate naturæ humanæ.

ARTICULUS XXV.

An dolores causati ex inæqualitate humorum manebunt ?

Secundo quæritur, Utrum dolores qui causantur ex inæqualitate humorum, remanebunt in damnatis ?

Videtur autem, quod sic : quia

1. Nullum dolorosum debet auferri a corpore, quod addictum est dolori perpetuo : sed febres, lepræ, et hujusmodi, sunt dolorosa : ergo non debent auferri a corporibus damnandorum, quæ addicta erunt dolori perpetuo.

2. Item, Destructa dolendi impotentia naturali cessabit dolor : ergo a destructione consequentis, si non cessaverit dolor, non cessabit dolendi impotentia : sed impotentia hæc est in inæqualitate humorum in omni complexionato corpore : cum igitur corpora damnatorum sint complexionata, videtur quod non detrahetur eis hujusmodi dolendi impotentia : ergo nec dolor consequens.

3. Item, Omne complexionatum dolens aliena caliditate, possibile est dolere propria, si intendatur extra harmoniam crisis propriæ : sed corpora damnatorum dolebunt aliena caliditate : ergo possibile erit ea dolere propria, si intendatur extra harmoniam, etc. : sed constat, quod possibile est intendi, cum non sit aliqua gratia prohibens : ergo possibile est illa corpora febricitare, et leprosa fieri, et epileptica, et hujusmodi.

IN CONTRARIUM hujus est, quod

1. Ut dicit Philosophus, omnis passio magis facta abjicit a substantia : constat autem, quod tales passiones magis fiunt intensis qualitatibus complexionantibus : ergo a substantia abjiciunt : ergo poss -

[1] Cf. S. AUGUSTINUM, Lib. XXII de Civitate Dei, cap. 14.

bile est deperire corpora illa, quod est contra Scripturam, quia desiderabunt mori, et mors fugiet ab eis : et Beda dicit, quod « sic moriuntur, quod numquam perfecte moriuntur.

2. Item, Bernardus dicit, quod « ignis inferni insequitur culpam, non naturam : » et quia culpa inseparabilis est, ideo perpetuus erit ignis : ideo necesse est eos in igne perpetuari : sed hoc fieri non posset, si destrueretur complexio propter inæqualitatem : ergo necesse est, quod complexio æqualis servetur : ergo numquam habebunt infirmitatem ex inæqualitate humoris causatam.

3. Item, Caro corrupta minus dolet : cum ergo impii maxime doleant secundum sensum, necesse est quod semper caro viva et incorrupta perduret : ergo impossibile est, quod corrumpatur ex corruptione complexionantium.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod sicut probat ultima pars objectionum, ita est tenendum : unde sicut tunc stabunt contraria in mundo majori, ita stabit eorum pugna in mundo minori, hoc est, in homine.

Qualiter autem patientur ab igne exteriori, infra erit locus disserendi.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod nullum dolorosum causatum ex voluntate, et dolorem non minuens, aufertur a damnatis : sed febres, et hujusmodi, non a voluntate causantur, et etiam dolorem ignis exteriorem minuunt, eo quod non ita sentit distemperata commixtio, sicut temperata tactum ignis exteriorem.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non destruetur impotentia dolendi simplex, sed in quodam quod impediret dolorem perpetuum : causa enim impotentiæ dolendi exterius, est excessus agentis extra supra harmoniam tactus : simile enim commixtioni tactus secundum quod est simile, positum supra tactum, non sentitur, sed excellens : et ideo tanto velocius et fortius sentitur, quanto temperatior est caro tangens : et hoc non aufertur, sed discrasia commixtionis ex putrefactione dolores interiores adducens, aufertur ad majorem eorum pœnam, ut dictum est.

Ad aliud dicendum quod instantia est in statu futuro : quia omnia quæ sunt de corporum commixtione, stabunt in harmonia in qua posuit ea Deus, ut contemplari possit artifex in operibus sapientiæ : et ideo erit tunc affligens extra præter possibilitatem intensionis qualitatum interiorum, et præter complexionis corruptionem. Ad 3.

ARTICULUS XXVI.

An resurrectio Christi in omnibus resurgentibus appareat, cum sit causa nostræ resurrectionis ?

Tertio quæritur, Quid de resurrectione Christi in omnibus appareat, ex quo sua resurrectio est causa nostræ resurrectionis ?

Videtur enim, quod nihil suæ resurrectionis appareat in damnatis : quia

1. Illi suam imaginem non portaverunt in vita : ergo conformes in nullo ei debent esse in resurrectione.

2. Item, Apostolus, ad Philip. III, 21, dicit, quod *reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ*. Constat autem, quod sic corpora damnatorum non reformabit. Ergo videtur, quod nihil habeant suæ resurrectionis.

In contrarium est, quod incorruptio corporum damnatorum (ut hic dicitur in *Littera*) est aliquod bonum : constat autem, quod hoc non habent ex merito voluntatis, quia ex hoc nullum bonum merentur : ergo aut hoc causatur a natura, aut a resurrectione Christi : constat autem, quod non ex natura sufficienter, quia natura de se est mortalis et corruptibilis : ergo causatur ex resurrectione Christi tamquam ex propria causa exemplari. Sed contra.

Solutio. Responsio. Hoc ultimum videtur mihi concedendum : quia incorruptio in omnibus corporibus exemplariter et efficaciter est a resurrectione Christi, sive a Christo resurgente : sed a divina justitia continente eos in pœnis est etiam sicut a causa efficiente tantum.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod imago ab Apostolo, I ad Corinth. xv, 49, ubi dicit : *Sicut portavimus imaginem*, etc., dicitur imitatio per opus, cui respondet glorificatio : et hanc damnati non habebunt : per ordinem tamen justitiæ continuantis eos in pœnis habebunt incorruptionem.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ibi loquitur Apostolus de perfecta reformatione, quæ est per immutationem in gloriam : et non de illa quæ est conformitas secundum quid.

DISTINCTIO XLIV.

De resurrectione quantum ad modum, sive quantum ad qualitatem et quidditatem resurgentium.

A. *De ætate et statura resurgentium.*

Solent autem nonnulli percontari et quærere, an in eadem ætate et statura corporis omnes resurrecturi sint? Quidam putaverunt omnes resurrecturos secundum mensuram ætatis et staturæ Christi: ideo quia Apostolus ait, *Donec occurramus omnes... in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi* [1]. Sed his verbis non eadem resurgentibus assignatur statura, sed ætas. Omnes enim in eadem ætate resurgent, in qua Christus mortuus est et resurrexit, cujuscumque ætatis mortui fuerint. *Virum* autem posuit, non ut distingueret sexum, sed ut significaret perfectionem vitium quam tunc habebunt: sed non omnes eamdem staturam corporis obtinebunt. Unde Augustinus [2]: Non ait in mensuram corporis vel staturæ, sed ætatis: quia unusquisque suam recipiet mensuram corporis, quam vel habuit in juventute, etiamsi senex obiit, vel fuerat habiturus si ante est defunctus. Ætas vero erit illa ad quam pervenit Christus, scilicet juvenilis, ut circa triginta annos. Triginta enim duum annorum et trium mensium erat ætas Christi, in qua mortuus est, et resurrexit. Non est autem fas dicere, quod in resurrectione accedat corpori magnitudo, quam nec habuit hic, nec erat habiturum diu vivendo: nec majora corpora redigenda sunt ad modum Dominici corporis. Periret enim multum de illis corporibus, cum nec periturus sit capillus, ut ait Dominus: *Capillus de capite vestro non peribit* [3].

[1] Ad Ephes. IV, 13.
[2] S. Augustinus, Lib. XXII de Civitate Dei, cap. 4.
[3] Luc, XXI, 18.

DIVISIO TEXTUS.

« *Solent etiam nonnulli percontari*, etc. »

Ista pars quæ est de circumstantiis resurgentium in quantitate et qualitate, dividitur in duas partes. In prima tangitur quantitas, et qualitas, et locus. In secunda agitur de suffragiis quæ fiunt pro defunctis ante resurrectionem : et hæc incipit, distinctione XLV, ibi, A, « *Neque negandum, ut ait Augustinus*, etc. »

In hac autem distinctione quinque sunt quæstiones speciales in *Littera* tactæ.

Prima est, De quantitate resurgentium.

Secunda, De veritate humanæ naturæ resurgentis.

Tertia, De modo pœnarum tam secundum corpus, quam secundum spiritum.

Quarta, De abortivis fœtibus.

Quinta, De diversis animarum receptaculis.

Et cuilibet potest patere ubi ista incipiunt in *Littera*, et ubi terminantur.

ARTICULUS I.

An resurgentibus sit statura una vel diversa ?

Incidunt autem circa primum difficultates quatuor.

Prima est, An resurgentibus sit statura una, vel diversa ?

Secunda est, Utrum corpus gloriosum possit esse in minori loco, quam sit quantitas staturæ ejus ?

Tertia, Utrum possit esse cum alio corpore non glorioso in eodem loco ?

Quarta, Utrum cum alio glorioso possit esse in loco uno et eodem ?

AD PRIMUM sic proceditur :

1. Eorum quorum unum est agens specie et numero, et materia æqualiter disposita ad actionem agentis suscipiendam, est productio una secundum figuram et quantitatem : sed resurgentium agens, etc. : ergo eorum est productio una secundum figuram et quantitatem. PRIMA constat in omni natura et arte per inductionem. SECUNDA autem probatur ex hoc, quod agens (ut patet ex præhabitis) est Deus vel Filius resurgens, et cineres sunt actionem suscipientes, ut patuit ex præhabitis.

2. Item, Quorumcumque productio est ex uno secundum totum suum genus, habent omnia vim illius unius ad figuram et quantitatem, nisi per errorem devietur ab illo : sed omnium hominum productio est ex uno, scilicet Adam : ergo in omnibus est vis una ad figuram et quantitatem staturæ, nisi deviatum sit ab illo per naturæ errorem : constat autem, quod omnis error corrigitur in resurrectione, sicut jam habitum est : ergo relinquitur in omnibus una figura Adæ et statura : non ergo erunt in diversa quantitate et figura.

3. Item, Philosophus dicit, quod quorum forma substantialis est una, illorum etiam figura est una : ergo et quantitas perfectionis secundum figuram : sed resurgentium omnium est forma una : ergo et figura una : ergo et statura, in quantum est perfectio illius figuræ.

4. Item, In II de *Anima* dicit, quod omnium natura constantium terminus est et ratio magnitudinis et augmenti : iste autem terminus habet poni ab aliqua virtute : constat autem, quod illa virtus est formæ : ergo quorum est una forma, illorum est una magnitudo secundum naturam, nisi sit error : sed error corrigitur : ergo in resurrectione cum omnium forma sit una, omnium erit statura una.

5. Si forte quis dicat, quod secundus secundum naturam sit minor primo generante, quia dividitur materia ex

qua fit generatio : et iterum tertius minor illo. Contra : Constat, quod hæc divisio fit per paria, aut per imparia. Si per paria : tunc secundus medietate debet esse minor primo, quod falsum est : jamdudum enim homines nullius vel insensibilis fuissent quantitatis. Si per imparia : tunc illa imparitas aut est secundum partem determinata quantitatis, quæ totum mensurat : aut secundum rationem continui, quæ semper manet divisibilis. Si prima pars detur : tunc secundus in tota parte debet esse minor quam primus, et tertius quam secundus : et sic sequeretur idem quod prius, scilicet quod divisio stetisset. Si secundo modo dicatur : tunc secundus semper erit minor primo, et tertius secundo, et sic de aliis : et licet non stet divisio, tamen devenit ad insensibile : et hoc est absurdum.

Et hæc est responsio aliquorum nihil scientium de natura seminis : quia corpus naturale secundum philosophiam non dividitur in infinita. Et præterea nullam rationem fingere possunt, quare secundus ex minori parte generetur, quam primus, et tertius quam secundus. Et tertium inconveniens est, quod ex eodem aliquo signato et primus formetur, et secundus, et tertius, quod est absurdum in philosophia naturali. Et ideo hæc responsio, licet multorum, ut absurda contemnitur a nobis.

Sed contra. In contrarium autem hujus objicitur sic :

1. Statura omnis generati secundum naturam accipitur ex quantitate caloris extendentis et humidi extensibilis : sed hæc inæqualia sunt in omnibus : ergo quantitas eorum inæqualis est secundum naturam : sed in die judicii nihil addetur quantitati naturali uniuscujusque : ergo in die judicii erunt resurgentes inæquales in quantitate.

2. Item, Ex *Littera* habetur, quod quædam sunt minora, et quædam majora.

Responsio. Dicendum, quod unumquodque corporum recipiet tunc quantitatem in longo, lato, et spisso, quam habiturum erat in mensura ætatis plenitudinis Christi, si natura non defecisset per mortem vel infirmitatem vel nutrimenti subtractionem, vel errasset per superfluitatem vel alium errorem. Quantitas autem illa debet mensurari ad duo quæ in objiciendo dicta sunt, scilicet calidum extendens, et humidum extensibile secundum perfectionem organorum et quantitatis. Et quia hoc multipliciter impeditur ex parte materiæ, et ex parte virtutis, et ex parte exercitii sive laboris in quo occupantur juvenes, et in his omnibus modis secundum defectum vel abundantiam : ideo multiplex contingit error in quantitate hominum, de quibus agitur in naturis : et non est hic locus hos errores inquirendi. Solutio.

Dicendum ergo ad primum, quod agens est unum, sed dispositio non est una : quia prius habitum est, quod in pulveribus manet relatio ad animam, et ad instrumenta naturalia quibus perficit corpus, quæ sunt calidum, frigidum, humidum, et siccum complexionabilia : et secundum horum rationem dabitur ei quantitas : quia hæc proprie est quantitas sua. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod aliud est deviare naturam, et aliud est eam esse aliam : quia alia et alia est in homine alio et alio : sed deviat, quando non perficit id quod inest jam per principium activum et passivum sufficienter ad quantitatis perfectionem : unde licet hominum productio sit ex uno, quia tamen natura est alia et alia secundum principia proxima, non deviat aliam et aliam constituendo quantitatem, sed potius recte attingit finem secundum principia accepta ad quantitatis operationem : et ideo in hoc non indiget correctione. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod sicut est forma una, ita figura una et quantitas Ad 3.

una : unde cum forma non sit nisi una specie, non potest haberi, nisi quod quantitas sit una specie et similiter figura.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod hoc verum est quod Philosophus dicit : sed ratio magnitudinis sumitur ex principiis quæ sunt in semine, et sunt instrumenta virtutis formativæ, scilicet calidum, et humidum, et hæc sunt diversa in diversis embryonibus et seminibus conceptis : et ideo naturaliter egreditur diversa quantitas et diversa figura.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod illa solutio absurda est, ut probatum est.

ARTICULUS II.

An corpus gloriosum potest esse in minori loco quam sit, vel exigat majorem vel æqualem vel minorem vel etiam nullum ?

Secundo quæritur, Utrum corpus gloriosum potest esse in minori loco, quam sit, vel exigat majorem vel æqualem vel minorem vel etiam nullum ?

Videtur enim quod sit in minori loco : quia

1. Corpora gloriosa (ut dicit Apostolus [1]) configurabuntur corpori Christi : sed corpus Christi potest esse et est in minori, sicut patet in altari in specie panis parva : ergo et nostra corpora.

2. Item, Omne subtile applicatum glorioso, est in minori parte grossi corporis : sed gloriosa corpora sunt subtilissima : ergo in loco grossi corporis applicata, poterunt esse in minori parte corporis grossi.

3. Item, Spiritus non comparatur ad locum divisibiliter, sed indivisibiliter : corpora autem grossa sunt in loco divisibiliter secundum æqualem commensurationem : ergo corpus spirituale quod est medium inter spiritum et corpus, erit in loco quidem divisibiliter, sed tamen secundum minorem dimensionem quam corpus grossum : ergo erit in minori quantitate loci, quam sit ipsum.

Sed contra. Sed econtra videtur, quod sit secundum majorem dimensionem, quam sit suus locus naturalis : quia

1. Omne corpus subtile in natura est rarum : et omne rarum plus occupat de loco (ut dicit Philosophus) quam corpus grossum : ergo corpus glorificatum plus occupabit de loco, quam idem non glorificatum : sed non glorificatum occupat locum sibi æqualem : ergo glorificatum occupabit majorem.

2. Item, Corpus quanto formalius est et spiritualius, tanto majorem occupat locum, ut dicunt Philosophi : et ideo locus aquæ major est quam terræ, et aeris major quam aquæ, et ignis major quam aeris, et locus cœli maximus quantum ad illos cœlos qui sunt in loco : constat autem, quod glorificatum corpus formalius et spiritualius est non glorificato : ergo idem corpus glorificatum occupat majorem locum se non glorificato : sed non glorificatum occupat æqualem suis dimensionibus : ergo glorificatum occupat majorem, quam sine dimensiones suæ.

3. Item, Ex uno pugillo aquæ (ut dicit Philosophus) fiunt decem pugilli aeris : ergo aer in proportione decupla se habet ad aquam : sed major est distantia subtilitatis inter corpus non glorificatum et glorificatum, quam inter aerem et aquam : ergo corpus glorificatum plus quam in decupla proportione occupat majorem locum, quam idem non glorificatum : cum igitur occupet non glorificatum locum æqualem suæ naturali dimensioni, videtur quod gloriosum occupat majorem, quam sint dimensiones quas habuit naturaliter.

[1] Ad Philip. III, 21.

Ulterius videtur, quod exigat æqualem :

1. Omne enim quod est in loco, est in loco sibi æquali, ut dicit Philosophus : sed corpus gloriosum est in loco : ergo est in loco sibi æquali.

2. Item, Omne quod est in loco, ad eumdem terminum copulantur particulæ suæ, et particulæ loci : sed corpus gloriosum est in loco : ergo ad eumdem terminum copulantur particulæ suæ, et particulæ loci.

3. Inde ulterius sic objicitur : Omne cujus particulæ cum particulis loci ad eumdem terminum communem copulantur, habet locum sibi æqualem : sed sic copulantur particulæ corporis gloriosi cum particulis sui loci : ergo videtur, quod suus locus sibi sit æqualis.

4. Item, Omne locatum per suas dimensiones distare facit dimensiones loci, ut dicit Aristoteles in IV *Physicorum* [1], ubi loquitur de distantia lignei cubi : sed omne quod sua dimensione facit distantiam loci, habet locum sibi æqualem : ergo corpora gloriosa locum habent æqualem sibi.

5. Item, Omne quod circumscribitur a loco, habet principium, medium, et finem, secundum loci principium, medium, et finem : sed omne tale habet locum æqualem sibi : ergo quod circumscribitur loco, habet locum æqualem sibi : sed corpus gloriosum est in loco, et circumscribitur loco : ergo habet locum æqualem sibi.

Ulterius videtur, quod non sit in loco aliquo corpus gloriosum, sic :

1. Omne quod est in loco, habet dependentiam ad locum : sed corpus gloriosum non habet dependentiam ad aliquem locum : ergo ipsum non est in loco.

2. Item, Ut dicit Philosophus, locus est locati salvativus : sed corpus gloriosum nullo indiget salvante : ergo nullo indiget loco : constat autem, quod superfluum non est in natura, nec in operibus Dei : ergo corpori glorioso nullus a natura vel a Deo aptatur locus.

3. Item, Omne continens nobilius est contento : sed nullum corpus nobilius est glorioso : ergo corpus gloriosum nullum habet corpus continens : sed omnis locus est continens : ergo a superiori negando nullum corpus gloriosum habet locum.

Responsio. Dicendum, quod corpus gloriosum habet locum quodammodo, et quodammodo non. Sunt enim conditiones loci esse ambiens formalius contento, et continens, et salvans, et immobile, ad quod est motus naturalis, et esse principium generationis, sicut dicit Philosophus : et si hæ conditiones loci omnes simul accipiantur, corpus gloriosum non habet locum corporalem : nullum enim est formalius continens, et salvans, nec immobile ad quod sit suus motus in quantum est gloriosum, quod habeat influentiam super ipsum, sicut principium generationis : et hoc modo etiam orbes inferiores non sunt in loco, sicut dicit Commentator super physicam Aristotelis. Si autem accipiatur ambiens quod est magis congruens in genere corporum : tunc etiam locus magis large dicitur : et sic erit corpus gloriosum in loco in cœlo empyreo. Si autem largissime sumatur locus : tunc erit tantum ambiens æquale ei quod ambitur : et tunc erit corpus gloriosum in loco ubi voluerit, quandoque circa nos, quandoque in cœlo empyreo secundum voluntatem Dei. Solutio.

Et ideo ultima pars rationum soluta est : quia illa non tenet, nisi de loco physice et proprie accepto. Secundum autem quod mathematicis datur locus et divinis corporibus, non concludunt.

Omnes autem illas quæ penultimæ

[1] Aristoteles, Lib. IV Physicorum, cap. 5, de vacuo.

sunt, ego plane concedo, quod non potest aliquis negare recte sentiens quin habeant loca æqualia sibi.

Ad 1. Ad primam autem partem rationum dicendum, quod corpus Christi non est sub tanta specie panis vel vini in quantum est gloriosum, sed potius prout est cibus fidelium, fide non dente sumendus, sicut diximus in tractatu de *Eucharistia*: et ideo non in hoc configurabitur ei corpus nostrum, sed tantum in hoc in quo gloriosum ostenditur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod hoc non est verum, nisi de subtili quod complicari et comprimi potest in partibus, quia hoc est complicativum partium, ut dicit Philosophus: talis autem complicatio et compressio cum mutet situm partium et corrumpat figuram, non potest esse in corpore glorioso, quia aliter novam acciperet figuram in quolibet loco novo, et comprimeretur sua quantitas: et hoc est absurdum dicere de corpore glorioso.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod corpus spirituale est corpus secundum naturam, et habet tres dimensiones: et hoc non est medium in participando locum inter spiritum et corpus non gloriosum, sed potius extremum: quia quanto est spiritualius secundum Philosophos (nisi aliquid reformet pactum) tanto occupat locum ampliorem et majorem: et ideo supponitur falsum in argumento, scilicet quod sit medium in participando locum: quia ad minus cum gloriosum sit corpus determinatum propria figura et qualitate, per id accidit ei habere locum, per quod accidit hoc corpori grosso: et ideo non oportet, quod sit in loco majori.

Ad object. Ad aliam partem objectionum dicendum, quod hoc non est verum, licet hoc quidam minus periti dixerint: sed est in loco æquali sibi. Et tria argumenta ibi inducta, non tenent, nisi de corpore, quod sit rarum, subtile, formale, spirituale, per rarefactionem: sed non est sic de corpore glorificato: si enim rarificaretur, tunc non retineret figuram propriam, nec staturam ætatis plenitudinis Christi: sed subtilitas ejus et spiritualitas est per ablationem qualitatum ignobilium, quæ sunt grossities, et materialitas, remanente eadem substantia non rarificata: sicut dixerunt quidam de sole, quod habet partes conglobatas in figura, et tamen est corpus subtile spirituale: et tale corpus grossum et subtile est in una statura, et una figura.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS III.

An corpus gloriosum cum alio corpore non glorioso possit esse in eodem loco?

Tertio quæritur, Utrum corpus gloriosum cum alio non glorioso possit esse in eodem loco?

Videtur autem, quod sic: quia

1. Joan. xx, 19, legitur, quod ingressus Dominus januis clausis ad discipulos, dixit eis: *Pax vobis*. Sed si ingrediebatur januis clausis, aliquando fuit in loco ostii, vel parietis, et non dejecit ipsum. Ergo tunc fuit cum ipso in eodem loco: sed omnia corpora gloriosa erunt suo corpori configurata: ergo corpora gloriosa cum alio corpore non glorioso possunt esse in eodem loco.

2. Item, Fere ab omnibus subtilitas sive spiritualitas quæ est una dotium corporis, exponitur, quod sit tanta, quod per quodlibet corpus transire possit non dividendo ipsum: constat autem, quod dotem talem omnia corpora gloriosa habebunt: ergo omnia corpora gloriosa cum non gloriosis possunt esse in eodem loco.

3. Item, Objiciunt quidam dicentes, quod mathematici tradunt corpus solis et aliorum planetarum transire per circulos suos, et tamen non dividere ipsos: constat autem, quod multo nobiliora

erunt corpora gloriosa, quam cœlestia : ergo et illa possunt hæc facere, et faciunt : sed hoc non potest fieri, nisi sint cum eis in eodem loco : ergo corpora gloriosa cum non gloriosis possunt esse in eodem loco,

4. Item, Corpus dicitur dupliciter, scilicet a corporeitate, et corpulentia. A corporeitate habet dimensiones : a corpulentia autem habet repletionem loci. Ergo corpus habens corporeitatem tantum, non habet replere locum : sed tale est corpus cœleste et gloriosum : ergo talia corpora non habent replere locum : ergo cum alio corpore possunt esse in eodem loco.

5, Item, Corpus spirituale quod est lux, cum quolibet alio corpore est in eodem loco : sed constat, quod illa corpora sunt de natura lucis : ergo cum quolibet alio possunt esse in eodem loco.

Hæ rationes sunt aliquorum quæ de hoc inveniuntur.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus objicitur sic :

1. Una distantia quantitatis est inter terminos eosdem : sed idem terminus est locus : ergo inter dimensiones superficiei locantis non est nisi distantia una : si ergo detur, quod sint in eo duo corpora, erunt duo corpora unius et ejusdem distantiæ secundum quantitatem, quod est impossibile : et ideo duo corpora non possunt esse in eodem loco.

2. Item, Immergatur cubus ligneus in aquam : constat, quod tantum distabit aqua, quanta est distantia quantitatis cubi : aut ergo una est distantia loci et cubi, aut duæ. Si una : ergo quidquid est idem uni, est idem et alteri : sed distantia quantitatis locati cubi est idem cum distantia loci cubi : ego si aliquid locatum est in eodem loco, illud etiam erit idem cum distantia loci : ergo locatum illud erit idem cum quantitate cubi : ergo duo locata sunt unum locatum, quod est impossibile.

Si autem dicas, quod non sunt idem, sed duæ distantiæ aquæ et cubi. CONTRA : Inter distantias aquæ locantis non est aliquid implens nisi cubus. Si ergo sit aliquid non cubi quantitas, cum hoc non possit esse nisi locus carens omni corpore, illud erit vacuum : ergo vacuum est aliquid, quod est impossibile.

Et hoc ut melius videatur, sit distantia locantis A, distantia autem unius locatorum B, et distantia alterius sit C : si hoc possibile est, quod duo corpora sint in eodem loco, inde sic : Quæcumque sunt uni et eidem eadem, ipsa sunt eadem : sed secundum præcedentem demonstrationem, et Aristotelis verba in IV *Physicorum*, et expositionem commenti in eodem loco, una et eadem est distantia A et B : et una et eadem est A et C per eamdem rationem : ergo una et eadem B et C per hanc maximam : « Quæcumque uni et eidem, etc. : » sed quoruncumque una est distantia numero et eadem, ipsa sunt eadem : ergo eadem sunt B et C, quod est impossibile : quia sic duo corpora essent unum corpus.

3. Item. Constat, quod ad eumdem terminum communem loci et locati particulæ copulantur, sicut docet Philosophus in *Prædicamentis* : si ergo sunt duo locata in loco uno, utrumque illorum copulatur ad unum communem terminum cum illo : sed unum sunt, quorum terminus copulationis et continuationis est unus : ergo duo locata in uno loco corpora sunt unum, quod est iterum impossibile,

Si forte dicas, quod hoc non sequitur : quia etiam loci et locati terminus copulationis est unus : et tamen locus et locatum sunt duo. CONTRA : Loci terminus et locati est idem, quia secundum Aristotelem, una numero distantia est loci et locati : et non differunt in distantia nec in quantitate, nisi quod unum est terminans, et alterum terminatum : sed secundum hoc etiam duo corpora erunt et unius numero distantiæ, et unius termini ad quem copulantur, et non differunt sicut terminans et terminatum, sed utrumque est sicut terminatum : ergo sequitur necessario, quod sint numero unum.

Ad hoc dixerunt quidam, quod hoc non tenet nisi de corpore grosso, et de illo sunt demonstrationes physicæ. Contra : Si hoc esset verum, tunc hæ demonstrationes non sumerentur ab eo quod est commune grosso et subtili sive formali corpori, sed sumuntur ab eo quod est utrique commune : ergo tenent de utroque : constat autem quod distantia quantitatis utrique communis est : vel si alteri magis convenit, tunc magis convenit formali quam grosso, quia majores habet distantias quanto est formalius.

4. Item, Avicenna sic objicit : Sint duo corpora quantumcumque vis formalia, A et B : et sint in eodem loco qui sit C : sitque centrum loci illius D : et educantur lineæ ad locum superius, qui sit D G, et ad medium D F, et ad finem D H : et sit locus totus C G F H : aut ergo linea D G est linea una, aut duæ. Si dicis, quod linea una : ergo duorum corporum est linea una, et etiam distantiæ loci : ergo distantiæ loci et duorum corporum distantiæ sunt distantia una : ergo et quantitas una, et quantum unum ergo et res una, et corpus unum, quorum quodlibet est impossibile.

Si autem dicas, quod linea non est una : ergo inter duo puncta sunt plures lineæ rectæ, quam una, quod est absurdissimum. Ad hoc dicunt quidam mirabiles homines, quod istæ determinationes tenent de quantitate mathematica, non de quantitate secundum esse physicum : et concedunt, quod duo mathematica non possunt esse in eodem loco, sed duo physica bene possunt esse in eodem loco. Sed multipliciter ostendetur, quod hæc est fatuitas maxima. Uno quidem modo si comparemus dicta istorum, quorum unum est, quod corpus non a corporeitate, sed a corpulentia et grossitie habeat replere locum : et aliud, quod mathematicum non possit esse in eodem loco cum mathematico. Constat autem, quod mathematicum nihil habet de corpulentia vel grossitie, sed tantum corporeitatem. Ergo nihil habet de repletione loci : ergo nullum aliud mathematicum prohibet secum esse in eodem loco. Et nunc dicunt, quod mathematicum cum mathematico in eodem loco esse non potest, sed physicum cum physico. Hæc ergo dicta repugnant, et sequitur contra eos, quod contradictoria sint simul vera, scilicet corpulentiam esse causam, quare duo possunt esse in eodem loco, et eamdem non esse causam ejusdem. Alio autem modo : quia ista physica demonstratio non sumitur penes essentiam quantitatis abstractæ, sed potius penes esse quod habet in quanto : et ideo sumit lineam hujus corporis et hujus distantiæ, et hujusmodi : ergo constat, quod fictio illa nulla est. Tertio autem modo, quia nullus umquam Philosophorum ivit hac via : sed ipsi soli sunt homines, et cum ipsis solis morietur sapientia ista. Quarto autem modo : quia cum omnia quanta sint imaginabilia secundum Philosophos, istud quod dicunt, impossibile est imaginari : cum enim duo corpora sint in eodem loco, aut unum est in parte loci una, et aliud in alia : aut utrumque est diffusum per omnes loci particulas. Si primo modo : ergo non sunt in uno loco proprio, sed communi : et sic centum homines nihil prohibet locari in loco uno, quia in domo una, vel uno theatro. Si secundo modo : tunc utrumque est diffusum per utrumque : ergo partes unius transeunt per partes alterius : et sic utrumque est utrique permixtum, quod est absurdum, cum salva et indivisa sint corpora.

Responsio. Videtur mihi dicendum, quod nullo modo est intelligibile, qualiter duo corpora sint in eodem loco : et ideo dico, quod hoc secundum naturam et imaginationem ad intellectum sit impossibile : contrarium autem intellectui et naturæ non cogit nos nisi fides ponere : et ideo dico, quod corpus gloriosum per hoc quod est gloriosum, non habet Solu[illegible]

posse essendi cum alio corpore in eodem loco.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod hoc convenit corpori Christi : non per hoc quod gloriosum, sed per hoc quod divinum est, cujus divinitas omni eo quod est utitur ad nutum : unde quando non fuit gloriosum, sic exivit de utero Virginis matris, quod signacula pudoris non aperuit : et tamen aliorum corpora hoc non habent.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod non ab omnibus a quibus ita exponitur spiritualitas, male exponitur : sed potius quia non sunt spiritus, habent spiritus proprietates : et ideo replent locum propter distantiam quantitatis quam habent : sed sunt spiritualia subjecta spiritui, a quibus id quod est animale et corporale et ignobile, ablatum est.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod illorum mathematicorum libri in quibus illa quæ dicunt continentur, ad neminem nisi ad eos pervenerunt, cum Ptolemæus, Abbatemo, Thebit, Geber, Alpharabius, et alii nihil horum scribant. Unde certum est solito more eos hoc confinxisse, et Philosophis imposuisse ad stabilimentum opinionis eorum.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod distinctio valet ad propositum : quia corpus habet replere locum a corporeitate, etiam non existente aliqua corpulentia, sicut probatum est : unde Philosophus dicit, quod mathematicis datur locus.

Ad 5. AD ALIUD dicendum, quod hæc est falsa, lux est corpus, sicut dicunt omnes auctores : et nos aliquid de hoc diximus in secundo *Sententiarum* [1].

ARTICULUS IV.

An duo corpora gloriosa possunt esse in eodem loco ?

Quarto quæritur, Utrum corpus gloriosum cum alio possit esse in eodem loco ?

Videtur, quod sic ex dictis Magistrorum : quia

1. Dicunt antiqui, quod corpus gloriosum habet suam quantitatem ad nutum voluntatis : ergo si vult, per eam replet locum : et si non vult, non replet : ergo cum alio potest esse in eodem loco si voluerit.

Quod autem ad nutum habeat quantitatem, probant sic : quia glorificati sunt beati : ergo habent omnia ad nutum : ergo et quantitatem.

2. Item, Visibilitatem suam habent ad nutum : ergo et quantitatem : videntur enim quando volunt, et quando volunt non videntur.

IN CONTRARIUM hujus sic objicitur : quia remanente quantitate impossibile est quantitatem sine sui contractione fieri minorem, aut sine extensione fieri majorem : ergo impossibile est quantitatem ita ad nutum habere, quod sit major et minor, et cum alio corpore in eodem loco, et per se in loco. Sed contra.

RESPONSIO. Ad hoc puto dicendum, quod gloriosa corpora non habent ita quantitatem ad nutum, ut eam variare possint quando volunt : sed ita quantitatem et qualitatem habent ad nutum, quod circa eas nihil sit contrarium voluntati eorum. Solutio.

AD PROBATIONEM autem dicendum, quod

[1] Cf. II Sententiarum, Dist. XIII, Art. 2. Tom XXVII hujusce novæ editionis.

quando dicitur, quod beati omnia habent ad votum, intelligitur de his quae sunt de substantia beatitudinis: et alia ita habent, quod circa ea nihil fiat contrarium voluntati eorum.

Et per hoc patet solutio ad totum.

B. *Quod resurget quidquid fuit de substantia et natura corporis, et in eadem parte corporis.*

Non enim perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro: sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, et in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque etiam animalium vel hominum cibum carnemque mutetur, illi animae in puncto temporis redit [1], quae illam carnem primitus ut homo fieret, cresceret, viveret, animavit [2]. Ipsa enim terrena materies quae discedente anima fit cadaver, non ita resurrectione reparabitur, ut ea quae dilabuntur, et in alias atque alias rerum species vertuntur, quamvis ad corpus redeant unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt, redire necesse sit [3]. Alioquin si capillis redit, quod tam crebra tonsura detraxit: si unguibus, quos toties depressit exsectio immoderata et indecens, cogitantibus resurrectionem carnis, et ideo non credentibus occurrit infirmitas (alias, informitas [4]). Sed quemadmodum si statua cujuslibet solubilis metalli igne liquesceret, vel contereretur in pulverem, vel confunderetur in massam: et eam vellet artifex rursum ex illius materia et quantitate reparare, nihil interesset ad ejus integritatem, quae particula materiae cui membro statuae redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat, restituta resumeret. Ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex, de toto quo caro nostra constiterat, eam mirabili celeritate restituet: nec aliquid attinebit ad ejus redintegrationem, utrum capilli ad capillos redeant, et ungues ad ungues: an quidquid eorum perierat, mutetur in carnem, et in partes alias corporis revocetur: curante artificis providentia, ne quid indecens fiat. Indecorum quippe aliquid ibi non erit: sed quidquid [5] futurum est, hoc decebit: quia nec futurum est, si non decebit.

[1] Edit. J. Alleaume, reddit.
[2] S. Augustinus, in Enchiridion, cap. 88.
[3] Hugo, De Sacramentis, parte 2, cap. 15.
[4] In edit. J. Alleaume desunt haec verba (alias, informitas.)
[5] Ibidem, addidit ibi.

ARTICULUS V.

Quid sit veritas humanæ naturæ ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Non enim perit Deo terrena materies*, etc. »

Hic enim necesse est quærere de veritate humanæ naturæ, et quæruntur ante *Litteram* tria, scilicet quid sit veritas humanæ naturæ ?

Secundum, An una in omnibus hominibus ?

Et tertium, Utrum aliquid de nutrimento convertatur in humanam veritatem ?

Ad primum objicitur sic :

1. Dicit Anselmus[1], quod « veritas est rectitudo sola mente perceptibilis : » et cum hæc diffinitio veritatis sit de omni veritate : humana autem veritas sive humanæ naturæ veritas sit quædam veritas, videtur quod non convertatur cum ipsa diffinitio ista.

2. Item, Veritas dicitur humani generis quæ non sola mente perceptibilis est, sed etiam corporaliter : ergo videtur, quod hæc diffinitio ei non conveniat.

3. Si propter hoc dicatur, quod veritas sumitur secundum quod Augustinus dicit, quod « veritas est vera rei entitas : » sed hoc iterum competere non videtur : quia vera rei entitas est omne id quod modo est in corpore hominis, et tamen hoc non apparebit totum in resurrectione : quidquid autem est de veritate humanæ naturæ, totum apparebit in resurrectione : ergo videtur, quod ei non competat prædicta Augustini assignatio.

4. Si vero dicatur, quod veritas sumitur secundum Philosophum Avicennam dicentem, quod « veritas est indivisio actus a potentia : » sed hæc veritas humanæ naturæ non est post mortem, quia tunc actus divisus est a potentia : sed veritas humanæ naturæ semper manet, et in resurrectione apparebit : ergo veritati humanæ naturæ dicta diffinitio non competit.

Responsio. Dicendum, quod veritas humanæ naturæ dicitur dupliciter, scilicet abstracte, et concrete. *Abstracte* secundum hoc est indivisio potentiæ et actus : quia hæc facit rem habere veram naturam secundum actum, id est, secundum complementum suæ formæ, sicut veritas lapidis est a quo est verum esse lapidis, et veritas hominis a quo est verum esse hominis. *Concrete* autem accipiendo, tunc veritas humanæ naturæ est vera hominis natura : et hæc est quæ completa est forma naturali hominis, quæ est anima rationalis, completione substantiali, non accidentali, sicut est aliquid in natura hominis per augmentum accidentale, et aliquid decidit a natura hominis per violentiam et detrimentum accidentale, ut infra patebit : et quod quidem inhæret per accidentale augmentum, non est de veritate humanæ naturæ. Quod autem habet per violentiam vel detrimentum materiæ, virtute et natura adest, licet desit per accidens : et ideo est de veritate humanæ naturæ potestate et virtute, ut dicit Augustinus : et hoc modo quæritur hic de veritate humanæ naturæ : et hoc est verum secundum quod opponitur permixto cum natura aliena, sicut dicimus verum aurum alii metallo impermixtum. Solutio.

Quod autem sic sumatur veritas, patet per Hilarium in libro V de *Trinitate*, ubi sic dicit : « Nulli dubium est veritatem ex natura et ex virtute esse, ut exempli causa dictum sit : Verum triticum est quod spica structum, et aristis vallatum,

[1] S. Anselmus, Lib. de Veritate, cap. 11.

et folliculis excussum, et in farinam comminutum, et in panem coaptatum, et in cibum sumptum, reddiderit ex se et naturam panis et munus. » Ex hoc accipitur, quod nonnumquam dicitur *verum* a vera natura sua perfecta secundum virtutem et operationem. Unde idem : « Non hujus verbi apprehendo rationem si dicatur mihi, ignis est, sed non est verus ignis : aut aqua est, sed non est vera : et quæro, in quo ejusdem generis veritas a generis ejusdem veritate dissentiat ? Quod enim ignis est, non potest esse ne verus sit, nec aqua natura manens eo potest carere quod vera est. Perime *aquæ*, quod aqua est, et per id poteris abolere ne vera sit. » Ex hoc accipitur idem quod prius.

Ad 1. Dicendum ergo ad primum, quod diffinitio Anselmi non convenit nisi in genere : et ideo oportet addere, quod sit rectitudo *humanæ naturæ* sola mente perceptibilis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet sit in corpore, non tamen est corporea, sed potius spiritualis et formalis : et ideo sola mente perceptibilis, et non sensu vel imaginatione : quia dictio exclusiva posita in diffinitione veritatis, excludit perceptionem sensus et imaginationis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod vera rei entitas sola illa est in qua ut substantiali forma radicatur entitas secundum actum et veritatem : alia autem sunt accidentalia influentia et effluentia.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod veritas humanæ naturæ non est post mortem, nisi sicut ipsa natura humana, scilicet in potentia et ideo illud argumentum nihil inconveniens concludit.

Et per hoc patet solutio ad omnia.

Nec debet hic quæri de diffinitionibus veritatis signi vel orationis : quia nos loquimur hic de incomplexa veritate qua homo dicitur verus homo.

ARTICULUS VI.

An una veritas humanæ naturæ sit in omnibus hominibus ?

Secundo quæritur, Utrum una veritas sit in omnibus hominibus ?

Videtur, quod sic : quia

1. Quæcumque exeunt ab uno naturaliter, sunt unum in illo : sed omnes homines ab uno exeunt naturaliter : ergo sunt unum in illo : sed illa pars materiæ quæ semper apparebit sub natura hominis, vera est veritate humanæ naturæ : ergo videtur, quod veritas humanæ naturæ sit una in omnibus.

2. Item, Uno actu non agitur nisi in unum : sed uno actu decimati sunt omnes qui erant in lumbis decimantis[1] : ergo unum fuerunt in lumbis ejus : hoc autem hic dicitur *veritas naturæ humanæ* : ergo omnes una materia hominis fuerunt in lumbis ejus : ergo totum genus humanum a simili fuit una natura materiæ in lumbis Adæ : sed per naturam materiæ fuerunt in lumbis ejus : ergo omnes homines sunt una veritas humanæ naturæ, vel habent unam veritatem humanæ naturæ.

3. Item, Non poterat infici humana natura, nisi ubi tota una fuit : sed una et simplici infectione infecta est in Adam : ergo in Adam tota una et simplex fuit : sed omnes habent illud pro veritate humanæ naturæ, quod sic ab Adam descendit : ergo, etc.

In contrarium est, quod quodcumque semen signatum naturale non est divisibile in infinitum, licet mathematicum in infinitum dividatur : semen autem signatum fuit naturale : ergo, etc. Et quia nos de hoc multum disputavimus in libro II

[1] Cf. Ad Hebr. vii, 5 et seq.

Sententiarum [1], hæc ad præsens sufficiant: quia ibi et id discussum est, et opiniones quæ circa hoc sunt, scilicet si materia non cointellecta quantitate sit divisibilis, sicut quidam dixerunt, et utrum possibile est eam multiplicari in seipsa sine nutrimenti additione, et hujusmodi alia.

Solutio. Dicendum ergo ad quæstionem, quod veritas humanæ naturæ ratione una est in omnibus hominibus, sed re et subjecto est plures.

Ad 1. Ad primum ergo objectum dicendum, quod homines non sunt in individuo signato aliquo cujus quilibet acceperit partem, sed sunt ex uno originaliter, sicut dictum est in secundo *Sententiarum*.

Ad 2 et 3. Ad secundum et tertium dicendum, quod uno actu decimabatur et inficiebatur, quod originaliter fuit unum, et non per assignatam materiæ partem aliquam : hoc enim frivolum reputo, quod secundum hoc totum naturæ opus miraculosum esset, et est directe contra Augustinum in libro XXII de *Civitate Dei*, sicut patebit in sequenti problemate.

ARTICULUS VII.

An aliquid de nutrimento vertatur in humanam naturam ?

Tertio quæritur, Utrum aliquid de nutrimento convertatur in humanam naturam ?

Videtur, quod non :

1. Matth. enim, xv, 17, dicitur : *Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur*. Sed quod emittitur, non convertitur in veritatem humanæ naturæ. Ergo, etc.

2. Item, Ibidem, Glossa Bedæ dicit sic : « Quivis tenuissimus humor aut liquens esca, cum in venis et artubus decocta fuerit et digesta, per occultos meatus, quos Græci *poros* vocant, in secessum emittitur. »

3. Item, Eadem est ratio de quodam et de omni nutrimento : sed constat, quod aliquod in secessum emittitur : ergo et omne nutrimentum in secessum emittitur.

4. Item, Anima per se debetur organico corpori : sed organicum non fit ex nutrimento, sed potius ex humido radicali et seminario : ergo anima per se non debetur nutrimentali : sed alia non est humanæ naturæ veritas : ergo nutrimentum tale non est de veritate humanæ naturæ.

5. Item, Durum videtur si id quod per substantiam est caro bovis, resurgat : sed hoc sequitur, ut dicunt aliqui, si nutrimentum convertatur in veritatem humanæ naturæ. Probatio mediæ. Comeditur enim caro bovis : si ergo nutrimentum convertitur in veritatem humanæ naturæ, caro bovis in illam convertitur : sed quidquid est de veritate humanæ naturæ resurget : ergo caro bovis comesta resurget.

6. Item, Secundum id erit resurrectio secundum quod fuimus in lumbis Adæ : non autem secundum nutrimentalem substantiam fuimus in lumbis Adæ : ergo secundum nutrimentalem substantiam non erit resurrectio.

7. Item, Unius rationis est modus veritatis humanæ naturæ in omnibus hominibus : sed in parvulis recenter natis non est nutrimentalis caro de veritate humanæ naturæ : et tamen resurgent in quantitate ætatis triginta annorum : ergo videtur, quod nec in aliis caro nutrimentalis sit de veritate humanæ naturæ.

In contrarium hujus objicitur sic : Sed contra.

1. Super illud epistolæ ad Philip. ii, 7 : *Et habitu inventus ut homo*,

[1] Cf. II Sententiarum, Dist. XXX. Tom. XXVII hujusce novæ editionis.

dicit Augustinus, quod « quidam habitus mutat hominem et mutatur, sicut cibus qui mutatur in corpus et mutat ipsum in robur : » ergo cibus transit in corpus : ergo non totus per secessum emittitur.

2. Item, Quidquid exhaustibile est fame, et restituibile refectione cibi, substantia corporis manente una et eadem, illud est caro nutrimentalis : multa caro hominis sic est exhaustibilis et restituibilis : ergo multa caro hominis est nutrimentalis. Prima patet per se, et ex hypothesi dicentium nihil converti in corpus de cibo, quia si convertitur, tunc erit id in quod convertitur nutrimentale. Secunda scribitur in libro XXII de *Civitate Dei*, per hæc verba : « Quidquid enim carnium exhausit fames, utique in auras est exhalatum : unde diximus omnipotentem Deum posse revocare quod fugit[1]. » Ex hoc patet propositum.

2. Ibidem quærit Augustinus : « Si quis pascatur carne alterius, et mutet in carnem suam, in quo resurget illa caro ? » quæ quæstio nulla est, si nutrimentum non transit in corpus hominis.

3. Item, Sicut de veritate aquæ est, secundum dictum Hilarii, de quo possum dicere, hæc est aqua vel vera aqua : ita de veritate naturæ humanæ est, de quo possum dicere, hæc est natura hominis, vel vera natura hominis : sed talis est caro generata ex hoc nutrimento : ergo caro nutrimentalis est de veritate naturæ humanæ. Et minor patet ibi per verba Augustini.

4. Item, Si natura hominis quæ est materia, multiplicatur in seipsa, ut dicunt, hoc non potest esse nisi uno modorum trium, scilicet per additionem extranei, et per creationem materiæ in qua forma multiplicetur, aut quia seipso sic natum est, quod unum educitur ab alio sicut pars a parte. Si primo modo : tunc non differt utrum addatur cibi substantia vel alia, et sic cibus potest converti in corpus et in veritatem humanæ naturæ. Si secundo modo : tunc continue crearetur ei materia, et iterum illa esset aliena, et in quantum aliena non differt etiamsi materia cibi jam creata addatur. Si autem tertio modo. Contra : Quod ex seipso facit aliquid, semper facit illud : natura humana ex seipsa se multiplicat : ergo semper se multiplicat : ergo multiplicatio sui ex seipsa numquam stabit, quod falsum est, quia si sic esset, etiam augmentum numquam staret, et nos videmus quod hoc stat.

5. Item, Videtur secundum hoc, quod vehementius debet in tempore esse augmentum quando stat, quam quando incipit : quia quando aliquid educitur ex seipso, minus remanet ibi quam prius fuit, et ita minus resistit actioni multiplicantis : ergo magis erit tunc velox in multiplicando, quod absurdum est.

Si autem dicas, quod multiplicat sine sui diminutione. Contra : Quod una pars efficiatur duæ æquæ primæ non potest esse, nisi per exitum de potentia ad actum : potentia autem nihil agit : ergo poneretur ibi aliquod agens præter id quod jam est, quidquid ibi illud sit.

Si dicatur, quod hoc est calor. Contra : Ille non agit nisi rarificando et disgregando : ergo multiplicatum in se corpus est rarius et subtilius, quam non multiplicatum : ergo rariora et subtiliora sunt corpora senum quam infantium, quod absurdum est.

6. Item, Quid simile invenitur in tota natura, ubi actus de actu educitur per multiplicationem, id est, caro de carne sine mutatione aliqua, et æqualia quantum multa de uno minora quam ipsa sunt sine additione ?

7. Item, Si aliquid veritatis est in philosophia naturali, tunc generatio fit de superfluo nutrimenti, quod descinditur a quarta digestione : sed nihil talium convertitur in humanam naturam, ut dicit adversarius : ergo ex nullo talium ali-

[1] S. Augustinus, Lib. XXII de Civitate Dei. cap. 20.

quid generatur: frustra ergo philosophatum est, quidquid umquam dictum est a Philosophis secundum istorum mirabilem philosophiam.

8. Item, In primo de *Generatione et Corruptione*, in cap. de *augmento*, dicit Philosophus, quod cibus nutrit in quantum potentia caro, auget autem in quantum potentia quanta caro: ergo oportet, quod convertatur in corpus humanum.

9. Item, Secundum hoc totum opus naturæ esset miraculosum, quod absurdum est.

10. Item, Ad quid valet calor naturalis in corpore? Ipse enim secundum istorum mirabilem sapientiam non agit augendo, et cibus non ponitur in corpore, nisi ut sit materia caloris, ne comburatur subjectum: melius ergo esset ut calor ibi non fuisset: quia sic nec cibo indigeremus, et tunc breviori compendio perfecisset Deus opus suum, quod ridiculosum est.

11. Item, Omne quod fit hic ab aliquo activo et calore, non agit augmentum: ergo aliquid aliud agit ipsum: non frigiditas, quia illius motus est ad centrum potius diminuendo per constrictionem intus, quam augendo per multiplicationem ad extra.

Si dicas, quod est a forma substantiali, ista nova philosophia est, quod forma substantialis agat in natura, cum nihil sit ei contrarium.

12. Item, Si validum dictum Bedæ reputatur, dicentis quod non transit in corpus hominis nutrimentum, quare non ita validum est ut quæratur ab eo remedium contra hydropisim, contempto Galeno? Dicit enim Beda, quod hydropisis est humor subcutaneus de vitio vesicæ natus: curans autem vesicam, curat hydropisim. Galenus autem dicit, quod curandum sit hepar, eo quod de vitio hepatis nascitur. Et miror ego si hi inquirant, curam Bedæ facientes, contempto Galeno.

Responsio. Dicendum est, quod ridiculum est dicere nihil de cibo converti in corpus humanum, et talia dicta quorumdam theologorum derisibilem apud peritos faciunt theologiam. Solutio.

Dicendum ergo ad primum, quod ly *omne* distribuitur pro partibus subjectivis, non integralibus: quia quæcumque species ibi intrat in os, habet multum impuritatis et parum puritatis: et ideo quælibet species in secessu emittitur, licet non tota. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod parum mihi videtur curandum de dictis Bedæ, ubi non loquitur de fide et moribus: quia ipse naturas ignoravit. Ne tamen fugere videamur, dicendum quod ipse loquitur de parte cibi secundum materiam carnis nutrimentalis et non secundum speciem: quia dicit Philosophus, quod quælibet caro augetur secundum speciem, et non secundum materiam quælibet augetur: quia materia similium membrorum influit et effluit, sed non species: et hoc modo post decoctionem quælibet secundum speciem nutritur et augetur, sicut probatur in primo de *Generatione et Corruptione*. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod non est eadem ratio de uno et de omni: quia unum est secundum naturam per accidens, et unum est complens quantitatem, et alterum est restaurans deperditum tantum: et ideo falsum est, quod eadem est ratio de uno et de alio, sicut infra patebit. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod anima primo debetur corpori organico, et secundo debetur adjuncto organico ad complementum quantitatis organorum, et tertio debetur restauranti deperditum tantum, et quarto ei quod unitur organico et materiali: et secundum omnes hos modos dicitur esse *veritas humanæ naturæ*, et prima quæ est ex humido radicali, tota apparebit in resurrectione. Secunda autem ibi est actu in viventibus, et potestate in infantibus, et etiam tota apparebit, nisi sit accepta de pastu carnium humanarum, ut infra dicetur. Ad 4.

De tertia autem ibi apparebit quantum decebit : et de quarta nihil : quia non nisi accidentalem et innaturalem habet unionem ad animam immortalem.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod hoc imperitis videtur durum, qui ibi dicunt, quod caro asini in quantum asini mutat eos, nescientes dicta sapientium, quod nutrimentum primo est dissimile, et ultimo est simile, et tunc non est caro asini, sed proxima potentia ad carnem hominis. Et est in argumento eorum fallacia figuræ dictionis, ut est iste paralogismus : Quidquid comedis, convertitur in nutrimentum : sed carnem asini crudam comedis : ergo caro asini cruda convertitur in tuum nutrimentum.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod in lumbis Adæ fuimus non secundum aliquam materiam signatam, sed secundum originalem materiam, ut dictum est.

Ad 7. Ad ultimum dicendum, quod in infantibus est totum nutrimentum, quod ad quantitatis perfectionem deducere debebat, potestate : actum autem, ut dicit Augustinus, supplebit potentia creantis et glorificantis.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS VIII.

Quot sunt modi resolutionis ? et, In quo resurget costa, an in Adam, vel in Heva ? et, Quomodo resurgent qui vescuntur humana carne ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo post prima verba : « *Sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur*, etc. »

Quæst. 1. Et quæratur primo, Quare in *Littera* tot ponat modos resolutionum humani corporis, scilicet pulverem, cinerem, habitus, auras, aliorum corporum substantiam, elementa, cibum animalium et hominum, et carnem animalium et hominum ?

Quæst. 2. Ulterius quæratur de costa Adæ, Utrum in Adam resurget vel in Heva ?

Videtur, quod in Adam per regulam quam dat in *Littera* : quia scilicet primo eam in humani corporis parte anima Adæ vivificavit : ergo in Adam resurget, ut videtur : sed si hoc est verum, tunc Heva non resurget, quia tota sumpta est de costa illa.

Quæst. 3. Ulterius quæritur gravis quæstio Augustini, scilicet de eo qui nutritur carnibus humanis, in quo resurget illa caro ?

Si dicitur, quod in eo qui eam primo animavit, quia ab altero est quasi mutuata : tunc quæritur, Quid resurget in illo qui pastus est carne illa ?

1. Videtur enim, quod ille resurget cum defectu, quod falsum est : quia *mortui*, ut prius habitum est, *resurgent incorrupti* [1].

2. Item, Esto quod pastus carnibus humanis generet filium de superfluo illius cibi : tunc constat, quod de humido seminario organica substantia nati formatur. Si igitur hoc restituetur primo, tunc nulla organica substantia resurget in hujusmodi nato : ergo non resurget, quod est inconveniens.

3. Item, Aggravetur quæstio sic : Esto enim, quod aliquis de membris animatis in quibus nihil est præter organicam substantiam, nutriatur, et de illo superfluo generet : constat enim, quod illud primo modo est de veritate in utroque, scilicet illo qui sumitur in cibum, et illo qui nascitur ex tali cibo. Constat autem, quod non potest in utroque resurgere : igitur alter istorum non resurget, quod est inconveniens.

4. Ad hoc dixerunt aliqui, quod talem

[1] I ad Corinth. xv, 52.

modum cibi impedit ordo naturæ : quia homo debet cibari vegetabilibus et brutis, et non carnibus humanis : et ideo non potest esse cibus ex tali. Sed hoc nihil esse videmus. Dicit enim Aristoteles in VII *Ethicorum* de feralibus, quod carnibus humanis pascantur, ut Medea quæ duos proprios natos una cœna incorporavit : et in Threnis Jeremiæ, IV, 10 : *Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos : facti sunt cibus earum, in contritione filiæ populi mei.* Ergo positio facta videtur possibilis.

Solutio. RESPONSIO. Ad hoc dicendum, quod in veritate, sicut alibi dictum est, duplex est humidum, scilicet radicale, et nutrimentale. *Radicale* autem est, quod est in substantia seminis quod virtute formativa formatur in organa. Virtus autem formativa est in semine ab anima patris tantum, habens calorem pro instrumento cum triplici calido, scilicet animæ, cœli, et ignis : et a calido ignis est dissolvens et distendens, sed a calido cœli in speciem movens et speciem inducens, a calido autem animæ movet ad vitam et animam. Similiter est ibi etiam frigidum in triplici virtute : frigidum enim elementi est coagulans, et frigidum cœli terminans ad speciem, et in quantum est instrumentum animæ, continet complexionatum vivificabile. Et similiter est de humido et sicco, sicut dicunt Auctores. Hoc autem humidum est nutrimentale superfluum in generante, et radicale sive seminale in generato : et ideo substantiale est generato, et accidentale generanti. *Nutrimentale* autem humidum est duplex. Unum quod vi naturæ trahitur ad nutrimentum humidi seminalis, et hoc inter cætera est magis substantiale post humidum seminale. Aliud autem quod extra acquiritur per cibum, et hoc est ad triplicem usum, scilicet ad nutrimentum quantitatis secundum perfectionem staturæ, et ad restaurandum deperditum ut continuetur esse et vita : et tertium quod est accidentale, quod de nimietate nascitur cibi, et vocatur a Philosopho *augmentum innaturale*, sicut ventrosi efficiuntur illi qui loca digestionis infrigidant vel frigida habent, in his enim calor naturalis est convertens, non consumens : et multa innascitur eis viscositas et pinguedo præter naturam. Regula igitur est generalis in resurrectione, quod nutrimentum sumptum ex his humidis, in illo resurget, in quo est nobilius animatum ad vitam.

Et hoc supposito, dicendum ad primum, quod tot ponit, eo quod modi resolutionum aut sunt naturales, vel per corruptionem violentam in aliud corpus. Si primo modo : tunc aut resolutio est completa, aut incompleta. Si completa, tunc est in *elementa*. Si incompleta, ita quod adhuc aliquid remanet, aut quantum ad partes subtiles, aut quoad partes grossas. Si primo modo, tunc dupliciter : aut enim est pars magis propinqua spiritualis, aut remota. Et primo modo, *halitus* : secundo modo *aura*, quia utraque pars est aerea vaporabilis propter humidum vaporabile exhalans a corpore et exspirans, et crassum magis dicitur *halitus*, magis autem tenue et aeri appropinquans dicitur *aura*. Si autem quoad partes grossas, aut hoc est desiccatione humidi continuantis, aut exsiccatione humidi extrahentis humidum. Et primo modo est *pulvis*, secundo modo *cinis*. Si autem est per corruptionem violentam, quæ est incorporatio hominis in aliud corpus hominis : aut hoc est quantum ad vegetabile, aut quantum ad sensibile. Si primo modo, est id quod transit in substantiam aliorum corporum sicut vegetabilium, sicut dicit poeta : Ad quæst. 1

Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.

Et rosæ plantatæ in terra sanguine hominis limata, citius proferunt rosas, ut dicit Hermes in *Alchimia*. Si autem

quantum ad sensibile : aut secundum viam incorporationis, aut secundum terminum. Et quidem primo modo est hoc quod vocat *cibum animalium aut hominum :* secundo modo est hoc quod vocat *carnes hominum aut animalium :* et ex hoc etiam accipitur, quod cibus convertitur in carnes hominum.

Ad quæst. 2. AD ALIUD dicendum, quod Adam dupliciter factus est, scilicet secundum ea quæ exiguntur ad individuum, et secundum ea quæ exiguntur ad principium humani generis quod ipse fuit. Et primo quidem modo costa numquam fuit de veritate humanæ naturæ in Adam, sed secundo modo : et ideo resurget in principiato ab ipso, et tamen resurget Adam sine diminutione.

Ad quæst. 3. AD ALIUD dicendum, quod nutritus de carnibus humanis dupliciter potest nutriri. Uno quidem modo de eo quod de virtute humanæ naturæ est primo vel secundo vel tertio vel quarto, et hoc totum restituetur primo. Vel potest nutriri de hoc quod quinto modo fuit de veritate, et hoc remanet nutrito, quia numquam fuit de integritate primi nisi per accidens, et ideo nobilius esse habet in secundo quam in primo.

Ad 1. Ad hoc autem quod objicitur, dicendum quod nullus patietur defectum de suo : et si est, Deus supplebit, ut expresse dicit Augustinus de infantibus mortuis.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod hoc resurget in secundo : quia nobilius esse habet in secundo, quam in primo, eo quod in primo est de humido nutrimentali : et in secundo de humido radicali et spermatico sive seminali.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod ille casus est difficilis : tamen sine præjudicio dico, quod cum secundus cibatur talibus puerperiis quorum membra formata sunt et animata, dico quod ibi est duplex humidum, scilicet seminale, et nutrimentale tractum in matrice : et quia species non convertitur, sed potius etiam de materia multum abjicitur, videtur dicendum quod de abjecto ut impuro restituitur corpus primi : sed de tracto et seminato restituitur corpus secundi ab omnipotenti Deo, cui moriendo corpora nostra non pereunt, sed in melius transmutantur : et ita patet, quod uterque resurget, et id quod deest, supplet manus divina sapientiæ, quæ cuncta creavit.

Ad 4. AD SOLUTIONEM autem inductam videtur concedendum, sicut probatum est in contrarium objiciendo.

ARTICULUS IX.

An homo resurgat idem numero quoad materiam, ita quod materia cujuslibet membri redeat ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post initium : « *Ipsa ergo terrena materies quæ discedente anima fit cadaver*, etc. »

Videtur enim falsum quod hic dicit : quia

1. Dicit Philosophus, quod sicut tota anima se habet ad totum corpus, ita pars ad partem : ergo materia perfectibilis visu, non est perfectibilis auditu : ergo incongruenter ordinabitur si ad auditum revertatur : sed nihil erit ibi incongruum : ergo materia uniuscujusque membri redit in ipsum : ergo falsum est quod dicit in *Littera*.

2. Item, Videtur, quod non sit necesse totam redire materiam sicut in *Littera* dicit : quia corpora spiritualia minus indigent de materia : sed illa erunt spiritualia præcipue quoad bonos : ergo minus habebunt de materia : falsum est ergo quod dicit, quod tota materia redibit.

3. Item, Actus meritorum diversi, sunt facti per diversa organa : ergo

justum est materiam illorum organorum in illis membris reiterari, in quibus actus meritorios exercuerunt : ergo necesse est, quod ad eadem membra revertatur.

4. Item, Sicut est veritas quædam corporis universalis, ita est veritas membri particularis, de quo potest dici, hæc est vera natura manus vel pedis : ergo sicut virtute veritatis universalis tota materia redibit ad totum, ita virtute membri particularis pars media redibit ad partem determinatam.

5. Item, Unum membrum nobilius est altero : ergo incongrue agitur si nobilius convertatur in ignobilius, vel e converso : ergo videtur, quod necesse sit, quod unicuique membro reddatur sua materia.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod quælibet pars entitatem, habet a forma : et ideo quæcumque variatio fiat in materia, sive confusio partium materiæ, semper una manet veritas ab actu formæ unius : et hoc intendit Augustinus. Unde licet conversio fieri posset, ego tamen puto, salvo meliori judicio, quod quodlibet ad idem membrum in quo erat, redibit : sed tamen possibile est aliter esse, sicut dicit in *Littera*.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod hoc non facit nisi congruentiam reditus : sed alia erit harmonia partium in resurrectione : et ideo non tenet hoc quod objicitur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod sicut prius patuit, non erit per modum subtractionis partium materiæ glorificatio, sed potius per modum subtractionis proprietatum pertinentium ad statum ignobilitatis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod meritum non est membri nisi instrumentaliter : sed sicut actus est totius, ita et præmium : et ideo nulli fiet injuria, in quocumque remuneretur.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod veritas quæ apparebit in resurrectione, præcipue est ab animæ immortalitate, et hanc non habet anima a partibus, sed a toto, ex seipsa scilicet, et a Deo : et ideo partes non conferunt hujusmodi veritatem nisi secundum quid, scilicet in quantum sunt unitæ toti : et ideo etiam in quacumque parte quid resurgat, bene agitur cum ipso.

Ad aliud dicendum, quod si maneret harmonia quæ nunc est, et nobilitas perpetuitatis esset ex membris, tunc procederet ratio illa : sed, ut supra patuit, neutrum eorum verum est : et ideo potest variatio fieri in partibus materiæ, ut dicit Augustinus plane in *Littera*. Ad 5.

ARTICULUS X.

An omnes capilli et ungues redeant in resurrectione ? et, An veritas humanæ naturæ sit accidens ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, circa medium : « *Alioquin si capillus redit*, etc. »

1. Videtur enim hoc esse contra Evangelium Lucæ, xxi, 18, ubi dicitur : *Et capillus de capite*, etc.[1]. Ergo videtur, quod revertentur omnes.

2. Item, In *Littera* innuit, quod licet pili ad pilos non revertantur, tamen ad massam corporis revertetur materies pilorum et unguium : et hoc non videtur esse necessarium cum sine hoc salva sit tota integritas.

Ulterius quæritur gratia hujus inseparabilitatis, Utrum veritas humanæ naturæ sit substantia, vel accidens? Quæst.

Videtur autem, quod sit accidens : quia

1. Substantia uniuscujusque est uno

[1] Cf. Matth. x, 30.

modo : sed veritas est diverso modo, ut habitum est secundum quinque modos supra : ergo est accidens.

2. Item, Omne quod est consequens esse hominis, est de genere accidentium, ut dicit Boetius : sed veritas consequitur esse hominis : ergo est de genere accidentium.

Sed contra. In contrarium est, quod vera entitas rei numquam potest esse accidens : sed veritas est vera entitas rei : ergo, etc.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum, quod pili generantur de fumo sicco nutrimenti, qui exsiccatur quando per poros pertingit ad aerem. Ungues autem de sicco terrestri per calorem cordis ad superficiem expulsi. Et ideo, ut dicit Augustinus, non sunt de veritate secundum se, sed in quantum ad decorem faciunt : et ideo etiam in quantum decorem perficiunt, resurgent, et cætera amputabuntur.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non intendit, quod revertantur ad massam, sed est exemplum, quod non est necesse, quod omnes partes materiales in eadem membra revertantur, cum quod minus videtur, etiam quædam partes abjici possunt.

Ad quæst. Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod veritas dicitur esse duplex, scilicet essentialis, et participata. *Essentialis* est forma substantialis ratione differens : quia dicitur *veritas* in quantum est principium cognitionis in actu vel habitu : *forma* autem in quantum dat esse. *Participata* autem veritas est, quæ habetur a membris a formæ partibus perfectis, et hæc etiam est substantia vel potentia substantiam formæ consequens : et si est potentia talis, tunc quidem est accidens, quod est potentia naturalis, et radicatur ut in sua causa in substantia formæ, quæ perficit materiam et materiæ partes.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XI.

An resurget idem homo qui mortuus fuit?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, paulo post medium : « *Nihil interesset ad ejus integritatem, quæ particula materiæ*, etc. »

Ex hoc enim videtur sequi, quod non idem homo numero resurget qui mortuus est : quia

1. Non est eadem numero imago quæ restituitur.

2. Adhuc, Quorumcumque substantialis forma non est eadem numero, illa non sunt eadem numero : sed forma substantialis hominis morientis et resurgentis, non est eadem numero : ergo moriens et resurgens, non sunt idem numero. Prima patet per se. Secunda patet per hoc, quod forma substantialis est humanitas, et illa perit in morte, quia homo mortuus non est homo : forma autem quæ cessit in nihilum, non revertitur eadem numero, quia dicit Philosophus, quod « non est eadem sanitas in mane et vespere. »

3. Item, Philosophus in fine libri de *Generatione et Corruptione* : « Quæcumque habent substantiam corporalem motam, non reiterantur eadem numero : » sed homo sic habet substantiam corporalem motam : ergo non reiteratur idem numero.

4. Item, Quæcumque sunt generabilia et corruptibilia, non participant esse divinum in individuo, sed in specie : sed homo est generabilis et corruptibilis : ergo, etc. : ergo non contingit eum redire secundum idem individuum, sed tantum secundum identitatem speciei.

Responsio. Dicendum, quod simile quod adducit Augustinus est simile in parte :

quia in ære non remanet eadem forma, quæ est figura : sed in homine resurgente manet eadem forma, quæ est anima rationalis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod duæ sunt viæ ad hoc respondendi. Si enim dicamus cum Avicenna, quod forma totius est alia quam forma partis quæ est anima, sicut forma totius est prædicabilis ut homo et animal de hoc homine et illo : tunc illa forma abstracta significatur, licet improprie, per hoc quod dico *humanitas*, et illa non manet nisi in potentia post mortem in principiis componentibus totum, cujus ipsa est forma : et ratione illius formæ non habet individuum, quod sit idem numero, sed habet speciem tantum quæ indifferens est ad idem numero et diversum : sed ab anima hac sic complente materiam et ab hac materia habet, quod sit idem numero : et ideo non sequitur, si non habet eamdem formam totius quæ est speciei vel generis vel esse, quod non sit idem numero.

Præterea, Eadem species est, licet esse non sit idem quod habuit ante et post in hoc individuo : et ideo idem est numero in specie cum priori homine, nec species destruitur morte nisi per accidens, scilicet secundum esse hoc quod habet secundum hunc statum in isto.

Si autem cum Averroe et Aristotele sentiamus, quod forma totius est forma materiæ, ratione tamen differens, sicut videtur velle in septimo *primæ Philosophiæ :* tunc planum est, quod sit idem numero, et non destruatur forma secundum se, vel secundum suum esse, sed tantum quoad rationem prædicationis de composito, eo quod compositum est dissolutum.

Ad aliud dicendum, quod hoc intelligitur de his quæ omnino habent substantiam corruptibilem : sed tale quid non est homo, quia anima est perpetua, et ab illa potentiam quamdam ad incorruptionem acquirit corpus. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod hoc intelligitur de his quæ generantur secundum se tota, hoc est, quorum forma secundum se totam educitur per actum naturæ de materia : et tale quid non est homo, cujus anima rationalis fit per creationem, sicut dicit Aristoteles in primo de *Causis proprietatum elementorum et planetarum*, et in libro XVI *Animalium* dicit, quod « intellectus non educitur de materia, sicut vegetabile et sensibile, sed ingreditur ab extrinseco. » Ad 4.

C. *Quod sancti sine omni deformitate resurgent.*

Hoc autem in corporibus sanctorum intelligendum est, de quibus consequenter adjungit : Resurgent ergo sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate : in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit : propter quod et *spiritualia* dicta sunt, cum procul dubio corpora sint futura, non spiritus [1].

Ex his apparet, quod una erit ætas omnium resurgentium, scilicet

[1] S. Augustinus, In Enchiridion, cap. 91.

juvenilis : statura vero diversa, scilicet quam quisque habuerat in juvenili ætate, vel erat habiturus, si ante est defunctus. Nec de substantia de qua hominis caro creatur, aliquid peribit : sed omnium particularum ante dispersarum collectione reintegrabitur naturalis substantia corporis. Sanctorum quoque corpora sine omni vitio fulgida sicut sol [1], resurgent, præcisis cunctis deformitatibus quas hic habuerunt.

ARTICULUS XII.

An latrones mutilati, integri corpore resurgent ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, § 1 : « *Hoc autem in corporibus sanctorum intelligendum est*, etc. »

Quæritur enim de his qui primo sunt latrones et mutilantur in latrocinio, et postea convertuntur et efficiuntur sancti, utrum mutilata eis glorificata reddantur ?

Videtur, quod non : quia membrum hoc sanctitati numquam cooperabitur : ergo numquam debet remunerari in glorificatione.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod glorificantur, et ratio per oppositum supra dicta est in malis : quia meritum est totius hominis secundum animam : et ideo voluntas merendi in membro illo si habetur, reputabitur pro facto, ratione cujus vis illa animæ glorificabitur in suo membro sibi reddito.

ARTICULUS XIII.

An post resurrectionem mortuorum sanctorum corpora sint impassibilia ?

Deinde ratione ejus quod dicit, ibi, C, § 1, post initium : « *Sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sicut sine ulla corruptione*, etc. »

Quæritur de impassibilitate corporum Sanctorum.

Et quæruntur quatuor, scilicet an sint impassibilia ?

Et secundo, Secundum quem modum sint impassibilia ?

Tertio, Utrum æqualiter omnia sint impassibilia ?

Et quarto, Quæ differentia sit inter vitio carere et deformitate et corruptione ?

Quæ omnia ponit in *Littera*.

Ad primum objicitur sic :

1. Quorumcumque una est potentia cum passibilibus, illa sunt passibilia : corporum gloriosorum una est potentia cum passibilibus : ergo ipsa sunt passibilia. Prima patet per se. Secunda probatur per hoc, quod gloriosi et non gloriosi sunt ejusdem naturæ, quæ passibilis est in non gloriosis.

2. Item, Omne compositum ex passibilibus, est passibile : corpus gloriosum compositum est ex passibilibus : ergo est passibile.

3. Item, Omne heterogenium in partibus, compositum est ex partibus diversa patientibus : omne corpus humanum gloriosum et non gloriosum heterogenium est in partibus : ergo est compositum ex partibus diversa patientibus : ergo est passibile in suis partibus.

4. Item, Si quis dicat, quod sint impassibilia ex gratia vel gloria, sed passibilia ex natura. Contra : Unumquodque magis denominatum est a dispositione

[1] Matth. xiii, 43 : *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.*

naturali quam actuali, et a natura potius quam ab alia forma : ergo potius debent dici passibilia, quam impassibilia.

5. Item, Cum omne accidens fluat a substantia, non potest fluere a substantia accidens contrarium ipsi substantiæ : ergo a substantia passibili numquam fluit accidens, quod facit impassibilem substantiam illam : ergo nullum accidens potest esse in tali substantia, per quod impassibilis esse dicatur : ergo cum gratia et gloria sint accidentalia, videtur quod non possint dici impassibilia corpora illa a gratia vel gloria.

6. Item, Gratia et gloria sunt perfectiones naturæ : sed perfectio numquam repugnat perfecto : cum igitur perfectum sit passibile, a perfectione numquam causabitur impassibilitas, quia passibile et impassibile repugnant.

7. Item, Philosophus dicit, quod omnis substantia naturalis est passibilis, præcipue composita ex contrariis : si ergo substantia illa maneat, semper erit passibilis : sed illa substantia manebit in resurrectione : ergo in resurrectione semper erit passibilis.

8. Item, Omne complexionatum est passibilibus qualitatibus informatum et distinctum : ergo manebit passibile.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod dicitur,

1. I ad Corinth. xv, 54 : *Absorpta est mors in victoria.* Non autem absorbetur mors nisi absorbeatur passibilitas. Ergo corpora sanctorum tunc non erunt passibilia.

2. Item, Apocal. xxi, 4 : *Et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.* Ex hoc accipitur idem quod prius.

3. Item, I ad Corinth. xv, 42 : *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.* Sed omne incorruptibile est impassibile. Ergo erunt impassibilia corpora sanctorum.

4. Item, Matth. xiii, 43 : *Fulgebunt justi sicut sol*, etc. Sol autem est impassibilis. Ergo et justi.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod corpora sanctorum sunt impassibilia contrariæ læsionis.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod potentia passibilitatis est duplex, scilicet disposita, et indisposita. Et indisposita duplex est, scilicet ad utrumlibet se habens, et conjuncta necessitati contrarii actus. Et disposita quidem est in corpore mortali. Indisposita autem aliquo modo fuit in Adam, licet aliqualiter esset disposita ad contrarium, scilicet si non peccaret, quod non pateretur. Conjuncta autem necessitati ad contrarium, est in corpore glorioso, ubi non est potentia patiendi nisi in radice : et impossibilitas patiendi est ex formæ perfectione ad gloriam.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod componentia corpus humanum, non retinebunt qualitates activas et passivas, nisi prout sunt constituentes complexionaliter, sed non quoad hoc quod agant vel patiantur complexionis discursiva : et ideo numquam inducent læsionem aliquam. Aliqui autem dixerunt, quod elementa ibi erunt in elementato quoad primum esse elementi tantum. Et qualitates elementales erunt ibi ut in radice et potentia, et non quoad actionem aliquam. Sed primum verius et naturalius est.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod corpus illud heterogenium passum est omnia illa quæ oportuit pati ad complexionandum et formandum : sed deinceps removetur ab eo passio propter victoriam formæ ex gloria super materiam, quia materia non est possibilis ad receptionem actus violenti alicujus læsivi, sicut nec materia cœlestium corporum ex victoria formæ super materiam : omnis enim passio est materiæ vel compositi, cujus materia per formam non est remota a passibilitate et ad impassibilitatem formæ deducta.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod a naturali quod est forma, debet esse denominatio, nisi ita sit, quod forma materiam in toto perficere et ad se convertere non possit,

sicut modo forma eorum quæ generantur et corrumpuntur, imperfecte obtinet materiam, sed tunc obtinebit per habitum gloriæ in toto : et ideo ab actu illius formæ erunt impassibilia, eo quod nec agere potest ad separationem formæ a materia in toto vel in parte.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod duplex est accidens, scilicet causatum a substantia in qua est, et illud non est perfectio ipsius : et est accidens causatum a superiori substantia ad perfectionem inferioris, sicut est gratia et gloria : et hoc non fluit a substantia in qua est, nec est ei contrarium, sed potius est finalis perfectio ipsius, et convenit cum forma, et non est contrarium nisi materialitati et privationi : et ideo nihil prohibet ab eo fieri denominationem.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod ut patuit, gratia et gloria non habent contrarietatem ad perfectum ab ipsis, sed potius convenientiam, quia juvant formam ad hoc quod est et non potest ex naturalibus : est enim forma ad tollendam privationem de materia, et tollit eam : sed non potest tollere potentiam redeundi privationem propter dissolventia complexionem, nisi per gratiam et gloriam : et ideo adduntur ei a Deo gratia et gloria : quia levant naturam ad altiorem statum in quo continuitas corporis solvi non potest.

Ad 7. Ad aliud dicendum, quod hoc est verum quoad componentia prima : sed illa numquam vincuntur per mixti perfectionem, ita quod ulterius agere et pati ad mixti destructionem non possunt.

Ad 8. Ad aliud dicendum, quod qualitates complexionales ibi agere non possunt, nisi ad statum mixti, et non ad excessum unius eorum super alterum, ut jam sæpius dictum est : et hoc per gratiam et gloriam efficitur in tali corpore.

ARTICULUS XIV.

Quomodo corpora sanctorum dicantur impassibilia?

Secundo quæritur, Secundum quem modum impassibilitatis dicantur impassibilia?

1. Aut enim impassibilitas dicit privationem actus patiendi, aut privationem potentiæ. Si primo modo : tunc hanc dotem etiam habuit corpus Adæ in paradiso, quod falsum est. Si autem privat potentiam, cum illa radicetur in natura, videtur quod privet etiam naturam, et sic illa corpora non essent ejusdem naturæ cum istis, quod falsum est.

2. Item, Passio dicitur a πάθω, Græce quod est *recipere* : illa autem corpora alicujus sunt vel esse videntur susceptibilia, eo quod ad minus alterantur secundum sensus, cum videant, et audiant, et secundum alios sensus afficiantur : ergo videtur, quod non removetur ab eis omnis impassibilitas, sed quædam.

3. Item, Passio est duplex, scilicet divisionis continui, et sensus doloris sine divisione, sicut cum calidum lædit tactum. Aut ergo dicuntur corpora illa *impassibilia* secundum primum modum, aut secundum secundum. Si dicatur, quod primo modo, etiam corpora damnatorum erunt impassibilia : quia scindi non possunt, nec dividi, nec corrumpi. Si autem secundo modo : tunc et corpus Adæ in primo statu habuit impassibilitatem dotis, quod falsum est.

4. Item, Videtur quod iste modus impassibilitatis non potest convenire complexionato corpori : quia tactus non percipit nisi excellentes qualitates tactus : sed excellens agit in id quod tangit, et excessum patitur : ergo si corpus gloriosum sentit secundum tactum, de neces-

sitate pati potest secundum tactum, si intendatur id quod tangitur.

5. Item, Aut ista impassibilitas sequitur voluntatem, aut naturæ necessitatem. Si voluntatem : tunc est talis sicut Adæ, scilicet quod non patitur si peccare noluerit, et si peccare voluerit, patietur. Si autem necessitatem naturæ : tunc oportet, quod radicetur in natura impassibili, quod falsum est.

6. Item, Nobilior est voluntas, quam natura, quia voluntas est libera, et non necessitati addicta : ergo nobilior est impassibilitas quæ sequitur voluntatem, quam ea quæ sequitur naturam : sed corpus gloriosum nobilissimam habet impassibilitatem : ergo videtur, quod habeat eam quæ sequitur voluntatem. Et si sic, iterum ulterius sequitur, quod ejusdem est rationis cum impassibilitate Adæ.

7. Item, Habitus perficiens naturam, perficit eam secundum naturæ modum et actum : sed non ita perficit illa impassibilitas corpus gloriosum : ergo non sequitur naturam. Prima patet per se. Secunda autem ex comparatione quam facit Augustinus statuum liberi arbitrii, et immortalitatis, quæ habita est in libro II *Sententiarum*[1] : quia posse non peccare sequitur posse non mori, et ad necesse peccare necesse mori, et ad non posse peccare non posse mori.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod omnis passibilitas est ex materia, et impassibilitas ex forma : et ideo habitus exaltantes formam super materiam ad tollendum privationem et dispositiones contrarias formæ, perficiunt impassibilitatem, et illi in homine non possunt esse, nisi gratia et gloria, sic continentes agentia et patientia, ut numquam agant ad discursiva complexionis vel divisionem compositionis partium.

Hoc autem qualiter fiat, sic intelligi potest, sicut innuit Aristoteles et Commentator exponit. Elementa sunt salvata in mixto secundum suas formas substantiales : sed proprietates elementales, scilicet activæ et passivæ primæ qualitates sunt in mixto non secundum proprium actum, sed secundum actum mixti : unumquodque enim contrariorum alteratum est ab altero ad actum mixti. Continens autem actum mixti est omne illud quod impedit intensionem unius contrarii super alterum in actu ipsius mixti et unione miscibilium, sicut faciunt medicinalia conservantia sanitatem : sed loco illorum imaginemur poni habitum facientem in corpore alium statum, et non aliam naturam, scilicet in quo statu sic prævalet mixti actus, quod omnino dominetur potentiis miscibilium, ita quod numquam intendi vel remitti possint, nec a causa interiori, nec exteriori : et tunc est mixtum inalterabile et impassibile : et hæc est impassibilitas corporis gloriosi.

Dicendum ergo ad primum, quod dicit privationem potentiæ dispositæ ad patiendum scilicet, non privationem radicis quæ est tantum in hoc quod elementa insunt quoad esse primum, quæ paterentur si forma faciens alium statum non impediret. Unde patet, quod nihil valent objecta contra hoc. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod forte non erunt receptibilia secundum sensum corpora. Sed quidquid sit de hoc, infra in quæstione de *sensibus corporis gloriosi* determinabitur. Sed quantum ad præsens pertinet, si concedantur receptibilia esse : tunc dicendum, quod non recipiunt agens modo naturæ, sed agens per intentionem spiritualem ad modum animæ : et ex hoc nulla surgit passio læsiva. Et quid sit hoc dictu, infra cum de *sensibus* agetur, exponetur. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod utroque modo dicitur impassibile, et differt ab illa quæ fuit Adæ in habitu faciente et in statu. Habitus enim faciens impassibili- Ad 3.

[1] Cf. II Sententiarum, Dist. XXV. Tom. XXVII hujusce novæ editionis.

tatem in Adam fuit gratia innocentiæ, sed in gloriosis est gloria. Et status Adæ fuit posse non pati : hic autem erit posse pati.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non sequitur hoc nisi de his quæ agunt in tactum actione naturæ : sed tunc qualitates tangentis non percipientur, nisi actione spirituali et animæ : et est potius perceptio intentionalis, quam corporalis, ut infra determinabitur.

Ad 5, 6 et 7. Ad aliud dicendum, quod ista impassibilitas est naturæ, et tamen causatur ex merito voluntatis. Et nihil aliud probat illa objectio et omnes objectiones usque in finem. Sed qualiter differat ab immortalitate Adæ, patet ex præhabitis.

Qualiter etiam sit una et qualiter diversa, ad ipsa quæ disputata sunt super secundum *Sententiarum* recurratur, ubi agitur de statu Adæ ante peccatum [1].

ARTICULUS XV.

An omnia corpora gloriosa sint æqualiter impassibilia?

Tertio quæritur, Utrum omnia corpora gloriosa sint æqualiter impassibilia?

Videtur autem, quod æqualiter : quia

1. Privationes non accipiunt intensionem et remissionem : sed impassibilitas dicitur a privatione passibilitatis : ergo non recipit intensionem et remissionem : ergo æqualiter est in omnibus gloriosis.

2. Item, Non potest esse amplior impassibilitas quam privatio passionis ad interiora et exteriora læsiva : et hoc in omnibus est gloriosis : ergo omnes æqualiter sunt impassibiles.

3. Item, Albius est nigro impermixtius : sed si nullo modo sit permixtus, tunc significabit rem suam in termino, et impossibile est fieri intensionem super hoc. Similiter impassibile non videtur posse intendi ultra separationem ab omni passione. Sic autem sunt impassibilia omnia corpora gloriosa. Ergo videtur, quod æqualiter sint impassibilia.

4. Item, I ad Corinth. III, 16, dicit Glossa : « Æqualiter omnes habent, quod pati non possint. »

In contrarium est, quod Sed contra.

1. Impassibilitas est præmium : sed præmia non sunt æqualia : ergo nec impassibilitas corporum sanctorum ac gloriosorum.

2. Item, Eadem est ratio de una dote et de alia : sed aliæ inæqualiter habentur : ergo et ista.

Responsio. Dicendum, quod inæqualiter habetur impassibilitas. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod impassibilitas licet secundum nomen dicat privationem, tamen fundatur super habitum facientem illam impassibilitatem, sicut in præcedenti problemate est dictum. Præterea in comparatione ad causam suam potest intendi, etiamsi in se esset privatio. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod licet plura non privet in uno quam in alio, tamen fortius resistens habitus privat in uno quam in alio, et secundum hoc unus impassibilior est quam alius. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod æqualiter est in omnibus in permixta proportione patiendi : sed tamen ex inæquali non resistit, ut dictum est. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod Glossa intelligitur quoad exclusionem facientium passionem : sed tamen est inæqualitas ex resistente, ut dictum est. Ad 4.

[1] Cf. II Sententiarum, Dist. XIX per totum. Tom. XXVII hujusce novæ editionis.

Ad 2. Ad ultimum autem dicendum, quod Christi vulnera non apparebunt, nisi in demonstrationem resurrectionis.

ARTICULUS XVI.

An idem sit vitio carere, deformitate, et corruptione?

Quarto quæritur, Quæ est differentia inter vitio carere, et deformitate, et corruptione?

1. Quia ita dicit Augustinus in libro XXII de *Civitate Dei*[1]: « Nescio autem quomodo sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum cordibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt, et fortasse videbimus. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit: et quædam quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit: nec ideo tamen si aliqua martyribus amputata et ablata sunt membra, sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum, quibus dictum est: *Capillus de capite vestro non peribit*[2]. »

2. Item, In corpore Christi cicatrices apparebunt, ut patet, Joan. xx, 27: ergo et in corporibus aliorum martyrum.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod vitium dicit mutilationem quæ est in membri diminutione: deformitas autem dicit incongruentem proportionem membrorum ad invicem et coloris ad figuram: corruptio autem dicit potentiam passionis. Et hæc omnia ibi tollentur.

Ad 1. Ad objectum autem dicendum, quod cicatrices non apparebunt in quantum sunt corruptivæ continuitatis, sed potius in quantum sunt signa constantissimæ virtutis, qua passi sunt pro justitia et fide: et hoc colligitur ex verbis Augustini inductis.

[1] S. Augustinus, Lib. XXII de Civitate Dei, cap. 20.

[2] Luc. xxi, 18.

ARTICULUS XVII.

An agilitas conveniat corporis gloriosis?

Deinde, Quæritur gratia hujus quod dicit, ibi, C, § 1, paulo post: « *Onere, difficultate: in quibus tanta facilitas*, etc. »

Quæritur de agilitate corporum gloriosorum, quæ est una dotium beatorum.

Et quæruntur sex.

Primum est, An agilitas conveniat corporibus gloriosis?

Secundum est, Quid sit agilitas sive virtus quæ ponitur dos?

Tertium, A quo causatur virtus illius agilitatis?

Quartum, Utrum uno modo insit sanctis vel diverso?

Quintum, An corpora gloriosa moveantur?

Sextum, An moveantur in tempore, an in instanti?

Ad primum sic proceditur:

1. Omnis motus alicujus organi corporei contrarium habens motum ad motorem, inducit lassitudinem et pœnam: talis est motus progressionis omnis hominis: ergo inducit lassitudinem et pœnam: ergo corpora gloriosa numquam erunt ita agilia, quin ex motu graventur et lassentur. Prima per se patet: quia causa prædicati est in subjecto. Secunda probatur ex hoc, quod ut dicit Philosophus in II de *Generatione et Corruptione*, in omni corpore mixto terra dominatur: sed hujus motus est ad centrum, et non

ante, et retro, dextrorsum, et sinistrorum, secundum appetitum voluntatis qui movet in motu processivo.

2. Item, Omnis motus a principio distare faciens, inductivus est corruptionis: talis autem est omnis motus corporis elementati : ergo omnis motus talis corporis inducit corruptionem : sed corpora gloriosa erunt incorruptibilia : ergo non habebunt dispositionem ad hujusmodi motum : ergo non erunt agilia, quia agilitas dicit dispositionem.

3. Item, Omnis incorporatio naturæ intellectualis deprimit eam : sed post resurrectionem anima rationalis est incorporata : ergo deprimit animam ipsum corpus : ergo retardat : ergo impossibile est, ut corpus habeat dispositionem in qua consequatur velocitatem animæ : ergo non est agile, quia talis dos ab omnibus ponitur esse agilitas.

4. Item, Motus indeterminati termini voluntarius vel violentus, non est nisi per elementum quod etiam leve est in aliquo, sicut est aer, et aqua, sicut probatur in IV de *Cœlo et Mundo*. Ergo non potest esse talis motus in cœlo : ergo frustra ad talem motum daretur agilitas.

5. Item, Omnis motus voluntarius et violentus in fine remittitur : constat autem, quod remissionis illius est aliqua causa, et non nisi gravitas organi : ergo organum non est umquam sufficienter agile : ergo nec agilitatem habebit pro dote.

6. Item, Si quis dicat, quod non remittitur. Contra : Cui convenit propria passio, illi convenit subjectum : sed propria passio naturalis motus, est non remitti in fine : ergo ille motus corporis gloriosi est naturalis : ergo naturalis motus ejusdem corporis est ad diversa loca, ante, et retro, dextrorsum, et sinistrorsum, et deorsum, et sursum, quod est absurdum et impossibile.

In contrarium hujus est, quod dicitur, Sed contra.

1. Isa. xl, 31 : *Current, et non laborabunt*, etc.

2. Item, In *Littera* dicitur, quod tanta est facilitas, quanta est felicitas. Felicitas autem illa est agilitas ad motum : ergo habebunt agilitatem : et hæc sunt verba non Magistri, sed Augustini [1].

3. Item, I ad Corinth. xv, 43 : *Seminatur in infirmitate, surget in virtute.* Per virtutem autem, ut dicit ibi Glossa quædam, mobilitas intelligitur quæ vocatur *agilitas*.

4. Item, De ratione beatitudinis est ea quæ sunt de perfectione potestatis habere modo possessionis, id est, ad nutum : sed de perfectione potestatis mobilis in eo quod movetur, est agilitas : ergo corpora gloriosa illam debent habere modo possessionis, id est, ad nutum.

Responsio. Dicendum, quod corpora erunt agibilia non tantum ad motum localem, sed in omnia opera quæcumque perpetrare voluerit appetitus qui movet organa, sicut infra patebit. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod gravitas quæ esset in organo ad depressionem virtutis motivæ si non esset glorificatum, est ex materialitate, et cum tunc omnino vincatur materia per gloriam resurrectionis, cessabit omnino illa gravitas, ita quod nullum laborem inducet virtuti moventi. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod motus qui mutat aliquid in subjecto, distare facit mobile a suis principiis : sed in quo subjectum uno modo manens, transit ad locum alium de alio, non est talis motus : et ideo perfectis et immortalibus corporibus convenire potest motus localis, et talis est motus organorum in gloriosis corporibus ad nutum virtutis motivæ, et ideo numquam inducet lassitudinem et pœnam. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod corpus est cujus motus pertingit ad animam, ita Ad 3.

[1] S. Augustinus, In Enchiridion, cap. 91.

quod ex ipso accipit perfectionem cognitionis et operis, sicut est corpus animale, in quo perficitur anima scientiis et virtutibus : et de tali verum est, quod deprimit animam in modo cogitandi et operandi : et hoc intenditur, Sapient. IX, 15, ubi dicitur : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam.* Est etiam corpus sive quod melius est, status corporis, in quo anima nihil accipit a corpore, sed potius omnis gloria corporis est redundantia quædam gloriæ et fulgoris animæ, et illud corpus in nullo deprimit animam, sed obedire aptum erit ad nutum, et illa aptitudo est agilitas ejus.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod hoc est verum de motu qui est propter indigentiam cibi vel alterius solatii, quod quæritur in diversis locis a corpore gravi animato : sed motus qui est in demonstratione gloriæ et beatitudinis congruentius est in cœlo, quam in alio corpore vel elemento.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod ille motus est ad nutum, et ideo non remittitur, nisi prout nutus voluntatis dictaverit : sed objectum tenet de motu in quo mobile tandem vincit super virtutem moventem : et hoc numquam esse potest in corpore, cujus mobilitas tota causatur a felicitate voluntatis : et hoc est quod dicitur in *Littera*, quod tanta est in eis facilitas quanta et felicitas.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod passio naturalis motus est intendi in fine ex victoria generantis super generatum : quantum enim datur generato de forma generantis, tantum etiam datur ei de motu generantis. Et quia per majorem accessum vincit forma generantis privationem rei generatæ, et confortatur forma generantis in generato, ideo plus habet de motu. Sed non sic est de motu organorum corporis gloriosi : quia ille est in principio et in fine intensus et remissus ad nutum virtutis moventis, ut sibi sua agilitas sit possessio : quia secundum Philosophum nihil est pars felicitatis et modo beatitudinis habitu, nisi hoc quod modo possessionis habetur ad nutum.

ARTICULUS XVIII.

Quid sit dos agilitatis ?

Secundo quæritur, Quid sit dos ista quæ dicitur *agilitas ?*

Videtur enim, quod non sit sic nominanda : quia

1. I ad Corinth. XV, 43, dicitur : *Seminatur in infirmitate, surget in virtute.* Dicit ibi Glossa, *in infirmitate,* id est, immobile, et *surget in virtute,* id est, mobile, vivum, et vegetatum, et potens, cui nihil noceat : ergo videtur, quod ista dos dicenda sit virtus.

2. Item, Ex illa Glossa ulterius ostenditur, quod eadem sit dos ista cum impassibilitate : quia unus actus unius est habitus : sed unus actus est resistere, et ille est impassibilitatis et virtutis etiam : ergo virtus est impassibilitas.

3. Item quæritur, Quare Apostolus vocat hanc dotem *virtutem* potius, quam aliam ?

Videtur enim, quod virtuti potius assimilatur incorruptibilitas, quam agilitas : quia illa dicit robur naturæ, quod est virtus : ista autem non dicit hujusmodi robur : ergo potius illa, quam ista *virtus* vocatur.

4. Item, Virtus rem suam dicit in termino : quia, sicut dicitur in primo de *Cœlo et Mundo,* virtus est ultimum potentiæ in re : sed quod differenter habetur a diversis, non potest haberi a quolibet in termino : ergo videtur, quod illud quod differenter habetur a diversis, non possit dici *virtus :* sed agilitas differenter habetur a diversis : ergo non potest dici *virtus* prout convenit unicuique, ut videtur.

5. Item, Cum agilitas dicat dispositionem sive potentiam naturalem ad motum localem processivum tantum, et

membra gloriosorum corporum futura sint habilia ad omnes actus, quare potius ista dos nomen accipit a potentia naturali ad motum processivum, quam ad aliud exercitium membrorum officialium ?

Solutio. Responsio. Dicendum, quod hæc dos proprie vocatur *agilitas*, sicut antiqui eam nominaverunt : et bene concedo, quod agilitas hæc vocatur libera possessio et habilitas omnium membrorum similium et officialium ad omnem actum animæ exsequendum, ut scilicet in omnibus corpus obediat motori, et in nullo retardetur.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod, I ad Corinth. xv, 43, ista dos non vocatur a sua essentia, sed potius a termino quem potest habere secundum statum perfectissimum humanæ naturæ : quia sic dicitur *virtus* hoc modo quo beatus Dionysius dicit, quod « virtutum est habere virilitatem in omnes secundum difformitatem operationes fortem et incommutabilem, et ad nullam indicatam divinarum illuminationum imbecilliter se habere. » Sic enim dicit perfectionem omnium organorum in omnem voluntatem Dei explendam secundum animæ imperium : et ab ista proprietate denominat Apostolus.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod differt ab impassibilitate : quia illa est potentia ad non patiendum, ista autem activæ potentiæ perfectio ad agendum. Et quod Glossa dicit : « Cui nihil noceat, » debet intelligi de nocumento retrahente potentiam ab operatione ex hoc quod organum non esset expeditum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod nulla aliarum dicit ultimum statum potentiæ ad operandum quam ista, et ideo dicitur *virtus*. Impassibilitas autem non dicit ultimum ad opus, sed potius resistens læsivis et nocentibus. Virtus autem præcipue est ultimum potentiæ activæ, cujus ultimum in maximo determinatur, ut dicit Commentator ibidem, sicut Herculis virtus est in vincendo triginta, si non plures vincere possit : sed potentiæ passivæ ultimum determinatur in minimo.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod ultimum simpliciter non potest convenire nisi uni soli : sed ultimum secundum statum convenit omnibus statum illum sortientibus, et tale ultimum dicitur *virtus*, quando dicitur, quod corpora resurgent *in virtute*.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod agilitas licet dicat expeditionem totius corporis ad operationes animæ explendas, tamen cognoscitur maxime in motu processivo : et ideo dos ista denominatur a perfectione potentiæ naturalis ad motum illum.

ARTICULUS XIX.

A quo causatur dos agilitatis ?

Tertio quæritur, A quo causatur ista dos in corpore glorioso ?

Et objicitur sic :

1. Omnis potentia naturalis ad actum corporeum, causatur a membrorum dispositione : agilitas est hujusmodi potentia : ergo causatur a membrorum dispositione. Prima probatur ex hoc, quod Deus subtilior est quam natura, et natura ingeniatur quodlibet optimo et convenientissimo modo quo esse potest. Secunda autem per se patet : quia agilitas præcipue est in potentia naturali ad motum processivum.

2. Item, Natura non ejusdem dispositionis instrumenta dat tardo et veloci : ergo videtur, quod nec Deus. Videmus enim, quod tardo dat instrumenta grossa et brevia, scilicet crura, sicut mulieribus : veloci autem dat longa subtilia : ergo videtur, quod sic etiam Deus dat agilitatem.

3. Item, Sicut dicit Aristoteles, ambulatio numquam est sine pedibus : ergo nec dispositio ambulationis sine dispositione pedum : ergo motus velocitatis accipitur in dispositione pedum, ut videtur.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Omnes sic erunt agiles : ergo omnes habebunt dispositionem corporis et crurum ad agilitatem, quod falsum est : quia qui modo habent naturaliter crura grossa, etiam tunc habebunt, quia forma membrorum naturalis etiam tunc manebit.

2. Item, Agilitas illa causabitur ex merito voluntatis : ergo potius manifestabitur in voluntatis dispositione, quam naturæ corporalis.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod in voluntate et anima consistit illa agilitas, et non in membrorum dispositione.

Ad primam autem partem dicendum, quod est agilitas ad motum indigentiæ naturalis : et de ista procedunt primæ argumentationes. Et est agilitas omnium membrorum simul in demonstrationem gloriæ, et quod motor mobile possideat ad nutum : et hæc causatur ex dispositione meriti voluntatis.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XX.

An agilitas uno modo sit in omnibus sanctis ?

Quarto quæritur, Utrum uno modo insit omnibus sanctis ?

Videtur, quod sic : quia

1. Unicuique inest, quod est mobile corpus ad nutum esse motoris : et hoc est tota agilitas et tanta quanta esse potest in natura corporea : ergo videtur, quod omnes sancti æqualem cum omnibus habeant agilitatem.

2. Item, Si motus eorum localis attendatur, quilibet sanctorum movebitur imperceptibili tempore : hoc autem est minimum tempus quoad nos : ergo quilibet sanctorum cum alio æqualiter est velox in motu : ergo ad motum habent agilitatem æqualem.

3. Item, Licet stella differat a stella in claritate [1], tamen lumen unius æque velociter venit a cœlo ad centrum sicut alterius : sed hoc modo est resurrectio, ut dicit Apostolus : ergo licet differant in claritate, tamen non differunt in agilitate.

4. Item, Mezeallach in libro de *Orbibus* dicit, quod omnis stella æque velociter movetur cum omni stella : sed quod una tardior alia videtur, hoc est ex quantitate sui orbis : sicut orbis Solis habet se ad Lunam in proportione multiplici duodecupla, et orbis Martis ad orbem Solis in sexquialtera, et orbis Jovis ad orbem Solis in duodecupla, et Saturni ad orbem Jovis decupla sexquialtera, et ad orbem Solis in tricenaria. Ergo videtur, quod cum sic sit futura resurrectio mortuorum, quod omnes gloriosi æqualem cum aliis habent motum, licet differant in claritate.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Corona mensæ pro panibus propositionis [1] erat interrasilis, et significabat præmium beatorum : ergo cum agilitas sit præmium vel pars præmii, est interrasilis : sed interrasilitas significat quod inæqualiter habetur : ergo agilitas inæqualiter habebitur in Sanctis.

2. Item, Dotes animæ sunt meliores et nobiliores dotibus corporis : sed dotes animæ habebuntur inæqualiter : ergo

[1] I ad Corinth. xv, 41 : *Stella enim a stella differt in claritate.*

[1] Cf. Exod. xxv, 25.

et dotes omnes corporis : igitur et agilitas.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod inæqualiter erunt agiles sicut ultimo est probatum.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod licet tempus imperceptibile sit, tamen quia tempus divisibile est in infinitum secundum incrementum virtutis moventis : quia velox, ut dicit Aristoteles, dividit tempus, tardum autem magnitudinem : et ideo etiam in tempore imperceptibili unus movebitur velocius, quam alius si voluerit.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod quilibet habet quantum vult, in hoc quod non plus vult quam habet et quam Deus vult eum velle : tamen non habet tantum unus, quantum alius. Et est simile quia sint duo æqualiter justi, uterque habet quantum vult, quia non vult plus quam habet : sed non tamen æqualiter habent, quia unus potest esse ditior quam alter.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod hoc non est simile : quia ille motus est illuminationis, et non illuminantium : et nos loquimur de motu ipsorum luminosorum.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod hoc ideo est, quia secundum naturam nullum corpus movetur in proprio loco, sicut idem Philosophus dicit, quod motus orbis est potius motus sapientis, quam naturæ : si enim secundum naturam moveretur, impossibile esset, quod motus illius naturæ non velocius moveretur, sicut major ignis velocius ascendit quam minor. Cum ergo sic stellæ moveantur jussu sui motoris, sive ille Deus sit, sive non, possunt habere motum æqualem, licet diversum spatium faciat diversas mobilium distantias. Sed in Sanctis tota vis motus erit ex quantitate sanctitatis : et cum illa sit differens, sic erit differens agilitas.

Tamen in verbo inducto Philosophi dubium est, nec ab ipso, nec ab alio est hoc verbum sufficienter probatum.

ARTICULUS XXI.

An corpora gloriosa movebuntur?

Quinto quæritur, An gloriosa corpora movebuntur ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Omnis motus fit propter indigentiam : sed nulla est ibi indigentia : ergo nullus est ibi motus.

2. Item, Nullum locum inveniet in quo aliquid novi inveniat quod non habuit in alio : sed ubi nulla potest esse renovatio, ibi nullus potest esse motus : ergo nullus motus potest esse in gloriosis corporibus.

3. Item, Aristoteles in VII *Ethicorum* dicit, quod omnis motus est propter malitiam : nulla est ibi malitia : ergo nullus motus.

4. Item, Aristoteles dicit, quod bonitatem participare sine motu, nobilius est quam cum motu : sed optimum dandum est corporibus gloriosis : ergo videtur, quod sine motu participabunt beatitudinem gloriæ.

5. Item, Mobilissimorum cœlorum quod est empyreum, ponitur non moveri propter statum contemplationis qui in ipso est, cui magis competit quies quam motus : ergo cum in se nobiliora et melius ad contemplationem ordinata sint sanctorum corpora, videtur quod ipsis debeat dari immobilitas potius quam motus.

In contrarium hujus est, quod Sed c

1. Dicitur, Sapient. III, 7 : *Fulgebunt justi, et tamquam scintillæ in arundineto,* etc., in quo, ut omnes fere dicunt, notatur agilitas motus Sanctorum, qui erit ad velocitatem luminis : ergo movebuntur tunc.

2. Item, Minus videtur, quod pure spirituales creaturæ moveantur localiter,

quam corporales : et illæ moventur, sicut probatur per motum Angelorum : ergo et corporalis creatura movetur : ergo Sancti movebuntur in patria.

3. Item, De perfectione rei mobilis est motus : constat autem, quod omnis substantia animata habens vim motivam, est mobilis : ergo de perfectione illius est motus : ergo cum omnes habeant perfectiones sancti in patria, videtur quod sancti movebuntur.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum videtur, quod Sancti movebuntur quando volent, et quocumque volent, absque omni indigentia. Est enim motus duplex quantum ad finem motus : quidam enim est propter indigentiam sublevandam, et quidam ad motivam potentiam demonstrandam, sicut cursores frequenter currunt ut ostendant habilitatem suam ad currendum, et absque omni indigentia : et ita movebuntur sancti, ut laudetur sapientia divina in tanta agilitate eis collata. Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ibi est renovatio situs ad minus : sed verum est, quod nihil invenitur de Deo in loco uno quantum ad participationem beatitudinis, quod non inveniatur in alio, licet plus refulgeat in uno quam in alio : sed motus fit in demonstrationem potentiæ motivæ, ut laudetur sapientia Creatoris sic ordinantis membra ad motum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod hoc intelligitur de motu naturali qui fit propter indigentiam.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod Philosophus loquitur de bono quod contingit acquirere per motum : res enim quæ acquirit bonitatem per motum, non est perfecta, sed indigens. Corpora autem glorificata non acquirunt talem bonitatem per motum : sed quam jam habent, per motum demonstrant.

Ad 5. Ad ultimum dicendum, quod hoc ideo est, quia motivam virtutem non habent : sed si haberent virtutem motivam et essent beati, oporteret quod in actu et motu suo demonstrarent sapientiam conditoris.

ARTICULUS XXII.

An motus corporum gloriosorum erit in tempore, vel in nunc?

Sexto quæritur, Utrum motus ille sit in tempore, vel in nunc?

Videtur autem, quod in nunc : quia

1. Demonstrat Jacobus Benalchindi in libro de *Diversitate adspectus lunæ*, quod omne cujus motus est æque imperceptibiliter ad remotum et propinquum, movetur in nunc : sed hoc modo, ut dicunt, est motus corporum gloriosorum : ergo est in nunc.

2. Item, Constat, quod differens est agilitas in sanctis : ille autem qui minorem habet agilitatem, movetur in tempore imperceptibili : ergo ille qui habet duplam, movetur in tempore subduplo : et ille qui habet quadruplam, in tempore subquadruplo, et sic de aliis. Ergo contingit, quod tandem aliquis movebitur in nunc.

3. Item, Velocior est agilitas gloriosi, quam alicujus corporis non beati : sed motus luminis non beati est in nunc, ut dicit Philosophus : ergo et corporis gloriosi.

In contrarium hujus est, quod omne corpus quantum si movetur, movetur commensurando se spatio per quod transit secundum terminum a quo et ad quem, et accipit primum et ultimum in spatio : sed a primo et ultimo in spatio (ut dicit Philosophus) causatur prius et posterius in tempore : ergo movetur in tempore composito ex priori et posteriori : ergo non potest moveri in nunc. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod movetur in tempore imperceptibili. Solutio.

Ad 2 et 3. Ad duo ultima ergo dicendum, quod talis processus non valet, nisi contingeret devenire ad corpus quod infinitam haberet agilitatem : hoc enim moveretur in nunc secundum documenta quæ tradit Aristoteles ante finem VIII *Physicorum :* sed quia non contingit ad aliquod tale venire, ideo quodlibet quod est majoris velocitatis, citius movebitur : quodlibet tamen movebitur in tempore, quia augmentum velocitatis est divisibile in infinitum, ita tamen quod quodlibet movetur in tempore.

Ad 1. Ad id quod objicitur de auctoritate Jacobi Benalchindi, dicendum quod ipse loquitur de illuminatione : hæc enim fit in nunc, ut vult Aristoteles : et hujus causam reddit Commentator, quia non est motus, sed finis motus : sicut et generatio secundum quod est mutatio tantum, et non motus.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS XXIII.

An corpori glorioso conveniat subtilitas?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, in fine § 1 : « *Propter quod et spiritualia dicta sunt*, etc. »

Quæritur de tertia dote, quæ est subtilitas, sive spiritualitas.

Et quæruntur quatuor.

Primum est, An corpori glorioso conveniat subtilitas?

Secundum, Utrum idem sit cum spiritualitate, vel quid sit?

Tertium, Quanta sit?

Quartum, Utrum æqualis sit in omnibus gloriosis?

Ad primum objicitur sic :

1. Grossum in natura non fit subtile, nisi per materiæ rarefactionem : corpus humanum de natura est grossum : ergo non fit subtile, nisi per materiæ rarefactionem : sed materia non rarefit, sicut supra probatum est : ergo corpus humanum in futura resurrectione non erit subtile.

2. Item, Subtile non invenitur in corporibus, nisi dupliciter, scilicet a dispositione materiæ, aut bene commiscibile. Et a mixtione non potest dici corpus gloriosum subtile : quia non erunt corpora illa commiscibilia. A dispositione autem materiæ etiam non dicitur : quia hoc est rarum, et illa corpora rara non erunt, quia sic ultra propriam staturam et naturalem membrorum figuram extenderentur.

3. Item, Philosophus dicit, quod subtile est partium repletivum, et partis partium : hoc autem subtili non convenit, nisi in quantum quærit terminum alienum : sed omne corpus quærens terminum alienum, male tenet proprium : sed corpora gloriosa optime tenent terminos suos, melius etiam quam naturalia : ergo corpora gloriosa non erunt subtilia.

4. Item, In vita beati Gregorii Papæ legitur, quod ipse missus fuit apocrisarius ad confutandum patriarcham Constantinopolitanum, qui dogmatizaverat corpora nostra in resurrectione futura tenuia sicut venti : ergo hoc dicere est hæreticum : sed constat si sunt adeo subtilia, quod *spiritualia* dicantur, quod sint tenuia sicut venti et vapores : ergo dicere hoc modo tenuia fore corpora sanctorum, est hæresis.

5. Item, in libro de *Crepusculis* scribitur, quod subtile corpus spirituale non potest esse actu fulgidum vel lucens : sed corpora sanctorum erunt fulgida et lucentia : ergo corpora sanctorum non erunt subtilia.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Dicit Apostolus, I ad Corinth. xv, 44 : *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale :* sed omne corpus spirituale est subtile : ergo corpora sanctorum erunt subtilia.

2. Item, Ad Philip. III, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ* : sed suum corpus adeo subtile fuit, quod clausis januis intravit [1] : ergo et nostra ita subtilia erunt.

3. Item, Corpora gloriosa visui non subjacent, nisi miraculose, ut communiter dicitur : hoc autem non potest habere causam, nisi subtilitatem : ergo adeo sunt subtilia sicut aer, vel plus.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod corpora gloriosa absque dubio erunt subtilia : sed hæc subtilitas alia est, quam subtilitas elementorum. Est enim duplex subtilitas, scilicet materiæ, et rarefactionis. Materiæ est, quando corpus componitur de partibus subtilibus nobilibus : sicut dicimus subtilem esse solem, et stellas, et cætera corpora ætherea : et isto modo corpora gloriosa erunt subtilia. Secundo autem modo subtile est, quod rarefactum est vel subtiliter comminutum : et hoc modo non erunt subtilia.

Et per hoc patet solutio ad primam partem objectionum : quia omnes illæ concludunt de subtili per rarefactionem, vel per comminutionem dicto : et hoc modo bene conceditur, quod subtilia non erunt.

Ad object. 1 et 2. LICET autem objectiones in contrarium factæ verum concludant, non tamen nisi prima valet : non enim puto esse concedendum, quod januis clausis corpora nostra ingredi possint : et hoc habuisse divinum corpus in quantum divinum est : et hujus ratio supra est expedita.

Ad object. 3. AD ALIUD dicendum, quod non ex hoc sunt invisibilia, sed potius ideo, quia oculus non gloriosus secundum suam potestatem non gloriosam, non potest in corpus gloriosum et beatum, nisi quantum permittit Deus.

ARTICULUS XXIV.

An talis subtilitas sit eadem cum spiritualitate ?

Secundo quæritur, Utrum idem sit quod spiritualitas, vel quid sit ?

Videtur enim, quod non sint futura spiritualia : quia

1. Spirituale non est, quod nullam habet spiritus proprietatem : sed illa corpora nullam habebunt spiritus proprietatem : ergo non erunt spiritualia. PRIMA patet per se. SECUNDA probatur : Proprietas subtilitatis est non replere locum : et hoc non convenit corporibus gloriosis : sicut nec aliæ proprietates spiritus.

2. Item, Si secundum Glossam quæ est super epist. I ad Corinth. XV, 44, ideo dicuntur *spiritualia*, quia cibis non egent : ergo etiam corpora damnatorum erunt spiritualia, quia non egent cibis, quod est inconveniens.

3. Item, Corpora puerorum in limbo etiam cibis non indigent : ergo secundum illam Glossam, essent spiritualia.

4. Item, Si secundum Augustinum [2], aliquis dicat, quod ideo erunt spiritualia dicta, quia spiritui per omnia subjacentia. CONTRA : Hic Sanctorum corpora obediunt spiritui : ergo habent dotem quæ dicitur spiritualitas, sive subtilitas. PROBATIO primæ. In Psalmo LXII, 2 : *Sitivit in te anima mea : quam multipliciter*, etc. Et, I ad Corinth. IX, 27 : *Castigo corpus meum*, etc.

5. Item, In corporibus sanctorum manebunt partes heterogeniæ et homogeniæ : ergo manebunt ibi ossa : ossa autem, sicut dixit Empedocles, componun-

[1] Cf. Joan. XX, 19 et 26.

[2] Cf. S. AUGUSTINUM, Lib. XXII de Civitate Dei, cap. 21.

tur ex octo partibus, quarum quædam sunt vulcani, et aliæ terræ : ergo numquam erunt spiritualia si remanent ossa : et ossa manebunt : ergo numquam erunt spiritualia.

6. Si autem dicatur secundum Aristotelem et alios Philosophos, spirituale, vaporabile corpus. CONTRA : Tale corpus non est tentivum figuræ : sed corpora gloriosa tenebunt suam figuram naturalem : ergo non sunt taliter subtilia vel spiritualia.

Sed contra IN CONTRARIUM hujus est, quod dicitur,

1. Matth. XXII, 30, quod in resurrectione homines *erunt sicut Angeli Dei in cælo* : ergo spirituales in corpore.

2. Item, I ad Corinth. XV, 44 : *Surget corpus spiritale.*

Item, Ibidem dicit Glossa, quod erunt spiritualia.

Item, Augustinus in libro XXII de *Civitate Dei* [1] dicit hoc : ergo ita est.

Solutio. RESPONSIO. Secundum Glossam super epistolam I ad Corinth. XV, 44, corpus dicitur *spiritale,* eo quod cibis non egeat. Idem etiam secundum modum loquendi innuit Apostolus, eo quod spirituale opponitur animali : et animale est, quod cibis eget ad sui sustentationem. Huic autem addendum est quod dicit Augustinus in libro XXII de *Civitate Dei,* scilicet quod « spirituale est, quod regimini spiritus non contradicit : » et hoc ex quadam habilitate corporis fit, quia stimulus libidinis est in eo exstinctus, et forma spiritualitas inducta, quæ est subtilitas hoc modo dicta, prout in antecedenti problemate dictum est. Unde si quis eam diffinire velit, puto quod sic convenienter dici potest : Subtilitas est dos corporis habile faciens corpus ut moveatur a spiritu, ex omnimoda fomitis remotione, et grossitie partium materiæ.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod *spirituale* hic dicitur secundum inductas auctoritates, non a proprietate spiritus, sed quia perfecte a spiritu ad usum possidetur nihil reluctans, sed omnibus modis obediens.

Ad AD ALIUD dicendum, quod non indigentia cibi in damnatis non causatur ex aliqua forma nobili, sed potius ex justitia divina etiam inter pœnas continente corpora secundum se grossa et ignobilia, ne pœna in eis finiatur. Unde si exterius continens cessaret, ab interiori continenti non sustentarentur sine cibis.

Ad AD ALIUD dicendum, quod pueri hoc non habent ex dote, sed ab interiori continente : quia aliter in eis deficeret pœna damni, quæ est carentia visionis Dei secundum quod visio est merces beatorum.

Ad AD ALIUD dicendum, quod boni in via non habent perfectam carnis ad spiritum obedientiam : quia caro tum ex fomite, tum ex debilitate remurmurat : sed dos ista dat spiritui corpus ad usum, qui merito *possessio* nominatur.

Ad AD ALIUD dicendum, quod sine præjudicio bene concedo, quod os semper grossius erit quam caro : sed tamen remotis dispositionibus ignobilibus, quæ modo sunt, sicut est grossities nimia partium, et indigestio, et non bene commisceri, magis habebit naturæ subtilitatem : sicut dicimus solem esse subtilis naturæ, et aurum esse subtilis naturæ, cum tamen magis sit compactum quam aliquod metallum, eo quod subtiliores habet partes quam metallum, et subtilius sit commixtum melius digestum.

Et notandum, quod directe contra dicta Sanctorum est, si dicatur *subtile* prout parvum corpus subtile vocatur et rarum : quia tale corpus in veritate non est organicum, nec animari potest anima rationali.

Ad AD ULTIMUM bene concedo, quod sic *subtile* non vocatur.

[1] S. AUGUSTINUS, Lib. de Civitate Dei, cap. 21.

ARTICULUS XXV.

Unde causatur hæc subtilitas?

Tertio quæritur, Unde causetur hæc subtilitas?

Et hæc quæstio est necessaria propter diversa opinantes de ista dote.

Videtur autem, quod

1. Causetur per ablationem repletionis a materia : quia subtile est, ut dicunt, quod montem sine montis divisione transibit : et constat, quod tunc corpora gloriosa (ut dicunt) movebuntur in cœlo sine cœli divisione : et hoc non posset esse, nisi essent adeo subtilia, quod cum corpore quolibet possent esse in eodem loco : et hoc ulterius esse non posset, nisi tolleretur ab illis corporibus repletio : ergo videtur, quod subtilitas ista causetur ex ablatione repletionis.

2. Item, Omne ignobile tolletur ab elementis : ergo et ab homine, et multo plus : sed ex ignobilitate habet replere : ergo repletio tolletur ab ipso : ergo ex ejus ablatione habet subtilitatem, ut videtur.

3. Item, Locus et locatum erunt proportionata : sed locus corporum gloriosorum est cœlum empyreum : et hoc est subtilissimum corporum, minime (ut dicunt) replens locum : ergo ita etiam erit corpus gloriosum : ergo ut prius.

4. Item, Avicenna dicit, quod homo ideo accipit animam quæ particeps est luminis intelligentiæ, quia ex naturali commixtione maxime accedit ad cœli æqualitatem : sed iste accessus cum natura non possit eum perficere, a Deo in gloria debet perfici, quia tunc nihil imperfectum relinquetur : ergo tunc habebimus corpora cœlestia : ergo ut prius.

5. Item, Hoc dicit Apostolus, I ad Corinth. xv, 40 : Sunt *et corpora cœlestia, et corpora terrestria : sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium.* Ergo cum cœlestia sint dicta spiritualia subtilia ex ablatione repletionis ab ipsis, videtur quod sic erunt spiritualia et subtilia etiam corpora Sanctorum.

6. Item, Hæc dos meritorie acquiritur per spiritum nullum locum replentem : ergo videtur, quod talis similitudo spiritus in corpore relinquitur : ergo corpus tunc repletione loci carebit.

In contrarium hujus objicitur sic : Sed contra.

Lucæ, xxiv, 39, dicitur : *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Sed corpus non habens replere locum, non resistit tactui, quod probatur per hoc quod etiam replens tenue non resistit tactui, sed cedit, sicut aer. Cum ergo corpora gloriosa futura sint palpabilia, videtur quod non causanda sit futura eorum subtilitas ex hoc, quod tollatur ab eis repletio.

Solutio. Ad hoc dico sine præjudicio aliorum, quod non possum aliquo modo intelligere, qualiter aliquod corpus sit corpus, et non repleat locum : secundum enim rationem omnem et philosophiam certus sum, quod absurdum reputatur a Philosophis, qui ex ipsa quantitate dant corpori replere locum, sicut et oportet secundum rationem. Unde videtur mihi, quod licet a multis dictum hactenus sit, et etiam a me quandoque, quod subtilitas corporum gloriosorum tanta sit, quod non repleant locum, eo quod tollatur ab eis vis replendi locum : tamen falsum est. Et dicendum videtur, quod repleant locum, sicut supra est probatum, et spiritualitatem habent corpora potius ablatione fomitis et proprietatum ignobilium materiæ, quæ sunt præcipue tres causantes sua ablatione et oppositorum positione subtilitatem in omni eo quod naturaliter est subtile, quarum una est grossities partium commixtarum, non obedientium commixtioni et continuationi corporis. Alia est imperfectum Solutio.

agens ad digestionem et continuationem commiscibilium. Et tertia est imperfecta commixtio et continuitas. Unde corpora gloriosa partes habebunt subtiles a Deo ipso commixtas et continuatas, et optime commixtas ad æqualitatem complexionis. His enim de causis aliquo modo potest intelligi poni corpus humanum subtile : quia sic dicitur caro subtilis, aurum subtile, et alia corporalia animata, et inanimata quæ nobilia sunt.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod argumentum innititur falso, scilicet quod vis replendi locum sit grossities materiæ. Et ratio hujus supra patuit.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non est conditio ignobilitatis replere locum : sed potius est conditio quantitatem consequens illius corporis, quod continetur in alio corpore ut in loco.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod cœlum empyreum ideo non implet locum, non est in aliquo : sed si contineretur, repleret locum : et ideo non habet hoc ex natura, sed quia non ambitur alio corpore : et ideo non oportet, quod suum locatum ei in hoc conformetur.

Ad 4 et 5. Ad aliud dicendum, quod cœlorum orbes inferiores implent locum, et suppositio falsa est, et contra Philosophos, ut supra est ostensum.

Per hoc patet etiam solutio ad sequens.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod meritorie acquiritur corpori, non ita quod mutetur corpus in non corpus, et secundum suam naturam non possit esse humanum corpus : sed ita quod efficitur spirituale in sequendo spiritum, sicut mobile obediens per omnia suum sequitur motorem, non retractum aliqua corporis gravitate.

ARTICULUS XXVI.

An æqualis sit hæc dos in omnibus corporibus gloriosis ?

Quarto quæritur, Utrum æqualis sit hæc dos in omnibus corporibus gloriosis ?

Videtur, quod sic :

1. Omnibus enim perfecte caro subdetur, et nullum eorum cibis egebit : ergo videtur, quod omnia corpora æqualiter erunt spiritualia.

2. Item, Defectus naturæ corrigitur a Deo in resurrectione : sed defectus quidam naturæ formalis est, quod materiam non satis potest facere subtilem et spiritualem : ergo tunc corrigetur : ergo quod naturale est, omnibus æqualiter inest : ergo subtilitas omnibus inerit æqualiter.

3. Item, In opposito modo sunt æquales, quia æqualiter sunt corpora nostra animalia : ergo et in spiritualitate corpora tunc erunt æqualia.

In contrarium est.

1. Quod in nulla alia dote sunt æqualia corpora gloriosa : ergo nec in ista.

2. Præterea, Dos hæc est pars præmii : sed præmia omnia differenter et non æqualiter habentur a Sanctis : ergo et dos ista.

Responsio. Dicendum, quod hæc dos sicut et aliæ inæqualiter habentur, sicut ultimo est probatum.

Dicendum ergo ad primum, quod licet in omnibus posset dos ista perficere ad actus prædictos, non tamen illi actus ex æquali progrediuntur habitu : et ideo actus in bonitate et virtute non sunt æquales.

Ad aliud dicendum, quod non est defectus naturæ, sed natura quædam quæ propter meritum exaltabitur, sicut et in

aliis natura exaltatur : animæ enim humanæ non est nimis subtile habere corpus.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod etiam in opposito non sunt æquales : quia unus est animalior, quam alius, si animalitas ad actum animalitatis comparetur. Vel posset dici, quod animalitas in homine potius est privatio et defectus, quam habitus : et tunc non sequitur, si aliquid sunt æquales in privatione, quod etiam sint æquales in habitu : qui enim æquales sunt in cæcitate, non oportet æquales esse in visu, si visum contingat recipere.

ARTICULUS XXVII.

An luminositas possit convenire corpori humano ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, in fine § 2 : « *Sanctorum quoque corpora sine omni vitio fulgida sicut sol, resurgent*, etc. »

De luminositate enim quæ est quarta dos, quæruntur hic quinque, scilicet an luminositas possit convenire corpori humano ?

Secundo, Quid sit illa luminositas?

Tertio, Quanta sit ?

Quarto, Unde causetur ?

Et quinto, Utrum æqualiter vel inæqualiter eis conveniat ?

Ad primum sic objicitur:

1. Nullum corpus in quo natura opaca dominatur, potest fieri excedens in lumine : corpus hominis est hujusmodi : ergo nequaquam potest fieri excedens in lumine. Prima probatur : quia lumen impeditur ex natura opacitatis. Secunda scribitur in secundo de *Generatione et Corruptione*, ubi dicitur, quod in omni corpore complexionato commixto dominatur terra.

2. Item, Inter corpus luminosum et opacum, est duplex medium, scilicet vicinius luminoso, et hoc est diaphanum, quod secundum Aristotelem, lumine in superficie et in profundo coloratur : et est vicinius opaco, quod est coloratum colore albo, et nigro, et mediis coloribus. Constat autem, quod corpus hominis in natura materiæ plus accedit ad opacum. Ergo numquam potest esse luminosum, sed semper remanebit coloratum. Ergo non est ejus dos luminositas, ut videtur.

3. Item, Avicenna dicit in libro VI de *Naturalibus*, quod omne corpus luminosum constat ex partibus perviis tantum : corpus autem hominis numquam constabit ex partibus perviis tantum : ergo numquam erit perfecte luminosum.

4. Item, Sicut dicit Apostolus, I ad Corinth. xv, 41 [1], resurrectio eorum erit sicut claritas stellarum : sed secundum probabiliorem opinionem, quæ est Aristotelis, Avicennæ, Ptolemæi et Commentatoris sui, et Mezeallach, corpora stellarum non secundum se sunt luminosa, sed colorata : ergo nec corpora sanctorum resurgentium : ergo numquam habebunt dotem quæ est luminositas.

5. Item, Diversorum corporum genere et natura, diversæ sunt proprietates : sed corpora cœlestia et humana sunt genere et natura diversa corpora : ergo diversæ erunt eorum proprietates : ergo cum cœlestia sint luminosa, impossibile est humana fore luminosa. Prima patet per se. Secunda probatur ex hoc quod dicit Aristoteles in X *primæ Philosophiæ*, quod « cœlestia et terrestria non sunt in eodem genere proximo. »

6. Item, Corpus unius qualitatis et proprietatis in superficie, est homogenium : sed corpus humanum numquam est homogenium : ergo numquam est in toto luminosum.

[1] I ad Corinth. xv, 41 : *Alia claritas stellarum.*

Sed contra. In contrarium hujus est, quod dicitur Matth. xvii, 2, super id : *Resplenduit facies ejus sicut sol* : ubi Glossa sic dicit : « Non substantiam carnis amisit, sed gloriam futuræ resurrectionis ostendit. » Ergo Sancti tunc sicut sol lucebunt.

Item, Judicum, v, 31 : *Qui diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent.*

Item, Matth. xiii, 43 : *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.*

Item, Sapient. iii, 7 : *Fulgebunt justi, et tamquam scintillæ in arundineto discurrent.*

Item, I ad Corinth. xv, 40 : *Alia cœlestium gloria, alia autem terrestrium*, etc.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod Sanctorum corpora erunt luminosa.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod opacitas a terrestri natura tolletur per meritum quod claret in voluntate : et tunc natura terrestris erit splendore plena.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod hoc tenet in distantia corporum, quam potest facere natura : sed meritum est amplioris potentiæ, quam natura : et ideo de opaco remota opacitate facit superexcedens in lumine, et ultra hoc quod de natura sua est luminosum, et nullum habet meritum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod Avicenna loquitur de corpore quod de natura partium componentium habet luminositatem, et non de illo cui miraculose datur per meritum.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod stellæ in veritate meo judicio naturaliter coloratæ sunt, sed receptivæ sunt luminis a sole : et Apostolus non loquitur de claritate quam habent naturaliter, sed potius de illa quam habent a sole : quia in illa similia erunt eis corpora beatorum, licet excedant in lumine.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod hoc verum est si ab eadem causa insit proprietas : sed nihil prohibet diversorum corporum genere et etiam natura, unam esse proprietatem, unius naturaliter, et alterius per meritum.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod hoc intelligitur de corpore cujus accidentia de sua manant substantia sicut subjecto et causa : sed ita non est in lumine corporum gloriosorum, sed potius splendor dabitur eis a Deo.

ARTICULUS XXVIII.

Quid sit luminositas in corporibus humanis ? et, An interiora membra lucebunt ?

Secundo quæritur, Quid sit illa luminositas ?

In corporibus enim inferioribus luminositas est forma luminis immutans pervium in superficie et profundo, et terminatum in profundo tantum : sed non talis videtur luminositas in corpore glorioso, quia

1. Sic corpus gloriosum videretur sicut luminosum : et hoc non est verum : ergo videtur, quod non est luminosum lumine corporali corpus gloriosum.

2. Item, Omne corpus luminosum facit actu videre se, et alia corpora circumjacentia : corpus gloriosum non ita facit : non ergo est luminosum lumine corporali.

Si forte dicas, quod luminosa et nobilissima visui non subjacent, sicut dicit Alpetragius : sicut primum nobile secundum naturales, et cœlum empyreum secundum Theologos : et ita est de beatis corporibus. Contra : Causa hujus, quod alicujus luminosi lumen visui non subjacet, sicut in libro de *Crepusculis* redditur, est quod hujusmodi luminosum est pervium et rarum : sed talia non erunt corpora gloriosa, ut supra patuit ex præhabitis : ergo hoc non impedit, quin debeant videri.

3. Item, Ulterius videtur, quod non universaliter lumine corporali futura sint luminosa : quia proportio membrorum ad lumen non est una, quia unum est magis terrestre, ut os, et unguis, et ad minus ut caro : ergo non æqualiter erunt luminosa, sed secundum terrestre minus, et secundum aereum plus.

4. Item, Elementa extra corpus humanum non æqualiter fulgebunt in lumine : ergo nec intra æqualiter fulgebunt ipsa membra in quibus plus vel minus dominantur elementa opaca vel pervia.

5. Item, De pulchritudine corporis organici est, quod una pars umbrosior sit alia : sed quidquid est de pulchritudine, non subtrahitur in resurrectione : ergo et ibi una pars plus quam alia lucebit.

Quæst. Ulterius hic quæratur, Utrum interiora membra lucebunt, ut cor, et hepar, vel non ?

Si sic. Contra :

Omne actu lucidum, sicut visus probat in sole, stellis, et flamma ignis, et Philosophus dicit, tegit corpora post se existentia : sed exterior superficies corporum gloriosorum lucebit actu : ergo teget interiora : ergo luminositas eorum erit inutilis.

Si autem non lucebunt : tunc non lucebit corpus universaliter in omnibus membris. Præterea hoc est inconveniens : quia interiora principaliora debent esse in præmio, sicut principaliora sunt in merendo : ergo magis debent lucere, quam exteriora.

2. Item, Secundum naturam spiritus animales debent esse lucidi, et sanguis rubeus, et venæ albæ, et sic de aliis : ergo non debent se æqualiter habere in lumine.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod lumen illud est corporea forma, a qua corpora gloriosa erunt luminosa.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod Sanctorum corpora in potestate habebunt lumen suum continendi et emittendi quando voluerint, sicut in potestate habent videri et non videri a non glorioso : a glorioso autem videntur semper. Et hoc quidem dixerunt ante me quidam antiqui, et bene ut puto : quia secundum hoc dictum pauciora inconvenientia videntur sequi. Habent autem hoc in potestate propter hoc quod causatum est a merito voluntatis : et ideo cum volunt, videntur, et cum nolunt, non videntur, et immutant corpora cum volunt, et cum nolunt non immutant, sive in profundo, sive in superficie tantum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod hoc verum est cujus lumen agit secundum naturæ necessitatem : et hoc non est verum de corpore glorioso, sicut mihi videtur.

Ad aliud dicendum, quod bene concedo, quod illa solutio ad minus non concordat philosophiæ, licet quidam diligentes figmenta, quandoque eam dederint.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod bene puto concedendum esse, quod æqualiter fulgebunt in omnibus membris propter proportionem servandam : et plus non potest haberi vi argumenti.

Ad 4. Ad aliud dicendum sicut ad antecedens immediatum.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod nullum membrorum erit umbrosum, nec modo umbram quærit membrorum, nisi propter sui actus inhonestatem : et hæc inhonestas tunc non est.

Ad quæst. Ad id quod ulterius quæritur, sine præjudicio dicendum videtur, quod differentem lucem habebunt interiora : erit enim sanguis sicut politum aurum rubeum, et spiritus lucidi modo luminis, et nervi modo politi argenti, et corpus exterius pervium sicut porosum, et non sicut diaphanum : esse enim pervium sicut porosum non opponitur luminoso.

Et per hoc patet solutio ad omnia quæsita.

ARTICULUS XXIX.

Quanta sit luminositas gloriosorum corporum?

Tertio quæritur, Quanta sit luminositas ista?

Videtur autem, quod sicut solis: quia ita dicitur, Matth. XIII, 43: *Tunc justi fulgebunt sicut sol*, etc.

Item, Apocal. XII, 1: *Mulier amicta sole*, etc.: ergo erit sicut lux solis, et lunæ, et stellarum.

Item, Sicut scintillæ videtur esse lux illa, sicut dicitur, Sapient. III, 7.

Item, Videtur hoc velle Apostolus, I ad Corinth. XV, 41: *Alia claritas solis*, etc.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod dicitur, Isa. XXX, 26: *Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum.* Ergo videtur, cum homo melior futurus sit, quod lux hominis excedet lucem solis plus illuminati quam modo.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod in veritate communiter tenetur, quod sol redibit ad lucem septem dierum primorum, quando magis luxit quam modo, antequam Adam peccasset, et propter mundi innovationem septempliciter adhuc excedet, et luna plena stabit: et tunc homo qui impedimentum peccati non habebit, adhuc septempliciter solem excedet in lumine: quid tamen de hoc sit verum, puto neminem diligenter scire, nisi qui tunc merebitur videre quod continget.

AD EA tamen quæ primo inducuntur, dicendum quod Glossa super illud Matthæi, XVII, 2: *Et resplenduit facies ejus sicut sol*, non comparat soli, ideo quod non sit futura major gloria resurrectionis, et similiter stellis et lunæ: sed quia non habuit majora nota hominibus, quibus comparet.

Et per hoc patet solutio ad totum, præter id quod de sapientia est dictum: ad quod puto dicendum, quod scintillis comparat propter fervorem charitatis elevantis Sanctos sicut ignis elevat scintillas. Et fere eodem modo exponit Gregorius illud Ezechielis, I, 7: *Scintillæ quasi adspectus æris candentis.*

ARTICULUS XXX.

Unde causetur illa luminositas in corporibus gloriosis?

Quarto quæritur, Unde causetur?

Videtur enim Philosophus dicere in secundo de *Anima*, cap. de *visu*, quod omne luminosum sive lucidum habet lucidum esse ex convenientia cum perpetuo superius corpore: ergo et corpora gloriosa videntur ita lucem habitura: sed

1. Constat elementatum complexionatum et compositum ex heterogeniis non posse convenire cum superius perpetuo corpore, quod est quintum ab elementis, et simplex, et homogenium: ergo videtur, quod non ex hoc lucem accipient corpora nostra.

2. Item, Nos videmus, quod inter elementa quædam lucem accipiunt propter partes ignis, quæ sunt in ipsis, sicut nocticula, et squamæ et spinæ quorumdam piscium, et etiam ipsa flamma ignis: et iterum videtur, quod hoc non potest esse causa lucis in homine, quia in homine sic non abundat ignis.

3. Item, Sicut dicit Avicenna, ex partibus diaphani congregantis secundum bonam commixtionem causatur aliquid lucens, sicut apparet in crystallo, berillo, adamante, rubino, et quibusdam aliis: et iterum constat, quod homo non

congregatur ex hujusmodi partibus : ergo nec ista est in eo causa lucendi.

4. Item, Nos videmus in natura inferiori, quod quanto major est distantia corporum a centro, tanto plus habent diaphaneitatis et luminis : constat autem, quod corpus humanum numquam absolvetur ab eis quæ sunt circa centrum : ergo nullam umquam in se habebit causam luminis.

5. Item, In libro qui de sententiis Græcorum in cœlo et mundo, sedecim capitulis distinguitur, videtur dici, quod sol majoris sui luminis quam aliæ stellæ habeat quatuor causas, scilicet puritatem partium, magnitudinem corporis, constantiam sive compressionem partium in continuitate, et nobilitate : constat autem, quod quatuor has causas numquam habebit homo : ergo numquam habebit causam lucendi septempliciter super solem.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. *Justi fulgebunt sicut sol*, etc. [1]. Ergo justitia est causa luminis.

2. Item, Apocal. XXI, 23, dicitur de sancta civitate, quod *charitas Dei illuminavit eam, et lucerna ejus est Agnus.* Ergo ille splendor est divinus causatus a Deo.

Isaiæ etiam, LX, 2, dicitur : *Super te orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur.* Ex quo accipitur idem quod prius.

Solutio. Responsio. Fere omnes subtiliores antiquitus de ista quæstione consueverunt dicere, quod homo constat ex quatuor elementis, et quinto corpore quod est cœlum : et in resurrectione quatuor elementa non erunt in ipso in actu suarum qualitatum activarum et passivarum, sed tantum in actu quinti corporis qui est lucere : et tamen dicunt nobis proventuram esse lucem in resurrectione. Sed quia hoc absurdum est tam in mathematicis, quam etiam in naturalibus, quod corpus quintum alicui misceatur complexionato per substantiam, sed tantum per virtutem : ideo videtur aliter dicendum, scilicet quod tota lux illa causabitur a merito voluntatis, et ideo etiam voluntati subditur : sunt enim dotes corporum causatæ a dotibus animarum : et lux divinæ cognitionis in anima, in corpore causat claritatem, in qua videbitur etiam affectu mentis, sicut modo in vitro cognoscitur color vini, sicut dicit Gregorius super illud Job, XXVIII, 17 : *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum.*

Quid tamen de hoc verum sit, infra inquiretur.

Dicendum ergo ad primum, quod per immutationem gloriæ qua immutabuntur corpora gloriosa, accipient convenientiam cum corpore perpetuo superius, non tamen ita, quod mutentur in stellas vel in cœlum, sed quod dispositiones ignobiles detrahentur ab ipsis quæ sunt ex inferioribus elementi, et superiorum dispositiones quantum possibile est salva natura assument. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod Dominus tunc intercidet flammam ignis, sicut dicit Basilius, et separabit fulgidum lucens a calido urente : et quantum ad tale fulgidum, nihil prohibet in homine tunc magis manifestari partes ignis. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod corpora humana non erunt umquam meo judicio perspicua : quia sic oporteret, quod destrueretur in eis compositio ex elementis aliis. Sed erunt splendentia sicut porosa clara refulgent, in quibus exterius sua interiora patent : et ideo non est in eis talis causa lucendi. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod in nobilitate et luminis calcatione convenient cum sole, sed in aliis non. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod in nobilitate conveniunt cum superioribus, licet non in natura materiæ. Ad 5.

[1] Matth. XIII, 43.

ARTICULUS XXXI.

An corpora gloriosa erunt æqualiter lucida?

Quinto quæritur, Utrum æqualiter erunt lucida?

Videtur, quod sic : quia

1. Quæcumque reformantur ad unum per similitudinem, æqualiter reformantur, nisi impediat natura reformatorum : sed omnia corpora gloriosa reformantur ad unum, scilicet corpus Christi, ut dicitur, ad Philip. III, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ* : et natura reformatorum non impedit, quia omnia sunt ejusdem naturæ : ergo videtur, quod æqualia erunt in lumine.

2. Item, Hoc lumen sequitur naturam corporis humani : sed hæc natura convenit Sanctis æqualiter : ergo sequela lucis est in eis æqualis.

3. Item, Meritum Sanctorum est in anima : ergo et differentia meriti : igitur et in præmio debent differre in anima tantum : sed lumen istud est in corpore : ergo in lumine non debent habere differentiam.

4. Item, In opposito est æqualitas, quia damnati æqualiter habebunt corpora opaca : ergo et in proposito, scilicet lumine Sanctorum debet esse æqualitas.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Dicitur, I ad Corinth. xv, 41 et 42 : *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum : stella enim differt a stella in claritate. Sic et resurrectio mortuorum.* Ergo erit ibi differens claritas.

2. Item, Glossa ibidem sic dicit : « Denario utique id significatur, quem omnes communiter habebunt, sicut est ipsa vita æterna, ipsum regnum cœlorum, ipsa claritas resurrectionis : et tamen alius alio magis, alius autem minus fulgebit. »

Solutio. Responsio. Dicendum, quod Sancti differentem accipient claritatem secundum differens meritum voluntatis.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod ad idem reformantur inæqualiter, sed similiter non impediente natura æqualitatem reformationis, sed impediente merito voluntatis.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod sequitur naturam corporis humani sicut subjectum, sed meritum voluntatis sicut causam.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod meritum differens facit effectum differentem tam in anima, quam in corpore.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod dubium est, utrum damnati differant in opacitate vel conveniant : sed magis credo, quod differant secundum plus et minus. Si tamen conveniunt, tunc non sequitur argumentum : quia Deus pronior est ad miserendum, quam ad puniendum : et ideo abundanti merito confert etiam in corpore lucem abundantiorem, licet majori iniquitati non infligat caliginem ampliorem.

ARTICULUS XXXII.

An convenienter in corporibus gloriosis sint quatuor dotes?

Post omnia prædicta præter *Litteram* necesse est quærere de numero harum quatuor dotium.

Videtur autem, quod non sit nisi una : quia

1. Tantum una dos confertur sponsæ : cum igitur transferentes se secundum aliquam similitudinem se transferant, videtur etiam, quod in spiritualibus debeat poni dos una tantum.

2. Item, Videtur quod duæ tantum : quia duo sunt quæ dotari possunt, scilicet corpus, et anima : ergo et duæ dotes.

3. Item, Videtur quod tres per appropriata trium personarum.

4. Ulterius, Videtur quod plures, quam quatuor : quia ita dicit Anselmus in *Prosologio*, ante finem : « Quid amas, caro mea, quid desideras, anima mea? Ibi est, ibi est quidquid amatis, quidquid desideratis. Si delectat pulchritudo, fulgebunt justi sicut sol[1]. Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit, erunt similes Angelis Dei : quia seminatur corpus animale, et surget spirituale[2], potestate utique non natura. Si longa et salubris vita, ibi sana æternitas, et æterna sanitas : quia *justi in perpetuum vivent*[3], et *salus justorum a Domino*[4]. Si satietas, satiabuntur cum apparuerit gloria Dei[5]. Si ebrietas, *inebriabuntur ab ubertate domus Dei*[6]. Si melodia, ibi Angelorum chori concinunt sine fine Deo. Si quælibet non immunda, sed munda voluptas, *torrente voluptatis tuæ potabis eos*, Deus[7]. Si sapientia, ipsa Dei sapientia ostendet eis seipsam. Si amicitia, diligent Deum plus quam seipsos, et invicem tamquam seipsos, et Deus plus illos quam illi seipsos : quia illi illum, et se, et invicem per illum, et ille se, et illos per seipsum. Si concordia, omnibus illis erit una voluntas : quia nulla illis erit nisi sola Dei voluntas. Si potestas, omnipotentes erunt suæ voluntatis ut Deus suæ : nam sicut poterit Deus quod volet per seipsum, ita illi poterunt quod volent per illum : quia sicut illi non aliud volent quam quod ille, ita ille volet quidquid volent illi : et quod ille volet, non poterit non esse. Si honor et divitiæ, Deus suos servos bonos et fideles supra multa constituet[8] : imo filii Dei et dii vocabuntur et erunt[9] : et ubi erit Filius ejus, ibi erunt et illi, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi[10]. Si vera securitas, certe ita certi erunt numquam et nullatenus ista vel potius istud bonum sibi defuturum, sicut certi erunt se non sua sponte illud amissuros, nec dilectis Deum illud invitis dilectoribus ablaturum, nec aliquid Deo potentius invitos Deum et illos separaturum. Gaudium vero quale aut quantum est, ubi tale aut tantum bonum est. » Ex hoc patet quod plurima sunt quæ sponsa tam in corpore quam in anima æternitate percipiet : ergo non sunt tantum quatuor dotes corporis.

Responsio. Dicendum, quod non sunt nisi quatuor dotes corporis, et videtur assignari posse ab intendentibus numerus ipsarum. Sed sufficiat acceptio duplex : aut enim accipitur dos corporis ex parte formæ, aut ex parte materiæ, aut ex parte conjuncti, aut ex parte ejus quod sequitur conjunctum ex forma et materia, quod est potentia naturalis. Et primo quidem modo sumitur luminositas. Secundo autem modo subtilitas, quæ consistit in subtiliatione partium materiæ. Et tertio modo impassibilitas. Quarto autem modo agilitas. Possunt iterum assignari et melius penes motum in Deum : et tunc aut est dos inclinans ad motum, aut dicens terminum motus, aut motum ipsum. Et primo modo est subtilitas. Secundo autem modo dupliciter potest sumi, scilicet terminus in conjuncto, et terminus in forma. Et primo modo est impassibilitas accepta ad similitudinem Dei per immutationem qua Sancti immutabuntur ad gloriam : et secundum hoc est claritas : sed penes motum ipsum est agilitas. Solutio.

[1] Cf. Matth. xiii, 43.
[2] Cf. I ad Corinth. xv, 44.
[3] Sapient. v, 16.
[4] Psal. xxxvi, 39.
[5] Cf. Psal. xvi, 15.
[6] Psal. xxxv, 9.
[7] Ibidem.
[8] Cf. Matth. xxv, 21, et Luc. xix, 17.
[9] Cf. ad Roman. viii, 14 et 26.
[10] Ibidem, vv. 16 et 17.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod non probatur per hoc argumentum, nisi quod una dos est in communi : sed tamen in speciali multa dantur pro dote.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod per hoc probatur, quod homo secundum duo dotatur : sed non sequitur, quod dos sua sit in duobus tantum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod quartum requiritur quod est esse consequens, scilicet propria passio : quia aliter non esset plena perfectio : et tunc erunt quatuor dotes, sicut patuit in prima assignatione.

Ad aliud dicendum, quod Anselmus potius enumerat materias gaudiorum in regno, quam dotes : quia hoc dicitur dos, nisi quod datur sponsæ ad perficiendam conjunctionem suam cum sponso, ut patuit in secunda assignatione numeri dotium. Ad 4.

D. *Si mali tunc habeant quas hic habuerunt deformitates ?*

De reprobis autem quæri solet, An cum deformitatibus hic habitis resurgant? Hoc autem Augustinus [1] non asserit, sed dubium reliquit, ita inquiens : Quicumque ab illa perditionis massa quæ per Adam facta est, non liberantur per Christum, resurgent quidem etiam ipsi, unusquisque cum sua carne : sed ut cum diabolo ejusque Angelis puniantur [2]. Utrum vero ipsi cum vitiis et deformitatibus suorum resurgant, quæcumque in eis gestarunt, inquirendo laborare quid opus est ? Non enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo vel pulchritudo, quorum erit certa et sempiterna damnatio. Ecce non diffinit, an tunc habeant deformitates quas hic habuerunt reproborum corpora.

ARTICULUS XXXIII.

An in damnatis maneant defectus naturales ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *De reprobis autem quæri solet*, etc. »

Videtur enim, quod maneant in eis defectus naturales sic :

1. Corpus compositum ex contrariis a talis corruptionibus non continet, nisi gratia : sed gratiam numquam habebunt : ergo talibus defectibus subjacebunt.

2. Item, Nullum bonum meruerunt damnati : sed injuste datur, quod præter meritum datur : ergo nullum bonum datur eis : sed unum de præcipuis bonis, est incorruptio : ergo illa non datur eis :

[1] S. Augustinus, In Enchiridion, cap. 92.

[2] Cf. Matth. xxv, 41.

ergo erunt in corporibus corruptibiles ex complexionis corruptione : et ita ut prius.

3. Item, Quod ex peccato est inductum, non debet minui per peccatum : sed corruptiones hujusmodi inductæ sunt ex peccato : ergo cum multa peccata sint addita originali peccato in damnatis, non debet in eis minui hujusmodi corruptio humorum, quæ inducit corporales infirmitates et deformitates.

4. Item, Hoc videtur, Isa. XIV, 11 : *Subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes.* Et, ibidem, ỷ. 19 : *Quasi stirps inutilis pollutus, et obvolutus*, etc.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Omne corpus habens hujusmodi corruptiones, tandem destruetur : sed corpora damnatorum numquam destruentur : ergo non subjacent hujusmodi corruptionibus.

2. Item, Tales corruptiones sunt a defectu naturæ : omnem enim defectum naturæ auctor naturæ corriget : ergo et illum : ergo non permittet eum in damnatis.

3. Item, Apostolus, I ad Corinth. XV, 52, dicit, quod omnes *mortui resurgent incorrupti*, sed soli electi immutabuntur, ut supra habitum est : ergo nulla corruptio est in damnatis.

Solutio. Quod est concedendum, quod damnati nullam habebunt ex vitio complexionis corruptionem febrilem, nec ex vitio compositionis corporis membrorum defectum.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod justitia Dei in pœnis continet eorum corpora : unde quod objicitur, verum est de bonis, vel objectio fundatur super falsum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet nullum bonum meruerunt, tamen esse, vivere, et sentire, et ratiocinari habent, quæ sunt bona : et ita habent incorruptam substantiæ permanentiam, quæ bona est : sed ad augmentum suæ pœnæ est : et ideo licet sit bonum, non tamen datur eis ad bonum, nisi hoc modo quo bonum justitiæ est bonum simpliciter, licet malum pœnale sit latroni.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod non diminuitur in præmium peccati, sed in pœnam, et hoc justitiæ congruit : sed quod diminueretur ut est præmium quoddam, esset inconsonum justitiæ.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod Isaias loquitur de pœna temporali Nabuchodonosor, qui in confusionem suam de sepulcro ejectus fuit, et vermibus datus ad devorandum : sed secundum mysterium refertur ad pœnas spirituales, non corporales.

E. *Quod non consumuntur corpora quæ tunc ardebunt.*

Si vero quæritur de corporibus malorum, quomodo in igne ardeant et non consumantur ? Augustinus [1] variis exemplis adstruit, et sempiternis ignibus ea ardere, et non consumi illa combustione : sicut animus [2] cujus

[1] S. Augustinus, Lib. XXI de Civitate Dei, cap. 1 et 3.

[2] Edit. J. Alleaume, *anima.*

præsentia corpus vivit, et dolorem pati potest, mori autem non potest. Hoc enim erit tunc in corporibus damnandorum [1], quod nunc esse scimus in animis omnium (alias, hominum [2]).

ARTICULUS XXXIV.

An corpora damnatorum ardeant, et non comburantur?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Si vero quæritur de corporibus malorum*, etc. »

Videtur esse impossibile quod dicit, quod corpora ardeant, et non consumantur.

1. Dicit enim Philosophus, quod omnis passio magis facta, abjicit a substantia : sed illa passio est maxime facta, quia agens omnem excellit passionem : ergo maxime abjicit a substantia : ergo tandem consumet substantiam.

2. Item, Idem dicit, quod omnis actio est per assimilationem, quia agens vult assimilare sibi patiens : sed actio est inter ignem et corpus damnati : ergo tandem ignis assimilabit sibi corpus : ergo videtur, quod convertetur in ignem.

3. Item, Constat, quod ignis movet corpus : sed motus ignis finitus est : ergo ille motus motus tandem veniet ad finem : sed nullus potest esse finis, nisi motum assumat speciem et formam moventis : ergo quandoque damnatorum corpora accipient speciem ignis : ergo quandoque erunt ignis et non humana corpora.

4. Item, Omne recipiens qualitatem alicujus agentis disponentem aliud ad speciem, si ultimabitur in eo qualitas illa, de necessitate recipiet speciem : sed corpora damnatorum recipiunt caliditatem, quæ est qualitas disponens ad speciem ignis, et ultimabitur in eis qualitas illa : ergo necessario mutantur in ignem : ergo mutantur a specie et natura humana.

5. Item, Omne agens dividens corpus physicum, de necessitate corrumpet ipsum, si confortatur actio : calor ignis agit dividendo corpus physicum hominis : ergo si confortatur actio, de necessitate corrumpet ipsum. Probatur prima ex hoc, quod nullum corpus physicum est divisibile in infinitum, quin dividatur a forma physica. Secunda autem supponitur : quia aliter non læderet intus ignis, nisi divideret corpora : et constat, quod actio ignis confortata est vehementer : ergo consumet substantiam corporum damnatorum.

6. Item, Corpora damnatorum sunt materia ignis inferni, aut propria, aut aliena. Si propria : tunc corpora damnatorum sunt ignis, quia propria materia ignis habet speciem ignis pro forma. Si aliena : tunc objicitur sic. Omnis aliena materia ignis transmutatur ab igne si agat in ipsam : sed ignis inferni agit in corpora : ergo transmutat ea : ergo corrumpendo agit in ea.

7. Item, Omne agens tantum agit, quantum dat passivo de specie : sed ignis inferni maxime agit : ergo plurimum de specie sua dat damnatis : ergo maxime transmutat eos a specie propria, id est, humana : ergo non remanebunt homines.

In contrarium est, quod

1. Dicitur, Apoc. ix, 6 : *Desiderabunt homines mori, et mors fugiet ab eis.*

[1] Edit. J. Alleaume, *damnatorum*.
[2] In eadem editione desunt hæc verba (*alias, hominum*).

Ergo videtur, quod numquam possint consumi ad mortem : ergo videtur, quod corpora eorum incorrupta semper teneantur.

2. Item, Bernardus dicit, quod « sic moriuntur damnati, quod numquam permoriuntur. » Et ex hoc sequitur idem quod prius.

3. Item, Isa. LXVI, 24 : *Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur*. Ergo ipsi sine consumptione semper cremabuntur in igne.

...tio. RESPONSIO. Dicendum, quod in veritate ea quæ dicuntur in *Littera*, fidelia et vera sunt, et absque dubitatione tenenda. Conservans autem damnatorum corpora, est justitia Dei in pœnis : et hæc credenda sunt potius, quam discutienda. Ne tamen omnino nihil videamur dicere, sciendum quod sensibilia dupliciter agunt in organa sensuum, scilicet actione naturæ, et actione animæ. Actio naturæ est cum consumptione et contrarietate : et puto bene, quod talis non potest esse in aliquod corpus, nisi ipsum corpus consumatur. Sed actio animæ est per receptionem intentionis ad affectum doloris vel delectationis : et de hoc dicemus secundum possibilitatem nostram in quæstione de *sensibus corporum resurgentium* infra : et talis est actio in inferno, quæ est ad sensus immutationem, sine consumptione substantiæ.

1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de actione naturæ, quæ non est tantum actio ad sensus immutationem : et non de actione animæ, quæ nihil abjicit a substantia.

2. AD ALIUD dicendum, quod ibi fit assimilatio talis, qualis est inter sensum et sensibile, hoc est, quod species sensibilis sit in sensu per intentionem contristantis, sed non per esse quod habet in materia.

3. AD ALIUD dicendum, quod motus fit ad impressionem intentionis, et est finitus, sed non ad formam dantem esse : quia aliter illa corpora in ignem converterentur.

AD ALIUD dicendum, quod recipiunt intentionem qualitatis prout ipsa est excitatio doloris et tristitiæ ex calore : sed non prout est forma transmutans materiam ad speciei abjectionem, et alterius formæ inductionem. Ad 4.

AD ALIUD dicendum, quod agens actione animæ, non agit dividendo, sicut patet in omnibus sensibilibus agentibus in organa sensuum, si actio animæ ab actione naturæ dividatur. Ad 5

AD ALIUD dicendum, quod impii sunt materia aliena dissimilis speciei agentis, sicut sensus in potentia suscipit speciem objecti ad tristitiam, vel delectationem : et ex hoc non sequitur aliqua commutatio corporum. Ad 6.

AD ALIUD dicendum, quod dat speciem secundum actionem animæ, et non naturæ : et ideo non sequitur, quod convertat in ignem. Hæc autem solutio melior est secundum rationem, quæ in hac materia potest esse : et ideo diligenter est notanda. Ad 7.

ARTICULUS XXXV.

An anima patiatur in corpore, vel a corpore ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, in medio : « *Sicut anima cujus potentia corpus vivit*, etc. »

Ex hoc enim simili videtur Augustinus innuere præhabitum modum solutionis.

Ut tamem melius intelligatur, quærantur hic duo, scilicet qualiter animus patiatur in corpore ?

Et secundo, Quare corpori damnato non potest attribui nisi alter modus passionis, cum duo sint modi passionis animati corporis ?

AD PRIMUM sic objicitur :

1. Omne agens fortius est patiente : sed

nullum corpus fortius est animo patiente qui est spiritualis : ergo nullum corporale potest agere in animum. Prima harum scribitur ab Augustino in libro XII *super Genesim ad litteram* : et secunda, et etiam conclusio.

2. Item, Corpus et animus se habent ut motor et mobile : et animus est motor, corpus autem est mobile : sed omnis motor agit in mobile, non patiens ab ipso secundum quod hujusmodi : ergo animus agit in corpus, non passus ab ipso secundum quod hujusmodi : ergo non potest pati in corpore, ut videtur.

3. Item, Quod nullius est susceptibile transmutationis, nullius est susceptibile passionis : sed anima nullius susceptibilis est transmutationis : ergo nullius susceptibilis est passionis : ergo nec a corpore patitur, nec ab aliquo alio. Prima constat : quia omnis passio est secundum aliquam transmutationem. Secunda scribitur in primo de *Anima*, ubi Philosophus reprobat dicta Platonis.

4. Item, Quod nullum omnino habet contrarium, impossibile est pati omnino : sed anima nullum habet contrarium : ergo impossibile est eam pati, sive in corpore, sive extra corpus.

Sed contra. In contrarium hujus est, quod

1. Nos experimur timores et tristitias quas non experiuntur non habentia animas sensibiles : ergo anima subjacere videtur passionibus.

2. Item, Damascenus dicit, quod « anima compatitur corpori, licet non commoriatur corpori : » ergo patitur.

3. Item, Vult Philosophus, quod in quibusdam corporis motus perveniunt ad animam et transmutant ipsam : ergo etiam corpus imprimit passiones animabus.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum, quod in veritate ita est, et Augustinus videtur ita determinare, quod anima non patiatur a corpore in corpore : sed passione facta in corpore anima punit seipsam affectu doloris et compassionis.

Quod qualiter sit ad intelligendum, sciendum quod nullus motus, vel passio affectionis alicujus sit in anima, nisi fiat prius apprehensio de re faciente illam passionem, sive affectionem : apprehensio autem per acceptionem speciei est sensibilis per sensum vel imaginationem : et ideo in corpore non fit passio doloris, nisi per sensum vel imaginationem : hoc autem quod est in sensu, sive in imaginatione animæ, est species spiritualis simplex et non forma corporalis : unde immediatum faciens dolorem in anima, est intentio spiritualis rei contristantis accepta in vi aliqua animæ : et ideo dicit Augustinus, quod non patitur a corpore, sed a seipsa accipiente hujusmodi speciem rei contristantis.

Et per hoc patet solutio ad primum : quia licet primum agens sit corpus, tamen proximum est intentio spiritualis ab anima apprehensa.

Ad aliud dicendum, quod anima a corpore ut est corpus non movetur : tamen motus corporis pertingunt ad ipsam per animæ operationem, hoc modo quo operatio quædam est apprehendere rerum circumstantium formas.

Ad aliud dicendum, quod anima secundum se accepta, id est, denudata a corpore, naturaliter non habet transmutationem aliquam : sed in corpore transmutatur per accidens, scilicet transmutatione facta in corpore. Transmutatur autem modo prædicto : et hoc modo non negat Aristoteles, sed potius probat, quod anima movetur per se.

Ad aliud dicendum, quod anima secundum se non habet contrarium, neque secundum se patitur, in quantum tamen est forma et motor conjuncti, accipit ut contrarium id quod dissolvit conjunctum : et in illius specie apprehensa punitur et dolet.

Ejus autem quod objicitur in contrarium, patet solutio per se. Tamen sciendum, quod licet ista solutio sit secundum Augustinum, est tamen aliquantulum contra dicta Aristotelis : quia ipse non

vult, quod apprehendere sit agere, sed potius pati : et secundum eum addendum est, quod motus qui fit per corpus, materialiter se habet ad animam, et non ut agens : sed quia ministrat materiam cognitionis, et anima adhibet formam, ideo verum est quod dictum est in solutione per totum. Hoc etiam supra notatum est.

ARTICULUS XXXVI.

Quare non potest attribui corporibus damnatorum alius modus passionis ?

Secundo quæritur, Quare non potest attribui corporibus damnatorum, nisi alter modus passionis ?

Videtur enim, quod uterque : quia

1. Corpora damnatorum sunt calida : sed si calidum ageret tantum actione animæ, et non actione naturæ, non posset dici, quod essent calida : ergo calidum agit in ea actione naturæ. Probatur prima ex fide. Secunda autem constat per philosophiam : quia non dicitur anima calida ex apprehensione calidi, vel etiam ex affectu calidi : et sic constat propositum.

2. Item, Si non ageret nisi actione animæ : tunc esset passio illorum corporum, sicut est passio in somno ad imaginationem terribilium præsentialiter affligentium hominem : et sic non in veritate paterentur, sed phantastice solum, quod est absonum, quia hoc generaret hæresim : ergo patiuntur actione naturæ.

3. Item, Si paterentur actione animæ et non naturæ : cum actio animæ æqualiter fiat præsente re et absente, non oporteret ibi ignem esse ubi patiuntur, sed sufficeret ignis imaginatio : et hoc iterum est absurdum : ergo videtur, quod actione naturæ patiuntur.

In contrarium hujus sunt objecta supra inducta : quia illa necessario videntur concludere, quod actione naturæ non patiantur, vel etiam si utraque actione, naturæ scilicet et animæ, patiantur. Sed contra.

Responsio. Sine præjudicio dicendum, quod veritatem hujus quæstionis neminem puto scire, nisi cui Deus revelaverit, sicut in sequenti capitulo dicitur ex verbis Augustini. Sine præjudicio tamen dico, quod actione animæ tantum patiantur, actione dico, quæ est sensus : quia ibi oportet organum actualiter immutare, et etiam speciem sensibilis in anima fieri. Solutio.

Et hoc qualiter sit, possumus imaginari per simile : sicut si ponamus per impossibile separari modo actionem animæ in qualitatibus tactus ab actione naturæ : si enim tunc calidum agat in tactum, necessario erit præsens tangens : quia aliter non esset tactus, et oporteret fieri immutationem organi : quia aliter non deferretur species ad vim animæ, quæ est tactus, et oporteret speciem ut contrariam conjuncto recipi ab anima : et tamen quia agens esset spirituale, nihil abjiceret a substantia, et uno modo substantia sua remaneret si passio remaneret.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc esset verum, si non esset hic actio per sensum : in illa enim quæ est per sensum, corpus disponitur qualitate sensibilis, et denominatur ab ipsa, præcipue in tactu : sed si fieret imaginando tantum, quæ imaginatio non exigit tactum præsentis rei quæ facit passionem, tunc valeret objectio. Ad 1.

Ad aliud jam patet solutio, quod somnium non est per sensum : et in hoc differt positio ista fidei a dictis quorumdam Philosophorum qui talem somnialem passionem dederunt animabus et peccatoribus. Ad 2.

Ad ultimum etiam patet solutio, quia sensus rei exigit experientiam et præsentiam. Ad 3.

F. *Si dæmones corporali igne cremantur.*

Quæri etiam solet, An dæmones corporali igne ardeant ? Ad quod Augustinus[1] respondens ait : Cur non dicamus (quamvis miris, veris tamen modis) etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi[2] incorporei, et nunc potuerunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari. Gehenna illa, quæ stagnum ignis et sulphuris dicta est[3], corporeus ignis erit : et cruciabit damnatorum corpora hominum, vel dæmonum : sed solida hominum, aerea dæmonum. Unus enim utrisque ignis erit, ut veritas ait[4]. De quo igne si quæritur, qualis vel ubi sit ? Augustinus sic respondet : Ignis æternus cujusmodi sit, et in qua mundi vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui spiritus divinus ostendit[5].

ARTICULUS XXXVII.

An ignis corporeus cruciat dæmones ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, F, « *Quæri etiam solet, An dæmones igne corporali ardeant ?* »

Videtur autem, quod non : quia

1. Dicit Damascenus[6], quod ignis ille non est corporeus, sed qualis utique Deus novit : ergo non ardent igne corporeo.

2. Item, Boetius dicit in libro de *Duabus naturis in una persona Christi*, quod nulla est actio et passio eorum, quorum non est materia una : sed ignis corporei et dæmonum in corpore eorum non est materia una : ergo ille ignis non agit in dæmones.

3. Item, Omnis actio est per contactum, ut dicit Aristoteles in primo de *Generatione et Corruptione*, et in sextodecimo *Animalium* : sed inter ignem et dæmones non est contactus : ergo ignis non agit in dæmones. Probatio mediæ. Contactus est eorum, quorum ultima sunt simul : sed dæmones cum sint spiritus, non habent ultima : ergo constat propositum.

[1] S. Augustinus, Super Genesin, et lib. XXI de Civitate Dei, cap. 10.

[2] In edit. J. Alleaume additur, *sunt*.

[3] Cf. Apocal. xxix, 20 ; xx, 9, 14 et 15 ; xxi, 8.

[4] Matth. xxv, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.*

[5] S. Augustinus, Lib. XX de Civitate Dei, cap. 16.

[6] S. Joannes Damascenus, Lib. IV de Fide orthodoxa, cap. ult.

4. Item, Contactus physicus est, quando utrumque tangentium immutatur ab alio : et constat, quod ignis a dæmone non immutatur.

5. Item, Actio omnis est inter contraria : sed inter ignem et dæmones nulla est contrarietas : ergo nulla actio : ergo inter eos nulla erit actio, vel passio.

6. Item, Quod insusceptibile est speciei agentis, nihil recipit de actione ipsius, et nihil patitur ab ipso : sed dæmon cum sit spiritus, non est susceptibilis speciei agentis, quia numquam potest dici spiritus calidus : ergo nihil suscipit de actione ignis, et nihil patitur ab ipso.

contra. In contrarium hujus sunt ea quæ dicuntur in *Littera*, et sufficiant : quia in *Littera* dicitur, quod stagnum ignis et sulphuris corporeus ignis erit, etc.

lutio. Responsio. Absque dubietate corporeus ignis cruciat dæmones : quod fide teneo : quamvis non plenarie sit intelligibile, tamen sic potest dici ad intellectum, quod ignis ille corporeus potest accipi dupliciter, scilicet ut instrumentum divinæ justitiæ vindicantis peccatum commissum contra Deum : et ut elementum corporeum. Et primo quidem modo habet corporeus ignis vim incorpoream affligendi etiam naturam nobiliorem se, dummodo sit sub peccato. Secundo autem modo non habet. Et prima quidem vi quæ datur per justitiam divinam, agit in spiritus dæmonum.

d 1. Ad primum ergo dicendum, quod Damascenus intelligit de affligente immediato, de quo, ut ante est dictum, affligens est in corpore species, quæ est intentio recepta in spiritu apprehendente suam afflictionem : tamen agens primum est corporeum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod verum est de agente secundum vim elementi tantum, vel secundum vim simplicis corporis naturalis : sed agens in vi divina quæ est vis instrumenti divinæ justitiæ ad vindictam iniquitatis, est amplioris virtutis : et ideo aget etiam in illud quod non est secum communicans in materia.

Ad aliud dicendum, quod contactus duplex est, scilicet per modum diffinitionis, et per modum conjunctionis corporalis. Et primo modo dicitur contingi quod conjungitur essentialiter, et præsentialiter continetur in aliquo : et hoc modo contingunt dæmones ignem, quia in ipso præsentialiter includuntur : sed non secundo modo. Ad 3 et 4.

Aliæ autem probationes secundo modo supponunt fieri tactum.

Ad aliud dicendum, quod est contrarietas hic ad ignem secundum quod est instrumentum justitiæ Dei : quia sic suum contrarium est justitiæ divinæ contrarium, sicut furtum ponitur esse contrarium furcis vel patibulo. Ad 5.

Ad aliud dicendum, quod in veritate substantia intellectualis non proprie dicitur calida, sed magis proprie dicitur *adusta* etiam quam calida, nisi dicatur calida per intentionem calidi apprehensam : et hoc est improprie dictum, quia illa intentio est spiritualis. Vel forte potest dici, quod ut ignis est instrumentum divinæ justitiæ, potest imprimere qualitatem suam in substantiam intellectualem. Sed primum melius est, quod non sit calida, sed potius adusta per ignem, prout est instrumentum justitiæ vindicantis in pœnis : quia cum caliditas forma sit corporalis, non potest intelligi, qualiter sit in substantia pure spirituali : et forte hac necessitate constrictus dixit Augustinus in *Littera*, quod dæmones in igne habent corpora aerea : quod tamen non tenet Ecclesia : et ideo primo modo est dicendum. Ad 6.

ARTICULUS XXXVIII.

An ignis infernalis sit corporeus?

Deinde quæritur de hoc quod dicit.

ibi, F, in fine : « *Ignis æternus cujusmodi sit*, etc. »

Videtur hoc esse falsum ratione primæ partis et secundæ.

1. Ratione quidem primæ partis : quia statim in sequenti capitulo dicet, quod constat animas igne materiali corporalibus flammis esse cruciandas : ergo scitur cujusmodi sit.

Pro secunda autem parte dicitur, Isa. XIV, 9 : *Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui*. Ergo infernus est subtus : ergo est in terra.

2. Item, Ibi dicit Glossa, quod « infernus est locus pœnarum, et est subtus : » ergo ut prius.

3. Item, Eccli. XXIV, 45 : *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes*. Et loquitur de descensu ad inferos : ergo est in inferioribus partibus terræ.

4. Item, Isidorus in libro *Creaturarum* : « Sol et luna ad occasum non venient, ne impii sub terra positi sua luce fruantur. » Ergo impii positi sunt sub terra : sed impii sunt in inferno : ergo infernus est sub terra.

5. Item, Job, XVII, 16 : *In profundissimum infernum descendent omnia mea*, etc. Ibi Glossa : « Quantum ad celsitudinem cœli aer iste inferius est, quantum ad aeris altitudinem terra inferius jacet, quantum vero ad altitudinem terræ illa loca inferni quæ superiora sunt aliis receptaculis inferni, hoc loco *profundissimum infernum* dicit. » Ergo limbus patrum est sub terra, et adhuc inferius illo est infernus, et sic iterum habetur propositum.

6. Item, Omnis ignobilitas debet locum infimum retinere : sed omnis ignobilitas est in inferno : ergo infernus debet esse in loco infimo : ergo in medio terræ esse debet.

7. Item, Contraria merita sunt in Sanctis et impiis : sed Sancti per merita ascendunt ad locum altissimum : ergo impii per contrarium descendere debent ad locum infimum : hoc autem est terræ medium : ergo quoad medium terræ debent disponi damnati.

8. Item, Terram dilexerunt mali, sicut Sancti cœlum : ergo æque justum est, quod isti ponantur in medio terræ, sicut quod Sancti ponantur in medio cœli.

In contrarium hujus est, quod ad decorem justitiæ pertinet, quod in eodem loco quis puniatur, ubi peccavit : sed peccaverunt hic : ergo videtur, quod infernus hic esse debeat.

Responsio. Dicendum, quod in ista quæstione ultra dicta Sanctorum nihil est dicendum : quia ratio nihil omnino facit hic, sed in toto standum est dictis illorum qui revelationem a Spiritu sancto acceperunt. Illi autem dicunt, quod ignis sit corporeus, et infernus in terra : et hoc ideo tenendum et credendum est.

Ad dictum autem Augustini dicendum, quod ipse dicit non asserendo, sed tamen ipsemet magis putat ita esse, quam aliter : et forte quod Augustino non fuit plene revelatum, aliis Sanctis plene revelatum fuit. Et secundum hoc non est contradictio in *Littera*.

Vel dicatur, quod Augustinus dicit non esse dubitandum de specie ignis, sed de modo et virtute qua affligit animas : quia illa est valde latens.

Ad aliam partem bene concedo, quod est sub terra, sicut probatum est : sed dictum Augustini intelligitur de loco determinato, utrum in centro vel extra centrum sint loca illa : quia etiam secundum poetas de hoc dubium est. Et Isaias videtur velle, quod peccatores deprimentur sub orbe tristi, et gravabunt eos ibi peccata sua. *Tristis* autem *orbis* vocatur a Philosophis pars orbis sinistra, quæ expanditur supra quartam partem terræ, quæ supponitur quartæ habitabili : et de hac sententia videtur Isaias, sicut infra patebit.

Ad id quod contra objicitur, dicendum quod non potest esse : quia omnis habitatio Sanctorum tunc purgabitur : et ideo mundus quoad habitationem istam in

qua Sancti meruerunt, innovabitur [1] : et ideo abjicientur ab ipso cadavera fœtida damnatorum, ut etiam profundetur justitia in loco qui congruit peccato ipsorum damnatorum, sicut probatum est in objectione.

G. *Si animæ sine corporibus sentiunt ignem corporalem ?*

Cum autem constet animas igne materiali in corporibus cruciandas, quæri solet, an interim ante resurrectionem corporum animæ defunctorum reproborum materiali igne crementur ? De hoc Julianus Toletanæ Ecclesiæ Episcopus, Gregorii dicta secutus [2], ita scripsit : Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem etiam corpore igneo teneatur ? Teneri autem per ignem spiritum dicimus, ut in tormento ignis sit videndo atque sentiendo. Quod autem non solum videndo [3], sed etiam experiendo anima ignis tormenta patiatur, ex Evangelio colligitur, ubi veritatis voce dives mortuus dicitur in inferno sepultus : cujus anima, quod in igne teneatur, insinuat, cum Abraham deprecatur dicens : *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* [4]. Dum ergo peccatorum divitem damnatum in ignibus veritas perhibet, quis sapiens reproborum animas teneri ignibus neget ? Præcipue cum humanam animam corporis similitudinem habere doceat Augustinus ita inquiens [5] : Profiteri animam habere posse similitudinem corporis et corporalium omnino membrorum quisquis renuit, potest negare animam esse quæ in somnis videt vel ambulare se, vel sedere, vel huc atque illuc gressu vel etiam volatu ferri : hoc sine quadam similitudine corporis non fit. Proinde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit, non corporalem, sed corpori similitudinem [6] : ita etiam in locis videtur esse non corporalibus, sed corporalium similibus sive in requie, sive in doloribus. In Cassiani etiam voluminibus legitur, quod non sint

[1] Isa. LXV, 17 : *Ecce ego creo cœlos novos, et terram novam.* Cf. adhuc, Isa. LXVI, 22 ; Apocal. XXI, 1 et 5.

[2] Cf. S. GREGORIUM, Lib. IV Dialogorum, cap. 18.

[3] Ibidem, paulo post.

[4] Luc, XVI, 4.

[5] S. AUGUSTINUS, Lib. XII super Genesim ad litteram, cap. 33.

[6] Edit. J. Alleaume, *similem*.

otiosæ, neque nihil non [1] sentiant, cum dives ille in inferno se flamma cruciari clamat. Unde probatur animas defunctorum non solum suis sensibus non privari, sed nec istis affectibus, scilicet spe, tristitia, gaudio, ac metu carere : et ex his quæ sibi in illo generali examine reservantur, eas quiddam [2] jam incipere prægustare.

ARTICULUS XXXIX.

An ignis corporeus sic esse possit, ut non destruatur?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, post initium : « *Teneri autem per ignem spiritum dicimus*, etc. »

Et quæruntur duo, scilicet an ignis corporeus sic esse possit, quod non destruatur ?

Et secundo, An hoc verum sit, quod hoc sit eis tormentum, quod ignem videant et sentiant ?

Ad primum sic objicitur :

1. Locus est conservativus locati, ut dicit Philosophus : ergo omne quod naturaliter est in loco aliquo, si diu est extra suum locum, ubi sit, destruetur : sed ignis inferni est verus ignis, et est a principio mundi extra suum locum : ergo destruetur.

2. Item, Avicenna dicit in *prima Philosophia*, quod nulla causa est, quod hæc pars materiæ facta est terra, et hæc pars aer, et alia pars ignis, nisi quod frigiditas tali vel tali loco naturalis vel caliditas invenit ipsam, et convertit in aerem vel in terram : sed constat, quod nulla frigiditas terræ est ita naturalis sicut illa quæ est in medio terræ : ergo convertet in terram, quidquid est in medio : et per consequens ignem inferni convertet in terram.

3. Item, Elementa convertuntur ad invicem, et convertuntur in virtutem et speciem dominantis : sed constat, quod in centro terræ nullum elementum ita dominatur sicut terra : ergo omne quod ibi est, terra convertet ad naturam et speciem suam : ergo ignis inferni necessario in terram convertetur.

4. Item, Aristoteles probavit necessario, quod quantum datur alicui de natura speciei, tantum datur ei de loco illius naturæ et de motu ad locum illum: ergo et e converso quantum datur alicui de loco alicujus naturæ, tantum datur ei de specie et natura locati et in loco illo : sed nullus locus est ita naturalis terræ sicut locus mediæ terræ : ergo quidquid est ibi, naturam et speciem terræ accipiet : ergo in terram convertetur.

5. Item, Violentia nulla est perpetua, quia aut liberabitur res, aut corrumpetur : constat autem, quod ignis violenter est deorsum : ergo non perpetuo est ibi, quia vel corrumpetur, vel evolabit si cessaverit prohibens : et ex hoc sequitur idem quod prius.

6. Si forte dicas, quod non est ibi violenter, sed naturaliter : quia duplex est motus ignis. Unus quem habet secundum naturam formæ : et ille est ascendere sursum. Et alius quem habet natura materiæ : et ille est, quandoque deorsum, et tunc etiam ignis movetur deorsum, quia sequitur suam materiam, sicut lignum inflammatum movetur deorsum. Contra : Illa non est propria materia ignis, sed aliena : quia propria materia ignis ascendit : ergo ipsa incipit vincere, quando venit ad centrum : et ita iterum ignis peribit.

[1] In hac editione J. Alleaume deest *non*.

[2] Ibidem, *quidem*.

Quæst. Ulterius etiam hic videtur, quod ille locus in capacitate non sufficiat : quia

1. Quanto elementum est rarius, tanto majorem quærit locum : sed ignis est rarissimum elementorum : ergo quærit locum majorem omnibus elementis : sed medium terræ est locus minimus : ergo videtur, quod ibi non possit esse ignis.

2. Item, Cum sit minimæ capacitatis locus ille, videtur quod non possit capere hominum partem majorem : et ita nihil esse videtur, quod dicitur de loco illo.

Qualiter autem ignis ille in animas agere possit, ante est habitum in simili, qualiter possit agere in dæmones.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod ignis est ibi in fortissima caliditate, cui caliditati nihil est comparabile : et hoc intelligendum est sic : Ignis cui naturale frigus circumponitur et est in materia solida, semper simul colligitur, et habet caliditatem calcatam et congregatam magis quam ille qui est in materia rara : et talis est ignis inferni.

Ad 1. Unde dicendum ad primum, quod Deus ipse conservat ignem secundum quod est instrumentum justitiæ vindicantis. Et hoc est quod dicitur Isaiæ, xxx, 33 : *Flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.*

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ignis ille non naturaliter ibi generatur, sed potius materia omnis ignobilitatis mundi congregatur ibi virtute divina.

Ad 3 et 4. Ad aliud dicendum, quod sequeretur, quod hoc esset verum, si virtus justitiæ divinæ ignem illum non conservaret.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod violentia non potest fieri alicui creaturæ a Deo : quia omni creaturæ innata est obedientia sui Creatoris : et taliter ignis ille stat in medio.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod ignis ille secundum quod consideratur ut instrumentum justitiæ divinæ vindicantis peccata, tunc propriissima materia ignis sunt damnati : et ideo etiam efficacissime convalescit in eis, et non exstinguitur : et hæc est propria consideratio conservationis ipsius.

Ad quæst. Ad 1. Ad hoc quod ulterius quæritur, dicendum quod hoc non est verum, nisi de igne secundum naturam elementi considerato : ille enim qui habet virtutem vindicandi in peccatores, magis quærit materiam in qua constent partes ejus et congregentur, ut calidior fiat, sicut dictum est : et ideo quærit locum strictum.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod in amplitudine necessaria numquam deficiet infernus : quia dilatavit animam suam absque ullis terminis : sed tamen bene credo, quod constricti et commassati jacebunt damnati in ipso, et hanc capacitatem bene sufficit terræ concavitas.

ARTICULUS XL.

An idem sit damnatis ignem videre et in igne cruciari ?

Secundo quæritur, An verum sit quod dicit, quod idem sit eis in igne cruciari, quod ignem videre et sentire ?

Videtur autem, quod non :

1. Intentio enim non habet urere hoc cui inest : quod patet quando videmus ignem, quia species ignis in oculo non urit oculum. Similiter quando intelligimus ignem, species ignis non urit intellectum. Et similiter est de imaginatione. Ergo videtur omnino nihil dicere, quod hoc sit eis in igne cruciari, quod ignem videre.

2. Item, Si intentiones animæ solum sint et per se non relatæ ad res, non

movebunt ad dolorem vel tristitiam, sicut dicit Aristoteles : sed istæ intentiones ad res referri non possunt sine sensibus corporalibus, qui non sunt ibi : ergo videtur, quod non movent animas ad dolorem vel tristitiam.

3. Item, Sensus in actu non fit nisi per harmoniam complexionantium : sed illa non sunt in anima exuta a corpore : ergo non habent sensum in actu : ergo nec visum : ergo non vident ignem.

4. Si forte dicas, quod de intellectuali visione intelligitur. CONTRA : Visio intellectualis fit per species abstractas ab omni consideratione et appenditiis materiæ : tales autem species non transmutant aliquid : ergo tali visione numquam anima transmutatur : ergo videtur, quod nec patitur nec dolet de tali visione : et sic nihil est quod in *Littera* dicere videtur.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod istud meo judicio intelligitur de visione intellectuali cum præsentia rei in qua videns teneatur. Et dico, quod apprehensio ignis duplex est, scilicet ut talis naturæ sive elementi, et hæc non punit : et ut instrumenti justitiæ vindicantis, et sic apprehenditur ut contrarium iniquitati : et cum teneatur virtute Dei in igne, affligitur in ipso.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod intentio non comburit, sed potius affligit spiritum secundum quod est accepta ignis præsentis et continentis spiritum, quam vim habet ignis in quantum est instrumentum justitiæ divinæ, ut dictum est : sicut etiam materiam quamdiu anima est in corpore, intentio non affligit : sed intentio agentis præsentis et irruentis in corpus, affligit animam, ut supra dictum est.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod intentio ista refertur ad rem, scilicet ad ignem, qui præsentialiter tenet et agit in spiritum per virtutem supra dictam.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod sensus non sumitur hic proprie : non enim in anima exuta a corpore est sensus, nisi in radice potentiæ sensitivæ : sed sumitur penes experientiam afflictionis quæ est per ignem, sicut etiam dæmones qui non habent sensibilem animam, ignem sentiunt, id est, experiuntur, ut prius habitum est.

AD ALIUD dicendum, quod hoc est verum de intellectu speculativo, sed non de practico sive affectivo, qui accipit ut triste speciem apprehensam rei habentis virtutem tenendi spiritum, et agendi in contrarium spiritus est factus : quia ad illam visionem sequitur afflictio maxima. Ad

ARTICULUS XLI.

An anima sit effigiata ut corpus ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, circa medium : « *Profiteri animam habere posse similitudinem corporis*, etc. »

Videtur mentiri et hæresim dicere : quia

1. Tertullianus propter hoc damnatus est, quia dixit animam esse effigiatam ut corpus, et interiorem hominem esse figuratum ut exteriorem : et hoc expresse videtur hic dici : ergo videtur hic esse hæresis Tertulliani.

2. Item, Videtur impossibile : quia sive corpus sumatur naturaliter, sive artificialiter, sive mathematice, figura semper est forma ipsius : et omne figuratum est corpus : ergo si anima habet figuram corporis, ipsa est corpus.

3. Item, Nullum corpus est perfectio corporis : sed omnis anima est perfectio corporis : ergo nulla anima est corpus : sed figura est terminus superficiei vel corporis : ergo nulla anima habet figuram corporis : ergo falsum dicit in *Littera*.

4. Item, Probatio nulla est in *Littera :* quia anima non videt hujusmodi somnia, sed homo : et non est inconveniens si ille de se videt corporales actus, cum ipse sit corporeus. Quod autem anima hoc non videat, non latet aliquem aliquid scientem de philosophia naturali. Præterea, Si anima talia videret, tunc etiam separata talia somnia videret : et hoc ridiculum est dicere, quod animæ separatæ somnient.

Solutio. Ad 1. Responsio. Augustinus in veritate istud non asserit : quia dubie dictum est, et magis apparet absurdum et falsum quam verum. Si tamen quis sustinere velit, dicere poterit, quod figuram corporis habere contingit dupliciter, scilicet per esse, et per intentionem. Primo quidem modo non habet figuram corporis nisi corpus : et ideo erravit Tertullianus, qui tali modo figuram corporis attribuit animæ. Per intentionem autem in potentia quæ *imaginaria* vocatur, anima sensibilis habet figuram corporis quando imaginantur corpora, sicut dicit in *Littera :* et ita intelligitur *Littera* : figuræ enim omnium quantorum in formali sive imaginaria describuntur.

Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad 2 et 3. Ad aliud dicendum, quod figura secundum esse consideratur in illa objectione, et etiam in sequenti, sed per intentionem convenit animæ.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod Augustinus non intendit, quod animæ secum ferant imagines acceptas a rebus prout sunt in sensibus interioribus, sed potius infectiones vel merita contracta ex talibus ferunt secum : et hæc infra melius patebunt, et per tales infectiones pœnis subdentur.

ARTICULUS XLII.

An spiritus sint in locis non corporalibus ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, paulo ante finem : « *Ita etiam in locis videtur esse non corporalibus*, etc. »

Hoc enim videtur absurdum : quia sic nec infernus nec cœlum empyreum locus corporalis esse videtur, quod horret fides nostra.

Responsio. Dicendum, quod non intelligit de loco secundum suam substantiam, sed potius secundum actum locandi : quia non corporaliter in loco contineri potest spirititus, sed potius diffinitive, sicut dicit Damascenus : et hoc est quasi spiritualiter contineri. Solutio.

ARTICULUS XLIII.

An verum sit, quod animæ priventur sensibus et affectibus ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, sub fine : « *Unde probatur animas defunctorum non solum sensibus suis non privari, sed nec suis affectibus*, etc. »

Videtur enim esse falsum sic :

1. Quorum actus essentialis corrumpitur, et ipsa necessario corrumpuntur : sed sensuum in morte actus essentialis corrumpitur : ergo et ipsi sensus corrumpuntur. Prima patet per Damascenum dicentem, quod nulla res propria et essentiali destituitur operatione. Secunda

patet per se : quia post mortem nec videt, nec audit, nec aliquid aliorum facit quæ per sensus exercentur.

2. Item, Aristoteles in IX *primæ philosophiæ* dicit sic : « Si posterius quid manet perscrutandum : nam in quibusdam nihil prohibet, ut scilicet anima talis, non omnis, sed intellectus : omnium enim impossibile forsan. » Ex hoc accipitur, quod anima sensibilis secundum nullam vim post corpus manet : ergo falsum est quod dicit in *Littera*.

3. Item, Aristoteles in primo de *Anima* : « Siquidem est aliquid animæ operum aut propria passio, contingit utique ipsam separari : si vero nulla propria ipsius, non erit separabilis. » Constat autem, quod nulla operatio vel passio sensibilis est propria animæ sine corpore. Ergo nulla pars animæ sensibilis separatur : ergo post mortem non manet.

4. Item, Eustratius dicit in Commento libri VI *Ethicorum* sic : « Post rationalem animam, non natura confestim, sed vitæ quædam alteræ, scilicet sensibilis, et vegetabilis, quæ est entelechiæ, sunt inseparabiles a corpore existentes, et propriæ ipsorum advenientes complexionibus, et his dissolutis coabscedentes. » Ex hoc expresse accipitur quod dictum est.

5. Item, Aristoteles in libro XVI *Animalium* sic dicit : « Si operatio aliquorum principiorum non potest esse sine corpore, non erunt talia principia sine corpore. Verbi gratia : non fit ambulatio sine pedibus : et ideo vis ambulativa non est umquam sine pedibus. » Et loquitur de operatione sensuum. Cum ergo ipsi non sint operantes sine organo corporali, non possunt manere sine organo corporali : ergo illo dissoluto, et ipsi annihilantur.

6. Item, Quæcumque exigunt subjectum quantum ad suum esse, post subjecti corruptionem non habent permanentiam : omnis potentia organica sic exigit subjectum quantum ad suum esse : ergo subjecto corrupto non habet permanentiam : sed omnis vis animæ sensibilis est potentia organica : ergo videtur, quod omnis vis animæ sensibilis corrupto subjecto nullam habeat permanentiam.

7. Item, Videmus quod debilitato subjecto omnis vis animæ sensibilis debilitatur : ergo et destructo destruitur.

In contrarium est, quod

1. Si aliquid non destruitur secundum substantiam, nulla pars ejus substantialis destruitur : sed anima rationalis non destruitur secundum substantiam : ergo pars ejus substantialis non destruitur : sed hæc est anima sensibilis, quia dicit Philosophus, quod sicut trigonum est in tetragono, sic sensibile est in rationali : ergo anima sensibilis non destruitur post mortem.

2. Item, Constat, quod in resurrectione corpus quantum ad naturam organorum resurget : sed organa non erunt sine suis potentiis perficientibus ea : ergo et potentiæ tunc erunt : sed non erunt nisi maneant : ergo potentiæ animæ sensibilis manebunt : ergo non destruuntur.

3. Item, In *Littera* nominat linguam et digitum [1] : et constat, quod non fuerunt ibi illa membra corporaliter : ergo oportet, quod virtutes sive potentiæ animæ ad minus ibi fuerint : ergo et in anima manent post mortem.

Responsio. Dicendum, quod virtutes animæ sensibilis et ipsa anima sensibilis possunt tripliciter considerari, scilicet in actu, in esse, et in radice. Et primo quidem modo non manent post mortem, scilicet quoad audire, videre, et imaginari, et hujusmodi. Secundo modo iterum non manent : quia esse virtutis organicæ est in organo : unde non est visus in esse, qui non est in oculo se-

[1] Cf. Luc. xvi, 24.

cundum habitum ad minus : et sic est etiam in aliis viribus animæ sensibilis. Tertio autem modo manent : quia substantia animæ rationalis est radix omnium suarum virium rationalium sensibilium et vegetabilium, et ex ipsa oriuntur et procedunt sicut proprietates de subjecto. Et quia illa manet, ideo etiam vires istæ manebunt : et sicut modo processerunt ab ipsa in organa quoad esse et agere, ita et post resurrectionem procedent.

Et per hoc patet solutio ad omnia fere dicta.

Ad 1. Ad primum enim dicendum, quod sentire et imaginari est actus essentialis sensuum secundum esse acceptorum, et non prout sumuntur in radice : et bene conceditur, quod secundum hoc esse destruuntur.

Ad omnia alia est idem modus solutionis. Ad alia.

Nota tamen, quod quidam volunt novam philosophiam inducere, quod anima exuta videt et audit et imaginatur, et secum defert imaginationes corporis quas recipit in corpore : quod qualiter probant, non oportet dicere, quia potius derisio est, quam sententia veritatis.

H. *De abortivis fœtibus et monstris.*

Illud etiam investigari oportet, si abortivi fœtus et monstra resurgent, et qualia. De quo Augustinus [1] ita ait : Occurrit de abortivis fœtibus quæstio, qui jam nati sunt in uteris matrum, sed non ita ut jam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus : de his qui jam formati sunt, tolerari potest utcumque quod dicitur [2]. Informes vero quis non proclivius perire arbitretur, sicut semina quæ concepta non fuerunt ? Scrupulose quidem inter Doctores quæri ac disputari potest, quando incipit homo in utero vivere, an sit quædam vita occulta quæ nondum motibus viventis appareat ? Negari enim vixisse puerperia, quæ ideo membratim exsecantur, ut ejiciantur ex uteris prægnantium : ne matres etiam, si mortua ibi relinquantur, occidant : impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo vivere, ex illo utique jam mori potest : mortuus vero ubicumque illi potuit mors evenire, quomodo ad resurrectionem non pertineat, reperire nequeo [3]. Neque enim et monstra quæ nascuntur et vivunt, quantumlibet cito moriantur, aut resurrectura negabuntur, aut ita resurrectura credenda sunt : sed potius correcta eorum emendataque natura. Absit enim ut illum

[1] S. Augustinus, In Enchiridion, cap. 85.
[2] Idem, Ibidem, cap. 87
[3] Idem, Ibidem, cap. 86.

bimembrem, quem nuper natum in Oriente fratres fidelissimi qui eum viderunt, retulerunt, et sanctus Hieronymus scriptum reliquit, ut unum hominem duplicem, ac non potius duos : quod futurum erat, si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita et cætera quæ nimia deformitate monstra dicuntur, ad humanæ naturæ figuram in resurrectione revocabuntur.

ARTICULUS XLIV.

An fœtus abortivi et monstra resurgent, et an tales habebunt dotes?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, H, « *Illud etiam investigari*, etc. »

Videtur enim, quod tales non resurgent : resurrectio enim regeneratio quædam est : sed regeneratio non est, nisi jam nati : cum ergo isti non sunt nati, videtur quod non renascantur : ergo nec resurgunt.

Quæst. Item ulterius quæritur, Utrum tales habeant dotes?

Videtur, quod sic : quia

1. Erunt immortales : ergo habebunt dotem immortalitatis sive impassibilitatis.

2. Item, Cum isti conserventur a læsivis, videtur quod corpus compositum ex contrariis conservari a læsivis non possit nisi per gratiam : ergo isti tales gratiam habebunt, ut videtur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod duplex est nativitas, scilicet in utero, et ex utero. In utero est animatio, quæ dicitur hic *formatio perpuerii*. Ex utero autem nativitatem non habent. Sed resurrectio sequitur primam nativitatem, et non secundam tantum.

Ad quæ. Ad aliud dicendum, quod tales pueri dotes non habebunt : tamen in ætate triginta annorum resurgent.

Ad objectum autem dicendum, quod, ut puto, nullo agente lædi possunt : et hoc consciente eis divina bonitate sic resistet compositio materialis corporalis, sicut in Adam restitisset, si peccatum non admisisset : et tamen dotem non habuit ad eam.

Et per hoc patet solutio ad totum.

I. *De diversis animarum receptaculis* [1].

Præterea sciendum est, quod omnes animæ (ut ait Augustinus [2]) cum de hoc sæculo exierint, diversas habent receptiones : bonæ habent gaudium, malæ vero tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio, et bonorum gau-

[1] Ultimum hoc capitulum in editione J. Alleaume pertinet ad sequentem distinctionem.

[2] S. Augustinus, Super Joannem, tract. 49, et in Glossa super illud epist. I ad Thessal. iv, 16 : *Deinde nos, qui vivimus*, etc.

dium amplius erit, et malorum tormenta graviora, quando cum corpore torquebuntur.

Ex his ostenditur, quod majus erit gaudium Sanctorum in resurrectione et post, quam fuerit ante : et quod diversa receptacula habebunt animæ Sanctorum. De quibus idem Augustinus ait : Tempus quod inter hominis mortem et ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquæque digna est vel requie vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne dum viveret [1].

ARTICULUS XLV.

An sint quinque receptacula animarum postquam separantur a corpore?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, I, « *Præterea sciendum est, quod omnes animæ*, etc. »

Videtur enim, quod hæc receptacula sint quinque : quia

1. Secundum numerum et modum meritorum debet esse modus et numerus receptaculorum. Est autem peccatum mortale, et originale, et veniale, et meritum charitatis. Constat autem quod primo respondet infernus, secundo limbus puerorum, tertio limbus patrum ante Christi adventum, et modo regnum cœlorum. Ergo aliqua loca receptaculorum specialia debent respondere quarto et quinto.

2. Item, Est receptaculum cum tenebra et sensibili pœna purgans, et cum tenebra tantum non purgans : ergo est aliquod cum tenebra tantum et purgans, et cum sensibili tantum et non purgans : ergo erunt sex differentiæ istorum receptaculorum.

3. Item, Iste aer secundum Petrum, est carcer caliginosus dæmonum [2] : ergo est unum receptaculorum : ergo sunt plura quam communiter ponuntur.

4. Item, Constat, quod diabolus ubique sit, est in pœnis et in igne : ergo et hic in carcere isto : sed habitum est, quod ille ignis corporeus est : ergo hic est ignis corporeus : sed ignis corporeus præcipue calidissimus, calefacit et exurit corpora vicina : ergo iste ignis comburere debet domos et vicinos homines : et hoc non videmus.

Ad hoc dicendum, quod diversa sunt receptacula animarum, et sic diversificantur. Aut enim sunt ut terminus, aut ut via. Si terminus : tunc sunt duo, scilicet secundum malum meritum *infernus*, et secundum bonum meritum *regnum cœlorum* : sed terminus secundum malum meritum sive infernus est duplex, secundum meritum proprium, et alienum contractum cum natura : et primo respondet *inferior infernus damnatorum*, secundo autem *limbus puerorum* qui est infernus superior : et de horum pœna quærere est super secundum *Sententiarum*, tractatu de *originali peccato*. Si autem est secundum viam : aut hoc est ex defectu proprii meriti, aut ex defectu solutionis pretii : quia ista duo requiruntur ad perfectam satisfactionem, sicut notatum est supra tertium Solutio.

[1] S. Augustinus, De verbis Apostoli.

[2] Cf. II Petri, i, 19 : *Attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco*, etc.

Sententiarum [1]. Si primo modo: tunc est *purgatorium*. Si secundo modo: tunc est *limbus sanctorum patrum* ante adventum Christi.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod mortale et veniale puniuntur in inferno: quia veniale per accidens habet pœnam æternam, scilicet propter conjunctionem ad mortale, sicut notatum est super secundum *Sententiarum* [2]. Originalis autem et venialis, meo judicio, conjunctio est impossibilis: quia omittendo mortaliter peccabit, quando venialiter peccare potest: aut etiam veniale non reputatur. Et de hoc etiam ibidem invenies.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod pœna sensibilis non potest esse sine tenebris: quia tenebræ sequuntur ad aversionem, et sensibilis pœna ad conversionem: et ideo nullus est locus sensibilis pœnæ tantum, sicut nullum est peccatum mortale habens conversionem tantum. Similiter non potest esse tenebra purgans: quia non facit purgatorium, nisi in eo qui habet lucem gratiæ, et per pœnam sensus. Et patet per prædicta, quod etiam aliæ differentiæ non sunt possibiles.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod iste aer non est locus pœnæ, nisi comparative, scilicet respectu cœli, sed est locus exercitii: et de hoc invenies in secundo *Sententiarum*, tractatu de *casu diaboli*.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod non calefacit corpora vicina: quia sicut dictum est, ignis ille non agit nisi virtute instrumenti justitiæ divinæ: et ideo non urit nisi hoc in quod dirigitur a justitia divina, ut condemnatum pro peccato.

[1] Cf. III Sententiarum, Dist. XIX. Tom. XXVIII hujusce novæ editionis.

[2] Cf. II Sententiarum, Dist. XXX. Tom. XXVII hujusce editionis.

DISTINCTIO XLV.

De statu et conditione bonarum animarum post mortem.

A. *De suffragiis defunctorum.*

Neque negandum est, ut ait Augustinus [1], defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium mediatori offertur, vel eleemosynæ fiunt in Ecclesia. Sed hæc eis tantum prosunt, qui cum viverent, hæc sibi ut postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem : nec tam malus, ut ei non prosint ista quidquam. Est vero talis in bono, ut ista non requirat : et est rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum hæc vita [2] transierit, adjuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam quispiam gravari vel relevari. Nemo autem speret quod hic neglexit cum obierit apud Deum, promereri. Non ergo ista quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi Apostolicæ sunt adversa sententiæ qua dictum est : *Omnes stabimus ante tribunal Christi* [3], ut referat unusquique secundum ea quæ per corpus gessit, scilicet bona vel mala [4] : quia etiam hoc meritum sibi quisque cum in corpore viveret, comparavit, ut possint ei ista prodesse. Non enim omnibus prosunt. Et quare ? Non nisi propter differentiam vitæ quam quisque gessit in corpore. Cum ergo sacrificia sive altaris, sive quarumcumque aliarum eleemosynarum pro baptizatis omnibus offeruntur : pro valde bonis, gratiarum actiones sunt : pro non valde malis, sunt propitiationes. Sed

[1] S. Augustinus, In Enchiridion, cap. 19 ; et habetur, 12, quæst. 2, cap *Tempus* (Nota edit. Lugd.)

[2] Edit. J. Alleaume, *cum ex hac vita.*

[3] Ad Roman. xiv, 10.

[4] II ad Corinth. v, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.*

pro valde malis etsi nulla sunt adjumenta mortuorum, tamen qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus vero prosunt, vel ad hoc prosunt ut sit plena remissio, vel certe ut tolerabilior sit ipsa damnatio. Orationibus ergo sanctæ Ecclesiæ, et sacrificio salutari, et eleemosynis quæ pro eorum spiritibus offeruntur, non est dubium mortuos adjuvari : ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a patribus traditum tota observat Ecclesia, ut pro eis qui in communione corporis et sanguinis Domini defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorentur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Non est ergo ambigendum ista prodesse defunctis : sed talibus, qui ita vixerunt ante mortem, ut possint eis hæc utilia esse post mortem. Nam qui sine fide operante per dilectionem, ejusque sacramentis, de corpore exierunt, frustra illis a suis hujusmodi pietatis officia impenduntur : cujus dum hic essent, pignore caruerunt, non misericordiam sibi thesaurizantes, sed iram [1]. Non ergo mortuis nova merita comparantur, cum pro eis aliquid boni operantur sui : sed eorum præcedentibus consequentia ista redduntur. Nam istam quisque finiens vitam, nisi quod in ea meruerit, non poterit habere post eam . Ecce quibus et qualiter prosunt illa quæ pro defunctis frequentat Ecclesia. Mediocriter malis suffragantur ad pœnæ mitigationem : mediocriter bonis, ad plenam absolutionem, qui non habent tantæ perfectionis merita, ut non indigeant juvari per pauperes quorum est regnum cœlorum [3], quos sibi fecerunt amicos de mammona iniquitatis [4]. Quorum tanta est perfectio, ut his adjutoriis non indigeant : quales sunt Apostoli et martyres. Ut enim ait Augustinus : Injuria est pro Martyre orare in Ecclesia, cujus nos debemus orationibus commendari : pro aliis autem defunctis oratur [5].

DIVISIO TEXTUS.

« *Neque negandum est, ut ait Augustinus*, etc. »

Hic agit de suffragiis mortuorum.

Et tangit duo, scilicet de ipsis suffragiis, et quæstionibus consequentibus : et hoc secundum incipit, ibi, C. « *Solet moveri quæstio de duobus*, etc. »

Item, In prima introducit duo. Primo enim tangit, An valeant suffragia Ecclesiæ ?

[1] Cf. S. Augustinum, In sermone de verbis Apostoli, et in Glossa super illud epist. I ad Thessal. iv, 12 : *Nolumus vos*, etc.

Cf. ad Roman. ii, 5.

[3] Cf. Matth. v, 3.

[4] Cf. Luc. xvi, 9.

[5] S. Augustinus, Serm. de verbis Apostoli.

Et secundo, de pompis exsequiarum, ibi, B, « *De pompis vero exsequiarum*, etc.

Circa primum in diversis locis incidunt novem, quæ omnia tangit in *Littera:* quorum primum est, An valeant suffragia quæ facit unus alteri homini?

Secundum, Utrum valeant defunctis?

Tertium, Utrum decedentibus in mortalibus?

Quartum, Utrum his qui sunt in purgatorio?

Quintum, Utrum patribus qui erant in limbo ante Christi adventum, valuerint?

Sexto, Utrum pueris qui in originali peccato decedunt?

Septimum, Utrum valeant Sanctis in regno cœlorum?

Octavum, Quæ suffragia magis valeant?

Nonum, Per quos fieri debeant?

ARTICULUS I.

An suffragia quæ facit unus, alteri valeant?

Ad primum objicitur sic :

1. Dicit Apostolus, II ad Corinth. v, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit.* Ergo quilibet recipiet propria : ergo nihil valent aliena, ut videtur : ergo alii non valet, quod facit alter.

2. Item, Sive consideretur opus naturæ, sive artis, numquam opus unius derivatur in alterum, sed semper circa materiam suam consistit : ergo etiam sic est in operibus meritoriis, quod ad alium non potest derivari, quod facit alter.

3. Item, In peccatis unus non punitur pro altero : ergo nec in suffragiis unus pro altero liberatur.

4. Item, Si opus consideretur secundum affectum, non potest efficere habitum bonum nisi circa operantem : ergo videtur, quod nihil operatur circa personam alteram : et ita ut prius.

5. Item, Quod est ab alio in quantum est ab alio, non est laude vel vituperio dignum : ergo ille pro quo fit intercessio, ex hoc quod alius bene operatur pro ipso, non est dignus laude vel bono aliquo : sed injustum est dare digno : ergo non oportet ei dari indulgentiam ex hoc quod suffragia fiunt pro ipso.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Unus in judicio hominum satisfacit pro alio : sed mitius et clementius est judicium divinum, quam humanum : ergo in judicio divino unus potest suffragari pro alio.

2. Item, Christus satisfecit pro omnibus : ergo et membra Christi pro se invicem suffragari possunt.

3. Item, Psal. cxviii, 63 : *Particeps ego sum omnium timentium te.* Sed constat, quod hoc modo tantus Propheta non oraret, nisi sciret possibile esse, quod consequeretur.

4. Item, Genes. xxv, 21 : *Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis : qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeccæ.* Ergo oratio et meritum unius derivatur in alterum.

5. Item, Ibidem dicit Glossa Gregorii, quod « prædestinatio Sanctorum precibus adjuvatur. » Ergo ut prius.

6. Item, Actuum, xii, 5 : *Petrus quidem servabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.* Hoc autem non fecisset Ecclesia, nisi juvaret unum quod facit alius. Ergo ut prius.

Responsio. Absque omni ambiguitate Solutio credendum et dicendum, quod oratio et meritum valet alteri : hoc enim est quod dicitur in symbolo in illo articulo, *Sanctorum communionem* : quia hic sic intelligitur : Credo in Spiritum sanctum, scilicet communicantem bona in Ecclesia.

Et Apostolus, II ad Corinth. viii, 13 et 14 : *Ex æqualitate in præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas.*

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod *propria* dicuntur dupliciter, scilicet quæ per me feci, et quæ mea feci. Et primo quidem modo opera per me facta, dicuntur *propria*. Secundo autem modo etiam quæ charitate mea feci, dicuntur *mea propria* : et sic intelligitur dictum Apostoli.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod natura non operatur forma voluntatis quæ communicat bona, nec ars, sed potius dividuntur per materias : sed unum est principium in Ecclesia, quod est Spiritus sanctus : et hic etiam communia facit bona per totum corpus quod inspirat, scilicet corpus mysticum : et hoc potius assimilatur operi quo unum membrum juvat aliud in corpore organico, quam operi naturæ, vel artis.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod peccata non habent unum principium nec unam formam, sicut supra notatum est in distinctione de *pœnitentia*, quæstione de *operibus mortuis et mortificatis :* sed opera bona habent et formam communem et principium commune : propter quæ omnes boni sunt unum corpus charitate connexum, sed non mali. Et ideo non est simile de bonis et malis operibus.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod illud juvamen non est per modum efficiendi per opus, sed potius per modum suffragandi apud auctorem omnis boni, ut ipse merito unius efficiat bonum in alio.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod etiam in civilitatibus unus pro alio et liberatur et remuneratur, licet laudabilis vel vituperabilis non fiat : quia quando fit ei aliquid quem diligo, propter me, mihi fieri intelligo.

ARTICULUS II.

An suffragia valeant defunctis ?

Secundo quæritur, An suffragia valeant defunctis ?

Videtur, quod non : quia

1. Sicut dicit Philosophus, « Vivorum cum mortuis non est communicatio. » Sed ad valorem suffragiorum oportet esse communicationem. Ergo videtur, quod mortuis non valeant suffragia vivorum.

2. Item. Mortui non sunt de foro vivorum. Ergo videtur, quod non possunt eis valere ea quæ sunt in foro vivorum facta : sed suffragia omnia fiunt inter vivos : ergo videtur, quod nihil valeant mortuis.

3. Item, Mortui sunt sub necessitate : ergo videtur, quod sit remota ab eis possibilitas adjutorii : ergo et removetur ab eis juvamen suffragii.

4. Item, Eccli. xiv, 17 : *Ante obitum tuum operare justitiam, quoniam non est apud inferos invenire cibum.* Ergo videtur, quod nullum sit ibi refrigerium per suffragium.

5. Item, Apocal. xiv, 13 : *Opera illorum sequuntur illos.* Ergo videtur cum nihil addant, quod nihil sequatur eos de alieno opere. Ergo nihil percipiunt de solatio refrigerii.

6. Item, Psal. lxxiv, 3 : *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.* Sed post mortem Deus accipit tempus. Ergo tunc non judicat nisi secundum justitiam. Ergo videtur, quod nihil est ibi de misericordia per suffragia.

In contrarium hujus est integer tractatus, quem fecit Dionysius in *Ecclesiastica hierarchia*, cap. ultimo, de *sanctis dormientibus*. Et inter cætera quæ ibi sunt, sic dicit : « Quia vero justorum Sed cont.

orationes et secundum hanc vitam et quanto magis post mortem in his qui digni sunt sacris orationibus, operantur, tantummodo eloquiorum nos docent traditiones veræ. »

Hoc idem in quarto *Dialogorum* per plurima exempla probat Gregorius.

Item, Beda in historia Anglorum.

Item, II Machab. XII, 44 : *Nisi enim eos qui ceciderant, resurrecturos speraret*, etc.

Item, Ibidem, ꝟ. 43, dicitur : *Judas, facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit*, etc., et plurima quæ ibi notata sunt.

Solutio. RESPONSIO. Non est dubium defunctis prodesse Sanctorum suffragia.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod Aristoteles loquitur de communicatione, quæ in convivendo est per communicationem contractuum et societatum, et non de communicatione charitatis, quæ in uno corpore sociat mortuos et vivos, quotquot habent charitatem : et hoc sufficit ad valorem suffragiorum.

Ad 2. AD ALIUD dicendum, quod mortui qui sunt in purgatorio, quodammodo adhuc sunt de foro nostro, scilicet in quantum non sunt in termino : sed secundum quod sunt in securitate, differunt ab his qui sunt in foro Ecclesiæ.

Vel dicatur, quod non esse de foro, non impedit suffragia : quia communicatio charitatis causa est suffragiorum, et non identitas fori.

Ad 3. AD ALIUD dicendum, quod duplex est necessitas, scilicet status secundum quantitatem meriti, et puritatis. Secundum primum modum sunt sub necessitate, quia numquam habebunt minus meritum, quam fuit quantitas charitatis in tempore : sed secundum alterum modum non sunt sub necessitate, quia depurari possunt de die in diem.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod loquitur de inferno damnatorum, et non de his qui sunt in purgatorio.

Ad 5. AD ALIUD dicendum, quod ut in *Littera* innuitur ex verbis Augustini, nostra sunt opera, ut prius dictum est, etiam illa quæ per meritum nostra fecimus, per hoc quod communicamus in charitate, quæ est forma operis communia faciens opera talia.

AD ALIUD dicendum, quod justitia est ut ei qui communicat Ecclesiæ in charitate, bona Ecclesiæ communicentur : et ideo dictum illud nihil obstat. Ad 6.

ARTICULUS III.

An suffragia valeant decedentibus in mortali peccato ?

Tertio quæritur, Utrum valeant decedentibus in mortali ?

Et hoc est quærere, Utrum valeant damnatis in inferno ?

Videtur, quod sic : quia

1. In *Littera* dicitur, quod quibus valent, vel ad hoc prosunt ut sit plena remissio, vel ad hoc ut tolerabilior sit eorum damnatio. Ergo prosunt damnatis ad tolerabiliorem damnationem.

2. Item, *Superexaltat misericordia judicium*, ut dicitur, Jacob. II, 13. Ergo superexaltat omne judicium condemnationis : ergo videtur, quod ex misericordia conceditur aliquod juvamen suffragantibus meritis Sanctorum.

3. Item, II Machab. XII, 40, dicitur, quod sub tunicis eorum pro quibus oravit et obtulit Judas Machabæus, inventum est de sacrificiis idolorum. Constat autem, quod idolis immolare peccatum mortale est. Ergo ipse oravit et obtulit pro idololatris in peccato mortali damnatis. Et constat, quod non fecisset nisi valuisset eis suffragium : ergo damnatis etiam et idololatris valent Ecclesiæ suffragia.

4. Item, Dionysius in auctoritate ante

inducta [1] dicit, quod magis valet oratio defunctis, quam vivis : sed pro vivis existentibus in mortali peccato oratur, et exauditur sæpe oratio : ergo multo magis pro defunctis damnatis debet orari, et valebit eis oratio.

5. Item, Damnatus qui fidelis fuit, de Ecclesiæ numero fuit, licet non merito : ergo aliquid melius debet ei esse post mortem, quam illi qui nec numero nec merito fuit de Ecclesia : sed constat, quod illis qui numero et merito sunt de Ecclesia, valent suffragia ad remissionem, illis autem qui nec numero nec merito, nihil valent : ergo illi qui numero fuit non merito, valent ad tolerabiliorem damnationem.

6. Item, I ad Timoth. IV, 8 : *Pietas ad omnia utilis est*, etc. Dicit Glossa, quod etiam si lubricum carnis patitur, procul dubio vapulabit, sed non peribit. Aut enim hoc intelligitur de lubrico veniali, aut mortali. Si de veniali : tunc nihil dicit, quia hoc per se expiabile est, et non tantum merito pietatis : ergo constat, quod loquitur de lubrico mortali : ergo aliquis prius in mortali decedens, potest juvari ab Ecclesia ad totam remissionem : ergo multo magis alii juvari possunt ad tolerabiliorem damnationem.

7. Item, Judex omnis iniquus reputaretur, qui potius eligeret obstinationem rei, quam emendationem : ergo etiam Deus vult emendari reos : sed si mitigat culpam et pœnam per suffragia Ecclesiæ, ipsi emendantur : ergo videtur, quod permittat eis valere suffragia.

8. Item, Homo remediabiliter peccavit, non Angelus : ergo omnis homo remedium aliquod in quolibet statu debet invenire : ergo et damnati : ergo debent eis suffragari merita Sanctorum.

9. Item, Deus in infinitum magis est misericors, quam homo : sed video, quod homo numquam potest ita peccare in hominem, quin ipse pœnam temperaret si tota Ecclesia intercederet : ergo multo magis ad intercessionem totius Ecclesiæ damnatis temperabit Deus pœnas : ergo valent eis suffragia Ecclesiæ.

In contrarium est, Sed con

1. Quod dicit Dionysius ibidem sic : « Propter quod summus sacerdos pro immundis non orat hic dormientibus : quoniam non solum prophetico in hoc averteretur ordine, et quid hierarchicorum superbe auderet a perfectionis principe monendus. » Et sensus est, quod indulgentiam non orat damnatis summus sacerdos : quia divino ordini in hoc adversaretur, et admoneretur sicut superbus a perfectionis principe Deo.

2. Item, Maximus in commento, ibidem : « Peccatoribus non orat remissionem : quia non audiretur pro illis. »

3. Item, Augustinus in libro XXI de *Civitate Dei* : « Si scirem patrem meum esse in inferno, non plus orarem pro ipso, quam pro diabolo. » Ergo ut prius.

4. Item, Super illud Job, XLI, 23 : *Æstimabit abyssum quasi senescentem*, etc., ita dicit Gregorius in libro XXXIV *Moralium* : « Tanto Sancti in æternum magis divinæ gratiæ debitores se esse cognoscunt, quanto in æternum mala puniri conspiciunt, quæ ejus adjutorio vitare potuerunt. At, inquiunt, et ubi est quod sancti sunt, si pro inimicis suis quos tunc ardere viderint, non orabunt : quibus utique dictum est : Pro inimicis vestris orate [2]? Sed citius respondemus : Orant pro inimicis suis eo tempore, quo possunt ad fructuosam pœnitentiam eorum corda convertere, atque ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod ait Apostolus, II ad Timoth. II, 25 et 26 : *Ut Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a laqueis diaboli, a quo captivi tenentur ?* Et quomodo pro illis tunc orabitur, quando jam nullatenus possunt ad

[1] S. Dionysius, Lib. de Ecclesiastica hierarchia, cap. ultimo, de sanctis dormientibus. Cf. Art. præcedentem.

[2] Cf. Matth. v, 44 ; Luc. vi, 27 et 35.

justitiæ opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque est causa cur non tunc oretur pro hominibus æterno igne damnatis, quæ nunc etiam est, ut non oretur pro diabolo, angelisque ejus æterno supplicio deputatis. Quæ nunc etiam causa est, ut non orent sancti pro hominibus infidelibus impiisque defunctis, quia de eis utique quos æterno deputatos supplicio jam noverunt, ante illum judicis justi conspectum orationis suæ meritum cassari refugiunt. Quod si nunc quoque viventes justi mortuis et damnatis injustis minime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicabile de sua carne se perpeti etiam ipsi noverunt, quanto districtius tunc iniquorum tormenta respiciunt, quando ab omni corruptionis vitio exuti, ipsi jam justitiæ intimius atque arctius inhærebunt [1]. » Ex hoc accipitur, quod nihil valet oratio pro damnatis.

5. Item, Augustinus in *Littera* inducitur sic dicens : « Animæ quæ sine fide operante per dilectionem ejusque sacramentis de corpore exierunt, frustra illis a suis hujusmodi pietatis officia impenduntur. »

6. Item, Communiter cantat Ecclesia : « In inferno nulla est redemptio. » Ergo nec relaxatio per suffragia.

Solutio. Responsio. Dicendum videtur mihi, quod cum in inferno duplex sit pœna, scilicet sensus, et vermis conscientiæ : quantum ad sensum pœnæ nihil omnino prosunt suffragia damnatis. Sed vermis conscientiæ remordet de tribus, scilicet de commissis, et omissis, et quod nec dignus habitus est ut alius pro eo aliquod bonum faciat. Quantum ad duo prima non mitigatur vermis : sed quantum ad tertium potest mitigari, quia quando fit bonum pro eo, non potest dicere, quod non sit dignus habitus ut pro eo ab alio saltem bonum fieret.

Infra tamen, sequenti distinctione, revertemur ad hanc quæstionem, et ibi disputabimus de omnibus opinionibus antiquorum, et de *Littera*.

Concedo ergo inductas auctoritates simpliciter, dicendo ad primum, quod damnatio in *Littera* large accipitur pro punitione : quia sic valent suffragia his qui sunt in purgatorio, vel ut absolvantur, vel ut non statim absolvantur, sed pœna mitigetur aut brevietur. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod duplex est misericordia, scilicet liberans, et relaxans. Liberantem autem non sentiunt damnati, sed relaxantem, et non in suffragiis, sed in hoc quod citra condignum puniuntur. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod non sicut in idololatris inventum est idolothytum sub tunicis eorum militum, sed potius sicut eorum qui avaritia veniali aurum quod ad decorem idolorum oblatum fuerat, acceperunt ut victores accipiunt jure belli. Et hoc verum esse probat litteræ circumstantia : et quia illi peccaverunt venialiter, eis suffragia Judæ prodesse potuerunt. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod Dionysius loquitur tantum quantum ad conditionem doni perseverantiæ : quia in hoc melior est defunctus in bono, quam vivus : et ideo non valet quod ulterius infertur, quia vivus emendari potest, et non mortuus, sicut patet in auctoritate Gregorii inducta. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod ex hoc quod fuit in Ecclesiæ numero, multa alia bona consequitur, scilicet originalis dimissionem, et forte multorum aliorum, et retractionem ab aliis peccatis, et præcipue quod est omnium maximum, evitationem infidelitatis : sed non puto, quod aliquis plus habeat de suffragiis, quam alius : et in argumento est fallacia consequentis, sicut si sic argueretur, aliquid consequitur : ergo istud. Ad 5.

Ad aliud dicendum, quod loquitur de lubrico mortali et vapulatione temporali Ad 6.

[1] S. Gregorius, Lib. XXXIV Moralium, cap. 12.

emendatoria, pro qua oportet pœnitentiam sustinere : et si loquitur de vapulatione futura, tunc loquitur de lubrico veniali : et tunc argumentum contra non valet, quia licet illud remittatur, tamen virtute pietatis remittitur citius et levius.

Ad 7. Ad aliud dicendum, quod tunc erunt impii in statu quo emendari non poterunt : et tunc est eis justa pœna. Unde sicut judici iniquum esset justam pœnam ex sententia meritam mutare, ita iniquum esset tunc mutare obstinatam eorum voluntatem : et ideo suffragia Ecclesiæ ad hoc non ordinantur.

Ad 8. Ad aliud dicendum, quod remediabilitas peccati valet homini quoad statum emendationis, quem diabolus numquam habuit, et non quoad statum futuræ damnationis : et hoc est quod dicit Damascenus quod oportet scire, quod hoc quod in Angelis est casus, est mors in hominibus : quia sicut Angelis post casum non est reditus ad gratiam, ita nec homini est reditus ad pœnitentiam.

Ad 9. Ad ultimum dicendum, quod si juste dicta esset pœna, nisi judex justitiam suam negare vellet, ipse pro toto mundo non mutaret : et ita Deus se negare non potest vel justitiam suam, sicut dicit Apostolus, II ad Timoth. II, 12 et 13 : *Si negaverimus, et ille negabit nos : si non credimus, ille fidelis permanet : negare seipsum non potest.* Et ideo non recipit pro illis aliqua Ecclesiæ suffragia.

ARTICULUS IV.

An suffragia prosint his qui sunt in purgatorio ?

Quarto quæritur, Utrum prosint illis qui sunt in purgatorio ?

Videtur enim, quod non :

1. Justi enim judicis est non relaxare pœnam juste inflictam : sed pœna purgatorii juste est inflicta : ergo relaxari non debet.

2. Item, Ad hoc quod aliquid agat in aliud, oportet quod pertingat usque ad usum : sed virtus vivi non pertingit ad mortuum : ergo videtur, quod non agit in ipsum : ergo non valet ei suffragium.

3. Item, Non sunt de foro Ecclesiæ : ergo opera Ecclesiæ non valent ipsis si pro eis fiant.

In contrarium est totum, quod dicitur in *Littera*. Sed contra.

1. Item, Quorum una est charitas uniens in uno corpore, horum est communicatio bonorum ad invicem : sed una charitas Ecclesiæ militantis est his qui sunt in purgatorio : ergo est communicatio bonorum : ergo necessario bona communicantur eis in purgatorio per modum suffragii.

2. Item, Minus videtur, quod illi qui sunt in purgatorio suffragentur vivis, quam e converso : et suffragantur illis : ergo, etc. Probatur prima ex hoc, quod vivi sunt in statu merendi majorem coronam, et illi non. Secunda scribitur in quarto *Dialogorum* Gregorii, qui dicit, quod « Paschasius cum esset in inferno, adhuc fecit miraculum, sanando quemdam ad se clamantem, et feretrum ejus tangentem. »

Responsio. Absque ambiguitate tenendum est, quod suffragia prosunt eis qui sunt in purgatorio, sicut in *Littera* dicitur. Sol.

Ad primum ergo dicendum, quod illa pœna non est ita confirmata ut in alium dividi non possit : et ideo relaxari potest in toto et in parte. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod pertingit virtute, non actu, et faciens pertingere est charitas communicans omnia bona quæcumque sunt in corpore mystico. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod hoc non impedit, sicut supra in secundo hujus quæstionis articulo dictum est. Ad 3.

ARTICULUS V.

An suffragia profuerint patribus in limbo?

Quinto quæritur, Utrum profuerunt patribus in limbo?

Videtur, quod sic: quia

1. Non valde mali fuerunt, et illis prosunt: ergo et patribus tunc profuerunt.

2. Item, Dum viverent, seipsos dignos fecerunt, ut hæc eis prodesse possent: ergo profuerunt eis.

3. Item, In loco fuerunt ubi indiguerunt, et digni fuerunt ut talia eis prodesse possent: ergo crudele fuisset non recipere suffragia pro eis.

Sed contra. In contrarium est: quia

1. Impossibile est eos purgari: quia nihil habuit purgari, qui nihil habuit purgandum quod sit peccatum personale: sed in talibus nihil erat purgandum: ergo non purgabantur per suffragia Ecclesiæ.

2. Item, Non oportet illi suffragari, qui nullam propter se experitur pœnam judicis: sed tales fuerunt patres in limbo: ergo non profuerunt eis suffragia.

Solutio. Quod concedendum est: et hujus causa est, quia in omnibus satisfecerunt, quæ ab homine fieri poterant: sed tamen quia non erat solutum pretium pro debito Adæ, spe felici solutionem ipsius pretii exspectabant, sicut in principio istius libri, tractatu de *circumcisione* dictum est[1].

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod verum est, quod non sunt valde mali, quia fuerunt valde boni, qui talibus non indigebant.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod dignitas patrum in vita hujusmodi indigentiam suffragiorum excessit: unde potius alios qui erant in purgatorio juvare poterant, quam juvarentur ab ipsis.

Ad aliud dicendum, quod est duplex indigentia, scilicet naturæ, et personæ. Ad 3.
Naturæ indigentia fuit impossibilitas solutionis pretii pro tota natura quam Adam vitiavit et perdidit: et hanc indigentiam nullus nisi Christis mediator Dei et hominum auferre poterat, et in illa fuerunt patres, et contra hanc non ordinabatur suffragium Ecclesiæ, quia impossibile erat hoc homini puro. Alia ponitur indigentia personæ a personali defectu et insufficientia meriti proprii: et ad ejus adjutorium ordinatur Ecclesiæ meritum et suffragium: et in tali indigentia non fuerunt patres, sed potius in abundantia ingressi sunt sepulcrum, et defossi securi dormierunt usque ad Christi adventum, ut dicitur, Job, II, 21 et 22.

ARTICULUS VI.

An prosint suffragia pueris non baptizatis?

Sexto quæritur, Utrum prosint pueris non baptizatis?

Videtur, quod sic: quia

1. Illi non habent nisi peccatum alienum: ergo debet etiam eis prodesse alienum meritum: hoc autem fit per suffragia Ecclesiæ: ergo suffragia debent prodesse talibus pueris.

2. Item, Minus peccatum est alienum, quam proprium quantumcumque parvum: et proprium veniale non obstat suffragio: ergo nec alienum: ergo talibus prosunt, qui non habent nisi alienum: tales autem sunt pueri: ergo suffragia prosunt pueris.

3. Item, Illi nullo modo possunt dici

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. I, Art. 19 et seq. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

valde mali : talibus autem prosunt : ergo et illis prosunt.

Sed contra. In contrarium est, quod decedunt sine gratia : sed decedens sine gratia, imperceptibilis est ad gratiæ perceptionem : ergo numquam de cætero gratiam percipere poterunt : sed numquam dimittitur peccatum sine gratia : ergo peccatum illorum non dimittitur propter aliquod suffragium.

Solutio. Et hoc est concedendum.

Ad 1. Et ad primum dicendum, quod quamdiu sunt in statu merendi, tunc potest eis prodesse meritum alienum, et præcipue meritum Christi in sacramento regenerationis : sed in alio statu confirmati sunt : et ideo peccatum efficitur immobile, non ex magnitudine peccati, sed ex statu et sententia divina.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod ut dictum est, peccatum non facit hoc, sed sententia divina et status.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod intelligitur de his non valde malis, qui dum viverent, se dignos fecerunt ut talia eis prodesse possent : et hoc non fecerunt illi parvuli, qui nihil omnino fecerunt boni vel mali.

ARTICULUS VII.

An suffragia prosint Sanctis in patria ?

Septimo quæritur, Utrum prosint Sanctis in patria ?

Videtur, quod sic : quia

1. Quanto aliquis dignior est ut prosit ei, tanto magis valet intercessio ab alio pro se facta : sed Sancti dignissimi sunt : ergo maxime valet eis intercessio Ecclesiæ.

2. Item, Humana pietas intercessionem recipit pro augenda hæreditate amici vel filii : sed amor est pietas divina : ergo citius recipit intercessionem Ecclesiæ ut augeatur eis præmium in patria : ergo valent eis intercessiones.

3. Si dicas, quod non indigent. Contra : Præmium eorum crescere potest, quia non est in summo : ergo hoc majus fieri potest suffragiis bonorum.

4. Item, Plus est in naturis dare esse substantiæ, quam augere quod datum est : ergo similiter est in divinis, si aliquis alicui impetrat primam gratiam quæ dat esse spirituale, potest etiam in patria hujusmodi gratiæ impetrare augmentum : ergo locum habet suffragium Ecclesiæ etiam in Sanctis.

Sed contra. In contrarium hujus est,

1. Quod dicitur in *Littera :* quia Sancti qui sunt in patria, non indigent : ergo talibus non juvantur.

2. Item, Minor non juvat majorem, sed e converso : cum ergo minimus in regno cœlorum, major sit maximo qui est in Ecclesia militante, videtur quod in nullo suffragatur existenti in ipso.

Solutio. Et hoc est concedendum : et causa est, quia confirmati sunt et crescere etiam merito proprio de cætero in substantiali præmio non possunt.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod licet dignissimi sint, non tamen accipiunt suffragium Ecclesiæ, sed potius ex dignitate habent, quod aliis impendere possunt suffragia.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod hoc facit humana pietas : quia nullum filiorum sufficienter dotare potest, quin indigeat pluribus : sed quilibet in regno cœlorum ita est dotatus, ut non amplius velit quam habet, et confirmatus est in illo.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod non indiget : et hoc est quod dicitur, quod substantiale præmium crescere non possit : quia licet majus possit esse, non tamen majus esse potest in isto qui confirmatus est.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod utrumque cadit sub merito alieno in statu viæ, sed post hunc statum neutrum cadit sub merito alieno.

ARTICULUS VIII.

Quæ suffragia magis valeant ?

Octavo quæritur, Quæ suffragia magis valeant ?

1. Dicitur autem in *Littera*, quod orationibus et sacrificio salutari et eleemosynis juvantur : ergo videtur, quod ista sint præcipua.

2. Item, Ista tria recte ordinantur contra peccata spiritus : quia dicit Beda, quod oratione curantur pestes spiritus, et eleemosyna ex rerum amore contractæ : sacrificium autem recipitur pro debitis, eo quod Christus pro nobis solvit pretium : ergo videtur, quod ista sunt præcipua.

3. Sed tunc videtur, quod diminute ponit : quia jejunio debent curari pestes corporis : et illa non sunt hic nominata : ergo, etc.

4. Item, Ecclesiæ usus est injungere peregrinationes crucis præcipue ad terram sanctam pro tota pœna purgatoria in una, vel decem animabus, vel paucioribus, vel pluribus : ergo videtur, quod illa maxime valeat ipsis.

Solutio. Ad 1 et 2. Responsio. Dicendum, quod in veritate secundum dicta Gregorii in libro IV *Dialogorum*, nihil tantum expetunt animæ pro se fieri, sicut sacrificium salutare. Et hoc idem dicit Beda in *Historia Ecclesiastica Anglorum*. Et deinde orationes et eleemosynas, et alia quæ injungit Ecclesia. Unde *Littera* non tangit omnia, sed præcipua.

Ad 3. Ad id ergo quod objicitur de jejunio, dicendum quod jejunium potius præcidit pestes in corpore jejunantis : et quia mortui non habent plus domare carnem, ideo jejunia non habent multum fieri pro ipsis, sed ea quæ dicta sunt : oratio enim est ad Deum, et eleemosyna ad pauperem, in quo consolatur Deus et pascitur : et sic inductus Deus relaxat pœnas defunctorum.

Ad aliud dicendum, quod Ecclesia hoc facit de potestate clavium potius, quam virtute suffragii : et ideo thesauros suos tunc derivat ad defunctos, ut fideles citius ad votum inducantur. Ad 4.

Et de hoc plura requirenda sunt supra in quæstione de *Indulgentiis* [1].

ARTICULUS IX.

Qui sunt illi, per quos debent fieri suffragia ?

Nono quæritur, Per quos fieri debeant ?

Videtur, quod per existentes in charitate : quia

1. Dicitur, Joan. IX, 31 : *Scimus, quia Deus peccatores non audit*. Si ergo eleemosyna datur ab eo qui non existit in charitate, vel oratur a tali, videtur quod non valet suffragium.

3. Item, Gregorius : « Cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati judicis animus ad deteriora provocatur. » Ergo videtur, quod cum tales suffragantur, potius crescat eis pœna, quam diminuatur.

In contrarium est, quod secundum Sed contra. hoc oporteret quærere quando datur eleemosyna pauperibus ut orent pro aliquo, utrum sint in charitate, vel non : et hoc esset difficile.

Responsio. Dicendum, quod suffragium Solutio. licet executive sit vivi, tamen ut causæ inductivæ est mortui opus : et ideo puto,

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. XX, Art. 16 et seq. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

quod secundum charitatem mortui informatur : et ideo si fit ab eo qui non est in gratia, valet : sed tamen melius esset, quod factum esset ab eo qui est in gratia.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod peccatores non audit pro se orantes.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod loquitur Gregorius in alio casu, quando aliquis ex confidentia propria et propriorum actuum nititur intercedere, et non quando est sicut instrumentum quasi ab alio motum, ut dictum est prius.

B. *De officiis sepulturæ.*

De pompis vero exsequiarum idem Augustinus ita dicit[1] : Pompa funeris, agmina exsequiarum, sumptuosa diligentia sepulturæ, vivorum sunt qualiacumque solatia, non adjutoria mortuorum. Quia si aliquid prodest impio sepultura pretiosa, oberit pio vilis, vel nulla. Præclaras exsequias in conspectu hominum purpurato illi diviti exhibuit turba famulorum : sed multo clariores in conspectu Domini, ulceroso illi pauperi ministerium exhibuit Angelorum, qui eum extulerunt non in marmoreum tumulum, sed in Abrahæ gremium[2]. Sit tamen cura mortuos sepeliendi, et sepulcra construendi ; quia hæc in Scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt : nec solum in corporibus patriarcharum[3] aliorumque sanctorum, sed etiam in ipsius Domini corpore qui ista fecerunt, laudati sunt[4]. Impleant igitur homines erga suos officia postremi muneris, et sui humani lenimenta mœroris. Verum illa quæ adjuvant spiritus defunctorum, scilicet oblationes, orationes, multo observantius procurent.

ARTICULUS X.

Utrum peccent illi, qui pompas exsequiarum faciunt?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B. « *De pompis vero exsequiarum*, etc. »

Et quæritur, Utrum peccent illi qui tales pompas faciunt?

Videtur, quod non : quia

1. Sancti viri hoc fecerunt : sicut dicitur, I Machab. xiii, 27 et 28. Simon ædificavit super sepulcrum parentum suorum *ædificium altum visu. Et statuit septem pyramides*, etc.

[1] S. Augustinus, serm. de verbis Apostoli, et Lib. I de Civitate Dei, cap. 12, et Lib. de cura pro mortuis gerenda, cap. 2.

[2] Cf. Luc. xvi, 22.

[3] Cf. Genes. xxiii, 7 et seq. ; xxv, 9 ; xxxv, 29 ; l, 13 et 25, et pluries alibi.

[4] Cf. Matth. xxvii, 57 et seq. ; Marc. xv, 43 et seq. ; Luc. xxiii, 50 et seq. ; Joan. xix, 38 et seq.

2. Item, Isa, xi, 10, dicitur : *Et erit sepulcrum ejus gloriosum.* Ergo videtur, quod hoc fieri debeat etiam circa sanctorum corpora.

3. Item, Circa sepulcrum Domini facta sunt talia : ergo etiam debent fieri circa sepulcra aliorum.

Quæst. Ulterius quæritur, Utrum peccatum sit talia facere malis, scilicet sepelire eos in loco sancto, et ornare eorum sepulcra ?

Videtur, quod sic : quia

1. Corpus profanum non est ponendum in loco sacro : ergo peccat qui ponit.

2. Ad idem narrat Gregorius in libro *Dialogorum*, quod quidam malus in loco sancto sepultus, per dæmones ejectus est.

3. Item, Iste est immundior quam cœnum : et constat si quis ibi poneret cœnum, quod ipse peccaret : ergo et ille qui ponit ibi impium.

4. Item, Impiis etiam non debetur secundum jura nisi sepultura asini : ergo peccant qui eos aliter sepeliunt.

5. Item, Isa. xiv, 20, dictum est de rege Babylonis malo, quod non habebit cum regibus consortium etiam in sepultura : ergo ut prius.

Sed contra. In contrarium est, quod

1. Eleemosyna danda est omnibus propter sustentationem naturæ : sed sepultura est species eleemosynæ, sicut dicitur, Job, vii, 21 : ergo nulli est neganda.

2. Item, Dignitas quædam naturalis inest corpori humano : ergo ad horrorem non est inhumatum dimittendum : ergo sepeliendus est omnis homo quantumcumque indignus.

Solutio. Ad primam partem harum objectionum, dicendum, quod bonorum et sanctorum sepulcra] sunt ornanda propter ostensionem gloriæ resurrectionis eorum : et ideo bene concedo inducta.

Ad quæst. Ad alteram partem dicendum, quod omni homini conceditur sepultura asini vel hominis, sicut dicunt jura : et bene concedo, quod nisi fiat propter terrorem omnis hominis corpus debet humari : propter horrorem enim non humantur latrones, et hujusmodi scelerati homines.

Et sic intelliguntur aliæ objectiones inductæ.

Etiam excommunicati non humantur in loco sacro, licet propter fœtorem sepeliantur sepultura asini.

Et per hoc patet solutio ad totum.

C. *De duobus æque bonis, quorum alter plura post mortem habet auxilia.*

Solet moveri quæstio de duobus, uno divite, altero paupere, pariter sed mediocriter bonis, qui prædictis suffragiis indigent, et meruerunt pariter post mortem juvari : pro altero vero, id est, pro divite, speciales et communes fiunt orationes, multæque eleemosynarum largitiones : pro paupere vero non fiunt nisi communes largitiones et orationes. Quæritur ergo, an tantum juvetur pauper paucioribus subsidiis, quantum dives amplioribus ? Si non pariter juvatur, non ei redditur secundum merita. Meruit enim pariter juvari : quia pariter boni exstiterunt. Si vero tantum

suffragii consequitur pauper, quantum dives : quid contulerunt diviti illa specialiter pro eo facta ? Sane dici potest, non ei magis valuisse generalia et specialia, quam pauperi sola generalia suffragia. Et tamen profuerunt diviti specialia, non quidem ad aliud vel majus aliquid, sed ad idem ad quod generalia, ut ex pluribus et diversis causis unum perciperetur emolumentum. Potest tamen dici aliter, illa plura subsidia contulisse diviti celeriorem absolutionem, non pleniorem.

D. *Quibus suffragiis juvabuntur mediocriter boni, qui in fine invenientur ?*

Sed iterum quæritur de aliquo mediocriter bono, qui talibus indigens suffragiis in ipso consummationis articulo cum reliquis migrabit, si salvus fuerit, pro eo non offertur ulterius sacrificium, vel oratio, vel eleemosyna : nec habebat tantæ perfectionis merita, quæ his suffragiis non egerent. Numquid ergo salvabitur ? Existimo eum quasi per ignem transeuntem , salvari meritis et intercessionibus cœlestis Ecclesiæ, quæ pro fidelibus semper intercedit voto et merito, donec impleatur Christus.

ARTICULUS XI.

An potior sit conditio divitis quam pauperis ? et, An melius sit facere suffragia communia quam specialia ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Solet moveri quæstio*, etc. »

Ex hoc enim videtur, quod potior sit conditio divitis quam pauperis : et hoc falsum est, quia paupertas laudatur, et divitiæ vituperantur.

Quæst. ULTERIUS quæritur, Utrum melius sit facere suffragia communia, quam specialia ?

Videtur, quod melius sit communia facere : quia

1. Suffragia particularia trahunt vim a charitate, eo quod charitas communicat bona : ergo quanto communiora, tanto meliora.

2. Item, Hieronymus dicit, quod « meliora sunt communia, quam privata. »

IN CONTRARIUM hujus est, quod Sed con

1. Gregorius instituit orationes speciales pro famulo et famula : ergo magis valent illæ, quam communes.

2. Item, In *Littera* dicit specialia valere ad specialiorem redemptionem, licet non ad pleniorem : ergo magis valent.

[1] Cf. I ad Corinth. III, 15.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod cum suffragia sint per modum satisfactionis pro peccato, et peccata sint propria non communia, videtur mihi quod magis valeant suffragia specialia et propria : et ideo etiam in *Littera* dicit, quod citius liberatur qui habet multa specialia.

Ad quæst. Ad primum ergo dicendum, quod comparatio intelligitur inter eos qui cætera habent paria. Et nihil prohibet conditionem divitis secundum quid esse meliorem, quam pauperis, licet simpliciter sit e converso.

Ad aliud dicendum, quod charitas est forma omnis boni sive communis sive privati : et ideo in objectione illa non probatur, quod meliora sint communia. Ad 1.

Vel dicendum, quod communia sunt meliora quoad coronam æternam, sed privata sunt meliora quoad emendationem delicti.

Ad aliud patet solutio : quia dictum Hieronymi intelligitur quantum ad adeptionem coronæ. Ad 5.

E. *Quomodo Sancti glorificati audiunt preces supplicantium ? et, Quomodo intercedunt pro nobis ad Dominum ?*

Sed forte quæris, Numquid preces supplicantium sancti audiunt, et vota postulantium in eorum notitiam perveniunt [1] ? Non est incredibile animas sanctorum, quæ in abscondito faciei Dei veri luminis illustratione lætantur, in ipsius contemplatione ea quæ foris aguntur intelligere, quantum vel illis ad gaudium, vel nobis ad auxilium pertinet. Sicut enim Angelis, ita et sanctis qui Deo assistunt, petitiones nostræ innotescunt in verbo Dei quod contemplantur. Unde et dicuntur Angeli orationes et vota nostra offerre Deo [2] : non quia eum doceant, sed quia ejus voluntatem super eis consulunt. Unde Augustinus [3] : Angelis qui sunt apud Deum, innotescunt petitiones nostræ, ut quodammodo offerant Deo, et de his consulant : et quod Deo jubente implendum esse cognoverint, hoc nobis evidenter vel latenter reportent. Unde et Angelus hominibus ait : Cum oraretis, orationem vestram obtuli Deo [4]. Ad omnia quidem scienda sufficit Deo sua perfectio [5] : habet tamen nuntios, id est, Angelos, non qui ei quæ nescit annuntient (non enim sunt ulla

[1] Hugo de S. Victore, Lib. II de Sacramentis, parte 16, cap. ult.

[2] Cf. Tob. xii, 12.

[3] S. Augustinus, In lib. de orando ad Deum.

[4] Tob. xii, 12 : *Quando orabas cum lacrymis, etc., ego obtuli orationem tuam Domino.*

[5] Cf. S. Augustinum, Lib. XV de Trinitate, cap. 13.

quæ nesciat) sed bonum eorum est de operibus suis ejus consulere veritatem : et hoc est quod [1] dicuntur nonnulla nuntiare : non ut ipse ab eis discat, sed ut ab eo ipsi per verbum ejus sine corporali sono nuntient etiam quod voluerit ab eo missi ad quos voluerit, totum ab illo per illud verbum ejus audientes, id est, in ejus veritate invenientes, quid sibi faciendum, quibus et quando nuntiandum sit. Nam et nos orantes eum, non eum docemus [2] : quia novit (ut ait verbum ejus [3]) pater vester quid vobis necessarium sit priusquam petatis ab eo. Nec ista ex parte cognovit : sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid et quando ab illo petituri fueramus : et quos, et de quibus rebus vel exauditurus, vel non exauditurus esset, sine initio ante præscivit [4]. Non ergo dicitur Angelus orationes nostras offerre Deo, quasi Deus tunc noverit quid velimus et quo indigeamus : quæ omnia antequam fiant, sicut et postquam facta sunt, novit : sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad æternam veritatem referre, sive petendo quid erga se fiat, sive consulendo quid faciat.

F. *Quod dictum de Angelis, attribuit sanctis animabus.*

Si autem Angeli a Deo per verbum ejus discunt petitiones nostras, et quid de his implendum sit, et quid non : cur non credamus et animas Sanctorum Dei faciem contemplantium, in ejus veritate intelligere preces hominum, et quæ implendæ sint vel non ? Inde est quod Deus dicitur exaudire preces quorumdam, non solum quando effectui mancipat, sed etiam quando innotescit curiæ Angelorum et sanctarum animarum quid inde futurum sit vel non : et quod cognoscunt in Dei voluntate esse, volunt et ipsi. Adeo enim supernæ voluntati addicti sunt, ut nihil præter ejus voluntatem queant velle. Intercedunt ergo ad Deum pro nobis Sancti : et merito, dum illorum merita suffragantur nobis : et affectu, dum vota nostra cupiunt impleri : quod tamen non faciunt, nisi in voluntate Dei,

[1] In edit. J. Alleaume additur *ei*.
[2] Cf. S. Augustinum, Ibidem continue.
[3] Matth. vi, 31 et 32 : *Nolite solliciti esse... Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis.*
[4] S. Augustinus, Lib. de Gratia Novi et Veteris Testamenti, super illud epist. ad Philipp. iv, 4 : *Gaudete*, etc.

implenda didicerint. Oramus ergo ut intercedant pro nobis, id est, ut merita eorum nobis suffragentur, et ut ipsi velint bonum nostrum, quia eis volentibus Deus vult, et ita fiet. Ex præmissis constat, quod cum quibusduam misericordius agit Deus quam eorum peccata meruerint, scilicet cum mediocriter malis, qui suffragiis Ecclesiæ juvantur.

ARTICULUS XII.

An Sancti audiant preces supplicantium ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Sed forte quæris, Numquid preces supplicantium,* etc. ? »

1. Videtur enim, si non audiunt Sancti preces hominum naturaliter, sed tantum per revelationem verbi, quod imperfectiores sunt nobis : quia nos audimus vota aliorum et per revelationem, et naturaliter : animæ autem in purgatorio existentes non audiunt, nisi per revelationem, ut dicit in *Littera.*

2. Item, Si naturaliter audiunt sive percipiunt, quæratur, quæ sit illa cognitio ? Scientia enim acquisita non manet in eis, ut habitum est super tertium *Sententiarum,* et organa quibus fiet abstractio, non habent : ergo videtur, quod vota hominum eis per naturam innotescere non possunt.

Responsio. Dicendum sine præjudicio, quod animæ exutæ corporibus, habent formas creationis sicut Angeli, et illis loquuntur et audiunt sicut Angeli. Et quid sit hoc, super secundum *Sententiarum* est notatum. Magister tamen in *Littera* non facit mentionem de illo modo : quia non est gloriæ actus, nec sublimissimus in anima, sed naturalis : quod autem anima non est modo in illa cognitione, est propter sensuum cognitionem, circa quam occupatur, ut dicit Augustinus. Solutio.

DISTINCTIO XLVI.

De statu et conditione malorum post mortem.

A. *Si valde malis detur mitigatio pœnæ ?*

Sed quæritur hìc de valde malis, utrum et ipsi in aliqua pœnarum mitigatione Dei misericordiam sentiant, ut minus quam meruerint puniantur ? Quidam autumant eos nullam revelationem pœnæ habituros, quod confirmant Jacobi auctoritate dicentis : *Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam* [1]. Augustinus etiam ait : Misericordia hìc, judicium in futuro [2]. Idem distinguens quomodo omnes viæ Domini sint misericordia, et veritas [3], ait : Erga Sanctos, omnes viæ Dei misericordia : erga iniquos, omnes veritas : quia et in judicando subvenit, et ita non deest misericordia : et in miserando id exhibet quod promisit, ne desit veritas. Erga omnes autem quos liberat et condemnat, omnes viæ sunt misericordia et veritas : quia ubi non miseretur, vindictæ veritas datur. Dicens *ubi non miseretur*, dat intelligi aliquid a Deo fieri, ubi ipse non miseretur. Sed his occurrit quod ait Cassiodorus super Psalmum L loquens de misericordia et pietate Dei : Hæ duæ, inquit, res judicio Dei semper adjunctæ sunt. Ergo et in punitione malorum non est justitia sine misericordia. Idem de judicio et misericordia ait : Hæc duo mutua societate sibi junguntur [4]. In his breviter omnia opera Dei includit. Augustinus quoque respondens illis qui reproborum supplicia finem habitura contendunt, ita illorum repellit opinionem, asserens re-

[1] Jacob. II, 13.
[2] S. Augustinus, Super octonarium 19.
[3] Tob. III, 2 : *Justus es, Domine, et omnia judicia tua justa sunt, et omnes viæ tuæ misericordia, et veritas, et judicium.* Cf. Psal. XXIV, 10 : *Universæ viæ Domini, misericordia et veritas*, etc.
[4] Cassiodorus, Super Psal. C.

probos perpetuo puniendos, ut eorum supplicia mitigari aliquatenus non neget. Frustra, inquit [1], nonnulli æternam damnandorum pœnam et cruciatus sine intermissione perpetuos humano miserantur affectu, atque ita futurum esse non credunt : non quidem Scripturis adversando divinis, sed pro suo motu dura quæque molliendo, et in leniorem flectendo sententiam, quæ putant in eis terribilius esse dicta quam verius. Non enim (inquiunt) obliviscetur misereri [2] Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas [3]. Hoc quidem in Psalmo legitur : sed de his intelligitur, qui sunt vasa misericordiæ [4] : quia et ipsi non pro meritis suis, sed Deo miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes æstimant [5] pertinere, non ideo necesse est ut damnationem opinentur finiri posse eorum, de quibus dictum est : *Ibunt hi in supplicium æternum* [6]. Ne hoc modo putetur habitura finem felicitas eorum, de quibus e contrario dictum est : *Justi autem in vitam æternam* [7]. Sed pœnas damnatorum certis temporibus æstiment [8], si hoc his placet) aliquatenus mitigari. Et sic quippe intelligi potest manere ira Dei in illis, id est, ipsa damnatio. Hæc enim vocatur *ira Dei*, non divini animi perturbatio : ut in ira sua, id est, manente ira sua, non contineat miserationes suas, non æterno supplicio finem dando, sed levamen adhibendo vel interponendo cruciatibus : quia nec Psalmus ait ad finiendam iram suam, vel post iram suam, sed *in ira sua*. Quæ si sola esset, alienari a regno Dei, et carere magna multitudine dulcedinis Dei, tam grandis tamen est pœna, ut ei possint nulla tormenta quæ novimus, comparari : si illa sit æterna, ista autem sit quamlibet multis sæculis longa. Manebit ergo sine fine mors perpetua damnatorum : et ipsa omnibus erit communis, sicut manebit communiter omnium vita æterna Sanctorum. Ecce ita asserit hic pœnas reproborum non esse finiendas, quod non improbat, si dicatur eorum supplicio aliquod levamen adhiberi. Unde non incongrue dici potest, Deum etsi juste id possit, non omnino tantum punire malos in futuro [9] quantum meruerunt : sed eis aliquid, quantumcumque mali sint, de pœna relaxare.

[1] S. Augustinus, In Enchiridion.
[2] Edit. J. Alleaume, *miserere*.
[3] Psal. LXXVI, 10 : *Aut obliviscetur misereri Deus ? aut continebit in ira sua misericordias suas ?*
[4] Cf. Ad Roman. IX, 22 et 23.
[5] Edit. J. Alleaume, *existimant*.
[6] Matth. XXV, 46.
[7] Ibidem.
[8] Edit. J. Alleaume, *existiment*.
[9] Ibidem, *in futurum*.

B. *Determinat præmissas auctoritates.*

Quod ergo dictum est, judicium sine misericordia fieri illi qui non fecit misericordiam [1] : ita intelligi potest, quod judicium damnationis fiet illi qui non fecit misericordiam, pro eo quod fuit sine misericordia. Vel fiet judicium ei sine misericordia liberante et salvante : qui tamen in aliqua pœnæ alleviatione misericordiam Dei sentiet. Ita cum dicitur misericordia hìc, judicium in futuro : non negatur quin in futuro sit misericordiæ effectus, et in electis qui per misericordiam ab omni miseria liberabuntur, et in reprobis qui minus quam meruerint cruciabuntur. Sed hìc non sine causa dicitur fieri Dei misericordia, et judicium in futuro : quia et hìc multis modis miseretur Deus, quibus non miserebitur tunc. Vocat enim Deus nunc peccatores [2] et justificat, quod tunc non faciet : et tunc reddens singulis secundum merita sua, manifeste judicabit, qui nunc occulte judicat. Cujus occultum judicium (ut ait Augustinus) intelligitur pœna qua quisque vel exercetur ad purgationem, vel movetur ad conversionem : vel si contemnit, excæcatur ad damnationem. Occultum ergo judicium Dei, pœna dicitur, qua judicat purgando, convertendo, vel excæcando. Judicia quoque Dei interdum appellantur dispensationes ejus de omnibus rebus. Unde, *Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus* [3] Et, *Judicia tua abyssus multa* [4]. ! Judicium autem quo in futuro judicabit, intelligitur sententia judicis, qua ventilabitur area, id est, dividentur localiter boni a malis ministerio Angelorum : et isti in vitam ducentur, illi in supplicium mittentur [5], qui nunc simul mixti sunt.

[1] Cf. Jacob. II, 13.
[2] Cf. Matth. IX, 13 ; Marc. II, 17. Cf. Luc. V, 32.
[3] Ad Roman. XI, 33.
[4] Psal. XXXV, 7.
[5] Cf. Matth. XXV, 46.

C. *De justitia et misericordia Dei.*

Sed quomodo justitiam Dei et pietatem, id est, misericordiam, supra Cassiodorus duas esse res dixit, quæ semper adjunctæ sunt judicio Dei? Justitia enim Dei et misericordia non duæ res sunt, sed una res, id est, una divina essentia est, sicut supra pluribus auctoritatibus ostensum est. Quia non est Deo aliud esse misericordem, quam misericordiam: nec justum, quam justitiam: sed idem prorsus. Nec aliud est ei esse misericordem, quam justum: vel misericordiam, quam justitiam: sed omnino idem, quia non denominative, sed essentialiter hæc de Deo dicuntur. Cur ergo dicit Scriptura de operibus Dei, quædam esse misericordiæ, quædam justitiæ [1]? Si enim justitia Dei, misericordia est: quæcumque sunt opera misericordiæ, esse videntur justitiæ, et e converso. His responderi potest sic, illis locutionibus quibus hujusmodi operum fiunt distinctiones, ut alia misericordiæ, alia justitiæ, alia bonitati attribuantur: non diversitas subjacentis, id est, rei his vocabulis significatæ exprimitur, sed varietas sensuum et effectuum in creaturis monstratur. Cum enim dicitur Deus *justus* vel *justitia*, essentia divina prædicatur: et etiam quod ipse sit distributor, et judex meritorum, intelligi datur. Ita et cum dicitur *misericors*, essentia divina prædicatur: et insuper quod ipse sit miserorum liberator intelligi datur. Similiter cum dicitur *bonus*, essentia divina prædicatur. Et cum dicitur Deus, et insuper auctor omnium bonorum ostenditur. Ita et cum dicitur *Deus*, essentia divina prædicatur, et ipse timendus ostenditur. Inde ergo quædam opera misericordiæ, quædam justitiæ dicuntur: non quin divina essentia hæc et illa operetur, et quin hæc et illa sint opera divinæ essentiæ, quæ dicitur misericordia et justitia: sed quia quædam sunt quibus ostenditur judex et æquus distributor, quædam quibus ostenditur miserator. *Misericors* enim dicitur in natura, *miserator* in exhibitione. Et in quibusdam operibus dicitur effectus esse misericordiæ, in quibusquam effectus justitiæ: non quod aliud efficiat justitia, aliud misericordia Dei si ad essentiam referas: sed quia ex quibusdam effe-

[1] Cf. Psal. LXV, 3; CX, 2 et 7; Eccli. XVI, 26; XXXV, 39, et sæpe sæpius in plurimis locis.

etibus intelligitur judex, ex quibusdam miserator : vel, ut quibusdam placet, justus et misericors.

Sed secundum hoc occurrit quæstio, Quomodo ex aliis ostendatur justus, et ex aliis misericors, cum sit idem ei esse justum et esse misericordem ? Si enim secundum eamdem rationem dicitur justus et misericors, ex eo opere quo intelligitur justus, intelligitur misericors, et e converso. Sed dixi supra, quia cum dicitur Deus justus et misericors, ita eadem divina essentia significatur, et secundum eam idem prædicatur, ut etiam quædam diversa intelligantur. Intelligimus enim per hoc eum esse miseratorem et justum judicem. Quod evidenter Origenes [1] ostendit dicens : Omnia quæ Dei sunt, Christus est. Ipse sapientia ejus, ipse fortitudo, justitia, sanctitas, ipse prudentia, ipse veritas. Sed cum unum sit in subjacenti pro varietate sensuum, diversis nuncupatur vocabulis. Aliud enim significat sapientia, aliud justitia. Quando enim sapientia dicitur, disciplinis te divinarum humanarumque rerum instruere intelligitur : quando justitia, distributor, vel judex meritorum insinuatur. Ita et prudentia cum dicitur, doctor, et demonstrator bonarum, vel malarum rerum, vel neutrarum intelligitur.

D. *Auctoritatibus probat quædam justitiæ, alia misericordiæ, alia bonitati attribui.*

Quod autem quædam opera misericordiæ, quædam justitiæ, quædam bonitati attribuantur, in Scripturis facile est reperire. Et de misericordia quidem et justitia manifestum est, de bonitate vero et misericordia amplius latet. Sed Augustinus [2] docet illa opera proprie ad misericordiam pertinere, quibus aliqui a miseria liberantur. Ad bonitatem vero non solum illa, sed facturam et gubernationem naturalium, ita dicens : Ad misericordiam pertinet, quod a peccatis mundat, et de miseria liberat. Ad bonitatem vero, quod cœlum et terram, et omnia valde bona creavit ut essent. Idem [3]. Cœli non indigent misericordia, ubi nulla est miseria : in terra hominis abundat miseria, et superabundat Dei misericordia.

[1] Origenes, Super illud Jeremiæ, x, 12 : *Qui facit terram in fortitudine sua.*
[2] S. Augustinus, Super Psal. cxxxv.
[3] Idem, Super Psal. xxxii.

Miseria ergo hominis et misericordia Dei plena est terra, non cœli, qui non indigent misericordia, indigent tamen regente Domino. Omnia enim indigent Domino, et misera, et felicia : quia sine illo miser non sublevatur, felix non regitur. Item, alibi [1], Misericordia est erga miseros, bonitas erga quoslibet. Interdum tamen misericordia large accipitur, ut bonitas.

E. *Quomodo universæ viæ Domini dicuntur misericordia et veritas ?*

Post hæc considerari oportet, ex quo sensu universæ viæ Domini dicantur misericordia et veritas [2]. Hoc multiplicem recipit expositionem. Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas quibus ad nos venit, ut ait Augustinus super Psalmum, intelliguntur duo adventus. Primus, in quo manifestam et multiplicem misericordiam nobis exhibuit : et secundus, in quo requirendo merita, justitiam exhibebit. Universæ etiam viæ Domini, id est, quibus ad Dominum ascendimus, sunt justitia, qua a malo declinamus : et misericordia, qua bonum facimus. In his enim duobus omne bonum meritum includitur. Sed cum superius Cassiodorus [3] dixerit in his duobus omnia opera Dei includi, merito quæri potest, An in omni opere Domini hæc duo mutuo sibi jungantur ? Quibusdam placuit non in omni opere Domini hæc duo concurrere, secundum effectum dico : nam secundum essentiam non dividitur misericordia a justitia, sed unum est. Verum secundum effectum non in omni opere Domini dicunt esse misericordiam et justitiam : sed in quibusdam fatentur tantum misericordiam, in aliis justitiam, atque in aliis misericordiam et justitiam. Fatentur tamen Dominum omnia quæ fecit misericorditer agere et juste : referentes rationem dicti ad Dei voluntatem, quæ justitia est, et misericordia : non ad effectus misericordiæ et justitiæ, qui sunt in rebus. Aliis autem videtur, quod sicut dicitur Deus omnia opera sua juste facere et misericorditer : ita concedendum sit, in omni opere Dei justitiam esse et misericordiam, id est, clementiam, secundum effectum vel signum : quia nullum opus

[1] S. Augustinus, Super Psal. xxiv, 7 : *Secundum misericordiam tuam memento mei tu.*
[2] Cf. Tob. iii, 2.
[3] Cassiodorus, Super Psal. [illegible]

Dei est, in quo non sit effectus vel signum æquitatis et clementiæ, sive occultæ, sive apertæ. Aliquando enim manifesta est clementia sive benignitas, et occulta æquitas, aliquando e converso.

DIVISIO TEXTUS.

« *Sed quæritur hic de valde malis*, etc. »

In ista distinctione ponuntur duæ quæstiones. Una ex intentione, scilicet si valde malis prosint suffragia ? Et altera ex incidenti, scilicet utrum in omni opere Dei sit misericordia et veritas, ibi, C, « *Sed quomodo justitiam Dei et pietatem*, etc. »

Quantum ad primum duo dicit, scilicet si valde malis aliqua fit misericordia. Et secundo, determinat in contrarium inducta, ibi, B, « *Quod ergo dictum est*, etc. »

Littera autem primæ partis plane disputata est in *Littera* : ad quam intelligendam tria oportet inquirere, scilicet primo, de divisione illa quam supponit, quod sunt valde boni, etc.

Secundo, De opinione Doctorum de valde malis.

Et tertio, Utrum in omni opere Dei sit misericordia et veritas ?

ARTICULUS I.

An divisio quam supponit Magister, scilicet quod aliqui sunt valde boni, et aliqui valde mali, sit bona ?

Ad primum sic objicitur :

1. Omnis divisio debet esse per opposita : sed divisio quadrimembris supra est habita : ergo inter se membra ad minus sunt disparata : ergo mediocriter boni, et mediocriter mali, sunt diversa genera hominum.

2. Item, Differentia quadrimembris invenitur in judicandis, ut infra habebitur : sunt enim judicandi perfecti : et judicati damnati, qui sunt ut mediocriter mali : et non judicati damnati, qui sunt ut valde mali. Cum ergo genera ista hominum differant in ordine judicii, videtur quod hic habeant differentiam : ergo mediocriter boni et mediocriter mali different.

3. Item, In moribus invenitur ista diversitas : sunt enim infideles, quorum malitia omnem aliam quæ est in moribus tantum, excedit : et sunt infideles qui saltem numero sunt de Ecclesia : et sunt boni imperfecti et boni perfecti : et constat, quod primi sunt valde mali, et secundi mediocriter mali, et tertii mediocriter boni, et quarti valde boni : ergo omnes isti status inter se differunt.

4. Item, Cum dicitur, Iste est mediocriter bonus : aut potest inferri, quod ipse sit simpliciter, aut non. Si sic : ergo cum in isto posset inferri, quod sit simpliciter bonus, eadem ratione in altero inferretur, quod ipse sit simpliciter malus : constat autem, quod bonus et malus differunt : ergo isti simpliciter different. Si autem non possit inferri, quod mediocriter bonus, sit simpliciter bonus : sed nullus salvatur, nisi qui est simpliciter bonus quantum ad omnis peccati mortalis immunitatem : ergo mediocriter bonus non salvatur, quod falsum est : ergo et hoc falsum, quod mediocriter bonus, non sit simpliciter bonus.

In contrarium hujus est, quod

1. Mediocriter bonus non dicitur nisi

per distantiam a bono : non potest autem distare, nisi per immixtionem mali : ergo mediocriter bonus, est immixtus alicui malo. Similiter mediocriter malus non dicitur, nisi per majorem accessum ad bonum : sed idem est mediocriter accedens, et mediocriter recedens re, licet ratione differant : ergo isti duo status supponunt unum genus hominum.

2. Item, In mediis coloribus idem est mediocriter album et mediocriter nigrum : ergo similiter erit in medio inter bonum et malum.

3. Item, Idem in *Littera* ab Augustino attribuitur utrique statui, scilicet juvari posse suffragiis : sed quorum est idem attributum, illa sunt eadem in supponendo se illi attributo : ergo isti duo status sunt unus status.

4. Item, In *Littera* est habitum, quod nulli valent suffragia, nisi ei qui se dignum fecit ut hæc ei possint prodesse. Ergo et mediocriter malus fecit se dignum, et similiter mediocriter bonus : sed nullus facit se dignum, nisi per gratiam : ergo uterque istorum habet gratiam : sed mediocriter boni et mali supposita gratia in subjecto non faciunt nisi statum unum : ergo isti duo status sunt unus status.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod hoc problema oportuit disputare ante sequens : quia aliter sequens non esset intelligibile. Unde diversæ opiniones diversimode solvunt : dicentes enim suffragia prodesse damnatis, concedunt primam objectionum partem.

Ad object. 1. ET AD primum quod est contra, dicunt quod distantia a bono non est per immixtionem mali, sed potius per statum imperfectionis venialium, sicut illi distant, qui ædificant lignum, fœnum, stipulam, de quibus supra in tractatu de *pœnitentia* habitum est [1]. Et accessus ad bonum in mediocriter malis est per bona quæ dicuntur *gratis data* et de *genere bonorum*, sicut est fides informis danti eleemosynam, et jejunia, et hujusmodi, in peccato mortali : et ita non faciunt statum unum.

AD ALIUD dicunt, quod non est simile de mediis coloribus : quia illi constituuntur per participationem duorum contrariorum : hic autem non est sic : quia medium inter bonum simpliciter et malum, non est participatione duorum per differentem recessum ab eodem, sed per statum imperfectionis, et per actum peccati mortalis cum participatione bonorum habilitantium ad gratiam. Ad object. 2.

AD ALIUD dicendum, quod secundum eos nihil prohibet idem per diversas rationes attribui diversis : et ita dicunt hic, quod ratione boni habilitantis ad gratiam, ad tolerabiliorem damnationem valent suffragia mediocriter malis. Et ratione gratiæ boni imperfecti valent mediocriter bonis ad velociorem absolutionem a pœnis. Ad object. 3.

AD ULTIMUM dicunt, quod est meritum duplex, scilicet congrui, et condigni. Meritum congrui ut eis valeant suffragia habent mediocriter mali : et meritum condigni ut citius per suffragia liberentur, habent mediocriter boni. Dicunt etiam, quod ista ipsorum opinio magis pia est et inductiva Ecclesiæ ad multa bona : et ideo magis tenenda et eligenda. Ad object. 4.

E CONTRARIO dicunt alii, quibus ego consentio, quod secunda pars objectionum vere concludit.

Et ad primum dicunt, quod ista divisio non est per oppositas res, sed per oppositos modos rei : medii enim modi sunt ejusdem rei, et tamen diversarum rationum. Ad 1.

AD SECUNDUM autem dicunt, quod alius est ordo judicandorum, et eorum quibus suffragatur Ecclesia : judicandi enim (ut dicit Apostolus [2]) judicantur secun- Ad 2.

[1] Cf. IV Sententiarum, Dist. XXI, Art. 2 et 3. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

[2] Ad Roman. II, 12 : *Quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.*

dum differentiam operum suorum : et hæc quadruplicia sunt secundum genus operum : sed Ecclesia nulli suffragatur, nisi cujus solubilis et diminuibilis est pœna : constat autem nullam pœnam inferni diminuibilem esse manente culpa secundum esse et quantitatem, quæ tota et sola est causa pœnæ infernalis. Et constat, quod culpa in eis numquam diminuetur, cum culpa numquam solvatur vel minuatur nisi per gratiam : et ipsi non sunt gratiæ susceptibiles : ergo constat, quod Ecclesia nulli suffragatur damnato.

Ad 3. Per hoc etiam patet solutio ad sequens : quia alia sunt genera operum, et alius ordo eorum quibus Ecclesia suffragatur, ut dictum est.

Ad 4. Ad ultimum dicendum, quod *valde bonus* dicitur hic a statu perfectionis : et ideo dicit excessum ultra simpliciter bonum. *Mediocriter* autem *bonus* dicitur a statu imperfectionis, et similiter *mediocriter malus*. Et si concedatur inferri simpliciter bonus ex mediocriter malo : tamen non potest inferri simpliciter malus ex mediocriter bono : quia simpliciter malus est, qui nihil habet de bono gratiæ gratum facientis : sed mediocriter malus non dicitur ab actu vel habitu malo simpliciter, sed a statu cui immixta sunt venialia, quæ sunt lignum, fœnum, stipula [1].

ARTICULUS II.

Quot sint opiniones de suffragiis respectu damnatorum?

Secundo, Quæritur de opinionibus antiquorum circa materiam istam.

Fuerunt autem antiqui qui dicebant damnatis mediocriter malis prodesse suffragia Ecclesiæ, hoc est, damnatis fidelibus.

Et inveniuntur tres modi opinionum suarum.

Dixit enim Præpositivus, quod suffragium unum minuit aliquotam partem pœnæ, et secundum æquale primo, minuit æqualem partem pœnæ : et ita multiplicatis suffragiis tota pœna posset tolli. Ne autem diceret, quod liberarentur, et pœna eorum haberet finem, et ita caderet in errorem Origenis, dixit, quod pœna suspenditur per Ecclesiæ suffragia usque ad diem judicii, et tunc relabentur in infernum in corpore et anima simul in æternum cruciandi.

Alii dixerunt, ut Porretani, quod hæc diminutio geometrica est, ut tollatur pars ejusdem proportionis per secundum suffragium, et non semper ejusdem quantitatis : ut si primum suffragium tollit pœnæ centesimam, secundum suffragium æquale primo, tollit centesimam residui, et tertium centesimam illius residui : ei sic manet semper pœna, eo quod est divisibilis in infinitum.

Antisiodorensis alium modum invenit, et dixit, quod non diminuitur pœna : quia manente causa manet effectus, hoc est, manente culpa manet pœna : sed confortatur sustinens per suffragium, ut facilius possit sustinere pœnam : et de hoc posuit simile, sicut si homo portat grave onus : et cum est in pondere et sudore, facies ejus perfunditur aqua frigida, confortatur ad melius portandum, et tamen onus suum in nullo est levius.

Objicitur autem contra primam objectionem : quia

1. Sicut dicit Gregorius, « Nulla est animæ et hominis passibilitas ab æterno igne, nisi quam fecit culpa. » Ergo manente eodem modo passibilitate quæ est a culpa, et uno modo agente igne, una erit passio semper. Constat autem, quod culpa in omnibus damnatis manet eodem

[1] Cf. I ad Corinth. III, 12.

modo semper immobilis. Ergo si est diversitas, hoc est ex parte ignis agentis : sed hoc est falsum, quia dicit Gregorius, quod uno modo agit, sicut unus sol uno modo agit in eos qui ex diversis causis infirmantur si soli exponantur : et tamen isti non uno modo patiuntur. Ergo constat hanc opinionem esse falsam.

2. Item, Hoc est contra dicta sanctorum Dionysii, Augustini, Gregorii, superius inducta.

3. Item, Cum de talibus nihil sit audendum dicere, nisi per dicta Sanctorum probetur, videtur quod præsumptio fuit talia dicere, eo quod nec rationem nec auctoritatem habent probantem.

Contra secundam plane objicitur : quia

1. Duobus existentibus æqualibus in virtute activa, patiente autem existente fortiori et debiliori ad patiendum et resistendum agenti, magis agit in patiens id quod invenit patiens debilius ad resistendum, quam id quod invenit fortius : sed duo æqualia suffragia sunt agentia, et damnatus primo magis resistere potest quam secundo : ergo secundum plus tollit de pœna, quam primum : et ita nulla est fictio illa.

2. Item, Quæratur ab eis, quare secundum cum sit æquale primo, minus tollit, quam primum? Et non poterunt causam assignare : ergo cum dictum irrationale sit, est abjiciendum.

3. Item, Isti incidunt in inconveniens quod effugere volunt : quia licet secundum minuat similem in proportione et non æqualem, tamen tot suffragia fieri possunt, quod pœna insensibilis efficietur : et hoc voluerunt evitare, quia secundum eos semper aliquid remanet de pœna sensibili.

4. Item quæratur, In qua arte hoc didicerunt, quod pœna divisibilis esset in infinitum : hoc enim falsum est, quia et corpus naturale non est divisibile in infinitum : ergo multo minus dispositio corporis vel animæ : sed de mathematico tantum probatum est, quod est divisibile in infinitum.

Similiter de tertia opponitur :

1. Animæ enim non recipiunt confortationem, nisi per gratiam gratum facientem vel gratis datam : et ipsa non est in statu recipiendi gratiam : ergo nulla est hujusmodi confortatio.

2. Item, Similitudo corporis non habet locum in spiritu, quia spiritus non habet passibilitatem, nisi ex culpa : ergo nulla fiet in eo confortatio, nisi per culpæ alleviationem : hanc autem impossibile est alleviari : ergo nullam damnati aliqui accipient consolationem.

Hæc autem omnia non puto esse concedenda, nisi eo modo quo supra dictum est de *verme conscientiæ*. Et qui has opiniones vel potius errores sequi vult, qui cum Sanctis non concordant, laboret ista determinare. Solutio.

ARTICULUS III.

An in omni opere Domini sit misericordia et veritas?

Tertio autem quæritur, Utrum in omni opere Domini sit misericordia et veritas?

Videtur, quod non : quia

1. In opere creationis nec justitia nec misericordia apparet : quia sicut dicit Augustinus in *Littera*, « in cœlo nulla est miseria : » ergo nec misericordia : ergo a simili cum ante mundum nulla esset miseria, nulla fuit misericordia : sed nec justitia, quia illa unicuique pro meritis distribuit : justitia autem dicitur veritas : ergo nec misericordia nec veritas in opere creationis fuerunt.

2. Item, In justificatione impii non videtur esse veritas, nec justitia, sed

misericordia tantum : quia Deus non debet justificare impium : ergo non apparet ibi justitia.

3. Item, Videtur quod in nullo operum Dei apparet justitia : quia justitia obligat ad debitum : sed Deus ex debito non obligatur : ergo in nullo opere Dei justitia apparet.

4. Item, In condemnatione prælatorum valde malorum non apparet misericordia : quia dicitur, Sapientiæ, vi, 7 : *Exiguo conceditur misericordia : potentes autem potenter tormenta patientur.*

5. Item, Secundum præhabita in valde malorum pœnis non apparet misericordia, sed veritas.

Sed contra. IN CONTRARIUM sunt ea quæ dicuntur in *Littera*, et quod dicitur in Psalmo xxiv, 10 : *Universæ viæ Domini, misericordia et veritas* [1].

Solutio. Ad 1. RESPONSIO. Dicendum, quod ista disputatio parum valet et multum protelatur in *Littera*, et solvitur : et dictum Psalmistæ tribus modis exponitur in ultimo capitulo istius distinctionis [2]. In fine autem penultimi dicit in *Littera*, quod misericordia sæpe accipitur pro bonitate, sicut et veritas pro justitia [3]. Et tunc levius est videre : quia secundum quod misericordia ponitur pro bonitate, apparuit misericordia in operibus creationis : veritas autem, quia ibi produxit quod ab æterno in veritate et arte sua resplendens prævidit, quia aliter falsum subfuisset præscientiæ et prædestinationi. Si autem veritas pro justitia ponatur : tunc accipitur justitia, sicut dicit Anselmus in *Prosologio* [4], pro decentia divinæ bonitatis : quia justum fuit, ut sic seipsum manifestaret.

Et per hoc patet solutio ad primum quæsitum : et in argumentis illis est æquivocationis deceptio : quia utrumque istorum in diversis sensibus accipitur.

AD II quod objicitur de justificatione, dicendum quod ibi resultat misericordia principaliter, et etiam veritas promissi : quia hoc promisit : unde in Psalmo L, 6 : *Ut justificeris in sermonibus tuis*, etc. Ibi una Glossa est : *Ut justificeris in sermonibus*, quibus peccatoribus veniam promisisti. Justitia enim est ibi, quæ est decentia divinæ pietatis. Unde Anselmus in *Prosologio* : « Si parcis peccatoribus, justum est, decet enim te. » Ad 2 et

AD IV quod quæritur de pœnis prælatorum valde malorum et aliorum, habet unam solutionem quæ jacet in *Littera* in fine istius capituli : quia duplex est misericordia, scilicet liberans, et hanc non experiuntur : et est misericordia relaxans, et hanc habent, quia minus puniuntur, quam mereurunt. Et hoc notat *potenter tormenta pati*, quod non recipiunt diminutionem postquam sunt inflicta. Ad 4

Auctoritas autem Jacobi solvitur in *Littera*.

De omnibus autem illis quæ dicuntur in illo cap. C, « *Sed quomodo justitia Dei*, etc., » expeditum est in primo libro *Sententiarum*.

Et de duobus ultimis quidquid dubitari potest, expeditum est per dicta.

ARTICULUS IV.

An aliqua sit vita æterna ?

Incidenter tamen ratione ejus quod dicit, ibi, A, paulo ante finem : « *Sunt*

[1] Cf. Tob. iii, 2 : *Justus es, Domine, et omnia judicia tua justa sunt, et omnes viæ tuæ misericordia, et veritas, et judicium.*

[2] Cf. Supra in hac eadem distinctione cap. E.

[3] In fine cap. D : « Interdum tamen misericordia large accipitur, ut bonitas. »

[4] S. Anselmus, In Prosologio, cap. 9.

manebit communiter omnium vita æterna Sanctorum. »

Quæritur hic de vita æterna, et per oppositum de morte æterna.

Et de vita æterna quæruntur quatuor, scilicet an sit?

Secundo, Quid sit?

Tertio, An sit ratione essentiæ vel potentiæ?

Et quarto, An Angeli et homines damnati habeant vitam æternam?

Ad primum objicitur sic :

In cujuscumque ratione cadit unum oppositum, illi nullo modo convenire potest reliquum : sed in ratione vitæ incipientis sive creatæ cadit oppositum æternitatis : ergo non potest convenire vitæ creatæ, quod sit æterna : sed hominis et Angeli vita est creata : ergo non est æterna. Prima patet per se. Secunda supponitur a ratione creati quod habet initium : et æternitas diffinitur per non habere initium. Unde dicit Augustinus, quod « vera æternitas est vera incommutabilitas : » sed nulla creatura est incommutabilis, ut dicit idem : ergo nullius creaturæ vita est æterna.

Sed contra. In contrarium hujus est,

1. Quod dicitur, Joan. III, 15 : *Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.*

2. Item, Joan. x, 28 : *Ego vitam æternam do eis.*

Item est contra symbolum Apostolorum, ubi articulus ultimus dicit, « Et vitam æternam. »

Solutio. Ad hoc dicendum, quod vita æterna triplex est optimo modo essendi.

Uno modo per essentiam vitæ et æternitatis : et sic Deus solus qui est vita supra omnem vitam, et æternitas super omnem æternitatem, ut dicit Dionysius, est vita æterna.

Secundo modo dicitur ut in objecto viventium æterna vita : et sic iterum Deus est vita æterna : quia solus est objectum, quod exhibitum ut est, movet sanctos ad vitam æternam, secundum quod dicit Aristoteles, quod extra cœlum nihil est nisi vita beata : quod non potest esse verum, quod esset ibi vita æterna vel beata, nisi sicut in objecto, quod intra orbem cœli non includitur, nec extra clauditur.

Tertio modo dicitur *vita æterna* participatione viventium : et sic Sancti habent vitam æternam.

Ad primum ergo dicendum, quod non est optimum in ratione vitæ dictæ primo et secundo modo : et hæc eadem participata facit tertiam. Unde licet participatio inceperit, tamen participatum quod vita æterna dicitur, non incepit.

Ad probationem dicendum, quod commutabiles sunt omnes creaturæ per naturam : sed tamen participando incommutabilem substantiam numquam exeunt suam mutationem, ut dicit Augustinus in libro XII *Confessionum* : et ideo in quantum vivunt vita æterna, incommutabiles efficiuntur.

ARTICULUS V.

Quid sit vita æterna?

Secundo quæritur, Quid sit vita æterna?

Dicitur autem in libro de *Motu cordis*, quod « vita est continuus actus animæ in corpus : » sed in libro de *Causis*, in commento propositionis 17, dicitur, quod « vita est processio ex ente primo, quieto, sempiterno, et primus motus. »

1. Aut ergo accipitur hic primo, aut secundo modo. Si primo modo : tunc oportet, quod vita æterna esset a principio intrinseco essentialiter conjuncto : et hoc falsum est : quia a Deo est : et ille non est alicui essentialiter conjunctus. Si secundo modo : tunc vita accipitur secundum quod est causatum vitæ

primæ : hoc autem est in omnibus vivis : ergo videtur, quod eadem ratione esset principium vitæ æternæ et vitæ naturalis in omnibus vivis : et hoc falsum est.

2. Item, In utroque istorum modorum dicit Aristoteles quod « vivere in viventibus est esse : » sed hoc non est verum de viventibus vita æterna : ergo videtur, quod vita æterna non proprie dicatur *vita*.

3. Si forte dicatur, quod vita sumitur secundum bene esse. Contra : Secundum bene esse conveniens, est secundum accidens : nullum autem accidens per accidens est æternum : ergo vita æterna non est æterna, quod ridiculum est.

Si forte dicas, quod non est accidens per accidens, sed per se. Contra : Accidens per se semper sequitur ad subjectum : ergo homo qui esset in vita æterna, semper esset in vita æterna, et numquam fuisset sine vita æterna : quod iterum ridiculum est.

4. Item, Æternitas diffinitur per vitam : quia dicit Boetius, quod « æternitas est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio. » Sed res cadens in alicujus diffinitione, non denominatur ab illa. Ergo non debet dici vita æterna.

5. Item, Joan. xvii, 3 : *Hæc est vita æterna : ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.* Ergo vita æterna cognitio quædam est : et hoc modo non dicitur *vita* in naturis.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod *vita* dicitur dupliciter, scilicet secundum esse, et secundum bene esse.

Secundum esse adhuc dupliciter, scilicet proprie, et improprie.

Proprie adhuc dupliciter : et primo quidem modo dicitur vita actus quo est spiritus in quo est : et hoc modo dicitur anima vivere, et Angelus vivere. Alio modo dicitur actus animæ continuus in corpus : et hoc modo dicitur animal vivere : et hoc modo omnis vita creata exemplariter et efficienter est a vita prima : et sic intelligitur dictum de causis introductum : quia, sicut dicit Philosophus, « Omne ens est ab ente primo, et omnis vita a vita prima, et omnis intellectus et scientia ab intelligentia prima. » Sic etiam loquitur Dionysius de *vita*, cap. 6 de *Divinis nominibus*, ubi sic dicit : « Immortalium Angelorum vita est immortalitas, et ipsum indestructivum Angelici sempiterni motus est ex ipsa, et propter vitam ipsam, quæ est super omnem vitam. » Secundo autem modo intelligitur dictum quod adductum est de libro de *Motu cordis*.

Improprie autem dicitur *vita* perfectio uniuscujusque a forma propria ad esse, et actum qui esse consequitur : sicut lapis dicitur *vivus*, et aqua, quando perficere potest hoc quod est lapidis, et hoc quod est aquæ.

Secundum bene esse autem dicitur *vita* ad sensus bene esse, et rationis bene esse. Secundum autem esse in sensu dicitur vivere, delectabiliter et voluptuose vivens, secundum quod dicit Apostolus, ad Coloss. iii, 5 : *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem*, etc. Et, I ad Timoth. v, 6 : *Quæ in deliciis est, vivens, mortua est.* Secundum autem bene esse rationis dupliciter dicitur, scilicet secundum bonum rationis in patria et gloria. Et secundum primum modum dicitur, ad Galat. ii, 20 : *Vivo autem, jam non ego : vivit vero in me Christus.* Et secundum secundum modum dicitur, Matth. xxii, 32 : *Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Et hoc modo sumitur vita æterna hic.

Et per hoc patet, quod si ipsa debeat diffiniri, quod ipsa erit processio sive actus primæ vitæ in beatos, secundum bene esse gloriæ sive beatitudinis, et actus.

Et per hoc patet solutio ad omnia præter ultimum : ad quod dicendum, quod ibi diffinitur vita æterna per causam, quia immediata cognitio Dei est causa hujus vitæ secundum bene esse gloriæ.

Ad id autem quod objicitur quod sit Ad 3.

accidens, dicendum quod non est accidens, sed potius perfectio naturalis : est enim natura nostra ad actum illum qui est vita æterna, et gloria est ejus habitus ad illum : et in talibus dicit Aristoteles, quod homo non est alteratus, sed potius perfectus, præcipue, quia non est accidens quod fluit a subjecto, sed potius a Deo essentialiter per modum gloriæ nos vivificante.

ARTICULUS VI.

An vita æterna conveniat ratione essentiæ vel ratione potentiæ beatis spiritibus ?

Tertio quæritur, Utrum conveniat ratione essentiæ vel ratione potentiæ ?

Videtur autem, quod ratione potentiæ : quia

1. Cognitio est vita æterna : et illa non est nisi ratione potentiæ : ergo et vita.

2. Item, Vita non dicitur hic secundum esse, sed secundum bene esse : bene autem esse est secundum verum et bonum increatum : et utrumque istorum percipitur ratione potentiæ : igitur et vita inest ratione potentiæ, ut videtur.

3. Item, In isto modo vita est motus in spiritum a Deo qui est vita prima secundum perceptionem gloriæ : hoc autem est secundum quod ipse est summum bonum et summum verum : et constat, quod hoc sit ratione potentiæ : ergo prius.

Sed contra. In contrarium est, quod

1. Vita semper ab interiori procedit : ergo prius est in essentia, quam in potentia.

2. Item, Gratia per prius perficit essentiam, quam potentiam : ergo et gloria : hæc autem vita est secundum bene esse gloriæ : ergo prius percipitur ab essentia, quam a potentia.

Responsio. Dicendum, quod vita gloriæ et etiam gratiæ per prius est in essentia. Est enim hæc vita, ut dictum est, actus primæ vitæ in spiritum secundum influxum gloriæ et beatitudinis : et sic procedit ab ipsa secundum quod ipsa est in beatis spiritibus per gloriam : et hoc in esse primo est spiritus, et secundo potentiæ. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod cognitio illa non accipitur extra, sicut interior cognitio : quia non est per abstractionem, sed est ejus quod se interius manifestat in anima per experimentum vitæ, id est, actus in spiritum a vita prima, quieta, sempiterna, quæ essentialiter est in spiritu beato. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod bonum illud dupliciter accipitur, scilicet ut distinctum, et indistinctum est. Et primo modo agens in spiritum, dicitur *vita*. Secundo autem modo sic est, quasi vita potentiæ secundum rationem veri et boni. Et hoc debet sic imaginari : Intelligamus primum non esse verum et bonum, et tamen per gloriam inesse spiritui creato : adhuc ipse in essentia sua beate vivit in illo, per hoc quod illud influit ei vitam nobilissimam, quæ est per gloriam. Ad 2 et 3.

Per hoc etiam patet solutio ad sequens.

ARTICULUS VII.

An damnati vivant vita æterna ?

Ultimo quæritur, Utrum damnati vivant vita æterna ?

Videtur, quod sic : quia vivunt sine fine in pœnis : ergo æternaliter.

In contrarium est, quod Sed contra.

1. Vita æterna præmium est beatorum : ergo non convenit malis.

2. Item, Non eidem convenit vita

æterna, et mors æterna : sed mors æterna convenit damnatis : ergo non habent vitam æternam.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod damnati non vivunt vita æterna, nec habent vitam æternam : vivere enim est habere principium vitæ : et hoc non habent damnati, sed potius per separationem ab illo principio : et ideo sunt mortui simpliciter, sed secundum quid vivi, scilicet secundum miseram naturæ vitam.

Si autem conceditur, quod vivunt, non debet concedi, quod vivant vita æterna : dictum est enim, quod *æternum* hic dicitur participative. Et quia sic creatura æternitatem participat, ut dicit Augustinus, in quantum nusquam exerit mutabilitatem suam, sed potius totam vitam suam simul et perfectionem habet in uno, in quo nihil transit et nihil exspectatur in futurum. Et ita non vivunt, nisi in pœnis : quia vicissitudinantur in illis. Sed bene conceditur, quod non videbunt interitum, et vivent adhuc in finem consumptionis secundum pœnarum vicissitudinem.

Si autem inveniatur improprie dictum, quod vivant vita æterna propter carentiam finis in pœnis, non debet concedi quod habeant vitam æternam : quia hoc sonat possessionem : nemo autem habet mobilem participationem per modum possessionis (sicut sæpe supra dictum est) nisi qui habet eam ad nutum : et hoc non habent damnati, qui desiderant mortem, et mors fugit ab eis.

Ad primum ergo dicitur, quod non est idem sine fine vivere, sicut jam dictum est.

ARTICULUS VIII.

Quid sit mors æterna?

Deinde quæritur per oppositum de morte æterna :

1. Si enim mors et vita sunt opposita, videtur mors æterna esse separatio ab hujusmodi vita.

2. Item, Mors opposita vitæ naturali est separatio animæ, quæ est causa vitæ, a corpore, ut dicunt Philosophi : ergo et ibi erit mors æterna separatio ab hujusmodi principio vitæ.

3. Item, Dionysius reprehendit in *Ecclesiastica hierarchia* dicentes mortem aliud esse, quam separationem a vita : ergo ut prius.

In contrarium hujus est, quod Sed contra.

1. Separatio a vita qualibet, est in momento : ergo nulla erit mors æterna.

2. Item, Æternum est incommutabile essentialiter, vel participative, ut dictum est : sed neutro istorum modorum dici potest mors æterna : ergo ipsa non est æterna.

3. Item, Si mors non est nisi separatio, et separatio non dicit nisi pœnam damni : ergo illi qui sunt mortui morte æterna, non habent nisi pœnam damni : ergo nullam habent pœnam sensus, quod falsum est, cum patiantur nimium calorem et nimium frigus [1].

Ad hoc dicendum, quod mors de se non dicit nisi separationem, sicut primo probatum est. Solutio.

Ad hoc ergo quod contra objicitur, dicendum quod mors non proprie dicitur *æterna* : quia æternum ponitur pro perpetuo quando *mors æterna* vocatur : et hoc est simile æterno in carentia finis, Ad 1.

[1] Job. xxiv, 19 : *Ad nimium calorem transeat* (impius) *ab aquis nivium*.

et non in alio. Et bene concedo, quod hæc separatio durat sine fine.

d 2 et 3. AD ALIUD dicendum, quod causa separationis adjacet continue, quæ est malitia confirmata et damnata, et hæc causat posse pati pœnas : et ideo passibilium pœnarum passio potius est sequela talis mortis, quam mors : quia sicut anima egrediente corpus marcescit et exspirat, et egressus animæ est mors, exspiratio autem et putrefactio sunt sequelæ mortis, eo quod ab anima non continetur corpus : ita separatio a principio æternæ vitæ est mors æterna, et sequela hujus mortis est passio ignis, eo quod spiritus condemnatus a principio vitæ æternæ non continetur.

DISTINCTIO XLVII.

De judicio extremo quantum ad modum secundum quem dabitur.

A. *De sententia judicii.*

Solet etiam quæri, Qualiter dabitur judicii sententia? Sed non est perspicuum id explicare. Non enim Scriptura aperte diffinit an voce illa proferantur : *Venite, benedicti* : et, *Discedite a me, maledicti* [1] : an virtute judicis ita fiet, conscientiis singulorum attestantibus : ut modo dicitur futurum, ut judicis potentiæ effectus ipsius dictione significentur. Illa etiam, *Esuriri, et non dedistis mihi manducare* [2], et hujusmodi, magis conscientiis exprimenda plurimi putant quam verbis : quia Apostolus in momento et in ictu oculi mysterium consummandum tradit [3]. Sed illud ad resurrectionis statum tantum referunt, non ad judicium : qui aliis judicii sententiam, et malorum increpationes, et bonorum præmia verbis exprimenda asserunt.

DIVISIO TEXTUS.

« *Solet etiam quæri, Qualiter dabitur*, etc. »

Hic agit de judicio.

Et dividitur in tres partes. In prima agit de judicio. In secunda, de judice, et incipit in sequenti distinctione. Tertio, de consequentibus judicium, et incipit distinctione penultima hujus libri.

In prima harum partium quæruntur quinque, scilicet qualiter dabitur judicii sententia?

Secundo, De sanctis qui cum Domino judicabunt.

Tertio, De ordine judicandorum.

Quarto, De ministerio Angelorum in judicio.

Et quinto, An dæmones malis præsint in inferno?

[1] Matth. xxv, 34 et 41.
[2] Ibid. v. 42.
[3] I ad Corinth. xv, 52 : *In momento, in ictu oculi... mortui resurgent incorrupti*, etc.

Et hæc secundum ordinem inducuntur hic in *Littera* in quinque capitulis.

ARTICULUS I.

An sententia judicis in extremo judicio sit vocalis, vel mentalis?

Circa primum incidit quærendum, Utrum sententia illa sit vocalis, vel mentalis? Et de hoc etiam quærit Magister in *Littera*.

Videtur autem, quod mentalis : quia

1. Maxima erit multitudo in loco illo : sed maxima multitudo audire vocem unam corpoream non posset : ergo videtur, quod vox illa corporea non est.

Si quis dicat, quod miraculose virtute divina fiet, quod omnes audiant vocem illam. Contra : Compendium eligit omnis natura, et omnis sapienter operans : sed compendiosus est, quod fiat virtute divina in mente, quam in sermone : ergo videtur, quod mente non voce exteriori sententia exprimatur.

2. Item, Licet in Evangelio Joannis, v, 28, dicatur, quod *omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei :* non tamen intelligitur de voce vocali, sed mentali : ergo a simili licet de ista sententia Evangelium dicere videatur, quod sit vocalis, mentaliter tamen debet intelligi.

3. Item, Supra [1], habitum est in auctoritatibus a Richardo inductis, quod illa sententia est mentalis : ergo et ista.

4. Item, Testes non deponent vocaliter, sed mentaliter : ergo et sententia est in mente. Prima probatur per hoc, quod conscientiæ erunt testes.

In contrarium hujus est, quod — Sed contra.

1. Evangelium dicit expresse, Matth. xxv, 41. *Tunc dicet rex his qui a sinistris erunt*, etc. Ergo ita est tenendum.

2. Item, Sicut patebit in sequenti distinctione, judex judicabit in forma servi : sed formæ hominis est judicare judicio hominis : hoc autem est, quod sententia scripto proferatur, et voce sedentis judicis exprimatur post consilium vel auditum testium in aure facta : ergo videtur, quod sententia illa erit vocalis.

Responsio. Dicendum, quod de ista quæstione nihil est perspicuum dicere : et tamen melius credo, quod erit mentalis, quam vocalis. — Solutio

Ad id autem quod objicitur in contrarium, dicendum quod Evangelium rudibus loquitur, qui spiritualia non capiunt, nisi corporalibus similitudinibus exprimantur : et tamen spiritualiter intelligi debent, sicut et vox tubæ, quæ erit in resurrectione, et alia quæ corporaliter circa resurrectionem exprimuntur : de quibus supra habitum est [2]. — Ad object 1

Ad aliud dicendum, quod in forma servi judicabit, ut videatur judex et cognoscatur : et non ad hoc ut judicium tanquam servus vel homo exerceat : quinimo exercebit judicium secundum occulta cordium, et hoc est judicium divinum et non humanum : et ideo hoc argumentum non valet. — Ad object 2.

[1] Cf. Supra, Dist. XLIII

[2] Cf. ibidem, Art. 4 et seq.

B. *Quod judicabunt Sancti, et quomodo ?*

Non autem solus Christus judicabit, sed et sancti cum eo *judicabunt nationes*[1]. Ipse enim Apostolus ait : *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel*[2]. Nec est putandum, quod duodecim Apostolis tantum hoc promiserit Christus. Ubi enim sedebit Paulus, qui plus omnibus laboravit[3], si non ibi sedebunt nisi duodecim? Per duodecim ergo sedes perfectio tribunalis, id est, universitas judicantium intelligitur, scilicet omnes perfecti, qui relictis omnibus secuti sunt Christum[4]. Per duodecim tribus universitas judicandorum. Judicabunt vero eos Sancti, non modo cooperatione, sed etiam auctoritate et potestate. Unde, *Gladii ancipites in manibus eorum*[5], id est, sententia de bonis et malis in potestate eorum.

Si vero quæritur, Quæ erit eorum potestas vel auctoritas in judicando? Puto non ante sciri, quam videatur, nisi divina revelatione quis didicerit.

ARTICULUS II.

An Sancti aliqui judicabunt cum Domino?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Non autem solus Christus judicabit*, etc. »

Et de hoc in hoc capitulo quæruntur tria.

Primum, Unde quidam Sancti habeant judicare?

Secundum, De modo judicii Sanctorum.

Tertium, Utrum alii Sancti aliquo modo se habeant ad judicium confirmando vel judicando?

Ad primum objicitur :

1. Per hoc quod dicitur in *Littera* : quod illi qui relictis omnibus secuti sunt Christum[6], cum Domino judicabunt : ergo illi Sancti a paupertate voluntaria habent, quod cum Domino judicabunt.

2. Item, Job, xxxvi, 6 : *Deus... non salvat impios, et judicium pauperibus tribuit*. Ergo ut prius.

3. Item, Hoc videtur ex modo loquendi

[1] Sapient. iii, 8.
[2] Matth. xix, 28.
[3] I ad Corinth. xv, 30 et 31.
[4] Cf. Matth. xix, 27 et seq. ; Marc. x, 28 et seq.
[5] Psal. cxlix, 6.
[6] Cf. Matth. xix, 28.

in Matthæo, XIX, 27 et 28, ubi Petrus hoc meritum allegat, dicens : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te : quid ergo erit nobis?* Et Christus subjungit : *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me*, etc. Ergo videtur, quod a paupertate spiribus habent, quod cum Domino judicabunt.

4. Item, Glossa ibidem dicit : « Qui reliquerunt omnia, et secuti sunt Christum, hi judices erunt, qui licita habentes, recte usi sunt. Ideo judicabunt. » Ex hoc sequitur idem quod prius.

Contra. IN CONTRARIUM est,

1. Quod dicit Richardus de sancto Victore : « Apertio librorum est manifestatio conscientiarum : his libris inscribitur, quidquid ab eis memoriter retinetur : his libris quasi inscriptum tenetur, quidquid ab eis plena intelligentia comprehenditur. In aliis itaque huhujusmodi libris merita humana, in aliis vero judicia divina, in illis qualitas actionum, in illis vero etiam qualitas retributionum : unusquisque enim in sua conscientia quasi scriptum gerit, unde eum sua conscientia vel accusat, vel defendit. Qui autem divinæ contemplationi assistunt, qui in libro sapientiæ quotidie legunt, velut in cordium voluminibus transcribunt quidquid jam perspicua veritatis intelligentia comprehendunt. Quid itaque sunt judicandorum conscientiæ, nisi quædam, ut ita dicam, actiones Scripturæ? Vel quid vero sunt judicantium corda divinitus in omnem veritatem edocta, nisi quædam canonum decreta? » Ex hoc accipitur, quod Sancti judicabunt ex merito contemplationis, qua efficiantur exempla canonum justitiæ divinæ, et non ex paupertate voluntaria.

2. Item, Judicabunt, ut communiter dicitur, Apostoli et Apostolici viri : Apostoli autem fuerunt, qui decreta vitæ dederunt, et auctoritatem in Ecclesia habuerunt : ergo ab apostolica doctrina et vita et auctoritate in eis est potestas judiciaria : hoc autem non est paupertas spiritus in quantum hujusmodi : ergo paupertas non est meritum proprium, quo potestatem judiciariam promerentur.

RESPONSIO. Dicendum, quod tria exiguntur meo judicio ad merendam judiciariam potestatem. Primum est abdicatio temporalium curarum, ut studere possit sapientiæ secundum quam dictanda est sententia judicii. Secundum est habitus luminis, justitiæ, et sapientiæ, qui judicium statuit et observat. Et tertium est meritum, quod acquirit in justitiæ illius promulgatione per prædicationem. Solutio.

Et horum primum tangunt objectiones primæ, licet alia duo supponantur : et propter hoc dicit Dominus : *Et secuti estis me.* Unde Hieronymus dicit, quod imperfectum est omnia relinquere : hoc enim et Socrates fecit Philosophus : et ideo jungit quod perfectum est, dicens, : *Et secuti sumus te.*

Sequens autem tangit Richardus.

Et tertium tangit objectum ultimum.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS III.

Quis erit modus judicandi Sanctorum?

Secundo, Quæritur de modo judicii Sanctorum.

Et videtur, quod non judicabunt, nisi sicut qui ostendunt sententiam : quia

1. Ita dicit Richardus : « Duodecim judices coram judicandis decretorum suorum libros aperire et ad cordium inspectionem inferiorum quorumlibet visum admittere, sensumque suum in his quæ ad judicii pertinent rationem revelare. Judicandi vero dum in hujusmodi Scriptura quasi canonum decretis legunt

retributionis sententiam sententiæque rationem quam quisque meretur, inveniunt. Hujusmodi itaque Scripturam legere, hoc erit eis judicis sententiam accepisse. Hoc autem erit Apostolicos viros judicandorum quemlibet judicare, quod dandæ sententiæ rationem oculis eorum ingerere. » Ex hoc expresse accipitur, quod non judicabunt nisi sicut libri.

2. Item, Ibidem, parum infra : « Judicantis itaque sententiam ad cordis ejus inspectionem vidisse et intellexisse, hoc est judicium didicisse et accepisse. » Ex hoc accipitur idem quod prius.

Sed contra. SED CONTRA hoc est, quod hic est imperfectus modus judicandi : sed imperfectus modus judicandi non debet respondere perfectissimo merito quod est meritum Apostolicum : ergo videtur, quod non competat eis iste modus judicandi.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod in veritate plus est ibi, quam modus inspectionis sicut in libro : et hoc significat Richardus quando dicit : « Oculis eorum ingerere : » verbum enim ingerendi nutum quemdam significat ad judicandos, qui æquipollet cuidam probationi et inflictioni sententiæ :quod etiam in *Littera* significatur, ubi dicitur, Psal. CXLIX, 6 : *Gladii ancipites in manibus eorum.*

Et per hoc patet solutio ad totum.

ARTICULUS IV.

An alii Sancti habebunt se alio et alio modo?

Tertio quæritur, Utrum alii Sancti se aliquo modo habeant ad judicium confirmando vel judicando ?

Videtur, quod non : quia

1. Non est eadem persona judicans et judicata in aliquo judicio uno : sed alii Sancti judicabuntur : ergo non judicabunt in eodem judicio.

2. Item, Non unus est modus judicii accusantis et accusati in judicio humano : sed judicium humanum est exemplatum a judicio divino : ergo in judicio etiam divino non est unus modus judicii illarum duarum personarum. Sed idem modus est si judicati Sancti erunt judicantes in eodem judicio : ergo Sancti alii non judicabunt in eodem judicio.

IN CONTRARIUM est, Sed c

1. Quod dicitur, Sapientiæ, III, 6 : *Judicabunt Sancti nationes, et dominabuntur populis.* Et ibi nullus excipitur : ergo judicabunt omnes.

2. Item, Matth. XII, 42 : *Regina Austri surget in judicio.* Et supra, ℣. 41 : *Viri Ninivitæ,* etc. : sed Sancti sunt meliores, quam regina Austri vel viri Ninivitæ : ergo multo magis Sancti omnes judicabunt et condemnabunt damnatos.

RESPONSIO. Dicendum, quod omnes Sancti judicabunt judicio approbationis et confirmationis sententiæ, sicut probatum est : sed non sicut ingerendo sententiam in lumine cordis sui dictatam et inflictam : quia sic Apostolici viri tantum judicant. Solu

AD PRIMUM ergo dicendum, quod diversa specie judicii potest una persona esse judicans et judicata respectu diversorum. Et diversam speciem voco judicii, judicium approbationis et inflictionis sententiæ, et diversos respectus quorum est, quia judicabuntur a Deo et Christo et viris Apostolicis, et judicabunt damnandos tantum. Ad 1

Et per hoc patet etiam solutio ad sequens.

C. *De ordinibus eorum qui judicandi erunt.*

Erunt autem quatuor ordines in judicio. Duæ quippe sunt partes, electorum scilicet,et reproborum, ut Gregorius in *Moralibus* ait [1]. Sed bini ordines eisdem singulis partibus continentur. Alii enim judicantur, et pereunt : alii non judicantur, et pereunt. Alii judicantur, et regnant : alii non judicantur, et regnant. Judicantur, et pereunt, quibus Dominica inclamatione dicetur : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare*, etc. [2]. Non judicantur, et pereunt, quibus Dominus ait : *Qui non credit, jam judicatus est* [3]. Eorum enim damnatio toti Ecclesiæ nota est, et certa : et ideo dicuntur tunc non judicari, quia ad conspectum districti judicis cum aperta damnatione suæ infidelitatis accedent. Qui vero professionem fidei sine operibus habent [4], judicabuntur, et peribunt, id est, redarguentur ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, inceptionem judicis in se fieri non audient : quia infidelitatis suæ tenebris præjudicati, ejus quem despexerant invectione redargui non merentur. Illi autem saltem verba judicis audient, qui ejus fidem saltem verbo tenuerunt. Illi autem in damnatione sua æterni judicis nec verba percipient, qui ejus reverentiam nec verbo tenus servare voluerunt : et ideo illi judicandi, sed isti non judicandi dicuntur. Ex electorum vero parte alii judicantur, et regnant, scilicet qui vitæ maculas lacrymis tergunt, et eleemosynarum superinductione operiunt : quibus judex veniens in dextera consistentibus dicet : *Esurivi, et dedistis mihi manducare* [5]. Alii autem non judicantur, et regnant, qui etiam præcepta legis perfectionis virtute transcendunt : quia non hoc solum quod lex præcipit, implere contenti sunt, sed et quod ad perfectionem consulitur, implere student. De quibus Propheta ait : *Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui* [6]. Salomon de Ecclesiæ sponso loquens ait : *Nobilis*

[1] S. Gregorius, Super Job, lib. XXVI, cap 24.
[2] Matth. xxv, 41.
[3] Joan. iii, 18.
[4] Cf. Jacob. ii, 14 et seq. Et, ibidem, v. 20 : *Fides sine operibus mortua est.*
[5] Matth. xxv, 35.
[6] Isa. iii 14.

in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ [1]. Et Job ait : *Deus non salvat impios, et pauperibus judicium tribuit* [2]. Hi ergo recte sub generali judicio non tenentur, sed judices veniunt : quia et præcepta generalia vivendo vicerunt, et omnibus relictis Christum secuti sunt. Recte pauperibus judicium tribuit, qui quanto huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc majori culmine potestatis excrescent. De talibus dicitur : *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo : sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus* [3]. Vincens Dominus cum Patre, in throno sedit : quia post passionis certamen et resurrectionis palmam, quod Patri esset æqualis, omnibus claruit. Nobis vero in throno Filii sedere, est ex ejusdem potestate judicare. Quia enim judicandi principatum ex ejus virtute percipimus, quasi in throno ejus residemus. Ex his apparet, quod etiam perfectiores Sancti cum Christo judicabunt potestate : et quare quidam dicuntur judicandi, alii non judicandi.

ARTICULUS V.

An in judicio erunt quatuor ordines judicandorum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Erunt autem quatuor ordines in judicio.* »

Prius enim in *Littera* ex verbo Gregorii habetur, quod sunt quatuor ordines judicandorum.

Sed contra hoc videtur quod

1. Dicitur in symbolo Apostolorum, quod Christus est judicaturus vivos et mortuos : ergo omnes judicabuntur : et sic non est nisi unus ordo.

2. Item, Idem accipitur, II ad Corinth. v, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.*

3. Ulterius, Videtur quod sint tres ordines : quia ita dicit Richardus : « Videntur enim omnes judicaturi aut judicandi : et de judicandis quidem alii sunt salvandi, alii damnandi videntur. » Itaque in illo judicio futuro tres tantum erunt ordines.

4. Ulterius, Videtur quod sint quinque : sunt enim quorum salus est certa, non judicaturi, ut decedentes infantes post baptismum : et sunt quorum salus incerta, judicandi : et sunt quorum damnatio certa, non judicandi : et sunt quorum damnatio incerta, judicandi : ergo quinque ordines in judicio. Hos etiam quinque ordines ponit Richardus.

Responsio. Ad hæc omnia solvitur per distinctionem dicendo, quod triplex est judicium, scilicet uniforme, multiforme, et omniforme.

Dicitur autem *judicium uniforme* præsentis Ecclesiæ quo cogitatur de judicio futuro, cui non innotescit de ipso judicio nisi qualitas causæ et retributionis in genere, scilicet quia bona bonis,

[1] Proverb. xxxi, 23.
[2] Job, xxxvi, 6.
[3] Apocal. iii, 21.

et mala malis. *Multiforme* autem est judicium particulare, quod quilibet in morte accipit, quod est secundum qualitatem et quantitatem : quia tantum recipit, quantum meruit, et talia qualia meruit : sed non in omnibus, quia non in corpore : et ideo multiforme, et non omniforme dicitur. *Omniforme* autem est judicium futurum : quia talibus respondebunt talia, et tanta quantis, et in omnibus, quia in corpore et anima : et ideo omniforme dicitur.

De illo autem judicio ultimo, quod dicitur *omniforme*, est dicendum, quod dupliciter consideratur, scilicet secundum causam, et secundum effectum.

Et si quidem in comparatione ad effectum consideratur : tunc non sunt nisi duo ordines et ambo judicandi, scilicet vivi, et mortui : salvati, vel damnati : et sic intelligitur dictum Apostoli, II ad Corinth. v, 10, et id quod adductum est de symbolo.

Si autem in comparatione ad causam accipitur judicium : aut ergo accipitur per comparationem ut nunc, vel ut tunc. Et si primo modo : tunc sunt quinque ordines quos Richardus tangit, sicut cuilibet etiam per se patet : nec unum ordinem sexto loco pueri in originali decedentes facere possunt, quia nulla propria habent, propter quæ ad tribunal venient : nec veniunt ad tribunal, nisi habentes propria, vel beneficio judicis gaudentes de salute, sicut pueri qui post baptismum decedunt.

Si vero consideratur ut tunc : tunc erunt quatuor ordines, ut dicit Gregorius, eo quod meritum quod est causa judicii, tunc aut erit excellens in bono, aut in malo : aut mediocriter bonum, aut mediocriter malum : et hæ quatuor considerationes meriti, quatuor complent ordines judicandorum.

Si autem consideratur judicium secundum quod erit exercitum et apparebit in actu : tunc sunt tres ordines, ut dicit Lucas, quia Apostoli judicabunt, et alii judicabuntur omnes vel ad vitam, vel ad mortem, eo quod per sententiam rectam a lumine cordis Apostolici inflictam, vel mortem æternam vel vitam æternam accipient.

Et per hoc patet solutio ad omnia quæsita et plurima alia quæ quæri possunt.

D. *De ordine judicii, et ministerio Angelorum.*

Cum autem in Evangelio legatur, quod Dominus mittet Angelos suos qui colligent de regno ejus omnia scandala et mittent iniquos in caminum ignis [1]. Et item, *Exibunt Angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis* [2]. Et item, *Mittet Angelos suos cum tuba et voce magna : et congregabunt electos ejus a quatuor ventis* [3]. Et Propheta dicit : *Congregate illi Sanctos ejus* [4] : ministerio Angelorum illa impleri

[1] Cf. Matth. XIII, 41 et 42.
[2] Ibidem, ℣℣. 49 et 50.
[3] Matth. XXIV, 31.
[4] Psal. XLIX, 5.

dubitandum non est. Domino enim veniente ad judicium, præcedet ante eum ignis, quo comburetur facies mundi hujus : et peribit cœlum et terra, non secundum substantiam, sed secundum speciem quæ immutabitur : cœlum quidem aereum, non æthereum. Tantum enim ascendet ignis in judicio, quantum ascenderunt aquæ in diluvio [1]. Ille autem ignis malis qui reperti fuerunt vivi, erit consumptio, bonis vero non, ut ait Augustinus [2] : Hoc erit incendium mundi Sanctis, quod fuit caminus tribus pueris. In quibus si aliquid purgandum fuerit, per illum ignem purgabitur. Aliis vero nullam ingeret molestiam. Purgato vero per ignem mundo, et ad judicium veniente Domino, emittetur vox illa magna, qua resurgent omnes mortui : et tunc ministerio Angelorum ventilabitur area [3], quia boni congregabuntur ibi de quatuor partibus mundi Angelico ministerio [4] : quo et rapientur obviam Christo in aera [5], reprobis in terra quam dilexerunt, remanentibus. Et tunc præconia illa bonorum : *Esurivi, et dedistis mihi manducare* : et increpationes illæ malorum, *Esurivi, et non dedistis mihi manducare*, etc. [6], proferentur vel sono vocali, vel alio modo. Denique proferetur sententia super utrosque : *Venite, benedicti* : et, *Discedite a me, maledicti*, etc. [7]. Et ministerio Angelorum virtute Dei cooperante mittentur mali in caminum ignis [8], hoc est, infernum.

E. *Si post judicium dæmones præerunt hominibus ad puniendum ?*

Et solet quæri, Utrum in inferno malis ad puniendum præsint dæmones post judicium, quos carnifices tortoresque animarum Scriptura appellat ? Apostolus dicit, quod Christus tunc evacuabit omnem principatum, et potestatem, et virtutem [9]. Dum enim durat mundus, Angeli Angelis, dæmones dæmonibus, et homines hominibus præsunt. Sed omnibus

[1] Cf. Genes. VII, 19 et 20.

[2] S. AUGUSTINUS, Lib. XX de Civitate Dei, cap. 18.

[3] Cf. Matth. III, 12 et Luc. III, 17.

[4] Cf. Matth. XXIV, 31.

[5] Cf. I ad Thessal. IV, 16.

[6] Matth. XXV, 35 et 42.

[7] Matth. XXV, 34 et 41.

[8] Cf. Matth. XIII, 42.

[9] I ad Corinth. XV, 24 : *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem.*

collectis, jam omnis prælatio cessabit. Hinc quidam putant, post judicium dæmones non habere potestatem cruciandi homines, sicut modo. Sed ut dæmones virtute Dei cruciari sine creaturæ ministerio asserunt, sic reprobos homines ibi non per operationem dæmonum, sed virtute divina tantum æternis subjici cruciatibus. Præmissa tamen auctoritas non id cogit sentire : quæ etsi asserat tunc nec dæmones dæmonibus, nec homines hominibus præesse, non diffinit tamen an dæmones præsint hominibus ad torquendum. Unde quibusdam videtur, eos sic exstare hominibus tortores in pœna, sicut exstiterunt incentores in culpa.

ARTICULUS VI.

An ignis qui præcedet judicium, sit ejusdem speciei cum igne elementali ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, post initium : « *Domino enim veniente ad judicium*, etc. »

Quod enim dicit de ministerio Angelorum, patet per ea quæ in distinctione XLIII dicta sunt.

Quæruntur autem circa illum ignem sex, scilicet an sit ejusdem speciei cum igne elementali ?

Secundo, Quis sit effectus ejus in mundo ?

Tertio, Quis sit ejus effectus in hominibus ?

Quarto, Quo deveniet post peractum officium ?

Quarto, Utrum aliquid molestiæ inferet bonis ? quia de hoc loquitur in *Littera*.

Sexto, Utrum resurrectionem præcedet, vel sequetur ?

Ad primum objicitur sic :

1. Virtus ignis dominans super alia elementa, non est nisi in sphæra propria : ergo si dominatur alius ignis extra sphæram propriam, non est ejusdem speciei cum igne qui est elementum : sed ille ignis dominabitur extra sphæram propriam : ergo non erit ignis ille elementum. Probatur prima per Aristotelem, qui dicit, quod res in forma perfecta et actione, est in loco proprio. Secunda supponitur a dictis in *Littera* et a fide.

2. Item, In circulari generatione elementorum probat Aristoteles, quod unum elementum agit in aliud, et numquam agit ultra suam speciem : sed ignis ille aget ultra suam speciem : ergo non est elementum. Secunda probatur ex hoc, quod aget ad mundi glorificationem : quæ gloria multo melior est, quam forma ignis.

3. Item, Actio ignis elementi non est nisi in corpus habens materiam univocam sibi : sed ille ignis aget etiam in non univocam habens materiam : ergo non est ignis elementum. Primam dat Boetius in fine libri de *Duabus naturis in una persona Christi* : quia non est conversio aliquorum ad invicem, nisi quorum est materia una. Secunda scribitur, II Petr. III, 12, sic : *Cœli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent.* Et Aristoteles probat quod cœlum cum elementis non habet materiam unam nec univocam.

4. Item, Ignis non agit in fortius se secundum virtutem ignis elementalis : sed ille ignis aget in fortius se, quia in cœlum : ergo non est ignis elementum.

Sed contra. In contrarium hujus est : quia

1. Quorum est unus actus essentialis, illorum est una essentia secundum speciem : sed ignis illius et elementi operatio naturalis est una : ergo sunt unius essentiæ secundum speciem. Secunda probatur : quia comburere est actio una secundum speciem. Et prima a Damasceno scribitur.

2. Item, Aqua in diluvio purgans mundum, ejusdem naturæ fuit cum alia aqua : sed duo judicia divina sunt, unum per ignem, et aliud per aquam : ergo et secundum judicium est futurum per ignem ejusdem speciei cum igne elemento.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod ille ignis erit ejusdem speciei cum igne elementali.

Ad omnia autem quæ objiciuntur in ista quæstione, est fere una solutio.

Ad 1. Dicendum igitur ad primum, quod ignis ille sicut et ignis inferni agit in duplici virtute, scilicet elementi, et instrumenti justitiæ divinæ. Et primo quidem modo habet comburere. Secundo autem modo habet ferri sursum, deorsum, a dextris et sinistris, ubicumque invenerit cremabile ex justitia divina, et dominari illi.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non agit nisi comburendo et disponendo, et non speciem inducendo : quia speciem inducet Deus, speciem dico quæ est glorificatio elementorum et mundi.

Dixerunt tamen quidam, quod ignis inclusus in vase, ageret ad inducendam speciem cœli : et dicunt hoc esse apud alchimicos expertum. Sed hoc falsum est, et alchimia non dicit nec probat hoc experimentum.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod omnes creaturæ infectæ ex peccato, habent materiam ignis secundum quod est instrumentum justitiæ divinæ : sicut etiam dictum est de igne inferni. Et quod dicit Boetius, intelligendum est de igne agente in virtute naturæ suæ tantum.

Ad ultimum dicendum, quod sicut dicitur in *Littera*, cœlum hoc dicitur *cœlum aerum :* et hoc non est fortius igne, quia hoc ab ipso est solvendum. Ad 4.

ARTICULUS VII.

Quis erit effectus conflagrationis in mundo ?

Secundo quæritur, Quis sit ejus effectus in mundo ?

Videtur enim, quod duo elementa ignis absumet :

1. Sicut enim dicit Beda in Glossa Petri : « Ultimus ille ignis, duo elementa in toto absumet : duo vero in meliorem speciem mutabit. »

2. Item, Apocal. XXI, 1 : *Primum cœlum et prima terra abiit, et mare jam non est.* Ex hoc videtur, quod ille ignis absumet tria elementa, scilicet terram, aerem, qui per cœlum intelligitur, et mare quod stat loco aquæ. Ergo videtur, quod de elementis nullum manebit nisi ignis.

3. Item, Aristoteles, in principio libri IV *Meteororum* dicit : « Omnia enim hæc materia erunt igni. » Ergo videtur, quod omnia tria elementa ignis consumet.

4. Item, Videtur hoc secundum rationem : in illa enim mundi conflagratione ignis est ut agens, et tria elementa infecta per ignem ut patientia : patiens autem habet immutari per agens : ergo tria elementa transibunt in ignem : ergo videtur, quod tria absumentur.

5. Item, Ista tria elementa sunt se contingentia in loco generationis : ergo infecta sunt peccatis hominum : omnia autem infecta debent absumi ab igne : ergo illa tria elementa debent absumi.

6. Item, Glossa super epist. ad Roman. VIII, 21 et 22, dicit, quod in melio-

rem speciem convertet elementa : sed non potest esse melior species inferiorum elementorum, nisi quod accipiant speciem elementorum superiorum : ergo tria inferiora accipient speciem ignis : ergo tria absumentur, et solus ignis manebit.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est,

1. Quod dicit Glossa super epist. I ad Corinth. VII, 31, super illud : *Præterit enim figura hujus mundi.* Glossa : « Non substantia. » Ergo elementa non dimittent substantiam, sed figuram. Constat autem, quod si speciem amitterent, substantiam amitterent : ergo speciem non amittent.

2. Item, Glossa super Apocal. XXI, 1, super id : *Primum cælum*, etc., dicit sic : « Status ille in quo prius erant, non est necessarius. » Ergo videtur, quod secundum statum transeunt, et non secundum substantiam.

3. Item, Glossa super illud : *Mare jam non est*[1], dicit sic : « Secundum superiorem statum. » Ergo ut prius.

4. Item, Glossa marginalis ibidem : « Immutatio aeris et terræ dubitabilis non est quin per ignem fiet : sed de aqua dubitatur, nam purgationem in seipsa habere creditur. »

5. Item, In *Littera* dicitur, quod peribit cœlum et terra non secundum substantiam, sed secundum speciem suam quæ immutabitur.

6. Item, Ex *Littera* habetur, quod ignis ille non ascendet nisi quantum ascenderunt aquæ diluvii : ergo non comburet totum orbem : ergo aereum cœlum non omnino transibit.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod in veritate hic potius est divinatio, quam quæstio habens scientiam aliquam : quia neminem puto scire, qualiter hoc erit, nisi qui viderit quando fiet : tamen non puto, quod aliquod elementorum in toto consumetur.

Sed est duplex species elementorum. Una est secundum specificum esse, et ita manebit. Alia est secundum virtutem activarum et passivarum qualitatum, et illa non manebit, nisi ut in radice subjecti manet passio quæ non potest venire in actum. Hujus autem causa est : quia qualitates primæ activæ et passivæ datæ sunt elementis ad generationem et corruptionem, quæ sibi succedunt in mundo, donec tot colligantur electi, ut numerus ille impleatur quem implendum Deus ab æterno prævidit : et illo impleto stabunt elementa in alio statu sine permixtione ad invicem, et sine actione et passione in pleno lumine.

Sunt tamen diversi diversa dicentes de transitu elementorum. Quidam enim dicunt, quod transibunt aqua et ignis : et hoc ideo, quia ista in excellenti habent virtutes activas et passivas : et tunc actio et passio non erunt. Alii dicunt, quod aer et aqua in toto transibunt : et hoc ideo, ut puto, quia illa duo media existentia determinatum motum non habent et statum : et fluunt in ipsis motus multi valde, eo quod aqua sequitur planetarum mutationem lunæ quæ velocissima est, et aer sequitur quinque planetarum orbes, in quibus est plurima motuum diversitas : et hæc tunc non erunt, et ideo dicunt, quod tollentur. Est autem veritas, ut puto, quod non tollentur, sed immutabuntur, ut dictum est : ita quod erunt elementa continue luminosa, et terra in superficie exteriori pervia sicut vitrum, et aqua sicut crystallus, aer vero luminosus ut cœlum, et ignis ut ipsum lumen cœli tunc esse videbitur.

Et per hoc patet solutio omnium objectorum, quæ per auctoritates sunt facta : et hæc solutio colligitur ex Glossa super Apocal. XXI, 1, et I ad Corinth. VII, 31, et ad Roman. VIII, 21 et 22.

AD PRIMAM autem rationem dicendum, quod omnia alia erunt materia igni : eo quod ignis habet qualitatem activam simpliciter, et alia secundum quid. Ad 1.

[1] Apocal. XXI, 1.

Ad 5 et 6. Ad aliud dicendum, quod ignis non agit nisi consumendo infectionem peccati, et non speciem inducendo glorificationis, ut prius dictum est.

Et per hoc patet etiam solutio ad ultimum : quia glorificatio mundi non fit ad speciem elementi, sed ad formam gloriæ quæ respondebit homini secundum statum gloriæ resurrectionis.

ARTICULUS VIII.

Quis erit effectus ignis in hominibus?

Tertio quæritur, Quis sit ejus effectus in hominibus?

Dicit autem in *Littera*, quod malis erit consumptio, etc.

Et videtur, quod diminute dicat :

1. Constat enim, quod post diem judicii janua claudetur : ergo videtur, quod nullus remanebit in purgatorio : ergo ille ignis etiam purgandos purgabit. Sed tunc videtur, quod hoc sit impossibile : quia multi sunt qui habent multa purganda : sed ille ignis est momentaneus : ergo non poterit brevi temporis spatio vitia purgare.

2. Item, Videtur quod sit bonis consumptio sicut et malis : quia comburet eos et incinerabit, sicut et prius est habitum : ergo non verum dicit, quod malis sit tantum consumptio.

3. Item, Elementa conflagrabunt : sed elementa mixta in corpore hominis magis indigent purgatione, quam extra : ergo illa etiam quæ sunt in corpore hominis purgabit : ergo incendet et bonos et malos.

4. Item, In *Littera* dicit, quod peccati comburet infectionem : sed fomes est peccati infectio : ergo comburet fomitem : sed hunc comburere non potest, nisi incendat corpora humana : ergo corpora humana incendet.

Responsio. Puto esse verum, sicut probatum est, quod omnium corpora tam bonorum quam malorum incendet, ut consumatur penitus fomes peccati per ignis incinerationem qui in aliis consumptus est per putrefactionem corporum. Solutio

Ad id autem quod quæritur de purgatione purgandorum, dicendum quod virtute illa qua aget ut instrumentum justitiæ vindicantis, aget in animas talium, et subito purgabit eos.

Ad objectum contra, dicendum quod tres sunt causæ, quare subito purgare potest. Una, quia pauca purganda in elementis inveniet : tot enim terrores et signa et persecutiones præcedent, quod pauca remanebunt quæ illo igne purganda sint, propter fervorem pœnitentiæ præsentis. Secunda est, quod vivi voluntarie sustinebunt, et pœna vivi plus purgat, etiam necessaria, quam pœna mortui. Tertia est, quia recuperabit calor ejus in intensione quod omittet in prolongatione temporis. Et ideo subito poterit hoc efficere quod ignis purgatorius diutius facit prolongatus.

ARTICULUS IX.

Quo abibit ignis conflagrationis?

Quarto quæritur, Quo deveniet ignis post actum officium?

Videtur autem, quod debeat remunerari cum Sanctis : quia

1. Deo servivit in mundi conflagratione. Et Glossa super epist. ad Roman. VIII, 21 et 22, dicit, quod « omnis creatura quæ cum labore suo facit officia, tunc remunerabitur. »

2. Item, Ignis nobilissimum est elementum : quia dicit Aristoteles, quod ignis est subtilissimum corporum sphæræ : sed omne nobile glorificabitur cum Sanctis sursum : ergo ille ignis manebit sursum.

3. Item, Habet proprietates convenientes corpori glorioso, scilicet luminositatem, et subtilitatem, et quod est sursum in loco : sed Deus non deprimet nobile in innovatione mundi, sed potius exaltabit : ergo ipse ignem glorificabit in loco sursum.

Sed contra. IN CONTRARIUM est,

1. Quod dicunt Sancti, quod involvet impios : ergo remanebit in inferno, ut videtur.

2. Item, Afflictivum impiorum debet esse secundum congruitatem in loco impiorum : sed afflictivum impiorum est ignis : ergo in loco impiorum manebit, hoc est, in inferno.

Solutio. RESPONDEO, ad hoc, quod sicut dicit Basilius super illud : *Vox Domini intercidentis flammam ignis*[1], Dominus intercidet ignem, sicut et alias creaturas, et calidum ustivum cum sicco faciet descendere illo motu ignis quo sequitur materiam suam, secundum quod est instrumentum justitiæ judicantis ad locum damnatorum : et quoad hæc duo et materiam quæ illis substat, manebit in inferno.

Et per hoc patet solutio duarum ultimarum objectionum.

Sed quoad luminosum subtile et leve faciet ascendere sursum, et ibi clarificabitur cum aliis elementis ad decorem hominis : quia congruum est ut glorificato habitatore, domus ejus glorificetur : homo autem in mundo est sicut habitator, et mundus sicut domus.

Et per hoc patet solutio ad primam partem objectionum.

[1] Psal. XXVIII, 7.

ARTICULUS X.

An ignis conflagrationis aliquid molestiæ inferat bonis?

Quinto quæritur, Utrum aliquid molestiæ inferat bonis?

Videtur, quod non : quia

1. Dicit in *Littera*, quod hoc erit incendium mundi Sanctis, quod fuit caminus tribus pueris. Sed de illis scribitur, quod *non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit, nec quidquam molestiæ intulit*[2] : ergo nec Sanctis inferet aliquid molestiæ, ut videtur.

2. Item, Ignis ille non insequitur nisi infectionem peccati, sicut in *Littera* dicitur : ergo nihil inveniet in quod agat in his qui sunt sine peccato : ergo illos non lædet.

3. Item, Agit in quantum est instrumentum justitiæ divinæ : sed secundum justitiam divinam non sunt puniendi Sancti : ergo illis non nocebit.

IN CONTRARIUM est, quod Sanctorum corpora qui tunc vivi reperientur, erunt infecta fomite habituali ad minus : ergo necesse est, quod purgentur : non est autem purgans nisi ignis : ergo per ignem purgabuntur. Sed contra.

RESPONSIO. Hoc ultimum videtur mihi concedendum. Solutio.

ET AD primum dicendum, quod intelligitur de hoc actu quem habebit post judicium quando involvet damnatos : tunc enim nihil nocebit Sanctis, quia nihil cremabile in eis invenietur. Ad 1.

AD SECUNDUM et tertium dicendum, quod inveniet in corpore habitualem concupiscentiam quam exterminabit. Ad 2 et 3.

[2] Cf. Daniel. III, 50.

ARTICULUS XI.

An præcedet judicium ignis conflagrationis, vel sequetur ?

Sexto quæritur, Utrum præcedet judicium vel subsequetur ipsum ?

Videtur, quod sequatur : quia

1. Dicit Augustinus, quod sequitur judicium et resurrectionem : ergo videtur, quod ita sit.

2. Item, Augustinus in libro XXII de *Civitate Dei*, quærit quare ignis non exurit bonos ? et reddit rationem : quia corpora eorum erunt impassibilia, quibus ignis nocere non potest : et illa ratio Augustini non staret, si ignis resurrectionem et judicium præcederet : ergo videtur, quod sequatur et resurrectionem et judicium.

3. Item, Ignis ille involvet impios, ut dicunt Sancti : sed impii non involventur, nisi post sententiam judicii : ergo videtur, quod sequatur judicium.

In contrarium est, quod

1. Incendendo incinerabit vivos : hoc autem fiet ante resurrectionem : ergo ille ignis erit ante resurrectionem et judicium. Sed contra.

2. Item, In *Littera* dicit, quod præcedet faciem judicis : ergo et judicium.

Responsio. Dicendum, quod quoad incendium mundi præcedet, sed quoad quemdam actum sequetur, scilicet quoad involutionem malorum : ipse enim, ut dicit Chrysostomus, congregabitur circa thronum judicis : et est ille fluvius igneus de quo legitur, Daniel, vii, 10, qui est in circuitu sedis. Et ille secum in infernum trahet impios. Et propter hoc ab Augustino post judicium ordinatur. Solutio.

Et per hoc patet solutio ad totum.

De sequenti autem capitulo [1] habitum est in libro II *Sententiarum*, quæstione de *choris Angelorum*, et etiam in tractatu de *pœnitentia*, quæstione de *igne purgatorio* [2].

[1] Scilicet cap. E, *Si post judicium dæmones*, etc.

[2] Cf. IV Sententiarum, Dist. XX, Art. 5 et seq. Tom. XXIX hujusce novæ editionis.

DISTINCTIO XLVIII.

De judicio extremo secundum formam judicis, et locum, etc.

A. *In qua forma Christus judicabit ?*

Solet etiam quæri, In qua forma Christus judicabit ? In forma utique servi judicabit : quæ omnibus in judicio apparebit, ut videant mali in quem pupugerunt [1]. Divinitatem vero ejus mali non videbunt. Unde Isaias : Tollatur impius, ne videat gloriam Dei . Humanitatem videbunt, ut timeant : divinitatem vero non, ne gaudeant. Divinitas enim sine gaudio videri non potest.

DIVISIO TEXTUS.

« *Solet autem quæri, In qua forma Christus judicabit ?* »

In hac distinctione agit de judice.

Et quæruntur in ea tria a Magistro, scilicet de forma judicis, de qua duo tangit, scilicet formam in qua judicabit, et formam in qua mortuos suscitabit.

Secundo, Quæritur de loco in quo judicabit.

Tertio, Quæritur de statu beatorum post judicium.

Et ista patent per ordinem in quatuor capitulis hujus distinctionis.

ARTICULUS I.

An Christus judicabit in forma hominis ?

Circa primum capitulum consequenter quærit duo.

Primo, An judicabit in forma hominis ?

Et secundo, Utrum in forma gloriosa vel non gloriosa ?

[1] Apocal. I, 7 : *Videbit eum* (Jesum Christum) *omnis oculus, et qui eum pupugerunt.*

[2] Isa. XXVI, 10, secundum Septuaginta ; Vulgata habet : *Misereamur impio et non discet justitiam : in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini.*

Et hoc est totum quod quærit in *Littera.*

Incidit autem quæstio circa primum. Videtur, quod non in forma hominis judicabit.

1. Judicare enim est superioris secundum dignitatem : sed superior natura est divinitas : ergo secundum divinitatem competit sibi judicium : ergo falsum est quod dicit in *Littera.*

2. Item, Judicium invincibilem potentiam præexigit in judice. Unde, Eccli. VII, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.* Sed hujusmodi potentia non est nisi in divinitate. Ergo judicium non competit ei nisi secundum divinitatem.

3. Item, Ejusdem formæ sive naturæ non est judicare et judicari : sed judicabitur ibi forma humana : ergo videtur, quod non competit ei judicare : ergo judicium exercebit secundum divinam naturam.

4. Item, Potestas judicandi ordinata descendit a prima auctoritate quæ est in Deo : sed prius competit Filio in quantum Deus, quam in quantum homo : ergo magis debet attribui Deo Christo secundum quod est Deus, quam secundum quod est homo.

5. Item, Aristoteles in V *Ethicorum* dicit, quod « Deus judex est justum animatum. » Justitia autem inflexibilis est magis in divinitate quam in humanitate : ergo magis competit Christo esse judicem secundum divinitatem, quam secundum humanitatem.

Sed contra. IN CONTRARIUM est, quod

1. Judicis ut sit clemens est scire per experimentum infirmitates judicandorum : sed hoc non competit secundum divinitatem, sed magis secundum humanitatem.

2. Item, Ejusdem est judicare cujus est legem ponere : sed secundum formam humanam legem posuit : ergo secundum eamdem judicabit.

3. Item, In forma servi judiciariam meruit potestatem : ergo secundum eamdem habebit judicare.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod hoc quod in *Littera* dicit Magister, sunt verba Augustini, et tenenda per omnia. Intelligendum tamen, quod duo circa judicem attenduntur, scilicet virtus judiciariæ potestatis, et forma judicis, ut est judex proprius horum judicandorum. Et primum quidem competit Christo secundum divinitatem, et secundum habet fieri in humanitate. Et quod ita sit, habet ex verbis Augustini quæ inducit, ubi infra in eodem loco dicit : « Non quod ipse ex virtute hominis sit judicaturus, vel quod ipse solus, etc. »

Et per hoc patet solutio omnium objectionum : quia prima pars non probat, nisi quod virtus judiciariæ potestatis sit ex divinitate. Sed ex hoc non sequitur, quod forma illa appareat : quia apparet in forma in qua est judex horum, prout tales sunt homines, quibus in forma hominis legem posuit, ut convincantur de transgressione legis suæ, et de malis quæ fecerunt in ipsum.

ARTICULUS II.

An divinitas sine gaudio videri potest?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, in fine : « *Divinitas enim sine gaudio videri non potest.* »

Videtur enim hoc esse falsum :

1. Aut enim intelligitur de visione intellectuali, vel sensibili. Si de intellectuali, falsum est : quia multi modo Deum vident naturali visione intellectuali, qui non habent gaudium beatorum. De visione autem sensibili intelligi non potest : quia sensibili visione non videtur divinitas.

2. Si dicat aliquis, quod hoc est intelligendum de visione quæ est in ipsa divinitatis præsentia. CONTRA : Augustinus dicit, quod ea quæ præsentia sunt intelle-

ctui, melius videntur : sed Deus per essentiam suam modo præsens est intellectui : ergo etiam modo per essentiam videtur : et tamen non surgit inde gaudium : ergo falsum est quod dicit.

3. Item, Ponamus, quod diabolus divinitatem videat justam et judicantem : constat, quod contremiscet : et tamen divinitas justitia sua est : ergo continget divinitatem videre cum pavore et tremore : non ergo semper cum gaudio.

4. Item, In naturali visione visio quæ extendit se, fit practica, et facit motum in appetitu, et æqualiter se habet ad gaudium et tristitiam secundum quod res visa nuntiatur ut amica, vel inimica : sed non ita potest fieri nuntium de divinitate visa : ergo visio divinitatis æqualiter potest esse cum tristitia sicut cum gaudio.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod illud intelligitur de visione per speciem gloriæ secundum quod est objectum beatorum : hanc enim speciem nulla creatura percipere potest, nisi secundum quod perfecta est per glorificationem.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod intelligitur de tali visione intellectuali : sed talem nullus modo habet, nisi beatus et glorificatus.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod licet Deus præsens sit in anima, non tamen ibi est per speciem gloriæ, nisi in intellectu perfecto per glorificationem : et ideo quod inest per essentiam, accipitur in speculo et ænigmate : quia, sicut dicit Augustinus, « Aciès humanæ mentis in tam excellenti luce non figitur, nisi per justitiam fidei emundetur. » Et hoc est quod dicitur, quod mundi corde videbunt Deum [1].

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod talis visio est in umbra, quia non habet intellectus speciem glorificationis : et ideo etiam a Dionysio dicitur intellectus dæmonum et phantasia proterva. Unde patet, quod non valet objectio.

Ad 4. Ad ultimum dicendum, quod non est simile : quia in tali visione non fit motus, nisi secundum speciem apprehensam : et illa communiter se habet secundum quod in genere accipitur. Hic autem accipitur in specie, prout maxime movet ad gaudium in specie gloriæ, in qua ostenditur beatis : et sic intelligitur *Littera*.

B. *Quod [2] apparebit tunc in forma servi.*

Sed cum in forma humana constat eum appariturum, quæritur, An in forma illa gloriosa appareat, sicut vere est, an in forma qualis in passione exstitit ? Quidam putant a malis talem videri qualem crucifixerunt, id est, infirmi [3] : quia dicit Scriptura, Ut videant in quem pupugerunt [4]. Sed aperte Augustinus [5] dicit formam servi glorificatam a bonis et a malis tunc

[1] Matth. v, 8 : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

[2] Edit. J. Alleaume, *qualis*

[3] Ibidem, *infirmum.*

[4] Cf. Apocal. I, 7. Cf. etiam, Zachar. XII, 10 : *Et adspicient ad me quem confixerunt.*

[5] S. Augustinus, Super Joannem, tract. 21 ; et Lib. I de Trinitate, cap. 13.

videri, sic : Cum in forma servi glorificata judicantem viderint boni et mali, tolletur impius, ut non videat claritatem Dei quæ Deus est, quam soli mundi corde videbunt : quod erit eis vita æterna. Forma ergo humana in Christo glorificata videbitur a cunctis : unde et Christus dicitur judicaturus, quia Filius hominis est. Ita enim legitur in Evangelio Joannis : *Et potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est* [1]. Non quod ipse ex virtute hominis sit judicaturus, vel quod ipse solus sine Patre et Spiritu sancto judicium sit facturus : sed quia ipse solus in forma servi judicans, a bonis et malis videbitur. *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio* [2] : non ita est intelligendum, quasi Filius solus judicet, et non Pater, sed quia forma Filii humana cunctis in judicio apparebit, non in forma infima, sed gloriosa. Judicabit autem ex virtute divinitatis, non sine Patre et Spiritu sancto, et apparebit terribilis impiis, et mitis justis. Erit enim terror malis, et lumen justis.

ARTICULUS III.

An omnes tam boni quam mali videbunt formam gloriæ humanitatis Christi ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit ibi, B, post initium : « *Sed aperte Augustinus dicit formam servi glorificatam*, etc. »

Videtur enim hoc esse impossibile : quia

1. Omnis visio fit secundum potestatem videntis, et non secundum potestatem rei visæ : ergo et ista : sed non gloriosus oculus non habet potestatem comprehendendi formam gloriæ : ergo impossibile est, quod videat corpus gloriosum.

2. Item, Impii non habebunt oculos majoris potentiæ tunc, quam nunc sint : sed modo licet sit oculus prope maximum corpus gloriosum, tamen non videt ipsum in forma gloriæ : ergo nec impii tunc videbunt Christum in forma gloriæ.

3. Ad hoc quidam aliquando dixerunt, quod præsentabit se eis Christus in forma gloriæ : sed ipsi non videbunt eum, nisi in specie non gloriosa : sicut et discipulis se exhibuit gloriosum, sed ipsi viderunt eum in specie non gloriosa, sicut faciem coloratam habentem et habitum peregrini.

Sed in contrarium hujus est, quod Sed con.

1. Hæc non est potestas oculi gloriosi vel non gloriosi, quod lucidum videat sub specie colorati : quia nos videmus modo lucidum in forma lucis, et non lucidum in forma et specie coloris : ergo videtur, quod etiam impii tunc videbunt lucidum in luce, et non in colore : ergo solutio illa nulla est.

2. Item, Discipuli tres ante quos transfiguratus est Christus, viderunt faciem ejus in luce, et tamen oculi eorum non erant glorificati : ergo videtur, quod ista non sit proprietas oculi non gloriosi quæ dicta est.

[1] Joan. v, 27.

[2] Ibidem, v, 22.

Solutio. Responsio. Videtur concedendum, quod omnes tam boni, quam mali, videbunt formam gloriæ humanitatis. Et inter omnes vias videtur mihi pauciora inconvenientia habere illa, quæ dicit gloriosum corpus in potestate habere videri vel non videri, sicut supra notatum est.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod habet bene potestatem : sed illud habet in potestate videri vel non videri.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod modo videri non possunt corpora gloriosa quantum est de potestate videntis : sed ex parte rei visæ impediri potest visio : et hanc sententiam directe dicit Gregorius in quadam homilia.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod discipuli viderunt eum sicut se exhibuit, scilicet in colore complexionem sequente.

Quare autem se talem exhibuit, reddit Gregorius rationem : quia in mentibus eorum talis fuit : et ideo non erat fictio, sed instructio.

ARTICULUS IV.

An visio Dei in patria debeat dici vita æterna ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, circa medium : « *Quod erit eis vita æterna*, etc. »

1. Vita enim æterna non consistit in visione, sed etiam in amore et fruitione : ergo sola visio non erit vita æterna.

2. Item, Visio passio est : et vita æterna est quidam actus perpetuæ vitæ in animam beatam, ut supra dictum est : ergo videtur, quod visio non sit vita æterna.

3. Item, Vita potius consistit penes motivam potentiam, quam intellectivam : ergo videtur, quod potius amor sit vita æterna, quam visio.

In contrarium est, quod dicit Augustinus, quod visio est tota merces. Sed contra.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod de visione Dei in patria quid sit, et utrum possibilis sit creaturæ, et cætera hujusmodi, disputata sunt in libro I *Sententiarum*, de *uti et frui*, super id : « Fruimur cognitis, etc.[1]. »

Hic autem dicendum est, quod vita æterna consideratur dupliciter, scilicet secundum id quod substat in ea, et quasi materiale est : et secundum id quod informat, et est quasi formale. Et primo quidem modo visio est vita æterna propter causam quæ supra dicta est in quæstione de *vita æterna*. Secundo autem modo delectatio consequens amorem habitæ divinitatis est vita æterna. Unde id quod est causa vitæ æternæ, est amor pascens sive pastus in viso habito.

Et per hanc distinctionem patet solutio omnium objectorum.

ARTICULUS V.

An Christus in forma servi judicans, videbitur a bonis et malis ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, post medium : « *In forma servi judicans, a bonis et malis videbitur.* »

Videtur enim quod etiam secundum divinitatem videndus sit corporeis oculis, præcipue a bonis : quia ita dicit Augustinus : « Et per illos oculos sic videbitur Deus, ut aliquid habeat in tanta excellentia menti simile, quo et in corporea natura cernatur, quod ullis exemplis sive Scripturarum testimoniis divi-

[1] Cf. I Sententiarum, Dist. I. Tom XXV hujusce novæ editionis.

narum vel difficile vel impossibile est ostendere. Aut quod est ad intelligendum facilius, ita Deus erit notus atque conspicuus, ut videatur spiritu a singulis nobis in singulis, videatur ab altero in altero, videatur in cœlo novo et in terra nova, atque in omni quæ tunc fuerit creatura, videatur [1]. »

Solutio. RESPONSIO. De hoc etiam in prima distinctione primi libri *Sententiarum* est habitum, utrum sensus convertatur in rationem. Et dicendum, quod non : nec Augustinus dicit, sed intendit, quod creatura corporalis accepta per oculos specie nobiliori et evidentiori quam modo, Deum manifestabit : et sic spiritus noster facilius in visis quam modo cognoscet.

C. *Quare secundum formam servi dicitur Christus suscitaturus corpora ?*

Et sicut dicitur Christus secundum formam servi judicaturus, propter causam præmissam : ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum, secundum humanitatem, cum tamen virtute divinitatis sit suscitaturus, non humanitatis. Sed hac ratione illud dicitur, quia in humanitate suscepit quod est causa nostræ resurrectionis, id est, passionem et resurrectionem. Ideo ei adscribitur secundum hominem suscitatio mortuorum. Unde Augustinus [2] : Per Verbum Filium Dei, fit animarum resurrectio. Per Verbum factum in carne filium hominis, fit corporum resurrectio. Item [3], Judicat et suscitat corpora non Pater, sed Filius secundum dispensationem humanitatis, in qua minor Patre est Christus. In eo quod est Filius Dei, est vita quæ vivificat animas : in eo quod est filius hominis, judex. Ecce secundum formam humanitatis dicitur suscitaturus corpora, et judicaturus. Judicaturus autem, quia illa forma cunctis in judicio apparebit : et suscitaturus, quia in eadem forma meritum et causam resurrectionis nostræ suscepit. Et quia secundum eamdem formam vocem dabit, qua mortui de monumentis resurgent, et procedent : secundum quod Deus est, vivificat animas, non Pater tantum, quia non tantum Pater vita est, sed et Filius cum eo, et Spiritus sanctus eadem vita est, quæ pertinet ad animam, non ad corpus. Corpus enim non sentit vitam sapientiæ, sed anima quæ illuminatur a lumine æterno. Licet ergo Christus potentia divinitatis vivificet animas, et

[1] S. AUGUSTINUS, Lib. XXII de Civitate Dei, cap. 29.
[2] S. AUGUSTINUS, Super Joannem, tract. 23.
[3] Idem, Ibidem.

suscitet corpora, et judicet : non otiose tamen et præter rationem ei secundum formam Dei tribuitur vivificatio animarum, et secundum formam servi judicium et resuscitatio corporum.

D. *De loco judicii.*

Putant quidam Dominum descensurum in vallem Josaphat in judicio : eo quod ipse per Joelem Prophetam sic loquitur : *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat : et disceptabo cum eis ibi* [1]. In cujus capituli expositione ita reperi : Hoc quidam pueriliter intelligunt, quod in valle quæ est in latere montis Oliveti, descensurus sit Dominus ad judicium, quod frivolum est : quia non in terra, sed in spatio hujus aeris sedebit contra locum montis Oliveti, ex quo ascendit. Et sicut Joannes Chrysostomus dicit : Angeli deferent ante eum signum crucis : unde in Evangelio veritas dicit : *Et tunc parebit signum Filii hominis*, etc. [2]. Josaphat autem interpretatur *judicium Domini*. In vallem ergo Josaphat, id est, judicii Domini congregabuntur omnes impii. Justi vero non descendent in vallem judicii, id est, damnationem, sed in nubibus elevabuntur obviam Christo [3].

Expositio textus.

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Et sicut dicitur Christus secundum formam servi*, etc. »

Sciendum est, quod totum istud jam disputatum est in distinctione XLIII, ubi quæsitum est de *causis resurrectionis* [4].

ARTICULUS VI.

An sit aliquis locus in quo sit Deus judicaturus mundum ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Putant quidam Dominum descensurum*, etc. »

1. Videtur enim, quod non contra montem Oliveti, sed contra locum prætorii Pilati, ubi judicatus est, sedere in aere debeat : quia congruit, ut ibi judicet, ubi judicatus est.

[1] Joel, III, 2.
[2] Matth. XXIV, 30.
[3] Cf. I ad Thessal. IV, 16.
[4] Cf. præcipue Art. 5 istius distinct. XLIII.

2. Item, Videtur falsum quod dicit, quod impii in terra manebunt : quia elementum eis congruentius est ignis afflictivus et ustivus : ergo super Sanctos debent disponi in igne potius quam in terra.

Quæst. Ulterius quæritur de nubibus in quibus elevabuntur justi : quia nubes per resolutionem fiunt de terra et aqua : et tunc a nullo fiet evaporatio vel resolutio : ergo nullæ nubes erunt.

Solutio. Responsio. Disputare de ista materia est potius divinare, quam disserere.

Ad 1. Dicendum tamen, quod bene congruit sic esse, ut dicunt : et tunc sedebit contra montem Olivarum, ut significet a judicio illo misericordiam relaxantem non esse alienam : cujus contrarium significaretur, si sederet contra Golgotha vel prætorium Pilati.

Ad aliud dicendum, quod ignis ille in quo erunt mali, motu insecutionis materiæ suæ descendet deorsum, ut prius dictum est : et ideo bene puto, quod mali in terra stabunt in igne involvente eos et trahente in infernum. Ad 2.

Ad ultimum dicendum, quod meo judicio *nubes* hic vocatur densitas lucis resplendentis a corporibus Sanctorum, et non dicuntur hæ nubes hic obscuræ, quæ fiunt ex terræ et aquæ evaporationibus. Ad 3.

E. *De qualitate luminarium, et temporibus* [1] *post judicium.*

Veniente autem ad judicium Domino in fortitudine et potestate magna, sol et luna dicuntur obscurari [2] : non sui luminis privatione, sed superveniente majoris luminis claritate. Virtutes quoque cœlorum, id est, Angeli, dicuntur moveri [3] : non metu damnationis, vel aliqua perturbatione pavoris, sed quadam admiratione eorum quæ viderint. Unde Job : *Columnæ cœli contremiscunt, et pavent adventum* [4] *ejus* [5]. Ante diem vero judicii sol et luna eclipsim patientur, sicut Joel testatur dicens : *Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis* [6]. Magnus vero dicitur, propter magna quæ ibi fient. Cum autem factum fuerit cœlum novum, et terra nova [7], tunc erit lux lunæ sicut lux solis, testante Isaia : *Et lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum* [8] : quia quantum luxit sol in prima conditione septem dierum ante

[1] Edit. J. Alleaume, *tempore*.

[2] Cf. Luc. xxi, 25 ; Matth. xxiv, 29 ; Marc. xiii, 24.

[3] Cf. Matth. xxiv, 29 ; Marc. xiii, 25.

[4] Vulgata habet, *ad nutum ejus*.

[5] Job, xxvi, 11.

[6] Joel, ii, 31. Cf. etiam ii et iii, passim.

[7] Cf. Isa. lxv, 17 : *Ecce ego creo cœlos novos, et terram novam.*

[8] Isa. xxx, 26.

peccatum primi hominis, tantum lucebit post judicium. Minorata enim fuit lux solis et lunæ aliorumque siderum, per peccatum primi hominis : sed tunc recipiet sol mercedem sui laboris, quia septempliciter lucebit : et tunc non erit vicissitudo diei et noctis, sed tantum dies. Unde Zacharias : *Et erit dies una quæ nota est Domino, non dies neque nox : et in tempore vesperi erit lux*[1], quia tunc non erit varietas diei et noctis quæ modo est, sed continua dies et lux. Isaias tamen videtur dicere, quod tunc non luceat sol vel luna, loquens congregationi sanctorum. *Non erit ibi*[2], inquit, *amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te : sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam*[3]. Sed his verbis non negat solem et lunam tunc lucere, sed significat his qui tunc erunt in æterna beatitudine, nullum lucis usum præstare : quia,ut ait Hieronymus super eumdem locum, Cœli et terræ, solis atque lunæ nobis cessabit officium, et erit ipse Dominus lumen suis in perpetuum[4]. Potest etiam intelligi illud Isaiæ ea ratione dictum, quia sol et luna tunc non habebunt ortum et occasum sicut nunc. Unde Isidorus illud Isaiæ quasi exponens ait : Post judicium sol laboris sui mercedem suscipiet. Unde Propheta, Lucebit septempliciter[5], et non veniet ad occasum nec sol nec luna, sed in ordine quo creati sunt, stabunt, ne impii in tormentis sub terra positi, fruantur luce eorum. Unde Habacuc : *Sol et luna steterunt in ordine suo*[6]. Ecce aperte dicit solem et lunam tunc lucere, sed stabiliter permanere : ubi etiam significat infernum esse sub terra.

Si vero quæritur, Quis sit usus lucis solis et lunæ tunc ? Fateor me ignorare, quia in Scripturis non memini me legisse.

ARTICULUS VII.

An in judicio extremo sol et luna eclipsim patientur ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, E, paulo post initium : « *Sol et luna eclipsim patientur*, etc. »

Videtur enim hoc impossibile : quia sol et luna numquam possunt simul pati eclipsim : sed sol in conjunctione eclipsim patitur, et luna in oppositione : ergo falsum est quod dicit.

Solutio. Responsio. Ad hoc dicendum, quod Hieronymus multa dicit signa debere præcedere diem judicii, quæ quia nescio si vera sunt, ideo non pono. Sed istud videtur dicendum, quod si sol et luna

[1] Zachar. xiv, 7.
[2] Vulgata habet, *tibi*.
[3] Isa. lx, 19.
[4] S. Hieronymus, Lib. X.
[5] Isa. xxx, 26 : *Lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum.*
[6] Habacuc, iii, 11. Vulgata habet, *steterunt in habitaculo suo*.

obscurabuntur simul, sicut videtur velle Hieronymus, hoc non erit per causam naturalem conjunctionis vel præventionis eorum, sed potius virtute divina, ut terror hominibus incutiatur, sicut Lucas innuit, XXI, 25 : *Et erunt signa in sole, et luna*, etc. Sequitur : *Et in terris pressura gentium*, etc. »

Vel forte, quia lumine solis et lunæ cuncta generantur et vivunt : et tunc stabit generatio : ideo etiam defectus dicitur esse luminarium.

ARTICULUS VIII.

An lux solis erit major post judicium, quam fuit ante?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, E, paulo ante medium : « *Et lux solis erit septempliciter*, etc. »

Videtur enim hoc esse contra rationem : quia lux solis data est ad movendum ad generationem inferiorum : ergo sublata generatione, debet auferri ejus lumen : non ergo debet tunc amplius lucere, sed minus.

Solutio. AD HOC dicunt, quod remunerabitur sol propter hominis dignitatem, ad cujus generationem movit, ut numerus electorum impleretur.

AD OBJECTUM autem dicunt, quod lux non movebit amplius ad generationem, sed stabit : quia per motum causabat generationem. Dicunt autem, quod sol in sex primis diebus ante peccatum hominis plusquam modo luxit, et tunc redibit ad illam lucem, et insuper septies addetur ei tantum de lumine, quantum habuit in sex primis diebus. Homines autem in septuplum plusquam sol in illis diebus, scilicet post judicium. Et quid de hoc verum sit, nullus scit nisi Deus.

ARTICULUS IX.

An tunc erunt vices diei et noctis?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, circa medium : « *Et tunc non erit vicissitudo diei et noctis*, etc. »

Hoc videtur impossibile : quia terra ad oppositum locum solis semper dabit umbram : et umbra terræ est nox : ergo tunc erit nox.

AD HOC dicendum, quod nusquam erit tunc nox, nisi in centro terræ : quia licet sol stet cum elementis et stellis et luna, tamen tantum addetur in lumine, quod hemisphærium sibi oppositum erit illuminatum, sicut et illud in quo stabit sol : et ideo dicitur non esse vicissitudo diei et noctis.

ARTICULUS X.

An sol et luna præstabunt beatis lucem?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, paulo post medium : « *Sed significat his qui erunt in æterna beatitudine*, etc. »

Videtur falsum : quia illi maxime habebunt lucis usum : quia aliter erit vana.

AD HOC dicendum quod intelligit, quod non est idem usus lucis qui modo est : tunc enim erit ad admirationem sapientiæ creatoris, et non ad illuminandas tenebras, quæ nullæ erunt nisi in inferno, et illæ non illuminantur.

ARTICULUS XI.

An infernus sit in superficie terræ ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, paulo ante finem : « *Ne impii in tormentis sub terra positi fruantur luce*, etc. »

Et quæruntur hic duo de inferno, scilicet an sit in superficie terræ, sicut videtur velle Isidorus hic ?

Et secundo, An aliquid aeris sit in inferno vel non?

Ad primum objicitur sic :

1. Sicut dicit Philosophia ad Boetium in libro de *Consolatione philosophiæ :* « Ptolemæus probavit solam mundi quartam esse habitabilem. » Ex hoc sequitur, quod quarta terræ inferior non sit habitabilis hominibus : sed constat, quod nihil factum est sine causa : ergo videtur, quod ibi sit habitatio damnatorum, cum ad aliud non videatur pertinere.

2. Item, Isaac dicit, quod peccatorem depriment peccata sua sub tristi orbe, et erit ibi in igne maximo : et hic est ejus infernus. Orbis autem tristis est inferior pars orbis secundum Philosophos. Ergo videtur, quod ibi sit infernus.

3. Item, Hoc dicit Isaac, quod non rotabuntur luminaria, ne impii in Tartaro positi sua luce fruantur : ergo si rotarentur, impii sua luce fruerentur : sed hoc non posset esse, si infernus esset in centro terræ : sed impossibile est, quod sit in alia mundi parte : ergo infernus est in parte mundi inferiori.

Solutio. Ad 1. Responsio. Dicendum, quod infernus non est in alio mundi hemisphærio. Quod autem sit in aliquo hemisphærio non arbitror scire quemquam : quia secundum philosophiam Theodosii ubi de locis habitabilibus geometricas edidit demonstrationes, illud hemisphærium æque est temperatum sicut istud : sed verum est quod Ptolemæus dicit, quod non est visa observatio stellarum vel eclipsium alicujus habitantium in illis locis, quæ pervenerit ad nos. Et hoc intendit Philosophia dicere in libro de *Consolatione philosophiæ.* Quæ autem sit causa, in libro II *Sententiarum*, tractatu de *paradiso*, secundum Augustinum est notatum.

Ad aliud dicendum, quod Isaac tristem orbem ibi vocat ima terræ, ubi in Tartaro damnati recludentur. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod Isaac ea quæ dixit, non probavit, nec fidei sunt : et ideo ea facilitate condemnantur, qua dicuntur. Ad 3.

Vel, si aliquis vult eum defendere : tunc dici potest, quod contingit dupliciter frui luce luminarium, scilicet secundum se, et secundum effectum. Et secundum se quidem non contingit frui, etiamsi rotarentur, sicut probat objectio. Sed secundum effectum contingeret : quia sicut dicit Ptolemæus, radii stellarum non uniuntur nisi in centro terræ, quamdiu rotatu suo movent terram ad generationem : et cum stabunt, tunc amplius non movebunt : et tunc quoad hunc effectum non fruentur.

ARTICULUS XII.

An aliquid aeris sit in inferno ?

Secundo quæro, Utrum aliquid aeris sit in inferno ?

Videtur, quod sic : quia

1. Nihil est vacuum : constat autem, quod damnati non replent totum locum illum, nec aliquod grossum elementum, nec ignis est ibi nisi in damnatis : ergo videtur, quod aer sit ibi.

2. Item, Homo est animal spirans : et non potest inspirando aliquod elementum vivere nisi aerem : ergo videtur, quod ibi sit aer.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod istæ quæstiones frivolæ sunt, nec determinari humano ingenio possunt : tamen magis puto, quod non erit ibi aer, sed tantum ignis, et frigus, et damnati.

Ad 1. AD PRIMUM ergo dicendum, quod locus ille plenus est igne, et frigidis materiis, et damnatis.

AD ALIUD dicendum, quod inspiratio et exspiratio sunt modo propter pectoris calorem et cordis, ne incendatur humor Ad 2. cordis ex motu : sed tunc non erit humor alterabilis : et ideo non erit respiratio. Sed tamen hoc sine præjudicio dico.

Qualiter autem sit in cœlo empyreo, infra patebit, cum de sensibus gloriosi corporis dicetur.

DISTINCTIO XLIX.

De statu et conditione bonorum post judicium.

A. *De differentia mansionum in cœlo et in inferno.*

Post resurrectionem vero facto universo impletoque judicio, suos fines habebunt civitates duæ : una Christi, alia diaboli : una bonorum, altera malorum, utraque tamen Angelorum et hominum. Istis voluntas, illis facultas non poterit esse peccandi, vel ulla conditio moriendi. Istis in æterna vita feliciter viventibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi potestate durantibus : quoniam utrique sine fine. Sed in beatitudine isti, alius alio præstabilius : in miseria vero illi, alius alio tolerabilius permanebunt. Ex his apparet, quod sicut boni differenter glorificabuntur, alii magis, alii minus : ita et mali differenter in inferno punientur. Sicut enim in domo Patris, id est, in regno cœlorum mansiones multæ sunt [1], id est, præmiorum differentiæ : ita et in gehenna diversæ sunt mansiones, id est, suppliciorum differentiæ. Omnes tamen æternam pœnam patientur, sicut omnes electi eumdem habebunt denarium, quem paterfamilias dedit omnibus qui operati sunt in vinea [2]. Nomine denarii aliquid omnibus electis commune intelligitur, scilicet vita æterna : Deus ipse quo omnes fruentur, sed impariter. Nam sicut erit differens clarificatio corporum, ita differens gloria erit animarum. Stella enim a stella, id est, electus ab electo differt [3] in claritate mentis et corporis [4]. Alii enim aliis vicinius clariusque Dei speciem contemplabuntur : et ipsa contemplandi differentia diversitas

[1] Joan. xiv. 2 : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.*

[2] Cf. Matth. xx, 9.

[3] Edit. J. Alleaume, *differre.*

[4] I ad Corinth. v, 41 : *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum : stella enim a stella differt in claritate.*

mansionum vocatur. Domus ergo est una, id est, denarius est unus[1] : sed diversitas est ibi mansionum, id est, differentia claritatis : quia unum est et summum bonum beatitudo[2] vita omnium, id est, Deus ipse. Hoc bono omnes electi perfruentur, sed alii aliis plenius. Perfruentur autem videndo per speciem, non per speculum in ænigmate[3]. Habere ergo vitam, est videre vitam, id est, cognoscere Deum in specie. Unde veritas dicit[4] in Evangelio : *Hæc est vita æterna : ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum*[5], esse unum et solum verum Deum : hoc est habere vitam, id est, cognoscere te non est ipsa cognitio, quæ tu es, sed per cognitionem habere bonum, quod tu es, id est, vita.

DIVISIO TEXTUS.

« *Post resurrectionem vero*, etc. »

Hic incipit pars quæ est de consequentibus judicium.

Et habet duas partes, in quarum prima agit de consequentibus judicium ex parte bonorum : in secunda, de consequentibus ex parte malorum.

In prima autem ex parte bonorum sex inducuntur quæstiones, scilicet primo de differentia mansionum : secundo, de beatitudine : tertio, de differentia cognitionis beatorum : quarto, de differentia et paritate gaudiorum : quinto, An beatitudo augeatur post judicium. Et sexto, Quare animæ resumunt corpora, cum sine his beatitudinem habere possint ?

Et hæc patent in principiis capitulorum istius distinctionis per ordinem.

Circa primum capitulum incidunt tria inquirenda, scilicet quid sit mansio ?

Secundo, Quid sit factivum mansionis ?

Et tertio, Ubi est mansio ?

ARTICULUS I.

Quid sit mansio ?

Ad primum objicitur ex *Littera* ubi dicit, quod mansiones sunt præmiorum differentiæ.

Videtur enim hoc falsum : quia

1. Mansio dicit secundum nomen suum aliquid domus : præmium autem secundum nomen suum nihil dicit domus : ergo diffinitio est inconveniens, quia secundum nomen dari debet.

2. Item, Unum uno modo se habens, omnium erit præmium : sed unum uno modo se habens, non habet differentiam : ergo id quod præmium erit omnibus, præmiorum non habebit differentias : sed habebit differentias mansionum, dicente Evangelio Joannis, XIV, 2 : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*. Ergo videtur, quod mansiones non sunt præmiorum differentiæ.

3. Item, In inferioribus dicitur *mansio* locus præparatus habitationi hominum,

[1] Cf. Matth. XX, 29.

[2] Edit. J. Alleaume habet, *beatitudo et vita*.

[3] I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem*.

[4] Edit. J. Alleaume, *ait*.

[5] Joan. XVII, 3.

in quo ab infestantibus et intemperamentis aeris defendatur : cum ergo secundum translationem in cœlo dicatur, videtur quod secundum hunc modum etiam sit in cœlo. Et hoc falsum esse multipliciter probatur. Primo quidem, quia non sunt ibi infestantia : hominis autem mansio contra infestantia ædificatur. Secundo autem, quia una mansio in inferioribus est plurium, in cœlo autem nullo modo : ergo non accipitur ibi mansio per similitudinem ad istam.

4. Item, Una mansio unius hominis plura habet loca distincta, scilicet dormitorium, cellarium, refectorium, et hujusmodi : in cœlo autem nihil talium est : ergo non bene dicitur *mansio*, ut videtur.

5. Item, Semper se mutantis non est mansio aliqua : sed in cœlo semper mutant se beati : ergo nulla est mansio ipsorum. Prima patet per se. Secunda probatur ex hoc, quod continue illuminantur novis modis, et altius ascendunt in Dei contemplationem, sicut innuit Dionysius[1].

Solutio. Responsio. Dicendum, quod mansiones sunt in cœlo in domo Patris. Gaudium enim illius beatitudinis dupliciter consideratur, scilicet ut gaudium boni infiniti : et sic finitum intrat in ipsum : et hoc modo dicitur domus nos undique circumstans, et supereffluens mensura, prout dicitur, Matth. xxv, 21 : *Intra in gaudium domini tui*. Secundo modo consideratur ut participatum secundum proportionem meriti nostri : et sic dicitur *mansio*, quia illa participatio est ad modum meriti cujuscumque : et quia plurimæ sunt tales participationes, ideo in una domo plurimæ sunt mansiones.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur de re mansionis, et non de nomine : quia res eadem est differentiæ præmii, licet ratio nominum mansionis et præmii sit diversa.

Ad aliud dicendum, quod licet Deus uno modo se habeat, et sic sit domus : tamen Sancti non uno modo habent se in ipso participato : et sic ex parte participantium distinguuntur mansiones. Ad 2.

Ad aliud dicendum, quod bene et congrue fit translatio : quia licet ibi non sint intemperamenta, tamen essent, nisi mansio esset : et est sicut mansio sancta, ut non sint ibi aeris tempestates. Ad 3.

Ad idem dicendum, quod non est plurium una mansio commensurata secundum quantitatem et commodum, sed plurium potest esse una domus. A mansione autem commensurata sumitur translatio ad mansionem cœlestem.

Ad aliud dicendum, quod illa loca distincta vocantur vel dicuntur *mansiones* : et id in quo distinguuntur, habet similitudinem domus. Ad 4.

Ad aliud dicendum, quod licet Sancti accipiant revelationem novam, non tamen mutant statum suæ sortis in beatitudine : et illi statui soli respondet mansio. Ad 5.

ARTICULUS II.

An omnes beati habeant distinctas mansiones ?

Secundo quæritur, Quid sit distinctio mansionis ?

Videtur, quod differens actus : quia

1. Mansio respondet merito : meritum autem omne est in actibus : ergo differens actus differentiam facit mansionum.

2. Item, In malis damnatis non est distinguens nisi actus mali meriti : ergo per oppositum etiam in bonis non est distinguens mansiones nisi actus boni meriti : ergo ut prius.

3. Item, De quolibet Sancto dicitur :

[1] S. Dionysius, Lib. de Cœlesti hierarchia, cap. 3.

« Non est inventus similis illi [1]. » Constat autem, quod hoc non intelligitur de essentia virtutis, ut dicunt sancti Doctores, sed de usu. Ergo videtur, quod penes usum virtutis differt quilibet ab altero : sed penes tale aliquid habet distingui mansio, quia uniuscujusque mansio differt ab alia : ergo videtur, quod penes usum virtutis distinguatur : usus autem virtutis est operatio meritoria : ergo penes opus meritorium distinguuntur mansiones.

4. Item, Nullum bonum est irremuneratum : constat autem, quod hoc de bono opere intelligitur : ergo præmiorum differentiæ sunt penes operum differentiam : sed istæ sunt mansiones, ut dicitur in *Littera :* ergo *penes opera* mansiones distinguuntur.

Sed contra. In contrarium hujus videtur, quod *penes naturam* : quia

1. Angeli, ut dicit Magister in libro II *Sententiarum*, distincti sunt penes naturam : sed mansiones hominum sunt secundum mansiones Angelorum : ergo mansiones hominum secundum naturalem gradum habent distingui.

2. Item, Matth. xxv, 15 : *Dedit unicuique secundum propriam virtutem.* Ubi constat, quod loquitur de bonis gratiæ, ante quæ nulla sunt nisi naturalia : ergo dona gratiæ dantur secundum virtutem naturæ : et dona gloriæ sunt dona gratiæ : ergo dona gloriæ distinguuntur secundum dona naturæ : ergo et mansiones.

Item, In contrarium horum amborum videtur, quod *penes quantitatem charitatis:* quia

1. Hoc est distinguens, cujus altitudini respondet mansio altior, et inferioritati mansio inferior : sed hoc non est nisi secundum charitatem : ergo differentia mansionum accipitur secundum differentiam charitatis.

2. Item, Quantitas omnis meriti est secundum quantitatem charitatis : ergo quantitas præmii : ergo et differentia mansionum. Probatur prima : quia sicut dicunt Sancti, non habens plura opera, majoris est meriti, sed habens majorem radicem charitatis.

Responsio. Dicendum, quod charitas et quantitas charitatis distinguit mansiones, sicut ultimo est probatum. Solutio.

Ad primum ergo dicendum, quod meritum non est in actibus, nisi secundum quantitatem charitatis : quia substantia meriti non est habentis majus opus, sed ex majori operantis charitate, sicut accipitur ex epistola I ad Corinth. xiii, 1 et seq., ubi dicit, quod si charitatem non habeam, cætera nihil mihi prosunt etiam excellentia opera. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod in malis non est simile : quia mala opera non uniuntur in aliqua forma una sicut bona : et ideo etiam mansiones in inferno secundum opera bene distinguuntur, sed non in domo patris cœlestis. Ad 2.

De hoc autem qualiter mala non habent aliquam formam unam, notatum invenies in secundo *Sententiarum.*

Ad aliud dicendum, quod hoc facit differentiam præmii accidentalis, quod est in qualitate et multitudine et magnitudine operum : sed differentia mansionum attenditur penes præmium substantiale. Ad 3.

Ad aliud dicendum, quod omne remuneratur præmio substantiali vel accidentali. Ad 4.

Ad id quod in contrarium primo objicitur, dicendum quod mansiones in Angelis non distinguuntur formaliter penes naturam : sed natura ad hoc ponit dispositionem naturalem, et formalem perficit donum gratiæ et gloriæ. Et hoc etiam super secundum *Sententiarum* est notatum. Ad object. 1

Ad aliud dicendum, quod ista donatio est per modum congrui, et non per Ad object. 2

[1] Cf. Eccli. xliv, 20.

modum debiti : et ideo non potest ulterius inferri, quod mansio distinguatur penes ipsam, sed potius penes quantitatem ejus quod inter dona Dei nobilissimum est, quod est charitas.

ARTICULUS III.

Quomodo et ubi distinguantur mansiones ?

Tertio quæritur, Ubi distinguantur mansiones ?

Et videtur, quod in purgatorio : quia

1. Ibi sunt differentiæ pœnarum : ergo et mansionum.

2. Item, Eorum qui sunt in purgatorio differens est charitas : sed differentia charitatis est causa differentiæ mansionum : ergo eorum qui sunt in purgatorio, differentes sunt mansiones.

3. Item, In limbo puerorum est habitatio perpetua : ergo videtur, quod ibi sunt differentes mansiones.

4. Item, Quilibet habet ibi suam : et ipsi sunt diversi : ergo et habitationes diversæ.

5. Item, In limbo patrum fuit differens charitas et differens meritum : ergo differens mansio, ut videtur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod differentia mansionum non est nisi in inferno damnatorum, et in cœlo sanctorum.

Ad 1 et 2. Ad primum ergo dicendum, quod *mansio* dicit suo nomine habitationem perpetuam : et hæc non est in purgatorio.

Et per hoc patet etiam solutio ad sequens.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod cum pueri non habent nisi originale, et illud in quantum est alienum propagatum a patribus, non hanc habent in limbo pueri mansionum differentiam.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod hoc non facit nisi materialem multiplicationem mansionum : et talis non quæritur hic.

Ad 5. Ad hoc quod objicitur de limbo patrum, patet solutio per antedicta : quia non fuit habitatio perpetua.

ARTICULUS IV.

Quid sit claritas animæ ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, A, paulo ante finem : « *Habere vitam, est videre vitam,* etc. »

Quæruntur enim hic duo.

Primo quæritur, Quæ sit claritas animæ de qua loquitur in *Littera* ?

Et secundo, Quid sit videre in specie ? de quo etiam facit mentionem in *Littera.*

Cætera autem in primo *Sententiarum,* et supra in præcedenti distinctione de *visione Dei in patria* hic quæri possunt.

Objicitur autem ad primum sic :

1. Videndo nihil efficitur clarum : ergo claritas non est visio, ut videtur dicere in *Littera.*

2. Item, Claritas in corpore consistit in lumine penetrante et illustrante substantiam corporis, et non in visione luminis : ergo similiter consistit claritas animæ in lumine aliquo spirituali : et ita nihil est quod dicit de visione.

3. Item, Anima de se obscura est dupliciter, scilicet ex peccato, et ex hoc quod est de nihilo et mutabilis : ergo duplici indiget glorificativo, si debeat fieri beata : sed neutrum horum tollitur per visionem : ergo claritas animæ nullo modo consistit in visione.

4. Item, In Angelis est alia claritas, quam visio intelligentiæ : ergo et in anima erit.

Solutio. Responsio. Bene concedo, quod claritas erit in anima etiam in substantia,

sicut objectiones probant : sed quod dicitur in *Littera*, dictum est per causam : quia per visionem accipitur claritas sapientiæ, quæ totam animam glorificando penetrat : et hujus imaginatio est, sicut si quis videndo lumen, in se per oculos traheret lumen, quod ingressum in ipsum totum faceret clarum.

Et per hoc patet solutio ad omnia objecta.

ARTICULUS V.

Quid sit videre per speciem ?

Secundo quæritur, Quid sit videre in specie ?

Ad omnem enim intellectum exigitur informatio : ergo ad intellectum Dei : ergo si Deus intellectu videri debeat, oportet speciem Dei esse in intellectu sicut formam in subjecto, et sicut passionem quamdam animæ in intellectu : ergo videtur, quod Deus non videatur per speciem quæ ipse est, sed per speciem ab ipso acceptam.

Si dicas, quod quædam per se sunt in anima, sicut Deus, et intellectus ipse, et hujusmodi : et in illis non exigitur hujusmodi abstractio. Contra :

1. Philosophus dicit, quod intellectus intelligit se, sicut alia intellectibilia : sed alia intelligit per abstractionem : ergo et seipsum.

2. Item, Aliud est secundum Philosophum esse in anima sicut partem animæ in toto, et aliud esse in anima sicut intellectum in intellectu. Primo enim modo non necessario intelligitur quod est in anima, sed secundo modo necessario intelligitur. Ergo non sequitur, quod illa necessario intelligantur quæ per essentiam sunt in anima. Ergo illa solutio nulla esse videtur.

In contrarium hujus est, quod impossibile est illius accipere speciem universalem quod nullam habet : sed Deus nullam habet speciem universalem : ergo impossibile est accipere suam speciem universalem : ergo ab eo nihil est in intellectu, ut videtur, quia species accepta per intellectum, est universale. Sed contra.

Responsio. Dicendum, quod in libro III *Sententiarum* de hoc plura sunt notata in tractatu de *fide*. Hic tamen potest dici, quod Deus in patria aliter est in anima, et aliter in via et in omnibus : quia in patria est in intellectu lumine gloriæ replens totam animam, et vitam æternam sibi influens, secundum quod beatitudinis est objectum, ut supra dictum est : et sub illa claritate anima convertitur immediate in Deum, non accipiendo aliud ab ipso quam ipse sit : sed hoc modo unita ei in uno spiritu intelliget eum : et ideo ad hunc intellectum non est necessaria speciei assimilatio formalis quando substantialiter inest. Solutio.

Ad dictum autem utriusque Philosophi dicendum, quod ipsi verum dicunt de intellectu materiali, qui de potentia ad actum egreditur : nec aliud quam ipsi dicunt intelligi potest, dummodo sciat homo quid dicat aut intelligat. Sed in patria non erit sic : ibi enim incircumscriptum lumen deitatis quod est Deus ipse, unitur intellectui agenti, et sic effunditur substantialiter super totam animam et implet eam : et hoc modo anima plena erit ipso Deo qui est sua beatitudo. Et hoc est quod obscure dixerunt Philosophi, quod si anima post mortem primo motori continuaretur, hoc esset ratione suæ prosperitatis. Ad object. 1 et 2.

Et per hoc patet solutio ad omnia objecta.

B. *Si omnes homines volunt esse beati?*

Solet etiam quæri de beatitudine, Utrum eam omnes velint, et sciant quæ sit vero beatitudo? De hoc Augustinus in libro XIII de *Trinitate* ita disserit : Mirum est cum capescendæ retinendæque beatitudinis voluntas una sit omnium, unde tanta existat de ipsa beatitudine rursus diversitas voluntatum : non quod eam aliquis nolit, sed quod non omnes eam norint. Si enim eam omnes noscerent, non ab aliis putaretur esse in virtute animi, ab aliis in voluptate corporis, ab aliis atque aliis alibi atque alibi. Quomodo ergo omnes amant quod non omnes sciunt? Quis potest amare quod nescit, sicut supra disputavi? Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus, nec tamen scitur ab omnibus? An forte sciunt omnes quæ ipsa sit, sed non omnes sciunt ubi sit, et inde contentio est? An forte falsum est quod pro vero posuimus, beate vivere omnes homines velle? Si enim beate vivere est, verbi gratia, secundum animi virtutem vivere : quomodo beate vivere vult, qui hoc non vult? Nonne verius diximus, Homo ille non vult beate vivere, quia non vult secundum virtutem vivere : quod solum est beate vivere? Non ergo omnes beate vivere volunt, imo pauci hoc volunt : si non est beate vivere, nisi secundum virtutem animi vivere, quod multi nolunt. Itane falsum erit, unde nec ipse Cicero dubitavit? Ait enim: Beati certe omnes esse volumus [1]. Absit ut hoc falsum esse dicamus. Quid ergo? An dicendum est, etiamsi nihil aliud sit beate vivere, quam secundum virtutem animi vivere : tamen et qui hoc non vult, beate vivere vult. Nimis quidem hoc videtur absurdum. Tale enim est ac si dicamus, qui non vult beate vivere, vult beate vivere. Istam repugnantiam quis audeat? quis ferat? et tamen ad hanc contrudit necessitas. Si omnes beate vivere velle verum est, et non omnes volunt sic vivere, quomodo solum vivitur beate [2]. An illud ab his angustiis poterit nos eruere, si dicamus nihil esse beate vivere, nisi vivere secundum delectationem suam : et ideo falsum non esse, quod omnes beate vivere velint, quia omnes ita volunt ut quemque delectat. Sed id quidem falsum est. Velle enim quod non deceat, est esse miser-

[1] CICERO, In Hortensio.
[2] S. AUGUSTIN., Lib. XIII de Trinitate, cap. 4.

rimum. Nec tam miserum est non adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oporteat. Quis ita cæcus sit, ut dicat aliquem ideo beatum, quia vivit ut vult? cum profecto etsi miser esset, minus tamen esset, si nihil eorum quæ perperam voluisset, habere potuisset. Mala enim voluntate vel sola miser quisque efficitur: sed miserior, cum desiderium malæ voluntatis impletur. Quapropter, quoniam verum est, quod omnes homines esse beati velint, idque ardentissimo amore appetant, et propter hoc cætera quæcumque appetant: nec quisquam potest amare, quod omnino quid vel quale sit nescit, nec potest nescire quid sit, quod se velle scit: sequitur ut omnes beatam vitam sciant. Omnes autem beati habent quod volunt, quamvis non omnes qui habent quod volunt, continuo sint beati. Continuo autem miseri sunt, qui vel non habent quod volunt, vel id habent quod non recte volunt. Beatus ergo non est nisi qui et habet omnia quæ vult, et nihil vult male. Ille quippe beate vivit, qui vivit ut vult, nec male aliquid vult. Cum ergo ex his duobus constet beata vita, licet in malis sit aliquis bonus, non tamen nisi finitis omnibus malis est beatus. Cum ergo ex hac vita, qui in his miseriis fidelis et bonus est, venerit ad beatam vitam: tunc erit vere quod nunc nullo modo esse potest, ut sic homo vivat quomodo vult. Non enim ibi volet male vivere, aut volet aliquid quod deerit, aut deerit aliquid quod voluerit. Quidquid amabitur, aderit, nec desiderabitur quod non aderit. Et omne quod ibi erit, bonum erit, et summus Deus summum bonum erit: et, quod est omnino beatissimum, ita semper fore certum erit. Beatos autem esse se velle, omnium hominum est. Beatos autem se esse velle, omnes in corde suo vident, nec tamen omnium est fides, qua ad beatitudinem pervenitur [1].

ARTICULUS VI.

An beatitudo sit bene diffinita a Philosopho?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Solet etiam quæri de beatitudine, Utrum eam omnes velint*, etc. ? »

Et ad intellectum hujus capituli quæruntur duo, scilicet quid sit beatitudo ?

Et, An omnes velint esse beati, sicut videtur probare in *Littera*?

Ad primum autem ponatur

1. Primo Aristotelis diffinitio, quæ in primo *Ethicorum* continetur sic: « Felicitas sive beatitudo est actus sive operatio secundum perfectam virtutem animi. » Sed contra hac diffinitionem objicitur: quia non contingit perfectam esse animi virtutem in via, eo quod perfectum

1 ...nus, Lib. XIII de Trinitate, cap. 5, in principio cap.

est cui nihil deest : ergo non contingit aliquem in via esse felicem sive beatum.

2. Item, Secundum eumdem Philosophum sicut dicere videtur, perfectam virtutem non videtur habere aliquis, nisi qui nihil habet retardans in se vel in alio : sed nullus talis invenitur in ista vita : ergo nullus in vita ista invenitur beatus. Prima probatur ex probationibus quæ sunt in primo *Ethicorum*, ubi dicit, « beati esse non exterioribus indigere, et gaudere pronepotum fortuniis et hujusmodi. »

3. Item, Perfectio animæ non est in virtute una nec subjecto : quia una hirundo non facit ver, nec una dies pulchra facit æstatem : sed beatitudo quæ est actus, est unius aliquis actus, ut dicit Commentator : ergo beatitudo non est secundum perfectam virtutem animi.

4. Item, Sicut accipitur ex X *Ethicorum*, perfecta virtus non potest esse secundum innaturalem habitum vel operationem, nec etiam secundum habitum communem et operationem : cum ergo dicit Philosophus, quod felicitas est actus secundum perfectam virtutem, non potest intelligi de communi habitu virtutis : ergo videtur, quod hoc specificare debuit. Probatur prima : quia in perfecta virtute et operatione quæ est felicitas, quæritur bonum humanum ut humanum : et hoc non est secundum innaturalem habitum, nec etiam secundum habitum communem qui habetur ex genere : quia ille nobis communis est cum bestiis : et hoc non est humanum secundum quod humanum : et sic constat propositum.

5. Item, Si felicitas sive beatitudo est actus sive operatio, sicut dicit Aristoteles et Commentator ejus, tunc nullus est beatus secundum habitum : sed hoc quibusdam difficile videtur, quia dicitur, *Beatus vir qui timet Dominum*[1]. Et, *Beatus dives qui inventus est sine macula*[2]. Et, *Beati pauperes spiritu*[3]. Et sic de aliis. Quæ omnia sunt secundum habitum, et etiam secundum actus non humanos, ut est timere, sperare, et hujusmodi.

6. Item, Non dicitur esse beatus habens unam virtutem quantumcumque perfectam : sed unus actus est unius virtutis actus : ergo beatitudo non est unus actus, nisi unius virtutis : ergo non est secundum perfectam virtutem animi, sed potius secundum perfectas virtutes : nec est actus, sed potius actiones et operationes multæ : et sic iterum inconvenienter videtur diffiniri.

7. Item, Uniuscujusque naturæ perfectio est secundum quod attingit et communicat quam maxime operationem naturæ superioris : ergo et animæ perfectio secundum quod communicat maxime operationem naturæ superiorum, quæ est angelica, vel divina : ergo in tali operatione felicitas magis erat ponenda, quam in Dei perfecta virtute. Probatur prima ex Dionysio et Aristotele. Dionysius enim vocat contactum inferioris naturæ ad superiorem summitatem in *Cælesti hierarchia*[1]. Aristoteles autem loquens de felicitate contemplativa in X *Ethicorum*[2], dicit quod summa et diis acceptissima est, quam exercent ipsi dii, sicut est contemplatio theorematum, sicut qui mirabiles habent delectationes omnes alias excedentes firmitate et puritate : et sic constat propositum.

Sed Boetius aliter videtur diffinire dicens, quod « beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus : » status autem non est actus : ergo alter eorum male diffinit : quia unus ponit eam in genere actus, et alter in genere status.

9. Item, Videtur inconveniens illa quæ est Boetii : quia beatitudo est unum ali-

[1] Psal. cxi, 1.
[2] Eccli. xxxi, 8.
[3] Matth. v, 3.

[1] S. Dionysius, Lib. de Cælesti hierarchia, in fine primi cap.
[2] Aristoteles, In X Ethicorum, cap. penult.

quid : nihil autem unum fit ex omnium bonorum aggregatione : ergo beatitudo non est status, etc. PRIMA patet per se et ex dictis Commentatoris super primum *Ethicorum* dicentis, quod beatitudo est unus actus. SECUNDA probatur ex hoc, quod bona omnia non sunt unius generis, nec unius speciei, ut dicit Aristoteles : et ideo non congregantur ad unum constituendum.

10. Item, Etiam secundum hanc diffinitionem nullus esset beatus in hac vita : cum tamen hoc dicere videatur Scriptura.

11. Item, Philosophi dixerunt in hac vita esse beatitudinem apud multos perfectos in virtute morali, et perfectos in virtute contemplativa.

12. Item, Aristoteles in primo *Ethicorum* Solonem Atheniensem reprehendit, quia post mortem dixit esse beatitudines. Ergo inconveniens est dicta diffinitio.

1. DICIT autem Augustinus in *Littera* quod « beatus est, qui habet omnia quæ vult, et nihil vult male. » Ergo beatitudo est habitus, in quo habentur omnia quæ vult homo, et nihil mali volet quis in illo. SED CONTRA hanc iterum objicitur : quia in hac vita nullus habet omnia quæ vult : ergo non est beatus.

Si forte dicatur, quod beatus est modo, et miser modo. CONTRA : Bernardus in quinto ad Eugenium sic dicit : « Porro miseria et felicitas simul inesse non possunt. » Ergo si aliquis est miser, ipse nullo modo est beatus.

2. Item, Sicut se habet gratia gratum faciens ad culpam, sic felicitas ad miseriam : sed gratia numquam patitur secum culpam : ergo nec felicitas compatitur secum miseriam.

3. Item, Opposita simul inesse non possunt : ergo nullus miser est beatus : sed omnis homo in via est miser : ergo nullus homo in via est beatus : cujus contrarium dicunt Sancti.

SOLUTIO. Ad hæc solvenda prænotandum est, quod *beatitudo* dicitur multipliciter, et non æquivoce, sed secundum prius et posterius. Dicitur autem secundum statum perfectionis viæ, et secundum statum perfectionis patriæ. Solut

Secundum statum autem viæ dicitur tripliciter, scilicet proprie, large, et per causam.

Proprie autem dicitur dupliciter, scilicet secundum virtutem moralem, et secundum virtutem intellectualem : et ideo Aristoteles in *Ethicis* facit duos libros de *felicitate* : primum enim fecit de felicitate morali, secundum autem de felicitate intellectuali. Felicitas autem moralis adhuc dupliciter dicitur, scilicet secundum suum esse et secundum suum maximum posse. Secundum suum esse felicitas quidem est actus secundum perfectam animi moralem virtutem. Cujus diffinitionis intellectus secundum Commentatorem est iste : Animi virtus non est nisi virtus perficiens animum in agendo : cum autem animus sit idem quod mens, prout ibi sumitur, erit virtus animi perfecta mentis virtus : et hæc est quæ ponit in summa animum : hæc autem est virtus prudentiæ in tanta sufficientia, ut se et alios regere sufficiat. Probat autem Aristoteles, quod prudentia non potest perfecte haberi secundum actum perfectum, nisi omnes aliæ virtutes morales habeantur, sicut legitur in sexto *Ethicorum*. Supponit ergo perfecta operatio prudentiæ perfectionem omnium aliarum virtutum moralium : quia omnes regit et ordinat prudentia. Et hunc intellectum facile est elicere ex Commento, si quis ipsum diligenter inspiciat. Si autem accipiatur secundum maximum posse ista felicitas : tunc erit in maximo bono hominis operatio prudentiæ non impedita : hoc autem bonum est bonum gentis, non tantum hominis, vel civitatis, amotis impedimentis quæ sunt tria, scilicet impotentia potestatis, et paupertas, et infortunia periculorum, vel mortis in se

vel in amicis. Et sic dicit Commentum quod translatum est de Græco, quod potestas et divitiæ et fortunæ amicorum deserviunt ad beatitudinem organice. Et Alpharabius in commento Arabico dicit, quod impotentia et paupertas et infortunia pronepotis contristant beatitudinem, et ita impediunt optimum actum beati. Et hoc facile colligitur ex littera Aristotelis, si quis diligenter investiget eam, et non secundum falsos quaternos quorumdam qui corruperunt illum librum potius quam exposuerunt. Felicitas enim contemplativa dicitur dupliciter, scilicet secundum esse, et secundum suum maximum posse. Et secundum esse quidem consistit in perfectione actus intelligentiæ speculativæ cum delectatione contemplationis quæ non habet contrarium, sicut expresse probatur in ultimo capite libri X *Ethicorum* : perfectio autem speculativæ intelligentiæ est præcipue in simplicium substantiarum speculatione et substantiæ primæ. Secundum autem maximum suum posse habet prædictam speculationem cum remotione impedimenti intus et extra : et sic virtutes morales conferunt ad beatitudinem contemplativam, et abundantia exteriorum, et locus solitarius et liber, et hujusmodi. Et propter hoc dicit Averroes in commento, quod est felicitas eremitarum.

Large autem dicitur *beatitudo* sive felicitas, secundum quod constat ex appetibilibus : quia nihil potest movere appetitum nisi secundum hanc speciem veram vel umbratilem alicujus eorum quæ beatificant, sicut patebit per auctoritates Augustini et Anselmi in sequenti quæstionis articulo : et sic omnes homines volunt esse beati, licet non quærant beatitudinem ubi est, sicut infra patebit.

Per causam autem dicitur *beatitudo* tripliciter, scilicet communiter, proprie, et propriissime. *Communiter* dicitur per causam beatitudo omne illud quod est causa beatitudinis consequendæ, sicut timor Dei, luctus, et hujusmodi. *Proprie* dicitur per causam beatitudo excellentiores actus meriti, sicut, Matth. v, 3, dicitur : *Beati pauperes spiritu*, etc. *Propriissime* secundum causam dicitur beatitudo perseverantia in omni bono merito et excellenti secundum actum : et sic sumitur beatitudo a Basilio super Psalterii principium, ubi sic dicit : « *Beatus vir qui non abiit*, non qui vadit : qui enim adhuc in hac vita degit, nondum beatificari potest propter dubios exitus vitæ. Qui adimpletis omnibus quæ mandata sunt, finem pacifici cum justitiæ operibus adimplevit, hic jam sine ullo discrimine, vel ambiguitate beatificari potest. Quare ergo dicit iterum, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini* [1] ? Non enim eos qui ambulaverunt, sed eos qui ambulant in lege Domini beatificat sermo divinus. Idcirco arbitror, quod hi qui operantur quod bonum commune est, in eo ipso quod operantur amplectuntur beatitudinem, et tam ipsi quam opus eorum beatitudinis collaudationem promeretur. Nondum tamen hi qui malum fugere cœperunt, et semel vel bis declinaverunt a peccato, continuo dicendi sunt beati, nisi cum potuerint in omnibus, vel verbis, vel negotiis effugere malum ut numquam apprehendantur ab eo, et adhæreant bono. »

Beatitudo autem secundum statum patriæ est inhærere Deo, et in ipso habere omnia quæ appetuntur : et sic diffinitur a Boetio beatitudo.

His habitis, leve est respondere objectis.

Ad 1. Dicendum enim ad primum, quod perfectionem viæ contingit habere in via, et ad quædam, licet non ad omnia, sicut ad felicitatem moralem, vel contemplativam, licet non ad felicitatem patriæ.

Ad aliud dicendum, quod hoc dictum est de felicitate secundum suum maximum posse : et hanc perfectionem contingit habere secundum modum viæ,

[1] Psal. cxviii, 1.

quando aliquis potentatur in honoribus, et exterioribus abundat decenter : et gaudet fortuniis amicorum perfecte operans secundum virtutem animi, ut dictum est, in bono gentis quod est regnum, in quo gens in morali bono sive civili continetur et gubernatur, etc.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod felicitas est actus unus : sed alia operantur ad ipsum necessarie vel organice, ut dictum est : et ideo dicit Philosophus, quod non est in uno, nec subito acquiritur.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod ibi loquitur Aristoteles de perfectione felicitatis contemplativæ, quæ est secundum actum illius virtutis, quæ perficit hominem, non ut homo est, sed ut aliquid divinum est in eo existens, hoc est, intellectuali contemplativa, et præcipue illa virtus est sapientia, sicut ipse ibidem probat : sed diffinitio inducta est de felicitate morali, quæ potentia quædam est ad felicitatem intellectualem, sicut dicit Commentator. Et hæc sic specificatur per hoc, quod dicitur *actus virtutis animi :* quia animus non est nisi humanus, sicut patuit supra in explanatione diffinitionis.

Ad 5. Ad aliud dicendum, quod bene conceditur, quod non dicitur aliquis beatus secundum habitum proprie loquendo : quoniam, sicut dicit Philosophus, « si quis diceretur secundum habitum felix, secundum dimidium vitæ non differret a dormiente. »

Et ad probationem patet solutio per distinctionem supra positam : quia in auctoritatibus illis beatitudo sumpta est secundum causam, et communiter, et non proprie.

Ad 6. Ad aliud dicendum, quod virtutes multæ exiguntur sicut deservientes et ancillantes ad felicitatem : et tamen ipse est actus unus.

Ad 7. Ad aliud dicendum, quod est verum de felicitate contemplativa : sed moralis sumitur in actibus humanis, qui superiori naturæ non conveniunt, sicut probat Aristoteles in X *Ethicorum*, ubi ostendit quatuor cardinales virtutes esse humanas, non divinas : et ideo beatitudo civilis hoc modo sumi non potest.

Ad [8]. Ad aliud dicendum, quod Boetius diffinit beatitudinem secundum modum patriæ.

Ad [9]. Ad hoc quod contra objicitur, dicendum quod beatitudo non est nisi in genere actus, et summum illius actus dicitur *status*, et sumitur status secundum illum modum quo quælibet res quando est in summo sui, dicitur habere statum.

Ad 1[0]. Ad aliud dicendum, quod congregatio bonorum non est necessaria in felicitatem, sicut miscibilia in mixtum, vel essentialia in compositum ex ipsis : sed potius sunt sicut pertinentia ad statum actus summi secundum contemplationem : quæ summitas esse non potest, si aliquid deest perfectioni quod retardat vel contristat beatum, sicut ipse Boetius ibidem probat.

Ad [11]. Ad aliud dicendum, quod beatitudo sumitur æquivoce vel secundum analogiam : et ideo in argumento incidit fallacia æquivocationis.

Ad [12]. Ad aliud dicendum, quod Solon iste fuit legislator et prætor Atheniensium : et dixit felicitatem civilem impedire ab infortuniis mortuorum : et de hoc reprehenditur ab Aristotele, quia falsum est. Sed non reprehenditur de hoc, quod aliquam felicitatem dicebat esse post mortem.

Ad [...]. Ad aliud quod objicitur ab Augustino dicendum, quod ipse non definit beatum, sed propriam passionem inducit vere beati : quia qui vere beatus est, habet omnia quæ vult, et nihil vult male, sicut in sequenti problemate ostendetur.

Si tamen concedatur esse diffinitio aliqua : tunc per antedicta patet, quod non valet argumentum quod fit in contrarium.

Ad [1]3. Ad aliud dicendum, quod beatitudo vera et miseria in eodem esse non possunt : sed beatitudo secundum causam,

vel communiter dicta beatitudo viæ bene compatitur secum miseriam.

Et per hoc patet solutio ad duo sequentia, quæ eodem modo procedunt.

Et nota, quod alii omnino aliter dicunt, sed non est curandum.

ARTICULUS VII.

An omnes velint esse beati ?

Secundo quæritur, Utrum omnes velint esse beati ?

Videtur, quod sic : quia

1. Dicit Dionysius in libro de *Divinis nominibus*, quod « omnia bonum et pulchrum concupiscunt : et propter illud agunt, quidquid agunt [1]. » Ergo multo magis omnes homines volunt esse beati.

2. Item, Anselmus in libro de *Casu diaboli* : « Ex quodam commodo constat beatitudo, quam vult omnis rationalis natura [2]. »

3. Item, Ibidem, parum infra : « Omnes bene sibi esse volunt, et male sibi esse nolunt. »

4. Item, Augustinus in libro II *Confessionum* : « Est quædam defectiva species, et umbratica vitiis fallentibus. Nam et superbia celsitudinem imitatur, cum tu sis unus super omnia Deus excelsus. Et ambitio quid nisi honores quærit et gloriam, cum tu sis præ cunctis honorandus unus et gloriosus in æternum. Et sævitia potestatem timeri vult. Quis autem timendus, nisi unus Deus ? cujus potestati eripi, aut subtrahi quid potest, quando, aut ubi, quo, vel a quo potest ? Et blanditiæ lascivientium amari volunt : sed nec blandius est aliquid tua charitate, nec amatur quidquam salubrius quam illa præ cunctis formosa et luminosa veritas tua. Et curiositas affectare videtur studium scientiæ, cum tu omnia summe noveris. Ignorantia quoque ipsa atque stultitia, simplicitatis et innocentiæ nomine tegitur, quia te simplicius quidquam non reperitur. Quid autem te innocentius, quandoquidem opera tua malis inimica sunt ? Et ignavia quasi quietem appetit. Quæ vero quies certa præter Dominum ? Luxuria satietatem atque abundantiam se cupit vocari, tu tamen es plenitudo et indeficiens copia incorruptibilis suavitatis [1]. » Et sic de aliis ibi inducit Augustinus. Ergo nullum vitium movet appetitum, nisi in quantum aliquid de specie beatificantium est in ipso.

5. Adhuc autem, Augustinus, ibidem : « Perverse te imitantur omnes, qui longe se a te faciunt, et extollunt se adversum te. Sed etiam sic te imitando judicant Creatorem te esse omnis creaturæ, et ideo non esse quo a te omnino recedatur. » Ex hoc accipitur, quod omnis homo similitudinem Dei appetit : et illius gratia agit quidquid agit : sed sola talis species beatificat : ergo omnis homo appetit beatitudinem.

6. Adhuc, Nihil appetit aliquid nisi sub ratione alicujus appetibilis : sed non est aliqua ratio appetibilis, nisi species alicujus beatificantis : ergo nihil appetit aliquid nisi sub ratione beatificantis : ergo quidquid appetit, appetit beatitudinem aliquo modo.

7. Adhuc, Oppositum ejus quod omne appetens fugit, omne appetens appetit : sed quod omne appetens fugit, est id quod facit miserum : ergo omne appetens appetit oppositum illius quod facit appetentem miserum : sed hoc est quod facit beatum sive beatitudo : ergo omne appetens appetit beatitudinem.

[1] S. Dionysius, Lib. de Divinis nominibus, cap. 4, § de *amore*.

[2] S. Anselmus, Lib. de Casu diaboli, cap. 13.

[1] S. Augustinus, Lib. II Confessionum, cap. 6.

Sed contra. In contrarium hujus est,

1. Augustinus in libro II *Confessionum* qui dicit sic : « Defectum ipsum meum amavi turpis animæ, et dissiliens a firmamento tuo in exterminium, non de decore aliquid, sed dedecus appetens [1]. » Ex hoc accipitur, quod contingit hominem appetere deducus, et non aliquid de decore : ergo appetit id quod facit miserum : ergo non semper appetitur beatitudo.

2. Adhuc, Augustinus, ibidem : « Illa poma decerpsi tantum ut furarer. Nam decerpta projeci epulatus inde solam iniquitatem, qua lætabar fruens. Nam et si quid illorum pomorum intravit in os meum, condimentum ibi facinus erat. » Ex hoc accipitur idem quod prius.

4. Adhuc, In omnibus argumentis in *Littera* inductis videtur esse fallacia accidentis, sicut patet cum arguit, Beate vivere est secundum virtutem animi vivere : sed omnis homo vult beate vivere : ergo vult secundum virtutem animi vivere. Et sic de aliis rationibus, quæ etiam parum scienti nihil valere videntur.

5. Adhuc, In *Littera* quærit causam erroris : et videtur in hoc consentire, quod omnes noverunt beatitudinem et appetunt eam, sed non quærunt ubi est : et ideo incidit error in operibus eorum. Videtur autem hoc nihil esse præcipue secundum eum : quia si noscant eam, tunc noscunt verum et increatum bonum : ergo noverunt ubi quærant beatitudinem : et sic sua ratio nulla est.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod prima pars auctoritatum et rationum tenenda est : et non solum quod omnis homo appetat beatitudinem, et propter ipsam agat, quidquid agit : sed etiam, sicut dicit Dionysius [2], omne quod appetit, et omne quod est, et etiam id quod non est actu, sed potentia est, appetit in pulchro et bono beatificantibus esse.

Hoc autem hoc modo est intelligendum : Beatitudo potest considerari dupliciter, scilicet in essentia, et in ratione beatificantium, quæ sunt aliquo modo in ipsa. Si vero in essentia consideratur : tunc duplex est, scilicet creata, et increata. De increata dicit Basilius super principium Psalterii sic : « Est quidem prima et vera ac propria beatitudo una, sicut et bonum unum quod est Deus, quemadmodum et Paulus commemorat dicens : *Exspectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et salvatoris nostri Jesu Christi* [3]. Re enim vera illud est solum beatum, quod etiam solum bonum est, ad cujus auxilium universa respiciunt, quod omnes desiderant, quæ est sola incommutabilis natura, imperturbabilis vita, ubi nullus mœror accedet, in qua non est immutatio, quam non continget ulla confusio, fons perennis, indeficiens gratia, sive scientiæ thesaurus. »

Beatitudo autem creata est illa de qua prius dictum est, tam secundum statum viæ, quam secundum patriæ. Si autem beatitudo consideratur in ipsis beatificantibus vel ratione eorum : tunc quodlibet beatificantium habet imitationem ad beatitudinem increatam : et ex hoc quod est exemplatum ab ipsa, habet movere appetitum : et sic omne quod est, appetit beatitudinem, secundum quod est exemplatum primæ beatitudinis : et hoc est quod dicit Anselmus in libro de *Casu diaboli* sic : « Dico nunc beatitudinem, non beatitudinem cum justitia, sed quam volunt omnes etiam injusti. Omnes quippe volunt bene sibi esse. Excepto namque hoc, quod omnis natura boni dividitur in duo bona, et duo his contraria mala usu dicuntur : unum bonum est quod dicitur justitia, cui contrarium malum est quod dicitur injustitia : alterum bonum est, quod mihi videtur posse dici commodum, et huic malum opponitur incommodum. Sed justitiam quidem non

[1] S. Augustinus, Lib. II Confessionum, cap. 4.
[2] S. Dionysius, Lib. de Divinis nominibus, cap. 4.
[3] Ad Titum, II, 13.

omnes volunt, nec omnes fugiunt injustitiam: commodum vero non solum omnis rationalis natura, sed et omne quod sentire potest, vult, et vitat incommodum. Nam nullus vult, nisi quod aliquo modo putat commodum. Hoc igitur modo bene sibi esse omnes volunt, et malis esse nolunt [1]. » Ex hoc expresse patet quod dictum est.

Ad idem facit quod dicit Basilius super principium Psalterii sic : » Imperiti homines dum ignorant beatam naturam, et diligunt, beatam esse putant interdum, quæ nullius momenti sunt dicenda, scilicet divitias, vel corporis sanitatem, vel honoris gloriam : quorum nihil prorsus est bonum secundum suam naturam, non solum pro eo quod facile patitur in contraria permutationem : verum quia nequaquam bona esse credenda sunt, quæ bonos efficere non possunt eos qui possident. Quis enim per facultates justus effectus est ? Quis pudicus per sanitatem ? Imo vero e contrario interdum facultatem delinquendi præbuerunt his qui vel sanitate, vel divitiis competenter uti nescierunt. »

Expressius autem hoc patet per auctoritates Augustini in libro II *Confessionum* inductas. Hoc ergo modo omnia volunt esse beata, non solum omnes homines, ut probant tam Philosophi quam Sancti.

Dicendum ergo ad primum quod contra hoc est, quod Augustinus infra solvit quid in illo furto habens speciem umbraticam beatificantis appetierit, sic dicens : « An libuit facere contra legem,saltem fallacia, quia potentatu non poteram, ut mancam libertatem captivus imitarer faciendo impune, quod non liceret, tenebrosa omnipotentiæ similitudine [2]?» Quasi diceret : Sic est. Unde constat, quod primum quærendo dixit, et motivum ad actum furti erat omnipotentiæ similitudo, quæ beatificantis aliquam habet rationem et speciem. Ad object.1.

Ad aliud dicendum, quod Augustinus disputat contra positionem, et est sua argumentatio potius ad hominem, quam ad rationem. Fuit autem positio triplex, scilicet quod beatitudo est virtus animi, et quod est voluptas, et quod est Deus : et omnes illi ponebant, quod beatitudo est illa secundum intentionem beatificantis, et secundum esse simul, et secundum hoc bene procedunt suæ rationes. Si autem accipiatur intentio beatitudinis et res supposita per beatitudinem differentiæ : tunc incidit fallacia accidentis, ut dictum est. Ad object.2.

Et per hoc patet solutio tam ad *Litteram* quam etiam ad omnia quæsita.

C. *Si quid de Deo cognoscit aliquis, quod ibi non intelligant omnes ?*

Solet etiam quæri, Utrum aliquid de Deo cognoscat aliquis magis meritus, ut Petrus, quod non cognoscat aliquis minus meritus, ut Linus ? Pluribus videtur, quod omnia de Deo ad beatitudinem spectantia omnes communiter electi cognoscant, sed differenter. Nihil enim in Deo noscibile majus

[1] S. Anselmus, Lib. de Casu diaboli, cap. 12.
[2] S. Augustinus, Lib. II Confessionum, cap. 6.

digniusque videtur, quam eum intelligere trinum et unum. Hoc autem omnes tunc per speciem cognoscent. Unde sequitur, ut non sit aliquid beatitudini pertinens incognitum alicui beatorum. Omnes ergo cuncta illa videbunt, quorum cognitio servit beatitudini : sed in modo videndi different. Alius enim alio magis, alius alio minus fulgebit[1].

ARTICULUS VIII.

An unus beatorum cognoscit aliquid de Deo quod non cognoscit alter ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Solet etiam quæri, Utrum aliquid de Deo cognoscat aliquis,* etc. »

Videtur, quod falsum dicat : quia

1. Secundum dictum beati Dionysii in *Cœlesti hierarchia* [2], illuminatores sunt superiores inferiorum : sed hoc non posset esse nisi superior cognosceret aliquid de eo quod inferior non cognosceret : ergo cum hominum beatitudo sit secundum beatitudinem Angelorum, aliquid cognoscit de Deo magis meritus homo, quod non cognoscit minus meritus homo.

2. Adhuc, Videtur quod argumentatio non valeat quam facit in *Littera* : quia ex hoc quod aliquis videt majus, non sequitur quod videat minus, nisi minus sequatur ex illo majori : sicut qui scit metaphysicam, non sequitur ex hoc, quod sciat geometriam, licet ista sit minor quam illa : ergo a simili non sequitur, si ostendit se Deus eis trinum et unum et sciant hoc, quod propter hoc videant omnia alia.

3. Adhuc, Quid est beatitudini pertinens quod dicit homines videre? Hoc enim non videtur esse nisi quod est summum bonum : ergo videtur, quod non videant in ipso omnes nisi quia ipse est summum bonum : sed multa alia vident superiores : ergo non habent cognitionem parem.

4. Adhuc, In terrenis intellectibus sic est, quod magis clarus et subtilis plura comprehendit : ergo et in superioribus ita erit : ergo non æqualem habent cognitionem, ut videtur.

5. Adhuc, In *Littera* dicitur, quod in modo differant : et quæratur, quis sit modus ille ? Videtur enim, quod uno modo omnes videant, quia omnes immediate et per speciem : ergo videtur falsum esse quod dicit in *Littera*.

Responsio. Dicendum, quod hoc quod dicitur, intelligitur de pertinentibus ad beatitudinem : et hæc est cognitio per speciem quæ fidei quoad omnes articulos succedit : in aliis enim differentem habebunt, et habent cognitionem, sicut probant primæ objectiones, et etiam unus a seipso differentem, quia successive revelatur ei plus de divinæ cognitionis secretis. Solutio

Ad argumentum quod dixit in *Littera*, dicendum quod per hoc probat, quod nihil celabit eos de pertinentibus ad beatitudinem. Et est argumentum a minori : sicut minus videtur, quod maximum et difficillimum revelet, quam quælibet alia minora ad beatitudinem pertinentia : sed revelat maximum : ergo quælibet alia revelat.

Et per hoc patet solutio ad omnia.

[1] Cf. I ad Corinth. xv, 40 et 41.

[2] S. Dionysius, Lib. de Cœlesti hierarchia, cap. 3.

D. *De paritate gaudii.*

Solet etiam quæri, An in gaudio dispares sint, sicut in claritate cognitionis differunt? De hoc Augustinus ait: Multæ mansiones in una domo erunt, scilicet variæ præmiorum dignitates: sed ubi Deus erit omnia in omnibus, erit etiam in dispari claritate par gaudium: ut quod habebunt singuli, commune sit omnibus: quia etiam gloria capitis omnium erit per vinculum charitatis[1]. Ex his datur intelligi, quod per gaudium omnes habebunt, etsi disparem cognitionis claritatem: quia per charitatem quæ in singulis erit perfecta, tantum quisque gaudebit de bono alterius, quantum gauderet si in seipso haberet. Sed si par erit cunctorum gaudium, videtur quod par sit omnium beatitudo: quod constat omnino non esse. Ad quod dici potest, quod beatitudo par esset si ita esset par gaudium, ut etiam par esset cognitio: sed quia hoc non erit, non faciet paritas gaudii paritatem beatitudinis. Potest etiam sic accipi par gaudium, ut non referatur paritas ad intensionem affectionis gaudentium, sed ad universitatem rerum de quibus lætabitur: quia de omnia re unde gaudebit unus, gaudebunt omnes.

ARTICULUS IX.

An gaudium ab Augustino sit bene diffinitum?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Solet etiam quæri, An in gaudio dispares sint*, etc. »

Et quæruntur duo, scilicet quid sit gaudium?

Et, Utrum sit par in omnibus?

Ad primum accipiatur diffinitio Augustini, qui dicit, quod « gaudium est diffusio animi in conceptione boni: » sed gaudium cum sit in genere passionis,

1. Videtur quod non competat naturæ intellectuali, quia passio secundum Aristotelem est inferens vel illata in sensum et sensibilem animam.

2. Adhuc, Diffundi non competit nisi materiali passibili: ergo non competit naturæ intellectuali, sicut Angelo, vel animæ rationali: ergo gaudium illis attribui non debet, ut videtur.

3. Adhuc, Delectatio etiam attribuitur beatis: et quæratur, In quo differat gaudium a delectatione? Videtur, quod in nullo: quia delectatio est diffusio animi in conceptione boni: ergo est idem gaudio.

4. Adhuc, Cum secundum Augusti-

[1] S. Augustinus, Lib. de Civitate Dei, et Lib. de Virginitate, cap. 26.

num et Boetium non sint nisi quatuor passiones naturales, scilicet gaudium, tristitia, spes, et timor, et tamen possit ad alias reduci delectatio, constat quod ad gaudium reducetur : ergo est idem illi.

5. Adhuc, Est in conceptione boni præsenti inferentis boni passionem : similiter gaudium : ergo eadem sunt re gaudium et delectatio.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod gaudium satis convenienter est diffinitum per Augustinum.

Ad 1. Ad primum ergo dicendum, quod est passio spiritualis, et hæc bene competit naturæ spirituali, sicut probat Aristoteles contra Platonem qui dicebat, quod omnis delectatio esset generatio in sensibilem animam : et ostendit, quod sunt passiones quædam spirituales simplices et simplicium, sicut delectationes contemplationum, sicut quod diameter est asimeter.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod diffundi extensione spirituum, et elevatione subtilis sanguinis, est passibilis naturæ et virtutis quæ operatur in organo : sed sic non diffunditur spiritualis natura, sed metaphorice, quando spiritualiter extenditur in omnes boni differentias.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod differentia est in ratione nominum : quia gaudium oritur ex delectatione : delectatio enim (sicut probat Aristoteles in X *Ethicorum*) est superfloritio naturæ in operatione proprii et naturalis habitus non impeditæ : sed gaudium est ostensio illius in delectatione boni concepti : et ita patet, quod gaudium oritur de delectatione, sicut effectus ejus : et istam differentiam etiam ipsa nomina ostendunt.

Ad id quod objicitur, dicendum, quod objectum fundatur super falsum intellectum ejus, quod delectatio sit diffusio : quia diffusio illa est effectus ejus.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod non sequitur, si reducitur ad illam, quod sit idem illi : quia non reducitur ad illam nisi sicut in causam, et non sicut ejusdem essentiæ existentem.

Ad aliud dicendum, quod ex hoc non probatur, nisi quod sunt de eadem : et hoc est verum. Sed non sequitur, quod sint idem : quia sunt de eodem diversimode. Ad 5.

ARTICULUS X.

An in omnibus beatis sit par gaudium ?

Secundo quæritur, Utrum sit par gaudium, sicut dicit in *Littera*? Videtur, quod non :

1. Naturale enim est non æque intensum esse gaudium de alieno bono sicut de proprio : sed gratia et gloria non tollunt naturam, sed perficiunt eam : ergo videtur, quod etiam in patria intensius sit gaudium de proprio, quam de alieno : ergo ratio sua per quam probat in *Littera*, quod sit par gaudium, nihil valet.

2. Adhuc, In nullo est păritas Angelorum (ut vult Dionysius) cum alio : ergo nec in hominibus : ergo non erit etiam par gaudium.

3. Adhuc, Falsum est quod de omnibus de quibus unus gaudet gaudeat alius : quia non percipit unus, quod percipit alius : ergo cum gaudeat de percepto, non de quo gaudet unus, gaudet et alius.

Responsio. Dicendum, quod nullam rationem video hic veram, nisi illam quam ultimo inducit cap., scilicet quod sit par ex parte objecti, non ex parte subjecti, scilicet quia est de pari, quia de uno et eodem omnes gaudent.

Ad objectum autem primum dicendum, quod hic considerat gaudium ex parte subjecti gaudentis : et ibi bene conceditur, quod non sit par gaudium. Ad 1.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod in dignitate et perceptione donorum omnes sunt impares quantum ad modum percipiendi : quia unus limpidius videt, quam alius, et ideo intimius gaudet : sed ex parte objecti gaudiorum nulla est imparitas, quia summum bonum omnibus æqualiter se repræsentat.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod idem percipiunt, licet non sit idem modus ex parte percipientis.

E. *Si major sit beatitudo sanctorum post judicium?*

Post hoc quæri solet, Si beatitudo Sanctorum major sit futura post judicium quam interim ? Sine omni scrupulo credendum est, eos habituros majorem gloriam post judicium, quam ante : quia et majus erit gaudium eorum, ut supra testatus est Augustinus [1]. Et amplior erit eorum cognitio. Unde Hieronymus [2] : Peracto judicio ampliorem gloriam suæ claritatis Deus demonstrabit electis. Si quem movet quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere, si eis potest sine corporibus summa beatitudo præberi : difficilis quæstio est, nec potest a nobis perfecte diffiniri. Sed tamen dubitum non est, et raptam a carnis sensibus hominis mentem, et post mortem ipsa carne deposita non sic videre posse incommutabilem substantiam, id est, Deum, sicut sancti Angeli vident, sive alia latentiori causa : sive ideo, quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi, quo retardatur quodammodo, ne tota intentione pergat in illud summum cœlum, donec ille appetitus conquiescat. Porro si tale sit corpus, cujus sit difficilis et gravis administratio, sicut hæc caro quæ corrumpitur : multo magis avertitur mens ab illa visione summi cœli. Proinde cum hoc corpus jam non animale, sed spirituale receperit æquata Angelis [3], habebit perfectum naturæ suæ modum, obediens et imperans, vivificata et vivificans, tam ineffabili facilitate, ut sit ei gloriæ, quod fuit sarcinæ.

[1] S. Augustinus, Super Osee, vi, 3 : *Vivificabit nos post duos dies : in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus.*

[2] S. Hieronymus, Lib. XII super Genesim, cap. 35.

[3] I ad Corinth. xv, 44 : *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.*

ARTICULUS XI.

An beatitudo Sanctorum erit major post judicium quam ante judicium?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Post hæc quæri solet, Si beatitudo*, etc. »

Videtur enim falsum : quia

1. Corpus quantumcumque purum et clarum sit, ignobilius est quam anima : sed nobilius ignobiliori conjunctum retardatur ab ipso : ergo videtur, quod anima a corpore retardabitur : ergo minorabitur gaudium ejus post resurrectionem : et hujus contrarium dicitur in *Littera*.

2. Adhuc, In libro de *Causis* dicitur, quod omnis virtus quanto magis est unita, tanto magis est infinita : sed virtus animæ magis est unita extra corpus, quam in corpore : ergo magis infinita : ergo extra corpus perceptiva est plurimorum gaudiorum et majorum, quam in corpore.

3. Adhuc, Cum conjungitur corpori, conjungitur potentiæ : sed omnis forma tanto magis deprimitur, quanto magis potentiæ conjungitur : ergo cum anima sit forma, ipsa deprimitur quando corpori unitur : ergo ut prius.

4. Adhuc, Animæ separatæ in quantum hujusmodi, major est convenientia ad lumen simplex et ideo spirituale, quam animæ unitæ corpori : sed inter magis convenientia majus est gaudium : ergo videtur, quod anima separata magis gaudeat in conjunctione ad Deum, quam corpori unita : ergo non augetur ejus gaudium per unionem ad corpus, s ed potius minuitur.

Solutio. Responsio. Dicendum, quod augmentum illud potest intelligi extensive ut sit de pluribus, vel intensive. Et primo modo concedo, quod augebitur. Secundo autem modo non videtur, quod augeatur, nisi hoc modo quo dicet in sequenti capitulo, scilicet quod quietato desiderio naturali quo dependet ad corpus, fortius intentione convertetur in Dei contemplationem.

Ad 1. Dicendum ergo ad primum, per Augustinum, quod excelsum humili adhærens in substantia sua nihil læditur : illud autem multa sublevatur humilitate : unde corpus in illo statu sublevatur ab anima glorificata ad gloriam : et tunc in nullo retardat, sicut supra in *dotibus corporis gloriosi* est expeditum [1].

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod intellectus non est virtus corporalis etiam cum anima secundum suam substantiam unitur corpori, et per illum est anima capax Dei : et ideo cum ille non uniatur, non multiplicatur in organis : et ideo in nullo finitatur vel obscuratur.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod hoc est verum cum anima sequitur corpus, et hoc est in via : sed tunc corpus sequitur animam ad formalitatem et spiritualitatem : et ideo non retardabit eam.

Ad 4. Ad aliud dicendum, quod intellectus non conjungitur organo : et ideo etiam facta unione remanet convenientia, ut dictum est.

ARTICULUS XII.

An anima iterum appetat uniri corpori?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, paulo post initium : « *Si quem movet quid opus*, etc. »

[1] Cf. Supra, Dist. XLIV, passim.

Secundum enim hoc videtur, quod nobilius appetat ignobilius se : sed hoc est contra naturam, ut dicit Aristoteles.

Solutio. Ad hoc autem dicendum, quod Aristoteles loquitur de appetitu perfectionis : quia ille semper est in ignobili respectu nobilioris : et hoc modo anima non appetit corpus, sed potius sicut socium passionum et meritorum, ut secum percipiat consolationem et retributionem.

DISTINCTIO L.

De statu et conditione damnatorum et malorum post judicium, quantum ad rationem et voluntatem.

A. *Si mali in inferno peccabunt ?*

Hic oritur quæstio ex præmissis ducens originem. Supra enim Augustinus loquens de malis in inferno damnatis, et bonis in cœlo glorificatis, dixit, quod nec bonis voluntas, nec malis facultas esse peccandi poterit. Et de bonis quidem constat, sed de malis a quibus voluntatem malam non removet, quæritur quomodo sit verum eos non posse peccare : imo, quomodo verum sit eos non peccare, cum malam habeant voluntatem ? Quidam autumant illam voluntatem non esse peccatum, sed supplicium tantum. Alii vero peccatum esse fatentur, sed per illud eos non mereri aliquam pœnam : quia non est ibi locus merendi. Illud ergo peccatum dicunt non esse meritum supplicii, sed supplicium mali meriti, quod in hac vita præcessit. De hoc autem Augustinus [1] ita dicit : Tempus acquirendi vitam æternam in hac tantum vita Deus hominibus dedit, ubi voluit etiam pœnitentiam esse fructuosam. Ideo hîc pœnitentia fructuosa est, quia potest hic homo deposita nequitia bene vivere, et mutata voluntate merita simul operaque mutare, et ea gerere, quæ Deo placeant. Quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem pœnitentiam in futuro sæculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu Domini non inveniet : quia etsi erit stimulus pœnitudinis, tamen nulla erit ibi correctio voluntatis. A talibus enim ita culpabitur iniquitas sua, ut nullatenus ab eis possit vel diligi vel desiderari justitia. Voluntas enim eorum talis erit, ut habeat semper in se malignitatis suæ supplicium, numquam tamen recipere possit bonitatis affe-

[1] S. Augustinus, Lib. III de Fide ad Petrum, cap. 26.

ctum. Quia sicut illi qui cum Christo regnabunt, nullas in se malæ voluntatis reliquias habebunt : ita illi qui erunt in supplicio æterni ignis cum diabolo et Angelis ejus deputati[1], sicut nullam habebunt ulterius requiem, sic bonam nullatenus poterunt habere voluntatem. Et sicut cohæredibus Christi dabitur perfectio gratiæ ad æternam gloriam: ita consortibus diaboli cumulabit ipsa malignitas pœnam, quando exterioribus deputati tenebris, nullo illustrabuntur interiori lumine veritatis[2]. Ex his apparet reprobos in inferno pœnitentiam sic gesturos, ut per eam pravam voluntatem non deserant : et illa maligna voluntas erit eis ad cumulum pœnæ : per quam tamen non merebuntur, quia nullus meretur nisi in hac vita.

DIVISIO TEXTUS.

« *Hic oritur quæstio ex præmissis*, etc. »

Hic, in ultima distinctione, agitur de statu malorum post judicium et resurrectionem.

Et quærit Magister tria, scilicet an peccent in inferno damnati ? Et secundo, De tenebris exterioribus. Et tertio, Qualiter se habeant ad invicem beati et damnati ?

Et patet, quod primum est in primo capitulo, secundum in secundo, et tertium in tertio.

Incidunt autem tria quærenda ratione primi capituli, scilicet an peccent damnati in inferno ?

Secundo, Utrum peccent dæmones ?

Tertio, Utrum aliquid boni possint velle damnati ?

ARTICULUS 1.

An peccent damnati in inferno ?

Ad primum sic objicitur :

1. Omnis inordinatus motus naturæ rationalis est peccatum : sed in inferno sunt inordinati motus animarum rationalium : ergo et in inferno fit peccatum.

3. Adhuc, Quanto magis est obstinata voluntas, tanto magis peccat in vita ista : ergo obstinatio non minuit peccatum, sed auget : sed damnatus a non damnato quantum ad potentiam peccandi non differt, nisi in obstinata voluntate : ergo plus peccat damnatus, quam non damnatus.

3. Adhuc, Deus non cogit eos ad malum, nec etiam natura : ergo nec ex Deo, nec ex natura, sed ex libertate procedit inordinatus actus eorum : ergo videtur, quod ita peccent sicut non damnati.

4. Adhuc, Si aliquis sibi necessitatem facit peccandi per illicitum actum, in secundo actu non excusatur, sed duplices meretur maledictiones : sed hoc modo necessitatem sibi procuraverunt damnati : ergo ex obstinatione non excusantur, sed duplices merentur maledictiones.

5. Adhuc, Non debet esse melior status damnati, quam non damnati : sed si non possent peccare, melior esset status ille, quam iste in quo peccare possunt : ergo videtur, quod peccare possunt.

6. Adhuc, Causa assignatur a Sanctis, quod Lamech plus peccavit quam Cain : quia visa pœna ejus se non correxit :

[1] Cf. Matth. xxv, 41.

[2] S. Augustinus, In Enchiridion, cap. 3.

ergo maxime peccat ille qui experta pœna propria a peccato non retrahitur, id est, ab inordinata voluntate : sed tales sunt damnati : ergo ipsi maxime peccant.

Sed contra. IN CONTRARIUM hujus est, quod

1. Numquam aliqua culpa extenditur ultra sententiam condemnationis culpæ ejusdem : sed damnati sententiam suæ damnationis acceperunt : ergo ultra illam non extenditur culpa : ergo nec peccant in inferno.

2. Adhuc, Malum et peccatum (ut dicit Augustinus) ordinatur per divinam justitiam, quia aliter aliquid inordinatum remaneret in hoc mundo : sed quod ordinatur, necesse est ut statum et finem habeat ultra quem non progrediatur : ergo et peccatum damnatorum necesse est, quod accipiat finem : sed finis ille congruentius imponi non potest quam in morte, quando incipit ordo justitiæ condemnantis : ergo non ultra peccant in inferno.

Solutio. RESPONSIO. Dicendum, quod mali homines vel animæ non peccant in inferno, sicut ultimæ probant objectiones.

Ad 1. AD PRIMUM dicendum, quod inordinatus actus quandoque est ut pœna, quandoque ut culpa. In libera enim voluntate est ut culpa : in obstinata autem ex condemnatione justitiæ est ut pœna, et sic est in damnatis.

Ad 2 et 3. AD ALIUD dicendum, quod *obstinatio* dicitur dupliciter, scilicet immobilis voluntas a malo concepto ex pertinacia solius malitiæ, et immobilis voluntas a malo concepto ex confirmante justitia. Et primo modo non excusat, sed accusat. Sed secundo modo, quia ita est quod ordinavit justitia divina, quod quidquid finaliter vult libera voluntas, quod ab illo averti non possit mortem : et ideo mali a malo concepto non avertuntur : et ideo dicitur, Ezechiel. XXXII, 27 : *Descenderunt ad infernum cum suis, et posuerunt gladios suos sub capitibus suis, et fuerunt iniquitates eorum in ossibus eorum.* Hæc autem obstinatio pœna est, non culpa.

Ad 4. AD ALIUD dicendum, quod justitia divina facit ut infligens istam obstinationem, sed impii ut causa meritoria : sicut et mortem facit justitia divina infligens, sed ut causa meritoria *impii manibus et verbis accersierunt illam* [1]. Et est simile sicut fur primo voluntarie contrectat rem alienam, et cum damnatur, ad ostensionem justitiæ judicis ligatur immobiliter super collum ejus, ut separetur ab eo etiam invito.

Ad 5. AD ALIUD dicendum, quod hoc intelligitur de illis peccatis quorum unum inducit in aliud, sicut ebrietas in fornicationem vel homicidium. Sed hic non est sic : quia voluntatis immobilitas causatur ex inflictione pœnæ.

Ad 6. AD ALIUD dicendum, quod non est locus emendæ, ut dicit in *Littera* : et ideo pœna ibi experta non aggravat.

ARTICULUS II.

An dæmones peccent apud inferos ?

Secundo quæritur, An eadem ratio sit de dæmonibus ?

Et videtur, quod sic : quia

1. Dicit Damascenus, quod oportet scire, quod illud quod in Angelis est casus, hoc est in hominibus mors : quia sicut Angeli post casum non sunt susceptibiles pœnitentiæ, ita nec homines post mortem. Ergo videtur, quod propter istam obstinationem etiam eis non debet imputari peccatum quod modo committunt.

2. Adhuc, A Domino condemnatus est dæmon in toto, et homo in parte, scilicet in anima : si ergo condemnatio facit,

[1] Sapient. I, 16.

quod non debet homini imputari peccatum, multo magis facit, quod non debet imputari dæmoni.

3. Adhuc, Non potest corrigere voluntatem : sed quod non potest aliter esse, non habet laudem vel vituperium, ut dicit Tullius : ergo injustum est, ut videtur, si sibi hoc imputaretur in peccatum.

Sed contra. In contrarium est, quod auctor mali non debet esse melioris conditionis quam persuasus in malo : sed video, quod homo jam est persuasus in malo a dæmone, et imputatur homini tale peccatum : ergo multo magis dæmoni debet imputari.

Solutio. Ad hoc dicendum, quod utraque pars opiniones habet pro se : et in secundo *Sententiarum* plus quam hic invenitur de ista quæstione. Videtur tamen tutior esse via dicentium, quod peccent usque ad diem judicii, quando finalem quoad majorem pœnam et carcerem accipient condemnationem : et tunc amplius peccare non poterunt.

Ad 1. Ad primum autem dicendum, quod non est simile : quia homo post mortem non accipit tempus ex casu, sed dæmoni hoc tempus datum est, quo exerceat electos : et ideo in illo tempore crescit sibi peccatum et etiam pœna. Ex dicto autem Damasceni non intelligitur aliud, nisi quod in hoc similes sunt, quod insusceptibiles sunt pœnitentiæ.

Ad 2. Ad aliud dicendum, quod non habet adhuc finalem condemnationem, ut homo habet finalem in anima et in corpore, licet secundum alteram partem pœnam homo adhuc non sustineat.

Ad 3. Ad aliud dicendum, quod licet corrigere non possit statum suæ confirmationis in malo, tamen quilibet actus singularis est sibi voluntarius : et ideo vituperatur.

De hoc autem modo confirmationis melius invenies dictum in tertio *Sententiarum* quam hic.

ARTICULUS III.

An damnati possint velle aliquod bonum?

Tertio quæritur, Utrum aliquod bonum possint velle damnati ?

Videtur, quod sic : quia

1. Malum, ut dicit Dionysius, est involuntarium et incausale et infructuosum et pigrum : cum ergo aliquid velint, et hoc non sit malum, et sit bonum vel malum, videtur quod nihil velint nisi bonum.

2. Adhuc, Quod absolute et secundum se est privatio, nullum movere potest appetitum : sed malum secundum se et absolute est privatio : ergo nullum potest per se movere appetitum : ergo nec appetitum damnatorum : ergo videtur ut prius, quod velint bonum.

3. Adhuc, Nihil appetit suam destructionem : sed malum est destructio omnis rei : ergo nihil appetit malum : ergo nec damnati : ergo ut prius.

4. Adhuc, Dionysius dicit in libro de *Divinis nominibus* [1], de dæmonibus, quod bonum et optimum concupiscunt esse, vivere, et intelligere : sed damnati non sunt magis obstinati, quam dæmones : ergo ipsi concupiscunt bonum : et sic habetur propositum.

In contrarium hujus est, Sed contra.

1. Quod dicit Bernardus in *Canticis* de damnato : « In æternum non obtinebit quod vult : et tamen quod non vult, in perpetuum sustinebit. » Et dicit, quod « vult iniquitatem quam fecit in sæculo vivens. »

2. Adhuc, Obstinata in malo voluntas non potest nisi velle malum : ergo, etc.

Responsio ad hoc est, quod voluntas Solutio.

[1] S. Dionysius, Lib. de Divinis nominibus, cap. 10.

eorum est duplex, scilicet naturalis, et deliberativa. Naturalis autem habet potius velleitatem actualem : sed deliberativa progreditur in actum.

Dicendum ergo, quod naturali voluntate volunt bonum, et deliberativa volunt malum : et hæc solutio est secundum Dionysium in libro de *Divinis nominibus*[1]. Alii autem hic ponunt aliam distinctionem, quæ a nobis posita est super secundum *Sententiarum*.

Ad 1 et 2. Ad primum ergo dicendum, quod Dionysius non loquitur de eo quod est malum in actu interiori vel exteriori, sed de malitia ipsa, hoc est, de malo in quantum malum : hoc enim verum est esse involuntarium, sicut probat Aristoteles in III *Ethicorum*. Sed istud nullo modo potest esse voluntarium.

Et per hoc patet solutio ad sequens : quia non est privatio pura.

Ad aliud dicendum, quod destructio est consequens appetibile sicut et modo : quia qui fornicatur, non intendit diminuere naturale bonum in ipso et destruere gratuitum : et tamen consequitur utrumque istorum ex fornicatione quam facit : et ita est ibi, quod appetitus cadit super actum, et destructio consequitur. A·1

Ad dictum Dionysii dicendum, quod sicut ipse dicit, ipse loquitur de voluntate dæmonum secundum quod non natura mali, sed in quantum sunt, bonum et optimum concupiscunt, sicut omnis natura concupiscit bonum in quantum est. Ad

B. *Quare dicuntur* tenebræ exteriores ?

Hic quæri potest, Quare illæ tenebræ quibus involventur mali in gehenna, dicuntur *tenebræ exteriores* ? Quia tunc mali penitus extra lucem corporalem et spiritualem, scilicet Deum, erunt. Nunc enim etsi patiantur tenebras in cæcitate mentis, non tamen penitus extra lucem Dei sunt, nec corporali luce privantur. De hoc Augustinus[2] ait sic : Ira Dei et in judicio erit, et hic est in cæcitate mentis, cum dantur mali in reprobum sensum. Ibi exteriores tenebræ erunt, quia tunc peccatores penitus erunt extra Deum. Quid est enim penitus esse extra Deum, nisi esse in summa cæcitate ? Si quidem habitat Deus lucem inaccessibilem[3]. Hæ autem tenebræ hic jam incipiunt in peccante, cum ab interiori Dei luce secluditur, sed non penitus dum in hac vita est. Ecce quare ibi peccator dicitur pati exteriores tenebras, et non hic : quia ibi secludetur penitus a luce Dei, quod non hic. Sed quomodo intelligenda est illa seclusio ? An quia non videbunt Deum per speciem ? Sed nec aliquis videt hic Deum per speciem. An per dissimilitu-

[1] S. Dionysius, Lib. de Divinis nominibus, cap. 10.

[2] S. Augustinus, Super Psal. vi, 8, super hæc verba : *Turbatus est a furore oculus meus.*

[3] I ad Timoth. vi, 16 : *Qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem.*

dinem quam facit peccatum inter Deum et hominem? Sed et hic multi per gravia peccata elongantur a Deo. An quia Deum odiunt, ita ut velint eum[1] non esse? Sed et hic multi Deum oderunt : de quibus scriptum est, *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper*[2]. Quæ est ergo illa elongatio? Sane exteriores tenebræ intelligi possunt quædam malignitas odii et voluntatis, quæ tunc excrescet in mentibus reproborum, et quædam oblivio Dei : quia tormentorum interiorum et exteriorum doloribus adeo afficientur et turbabuntur, ut ab illis ad cogitandum aliquid de Deo vix, vel raro, vel numquam mentem revocent. Ut qui nimio premuntur pondere, adeo stupescunt et turbantur, ut interim in aliam cogitationem non se extendant : sed illuc tendit impetus cogitationis, ubi sentitur vis doloris. Sed in hac vita nullus adeo malus est, ut penitus secludatur a cognitione[3] Dei : quia nec perdit appetitum beatitudinis, et quemdam boni amorem quem naturaliter habet rationalis creatura. Illas autem exteriores et profundissimas tenebras reprobos perpessuros post judicium dicit Augustinus, opponens de illo divite qui in inferno positus, elevans oculos vidit Abraham, et in sinu ejus Lazarum : cujus comparatione coactus est confiteri mala sua, usque adeo ut et fratres roget ab his præmoneri[4] : quod ante judicium factum legitur. Sed post judicium in profundioribus tenebris erunt impii, ubi nullam Dei lucem videbunt cui confiteantur.

ARTICULUS IV.

An apud inferos erunt perpetuæ et exteriores tenebræ?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, B, « *Hic quæri potest, Quare illæ tenebræ*, etc. »

Ad intellectum autem istius capituli tria quæruntur, quorum primum est de exterioribus tenebris.

Secundum est, An damnati penitus extra Deum sint, sicut dicit in *Littera*?

Tertium autem, An Deum odiant, sicut iterum in *Littera* per Psalmum probari videtur.

Circa primum objicitur sic :

1. Omnis creatura Deo deserviens, aliquam ab eo meretur claritatem : sed locus inferni et ignis a principio mundi Deo servierunt : ergo aliquam sicut cæteræ creaturæ merentur a Deo claritatem : ergo non erunt ibi perpetuæ et exteriores tenebræ.

2. Adhuc, Ignis qui ad aliquid lucet, non facit omnino tenebras : sed ignis inferni ad aliquid lucet : ergo non facit omnino tenebras. Prima patet per se. Secundam scribit Gregorius in lib. IX *Moralium*[5] super illud : *Et sempiternus*

[1] Edit. J. Alleaume, *Deum*.
[2] Psal. LXXIII, 23.
[3] Edit. J. Alleaume, *cogitatione*.
[4] Cf. Luc. XVI, 23 et seq.
[5] S. Gregorius, Lib. IX Moralium, capp. 48 et 49.

horror inhabitat[1], sic : « Quamvis illic ignis ad consolationem non lucet, tamen ut magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam sequaces quosque suos secum in tormento reprobi flamma illustrante visuri sunt, quorum amore deliquerunt : quatenus qui eorum vitam carnaliter contra præcepta Conditoris amaverant, ipsorum quoque eos interius in augmentum suæ damnationis affligat. » Et infra, « Ignis itaque qui in obscuritate cruciat, credendum est : quia lumen ad tormentum servat. »

3. Adhuc, Nihil videtur sine lumine : sed in inferno damnati se invicem et pœnas suas videbunt : ergo videtur, quod sit ibi lumen : et ergo non est ibi carentia lucis interioris et exterioris, sicut dicere videtur in *Littera*.

Solutio. Responsio. Dicendum ad hoc, quod dispositionem illius loci solus Deus perfecte novit, et illi qui ibi sunt : sed nos in sæculo hoc ad plenum non possumus, nisi tantum quantum ab ipsis accepimus, qui de hoc acceperunt revelationem.

Dicendum ergo videtur secundum dicta Gregorii, quod ille locus simpliciter est tenebrosus, et secundum quid lucidus. Simpliciter autem tenebrosus est : quia flamma quæ ibi est et ignis, obscurat simpliciter, et non lucet nisi ad majus tormentum, et non ad aliud. Unde in hoc ignis ille deseruit Deo, quod non omnia monstrat sua luce obscura, sed tantum ea quæ exaggerant tormenta : et hoc est quod dicit Gregorius parum ante supra dictam auctoritatem in libro IX *Moralium* sic : « Fit ergo miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu : quia et mors vivit, et finis semper incipit, et deficere defectus nescit. Quia igitur et mors perimit et non exstinguit, dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat, flamma comburit, sed nequaquam tenebras discutit, quantum per notitiam præsentis vitæ colligitur, supplicia ordinem non habent : quia suam per omnia qualitatem non tenent[2]. » Et ibidem, parum ante : « Horrendo modo erit tunc reprobis dolor cum formidine, et flamma cum obscuritate[3]. » His collatis ad prius inducta, patet quod dictum est.

Ad 1. Ad primum ergo dicitur, quod illæ creaturæ in hoc glorificantur suo naturali modo : quia justitiæ Dei obsequuntur, et illæ qualitates sunt eis pretiosissimæ, quibus hæc maxime perficere possunt, sicut opacitas immensa, et nimius calor, et nimium frigus, sicut dicitur, Sapient. v, 21 : *Acuet duram iram in lanceam, et pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos.* Sic armabit Deus creaturam in ultionem inimicorum : sicut econtra creatura quæ in superioribus erit cum bonis, pro gloria accipit qualitates, quæ beatitudini competunt Sanctorum, sicut lux, quies, et hujusmodi.

Ad alia. Ad alia patet solutio per distinctionem inductam.

ARTICULUS V.

An damnati sint penitus extra Deum ?

Secundo quæritur, Utrum damnati sint penitus extra Deum ?

Videtur autem, quod non : quia

1. Deus est ubique : ergo nihil est extra ipsum. Augustinus : « Quia te recedit, quo it ? a te placido ad te iratum. » Ergo nullus est extra Deum.

2. Adhuc, Deus est in omnibus continens omnia in esse : ergo est in damnatis : ergo non sunt penitus extra ipsum.

[1] Job, x, 22.
[2] S. Gregorius, Lib. IX Moralium, cap. 48.
[3] Idem, Ibidem.

utio. Responsio. De hoc multa dicta sunt in primo libro *Sententiarum* : dicendum tamen, quod Deus sonat provisionem, sicut dicit Dionysius in libro de *Divinis nominibus*. Provisio autem sonat curam et influentiam beneficiorum : et quia non influit beneficia, sed pœnas damnatis, ideo extra Deum esse dicuntur. Et hæc solutio (ut puto) est secundum *Litteræ* intentionom.

Posset etiam dici, quod quoad malos damnati sunt extra Deum : quia in nullo consentiunt ei, sed quoad dominium non possunt effugere ipsum.

Et primo modo loquitur in *Littera*. Secundo autem modo procedunt objectiones.

Et per hoc patet solutio ad totum.

ASTICULUS VI.

Aa damnati odiant Deum ?

Tertio quæritur, Utrum damnati odiant Deum ?

Videtur, quod non : quia

1. Dionysius dicit, quod omnia amant pulchrum et bonum quod est Deus. Ergo etiam damnati.

2. Adhuc, Augustinus dicit, quod « Deum diligit, quidquid diligere potest.»

Responsio. Dicendum ad hoc, quod Deus considerari potest dupliciter, scilicet absolute, et sub justitia judicante pro meritis. Primo quidem modo nihil odit Deum, sed secundo modo odiunt eum damnati et dæmones. Solutio.

Et per hoc patet solutio objectorum.

C. *De animabus damnatorum, si quam habent notitiam eorum quæ hic fiunt ?*

Præterea quæri solet, Si reproborum animæ quæ nunc in inferno cruciantur, notitiam habeant eorum quæ circa suos in hac vita geruntur, et si aliquo modo doleant super infortuniis suorum charorum ? Hanc quæstionem Augustinus [1] commemorat ex parte eam explicans, ex parte vero insolutam relinquens. Ait enim : Quæret aliquis an ullus dolor tangat mortuos de his quæ in suis post mortem contingunt ? vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, noverint spiritus defunctorum ? Cui respondeo magnam esse quæstionem, nec in præsenti disserendam. Verumtamen breviter dici potest, quod est cura mortuis de suis charis, ut de divite legitur, qui dum tormenta apud inferos pateretur, levavit oculos ad Abraham, et inter alia dixit : *Habeo enim quinque fratres* : mitte aliquem ex mortuis, *ut testetur*

[1] S. Augustinus, Super Psal. cviii, 2, ibi, *Deus, laudem tuam ne tacueris*.

illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum[1]. Habent enim mortui curam de vivis, quos sciunt vivere, quia nec in locis pœnarum vident eos, ubi dives sine fratribus erat : nec in requie beatorum, ubi Lazarum et Abraham, quamvis longe, agnoscebat. Non tamen ideo consequens est eos scire quæ circa charos suos aguntur hic, vel læta, vel tristia.

ARTICULUS VII.

An mali habeant notitiam eorum quæ hic fiunt?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, C, « *Præterea solet quæri, Si reproborum animæ*, etc. »

Et quæruntur hic duo.

Primum de malis, Utrum habeant notitiam eorum quæ hic fiunt?

Secundo de bonis, Utrum ipsi eorum quæ hic fiunt, notitiam habeant?

Ad primum sic objicitur :

1. Nulla notitia debet auferri a malis, quæ ad cumulum facit damnationis : sed notitia eorum quæ hic fiunt, est ad cumulum damnationis : ergo non debet eis auferri. Prima patet per se ex dictis Gregorii prius inductis. Secunda probatur sic : Aut enim ea quæ hic sunt, sunt prospera, vel adversa. Si prospera, magis puniuntur ex derelictione eorum. Si adversa, magis puniuntur ex cura quam habent circa suos, quia curam suorum dicit eos habere hic in *Littera :* et sic constat propositum.

2. Adhuc, Anima exuta corpore, aut habet modum intelligendi quem habent Angeli, aut modum naturalem hominis. Si primo modo : ergo intelligit per formas sibi concreatas quæ sunt ideales formæ totius universitatis et totius cursus naturæ : ergo sicut Angelus per illas formas scit absentia et distantia per locum, ita et anima. Si autem intelligit modo hominis, constat quod illa cognitio non accipit etiam præsentia nisi per abstractionem et operationem organorum corporalium : ergo anima illa etiam præsentia ante resurrectionem non cognoscit, quod falsum est : ergo relinquitur, quod primo modo cognoscat : et tunc sequitur, quod sciat ea quæ hic aguntur.

Si forte dicas, quod iste modus est proprius bonorum Angelorum, et non malorum. Contra : Iste modus est naturalis : ergo est communis bonorum et malorum : et hoc supponitur ex disputatis super secundum *Sententiarum.*

Si forte tu velis dicere, sicut quidam confinxerunt, quod anima egrediens a corpore portat in sensibili sua parte formas sensibiles, et mediantibus illis formis utitur sensibus post mortem. Contra : Constat, quod formæ sensibiles non sunt nisi in organo corporis, sicut dicunt omnes Philosophi, nec vis sensibilis animæ accipit eas nisi immixtas et unitas corpori, quia et hoc modo motus corporis perveniunt ad ipsam : anima autem post mortem nullum organum fert secum : ergo nec formam, quæ non est nisi in organo corporis : ergo nulla est fictio ista.

3. Adhuc, Detur, quod ferat tales formas secum : constat, quod illæ non ducunt nisi in particularia, quorum fue-

[1] Luc. xvi, 28.

runt formæ : ergo nulla alia mediantibus illis possunt cognoscere : ergo quæ jam hic fiunt non cognoscunt : ergo constat, quod iste modus est impossibilis et omnino carens ratione.

Sed contra. In contrarium hujus est,

1. Quod dicitur, Job, xiv, 21, de malo mortuo sic : *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget.*

2. Adhuc, Super idem dicit Gregorius in Glossa : « Sicut viventes mortuorum animæ quo loco habeantur ignorant, ita mortui qui carnaliter vixerunt, vitam in carne positorum qualiter post eos disponatur nesciunt. »

3. Adhuc, Augustinus in *Littera* videtur velle, quod dives de fratribus suis cognovit indirecte et per conjecturas, scilicet quia nec vidit eos in inferno secum, nec etiam in requie cum Lazaro [1]. Ergo ex *Littera*, non habetur, quod mali sciant ea quæ hic aguntur.

4. Adhuc Aristoteles dicit, quod non transmutant mortuos facta vivorum, sive infortunia, sive eufortunia. Ergo videtur, quod ad notitiam eorum non perveniunt.

Solutio. Responsio. Dicendum sine præjudicio, quod mortui mali præsentia quæ hic geruntur, naturali cognitione cognoscere possent sicut dæmones, si eis permitteretur : sed secundum dicta Sanctorum non permittitur eis. Et hujus causa potest esse : quia etiam bonum interioris cognitionis naturalis meruerunt in eis obscurari. Quod autem dæmones modo permittuntur scire, hoc fit ratione exercitii in quo hic prosunt bonis per tentationes.

Ad 1. Et sic patet responsio ad omnia præter primum, ad quod dicendum, quod non directe esset eis causa pœnæ notitia illa : unde major est pœna obscuritas naturalis habitus quem acceperunt ex creatione.

[1] Cf. Luc. xvi, 22 et seq.

ARTICULUS VIII.

An boni habeant notitiam eorum quæ hic fiunt?

Secundo quæritur, Utrum boni habeant notitiam eorum quæ hic geruntur?

Videtur, quod sic : quia

1. In eis hujusmodi naturalis habitus non obscuratur : cum ergo nihil impediret nisi hoc, videtur quod boni omnia præsentia quando volunt cognoscunt.

2. Adhuc, Sancti orantur ab his quæ sunt hic : et frustra orarentur si non audirent, nec nostras scirent necessitates : ergo videtur, quod sciunt eas, et eadem ratione omnia alia.

In contrarium est, Sed contra.

1. Quod dicitur, Isaiæ, lxiii, 16 : *Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos.* Constat autem, quod Abraham bonus fuit. Ergo nec alii boni sciunt ea quæ hic fiunt.

2. Adhuc, Idem intelligit Augustinus : « Mortui nesciunt etiam Sancti quid agant vivi etiam eorum filii. »

Responsio. Non video quomodo boni nesciant ea quæ fiunt hic dummodo velint scire. Solutio.

Ad dictum autem Augustini videtur dicendum, quod Augustinus loquitur de modo cognitionis, vel quia dissimulant se scire, nisi quantum vult eis Deus subvenire. Ad object. 2.

D. *Quomodo accipienda sunt quæ de Lazaro et divite leguntur?*

Si quis autem quærat, Quomodo intelligatur quod de Lazaro et divite legitur[1]? audiat Augustini responsum dicentis : Si quis putat animas corpore exutas locis corporalibus contineri, cum sint sine corpore, non deerunt qui faveant, et divitem sitientem in loco corporali fuisse contendant, ipsamque animam corpoream præparasse linguam, et stillam de Lazari digito cupiisse. Sed melius est dubitare de occultis, quam litigare de incertis. Divitem in supplicio, pauperem in refrigerio esse non dubito. Sed quomodo intelligatur divitis lingua, digitus Lazari, flamma inferni, sinus Abrahæ, et hujusmodi, vix a mansuetis, et contentiosis numquam invenitur[2].

ARTICULUS IX.

Quomodo intelligitur divitem in inferno habuisse linguam?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, D, « *Si quis autem quærat, Quomodo intelligatur*, etc. »

1. Cum enim supra[3] disputatum sit de virium animæ sensibilis remanentia post mortem, solum remanet hic quærendum, quid vocetur lingua divitis, cum constet eum ibi carnis linguam non habuisse?

2. Adhuc, Quare potius quærit refrigerari linguam, quam aliud membrum?

3. Adhuc, Quid est extremum digiti Lazari, et quid stilla fuit guttæ quam petivit?

Et dicendum, quod lingua dicitur vis animæ, quæ perficit linguam ad vim gustativam et motum locutionis, sicut dicit Gregorius. Solut. Ad

Ad aliud dicendum, quod secundum Gregorium peccatum divitis fuit gula, et loquacitas quæ comes est edacitatis : et ideo linguam præ cæteris membris doluit. Ad

Ad aliud dicendum, quod digito fit ostensio, et digitus misericordiæ significat ostensionem : extremum autem digiti extremam in pravitate significat misericordiam liberantem quæ nulla erit ibi. Ad 3

Et gutta aquæ parvum significat refrigerium, quod non consequuntur damnati in lacu in quo non est aqua.

[1] Cf. Luc. xvi, 22 et seq.

[2] S. Augustinus, Lib. VIII super Genesim, cap. 5.

[3] Cf. Supra, Dist. XLIV.

E. *Si se vident boni et mali ?*

Solet etiam quæri, Utrum vicissim se videant illi qui sunt in inferno, et illi qui sunt in gloria ? Sicut Sancti tradunt, et boni malos, et mali bonos vident usque ad judicium. Post judicium vero boni videbunt malos, sed non mali bonos. Unde Gregorius : Infideles in imo positi, ante diem judicii fideles super se in requie attendunt, quorum gaudia post contemplari non possunt [1].

F. *De chaos inter bonos et malos.*

Sed cum Sancti malos in tormentis videant, nonne aliqua compassione erga eos moventur? Nonne eos de tormentis liberari cupiunt? Recole illud evangelicum quod Abraham diviti respondit : *Inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare* [2]. Quid est illud *chaos* inter bonos et malos, nisi hinc justitia, inde iniquitas, quæ nullatenus sociari valent ? Adeo enim Sancti Dei justitiæ addicti sunt, ut nulla compassione ad reprobos transire valeant, nulla pro eis inter Sanctos fiat intercessio. Quomodo ergo inde volunt aliqui transire ad illos, sed non possunt ? Quia si Dei justitia admitteret, non fieret eis molestia liberatio eorum. Vel ita dicuntur velle et non posse : non quia velint et non possint, sed quia etsi vellent, non possent eos juvare. De hoc ita Gregorius [3] ait : Sicut reprobi a pœnis ad gloriam sanctorum transire volunt, et non possunt : et ita justi per misericordiam mente ire volunt ad positos in tormentis, ut eos liberent, sed non

[1] S. Gregorius, Super cap. xvi Lucæ, in Glossa super illud ℣. 22 : *Factum est autem*, etc. Homil. 40.

[2] Luc. xvi, 26.

[3] S. Gregorius, Super Lucam.

possunt : quia justorum animæ etsi in naturæ suæ bonitate misericordiam habent, jam tunc auctoris sui justitiæ conjunctæ tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compassione moveantur.

ARTICULUS X.

An boni et mali videbunt se invicem?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, E, « *Solet etiam quæri, Utrum,* etc. »

Videtur autem, quod semper se invicem videre debeant : quia

1. Ex hoc mali amplius torquentur, sicut dicitur, Sapient. v, 2 : *Videntes turbabuntur timore horribili*, etc. Et, Michææ, vii, 10 : *Adspiciet inimica mea, et operietur confusione.* Et, Psal. cxi, 10 : *Peccator videbit, et irascetur : dentibus suis fremet et tabescet.*

2. Adhuc, Post diem judicii potius deberent mali videre bonos, quam e converso : quia mali est amplius lædi in bonis aliorum visis : et hoc competit statui damnatorum : boni autem cordis et bene ordinati est lædi in malis aliorum : ergo visa pœna malorum cum optime sint dispositi boni, per compassionem offuscabitur beatitudo ipsorum.

Responsio. Dicendum, quod sicut dicitur in *Littera*, ante judicium utrique alios vident, et post judicium boni tantum vident malos : quia nec etiam tunc videre bonos digni habebuntur. Solutio.

Ad objectum dicendum, quod ita tunc gravabuntur pœnis, quod intentio eorum nusquam ad aliud quam ad pœnas converti potest : et ideo claudetur eis cogitatus de præmiis bonorum in cœlo. Ad 1.

Ad aliud dicendum, quod tunc natura glorificabitur, ita quod nec pati, nec compati potest : compati enim non est naturæ perfectæ, sed potius imperfectæ et passibilis, et illius est bona dispositio. Ad 2.

Hujusmodi autem confirmatio naturæ *chaos* dicitur in *Littera,* quod est firmatum inter bonos et malos [1].

Et per hoc patet solutio ad totum.

G. *Quod visa impiorum pœna non minuit beatorum gloriam.*

Postremo quæritur, An pœna reproborum visa decoloret gloriam beatorum ? an eorum beatitudini proficiat ? De hoc ita Gregorius ait : Apud animum justorum non offuscat beatitudinem adspecta pœna reproborum : quia ubi jam compassio miseriæ non erit, minuere beatorum lætitiam non valebit. Et licet justis sua gaudia sufficiant, ad majorem tamen gloriam vi-

[1] Cf. Luc. xvi, 26.

dent pœnas malorum, quas per gratiam evaserunt : quia qui Dei claritatem vident, nihil in creatura agitur quod videre non possint [1]. Non est autem mirandum [2], si Sancti jam immortales reprobos videant mentis intelligentia, cum Prophetæ mortales adhuc videre hæc omnia meruerunt. Egredientur ergo electi, non loco, sed intelligentia vel visione manifesta, ad videndum impiorum cruciatus : quos videntes non dolore afficientur, sed lætitia satiabuntur, agentes gratias de sua liberatione, visa impiorum ineffabili calamitate. Unde Isaias impiorum tormenta describens et ex eorum visione lætitiam bonorum exprimens, ait : *Egredientur*, electi scilicet, *et videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me : vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur : et erunt usque ad satietatem visionis omni carni* [3], id est, electis. *Lætabitur* enim *justus cum viderit vindictam* [4].

ARTICULUS XI.

An beati videant omnia quæ aguntur in creaturis?

Deinde quæritur de hoc quod dicit, ibi, G, paulo ante medium : « *Quia qui Dei claritatem vident, nihil in creatura*, etc. »

Quæruntur autem duo.

Primum est de veritate dicti quod dicit.

Secundum est de sensibus corporis gloriosi, scilicet de visu, et aliis quibus utentur Sancti in patria.

Videtur enim primum falsum : quia

1. Omnes vident claritatem Dei : nec tamen unus videt quod alius : ergo non omnes vident omnia quæ aguntur in creaturis.

2. Adhuc, Secundum hoc unus alium non illuminaret, et hoc est falsum.

Responsio. Dicendum, quod *visio* dupliciter accipitur, scilicet ex parte objecti, et ex parte medii per quod est visus. Ex parte objecti non omnia videt qui Dei claritatem videt, sed videt tot, quot Deus vult ei manifestare. Ex parte autem medii nihil est quod non videat, qui Dei claritatem videt : quia Deus est medium sufficienter demonstrans quidquid est creatum vel increatum. Solutio.

Et per hoc patet solutio ad totum.

[1] S. Gregorius, Super Lucam, XVI, 25, super hæc verba : *Fili, recordare*, etc. Homil. 40.

[2] S. Hieronymus, Lib. VIII, super Isaiam, LXVI, 24, super illud : *Et egredientur*, etc.

[3] Isa. LXVI, 24.

[4] Psal. LVII, 11.

EPILOGUS.

Hæc de pedibus sedentis super solium excelsum, quos Seraphin duabus alis velabant, scriptori, etsi non auditori, commemorasse sufficiat: qui a facie exorsus sedentis, per media ad pedes usque via duce pervenit.

ARTICULUS XII.

Qui dicuntur pedes *et* caput *sedentis super solium?*

« *Hæc de pedibus sedentis super solium*, etc. »

Istud accipitur de Isaia [1]. Et licet aliter exponatur a beato Dionysio tam in *Cœlesti*, quam in *Ecclesiastica hierarchia*, hic tamen intelliguntur *caput* et *pedes* occulta quædam divinitatis: æterna *caput*, et occulta operum sequentium judicium *pedes*. Et sunt opera media creationis et recreationis, tam in mediatore, quam in sacramentis : et ille bene est brevis totius libri *Sententiarum* epilogus, in quo et finitur ad laudem et gloriam et honorem Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patre et Spiritu sancto est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Isa. vii, 1 et seq. : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum*, etc.

INDEX DISTINCTIONUM,

CAPITUM ET ARTICULORUM IN LIB. IV SENTENTIARUM.

(DIST. XXIII-L)

DISTINCTIO XXIII.

De unctionis extremæ sacramento.

DISTINCTIO XXIV.

De sacramento ordinis quantum ad quæ ad illud disponunt.

DISTINCTIO XXV.

De dispensatione sacramenti Ordinis.

DISTINCTIO XXVI.

De matrimonio secundum causam formalem.

DISTINCTIO XXVII.

De matrimonio secundum causam efficientem, determinans generaliter quod consensus sit matrimonii causa.

DISTINCTIO XXVIII.

Inquirit qualiter sit ille consensus qui est efficiens matrimonii causa, ostendens quod non debet esse defectivus ex aliquo exteriori.

DISTINCTIO XXIX.

Consensus qui est efficiens matrimonii causa, non debet esse defectivus ex aliquo interiori, scilicet voluntate.

DISTINCTIO XXX.

Consensus qui est efficiens causa matrimonii, non debet esse defectivus ex parte rationis.

DISTINCTIO XXXI.

De matrimonio secundum causam finalem quantum ad bona conjugii communiter.

DISTINCTIO XXXII.

De matrimonio secundum causam finalem quantum ad fidem thori.

DISTINCTIO XXXIII.

Qualiter fides thori fuerit in patribus antiquis ?

DISTINCTIO XXXIV.

De matrimonio secundum causam materialem quæ est personarum legitimarum vel illegitimarum.

DISTINCTIO XXXV.

De divortio quod fit propter adulterium.

DISTINCTIO XXXVI.

De impedimento conditionis, quod respicit statum legis humanæ.

DISTINCTIO XXXVII.

De impedimentis quæ omnino faciunt illegitimum ad matrimonium contrahendum cum omni, propter ecclesiasticam constitutionem.

DISTINCTIO XXXVIII.

De impedimentis quæ omnino faciunt illegitimum ad contrahendum matrimonium cum omni, propter propriam obligationem.

DISTINCTIO XXXIX.

De impedimentis quæ faciunt omnino illegitimum ad contrahendum matrimonium cum quodam et cum quodam non : quod venit ex cultus disparitate.

DISTINCTIO XL.

De impedimentis quæ faciunt omnino illegitimum ad contrahendum matrimonium cum quodam, et cum quodam non : quod venit ex propinquitate carnali, quæ est consanguinitas.

DISTINCTIO XLI.

De impedimento matrimonii quod venit ex propinquitate carnali, quæ est affinitas.

DISTINCTIO XLII.

De impedimento matrimonii, quod venit ex propinquitate spirituali.

DISTINCTIO XLIII.

De resurrectione secundum id quod est.

DISTINCTIO XLIV.

De resurrectione quantum ad modum, sive quantum ad qualitatem et quidditatem resurgentium.

DISTINCTIO XLV.

De statu et conditione bonarum animarum post mortem.

DISTINCTIO XLVI.

De statu et conditione malorum post mortem.

DISTINCTIO XLVII.

De judicio extremo quantum ad modum secundum quem dabitur.

DISTINCTIO XLVIII.

De judicio extremo secundum formam judicis, et locum, etc.

DISTINCTIO XLIX.

De statu et conditione bonorum post judicium.

DISTINCTIO L.

De statu et conditione damnatorum et malorum post judicium, quantum ad rationem et voluntatem.

EPILOGUS.

INDEX

RERUM NOTABILIUM

QUÆ TAM IN TEXTU QUAM IN COMMENTARIIS

IN LIB. IV SENTENTIARUM CONTINENTUR.

N.-B. — Numerus primus romanus indicat distinctionem, secundus vero arabicus articulum istius distinctionis. Tertius iterum romanus signat tomum hujusce novæ editionis, sic : *ABRAHÆ sinus quid est?* **I, 20-XXIX. Expositio hujus sententiæ invenitur in articulo 20 distinctionis primæ, in tomo XXIX.**

A

B

C

Si adsit facultas CONFITENDI sacerdoti, non sufficit confessio facta soli Deo. XVII, 3 et 32-XXIX.

CONFESSIO quantum ad id quod est ex parte confitentis, nihil valet ad justificationem et meritum vitæ æternæ, nisi confitens sit in charitate, valet tamen ad facilius gratiam impetrandam, et ad alia ad quæ dicuntur valere bona extra charitatem facta. XVII, 6-XXIX.

CONFESSIO operans in voto cum contritione operatur justificationem. XVII, 7-XXIX.

CONFESSIO animam a morte liberat, aperit paradisum, et spem salutis tribuit. XVII, 24-XXIX.

CONFESSIO inchoatur coram Deo, et ibi incipit confitens primo accipere vitam. Ibid.

Non est publice CONFITENDUM : nec enim præceptum de hoc est, nec consilium, nisi forte esset crimen quod universam commoverit urbem. XVII, 27-XXIX.

CONFESSIO alia est sacramentalis, alia supplicationis. XVII, 33 ad q. XXIX.

Sit simplex, humilis CONFESSIO, *pura, fidelis,*
Atque frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta, lacrymabilis, accelerata,
Fortis et accusans, et sit parere parata.
XVII, 36-XXIX.

Soli sacerdotes potestatem audiendi CONFESSIONEM habent. XVII, 39-XXIX.

CONFESSIO duplex, scilicet generalis et privata. Ibid.

Non tenetur quis CONFITERI alicui nisi habenti claves : et si facit, illa humilitas et rubor minuunt pœnam. Ibid.

Non potest aliquis CONFITERI nisi proprio sacerdoti. XVII, 40-XXIX.

Duo sunt quæ complent potestatem absolvendi, scilicet ordo et jurisdictio. Ibid.

Non possunt esse plures sacerdotes proprii, possunt tamen alii cooperari uni proprio. XVII, 41-XXIX.

Si aliquis de licentia sacerdotis CONFITETUR alicui, non tenetur illo anno sacerdoti suo confiteri, nisi periculum infirmitatis incurrat, et aliquid novum confiteri habeat. XVII, 42-XXIX.

Privilegium audiendi CONFESSIONES religiosis et honestis personis utile est concedere. XVII, 43-XXIX.

Privilegiatus debet injungere CONFESSIO sibi, quatenus ad minus in generali ostendat se proprio sacerdoti si pastor est, vel etiam perpetuus vicarius. XVII, 44-XXIX.

Forma absolutionis propter sacramenti certitudinem debet fieri per judicativam enuntiationem : sed quod præcedit deprecatio, de bene esse est sacramenti, et non de esse. XVII, 53-XXIX.

Qui non communicant cum sacerdotibus in potentia loquendi et idiomate, possunt per seipsum, vel per signum, per se, vel per interpretem CONFITERI. XVII, 54-XXIX.

Interpres debet per sacerdotem obligari ad reticendum : et si non obligetur, tamen tacere tenetur. XVII, 54 ad q.-XXIX.

Valet CONFESSIO facta laico, ubi articulus necessitatis, non contemptus religionis excludit proprium vel alienum sacerdotem. XVII, 58-XXIX.

Absolvendi multiplex potestas. Ibid.

Absolutio per claves, est illud in quo abundat vera CONFESSIO a confessione facta in necessitate, sed tamen absolutio quædam est hic, scilicet, quæ fit merito unitatis Ecclesiæ. XVII, 59-XXIX.

CONFESSOR *dulcis, affabilis, atque suavis,*
Prudens, discretus, mitis, pius, atque benignus.
XVII, 60-XXIX.

Sacerdos non tenetur scire discernere nisi in communi, scilicet quæ sint capitalia mortalia communia, et quæ venialia ex genere. Ibid.

hibitus ad contrahendum matrimonium, et quintus concessus. XL, 7-XXX.

CONTRITIO est actus pœnitentiæ si pœnitentia accipiatur ut virtus : si autem accipiatur ut sacramentum, contritio est contriti passio voluntarie suscepta vel facta pro peccato. XVI, 6-XXIX.

CONTRITIO duplicem habet contrarietatem ad peccatum : unam in speciei suæ essentia, aliam in suo toto in quo radicatur, quod est gratia gratum faciens. Ibid.

CONTRITIO est dolor voluntarius pro peccatis semper puniens in se quod dolet commisisse. XVI, 7-XXIX.

CONTRITIO est compunctio et humilitas mentis cum lacrymis, veniens de recordatione peccati, et timore judicii. Ibid.

CONTRITIO est humilitas spiritus, annihilans peccatum inter spem et timorem. Ibid.

CONTRITIO cordis est sacrificium in quo peccata solvuntur. Ibid.

Unus et idem dolor in substantia potest esse attritionis et confessionis, sicut fides informis potest fieri formata. XVI, 8-XXIX.

CONTRITIO et compunctio differunt : quia compunctio est, sive sit pro peccatis dolor pungens, sive sit pro incolatu miseriæ : præterea compunctio proprie dicit dolorem secundum quod pungit pœnitentem, contritio autem dicit eumdem, secundum quod annihilat peccatum iteratum super singulas differentias. XVI, 8 ad q. 1-XXIX.

Attritio est dolor sine gratia gratum faciente, CONTRITIO autem cum gratia gratum faciente. XVI, 8 ad q. 2-XXIX.

Attritio non est de naturalibus, imo est donum Spiritus sancti. Ibid.

CONTRITIO præcipue est partis animæ quæ dicitur voluntas. XVI, 9-XXIX.

CONTRITIO fuit in Veteri Testamento sicut in Novo. XVI, 10-XXIX.

Fides movet ad CONTRITIONEM ex parte intellectus, et timor et affectio amoris ex parte affectus. XVI, 11-XXIX.

Fides movet ad CONTRITIONEM ratione articuli qui est de judicio. Ibid.

In CONTRITIONE quæ primo delet peccata, tenetur pœnitens revolvere ea omnia de quibus recordatur, sed non circumstantias, nisi illas quæ trahunt in aliud genus peccati. XVI, 25-XXIX.

Non oportet, quod CONTRITIO sit de omnibus circumstantiis, nisi quantum ad bene esse contritionis, scilicet ut sit ferventior. Ibidem.

CONTRITIO intendi potest absolute et simpliciter, tam ex parte formæ, quam ex parte materiæ. XVI, 29-XXIX.

Causam sufficientem et efficientem non habet CONTRITIO in subjecto, sed præparantem et disponentem. XVI, 30-XXIX.

Dolor CONTRITIONIS duplex, scilicet sensibilis et rationalis. XVI, 30 et 31-XXIX.

CONTRITIONIS minimus dolor sufficit ad deletionem peccati in culpa tota et æterna pœna, licet pœnitens remaneat debitor pœnæ temporalis, propter parvitatem doloris ut actionis et passionis, quia ille dolor posset esse tantus, quod totam pœnam peccato debitam deleret. XVI, 31-XXIX.

Dolor dicitur quasi æquivoce de sensibili sive naturali, et rationali. Ibid.

Dolor actualis ex parte objecti est æqualiter de omnibus peccatis in summa, ex parte autem agentis præsupponitur ordo rationis, et est de majori major, et de minori minor in habitu rationis. XVI, 32-XXIX.

Dolor CONTRITIONIS non finitur in hac vita, sed in alia. XVI, 33-XXIX.

Quantitas CONTRITIONIS debet esse tanta, quod pro nulla re prospera vel adversa peccare vellet : tamen sacerdos hujusmodi quantitatem non debet exigere, ut coram se profiteatur pœnitens, sed in ha-

D

E

G

L

N

P

S

T

V

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ,

Qui in Commentariis

IN QUARTUM LIBRUM SENTENTIARUM EXPLICANTUR.

EX VETERI TESTAMENTO.

GENESIS.

EXODI.

LEVITICI.

NUMERORUM.

DEUTERONOMII.

JUDICUM.

II REGUM.

TOBIÆ.

JOB.

PSALMORUM.

PROVERBIORUM.

ECCLESIASTÆ.

SAPIENTIÆ.

ECCLESIASTICI.

ISAIÆ.

JEREMIÆ.

EZECHIELIS.

JOEL.

AMOS.

I, 3. *Super tribus sceleribus Damasci*, etc. XIV, 29-XXIX.

HABACUC.

II, 4. *Justus in fide sua vivet.* XIV, 23-XXIX.

MALACHIÆ.

II, 2. *Maledicam benedictionibus vestris.* V, 1-XXIX.

EX NOVO TESTAMENTO.

MATTHÆI.

MARCI.

LUCÆ.

JOANNIS.

ACTUUM.

AD ROMANOS.

I AD CORINTHIOS.

II AD CORINTHIOS.

AD GALATAS.

AD EPHESIOS.

AD COLOSSENSES.

I, 20. *Per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.* III, 7-XXIX.

I AD THESSALONICENSES.

V, 22. *Ab omni specie mala abstinete vos.* XVI, 43-XXIX.
Item, XXIX, 2-XXX.

I AD TIMOTHEUM.

IV, 8. *Pietas ad omnia utilis est.* XLV, 3-XXX.

II AD TIMOTHEUM.

II, 13. *Ille fidelis permanet : negare seipsum non potest.* XX, 17-XXIX.

II, 19. *Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc.* XVI, 9-XXIX.

AD HEBRÆOS.

JACOBI.

APOCALYPSIS.

INDEX GENERALIS

CONTINENS OMNES FERE SENTENTIAS, QUÆSTIONES ET CONCLUSIONES IN IV SENTENTIARUM LIBRO, EX TEXTU MAGISTRI.

N.-B. — *Numerus primus arabicus notat distinctionem, secundus vero romanus tomum hujusce novæ editionis.*

A

B

C

M

N

S

T

INDEX GENERALIS